CONVORBIRI LITERARE

REVISTĂ FUNDATĂ DE „JUNIMEA" LA 1 MARTIE 1867
DIRECTOR AL. TZIGARA-SAMURCAȘ.
Redactor ALEXIS NOUR

ANUL al 61-lea
Septembrie - Decembrie
1 9 2 8

BIBLIOTECA CENTRALA
A REGIUNII BANAT

1 9 2 9
BUCUREȘTI
Atelierele grafice SOCEC & Co., S. A.

BIBLIOTECA JUDEȚEANĂ TIMIȘ
B-5068-D

NR. REGISTRULUI: 376
CATEGORIA: V

R

Pag.

...espondență literară . . 355
...za (Versuri) 366
...ut in Olanda 368
...suri) 379
...ndidatului 360
...rsuri) 397
...and-Kellog și organiza- 398
...rsuri) 416
...i Gh. Asaki (Sfârșit . . 417
...suri) 434
...upassant 435
...Versuri) 454
AL. TZIGARA-SAMURCAȘ . . *Arcul de Triumf* 455

Dela Intemeietorii Revistei:

I. SLAVICI . . . . . *Scrisori către J. Negruzzi* . . . 461

CRONICI: *Plastică:* H. BLAZIAN, 466. — *Etnologică:* S. R. 467.
RECENZII: H. BLAZIAN: *Homer: „Iliada" Trad. de George Murnu.* 472. — F. AIDERCA: *Leopold Stern: Werther sau Iubirile lui Goethe,* 473. — C. C. PETROVICI: *Al. T. Stamatiad: Cetatea cu porțile închise,* 474. — *Maria Pallade-Galați: „Din umbra ciutii"*, 475. — PAUL STERIAN: *„Curs de Drept român" de Const. S. Stoicescu,* 475.

CONVORBIRI LITERARE

DIRECTOR AL. TZIGARA-SAMURCAȘ.

Redactor ALEXIS NOUR

ANUL al 61-lea
Septembrie-Decembrie
1 9 2 8

P. 1446

BUCUREȘTI
Atelierele grafice SOCEC & Co., S. A.

97/863

DINTR'O CORESPONDENŢĂ LITERARĂ

Iubite Domnule Bassarabescu,

Imi fac o deosebită plăcere din a-ţi trimete ultima mea carte, apărută zilele acestea (încă nici n'a fost trimeasă librăriilor). — Cele mai multe bucăţi sunt amintirile mele dela Paris, scrise acum 10—12 ani şi publicate prin 1915. Desigur că nu te vei întreba ce mă face să-ţi trimit această carte, căci nu e nimic mai firesc decât această prietenie dintre visători, născută la mine din marea admiraţie pentru acei cari mi-au luminat sufletul cu scrisul lor limpede, pe băncile claselor întunecoase dela Sf. Sava.

Şi totuşi, domnule Bassarabescu, îţi mărturisesc eu, că există în sosirea acestei scrisori un punct de întrebare pe care desigur dumneata nu ai de unde să-l bănueşti. Obiceiul meu, foarte comun dealtfel, de a deschide în fiecare seară o carte, m'a făcut aseară să cetesc Antologia d-tale, publicată la Casa Şcoalelor. Erau bucăţi cunoscute, cetite şi răscetite de mine şi care mi-au adus acelaş farmec al cuvântului şi al imaginei precise.

O carte care se lipeşte de suflet, te pune pe drumul gândurilor şi te face să visezi tu însuţi zile pline de lumină sufletească. Unde crezi că mi-au ajuns gândurile după ce am închis cartea, cu mulţumirea omului care a trăit o zi din plin? Un gând m'a făcut să tresar. Ce-ar fi dacă mâine de dimineaţă aşi lua condeiul în mână şi aşi scrie lui Bassarabescu gândul acesta fugar, venit din necunoscut, prin întunericul odăei? Ce-ar fi dacă i-aşi spune, aşa, limpede: Iată scumpe desmierdător al lucrurilor mărunte din odae, al

sufletelor mărunte, pe care le învii cu umorul bun al unui părinte, gândul acesta: Ce-ar fi dacă te-aș provoca la o corespondență literară, în care gândurile noastre s'ar întâlni, s'ar spovedi, și-ar răspunde, uneori cu micile nimicuri ale zilei, alteori cu mărturisiri, alteori cu fășii de trecut, alteori cu gânduri bune pentru toți acei cari și-au legat viața de scrisul românesc? Poate că odată pe săptămână, scrisorile acestea, ce ne-ar veni ar ajunge să ne facă impresia unor prieteni cari sunt așteptați și pentru care ne pregătim sufletul cu o fărâmă de senin... Eu cred că într'un an ar fi gata o carte întreagă, care ar avea mai mult de cât orice: „noutatea".

Scriitorii de azi, vorbesc de cei din generația mea, au pierdut cu totul contactul sufletesc, acel contact care odinioară lega pe Alecsandri de Ion Ghica și mai în urmă pe Delavrancea de Vlahuță. Și ce minunate lucruri, ce vibrări sufletești nu pot tremura în gluma unei scrisori?

Ce zici?

Iți aștept cu nerăbdare răspunsul.

Al D-tale
Alfred Moșoiu

1 Februarie 1924.

Iubite Prietene,

M'ai cucerit pe toată linia. Dintre toți prietenii noui dela turneul literar din Ardeal de astă primăvară, D-ta și Rebreanu mi-ați rămas cei mai aproape de suflet și vă am de atunci mereu în gând: Rebreanu, un voinic căruia talentul îi stă bine ca o podoabă pusă la locul nimerit de un meșter priceput. D-ta, prieten admirabil, comoară de poezie și suavitate; bun și sincer născut — nu făcut — îmi evoci pe acel odinioară scump, de care mi se face cu atât mai dor, cu cât îl simt, în izolarea tot mai mare de aici, că se depărtează de mine mai cu grabă.

Am vrut de atâtea ori să-ți scriu eu mai întâi. Ți-ar fi fost ușor să prețuești atunci curățenia mărturisirilor mele de acuma. Nu mă tem însă nici așa: Am credința bine întărită că ne-am cunoscut și înțeles pe deplin. Altfel nu

mi-ai fi scris cuvintele atât de calde şi frăţeşti, la care răspund fără întârziere şi fără ocoluri, ca să vezi cât m'au entusiasmat.

Am tăiat îndată foile volumului D-tale, am spicuit în fugă părţi din fiecare bucată şi mi-am rechemat sentimentul plăcut din anii tineri, când cumpăram cărţi bune — mai dese pe vremea aceea — şi mi se părea un veac până acasă, până când, în liniştea odăiei mele, la lumina prietenoasă a lămpii, să pot sorbi mai iute şi mai lacom noutatea şi să simt fericirea fiorului artistic.

Iţi sunt recunoscător.

Priimesc din toată inima schimbul de scrisori mai ales cu D-ta. Suntem — firește — de vârstă deosebită; dar avântul d-tale tânăr va scormoni cenuşa pe care anii au aşternut-o pe sufletul meu. Rog Cerul să fie îndurător cu mine şi să-mi lase — în învălmăşagul de treburi mărunte şi nesfârşite ale meseriei mele de profesor cu... valută — atâta răgaz cât să pot face faţă la timp unicei mulţumiri literare ce mi-a mai rămas în vitregia zilelor de acum şi la care ai meritul de a te fi gândit d-ta cel dintâi.

Imi trebue câteva zile ca să gust volumul d-tale în tihnă, aşa cum fac cu toate scrierile, care mă prind în mreaja lor încă dela început. Azi am citit bucata dintâi: „Marieta". Eşti un pictor minunat. Ştii să furi raze din soare şi să dai lumină adevărată atât peizajului cât şi sufletului. Până şi melancolia profundă a sfârşitului se înseninează sub nimbul artei d-tale.

Ei, dar mi-ai răscolit tot sufletul. O să avem încă mult de vorbă.

Cu sinceră prietenie,

I. A. Bassarabescu

Iubite prieten,

Sunt două zile de când ţi-am primit răspunsul, pe care dacă-l bănuiam, din clipa când ţi-am scris eu, nu 'mi l'aş fi închipuit totuşi, aşa de cald şi atât de măgulitor. Ce mulţumire mai mare pentru mine decât siguranţa unei prie-

tenii, în care sufletul omului bun se amestecă atât de hotărît cu strălucirea unui mare talent.

Imi vorbeşti de vitregia zilelor de acum. Doamne! Când ai apucat vremuri mai bune şi când ai simţit că scrisul tău nu poate fi înnecat în mecanismul „artei noui", desigur că asta era o răscumpărare a tuturor neajunsurilor zilnice. Războiul a dat „iama" şi prin grădina asta cu flori mărunte şi plăpânde şi s'au găsit grădinari care cu înfrigurare şi cu bunăvoinţă au căutat să refacă şi să împodobească grădina.

Suntem dar în epoca refacerii!

Grădina, ca să pară din nou grădină înflorită, avea nevoe de flori... Şi ca să nu i se mai întâmple vreo pustiire — Doamne fereşte! — nouii grădinari şi-au adus aminte că florile artificiale sunt mai trainice decât cele care simt urcându-se în ele, seva pământului românesc.

Nu e nici o mirare deci, dacă grădina în care dumneata ţi-ai adus de atâteaori paşii încet, încetişor, cu sufletul uşor, liber de griji, îmbătat de parfumul ideilor generoase ce-ţi înfloreau în cale, astăzi pare o vitrină de magazin de mode.

Dumneata ai cel puţin mângâerea de a fi apucat mai multă vreme vechea grădină în care cel dintâiu poet român, Enăchiţă Văcărescu, zărise o floare lângă o tulpină...

Era cea dintâi floare a grădinei.

In toată această vitregie a zilelor de azi, scumpe prieten, lipsa de control literar apare ca o adevărată primejdie. Publicul nu mai ştie să aleagă...

Ei, dar nici melancolia asta nu e o doctorie bună pentru boala pe care ne-a lăsat-o războiul.

Am să-ţi povestesc o întâmplare din săptămâna asta, din care vei vedea că scriitorul va fi mâine din nou marele învingător.

Când am eşit Luni la amiază dela Casa Şcoalelor, m'am întâlnit în poartă cu unul de-ai noştri: Il văd des pe acolo. Il cunoşti desigur. E Dragoslav.

Dragoslav duce după el, aceeaş servietă învechită, în care manuscrisele se amestecă cu volumele lui tipărite, cu graiul lui moldovenesc, şi în ziua aceia ca şi altădată îşi fulgera revolta. Urcase pentru a nu ştiu câtea oară scările

Ministerului pentru ca să încaseze o sumă de bani de pe urma unei cărți vândute...

— Ce-i, Dragoslav?

— Ce să fie? Iar m'au amânat. Zice că nu sânt bani. Apoi eu am să-mi iau cartea înapoi... Iaca...

Tocmai în ziua aceia zărisem cererile unor ziariști, aprobate cu 2—3 mii de lei pentru „servicii"...

Ce vrei? Presa! Ce ministru a avut curajul să înfrunte presa, care te poate compromite în ochii lui Ghiță propietar și cârciumar la bariera orașului.

De ocările bietului Dragoslav nu va cădea nici un guvern. Despre asta Dragoslav nu s'a întrebat niciodată.

Și dacă ai sta să-ți explice un politician, toată neplăcerea ce o are de a nu putea ajuta literatura și toată amărăciunea ce o simte când e silit să „aibă presă", ai începe să-l crezi.

Intâmplarea lui Dragoslav nu m'a emoționat de loc. Ba îmi închipui că seninătatea cu care i-am primit revolta lui dreaptă, l'a făcut să creadă că sunt un om cu parale, care nu știe ce-i lipsa...

In seara aceleiași zile mergeam cu trăsura la teatru Regina Maria, unde se juca pentru întâia oară piesa prietenului Ion Minulescu: „Omul care trebue să moară". Când a cotit trăsura încet, pe strada îngustă ce duce la teatru, drept în fața băcăniei „Mercur", aud un glas:

— Birjar, te întorci? Te aștept aici.

Birjarul mormăi ceva neînțeles.

Intorsei capul să văd cine putea să creadă că azi, în București, un birjar poate face hatârul unui biet pieton... Și ce hatâr? Să se întoarcă într'un colț de stradă pentru un client necunoscut...

Era Brătescu-Voinești. Cine putea să creadă într'o minune de asta decât un visător...

Când am ajuns la teatru, coborând, spusei birjarului.

— Măi, auzi? Să te întorci să iei pe domnul acela din colț, că e om din cei aleși...

Birjarul mă privi și răspunse repede:

— D-ăi de fac politică de s'a scumpit viața și te dă afară din casă! Nu mă duc... Lasă-l să meargă pe jos...

BIBLIOTECA JUDEȚEANĂ TIMIȘ P-5068-I

— Ba nu. E din cei care scriu cărți frumoase. Povești și întâmplări...

— Care scriu cărți! — Făcu birjarul. — Bine... E om de treabă... Nu se bate la Cameră, hai?

Intoarse încet trăsura. Deschisei ochii mari... Trăsura porni încet și se pierdu în ceața nopței și o bănuii oprindu-se în colț.

Dragoslav biruise.

Al dumneatale
Alfred Moșoiu

9 Februarie 1924.

Ploești, 17 Februarie 1924

Scumpul meu prieten,

Ai tot dreptul să crezi că am și început să speculez învoiala mea ca să-mi ierți răspunsurile întârziate din pricina vieței de hamal intelectual pe care o duc. E foarte adevărat că unicele ceasuri de reculegere ce-mi rămân pentru literatură, liniște, gândire, sunt între zece și două noaptea. Restul e școală, îndatoriri sociale, griji de tot felul și mai ales *importunii* — uf, importunii — de care nu poți găsi mijlocul să scapi în provincie niciodată. Ei sunt mulți, de toate vârstele, de toate gradele. Mă întreb cu ce trăesc oamenii ăștia, care au atâta vreme de pierdut.

Dar, de rândul acesta, nu din pricina lor am lăsat să treacă atâtea zile: Vinovatul principal sunt eu însu-mi. Am un păcat: când dau de o carte bună, mi-e drag s'o urmăresc pe îndelete, cu opriri, cu repetiri de pagini care-mi plac — știi — întocmai cum citește un gardist *Alexandria*.

Abia astă-seară întorc cea din urmă foaie a volumului d-tale. Fără îndoială, ești un minunat poet, chiar când scrii proză. Stilul d-tale m'a furat cum furase râsul „*perlat*“ al lui Gaby pe sărmanul Niță. „*Gogoașe*“ e un poem de mâna întâia. Numai talentul d-tale a găsit arta de a înnălța până-la eroism sufletul unui biet vânzător de gazete. Extrem de atrăgătoare *Amintirile din Paris*.

Cu mare greutate lăsam cartea din mână.

Pentru mine sunt toate noui. *Violetele lui Déchanel* m'au făcut să trăesc în inima Parisului, în mijlocul francezilor adevărați, câteva clipe fericite.

Dar cei doi rătăciți fără noroc: Niță și Goldenberg?

A, cum aș vrea să stăm de vorbă mai mult asupra tuturor acestora ca de niște lucruri din lumea mea, din lumea noastră, pe care mulți din cei cu „*arta nouă*", cum atât de bine zici d-ta, par a nu le mai cunoaște.

Să recitim împreună pagini și să-ți arăt tot ce m'a emoționat și entusiasmat...

Mai nainte de a închide scrisoarea, țiu să-ți mărturisesc că am și eu în inimă optimismul d-tale pentru viitor față de vitregia vremurilor de acum și simt perfect tot interesul scenei cu birjarul care s'a reîntors să ia pe d-l Brătescu-Voinești, după ce i-ai spus că e „un domn care scrie cărți frumoase".

Nu mi-e frică de ce au să devie paiele pe care furtuna războiului le-a ridicat în văzduh și nu s'au așternut încă înapoi, în praful șoselei, unde fuseseră atât dela locul lor, atât de potolite și de nimeni bănuite... ci mă tem de furtună însă-și, de ceeace stârnește ea *acum* și de slaba noastră pregătire, de a o înfrunta numai cu propriile noastre puteri, muncind peste marginile îngăduite.

Cunosc dictonul „Birui-va gândul!", dar mă întreb cu îngrijorare: când?... Și caut un colț de senin, undeva, în orizontul plin de nori.

Cu prietenească și neclintită iubire,

I. A. Bassarabescu

Scumpe prieten,

Ești mult prea bun cu cartea mea, dar tocmai această bunătate e caracteristica oamenilor aleși și artiștilor adevărați.

Intotdeauna neîncrezător în ceea ce scriu, chinuit de gândul de a nu mă pierde în marea mediocritate, când am sfârșit de scris o poezie, o nuvelă, sau o piesă de teatru,

am adăogat cu fiecare, un val de tristeţe infinită în sufletul meu, gata să lupte pentru alţii, întotdeauna laş pentru mine. Tristeţea şi teama ce se iveşte în jurul creaţiei tale, nu e desigur numai a mea. O bănuesc în cei mai mulţi dintre noi. Ea e mai pronunţată şi mai covârşitoare la acei cu o sensibilitate bolnavă şi cu firi din caleafară de timide. Mihail Sadoveanu scria în 1918, la apariţia volumului meu „Toader Nebunul" că „sunt prieteneşte" ridicaţi în picioare, oameni ce-şi trăesc viaţa lor obscură, iar altădată scria, tot despre aceeaş carte: „Lumea din care domniasa îşi ia subiectele e de obicei mică şi umilită şi eroii săi sunt învinşi şi inadaptabili".

Talentul de a da viaţă oamenilor tăi îţi pune la îndemână „elementele omeneşti" care constitue mecanismul vieţei, dar sufletul tău e amestecat acolo, ca un control că „omul tău" e viabil şi ca o dovadă că tu ai crezut cel dintâi în el.

Sărmanii mei învinşi, au moştenit dela mine, tot sufletul acesta ce le aduce pe paginile cărţilor mele, atâtea neajunsuri şi atâtea bănueli....

Decâteori îmi aduc aminte de ei, şi-i văd trecând pe dinaintea ochilor, aşi vrea parcă să le cer ertare. O frică fără seamăn mă cuprinde când deseori gândesc la cei doi băeţi ai mei, care au putut să moştenească sufletul acesta covârşit de îndoeli, lipsit de marea încredere în sine, sortit să rămâe în umbră. Şi mi-e teamă. Radu are timidităţi şi susceptibilităţi care-mi răscolesc anii copilăriei mele....

Doamne! Zilele trecute l'am auzit din odaia de alături, şoptind pentru el, cuvinte legate fără logică, dar care cădeau în ritmul adevărat şi viu al versului.... Câte o dată vorba lui se lumina cu o rimă....

La masă l'am întrebat: Radule, ce vorbeai tu adineaori?

S'a înroşit până în vârful urechilor... L'am sărutat şi nu l'am întrebat mai mult. Aşa eram şi eu. Când Duminicile, mătuşile mele plecau de acasă şi tată-meu rămânea să scrie vreun cuplet sau la vreo revistă, mă furişam cu petecul de hârtie şi cu creionul şi nebănuit de nimeni înşiram cuvinte fără rost care săltau în ritmul versului...

Chiar alaltăeri, intrând în berăria din str. Câmpineanu, lângă Teatru, am găsit la o masă, alături, pe părintele

Avramescu, preot inteligent și vioiu, care mi-a fost profesor în cl. IV primară.

Eram gata să-l arăt prietenilor cu care mă așezasem la masă, când el se întoarce și mă vede.

— Imi pare bine, oridecâteori te văd, Alfred! — îmi spuse, cu surâsul lui bun. Și întorcându-se către bătrânul cu care stătea la masă începu să vorbească.

Prietenul meu îi auzea vorba.

— Vorbește de tine, — îmi șopti el.

Părintele spunea, aceia ce-ți voiu povestii eu.

Eram în clasa IV primară, nu știu dacă acum mai sunt caetele acelea de teme, care erau pe vremea aceia.

In acelaș caet erau pagini pentru matematică, pentru compoziție, pentru caligrafie... Pe caetul acela ne-a dat în pragul Crăciunului, părintele Avramescu, să scrim acasă o compoziție „despre copii săraci".

Ei, nu era glumă! O compoziție ca asta! Vacanța Crăciunului se întuneca în mintea noastră de copii. In fiecare dimineață alergam la ghiosdan, scoteam caetul care începuse să mă înspăimânte, și-l vâram încetișor înapoi cu teamă.

Zilele treceau, trecuse și Anul Nou și nu îndrăsnisem încă să pun mâna pe toc. Teama crescuse cu fiecare zi și găseam în mine acum, mai multă putere de a-mi duce caetul gol, decât să scriu. Cei ai casei, văzându-mă prăpădit și tăcut, bănuiau că mă pândește vre-o boală. Cum să le spun eu că mi-era frică să-mi fac tema la compoziție? Și mai ales cum era să le-o spun, când eu însumi, nu deslușeam în mine, ce era această frică, de unde venise, ce vroia cu sufletul meu de copil?

Scrisesem tema la aritmetică din prima zi, cu o răceală și siguranță pe care ți-o dau lucrurile ce-ți sunt indiferente, dar compoziția mă intimidase ca șueratul prelung al sergentului de noapte.

Așa a venit ziua de Sf. Ioan, când am fugit dela masa cea mare unde se închina pentru tată-meu Ion, și m'am furișat în odaia de culcare, hotărît să scriu, cu orice preț.

Mi-am așezat caetul pe canapea, am îngenuchiat în fața acestui birou improvizat, ca să-mi vie bine la scris, și am

început. Nu-mi mai aduc aminte ce anume mintea mea de copil a știut să dibuiască pe hârtia caetului acela, dar îmi amintesc și azi, atât de viu și atât de limpede de par'că a fost eri, toată emoția fiecărui cuvânt, muncit de mâna stângace din anii aceia....

După ce am isprăvit cele două pagini și le-am recitit, sufletul era atât de strâns legat de cuvintele scrise și de imaginea lor, încât am plâns peste ele și mi-am pătat caetul de sus până jos....

Acolo a fost cel dintâi fior al scrisului meu, amestecat cu teama, cu plăcerea și cu simțirea.

După ce am dus caetul la școală, părintele Avramescu a venit acasă la noi. Îi aud și acuma glasul: — Aicea locuește D-l Avocat Moșoiu?

Venise să afle al cui eram, și să întrebe dacă nu cumva îmi scrisese cineva compoziția.

Cu drag, al D-tale
Alfred Moșoiu.

22 Februarie 1924.

Ploești, 26 Februarie, 1924

Scumpul meu prieten,

Văd din ce în ce mai lămurit, că suntem frați în dreptate. Sfiiciunile de care d-ta te plângi cu atâta îngrijorare, țin și de moștenirea mea de la strămoși. Așa era tată-meu. Așa constat că e și copilul meu.

Și-mi bat capul cum aș face să-l îndrumez mai bine spre târgul vesel și bogat al îndrăsnelilor, spre care numai grelele încercări știu să te mâne.

A, doar d-ta ai avut răbdarea să te studiezi singur și să te cunoști bine și de aproape: Reese din farmecul și duioșia cu care-mi povestești începuturile d-tale literare. Eu parcă m'am ferit — nu știu de ce — să mă cercetez. Mă înveți și mă îndemni la un lucru nou.

In scrisorile următoare am să-ți fac și eu destăinuiri din copilăria mea, care abia mai licărește în ceața depărtării. Tot aveam de gând să pui amintirile mele într'o serie de schițe, pe seama altora. Acum văd că e mai bine deadreptul: paginile cu părintele Avramescu m'au interesat în cel mai înalt grad.

Cu frățească dragoste,

I. A. Bassarabescu

METAMORFOZA

Pentru L. G.

Din primul fulger am căzut: Scântee.
Şi-am tremurat în rază Auroră,
Şi'n noaptea 'ntâi am fost Calea Lactee.

In urm'o baltă verde şi sonoră
Ce a ţâşnit din glodul gras în Floare...
Şi-am fost întâiul zâmbet cast de soră.

M'am risipit în puste vuitoare...
Şi ruginit în arşiţa de vară
M'am strecurat în mări clocotitoare.

Când m'a trezit a undelor fanfară,
Eram un creştet calm în mări de ghiaţă,
Introenit de pulberea stelară,

Topaz lichid, prin cer de dimineaţă,
Curgeam, când Cleopatra printre gene
Privea Egiptul alb, arzând în ceaţă.

Fui obelisc în văi răsăritene...
Un ibis roz în deltele Nilene,
Şi oază'n blonde zări Sahariene.

In dimineţi când susurau bananii,
Jucam prin luminişuri cu crotalii,
Pândind, prin lanuri de orez, brahmanii.

Fui idol grav într'o pagodă ...dalii —
Ce ascundeau chineze mici, adese,
In nopți cu lună — când urlau Șacalii: ...

Pe fruntea exilatelor prințese
Am fost Zefir; ... și'n văile persane
Am legănat, prerii de roze dese.

Ci, rătăcind în ritm de caravane,
Am fost Durerea ce o plâng cocorii
Prin scocul jghiaburilor aeriane.

Și m'au purtat în cuget Visătorii ...
Și m'a 'ntrupat în stâlpul dur de sare,
Blestemul Sìdomei și al Gomorii.

... Iar azi, când după goane milenare
M'adăpostesc sub grațiile tale
Și'n ochi-mi ningi odihnele polare—
Gorilele' n cohorte, râd, brutale.

Ion Ojog

CE AM VĂZUT IN OLANDA

1927

Tovarăşei mele de drum

După o călătorie lungă de-a curmezişul Europei, pe un drum cunoscut de mai toată lumea care a călătorit prin apus, trecând peste hotarele mai multor ţări, aproape că nu ţi-ai da seama când ai trecut şi peste hotarul dintre Germania şi Olanda, dacă, în gară la Zevenaar, nu ţi s'ar cere paşaportul şi n'ai vedea decorul schimbat al uniformei jandarmilor şi slujbaşilor olandezi.

In adevăr, privind pe fereastra vagonului, solul Germaniei sterp şi nisipos, plantat cu pini, se prelungeşte încă o bucată de vreme, înainte de a fi înlocuit de peisajul pur olandez. Numai casele, izolate, ici-colo pe câmp, se deosebesc prin acoperişurile lor înalte, ţuguiate şi prin bogăţia de flori, de care sunt înconjurate. Cea mai mică aşezare omenească, până şi modestul canton de cale ferată, răsare veselă şi prietenoasă din mijlocul florilor, gătită par'că în haină de sărbătoare, gata să primească oricând pe însaşi M. S. Regina Olandei. Flori şi iar flori, peste tot. Olandezul iubeşte florile cu patimă şi le cultivă cu sfinţenie, după cum am văzut mai târziu în toate părţile pe unde am umblat. Raza de soare mângâe foarte rar pe olandez, de acea el a înlocuit-o prin flori.

Sfârşindu-se plantaţiile de pini, câmpia olandeză se deschide înaintea ochilor, fără a-şi schimba înfăţişarea până la capătul ţării, până la mare. Pământ, apă, mori de vânt şi sus pe cer, nori cenuşii, atât se vede de aci înainte între un oraş şi altul, între un sat şi altul.

Semănături deloc: pe ici pe colo grădini de zarzavat şi încolo numai iarbă, mare şi grasă, ce umflă ugerile vacilor

tărcate negru cu alb. Pământul e brăzdat de canale în lung şi în lat, distanţa e pe alocuri abia de o sută de metri, de ai crede că e parcelat într'adins, în loturi mai mari sau mai mici.

In compartimentul vagonului nostru, un tovarăş de drum olandez, auzind o limbă pe care n'o cunoştea, chinuit de gândul să afle cine suntem, de unde venim şi unde ne ducem, intrând în vorbă cu noi, ne-a luat întâi drept ruşi. Pentru a nu-i satisface curiozitatea dintr'o dată, l'am lăsat să ghicească. După ce ne-a plimbat prin toate ţările din prejurul nostru, a fost foarte surprins să afle că suntem Români şi că venim din aşa depărtare în ţara morilor de vânt.

Tovarăşul de drum, devenit prieten de o clipă, a fost foarte bucuros să-mi ofere îndată o ţigară de foi olandeză, a cărei renume nu-mi era străin, şi să mă iniţieze în cunoştinţele generale asupra ţării lui. Dela el am aflat că am intrat într'o ţară, unde plouă mereu iar soarele se vede foarte rar, lucru neplăcut pentru orice călător, dar mai ales pentru băştinaşii lipsiţi de pâinea care nu creşte din pământul lor. Ţăranul nu poate fi decât fermier şi trebue să se mulţumească cu creşterea vacilor şi a oilor, cărora în adevăr le priesţe aici mai bine ca ori unde. Natura a dat Olandei numai apă, dar cu atâta dărnicie încât Olandezii sunt sătui de ea; pe lângă că o au pe jos îi mai blagosloveşte Dumnezeu şi cu câte o ploaie în fiecare zi. In schimb nu le-a dat bieţilor oameni niciun strop de vin, pe care trebue să-l aducă din alte părţi plătindu-l scump de tot, căci în lipsă de deal şi soare, viţa de vie nu creşte pe la ei. Cea mai mare înălţime din toată ţara nu trece de trei sute de metri, cât turnul Eiffel din Paris.

Ai crede că ţara asta năpăstuită de natură, trebue să se zbată în mizeria cea mai neagră. Totuşi aceiaşi natură a ştiut să înzestreze pe locuitorii ei cu priceperea şi puterea de muncă trebuitoare pentru a înlătura potrivniciile ei. Orice olandez cu care ai sta de vorbă, îţi va spune: „ Dumnezeu a făcut lumea, dar Olanda e făcută de Olandezi". Mult adevăr, căci ei au făcut-o într'adevăr; cu multă trudă, dar au făcut-o bine!

Dacă olandezii n'ar fi luptat cu apa mării pentru a-i opri năvala în ţara lor joasă, sub nivelul mării, ridicând zăgazuri în cale, Olanda n'ar fi existat. Dacă olandezul n'ar continua să scoată apa din ţară, cu ajutorul pompelor purtate de

morile de vânt, şi a o scurge pe canale; dacă mâine, poimâine şi în fiecare zi n'ar face acelaş lucru, n'ar mai avea pământ. Zgârcenia naturii a găsit compensaţia tocmai în priceperea şi hărnicia, cu care Olandezul a învins nu numai apa dar şi sărăcia. Inzestrat cu aceste calităţi, poporul a ştiut să se îmbogăţească prin negoţul şi cărăuşia pe mare, din şi spre coloniile îndepărtate, în care a ştiut să se înfigă la timp şi de unde îşi reînoeşte bogăţiile necontenit; aşa că azi în Olanda, nimeni nu cunoaşte sărăcia.

II

La Haga

Haga nu este ceace se numeşte o „mare capitală a Occidentului". Aici nu se zbuciumă nervul unei ţări întregi ca în alte capitale; din potrivă, reprezintă oraşul liniştii prin excelenţă, vis al pensionarilor şi al negustorilor retraşi din afaceri, pentru a-şi isprăvi zilele în tihnă şi belşug. Haga e numai capitala oficială a ţării, datorita faptului că e reşedinţa regală, a guvernului, a parlamentului şi a aristocraţiei.

Se spune că ar fi oraşul cel mai puţin olandez ca înfăţişare, deoarece a suferit mai mult influenţa franceză. Nu ştiu dacă e tocmai adevărat, dar foarte sigur e că în monotonie şi uniformitate se aseamănă mult cu oraşele germane de provincie. Casele, mai toate la fel, nu depăşesc în general două etaje, sub acoperişurile lor foarte ascuţite spre cer, sau joase de tot, în chip de terasă. Impresionantă e curăţenia lor. Te întrebi la fiecare pas dacă nu cumva au fost isprăvite eri; dar pe măsură ce înaintezi pe străzi până în mahalalele cele mai depărtate, constaţi că toate sunt la fel de curate şi că mahala, în sensul cunoscut de noi, nu se află. Misterul acestei curăţenii l'am aflat curând: în Olanda se spală toate casele odată pe săptămână cu apă şi săpun, de către nişte spălători, cari se îndeletnicesc numai cu această meserie. Mi se pare că cineva a spus undeva, că un popor e mai civilizat cu cât întrebuinţează mai mult săpun. Iată deci, o confirmare a acestei observaţii.

Dar străzile? Cele mai multe sunt pavate cu lemn gudronat, sunt spălate în fiecare zi, așa că nu numai că nu se vede nici o murdărie, dar oricât ai umbla pe jos, prin oraș, n'ai nevoe să-ți mai ștergi ghetele de praf când ai venit acasă.

Mișcarea pe străzi nu e cum suntem obișnuiți s'o vedem pe Calea Victoriei sau pe Bulevardele Parisului. Automobilele, relativ puține, trăsuri cu cai și mai puține; numai pe ici pe colo, foarte rar, câte o mârțoagă înhămată la o trăsură prea mare pentru ea. In schimb nu vezi nicăeri atâția bicicliști ca în Olanda, problema circulației aproape că nu există decât pentru ei.

Bicicleta este vehiculul popular la îndemâna oricui. Cred că dacă olandezul nu se naște proprietar de bicicletă, în tot cazul sigur că se naște cel puțin cu idealul de a avea una. Intrebuințarea ei pe o scară atât de întinsă, are și ea explicația ei într'o țară în care nu ai de urcat niciodată.

Bicicletele sunt înlocuite cu patinele în timpul iernii, când îngheață canalele, putându-se comunica în lungul canalelor, cu orice localitate din țară.

Cu tot furnicarul de bicicliști, nu se întâmplă nici un accident de circulație, pentrucă la fiecare colț de stradă veghează un agent de poliție, care fără a scoate o vorbă conduce batalioanele de ciclișți, cu gesturi de șef de orchestră, întărite de autoritatea uniformii și a mănușilor albe. Iți impune și te face să te oprești numai de dragul lui și să vezi cum la un semn, batalioanele se opresc pentru a face loc altora să treacă, iar la alt semn ele pleacă, pentruca altele să se oprească. Pentru un privitor neobicinuit cu acest fel de mișcare pe străzi, surpriza e mare, căci publicul care circulă astfel, călare pe bicicletă, este tot ce se poate închipui mai pestriț: bărbați și femei, tineri și bătrâni, groși și subțiri, popi, ofițeri, călugări și călugărițe, toate meseriile și toate clasele sociale, dau din picioare pentru a scurta timpul și distanța.

Privirea ți-o izbesc mai mult femeile bicicliste. Moda rochiilor scurte este urmată în Olanda, poate mai mult ca ori unde, și poate tocmai pentrucă este de mare ajutor biciclistelor. Totuși are și partea ei de ridicol, prin aceea că rochiile și așa foarte scurte, se ridică în timpul pedalării până la înălțimi

imposibile, lăsând să se vadă mai mult de cât se vede în celelalte ţări, din expunerea goliciunii femeieşti.

Foarte intrigat, m'am întrebat cum se împacă aceasta cu simţul de pudoare publică, pe care incontestabil că-l au Olandezii. Răspunsul mi l'a dat tot un olandez, înainte de a'l găsi eu şi iată ce mi-a spus:

— Asta o vezi D-ta, fiindcă eşti străin şi nu eşti deprins cu felul nostru de a privi lucrurile. Noi, Olandezii, nu băgăm nici odată de seamă, noi nu vedem....

Ce dovadă mai bună a simţului de pudoare, de cât acest răspuns?

Aceiaşi biciclişti şi bicicliste urcă iarna bicicletele în pod, pentru a-şi scoate de acolo patinele, pe cari zboară apoi încoace şi încolo în lungul canalelor îngheţate. Iarna zboară pe patine, vara pe biciclete; poate că de acolo li se trage şi numele de „olandezul zburător".? ... Serios!

Au un talent deosebit pentru patinat. N'am văzut, căci n'am fost iarna în Olanda, dar mi s'a spus că e foarte impresionant să vezi bunicile, care tot anul au umblat în cârji — cum şi le leapădă, pentru a le înlocui cu patine şi pentru a învăţa astfel pe nepoţei să se ţie întâi pe picioare şi apoi să se mişte cu patinele pe ghiaţă.

S'ar crede că un popor care vara umblă pe bicicletă şi iarna pe patine, într'o ţară cu întindere mică, nu mai are nevoie de alte mijloace de comunicaţie. Totuşi Olanda e ţara care are poate cea mai întinsă reţea de comunicaţii pe care am văzut-o. Aburul începe să fie înlocuit cu electricitatea, autobuzele şi tramvaele complectează celelalte mijloace; astfel că dacă te hotărăşti în orice punct al ţării să pleci spre oricare altul, nu-ţi rămâne decât să alegi între ele. Niciodată nu depinzi de ora plecării trenului: dacă a plecat cel cu aburi, îl ai pe cel electric, dacă a plecat şi acesta, iei tramvaiul şi dacă nu l-ai mai prins, vine autobuzul şi te duce tot acolo.

* * *

In prima seară a şederii mele la Haga, după o masă olandeză foarte sumară, obosit de drum, am vrut să mă culc îndată după căderea nopţii. Aşteptam să se întunece, dar spre surprinderea mea, am aşteptat cam mult, noaptea nu voia de

loc să vie. Ceasornicul înainta, în timp ce ziua sta pe loc. Se făcuse ora zece; afară era tot ziua mare. Am crezut întâi că ceasornicul nu-mi merge bine sau că am uitat să'l potrivesc după al ţării. M'am dat jos din cameră să caut undeva un ceasornic pentru a vedea dacă nu mă înşel cumva; pretutindeni aceiaşi oră. Convins că nu e nici o greşeală am aşteptat să vie noaptea; aşteptare care a ţinut până la unsprezece fără douăzeci, când în sfârşit a început să se întunece.

Uitasem că în Olanda sunt cu atât mai la Nord-Vest de cât la Bucureşti şi că deosebirea orarului dintre noi şi ea este de un ceas şi douăzeci de minute. Soarele aici are capriciile lui, pe cari trebue să le cunoşti, dacă vrei să nu te înşele. Şi capriciile lui fac pe olandez să-i ducă dorul, căci de acolo, de după perdeaua lui cea groasă de nori, nu-şi scoate capul decât foarte rar, pentru scurt timp, după care norii iarăşi îi acoperă faţa. Cei care ar voi să măsoare timpul după mersul soarelui, n'ar reuşi nici odată în Olanda. Dar omul găseşte compensaţii pentru toate. După cum Olandezii au înlocuit raza mângâetoare a soarelui, prin surâsul florilor, tot aşa au ştiut să pue în fiecare piaţă un ceasornic mare pentruca toată lumea să se poată conduce după el.

Pe cât de greu vine noaptea, în timpul verii, pe atât de uşor vine ziua. In schimb, iarna mersul lor se întoarce pe dos. Nici una nici alta nu schimbă nimic din ritmul vieţii olandeze în toate anotimpurile. Inainte de nouă dimineaţa, în zadar ai bate la vreo uşă, ai încerca să-ţi vezi de vreo treabă pe undeva, sau să cumperi ceva; nici măcar serviciul în cazărmi nu începe mai de vreme. Furnicarul de biciclişti de pe străzi începe înaintea ceasului nouă, când toţi se duc la slujbele lor, şi nu mai conteneşte până seara la şase. E timpul în care toată lumea îşi vede de treabă; treabă intensivă şi cu spor. Rezultatele se văd peste tot; toate dovedesc hărnicie şi muncă grea, adăugată peste muncă grea. Totuşi nimeni nu se grăbeşte niciodată. Te întrebi de multe ori, de ce mai umblă pe bicicletă dacă nu se grăbesc? Punctualitatea se verifică însă cu orice prilej; poate că nu sunt grăbiţi tocmai pentrucă sunt punctuali şi viceversa: sunt punctuali pentrucă nu sunt grăbiţi, E firesţe ceva ce aparţine rasei şi educaţiei poporului, calităţi înrudite cu cele ale anglo-saxonilor.

III

Palatul Păcii.

Oricine se duce la Haga, chiar dacă n'a venit să urmeze cursurile Academiei de Drept Internaţional, este atras în primul rând de faima palatului păcii, către care îşi îndreaptă primii paşi.

In faţa palatului, o piaţă largă îşi deschide perspectiva şi-ţi îngădue să-i admiri proporţiile-i mari şi totuşi armonioase, ce-i dau un aer de solemnitate. Lângă poartă, pe jumătate înăuntru, pe jumătate afară de parcul palatului, o vilă cochetă, cu un etaj, înconjurată cu flori şi îmbrăcată cu verdeaţă până sus, îţi cheamă şi ea privirea: e locuinţa „domnului" portar. Te gândeşti fără să vrei la locuinţele multor funcţionari de la noi şi oftezi fără să vrei în numele lor; câţi din ei n'ar fi fericiţi să fie „domnul" portar la palatul păcii din Haga!

D-l portar, un olandez rotund şi roşu ca o brânză de Olanda, cu multă bunăvoinţă îţi dă toate lămuririle necesare pentru a pătrunde în templul păcii.

Palatul păcii a fost ridicat acolo în mijlocului unuia din cele mai frumoase parcuri din lume, ce se întinde pe o suprafaţă de şapte hectare, — dăruite de statul olandez, — cu cheltuiala darnicului bogătaş american Andrew Carnegie, pe care această fantesie l'a costat rotunda sumă de un milion şi jumătate de dolari; iar toate ţările lumii s'au întrecut unele pe altele, trimiţând cele mai alese şi mai scumpe daruri, pentru împodobirea lui pe din afară şi pe din năuntru, cu opere de artă de valoare. Guvernul olandez, căruia filantropul american i-a pus banii la dispoziţie, l'a clădit după planurile arhitectului francez L. M. Cordonnier din Lille şi a olandezului profesor J. A. G. van den Steuer, în stil flamand din granit roşu şi albastru-cenuşiu. Două turnuri, cel din dreapta de 50 metri, iar cel din stânga de 80, lăcaş al orologiului, flanchează şi domină clădirea de departe cu un far ce ar voi să spue tuturor că aici domneşte „pacea".

Parcul din jurul palatului este o mândrie a horticulturii olandeze, pus acolo par'că anume pentru a crea o atmosferă de rai pe pământ. Variatele lui specii de trandafiri de toate

culorile şi toate nuanţele ce răsfaţă în lungul aleelor ce şerpuesc în jurul lacului presărat cu nuferi albi şi roşii. In mijlocul florilor un monument de bronz, înfăţişând un lucrător cu faţa plină de vigoare, cu cămaşa desfăcută la piept şi mânicile suflecate, având în mâna dreaptă un ciocan mare sprijinit pe soclu, aduce un omagiu muncii.

Abia dacă vrei să nu-ţi scape nici un colţ din parc neumblat, descoperi în dosul palatului, în fundul unei alei, în care nu poţi pătrunde din cauza erbii crescute pe ea şi pe care e oprit a umbla, un alt monument abia văzut din cauza verdeţii ce'l învălue de jur împrejur neîmpedecată de nimeni. Acesta e „Războiul", opera unui sculptor din Chili, dăruită de ţara lui. Administraţia palatului lasă anume verdeaţa să crească din toate părţile, până va fi acoperit de tot, pentruca cu timpul oroarea şi cruzimea pe cari le reprezintă, să dispară odată cu războiul însuşi. Atunci se va putea spune vizitatorului: „Au fost odată războaie, dar uite cum au dispărut...?

Palatul păcii a fost menit la început să adăpostească Curtea permanentă de arbitraj, înfiinţată în urma primii conferinţe internaţionale a păcii de la 1899, care până la clădirea palatului a luat fiinţă în 1901 şi a trăit înghesuită într'un hotel particular de pe malurile unui canal liniştit, timp de doisprezece ani; astfel că, diferendul dintre Anglia şi Statele Unite ale Americei, cu privire la dreptul de pescuit în apele teritoriale ale insulei Terra Nova, nu s'a putut judeca în strâmtoarea acestui hotel[1]). Guvernul olandez a fost nevoit să pue la dispoziţia curţii, vechea sală a cavalerilor din Binnenhof; aceiaşi sală în care la 1907, s'a întrunit a doua conferinţă a păcii şi care azi serveşte ca sală a tronului şi ca locaş de întrunire a celor două camere.[2]

Andrew Carnegie a înţeles că această înaltă instituţie pentru prestigiul ei, nu poate şi nu trebue să mai rătăcească dintr'un loc într'altul şi s'a gândit să-i ridice un palat demn de menirea ei. La 30 Iulie 1907 i-a pus piatra fundamentală, iar şase ani după acea, la 28 August 1913, a avut satisfacţia să asiste la inaugurarea oficială şi solemnă a operei sale.

---

[1]) N. Politis: La Justice Internationale, Hachette.
[2]) Ibid.

Dacă palatul păcii te impresionează la vederea lui pe din afară, impresiile culese pe din năuntru sunt şi mai puternice. De la intrare, la mijlocul scării de onoare te întâmpină Christ, cel mai mare pacifist, binecuvântând pe toţi cei ce urcă scările de marmură aleasă de Carara, dăruită anume de Italia. De aici înainte, toate sălile prin cari treci, adăpostesc câte o operă de artă, mândrie a ţării care a dăruit-o: lemn de palisandru, abanos şi altele la fel, din ţările cele mai exotice, îmbracă pereţii până la jumătate, pentru a lăsa apoi loc broderiilor pe mătase ale Japoniei. China cu două vase de email „cloisonné", cât un stat de om, ocupă singură două rotonde de sub bolţile sălii paşilor perduţi. De asemenea un vas de jasp cu ornamentaţii grele de aur masiv, tot atât de mare, dat de ţarul Nicolae al II-lea al Rusiei. Justiţiei concepută de americani în chipul unei femei cioplite în marmoră albă, i s'a ales un colţ înconjurat cu „vitreaux"-uri prin care lumina pătrunde prin cuvintele: „Justitia victrix" şi „pax in terris". Lampadele de bronz, la tot pasul, luminează calea păcii, ce calcă pe covoare persane şi turceşti, din cele mai rare specii. Sălile de justiţie, cea mare şi cea mică, unde se împarte dreptate între ţări şi neamuri, sunt împodobite cu tablouri de maeştri francezi, zugrăvind pacea pe pământ şi binefacerile ei.

Toate darurile tuturor ţărilor se armonizează şi se completează unele cu altele, cântând acelaş imn al păcii, într'un singur ritm al înfăţişării tuturor popoarelor.

Nerăbdător să aflu prin ce e reprezentată România, am întrebat şi mi s'au arătat patru covoare româneşti, aşternute câte două, în câte o sală de aşteptare. Ideea de a reprezenta ţara noastră acolo, prin covoare, este fără îndoială din cele mai bune, dar ce păcat că nu s'a perdut şi de data aceasta ocazia de a rămâne mai pre jos ca celelalte. Covoarele sunt departe de a se putea măsura cu bogăţiile mai mult de cât regeşti din prejurul lor; iar prin coloritul şi desemnul lor nu reprezintă caracteristicile specifice artei populare româneşti.

Aripa din fund este afectată bibliotecii, făcând parte tot

olandez, colecţie care numără peste cinci sute de lucrări publicate în mai multe ediţii şi mai multe limbi [1]). Biblioteca e complectată şi ţinută la curent cu tot felul de enciclopedii, dicţionare, anuare, culegeri de tratate, coduri, precum şi publicaţiile Curţii Permanente de Arbitraj şi a celei de Justiţie Internaţională. Ea se îmbogăţeşte mereu în cărţi şi documente pe cari guvernele şi autorii le trimit, pentru a fi la îndemâna judecătorilor, a agenţilor guvernelor, pledanţi în faţa înaltelor curţi internaţionale, a profesorilor şi auditorilor Academiei de Drept Internaţional.

Palatul închee laturile unui patrat cu o curte interioară între ele, în mijlocul căreia se află, printre multe flori, o fântână ţâşnitoare, pe care se odihnesc patru urşi albi, toată de faianţă de Kopenhaga, dăruită de Danemarca.

Opera lui Carnegie a făcut pe sceptici să surâdă; şi până la un moment dat, s'ar fi părut că cu dreptate, căci într' adevăr nu trecu nici un an întreg dela inaugurare şi războiul cel mare s'a deslănţuit cu mai mare înverşunare de cât toate războaele pe cari le-a cunoscut istoria până atunci, prinzând aproape toată omenirea în vârtejul lui. Nu este mai puţin adevărat însă că şi acest război, de altfel ca şi cele din trecut, a fost şi este încă puterea dinamică, creatoare a dreptului internaţional, căruia i-a adus o nouă contribuţie prin tratatele de pace, aşezându'l pe noi temelii, creând şi un organism nou cu prestigiu incontestabil, care este Societatea Naţiunilor.

Acest organism nou care se impune din ce în ce mai mult, de la an la an în noua orânduire a omenirii, în dorul unui „spre mai bine", posedă o serie întreagă de organe articulate între ele, necunoscute până la războiul cel mare.

Dintre aceste organizme, unul din cele mai de seamă şi în ultimă analiză cu aceiaşi menire ca şi însăşi Societatea Naţiunilor, este Curtea Permanentă de Justiţie Internaţională. S'ar fi putut găsi oare un loc mai nemerit pentru ea de cât în palatul păcii din Haga, care din prima zi i-a deschis larg porţile, pentru a o primi cu toate onorurile ce i se cuvin şi pentru a-i da pentru totdeauna adăpost la sânul lui? Dar care altă localitate din lumea întreagă ar fi fost mai indicată să

[1]) Buletin de l'A. A. A.

se mândrească cu palatul păcii însuşi, dacă nu Haga, capitala cea mai liniştită a ţării celei mai paşnice, şi care reprezintă maximum de tradiţie în materie de drept internaţional, prin cele două conferinţe istorice de la 1899 şi 1907, pentru care Societatea Naţiunilor este o urmaşă demnă?

(Va urma) **Eduard J. Konya**

MUZEU

Sânt trist ca un munte de pietate...
Sufletu-mi e plin de mucigai.
Prieteni morți, iubiri de rând le adunai
Deavalma, cu jobene-amanetate
Umbrele vechi, ceasornice cu cuc
Și mandarini sculptați în lemn de nuc.

Toate-amintirile mi s'au strivit si s'au decolorat.
Cine-o fi scos lumina la mezat?

Craniu pleșuv, obraz de pergament,
Dinți ce-au rămas îngălbeniră lent.
Doctor Caligari sau nou Copelius, ce-așteptt
De stau la pândă printre-atâtea moaște?
De ce n'adorm în somnul viermilor, cel bun și drept,
Ce-mi trebuie atâtea chei și-atâtea broaște?!

Albume vechi cu poleială prăfuită, molii
Recalcitrante ce mănâncă toată naftalina—
Asta mi-e decorul (eu, ce visasem Capitolii!)...
Cine mi-a scos la licitație lumina?

Cunoști după fofografie cine-a murit—
Și cine mai trăiește, ați băgat de seamă?
Eu par, în ultimul portret, mai îmblânzit;
Prietenii romantici de la Dumnezeu, mă chiamă...

Am să pornesc, am să pornesc în pròximul transport.
Omul din fotografie dacă-i mort
Are'n ochi ceva mai bun și se cunoaște...
De ce mai stau la pândă printre moaște?.!..

Victor Eftimiu

TURNEUL CANDIDATULUI

Târgul nostru moldovenesc se odihneşte, de câteva veacuri, în şesul dintre două ape, neturburat de oameni şi ocrotit de Dumnezeu. El n'are împrejur păduri în care domneşte misterul, — afară de o limbă deasă de mesteacăn şi cer, la doi chilometri de drum către asfinţit, — nici munţi falnici cu freamătul tulburător al codrului şi cu piscuri veşnic ninse.

Dela marginea lui, se desfăşoară liniştit în juru-i, peste pânza luminoasă şi domoală a apei, până în depărtări nemăsurate, câmpia holdelor. In zilele senine de vară, când sus, în nemărginirea azurie, nu pluteşte fir de nour, în zările necunoscute se deslueşte, ca o umbră fantastică, lanţul Tarcăului, învăluit într'o uşoară păclă străvezie. Atât!

Toamnele, ce-i dreptul, sunt lungi pe la noi, întunecoase şi mohorîte ca zilele bătrâneţelor târzii, şi odată, cu ceaţa greoae a lui Brumar, o tăcere de pustiu învălue târgul, o linişte neţărmurită s'aşează peste suflarea amorţită, iar pe la ferestre vântul bate suspinând, geamurile susură trist, parcă plâng. Aceasta-i vremea potrivită taclalelor!

Dar vântul viforos al iernii nu suflă cu duşmănie împotrivă-i, căci nu se află în izbeliştea lui, ca alte târguri; iar la timpul său, în amurguri fumurii, când soarele coboară în întunecime, când umbra cucereşte lumina şi creşte tăcerea, când svonul vieţii tace şi din cer coboară o linişte adâncă, ce se întinde ca o apă peste toată firea, — atunci zefirul se porneşte lin pe undele înserării, ş'aduce dinspre baltă mireasma nufărului.

Larma civilizaţiei şi născocirile moderne, cu greu îşi croesc drum prin făgaşul obiceiurilor strămoşeşti. Localnicii

sunt aprigi conservatori. Deaceea, un singur automobil răscoleşte pulberea drumului nepietruit: al prefecturii. Şi, cu siguranţă, tot pentru aceiaş dragoste către trecut, nu se schimbă nici gardul părăduit al grădinii publice.

In asemenea climat şi'n asemenea locuri, viaţa târgului se petrece şi moare fără sbucniri, fără patimi şi fără vrăşmăsii, ca o poveste depe alte tărâmuri, în vecinătatea apelor liniştite, ce călătoresc leneş spre vale.

Numai când s'apropie sorocul alegerilor, numai atunci, în preajma lor, spiritele se agită o leacă, sufletele se frământă, potolit, taberile pornesc *lupta de idei* şi de cucerirea sufragiilor mai ales. Cu aceste ocazii se nasc, firește, larme şi zarve, căci vorba aprinde sângele; şi pentru triumful ideii, nu ştii când s'a 'ncleştat pumnul.

Apoi, după ce poporul şi-a spus cuvântul, după ce aşteptările au fost împlinite sau înşelate de urnele fermecate, fierberea stă; peste duşmăniile de-o clipă s'aşterne colbul vremii, împăcarea şi zâmbetul, – pacea se coboară uşor în suflete şi în tabere, ca liniştea pe valurile înspumate după furtună, şi viaţa capătă iar firul monoton şi domol. Până la sorocul viitor!

Anul acesta însă, prevăd zile negre şi sbuciumate târgului nostru şi chiar judeţului căruia slujeşte drept reşedinţă. Mai sunt câteva zile până la alegeri şi opoziţia nu poate lua contact cu *păturile largi* ale ţării, ale poporului. Cum îşi anunţă o întrunire, cum cearcă vreun candidat al ei să s'apropie de sat, jandarmii îl întâmpină supuşi la jitărie, rugându-l să-şi facă, de bunăvoie, calea întoarsă. Dacă se pune împotrivă îl trimite *la urmă*, cu ajutorul forţei publice. Apoi, au pătruns svonuri că sătenii partizani ai opoziţiei sunt topiţi în bătăi, pentru convertire la crezul sănătos, adică al guvernului. Din această pricină, *e fierbere mare,* anunţă îngrijoraţi cercetătorii.

.... Văzând primejdia şi presimţind furtuna ce sta să se deslănţue, cc. Jorj a adunat la club, într'o Duminecă senină, la o consfătuire solemnă, cadrele şi candidaţii. Cc. Jorj, *Georges Hirnoagă*, este fost primar, fost prefect şi actual şef al opoziţiei. Intre două vârste, om cumpătat la vorbă şi dârz în hotărîre, care „prin muncă şi chibzuială“ şi-a clădit

în inima târgului o căscioară, *un palat* zic vrăşmaşii săi, pe lângă o bucată de moşioară, tot prin muncă şi chibzuială, cum susţin bârfitorii, pe cari, dealtfel, domnia-sa îi dispreţueşte.

Şedinţa a fost scurtă. Depe jilţul său, cc. Jorj a ascultat ca un venerat prezident ce este, în sala înnecată în fum alburiu de ţigări, toate blestemăţiile guvernului, uimindu-se de ticăloşiile lui fără pereche.

— Afară de acestea, — a încheiat ultimul, — ştiţi ce le spune sătenilor? Aveţi să vă minunaţi, nu altceva!

Şi a lăsat o pauză necesară, pentru ca clipa de răgaz să mărească nerăbdarea.

— Le spune, cc. Jorj, că noi nu călcăm prin sate de teamă şi de ruşine. Auzi!?..

Prezidentul s'a ridicat deodată, cu fulgere de mânie în ochii săi mari şi focoşi, cercuiţi cu sprincene dese, de-l asemuiai cu Jupiter tunătorul.

— Ei bine, nu! —a strigat domnia-sa, apăsând ferm pe negaţie,—asta nu se va întâmpla!.. Chiar eu voiu spulbera infamia, şi chiar după amiază voiu începe.

Ş'ameninţă cu pumnul peste drum, către prefectură.

— A! veneticul vrea războiu?.. Ei bine nu! Adică da poftim războiu, venetice!

Şedinţa s'a ridicat în această atmosferă războinică.

.... Aşadar, oştile stau faţă'n faţă: de o parte guvernul, sau mai bine zis prefectul, venetic — pentrucă nu e de baştină — — sălbatec, hun, care sfidează ideile de libertate ale secolului în care ne aflăm, — şi de cealaltă parte *poporul*, adecă opoziţia, care vrea să rupă jugul tiraniei.

Cu siguranţă, s'anunţă zile negre şi triste târgului nostru!

* * *

In după amiaza aceia, plutea deasupra pământului şi'n văzduhul înalt, o zăpuşeală greoae şi un zăduf năbuşitor, care topea şi sufletul. Nici un fir de nour nu se zărea sus, colindând în nemărginirea albastră, nici o suflare de vânt nu adia prin aerul înfierbântat. Peste toată firea, pâcla s'aşternuse ca un val de aburi calzi.

Pe acea zăpuşeală de foc, a înhămat cc. Jorj doi cai mari, muscăleşti, negri şi iuţi, la o trăsurică uşoară, cu cauciucuri

late şi arcuri moi, numai cu două locuri şi fără poclit, — ş'a ieşit din târg pe partea despre asfinţit, pe drumul Plopenilor. E îmbrăcat în haine de dril alb şi pe cap poartă pălărie de pai de orez, cu marginea lată, ca să-l ferească de arşiţă.

Dela castelul de apă, vreo două sute paşi de târg, pe delăturile drumului încins de căldură încep câmpiile netede, nefrământate, ca întinsul apelor. Ici-colo, stoluri de vrăbii trec ca vârtejul, vâjiind peste miriştile goale din stânga şoselii, strejuită de parii uscaţi ai telegrafului.

Din loc în loc, cumpene de fântâni se ridicau spre cer, parcă s'ar fi rugat a ploae. In lungul drumului şi'n largul câmpiilor nu se zărea făptură de om. Cc. Jorj călătorea ca 'ntr'o ţară a singurătăţii ş'a tăcerii.

Dela o vreme caii au început a fornăi des, întinzând capetele spre pământ şi bătând din potcoave Stăpânul a cercetat împrejurimile, apoi a scurtat hăţurile, domolind mersul la pas. Călcaseră în trap grăbit peste şapte chilometri. Pe negrul sticlos al grumajilor, răsăriseră în flori de spumă semnele oboselii. Apoi în pasul lin, călătorul şi-a aţintit ochii pe partea dreaptă, căci începea moşia lui. Intâiu, câmpia-i goală pe bună distanţă. Aici a fost locul grâului, orzului şi ovăzului. Cirezile de pae se ridică mai încolo, ca martori nemincinoşi. Apoi vin lanurile de păpuşoiu, ce-şi rumenesc mătasea la soare. Frunzele ascuţite nu şoptesc între ele, căci aburirea vântului nu le mângâe feţele aprinse. Mai adânc, în fund, luceşte ceva ca o oglindă. E heleşteul. Razele de foc îi bat unda nemişcată. Mai departe, şi mai adânc, până la graniţele vederii, tot „moşioara" lui se desfăşoară. Stăpânul şi-o îmbrăţişează cu privire prietenoasă, şi zâmbeşte fericit miriştilor goale şi lanurilor de păpuşoi, pe când soarele se lasă spre asfinţit şi trăsurica lunecă uşor prin pulberea şoselii, stârnind în urmă pânză de colb. Şi dincolo, deasupra zării, parcă se lămuresc, ca o părere, munţii, acoperiţi de vălul depărtării.

— Hai băeţi! — şi-a îndemnat acum cc. Jorj corbii, strângând câmpurile hamurilor.

Curând, după o cotitură, s'au ivit şi Plopenii, cu sunete de tălăngi şi mugete prelungi de vite, cu suhatul din margine, cu casele sărăcăcioase acoperite cu stuf, cu grădinile, cu

livezile şi cu plopii lor bătrâni cu frunza veşnic frământată, străjuind la jitărie. Pe deasupra tuturor, se ridica semeaţă, turla bisericii, ca un cap de uriaş. Un zvon de vânt, ca o desmierdare, se simţea în aer, şi pe undele nevăzute veneau dulci glasuri de viori.

Cc. Jorj a oprit trăsura în faţa crâşmei, drept lângă podeţ. Pe tăpşanul din faţă, flăcăi şi fete învârteau hora. Nevestele tăifăsuiau mai la o parte. Prin iarba din şanţul drumului, sbârnâiau copii. Gospodarii, mulţime, stăteau la mese, în cerdacul crâşmei şi'n faţa ei, fiecare cu ţoiul dinainte. In mijlocul mesei, garafa. Vorbeau, şi la răstimpuri, apropiau gâturile ţoiurilor, ciocnindu-le în urări de sănătate şi belşug.

— Bună vremea, oameni buni.

— Să trăiţi cc. Ghiţă, — i-au răspuns ei descoperindu-şi pe rând capetele şi sculându-se pe îndelete.

— După cât văd, o duceţi bine, — zâmbi cc. Jorj.

— Cu sărbătoarea, cc. Ghiţă.

— Şi cu rachiul, — glumi altul mai din fund.

— Bun şi rachiul, oameni buni, că te întăreşte; dar cu măsură.

— Apoi cu măsură îl bem şi noi, cc. Ghiţă, da-i ca m mică.

Cc. Jorj privi spre garafă.

— Nu te uita mata la garafă, cc. Ghiţă, că-i goală, — râse tot cela, ieşind în faţă.

— Tu erai, măi şolticule? — îşi recunoscu cc. Jorj finul.

— Eu, cc. Ghiţă, să trăiţi.

— Ia, face şi domnul notar haz de necaz, cum se zice pe la noi, — glăsui un altul mai în vârstă.

— Dar ce s'a petrecut Ilieş? — coborî cc. Jorj din trăsură odată cu întrebarea.

Peste faţa lui Ilieş a suflat deodată vântul tristeţii, dimpreună cu oftatul respectiv.

— Ce să se petreacă cc. Ghiţă?... m'a dat afară din slujbă şi a pus altu, un venetic din alte locuri.

Cc. Jorj a pus îndată o vorbă bună pentru prefect.

— Apoi, veneticul cu venetic s'adună, nu ştiţi d-v., oameni buni?

Crâşmarul se ivise în prispă, rumen la obraz, corb la păr şi rotund ca un boloboc la trup.

— Să trăiţi, cc. Ghiţă.

— Bună vremea, Ştefane; adă două chile de rachiu la oameni.

Iar către fin:

— Şi de ce te-o dat afară, măi Ilieş?... ai făcut ceva rău, ceva afară din lege?

— Dar ce să fac, cc. Ghiţă, păcatele mele.. ce să fac?.. Zice că-s omu' matale, că d'aia ţi-s fin... Mi-o luat bucăţica de pâne din gura copchiilor.

Copiii erau slăbiciunea lui cc. Jorj, tocmai pentrucă Cel de Sus şi nevasta d-sale nu-l învredniciseră cu asemenea bogăţii. Şi când îl atingeai pe d-sa la copiii, se chema că-l atingeai la slăbiciune.

— A, blăstămatul, blăstămatul! — se tânguia el, minunându-se de nemilostenia veneticului — auzi, să lase copii muritori de foame!?

Apoi îndoiala se înfiripă în cugetul său.

— Măi Ilieş, n'ai făcut altceva, măi?

— Ce să fac, păcatele mele, cc. Ghiţă, ce să fac?

Intre acestea, hora depe tăpşan stătuse şi adunarea trecuse drumul s'audă ce spunea cc. Jorj.

— Vedeţi oameni buni? vedeţi cine conduce judeţul nostru? Iată cine vă cere voturile. El, care ne lasă copiii muritori de foame.

Intre copiii pe cari veneticul îi lăsase muritori de foame cc. Jorj îi prenumăra şi pe-ai dumisale. Glasul i-a tremurat de mânie, dintru început:

— A, blăstămatul, blăstămatul!

Apoi a vibrat de îmbărbătare către cel asuprit:

— N'avea grije, Ilieş! Cum s'a isprăvi alegerile, mă duc la ministru. Ai să-ţi capeţi slujba. Şi voi toţi, oameni buni, cari aveţi vreo asuprire, veniţi acasă şi spuneţi-mi, nu tăceţi... nu v'am apărat totdeauna? nu mă cunoaşteţi că-s omul dreptăţii?.. De ce nu veniţi, de ce tăceţi, oameni buni?

— Da cine răsbeşte până la mata, cc. Ghiţă, că nu putem ieşi din sat... zice că sântem opoziţie.

Cc. Jorj s'a plesnit cu palma 'n obraz:

— Tii! dar' ce înseamnă asta, oameni buni!.. da cum răbdaţi aşa ceva, oameni buni?

— Ce să facem, cc. Ghiță, că ne-o stâlcit în bătăi.. Iaca acu să te vadă jandarmii, mă tem că și pe mata te-a aresta.

— Pe mine? — s'a'nfuriat cc. Jorj: — pe mine? — s'a înrebat el cu învrăjbire crescândă.

Apoi a rotit privirea asupra mulțimii ș'a svârlit pumnul cu amenințare, ca un tribun antic, înspre târg, unde sălășluia tiranul poporului, veneticul.

— Ei bine, nu! — a răcnit d-sa formidabil, scoțându-și pălăria depe cap, ca la un jurământ solemn. — Da' unde ne găsim aci, oameni buni, în vlăsie?

Și purta pumnul prin aer, ca un buzdugan, și răspundea tot d-sa în locul mulțimii.

— Nu ne găsim în vlăsie!... ne găsim în codru, oameni buni?

Și cu pumnul întărea negația:

— Nu!... ne găsim în... A!

Aci cc. Jorj s'a oprit deodată, parcă o putere nevăzută i-a curmat firul vorbii. Și brațul care amenința pe venetic, i-a căzut moale pe lângă corp. Dinspre jitărie, creșteau venind, călăii cuvântării sale, sub chipul a trei jandarmi.

— Iacă și jandarmii, cc. Ghiță, — zise Ilieș: — ar fi mai bine dac'ai pleca mata, că cine știe...

— Eu, să plec? — s'a oțărît nașul către fin... Dar ce-are să-mi facă?... le fărâm capul de pun mâna pe mine.

— Poate nu te-a bate, cc. Ghiță, — zise un altul cu îndoială, da' te'ntoarnă din drum.

Argumentul l-a convins. Valul cald al revoltei s'a potolit.

— Așa este, oameni buni... Am treabă la Sagna tot azi iaca alegerile bat la ușe, și veneticul nu ne lasă să pătrundem la voi.

Apoi a plătit crâșmarului ș'a dat și lui Ilieș două hârtii de câte o sută.

— Ține măi, pentru copchii... și n'avea grije... te pun ia în slujbă.

Jandarmii veneau liniștiți pe șosea. Când au văzut trăsura, au iuțit pasul. Cc. Jorj a urcat repede.

— Rămâneți sănătoși, oameni buni... și nu uitați semnul nostru, al apărătorilor voștri.

— Mergeți sănătoși, cc. Ghiță, — i-a urat mulțimea în cor.

Jandarmii s'apropiau în fugă, cu carabinele în cumpănire, ca la atac, pe când trăsurica țâșnea din loc, spre partea opusă, către Sagna, țesând în urmă păinjeniș de colb.

... Dela jitărie încolo, drumul Sagnei e umbrit pe amândouă laturile de castani sălbatici, până la podul de peste Moldova, cale de șapte-opt chilometri. Acolo-i și Sagna. De mult, când alte așezări ocârmuiau ținuturile acestea, descălecase pe-aici un negustător arman. Cu înțelepciunea lui și cu prostia moldovenilor, a adunat galbăn lângă galbăn, și'a cumpărat pământ. După pilda sa, urmașii au supt mai departe pe nevoești, și'au mărit moștenirea, cuprinzând sate împrejur. La târzie vreme, un scobortor al armanului negustător, a ajuns ispravnic în aceste locuri. Din porunca lui și sub puterea lui s'au sădit castanii pe drumul Sagnei, care-i brăzda moșia. Azi neamul lor s'a stins, dar castanii au rămas.

... Caii mergeau acum în trap domol pe drumul de țărnă și cc. Jorj cerceta cu interes împrejurimile. La suflarea vântului de seară, păpușoii foșneau frunza în câmpia largă, într'un freamăt ușor, necontenit.

Și deodată lumina soarelui păli, asfințitul fu cucerit de un nour vânăt. Umbra se desfășura peste lanuri, ca un fum străveziu, acoperindu-le cu vălul înserării.

... Apoi întinderile dispărură, într'o ceață viorie, apoi lumina zilei se stinse cu totul, când trăsurica pătrunse pe pod. Apa Moldovei, nepăsătoare și lină, își torcea firul limpede, pe matcă la vale. Pe maluri, bătrâne sălcii pletoase își înclinau podoaba, sărutându-i unda. Câteva cândeluțe cercau, sfioase, să străpungă cu picuri de lumină tremurată, adâncul boltei albastre.

... Postul de jandarmi și'a arătat, de cum a intrat cc. Jorj în sat, pe partea despre miazăzi, tabla vopsită cu tricolorul național, înfiptă într'o prăjină. Pe domnia sa, pe semne că-l indispune acest indicator de reședință, deoarece îndată ce l-a zărit, a mărit trapul corbilor săi. Șeful postului, însă, pare că nutrește un sentiment contrar în această privință. El și'a așezat făptura măruntă, dar dolofană, în ușa reședinței. Și după cum asculta tropotul cailor, se vede bine că sentimentul ce nutrește acestei apropieri, este cu totul potrivnic indiferenței. Ca urmare

firească acestei porniri lăuntrice, când trăsurica s'a ivit de după colţul uliţii, şeful s'a şi înfipt în mijlocul soselii, opintindu-şi corpul înainte, cu carabina în poziţie de atac.

— Stăi! — s'a răstit el cu glas duşman, dela distanţă potrivită, întinzând arma.

— Stau, că doară n'am să dau peste tine, — s'a oţărît şi cc. Jorj, oprind caii în pieptul atacatorului.

— Poftiţi până la post.

Cc. Jorj a coborît fără să cârtească, dar faţa sa spunea că o furtună sta să izbucnească din pieptu-i. *Şeful* îl urma tăcut înapoi.

In cancelarie, un subaltern sta la masa de lucru a superiorului, cu capul rezemat într'un cot, în vecinătatea simbolului legii, un crucifix cam afumat, — şi privea visător afară în noapte, printr'un ochi de geam spart. Din cauza acestei stări psihice, n'a luat în seamă intrarea şefului şi a conului Jorj.

— Da de ce n'aprinzi lampa, măi? — l'a trezit la realitate superiorul.

— Ai?!

Atât făcu interpelatul cam nedumerit, schiţând totodată, cu braţele în lături, o figură de gimnastică suedeză, în tempo domol, pe când cu corpul dela mijloc în sus, cerca rezistenţa spetezii scaunului.

— Faci economie la gaz?

— Ah!.. s'trăiţi dom p'toner... iaca o aprind îndată.

Când s'a făcut lumină, jandarmul-şef a luat arma pentru onor, şi a strigat solemn, ţinând cu ochii crucifixul.

— Cc. Ghiţă, în numele legii eşti arestat!

— Taaci! — se minună prevenitul.

Subalternul pufni în râs.

— Ce râzi, mă dobitocule, — l'a dojenit superiorul, apoi a repetat formula, către cc. Jorj: — cc. Ghiţă, în numele legii eşti arestat!

— Măi Trofine, se vede că te-ai prostit, ori nu mă mai cunoşti?

— Ba te cunosc, cc. Ghiţă, da' dacă-i ordin, ce să fac?.. Eşti acuzat de aţâţare la rebeliune .. Aşa-i ordinul.

Cc. Jorj a izbucnit:

— Unde-i ordinul?.. arată-l... a, veneticul!?..

— Este, cc. Ghiță.

— Arată-l... unde-i?.. să-l văd, — tuna de mânie cc. Jorj.

— Este, cc. Ghiță, este... l'am primit la telefon... zice că să te țin aci până mâine de dimineață, când o trece domnu prefect spre Dagâța, la întrunire. Altfel și îndrăsnì eu, cc. Ghiță?.. parcă n'ai să mai vii mata prefect?

— Cum, măi, să dorm eu aci noaptea asta?

— Aci, cc. Ghiță, aci... parcă eu îs bucuros?

Cc. Jorj a înțeles că perspectiva era sumbră. L-a cuprins pe dată mâhnirea și s'a lăsat sfârșit pe-un scaun de pae.

— Vasăzică, asta-i răsplata muncii noastre!.. ne-am luptat de-amar de ani ca să dăm poporului drepturi și pământ, ș'acum ne arestează.

Domnul șef îi împărtășa durerea și-l mângâia.

— Așa-i, cc. Ghiță, cum zici mata, rău s'a făcut. Că vezi mata, cc. Ghiță, drepturile astea sunt ca doctoriile făcute cu otrăvuri: dacă nu ia seama spițerul și greșește rețeta, în loc să lecuiască pe bolnav, îl ucide.

Aici șeful a răsuflat, și a lăsat arma „la picior", rezemându-se în ea.

— O dat pământ la oameni, i-o scăpat de sărăcie, le-ajungea... da' ce le-o trebuit vot la tăți, cc. Ghiță?.. au vrut ei, au cerut ei?.. i-o zăpăcit de cap... Că știi mata, cc. Ghiță, când fructul s'a copt, cade singur depe ram... nu sosise timpul, cc. Ghiță, așa socot eu depe câte văd și depe mintea mea, da' spune și mata cc. Ghiță dacă nu-i drept?

Cc. Jorj zâmbi în mustață.

— Măi Trofine, tu nu ești prost de loc, măi.

Șeful râse mulțumit.

— Vezi, cc. Ghiță, c'am dreptate?

— Ai și n'ai, — făcu cc. Jorj sibilic.

— Cum vine asta, am și n'am, cc. Ghiță? iaca, la vorbe d'astea mă'ncurcă pe mine boierii.

— Ascultă, măi Trofine: n'ai dreptate pentrucă poporul trebuie să ia parte la trebile Statului... și fructul e copt, dar culegătorii sunt răi, înțelegi tu? Și ai dreptate, căci decât așa vot cu bătăi, cu schingiuiri, mai bine lipsă... nu vezi, măi, că veneticul a 'nebunit. Poruncă să nu iasă oamenii din sat, bătăi peste bătăi: astea-s alegeri?

Aici Trofin, n'a fost de părerea lui conu Jorj, căci s'a scărpinat în cap și l-a întrerupt, restabilind un adevăr istoric.

— Irràa! cc. Ghiță, de bătae să nu mai vorbim... Iaca vezi mata, mi-o albit părul bătând la opoziție.

Și-și arăta părul albit.

— Până mai an am stâlcit pe-ai guvernului de azi; nu m'ai scăpat mata de judecată?.. acu stâlcesc pe-ai matale.

Și șeful ofta și se căina.

— C'așa-i politica și soarta noastră, cc. Ghiță: batem opoziția: da' încaltea înainte băteam mai puțini, da' acu batem mulți tare, cc. Ghiță, că votează tăți și-i tare opoziția...

Cc. Jorj n'a mai răspuns. Parcă nici n'ascultase. Privea afară în noapte și urmărea tremurul razelor de lună printre frunzișul de salcâm.

— Cc. Ghiță, eu am să mă duc, — a prins șeful iar vorba — că s'a făcut noapte... Dacă ai mata trebuință trimiți soldatul să cumpere ceva de-ale mâncării... Acu să trăiți cc. Ghiță... și nu te supăra mata, că nici eu nu-s bucuros...

Cc. Jorj a cercetat ceasul, apoi a scos banii și i-a dat jandarmului.

— Găsești ceva de mâncare?

— Găsim, cum nu!

S'au eșit amândoi.

In urma lor, cc. Jorj a purces să înconjoare odaia cu pași rari, cu mâinile în buzunarele vestei și cu capul în jos; domnia-sa se preumbla într'o atitudine meditativă. Intâiu și-a ocolit captivitatea de vreo șase ori, dela dreapta spre stânga, — și s'a oprit în fața ferestrei dinspre uliță, cercetând-o îndelung. Dar sfârșitul n'a fost laborios, pesemne, căci a pornit iarăș la drum, însă de data aceasta, dela stânga spre dreapta. La al șaselea tur, s'a oprit în fața altei ferestre, ce răzbea într'o livadă, căreia cc. Jorj i-a acordat o atențiune mai deosebită și mai îndelungă, cercând să-i pătrundă întunerecul. Misterul nopții și mireasma livezii îl atrăgeau. Deaceea, văzând că fereastra era prinsă pe dinafară, a făcut trei pași la stânga, s'a împins binișor o ușe, prin care îndată a năvălit aer răcoros și parfum de meri. Fața exploratorului s'a luminat de bucurie. A închis ușa binișor și s'a așezat la masă, sprijinindu-și capul între mâini. Câteva minute a stat în această poziție favorabilă

sobrelor meditații, apoi s'a îndreptat către ușa dinspre livadă, tocmai când pe cealaltă intra soldatul, aducând vesel o pâine neagră și o bucată de cârnat, pe care le puse pe masă. Apoi, dintr'un buzunar ieși la iveală o sticlă cu vin și o căniță de tinichea.

— Nu v'am spus eu că găsesc? — zâmbi el încântat de reușită.

Cc. Jorj s'așează din nou la masă, fără să învrednicească măcar c'o privire merindele care i se'nfățișau. In mintea sa plămădia un plan grandios, și autorul își strângea tot mai tare fruntea între mâini, pentru ca gândul să nu se depărteze de obiectivul principal.

— Da' nu te mai frământa așa, cucoane, — îl îmbărbătă soldatul; — iaca, ai mata niște mezeluri ș'o leacă de vin în *steclă*.

Prevenitul surâse cu amărăciune.

— Ce știi tu, băete!

— Apăi, așa-i cucoane; parcă m'aș mai mira eu, dac'aș ști ce gând frământi mata.

Cc. Jorj îl privi țintă în ochi, cu bănuială.

Soldatul își plimba capela printre mâini.

— Eu mă duc, cucoane, că s'a făcut noapte.

— Du-te sănătos, băete... dar n'ai vrea să chemi aici pe Dincă primarul?

— L'aș chema eu, cucoane, dar nu mai este primar, — râse soldatul.

— L-a scos și pe el?

— Scos! da' pot să-l chem, că stă aci, peste gard.

Cc. Jorj făcu ochii mari.

— Undee?

— Aici, cucoane, cum treci livada, pe ușa ceia.

— Bine, băete, nu-l mai chema... credeam că-i tot primar.

— Atunci să trăiți și noapte bună.

— Noapte bună.

Cum ieși soldatul, cc. Jorj prinse a ocoli iarăș captivitatea, gânditor și cu pași rari. Noapte adâncă se lăsase peste liniștea satului; nu s'auzea nici glas de om, nici cântec de pasăre. In tăcerea odăii, numai umbletul prizonierului suna surd și greoiu. O mulțime de gânduri felurite îi treceau prin minte, dar nici unul nu era statornic, nu-i aducea hotărîre.

Cale de câţiva chilometri a călătorit cc. Jorj gânditor, cu paşi rari şi mânile la spate, până a pus rânduială în gândurile-i fugare, ş'a isprăvit planul acţiunii de a doua zi. Atunci a contenit călătoria de studii, aşezându-se la masă, căci stomacul îi amintea des, o datorie întârziată. Indată mâna-i catifelată şi degetele cu unghii lustruite, au prins să facă slujba furculiţelor, şi martirul dreptelor revendicări democratice rupse cu apetit din cârnaţii cu usturoi şi pânea neagră, iar sticla rustică şi căniţa de tablă au înlocuit cu mare cinste garafele de cristal şi cupele scumpe.

Apoi cc. Jorj îşi luă pălăria, făcu lampa mică şi ieşi în livadă. Era întuneric mare, noaptea era adâncă, dar frig nu se simţea. Un câine bătu mânios câtva într'o livadă vecină, apoi tăcu şi se întinse iar linişte peste toată suflarea. Cc. Jorj păşea încet, nesimţit. Il cerca neliniştea. In fiinţa lui parcă se strecura, din adâncul nepătruns, ceva din negura tăcerii, ceva din fiorul vântului fără odihnă. Ajunse la gard. O boare răcoroasă adia prin aer, mângâindu-i fruntea înfierbântată. Sări dincolo. Câinele curţii prinse a bate ca turbat.

— Cine-i acolo? — răcni un glas depe prispă.

— Eu, cumetre, — făcu fugarul, — Ghiţă Hirnoagă; da nu mai răcni aşa, că scoli satul.

— Mata eşti, cc. Ghiţă?

— Eu.

— Da' ce cauţi în puterea nopţii prin livezile oamenilor, cc. Ghiţă?

— Ţi-oiu spune eu acu, — şi păşi pe prispă.

Apoi, şi-a lămurit cumătrul, în vorbe puţine.

— Ş'acum, pune degrab caii la căruţă, ca să pornim la Dagâţa, până nu prind jandarmii de veste.

— Apăi, om merge, cc. Ghiţă, da' nu te supăra mata de o părere... aş zice să schimbi straele matale cu unele de-ale noastre... te culci în căruţă şi te faci că dormi până ieşim din sat...

— Ia lasă şaga, omule... mai bine dă zor şi 'nhamă.

— Iaca'ndată, cc. Ghiţă, da nu te supăra mata... da eu mă tem de jandarmi, că dacă ne-o prinde, îmi trage o sfântă de bătaie!

Au străbătut în trap grăbit uliţa satului ce ducea spre jitărie. Cc. Jorj sfredelea cu ochi mari întunericul, inima îi bătea grăbit la foşnetul de frunze, la adieri de vânt. La ieşirea din sat, a trâmbiţat ascuţit un cocoş.

— Mână-i, cumetre, că ne-a prins miezul nopţii.

— Hi, băeţi!

... După două ceasuri, în marginea stufăriilor Dagâţei, vizitiul a oprit caii la pas. Noaptea era adâncă şi caldă. Vântul trecea foşnind prin desişul de papură şi murea pe marginea codrului de stuf. Printre trestii, tremurau lin undele apei. Căruţa înainta liniştit, fără uruit şi fără zguduiri, pe cărarea mustită, sub cerul nemărginit, când un fulger se frânse deasupra lor, ca o ameninţare.

— Se schimbă vremea, cumetre.

Vizitiul ridică ochii şi înconjură bolta cu privirea.

— Nu-i semn, cc. Ghiţă. Aşa face cerul la sfârşitul verii; ameninţă toamna, da' nu-i semn de vreme rea.

Trestiile, purtate de adieri uşoare, foiau în şoapte, s'aplecau una spre alta, s'atingeau, parcă se'mbrăţişau în pacea nopţii. Când şi când, un fâlfâit de aripi nevăzute înfiora câtva aerul, ş'apoi parcă bătea unda. Mai apoi, câteva gene sângeroase plutiră într'o ceaţă viorie, şi îndată razele zorilor fulgerară negurile răsăritului. Vizitiul strânse hăţurile.

— Hi, băeţi!

* * *

Partea bărbătească din patru sate, megieşe în câteşi patru colţuri, se întâlnise de nevoia lor şi prin voia prefectului, la Dagâţa, care avea să se ridice, în dimineaţa aceia, la rang de târg, spre bucuria obştească, după orânduirea înaltului guvern.

Pentru asemenea întâmplare ş'atâta sumedenie bărbătească, tăpşanul vechiu, unde se ţine iarmaroc la Probaje, a fost cu greu încăpător. In mijlocul lui, o tribună îmbrăcată cu brad pălit, ferea de arşită pe şeful judeţului şi restul luminatelor feţe dregătoare.

După ce s'a dat ascultare legiuitului decret, domnul prefect a urat viaţă lungă şi grabnică propăşire noului târg, neuitând să se'nchine cu recunoştiinţă către înfăptuitori.

— După cum vedeţi, oameni buni, străduinţele noastre se fac cu scopul înnălţării voastre; din fiecare sat voiu face un târg; totul pentru voi, nimicul pentru noi, acesta ne e gândul, pe câtă vreme al lui Chirnoagă este cel pe care şi domniile voastre bine îl ştiţi. A fost odată primar, şa turnat palat în inima târgului, iar căsuţa mea e datoare la Credit; a fost apoi prefect şi s'o ales cu moşie, — şi eu n'am pe ce semăna un sac de grâu, pe unde a fost şa vârît mânile. Se cade o fără de lege ca asta, oameni buni?

— Nu se cade! — a răspuns ca un cor barbar, obştească adunare.

Domnul prefect s'a roşit şa asudat de vorbă şi arşiţă, plângând deodată, parcă, belşugul înaintaşului şi lipsa dumisale, mai ales.

— Ei, iaca, la el se cade, oameni buni, şacuma se teme şi-i e ruşine să se'nfăţişeze şi să vorbească domniilor voastre Venit'a el aci să vă vorbească?

— N'o venit, — grăi glasul obştei.

— Nici n'a veni, s'o ştiţi dela mine.

Atunci, cam la zece paşi în stânga, s'a ridicat un om în codirla şarabalii, şa strigat asupra vorbitorului cu pumnul repezit către el.

— Mişelule! mişelule! — după care faptă s'a lăsat binişor în şaraba, istovit de indignare.

Era cc. Jorj.

Prefectul a pălit întâiu şi gura i-a stat încleştată, dar mai apoi şa găsit firea pierdută.

— Ai să-ţi muşti limba, pentru spurcata vorbă ce ţi se cuvine'ntoarsă!

Atât a fost răspunsul — ca dintr'o cronică bătrână — însoţit de-un zâmbet mânzesc şo poruncă scurtă şefului de post, — cu care delegatul stăpânirii a învrednicit pe cc. Jorj. De altă vorbă domnia sa n'a avut răgaz, pasă-mi-te, căci pe dată l'au luat pe sus din şaraba, patru jandarmi.

— Il duceţi spre urma sa — porunci prefectul — şi la Trifeşti primiţi alt ordin.

*

Toată după amiaza l'a dogorit pe cc. Jorj arşiţa păgână şi l'au hurducat şarabale, pentru întoarcerea la *urma lui*, după voia tiranului său, veneticul.

Acuma soarele coborîse de mult în lăcaşu-i de noapte, umbrele înserării tainice soseau domol şi învăluiau firea în zabranicul întunecat al nopţii. Şarabaua uruia monoton pe marginea iazului dinspre Trifeşti. Lumini jucăuşe vesteau apropierea satului.

— Ia, acu sosim, — vorbi jandarmul mai mult pentru sine, strunind caii.

Cc. Jorj nu răspunse. Sta chircit în spatele jandarmului, sfredelind cu ochii întunecimea şi'nţelegând, poate, pentru întâiaş dată, că bucuriile vieţii sunt ca tristele păsări călătoare. Noaptea îşi deschidea tot mai larg vestmântul. Pe cer s'aprindeau una câte una căndeluţele nestâmpărate, încrustând în marea de safir închis, aci palida cale a robilor lui Traian, mai încolo Cloşca cu pui, dincolo luminosul Heresteu.

La capul iazului, unde Şoseaua se frânge în două, cc. Jorj era aşteptat de şeful postului din Trifeşti cu un jandarm nalt şi vânjos.

— Aţi mânat molcom, da' tot îi mai bine noaptea, — zise şeful, şi către jandarmi: — ia-l în primire... ştii consemnul!

— Da... pân' la pădure... Hai coboară, camarade, — îl pofti cazon, apoi, pe cc. Jorj: — mergem o leacă şi pe jos.

Cc. Jorj avu ca o strălucire prin gând.

— Nu cobor!

— Haide, nu te juca cu mine, că nu-i chip, — se răsti vlăjganul smucindu-l. — Acu fă 'nainte.

... Mai mult aiurit, ca'ntru'n vis fantastic, porni apoi în noapte, urmat de jandarm cu puşca în cumpănire, ca după hoţi, gata pentru orice. Căta să se desmeticească, cerca să'nţeleagă ce se petrece cu el, încotro merge aşa buimac, pentru ce l'au aşteptat jandarmii la frântura drumului, în spatele pădurii... misterul consemnului... şi deodată bănuiala dintâiu i-a străfulgerat iar mintea, şa ridicat ochii către cerul luminat.

Printr'o limbă de nouri cenuşii, deasupra pădurii Trifeştilor, luna sălta peste copaci.

... Când a păşit pe frunze uscate, cc. Jorj a dus mâna la frunte. Broboane fierbinţi îl ardeau. Se simţea bicisnic şi

păcătos în mijlocul firii întunecate. Şi cu cât intra în adânc, cu atât besna creştea şi fiorii spaimei îl cutremurau. Privea ades 'napoi la jandarmul ce-l urma tăcut, cercetând întunericul, ca un purtător de taină. Ridica ochii, căutând iarăş cerul luminat.

Picioarele i se muiară, paşii se împleticeau. Era întunerec de iad.

Se'ntoarse scurt.

Vlăjganul rânji:

— Ţi-i spaimă, boerule? Las'că ţi-a trece acu! Hai, du-te!

Hirnoagă s'a simţit rece. Gândul care-i străfulgera mintea se'nplinea. S'a lăsat fără vlagă în jos şi lacrămile l'au năpădit.

— Măi băete, măi omule, nu-ţi fă păcat... te-a blestema copilaşii.

Vlăjganul rânji iar, fără înţeles.

— Ce păcat, boerule?... Hai, du-te, nu mă'ntăr'ta... că trebue să te văd plecând.

Năuc şi dârdâind, Hirnoagă a pornit să meargă îndărăt, sub ochii jandarmului, până ce l'a înghiţit negrul pădurii, apoi s'a lasat în stânga, spre cărare, unde să răresc copacii şi răzbate lumina. Aci a tras în piept aerul nopţii şi s'a aşternut îndată drumului, ca năluca, înspre târg.

... Luna scăpăta din zaua norilor, trimetea fuior de raze argintii, limpezind calea fugarului. Licuricii scânteiau în iarba rourată, dar el nu-i vedea; purtaţi de adieri, copacii îşi frământau podoaba în fâşiit prelung, dar el nu-i auzea, ci în goana-i nebună, doar ochii îi mărea, cercând s'apropie luminile târgului, cari se deslușau sporindu-se.

O putere fără chip îi cobora, parcă, tărie în trup şi-i oţelea picioarele vlăguite, până aci.

... Când a dat în şoseaua naţională, ş'a tăiat calea ferată intrând în târg pe după grădina publică, l'a ajuns sfârşala. A făcut întreită cruce, ş'a stat jos istovit, sub felinarul din colţ, unde un golan lipea afişe mari pe gard, scrise cu roşu gros.

Cc. Jorj citi: *„pentru prima dată ţara se bucură de alegeri libere"*.

Şi capul îi căzu în piept, într'un zâmbet amar, pe când în altă uliţă, glas de cocoş turbura liniştea nopţii.

C. C. Petrovici

POVESTE

Sunt ani de-atunci dar mi se pare c'a fost ieri :
Din negurile vremii, ca valuri năvălesc
In suflet amintiri
Şi clocotesc nebune, uitarea-o răscolesc
Şi rana-apare caldă încă. Deodată
Imi revăd trecutul. Departe'n fund, grădină
Şi flori, poteci umbrite, o fermecată
Mierlă cântă, apoi cu mersul de regină
Răsare — spectru de lumină — frumoasă,
Visătoare : ea. Tăcuţi, în urmă ne-am pierdut
Pe căi boltite şi'n umbra răcoroasă,
Atunci din minte universul ne-a dispărut
Şi'ntr'o clipită trăit-am veşnicie.

In urmă şi 'nnainte-i palidă tăcere,
Acum grădina-i paragină pustie,
Suntem ţesuţi din gânduri pline de durere.
Nimic, nimic n'a mai rămas din toate-aceste,
Sunt ani de-atunci şi mi se pare c'a fost ieri.
In lumea noastră toate nu-s decât păreri,
A fost un vis şi totul nu-i decât poveste.

Al. T. Stamatiad

PACTUL BRIAND—KELLOG ŞI ORGANIZAREA PACII

Marea problemă care s'a pus Europei, epuizata economiceşte şi sdruncinată moraliceşte, odată tratatele din 1919—1920 semnate, a fost *organizarea pe baze juridice a păcii.* Această problemă e de caracter mondial, — notă caracteristică a aprope tuturor problemelor inernaţionale postbelice. — Preocuparea primordială pentru marea majoritate a Statelor, convinse ca războiul a încetat de a fi o buna afacere, ca ordinară, şi că el echivalează cu o sinucidere, chiar pentru învingători, e să ajungă la soluţionarea acestei probleme, şi la restabilirea unui echilibru, ca să înlesnească progresul civilizaţiei. Doctrina, diplomaţia şi formaţiunile înternaţionale — urmăresc astăzi modalităţile de înlocuire a războiului, printr'un alt instrument, care să dea sastifacţia intereselor adeseori contradictorii ale popoarelor, şi care să adapteze, în definitiv, noţiunea de drept, necesară şi succeptibila de evololuţie şi reînnoire, la viaţa internaţională, în continua ei transformare.

Pentru coordonarea operei care să ducă la acest suprem ideal al umanităţii — *organizarea păcii,* — autorii tratatelor din 1919—1920 au hotărît crearea Societăţii Naţiunilor, al cărei Pact alcătueşte frontispiciul seriei întregi a ultimelor tratate de pace. Menită de a organiza activitatea internaţională, care se manifestă sub variate aspecte, rolul principal al Instituţiei dela Geneva rămâne tocmai *consolidarea unei păci durabile.* De aci şi continuile sforţări de a se complecta lacunele vizibile ale Pactului, de a se desvoltă sistemul sancţiunilor prevăzute (art. 16 şi 17 din Pact), de a se închide, deci, cercul păcii.

In mersul către organizarea păcii, prima chestiune fundamentală care s'a pus, a fost *renunţarea la războiu ca instrument al politicii naţionale.* Acceptată de semnatarii Pactului, această concepţie trebuia pe deoparte precizată prin progresarea limitării armamentelor, prin desvoltarea securităţii, consolidarea sancţiunilor, determinarea agresorului etc., — iar pe de altă parte trebuia găsit

instrumentul, care în modul cel mai potrivit să soluţioneze, prin eliminarea războiului, interesele contradictorii ale naţiunilor.— Ceea ce, după majoritatea autorilor, înseamnă desvoltarea obligativităţii Justiţiei internaţionale, iar după unii (ex. G. Salle, B. Lavergne, etc.) imaginarea unui organ legislativ internaţional, care să creeze noi regule pentru reglementarea vieţei internaţionale, în evoluţie, şi care ar putea fi Adunarea Soc. Naţ. într'o altă alcătuire.

Şi cercetătorul obiectiv se poate convinge, că unele progrese nu de neglijat au fost realizate, în această direcţie. Ele se numesc Cannes, Genua, Protocolul de Geneva — *cea mai vie operă a Soc. Naţ.* (de Broukère), deşi neadoptată de state — Locarno etc. Dar după fiecare etapă trecută, o aceiaşi întrebare se pune chinuitor autorilor sforţărilor pacifiste — şi ea, în bună parte, a determinat o oarecare neîncredere în însăşi opera Soc. Naţ. Ce se va întâmpla dacă în caz de blocus proclamat de către Soc. Naţ. conform art. 16 din Pact, Statele Unite (de unde odinioară a venit ideea Soc. Naţ., dar care din motive politice şi dintr'o prea strictă interpretare a art. 10 din Pact, au refuzat ratificarea trat. de Versailles şi implicit a Pactului) ar insista asupra volorificării dreptului neutrilor de a face comerţ cu Statul blocat?

Răspunsul nu putea fi decât pesimist, dat fiind locul preponderent ce-l ocupă în viaţa internaţională, nu numai prin populaţia lor, ci mai ales prin puterea resurselor economice, prezente şi viitoare, ca şi prin rezervele financiare excepţionale, Statele Unite.

Una dintre marile probleme diplomatice — de a cărei soluţionare depindea însăşi punerea problemei de organizare a păcii, — era deci: cum să se construiască o punte de trecere între Geneva şi Washington?

* * *

Propunerea lui Briand din 6 Aprilie 1927, cu ocazia aniversării intrării în războiu a Statelor Unite, reprezenta o seducătoare încercare în acest scop. Profitând de faptul că numeroşi sunt aceia care, în Statele Unite, recunosc astăzi că o mare greşeală s'a făcut odinioară, prin dezavuarea Preşedintelui Wilson şi prin refuzarea ratificării tratatului din Versailles; ţinând seamă apoi de puternicul curent, care a pornit peste Ocean, în ultimii ani, pentru *punerea în afară de lege a războiului*, şi, ca consecinţă, pentru modificarea conceptului de neutralitate, Ministerul Afacerilor Streine al Franţei, se adresa opiniei Americane (prin „Associated Press"), spre o angaja să ceară elaborarea *unui angajament Internaţional mutual (între Franţa şi Statele Unite)*, care după formula americană, *să pună războiul afară de lege.*: — *„La France serait prête*, spunea Ministrul francez, — *a souscrire publiquement avec les Etats-Unis, tout engagement mutuel tendant a mettre entre ces pays, selon l'expression américaine, la guerre hors la loi. La renociat'on à la guerre comme instrument de la politique nationale este une*

conception déjà familière aux signrtaires du Pacte ge la Société des Nations et des traités de Lacarno. Tout engagement souscrit dans le même esprit. par les Etats-Unis, envers une autre nation comme la France contribuerait grandement, aux yeux du monde, a élargir et a fortifier la base sur laquelle s'édifie une politique internationale de la paix [1]).

Se vede deci că Prin acest apel Ministrul francez nu cerea Statelor Unite de a accepta Pactul Soc. Naț., nici de a subscrie protocolul referitor la stabilirea Curții Permanente de Justiție Internațională. Cerea numai ca poporul Statelor Unite să declare, pur și simplu, că nu va recurge niciodată la războiu, pentru rezolvarea unei dificultăți politice cu Franța. Și ca notă originală, această declarație era adresată nu Guvernului din Washington, ci poporului american, ceeace însemna într'o democrație reală ca cea americană — *apelulul la forțele morale. (N. M. Butler).*

Cari au fost consecințele apelului — propunere din 6 Aprilie 1927? Deși răspundea stării de spirit a majorității opiniei publice americane, a rămas mult timp fără a avea răsunet în cercurile oficiale și poate nu ar fi dus la realizarea așteptărilor inițiatorului, dacă nu s'ar fi găsit câțiva Universitari, cari să considere că lor le revenea obligația morală de a răspunde. Astfel la 26 Aprilie Dr. Nicholas Murray Butler, reputat internaționalist, Președintele Universității Columbia. publică un călduros apel către compatrioții săi, conjurându-i de a răspunde Ministrului francez. El insistă asupra curajului d-lui Briand, *întrucât niciun Ministru francez nu a vorbit vreodată în astfel de termeni, înainte de a se fi asigurat de sprijinul fără rezervă a cabinetului al cărui membru era.*

Iar la 31 Maiu, doi specialiști renumiți în noile probleme ale dreptului internațional, James Th. Shotwell — care nu de mult a vorbit și la București, în cadrul Institutului Social Român — și J. P. Chamberlain dela Universitatea Columbia, precizau, din dublu punct de vedere, juridic și internațional, propunerea Briand, devenită ulterior pluri-laterală.

In fine tocmai după nouă luni, când polemica navală anglo-americană ajunsese la un punct periculos, și cu ocazia reînoirii tratatului de amiciție și arbitraj dintre Statele-Unite și Franța, care trebuia să aibă loc în anul 1928, Kellog [2]), Secretarul de Stat

---

[1]) Textele în limba franceză, în L'Esprit International, Julliet 1928, La Grande Revue, Août 1928., etc.

[2]) Născut în 1856, a intrat în viața publică numai în 1916, ca Senator de Minnesota. Inainte a fost Avocat în Rochester, apoi în St. Paul unde în 1912, era președintele Ordinului Avocaților. A fost apoi coloboratorul lui Lodge în redactarea faimoasei *rezerve*, care a pus în discuția art. 10 din Pactul Soc. Naț. In 1922, când a fost învins în alegerile de democrați, Harding, amicul lui personal și politic, a zis: *Voiu avea grijă de Kellog.*

Dar murind pe neașteptate, succesorul său Coolidge îi îndeplini dorința. Astfel Kellog a fost numit Ambasador la Londra, apoi în Ianuarie 1925 Secretar de Stat al Afacerilor Streine.

al afacerilor Streine, se gândi să răspundă Ministrului francez. Era ziua de 27 Decembrie 1927, data când începe *oficial* conversaţia franco-americană.

* * *

Ea se urmează paralel cu polemica navală. Preşedintele Coolidge era iritat de ruperea, fără rezultat, a Conferinţei Navale de trei dela Geneva, pentru care fapt găsea responsabilă Marea-Britanie, cu proectele diverse ale Amiralităţilor rivale, cu discursurile provocatoare ale oamenilor politici, a celor două mari popoare în conflict pe chestiunile maritime.

Incă dela început Secretarul de Stat pentru Afacerile Streine, Kellog, şi-a dat seama ce avantaje politice poate să rezulte din propunerea franceză, pusă într'un cadru mai larg. Ca şi întreg poporul american, el dorea ca rivalitatea dintre Anglo-Saxoni, periculoasă moraliceşte şi politiceşte, să înceteze; cu atât mai mult că ea contravenea unui tradiţional principiu din politica celor două State. Voia apoi ca întrecerea în înarmări şi construcţii navale, — cauză provocatoare de războaie, — să ia sfârşit. Totul era soluţionat dacă în agajamentul *de a pune războiul în afară de lege*, putea fi atrasă şi Marea-Britanie..

De aceea în nota-răspuns trimisă Ambasadorului francez la Washington, spune: *Il m'est aparu que les deux gouvernements, au lieu de se contenter d'une déclaration billaterale, de la nature de celle qui est suggérée par M. Briand, pourraient apporter á la paix mondiale une contribution beaucoup plus éclatante, en s'unnissant dans un effort pour obtenir l'adhésion de toutes les principales puissances du monde à une déclaration, par laquelle ces puissances renon ceraient a la guerre en tant qu'instrument de politique nationale*[1]). Natural, tratatul ar fi deschis adeziunii ulterioare a tuturor naţiunilor, ar putea deveni deci universal. Dar, la origine, Secretarul de Stat american ţinea să fie încheiat cu *Principalele Puteri ale lumii*. Astfel el adresează un apel, răspunzând propunerii franceze, *aristocraţiei Naţiunilor*, urmărind un scop practic: gruparea popoarelor celor mai puternice, mai inteligente, mai succeptibile de a se înţelege între dânsele. Când ele se vor fi pus de acord, pentru eliminarea războiului, restul naţiunilor va adera progresiv. Nu doreşte însă un universalism dela origine pentru că el crede nu numai că nu este absolut necesar, dar că ar putea fi chiar un isvor de inconvenienţe[2]) (opinie împărtăşită mai târziu şi de Sir Austen Chamberlain).

---

[1]) Nota din 27 Decembrie 1927.

[2]) Se gândeşte la Rusia şi China: „Il existe certains États dont les gouvernements n'ont pas encore été universellement reconnus, et certains autres sont à peine en mesure d'assurer le bon ordre et la sécurité à l'interieur de leurs frontières".

Astfel, dacă concepţia sa se realizează, nici Statele Unite, nici Marea-Britanie, nici Germania, nici Italia, nici Japonia, nici Franţa, nu mai recurg la arme spre a se combate. Astfel, odată cu războiul terestru poate fi abolit şi cel naval, întrucât aceste *şase* sunt şi marile puteri navale. Şi cum problema navală este marea preocupare a Statelor Unite, când în corespondenţa sa cu Ministrul Afacerilor Streine al Franţei, Kellog vorbeşte de principalele mari puteri, *el se ocupă şi se preocupă de puterile susceptibile de a face războiul pe mare* (Alb. Milhaud), aceste fiind Puterile Mondiale, spre deosebire de celelalte, menite să trăiască într'un quasi provincialism continental.

Dar pentru a se ajunge la încheerea tratatului astfel conceput, trebuia precizat dacă el nu ar prezenta unele incompatibilităţi între obligaţiile ce ar impune semnatarilor şi acele anterior contractate de ei faţă de Pactul Soc. Naţ.

Această ipoteză determină pe Kellog în penultima notă adresată Franţei, la 27 Febr. 1928, care rezumă întreaga controversă anterioară [1]), şi încearcă să dea o formă acceptabilă şi practică formulei destul de vagi din prima propunere, să spună: „*J'ai peine à croire que les clauses du Pacte de la Société des Nations constituent vraiment un obstacle à la cooperation des Etats-Unis et des Membres de la Société des Nations, dans un effort commun pour abolir l'institutions de la guerre. A ce sujet, il n'est pas sans intérêt de rappeler la recente adoption par la sixième conférence internationale des Etats américains, d'une résolution exprimant, au nom des republiques americaines, la condamnation sans réserve de la guerre comme instrument de la politique nationale, dans leurs relations mutuelles. Il est significatif de noter que sur 21 Etats reprezentés à la Conférence, 17 sont Membres de la Société des Nations*".

Scopul acestei note este de a pune de acord toate Marile Puteri spre a se ajunge la *pactizarea* mult dorită. Ea ar însemna pentru Statele Unite o victorie externă, pentru Preşedintele Coolidge, o victorie internă, pentru Kellog un loc frumos în istoria mondială, iar pentru viaţa internaţională o *garanţie practică contra unui al doilea război mondial.*

Nota americană din 27 Febr. 1928, a fost cu pasiune comentată atât în America cât şi în Europa. Cea mai ştiinţifică discuţie a ei a fost prezentată de către Profesorul James T. Shotwelt într'o serie de articole apărute în Martie 1928, *New-York Tribune*, *The New Republic* şi într'un articol din *Forreign Office.*

[1]) Concretizată prin notele: din 27 Dec. 1927 (nota americană), 6 Ian. 1928 (răspunsul francez), 11 Ian. 1928 (a doua notă americană), 21 Ian. 1928 (al doilea răspuns francez), 27 Febr. 1928 (a treia notă americană), urmate apoi de propunerea americană către marile Puteri (13 Apr. 1928), de al treilea răspuns francez din 20 Apr. 1928, de răspunsul german din 1 Maiu 1928, de cel italian din 4 Maiu 1928, de cel Britanic din 19 Maiu 1928 şi de cel japonez din 26 Maiu 1928.

Pentru Prof. Shotwell, cele două puncte obscure cari se pretează la discuţii, şi cari trebuesc precizate, sunt interpretarea celor două formule: *războiul ca instrument de politică* şi *dreptul de legitimă apărare*. Intr'adevăr, după concepţia ministrului american, trebuie făcută o sforţare comună pentru a aboli instituţia războiului, ceeace înseamnă a *ori cărui război, deci şi a aceluia de legitimă apărare*.

Dar ar putea consimţi la aceasta semnatarii legaţi prin Pactul Soc. Naţ., care în unele ipoteze admite *războaiele legitime*, şi care s'ar putea vedea expuşi la un atac din partea naţiunilor neaderente, ceeace ar aduce la o anarhie internaţională? Pe de altă parte dacă nu se părăseşte acest *drept de apărare*, este evident că nu se renunţă la orice război, decât dacă se admite formula, mai mult academică, a Senatorului Borah, că *războiul de apărare nu este un război*.

Şi în acest caz se revine la vechea formulă a lui Briand *„renoncer à la guerre en tant qu'instrument de politique nationale"*; sau trebue stabilit un acord comun asupra definiţiei termenului *défense*. *„Este indispensabil,*—declară Prof. Shotwell,—*să fie dată o definiţie clară a apărării, care ar fi în acelaş timp o definiţie a agresiunii, agresiunea constituind cealaltă speţă a războiului. Fără aceasta, propunerea nu conţine absolut nimic"*. Care ar fi această definiţie? *„Noi propunem*—spune mai departe profesorul american,—*de a se considera un război defensiv ca legitim, când ţara care se apără, declară imediat, că este dispusă să aducă cazul înaintea unui organism stabilit şi recunoscut, de reglementare pacifică. Definind astfel legitima apărare, am definit în acelaş timp atacul ilegitim, întrucât pentru aceasta condiţiile sunt răsturnate"*.

In concluzie, prof. Shotwell consideră că propunerea făcută de Ministrul american a unui tratat între *puterile de înaltă civilizaţie* în scopul de a renunţa la războiu, ca instrument politic, este o măsură cu deosebire eficace pentru organizarea noului edificiu al păcii mondiale; istoria Europei post-locarniană o dovedeşte. Dar nu trebuie uitat, ca redactarea să fie clară şi acordul asupra termenilor esenţiali, în prealabil stabilit.

Conform punctului de vedere exprimat în anterioarele note, Secretarul de Stat Kellog se adresă la 13 Aprilie 1928, Marilor Puteri,—lărgindu-se astfel însuşi cadrul discuţiei,—invitându-le de a adera la Pactul prin care *„Les Hautes Parties Contractantes déclarent solemnellement, au nom de leurs peuples respectifs, qu'elles condamnent le recours à la guerre pour le règlement des controverses internationales et y renoncent en tant qu'instrument de politique nationale dans leurs relations mutuelles"* [1]).

[1]) Art. 1 din Proectul american de Pact internaţional din 13 Aprilie 1928.

Este deci o condamnare categorică a războiului, fără rezerve, orice diferende sau conflicte între semnatari, de orice natură sau origine ar fi, urmând a fi soluționate, numai prin mijloace pacifice [1]), fără a se lua în considerație dificultățile create, pentru celelalte Puteri, prin lucrările Soc. Naț. în același scop de pacificare mondială și prin angajamentele deja contractate de către ele, ca membri ai Soc. Naț.

Nota din 13 Aprilie 1928 (urmată de proectul de Pact), reprezintă un moment culminant în desvoltarea discuțiilor anterioare franco-americane. Adresată Marilor Puteri, de răspunsurile primite va depinde semnarea sau refuzarea Pactului de *punere în afară de lege a războiului*. Opinia publică mondială este pasionată, nerăbdătoare și se divide pentru sau contra Proectului de Pact.

Era natural ca primul răspuns să vină din Franța, — de unde pornise și prima propunere, — pusă, în urma notei americane, în situația *de a face parte din numărul invitaților, pe cari era vorba de a-i reuni la un banchet, ale cărui detalii erau aranjate numai de Statele-Unite* [2]). Acest răspuns din 20 Aprilie 1928, clar, precis, fără compromisuri pentru Franța, — redactat de Ministrul francez al Afacerilor Streine, cu luarea în considerație a obligațiilor Franței față de Soc. Naț. și Mica Antantă, — pune anumite condițiuni sub formă de *rezerve*, pentru aderiunea la obiectul Pactului. Era o repetare a situației pe care în 1920 o aveau Statele-Unite, când din cauza obligațiilor ce le impunea doctrina lui Monroe, au ezitat de a-și însuși noile angajamente ale tratatului de Versailles. *Rezervele franceze* au apărut la început ca anulante față de stipulațiile americane; o analiză serioasă și o oarecare bună voință au contribuit la concilierea lor ulterioară. Ele sunt fixate în special în următoarea formulă: „*Les Hautes Parties Contractantes, sans entendre porter atteinte à l'éxercice de leur droit de légitime défense dans le cadre des traités existants notamment, lorsque ceux-ci assimilent la violation de certains de leur dispositions à un acte hostile, déclarent solennellement condamner le recours à la guerre et y renoncer comme instrument de politique nationale, c'est à dire comme instrument d'une action politique personnelle, spontanée et indépendante, dont elles prendraient l'initiative, et non d'une action dans laquelle elles se trouveraient entrainées par l'application d'un traité tel que le Pacte de la Société des Nations ou tout autre traité enregistrée a la Société des Nations. Elles s'engagent dans ces termes à ne se livrer l'une contre l'autre à aucune attaque ou invasion* [3]).

Răspunsul francez, o contra-propunere în realitate — a fost supus unui atent examen de către Departamentul de Stat Ame-

---

[1]) Art. 2.
[2]) „Times" din 13 Aprilie 1928.
[3]) Art. 1 din proectul francez de Pact Internațional din 20 Aprilie 1928.

rican, şi concluziile au fost comunicate de către Secretarul de Stat Kellog, în discursul pronunţat la 28 Aprilie, la serbarea festivă a Societăţii Americane de Drept Internaţional. Cele şase puncte litigioase ale propunerii franceze ar fi : 1. Tratatul să nu infirme dreptul de ligitimă apărare ; 2. El nu trebuie să contravină Pactului Soc. Naţ. ; 3. Nu trebuie să contravină tratatelor dela Locarno; 4. Nu trebuie să calce anumite tratate nespecificate, care garantează neutralitatea; 5. Nu trebuie să lege Părţile faţă de un Stat, care ar viola eventual tratatul; 6. Nu va trebui să devină operant decât când va fi acceptat de către toate Puterile din lume sau de aproape toate aceste Puteri. Această ultimă dispoziţie concretizată în art. 5 al Proectului francez, este caracteristică. Ea arată cum angajamentul mutual, proectat la origină ar fi bilateral, extins apoi, prin propunerea americană la Marile Puteri, primea acum un aspect universal.

Din analiza juridică a fiecăruia dintre aceste puncte în litigiu, deducea — în amintitul discurs, — Ministrul american, că nici unul nu se opunea în mod ireductibil, propunerilor americane. Ceeace însemna că o mare bunăvoinţă pentru aranjarea afacerilor mondiale şi mai ales pentru apropierea marilor naţiuni, însufleţea pe autorul propunerii americane; ceeace înseamnă încă că pesimismul — propagat de o parte de presa modială — nu era întemeiat, pentrucă ruptura nu se produsese. Şi într'adevăr, când concepţiile contradictorii se vor pune de acord, se apropiau.

* * *

Ce atitudine au luat celelalte Mari Puteri ? In aceiaşi zi când Kellog pronunţa discursul său la Societatea Americană de Drept Internaţional, Sir Austen Chamberlain expunea punctul de vedere englez la banchetul oferit de Birmingham Anglo-French Society, rezervându-şi dreptul de a răspunde oficial ceva mai târziu. Iar Departamentul de Stat primea răspunsul german, trimis de către Dr. Stressemann.

Guvernul German dădea adeziunea sa principială şi fără rezerve; — fără nici-o amintire de angajamentele germane, faţă de Soc. Naţ. sau faţă de tratatele dela Locarno, — dar amâna răspunsul definitiv după alegerile generale din 20 Maiu, care avea să determine formarea unui nou cabinet.

Răspunsul german dispunea opinia publică americană, în special pentru că era primul şi venea din partea unui Guvern, bănuit că pregăteşte războiul, pe care anumite grupări politice îl doresc. In acelaş timp Dr. Stressemann făcea să apară în presa pariziană explicaţia atitudinii Germaniei şi raţiunile pentru care ea a adoptat teza lui Kellog şi nu pe cea a lui Briand, explicaţie ce oferă o înţelegere a celor două teze:

„*La différence entre les deux propositions française et américaine, réside moins dans les resérves detaillé du Quai D'Orsay que dans le point de vue de principe exprimé par Paris touchant l'entrée en vigueur du Pacte. Ce que propose le gouvernement américain, c'est un traité qui doit devenir obligatoire aussitôt après sa signature par les six grandes puissances et qui abolit entre elles toutes les guerres. Dans l'article V de son projet, au contraire, le gouvernement français stipule, que le Pacte ne jouera qu'après avoir recueilli l'adhésion sinon de tous les Etats, du moins d'un grand nombre d'entre eux. Il en ressort que, şi une entente des six grandes puissances venait a s'établir, leur signature et même leur ratification ne représenteraient un engagement valable en droit, mais n'auraient d'abord qu'une signification théorique. La mise en vigueur pratique du traité dépendrait de l'adhésion plus ou moins problematique des autres puissances, c'est-à-dire aussi bien des petits États que de la Russie sovietique. Il pouvait donc suffire de la protestation d'un des signataires pour empêcher cette entrée en vigueur aussi longtemps que toutes des puissances n'auraient pas acceptè l'obligation de renoncer à la guerre. Un autre point sur lequel le projet Briand est moins decisif que le projet Kellog est celui que vise l'article premier du texte français. Non seulement la France y exclut de la renonciation à la guerre le droit de legitime défense, mais elle precise qu'elle ne répudie que la guerre offensive c'est-à-dire ce qu'elle apelle, une action personnelle, spontanée et indépendante. Le recours aux armes rèsultant du Pacte de la S. D. N. et des traitès anterieurs se trouve par suite echapper à la renonciation a la guerre. Ce qu'on cherche ainsi à sauvegarder, c'est d'une pars, le jeu de l'article 16 du Covenant qui prèvoit, pour les Membres de la S. D. N., le droit d'agir contre un Etat rècalcitrant, celui d'intervenir en cas de violation des frontiéres fixées par le traité de Versailles et aussi le jeu des traités d'alliance conclus par une grande puissance européenne!*".

Se vede deci, că prin răspunsul şi explicaţia sa, Guvernul German a urmărit de o parte, să-şi atragă simpatiile americane — oferind adesiunea sa spontană şi fără rezerve, — iar pe de altă parte, să calmeze susceptibilităţile franceze, prin explicarea punctului său de vedere în presa pariziană.

După scurt timp, la 11 Maiu, urmă răspunsul Italian la propunerile Americane, publicat simultan la Roma şi la Washington. Acest răspuns constitue o complectare a notei italiene din 23 Aprilie. Ca şi cel german, răspunsul italian afirma via simpatie a Guvernului şi poporului Italiei, faţă de iniţiativa americană şi asigura colaborarea acestui Guvern pentru reuşita unui acord general.

Dar adăuga: „*Ainsi que Votre Excellence ne l'ingnore pas, on a suggéré au préalable la réunion d'un comité international de juristesré présentant les puissances qui sont directement intéres-*

ses au pacte. Le gouvernement royal a adhéré à cette procédure, mais il a eu soin de faire valoir que, à son avis, de tels entretiens ne peuvent être efficaces qu'avec la participation d'un juriste délégué par le gouvernement américain".

Deşi acest adaus a produs o oarecare surpriză la Departamentul de Stat American, întrucât Kellog nu era dispus să se desesizeze de afacere pentru a o lăsa în mâinile experţilor, satisfacţia aderiunei Italiei a fost mare. Aceasta cu atât mai mult, cu cât cercurile politice americane, în curent cu unele principii ale doctrinei fasciste, formulate în momentele de criză de către Prim Ministrul Italian, se întrebaseră, cu îndoială, dacă Italia va adera; adică dacă Guvernul Italian va putea concilia proectul de a pune în afară de lege războiul, cu principiile doctrinei fasciste. Şi nu a lipsit de a se vedea în redactarea acestui răspuns, influenţa abilă şi binefăcătoare a unor bărbaţi de Stat ca Scialoja şi Pilotti.

Dar răspunsul aşteptat cu nerăbdare era acela al Marei Britanii. Şi este explicabil, întrucât am văzut că la baza însăşi a primei propuneri americane care lărgeşte angajamentul — propus de Franţa de a fi bilateral — la Marile Puteri, este tocmai dorinţa reluării conversaţiei între Statele-Unite şi Marea Britanie, întrerupte dela neisbutita conferinţă navală dela Geneva. Nici acest răspuns nu întârzie mult. Pregătit prin cele două discursuri ale lui Sir Austen Chamberlain — primul la banchetul din Birmingham, al doilea la 11 Maiu la Washington şi la Londra, răspunsul englez a fost primit cu entuziasm la Paris şi cu satisfacţie la Washington. Intr'adevăr Guvernul Englez, trebuind să ţină seamă, pe de o parte, de opinia Engleză şi de majoritatea presei, care de la primirea notei americane, se declarase cu entuziasm pentru adeziunea fără rezerve, cât şi de faptul că într'adevăr imense avantagii ar rezulta pentru Europa din asocierea Statelor Unite la opera de reconstrucţie şi de pace a Soc. Naţ. pe de altă parte; în fine, trebuind să aprecieze legitimitatea rezervelor Franţei şi a cererei sale de a se preciza asupra punctelor esenţiale ale proiectului de Pact,— a căutat să concilieze nu numai propunerile americane şi franceze, ci încă atâtea opinii şi interese particulare şi naţionale, cari la început păreau categoric contradictorii. Care este economia acestui răspuns, care — prin spiritul său constructiv şi într'adevăr internaţional — a *contribuit, în mod deosebit, după părerea tuturor, la uşurarea negocierilor şi la grăbirea succesului final* (G. Lechartier)?..

Conform punctului de vedere american, Anglia se arăta decisă să îndepărteze războiul ca mijloc de politică naţională [1]). Dar de acord cu cel francez, ea vrea să fie precizate şi salvgardate — de preferinţă printr'o clauză specială încorporată în textul

[1]) Punctul al doilea al răspunsului britanic (19 Maiu 1928).

tratatului, — toate obligaţiile derivate din tratatele anterior încheiate [1]). Ea precizează apoi — ca o contra parte a doctrinei lui Monroe — dorinţa de a-şi păstra libertatea de acţiune: „*Dans certaines régions du monde dont le bien être et l'integrité constituent un intérêt spécial et vital pour notre paix et notre sécurité* [2])“.

Insistă de asemenea ca preciziunile cerute de Franţa în anteproectul său, — de exemplu stingerea angajamentului tuturor Părţilor în cazul călcării de către una dintre ele a acestui angajament, să figureze în tratat, să fie stipulate: „*De telle façon qu'elle aient une valeur égale aux termes du traité lui même* [3])“. Sub aceste rezerve — *rezervele britanice* — şi sub acea caracteristică structurei Imperiului Britanic, de adeziune a Dominionurilor, Anglia acceptă Pactul de punere în afară de lege a războiului.

* * *

Cu o săptămână mai târziu la 26 Maiu, ajungea la Washington şi ultimul răspuns, cel japonez. Foarte concis, de o perfectă cordialitate, el accepta în principiu, ca şi celelalte Puteri, propunerea Kellog, dar, ca şi răspunsurile francez şi englez, el făcea rezerve în ceeace priveşte dreptul de legitimă apărare şi în ceea ce priveşte „*les obligations résultant des traités destinés à garantir la paix publique comme le Covenant et les accords de Locarno*“. In general, acest răspuns era inspirat din ideile călăuzitoare ale notei engleze, ceeace dădea acesteia o mai mare autoritate şi clarifica, în acelaş timp, situaţia.

* * *

Odată depuse răspunsurile Puterilor sesizate prin nota americană din 13 Aprilie, începe ultima fază din desvoltarea negocierilor cari au dus la încheerea şi semnarea Pactului dela Paris. Conformându-se notei conciliatorii Imperiului Britanic — şi aceasta este o vizibilă manifestare de apropiere din partea Guvernului din Washington, — mergând apoi la şcoala dela Locarno, cum îl sfătuise Prof. Shotwell, Secretarul de Stat Kellog reia discuţiile sale anterioare cu Franţa. Dar de această dată în răspunsul său din 23 Iunie 1928, Guvernul Statelor-Unite — dorind concilierea şi succesul, care va fi al umanităţii — vorbeşte cu multă înţelegere de legitimă apărare, de Pactul Soc. Naţ., de acordul dela Locarno, de tratatele de neutralitate, de relaţiunile cu un Stat violator al tratatului, de universalitate, adică de toate punctele litigioase din contra proectul francez din 20 Aprilie. Era manifestarea convingerii că dacă se poate refuza Franţei un angajament

[1]) Punctele VI—IX.
[2]) Punctul al 10-lea.
[3]) Punctul VI al răspunsului britanic.

bilateral, nu se poate încheia fără Franţa un angajament plurilateral pentru abolirea războiului.

De reţinut din nota trimisă la 23 Iunie: „*En ce qui concerne les accords de Locarno, le sentiment de mon gouvernement a été, dès l'origine, que la participation au traité contre la guerre des puissances qui ont signé les accords de Locarno, par une signature donnée immédiatement ou plus tard, répondrait a toutes les nécessités pratiques de la situation, puisque, dans ce cas, aucun Etat ne pourrait recourir à la guerre en violation des accords de Locarno, sans violer simultanement le traité contre la guerre, rendant ainsi leur liberté aux autres parties Contractantes vis-a-vis de l'Etat en rupture de traité*".

Astfel Guvernul Statelor Unite primea în mod favorabil ideia conţinută în răspunsul francez din 20 Aprilie — ca toate Părţile acordurilor dela Locarno, să poată fi în numărul primilor semnatari ai tratatului propus pentru renunţarea la război. Era o satisfacţie dată propunerii franceze, prin părăsirea unui principiu din prima propunere americană.

In consecinţă, Regele Belgiei, Preşedintele Republicei Ceho-Slovace, Preşedintele Republicei Polone, se găseau înscrişi printre Şefii de Stat, cari au decis de a încheea tratatul de renunţare comună la război, ca instrument al politicei lor naţionale. In acelaş timp se propunea de asemeni să se înscrie printre primii semnatari, Dominionurile Britanice şi India.

Fapt semnificativ, pentru că — cum afirmă nota americană — prin această procedură „*on rapprochera, plus qu'à aucun autre moment de l'histoire du monde, l'heure où les aspirations seculaires du genre humain à la paix universelle trouveront enfin leur réalisation sur le terrain pratique*".

Satisfacţiile astfel acordate politicei franceze, — salutate de mare parte de presa americano-engleză, care vedea în nota Kellog, dorinţa de a împiedeca războiul între naţiunile civilizate, de a proteja rasa albă contra propriei auto-distrugeri, de a salva viitorul elitei popoarelor, (Daily Telegraph, Observer, Times, etc.) permiseră de a se localiza ulterior şi ultimile dificultăţi.

După noi discuţii se ajunse într'adevăr — luându-se act de rezervele franceze şi de cele britanice, — la actul final, semnarea Pactului dela Paris — localitatea a fost propusă de Kellog, — la 27 August 1928. Textul definitiv propus spre semnarea reprezentanţilor Marilor Puteri, celor Locarniene şi Dominionurilor şi Indiei, este următorul: „(Texte du Traité multilatéral de renonciation a la guerre): Art. 1. *Les Hautes Parties Contractantes déclarent solennellement au nom de leurs peuples respectifs qu'elles condamnent le recours à la guerre pour le réglement des différends internationaux et y renoncent en tant qu'instrument de politique nationale dans leurs relations mutuelles.* Art. II. *Les Hautes Parties Contractantes reconnaissent que le réglement ou la solution de tous*

les différénds ou conflits de quelque nature ou de quelque origine qu'ils puissent être, qui pourront surgir entre elles, ne devra jamais être recherché que par des moyens pacifiques. Art. III. *Le présent traité sera ratifié par les Hautes Parties Contractantes désignées dans le préambule, conformément aux exigences de leurs constitutions respectives et il prendra effet entre elles des que tous les instruments de ratification auront été déposés à Washington.*

Le présent traité, lorsqu'il aura été mis en viguer ainsi qu'il est prévu au paragraphe précédent, restera ouvert aussi longtemps qu'il sera necessaire pour l'adhésion de toutes les autres Puissances du monde. Chaque instrument établissant l'adhésion d'une Puissance, sera deposé a Washington et le traité, immédiatement après ce dépôt, entrera en viguer entre la Puissance donnant ainsi son adhésion et les autres Puissances contractantes.

Il appartiendra au gouvernement des Etats Unis de fournir à chaque gouvernement désigné dans le Préambule, et à tout gouvernement qui adhérera ultérieurement au présent traité, une copie certifiée conforme du dit traité et de chacun des instruments de ratification ou d'adhésion. Il appartiendra également au gouvernement des Etats Unis de notifier télégraphiquement aux dits gouvernements chaque instrument de ratification ou d'adhésion, immédiatement après dépot.

En foi de quoi, les plénipotentiaires respectifs ont signé le présent traité établi en langue française et en langue anglaise, les deux textes ayant force égale, et y ont apposé leur cachets".

* * *

Care sunt principiile fundamentale, caracterele esenţiale şi interdependenţa dintre acest Pact de abolire a războiului de agresiune şi organizarea păcii? Această problemă se pune acum, când cunoaştem fazele şi momentele importante din opera de elaborare.

Din analiza Pactului Briand-Kellog, reese că două sunt principiile sale de bază:

1. Războiul este un act categoric rău, culpabil moralicește, ruinător din punct de vedere practic; ca consecinţă implicită — într'o comunitate internaţională organizată, cum se tinde dela 1919 — el atrage responsabilitatea pentru provocator.

2. In starea actuală a civilizaţiei, nu mai există războaie naţionale. Orice războiu atrage consecinţe internaţionale, cauzând daune nu numai beligeranţilor, ci şi terţilor.

Este natural ca terţii — şi printre aceştia se găsesc, în primul rând, Statele-Unite — să fie direct interesaţi ca războiul să nu izbucnească şi să-şi ia asigurări în acest scop.

Acest principiu l'a afirmat recent — în discursul ţinut în 4 Iulie 1928 la Gettysberg, — Preşedintele Coolidge. Declaraţia lui că interesele Statelor Unite, se întind actualmente în toate părţile

lumii şi că orice conflict armat i-ar aduce atingere, fixează şi o nouă interpretare a tradiţionalei doctrine a lui Monroe. Se poate astfel spune, că sentimentul pacific şi interesul material concordă spre a angaja poporul american la o acţiune preventivă sau represivă contra agresiunii. Şi acelaş lucru se poate spune şi despre ceilalţi semnatari.

Cât priveşte caracterele sale esenţiale, ele sunt următoarele: 1) Conceput la origine ca un angajament franco-american, în forma definitivă, acest Pact al păcii se prezintă deschis adeziunii tuturor Statelor, are deci un caracter Universal, ca şi Societatea Naţiunilor, căreia departe de a-i aduce o diminuare, îi oferă un nou instrument pentru atingerea scopului final. In aceasta constă—chiar scepticii o recunosc—însemnătatea Pactului, considerat ca *un mare eveniment moral*. 2) Reprezintă o consolidare a Pactului Soc. Naţ. şi acordurilor dela Locarno, dat fiindcă semnatarii acestor acorduri sunt şi primii semnatari ai săi, şi că este deschis adeziunii Statelor Membri ai Soc. Naţ. cât şi celor ce nu sunt membri şi cari prin acest mijloc se vor putea apropia de Instituţia dela Geneva. 3) Acest Pact reprezintă—fără îndoială—tocmai mult dorita punte de trecere între Europa şi America, barricadată în trecut în dosul doctrinei lui Monroe. Intr'adevăr el vine *să asigure Europa contra neînţelegerii şi indiferenţei americane, stabileşte chiar obligaţia morală pentru Statele Unite de a sprijini o acţiune comună contra agresiunii* (Paul Claudel). Reprezintă, cum s'a spus, concretizarea primei tendinţe de apropiere a Statelor Unite prin intermediul Parisului, de Geneva.

Chiar dacă textul apare cam vag, trebuie recunoscut că el merge atât de departe, cât o permite în momentul de faţă politica internă a Statelor Unite; în orice caz mai departe decât s'ar fi crezut posibil acum câţiva ani. Iar lipsa de sancţiuni—care a dat loc la critice—dovedeşte că într'adevăr obligaţiile Pactului sunt mai mult morale, dar nu trebuie uitat că tocmai acest element are mai multă importanţă în Statele Unite.

Intervenţia lor în războiul mondial, de partea Puterilor, cari luptau pentru triumful *dreptului*, o dovedeşte, după cum de asemeni o dovedesc principiile care prin Preşedintele Wilson au venit, către finele războiului mondial, din America: acel de autodeterminare a popoarelor şi de cooperare a lor—prin înlocuirea vechei formule demonetizate a echilibrului puterilor—în cadrul Soc. Naţ.

Importanţa sancţiunilor morale a fost pusă în evidenţă, cu tărie, de către Briand, în cunoscutul discurs ţinut cu ocazia ceremoniei semnării Pactului, la 27 August 1928: „*Ce Pacte n'est pas réaliste? Il y manque des sanctions? Mais est-ce bien du realisme celui qui consiste à exclure du domaine des faits les forces morales, donc celle de l'opinion publique? En fait, l'Etat qui affronterait la réprobation de tous ses co-contractants, s'exposerait au risque*

positif de voir se former, peu à peu et librement, contre lui une sorte de solidarité générale dont il ne tarderait pas à sentir les redoutables effets. Et quel est le pays signataire du Pacte, que ses dirigeants prendraient la responsabilité d'exposer à un tel danger? La loi moderne *d'interdépendence des nations impose à tout homme de Etat de prendre à son compte cette parole mémorable du Président Coolidge: „Une action de guerre, en tout lieu du monde, est une action qui porte préjudice aux intérêts de mon pays"*.

Intr'adevăr experienţa făcută în 1914, când invaziunea Belgiei, neutră şi loială, prin călcarea tratatelor, sgudui profund atâtea naţiuni şi provocă un puternic curent de opinie publică, care ajută atât de mult aliaţilor să câştige războiul, a dovedit că forţele morale sunt capabile de a creia cea mai sigură realitate politică, care să opună un obstacol de netrecut, războiului imperialist, egoist şi voluntar.

Se poate astfel spune, că acest pact reprezintă un pas important în evoluţia spre stabilizarea păcii. Dedicat *„a tous les morts de la grande guerre"*, Pactul dela Paris proclamă solemn. pentru prima dată în faţa lumei. printr'un act care angajează onoarea naţiunilor semnatare, care au îndărătul lor un lung trecut de lupte politice, că războiul este repudiat fără rezerve, sub forma sa de instrument de politică naţională, adică sub forma sa specifică şi cea mai de temut. Războiul egoist şi voluntar:

„Considerée jadis comme de droit divin et demeurée dans l'ethique internationale comme une prérogative de la souveraineté, une pareille guerre est enfin destituée juridiquement de se qui constituait son plus grave danger: la légitimité. Frappée désormais d'illégalité, elle est soumise au régime conventionnel d'une véritable mise hors la loi, qui expose le délinquant au desaveu certain, à l'inimitié probable, de tous ses contractants. C'est l'institution même de la guerre qui se trouve ainsi attaquée directement dans son essence propre. Il ne s'agit plus seulement d'organisation défensive contre [illegible] mais d'une attaque du mal a sa racine même.

soluţionat complect şi definitiv problema organizării păcii. El are o deosebită semnificaţie, reprezintă un remarcabil progres în această direcţie, dar nu este totul. Noi etape trebuesc trecute până să se ajungă la o eficace şi durabilă asigurare a păcii, cum a declarat-o însuşi Briand, căruia îi revine onoarea de a fi luat o iniţiativă ce răspundea unei dorinţi a umanităţii întregi: „*La Paix proclamée, c'est bien, c'est beaucoup. Mais il faudra l'organiser. Aux solutions de force, il faudra substituer des solutions juridiques. C'est l'oeuvre de demain*".

Intr'adevăr, dacă războiul este acum în afară de lege, această lege internaţională trebuie precizată—şi activitatea de codificare a dreptului internaţional sub auspiciile Soc. Naţ., urmăreşte tocmai acest scop, întreg contenciosul internaţional trebue organizat. Lucrul este început; materialul în bună parte adunat; opera nu mai apare ca mai presus de forţele umane.

Aceasta este marea misiune care revine acum Societăţii Naţiunilor, instituţia centrală în opera de organizare a păcii. Departe de a pierde din importanţa ei — unii au susţinut această opinie, criticând unele atitudini ale organelor Soc. Naţ., dar nu au luat în consideraţie că însăşi natura ei juridică actuală nu-i permite de a lua hotărîri radicale, — Soc. Naţ. se adapteară spiritului lumii şi lumea se adaptează spiritului ei. Trebuie văzut în pactul Briand-Kellog o diminuare a importanţei Soc. Naţ.? S'a susţinut această teză de către intransigenţii cari doresc concentrarea întregii vieţi internaţionale în Instituţia dela Geneva, sau de aceia care prind orice ocazie pentru a o critica. In realitate, nu există nicio contradicţie între obligaţiile Pactului din 1928 şi între acele ale Pactului din 1919. Cel dintâi oferă, cum am spus, o consolidare celui din urmă. Dacă însă Pactul de abolire a războiului s'a încheiat în afară de organele Soc. Naţ., aceasta se datoreşte următoarelor cauze: 1. Statele Unite nu sunt încă în Societatea Naţiunilor şi 2. Concepţia şi metodele sale nu puteau fi aceleaşi, ca acelea adoptate pentru a se încheia un angajament internaţional atât de general şi de absolut ca noul Pact al păcii. Dar acest angajament internaţional, ca toate celelalte, va deveni operant, după ratificările respective, prin satifacerea art. 18 din Pactul Soc. Naţ., adică prin înregistrarea la Secretariatul din Geneva.

Printre problemele de soluţionat, în cadrul Soc. Naţ., spre a se ajunge la organizarea reală a Păcii, este mult desbătuta problemă a *dezarmării* sau mai conform spiritului art. 8 din Pact — a *limitării armamentelor* până la minimum compatibil cu securitatea naţională. S'a văzut încă de câţiva ani în urmă, strânsa interdependenţă ce există între această problemă şi între alte două: *securitatea* şi *arbitrajiul*. Şi Protocolul dela Geneva din 1924 a concretizat şi armonizat aceste probleme. Este astfel un punct câştigat că problema securităţii efective trebuie în prealabil soluţionată. Altfel nu s'ar putea cere şi niciun Stat nu ar admite

să-şi limiteze armamentele, oricât ar apăsa ele asupra bugetelor Statelor şi oricât prin simpla lor existenţă, ar constitui un prejudiciu pentru ideea de pace, o provocare pentru războiu.

Este şi cazul Statului Român, devotat ideii de pace, dar a cărui situaţie geografică nu-i inspiră securitatea, nici relativă.

Cea de a treia adunare a Soc. Naţ. la 1922 în cunoscuta a XIV-a Rezoluţie, a recunoscut acest adevăr: „— *Dans l'état actuel du monde, un grand nombre de gouvernements ne pourraient assumer la responsabilité d'une sérieuse réduction des armements, à la moins de recevoir en échange une garantie satisfaisante pour la sécurité de leur pays*".

Pornind dela interdependenţa ce există între limitarea armamentelor şi securitate, ne putem explica încetineala soluţionării acestei probleme, dat fiindcă securitatea este pentru anumite regiuni din lume cel puţin, imperfectă. Totuş nu trebuiesc depreciate sforţările şi activitatea depusă în această direcţie, pentrucă „*Jamais dans l'histoire humaine le désarmement n'a été serré d'aussi près*" *(Paul Boncour)*.

Şi trebuie apoi recunoscut că progresele parţiale ale securităţii au determinat oarecare progrese şi în direcţia limitării armamentelor. De ex., Pactul dela Locarno — parafat la 16 Octombrie 1925 şi care nu aduce garanţie decât pentru zona renană, interesând de fapt trei Puteri: Belgia, Franţa şi Germania pentru o fracţiune fără îndoială importantă, dar restrânsă, a frontierelor lor, nu a fost inutil nici pentru problema noastră. Astfel Franţa, adoptând serviciul militar de un an, care redusese efectivele sale cu 30% faţă de 1913—14, după Locarno le reduce cu încă 18% faţă de anul 1925; serviciul militar, redus deja la jumătate faţă de 1913—14 suferă după Locarno o nouă reducere la şase luni. Cât priveşte totalul cheltuelilor de apărare naţională, care reprezentau înainte de anul 1925, 30% din bugetul general al Statului din 1913, au fost reduse la 19% în 1927 (C-nel E. Réquin). Iată reduceri considerabile, *spontane*, efectuate în virtutea angajamentului luat de Franţa şi de toţi Membrii Societăţii Naţiunilor, prin primul alineat din art. 8 din Pact, dar uşurate, fără îndoială, prin politica de destindere care a urmat după Locarno. Şi aceiaşi politică a dus şi la recentul acord naval franco-englez, care deasemeni reprezintă un progres în drumul spre limitarea înarmărilor şi oferă ca atare, noui elemente acestei probleme.

Recentul Pact de abolire a războiului reprezintă, în ultima analiză, o consolidare a securităţii în lume. Astfel fiind şi ţinând seamă de inconstestabila interdependenţă a securităţii şi limitării înarmărilor, noui progrese sunt susceptibile de a fi realizate.

Cum pot fi ele concepute? Nu ar putea încă fi vorba de o reducere importantă, generală şi imediată a armamentelor. Trebuie delimitat domeniul lucrurilor posibile, de al acelora de dorit. Dar ni se pare mai posibil ca oricând —şi aceasta o dovedesc şi lucrările

recente ale Soc. Naţ., — oprirea întrecerii în înarmări — fenomen caracteristic *păcii armate*, care a precedat anului 1914 — printr'o reducere raţională a înarmărilor, dar generală, pe cale de contract internaţional. Mai târziu, prin experimentarea procedurii de reglementare pacifică a diferendelor şi prin desvoltarea tratatelor de garanţie fondate pe asistenţa mutuală, o nouă etapă ar putea fi concepută şi apoi trecută. Edificiul care se va construi astfel *„sera moins classique que le protocole, mais il s'en rapprochera beaucoup"*. (*Paul Boncour*).

Aceste consideraţiuni asupra complexei probleme a limitării armamentelor ne evidenţiază însemnata contribuţie pe care Pactul Briand-Kellog poate s'o aducă soluţionării ei. Astfel acest Pact ar determina o promovare a organizări păcii, nu numai prin semnificaţia sa morală, ci şi prin consecinţele sale practice şi imediate.

Repercusiunea pe care el poate s'o aibă în domeniul desvoltării angajamentelor internaţionale de conciliaţiune şi arbitraj — dat fiind că prin abolirea războiului, procedura pacifică este menită să soluţioneze conflictele şi diferendele internaţionale, — ca şi în domeniul justiţiei internaţionale obligatorii, ar fi o altă considerabilă contribuţie la problema organizării păcii, pe care ar aduce-o.

Sunt suficiente aceste observaţiuni pentru a încheia că Pactul Briand-Kellog nu este totul; că noui etape trebuiesc trecute în drumul spre organizarea juridică a păcii. Dar iarăşi nu s'ar putea deduce că laborioasa lui edificare este zadarnică, inoperantă, pentrucă în marea familie internaţională, se găsesc câteva State, care propovăduind pacea — pregătesc războiul.

Pactul dovedeşte, prin numeroasele adeziuni, că spiritul pacific este în creştere. El reprezintă un remarcabil progres în opera constructivă a ultimelor zece ani, care se desvoltă încet, dar cu continuitate, graţie tenacităţii *oamenilor păcii*, cari urmăresc într'o concepţie mai realistă opera Preşedintelui Wilson. Incercări regresive se pot încă produce datorită parţialei supravieţuiri ale vechilor concepţii şi greutăţii de adaptare pentru unele naţiuni, la noua stare internaţională, conservată de ultimele tratate de pace, şi care corespunde incomparabil mai mult ca înainte de 1914, sentimentului de dreptate istorică, de echitate şi de justiţie. Dar ele nu pot fi decât momentane. Pentrucă — invocând precedente istorice — chiar aceia ce poate părea astăzi utopie, va fi realitatea de mâine. Ele nu vor putea distruge voinţa de înţelegere mutuală, răbdarea care rămâne şi încrederea care creşte.

George Sofronie
Conf. Univ.

SPITAL

Vâsleşte calm tăcerea ca o boare
In zarea uniformă de ciment;
Bolnavii au ieşit sfios la soare
Cu galbene figuri de pergament...
Pe-'ntinderea enormă de opal
Se joacă vesel norii albi ca vata...
Şi-o fată, în halatu'-i de spital
Tuşeşte ofticos ca-'n „Traviata“....

Alexandru Bilciurescu

IZVOARELE LUI GH. ASAKI

(Sfârşit).

După cele arătate pînă aici cu privire la atitudinea lui Asaki, atunci cînd pleacă de la izvoarele lui Horaţiu, dacă mai e nevoie de o confirmare, o găsim cu prisosinţă într'una din traducerile făcute din clasicul latin. În afară de oda *Vasul lui Virgilius*, Asaki a mai tradus din Horaţiu încă o bucată: *Asupra Licei, cochetă bătrână*[1]), pe care singur o dă „dupre Oraţius".

Pentrucă în traducerile castrate care circulă azi această bucată nu este dată, să-mi fie îngăduit s'o traduc aici în întregime, ca să-i prindem intenţia artistică şi să vedem ce a făcut din ea Asaki.

„Auzit-au, Lyce, zeii ruga mea; Zeii auzit-au, Lyce. Te faci babă şi totuşi vrei să mai pari frumoasă, joci şi bei, fără ruşine; şi într'un cîntec tremurător, beată, cerşeşti pe Cupidonul zăbavnic. Dar el se odihneşte pe obrajii fragezi ai tinerii Chia, meşteră să cînte din liră. Amorul despreţuitor este o pasăre, care nu se aşează pe stejarii sbîrciţi şi fuge de tine, pentru că dinţii tăi galbeni şi cutele feţei şi zăpada capului te dau de gol. Nici purpura din Cos, nici pietrele luminoase nu-ţi vor redà anii pecetluiţi odată pentru totdeauna în cartea naşterilor. Unde a sburat Venus, vai! unde e coloarea, unde sînt mişcările mlădioase? Ce ţi-a rămas din cea care odinioară radià iubire şi mă făceà să uit de mine, fericită că este, după Cinara, vestită prin farmecul ei? Dar soarta n'a dăruit decît puţini ani Cinarei şi a dat vieaţă Lycei cît cioarei bătrîne, ca ti-

[1]) Horatius, Carmina IV, XIII.

nerii plini de vieață să întîmpine rîzînd o zadă prefăcută în cenușe".

Este clar: Horațiu dă expresie satisfacției de a vedeà îmbătrînită, o torță arsă, pe frumoasa, care odinioară îl desprețuise. Bucata nu este dintr'acelea care au circulat mai mult. În edițiile școlare lipsià adesea, sau erà atenuată. Nu i se poate însă tăgădui puterea expresiei și sinceritatea sentimentului.

Ce face Asaki din această bucată?

În prima strofă, Horațiu arătase că baba Lyce vrea nu numai să pară frumoasă, dar joacă și bea fără rușine. Asaki înlătură aceste amănunte. În schimb, caută să deà relief invectivei. În loc de cuvîntul simplu babă, dă *hîdă și țîfnoasă*, ceea ce, pentru Asaki, este o îndrăsneală a expresiei:

Auzit-au a mea rugă
Ceriul dar a auzit-o!
Lice, anii te subjugă
Și'a ta viață a 'mbătrînit-o!
Dar tu hîdă și țîfnoasă
Vrei să pari încă frumoasă?

Partea de mustrare îi convine lui Asaki și, unde poate, o subliniază.

Am văzut că Asaki schimbă une-ori ordinea modelului, chiar cînd îl urmează deaproape. La fel aici. Strofa a doua a lui Horațiu înfățișà pe Lyce îmbătată, cerșind plăcerea. Iubitorului de simetrie didactică Asaki i s'a părut că e nepotrivit să treacă la aceste note, înainte de a fi încheiat portretul bătrînei. Dar cum Horațiu dăduse unele note despre dinții galbeni, sbîrciturile și părul alb în strofa a treia, Asaki le trece în strofa a doua, așà cum cer manualele de compoziție, ca ideile asemănătoare să fie grupate laolaltă. Astfel ajungem la strofa:

Cele coame tot cărunte
Le încingi cu cununèle
Ca s'acopere pe frunte
Bătrîneților sbîrcele,
Și cu haruri cumpărate
Îți dregi fețile vărgate.

Singurul amănunt din Horaţiu, şi încă şi acela modificat, este părul alb. Felul de înfăţişare este însă cu totul deosebit. Iar ironia *haruri cumpărate* este una din cele mai fericite expresii ale lui Asaki, care, şi în alte bucăţi, are remarcabile frumuseţi de amănunt.

De abia acum se întoarce Asaki la cele două versuri ale lui Horaţiu unde era vorba de bătrâna, care, beată, cheamă pe Cupido. El are însă nevoie de o întreagă strofă, deşi înlătură ceea ce i se păreà lui prea strigător.

Imaginea lui Horaţiu: amorul fuge de stejarul sbîrcit şi de dinţii îngălbeniţi, nu ştie s'o folosească. Stejarul bătrîn devine „frunzele trecute", iar gălbeneala dinţilor e înlocuită cu frunzele îngălbenite, pe care nu se aşează Amor:

El în cursul său cel iute
Se fereşte să s'aşeze
Intre frunzele trecute
Cînd încep să 'ngălbineze,
Precum place la albine
Mai mult rosa decît spine.

Înlocuirea imaginei stejarului îmbătrânit cu elementele minore, frunze trecute, roza şi spinii, face parte din sistemul lui Asaki de a pune un bemol, acolo unde are o imagine îndrăsneaţă. După aceste modificări, ar fi fost de mirare ca întreaga bucată să nu capete un caracter de predică morală. Şi ea apare în finalul penultimei strofe:

Deci tu numai prin virtute
Să dregi graţiile perdute.

Şi pentru că un îndemn moral nu trebue să aibă numai caracterul „ad personam", ci trebue să fie o pildă pentru un cerc mai larg, nu lipseşte un ultim adaos, care modifică întru totul, concepţia lui Horaţiu. De la Lyce să înveţe altele asemenea ei primejdiile unei căi rătăcite:

După ce, sărmano Lice,
Ai trecut prin mii furtune,
La femei, ce venetice
După tine urmează, spune
De monstruri şi stînci fatale
Ce-ai găsit în a ta cale!

Sîntem departe de Horaţiu. Acolo bucuria şi batjocura crudă a celui jicnit odinioară în mîndria lui, aici îndemn spre virtute şi pildă pentru alte rătăcite.

În concordanţă cu tot ce am arătat pînă aici, analiza bucăţii stabileşte definitiv tehnica imitaţiei: ea este identică la toate bucăţile izvorîte din Horaţiu.

Din cîte influenţe a primit Asaki, aceea a lui Horaţiu a fost, de sigur, cea mai veche. În Polonia, clasicul latin fusese de timpuriu un izvor pentru poezia în limba latină[1]) şi a rămas deosebit de preţuit[2]). E de neconceput ca un doctor în filozofie al Universităţii din Lemberg să nu fi avut pe Horaţiu, cel mai puţin şcolăresc dintre clasici, in „sucum et sanguinem".

Această influenţă a început să devie izvor literar în anii de formaţiune în Italia. Vorbind de traducerea *Vasul lui Virgiliu*, am arătat că, în partea ei esenţială, oda aveà un conţinut străin de mentalitatea lui Asaki. Singura situaţie din care ne putem explicà îndemnul de a traduce anume această bucată este starea lui sufletească înainte de a părăsì Roma. Putem deci să datăm schimbarea influenţei în factor literar odată cu începuturile lui literare la Roma.

De altă parte, deosebitele bucăţi analizate sînt o dovadă de persistenţa acestei influenţe literare. În privinţa aceasta, *Epilogul*, care am arătat că urmează deaproape pe Horaţiu, este sugestiv. Rămîne să dăm un exemplu concludent, care să învedereze dăinuirea acestei influenţe.

Din punctul acesta de vedere, un moment mai însemnat decît *Epilogul* este stabilirea izvorului unei bucăţi, pe care el a preţuit-o mult, de vreme ce a tradus-o; este poezia menită să preamărească Unirea: *Oda* către Dumne-

---

[1]) E. Stemplinger, op. cit. p. 7.

[2]) De aici, în poema *Vieaţa lumii* a lui Miron Costin, cel format subt influenţa umanismului polon, certe reminiscenţe din Horaţiu, relevate de d-l P. P. Panaitescu: *Influenţa polonă în opera şi personalitatea cronicarilor Gr. Ureche şi M. Costin.* Bucureşti, 1925, p. 128.

zeu „pentru fericirea patriei române", cum precizează traducerea germană, care o însoțește[1]).

Am văzut că Asaki s'a simțit totdeauna poet oficial. Prin definiție, poetul ocazional nu luptă ca un profet să pregătească și să conducă evenimentele. Dar cînd marile fapte sînt săvîrșite, el se simte dator să le consfințească sărbătorește. Asaki nu fusese în lagărul luptătorilor pentru Unire. Cînd ea însă este desăvîrșită, bătrînul literat scrie această *Odă*, care vrea să fie o preamărire a izbînzilor trecute, o rugăciune și o urare de viitor. Scrisul lui nu puteà să aibă acel accent comunicativ al marilor luptători ai vremii. În schimb, bătrînul Asaki își acordă lira să sărbătorească, în chip clasic, marele eveniment. Din cîte poezii au cîntat Unirea, aceasta este singura inspirată de un model clasic. Un cuvînt mai mult s'o privim deaproape.

De la început, te surprinde nu numai tonul solemn dar și amintirea Imperiului Roman:

Urzitoriule a lumei! tu ce Imperiului Roman
Ai dat glorie, virtute și putere, de cît care
Soarele în a lui cale, de cînd născù din noean,
N'a văzut nimic mai mare . . .

După invocația aceasta, te-ai așteptà să urmeze o rugăciune. Dar înainte de a ajunge aici, Asaki evocă mai întîiu, într'o strofă, măreția originilor romane:

Tu ce-a sale legioane pînă 'n Dacia ai condus,
Unde, după 'naltul triumf, ai fondat o Romă giune,
Ca să fie despre barbari viu troean pentru Apus,
Și luceafăr ce n'apune

și după această sărbătorească evocare a strămoșilor care, reținem: vin de departe să fundeze o Romă nouă, înainte de a începe rugăciunea, mai dă o strofă menită să amintească salvarea limbii, patriei și a numelui din furtunile veacuri-

[1]) Ca și *Epilogul*, *Oda* apare în ediția din 1863. Pentru că din toate bucățile imitate după Horațiu, numai aceasta poartă titlul de „Odă" notez că în *Vocabularul* de la sfîrșitul ediției din 1836, la cuvîntul *odă*, Asaki amintește pe marii maeștri ai odei: „prorocul David la Evrei, Pindar la Elini și Oratiu la latini au compus cele mai frumoase ode".

lor. Numai după această amplă introducere, urmează rugăciunea.

Atmosfera solemnă a acestei ode-rugăciune, „pentru fericirea patriei" aminteşte o altă odă-rugăciune cu intenţie asemănătoare: străvechiul *Carmen saeculare* al lui Horaţiu. Urmărind deaproape comparaţia, ne încredinţăm că acesta a fost izvorul lui Asaki, care a căutat să potrivească situaţia de la noi cu concepţia şi elementele modelului clasic.

Ca poet oficial, Horaţiu primise îndemnul lui August să scrie, cu prilejul restauratelor «jocuri seculare», un cîntec menit să preamărească binefacerile zeilor, rugîndu-i să dăruiască şi în viitor cetăţii belşug şi fericire. Potrivit sărbătorii, cîntecul se legă de întemeierea Romii. Erà un prilej înălţător de a face bilanţul izbînzilor trecute şi de a da glas nădejdilor de viitor.

Atît ca intenţie cît şi ca amănunte, *Oda* lui Asaki urmează liniile acestui *Carmen saeculare*, adaptîndu-l împrejurărilor deosebite şi înlăturînd tot ce erà nepotrivit în credinţe şi datine.

Firește, primele două strofe, în care Horaţiu se adresà lui Febus şi Dianei, nu puteau să rămîe aici. În schimb, ajungînd la a treia strofă a modelului, Asaki a dat de materialul de imagini din care şi-a alcătuit invocaţia lui: «Soare slăvit, tu care, din carul tău strălucitor, ne desvălui şi ne acoperi lumea, tu care te naşti mereu acelaşi şi schimbat, fă să nu poţi vedeà nimic mai măreţ ca Roma» zisese Horaţiu. Strofa introductivă a lui Asaki este de fapt aceeaşi imagine. Dar pentrucă el nu puteà să facă o urare la fel ţărişoarii lui şi pentru că nu se mai puteà adresà direct soarelui, modifică strofa lui Horaţiu: se adresează «urzitorului»[1]) lumii, care a dăruit Imperiului atîta glorie şi putere, încît «soarele în a lui cale n'a văzut nimic mai mare».

Chiar şi tăcetura strofei alese de Asaki vrea să dea cevà ca o icoană a modelului. Iar în ultimul vers al acestei strofe:

N'a văzut nimic mai mare,

[1]) Interpretarea aceasta o dau şi unii traducători moderni ai lui Horaţiu, bunăoară Leconte de Lisle, op. cit., I, 225, care traduce *alme sol* prin *soleil générateur*.

Oricine recunoaşte uşor ultimele versuri ale strofei latine corespunzătoare:

possis nihil urbe Roma
Visere majus!

Prin natura lui, un Carmen saeculare trebuiă să amintească punctul de plecare al mărirei romane: originea cetăţii. Horaţiu care, cu toată disciplina lui romană, cunoşteà farmecul unei mişcări libere a ideilor, de abià în strofele 10 şi 11, în mijlocul rugăciunei, vorbeşte de originea troiană a lui Enea, venit din ţinuturi îndepărtate, ca să întemeieze o nouă patrie. Asaki, care compune didactic, strîngînd laolaltă ideile înrudite, vorbeşte şi el de originele noastre, dar imediat după invocaţie, în strofa a doua. Şi după cum Horaţiu amintise cu mîndrie de Enea, venit de departe să întemeieze Roma, Asaki vorbeşte de legiunile îndepărtate, venite să facă la noi o aşezare veşnică. Iar în strofa a treia, care nu puteà celebrà triumfuri ca ale lui August, aminteşte triumful bunurilor supreme: limba, patria şi neamul.

Cum vedem, toată această parte, pînă unde începe rugăciunea, e o adaptare a situaţiei date în cadrul modelului latin.

După cum Asaki, în partea întîia a odei, a strîns laolaltă amintirea glorioasă a trecutului şi bucuria de situaţia prezentului, tot astfel, în partea a doua, face un bloc din toate accentele de rugăciune din Carmen saeculare, potrivindu-le, unde nevoia o cere, caracterului naţional al odei lui.

În strofa a opta, Horaţiu cere de la zei belşugul cîmpurilor. «Pămîntul rodnic de grîne şi de turme să încunune cu spice pe Ceres, şi apele şi vînturile binefăcătoare ale lui Joe să hrănească vite şi roade». Poetul latin numià deadreptul: «apele şi vînturile binefăcătoare ale lui Joe». Asaki întrebuinţează expresia «darul sfînt», în loc de ploae şi dă versurile:

Peste cîmpurile noastre, vars, o Doamne, darul sfînt,
Fie pururea mănoase grîne, turme şi albine.

Iar dacă, după aceasta, exprimă şi dorinţa ca, în schimbul bogăţiilor noastre, să căpătăm, din ţări străine' aur şi lumină, adaosul n'are nimic care să surprindă: ca

şi în celelalte părţi, Asaki acomodează şi aici modelul împrejurărilor de la noi.

În *Carmen saeculare*, urmînd îndemnurilor lui August, care doreà o reformă a vieţii de familie şi înmulţirea populaţiei, Horaţiu se adresează şi zeităţilor, care ocroteau naşterile, cerîndu-le odrasle numeroase, sprijin pentru legile în folosul căsătoriilor, menite să deà Statului noui cetăţeni. Firește, subt forma aceasta, pasajul nu puteà fi primit în *Oda* scriitorului nostru. El păstrează gîndul de a se rugà pentru femei şi pentru familie, dar, potrivit crezului lui moral, cere modele de virtute:

Dă la tînăra Română, lîngă harul cel plăcut,
Cuget 'nalt, inimă blîndă, ca şi ea la noi să fie
Cum Cornelia antică, ce pe Eroi au născut,
Fie, mamă şi soţie!

În sfîrşit, Carmen saeculare cereà neapărat şi urarea unei dăinuiri fericite a statului. Horaţiu rugase pe Febus să dăruiască şi în viitor Imperiului un secol şi mai fericit. Precis însă el nu puteà cere mai mult decît apogeul secolului lui August. Urarea de fericire a Statului plutește în vag. La noi, este un semn al vremii că bătrînul Asaki urează consolidare veşnică Principatelor Unite, ca prima Unire să devie temelia Unirei celei mari:

Strînge Ţările Române printr'un nod nemuritor,
Cum origine au una, fie şi-a lor fericire;
Toţi Românii să închege de fraţi nu mai un popor
Că puterea stă 'n Unire!

Astfel, prin tonul sărbătoresc şi prin motivele alcătuitoare, se vădește la tot pasul că Asaki, scriind *Oda* lui de preamărire a Unirii a avut ca model *Carmen saeculare* al lui Horaţiu. Nimic din ceea ce puteà fi adaptat, ca să intre în *Oda* scriitorului român, n'a fost lăsat laoparte. Iar ceeace a fost înlăturat din modelul latin e alcătuit de credinţele religioase şi de amănuntele politice, cu totul deosebite.

I-a fost dat bătrînului Asaki, care nu părăsise concepţia lui de poet oficial de zile mari, să scrie singura poezie a Unirii inspirată de un model clasic, făcînd astfel, pe vechia temelie horaţiană, evoluţia de la tipul de poet ocazional a

curții la tipul nou de poet al neamului. Conținutul se schimbă, modelul clasic rămîne.

Ne-am încredințat astfel, încă odată, de lunga durată a influenței lui Horațiu. Vădită în anii de ucenicie la Roma, ea l-a călăuzit de-alungul vieții. A fost atît de adînc rădăcinată în conștiința lui literară, încît, atunci cînd și-a adunat toate puterile, ca să preamărească cel mai însemnat eveniment politic din cursul vieții lui, n'a putut găsi, în vasta lui experiență literară, un model mai înalt decît acela al îndrumătorului latin.

Cineva ar putea însă obiectă: întrucât Horațiu a circulat mult și *Carmen saeculare* este una din poeziile lui celebre, s'ar putea ca Asaki să nu fi plecat direct de la acest model, ci de la un intermediar clasicizant influențat de Horațiu. Și atunci n'ar mai putea fi vorba de izvor, pentru că izvorul însemnează filieră directă.

Dar tocmai aici avem evidenta dovadă de directul contact cu Horațiu și nu cu vreun intermediar: pentrucă era închinat unei ocazii excepționale și cerea o rară reculegere, de înaltă sărbătoare, *Carmen saeculare* a fost, dintre toate bucățile de seamă ale lui Horațiu, cea mai puțin imitată în literatura universală. Un aliniat din *Les Martyrs* a lui Chateaubriand, unde Diana este invocată, ca tinerimea să aibă moravuri curate; trei versuri din *Elegiile* lui Goethe (I, 15), care se adresează soarelui, spunînd că n'a văzut nimic mai mare ca Roma și numind direct pe „preotul Horațiu", — iată tot ce a putut relevă un minuțios cercetător german, pînă la 1906, din literaturile franceză, italiană, germană și engleză, ca influență pornită din *Carmen saeculare*[1]). Și aceasta servindu-se de numeroase lucrări de literatură comparată din deosebitele domenii. Pe cînd alte bucăți ale lui Horațiu au răspîndit o largă și felurită influență, la *Carmen saeculare* avem numai aceste aspecte de amănunt.

La lumina faptelor acestea, *Oda* lui Asaki, scrisă la 1862, ne apare ca cea mai largă influență exercitată în întregime, în spirit și în amănunte, de *Carmen Saeculare* asupra unui scriitor modern. Avem astfel și pe calea aceasta

[1]) E. Stemplinger, op. cit., p. 420—421.

a literaturii comparate o dovadă concludentă de influența exercitată, pînă la bătrîneţe, de opera lui Horaţiu asupra lui Gh. Asaki.

Paralel cu faptele arătate aici, influenţa clasică la scriitorul moldovean are şi alte aspecte. El este cel dintîiu scriitor al nostru, care a încercat să zugrăvească durerea lui Ovidiu exilat, fiind astfel un începător de tradiţie în legătura cu poezia elegiacă a *Tristelor* şi a *Ponticelor*. Elegia lui *Lacul lui Ovid lîngă Cetatea Albă, pe Nistru* [1]) are un indoit izvor: deoparte unele tradiţii, care voiau să localizeze exilul lui Ovidiu la „Lacul Ovidiului", de alta deosebite momente din însăşi scrierile amintite ale poetului exilat.

In literatura română, Asaki, care şi într'alte privinţi a avut ca izvor pe D. Cantemir, a întîlnit la acest scriitor legenda exilului lui Ovidiu la lacul numit *Lacul Ovidiului*. Vorbind de lacurile Moldovei, Cantemir are şi următorul alineat: „Cel din urmă şi cel mai vestit este lacul lui Ovidie, zis de locuitori *Lacul Ovidiului*, aproape de Ackerman, odinioară Alba Iulia, din Basarabia, vestit mai cu seamă prin numele său, fiind că se zice că aproape de acesta a avut poruncă să trăiască în exil cunoscutul poet roman Ovidie" [2]).

Legenda aceasta a fost alcătuită, de bună seamă, de humaniştii poloni. De aici a luat-o Miron Costin, care o aminteşte de două ori în *De neamul Moldovenilor* [3]). O indicaţie că ea circulă la Poloni o avem într'o notă a lui Cantemir; el dă şi un epitaf al lui Ovidiu, care ar fi fost „găsit de un Polon la tîrgul Isac".

---

[1]) Ediţia 1836, pg. 86—88.

[2]) D. Cantemir, *Descrierea Moldovei*, traducere de G. Pascu, p. 24.

[3]) Miron Costin: *De neamul Moldovenilor, din ce ţară au eşit strămoşii lor*, ediţia C. Giurescu, p. 16—17. „Pre acest dascăl Ovidius l-au făcut, cum zic Turcii, surgun, de l-au gonit din Rîm tocma la Cetatea Albă pre Marea Neagră August Cesar, împăratul Rîmului, pentru neşte cărţi ce scrisese în stihuri de dragoste... Acela dară dascăl, Ovidius, au scris câteva cărţi sezând la Cetatea Albă în urgie iar în stihuri, că şi-au sfârşit acolea şi viaţa; şi pre numele lui este balta Vidovul, la Cetatea Albă". Al doilea pasaj al lui Miron Costin, loc. cit. p. 44 este numai o variantă a celui citat aici.

Dovadă că Asaki a plecat de la D. Cantemir[1]), este că şi-a încadrat elegia între două elemente date de cronicar: a început, legenda lacului; la sfîrşit, un epitaf. Insă cultura clasică a lui Asaki îl impiedecă să folosească inscripţia născocită şi amintită de Cantemir. Inscripţia în jurul căreia el clădeşte această elegie cu elemente de legendă este următoarea:

Al amorului cel tînăr cîntător aice zace;
Geniul, care-l mărise, pe dînsul l-a şi repus,
Tu ce treci, de a-i iubit, spune: răposeze Ovidiu 'n pace!

Versurile acestea reproduc un fragment din înduioşătoarea elegie a treia din cartea a treia a *Tristelor*. Bolnav, poetul scrie soţiei lui, arătîndu-i ultima lui dorinţă. E apăsat de gîndul că ar puteă fi înmormîntat în ţară barbară. Cere ca cenuşa lui să fie transportată, într'o urnă modestă, la Roma, ca să nu rămîie exilat şi după moarte... Şi formulează astfel inscripţia, pe care ar dorì să o aibă săpată pe mormîntul lui:

Hic ego qui jaceo tenerorum lusor amorum,
Ingenio perii, Naso poeta, meo.
At tibi qui transis, ne sit grave, quisquis amasti,
Dicere: Nasonis molliter ossa cubent.

Dar aceste versuri nu sînt tot ce împrumută Asaki elegiilor lui Ovidiu. Şi pentru că e necesar să avem subt ochi materialul clasic, pentru ca să vedem în ce spirit l-a modelat scriitorul nostru, voiu amintì părţile, în care el pleacă de la izvorul latin.

Între primele două strofe şi ultima strofă, menite să deà legenda lacului, Asaki intercalează patru strofe, cu intenţia de a evocà momente din biografia exilatului. Strofa a treia se mărgineşte la generalităţi introductive:

Chiar pe marginea a Daciei, între barbarul popor,
Depărtat de dulce Patrie şi molatica vieaţă,
Dep' acesta plaiu adese cerînd graţie-ajutor,
Către cer şi către Cesar el tindeà a sale braţă,
Dese-ori aprins de doru-i cercetà în fantazie:
Capitolul, pe-a sa fie, pe duioasa lui soţie!

[1]) D. Cantemir şi în harta lui însemnează: *Ovidy lacus*. Cf. G. Vîlsan: *Lacul Ovidiului şi Români la Marea Neagră* în *Graiul românescu* din Iulie 1928 p. 116.

Versurile acestea rezumă numeroase pasagii din *Triste* şi din *Pontice*. Tînguirea de a fi exilat la capătul lumii, între barbari, este un motiv constant la Ovidiu. Începînd cu cărtea a doua a *Tristelor*, amănuntele revin mereu[1]). Rugăciunile de îndurare adresate prin prieteni şi soţie lui August nu mai contenesc. Iar versurile adresate soţiei lui sînt dintre cele mai înduioşătoare. Amintesc numai celebrele:

Te loquor absentem, te vox mea nominat unam;
Nulla venit sine te nox mihi, nulla dies[2]).

Tot din izvorul direct al *Tristelor* vine şi strofa următoare:

Dese ori din sînul mării, ce de Patrie-l depărtà,
Raza dulce-a mîngîerii se părea cum că-i răsare,
Şi 'n noian ţinîndu-şi ochii, dorul său îi arătà:
Cu vîntrele 'naripate venind vasul de ertare.
Dar acel semn fiind noar, umpleà cerul de furtune,
Ochii săi d'un rîu de lacrămi, inima de-amărăciune.

Asaki ştie să utilizeze aici un pasagiu din cartea a treia a *Tristelor*, unde Ovidiu arată nerăbdarea cu care aşteptà să se iveascà vase venind dinspre ţărmurile îndepărtate ale patriei[3]).

În suferinţele exilatului, o singură consolare îi erà îngăduità, aceea pe care i-o mai puteà aduce poezia:

După ce apoi cu ziua şi speranţa i-a perit,
In locaşul singuratic, se 'nturnà întru durere;
Acì Musele 'ndurate poetului favorit
Aduceau din Elecona balsame de mîngîere,
Şi atunci-a sale versuri răsunau atît duioase,
Încît a lor armonie fermecà inimi fioroase.

Izvorul strofei stă într'un pasagiu al lui Ovidiu, în care mărturiseşte că, dacă trăeşte şi mai poate îndurà suferinţele, o datoreşte Muzei, singurul repaos, singura mîngîere. În elegia a X-a din cartea a patra a *Tristelor*, după ce-şi face

[1]) *Tristia*, II. 195; III, II; X, XIV; IV, IV, etc., etc.
[2]) *Tristia* III. III, 17—18.
[3]) *Tristia* III. XII, 30 urm.

autobiografia, către final arată că află în poezie o alinare a durerilor şi un leac împotriva izolării: „Dacă trăesc şi rezist chinurilor, dacă desgustul nu copleşeşte viaţa aceasta turburată, ţie ţi-o datorez, Musă, tu mă mîngîi, alini desnădejdea şi durerea. Eşti călăuza şi tovarăşa credincioasă, care mă smulge de pe ţărmurile Istrului şi-mi dă un loc în inima Heliconului“ [1]).

De aici a luat Asaki ideea puterei consolatoare a poeziei; de aici imaginea Heliconului. Şi a ştiut să împletească dibaciu suferinţa zădarnicii aşteptări a „vasului de iertare“, din strofa anterioară, cu conţinutul strofei următoare, menită să ilustreze, în sens horaţian, puterea poeziei de a îmblînzi chiar şi sufletele barbarilor:

A lui lacrimi, trista boace, ce-a supune n'a putut
A Cesarului urgie, pe 'nsuşi Sciţii îmblînzise.
Lîngă lac, la raza lunei, dese-ori în codrul mut,
Cînd cîntà a sale patimi în a barbarilor zise,
Sciţii, care deprinşi fură întru fapte numai crunte,
Depuneau cununi sălbatici pe-a sa întristată frunte.

S'ar părea că momentul acesta, Sciţii încununând pe rafinatul Ovidiu, este o invenţie a scriitorului moldovean. Mai ales că nu odată poetul latin se plînge că poezia lui tînjeşte în mediul acela opac [2]). „A alcătui versuri pe care nu le citeşti nimănui şi a dansà în întuneric este tot una“ exclamă el cu amărăciune [3]).

De fapt însă şi aici Asaki pleacă de la un text latin, modificîndu-l. In *Pontice* este o epistolă, în care Ovidiu, după ce arată încă odată groaza lui de meleagurile exilului scitic, spune că n'are nimic împotriva locuitorilor din Tomis, a căror ospitalitate prietenească este „o mărturie de originea lor greacă“. Şi printre semnele de bunăvoinţă a locuitorilor citează şi faptul că a fost încununat ca poet: „mi-aţi încins fruntea cu o cunună sfîntă, semn de bunăvoinţă publică“ [4]).

---

[1]) *Tristia* IV. X, 115.
[2]) *Tristia* III, XIV; V, VII şi XII.
[3]) *Pontica* IV, II. v. 33—34.
[4]) *Pontica* IV, Scrisoarea XIV, v. 54—55.

Dar această încununare o primește nu de la „Sciți", ci de la cetățenii din Tomis, de origine greacă. Și totuși modificarea făcută de Asaki: Sciții încununează pe Ovidiu — are un ușor punct de sprijin în alte pasaje din *Pontice,* în care poetul latin arată încercările lui de a-și alcătui un public printre „Geți". Astfel avem nu numai o scrisoare către regele trac Cotys [1]), dar și mărturisirea că a compus în limba getică o poemă asupra morții lui August. „Vai, roșesc, am scris un poem în limba getică; am potrivit măsurile noastre unor cuvinte barbare" [2]).

a toniDte aceste elemente: încununarea de către cetățenii din Tomis și sforțările lui Ovidiu de a-și alcătui un public local, a închegat Asaki strofa mai sus citată. Vedem cum pretutindeni el utilizează, ca izvoare, date luate din opera scriitorului latin.

Dar această stabilire a izvoarelor ar fi o lucrare deșartă, dacă s'ar mărgini la simpla înșirare de paralele, fără ca prin ele să putem definì mai precis pe un scriitor. In istoria literară, factorul modelator este mai important decît elementele recepționate. Privită în plăsmuirile ei literare, anticitatea clasică rămîne identică cu ea însăși. Dar sufletele în care ea se oglindește înfățișează o mare varietate. A determină ceea ce este unic în fiecare oglindire, în cadrul unui cert stil, este tot atît de necesar ca și a identificà izvoarele.

Materialul celei mai însemnate părți din *Lacul lui Ovid* este clasic. Dar spiritul în care este plăsmuit acest material, cărui stil aparține?

Sînt trei momente chemate să ne lămurească.

Strofa introductivă înfățișează, cu elemente clasicizante, mormîntul poetului, dominînd întinderile mării:

> Pe stîncos plaiu lîngă țărmuri, în a Pontului pămînt,
> Care peste luciul mării și cîmpii întins domnează,
> Călătorul, de departe, vede un albit mormînt,
> Ce în toată dimineața de Apolon se urează.

---

[1]) *Pontica* II, IX.

[2]) *Pontica* IV, XIII, v. 19—20:

> Ah pudet! et *Getico scripsi sermone libellum*
> Structaque sunt nostris barbara verba modis.

Acolo mai îmblînzite par'că gem a mării unde,
Şi Eco din depărtare cu un sunet trist răspunde

Mormîntul aceşta nu este numai un moment întroductiv; finalul, cu inscripţia funerară, revine la el. Intreaga elegie este astfel încadrată între cele două aspecte ale mormîntului lui Ovidiu. Şi poezia aceasta a mormintelor este o răspicată trăsătură preromantică.

Un alt element preromantic avem în strofa a treia, unde poetul este înfăţişat lîngă lac, citind barbarilor, în codrul mut, poeziile sale. Sciţii depun cununi sălbatice pe întristata frunte a poetului. Ovidiu recitind versurile sale Sciţilor uimiţi este un motiv, care a vorbit odată unui mare artist al plasticei: în Palatul Bourbon, camera franceză de azi, pe plafon, momentul a fost fixat cu mînă de maestru de Delacroix[1]), Dar între scena celebrului colorist romantic şi Asaki este o mare deosebire. Elementele acestuia: atmosfera nocturnă, subt lună, lîngă codru; apoi Bardul cu fruntea îndurerată, încununat de barbarii uimiţi, toate acestea vădesc un bine caracterizat aspect ossianic, altoit însă pe concepţia lui Horaţiu despre puterea îmblînzitoare a poeziei.

În sfîrşit, forma de povestire a elegiei' ritmul ei şi mai ales epitaful din strofa ultimă poartă întipărirae unei alte influenţe preromantice: aceea din *Elegie scrisă pe ţintirimul unui sat* de Gray, elegie pe care Asaki o dă, în traducere, în ediţia din 1836, imediat după *Lacul lui Ovid*.

Cum vddem, material clasic şi spirit preromantic,

Bucata înfăţişează interes şi prin aceea că este prima încercare de a legà elemente clasice de o legendă locală. Din punctul acesta de vedere, ea constitue un început de tradiţie. Dacă influenţa lui Horaţiu n'a putut dăinui la noi, figura lui Ovidiu a mai vorbit şi mai are încă mult de spus poeţilor noştri.

O influenţă, de data aceasta vagă, a clasicismului latin putem descîfrà şi din *Piatra teiului, o sţenţă dela munte,*

---

[1]) Emile Ripèrt, *Ovide poète de l'amour, des dieux et de l'exil*, Paris, A. Colin 1921, p. 252—253.

din 1835. Acest „idil", scris în „genul amestecat", proză şi varsuri, frecvent în sec. XVIII-lea, n'a mai fost păstrat în ediţiile din 1854 şi 1866. Este o bucată ocazională, menită să preamărească binefacerile domniei lui Mihaiu Sturdza pentru săteni. Desfăcută de tot ce oste ocazional şi de cadrul local, idila so reduce la următoarele ălemente: bătrînul prisăcar Gălian se coboară de la munte şi se întîlneşte cu nepotul său Cimbru, tînăr ciohan. caruia-i arată tot ce datoreşte el, cu plugar, domnitorului, care i-a asigurat liniştea posesie a ogorului. Brcata se închee cu accente de recunoştinţă pentvu binefacerile domnitorului.

Vedem aici o îndepărtată influenţă a primei bucolice a lui Virgiliu. După cum bătrînul Tityrus explică lui Meliboeuş că datoreşte fericirea şi liniştita posesie a ogorului strămoşesc binefăcătorului August, tot astfăl bătrînul Gălian îşi lămureşte nepotul. Şi după cum Tityrus arată cu emfază că va fi veşnic recunoscător monarhului, tot astfel Galian. Şi după cum Virgiliu caută să dea peisagiului un aspect precis şi local[1]), tot astfel Asaki se opreşte să descrie aspecte particulare, Piatra Teiului.

Dar pe cînd la Virgiliu nu avem numai o bucată ocazională, ci o adevărată eglogă, idila lui Asaki rămîne o înşeilare ocazională, lipsită de orice valoare. Într'o astfel de bucată, erà firesc ca Asaki să se depărteze mult de clasicul latin. Nu avem aici una din acele strînse imitări sau prelucrări îngrijite, ca cele cercetate în paginile anterioare.

Contactul lui Asaki cu izvoarele clasice mai are şi alte aspecte. Astfel traduce *Epigrama* către unul ce promiteà şi nu împlineà nimica, după Martial. Iar o parte simpatică a anacreonticei lui este că traduce deadreptul din Anacreon: *Amorul plagat*, *Amorul nemernic*. Spirituala Copilul vînător este o traducere din Bion. Cît priveşte bucata *Amorul fugar*, în ediţia de la 1854 este dată printre anacreontice, dar nu ca traducere ci ca operă originală. De altă parte, ediţia din 1863 o dă ca traducere din Anacreon. De fapt, *Amorul fugar* nu face parte din opera lui Ana-

[1]) A. Cartaulat, *Étude sur les bucoliques de Virgile*, p. 336-337.

creon, ci este traducerea primei idile a bucolicului elin Moschos [1]).

La aceste traduceri se mărgineşte influenţa literaturii vechi eline asupra lui Asaki.

Cînd, în *Palladiul Moldovenilor*, poezie ocazională scrisă la 1838, cu prilejul zilei aniversare a inaugurării Academiei Mihăilene, Asaki vorbeşte de Palladiul ocrotitor al Ilionului, de Priamos, de Achile şi de Ulise, ai crede că este aici o urmă de influenţă greacă. De fapt însă, filiera motivului este şi aici tot latină: pasajele despre Palladiu din Virgiliu şi Ovidiu, pe care am văzut ce bine îl cunoştea scriitorul nostru [2]).

Prezenţa acestor elemente chiar şi într'o poezie ocazională ca *Palladiul Moldovenilor* dovedeşte cum reminiscenţele şi influenţele clasice erau active în toate domeniile scrisului lui Asaki. Exemplele s'ar putea înmulţi; cum însă într'unele din ele nu poate fi vorba de izvor direct, căci sînt la hotarul dintre elementele clasice şi clasicizante, care cer un capital separat, nu este locul să le amintim aici.

Avem deci înainte un bloc de fapte, care documentează vădita influenţă clasică asupra lui Gh. Asaki, de la amintitele mărunte traduceri şi pînă la concepţia lui Horaţiu despre artă şi menirea ei.

D. Caracostea

) Cf. Leconte de Lisle *Hésiode, hymnes orphiques, Théocrite, Bion Moskhos*, etc... ed. Lemere, p. 305—306.

[2]) Virgiliu, *Eneida* II, 162 urm; şi Ovidiu, *Metamorfoze*, XIII, v. 99 şi urm.; şi 336 şi urm.

MENUET

Ca undele sub stânci la ţărmul mării,
Orchestra 'ngână salbă de suspine,
Când eu, cu suflet gol, mă 'ndrept spre tine
Impovărat de gândul aşteptării.

M'ai prins de mâni cu degetele fine,
Dar treci plutind în mrejele visării,
Şi tot mai mult preludiul înserării
Aşterne parcă umbra-i peste mine.

Ascult sfielnic murmurul de strune
Şi gându-mi iar spre tine-a prins să sboare,
O clipă 'năbuşit de-un trudnic glas.

Dar nu mai poate şirul să-şi adune
Şi cade 'nfrânt, când calci nepăsătoare
Pe chinul lui, la fiecare pas.

Al. Iacobescu

GUY DE MAUPASSANT [1])

Guy de Maupassant trece ca un meteor pe cerul artistic al Franței. Activitatea sa nu durează cu mult mai mult decât un deceniu: deceniul al nouălea al secolului trecut. In anul 1880 cade prima lui faptă literară, nuvela *Boule de Suif*, pe care o publică într'un volum colectiv „*Les soirées de Médan*" și prin care devine dintr'odată un om celebru. In anul 1891, ultimul înainte de ce o boală oribilă, paralizia sifilitică, i-a răpit usajul rațiunei, a publicat numai o carte, o piesă de teatru, *Musotte*. Dar cei 10 ani cari sunt cuprinși între datele acestea, sunt incredibil de plini de activitate literară: a publicat cam 300 de nuvele, 6 romane, 3 descripțiuni de călătorie, un număr foarte urcat de cronici jurnalistice și articole în ziare și reviste.

Concentrarea aceasta energică și încordată a activității literare oferă o paralelă surprinzătoare cu Molière. Și dealtfel se descoperă o serie de paralele interesante cu acest mare geniu, paralele care nu au fost relevate încă, cum cred, de niciun istorician al literaturii franceze: Maupassant a intrat relativ târziu în arena literară ca și Molière, Maupassant cu 30, Molière cu 33 de ani. Și perioda activității într'adevăr importantă și însemnată durează și la Molière numai 13 ani: până la momentul în care o soartă tragică îl revoacă dela scenă. Și pentru amândoi este caracteristică o unilateralitate foarte accentuată: domeniul aproape exclusiv al lui Molière este comedia, domeniul cu mult precumpănitor al lui Maupassant este narația prozaică, mai cu seamă formele scurte ale narației, nuvela. Dar în cadrul special al talentului amândurora variația cea mai mare ce se poate imagina, în materii, în forme, în tendințe. Variația formelor și sujetelor la Molière e bine cunoscută: și ce privește nuvelele lui Maupassant, avem când nuvela largă cu tehnica romanelor, când snoava scurtă pointată, când un caz criminal, când expunerea unei dispoziții sufletești, când un fapt primit din viața, când o poveste vânătorească cu

[1]) Conferința ținută în seria cursurilor de popularizare la Universitatea din Cernăuți, în Decemvrie 1927.

niște observări despre instinctele animalelor, când numai unele reflexiuni spirituale, inserate foarte destins într'un cadru narativ etc. Și amândouă genurile, comedia și nuvela, sunt acelea pentru care geniul rasei franceze are o inclinațiune și un talent mai semnificativ: sunt genurile literare cele mai potrivite pentru a satisface o exigență care mai ales în Franța are o mare importanță pentru oarecare producțiune artistică, cea de a petrece, de a amuza. Acesta este unul din punctele care fac ca amândoi autorii să se poată considera ca reprezentanți tipici tocmai ai geniului francez. De a fi împlinit în modul cel mai complect exigența aceasta și de a o fi împreunat cu exigența fiecărei arte într'adevăr însemnate, adică în exigență de a adânci sujetul în modul cel mai desăvărșit — de a fi împreunat, zic, cele două exigențe, — e asemănarea esențială, asemănarea cea mai marcantă între acești doi oameni, separați prin mai mult de două secole, așa de deosebiți prin caracter, prin temperament, prin genul căruia s'au dedat.

Comparația cu Molière ne va fi de folos pentru a pricepe mai precis poziția lui Maupassant, în istoria literaturii franceze. In privința aceasta opiniunile cele mai divergente s'au exprimat. Pentru Lanson, fruntașul savanților francezi în domeniul acesta, la Maupassant trebue să căutăm expresia cea mai curată a naturalismului de după Flaubert. Caspari, un autor german, combate opinia generală care îl clasifică pe Maupassant între naturaliști ca și pe Zola și pe Daudet. E adevărat, spune el, că Maupassant e un elev al lui Flaubert, marele tată al naturalismului francez, dar a evitat unilateralitatea și anumite slăbiciuni al măiestrului și trebuie să fie înțeles ca fenomen singular, ca o clasă pentru sine; și sprijinindu-se pe faptul că Maupassant este astăzi autorul cel mai cetit în Franța și în străinătate, Caspari ar vrea să-l clasifice între autorii clasici. Pentru un estet român din contra, d-l. Paul Zarifopol care a scris un articol despre sentimentalul Maupassant în „Viața Românească", acesta este numai uu burghez sentimental care iubea înainte de toate senzații groase, care țintea mai mult la subiecte duioase ori gros-humoristice. După el. Maupassant ține prin calitatea producției literare de familia Sand-Musset și este întru câtva rudă cu Paul de Kock.

Vedeți că în centrul chestiunii este poziția lui Maupassant față de naturalism. Când în cartea „*Seratele de Médan*" revela mai întâiu publicului personalitatea sa artistică prin nuvela „Boule de Suif", naturalismul nu era ceva de nou: dela proclamația sa ca doctrină literară trecuseră chiar 15 ani. Apăruseră la 1865 Germinie Lacerteux a fraților Goncourt, la 1868 Therese Raquin și Madeleine Ferat ale lui Zola și tocmai jumătatea romanelor din seria Rougon-Macquart începând cu anul 1871. Dar doctrina aceasta rămăsese mai întâi afacerea câtorva autori izolați și a unui public relativ restrâns de estetici si oameni curioși de noutăți. Publicul mare a luat cunoștință despre tendințele acestea abia

în 1877 prin senzaţia şi furtuna descătuşate de apariţia „Ucigaşului“ (*L'assomoir*), romanul al şaptelea din seria aceasta. O mulţime de critici cari nu puteau sau nu vreau să înţeleagă intenţiunile adevărate ale romancierului, îl acuzaseră de gust rău, de pornografie, chiar de lipsă de patriotism, doarece romanele lui Zola desvăluiau fără cruţare corupţiunea şi turpitudinele înrădăcinate în Franţa în epoca împeriului lui Napoleon al treilea. Zola nu se mulţumia cu enormul succes material pe care scandalul acesta îl aducea romaneler sale, voia să se curăţească de calomnieri expunând opiniunile sale şi sistemul său într'o scriere teoretică „Romanul experimental“. Dar scrierile teoretice nu se citesc decât de puţini eruditi; doria să lămurească publicul asupra ideilor sale printr'un alt produs cât se poate de scurt şi de accesibil cetitorului de rând, fiindcă „Ucigaşul“, făcând parte dintr'o serie întreagă nu putea fi înţeles bine în afară de cadrul complet pe care îl formau celelalte romane aşa de voluminoase ale seriei acesteia. Era pe de o parte o manifestaţie a vrerii sale artistice, un protest pentru a brava spiritul întârziat al burghezilor, pentru a supăra burţile-verzi. Pe de altă parte voia să demonstreze că nu era izolat cu concepţiunile sale, ci că o ceată de talente tinere, însemnând viitorul, îi făcea escortă. Aşa s'a născut volumul colectiv *Seratele de Médan*. O altă versiune despre originea volumului, foarte amuzantă, povestită de Maupassant însuşi în ziarul *Gaulois*, este o fabulă, inventată pentru a ascunde intenţiunile adevărate ale autorilor.

Zola reunia fiecare Joi în locuinţa sa pariziană, un cerc de literaţi şi artişti ce conţinea aproape pe toţi aceia care în anii aceştia câştigaseră o reputaţie sau cari erau în drumul pentru a o câştigă. Amicii mai intimi îl vizitau pe Zola şi vara în viligiatura sa dela Médan, în nord-vest de Versailles pe una dintre multele cotituri ale Seinei. La amicii aceştia aparţineau şi oamenii cari erau discipolii săi propriu zişi, cu toţii în mijlociu cu zece ani mai tineri decât el; şi anume Paul Alexis, cel mai credincios dintre partizanii lui Zola, mai târziu biograful său, autor dramatic şi romancier, Joris Karl Huysmans, fiul unui pictor olandez, membrul cel mai consecvent al şcoalei naturaliste, dar dela 1887 adversarul îndârjit al maestrului, dedându-se unui catolicism exagerat; Henri Céard, mai târziu mai ales activ ca critic; Léon Hennique, autor mai târziu de romane.

In cercul acesta a intrat tânărul normand Maupassant care după războiul franco-german trăia ca mic funcţionar în Paris. A fost introdus la Zola prin G. Flaubert, la care îl întâlnise pe Zola în anul 1871: accesul la cercul intim îi deschise Paul Alexis. Şi el era cu un deceniu mai tânăr decât Zola şi în vârstă ţinea aproape precis mijlocul între ceilalţi tineri numiţi. Dar el n'a fost niciodată un elev aşa de neapărat al lui Zola ca dânşii: se simţea totdeauna mai mult ca elev al lui Flaubert, care normand

ca şi el, se găsise în relaţiuni intime cu familia maicei lui Maupassant. Inainte de a primi influenţa lui Flaubert, ca tânăr de 18 ani, a admirat un alt poet normand, celebru atunci şi aparţinând şcoalei parnasiene adică lui Bouilhet. Şi acesta a avut o mare înrâurire asupra lui. Dar Bouilhet muri în curând, şi când Maupassant veni la Paris maica sa îl puse sub tutela lui Flaubert, care fusese dealtfel un prieten intim şi al lui Bouilhet. Şi Flaubert se interesa foarte mult pentru discipol al cărui talent extraordinar îl cunoscuse îndată. Il învăţa şi încercà de a-l abate dela fel de fel de devieri şi a-l de încorda la prestaţiunile cele mai înalte. Ce datoria Maupassant pe de o parte lui Bouilhet, pe de altă parte lui Flaubert, ni-l expune în *prefaţa sa celebră a romanului „Pierre et Jean“*, documentul cel mai important pentru a pricepe principiile creării ale nuvelistului.

Aşa Maupassant nu se simţia adept al lui Zola propziu zis şi ceilalţi adepţi simţiau acelaş lucru. Incă înainte de colaborarea sa la „Soirées de Médan“ scrie într'o scrisoare către Flaubert: „Ce spuneţi de Zola? Eu îl găsesc absolut nebun, şi într'o alta“: „De altfel ceata sa mă părăseşte negăsindu-mă destul de naturalist“ [1]).

Cu toate acestea dacă cetim cele 6 nuvele conţinute în Soirées de Médan, la prima vedere nu se descoperă o mare deosebire principială între Boule de Suif şi celelalte, cea lui Zola însuşi şi adepţilor săi mai intimi. Fără îndoială că a lui Maupassant este cea mai interesantă, cea mai spirituală, cea mai perfectă din punctul de vedere curat artistic. Dar ce priveşte chestiunea naturismului, pare să împlinească toate exigenţele ce se pot pune unui aderent strict al doctrinei acesteia; în orice caz pare să întreacă cu mult nuvela lui Zola însuşi, pe când este întrecută cel mult de una sau două dintre nuvelele adepţilor lui Zola, şi aceasta numai cu puţin.

Cadrul tuturor nuvelelor este războiul franco-german, şi e evident că acest cadru a fost ales cu o anumită intenţiune. Intre dojenile care s au adus lui Zola era şi aceea că expunerea tuturor viţiilor şi josniciilor Franţei imperiale cum Zola a prezentat-o în volumele sale din seria „Rougon Macquart“ este nepatriotică şi că strică numelui Franţei în ochii străinătăţii. Zola din contra gândeşte, că tocmai desvăluirea rănilor este un merit al naturalismului, ese chiar datoria scriitorilor, doară numai aşa pot fi vindecate; că dimpotrivă, înfrumuseţările oficiale sunt stricăcioase pentru că dau o siguranţă înşelătoare. Tocmai în războiul acesta, Franţa a suferit înfrângere pentru că se găsia în starea iluziunilor condamnabile asupra ţărei şi sănătăţii sale.

E adevărat că nuvela pe care Zola însuşi a pus-o în fruntea „Seratelor de Medan“ „*Atacul morii*“ nu-i potrivită deloc spre a

[1]) V, Gelzer, G. de Maupassant, pag. 191.

arăta şi a executa opiniunile sale. Abia romanul său „*La Débâcle*“ care apăru 12 ani mai târziu, desvăluieşte fără cruţare toate neajunsurile care aduseră sfârşitul trist al războiului acestuia. „Atacul morii“ dimpotrivă, ar fi putut să găsească loc în fiecare jurnal de familie. Este plină de sentiment patriotic. Francezii sunt reprezentaţi ca eroii, şi dacă nu se arată o ură injustă şi calomniatoare faţă de duşmani, cum aşa de des în descrierile poetice ale unei acţiuni militare, se vede totuş că nu-i iubeşte pe aceia. Este unica nuvelă a volumului care arată un succes mic al armelor franceze, moara pe care o ocupă mai întâiu Prusienii este cucerită la fine prin trupele franceze. Soldaţii francezi îşi fac datoria până la jertfirea de sine, un francţiror condamnat după legea războiului la moarte nu vrea să-şi cumpere viaţa prin trădarea unui drum: o luptă de mărinimie se ridică într'însul, care e argatul morarului, mireasa sa, fiica morarului, şi morarul însuşi, mireasa cu primejdie de moarte îi dă posibilitatea de a scăpa etc.,— toate acestea, cum se vede, elemente ordinare, mijloace comune ale romanului sentimental şi idealist. Dacă n'ar fi câteva detailuri aspre asupra războiului, descrierea unei nopţi de dragoste pe care o celebrează eroul cu logodnica sa, tocmai în timpul când nunta lor e împiedicată prin invaziunea duşmanilor, şi ca sfârşit execuţia grozavă a eroului, — nimeni n'ar descoperi în nuvela aceasta un produs al naturalismului.

Lucrările elevilor reprezintă cu mult mai bine tendinţa naturalismului. Aici găsim toate laturile urâte sau ridicole ale vieţii soldăţeşti, instinctele josnice, murdăria materială şi psihică a cazarmelor şi spitalelor, lipsa de ideale şi de sentiment pentru interesul general. Şi la şefi incapacitate, cinism şi egoism grozav, lipsa absolută de conştiinţă şi de scrupule. Sânt tablouri de un naturalism perfect şi îngrozitor. Şi la capitolul acesta aparţine mai ales şi începutul nuvelei lui Maupassant, care descrie retragerea desordonată şi grabnică a părţilor împrăştiate şi demoralizate ale armatelor franceze spre şi prin Rouen.

Dar observarea exactă şi redarea corectă a lucrurilor de felul acesta, de cele mai multe ori urîte, sântem îndreptăţiţi de a o numi naturalism? Ar fi mai bine de a o numi realism sau dacă vreţi verism. Ceea ce înţeleg cei mai mulţi critici şi esteticieni subt naturalism este altceva: Este liberarea acţiunilor sau materiilor expuse de sub formele artistice şi tradiţionale, este renunţarea la diversele cadre în care de obiceiu sujetele au fost redate până acuma, la maraţie de pildă; e concentrarea atenţiunii şi incordării asupra *unei* acţiuni principale care e împărţită în cele 3 faze fundamentale: expoziţia, culmea şi desnodământul. O astfel de concentrare şi expunere ingenioasă nu este naturală, pentrucă, dela sine înţeles, viaţa nu ne prezintă întâmplările aranjate aşa de dibaciu. În viaţă fiete importante şi secundare, semnificative şi triviale se amestecă deavalma; şi acela care vrea să redeie viaţa în fidelitatea fotogra-

fică, în împestriţarea ei necalculată şi naturală, trebuie să renunţe la ori şi ce alegere a momentelor, la orişice stilizare.

In sensul acesta strict, numai una dintre nuvelele volumului este naturalistă, cea a lui Huysmans intituală „*Sac au dos*“ (raniţa pe spate) care ne povesteşte în forma biografică întâmplările unui gardist dela mobilizarea sa până la sfârşitul vieţii sale militare care se face prin concedierea sa dela spital. E un student care îşi face serviciul fără entuziasm şi idealism. Se îmbolnăveşte în curând şi nu vede din întâmplări decât vieaţa în trenurile militare, ambulanţe şi spitale. Intâmplările acestea se urmează fără legătură fără conex intim, dar fiind observate cu o luciditate şi fidelitate extraordinară, fac o impresie de vieaţă adevărată. Evenimente relative la răsboiu propriu zis sunt relatate numai ocazional printr'un soldat rănit şi condus în spital.

E poate semnificativ că unica nuvelă în care autorul izbuteşte să se lepede de ori şi ce grijă de formă provine de la un scriitor de originea germanică. Intradevăr, concepţia aceasta a naturalismului se găseşte mai ales la autorii germani sau ruşi. La popoarele romanice trebuinţa intimă de a forma e prea înrădăcinată. Nu se desminţeşte chiar în operele mari ale naturalistului francez par excellence, în romanele celebre ale lui Zola. Forma interioară aici este chiar construită într'un fel foarte înţelept, complicat şi artificial, deşi în mod în parte divers şi cu mijloace diverse de romanele d'inaintea lui.

Aşa se explică că mulţi autori francezi nu fac o deosebire tranşantă între realism şi naturalism. Maupassant însuşi descriind progresul pe care l-a adus şcoala nouă în concepţiunile artistice, în prefaţa menţionată a romanului Pierre et Jean, se sluşeşte de amândouă expresiunile cu sensul egal: „După şcoalele literare care au voit să ne deie o viziune deformată, supraumană, poetică, înduioşitoare, încântătoare sau superbă a vieţii, a venit şcoala *realistă sau naturalistă* care a pretins să ne deie adevărul, nimic de cât adevărul şi tot adevărul“.

Şi apoi descrie procedeurile romancierului naturalist. „Romancierul care pretinde să ne deie o imagină a vieţii, trebuie să evite cu grijă toată înlănţuirea întâmplărilor care ar părea excepţionale. Scopul său nu e de a ne nara o poveste, de a ne amuza sau de a ne înduioşa (cum este scopul romanului de până acuma), ci de a ne sili să gândim, să pricepem sensul adânc şi ascuns al întâmplărilor. Văzând şi meditând mult, priveşte universul, lucrurile, faptele, oamenii într'un anumit mod care îi e propriu şi care rezultă din unirea observărilor sale chibzuite. Viziunea aceasta personală a lumii încearcă să ni-o comunice reproducând-o într'o carte. Spre a ne înduioşa precum a fost el însuşi înduioşat prin spectacolul vieţii, trebuie să ni o producă înaintea ochilor noştri cu o asemănare scrupuloasă. Va trebui deci să compue opera sa într'un mod aşa de dibaciu, aşa disimulat şi cu o aparenţă aşa

de simplă, încât ar fi imposibil să descoperim şi să indicăm planul operei, să simţim intenţiunile sale".

Observaţi aici ceea ce spune Maupassant despre un plan disimulat, despre intenţiuni ascunse. La un naturalist adevărat cum l-am conceput mai înainte, astfel de expresiuni ar surprinde. Acesta ar reda întâmplările precum le găseşte, asta ar fi intenţiunea sa nnică. Pentru Maupassant doară adevărul nu este unicul principiu. Dacă autorii vreau, crede el, să derive filozofia lor de la anumite facte constante şi curente, va trebui să corecteze adeseori evenimentele în folosul verosimilităţii şi în paguba adevărului, căci

Să poate ca o întâmplare adevărată
Să nu fie verosimilă câteodată

Nu e vorba de a ne arăta o fotografie banală a vieţii, ci de a ne da viziunea vieţii mai complectă, mai sezisantă, mai doveditoare decât realitatea însăşi. Se impune o alegere, vieaţa fiind prea încărcată de hazarduri şi nimicnicii, viaţa lăsând toate pe acelaş plan, pripind faptele sau trăgănându-le indefinit. Arta dimpotrivă constă în pregătirea tranziţiunilor iscusite şi disimulate, în punerea evenimentelor esenţiale în lumina deplină, în darea celorlalte relieful care li se cade după importanţa lor, şi aceasta exclusiv prin dibăcia compunerii, — aşa se ajunge la iluzia unui adevăr, ma adevărat chiar decât realitatea însăşi. Sistemul acesta s'ar putea numi „i l u z i o n i s m" şi este acela la care tind realiştii cu un talent adevărat.

Vedeţi deci, *alegere* şi *compunere*: fără elementele acestea nu există nici o artă, nici chiar pentru Maupassant. Şi se arată alegerea şi compunerea aceasta şi în nuvelele celorlalţi 3 adepţi ai lui Zola. E adevărat că faptele şi caracterele lor au avut multe momente neobişnuite în literatura narativă, că au fost observate cu o preciziune neîntâlnită până acuma. Avem de pildă nuvela „*La saignée*" (lăsarea de sânge) a lui Céard, unică, care tratează un eveniment militar de mare importanţă din războiul acela: ieşirea ultimă sângeroasă şi nefericită a garnizoanei pariziene din oraşul lor asediat. Comandantul garnizoanei are ca amantă pe madame Pahauén, figură capricioasă şi foarte originală, femeie de lume care a avut o sumedenie de relaţiuni amoroase şi îşi tratează pe toţi amanţii şi mai ales pe general cu o insolenţă perfectă. Odată când o face prea de tot, el o goneşte, — şi ea dorind să se răsbune, declară că vrea să meargă la duşmani, la asediatori. Dar aici nici un succes, ceata de adoratori îi lipseşte, desiluzionată revine la Paris, unde e primită cu braţele deschise de amantul său. Şi aici vrea să joace rolul unei mari mântuitoare a patriei şi aţâtă pe genenal la ieşirea aceea care are un sfârşit atât de rău. O satiră excelentă care flagelează insuficienţa şefilor, amestecarea femeilor în toate lucrurile cari nu le privesc, cu detailuri picante şi surprinzătoare, dar doară mai mult o satiră decât o nuvelă. Carac-

terele care nu sunt destul de desfăşurate, ne interesează numai cu privire la deplorabilul rezultat final.

Nuvela lui Hennique „*L'affaire du grand*“ are un caracter cu totul deosebit, este o problemă de psihologia masselor. Scena este o garnizoană de provincie, un soldat a fost rănit mortal de patronul unui stabiliment public. Sentimentul solidarităţii se deşteaptă în mod grozav în camarazii săi. Năvălesc asupra casei acesteia, o dărâmă şi măsacrează săracele fete pe care le găsesc în ea, pe când patronul scăpase din vreme. Toate acestea în momentul în care armata duşmanilor se apropie. Atmosfera alcoolizată a cazarmelor, jargonul soldaţilor, glumele lor brutale şi grosiere, toate acestea sunt reprezentate cu atâta adevăr ca în nuvela lui Huysmans, dar în cadrul unei acţiuni închise. Lipseşte însă individualizarea tipurilor, nici o persoană nu ne poate captiva interesului.

Tocmai contrariul se poate constata în ultima nuvelă a volumului „*După bătălie*“ de Paul Alexis. O baroană readuce noaptea într'o căruţă corpul soţului care a căzut pe câmpul bătăliei. Primeşte din milă un soldat rănit la picior, un tânăr preot, care intrase ca voluntar în armată. Şi atunci, în căruţa aceasta, lângă cosciugul soţului, se desvoltă o scenă de dragoste. Pentru a face verosimil un eveniment aşa de surprinzător, autorul intercalează o expunere a vieţii sufleteşti a amănduror personagiilor principale înaintea întâlnirii lor, şi întradevăr, după ce suntem orienţaţi asupra acestora, înţelegem şi găsim probabil faptul surprinzător. Totuş lipseşte legătura între starea sufletească a persoanelor şi acţiunea însăş; şi lipsa aceasta slăbeşte interesul nostru.

M'am oprit cu intenţie mai lung la celelalte poveşti ale volumului, deoarece prin comparaţia cu ele se pricepe mai uşor superioritatea lui Maupassant, calităţile artei sale însemnate şi fine, pe care le dovedeşte în nuvela sa „Boule de suif“ şi care sunt calităţile ce disting aproape toată producţia sa nuvelistică. Intruneşte toate calităţile celorlalţi: sentimentalitatea patriotică a lui Zola, observaţia exactă a trăsăturilor mici de Huysmans, tendinţa satirică a lui Céard, înţelepciunea pentru psihologia masselor a lui Hennique, interesul pentru situaţiuni picante al lui Alexis, — dar întruneşte toate motivele acestea într'un fel indissolubil şi le pune în slujba unei concepţiuni mai înalte a artei narative.

Nuvela este naraţia unei călătorii pe care o fac, într'o zi de iarnă foarte grea, 10 persoane într'o diligenţă de la Rouen ocupat de armata germană, în Dieppe, oraşul încă liber.

Câţiva cetăţeni roueneji care stau în bune raporturi cu ofiţerii armatei germane, au isbutit de a obţineà permisiunea aceasta pentru a regula câteva afaceri comerciale sau financiare. Un loc al trăsurii e ocupat de către o fată publică, aşa de grasă că este poreclită „Boule de suif“ (bulgără de său), de altfel foarte ape-

tisantă. Ea vrea să plece din motive patriotice neputând suferi vederea duşmanilor învingători. Prin împiedecările vremii de iarnă, drumul până la staţia proximă dureează toată ziua în loc de câteva ceasuri. Burghezii din trăsură cu femeile lor sufer grozav de foame, deoarece nu pot primi nicăieri ceva de mâncat. Numai Boule de suif a fost foarte prevăzătoare, a luat cu sine un enorm coş cu merinde bune şi cu băuturi. Cu mare bunătate de inimă dă tuturor tovarăşilor de călătorie, care de foame sunt siliţi de a accepta, deşi la început au arătat dispreţul lor faţă de femeia asta galantă.

Către seară, ajung la staţia intermediară Tôtes. In hotelul lângă care se dau jos, un ofiţer prusian vizează documentele lor. Ii vine capriciul de a o poseda pe „Boule de suif". Dar ea refuză cu indignare. Atunci opreşte plecarea trăsurii şi toată societatea este silită de a rămânea în locul acesta.

Societatea burgheză care mai întâi aprobase ţinuta patriotică a fetei şi împărţise cu ea indignarea, devine din ce în ce mai supărată faţă de ea, din cauza întârzierii involuntare, şi în sfârşit burghezii îşi dau toată silinţa pentru a o îndupleca în mod indirect şi dibaciu să facă pe voia ofiţerului. Şi când la sfârşit două călugăriţe care fac parte din societatea aceasta o conving că scopul câteodată justifică mijloacele, dânsa cedează.

In dimineaţa proximă trăsura poate pleca. Astădată călătorii s'au aprovizionat foarte bine, săraca fată în ruşinea şi smerenia sa a uitat să ieie ceva cu sine. Dar nimeni nu-i dă nici o îmbucătură. Invelindu-se în onestitatea lor trufaşă, privesc cu dispreţ extrem la sărmana declasată.

Acuma, mai ales prin comparaţia cu ceilalţi autori, suntem în stare să studiăm mai exact în ce constă naturalismul lui Maupassant. Materia este un eveniment pricinuit imediat sau mijlocit prin marele războiu aşa de deciziv pentru soarta duor ţări, dar în sine de importanţă de tot neînsemnată: nici chiar pentru persoanele foarte vulgare cari sunt reprezentate şi cari însăşi n'au nici o calitate remarcabile, nici o trăsătură bună sau rea prin care ar putea atrage atenţia cetitorului de rând, n-au o importanţă mare. Nu e vorba de moarte sau vieaţă, de dragoste, de glorie, de chestii de existenţă materială sau morală sau de alte interese superioare. E o călătorie care împreună oameni de stări sociale deosebite, cu interese deosebite, un fel de fugă pentru personagiul principal, o călătorie de afacere pentru cele mai multe alte persoane. In privinţa aceasta nuvela lui Maupassant e foarte asemănătoare cu cea a lui Paul Alexis, care descrie deasemenea o călătorie pricinuită de războiu, împreunând două persoane foarte deosebite. Sujetul deci este cât se poate de naturalist, o întâmplare scoasă din vieaţa cotidiană, banală cu oameni de rând şi croită aşa de arbitrar, ne ţinând seamă de formele obişnuite, că e lipsită chiar de sfârşitul său firesc, ajungerea la ţinta călătoriei.

Intâmplările din călătoria aceasta sunt reprezentate în mod obiectiv, cum e exigența tuturor teoreticianilor naturaliști,—autorul trebuie să fie impasibil, un raportor care relatează fără de a arăta opiniunile, judecata și sentimentele proprii. E adevărat că tocmai în punctul acesta Maupassant nu e așa de consecvent ca Flaubert, maestrul său sau ceilalți naturaliști: Zola și discipolii săi. Nu reușește totdeauna de a ascunde ceeace se petrece în sufletul său. Dacă de pildă Maupassant la sfârșitul nuvelei sale descrie starea sufletului sărmanei fete, precum urmează: „Se simția înnecată în disprețul ticăloșilor acestora cinstiți care mai întâiu o sacrificaseră, apoi o respinseră dela sine ca pe un lucru scârnav și inutil",— e evident că judecata aceasta: „ticăloșii cinstiți", iese cu mult mai mult din spiritul autorului care exprimă cu aceasta așa zisa ideia fundamentală a nuvelei sale, decât din gândurile lui „Boule de suif". Astfel de cazuri sunt deocamdată încă excepționale, dar devin mai frecvente în operele sale de mai târziu, mai ales în romane, unde adeseori pune sentimentele sale în gura sau în cugetul personagiilor sale. Este o rămășiță a subiectivismului romantic, căci Maupassant ca și ceilalți naturaliști își are punctul de plecare în romantismul epocei trecute.

Deși obiectivismul lui Maupassant nu e așa de pur și consecvent ca cel al altor scriitori, totuși bate mai mult la ochi, pare să fie mai surprinzător, mai perfect. De ce? Maupassant este un maestru în observarea și redarea unor trăsături pe care cu toții le cunoaștem, dar pe care le-am căuta în zadar în literatura dinaintea lui. Descoperă și descrie pentru prima dată ceeace am văzut de nenumărate ori. Este original cu ceeace se întâmplă totdeauna. Mai ales în privința aceasta este naturalist: se liberează de toate acele convențiuni pe care un autor le ia dela predecesor și le înlocuește prin observări luate de-a dreptul din experiență. Persoanele sale sunt înzestrate cu trăsături individuale care fac îndată impresia tipicului. Auziți de pildă tabloul unui personagiu politic— e unul dintre călătorii noștri: — „Omul bine cunoscut era Cornudet, „democul" (anume democratul), groaza lumii respectabile. De la 20 de ani își muia marea barbă roșie în țapurile tuturor cafenelelor democratice. Mâncase cu frații și prietenii o avere destul de frumoasă pe care o moștenise dela tatăl său, cofetar vechiu, și așteptat nerăbdător republica pentru a obține în sfârșit locul meritat prin atâtea consumări democratice". Nu sunt numai trăsăturile personale pe care le observă în mod așa de uimitor, sunt și ale animalelor, ale naturii, ale lucrurilor. Intr'o nuvelă de mai târziu ne reprezintă un preot pășind printr'o plantație de măslini: „Era o seară de Iulie, Soarele scânteietor sta gata să atingă creasta horbotată a dealurilor depărtate, așternea pieziș pe drumul alb, îngropat sub o pânză de praf, umbra nesfârșită a preotului al cărui tricorn uriaș arunca pe câmpul învecinat o pată întunecată, ce se juca sărind iute pe toate trunchiurile de

măslini, întâlnite în cale, apoi căzând îndată pe pământ, unde se târa printre copaci“ [1]).

Mai ales în observarea şi zugrăvirea de astfel de trăsături mici Maupassant arată că e un discipol al lui Flaubert. Acesta îl învăţase de a privi ceeace vrea să exprime atâta timp şi atât de atent încât să descopere un aspect care n'ar fi fost văzut nici spus de nimeni. Suntem obişnuiţi de a nu ne sluji de ochii noştri decât cu amintirea acea ce s-a gândit înaintea noastră, — aşa în lucrul cel mai mic există ceva neexplorat. — Pentru a descrie un foc care pâlpâie, sau un copac într'un şes, trebuie să rămânem în faţa focului sau copacului până ce nu mai seamănă pentru noi cu nici un alt copac sau cu nici un alt foc. Despre învăţările acestea Maupassant ne orientează în prefaţă de Pierre et Jean. Povesteşte cum maestrul l-a silit de a exprima în câteva fraze o fiinţă sau un obiect, aşa încât acesta devine un individ distins, încât se deosebeşte de toate celelalte fiinţe sau obiecte de aceeaşi rassă sau de acelaş soiu. „Dacă treci“, îi spunea Flaubert lui Maupassant, pe dinaintea unui băcan care şade pe pragul uşei sale, pe dinaintea unui portar care îşi bea pipa, pe dinaintea unei staţii de birje, arată-mi băcanul sau portarul, poza lor, aparenţa lor fizică conţinând şi natura lor morală, aşa că eu să nu-i mai confund cu alt băcan sau portar; şi învaţă-mă printr'un unic cuvânt, prin ce un cal de birjă nu se aseamănă cu cei 50 cari îl urmează sau precedează“.

O reţetă foarte bună pentru a dobândi originalitatea, dar de folos numai pentru un scriitor care are un dar extraordinar de a vedea şi de a reţinea ceeace a văzut. Căci dacă Flaubert îl învaţă mai departe pe elevul său: „Talentul e o răbdare lungă, — dacă ai o originalitate trebuie să o degajezi, dacă nu ai, trebuie să o dobândeşti“, cu această învăţătură na'r fi putut începe nimica fără darul acela. Şi ceilalţi naturalişti: fraţii Gancourt, Zola şi adepţii săi au înţeles necesitatea de a observa, de a se deprinde să cutreere lumea cu ochii mai deschişi decât omul de rând. Zola a umplut cu notiţe carnetele sale groase, înainte de a reprezenta câte un mediu în romanele sale. Dar dacă n'ar fi avut imaginaţia sa fertilă şi splendidă, aceasta i-ar fi folosit atât de puţin cum în nuvela „Die missbrauchten Liebesbriefe“ a lui Gottfried Keller precedeul asemănător foloseşte unui anumit poetastru, de care îşi bate autorul joc într'un fel foarte reuşit, prevăzând aşa cum se pare metoda naturaliştilor francezi. La Maupassant intuiţia poetică era aşa de puternică că nu-i trebuia nici carnete nici notiţe. Fără astfel de mijloace îi era uşor să-i întreacă pe toţi ceilalţi naturalişti, simplu prin darul de a observa şi de a reţinea întipărit în memorie ceeace a văzut odată.

---

[1]) După traducerea d-lui M. Sadoveanu.

Dar este mai cu seamă privitor la viața de dragoste și la caracterele de femei că Maupassant aduce aceste momente originale, surprinzătoare, surprinzător de adevărate. In societatea aceea, dintre doamnele burgheze care privesc cu atâta trufie la prostituată, cea mai frumoasă este doamna Carré-Lamadon, mică și drăguță, cu mult mai tânără decât soțul său, mare industriaș, o femeie care fusese cum se exprimă Maupassant „consolația ofițerilor de bună familie trimiși la Rouen în garnizoană". Când în timpul oprirei nevoluntare, opinia burghezilor se schimbă față de „Boule de suif", când aceștia exprimă supărarea lor din prilejul refuzului ei, ca consecință naturală își schimbă și opiniunea lor față de purtarea ofițerului prusian, de care mai întâiu se indignaseră atâta. Găsesc că e foarte bine că a respectat femeile măritate, pe care prin soldații săi le-ar fi putut sili de a fi pe voia sa. Și pe când se vorbește de aceasta, doamna Carré-Lamadon se înfiorează, devine puțin palidă și ochii ei scânteie. Și așa Maupassant caracterizează femeia, ființa sa, viața sa ascunsă, sentimentele sale, instinctele sale prin ceea ce povestește și câteodată și prin ceeace tace. Se interesează pentru femeile din toate clasele sociale, nobilă și burgheză, lucrătoarea mică și țărancă, mondenă și demimondenă, pentru femeile de toate vârstele, dela codană până la matroană, pentru femeile de naționalitatea cea mai diversă: franceză și engleză, italiană și arabă, pentru femeile de toate constituțiunile psihice, femeile blânde ca și femeile pasionate, femeile devotate ca și femeile egoiste, femeile extrem de crude, consumătoare de bărbați, și femeile jertfitoare de sine din dragoste. Interesul acesta cuprinde dela sine înțeles și toate sentimentele pe care le inspiră bărbatul femeii; dar și cuprinde pe acela pe care bărbatul le are pentru femee, — Maupassant este reprezentatorul clasic și neîntrecut al tuturor raporturilor dintre sexe, al tuturor nuanțelor așa de variate, așa de multiple așa de fluctuante ale dragostei, ale indiferenței și ale urei — ultimele două cel mai des între oamenii căsătoriți. — Dar ar fi o nedreptate de a crede că toată ființa sa este umplută numai de bucuria în sujete erotice. Adeseori sujetele acestea sunt numai pricina pentru a expune alte laturi ale psihicei umane, torțe cu care luminează în cutele cele mai ascunse ale eului, precum tocmai în nuvela pe care o analizaserăm: ceeace se petrece între *Boule de suif* și ofițerul prusian, este de importanță de tot secundară, aceasta slujește numai a pune în evidență trufia stupidă și egoistă a unor oameni imporiva unei persoane, de clasă foarte inferioară și considerată imorală dela sine — și a dovedi că acestea tocmai din punctul de vedere moralei și al culturei sufletești sunt pe un nivel cu mult mai jos decât nivelul — de sigur nu foarte ridicat — al persoanei acesteia suspecte.

Așa slujesc aceluiaș scop adeseori și alte raporturi între oameni, raporturi care sunt potrivite de a desvălui interiorul lor:

raporturile între amici, între rude, între fraţi, între părinţi şi copii. Un sujet mai ales favorit al lui Maupassant sunt relaţiile între părinţi şi copii naturali. Şi ideia principală a nuvelelor şi romanelor lui Maupassant este în cele mai multe cazuri conflictul între sentimentele care nasc din astfel de legături şi instinctele egoiste ale omului, instinctul de a se îmbogăţi, de a parveni, de a ajunge la o poziţie mai respectată, sau cel de a păstra averea sau o astfel de poziţie.

Căci în general Maupassant n'are păreri bune despre aproapele său. Ca şi Molière, priveşte mai adânc în inimile oamenilor şi deaceea descopere în ele mai multe viţii, mai multe turpitudini, cel puţin mai multe banalităţi decât o poate găsi un observator de rând. Sunt şi excepţii, femei sau bărbaţi extrem de nobili, extrem de marinimoşi şi extrem de delicaţi, dar aceştia de regulă sunt şi foarte nefericiţi. Căci concepţia despre lume a lui Maupassant este foarte pesimistă ca şi a lui Flaubert. Prin aceasta se deosibeşte fundamental de Zola, a cărui concepţie este în esenţă optimistă — cum uşor am putea arăta. Ascultaţi cum se exprimă un personagiu către un altul, într'o convorbire de teatru, în admirabila sa nuvelă „Frumuseţea inutilă"; e adevărat că cu cuvintele următoare a vrut în primul rând să deseneze opiniunile unui tânăr om de societate, dar cine îl cunoaşte pe Maupassant mai intim, ştie că opiniunile sale nu se depărtează prea mult de cele ale personagiului său. Iată deci acestea:

„Ştii cum îl pricep eu pe Dumnezeu? Ca un monstruos organ, necunoscut de noi, care samănă prin spaţiu miliarde de lumi, cum ar face un unic peşte ouă în mare. Creează, aceasta fiind funcţiunea sa de Dumnezeu, — dar este ignorant de ceeace face, procreator în fel stupid, inconştient de combinaţiuni de tot felul, care sunt produse prin germenele împrăştiate. Cugetul uman e un mic accident fericit între hazardurile fecundaţiunilor sale, un accident local, trecător, neprevăzut, osândit să dispară cu pământul şi să reînceapă poate, aici, sau aiurea, egal sau deosebit, cu combinaţiuni nouă ale reînceputurilor veşnice. Noi îi datorim acestui accident mic al inteligenţei că suntem foarte răi în lumea aceasta care nu-i făcută pentru noi, care nu fusese pregătită pentru a primi, a hrăni şi a mulţumi fiinţe cugetătoare, şi îi datorim de asijderea că suntem obligaţi, întrucât suntem într'adevăr nişte rafinaţi şi civilizaţi, de a lupta neîntrerupt împotriva aceea ce se numeşte încă intenţiile Providenţei".

Incearcă apoi să dovedească că cugetul uman este numai o funcţie fortuită a centrelor nervoase în creerul nostru, un produs spontaneu al oarbei zămisliri divine. „Dacă cugetul, vrut de un creator conştient, ar fi trebuit să fie ceeace a devenit, atât de deosebit de cugetul şi resignaţia animală, pretenţios, căutător, agitat, chinuit, — lumea creată pentru a primi fiinţa ce suntem astăzi, ar fi fost acest mic ocol pentru dobitoace? Acest câmp de salată,

această grădină silvestră, stâncoasă şi sferică, unde providenţa voastră a hotărît să trăim goi, în grote şi sub copaci, hrăniţi cu carnea masacrată a animalelor, fraţii noştri, sau prin legume crude crescute sub soare şi în ploaie?... Priveşte pământul acesta ca atare cum Dumnezeu l-a dat acelora care-l locuesc. Doară nu este aranjat, plantat, şi împădurit, vizibil şi unic, pentru animale? Ce este pentru noi? Nimic. Şi pentru ele? Tot: Cavernele, copacii, frunzişurile, izvoarele, culcuşul, hrana, băutura. Deaceea oamenii dificili ca şi mine, nu izbutesc niciodată să se găsească bine. Numai aceia cari sunt aproape dobitoacelor sunt mulţumiţi şi satisfăcuţi. Dar ceilalţi, poeţii, delicaţii, visătorii, cercetătorii, neliniştiţii ? Ah, săraca lume!

„Eu mănânc varza şi morcovii. Zău! ceapa, napii şi ridichile, pentru că noi am fost siliţi de a ne deprinde cu aceasta, chiar de-a prinde gust pentru aceasta, şi pentru că nu creşte alt lucru. Dar aceasta este hrana iepurilor şi caprelor, tot aşa cum iarba este hrana calului şi vacei. Când privesc spicele unui ogor copt, nu mă îndoesc că aceasta ar fi încolţit pentru ciocurile vrăbiilor şi ale ciocârliilor, dar nu pentru gura mea. Deci mestecând pâinea, fur păsărilor, aşa cum fur nevăstuicei şi vulpii mâncând găinile. Nu-s prepeliţe, porumbeii şi potârnichele prada naturală a uliului ca şi berbecul, căprioara şi boul — a marilor carnivori?....

„Animalele n'au nevoie de a face nimica pentru a trăi în lumea asta. Sunt acasă la ele, au cvartir si hrană, n'au decât de-a paşte sau de a vâna şi de a mânca unele pe altele după instinctele lor, căci Dumnezeu n'a prevăzut niciodată blândeţea şi moravurile paşnice, — n'a prevăzut decât moartea fiinţelor întărîtate de a se nimici şi de a se sfâşia".

„Ce ne priveşte pe noi, câtă muncă, silinţă, răbdare, născocire, închipuire, iscuşinţă, talent şi geniu a trebuit pentru a face puţin locuibil pământul acesta de rădăcine şi de pietre. Gândeşte doară ce am făcut în ciuda naturei, împotriva naturei pentru a ne stabili într'un fel mediocru, de abia curat, de-abia confortabil, deabia elegant, nedemn de noi.

„Şi cu cât suntem mai civilizaţi, înteligenţi, rafinaţi, cu atâtă trebuie mai mult să biruim şi domesticim instinctul animal care reprezintă în noi voinţa lui Dumnezeu".

„Gândeşte că am trebuit să născocim civilizaţia, toată civilizaţia care cuprinde atâtea lucruri, atâtea!...— de toate felurile, dela ciorapi până la telefon. Spre a îndulci soarta noastră de dobitoc, am descoperit şi fabricat toate, începând cu casele, apoi mâncări fine, sosuri, bomboane, prăjituri, băuturi, lichioruri, stofe, haine, găteli, paturi, saltele, trăsuri, căi ferate, maşini nenumărate, — am inventat în afară de aceasta ştiinţele şi artele, scrierea şi versurile. Da, am creat artele, poezia, muzica, pictura. Tot idealul vine dela noi, şi deasemenea toată cochetăria plăcută din vieaţă, toaleta femeilor şi talentul bărbaţilor care au izbutit, să împodobească

pentru ochii noştri, să facă mai puţin goală, mai puţin monotonă existenţa de simpli reproductori, pentru care providenţa divină ne-a animat unic".

Eu nu voi discuta acuma chestia întrucât personagiul nuvelei care a exprimat astfel de opiniuni a redat concepţiunea proprie lui Maupassant însuşi, orişicât de interesantă ar fi problema aceasta. Totuşi putem afirma ca sigur, că aprecierea înaltă a tuturor rafinamentelor vieţii este conformă opiniunilor scriitorului şi că mai ales arta era pentru el floarea sublimă a civilizaţiei. Pricepeţi acuma că un astfel de scriitor trebuie firește să fie opus tuturor tendinţelor ce renunţă la procedeurile desvoltate în cursul generaţiunilor, prin care poetul devine un fel de creator sublim, tendinţelor care fac din artă o redare simplă şi fotografică a naturei precum am văzut-o din locurile citate din prefaţa romanului „Pierre et Jean". Şi pricepeţi mai departe că genul preferit, genul nuvelei; pentru un astfel de scriitor trebuie să fie o operă artistică, cu legile sale proprii cu un plan exact şi ingenios, disimulat sub forme şi haine foarte variate pe care le mânueşte cu măestrie. Una dintre legile principale ale nuvelei lui Maupassant este ca să aibă o pointă, adică o ideie specială, o notaţiune emanând din experienţa vieţii, către care tinde aşa ca spre o culme naraţia întreagă şi care se ghiceşte câteodată dela început, mai des încă vine pe neaşteptate, şi aşa, surprinzâdu-ne, produce un efect mai adânc.

Şi treptele care duc la culmea aceasta sunt cel mai mult una sau mai multe situaţiuni extraordinare, situaţiuni în care se desvăluesc mişcările cele mai intime ale inimei umane, dealtfel ascunse cu grijă. Maupassant este foarte scornaciu în născocirea de astfel de situaţiuni. Să ne reîntoarcem la „Boule de suif". Acţiunea constă din 3 situaţiuni consecutive, care stau într'un anumit raport şi într'o anumită opoziţie una faţă de alta: Călătoria la Totes, oprirea la Totes, călătoria după plecarea din Totes. Cât de bine profită autorul de fiecare dintre situaţiunile acestea pentru a ne arăta sufletul persoanelor! Cât de simplă, şi totuşi cât de artificială este construcţiunea aceasta.

In comparaţie cu aceasta cât de puţin ne orientează de pildă situaţia principală din nuvela lui Alexis, situaţia aceea picantă în care se găsesc eroii săi pe trăsură, asupra vieţii lor sufleteşti. Pentru ca să o cunoaştem, Alexis e silit de a intercala în mod pedantic şi plictisitor întreaga biografie a lor dela copilărie până în momentul actual.

Şi iată o asemănare fundamentală a artei lui Maupassant cu arta lui Molière. Se ştie că ceeace-l distinge pe Molière, ceeace constitue superioritatea sa faţă de comedia anterioară, contimporană şi ulterioară, — este tocmai situaţia, la el firește situaţia mereu comică, — situaţia din următorul dublu punct de vedere: dibăcia cu care aduce situaţia decisivă, dibăcia cu care profită de situaţia

aceasta pentru a ne lămuri asupra firei ascunse a sufletelor. Comedia lui Molière s'a numit comedia de curactere, dar caracterele sale sunt în general aceleaşi pe cari le găsim la predecesorii săi, şi numai în cazurile rare introduce tipuri nouă, — ceeace face nota sa distinctivă, este că analizează şi desvăluește caracterele sale într'un fel neauzit de adânc; şi aceasta mai ales prin situaţiile introduse aşa de dibaciu.

In pregătirea aceasta a situaţiunilor decisive, constă şi meritul acţiunii la Molière. De astfel acţiunea comediilor sale nu este laturea sa tare. Se poate dovedi că punctul de plecare pentru comedia lui Molière, este foarte modest: Nu este comedia artificială de intrigi, care exista în timpul său (a cultivat-o şi pe aceasta, dar din ea nu se derivă trăsăturile distinctive şi caracteristice ale capodoperilor lui). Derivă dimpotrivă din genul de farsă, farsa contimporană franceză, cum s'a desvoltat printr'un aliaj între farsa veche franceză şi comedia improvizatoare a Italienilor, gen care înaintea lui Molière n'avea pretenţiuni mai înalte decât de a amuza publicul într'un mod foarte vesel şi răsfăţat, dar şi foarte vulgar şi banal.

Şi din aceasta rezultă o altă asemănare esenţială între Molière şi Maupassant. Şi nuvela lui Maupassant pleacă dela un gen foarte modest, un gen, care are scopul exclusiv de a amuza publicul. Este *anecdota*. Toţi cunoscuţii lui Maupassant sunt de acord cât de admirabil ştia Maupassant să povestească. Avea o provizie inepuizabilă de anecdote adeseori foarte suculente. Le povestea nu numai amicilor săi, ci şi persoanelor pe care le întâlnia din întâmplare, matrozilor pe corabie sau doamnelor cărora li era prezentat într'un salon. Această provenire din anecdote se vede clar acum în prima sa nuvelă „Boule de suif", — rezumatul pe care l-am dat o va fi făcut asupra d-voastre cu totul impresia unei anecdote. Pare de fapt că în cazul acesta a fost la bază o anecdotă care s'a povestit despre o cocotă din Rouen, numită Adrienne Legay. Aşa cum „Boule de suif", tocmai un număr destul de mare al nuvelelor sale, cele mai bune, se poate reduce la o anecdotă şi conţinutul lor esenţial se rezumă în puţine fraze. In „*Moştenirea*", o femeie galantă care îmbătrâneşte, simte blestemul vieţii trecute prin singurătatea în care o pune sterilitatea sa. De aceea prin testamentul său îşi lasă averea de milioane copilului nenăscut al nepoatei sale, şi în cazul că până la un termen fixat nepoata nu va avea urmaşi, averea va reveni unor fundaţiuni religioase. Nepoata este fiica unui funcţionar subaltern şi este căsătorită cu un funcţionar foarte arivist care a luat-o speculând moştenirea asta enormă. Dar în cursul vremii se arată că în ciuda tuturor silinţelor el nu e în stare de a împlini condiţia aceea necesară. Şi termenul fatal apropiindu-se, se introduce în familia aceasta — cu învoirea tacită a soţului — un coleg care s'a declarat gata de a-l suplini pe acesta. Isbuteşte şi se naşte o copilă care e primită cu

um sentiment de mare uşurare şi care la botezul serbat foarte solemn e numită Désirée, după ce amantul, devenit superfluu, se concediază.

Sau luăm una dintre nuvelele numeroase cari se ocupă special cu dragostea extra-conjugală, „*Pasiunea*“ (publicată deabia în volumul nuvelelor care apăru după moartea lui Maupassant.) Soţia unui armator bogat se îndrăgosteşte în timpul unei călătorii pe mare de un tânăr ofiţer. Il urmăreşte cu amorul său ardent şi el, cu toate că nu e făcut pentru pasiunile mari şi preferă raporturile trecătoare, este emoţionat şi o ia de amantă. Dar după 6 luni e obosit şi plictisit şi profită de o schimbare a garnizoanei pentru a rupe legăturile. Ajuns în oraşul nou, află că amanta sa, după o încercare nereuşită de sinucidere, este pe punctul de a muri de dragoste şi doreşte să vorbească o ultimă dată cu el. Induioşat vine. Impăcare. Femeia, prin aceasta restaurată, îl urmează la locul garnizoanei noi. El din cauza scandalului, este silit de a-şi da demisia şi merge cu ea la ţărmul Mediteranei, unde trăiesc împreună 3 ani în care el se satură cu totul de ea şi devine foarte nenorocit. Intr'o zi pare să vie mântuirea. Soţul apare şi doreşte de a-şi relua femeia, mai ales din cauza fiicelor. Atuncea amândoi, soţul şi amantul, se silesc de a o îndupleca la reîntoarcere. In zadar. Ea le aruncă dispreţul în faţă şi soţul ia concediu dela amant cu cuvintele: „Cât suntem de nenorociţi, domnule!“.

Sau să luăm una dintre nuvelele de asemenea foarte numeroase care se petrec în mediul ţărănesc al provincei natale a lui Maupassant şi în care motivul principal e sgârcenia incredibilă a ţăranilor: „*Bătrânul*“. Un ţăran bătrân, fiind de lung timp bolnav, este în agonie. Moartea e aşteptată în fiecare moment. Ginerele şi fiica invită la praznic, pentru că în ziua următoare, până la care cum se prevede de sigur, bătrânul va fi murit, nu vor avea timp din cauza recoltei. Dar bătrânul le face poznă că horcăieşte încă ziua întreagă şi moare deabia în dimineaţa viitoare, aşa că ei trebuie să facă un al doilea praznic. Sau o altă nuvelă din mediul de asemenea foarte favorit al marinarilor şi pescătorilor normanzi: „*Innecatul*“. Un marinar care maltratează grozav femeia sa pentru că a avut prostia de a o lua fără zestre, după o mare furtună nu se reîntoarce. Femeia sa e foarte fericită în starea sa de văduvă, îşi promite de acum o viaţă liniştită. Intr'o dimineaţă, totuşi aude vocea lui cunoscută care o afuriseşte şi insultă. De frică nebună îşi caută bărbatul, nu-l găseşte nicăieri şi descoperă că este papagalul pe care-l cumpărase cu o zi mai înainte. In mânia sa zăpăcită pisează cu mânile sale pasărea aceasta, făcând din ea o massă informă.

Sau să luăm o nuvelă care se petrece în mediul artiştilor: „*Hoţul*“. Trei pictori veseli fac un chef şi sunt într'o dispoziţie foarte sburdalnică. Totodată aud un sgomot suspect şi descoper ascuns într'un dulap un spărgător bătrân. In glume încătuşează

pe bătrânul murdar, îl condamnă solemn la moarte şi-l târăsc la poliţie. Dar aici îi cunosc bine şi le ştiu strengăriile; cred că toată e o poznă şi îi trimit înapoi. Atuncea ce să mai facă? Fierb un punş nou, îl descătuşează şi continuă a benchetui. Hoţul bea cât un regiment, ceilalţi beţi cu totul se împrietenesc cu dânsul. In sfârşit, în zori hoţul se ridică zice că regretă, dar trebuie să se reîntoarcă acasă. Ceilalţi se desolează, vreau să-l reţie, dar nu pot. Se despart strângându-şi mâinile.

Evenimentul acesta s'a întâmplat aşa sau asemănător în cercul lui Maupassant; unul dintre personagii este un prieten al lui. Şi o altă nuvelă „*Musca*", e luată de-a dreptul din viaţa lui Maupassant însuşi, — tratează un epizod din anii, în care Maupassant s'a dedat cu pasiune canotajului pe Seina. Dar e poate prea picantă pentru a-i schiţa aici conţinutul. Aşa, sunt prea picante multe dintre nuvelele sale mondene, tocmai cele mai reuşite ca „Semnul", „Mântuită", „Joseph" sau cele exotice ca „Chali", „Allouma".

Aţi remarcat în „Boule de Suif" o tendinţă satirică, care se îndreaptă împotriva moralei comode a burghezilor, — de altfel una dintre perechile ridicole este chiar nobilă. Prin ura sa împotriva burţilor-verzi, Maupassant continuă romantismul şi pe Flaubert, care în punctul acesta a rămas un adevărat romantic. Şi în rezumatul câtorva dintre celelalte nuvele pe care tocmai l-am dat, nota satirică este sensibilă: ţăranul avar care vrea să economisească chiar la tatăl său muribund, funcţionarul arivist care vinde puritatea căsătoriei. E adevărat că multe dintre produsele sale sunt libere de orişicare tendinţă satirică, reprezintă sufletul uman fără de a-l judeca. Dar unde se găseşte satira, este foarte ascuţită şi loveşte just şi adânc tocmai prin exactitatea şi adâncimea observării. Şi în punctul acesta Maupassant se poate compara cu Molière. E adevărat că lumea s'a schimbat dela timpurile acelea şi prin aceasta s'au schimbat şi laturile ridicole ale societăţii. Dar şi Molière răneşte aşa de bine numai prin reprezentarea exactă şi bine observată a oamenilor cum erau atuncea. De altfel în câteva cazuri chiar profesiunile şi felurile oamenilor au rămas aceleaşi: Satira medicilor aşa de frecventă la Molière, se regăseşte de pildă în romanul „*Mont-Oriol*" al lui Maupassant. Sara burghezului, care a reuşit şi este ridicol de înfumurat (la Molière mai ales în comedia „Le Bourgeois Gentilhomme") se găseşte la Maupassant, e adevărat într'o variantă cu totul diversă — în nuvela „Protectorul". Mai ales soţul, înşelat prin femeia sa, este un sujet inepuizabil pentru amândoi scriitorii.

Flaubert, când citise nuvela discipolului său „Boule de suif" era entuziasmat. I'a profeţit immortalitatea povestei acesteia scurte şi l-a somat pe elevul său: „Incearcă să faci o duzină de atari şi vei fi un om".

Maupassant, cum am mai zis, a scris aproape 300 de nuvele. Şi dacă este adevărat că numai puţine ajung la un nivel aşa de

înalt ca „Boule de Suif“, desigur un sfert cel puţin întrece tot ce s'a scris în timpul său în genul acesta. Insemnătatea lui Maupassant constă deci în nuvelele sale.

Maupassant a scris şi câteva romane foarte demne de a fi citite, foarte interesante, mai ales pentru acela care vrea să pătrundă în toate adâncimile sufletului lui aşa de rafinat şi complicat. Dar ca romane, nu le întrec pe cele mai bune ce au fost produse în epoca aceea aşa de fertilă în romancieri însemnaţi, poate cu excepţia romanului „*Bel Ami*“, istoria satirică a unui jurnalist fără scrupule şi fără mari capacităţi, care totuşi ajunge la o poziţie înaltă în societatea pariziană, mulţumită darului său de a plăcea tuturor femeilor. Dar tocmai excepţia aceasta adevereşte regula. Romanul ăsta foarte însemnat n'are nimica comun cu celelalte romane ale sale în construcţia sa, — este mai mult o nuvelă foarte amplificată.

Cu mult mai puţin însemnate sunt poeziile lirice şi dramele lui Maupassant. In tinereţe, Maupassant scrise multe versuri, din're care a reunit ceeace-i părea mai reuşit, într'un volum. Ceeace este mai bun în poeziile acestea, face impresia nuvelelor versificate. De aşijderea dramele sale sunt numai nuvele dramatizate, şi nu totdeauna foarte dibaciu. Cu mult mai interesante sunt descrierile sale de călătorii, pe cari le-a făcut în ţări străine; volumul cel mai interesant între acestea, este desigur „*Au soleil*“, şi mai ales capitolele cărţii acesteia care ne povestesc impresiile călătoriei din Algeria, unde a fost ca reporter al unui jurnal Parisian. Schiţe preţioase mai ales prin darul observării, tablouri plastice şi pline de mişcare, ce conţin, afară de aceasta, o critică nimicitoare a tuturor măsurilor sucite ale politicei coloniale franceze, care n'a ştiut să câştige sufletul populaţiei indigene.

In orice caz schiţele acestea şi polemica împotriva guvernului au mai mult o însemnătate mare pentru studiul timpului şi al patriei lui Maupassant, şi aşa romanele (cu excepţia lui „*Bel Ami*“), şi celelalte opere ale sale, menţionate tocmai. Dar cele mai bune dintre *nuvelele* sale au o valoare superioară independentă, sânt capodopere modele cari îşi au locul în istoria literară universală, aparţin la producţiunile cele mai geniale în genul lor.

Şi despre ele ar fi încă mult de spus, dacă scopul acestui studiu ar fi fost de a expune toate frumuseţele şi toate particularităţile demne de a fi menţionate. A trebuit să mă mulţumesc cu relevarea câtorva trăsături esenţiale şi caracteristice, mai ales astfel de trăsături cari permit să cunoaştem poziţia lui Maupassant în curentele generale ale desvoltării literare.

E. Herzog

Prof. Dr. E. Herzog, profesor de limbile romanice la Universitatea din Cernăuţi, s'a stins subit în ziua de 15 Decembrie fără să fi putut revedea corectura manuscrisului ce ne încredinţase.

PĂMÂNT

Pământ străbun! Ce vajnică ursită
Ne-apleacă peste matca ta cernită,
Când floarea cea mai mică şi suavă,
Cu fruntea 'n sus, ţinteşte către slavă?

Intregul câmp cu brazdele-i bogate
E negru de spinări încovoiate;
Nădejdea celor mulţi şi visul drag
Le leagănă pe-al holdelor şirag...

Şi totuşi stele nasc mereu, de jur în jur,
Şi plin e cerul cu sclipiri de-azur;
Ah, unde-i gândul sfânt să le cosească,
El, secera, pe veci dumnezească?

O! crunt pământ ce 'ncătuşaţi ne ţii,
De sângerăm pe căile-ţi pustii,
M'ademeneşti cu umbre şi cuvinte,
Şi flori aşterni pe margini de morminte!

Prin tine dragostea 'ntre fraţi fu ruptă!
Umile vieţi se năpustesc la luptă,
Şi mor viteji cu inimă păgână
Pentr'o fâşie neagră de ţărână!

Când blesteme se 'ntind peste natură,
Şi piepturi gem de patimi şi de ură,
Sub liniştea de plumb a veşnicii,—
Tu, pari un tată ce-şi sugrumă fii!

Artur Enăşescu.

ARCUL DE TRIUMF

D-l P. Antonescu l-a plagiat după un elev din Paris

Ultima noastră cronică despre arcul de triumf a dat naștere la o nouă serie de aprobări și la unele protestări.

Inainte de a le examina pe toate, vom căuta să rezumăm situația de până aci.

Azi, hotărîrea definitivă în privința arcului de triumf dela Șosea este în funcție de rezolvirea următoarelor două chestiuni:

I) Trebue continuată refacerea în piatră a scheletului provizoriu? și

II) In caz de părăsire a lucrărilor actuale, ce se va pune în loc?

Ambele chestiuni au fost, în parte numai, rezolvite de Comisia instituită într'acest scop de Ministerul Agriculturii și al Domeniilor, prin decizia din 13 August 1928. Prin hotărîrea ei din 24 Oct. 1928, aprobată și de d-l Ministru, Comisia, din care făceam parte, a decis că ruina actuală trebue câtmaidegrabă dărâmată.

Cu acest prilej d-l Primar al Capitalei, Dr. I. Costinescu, a făcut unele destăinuiri, cari sânt de natură a întări hotărîrea comisiunii. D-sa a afirmat că însuși Regele Ferdinand, în cinstea cărui se ridicase monumentul, a insistat, în mai multe rânduri, pentru dărâmarea arcului. Și alți membri ai familiei regale, a adăogat d-l Primar, au fost de aceiași părere, exprimată și mai categoric.

Aceste destăinuiri dovedesc cât de neîntemeiate sânt pretențiile acelora, cari cred că s'ar comite o impietate, dărâmându-se arcul consacrat prin intrarea triumfală a primului rege al României întregite.

Declarațiile, cu caracter oficial, ale d-lui Primar mă desleagă de rezerva cu care, până acum, am tăinuit părerile ce augustul Suveran mi-a exprimat în 1921, când, înainte de a începe campania prin presă contra plănuitului arc de triumf și a catedralei dela Alba-Iulia, m'am crezut dator să supun mai întâi Maiestăților Lor intențiunile mele.

Cu bunătatea caracteristică nobilului și îngăduitorului Său suflet, Regele, deși aprobând în totul criticile mele și campania ce intenționam, regreta că nu poate lua o atitudine fățișă împotriva celor ce se plănuiau pentru sărbătorirea Sa, adăogând, cu humor, că programul încoronării i se prezintase gata alcătuit ca un „menu“ la un praznic, la care tocmai cel sărbătorit n'are cuvânt de critică.

Maiestatea Sa a insistat totuși să fiu numit în Comisia, cu mult înainte constituită, pentru organizarea serbărilor încoronării. Prin adresa numirii însă, limitându-mi-se atribuțiile, iar programul general fiind stabilit, am preferit să nu mă fac părtaș la cele hotărîte de Comisie, prevăzând de atunci sfârșit tragic, pe care, azi, cu toții constatăm că-l au lucrările încredințate cu ușurință unor îndrăzneți incompetenți.

Tot d-l Primar ne-a mai asigurat că și defunctul primministru I. I. C. Brătianu i-a cerut dărâmarea arcului, pe care îl considera ca o încercare nenorocită.

Aceste destăinuiri întregesc părerea generală, redată prin marea majoritate a ziarelor ce sânt demult pentru dărâmare, după cum am arătat.

Prin desființarea arcului problema nu este însă decât în parte rezolvită, rămânând să se arate prin ce poate fi înlocuit.

In această privință s'au iscat în sânul Comisiunii două păreri. Majoritatea Comisiei propune ca după dărâmare să se deschidă concurs pentru un nou proiect de arc de triumf, în stilul clasic însă, adică ținând seamă de tradiția romană, proprie acestui fel de monumente.

Contra acestei propuneri am invocat argumentul principial că concepția chiar a unui arc de triumf nu cadrează cu imagina victoriei noastre. A persista să refacem în piatră așa zisul arc de triumf ce-a servit numai ca decor

Originalul plagiat de d. P. Antonescu

ECOLE NATIONALE SUPÉRIEURE DES BEAUX-ARTS

LES CONCOURS D'ARCHITECTURE DE L'ANNÉE SCOLAIRE 1918-1919

Pl. 116

1er Année

A. Vincent, 4, Rue des Beaux-Arts, Paris

UN ARC DE TRIOMPHE

M. LAURO élève de M. LALOUX

12 Heures

serbărilor încoronării, ar fi să sfidăm pe toate celelalte popoare, care, deși nu mai puțin victorioase, totuși nu s'au încumetat să eternizeze printr'un așa de trufaș monument izbânzile lor.

Această concepție, dictată și de buna cuviință față de aliați, este tot mai mult susținută. Intr'un articol recent din „Cuvântul", d-l architect Cegăneanu crede de asemeni că „ideia unui arc de triumf, la noi, nu poate fi decât deplasată și dovada unei grandomanii ridicole".

Dacă totuși părerea refacerii arcului s'ar menținea, trebuie să se admită forma clasică în locul proiectului actual care e lipsit de orice calitate artistică și de orice originalitate. In zadar se străduește un critic anemic să ne dovedească că autorul arcului de triumf „pentru prima oară" a găsit soluția așa de fericită a transformării vechei porți romane prin acele adaosuri laterale care o „independentizează"!

Departe de a fi original, planul D-lui P. Antonescu nu este decât plagierea proiectului unui elev de la școala de Beaux-Arts din Paris.

Dintre prea numeroasele proiecte ale elevilor s'a plagiat anume lucrarea D-lui Labro elevul D-lui Laloux, reprodus în planșa Nr. 116 a concursului (de 12 ore) din 1918–1919, tocmai în preajma anului 1921, când d-l Antonescu s'a ivit cu pretinsa sa lucrare originală. Un profesor de la școala noastră se înjosește deci să plagieze proiectele de concurs ale unui elev din Paris! Aceasta constituie desigur recordul în materie de plagiat chiar la noi.

Nu numai proporțiile generale ale monumentului și ale deschiderii arcului, dar și „dificila înclinare a laturilor exterioare față de cele două verticale pe care se sprijină deschiderea centrală în arcadă", pe care presumptiosul critic le laudă ca merite proprii ale architectului român, totul este servil copiat. Până și ornamentele și cartușele sânt direct împrumutate și numai altfel așezate. Ciubucele românești, ce îmbrăcau primul plan, au fost înlocuite în urmă și ele prin cei doi genii înaripați, pe cari, după inspirația elevului Labro, profesorul nostru i-a adoptat și el în planul arcului de triumf „în forma sa definitivă", ce s'a publicat acum ca lucrarea proprie a d-lui P. Antonescu. Și figurile

d-lui Antonescu se regăsesc în proectul elevului dela Paris. Profesorul nostru n'a făcut decât să suprime coronamentul şcolarului francez.

„Meritele în concepţia generală" ce d-l Marin Simionescu-Râmniceanu vrea să găsească operei „gândite" a d-lui Antonescu, se dovedesc deci a fi vorbărie fără rost, căci din comparaţia cu originalul elevului din Paris se vede cât de inferior este plagiatul pretinsului mare architect român, care a adaos numai câteva zorzoane naţionale.

In zadar deci caută d-l P. A. prin revista sa, care apare numai la câţi-va ani de distanţă, să-şi apere proiectul printr'un articol în care mi se face cinstea de a mă declara cel mai ignorant al chestiunilor, al căror secret d-sa singur crede că îl deţine.

Deşi mi se adresează personal, autorul articolului nu are curajul să semneze. Ca burlacii tomnatici, cari cu o şuviţă de păr, adusă din ceafă, cred că îşi acoperă chelia, tot astfel şi autorul articolului nesemnat crede că prin injuriile ce răspândeşte nu se va descoperi goliciunea plagierilor sale. Cu laşii însă, cari fug de răspundere, nu se poate sta de vorbă. Insultele lor mă onorează, dovedind că nu fac parte din tagma lor.

Acuma că dovada plagiatului este făcută, va fi şi mai uşor să se renunţe la reeditarea faimosului arc. Căci realizând planul actual, chiar cu micile noui modificări, Statul se expune la procese de daune din partea architectului francez, al cărui proiect de şcoală a fost plagiat de d-l P. Antonescu.

Rezumând considerentele primei feţe a chestiunii, se ajunge la concluzia că, I.: Din punct de vedere estetic şi practic, actualul monstru trebue dărâmat, şi cât mai curând, pentru a evita o catastrofă prin prăbuşirea neprevăzută a schelei ce d'abia mai rezistă furtunilor, după cum am arătat-o; II.: Dărâmându-se arcul şi eliminindu-se refacerea lui, rămâne să vedem prin ce poate fi înlocuit.

Hotărîtoare în această privinţă trebue să fie, neapărat, idea ce dorim să eternizăm, pe locul sfinţit prin întoarcerea în Capitala României întregite a Regelui victorios, însoţit de familia Regală şi de generalii armatelor aliate.

Enunţarea chiar a evenimentelor, ce vrem să comemorăm, fixează tema monumentului. In locul unui arc banal se impune să vecinicim în bronz pe Regele Ferdinand, ca simbol al întregirii neamului.

In executarea acestui monument, pentru a nu se pierde lucrările ce au înghiţit atâtea milioane, s'ar putea utiliza temeliile arcului şi soclii de piatră pentru susţinerea platformei, pe care să se reprezinte măreţul alaiu al întoarcerii în Capitala României întregite a primului Rege al tuturor Românilor.

Sânt fericit că şi în această privinţă mă aflu în neînţelegere cu Asociaţia pretinsă artistică a D-lor P. Antonescu — Simionescu-Râmniceanu. Pe când primul îşi însuşeşte planul unui elev, dându-l drept al său, după ce suprimă unele accesorii, — celălalt, prin procedee tot atât de incorecte, denaturează textele citate, după cum a procedat cu ultima mea cronică.

Dar despre aceasta altă dată.

Al. Tzigara-Samurcaş

Dela Intemeietorii Revistei

I. SLAVICI: scrisori către I. NEGRUZZI

Viena, 6/18 Iuli, 1874.

Iubite Domnule Negruzzi!

Iți scriu in grabă, incât nici nu cutez a-mi luà timp sà-ti multiàmesc astà-datà pentru presentul, ce ai binevoit a-mi face.

Cu incetul bratiul meu se indreaptà spre bine. Cu deosebire dupà-ce a fost fixat p'in o sinà, de càte-va zile pot să me scol si sà petrec càte-va oare peste zi in grădina spitalului. Se intielege — àmblà nu pot decàt portànd bratiul pe o perinà. Acum profesorul mi-a sfàtuit, ca dupà-ce pot suporta transportarea in distantie mai mici, sà ies numai decàt din spital, de oare-ce am lipsà de aer curat. Bài nu sunt in apropiare; astfel mi-a sfàtuit sà merg la Brül, cale de vr'o oarà d'aici unde ar avea sà fie, inpregiur, cel mai curat aer. — N'am decàt sà fac, precum imi sfàtuieste si astà cu atàt mai mult, de oarece el mi-a zis: „Es ist Grund anzunehmen, dass Ihre Lungenspitzen, zwar unbedeutend aber für mein Spital luft doch bodenklich infiltrirt sind".

Vei aflà deci, cà voind a petrece la tiarà, astfel, precum sum, voi avea cheltuieli extraordinare. Va fi de lipsà sà imi iau o femea, care sà me grigeascà si nu numai sà-i plàtesc, ci sà o si sustin pe vremea, ce petrec cu d'ènsa. Am àncà un rest din paralele, ce mi-a trimis Dl. Maiorescu. Acesta inse, dimpreunà cu acea, ce mi-ai trimis Dta, nu va fi destul. Earà-si te rog dar, binevoieste a-mi trimite, pànà inclusive August, ajutoriul, ce-mi dati. Desi medicii me declarà reconvalescent, gratulandu-mi de norocul, ce am avut, au si acuma me tem, cà voi perde bratiul. Si acuma articulatiunea este descheiatà si oasele se freacà la cea mai micà miscare. Profe-

sorul zice, că in câte-va zile si această frecare are să incete. Poate, — dar eu nu cred, până-ce nu voi ajunge ca să nu mai aud sunetul scârnav, ce urmează din fiecare. Deasemenea optimist este profesorul in fată cu necrosă, care crede că va decurge de sine după-ce voi petrece la aer liber. Să vèd! — Dureri nu am, decât dacă cumva din nebăgare de seamă bratiul se scutură. Află inse, că intrega capsulă este putrezita si, am să astept până-ce se va formă altă noauă, un proces, care poate să dureze si un an. Afară de spital nesmintit el vă decurge mai iute. Totul depinde dela capacitatea de restituire a organismului meu. Betranul mi-a promis, că in 6—8 septemâni poate să me declare de sânètos. — Eu m'asi bucură, dacă in Octomvre asi putea fi om intre oameni.

Din boala primordială, si eu cred că n'a mai remas nimic.

„Convorbirile" am primit si cetit. Mai mult intr'o scrisoare viitoare.

Primeste deocamdată salutările mele!

Al Dtale
Ioan Slaviciu.

Me bucur de insânètosiarea lui Xenopol.

Slaviciu.

Hinter-Brühl, 19/31 Iulie, 1874.

Iubite Domnule Negruzzi!

Este poate mai mult inchipuita decât adeverată starea de care me bucur. Omul adese-ori zugrăveste stările cu colori mai plăcute decât acelea, in care ni se infatisieza adevèrul. Ori cât de inchipuita ar fi inse starea mea, este intr'ensa un adevèr, care me satisface: in sfirsit eară-si sum fericit, mai fericit decât-ce speram să fiu, mai fericit decât-ce ar putea să fie alt om in starea, in care me aflu eu.

Imi aduc aminte cuvintele rostite de către Alecu Ruso cu ocasiunea scăpării sale din Clugiu. Da, nemic mai plăcut

decât o dusică de aer liber. Bucuria mea trebuieste inse să fie mai viia decât acea a lui Ruso: el a scăpat numai din temnitia; eu inse vin din spital. Bratiul stèng, precum si oboseala sufletească de care patimesc după o bolnavire de opt luni de zile, fac peste putintia, ca să iti zugrăvesc impressiunile plăcute, care me transportă intr'un fel de betie vibroasă. Gandeste inse numai la acea, că vin din spital, si iti vei explică insuti această betie.

Me aflu pe culmea unui deal. Casa, in care locuiesc este isolată. Giur inpregiur paduri dese, inspre vale un pomèt umbros, earbă verde si mai jos casele respandite pe vale. De aici, de sus, privirea cuprinde intreaga vale, cea mai placută panoramă, ce am contemplat in viatia mea. Dimineaţia cele d'anteiu raze ale soarelui me trezesc din somn, fac o mică miscare p'in atmosfera recoroasă, apoi me intind in umbră, pe pagistea moale. In meazăzi, cand jos in vale oamenii se topesc de arsitia, aici, sus, eu me desmierd in aburirea recoroasă a vènturilor.

Dar incet. Nu voiesc „a marea cu valuri". Si nu petrec singur in aceasta isolatiune. Cu mine este una dintre cele mai plăcute fiintie: sora Louisei mele, o femea tènèra, amabilă, plină de spirit si amică de copilărie amea. Sotiul ei, stationat in Viena, ne visiteaza din când in când, portând grigea aprovisionării noastre.

Pentru un om bolnav nu numai trupeste ci si sufleteste, nici o stare nu poate să fie mai potrivită decât asta.

Simtiesc că me intràm.

Transportarea am suportat-o fără dureri extraordinare, eară decând me aflu aici, bratiul mi se indreaptă peste toată asteptarea. Progresând in egale proportiuni, sperez că in 4—6 septemăni să pot purta bratiul liber.

Din intèmplare, omul, intr'a cărui casă locuim, are patru vaci. Astfel pot să fac cura numită „Molkenkur", de care am atăta trebuintia. In zori, la meazăzi si sara, beau câte o jumetate de ocă de lapte proaspet. Ei! spunemi: ce imi lipseste? — Nemic — afară de parale. — Trebe să stii, că fericirea mea nu este gratuită. Numai pentru locuintiă am să plătesc 52 fior 50 kr. pe intregul seson, 2-3 luni. Trebu apoi să port grige de un vipt nutritor, de oare-ce altfel ar fi totul in zedar.

Desi portàm apoi cheltuielile in jumetate, mai ales aici, unde toate se plàtesc cu adaos, am sà socotesc cel pufin 50 fiorini pe lunà. Incep a me teme, cà voi iesi din socoteala. — Mai ales de present imi lipsesc paralele cu desevirsire: te rog, dacà nu mi-ai trimis àncà, trimite-mi numai decàt.

Scrierile lui „C. Negruzzi“ mai ales acuma sunt o indoita binefacere pentru mine. Nu iti pot multiàmi indestul. P'in bunavointia Dtale am ajuns a gusta cea mai folositoare plàcere. Scrieri de un croiu mai mare nu pot sà cetesc, de oare-ce atentiunea imi este cuprinsà de càtrà bratul bolnav. Aceste sunt tocmai potrivite pentru un bolnav. Cetirea acestor scrisori este singura lucrare sufleteascà amea. Pentru studiul serios, lecture mai indelungate ori scriere n'am destula ràbdare. Sperez inse ca indecurènd sà pot earà-si incepe viatia mea de demult. Me tem inse, cà nici càud nu voi ajunge a fi acela-si, care am fost. Par cà s'a potolit focul, ce ardea in sufletul meu. Imi par altul acuma si altul in trecut: atunci un suflet cu vietiuirea idealà, tràind intr'o lume inchipuità; acuma un om meditàtor, care pretutindenea cearcà sà steargà coloarea sarbadà, in care i se infàtisiazà adeverul. Ori càt de mult asi fi pierdut inse din firea mea de demult; ori càt de sarbèda mi-ar parea vietiuirea: stau in fatia cu o noaoà viatia si me simtiesc màngàiat de trecut privind in viitor. Scapànd de moarte si aproape de a nu mai sènti rana, ce trecutul a làsat in sufletul meu, me simtiesc ca renascut. Trecutul, in mine, nu are nemic comun cu viitorul.

Intr'astà stare port o sarcina dintre cele mai grele: adenca recunostintia, ce simtiesc càtra oamenii, p'in care am ajuns unde sum. Da, — este o sarcinà, — care me leagà cu lantiuri de fer de viatia. Fi-voi càud-va vrednic de atàta bunavointia? oare nu voi muri inainte de a fi ajuns, ca binefàcàtorii mei sà se bucure de binefacerea lor? — si oare sum eu acea, ce me pretiuiesc d'ensii!? P'in ajutorul DVoastre, p'inm àngaierea ce mi-ati dat, mi s'a scàpat viatia: n'ar fi fost oare mai bine sà o fi làsat in stirea Domnului!? — Ori cum sà fie inse, eu me bucur de present, privesc plin de incredere in viitor si recunostintia, ce simtiesc càtrà DVoastre, n'are decàt sà ne indemne la lucrare neobositè, lucrare in care va consistà poate fericirea viitoarei mele vieti.

Sperez, cumcă in decurènd iti voi putea scrie mai putin sub impressiunea durerilor.

Te rog, scrie-mi la adresa: Hinter-Brühl bei Mödling, per Wien.

Primeste salutarile mele!

Al Dtale
Ioan Slaviciu

CRONICI

Cronica Plastică.

Voința estetică a poporului nostru, care în arta țărănească se grefează pe o serie limitată și statornică de principii decorative, în arta modernă și contimporană se manifestă cu vigoare nedesmințită în problemele de sensibilitate particulară pe care se străduesc să le rezolve artiștii reprezentativi ai diferitelor curente.

Linia tradițională a artei țărănești e întreruptă brusc și frecvent în manifestările culte. Aci, bineînțeles, tradiția trebue acceptată în sensul continuității. Salturile sunt primejdioase.

Peregrinările așezărilor noastre culturale, în procesul lor de fixare definitivă, au fost reeditate și în ceiace privește plastica.

Românul s'a obișnuit să accepte cu ochii închiși tot ceiace producția străină îi oferă sub eticheta artistică.

S'au adus de bună seamă din afară multe lucruri bune, dar s'a neglijat prea mult spiritul autohton. S'a uitat prea des că nu orice realitate viabilă aiurea e valabilă și pentru noi.

Importarea fără discernământ a formulelor caricaturale a introdus germenul morbid și în plastica noastră. Reacțiunea nu s'a făcut însă în sensul eliminării elementelor străine de sensibilitatea românească, ci în direcția asimilării lor.

Transformările care multiplică aparențele artei s'a dovedit încă odată că sunt consecințe ale jocului spontan al vieții.

Neinfluențați au rămas fruntașii adevărați ai artei noastre: Tonitza, Han, Dimitrescu, Șirato, Bunescu, Petrașcu și Medrea. Neinfluențați au rămas o seamă de tineri înzestrați, între care —făgăduințe frumoase s'au stins cu Sabin Popp, Horațiu Dimitriu și mai alés cu minunatul talent al lui Aurel Băeșu.

Drumurile nouă sunt tot ale celor tineri: Papatriandafil, Soroceanu, H. H. Catargiu, Ionescu-Sin, Lucian Grigorescu, Onofrei, Kessler, Phoebus, Miracovici, Baraski, și alții.

Insă cei ce astăzi voluntar neglijează arta legată de servila imitație a naturii, nu știu să stăvilească strecurarea paraziților, care, profitând de confuzia momentului, vor să pozeze în precursori.

Fiindcă a existat un precedent cubist, fiindcă au fost găsite întemeiate cercetările canalizate în aplicaţiunile decorative, fiindcă sculptura Miliţei Pătraşcu şi arhitectura lui Marcel Iancu au găsit în sfârşit înţelegerea pe care o meritau, fiindcă ingeniozitatea lui Maxy şi-a aflat un debuşeu practic şi util, amatorul snob, incapabil să definească adevăratele limite ale artei, e astăzi complect dezorientat.

Lucrările plastice au fost în mare măsură influenţate de această dezorientare, toate inepţiile fiind disputate cu înfrigurare de către colecţionarii care deveniseră complicii unei arte ce se extenua în descoperiri cu pretenţii transcedente, dar vide de orice înţeles şi de orice valoare estetică.

Drumul, totuşi, s'a netezit.

Astăzi, nu ne mai interesează copia de pe natură sau „opera" cutărui meşter, care, sub pretextul că face artă nouă, schiţează câteva grimase picturale ori un rebus linear, — sau, închipuindu-şi că realizează pânze sensuale, le acoperă cu straturi groase de materie crudă şi azvârle în mijlocul acestei imensităţi colorate câteva pete luminoase.

Ne interesează interpretarea inedită a adevărului vieţii, mai mult decât cea mai exactă reproducere a lui; ne interesează curajul celui ce înfruntă necunoscutul cu riscul jertfelor adevărate; ne interesează sinceritatea dragostei de muncă, atât de necesară desăvârşirii unei opere; ne interesează drumul străbătut de înaintaşi şi putinţa continuării lui oneste.

Străduinţele adevăraţilor artişti trebue să ducă la contopirea trecutului cu prezentul, — contopire care va împăca elementul autohton cu rezonanţele străine ce se împământenesc, şi care singură poate demonstra că adevărata libertate de creaţie se dobândeşte treptat, prin muncă, prin disciplină şi prin talent.

Celor ce văd în actualul stadiu al artei româneşti o primejdie decadentă, le vom spune numai că surprizele mondiale care se numesc capodopere nu s'au născut, nici-una, din constrângeri şi reţete moştenite, ci din seninătatea libertăţii absolute.

Căci denigrarea haosului nu implică punerea în lanţuri.

H. Blazian.

Cronica etnologică.

Rassele colorate. — Evenimentele din China şi atâtea altele au adus la ordinea zilei problema rasselor colorate. Războaiele din Maroc, Turcia, China-Japonia, invazia artei Negrilor, propăşirea dansurilor şi muzicei lor, admiraţia unor europeni faţă de concepţia frumuseţii şi a artei orientale, faţă de estetica exotică, faţă de înţelepciunea şi de sensualismul mongol, etc., plus propaganda sovietică a „trezirii popoarelor colorate" din Asia, toate

acestea ne fac să privim cu ironie şi să condamnăm certurile şi luptele dintre statele europene.

Evident, Europa a îmbătrânit şi nu pricepe primejdia ce o ameninţă. Admitem că pericolul aevea e încă îndepărtat şi mai poate fi prevenit. Dar cu o singură condiţie: ca din timp popoarele Europei să-şi împace interesele şi tradiţiile contradictorii, din timp să se înţeleagă asupra colaborării sincere şi conştiente... Se poate realiza asemenea înţelegere şi unire?..

Considerentul principal asupra viitoarelor pericole, este că primejdia „galbenă" sau „neagră" nu trebuie neapărat să îmbrace formele romantice şi înspăimântătoare din fanteziile unor scriitori care s'au ocupat de acest subiect. Nu, pericolul e mult mai simplu, obişnuit, de toate zilele — deci şi mai real.

Doi autori cred că pericolul e totuşi mare şi că el solicită cea mai încordată atenţiune: Americanul Lotrope Studdard („Războiul Rasselor Colorate") şi profesorul dela Geneva Maurice Muret („Amurgul Naţiunilor Albe"). Concluziile lor revin cu insistenţă asupra unei idei: europenii sau în genere albii se găsesc într'o situaţie din ce în ce mai dezavantajoasă faţă de rassele colorate... Să le urmărim deci argumentaţia.

Războiul a subminat prestigiul Europei, a slăbit-o fiziceşte şi economiceşte, răsturnându-i şi autoritatea morală. Europenii nu sunt tocmai conştienţi de aceasta. Nu bănuiesc cât sunt de urmăriţi şi de urîţi. Nu-şi dau seama că pierzând prima partidă şi câştigând pe a doua, se apropie a treia, care e decisivă. Nu se poate spune astăzi a cui va fi victoria.

In evul mediu, Turcii, Hunii, Mongolii, Arabii, au cucerit periferiile Europei asediate, pe care n'au ajutat-o nici Cruciadele. Descoperirea Americei şi a drumului maritim spre Indii a permis Europei să izoleze Asia şi să cucerească atât imensele colonii cât şi oceanele.

Ştiinţa şi tehnica războiului, mijloacele de comunicaţie perfecte, i-au consolidat supremaţia materială. Europenii au devenit stăpâni ai lumii.

Spaniolii, Portughezii, Englezii, Olandezii şi Francezii au împins aceste cuceriri până la sfârşitul secolului al XIX-lea. Dar Europeanul are memoria scurtă. El a şi uitat acele timpuri îndepărtate când trăia sub frica invaziilor şi războaielor.

Se credea de nesdruncinat, până când Ruşii au fost învinşi de un popor pur galben. Astfel s'a început secolul al XX-lea.

Stăpânirea lumii de către Europa se va transforma într'o întrebare, dacă nu astăzi, mâine cu siguranţă. Intre 1914 şi 1918 toate continentele priveau lupta de extermimare ce duceau popoarele Europei între ele. Concluziile pentru Japonezi, Chinezi şi Indieni au fost clare şi simple: Stăpânii Lumii nu sunt de acord între dânşii, ei pot fi învinşi odată ce unii dintre ei înfrâng pe alţii; cultura lor, atât de superioară, nu poate stăvili ura lor mutuală.

Albii sunt uneori ridicoli sau mizerabili: deci nu sunt tocmai de temut. Popoarele colorate nu simt vre-o recunoştinţă faţă de Europa pentru binele culturii aduse de albi. Odinioară, popoarele colorate stăpâneau lumea.

Autorităţile europene chiar atunci când sunt bune, în practică pentru a guverna coloniile—sunt insuportabile şi urîte. Rasele nu pot să nu viseze răsturnarea acestor autorităţi.

Prin războiu, Europa a sărăcit şi slăbit, iar lumea „cafenie", „neagră" şi „galbenă" s'a întărit materialmente şi a trecut printr'un mare avânt spiritual. Popoarele colorate n'au smuls încă puterea din mânile albilor; totuşi unele dintre ele încearcă s'o smulgă; iar toate au priceput că greutatea numerică e de partea lor, — ceiace are o mare însemnătate. Dacă lumea politică e albă în proporţie de 90 la sută, lumea etnică nu e albă decât 40 la sută. Albii populează 57 milioane kilom. pătraţi, iar rassele colorate — 80 milioane. Din 1.800 milioane de oameni, 550 mil. sunt albi iar 1.250 mil. coloraţi. Studdard spune următoarele:

— Important este faptul că majoritateaa rassei albe e concentrată în Europa: în 1914 circa 250 milioane, din care războiul a smuls vreo 10 milioane. Totuşi patru cincimi din rassa albă sunt concentrate numai pe o cincime din teritoriul ei, iar restul e împrăştiat prin toată lumea şi trebuie să apere patru cincimi din teritoriul moştenit împotriva unei presiuni din partea rasselor colorate, de 11 ori mai numeroase acolo!..

Albii se înmulţesc mai încet decât coloraţii. Numărul albilor se dublează în fiecare 80 de ani, al galbenilor şi „cafeniilor" în 60 ani, al negrilor numai în 40 ani!

Boalele, foamea şi războaele decimau în trecut populaţiile colorate. Insă Albii, prin oraganizarea coloniilor, au înlăturat aceste nenorociri; şi astăzi în mai multe colonii se observă un „excedent" al populaţiei colorate mereu în urcare. Incurând va fi nevoie de emigraţie. Coloraţii nu vor consimţi să se sufoce la ei acasă şi vor căuta să pătrundă în Australia, Africa, Canada, Brazilia, Siberia. Se vor ivi conflicte care vor aduce apoi catastrofe. Nimic nu va rezista valurilor umane...

Dar nu numai supremaţia numerică a coloraţilor se prevede de pe acum, ci şi o energie superioară puterii albilor. Coloraţii îşi aservesc ideologia europeană; învaţă prin universităţile europene; sunt gata să utilizeze şi doctrina „autodefiniţiunii naţiunilor" şi patosul naţionalismelor militante.

Dar Europa n'a dat Asiei şi Africei numai ideologia politică, sau numai sistemul naţiunilor politice mai mult sau mai puţin profunde şi elastice, care pot fi oricând îndreptate cu ascuţişul lor spre Europa: Europa le-a dat şi instrucţie tehnică, încurajându-le viaţa industrială. Poate că nici nu s'ar fi putut proceda altfel; însă, în tot cazul, Europa şi-a creat un concurent.

Când fabricile de produse textile vor copleşi India, ţesătorii englezi vor pierde lucrul. Muncitorul Lionez va fi bătut de munca celui chinez sau japonez. Victoriile şi înfrângerile vor îmbrăca o formă economică şi se vor publica prin bilanţuri şi dări de seamă. Duşmanii Europei nu vor fi nevoiţi să-i trimită *ultimatum-uri* sau să o atace cu armate: va fi deajuns să-i-se închidă pieţile de desfacere ale mărfurilor, pentruca Europa să fie redată rolului ei modest, conform teritoriului său mic şi populaţiei sale în scădere.

Ruperea aceasta a echilibrului economic mondial şi căderea dominaţiei europene, nu se va întâmpla chiar mâine. Africa, cu toată propaganda musulmană şi sovietică, rămâne divizată, incapabilă să procedeze la unire. America de Nord şi dominionurile engleze se vor împotrivi cu înverşunare imigraţiunii chineze sau japoneze.

Studdard crede că în America de Sud, Mulaţii şi Metişii, mulţumită încrucişării continue, vor căpătat curând prevalarea asupra Albilor. Şi, lucrul principal, — Asia nu mai e singură, iar exemplul Chinei îi dă în vileag anarhia. Dacă 300 milioane de Indieni ar răsturna mâna de Englezi care guvernează India, avem toate argumentele să credem că haosul început între Indieni îi va face numai decât inofensivi.

Cu excepţia Japoniei, Asia îşi însuşeşte extrem de încet tehnica, mentalitatea şi procedeele culturii Occidentale. Marea e mereu în mânile Americei şi Europei Albe...

* * *

Concluziile acestor doi autori nu sunt deconcertante, deşi temerile lor sunt serioase.

Se poate face mult pentru a deturna pericolul şi a îndrepta mersul lucrurilor într'o anumită albie. Pentru aceasta, Europa trebue să facă faţă faptelor şi nu să se ascundă de ele. Nu numai Unirea Europei, alianţa Albilor, sau politica înţeleaptă cu privire la rasele colorate, se cer în asemenea împrejurări; ci o Europă restabilită şi liberă de urmările nefaste ale războiului şi Revoluţiei, trebue să găsească mijloacele de înţelegere cu popoarele colorate, trebue să nu transforme pe aceşti rivali în duşmani de moarte, înfrânându-le şi poftele.

Studdard recomandă să lăsăm Galbenilor şi Cafeniilor toată Asia, rezervând pentru Albi toate Dominionurile plus Africa şi America.

E cam simplist şi naiv, la urma urmei, acest Anglo-Saxon cetăţean al Statelor Unite, când ajunge să dea astfel de soluţii. Totuşi sfatul său nu e lipsit de minte.

In tot cazul Europa trebue să-şi pună problema raselor colorate şi s'o rezolve: în interesul ei, în interesul viitorului ei.

Nu se poate construi politica Europeană pe ură sau pe dispreț față de colorați, dar nici pe simpatii sentimentale pentru dânșii. Lucrul principal este ca Europa să-și *construiască* o politică în această direcție, dovedind că pricepe problema epocală răsărită cu atâta gravitate.

Europa să nu mai dea din umeri cu ușurință în fața unui fenomen și a unui scop, care sunt, poate, mai importante decât toate problemele apărute vreodată în fața Omenirii.

S. R.

RECENZII

Homer: „*Iliada*" Trad. de *George Murnu*, Edit. Cultura Națională, București.

Exploratorii pedanți ai veacurilor au contestat existența lui Homer, iar cei ce se resemnau să-i recunoască o banală și insignifiantă existență odinioară, de mult, în vremurile uitate sau năpăstuite cu vrere de istorici — acum vre-o trei mii de ani, — nu voiau cu nici-un preț să recunoască unui orb paternitatea „Iliadei" și „Odiseii".

Cei mai mulți istoriografi clasiciști — între aceștia și F. A. Wolf — au atribuit astfel „Iliada" colaborării colective a diferiților aezi și rapsozi anonimi din vechime. Creațiunea aceasta anonimă ar fi suferit apoi alterări firești, scurtări și adăugiri însemnate dela transmițătorii ei dealungul vremurilor, — până ce Pisistrate a strâns și a coordonat tot materialul, izbutind să-i dea un aspect unitar, claritate și coheziune.

Oricât de îndoelnică ar fi această prezumție, ea a găsit totuși crezare, și, până la descoperirea unor izvoare mai precise, versiunea aceasta rămâne cea mai plauzibilă.

Oricare ar fi însă geneza reală a acestei opere, „Iliada" rămâne una din cele mai strălucite realizări poetice ale literaturii universale.

Poetul izbutește să reînvie peste veacuri, în vălmășagul și violența războiului troian, o lume străveche, când zeii și oamenii erau frământați de aceleași pasiuni, cutremurați de aceleași bucurii și legați prin taina divină a destinului comun.

Dacă unele pagini poartă pecetia de artă convențională arhaică și nu mai au pentru noi interesul ce-l aveau pentru antici, o mare parte din epopeia lui Homer — fiind întemeiată pe natura externă (amploarea și frumusețea magistralelor descripții) și mai ales pe natura afectivă umană care-i neschimbătoare — rămâne veșnic proaspătă și actuală.

Zeii și oamenii trăesc intens aceleași frământări și aceleași ambiții care-i duc, și'n Olimp și pe pământ, la dușmănii de moarte, la încăerări violente, la suferințe fără mântuire.

Intr'o serie de evocări de-un realism uimitor, „Iliada" înfățișează o plastică imagine a lumii înverșunate, bântuite de tragismul zguduitor al urii și al dragostei.

Fondul etern omenesc al acestei epopei este prezentat într'o neîntrecută bogăție de comparații și de imagini, într'un stil simplu expresiv și firesc, a cărui plasticitate nu exclude cuvântul mai puțin uzual.

Lucrul acesta se remarcă în deosebi în frumoasa traducere a d-lui George Murnu, care egalează pe alocuri o nouă creație, mai ales prin lărgirea expresivității limbii noastre literare.

D-sa a știut să găsească adesea echivalențe sugestive, înfrângând — desigur nu tocmai cu ușurință — lipsa de mlădiere, sărăcia de nuanțe

a limbii noastre, şi izbutind să tălmăcească, în ritmul şi metrul originalului, toate frumuseţile epopeii homerice.

Invenţiunile sau noile descoperiri lexice ale d-lui Murnu pot fi în bună parte discutabile; dar mai presus de orice obiecţiune, trebue să recunoaştem meritul deosebit al muncii d-sale cinstite şi atât de trudnice.

„Cultura Naţională" a tipărit traducerea d-lui Murnu în condiţiuni tehnice cu adevărat excepţionale, aşa cum sunt tipărite mariie ediţii europene.

Volumul are aproape 500 de pagini şi e bogat şi foarte îngrijit ilustrat cu gravuri ce împrospătează subiecte mitologice adecvate.

H. Blazian

Leopold Stern: *Werther sau Iubirile lui Goethe* (Paris, la Bernard Grasset).

După studiile sale atât de personale asupra amorului contemporan şi a înfăţişărilor lui atât de variate, d. Leopold Stern a trecut la iubirile lui Goethe, care şi în privinţa sentimentelor, a fost un precursor. A. Thibaudet numise, într'o recenzie, pe d. Leopold Stern, cu privire la observaţiile şi meditaţiile lucrărilor precedente: „colonel într'o armată în care Larochefoucauld e general". Ierarhia pe care ilustrul critic o acordă tânărului scriitor francez — un loc, precum se vede, printre ofiţerii superiori — e recunoaşterea unui dar special cu care e înzestrat d. Stern: acuitatea analizei şi intensitatea sentimentului.

Astfel că subiectul ales de d. Stern nu e o temeritate, ci o atracţie. Viaţa amoroasă a lui Goethe, la care instinctele se subliniază totdeauna într'o viziune poetică universală, iar ideile au pururea un farmec de viaţă trăită, solicită tocmai însuşirile pe care autorul le are într'un grad înalt.

Se mai cerea şi o iniţiere literară complectă, pentru a putea găsi şi lumina cu preciziune punctul de aderenţă, care e şi cel de comunicaţie vitală, între anecdota amoroasă şi anecdota poetică a creaţiei literare a lui Goethe. Autorul posedă şi această iniţiere. Poate tocmai din pricină că subiect l limitat al cărţii nu i-a îngăduit d-lui Stern o analiză mai amănunţită şi o confruntare meticuloasă a operei literare cu opera amoroasă a lui Goethe, autorul s'a situat în punctul de vedere cel mai favorabil, pentru a ne da o viziune sintetică a semnificaţiei celor mai deseamă creaţii ale poetului-curtezan dela Weimar.

Întâlnim astfel, în câteva rânduri precise, caracterizarea perfectă a *wertherismului*, semnificaţia poem ei celei mici, una din cele mai frumoase din câte s'au scris în vre-o literatură: *Über alle Gipfeln ist Ruh.* sau a misteriosului roman *Wahlverwandschaften.*

Goethe a fost, desigur, omul cel mai admirat al timpului. D-l Stern dovedeşte că a fost şi cel mai iubit.

„Deşteptarea Primăverei", cum numeşte Wedekind apariţia pubertăţei, găseşte pe Goethe însufleţit de poezie şi compunând versuri pentru o iubită necunoscută, pentru a-şi amuza câţiva prieteni iubitori de farse. La 16 ani, Goethe iubeşte o Gretchen, blondă şi cu doi ani mai mare decât el. Numele şi poate înfăţişarea ei, au trecut în creaţia cea mai de seamă a lui Goethe, în Faust.

Dela Francfort unde locuise cu părinţii, Goethe pleacă la Leipzig, pentru a-şi complecta studiile. Noile moravuri şi moda în saloane. Tânărul poet le învaţă dela doamna Böhm, soţia unui consilier, profesor. Doamna Böhm avusese dela început intuiţia geniului lui Goethe. Tot la Leipzig cunoaşte pe Ana Caterine Schönkopf pe care, nehotă-

rându-se s'o ia în căsătorie, o pierde după îngrozitoare scene de gelozie din partea lui. Se întoarce acasă, greu bolnav. Peste şapte ani, când o va revedea pe Kăte, nu va mai resimţi nici-o emoţie.

La Strassburg, Goethe se îndrăgosteşte de fata mai mică a unui francez, la care ia lecţii de dans, dar e iubit de fata cea mare... Emilie e logodită şi Luciade nu se poate logodi. După scena penibilă între el şi cele două surori, Goethe e silit să fugă, bucuros de libertate.

Mult mai adâncă a fost iubirea lui Goethe pentru Fredericke Brion, fata pastorului din Sesenheem, şase ore depărtare de Strassburg, distanţă pe care poetul o străbătea călare. Fredericke Brion nu s'a mai măritat. Ea spunea adesea: „Cine a iubit pe Goethe, nu mai poate iubi pe altcineva"...

La Wetzlar unde se afla Curtea Supremă de justiţie din Germania, Goethe face cunoştinţa Lottei Buff, logodnica amicului său Kestner şi mai târziu pe Maximiliane logodită şi apoi căsătorită cu italianul băcan Brentanno. Din aceste două experienţe amoroase, ia naştere *Suferinţele tânărului Werther*, roman caracteristic şi pentru literatura timpului şi pentru starea de spirit a Germaniei şi pentru geniul lui Goethe.

In pagini pline de mişcare şi de adevăr d. Stern urmăreşte celelalte iubiri mai de seamă ale lui Goethe, toate lăsând urme adânci în spiritul şi opera poetului: la Francfurt Lise Schönemein, la Weimar Charlotte de Stein care a cerut ca alaiul ei funebru să nu treacă sub ferestrele poetului, să nu-l întristeze; Cristiana Vulpius, fecioara brună ca un Bacus tânăr şi care după o iubire de 17 ani i-a devenit soţie, în prezenţa fiului lor August; Bettina, fata zvăpăiată care nu s'a sfiit să iubească pe Goethe, fostul adorator al mamei ei; la Iena, pe Minna Herzlieb care, neputând lua în căsătorie pe Goethe, moşneag de 60 de ani, se logodeşte zadarnic de câteva ori, spre a închide ochii într'un ospiciu; şi ia sfârşit patetica iubire a lui Gothe la 80 de ani pentru Ulrich de Levetzov, fetiţa de 17 ani pe care a cunoscut-o şi iubit-o trei veri la Marienbad şi pentru care, cu inima sfâşiată de durere a scris *Elegia dela Marienbad*.

Toate suferinţele lui Werther proveneau din situaţia nefirească de adorator fără obligaţii. Goethe a practicat această situaţie toată viaţa. Cu o minte superioară, era firesc ca poetul să suporte durerile tuturor despărţirilor, resemnat, decât să închidă amândouă porţile mari peste grădina plină de surprize a lumei. Abea la 57 de ani Goethe s'a hotărît să ia în căsătorie pe Cristiana Vulpius, după o întâmplare care putea să aibe un desnodământ tragic, fără intervenţia Cristinei. Soldaţii francezi năvăliseră în locuinţa lui Goethe. Cristina s'a pus înaintea ţevilor de armă care ar fi putut ucide pe iubitul ei.

Această atitudine de pasăre de pradă a lui Goethe şi această mentalitate de spion în marginea vieţei, au ceva mefistofelic, trebuie să recunoaştem. Dar trebuie să recunoaştem deasemenea că a fost modalitatea cea mai prielnică desvoltării şi acţiunii geniului dela Weimar.

E ceiace reese din studiul d-lui Leopold Stern. — *F. Aderca.*

Al. T. Stamatiad: *Cetatea cu porţile închise (parabole).*

Urmărind lucrările acestui poet, rămâi nedumirit, întrebându-te ce muză complexă îi dirige gândul, şi nu ştii dacă trebuie să-l situezi în galeria inspiraţilor satanici, în bună tovărăşie cu Baudelaire şi Oscar Wilde, ori să-l treci printre maeştri făuritori de cântece creştine, cum se revelă când porneşte pe „Drumul Damascului". Dealtfel, întreaga-i fiinţă are ceva enigmatic, ce trece parcă de realul ambiant ceva echivoc.

Volumul notat, cuprinde perle literare. „Fantoma albă" te poartă în lumea himerelor diafane și pure — menite neființei — în care plutesc nebunele visuri. La fel „Castelul alb" și „Fericirea" și minunatul „Zidar". Toate smulg pe cititor actualului meschin.

Maria Pallade-Galați: „*Din umbra vieții*" (roman)
„*Din lanuri vii*" (poezii)

Subiectul îl formează — dragostea unui tînăr sătean, ajuns în diplomație, cu subreta sa. Autoarea a voit să ne arate sbuciumul sufletesc al unui desrădacinat — prin cultură — din mediul său.

A isbutit întrucâtva. Lipsește însă analiza profundă a firei eroului, Noreanu. Iar Tinca, subreta, este nebulos descrisă și de o inteligență nedefinită precis. Romanul are multe părți frumoase, impresionante chiar și este menit unui apreciabil succes, mai cu osebire, în păturile celor umili.

Poeziile d-nei Maria Pallade au, în general, specificul femenin:

Când lacrimi vezi în ochii mei
Lucește una s'într'ai tăi
(Tu taci)
Afară-i trist și nourat
Căci soarele eu l'am furat
Și'n inimă l'am așezat.

Versul este curgător, factura sigură.

Ca și în roman, sufletul poetei vibrează profund pentru cei umili. In poezia „Țiganii" este o strofă admirabilă care închide, întreagă, firea nomazilor, cu vagul lor stoicism:

Cerul liber, câmpul verde
Stau grămadă și îi vede
Toți câți trec, lor nu le pasă,
Când mănâncă, nu au masă.

In „Fusul" simțim nostalgia vieții ce-și deapănă firul tot mai cu greu în pasul anilor:

Vezi, anii tăi i-ai depănat
Și firul gros se tot subție;
Mereu se 'noadă, l'ai legat,
Pe mâni puțin o să mai fie.

Poeziile rețin pe cititor, căci aduc un fond sufletesc sănătos, o sensibilitate duioasă.

C. C. Petrovici

„*Curs de Drept roman*" de *Const. S. Stoicescu.*

D-l Constantin Stoicescu, profesor la facultatea de drept din București și-a închis tinerețele în pandecte Rezultatul străduințelor sale din tinerețe, ni-l înfățișează astăzi, în chip complect, deși cât se poate de succint, în „Cursul elementar de drept roman".

Deși concepută într'un spirit didactic pronunțat, adresându-se în special studenților și specialiștilor în științele juridice, lucrarea D-lui

Constantin Stoicescu prezintă un interes şi pentru nespecialişti: interesul istoric.

Căci grija de căpetenie a autorului nu e să înfăţişeze numai noţiunile precise de drept şi pletora de controverse care caracterizează dreptul roman, ci să arate, în linii mari, instituţiile romane de drept în desfăşurare.

Pentru aceasta, D-l Stoicescu aplică, cu mult succes, materiei atât de aride a dreptului roman, o metodă istorică riguroasă.

Şi, ceeace trebuie accentuat, în aplicarea acestei metode, D-l Stoicescu se vădeşte a fi nu numai un perfect spirit ştiinţific ci şi un istoric talentat: D-sa posedă darul atât de rar al intuiţiei istorice.

Capitolul privitor la *Ipotecă* e cea mai bună pildă pentru cel ce vrea să se încredinţeze de aceasta.

Aceasta ne face să credem că dacă D-l Stoicescu şi-ar fi exercitat spiritul şi puterea de muncă în domeniul pur istoric, ar fi isbutit să ne dea rezultate remarcabile.

Dar deastădată spiritul didactic şi materia arîdă a acestei lucrări fac ca talentul şi priceperea istorică a profesorului de drept roman să rămână înăbuşite: didacticismul îl împiedică în avântul atât de necesar omului de ştiinţă; studiind numai dreptul roman, D-l Stoicescu îşi limitează singur orizontul, se pierde într'o înfundătură.

Paul Sterian

CONVORBIRI LITERARE

DIRECTOR AL. TZIGARA-SAMURCAŞ

ANUL al 62-lea

1 9 2 9

BUCUREŞTI

Atelierele grafice SOCEC & Co., S. A.

19805

LUMEA PRIN CARE AM TRECUT

Gândul meu

Am avut, în urma unor împrejurări întâmplătoare, legături mai mult ori mai puţin intime cu oameni, care prin lucrarea lor au hotărât desfăşurarea vieţii noastre naţionale şi sunt astfel lucruri, pe care nimeni nu poate să le spună atât de bine ca mine. Azi dar unul, mâine altul dintre prietenii mei, au stăruit în timpul celor din urmă câţi-va ani să scriu ceeace ce mi se pare de oarecare importanţă pentru înţelegerea timpului, în care mi-am petrecut viaţa.

Începând a o face aceasta la vârsta de 77 ani, în luna Maiu, anul 1924, ţin să declar, că gândul meu nu e să-mi scriu biografia, nici să sporesc literatura română cu aşa zise memorii.

N'am adunat însemnări asupra faptelor de oarecare însemnătate, la săvârşirea cărora am luat parte, nici n'am ţinut să păstrez fie documente, fie scrisori primite de la oameni cu rost hotărîtor în viaţa comună. Scriu deci despre oameni şi fapte numai un fel de impresiuni de călătorie, spuindu-le toate aşa, cum mi s'au oglindit în suflet în trecerea mea prin lumea aceasta şi cum mi le aduc aminte după trecerea unui timp de cele mai multe ori îndelungat.

Cei ce-mi vor fi citind scrisa, au să fie deci deopotrivă cu omul, care trece pe lângă un lac cu apă limpede şi vede cele de dimprejur oglindite în faţa lui, deci nu cum în aevea sunt, ci cum par în oglinda nestatornică.

Oamenii despre care am să le vorbesc, sunt trecuţi aproape toţi din lumea aceasta, tocmai de aceea însă ţin să spun despre dânşii numai ceeace după cea mai bună a mea

ştiinţă e adevărat, căci azi-mâine am să trec şi eu şi nu pot să depărtez de la mine gândul, că am să stau faţă 'n faţă cu dânşii şi să dau socoteală despre spusele mele.

Pentru ca înţelesul adevărat al acestora să iasă lămurit la iveală, cititorii au să fie dumiriţi şi asupra drumului în care am umblat, precum şi asupra felului meu de a simţi şi de a vedea cele ce se petrec în lumea aceasta.

Sunt cuprins de simţământul, că stau răsleţ, rămăşiţă a unei lumi, care 'ncetul cu încetul se stinge. E destul să fiu cu inima deschisă pentru ca să fie adevărat şi ceeace spun despre lumea aceea.

DRUMUL IN CARE AM UMBLAT

1. Podgoria Aradului

Aradul se află în câmpie, pe ţărmul dela dreapta al Mureşului; se văd însă bine dela Arad cele din urmă dintre dealurile revărsate din Carpaţi spre marele şes dela Tisa şi dela Dunăre, podgoria ce se 'ntinde dela Mureş până 'n lunca Crişului Alb.

Pe subt aceste dealuri, la marginea şesului, sunt înşirate unul lângă altul zece sate înfloritoare, toate româneşti, iar deasupra satelor, pe coastele înclinate spre mează-zi, sunt vii ce dau vinuri bune, cele mai vestite la Miniş, la Măderat şi la Mocrea. Din jos de sate, pe şes, sunt ogoare mănoase.

Cam pe la mijlocul podgoriei, în culmea unui deal mai răsărit, se văd de la mari depărtări surpăturile unei vechi cetăţi de piatră, de unde ochiul străbate peste şes şi peste lunca largă a Crişului până 'n zarea albăstrie.

Maghiarii îi zic cetăţii „*Világoş*“, adică „Luminoasa“, iar Românii se folosesc de numele maghiar prefăcut în „*Vilagăş*“.

La poalele dealului, sub Vilagăş, se'ntinde *Şiria*, în limba maghiară tot Világoş, cel mai mare şi mai de frunte dintre satele din podgorie, în care se află judecătoria aşa zisă cercuală, unde se ţine toate Miercurile târg de săptămână, de două ori pe an târg de ţară şi unde podgorenii îşi au scaunul protopopesc şi şcoala capitală.

Șiria mai e vestită și pentrucă acolo a capitulat la 13 August 1849 oștirea maghiară comandată de Arthur Görgei în fața Ruților comandați de generalul Paschievici.

In castelul domnului de pământ Bohuș se afla 'n timpul copilăriei mele masa, pe care a fost subscris actul de capitulare, și data era săpată în o placă de argint din mijlocul mesei.

Fiind mai înstăriți, mai înaintați în cultură și mai sfătoși, podgorenii, aproape numai Români, se simt ei înșiși, și sunt socotiți și de alții, cei mai de frunte dintre Românii din partea locului, iar fruntea frunții, adică cei mai de frunte dintre podgoreni sunt Șirienii.

Afară de Podgoreni mai sunt pe acolo *Mureșeni, Câmpieni, Crișeni* pe la isvoarele Crișului Alb, *Pădureni* prin valea Crișului, *Luncani* înspre șes, și *Vidicani* pe la isvoarele Crișului Negru.

Nu sunt însă nici Șirienii, nici Podgorenii, Câmpienii și Pădurenii locuitori de baștină, căci nomenclatura satelor nu e deloc românească. Radna, Miniș, Cladova, Ghioroc, Cubiu, Covășinț, Șiria, Galșa, Mișca, Măderat, Pâncota, Agrij, Arăniag, Silinghia, Dund, Drauț, Cermeiu, Câcărau, Mocrea, n'au înțeles în limba românească.

Poporațiunea din zilele noastre e venită în partea locului după încheerea tractatului de Carlovăț, când atât șesul, cât și podgoria erau pustii.

In deosebi la Șiria sunt și puțini Șvabi, mai puțini Maghiari și'n timpul copilăriei mele mai erau și Slovaci aduși acolo de Bohuș, care era și el Slovac dela Ciaba.

Având să descriu lumea prin care am trecut, nu pot să 'ncep decât de aici, unde m'am născut, unde mi-am petrecut copilăria și cea mai frumoasă parte a tinereților, unde au fost așezate temeliile vieții mele sufletești. Cu nașterea se 'ncepe numai viața trupească, cea sufletească e plămădită 'ncetul cu încetul potrivit cu felul de a fi al acelora, cu care ne petrecem zilele copilăriei și ale tinereților.

2. Vilagășul

Când eram copil mai mic, vedeam cetatea Vilagășului numai de jos, din sat, mi se părea mică și nu mă 'ndoiam, că grăesc adevărul cei ce-mi spuneau, că ea a fost zidită

de fiica unui uriaș, care 'ngrămădia bolovani de piatră într'un car cu patru boi, pe care-l lua 'n poala ei și-l ducea 'n vârful dealului, căruia îi zic Maghiarii „Kopasz", adică pleșuv, iar Românii *Coposul*.

După ce am mai crescut, m'am învrednicit să urc dealul pân'acolo și am văzut că zidurile sunt înalte, groase și multe.

Era ceva de tot tainic și fioros acolo 'n vârful Coposului. Mi se păreau toate a pustiu, dar era parcă din toate colțurile ies la iveală fel de fel de ființe fioroase.

Atât printre zidurile acelea, cât și pe ici, pe colo prin prejurul lor, se aflau gropi săpate de cei ce căutaseră comori, despre care știam, că sunt păzite de Necuratul, care purta 'n cap „chelepușă" roșie și-i schilodea pe cei ce umblau să puie mâna pe cele ce nu li se cuveneau.

In curtea cetății se aflau zidite 'n pământ niște bolte rotunde, fiecare cu câte o gaură 'n mijloc. Mi se spunea, că sunt temnițe, în care-i aruncau prin gaură pe cei osândiți. — Nu-i vedeam, dar mi-i închipuiam și-i visam nopțile sbătându-mă 'n culcuș.

Mai era acolo și un fel de gang întunecos, gârliciul unei pivnițe pline de butoaie pline, din care te-ai fi putut coborî, dacă n'ar fi fost înfundat drumul, până jos în mijlocul satului.

Prin găurile din ziduri și prin crăpăturile din ele se aflau cuiburi de stăncuțe, de hereți și de ulii, ba până chiar de vulturi; și ispitiți a ne urca la ele, noi băeții ne puneam viața 'n joc.

Pe sub cetate se 'ntindeau rămășițele unei grădini, mult iorgovan sau liliac sălbăticit cu multe poteci făcute de capre printre el, loc minunat, ca să ne jucăm de-a ascunsele și de-a prinsele.

Din sus de cetate, pe plaiul dealurilor, se 'ncepea pădurea domnului de pământ, și era lucru mare să te plimbi pe la marginea pădurii.

Dar cea mai mare plăcere era să te uiți de acolo de sus spre șesul cel larg și luminos și spre munți, unde ochiul străbătea până 'n Găina și 'n Oul. — Vie îți era'n inimă dorința de a te duce și a te tot duce, ca să le vezi toate din apropiere.

Mai târziu, când am ajuns să știu citi, mi-a căzut în mâni o cărticică, în care se spunea, că Vilagășul era în ființă când Romanii au cucerit Dacia. Din timpul năvălirilor nu se mai știe nimic despre el. Se știe însă, că 'n urmă era unul dintre castelele regale ce alcătuiau brâul Caransebeș — Lugoj — Făget — Lipova — Șiria — Ineu — Beiuși — Oradea — Sîmleu — Hust. Regele Mateiu Corvinul a ținut acolo închis un timp oarecare pe fratele mumei sale, magnatul Szilagyi.

Dupăce Suleiman II Magnificul a desființat și al doilea regat sârbesc, familia Brancovici s'a retras în Ungaria, unde i s'au făcut donațiuni însemnate, între care și Vilagășul. Bine știutul Episcop Sava Brancovici era și el din partea locului.

Când cu răscoala de la 1784, unii dintre tovarășii de luptă ai lui Horia s'au încuibat în Vilagăș. Au fost, așa se zice, aduse atunci tunuri din cetatea Aradului și din culmea dealului Horlea au bătut Vilagășul de l-au lăsat în starea din timpul copilăriei mele.

Citindu-le aceste negru pe alb, nu mă 'ndoiam, că ele sunt adevărate și decâteori se ivia 'n fața mea Vilagășul vedeam în gândul meu regi, voivozi, pașale și cete, care trec în mers furtunatec pe sub dealuri și se răsboiesc pe șesul întins și neted.

Șiria, croită, după toate semnele, de ingineri nemți, cu uliți drepte, pretutindeni deopotrivă de largi și cu locuri de case toate de aceeași întindere, nu s'a putut închega decât după trecerea vremurilor grele.

Vatra vechiului sat se află mai spre șes, unde locului i se zice și azi *Seliște*.

Altă vatră de sat, după toate semnele încă mai veche, e „*Șiriuța*“, un tăpșan de sub cetate, din sus de vii.

Satul de la Seliște, după toate semnele a fost pustiit în timpul luptelor cu Turcii și pare a fi fost locuit de maghiari, căci în nomenclatura localității sunt elemente maghiare ca „Kopasz“, „Kiscut“, „Nyergeș“ ori „Banhagy“. Maghiarii din satul de astăzi, sunt veniți mai târziu și sunt așezați în partea despre șes a satului, alăturea de mai numeroșii Șvabi, care sunt veniți și ei mai târziu.

O migrațiune de Români spre aceste locuri s'a făcut după retragerea din Oltenia a Austriacilor. Altă migrațiune

a urmat din Moldova, mai ales din județul Neamțului, în timpul lui Grigorie Vodă Ghica. Cea mai însemnată a fost însă, migrațiunea din Ardeal și de pe Crișuri, când în urma răscoalei lui Horia, iobagii din Ardeal au câștigat și ei dreptul de liberă migrațiune.

După numele de familie în deobște se 'nvederează care de unde a venit. In timpul copilăriei mele cei mai numeroși erau cu numele Borlea, iar satul Borlești se află 'n județul Neamțului.

Intre familiile române erau și câteva de nobilitate, unele de Seliște, altele de Hațeg, iar altele de Teiuș.

3. Lumea de atunci

Atât pe podgorenii noștri, cât și pe cei mai apropiați dintre vecinii lor, pe Mureșeni, pe Câmpieni și pe Luncani nu pot să mi-i aduc aminte decât ca oameni cu inima deschisă, totdeauna voioși și doritori de mese 'ncărcate.

Trăiți sute de ani de-a rândul sub asupriri și despuiați în fel de fel de chipuri, ei se simțiau, precum se vede, în mare lărgime dupăce au ajuns să fie socotiți deopotrivă cu foștii lor asupritori.

O fi fost așa, o fi fost altfel, eu știu că m'am pomenit umblând printre picioarele unor oameni stăpâniți de gândul, că e bine să fii om în lumea lui Dumnezeu. Știau să se bucure de viață, încât mulți îi socoteau chiar ușurateci.

Nu pot, ce-i drept, nici eu să tăgăduiesc, că unii dintre cei bogați în timpul copilărieí mele au murit săraci. Mai numeroși sunt însă cei crescuți în sărăcie, care din vrednicia lor, au ajuns oameni cu stare, unii chiar bogați. Așa se 'nvârtește roata lumii coborînd pe unii, când urcă pe alții: pentru mine lucrul de căpetenie este, că 'n lumea copilăriei mele, oamenii nici în zile grele nu-și pierdeau voia bună și, gândindu-mă la cele de atunci, eu mă văd mereu la fel de fel de praznice, la nunți, care țin câte o săptămână de zile, la cumetrii și la fel de fel de alte sărbători.

Nici secerișul grânelor, nici culesul ori sfărâmatul porumbului, fără de cimpoiaș și fără de masă întinsă, nu se

putea face; atât dealul sădit cu vii, cât şi câmpul plin de lanuri răsuna mereu de cântecele muncitorilor harnici, iar în timpul culesului viilor cântecele şi chiotele se 'nteţiau însoţite de lăutari şi de focuri descărcate.

Mai era apoi şi că drumul Aradului trecea prin Şiria.

Din ţara Moţilor, de pe la Abrud, drumul trece muntele pe la satul Bucureşti şi se coboară la Brad, de acolo la Baia de Criş şi apoi prin Hălmagiu la Buteni şi pe Criş la vale la Pâncota, unde coteşte la stânga şi o ia prin satele din podgorie până'n mijlocul Şiriei, unde coteşte iar drept spre Arad.

Drumul acesta e totdeauna umblat, şi pentru cei mai mulţi dintre drumeţi cel din urmă popas e la casa vreunei rude ori a vreunui prieten din Şiria, şi se simţia jignit acela, la casa căruia niciunul dintre trecători nu se opria.

Era deci lucru neiertat să nu te duci şi tu la casa celui ce-a făcut popas la casa ta, şi multe drumuri făceau oamenii cum se cade numai şi numai pentru ca să poată poposi mai ici mai colo.

Aşa au venit lucrurile, că eu mă simţiam pe o mare întindere, pretutindeni acasă.

Mama fiind din neamul Borleştilor şi având doi fraţi şi două surori, aveam multe rude, şi mulţi fini, nu numai la Şiria ci şi pe aiurea, până pe la Hălmaj şi pe la Baia de Criş, mai ales cărturari, dintre cari unii, oameni cu trecere. Alte rude aveam din partea tatei mai ales pe câmpie, pe la Arad şi pe la Pecica. Eram deci mult purtat de ici până colo şi în curând am ajuns să umblu de capul meu când nu eram purtat.

Pretutindeni, pe unde mă duceam, oamenii mă îmbrăţişau cu dragoste, încât minune nu-i, dacă m'am pătruns în curând cu gândul, că lumea e alcătuită din oameni, care mă iubesc şi pe care am deci să-i iubesc şi eu.

Abia acum, la zile de bătrâneţe îmi dau seama, că această dragoste obştească se mărginea la Români. Orişicâtă silinţă mi-aşi da, nu reuşesc să-mi aduc aminte vreun praznic, vreo ospeţie ori vreo petrecere de orişice fel, la care luau parte şi unii dintre cei ce nu erau Români.

Nu trăiau Românii împreună, ci alături cu ceilalţi, ce-i drept în bună pace, dar nu împreună.

Nu tot aşa şi eu, deşi mama stăruia cu multă hotărîre în gândul, ca cu străinii din acelaşi blid să nu mănânci.

Casele părinţilor mei se aflau adică în drumul Aradului, la colţul unei uliţi ce cobora spre imaşul sau bătătura dela marginea despre câmp a satului.

Peste drum dela noi stetea felşerul Moldovanyi, un Armean căsătorit cu sora medicului Cordina, care era Italian şi avea doi băieţi cam de vârsta mea.

La dreapta feldşerului, sus pe deal, se aflau casele încăpătoare ale Grofiţei Königseg, care era măritată după secuiul Bartha şi avea trei băieţi şi două fete.

Dincolo, locuia Post-maistorul Valerian, un ceh, care avea doi băieţi şi-o fată.

La stânga feldşerului locuia un oarecare Koinok maghiar, al cărui băiat îmi era un fel de mentor într'ale strengăriei, iar vecin cu Koinok era Voinovici, un turtelar sârb.

In celălalt colţ se afla primăria maghiară şi notarul Löbel în urmă Kunfy, avea o casă plină de copii, toţi Evrei ca părinţii lor.

In dosul caselor noastre ne era vecin Zorad, un slovac, iar în fundul grădinii, pe uliţa ce cobora spre bătătură, ne erau vecini Pârvu şi Bucălan, iar mai departe se afla partea şvăbească a satului.

Aceasta este cea mai apropiată parte a lumii, în care mi-am trăit primii ani de copilărie.

Mai târziu umblam la şcoala românească.

Când ne întorceam dela şcoală, noi băieţii din acea parte a satului, treceam prin faţa şcolii nemţesti la care umblau şi ungurii; şi dacă se 'ntâmpla să-i întâlnim pe cei de acolo, ei ne ziceau „*Rumun munca fun.*“— iară noi strigam „*Ungur bungur,*“— şi „*Neamţ cotofleanţ!*“ ba mai aruncam şi cu pietre unii într'alţii.

Dupăce sosiam însă acasă, ceilalţi îşi căutau de drum şi se duceau mai departe, iară eu rămâneam singur în mijlocul acelora, cu care-mi petrecusem mai nainte luminoasele zile.

4. Când cu răsmeriţa

Isbucnind la 1848 răsmeriţa, aşa zisa inteligenţă a Românilor din Podgorie s'a dat în partea Maghiarilor, care-i ademeniseră cu gândul, că se luptă pentru libertate, egalitate şi frăţietate. Erau în dieta dela Dobriţin chiar trei deputaţi dintre Românii din Podgorie: Gheorghe Popa, Sigismund Popovici, fiul protopopului dela Şiria, şi Sigismund Borlea, tot Şirian, vărul mamei şi mai târziu înverşunat luptător contra asupritorilor maghiari.

Mulţimea cea mare a poporului, prostimea cea cu bun simţ, ţinea însă cu împăratul.

Mergând deci vestea că Bem, un revoluţionar polonez intrat ca general în oştirea maghiară, se pregăteşte să înainteze prin Şiria spre valea Crişului, ca să-l lovească din coaste pe Avram Iancu, Şirienii i-au ridicat pe Podgoreni, pe Pădureni şi o parte din Luncani şi i-au adunat la Şiria, ca să ţie piept cu oştirea lui Bem.

Văzând mulţimea cea mare adunată pe dealuri, Bem care n'avea decât vreo două mii de oameni, s'a oprit, ce-i drept, în loc, dar peste noapte a adunat de prin satele depe Mureş şi din Câmpie toate carele şi le-a înşirat pe drumul Aradului, iar în fruntea şirului şi-a pus mica lui oştire.

Românii depe dealuri, văzând praful stârnit de coloana cea lungă, au crezut că au în faţa lor o oştire de tot mare şi fiind lipsiţi de arme, au stat pe gânduri. A fost deci destul ca Bem să descarce două trei tunuri, pentru ca mulţimea cea mare să se risipească.

Dupăce însă oştirea a intrat în sat, au fost descărcate dela dreapta şi dela stânga focuri de puşcă şi au căzut şasesprezece dintre oamenii lui Bem.

Nereuşind să prindă pe cei ce descărcaseră, Bem a luat hotărîrea de a-i decima pe Şirieni şi a adunat la „casa oraşului“ pe toţi Românii, ca să aleagă pe cei ce urmau să fie spânzuraţi.

Notarul Pop, ginerele protopopului, deci cumnatul deputatului Popovici, şi-a dat silinţa să scape pe unii încredinţându-l pe Bem, că sunt oameni nevinovaţi. A şi reuşit, dar n'a putut să scape pe unii decât jertfind pe alţii. Fie

dar de frică, fie făcându-şi mustrări, el s'a sinucis în timpul nopţii ce-a urmat după execuţiuni.

Fiul acestei jertfe nevinovate, Emil Pop, a fost atât în timpul copilăriei, cât şi mai târziu, cel mai bun prieten al meu.

Mi s'a spus adeseori, că n'au fost executaţi decât şasesprezece şi că unuia dintre aceştia, tatăl deputatului Gheorghe Pop, i s'a făcut graţia, că n'a fost spânzurat, ci împuşcat.

In timpul copilăriei mele mai stăteau furcile lângă drumul Aradului şi noi copiii ne jucam pe movila, sub care mi se spunea că zac osemintele celor căzuţi jertfă urgiei omeneşti.

O ţineau minte şirienii aceasta şi ne învăţau să cântăm:

Pe drumul Aradului
Paşte murgul Iancului
Cu frâul între picioare.
Şi cu şeaua pe sub foale

5. Pace şi bună înţelegere

Afară de Şvabii şi de Maghiarii dela marginea satului, mai erau la Şiria risipiţi mai ales pe drumul Aradului, meşteşugari, neguţători ori cârciumari, unii Şvabi, alţii Maghiari. Proprietarul avea apoi la curtea lui fel de fel de funcţionari, numai Slovaci ca inginerul Kohan, guvernorul copiilor săi Buliowski, funcţionarii domeniali Zorad, Novitzki, Nosdrovitzki, Şumitzki şi alţii.

Vrajba din timpul revoluţiunii nici după capitulaţiune nu s'a potolit şi Românii, care erau în număr covârşitor şi ca oameni ai Impăratului se mai şi socoteau în rândul învingătorilor, dispuneau în treburile satului după buna lor chibzuinţă. Le dedeau, ce-i drept, celorlalţi câteva locuri în consiliul comunal, dar aceştia nu erau mulţumiţi. Au urmat deci certuri şi încăerări, în urma cărora câţiva dintre Şirienii mai colţoşi, au ajuns să fie închişi în cazamatele răcoroase din cetatea Aradului.

Mi se spunea, că Românii, socotindu-se nedreptăţiţi, au luat hotărîrea de a se duce până la Impăratul şi doi dintre dânşii, dacă mi-aduc bine aminte, Pavel Ardeleanu şi Petre Ciobanu, oameni nu numai deştepţi, ci şi chipeşi, au plecat

la Viena. Ei au făcut lungul drum pe jos, căci în gândul lor la Impăratul, nici călare, nici în trăsură nu se merge.

Aflând-o aceasta, Impăratul, atunci tânăr, i-a primit cu multă bunăvoinţă.

I s'au plâns de neîncetatele certuri din satul lor şi l-au rugat, ca de dragul bunei păci să încuviinţeze, ca la Şiria să fie în viitor două administraţiuni comunale, cum sunt şi două biserici şi două şcoli: una pentru Români, iar alta pentru toţi ceilalţi împreună.

Deşi Românii şi ceilalţi îşi aveau atât casele, cât şi celelalte averi nemişcătoare una peste alta şi averile comunale nu puteau să fie împărţite Impăratul a rânduit să se ţie seamă de dorinţa Românilor, şi la Şiria ne-am pomenit cu două primării, ceeace era foarte bine, căci oamenii trăiau în pace şi 'n bună înţelegere.

După încheerea pactului dualist, guvernul ungar a luat dispoziţiunea, ca să se stabilească iar la Şiria o singură administraţiune comunală. In curând însă iar au fost înfiinţate cele două primării, căci aşa purtau sătenii mai uşor şi mai bine grijă de treburile lor, fie comune, fie comunale.

Se vor mai fi certat din când în când Românii între dânşii, dar cu Şvabii şi cu Maghiarii nu se mai certau. Abia dar târziu de tot, cu câţiva ani mai înainte de a fi isbucnit răsboiul aşa zis mondial, a făcut guvernul ungar unirea definitivă a administraţiunii comunale la Şiria.

Eu mi-am petrecut şi copilăria, şi anii tinereţelor în vecinătatea primăriei maghiare, deşi noi cu toate ale noastre ne ţineam de primăria românească.

Stând mai târziu de vorbă cu mine însumi, mi-am dat adeseori silinţa de a mă dumiri asupra obârşiei, din care porneşte acest principiu al despărţirii cetăţenilor după naţionalităţi. Mi se părea că el e un fel de plăsmuire a Mitropolitului Andreiu, care atât de mult a ostenit pentru ca să pună capăt luptelor dintre Români şi Sârbi prin aşa zisa despărţire ierarhică, şi care în toate memoriile adresate Impăratului, a stăruit ca şi 'n alte afaceri culturale să se facă asemenea despărţiri.

Incetul cu încetul am fost însă covârşit de gândul, că mai presus de toate înţeleptul Arhiereu a stăruit în toate

împrejurările asupra acestui principiu, pentrucă el se potriveşte cu firea cea adevărată şi cu felul de a fi şi de a simţi al Românului.

Pe Şirieni nu alţii i-au înduplecat să ceară primărie deosebită pentru sine înşişi: îndemnul acesta era pornit din dorinţa de a trăi în bună pace alături cu Şvabii şi cu Maghiarii.

„Când întâlneşti în calea ta un Român, — îmi zicea mama, — să-i zici *„Bună ziua!“*, dar Maghiarului să-i zici *„Io napot!“*, iar Neamţului *„Guten Tag!“* şi treaba fiecăruia dintre dânşii e, cum îţi dă răspuns. Tu datoria să ţi-o faci şi faţă cu cei ce nu şi-o fac pe a lor faţă cu tine“.

Ea mă mustra deci cu multă asprime când afla, că strig şi eu *„Ungur bungur!“* şi *„Neamţ cotofleanţ!“* „Săracii de ei, — îmi zicea, — nu sunt vinovaţi, că n'au avut parte să fie Români!“.

In gândul lumii, din care dânsa făcea parte, vinovat, chiar greu vinovat era cel ce prin purtările sale îi făcea pe ai săi fie de ruşine, fie mai ales urgisiţi.

„Supărarea, — îmi mai zicea mama, — ori şi cât de adâncă ar fi ea, de azi pe mâine să n'o duci. Serile să nu te culci mai înainte de a te fi împăcat cu toţi ai tăi, căci pe cel ce adoarme supărat îl ispiteşte Necuratul prin somn. Cu aceia dar, cu care dintr'un blid nu mănânci, să nu te superi, căci cu dânşii foarte cu anevoie ajungi la 'mpăcare.

Mai stăruia mama să nu las mâncare 'n farfurie, ci să-mi iau din blid numai cât pot să mănânc, fiindcă ceea ce rămâne 'n blid se păstrează pentru alţi oameni, iar ceeace laşi în farfurie, li se aruncă porcilor ori câinilor, şi e mare păcat să tragi pentru porci ori pentru câini mâncare dela gura oamenilor.

Vorbind despre oameni, ea nu-i înţelegea numai pe Români, căci îmi mai dădea tot atât de stăruitor şi altă îndrumare.

„Dacă-ţi rămâne o bucată de pâine, — îmi zicea, — şi o cer dela tine doi dintre ai tăi, s'o tai în două bucăţi deopotrivă de mari, pentru fiecare câte una. Tot aşa să faci şi dacă doi străini, îţi cer bucata. Dacă însă unul dintre ai tăi şi un străin ţi-o cer, să tai bucata aşa, ca una din cele

două bucăţi să fie mai mare, iar pe aceasta străinului s'o dai, căci al tău îţi este mai apropiat şi din partea lui dai ceeace e mai mult".

Acestea şi multe altele de felul acestora, mama nici nu le-a născocit din capul ei, nici de prin cărţi nu le-a scos, ci le-a 'nvăţat de la lumea, în mijlocul căreia a crescut şi-şi petrecea viaţa. Aşa gândiau şi simţiau Şirienii şi fără îndoială tot ca dânşii toţi Românii cu mintea limpede.

6. O mare sărbătoare

Dupăce în Ardeal, preoţimea română a primit în frunte cu Episcopul ei unirea cu biserica papală, partea cu desăvârşire mare a credincioşilor români, stăruind în legea părintească, a rămas fără de Episcop, deci şi fără de preoţi, iar Românii din Ţara Ungurească şi cei din Banat au căzut sub stăpânirea asupritoare a ierarhiei sârbeşti.

Abia pe la începutul secolului XIX, în urma stăruinţelor lui Moise Nicoară, a luat Impăratul Francisc I dispoziţiunea, ca la Arad să se înfiinţeze o şcoală pedagogică, aşa zisă preparandie românească, şi în scaunul episcopesc să fie ridicat un Român, însă tot sufragan al Patriarchului sârbesc de la Carlovăţ.

In timpul copilăriei mele, Episcop al Aradului era Procopie Ivacicovici, un Bănăţean, care nu vorbia bine românește, dar era socotit Român, şi după moartea Mitropolitului Andreiu a şi fost ridicat în scaunul archiepiscopesc din Sibiu. Puţin timp în urmă, a trecut apoi în scaunul patriarhal din Carlovăţ.

Episcopul Aradului avea sub pastorirea lui şi Sârbi atât la dreapta, cât şi mai ales la stânga Mureşului. Chiar şi în Arad erau vreo cinci mii de Sârbi, care aveau o biserică frumoasă şi bogat înzestrată de către Sava Tököly. Abia mai târziu, după despărţirea ierarhică, Sârbii au trecut unii la dicesa Timişorii, alţii la dicesa Vârşeţului, şi 'n dicesa Aradului au rămas numai Români.

Despărţirea nu era încă făcută şi eu eram şcolar ajuns la ceaslov când a mers vestea, că Preasfinţia sa Episcopul nostru are să facă la Şiria o aşa zisă vizitaţiune canonică.

Junghiuri de înfiorare au pătruns toate inimile, căci între cei atunci în viață nu era nimeni, care a mai pomenit așa ceva, și pregătirile de primire s'au pornit cu zel nemaipomenit.

Cu deosebire zeloase, erau pregătirile făcute în casa noastră, în care stăpân era tata bătrân, Mihaiu Fercu, unchiul după mumă și părintele adoptiv al tatei, care rămăsese de mic copil orfan.

Om cu stare frumoasă și fruntea cărturărimii din Șiria, bătrânul Fercu se deosebia 'n toate privințele de cei de seama lui.

El și-a păstrat, înainte de toate, portul din tinerețe până la vârsta de 76 de ani, când a murit.

Om de statură mai mult decât mijlocie, uscățiv și cu fața sbârcită, el purta un așa zis „gheroc" de postav totdeauna măsliniu, croit pe talie și lung până din jos de genunchi, pantaloni strîmți și un fel de pantofi cu cataramă mare. In cap purta pălărie cu borduri cam mari și strîmtată spre vârf, iară părul îi era lung, prins într'un pepten lat și împletit în coadă lăsată pe spate.

Unul dintre ochi și-l pierduse încă 'n timpul tinereților, dar cu celălalt vedea bine și la bătrânețe.

El a fost cel mai însemnat dintre părinții mei sufletești, în tot cazul mai mult decât tata, care, om de o fire duioasă, trăia mai mult pentru alții decât pentru sine și umbla mereu în voile celor mai apropiați ai săi și mai bucuros primia decât dădea 'ndrumări.

Bisericos afară din cale, tâta bătrân n'ar fi lipsit, Doamne ferește, dela vreuna din slujbele dela biserică, unde-și avea locul lângă strana dela dreapta, și ținea 'n casă rânduială strașnică 'n cele religioase. Când a aflat dar că vine Episcopul, chiar Episcopul el însuși, bătrânul și-a pierdut oarecum sărita și alerga de ici până colo, ca să-și facă pregătirea pentru primirea la casa lui a prietenilor de prin împrejurime, cărе trebuiau neapărat să vină și ei, ca să vadă și să se bucure.

Ii era, parcă Episcopul anume de dragul lui vine.

Mi-a fost dat acum să mă 'ncredințez, că cel mai mare e 'n satul nostru așa zisul „localnic director" al școlei, un

oarecare Petcovici, căruia toţi trebuiau să i se supună şi fără voia căruia nici „birăul", ba nici chiar protopopul nu putea să facă nimic.

Tata bătrân ţinea între altele, ca la slujba cea mare să citesc eu apostolul. Invăţătorul, parohul localnic, chiar şi protopopul se 'nvoiau şi ei, dar nu s'a 'nvoit „localnic directorul", care le conducea toate, ajutat de epitropii bisericii.

Erau mâhniţi ai noştri toţi, dar eu mă bucuram c'am scăpat.

Noi cei dela şcoală ne adunam serile pentru ca să ne deprindem a cânta 'n cor dimpreună cu aceia dintre flăcăi, care fuseseră cântăreţi buni când umblau la şcoală.

Drept mângâiere pentrucă n'aveam să citesc apostolul, am fost rânduit să spun în faţa Episcopului o *„oraţie"*, pe care o recitam în fiecare zi 'n faţa 'nvăţătorului cu glas tare şi răspicat.

O cătană bătrână mustruluia 'n faţa bisericii pe flăcăii ce urmau să-i iasă la hotarul satului Episcopului în cale, toţi călare şi 'mbrăcaţi în haine de sărbătoare. Erau între dânşii şi treizeci de Şvabi, care, având cai frumoşi, ţineau să ia parte la sărbătoarea vecinilor lor Români. Era mare frumuseţe cum ştiau să se aşeze 'n şir oblu şi să se 'ntoarcă deodată când la dreapta, când la stânga, ca traşi pe sfoară. Mai ales între Şvabi, erau şi câţiva călăreţi atât de 'ndemânateci, încât — spre marea noastră mirare — călăriau şi de-a 'mpicioarele.

Atât biserica, cât şi şcoala era împodobite cu frunziş şi cu fel de fel de flori, iar îndeosebi în şcoală au fost întinse mese pentru praznicul cel mare şi deasupra bisericii steteau gata douăsprezece treascuri, ca să fie descărcate la paradă.

In zorile zilei hotărîte pentru sosirea Preasfinţiei Sale, au venit în căruţe şi 'n trăsuri din toate părţile oamenii doritori de a lua parte la sărbătoare. Beamteri dela Pâncota, unde-şi puseseră Nemţii centrul administrativ, preoţi din toate părţile şi multă lume aleasă.

Ceata de călăreţi a ieşit departe la hotar, ca să-l primească acolo pe cel mult aşteptat şi să-l însoţească până la biserică.

Dimpreună cu călăreţii, a ieşit la hotar un lung şir de trăsuri şi de căruţe, lume doritoare de a-i ura Episcopului bun sosit.

Episcopul era şi el însoţit de câteva trăsuri, în care veniau protopopul Aradului, câţiva „consistoriali“ şi alte persoane „marcante“.

Eu mă aflam între cei ce aşteptau la marginea satului, căci acolo aveam să-mi spun „oraţia“. Dupăce fetele 'mbrăcate de sărbătoare i-au dat Episcopului smocuri de flori, corul a cântat *„Pre arhiereul nostru“* şi „localnic directorul“ i-a zis *„Bine ai venit!“*.

Era ceva ne mai închipuit alaiul acela: în frunte, la dreapta şi la stânga, precum şi după trăsura Episcopului se aflau călăreţii, după aceea urmau vre-o cincizeci de trăsuri, iar departe pe deal bubuiau treascurile descărcate.

Noi copiii eram într'un fel de extaz, şi plângeau de bucurie nu numai babe şi moşnegi, ci pe ici, pe colo şi câte un om în toată firea.

Erau tot lucruri, care mă puneau în uimire, încât eram oarecum ameţit, şi-mi aduc între altele aminte, că 'n timpul liturghiei am fost pus să 'ngenunchiez la picioarele Prea Sfinţiei Sale, care mi-a dat binecuvântare arhierească şi m'a făcut citeţ.

Abia mai târziu am aflat, ce va să zică a fi citeţ, şi nu mă mai îndoiam deloc, că am să fiu preot după ce voi mai fi făcut şi diacon.

Nu săptămâni, nici luni, ci lungi ani de zile dearândul au rămas vii în amintirea mulţimii cele petrecute atunci, iară eu îndeosebi mă simţiam parcă nu mai sunt tot cel de mai nainte.

Anul viitor Episcopul Procopie a făcut vizitaţiune canonică la Radna, lângă Mureş, şi noi, corul bisericesc de la Şiria, am fost duşi acolo că să primim iar pe Preasfinţia Sa şi să-i cântăm *„Pe archiereul nostru“*. S'a 'ngrămădit şi la Radna lume multă şi era şi de data aceasta lucru mare, dar nu ca la Şiria. Noi am dat în timpul liturghiei răspunsurile, căci la urma urmelor, şi la Radna, Procopie tot Episcopul nostru era şi eu mă miram, că el nu-şi mai aducea aminte, că m'a făcut citeţ.

7. La mânăstire

Radnei îi mai zic şi Maria-Radna, fiindcă în marea biserică a mânăstirii romano-catolice de acolo se află o icoană a Maicii Domnului, care e socotită drept făcătoare de minuni.

Inchinându-se la icoana aceea, mulţi bolnavi s'au vindecat şi nu puţini dintre cei ce se simţiau nenorociţi şi-au găsit mângâierea.

Mai ales de Sânta Maria Mare, când e hramul acelei biserici, se adună acolo lume de la mari depărtări atât de pe Mureş şi din Banat, cât şi depe Câmpie şi depe Crişuri, ba până chiar şi depe la Abrud. Ziua-noaptea treceau prin faţa casei noastre cete de credincioşi cântând litanii şi fluturând praporii 'n vânt.

Luau atunci, cum vor fi luând şi azi, şi mulţi dintre creştinii ortodocşi parte la asemenea procesiuni, căci în inimile multora e înfipt gândul, că se revarsă mila cerească asupra celor ce ostenesc făcând asemenea drumuri. Mama era deci adeseori ispitită să intre şi ea în vreuna din cetele trecătoare, iar tata era totdeauna doritor de a intra 'n voile ei. Pentru tata bătrân însă, orişice îndemn de felul acesta era păcătos. In gândul lui, plăcută nu putea să-i fie lui Dumnezeu decât osteneala celor ce se duc la vreuna dintre mânăstirile ortodocse, deci în adevăr creştineşti.

Cea mai apropiată dintre mânăstirile de felul acesta era cea dela Bodrog, pe Mureş, aproape de Pecica, mergând pe jos, a 'ndelete, cale de vreo două zile dela Şiria.

Bodrogul se ţinea tot de diecesa Aradului, dar, pe cât îmi aduc aminte, era mânăstire sârbească. Hramul bisericii era, aşa se vede, tot Sântă Măria Mare, căci cetele treceau spre Radna, când mama, tata şi noi copiii, sora mea mai mare şi eu, am plecat cu parohul nostru şi cu vreo alţi cincizeci de credincioşi la Bodrog, dar nu cântând, nici cu prapori fluturaţi în vânt, ci urmându-ne drumul în linişte pe jos.

Era cel dintâiu drum mai lung, pe care l-am făcut; şi sosiţi la Arad, unde nu mai fusesem, ne-am dus la biserica episcopiei şi ne-am închinat, apoi am petrecut noaptea

mâind fiecare unde şi-a putut găsi adăpost, îndeosebi noi la un oarecare Iorgovici, un bun prieten al tatei.

Fiind vorba ca la mânăstire să ne spovedim şi să luăm sfânta cuminecătură, am ţinut postul sfintei Marii şi rămânea să ajunăm în timpul drumului.

Plecând ziua următoare dela Arad, au venit cu noi şi mulţi Arădani, iar în urma nostră venia un lung şir de căruţe cu merinde, în care urma să ne întoarcem.

Eram acum mai grăbiţi, căci ţineam să sosim la Bodrog devreme, pentru ca să nu aşteptăm prea mult să ne vie rândul la cuminecare şi să scăpăm cât mai curând de ajunare.

Au trecut de atunci vreo şaptezeci de ani, dar mă cuprinde şi azi înduioşarea, aducându-mi aminte de mulţumirea sufletească ce mi-a 'nseninat viaţa pe urma acestei călătorii şi-i plâng adeseori pe nenorociţii, care n'au avut în viaţa lor parte de mângâierea credinţei.

Azi catedrala românească se află 'n mijlocul oraşului. Atunci se afla pe ţărmul Mureşului, în faţa cetăţii, la mare lărgime, unde mi se va fi părut cu mult mai mare, decum în adevăr era. De altfel, toate erau pentru mine nemai pomenite, noi şi luminoase, nu numai mari, ci pline de măreţie.

Culmea a toată măreţia era însă la Bodrog.

Am sosit acolo pe 'nserate.

Prin apropierea mânăstirii, trece o cracă a Mureşului, Mureşul aşa zis mort, e o apă aproape stătătoare, plină de nufăr. Pe luciul ei înnota mare mulţime de raţe sălbatice, care, deprinse cu lumea, se apropiau fără sfială de ţărmuri. La dreapta apoi şi la stânga, erau înşirate focurile dela căruţele celor ce aşteptau şi ei să le vie rândul.

La Şiria se ţinea de două ori pe an târg de ţară, la care se adună din toate părţile lume multă. Tot multă e lumea adunată la târgul dela Pâncota, unde fusesem în câteva rânduri cu tata. Am rămas cu toate aceste buimăcit când am văzut lumea adunată pe ţărmuri şi 'mprejurul mânăstirii.

Peste câtva timp, noaptea era liniştită, iar în biserica luminată se slujiau priveghiile. Deoarece biserica nu putea

să 'ncapă decât o mică parte din lumea venită la mânăstire, mulţimea cea mare, mai ales Sârbi de pe ambele ţărmuri ale Mureşului, era 'ngrămădită pe sub zidurile bisericii. Nu era însă nici bâjbâială ca la târguri, nici înghesuială, ci toate se desfăşurau în linişte şi 'n bună rânduială. Unii ieşiau din biserică, alţii intrau în locul lor, fiecare la rândul lui.

Imi era parcă nu mă mai aflu pe pământ şi răsuflam cu un fel de sfială, pentru ca nu cumva să supăr pe vreunul dintre cei de prin prejurul meu.

La 'ntoarcere am făcut drumul în căruţă; el ni se părea cu toate aceste mai lung decât la dus, când îl făcusem pe jos, şi mai puţin plăcut.

7. Lume noauă.

La 20 Octomvrie 1860 Impĕratul Francisc Iosif I. a emis diploma, prin care a rânduit ca popoarele de sub stĕpânirea sa să-şi chivernisească ele însele treburile prin oamenii lor de încredere şi să se folosească fie-care de limba sa nu numai în biserică şi 'n şcoală, ci şi 'n administraţiune, precum şi în faţa tuturor instantelor judecătoreşti.

In Fevruárie anul viitor a fost apoi publicată aşa zisa pátentă pentru organisarea provisorie.

Mă aflam atunci la gimnasiul din Arad şi eram trecut de trei-spre-zece ani, dar nu-mi dedeam seamă, ca prin aceşte se croieşte pentru Români o viaţă cu totul noauă.

Umblând la biserică, unde se adunau Românii din Arad, aflasem dela colegii mei mai şiiutori, că domnii români sunt mari şi tari la Arad. — Constantini, un Român macedonean, era un fel de inspector şcolar. — Rusu, Dr. Şandor şi Gavra, erau profesori la preparandie, alt Constantin, fiiul inspectorului, Cocioba, Cornea, Arkosy şi alţii erau diregători la comitát. Mi se părea deci că şi aici e cam ca la noi la Şiria, unde toate de la Români atîrnau, şi găsiam că nu e lucru nou în felul lui, că la Arad a fost numit comite suprem un Român, Gheorghe Popa, acela-şi, al căruia tată a fost împuşcat de către generalul Bem. — A fost ápoi aleasă congregaţiunea comitátensă, care a ales diregătorii comitatului şi „solgăbiraele“, totodátă şi judecători cercuáli, Români pentru cercurile cu poporaţiune

românească. In satele românești a fost apoi introdusă limba omânească drept limba protocolară, și era de sine înțeles că și solgăbiraele, și diregătorii de la centrul comitatului aveau să se folosească de ea, ba și pe la ministerii trebuiau să fie secțiuni românești.

Rămânea să se mai aleagă și deputații pentru dieta ungară, care avea să-și trimită delegații în așa zisul Reichsrath din Viena, unde urmă să se stabilească organisațiunea monarchiei federalisate.

E de sine înțeles că Românii erau mulțumiți. Cu atât mai nemulțumiți erau maghiarii, care nu se puteau împăca cu gândul, că sunt puși la rând cu foștii lor iobagi, și se temeau ca aceștia nu cum-va să se ridice deasupra lor. Ei au hotărît deci să între în resistență passivă și să aleagă pentru dietă deputați, căre stăruie ca dieta ungară să nu trimită delegați în Reichsrathul din Viena.

Românii au ales, din contra, peste tot deputați, care stăruia, ca și Ungaria să-și trimită reprezentanții în Reichsrath.

Toate aceste sunt lucruri, pe care alții vor ti știind să le spună mai bine decât mine. Vorba e însе, cum le vedeam eu atunci.

Deocamdată mă voi mărgini să arăt, cum le vedeau Șirienii noștri.

Ei stăruiau, se 'nțelege, în gândul că Românii au să-și aleagă deputatul lor, cum își aleg pe cei dela primărie și pe cei din congregațiune și cum își au popa lor deosebit și treaba celor-lalți e, ce fac și pe cine trimit în dietă.

De gândul acesta nu s'au lepădat nici după-ce a fost încheiat pactul dualist și urma să fie aleasă dieta pentru votarea legilor așa zise fundamentale, de la care atârna viitorul țării.

După legea electorală de atunci votul atîrna de un anumit cens, pe care afară de Ardeal îl aveau cei mai mulți dintre foștii iobagi împroprietăriți. Singuri cei născuți din părinți nobili aveau vot și fără de cens.

Alegerea se făcea după cercuri. Alegătorii se adunau cu toții în centrul cercului electoral, și votul era dat pe față, cum i se cuvine adevăratului bărbat.

Era însă o veche tradițiune ca agenții electorali, așa

zişii „*corteşi*“, să-i transporteze pe alegători la locul de alegere şi să-i ospăteze pe socoteala candidatului. Se adunau deci la alegeri mii de oameni, care mâncau şi beau, încât foarte uşor se produceau încaierări.

In cercul Şiriei cei mai mulţi dintre alegători erau, ce-i drept, Români, dar candidatul român nu putea să fie ales decât fiind votat de toţi alegătorii români.

Şirienii au pus candidatura lui Anton Mocioni, om cu desevîrşire necunoscut în partea locului, dar Român de frunte. Cei-lalţi au pus în faţa acestuia pe Ioan Bohus, domnul de pământ, om cu legături între magnaţi şi unul dintre cei mai bogaţi în comitat. El se bucura în acelaşi timp de multe simpatii între Românii de prin satele, unde avea fie moşii, fie păduri, fie dreptul de zeciuială asupra viilor foarte întinse. Fiind apoi Slovac, el ne suferia la curtea lui pe lângă Slovaci decât Români. Advocatul domeniilor lui, Nistor, era Român, Alt Nistor îi era medic de casă. Protopopul greco-catolic, Grama, îi erà om de încredere. Şeful grajdurilor lui erà un oare-care Burău, al căruia ginere, Boros, avea multă trecere la Români. Doicău, soţul doicii unuia dintre fiii lui, era epitrop al bisericii. Când era să li se dee sătenilor pământ fie 'n parte, fie 'n arendă, cei-lalţi veniau la rând numai după-ce dintre Români nu mai cerea nimeni. Afară de aceasta în vre-o şapte sate din cerc mulţi dintre Români îi erau unii pădurari, alţii vieri, ear alţii pândari, argaţi ori în vre-au altfel supuşi, şi toţi aveau rude şi fini ear „*corteşii*“ lui întindeau pretutindeni mese, desfundau butoaie, ba mai împărţiau cu mână largă şi bani.

Şirienii au ales deci un comitet, în fruntea căruia s'a pus chiar bireul, deşi candidatura lui Bohuş erà susţinută de guvern, şi membri comitetului au început să cutriere satele din cerc dându-şi silinţa să 'nduplece pe toţi alegătorii români, ca numai pentru candidatul român să-şi dee votul şi să iee la goană pe cei ce şed la mesele întinse de „corteşii“ străinului, beau din butoaele desfundate de dînşii, ori primesc bani pentru-ca să se lepede de fraţii lor.

S'a pornit o luptă crâncenă, numai însе între Români. dintre care mulţi s'au ales cu capetele sparte ori stâlciţi

în bătăi şi ear alţii au fost păgubiţi în fel de fel de chipuri pentru-ca să le peară pofta de a vota alături cu străinii, pe care nimeni de altminteri nu-i jignia cu nimic.

Apropiindu-se ziua hotărîtă pentru alegere, câţiva dintre fruntaşii satului s'au dus la Bohuş şi l'au rugat să-şi retragă candidatura pentru-ca să înceteze vrajba dintre oamenii, care sunt atât de îndârjiţi, încât nu se sfiesc a striga 'n gura mare, că dac'ar fi să fie ales, nu-l vor lăsa să se ducă la Pesta, ca să vorbească acolo'n numele Românilor.

Candidatul guvernului era p'aci - p'aci să-i dee pe scară. Ziua următoare s'a stîrnit înşe la mesele întinse sub poarta castelului o' ncăierare, în care au remas doi oameni morţi şi acum el a ieşit în balcon, şi a declarat, că-şi retrage candidatura.

Anton Mocioni n'a fost deci ales, ci proclamat deputat al cercului electoral din Şiria, şi nici n'au mai fost apoi lupte electorale la Şiria, căci n'a 'ndrăznit nici guvernul, nici vre-unul dintre partidele opoziţionale maghiare să pună candidatură 'n faţa candidatului susţinut de Şirienii deprinşi a-şi proclama deputatul.

Ioan Slavici

(Va urma).

NUD[1])

Pentru L. G.

Uşor păşind pe plaja blondă
Ea flutură spre Mare,
Când — esă luna vagabondă
Din aburi grei de sare.

Din ape-a stâncilor brelocuri
Urc verzi ca amarantul,
Pe când pe ţărm, prin negre blocuri,
Se zdrenţue Neantul...

Crini mici în coamă poartă valul
Şi 'n grote dorm meduze —
Iar alge-au împletit coralul
In leşinări de buze.

Ci 'n larg — trec purpurii trireme
Cu pânzele de spumă,
Ce duc Prinţese 'n albe steme
Pe prorele de humă.

Când stă pe-o lespede mâncată,
In fraged muşchi vopsită:
Ea are haină sidefată,
Privirea despletită...

Spre cer îşi urcă sânu 'n lene
Şi-a gurii rodii coapte,
Iar părul care curge-alene
l'un val opac de noapte...

---

[1]) Din volumul «Pridvoare».

I-s ochi-adânci: două fântâne
Umplute de 'ntuneric...
Ci capul sprijinit pe mâne
Răsfrânge-un râs isteric.

Oh, ochii tăi visaţi de veacuri,
Uşor umbriţi de gene,
Răsar încinşi ca două lacuri
De trestii fluviene...

Iar sânii, sânii tari de dalii,
Cu pante de lumine,
In bronzul rondelor medalii
Sânt două mici coline.

Oh, sânii tăi ca două scuturi
Din coapse pân'la pântec!
Când zîmbetul pierdut ţi-l fluturi—
Eşti dulce ca un cântec.

Iar pielea roză, satinată,
E ca în zori gheţarii
Pudraţi de-o noapte înstelată
Pe-a nordului fruntarii...

Oh, şoldul tău tăiat în lavă
E arcul lui Selene...
Şi 'n sărutarea-ţi de otravă
Dorm ape letheiene.
. . . . . .

Când esă luna vagabondă
Din aburi grei de sare,
Uşor păşind, pe plaja blondă
Ea flutură spre Mare...

Din ape-a stâncilor brelocuri
Urc verzi ca amarantul,
Pe când pe ţărm, prin negre blocuri,
Se zdrenţue, Neantul...

Ion Ojog

DINTR'UN VRAF DE HÂRTII INGĂLBENITE

«... 5 Noembrie 1906. — In ziua de Sf. Dimitrie, am expediat directorului unei reviste din Capitală primele trei scrisori către Simforoza şi încă una, pentru el.

Mult stimate şi scumpe Domnule ***

Iată, în această anexă de 25 de pagini, rodul promisiunii mele de acum o lună. Permiteţi-mi să vă relevez, satisfăcut, că m'am ţinut de vorbă. Merit, prin urmare, cu drepturi reînoite, să figurez în opiniunea dv. printre aceia ale căror făgădueli sunt «deja o mică realitate». Vă reamintesc această vorbă, pentrucă mi-a făcut plăcere, când mi-aţi spus-o; sânt mulţumit că am putut să vă dau dreptate.

Dar cam târziu! E o lună de când am avut cinstea să calc pragul Dv. Credeţi-mă că s'au ivit destule pricini de întârziere. — Am fost primit la Facultatea greacă orientală, din universitatea Franz-Iosef din Cernăuţi — un an la primăvară — cu condiţiunea să audiez 2 semestre universitare şi cu dreptul să depun, după audiere, cele 2 examene «riguroase» cari, trecute cu succes, aduc urmarea şi premiul doctoratului în teologie. La primăvară, voi termina cu frecvenţa, până în cealaltă primăvara (1906) voi fi — nădăjduesc — doctor în teologie. Cursurile se fac destul de bine, profesorii sunt serioşi specialişti, şi pentru ca să-i întâlneşti la examene, cu cinste, trebue să munceşti.

Dar deşi cu întârziere, faptul e îndeplinit: v'am trimis ceva. Ce anume? — iată esenţialul. — Scumpe domnule ***, la prima cercetare, trebue să vă încerce 2 deziluziuni, care fac

una în fond: Manuscriptul poartă în frunte «Scrisori către Simforoza», iar în pagina din urmă G. Galaction: un titlu şi o semnătură pe cari, poate, le-aţi mai întâlnit odată. Permiteţi-mi să le acopăr cu creditul ce am onoarea să am în ochi-dv. şi să vă invit respectuos să treceţi peste prima impresiune şi să citiţi cu interes aceste 3 scrisori.

Presupun că le-aţi citit. Aceste scrisori sunt cele dintâi 3 din vreo 30 şi mai multe pe cari le voi strânge, cu încetul, pe drumul către doctoratul în teologie şi după el. Ele alcătuesc, în intenţiunea mea, un volum de literatură creştină apologetică — un volum a cărui soartă va fi cu totul alta decât a volumului pe care îl visam şi'l promiteam asupra Iuliei Haşdeu. Căci, de data aceasta, pun la socoteală numai dispoziţiunea şi puterile mele, nu şi factorul, necunoscut, de pildă al atitudinii şi secondării D-lui Haşdeu. Cu felul meu perseverent şi devotat ideii îmbrăţişate, să credeţi că Iulia Haşdeu era să aibă azi o carte vrednică de ea, dacă părintele ei m'ar fi sprijinit măcar cu o mână. Dar să scrii o întreagă carte biografică şi critică, numai pe baza câtorva date şi a unei jumătăţi de operă — pe când restul doarme în sertarele dela Câmpina — era greu din cale afară. Imi va părea totdeauna rău că am promis zadarnic, dar mai ales că n'am fost ajutat să-mi ţin promisiunea.

De data aceasta, stă lucrul altfel. Cartea ale cărei prime 3 capitole stau pe masa dv. creşte şi va creşte până la pagina-i finală din inima şi din inteligenţa mea. In Galaction şi în Simforoza aveţi 2 coarde deosebite, pe care le-am desrăsucit din una şi aceiaşi coardă: conştiinţa mea creştină, sub arcuşul Filosofiei şi al Ştiinţelor păgâne. Este o despărţire într'un fel de extrema dreaptă şi extrema stângă, pe care o operez asupra unui cinstit cuget de creştin, convins pe deplin că Isus Christos a înviat din morţi şi că tronează, în ceruri, deadreapta Tatălui; însă, solicitat de principiile filosofiei şi de teoriile ştiinţifice moderne, în părută ori reală duşmănie cu credinţa lui. Cum arată credinţa în Christos, pusă cu încredere şi cu bravură, nu numai în lumina dar chiar în focul celor mai emancipate idei de astăzi? Aceasta este tema cărţii mele.

Galaction este inima arzătoare şi străpunsă de adevărul Evangheliei; Simforoza e glasul filosofiei vechi şi nouă.

Galaction e adunătorul şi interpretul faptelor şi al istoriei: (Christos e mărturisit: miraculos şi biruitor al morţii prin sdrobitoare dovezi istorice!) Simforoza este teoria care pleacă dela un principiu, disciplinează lumea după plac, şi ignoră ori nu vrea să ştie nimic despre faptele ce contrazic şi protestează împotriva principiului predilect.

Galaction este convingerea intimă şi cuceritoare, care se încleştează prin rădăcini de fapte petrecute, de dovezi: ca şi văzute, de urmări din propria fericire sufletească; Simforoza e filosofia ce se miră, şovăeşte... Şi se stinge în convertire sau în neutralitate.

Să vă mai spun că însăşi această carte e cea dintâi dintr'o trilogie?... — aş merge prea departe. Imprejurările vieţii sânt atât de grele şi de felurite, nevoia de a-ţi face o carieră, din catedră, are atâtea constrângeri şi atâta aviditate de vreme şi de lucru, în cât şi atât cât am promis ar putea să sufere daune şi întârzieri.

Unde să mai punem faptul că, în teologie, libertatea este prohibită şi nu numai libertatea judecăţii personale dar chiar şi a nuanţei personale, în rejudecarea — fie cât de ortodoxă — a unei cesiuni.

Dar, scontând viitorul şi împrejurările vieţii nu cu scontul cel mai bun, ci cu unul mediocru, cred că pot promite că în 2 ani — $2^1/_2$, voi putea să scriu şi să disciplinez vre-o 30 de scrisori (cartea în chestiune). Publicarea lor ar urma nu strict regulat: câte 3 la fiecare 3 luni, ci cu variaţiuni.

Rămâne acum o singură chestiune: cea ultimă şi capitală. Vă convine această industrie a penei mele? Găsiţi interesant şi potrivit ca revista dv. să dea în vileag aceste «Scrisori către Simforoza?». Aveţi absoluta libertate a deciziunii. Vă rog să nu vă simţiţi întru nimic legat faţă de mine. Cum veţi găsi cu cale, aşa veţi hotărî. Eu sunt mulţumit că m'am ţinut de vorbă.

Convins că prin această cerere nu vă fac supărare, vă salut, scumpe domnule *** cu respectul şi cu simpatia pe care nu vi le-am alienat niciodată..."

Gala Galaction

CASTELUL

Castelul e pustiu acum, bătrân, pierdut, uitat de vreme..
Bătut de ploi, bătut mereu de vânt. In curtea solitară,
Imensă, cărările-s pierdute, tăcerea e stelară.
Un martor al vremilor de-apusă fericire, geme
Singur: lacul. In el se oglindeşte tăcută luna,
O floare de argint ea pare în lumea asta moartă.
Povestea ei? — poemă cu trist sfârşit, mâhnită-şi poartă
Clipele. Pe visători — amicii ei de totdeauna —
Pe ei să-i întrebaţi de vreţi să ştiţi povestea ei întreagă.
Cărările-s pierdute, pierdute, tăcerea e stelară,
Pantofi micuţi, surâsuri de cristal, în curtea solitară
Nu veţi mai întâlni, doar luna rătăcind ca o pribeagă.

Un martor al vremilor de-apusă fericire geme...
Castelul? — pustiu acum, bătrân, pierdut, uitat de vreme.

Al. T. Stamatiad

O INSPECŢIE CU TÂLC

— Acţiunea se petrece prin anul 1900 şi ceva —

PERSONAGIILE

Colonelul Lascu, poreclit Napoleon } Comandantul Regimentului

Generalul comandant al Brigăzii

Maiorul Gârje, ajutorul colonelului

Leizer Furierul

Vârlan, *Corteanu*, *Zănescu*, *Crivăţ*, *Fonescu* } Căpitani

Gafiţa, *Pistrugă*, *Bursuc*, *Butuc* } Soldaţi

(In planul II în dreapta un pom rămuros; subt el o baracă de lemn lungă, ţine loc de cancelarie. N'are uşi. Se văd două mese de scris şi un dulap cu arhivă. In stânga trei nuci bătrâni ocupă planul I şi II, după ei, în stânga se întinde o grădină. In fundul scenei o câmpie, în depărtare se văd clăi de pae. Cer senin. Planul III e liber. Pe jos iarbă).

SCENA I

Căpitanul Take Corteanu şi Leizer, furierul.

(Furierul stă rezemat într'un cot la o masă cu ochii pe o condică deschisă; cască şi se întinde. Intră căpitanul, cărunt, cu mustaţa mică; fredonează o melodie uşoară).

Corteanu. — S'a întâmplat ceva, băete?... azi n'am fost pe aici... dacă e vreun ordin, mi-l aduci acasă...

Furierul. — (se ridică) Să trăiţi dom'Căpitan... e un ordin la raport...

Corteanu. — Ia să-l văd... (s'apropie, îşi dă chipiul pe ceafă, citeşte rar) la ora 2 toţi ofiţerii se vor aduna la cancelaria companiei I, pentru a primi ordine... (întrerupe; aparte) sigur, la ora 2... a'nebunit... pe căldura asta... (continuă cititul) în vederea inspecţiei domnului (speriat) general... comandantul brigăzii, (se opreşte) Na... inspecţie mai trebuia acum... (continuă) care va avea loc chiar azi... (se opreşte) ptiu (trânteşte chipiul pe masă stă jos şi continuă... la ora 5... (se ridică nervos, îşi ia chipiul)... ptiu! cin'te-aduse tocmai azi!.. (pauză, apoi către furier) doctorul e la regiment, băete? că mi-e rău... abia am putut veni...

Furierul. — Nu l-am văzut azi, domne căpitan.

Corteanu. — Aşa? . atunci du-te la Beker şi adu-mi un sfert de vin şi un sifon.

Furierul. — Am înţeles, domne căpitan... ăsta e chiar bun la boala d-vs... (ese).

SCENA II

Aceiaşi Plut. Major

(Căpitanul stă gânditor. Din când în când ridică în sus mâna dreaptă, cu pumnul închis, afară de degetul mare şi face: Hm! Intră plut. major).

Corteanu. — (Vorbeşte singur) Ei... şii? (face semn cu degetul) (Pauză) Hm!..

Plut. Major. — S'trăiţi domne căpitane...

Corteanu. — Ei şii? (face semnul) Poat'să vie...

Plut. Major. — (Il priveşte nedumerit).

Corteanu. — (Mai accentuat) Ei... şii?..

Plut. Major. — Nu-i nimic domne căpitane.

Corteanu. — (se ridică înfuriat) Cum nu-i nimic mă dobi...

Plut. Major. — (speriat). Ba este... domne căpitane... a mai mu... (Il întrerupe căpitanul).

Corteanu. — Sigur că este (s'aşează)... Ştii?

Plut. Major. (mulţumit). — Păi se poate mişca un pai fără să ştiu eu?.

SCENA III

Aceiaşi. Furierul

E ghiaţă domnule căpitan... ăsta e chiar bun, mai ales la boala dumneavoastră. (ese).

(Căpitanul face un şpriţ, îl bea repede)

Corteanu. — Aha!.. bun (mai pune un şpriţ, se reazămă în cot, îl bea, apoi rămâne gânditor)... Ei şii?.. vie... (către plut. major) ştii?..

Plut. Major. — Cum să nu ştiu, domne căpitane... n'am stat toată ziulica lângă el... până ce-a mu... căpitanul îl întrerupe brusc).

Corteanu (înfuriat). — Iar te fac dobitoc... nu ştii nimic...

Plut. Major (plângător). — Până ce-a murit domne căpitane... la căpătâiul lui am stat... (căpitanul îl priveşte mirat)... Intrebaţi şi pe domnu doctor veterinar...

Corteanu (speriat şi înfuriat). — Dar ce e... iar a murit vreun cal?...

Plut. Major. (același ton). — Da, domne căpitane... știu eu ce să mai cred!... al treilea într'o săptămână... o fi și de căldura asta... par'că a dat holera în ei...

Corteanu (înfuriat). — Ei și ce le faceți?.. Veterinarul ce zice?.. Azi vine domnul general în inspecție, ce-i spun?.. De ce mor?... (pauză, stă gânditor, apoi îngrijat). Au să moară toți. Ce le faceți la ceilalți?

Plut. Major. — M'am gândit să le dau picături de Davila, domne căpitane... trimit la oraș să cumpăr un kilogram și-i scap de boală, domne căpitane.

Corteanu (tot gânditor). — Ei șii? vie... poat'să vie. (plutonierului) Câți au murit? (își toarnă un șpriț).

Plut. Major. — Trei... dar cu doctoria lui Davila, îi scap...

Corteanu. (mulțumit). — Ești sigur?...

Plut. Major. — Sigur, domne căpitane.

Corteanu. — E!... să vedem (pauză) mai ad'un sfert de vin.

Plut. Major. — Leizer!

Furierul. — Ordonați, dom' căpitan.

Plut. Major. — Mai adă un rând (furierul ia sticla și sifonul, apoi ese).

Corteanu (plictisit). — Azi vine în inspecție, domnul general... am să-ți dau ordine mai târziu.

Plut. Major. — Prea bine, domne căpitane (ese).

SCENA IV

Căpitanul Vârlan, Corteanu, furierul.

(Se vede venind agitat căpitanul Vârlan)

Căpitanul Vârlan (furios). — Dar bine mă Take, asta-i... pe onoarea mea, auzi, inspecție acum. Pe căldura asta... (dă mâna cu Corteanu) asta-i... (s'așează) și Napoleon ăsta al nostru te chiamă acum la ordine. Te coci de căldură... pe cinstea mea. Tu ce zici?...

Corteanu (plictisit). — Am zis să-mi aducă un sfert de vin și-un sifon.

Vârlan. — Ia lasă gluma... ție nici nu-ți pasă... parcă abia aștepți generalul.

Corteanu. — Da-da... sigur... dac'ar veni el când l'oiu chema eu. (Intră furierul cu vinul).

Vârlan. — E de-al tău, Take?

Corteanu. — Nu... e dela Beker, din al meu bem diseară la gustare.

Vârlan. — Aha!... te ei bine cu șeful... o să ești fain la inspecție.

Corteanu. — (Își face un șpriț). E o căldură! (bea) tu nu ei un șpriț?

Vârlan. — Adă-mi și mie un șfert Leizer.

Furierul. — S'aduc un kil, dom' căpitan ... ce-ajunge un sfert ? acum i-așa de cald ... trebi să vie și dom' căpitan Zănescu și dom' căpitan Fonescu și dom' căpitan Crivăț și dom' Maior, pe căldura asta, așa domni ofițeri ca Dvs. trebi să se ricorească bini ...

Corteanu. — E, adă un kilogram și 5 pahare. (furierul strânge sticla și sifonul și pleacă).

Vârlan (în urma lui). — Adă două Leizer !

Furierul (de departe). — Da, dom' căpitan .. la așa domni ofițeri. ca Dvs. ce ajunge un kil ? nici două n'ajunge ...

SCENA V

Aceiași; Căpitanul Zănescu, căp. Crivăț și căp. Fonescu.

(Căpitanul Zănescu vine învârtind o cravașe în aer și fluieră. Căpitanul Crivăț îi arată pe ceilalți doi și râde spunându-i ceva.

Zănescu (vorbește aferat. — Bonjour, băieți (dă mâna) dar ce, Take, te usuci ?

Crivăț. — Să știi că eși prost la inspecție, Tache ... (dă mâna cu ei,) dacă pe zăduful ăsta tu nu bei un șpriț ... asta înseamnă ghinion.

Vârlan. — Nu vă speriați ... a spart el ghinionul. Ia uitați-vă 'napoi (Le-arată pe Leizer care vine cu sticlele) încă a avut grije și de voi. (Ceilalți se uită; furierul pune vinul pe masă, și le face câte un șpriț).

Zănescu. — A !... bravo Take ...

Crivăț. — Perfect Take ... nici nu se putea altfel ... e rece, Leizer ?

Furierul. — E di la ghiață, dom' căpitan (se retrage) (ciocnesc paharele și beau).

Zănescu. — Fain, Take.

Vârlan. — Ghiață ... parcă-ți dă putere.

Crivăț. — Să știi că eși bine la inspecție.

Vârlan. — Ei bine, măi băieți, ce i-a venit gust de inspecție acum, pe zăduf? .. eram decis să protestez ...

Crivăț. — Prin vreun raport de boală?

Vârlan (râde). — Pe onoarea mea ... păi ce ... ăsta-i timp de inspecție ... în toiul verii?

Corteanu. — Are dreptate ... așa e ...

Zănescu (se ridică și se plimbă). — Nu vă supărați, domnilor .. că trece și asta ... n'ați mai văzut inspecție !..

Vârlan. — Ce vorbești? ... îl cunoști pe general?!...

Zănescu. — Și dacă nu-l cunosc?

Vârlan. — Lasă c'ai să-l vezi ... s'a brodit și cu Napoleon al nostru ... să-l vezi acu ce spune ...

Corteanu. — Parcă-l aud... (îl imită) iubiții mei, azi avem deosebita cinste să ne inspecteze?!...

Vârlan (imită și el). — Iubitul nostru comandant...

Corteanu. — (Acelaș ton) erarhic.

Vârlan. — Da... ș'apoi să eșiți așa, să vorbiți așa, să faceți așa.

Crivăț (ironic). — Și vă temeți?... nu știi că de ce ți-e frică nu scapi?

Corteanu. — Păi da... tu, alt Napoleon...

Zănescu (toarnă vin la toți). — Las'... are să fie bine... (vine căpit. Fonescu repede, ceilalți îl privesc cu mirare).

Fonescu. — Vine Napoleon (Ceilalți își umplu repede paharele și beau).

Corteanu. — (Îi pune și lui Fonescu un pahar). Ia și tu Fănică dragă, că ai să te usuci ascultând pe Napoleon.

SCENA VI

Aceiași, Colonelul, Maiorul Gârje

(Colonelul intră în fugă, făcându-și vânt cu batista. E înalt, uscățiv, ras de mustăți, bine îmbrăcat).

Colonelul (prefăcut încântat). — Bonjour băeți... (Îi caută cu privirea. Ofițerii se scoală în picioare și salută). Toți (pe rând). Am onoare să vă salut domnule Colonel.

Colonelul (scoate ceasul). — Sunteți toți, nu-i așa?... și eu la la fel... 2 fără un minut căci *l'exactitude c'est la politesse des rois.*

Corteanu. — Domnul Maior, dar trebue să vină.

Colonelul — (mirat și supărat). Cum, nu-i aici încă?...

Vârlan. — Vine... trebuie să vină... cu căldura asta a mai...

Colonelul (îl întrerupe). — Datoria nu are scuze.

(Intră maiorul agale, gras, cu mustățile lăsate în jos, cu chipiul în mână făcându-și vânt)

Maiorul (vorbind pe nas). — Am onoare, domnule colonel... ptii!.. te topești... nu altceva...

Colonelul. — (Scoate ceasul, se uită apoi spune cu înțeles) *L'exactitude c'est la politesse des rois*... domnule maior!...

Maiorul — (Își șterge fața; indiferent). Ahà...

Colonelul (vesel, prefăcut). — Iubiți camarazi... v'am anunțat cauza adunării... azi avem deosebita cinste să ne inspecteze iubitul nostru comandant... erarhic. (Vârlan, Crivăț și Zănescu își dau cu coatele). Sunt sigur că fiecare dintre noi vom căuta să probăm că ne-am făcut complect datoria... de asta pot conta pe D-stră., așa-i?

Toți. — Da, sigur... mă rog... vă mai îndoiți!?

Colonelul (mulțumit). — Știam, știam... și nici nu se poate ca regimentul pe care-l comand eu, să nu fie la înălțimea cerințelor... experiența mea... prin străinătăți, trimis de stat... toate acestea unite cu bunavoința voastră îmi dau garanția că inspecția se va trece (hotărît) cu succes.

Maiorul (mai mult plictisit). — Da sigur (își șterge fața).

Toți: Sigur.

Colonelul. — Și vom părăsi aceste lanuri, cu amintiri plăcute, cu note frumoase la memorii, dar mai presus de toate (marțial) cu conștiința înconjurată de aureola înplinirii datoriei. (Vesel) Așa-i?

Toți. — Desigur, domnule colonel... desigur.

Colonelul (s'așează). — Stați jos băeți... stați jos... acum am de făcut numai câteva recomandațiuni... încep cu prezentarea ofițerilor. Știți că domnul general e foarte susceptibil... unii dintre ofițerii D-vs., dela unități, salută așa (se scoală, își pune chipiul și arată salutul franțuzese, degajat) așa nu-i bine... să salutați cu toții uite, așa (arată un salut cazon) și să răspundeți scurt: dà domnule general... nù domnule geueral... prea bine domnule general... v'o repet, e foarte susceptibil... așa sunt oamenii mari... (s'așează) apoi dorește ca fiecare să-și cunoască perfect oamenii, să știe dacă au părinți, frați, surori, cât pământ au... așa că în carnetele D-vs. să fie trecute toate acestea... le aveți?...

Toți (codindu-se). — Mda... mda... mai lipsește câte ceva... dar le complectăm. (își fac semn)

Colonelul. — Conferința ofițerilor și critica, va fi aici la umbră, colo sub pomi am dat ordin să se aducă o masă și cu o gustare... căpitanul Corteanu ne dă vin de-l bun (zâmbește).

Maiorul. — Șeful te notează dùpă, nu înainte de masă.

Colonelul. — Exact... iar pentru a-i arăta (afectat) dragostea noastră să se pună așa ceva (indiferent) pe ici pe colo (arată) o placardă cu urare de bun venit sau (mai convins) camaraderie adevărată. (Se ridică cu toții) atunci ne revedem la 5... (pleacă).

SCENA VII

Aceiași

(Maiorul își face un șpriț și bea... ceilalți se plimbă gânditori. Corteanu zărește furierul la colțul bărăcii).

— **Corteanu** (furierului). — Adună toți oamenii acum. (Se întoarce; furierul pleacă).

Maiorul. — (Maiorul mai face un șpriț și-l bea). E cald...

Crivăț (se întoarce) L'a încălzit Napoleon cu discursul lui...

Corteanu (lui Crivăț ironic). — Ce te faci, cu carnetele?... parcă spuneai că le ai gata.

Crivăț. — Știu eu! (Maiorului) ce ne facem, nene Mihalache...

Maiorul (supărat). — Te rog, te rog... căpitane... aici sântem (bea) la serviciu... acum sunt domnule Maior (pune paharul pe masă).

Corteanu. — Ba nu, zău... ia las-o cu miliția, nene Mihalache... ce ne facem cu carnetele?

Maiorul (serios). — Apoi de ce nu le-ați făcut ?... Făceți-le acum... mai aveți timp... chemați toți oamenii și întrebați-i.

Corteanu (se uită la ceas). — Trei... până la 5 le dăm gata... (vesel) să trăești nene Mihalache... să mai bem un rând.

Maiorul (supărat).—Te rog... te rog... căpitane... ți-am spus c'aici suntem (bea) la serviciu... Acum (lasă paharul) plec... bobocii se numără... la 5 (ese).

Crivăț. Și eu plec să-mi fac carnetul.

Vârlan, Zănescu, Fonescu: și eu... și eu... și eu... noroc Take! (es) (intră plut. major).

Corteanu. — La revedere (către plut. major). Inspecția este la ora 5. Până atunci trebuie să complectăm carnetul cu apelul oamenilor, să vedem câtă avere are fiecare, numele părinților, rudelor... așa cere domnul general... am dat ordin să s'adune oamenii.

Plut. Major. — S'adună acum, domne căpitane.

Corteanu. — Inspecția se face aici... este mai umbră: a dat ordin domnul colonel să se aranjeze bine pe aici... ai să pui să aducă niște cărămidă pisată și cu nisip și faci așa... ca un covor...

Plut. Major. — Am înțeles domne căpitane (salută).

Corteanu. — Pui pe furier... pe Leizer să facă un afiș mare, pe o bucată de carton și să scrie pe el: Trăiască iubitul nostru general... „iubitul" să fie scris mai mare... ai să-l atârni aici (arată un colț al bărăcii) și altul aici în pom (arată) mai mare scris așa. „Trăiască *supremul* cap erarhic al brigăzii noastre",

Plut. Major. — Prea bine, domne căpitane (salută).

Corteanu. — Ai să aduci o masă mare, cu flori de câmp, popotarul îți dă gustare, vinul meu îl pui la ghiață, cu sifoane... și ai să așezi masa aici la umbră... (pauză) numai să vezi să fie bine aranjată... și afișele alea... (autoritar) te pricepi ori nu?..

Plut. Major. — Da cum nu, domne căpitane... se poate?.. pun și nisip, pun afișele... împodobesc și masa (vesel) știu eu ce trebuie... asta se chiamă periala (își scutură haina) șefului... iar când faci știți... cu flori mai multe... zicem, la noi, în cazon, că dai cu peria, (face semnul... s'aude comanda: stâng;-drept;-stângu! apoi: stăi! se văd în colțul bărăcii doi oameni).

Furierul — Am venit cu oamenii, domne căpitane.

Corteanu. — Să vie câte unul... (s'așează la masă) ia registrul și carnetul, strigă-i și pune la fiecare, în carnet, numele părinților, câți frați, câte surori are, cât pământ. (Către plut. major) știi tu...

Plut. Major. — Știu, domne căpitane. — (Furierul deschide dulapul, scoate un registru, un carnet negru de buzunar, potrivit, călimara, tocul, apoi a'așează la masă).

SCENA VIII

Corteanu, Plut.-Major, Furierul, Soldații.

(Corteanu stă la masă, cu capul rezemat într'o mână. Furierul deschide registrul, se pregătește de scris).

Furierul (strigă). — Gafița Alecu! (S'aude de-afară): Ordonați! (apoi vine un soldat în pas alergător în scenă, se oprește în fața lui Corteanu și salută).

Soldatul Gafița. — S'trăiți dom' căpitan. — (Corteanu nu se uită la el. Stă gânditor și zice Hm!, Hm!... pauză, apoi soldatul se uită la plut. major. Acesta îi face semn să vie la masa a doua. Soldatul s'apropie).

Furierul (către soldat). — Ai părinți?

Soldatul. — Am.

Furierul. — Cum îi chiamă?

Soldatul. — Vasile și Ioana.

Furierul. (scrie). — Vasile și Ioana... frați, surori, ai?.

Soldatul. — Am.

Furierul. — Câți?

Soldatul. — Noi sântem... șese copchii de toți... că tata s'a însurat a doua oară... și-a mai făcut doi...

Plut. Major (înfuiirat). — Lasă asta, băete (îi arată pumnul) spune câți sânteți băeți și câte fete... nu vezi că nu-i timp (îi arată iar pumnul)

Soldatul. — Trei băeți și două fete... astea-s făcute acu.. de-a doua oară.

Furierul (scrie). — Trei băeți și două fete... pământ aveți?

Soldatul. — Este.

Furierul. — Cât?

Soldatul. — Așa ca vreo... trii zeci de prăjini...

Furierul (scrie). — Treizeci prăjini pământ (se uită la plutonier).

Plut. Major (enervat către soldat). — Hai pleacă! (furierului) altul!

Soldatul (salută). — S'trăiți dom' căpitan (ese).

Furierul (strigă). — Pistruga Niculai. (Deafară s'aude iar: Ordonați! apoi intră în fugă în scenă, un soldat, se oprește în fața lui Corteanu și salută).

Soldatul Pistruga. — S'trăiți dom' căpitan. (Corteanu și plut. major au acelaș joc, din scena precedentă. Soldatul se apropie de masa a doua).

Furierul (către soldat). Părinți ai!

Soldatul (flegmatic). Apăi am.

Furierul. — Cum îi chiamă?.

Soldatul. — Petre și Maria

Furierul (scrie). — Petre și Maria... frați, surori ai?

Soldatul (flegmatic). Avem, cum nu.

Furierul. — Câți?

Soldatul (nedumirit). — Câți băeți?... ori fete?...

Plut. Major (înfuriat). — Mă!, ești prost... sau te faci (îi arată pumnul) câți sunteți băeți și câte fete... ne ții aici un ceas?

Soldatul (intimidat). Apoi sântem trii băeți... și vreo.... două-trii fete...

Plut. Major (înfuriat, s'apropie de el). — Mă!... cum două-trei mă?...

Soldatul (speriat). — Apăi... s'trăiți dom' p'toner-majur... așa, două ori trii... n'am fost demult pe-acas... aveam două... dar acum poate a mai hi una... (timid)... c'așa era vorba; or o hi vr'un băet.

Plut. Major (zâmbește). — Păi nu ți-a scris, mă?... (către furier) scrie trei băeți și două fete...

Furierul (scrie). — Trei băeți și două fete... (către soldat) cât pământ aveți?.

Soldatul. — Am avut trei fălci... da' acu nu știu... că poate a mai și vândut din el, să cumpere niște ghite pântr'o soră de măritat. (Furierul se uită întrebător la plutonier).

Plut. Major — Scrie trei fălci (soldatului enervat). Hai pleacă.

Soldatul (salută). — S'trăiți dom' căpitan (pleacă).

Corteanu (se 'ntoarce și răspunde plictisit). Bună ziua (către plutonier) mai ai mulți... câți ai făcut? merge?.

Plut. Major. — Merge, domne căpitane... am terminat cu doi.

Corteanu. — (Se ridică îndată, scoate ceasul, se uită, întreabă speriat). Câți?

Plut. Major. — Doi.

Corteanu. — Dar ce, ești nebun?.. ceasul aproape 4 și la 5 începe inspecția...

Plut. Major. — Până întreb pe fiecare... până scrie... trece timpul domne căpitane.

Corteanu. — (Vine la masa cealaltă, dă la o parte brusc pe furier, ia registrul lung, îl întinde furios plutonierului și se pregătește de scris). Na! să-ți arăt eu cum se scrie... Citește!

Plut. Major. — Bursuc Toader! (s'aude de-afară: Ordonați!).

Corteanu (furierului). — Să plece toți... n'am nevoie. (plut. major și furierul es, plut. major spune ceva unui sergent, apoi s'aude comanda: *drepți! capul coloanei la dreapta împrejur 'nainte marș!*. Se văd cei doi oameni care se întorc și pleacă, furierul și plut. major reintră; căpitanu continuă) îi cunosc eu, scrie: părinți: Vasile și Maria, 5 frați, 3 surori... 2 fălci de pământ... asta-i! (furios către plutonier) ai văzut? altul... (se uită la ceas). Hm!.

— **Plut. Major**. — Butuc Grigore!

Corteanu (scrie iute). — Părinți Grigore și Elena, frați...

Plut. Major (timid). — S'trăiți, domne căpitane... ăstuia i-a murit tată-su, Ioan Butuc... știți că i-ați dat permisie de-a fost la înmormântare.

Corteanu. — Ce are a face... îi pun o cruce. (face semnul pe carnet) scrie: frați 3, surori două...

Furierul. — S'trăiți dom' căpitan... n'are frați, nici surori...

Corteanu (supărat). — Te-am întrebat eu, dobitocule? să-l bagi la carceră (se uită la ceas, scrie) pământ... 2 fălci... altul...

Plut. Major. — Astanei Ioan!

Corteanu (scrie). — Zamfira şi Gheorghe... fraţi 1, surori una, pământ 5 fălci...

Plut. major. — N'are nici zece prăjini, domne căpitane... ăsta-i lăutar...

Corteanu. — Te-am întrebat eu? Aşa să-l faci (se ridică). Ai înţeles? (ese).

Plut. major. — Înţeles domne căpitane (salută)... dacă aşa cere disciplina! (către furier) ai văzut cum se face carnetu? Tare-i oţ dom căpitan... într'o zi ar face toată armata... acu să-l daí gata... eu mă duc să văd de afişele alea şi de masă (ese; furierul s'apucă scrie repede, întoarce câte-o foaie, se opreşte; îşi face vânt cu carnetul, dând din cap râzând mirat; apoi iar începe să scrie).

SCENA IX

Furierul, Un soldat, Plut. major

(Un soldat intră în scenă împingând o roabă. La mijlocul şoselii se opreşte, lasă roaba, se şterge de năduşală, apoi începe să ia cu lopata cărămidă pisată şi o împrăştie pe şosea).

Furierul (se opreşte din scris, se uită la soldat). — Tu ai tată, măi Buzelan?

Soldatul (se întoarce). — Am, da ce-i treaba ta?

Furierul (Caută în carnet şi dă de foaia lui). — Cum îl chiamă?

Soldatul (se sprijină în lopată). — Gheorghe.

Furierul. — Aha!... l-am nimerit... aşa l-am scris şi eu... da mamă-ta cum o chiamă?

Soldatul. — Catrina, da' o murit.

Furierul. — Aici îi zice Maria... îi punem o cruce... cum zice dom'căpitan... n'are a face numele.,. (s'apucă iar de scris, soldatul se'ntoarce, aruncă nisip şi începe să cânte uşor):

„*Foaie verde trei castane, amărât mai sunt eu Doamne*". (Se vede intrând legănat plut. major cu capela pe ceafă cu mâinile în buzunare şi fredonând încet):

„*Când aveam parale multe*... (pauză mică) *puneam muzica să-mi cânte*".

Plut. major (Soldatului). — Hai băete... dă-i zor, c'acuş vine inspecţia...

Soldatul (lucrând). — Cald tare... dom'p'toner majur... lucru mult...

Plut. major. — Cald al dracului, băete... eu m'am răcorit la Beker... da' lucru, acu o leacă... că după inspecţie hu... huzureală... (soldatul termină lucrul, pune lopata în roabă şi pleacă. Plut. major către furier). Gata?...

Furierul (lasă scrisul, închide carnetul). — Gata, dom'p'toner major... (strânge lucrurile şi le bagă în dulap).

Plut. major. — I-ai aranjat bine ?

Furierul (convins). — Cum mi-a arătat dom'căpitan..., fiecărui om i-am dat de toate: și surori și frați... și pământ...

Plut. major (mulțumit). — Bine ai făcut... mai bine să treacă, decât să n'ajungă; o să-ți dau un conced, dar vezi (șiret) știi tu... să nu mă uiți...

SCENA X

Plut. major, ofițeri vreo 10, Căpitanii toți, Maiorul, Colonelul. Trupa.

(s'aude comanda de: stâng, drept... unu, doi, unu. Se vede intrând în scenă din dreapta, (privind scena din sală) pe două rânduri soldații și un ofițer).

Ofițerul. — Ascultă... stăi!... la stân-gà. (Trupa se oprește; în scenă 3/4, restul se pierde în afara scenei, aceasta e prima companie, celelalte sunt în prelungirea ei, tot în afară de scenă).

Plut. major (către furier) — Hai băete... c'a venit ceasu'... acu-i acu... (pleacă amândoi în spatele companiei I; vin pe rând căpitanii și ofițerii mai mici, trec înspre companiile lor, Corteanu se oprește, dă mâna cu ofițerul).

Corteanu. — Ei, gata ?... ce zici ?

Ofițerul. — Gata, domnule căpitan, bine.

Plut. major (Vine din spatele companiei și-i dă carnetul). — Gata și carnetul, domne căpitan... fain scris. (Vine și Maiorul, umblând rar).

Maiorul (căpitanului). — Cu tine începe, Cortene... succes...

Corteanu. — Știu, nene Mihalache, dar sper.

Maiorul (îl întrerupe, din mers, autoritar). — Te rog... te rog, căpitane... aici suntem în fața frontului (dispare. Intră repede Colonelul, cu registrul în mână, uitându-se la ceas; dă mâna cu Corteanu, pune registrul pe o masă).

Colonelul. — Ei... să te vedem Cortene... am să-ți văd și eu oamenii. (Saude un trompet sunând Onorul la general)... Vine! Drepți! (Corteanu scoate sabia, trece în front, trupa stă drepți. Colonelul o scoate și el și dispare în pas alergător. După puțin timp intră'n scenă generalul în ținută de campanie, Colonelul în urma lui, cu sabia în jos).

SCENA XI

Aceiași, Generalul

(Generalul e bine legat, cu barbă; merge grav până la mijlocul scenei; aici se oprește, se'ntoarce către colonel!):

Generalul. — Las revista, încep direct inspecția.

Colonelul (plecat). — După dorința iubitului nostru comandant.

Generalul (Trece în flancul drept, se oprește în fața căpitanului și sa lută). — Aceasta este compania D-tale ?

Corteanu. — Da, domnule general... am onoare să mă prezint: căpitanul Corteanu.

Generalul (Dă mâna cu el, apoi grav). — Urmează-mă. (Generalul calcă rar, se oprește în fața fiecărui om, îl cercetează cu ochii de sus până jos. Colonelul și Corteanu în urma lui; după ce-a văzut vreo patru, se oprește în fața unuia). — Cum te chiaimă băete?

Soldatul (încet și cu frică). — Să trăiți dom' gineral, Lohan Timofti.

Generalul (se întoarce la căpitan; sever). — Oamenii nu-s desgheţaţi căpitane... nu știu să vorbească... notă rea (pleacă mai departe, se uită cu atenție, după câțiva pași se oprește în fața altui soldat, se'ntoarce către căpitan). — Il vezi?

Corteanu. — Da, domnule general.

Generalul (aspru). — Așa scoți trupa la inspecție? (Corteanu a luat poziția de drepți și stă nemișcat). — Cum îl cheamă... să nu-i dai concediu.

Corteanu. — Am înțeles, domnule general. (Generalul trece mai departe, Corteanu scoate o batistă și se șterge pe frunte. Es toți încet din scenă; In acest timp un soldat vine și atârnă o placardă mare în pom cu inscripția: „*Trăiască iubitul nostru general*“, altul atârnă una mai mare, la colțul bărăcii: „*Trăiască* supremul *cap erarhic al brigăzii noastre*“ apoi dispar).

Generalul Vine grav în mijloc, se'ntoarce către căpitan, îi strânge mâna zâmbind). — Bine căpitane... sunt mulțumit, numai unul, nu-i nimic... dar cum mi-ai spus că-l chiamă?

Corteanu (pare încurcat). — Butuc Grigore, domnule general.

Generalul. — Am să-l iert... vreau să-l văd însă ce fel de soldat este.

Corteanu (convingător). — E bun soldat.. vă spun eu... îl vedeți pe urmă, la instrucție.

Generalul. — Nu... nu... că n'am timp. (se'ntoarce și merge rar, drept la soldat. Corteanu își scoate iar batista, se șterge, se uită întrebător la ofițer).

Generalul (către soldat). — Unde-s doi nasturi băeţaş?

Soldatul. — Trăiți dom' gineral s'o rupt când am luat arma pentru onor.

Genenalul (blând) — Măi... spui drept?

Soldatul. — Da. dom' gineral... uite-i (îi scoate din buzunar)

Generalul. — E! să știi că te-am ertat... cum te chiamă? (Soldatul se uită în ochii căpitanului și tace). — Ce, ai uitat cum te chiamă?

Soldatul (încurcat). — Trăiți dom' gineral... eu sunt soldatul... (tace și se uită la căpitan. Corteanu se șterge pe frunte).

Generalul (blând). — E!... care soldat?

Soldatul (cu ochii la căpitan). — Soldatul Bursuc Toader, (Corteanu iar se șterge cu batista, generalul se întoarce brusc la el).

Generalul (îl ia de-oparte... aspru). Rușinos, căpitane!... foarte rușinos!.

Corteanu (stă nemișcat; cu glas supus). — S'a întâmplat, domnule general, l'am semuit cu cel din dreapta lui, căci seamănă amândoi.

Generalul (se întoarce, se uită la tovarășul soldatului cu care a vorbit). — Butuc Grigore!. (căpitanul îi face semn cu mâna. Soldatul păşeşte înainte, dar atunci s'aude de afară din scenă: **Ordonați!** şi apare încă un soldat; generalul se uită mirat la el). — Ce vrei băete ?

Soldatul. — M'ați strigat Dvs... soldatul Butuc Grigore, dom' gineral (Corteanu stă împietrit).

Generalul (crunt către căpitan). Ce înseamnă asta, căpitane!... aha! acum am înțeles. (apoi către Colonel) să plece regimentul... am înțeles. Vreau să văd ofițerii... la conferință. Colonelul salută, se duce şi face semn spre ofițeri. Generalul se plimbă enervat, cu capul în jos. Doi soldați aduc o masă din stânga scenei. Alții mai multe scaune şi aşează totul sub pomi, la umbră. Ofițerii intră unul câte unul, se uită la el şi s'aşează la masă. Generalul dă cu ochii de placardă, se mângâe în barbă se uită mult la ea).

Colonelul. (Toarnă vin în paharul generalului şi îi oferă). — Pe căldura asta, domnule general . . m'am gândit că n'ar strica... poftiți.

Generalul. (Ia paharul şi bea ; la jumatate se opreşte mirat). — A ! dar bun vin; strașnic (bea şi restul)... fain... te răcoreşte bine...

Colonelul (îi mai toarnă unul). — Dacă domnul general ne-ar face deosebita onoare de a rămâne la masă...

Generalul (zâmbeşte). — A nu-nu... (bea) îmi pare rău... cu altă ocazie...

Colonelul. — Am dori domnule general... ca această ocazie să fie cât mai degrabă... Atunci desigur... vă veți convinge câtă muncă se depune în acest corp, cât stăruiesc eu pentru ridicarea prestigiului acestui regiment care (măgulitor) a avut comandant pe iubitul nostru general actual al brigăzii (ridică paharul).

Generalul (vesel, bea). — Mulțumesc Lascule... e! se mai întâmplă unele greşeli; dar (grav) peste unele nu putem trece.. sper că nu se va mai repeta.

Colonelul (supus). — A! domnule general... vă asigur...

Generalul (bea). — Cald e!... de mult n'am avut asemenea zăduf... Dar apropos, de unde luați vinul ăsta? căci e minunat ? (îşi mai pune un pahar).

Colonelul. — Ah! domnule general vin ca ăsta nu se găseşte prin împrejurimi... este adus dela o vie a lui Corteanu...

Generalul (lasă repede paharul jos). — Mda... e bun... (grav) să vedem şcoala ofițerilor.

Unul dintre ofițeri (către un camarad). — Văzuşi cum i-a pierit setea, când a auzit de Take ?

Generalul (către maior). — Dumneata, domnule maior Gârje... să explici ofițerilor ceva din topografie. De exemplu despre (se gândeşte) despre, ridicările din vedere.

Maiorul (codindu-se). — Eu... domnule general ?

Generalul. — Da-da, dumneata...

Maiorul. — (Se ridică... se plimbă câtva, apoi începe rar, vorbind tot pe nas; ceilalți se uită la el și-și dau cu coatele). — Domnule general... și... iubiți camarazi... Ridicarea din vedere e foarte ușoară... nimic mai ușor ca asta... foarte ușor... Și uite cum se *procedează*: iei o bucată de hârtie... știți... pe care ai să faci ridicarea și-o pui pe planșetă... și pleci... pui planșeta după gât și mergi... și te uiți... întâlnești un stâlp de telegraf... îl tragi pe hârtie... (pauză) vezi un pom, un salcâm, brad, ce-o fi... îl tragi pe hârtie... (generalul se uită mirat la el, ceilalți își dau cu coatele) mergi mai departe și vezi un țăran... îl tragi pe hârtie (pauză) vezi un porc îl tragi pe hârtie..., vezi un deal... îl tragi pe hârtie... (pauză) întâlnești un car cu boi... îl tragi pe hârtie... asta-i ridicarea din vedere... e foarte ușoară (către general). Am terminat, domnule general.

Generalul (se ridică furios). — Bravo maiorule!... Ești foarte la curent cu știința topografică (colonelului): Văd, că se muncește foarte mult în regimentul ăsta. (începe să se plimbe, dă cu ochii de a doua placardă, stă; se uită la ea... apoi se întoarce, mai blând) e! cum se poate, colonele, așa ceva... asta-i știință?

Colonelul (plecat). — Să vedeți Dvs., domnule general... maiorul a explicat ridicarea din vedere mai popular... eu le-am făcut cursul complect de topografie... cine nu cunoaște importanța mare a acestei ramuri din știința militară (pedant). — Cu toții știm — eu am făcut studii speciale la Paris, că topografia a fost apreciată, încă de pe timpul lui Anibal... el nu pornea niciodată la războiu până nu se asigura de configurația terenului pe care lupta... apoi... pe timpul lui Frederic cel mare, ea a luat un avânt mai mare și... în fine, sub Napoleon, nu mai vorbim... cu toții știm că el n'a pierdut bătălii decât atunci când a neglijat studierea terenului (pauză). Știm asemenea că planșeta și busola sunt elementele de care ne servim în ridicările din vedere și modul cum se execută aceste ridicări... maiorul meu însă a căutat să explice mai popular, mai pe înțelesul nostru, al tuturor, domnule general.

Generalul (încântat). — A! bine Lascule... dece n'a spus asta dela început... bravo... asta da... asta zic și eu că-i știință...

Colonelul (plecat). — Am învățat și eu domnule general... pentru binele armatei și (pedant) al regimentului pe care l'ați comandat odată și Dvs. (îi toarnă vin). Și, acum vă rog domnule general, să-mi permiteți să închin în numele tuturor, un pahar de vin în onoarea Dvs. și cu rugămintea de a ne onora cu vizita Dvs. cât mai curând. Să trăiți domnule general. Ura!...

Toți (se ridică în picioare). — Ura! (beau cu toții).

Generalul (zâmbește). — Mulțumesc colonele... și-ți mulțumesc de dragostea ce mi-o arăți... am văzut unele greșeli... dar am văzut și muncă multă... sunt chiar mulțumit, ți-o declar. (Colonelul se închină). Ia să vedem cât o fi ceasul (se uită) aha trebuie să plec (vine spre el și-i strânge mâna).

Colonelul. — Dar, domnule general... un moment... n'ați semnat condica de inspecție... este aci ;

Generalul. — A! lasă-lasă... rândul viitor...

Colonelul. — E păcat, domnule general... mulțumirea dumneavoastră... trebuie să rămână... apoi... e și regulamentul (se depărtează iute, ia condica; Take Corteanu se duce și deschide dulapul și-i dă o călimară).

Generalul. — Lasă, lasă Lascule... rândul viitor...

Colonelul (insistent). — E regulamentul, domnule general... și apoi nici nu ne putem lipsi de această mulțumire (îi intinde condica).

Generalul. — (Ia condica cu greu; o pune pe masă și se pregătește de scris; colonelul se retrage plecat, se întoarce și apoi își freacă mâinile de mulțumire, generalul îl surprinde, râde șiret și își mângâie barba). Bine Lascule scriu și acu, scriu și data viitoare (se gândește întâi, și scrie, apoi îi intinde condica închisă). Tine!...

Colonelul (plecat). — Să trăiți, domnule general.

Generalul. — (Își ia chipiul, strânge mâna prietenos colonelului, ofițerii s'așează toți pe două rânduri). — Bună ziua, colonele!

Colonelul. — Să trăiți domnule general (generalul plecă) (colonelul către ofițeri: Trăiască iubitul nostru general. Ura!

Toți: Ura! (Generalul se întoarce și-i salută prietenos, apoi dispare; îl petrec cu toții până afară de scenă, apoi se întorc).

SCENA XII

Colonelul, Ofițerii

(Colonelul își freacă mâinile. Ofițerii s'așează pe la mese).

Colonelul. — Camarazi... să știți că nu sunt mulțumit pe ziua de astăzi, niciunul nu știți rolurile D-voastre... sunt foarte nemulțumit... am muncit din răsputeri să îndrept ce stricați voi... (îngrijit) nu știu ce ar fi de regimentul ăsta de n'aș fi eu... nu știți să vorbiți cu șefii, trebuie tact mult și... curtoazii și mai multă... (vesel) ați văzut cum l'am îmbunat eu?.. cum v'am scăpat pe toți?.

Maiorul. (Toarnă vin în paharul colonelului și'n al său, ceilalți își toarnă lor. — Să bem în cinstea iubitului nostru comandant de regiment. Ura?...

Toți: Ura! (beau cu toții).

Colonelul (pedant). — Ridic și eu paharul în sănătatea voastră și cu speranța sigură că la viitoarea inspecție vom fi cu mult mai bine... acum să vedem mulțumirea iubitului nostru comandant de brigadă... la citește, Gârje... (gustă încet mulțumit, zâmbește și se reazemă într'un colț de masă).

Maiorul. — (Ia condica, o deschide încet, cu paharul în mână și citește rar). Astăzi am inspectat regimentul și l-am găsit instruit foarte (se oprește, face ochii mari) foarte prost (ridică ochii) ăsta-i subliniat (îi cade paharul din mână, îi cade și colonelului).

C. C. Petrovici

CORTINA

INDIVIDUL ŞI LIBERTATEA MORALĂ

(CONFERINŢĂ ŢINUTĂ LA UNIVERSITATEA LIBERĂ)

Doamnelor şi Domnilor,

Sunt însărcinat să tratez astăzi înaintea d-voastră, una dintre problemele cele mai grele, pe cari şi le pune mintea omenească, dar în acelaş timp una dintre problemele cele mai importante, nu numai din punctul de vedere teoretic, dar şi pentru vieaţa noastră practică de toate zilele.

Toată vieaţa noastră în societate într'adevăr se petrece în legătură cu anumite concepţiuni, pe cari le numim morale şi juridice. Nu există decât rari momente din activitatea noastră, în cari să nu ne punem întrebarea, dacă cineva a făcut bine ce a făcut sau a făcut rău ce a făcut şi dacă a făcut rău, zicem că este condamnabil, iar din punctul de vedere juridic, zicem că este supus unei responsabilităţi, care se poate transformă într'o sancţiune foarte sensibilă pentru fiecare din noi, prin autoritatea de stat.

Se poate oare pune asemenea problemă, care implică întrebarea dacă există întreagă morala şi întreg dreptul, fără a admite că suntem liberi? Dacă într'adevăr noi n'am fi liberi, n'ar puteà fi vorba de fapte bune sau rele, de vreo responsabilitate, n'ar puteà fi vorba de vreo pedeapsă, de vreo sancţiune de orice fel. Ar fi cevà ridicol să zicem de cineva că este vinovat, fie din punct de vedere moral. fie din punct de vedere juridic, dacă admitem că este o simplă maşină. Ideia de culpă fie morală, fie juridică, se întemeiază pe un postulat, acela că vinovatul a făcut liber ce a făcut, căci, dacă a făcut-o în mod cu desvârşire mecanic, cum ar fi o măsură a unui obiect oarecare, atunci este evident că nu ne mai putem întrebà, dacă este vinovat, nu i se mai pot aplicà sancţiuni. Şi atunci — nu este acì locul să intru în prea multe detalii — întreaga morală este o simplă

iluziune, întreg dreptul se confundă cu forța. Vedeți așadar, gravitatea problemei; răspunsul pe care-l dăm reprezintă o întreagă concepțiune de vieață, fie individuală, fie socială.

Aceia, cari în practică, nu vor să știe de morală și de drept, în realitate în mod implicit neagă libertatea oamenilor și s'au găsit și în teorie oameni de știință, cari să nege această libertate cu argumente destul de puternice, ca să impresioneze pe oricine. Este de datoria cugetării mai înalte să revizuiască problema cât mai de aproape și să constate unde stă adevărul și în ce fel trebuie el înțeles. De răspunsul pe care această cercetare îl va da, atârnă întreaga organizațiune a noastră socială și juridică.

Nu este locul acì și mai ales nu este timpul ca să încep un excurs istoric spre a vă arătà dealungul veacurilor cari au fost părerile diferiților autori în această privință. Voi încercà, cu mijloacele pe cari cugetarea și știința le poate prezentà astăzi, să aduc o soluțiune în cadrele celei mai frumoase și mai mari filosofii din câte a avut vreodată omenirea, aceea a lui Immanuel Kant. Poate nu întocmai așà cum a prezentat-o el, dar așà cum se prezintă astăzi față de nouile progrese ale științei și ale cugetării. Deaceea se și numește o concepțiune „neokantiană".

Pentru a rezolvà problema, dacă persoana are libertate, trebuie să ne întrebăm întâi, ce este o persoană și vom constatà îndată că este o individualitate. Trebuie să ne întrebăm așàdar, ce este o individualitate.

Cum problema pentru persoane se pune într'un mod cât se poate de complex, trebuie să începem dela simplu și să luăm fenomenele naturei, fenomenele fizice, să vedem cum constatăm în fizică, în cunoștința pe care o avem despre lumea externă, individualitatea lucrurilor inerte.

Când zicem că ne aflăm în fața unui lucru distinct de alt lucru, am individualizat o realitate deosebită de o altă realitate fizică.

Mai întâi de toate, care este procesul percepțiunei, atunci când constatăm că un lucru există?

Iată o foaie de hârtie; zicem că este *una*, este o individualitate dar cum ajungem să constatăm noi aceasta? Constatăm că simțurile noastre sunt impresionate, fiecare în felul lui, că avem din afară o serie de senzațiuni o senzațiune vizuală, a culoarei albe, o formă oarecare, o senzațiune tactilă o alta datorită poate uneia

de miros ş. a. m. d. Prin simţuri, din afară, altceva nici nu putem avea pretenţia de a obţine. Dar este de notat, că noi prin simţuri n'am constatat un obiect, ci am constatat mai multe senzaţiuni: o senzaţiune auditivă, una tactilă, una foarte complexă, pe care o numim în mod superficial vizuală ş. a. m. d. Cum unim laolaltă toate aceste senzaţiuni, spre a da un tot: obiectul? Observaţi că obiectul în individualitatea lui este cu totul altceva decât senzaţiunile, pe cari le-am primit dela el; ba chiar am puteà să mergem mai departe: şi aceasta am desvoltat-o cu un alt prilej, cu cât procesul ştiinţific devine mai adâncit, mai perfect, cu atâta senzaţiunile sunt înlăturate şi sunt înlocuite cu anumite realităţi, pe cari numai le gândim. Ştiţi astfel că fizica cu atâta este mai perfectă cu cât este mai matematizată şi tendinţa întreagă a ştiinţei este să se matematizeze, să se reducă la equaţii, la raporturi matematice, cum a făcut şi încearcă s'o facă fizica matematică în ziua de astăzi. Prin urmare din senzaţiuni noui nu scoatem obiectul individualizat, lucrul. Intervine însă o elaborare a minţei noastre, care compară senzaţiunile între ele, le combină într'un anumit fel şi, printr'un raţionament concentrat şi fugitiv, pe care-l facem şi care este foarte frumos analizat de unii psihologi, ajungem să zicem: iată un obiect; obiectul în sine este cu totul altceva decât senzaţiunile, pe cari le-am avut dela acest obiect. Obiectul, l-am creat cu raţiunea din diferite senzaţiuni, prin comparaţiune, prin diferite metode logice, asupra cărora nu este locul acì să insist într'o mai amănunţită analiză, dar pe cari le presimţiţi. Mintea noastră ajunge dintr'odată, printr'un salt, mult mai departe decât senzaţiunile, şi spune: ne aflăm în faţa *unei* realităţi.

Toate aceste senzaţiuni tind în felul acesta spre un punct ideal, care este punctul lor de convergenţă. Este ideal, pentrucă nu-l constatăm prin simţuri, îl deducem numai din direcţiunea convergenţii senzaţiunilor, pe cari le-am avut dela obiect, îl deducem prin urmare printr'o pură operaţiune logică. Obiectul în individualitatea lui, este rezultatul unei pure operaţiuni logice, care proectează în afară conceptul său astfel format şi zicem că ne aflăm în faţa unei individualităţi fizice.

Ce face ştiinţa în procesul ei faţă de aceste individualităţi fizice? Ea constată că individualităţile fizice sunt în spaţiu şi în timp şi le leagă printr'o anumită legătură specifică, pe care o numim „legătură cauzală". Ştiinţa porneşte dela ideia că nu poate să

existe fenomen fără cauză. Orice întâmplare din lumea fizică trebuie să-şi aibe, cum spun filozofii, o raţiune eficientă din punctul de vedere al cauzalităţii fizice. Oare aceasta este constatat prin experienţă? Desigur, că nu. Ştiinţa, când constată un fenomen, începe îndată să-i cerceteze cauzele; aceasta este rostul ei. Acesta însemnează că ştiinţa presupune ca un postulat, că orice fenomen trebuie să aibă o cauză eficientă. Ideia aceasta nu este rezultatul unor constatări experimentale, este însăşi ideia, cu care ştiinţa porneşte în cercetarea ei, este ceeace se cheamă un postulat „a priori". Fără această ideie ştiinţa nu şi-ar aveà nici un rost. Dacă n'am admite că fiecare fenomen trebuie să-şi aibă o cauză, la ce ar mai fi bună ştiinţa? Căci cercetarea ştiinţei tocmai aceasta face: caută cauzele fenomenelor în natură.

Ei bine, prin legătura cauzală, fenomnele din lumea externă se unesc între ele într'un tot, pe care-l numim universul. Noi nu putem să cunoaştem la un anume moment şi este sigur că ştiinţa niciodată nu va puteà să cunoască toate fenomenele din univers şi toate relaţiunile lor cauzale; aceasta este tocmai caracteristica ştiinţei, că, pe măsură ce descoperă, pune probleme noui de cercetare. Dar la baza concepţiunii ştiinţei trebuie să existe o schemă de cugetare, o schemă abstractă, care presupune că toate fenomenele din natură sunt legate între ele prin relaţiuni cauzale şi astfel întreg universul formează, din punct de vedere raţional, un tot, numai în cadrul căruia putem individualizà un obiect.

Dar toată această operaţiune este o pură operaţiune logică, a minţii noastre; ea nu rezultă nicidecum din experienţă. Prin experienţă noi constatăm cu totul altceva. Chiar dacă ar fi vorba să constatăm individualitatea unui obiect în fazele lui succesive, în fenomenele pe care le produce, noi nu constatăm că există unul şi acelaş obiect în diferite momente din timp, producând diferite efecte.

Ce constatăm prin experienţă? Putem noi prin experienţă să avem, psihologiceşte, necontenit cunoştinţa obiectului în faţă, spre a nu ne scăpà nici o clipă identitatea lui? Nu, cunoştinţa ştiinţifică şi cea de rând, întreaga cunoştinţă a noastră, procedează prin salturi psihologice, ca să spun astfel. Noi constatăm obiectul la un moment dat, pe urmă ne ocupăm de altceva şi mai târziu iar îl întâlnim şi-l recunoaştem. Desigur această recunoaştere este făcută pe baza unor constatări sensibile, dar este o operaţiune pur logică.

A recunoaste un obiect înseamnă a identifica ceeace constaţi astăzi cu ceeace ai constatat altă dată. Această identificare este o operaţiune a minţii noastre. Intreaga cunoştinţă pe care o avem despre lume este făcută, în felul acesta, din fragmente neasemănat de mici, fragmente între cari sunt lapsusuri imense din punctul de vedere psihologic. Ne aflăm în faţa unei pulbere de cunoştinţe răsfirate la timpuri îndepărtate în vieaţa noastră psihologică, pe cari însă, printr'un act misterios al cugetării noastre, prin raţiune, le unificăm şi constatăm că obiectul este acelaş.

Enunţarea, pe care am făcut-o poate cam abstractă, pentrucă trebuie să fiu foarte concentrat, vă face să înţelegeţi că atunci, când este vorba de individualitate fizică, această individualitate nu este cevà extern, constatabil imediat prin simţuri, ci este un produs obiectiv, al raţiunii noastre, obiectiv ca toate produsele raţiunii noastre. Raţiunea îl exteriorizează, constatând rezultatul la care ea ajunge; dar în ultimă analiză este un produs al raţiunei, căci prin simţuri, în afară, în mod direct, eu constat nişte cunoştinţe cu desăvârşire amorfe şi nelegate între ele; o serie de sensaţiuni disparate, fiecare cu o culoare calitativă a ei proprie şi cari se succed la intervale de timp cu desăvârşire neregulate şi câteodată foarte depărtate. Procesul prin care aceste fire se adună dintr'odată într'un snop şi se confundă într'o singură unitate, având individualitatea unui lucru, este un proces, care se întemeiază în fizică, pe un proces curat raţional.

Şi atunci, dacă aceasta este adevărat pentru lumea fizică, nu cumva tot aşà se petrec lucrurile şi în lumea fisiologică, în lumea organismelor? Mai tot ce am spus în ce priveşte realitatea fizică se aplică din punctul de vedere al cunoştinţei şi realităţii fisiologice, care şi ea este constatabilă prin simţurile noastre. Când văd un organism, fie animal, fie vegetal, trebuie să-l constat prin simţuri că există, întocmai cum aş constatà un obiect oarecare din natură.

Dar în ce consistă unitatea unui organism? Ştiţi că ştiinţa în timpul din urmă a reuşit să descompună organismele în elemente specifice ale lor, cari se numesc „celule". Ştiţi că celula este o vietate de sine stătătoare şi există celule, cari trăesc chiar singure, cum sunt atâtea orgnisme monocelulare. Ei bine, organismele monocelulare, de sine stătătoare, se sistematizează într'un mod extraordinar de minunat şi dau organisme fie vegetale, fie animale.

Unde este atunci unitatea materială? Desigur nu în faptul că toate acestea se îmbracă cu aceeaş piele, în aceeaş scoarţă de arbore. Dar este cevà încă mai interesant, pe care ştiinţa biologiei în genere şi a fisiologiei mai ales o constată şi anume că materia din care este compus orice organism se schimbă. Fiecare dintre d-stră, aşà cum sunteţi astăzi, nu sunteţi aceeaşi fiinţă ca acum 7 ani sau acum 10 ani. Intreaga materie care ne compune se schimbă necontenit şi după un anumit timp, nu ne mai rămâne nici o picătură din materia, care erà înainte. Ce este atunci continuu în existenţa unui organism fisiologic?

Este cu totul altceva decât un element material. Celulele se combină între ele, ele au funcţiuni şi aceste funcţiuni se sistematizează, formând organe; organele la rândul lor se sistematizează între ele dând un complex sistematic, pe care-l numim „organism".

Ei bine, organismul în felul acesta, nu este decât un concept al raţiunii noastre, căci nu reprezintă ca unitate fisiologică decât numai un sistem de funcţiuni. Aceasta este concluziunea fisiologiei în această privinţă. Cu alte cuvinte şi în materie fisiologică pe lângă argumentele, pe cari le avem pentru cunoştinţa fizică, găsim argumente noi, cari ne fac să înţelegem că individualitatea este un pur product al raţiunii omeneşti, pe care fiinţa noastră îl atribue realităţii externe, creînd-o în felul acesta. Fără înţelegerea noastră n'am puteà nici să prindem sensul cuvântului, individualitate.. Mintea noastră creează ideea şi o aplică în fiecare caz.

Să trecem acum la un alt domeniu. După ce am văzut în ce consistă individualitatea în lumea fizică în general, în care am cuprins şi lumea fiziologică, să trecem la lumea psihologică.

Aici problema este încă mult mai grea. Noi ne simţim din punctul de vedere psihologic ca o individualitate. In ce consistă ea?

Răspunsul la prima vedere pare foarte simplu: tot trecutul nostru psihologic, toată bogăţia noastră psihologică se integrează, cum spune foarte frumos un psiholog francez Paulhan, într'un sistem de stări de cunoştinţe, cari stări la un moment dat reprezintă tot trecutul psihologic al fiecăruia din noi. Acest sistem de stări de cunoştinţe este necesar individualităţii noastre.

Un alt mare psiholog american, William James, care, după părerea mea reprezintă poate forma cea mai desăvârşită pe care psihologia a luat-o până în ziua de astăzi, constată că individualitatea noastră se reduce la un curent de conştiinţă, la o mişcare,

care cuprinde în sine tot trecutul, sub diferite forme, curent, în care, printr'o analiză amănunţită, aflăm un număr infinit de nuanţe cari nu sunt componente, pentrucă starea noastră sufletească la un anume moment nu trebuie cercetată prin combinarea laolaltă a unor elemente simple, cum facem cu lumea fizică, unde reconstruim toate corpurile din atomi; din potrivă în psihologie trebuie să pornim invers, dela constatarea totului, a intuiţiei imediate a acestui curent de conştiinţă spre a pune în lumină, cu mijloacele foarte puţin perfecţionate în această privinţă, ale limbagiului obişnuit, toate nuanţele lui şi a le prinde în toată partea lor fluentă, în legătură cu întreg trecutul şi cu ceeace poate să deà în viitor.

Acì ar stà individualitatea. Ce cuprinde ea, se întreabă W. James? Răspunsul este foarte caracteristic, dupăcum veţi vedeà îndată. El zice: cuprinde tot ce este al meu; trupul meu, gândul meu, situaţiunea mea socială, obiectele, cari îmi aparţin, drepturile mele; tot ce este al meu la un anume moment se integrează în felul acesta într'o realitate, în care toate elementele se confundă între ele printr'o fuziune intimă şi dau ceeace numim „eul", nostru continuu, individualitatea noastră psihologică.

Cum ajungem la această cunoştinţă, incontestabil adevărată din punctul de vedere psihologic? Ajungem oare prin constatări interne, aşà cum sunt constatările externe, prin intuiţii imediate, continui?

Să luăm un fapt din vieaţa noastră de toate zilele: omul doarme; când s'a culcat şi a adormit, i-a dispărut conştiinţa, cunoştinţa imediată despre realitatea sa psihologică. Se scoală şi-şi reià firul conştiinţei. Printr'un salt de cunoştinţă pură el leagă trecutul cu prezentul.

Pe lângă aceasta, în curentul acesta, care constitue starea noastră de conştiinţă la un moment dat se întâmplă ceeace se întâmplă într'un val, care se rostogoleşte pe mare. Fiecare din particulele, care-l compun se mişcă necontenit şi, dacă am presupune că vârful valului este luminat prin proecţiunea unei raze solare, atunci acolo unde este pata de lumină, sau cum am zice noi, psihologii, unde este conştiinţa limpede, acolo apar pe rând diferitele particule, cari vin şi se adaogă pe rând din fundurile mării din fundurile sufletului nostru, se perindă în conştiinţă foarte scurt timp, apoi dintr'odată dispar şi rămân în subconştient. Dar cu

toate că noi cunoaştem atât de puţin, numai o clipită, într'un mod conştient, totuşi legăm toate aceste conştienţe şi toate aceste bogăţii ale sufletului nostru şi facem din ele obiectul unui act de cunoştinţă prin care ne creăm cu mintea individualitatea psihologică.

Problema este extrem de interesantă. Sunt cazuri, când această funcţiune a conştiinţei se îmbolnăveşte şi atunci ne aflăm în faţa mai multor personalităţi în acelaş individ. Se citează cazuri de persoane cari la un moment dat îşi pierd personalitatea lor şi încep o personalitate nouă. Uită tot, nu mai recunosc pe nimeni din jurul lor, nu mai ştiu nici să scrie, nici să cetească, nu mai ştiu nimic, şi încep o vieaţă nouă, pentru ca la un anume moment, după aceea, să aibe sau o a treia personalitate, sau să revie la personalitatea precedentă. Toate cazurile de somnambulism, situaţiunile hipnotice, cari se studiază în patologie, arată deasemenea că sufletul nostru este compus din individualităţi psihologice, cari se coordonează laolaltă. Când această coordonare nu se mai produce, atunci se rupe personalitatea noastră psihologică în mai multe altele.

Dar chiar în vieaţa normală credeţi d-voastră că suntem tăiaţi dintr'o bucată? Nu, domnilor! Una este omul care vorbeşte de pe o catedră, alta este în intimitatea lui: Wiliam James face o analiză foarte interesantă când spune că în fiecare om există mai multe personalităţi în luptă între ele, din cari una ajunge să fie recunoscută de el, ca adevărata lui personalitate. Un boxeur, dă ca exemplu W. James, ar fi socotit ca dezonorat, dacă ar primi o lovitură, care să-l doboare din partea unui alt boxeur, pe când un profesor de filozofie, nu s'ar simţi deloc dezonorat, dacă ar primi o loviură din partea unui boxeur. Fiecare îşi constitue personalitatea lui conform unui ideal propriu al lui, ideal care construeşte împrejurul lui întreaga personalitate. Dar, această multiplicitate a elementelor din cari se constitue o personalitate psihologică, nu se poate explică decât numai printr'un act de conştiinţă, care le leagă pe toate laolaltă, şi constitue ceeace numim individualitatea noastră psihologică.

Acî se impune însă o observaţiune foarte interesantă şi prin-tr'aceasta trecem dela psihologia propriu zisă la ceeace voim să ajungem, la logică, la morală şi la drept.

Limba franceză, spre deosebire de a noastră şi de alte limbi, face o deosebire între două noţiuni ale eului: „le Je" şi „le Moi":

Je me connais *Eu* mă cunosc *pe mine*. *Eu*, apare la un anume moment ca subiect, la alt momet ca obiect de cunoştinţă. Deosebirea este foarte importantă. *Mă* cunosc, dar, când *mă* cunosc, cunosc *realitatea mea psihologică*, însă nu mă cunosc *pe mine, acela care cunoaşte*. Nu mă pot prinde din punctul de vedere al intuiţiunei interne, pentrucă, de îndată ce încerc să mă cunosc pe mine, acela care cunoaşte, pe *Je* al meu, nu pe *Moi* al meu, *Je* dispare şi devine *Moi*, întocmai după cum, când vreau să ştiu ce este mişcarea, nu pot s'o descompun în puncte succesive, cum fac matematicienii, pentrucă dacă iau un punct depe linia, care ar figurà mişcarea, punctul este într'un anumit loc, nu se mişcă, şi nu am deci mişcarea, nu am ceva dinamic, ci am ceva static. Este ca şi cum aş vrea să văd ce este întunerecul şi aş întoarce dintr'odată comutatorul electric, ca să-l văd. A dispărut întunerecul şi a apărut lumina. Nu pot deci să mă cunosc pe mine în mod imediat, în calitate de cunoscător.

Ce sunt acest *Eu* cunoscător? Un pur product al raţiunii mele. Nici nu pot să gândesc, dacă eu nu-mi spun că *Eu* cunosc. Este fundamentul însuşi al oricărui act de logică şi de gândire.

Eul acesta cunoscător, „le *Je*" nu „le *Moi*" ne va da cheia întregei probleme a libertăţii şi el este un pur produs al raţiunii. Şi acum, ca să vedeţi cum ne duce la ideia de libertate, n'am decât să vă atrag atenţia, că unul dintre cei mai rafinaţi psihologi, pe cari i-au avut timpurile moderne şi pe care vi l-am citat adineaori, William James, spune că „le Moi", Eul cunoscător, este tot ce poate fi *al meu*. Ce este al meu aparţine, cui? Mie, eului cunoscător, lui *Je*, nu eului cunoscut, lui *Moi*.

Iată cum dintr'odată ne apar două perspective căci din două puncte de vedere putem să studiem realităţile. Aci stă cheia de boltă a întregei dezvoltări, pe care o fac astăzi. Eu pot să privesc o realitate din punctul de vedere al constatării, să constat că un lucru există şi dacă există lucrul; mintea mea zice atunci că trebuie să aibă o cauză şi deaceea mintea mea admite pentru toate lucrurile, astfel constatate, ca individualităţi aparte un determinism mecanic, orb, pe care-l aplică ca un postulat fundamental în ştiinţă. Dar mai pot să cercetez lucrurile şi dintr'un alt punct de vedere, decât acela al purei constatări. Mai pot să cercetez lucrurile din punctul de vedere al eului logic, al lui *je* şi ajung la aprecierea activităţii lui.

Când cineva face ceva, atunci spunem că s'a produs un fenomen ale cărui cauze le putem cercetà şi ne aflăm în punctul de

vedere al constatării, al ştiinţei exacte, punct de vedere, care ne duce la ideia că orice faptă a oricărui om, trebuie să aibe o cauză, deci se aplică din acest punct de vedere un determinism mecanic tuturor fenomenelor. Dar mai este un al doilea punct de vedere, care se aplică faptelor persoanelor. Pot să mă întreb: bine a făcut sau rău a făcut o persoană, când a făcut o faptă? Şi atunci, dacă constat că a făcut rău, zic că este vinovată. Constatarea aceasta din urmă se face, din cu totul alt punct de vedere, care este de cu totul altul decât punctul de vedere ştiinţific al constatării, deşi este şi el un produs al raţiunii întocmai cum produs al raţiunii este determinismul ştiinţific. El stă perfect în picioare, paralel cu punctul de vedere ştiinţific, pentrucă ambele nu se ating, nu se întretae, nu se contrazic nicăeri. Suntem în al doilea râu larg şi majestos, care curge alături de cel dintâiu.

Reprezintă acest al doilea punct de vedere o realitate? Desigur, şi încă ce realitate extraordinară! Toată vieaţa noastră, de toate zilele, în societate, din punctul de vedere moral şi juridic este întemeiată pe această ideie a unei aprecieri a faptelor noastre, apreciere care singură ne poate duce la ideia că am putut face o faptă bună sau rea, ne poate duce la ideia că suntem sau nu suntem răspunzători de faptele noastre.

Ne aflăm într'o lume nouă, distinctă cu desăvârşire de cealaltă. Deaceea s'a putut spune cu drept cuvânt că raţiunea noastră când crează cunoştinţe, crează două lumi complect deosebite: lumea cunoştinţei, supusă legei cauzalităţii şi o lume tot aşà de reală, pentrucă este tot la fel, întocmai, produsul raţiunii omeneşti, lumea morală sau, cum îi mai putem spune, lumea etico-juridică. Aceasta îmbrăţişează morala şi dreptul, produs al raţiunii noastre, tot aşà de valabil ca şi cunoştinţa externă. In lumea etico-juridică, îndată ce este vorba de o cunoştinţă a unei realităţi, nu se mai pune întrebarea: ce este realitatea? ci: a cui este realitatea? Şi aşà naşte ideia de drept. Obiectul cutare este al meu. In drept şi în morală nu mă interesează din ce este compus obiectul, sau cum s'a produs fapta, ci al cui este obiectul, a cui este fapta, pentru ca să ştiu cum să pot exercità activitaea mea. Intrebarea aceasta, „al cui este ceva". este întrebarea caracteristică a punctului de vedere etico-juridic.

Nu putem astfel să nu fim impresionaţi de constatarea, pe care a făcut-o aşà de profundul analist W. James, când spune că Eul psihologic are ca conţinut *ce este al meu*. El nu poate face bine

distincţiunea între *Je* şi *Moi*, deşi o indică, dar întregul *Moi* se atribue lui *Je* şi se atribuie ca un lucru, care aparţine lui *Je*.

Ce semnificaţie are această analiză aşà de fină, pe care o face W. James? Ideea de personalitate, care ţine locul în lumea etico-juridică ideii de individualitate din lumea ştiinţelor exacte, nu are un sens decât din punctul de vedere etico-juridic şi poate chiar nici din punctul de vedere psihologic.

Când începe într'adevăr copilul să aibe conştiinţă de el însuşi? Din clipa când începe să simtă că ceva îi aparţine. Din clipa în care a spus: mâna aceasta, degetul acesta sunt ale mele. Din acea clipă s'a constituit personalitatea lui. Aceasta o pune foarte bine în relief psihologia modernă, fără ca, dealtminteri, psihologia să tragă toate consecinţele, adânci, cari se pot trage din această constatare.

Cari sunt aceste consecinţe? In afară de individualitatea fizică, care v'am arătat cum se constitue, o individualitate psihologică nu se poate constitui, ca individualitate proprie, decât numai prin jocul raţiunii, din punctul de vedere etico-juridic. Când zic că eu exist, că sunt eu, că am o personalitate, că este fiinţa mea, ce este mai intim, ce este mai important în mine, ceeace voesc să păzesc, ceeace aş vrea să fie nemuritori, ceeace constitue tezaurul cel mai scump al fiecăruia din noi şi ceace vrem să înălţăm pe scara valorilor etico-juridice, morale, cât mai sus, nu este vorba de o realitate psihologică, ci este o realitate pur logică, creată din punctul de vedere etico-juridic

Dar, dacă este aşà, atunci punctul de vedere etico-juridic este numai un punct de vedere al raţiunii noastre, întocmai cum punctul de vedere al constatării lucrurilor externe este iarăş numai un punct de vedere al raţiunii noastre. Ne aflăm în faţa a două puncte de vedere deosebite, coordonate în jurul lui *Je*, a personalităţii, care are o realitate pur logică şi nu una psihologică, sau fizică.

Atunci am înţeles şi toată problema libertăţii. Căci, înadevăr, dacă n'ar există un mod de conciliere între ideea de determinism, care incontestabil este exactă în ştiinţă şi ideea de libertate, atunci întreg dreptul şi întreaga morală este o jucărie. Noi vorbim mereu în drept şi în morală de libertate şi dacă libertatea n'ar exista în nici un fel, dacă ar fi ceva ridicol din punctul de vedere ştiinţific, cum spune atâta lume, atunci, întreg dreptul şi întreaga morală sunt şi ele nişte concepţiuni antiştiinţifice, fără nici o însemnătate şi cari trebuiesc înlăturate, atunci pumnul, forţa este ceeace domină:

nu există nici dreptate, nici bine, şi n'avem niciodată dreptul să spunem de cineva că face bine sau rău, fiecare din noi este o maşină oarbă care face fără nici o responsabilitate tot ce face. Ceeace evident nu este nici punctul de vedere al dreptului, nici al moralei; şi dreptul şi morala sunt totuşi realităţi incontestabile, cari se aplică în vieaţa noastră de toate zilele.

In ce consistă astfel personalitatea liberă? Căci personalitatea din punctul de vedere etico-juridic nu se poate să fie decât liberă; nici nu se poate concepe altfel.

Indată ce atribuim o acţiune unei persoane din punctul de vedere etico-juridic, sau, cum îi zice Kant, punctul de vedere practic, trebuie să spunem că persoana este liberă căci altfel nici nu se poate pune punctul de vedere practic, adică punctul de vedere dacă persoana face bine sau face rău ce face.

Sunt mulţi autori moderni printre alţii, însuşi Bergson, profund analist, psiholog, poate mai profund ca psiholog decât ca metafizician, cari spun: fapta unui om este liberă atunci când este produsul voinţei lui. Dacă cineva şi-a constituit o personalitate psihologică într'un anumit fel, când o faptă este rezultatul normal al acestei personalităţi, spre deosebire de influenţele imediate ale mediului înconjurător, s'ar zice că fapta este liberă.

Mi se pare superficială această afirmare. Mai întâi v'am arătat că nu se poate vorbi de o personalitate psihologică în sensul acesta precis. Şi apoi, ce semnificaţie are dânsa? Căci, psihologiceşte, Kant însuşi o arată: s'ar puteà foarte bine concepe că fiecare act al nostru să fie explicat printr'o legătură dela cauză la efect, dacă ştiinţa ar ajunge la o suficientă perfecţiune pentru aceasta, aşà încât un mecanism orb să se aplice în toată activitatea noastră psihologică. Şi atunci, nu se mai poate pune problema libertăţii, ar fi o absurditate.

In ce consistă atunci libertatea? Să analizăm lucrul mai de aproape. Nu sunt liber atunci când întâlnesc un obstacol extern. Dar încă odată nu poate fi vorba acì de imposibilitate fizică, de a învinge un obstacol extern; problema se pune numai din punctul de vedere etico-juridic. In adevăr, presupuneţi un Robinson izolat într'o insulă; întâlneşte o stâncă şi nu poate să meargă mai departe pe cărarea lui. Aceasta înseamnează că nu este liber? Nu, această înseamnează pur şi simplu că el a întâlnit un obstacol. Problema se poate pune însă şi din punctul de vedere al activităţii mele în legătură cu a celorlalte persoane: numai atunci pot zice că sunt sau

nu sunt liber. Presupuneţi că ceilalţi oameni îmi leagă mâinile cu lanţuri: mi-au luat libertatea.

Iată un prim fapt constatat: nu sunt liber, atunci când din acest punct de vedere etico-juridic, adică al legăturei cu ceilalţi oameni, mi se opune de alţii un obstacol fizic.

Dar, ar puteà să se opună la libertatea mea şi un obstacol psihologic. Liber este acela, care face o acţiune într'un moment de nebunie sau de beţie sau de patimă oarbă? Obişnuit, suntem de acord să spunem că nu sunt libere asemenea acţiuni. Cu cât o acţiune este mai învăluită în patimă, cu atâta este mai puţin liberă. Când este liberă? Când ea rezultă dintr'o reflexiune, care a înlăturat cu desăvârşire tot ce este patimă. Dar atunci, la ce se reduce libertatea? La un pur raţionament. Omul, care face ceeace face, întemeiat numai pe raţiune, raţiune care nu este întunecată de patimi, acela este liber. Bunul simţ ni-o spune în vieaţa de toate zilele.

Atunci, în ce stă libertatea? In activitatea raţională şi nu poate sta în altceva.

Dacă ne gândim că persoana, căreia se atribuie această activitate este, precum am arătat, realitatea logică, că prin această activitate raţională se creează tot ce există, — căci din punctul de vedere al cunoştinţei obiective ştiinţifice creăm prin ea întreg universul, de o parte ca o lume a constatărilor, întreaga lume etico-juridică, de altă parte, ca o lume morală, — atunci ajunge să ne spunem, cum şi-a spus Kant, că singura realitate, din care derivă tot, care ne explică şi pe noi şi explică şi lumea, este libertatea raţională.

Iată, cum, grava problemă, care se punea la început, aceea de a şti dacă în adevăr există o libertate, se poate soluţionà, dacă facem o amănunţită analiză a cunoştinţei în această privinţă: constatăm astfel, că nu există nicidecum o opoziţiune ireductibilă între determinism, care incontestabil trebuie să fie postulatul dominant în ştiinţă, şi ideia de libertate, care este postulatul fundamental al moralei şi al dreptului. Individualitatea este o realitate din punctul de vedere al constatării şi deaceea o constatăm regulat în ştiinţele fizice şi în parte şi în ştiinţele psihologice; personalitatea cu libertatea ei morală îi corespunde în lumea etico-juridică.

Mircea Djuvara.

LUMINA

Dureri sunt multe ce-au rămas ascunse,
Ucise'n suflet unde-au fost născute,
Doar tremurarea buzelor tăcute
Dovada este a viselor străpunse.

Eu te-am iubit mai mult de cât se poate
Inchipui! vin să înțelegi, iubite,
Privirea singură le dă pe toate
In clipe de dureri nemărginite.

Nu mi-ai cerut nimic și m'am dat ție;
Doar făr' de vorbe sufletu' ne'ncântă...
Vrei tu să știi ce-a fost a mea beție?—
Tăcerea ta cu îndurarea-i sfântă.

Lucia Alioth.

MESAJUL PREŞEDINTELUI HOOVER

Tradiţionalul discurs pe care-l ţine primul magistrat al Statelor Unite cu ocazia instalării lui în Casa Albă, este mai întotdeauna interesant prin sinceritatea cu care sunt anunţate problemele şi preocupările lui de guvernare. Este cea dintâi manifestare publică a şefului Statului american. După depunerea jurământului, alesul vorbeşte naţiunii pentru a-şi deschide inima şi gândurile. Cum înţelege el să-şi exercite funcţiunea şi din ce punct de vedere priveşte el chestiunile la ordinea zilei, sunt punctele atinse de obiceiu în asemenea mesaj. Oricare ar fi temperamentul, aptitudinele şi pregătirea alesului, discursul trebue să reflecte omul. Americanul de duzină aşteaptă această desvăluire ca o verificare a votului dat.

Semnificaţia mesajului mai stă şi în faptul contactului direct pe care Preşedintele îl stabileşte de la început cu poporul. Intr'o ţară democratică acest raport este esenţial. Cu atât mai mult cu cât Preşedintele Statelor Unite, deşi Prim-Ministru în acelaş timp, nu are nevoe de majorităţile Congresului pentru a guverna cu autoritate. Asentimentul opiniei publice îi este mai necesar. De aceea el trebue să aibe cea mai mare solicitudine pentru popor.

Umil şi plin de frica lui Dumnezeu, în spiritul înaintaşilor săi puritani, Herbert Hoover, al 31-lea Preşedinte al Statelor Unite, vorbea poporului american în ziua de 4 Martie. Deşi conştient de puterea şi prosperitatea ţării, noul Preşedinte nu uita să atragă atenţia asupra pericolelor cari ameninţă astăzi marea naţiune americană. „In mod general", spunea Preşedintele Hoover, „am ajuns la un grad de confort

și siguranță mai înalt decât a existat vreodată în istoria lumii. Prin înlăturarea sărăciei am atins un grad de libertate individuală mai înalt decât înainte. Devoțiunea și preocuparea pentru instituțiile noastre sunt adânci și sincere. Noi clădim în mod statornic o nouă rasă, o nouă civilizație, mare în realizările ei...". Dar această stare bună are și partea ei întunecoasă, pe care Președintele se simte dator să-o expună poporului. Pare curios să auzim din partea unui fruntaș american că în Statele Unite există o tendință de a nu respecta legile. Tabloul înfățișat de Hoover în această privință e uimitor de crud. Sinceritatea lui e însă caracteristică pentru atitudinea pe care o au oamenii cu răspundere, conducătorii și toți slujitorii Statului în America. E o vorbă curentă acolo, care circulă și în lumea afacerilor: „onestitatea e cea mai bună politică". Explicarea e simplă și practică: e mai bine să mărturisești la timp adevărul decât să ispășești mai târziu tăcerea lui. Astfel mesajul spunea: „Crima e în creștere, încrederea în justiție e în descreștere... A considera aceste rele, a găsi remediul lor, este cea mai dureroasă necesitate în timpurile noastre". Și abuzurile săvârșite în contra prohibiției alcoolului le vede Hoover tot ca o urmare a răului menționat. Contrabanda, tolerată de public sau chiar de unii funcționari, înlesnește întinderea criminalității. „Intreg sistemul nostru de auto-guvernare se va prăbuși, dacă funcționarii aleg ce legi ei vor să observe sau dacă cetățenii aleg ce legi ei vor să susțină. Dacă cetățenilor nu le place o lege, este datoria lor, ca barbați și femei oneste, să nu încurajeze violarea; treaba lor e să lucreze deschis pentru abrogarea ei". In acest sens Președintele anunța însărcinarea unei Comisii naționale care să cerceteze întreaga structură a sistemului federal de jurisprudență, precum și a metodelor de aplicare al amendamentului al 18-lea din Constituție, pentru a stabili cauzele abuzurilor atât de frequente de la întroducerea acestei legi constituționale.

Mai departe mesajul anunța cooperarea Guvernului cu întreprinderile diferitelor comunități, fără însă ca prin această intervenție să sufere inițiativa particulară. Și în privința învățământului, care până în prezent a fost lăsat

pe seama diferitelor state ale Uniunii și a comunităților locale, Președintele Hoover făgăduia sprijin din partea Guvernului federal. Tot în chestiunile interne, extinderea serviciului sanitar, ajutorarea agriculturei și reorganizarea ministerelor Guvernului federal, figurau ca puncte principiale în programul de activitate al noului Președinte.

O bună parte a mesajului președințial se ocupa și cu chestiunea relațiilor externe. In această privință Președintele Hoever ținea să asigure lumea de pacifismul poporului american și de lipsa oricărei preocupări de imperialism „Statele Unite acceptă pe de-a-'ntregul adevărul că progresul, prosperitatea și pacea noastră sunt înlănțuite cu progresul, prosperitatea și pacea întregei omeniri... Aceia cari au înțelegere adevărată a Americei, știu că noi nu avem nici-o dorință pentru expansiune teritorială, pentru dominația economică a altor popoare. Asemenea scopuri sunt respingătoare idealurilor noastre de libertate omenească. Forma noastră de guvernământ este rău adaptată la responsabilitățile cari urmează în mod inevitabil din limitarea permanentă a independenței altor popoare".

Apoi, făcând alusie la Pactul Kellog, Președintele Hoover îl releva ca un semn de manifestare sinceră a intențiilor pacifiste de care este animat poporul american. Reamintind că oameni de stat americani au fost printre cei dintâi să propună înființarea unui tribunal internațional de justiție, mesajul considera Curtea Permanentă de Justiție din Haga drept o identificare cu oamenii de stat și idealurile americane. Neacceptarea Statelor Unite de a face parte din Liga Națiunilor nu trebue însă interpretată ca un semn de rea voință. Rezerva pe care o observă Americanii față de acest organ, nu înseamnă dorința de a avea o situație privilegiată, ci este rezultatul politicei lor tradiționale de a nu întra în nici un fel de angajament care i-ar implica în controversele ivite între alte țări. Americanii cred că independența lor față de asemenea obligații îi face mai capabili de a servi eficace progresul și pacea omenirei.

Mesajul Președintelui Hoover, animat de cele mai bune intenții, aruncă o lumină vie asupra omului care va conduce afacerile Statului american timp de patru ani. In cuvintele

sale se resfrânge clar voința unei personalități conștiente de problemele zilei și de idealurile pe care le urmărește cu stăruință națiunea cea mai bine organizată din lume. Herbert Hoover e un om representativ al stărilor din America. Ca „*self made-man*“, el și-a făcut singur calea în viață. Inginer, om de afaceri, organizator al mijloacelor de alimentație pe timpul războiului, a fost colaborator în cabinetul lui Coolidge, călător studios și practic în cel mai bun înțeles al termenului, noul Președinte este desigur pregătit pentru a conduce astăzi Statul american.

O întrebare se ridică totuși, cu privire la destoinicia cu care acest om va înfrunta piedicile: va ști el să înlăture cele două viciuri fundamentale de cari suferă funcțiunea de prim magistrat în Statele Unite? Unul e de ordin social-politic, altul de ordin constituțional. Președintele este întotdeauna omul unui partid. Hoover face parte din partidul republican. Ceva mai mult, interesele capitaliștilor, a magnaților financiari, sunt întotdeauna precumpănitoare în politica Statului american. Aceste interese, susținute din umbră, sunt decisive în mișcările Președintelui. Obiceiul s'a încetățenit odată cu expansiunea economică a țării în ultimii patruzeci de ani [1]). De aceea ne întrebăm: va ști Herbert Hoover să reziste, să rămână independent față de forțele oculte ale financiarilor? Al doilea viciu stă în însăși Constituția țării: posibilitatea Președintelui în funcțiune de a candida pentru un al doilea termen. Această perspectivă implică în mod fatal concesiuni și compromisuri. Pentru a se face plăcut tuturor intereselor, Președintele trebue să devină comod. Numai când un Președinte nu ține să fie reales, poate să se mențină independent și să guverneze fără teamă de a deveni nepopular. Astfel ne întrebăm încă odată: va ști oare noul Președinte să reziste unei asemenea temptații? Având toate calitățile unui conducător, Herbert Hoover poate fi un mare Președinte. Cu condiția însă să voească a înfrunta cele două viciuri inerente funcțiunei.

Nicolae Petrescu

[1]) Astfel un ziar din New-York nu se sfia acum câțiva ani să scrie despre miliardarul Morgan că aghiotanții săi numeau pe Harding și Coolidge în 1920 și controlau Convenția națională republicană din 1924 (*New-York American*, din 13 Iulie 1924).

PLOAIE RURALĂ

Ploaie sură, tristă, multă...
— Ascultă:
Cîntă 'n streşini indigene
Mărgeluşe, pe furiş,
— Lacrimi scurse, lin, pe gene
De frunziş —;
Cîntă stropii cu ecouri
De cimpoi, lovind în plante,
Şi cu tobe reci de nouri
Cîntă forte şi andante...

Ploaia sură şi rurală
Trece umedă, sglobie:
Paparudă 'n pielea goală
Ce dansează pe cîmpie...

Alexandru Bilciurescu

Nr. 195.

CONVORBIRI LITERARE

DIRECTOR AL. TZIGARA-SAMURCAȘ

Redacția și administrația
Str. Wilson, 1. — București, I

ANUL al 64-lea
Aprilie 1931

BUCUREȘTI
Atelierele grafice SOCEC & Co., S. A.

ABONAMENTUL PE AN:

Pentru particulari . . . . . Lei 500.
Instituţiuni, bănci şi străinătate . Lei 1000.

Plata se face numai Administraţiei „Convorbirilor Literare", direct sau prin încasatorii împuterniciţi anul acesta.

BUCUREŞTI, I
Strada Wilson 1.

TITTONI ŞI ROMÂNIA

Din apropierea pieţii Tritonului, unde jocul străveziu al apelor se îmbină cu minunea artei lui Bernini, o stradă strâmtă şi severă se desprinde de pe povârnişul Quirinalului şi se rostogoleşte spre centrul Romei, despicându-şi drumul între două rânduri de clădiri înegrite de vreme. Este Via Rasella. Pe dreapta, unul din acele vechi palate de o maestoasă şi desăvârşită armonie în proporţii, cari au făcut odinioară mândria Romei papale, adăpostià până deunăzi laolaltă pe Preşedintele Consiliului Mussolini şi pe Preşedintele Senatului Tittoni. Acì, cuprins de farmecul locuinţelor romane, unde amintirile trecutului sunt parcă reînsufleţite de freamătul vieţii ce le înconjoară, în mijlocul mobilelor sale de un „settecento" înrâurit de arta Răsăritului-îndepărtat, printre opere de artă pânze de preţ şi cărţi nenumărate, Tittoni îşi petreceà amurgul vieţii în tovărăşia marilor gânditori ai vremilor apuse, pe cari nu-i părăsià decât pentru a-şi împărtăşì semenii, printr'o pană vioae, cu rodul îndelungatei sale experienţe politice.

Acest bătrân cu înfăţişarea impunătoare şi senină, cu pleoape lăsate peste o privire de o subtilă şi pătrunzătoare fineţă italiană, a fost una din figurile politice de căpetenie ale Italiei secolului al XX-lea şi a jucat un rol de frunte pe scena diplomatică europeană.

Adevărat „Romano di Roma", el a rămas, până în ziua în care a închis ochii, credincios Cetăţii ilustre în care se născuse cu trei sferturi de veac în urmă şi spiritul ei i-a însuflat toate acţiunile, după cum îmboldise şi pe înaintaşii săi. Inaintea lui, unchiul său, Angelo Tittoni, fusese ministru al republicii romane — de scurtă durată — din 1848, iar tatăl său, senatorul Vincenzo Tittoni, exilat din pricina atitudinii

sale ostile guvernului pontifical, nu s'a întors în Roma decât pentru a face parte din guvernul provizoriu instituit după căderea puterii timporale. Nu este de mirare deci că şi Tommaso Tittoni, întors dela studii din Oxford şi Liège, să-şi fi închinat activitatea Cetăţii Eterne, începându-şi viaţa publică ca consilier comunal al primului oraş din lume. După ce, între 1886 şi 1898, timp de patru legislaturi, reprezintă Civitavecchia la Cameră, părăsi Roma pentru a fi Prefect în Perugia şi apoi în Neapole, reşedinţa principelui moştenitor. Când se urcă pe tron, regele Victor Emmanuel al III-lea îşi amintì de puternica personalitate a prefectului de Neapole, îl numì senator şi-l recomandă lui Giolitti ca ministru al afacerilor străine.

La 3 Noemvrie 1903, Tittoni luà la Consulta locul ocupat până atunci de Prinetti, făuritorul înţelegerii cu Franţa, şi de urmaşul acestuia, amiralul Morin, loc pe care-l păstră şase ani. In acest răstimp, el a dat dovadă de acel spirit roman de care am amintit.

In politica internă, se impuse ca om de ordine, conservator şi constituì o stavilă mişcărilor nesăbuite de stânga, ce turburau atunci ţara sa. „Aplicarea riguroasă a legii — declară el — nu constitue o provocare, ci însăş temelia libertăţii în orice stat civilizat".

In politica externă, dispreţuì succesele efemere şi, cu riscul popularităţii sale, se opuse ca Italia să părăsească Tripla Alianţă din care făceà parte, ca şi România, nu dintr'o pornire sentimentală, ci în urma cerinţelor poruncitoare ale situaţiunii diplomatice. „Statul trebuie să-şi aibă temelia în opinia publică — spuneà el — dar Statul trebuie să hotărască". In timpul crizei din 1909, când Aehrenthal proclamă anexarea Bosniei şi Herzegovinei, vrăjmăşia Italienilor contra diplomaţiei dela Ballplatz sporì şi mai mult; chiar din cercul colegilor şi prietenior politici ai lui Tittoni porniau critici acerbe împotriva politicii sale rezervate. Şi totuşi, această politică se arătă folositoare şi prevezătoare, căci, cu toate demersurile lui Aehrenthal, susţinut de Bülow, toate cancelariile — până şi Petersburgul — recunoscură faptul împlinit. Bărbatul de stat italian prevăzuse dar primejdia şi inutilitatea unui demers al Consultei.

Purtarea leală a lui Tittoni adusese servicii însemnate

Italiei. Austria renunţase în favoarea ei la unele clauze ale înţelegerii ruso-austriace dela Mürzsteg din 1903, care împărţia Macedonia exclusiv între influenţa Vienei şi a Petersburgului. Astfel generalul italian De Giorgis fù numit comandant al jandarmeriei macedonene şi un acord Tittoni-Aehrenthal din 1909 făceà un loc în Balcani şi influenţei italiene.

Această atitudine a ministrului de externe italian nu-l împiedecà însă de a aveà vederi largi asupra comunităţii de interese ce leagă popoarele europene. Formula lui politică erà: „a menţine trainică tripla alianţă şi a întări prietenia sinceră cu Anglia şi Franţa", cele două mari puteri navale ale Mediteranei. Numai astfel puteà Italia să-şi asigure propăşirea şi să-şi valorifice drepturile în chestiunile africane.

Pe de altă parte, Tittoni se apropià şi de Rusia şi dobândià în acest chip dela Isvolski, cu prilejul vizitei ţarului la Racconigi, un acord în chestia balcanică.

Dar Tommaso Tittoni s'a arătat mereu nu numai un mare Italian, ci şi un mare Latin. Solidaritatea sa latină a dovedit-o neîncetat în folosul neamului românesc. Din clipa în care a luat cârma politicii externe a ţării sale, el şi-a dat toată osteneala pentru a adâncì vechile legături prieteneşti dintre Italia şi România. Martor al acestor străduinţi, baronul Beyens, fost ministru al Belgiei în Bucureşti, spuneà: „Guvernul italian pare a aveà o idee foarte clară de importanţa regatului dunărean în marea familie latină. Relaţiunile între cele două ţări au devenit mai intime".

Prietenia Italiei, Tittoni ne-a manifestat-o prima dată în 1903, când a sprijinit cu căldură la Constantinopole acţiunea guvernului nostru pentru dobândirea recunoaşterii oficiale, de către Poartă, a naţionalităţii Românilor Macedoneni. Desigur că demersurile marchizului Imperial, nu au putut decât înlesnì, acum un pătrar de veac, succesul colegului său român, d-l Alexandru Em. Lahovary, care reuşì să obţină vestita „iradea" ce îngăduià guvernului din Bucureşti subvenţionarea bisericilor şi şcoalelor aromâne.

Simţimintele sale faţă de noi a mai avut prilejul să ni le arate Tittoni şi între anii 1910 şi 1916, ca ambasador la Paris, şi mai ales în timpul războiului. La 26 Iulie 1914, el te-

legrafiase guvernului său: „Sunt de părere că, dintr'o datorie de lealitate, trebuie să declarăm pe față la Berlin și la Viena că ultimatul înfățișat la Belgrad, fără știrea noastră și fără a fi fost precedat de demersuri diplomatice, constitue o adevărată provocare de războiu a Austro-Ungariei. In consecință, pactul Triplei Alianțe nu mai poate fi aplicabil, chiar dacă Rusia ar luà parte la războiu. Trebuie să declarăm aceasta în chip hotărît". Tot astfel cugetà și guvernul din București. Intr'unul din ultimele sale studii, Tittoni amintește că d-l A. Em. Lahovary, pe atunci ministrul României la Paris, i-a atras cu insistență atențiunea asupra identității situațiunii țărilor lor și i-a propus un contact neîntrerupt între guvernele din Roma și București, spre a ajunge la coordonarea activităților lor diplomatice. Câștigat la acest plan, Tittoni îl susținù la Consulta și astfel se încheiă înțelegerea secretă dintre marchizul di San Giuliano și Ion I. C. Brătianu, care hotârà intrarea laolaltă în luptă a ambelor popoare.

Printr'un raport din 18 Februarie 1915, ambasadorul Italiei la Paris stăruià pe lângă Sonnino, care înlocuise pe San-Giuliano ca ministru de externe, pentru a-l convinge de necesitatea absolută a simultaneității acțiunii Italiei și a României. Dacă încuviințarea revendicărilor sale, prin pactul dela Londra din 26 Aprilie 1915, a îngăduit cu toate acestea Italiei să intre în războiu înaintea României, Tittoni a urmat totuși să pregătească terenul diplomatic în vederea intervențiunii noastre. El sprijinì călduros la Quai d'Orsay demersurile colegului său român, între altele și în privința Banatului.

La 3 Maiu 1915, el spuneà președintelui Republicei Poincaré: „Regele Italiei dorește mult intervențiunea grabnică a României... Va trebuì să stăruim la Petrograd ca Rusia să consimtă la oarecari concesiuni... Rusia ar fi bine inspirată dacă ar cedà puțin în ceeace privește Bucovina... Este în interesul Rusiei de a se arătà generoasă. Poate că ar primì chiar să dea României cel puțin o parte mică din Basarabia". Iar câte-va zile în urmă (17 Maiu), insistă în acelaș sens pe lângă primul ministru Viviani. „Dacă România nu intervine — îi spuneà el — va fi pentru Italia o decepție și o cauză de slăbiciune. Trebuie deci făcut imposibilul pentru a determinà România. Ajutați-ne să convingem pe Sazonoff. Este un om

influenţabil, care ascultă de statul major rus. Ar trebui să facă concesiuni în spre Prut şi chiar — dacă vrea să provoace o mişcare naţională în România — ar trebui să renunţe la Basarabia". Tittoni intervenià totodată pe lângă ministrul de externe Delcassé. La 27 Octomvrie, el se duceà din nou la Poincaré, spre a-i vorbì de România: „Vin din partea Guvernului meu spre a vă informà că nu trebuie pierdut prilejul de a provocà intrarea în acţiunea a României. Singurul mijloc pentru a ajunge la această ţintă este concentrarea imediată de trupe ruse la graniţă. Dar, odată aceste trupe pregătite, Rusia trebuie să spună Românilor: «Sunteţi dispuşi să ne lăsaţi să trecem şi să ne ajutaţi, dacă atacăm Bulgaria? Sau preferaţi să ne daţi concursul vostru, dacă vă ajutăm să intraţi în Transilvania?» Dacă Rusia ar oferì astfel României de a cooperà cu dânsa la îndeplinirea năzuinţelor ei naţionale, d. Brătianu s'ar vedeà silit de opinia publică a declarà războiu Austriei. Poincaré rugă îndată pe Viviani să facă pe lângă guvernul din Petrograd demersurile suggerate de ambasadorul italian [1]).

Odată armata română alăturată oştilor aliate, Tittoni intervenì — pe ziua de 19 August 1916 — pentru ca să i se trimită armamentul şi muniţiile de care ea aveà nevoie. In acelaş timp, el cereà ca trupe ruse cât mai numeroase să vină în ajutorul ei, pe frontul dobrogean.

Anii de crudă mucenicie, de vitejie înfrăţită cu durere trecură în sfârşit. Neamul românesc care-şi închegase cu sânge unitatea, aveà de apărat acum, la masa verde, hotarele sale firești. Printre cei care-l ajutară în acele ceasuri înfrigurate a fost şi Tittoni, prietenul de totdeauna. Ministru de externe al ţării lui şi şef al delegaţiunii italiene la Conferinţa de pace din Paris, între 21 Iunie şi 23 Noemvrie 1919, el jucă un rol de căpetenie în areopagul care statornicià condiţiunile păcii. Ca italian, apără revendicările guvernului din Roma, în deosebi în ce priveşte Fiume, încheià cu Franţa un acord relativ la Tunisia şi Tripolitania, stabilià cu Beneş raporturile economice viitoare italo-cehoslovace. Ca reprezentant al unei

[1]) Raymond Poincaré, *Au Service de la France, Neuf années de Souvenirs*, Paris, Plon, 1930—1931: Vol. VI *(Les Tranchées)*, pp. 188 şi 210, Vol. VII *(Guerre de Siège)*, pag. 204.

mari puteri aliate, colaborà cu Hoover, actualul președinte al Statelor-Unite, pe atunci directorul serviciului de aprovizionare american, la repartizarea aprovizionărilor și a stocurilor de cărbune, și, în acelaș timp, tratà cu Venizelos stabilirea graniței greco-bulgare. Pe noi firește că ne interesează mai ales partea ce a avut Tittoni la deslegarea problemelor românești, când a câștigat drepturi nouă la recunoștința noastră.

In timpul ocupării Budapestei de trupele române, președintele delegațiunii italiene arătà, împreună cu mareșalul Foch, plenipotențiarilor aliați — în deosebi acelora cari voiau să se opună înaintării noastre printr'o notă cominatorie — însemnătatea strălucitului fapt de arme care, înăbușind bolșevismul în Ungaria, aduceà un folos neprețuit întregei civilizațiuni europene.

Deasemeni, Tittoni a stăruit la Conferință pentru recunoașterea unirei Basarabiei cu România și, în rezolvarea diferitelor chestiuni ce ne priviau, nu s'a despărțit o clipă — cum o spune în însemnările lui — de plenipotențiarii țării surori: Ion I. C. Brătianu, Alexandru Vaida-Voevod și Nicolae Mișu.

Ales președinte al Senatului, în Decembrie 1919, Tittoni nu încetează a întrebuința marea autoritate ce i-o dau serviciile aduse patriei și înalta sa situațiune pentru a contribuì la strângerea relațiunilor dintre Italia și România. Din desele sale convorbiri, fie la Roma, fie în proprietatea sa La Manziana, cu d-l A. Em. Lahovary, ministrul României pe lângă Quirinal, se convinse că guvernul din București ar consideră ratificarea de către Italia a tratatului din 1920 asupra Basarabiei ca o dovadă de lealitate și de prietenie sinceră. Spre această țintă au tins sforțările președintelui Senatului italian și desigur că ele nu vor fi fost străine de hotărîrea luată.

Spre a sublinià însemnătatea faptului, el a scris studiul său „Basarabia, România și Italia", publicat în „Nuova Antologia" din Roma (1 Aprilie 1927, pag. 257) și, în traducere, în „Convorbiri Literare" (Maiu 1927). Primul secretar de atunci al Legațiunii noastre din Roma a fost rugat de dânsul a-l ajutà să adune datele necesare acestei lucrări și el nu va uità niciodată dragostea și interesul cu care Tittoni scotocià trecutul și urmărià evoluțiunea neamului românesc.

Numit în Decembrie 1928, preşedinte al Academiei Italiei, marele bărbat de stat părăsì activitatea politică spre a-şi închină ultimii ani ai vieţii, Istoriei. Dar interesul său pentru România îl trecù ginerelui său, d-l Ministru Preziosi, care reprezintă cu atâta distincţiune ţara sa printre noi.

Acum, Tittoni a trecut pragul veşniciei şi icoana sa va fi statornicită în istoria Italiei. Dar şi poporul nostru, care ştie să-şi amintească de acei cari l-au ajutat în clipe grele, nu va uità pe Tittoni şi-l va aşezà în rândul marilor prieteni ai României.

R. V. Bossy.

STANŢE

In noapte

Palidă coboară noaptea
Treptele uşor,
Cântec împletit din lacrimi
Picură'n pridvor.

Jalea cântecului curmă
Liniştea pe drum,
Poate-i clipa cea din urmă
Când l-aud acum.

Despărţire

Dacă plec de lângă tine
Singur şi strein:
E că azi paharul vieţei
Plin e cu venin,

Şi de plec în lumea largă
Trist şi îngheţat:
E că visul de iubire
Tu l-ai sfărâmat.

Flori uitate

Ingropate de uitare,
Florile își strâng
Aromatele petale
Tot mai mult și plâng.

Nimeni nu le mai desmiardă
Cu surâsul blând,
Triste și sfioase 'n umbră
Mor încet, pe rând.

La altar

In rochie albă de mireasă,
La brațul altuia zâmbești,
Iar el — nebun de fericire —
Plutește 'n sferele cerești.

Pierdut în umbră, ca un spectru
Privesc la voi nepăsător:
Căci voi sunteți învinșii vieței
Iar visul meu — nemuritor!

Călătorul

Noaptea 'ntunecată pune
Ușilor zăvor,
Nici un sgomot nu se-aude,
Doar un călător,

De urât a prins să cânte
Pe 'ntristatul drum:
„Omul e o umbră, viața —
Pulbere și fum".

Al. T. Stamatiad.

EFESUL ŞI TOMIS [1])

Cu prilejul celui al 15-lea centenar al sinodului ecumenic din Efes

Intre Coasta Ionică a Asiei Mici şi Coasta apuseană a Mării Negre au fost relaţiuni pe cari istoricul poate să le urmărească până în cărunta străvechime. Substratul legendei Argonauţilor îl alcătuesc, precum se ştie, călătoriile şi expediţiile întreprinse de Greci în ţările mănoase ale Pontului. In deosebi, Ionienii sunt cei ce legară raporturi comerciale cu populaţiile pontice. Dar aceşti greci nu se mulţumiră să facă numai comerţ, ci se aşezară statornic în locurile cele mai frumoase şi mai însemnate ale Pontului Euxin şi întemeiară Colonii. Cetatea ionică Milet, dela gurile fluviului Meandru, aveà, incontestabil, cea mai mare putere de colonizare. Intre coloniile întemeiate de ea se numărau şi cele două oraşe din Dobrogea Istros şi Tomis. Coloniştii greci transplantară, în noile lor aşezări, zeii lor băştinaşi, cum şi acele culte, aduse din Egipt în Ionia. Dovezi întru aceasta ne oferă rămăşiţele templelor şi mai ales monezile bătute în aceste cetăţi greceşti de pe coasta Pontului.

Câteva veacuri mai târziu, Sf. Apostol Pavel stabilì în Efes (care luase de mult locul Miletului şi ajunsese capitala provinciei romane Asia) şi anume întâi în sinagogă şi după aceea în academia retorului Tyranus, scaunul său de învăţătură şi de răspândirea religiunii creştine. In curând se înfiinţară în oraşele acestei provincii comunităţii creştine. Intre ţărmii Ioniei şi ţărmii Pontului Euxim, legăturile comerciale erau deapururi vii. Şi după cum altă dată năvile cu emigranţi

[1]) Traducere din manuscriptul german de Gala Galaction.

transportară zeităţile acestora în Scytia, tot astfel ele duseră, de data aceasta, sămânţa învăţăturii creştine la Tomis şi la Istros, la Kallatis şi la Odessos.

Ca povară prea preţioasă, una din aceste corăbii aduse pe cei doi emigranţi creştini, Epictet şi Astion, din Răsărit în Scytia. In cetatea Halmyris, la gurile Dunării, ei muriră de moarte martirică — cei dintâi în acest ţinut. Mormântul sfinţilor Epictet şi Astion ajunse, cu vremea, vestit în lumea creştină şi fu loc de închinăciune, foarte cercetat. Dea Domnul ca, într'o zi, vre-un arheolog român să ajungă să descopere şi să scoată la lumina zilei ascunsul sub glie oraş Halmyris, cu basilica lui şi cu mormântul martirilor!

După ce sângele mucenicesc curse şi în Tomis, şi în Axiopolis, şi în Dinogetia şi în Durostorum, comunităţile creştine din Scytia se întăriră şi biserica lor metropolitană din Tomis ajunse la mare însemnătate şi renume. Pe timpul lui Constantin cel Mare, această provincie bisericească eră bine organizată. După mărturia istoricului bisericesc Eusebiu, episcopul Scytiei făceà parte şi el dintre părinţii sinodului ecumenic dela Niceea, din anul 325. Pe cât se pare, numele lui este Marcu şi dacă nu este trecut, în lista participanţilor sinodali, este numai la prima vedere. Titlul episcopului a fost înregistrat, din eroare, Chomeensis în loc de Tomensis.

Tomis ajunse o cetate tare a ortodoxiei şi în persoana sfântului episcop Bretanyon avù un bărbat care cutezà să se împotrivească pe faţă împăratului arian Valens (364—378) şi să apere cu tot dinadinsul învăţătura părinţilor dela Niceea. Când eră vorba de răfuit ereziile, episcopii din Tomis, cu cuvântul şi cu scrisul, erau mereu de faţă: astfel episcopul Gherontie, la Sinodul din Constantinopol, în anul 381, când pe lângă alte erezii fu osândită încă odată erezia lui Arie, şi Sfântul episcop Theotimus, misionarul Hunilor. Acesta din urmă eră un amic şi un apărător al Sf. Ioan Gură-de-aur cum şi un scriitor important, citat în diferite rânduri de Ioan Damaschinul. Theotimus a participat de repetate ori la adunările episcopale din Constantinopol.

Unul dintre urmaşii episcopului Theotimus a fost episcopul Timoteiu. Desigur că a fost pentru Timoteiu o mare

bucurie, când îi sosì, în Tomis, metropola lui pontică, aceà epistolă de invitare, prin care împăratul Teodosie II convocà pe episcopi, de Rusaliile anului 431, la Efes la un conciliu ecumenic. Biserica lui Timoteiu, care se bucurà de un trecut atât de important şi numărà atâţia episcopi sfinţi şi învăţaţi trebuià neapărat să fie reprezentată în Efes şi anume prin al său vlădică. Precum predecesorii săi, tot aşà şi Theotimus voià să dea votul său, în marile cestiuni christologice, cari ţineau atunci în cea mai înaltă încordare toată Biserica. El se hotărî să pornească în această lungă şi anevoioasă călătorie, spre renumitul ţărm ionic, cu rodnicia lui de raiu. Pe calea dela Tomis la Efes, stăteau lanţ atâtea locuri însemnate şi vrednice de luare aminte, încât o bună parte din istoria omenirii erà să defileze pe sub ochii călătorilor.

Ce măreţ se desfăşoară priveliştea, între insula Samos şi oraşul Lebedos, când pluteşti pe splendidul golf, revărsat în arcuri impetuoase şi închis spre miazăzi, de treptele masivului Mykale! Ochii tuturor călătorilor caută spre Efes, ţinta mult aşteptată, care stă încă ascuns după o înnălţime. In fine, corabia pluteşte pe lângă gurile împotmolite ale râului Kaystros, într'un canal larg, care se deschide în chip de port, înaintea Efesului. Panorama Oraşului e răpitoare! In ultimul plan, se ridică un deal impunător, încununat de largile ziduri ale cetăţii, iar pe dreapta apar culisele unei coline stâncoase, de aproape 360 m., pe a cărei coamă se întinde zidul din vremea lui Lysimach, întărit, cu mai bine de 30 de turnuri. Operă grandioasă, a cărei arenă a fost tăiată cu artă în Coastele colinei, puternicul teatru opreşte privirea admirativă.

Cei ce soseau în Efes pe calea apei se găseau deodată pe calea largă, acoperită cu lespezi de marmoră, care duceà direct dela port la teatru şi se isprăveà cu nişte porţi arhitectural meşteşugite. Această stradă magnifică aveà pe ambele părţi colonade boltite şi prăvălii în dosul lor; ea fusese clădită în timpul împăratului Arcadin (395—408) şi purtà numele împăratului. Ea erà considerată drept cea mai frumoasă stradă din toată lumea bizantină şi puteà să stea cu mândrie alături de clădirile greceşti şi romane din vechiul Efes. Fără îndoială că şi episcopul nostru Timotei din Tomis şi-a odihnit privirea

pe aceste frumuseți. Dar gândurile sale și cucernicile sale simțiminte se îndreptau mai mult către marele trecut creștinesc al acestei cetăți. Sf. Apostol Pavel, la șederea sa a doua în Efes, propovăduise aici aproape trei ani; aici scrisese el câteva din cele mai frumoase ale lui epistole; aici lăsă el, pe cucernicul său Timoteiu, ca păstor al iubitei turme pe care o câștigase. Tot în Efes, Ioan, sublimul evanghelist al Cuvântului lui Dumnezeu, făcut trup, își sfârși zilele și fu îmmormântat, iar mormântul lui ajunsese celebru în toată lumea! Apoi erau problemele sinodului episcopal, care chemau în primul loc preocuparea lui Timoteiu.

Episcopul Scytiei venise la deschiderea sinodului din Efes tocmai la timp. Dar fiindcă sinodul nu putù să-și înceapă lucrările la termenul anunțat, episcopul Timotei avù timp destul ca să cunoască orașul și populația lui. Incotro și-a îndreptat el pașii la început? Neapărat, înspre dealul dela Răsărit, în jurul căruia se fixaseră, din zile immemoriale, primele așezăminte ale cetății și pe care, în epoca creștină, fusese îmmormântat Ioan Evanghelistul, zis și Sfântul Teolog. In jurul acestui mormânt se țesuseră de timpuriu pioase legende. Deasupra criptei inițiale creștinii clădiseră o măreață biserică. N'a fost nici unul dintre paricipanții sinodului dela Efes, care să fi rămas în urmă cu tributul veneraţiei cuvenit Sf. Ioan. Cinstirea Sf. Ioan Teologul crescù, după acest sinod, atât de mult, încât împăratul Justinian se văzù silit să dărâme vechea biserică ridicată pe mormântul Sfântului și s'o înlocuiască cu alta, cu cupolă și cu mari proporții. Această biserică, lungă de 110 metri, nu erà deloc mai prejos ca vestita biserică Sf. Apostoli, din Constantinopol, atât prin măreția clădirii, cât și prin bogăția podoabelor. Dela 1927 încoace, arheologii au început să scoată la iveală ruinele acestui venerabil locaș, timp de sute de ani, ținta cucerniciei închinătorilor. Până acum putem să stabilim cu siguranță planurile străvechii construcțiuni.

In drum spre biserica Sf. Ioan, vizitătorul trece prin fața templului Artemisei, care din străvechime contribuise la renumele cetății. Templul acesta aveà mare putere de atracție, findcă erà socotit ca una din cele șapte minuni ale lumii. Dar în zilele sinodului din Efes, templul Artemisei

eră cu totul dărăpănat şi măreţele sale columne erau cărate una câte una. De când Goţii îl ruinaseră, în anul 262, acest sanctuar păgân rămăsese aşà. Pe un portal de lângă vechiul templu al lui Serapis, care de multă vreme avea altă întrebuinţare, Timoteu a ocrotit de sigur memorabila inscripţiune: Demeas a dat jos icoana mincinoasă a demonicei Artemis şi a pus în locul ei semnul Crucii, cel alungător de idoli.

O vizită se cuvenea, negreşit şi marelui teatru care puteà cuprinde 24.000 de spectatori. Cei mai mulţi dintre episcopii străini, cu cartea Acta Apostolerum în mână, cum am făcut şi noi acum 21 de ani, şi-au rechemat toate acele scene agitate provocate de argintarul Demetrius. Intr'adevăr, acesta răscula pe toţi breslaşii săi, ca nemulţumire împotriva lui Pavel şi ca demonstraţie pentru marea Diana a Efesenilor. Toată populaţia alergă la Teatru şi timp de două ore răcnì din toate puterile: Mare este Diana din Efes!, până ce edilul secretar al cetăţii, printr'o cuvântare plină de bun simţ, liniştì poporul, punându-i înainte că e în primejdie să fie învinovăţit de răsvrătire. Acest tumult popular, precum se ştie, îl făcù pe Pavel să plece din Efes, în ziua următoare.

Zilele trecură grabnic şi majoritatea episcopilor fu în păr la deschiderea Sinodului. Orice discuţiune se părea de prisos. Fiecare cunoşteà chestiunile în litigiu. Ele trebuiau să primească de data aceasta, prin votul episcopilor întregei biserici, o deslegare obligatorie şi definitivă. De multă vreme, Nestorie (episcop al Constantinopolului dela 428) propovăduià ideea că în Christos trebuie să despărţim natura lui omenească de cea dumnezeiască şi că nu se cuvine să unim ambele naturi în una şi aceeaşi persoană a lui Iisus Christos. Ca urmare, Nestorie susţinea că Maria trebuie numită numai născătoare de Christos, nu născătoare de Dumnezeu şi că nu poate fi vorba decât de patimile şi de naşterea persoanei omeneşti a lui Christos, precum — în Eucharistie — numai de mâncarea unui trup şi a unui sânge omenesc. Nestorie, care, într'o măsură oarecare, fusese susţinut de prietenii săi din Antiohia, întâmpină cea mai aprigă împotrivire atât în Răsărit cât şi în Apus. Acel care, mai mult ca toţi, a denunţat, prin vorbă şi prin scris, această erezie şi urmările ei aninătoare pentru învăţătura mântuirii, informând în acelaş

timp şi pe papa Celestin, a fost sfântul patriarh Ciril al Alexandriei. Acest eroic apărător al Ortodoxiei ceru lui Nestorie, şi în numele episcopului Romei, să se lepede de erezia sa şi să primească zece propoziţii, formulate de sinodul din Alexandria. Nestorie se opuse cu încăpăţânare. Hotărîrea depindea acum de conciliul ecumenic din Efes, pe care Ciril era să-l prezideze.

Duhurile celor cu păreri diferite intrară în luptă mai înainte de deschiderea Sinodului. Sosirea patriarhului Ivan din Antiohia, cu episcopii săi, era aşteptată cu nerăbdare. Trecuseră trei săptămâni de când sinodul ar fi trebuit să-şi înceapă lucrările şi cei din Antiohia încă nu se arătaseră. Atunci Ciril hotărî să deschidă sinodul şi fără de Antioheni. Impotriva acestei hotărîri se ridicară 68 de episcopi, în fruntea cărora erau Teodorit din Cyrus, un prieten din tinereţe al lui Nestorie şi cei doi mitropoliţi din Apamea şi Hierapolis. Scrisoarea adresată lui Ciril de către cei 68 de episcopi este iscălită şi de Timoteiu, episcopul provinciei Scyţia şi anume al cincisprezecelea din număr. Petiţionarii cereau o amânare în deschiderea sinodului, de încă patru zile, întrucât Patriarhul Antiohiei anunţase că va sosi, cu episcopii săi, până în trei zile. Ciril însă se arătă neînduplecat şi fixă prima şedinţă în ziua de 22 Iunie 431, în biserica principală din Efes.

Arhiepiscop al Efesului şi Mitropolit al marei provincii bisericeşti Asia era atunci Memnon, un bărbat cu totul devotat sfântului Ciril. Biserica catedrală era o lungă basilică cu trei năvi despărţite prin columne, fără transept, şi cu o absidă în semicerc. In faţă, avea un nartex larg, la care se adăuga înspre apus o curte cu colonadă. In partea dinspre nord a acestei curţi, se află baptisterul ale cărui fundamente se mai păstrează şi astăzi. Intreg complexul era foarte potrivit pentru o mare adunare. Dintr'o inscripţie a arhiepiscopului Hipatie, găsită pe o piatră din nartex, reese că biserica era închinată Născătoarei de Dumnezeu Maria. Aici au avut loc şedinţele sinodului, fiindcă Ciril, într'o scrisoare, îşi exprimă mulţumirea că adunarea a avut loc în chip foarte nimerit, într'o biserică închinată Născătoarei de Dumnezeu şi purtând numele Sfintei Fecioare.

Prima şedinţă festivă a Sinodului începù dis de dimineaţă. Sf. Ciril din Alexandria o deschise, în prezenţa a 160 de părinţi, cu o strălucită cuvântare. După salutarea participanţilor prezenţi, el pornì cu însufleţire: Mărire ţie, o sfântă şi de taină plină Treime, care ne-ai chemat pe toţi, laolaltă, în această biserică a Sfintei Născătoare de Dumnezeu Maria! Mărire ţie, o născătoare de Dumnezeu, Marie, tu odorul insuflător de evlavie al întregului pământ, tu lumină fără stingere, tu schiptru al Ortodoxiei, tu coprinsul cel tainic al necoprinsului Dumnezeu, mamă şi fecioară totdeodată, prin care, în Sfintele Evanghelii, binecuvântat este şi se binecuvânteazâ Cel Ce vine întru numele Domnului!

Mulţi părinţi ţinură predici şi alocuţiuni. Fură citite multe locuri din vechii părinţi bisericeşti, unde se exprimă credinţe în uniunea ipostatică a dumnezeirii cu omenirea, în Iisus Christos, şi din cari Maria se vădeşte ca adevărată Născătoare de Dumnezeu. După ce această învăţătură de credinţă fu întărită şi lămurită cu toată claritatea, sinodul trecù la partea consecinţelor, adică la orânduirea falşei învăţături şi la depunerea lui Nestorie. Ciril rostì sărbătoreşte:

„Obligaţi de canoane şi de scrisoarea prea Mântuitorului nostru părinte şi împreună slujitor cu noi, Celestin, episcopul Romei, am ajuns, cu belşug de lacrimi, la această jalnică sentinţă: Iisus Christos, cel hulit de Sestorie, hotărăşte prin acest sfânt sinod ca el, Nestorie, să fie scos din vrednicia episcopală şi din orice comunitate sacramentală cu noi".

Ziua întreagă, tot norodul din Efes aşteptase cu încordare rezultatul desbaterilor. Şedinţa se prelungise până noaptea, târziu. Când, în cele din urmă, hotărîrea fu cunoscută, o bucurie de nedescris îi cuprinse pe toţi. Mulţimile aclamară Sinodul şi duseră sărbătoreşte până acasă, cu torţe şi cu tămâere, pe preşedinte şi pe membrii sinodali. Ba încă şi oraşul fu iluminat în mai multe părţi, precum Ciril informează pe concetăţenii săi Alexandrini.

S'a simţit, oare, şi Timoteiu, cuprins de această obştească însufleţire, după ce el, la început, a ţinut cu aceia, cari păreau a fi favorabili lui Nestorie şi Antiohienilor? Negreşit, căci el n'a rămas lipit de această fracţiune, ci, în decursul primei şedinţe, a trecut de partea lui Ciril şi a majorităţii

sinodului, cu încă alţi douăzeci de espiscopi, dintre acei cari ceruseră amânarea pe patru zile. Când, chiar în prima şedinţă, fu vorba de iscălirea documentului depunerii lui Nestorie, 198 de părinţi îl iscăliră. In acest lung şir de nume găsim ca al 170 lea pe Timoteiu, Episcopul provinciei Scytia, din cetatea Tomis. El rămase credincios semnăturii date, se ţinu în celelalte şedinţe neîncetat de partea vlădicilor drept credincioşi şi legal adunaţi şi se găseşte între subscriitorii actelor sinodale. Fără îndoială, urmară zile şi săptămâni vijelioase, când patriarhul Ioan al Antiohiei cu 42 de episcopi se ridică pe faţă împotriva lui Ciril şi a lui Memnon şi rostì asupra acestora o anatemă, care în urmă se întoarse asupra capului său. Vara trecù cu aceste dispute şi deabià în luna lui Octombrie Impăratul Teodosie dădù drumul părinţilor sinodali să se întoarcă acasă, după ce el însuşi aprobă deciziunile conciliului ecumenic.

Putem să credem că Timoteiu a luat cu sine din Efes şi a dus la Tomis multe impresii binefăcătoare. Fără îndoială, că el a trebuit să se intereseze şi de arhitectura bisericească bizantină, ca să poată să ridice, în înfloritoarea sa eparhie, frumoase şi în stil corect clădite locaşuri dumnezeeşti. Şi astăzi rămăşiţele vechilor bazilice creştine din Tomis, Kallatis, Tropaeum şi Istros ne dovedesc cum că nişte pricepuţi şi meşteri zidari au creat opere consistente şi în parte clasice. Darul cel mai preţios pe care Timoteiu l-a adus din Efes, în dieceza sa, a fost, netăgăduit, însufleţirea pentru Născătoarea de Dumnezeu Maria şi rodul cel mai frumos al călătoriei sale la mult importantul sinod, a fost zelul său de a răsădì cultul Mariei în bisericile din Scytia şi în inimile credincioşilor Scyţi.

Dintr'un singur punct de vedere trebuie să fi simţit episcopul Tomisului neplăcere şi amărăciune: vecinii săi cei mai de aproape, din Moesia, episcopul Iacob al Durostorului şi mai ales arhiepiscopul Doroteiu al Marcianopolei, se dăduseră cu patimă de partea lui Nestorie şi intraseră şi ei în conciliabilul lui Ioan al Antiohiei. Toţi episcopii din Tomis au fost necontenit drept credincioşi şi tocmai Timoteiu avù ca urmaş în scaun pe fericitul Ioan, cel ce a compus, cu mare îndemânare, nişte lămuriri scurte (păstrate într'un fragment) asupra ereziilor nestoriane şi eutihiane, ca să ferească pe oricine şi de o rătăcire şi de cealaltă.

R. Netzhammer
Arhiepiscop

CEA DIN URMĂ STRAJE

Colo departe, spre marginea țării, lângă fruntaria bulgărească, aninat de coasta dealului și învăluit de pădure deasă și sălbatică se află postul de grăniceri. O liniște majestoasă îl înconjoară; iar ca să ajungi la el, e doar o potecă îngustă îngropată sub vegetație. Ea se coboară șerpuind până în valea mărginită de nesfârșitul mării. In fiecare zi, de două ori, se aude pasul greu al soldaților, cari trec în patrulare, iar seara unul din ei este lăsat de veghe într'un loc pleșuv, numit Capul de Fier, unde își așteaptă soarta rezemat de pușcă. Adesea cel rămas acolo nu a mai văzut lumina zilei.

Câte odată însă pădurea răsună de cântecul vesel pe care glasul unei femei îl risipește ca o undă de fericire asupra ei. Este Aziach, fata lui Uiuk tătarul, care se urcă sus să-și vadă iubitul. Cu toate că drumul este drept și greu Aziah urcă repede, căci dorul o gonește din urmă. De trei zile nu l-a mai văzut: o veșnicie pentru îndrăgostiți. Deabià așteaptă clipa când, auzindu-i cântecul și ieșindu-i înainte la cel din urmă cot al potecii, o va strânge în brațe. In aceeași clipă din casa albă a postului iese el, îndreptându-se grăbit spre locul de întâlnire și în sufletul lui plin de patimă totul s'a șters făcând loc unei singure imagini, chipului lui Aziah. Frumusețea ei stranie l-a vrăjit, căci acì în singurătatea postului, unde fiecare din puținii tovarăși poartă în suflet un dor tainic, mrejele dragostei te cuprind pătimașe. Se gândește la chipul ei, cu ochii croiți în formă de migdală și ușor ridicați spre tâmple, la gura cu buze cărnoase și dinți sclipitori, a cărei sărutări îl ametesc și îi clocotește sângele, iar dorința trupului ei o poartă înrădăcinată în sine, ca un blestem. Cu suflarea scurtă și obrajii îmbujorați, Aziah a sosit, în fine, și el o pri-

veşte îmbătat de fericirea de a o vedeà înaintea lui, până ce o sărutare îl face să uite tot ce nu este dragostea lor. Au stat mult timp astfel, desmierdându-se şi vorbind despre viitorul lor; căci în curând el se va liberà şi vor face nunta.

Acum Aziah trebuie să plece spre a nu înoptà pe drum, iar el se roagă stăruitor şi fierbinte: făgăduieşte-mi că vei venì la noapte! Vei rămâneà pitită, puţin mai jos de Capul de Fier, şi apoi când va fi întuneric te vei înapoià la mine. Gândeşte-te, că este cea din urmă noapte că sunt de straje acolo. Apoi ştii bine, că ne vom cununà. Vino căci mi-e dor să te strâng în braţe o noapte întreagă şi să-ţi simt trupul lângă al meu. Te vreau toată, Aziah, căci dorul de tine mă face să-mi pierd minţile. Doar tu poţi să-mi curmi suferinţa. Spune ai să vii? Aziah îl priveşte; ochii ei catifelaţi, umbriţi de gene lungi şi negre, poartă în ei o mângâere plină de pasiune. Apoi îi răspunde „poate", luând-o repede spre vale şi lăsându-i în suflet îndoială şi nădejde.

Seara se lasă încetişor, iar pe culmea dealurilor lumina se târăşte anevoie, gata să moară. Patrula înaintează spre Capul de Fier şi toată înfăţişarea ei aminteşte pe aceà a unui pluton de execuţie, aleasă spre îndeplinirea osândei unui tovarăş drag, pe care o clipă de slăbiciune l'ar fi adus până la dezonoare. Odată ajunşi în postul de veghe şi după ce au îndeplinit formele obişnuite cu tristeţea unei ceremonii mortuare, ei îi urează ca tuturor celor ce rămân acì „să deà Dumnezeu să ne vedem sănătoşi", apoi se îndepărtează.

Noaptea cade grea în urma lor, căci la adăpostul ei moartea poate venì de pretutindeni. In sufletul lui însă, nu este loc pentru teamă, căci o singură imagine, un singur gând îl umple cu desăvârşire: Aziah. De mult stă răzimat de armă, aşteptând-o în zadar, iar toată fiinţa lui tinde să prindă zgomotele ce-l înconjoară. Intr'adevăr, nu departe de el frunzele foşnesc şi o cracă uscată se rupe pocnind. „Aziah" şopteşte el. Zgomotul amuţeşte. Un zâmbet îi luminează faţa. Desigur ea se ascunde, vrând să mă surprindă gândeşte el. Nici o clipă nu-i trece prin minte că în locul iubitei, prin frunze, învăluită de noapte, moartea ar puteà să se târască spre el. Deaceea se întoarce cu spatele spre sgomot şi păşeşte apăsat, ca să-i arate încotro se duce. Desprinsă de întuneric o lovi-

tură îl izbeşte în spate, trântindu-l cu faţa la pământ. O durere nespusă îi pătrunde carnea, iar în mintea lui, trezită din vis, se alcătueşte un cuvânt: „duşmanul".

In aceiaş clipă o fiinţă, ieşind din umbră, a ridicat puşca şi a tras spre locul de unde venise moartea. Impuşcăturii i-a răspuns gemătul sinistru al glasului omenesc şi rostogolirea unui trup dealungul râpei.

Ca prin vis el aude pe Aziah şoptindu-i cuvinte de dragoste, iar pe faţă îi pică rouă. Sunt lacrimile lui Aziah, însă el nu-şi mai dă bine seama; o sărutare caldă îi pătrunde până în suflet şi îl răpeşte pe veci.

Intr'un târziu răspunzând la împuşcătura care se aşternuse peste văi, ca cea din urmă chemare a camaradului lor, sosiră şi cei din post. In drum au fost întâmpinaţi de glasul blând al unei femei care cânta, iar la postul de veghe au găsit pe Aziah, fata lui Uiuk tătarul, cu ochii pierduţi şi mintea rătăcită, desmierdând, zâmbind, trupul neînsufleţit al iubitului ei cu cântecele cari îl plăcură odinioară.

Nicola Arion.

DRÂMBA METAFIZICĂ A UNUI PRINȚ AL ȘTIINȚELOR NATURALE

Acum patru ani, un amic din străinătate, diplomat de meserie și filozof în ore libere, primind cartea mea *„La vie des mammifères"*, mi-a scris că „a rămas uimit de haosul, confuzia și naivitatea ce domnesc în domeniul teoretic al științelor naturale. Nu și-ar fi închipuit niciodată, că 'n zilele noastre o știință ar puteà fi un astfel de sat fără câini... Cum, nu-i acolo nici un control?!".

Nu mă îndoesc că reflexiuni asemănătoare vor fi făcut și alți cetitori inteligenți și de cultură generală.

Dar asupra unui lucru aș vrea să le atrag deosebita luare aminte: enormitățile pe cari le-am citat, nu trădează numai slăbiciune de minte, ci, mai ales, inferioritate morală. De zeci de ani, țările apusene — cum, cu atâta strălucire, a arătat Gustav Spengler în a sa *Agonie a Occidentului* — coboară panta decăderii culturale... In știință, ca și în artă, riturile s'au complicat, dar a sburat credința... Imbătrânita burghezie s'a primenit, printr'o selecție pejorativă, cu elemente inferioare din clasele populare, cari au adus cu ele religia plăcerilor animalice și credința organică, instinctivă, că toate celelalte sunt pure convențiuni. Artiști, scriitori, oameni de știință, joacă roluri învățate pe din afară... Ca modele servesc intelectualii din vremea apogeului burgheziei, pe cari moștenitorii veseli îi maimuțăresc, dar îi și fură sdravăn. Chipurile, fac știință, numărând frunzele copacului, ori cercetând, din ce lemn trebuie făcută scara, necesară urcării în pom, în vederea numărării frunzelor... In deosebi a suferit gândirea creatoare, constructivă... Ea presupune consumare, idealism, sacrificiu — izbirea, cu desperare, de necunoscut, zile și nopți,

luni și ani... Mai ușor este să lansezi ipoteze în cari singur nu crezi și în jurul cărora *aranjezi* o discuție sgomotoasă. Mai târziu, ipoteza e eliminată; dar tu ai avut timpul să te cațeri, folosindu-te de zgomot și mai ales de alte mijloace, cari n'au nimic a face cu știința... Și unde te-ai cățărat, rămâi. Ai devenit un personaj, ocupi o situație, oamenii au nevoie de tine și te cruță.

Nietzsche a spus că de femeie trebuie să te apropii cu biciul... Eu am aceeași părere despre știință... O convingere unanimă, pe care nimeni nu s'a gândit s'o verifice, este că știința progresează cu o iuțeală amețitoare... Iuțeala e relativă. Pentru un țăran deprins să călătorească pe jos sau în carul cu boi, o trăsură care face o poștă pe ceas, se cheamă că merge ca vântul. Dar unele trenuri parcurg două sute de kilometri pe oră... In domeniul fizicei și al chimiei, științi lelegate cu industria, *poate* că progresele sunt repezi — dacă nu cumva ne înșală foloasele practice pe cari le tragem dintr'însele. Dar biologia, psihologia, sociologia, filozofia, — cu ce ne-au procopsit în cei din urmă 35 de ani?!...

Gândiți-vă că numai profesori de universitate numărăm astăzi, pe glob, *patruzeci de mii* (dintre cari 150 se numesc Schmidt — observă cu maliție academicianul Charles Richet, care a făcut această socoteală după anuarul *Minerva).* Adăugați ajutoarele maistrului, cari lucrează alături de dânsul sau sub conducerea lui: să punem zece inși de fiecare profesor. Mai socotiți încă vreo patru sute de mii de cercetători cari n'au nici o legătură cu universitatea; și veți ajunge numaidecât la încheierea că știința se târăște mai încet ca melcul... Numărul celor cari, fără chemare, doar se află în treabă și flecăresc în jurul problemelor, e foarte mare... Flecărelele lor formează o mlaștină, în care nu arare-ori se îneacă chiar și oameni bine înzestrați. De această mlaștină trebuie să știi să te ferești.

Ca să aflu dacă viața a evoluat după principiul lui Lamarck ori după acela al lui Darwin, De Vries, Weismann, etc., niciodată nu mi-ar fi dat în gând să deschid o carte. Aș puteà tot atât de bine să caut în cărți dacă există Dum-

nezeu!... Un scurt travaliu dialectic (ajutat de spiritul de intuiție, care — mai ales când ai explorat *felurite* domenii și ai urmărit pretutindenea legile ce coordonează faptele — presupune o subconștientă familiarizare cu procedeele naturii) asupra fenomenelor banale cari stau la îndemâna fiecăruia, m'a învățat mai mult decât toate tratatele pe cari le-am cetit de atunci încoace...

Un individ care cultivă sportul, își desvoltă mușchii. Nimic nu mă 'ndreptățește să presupun că vreo altă parte a organismului s'ar modificà după alte legi. Doar că modificările nu pot fi brusce: o pisică, n'am să reușesc a o hrăni cu frunze...

Biologii nici nu neagă că funcțiunea modelează organul. Pe acest principiu se 'ntemeiază doară întreaga orthopedie. Cea mai mare parte dintre dânșii afirmă însă, că schimbările de formă datorite modificărilor funcțiunii în timpul vieții individuale, nu se moștenesc. Dar atunci, ce sânt talentele, ce este geniul, dacă nu sinteza unor însușiri desvoltate prin exercițiu în cursul unui șir de generațiuni?... Care cetitor inteligent și instruit are să mă creadă, când voi afirmà că Eminescu ar fi putut descinde din oameni cari neam de neamul lor n'au fost decât plugari săraci, muncitori cu palma?!... Ori să credem, cu Weismann, că în plasma germinativă, determinanții feluritelor părți materiale ce formează substratul fizic al însușirilor sufletești din a căror sinteză rezultă geniul, au căpătat întâmplător mai multă hrană?!...

Pentru orice om cu mintea sănătoasă, *schimbarea mediului determină modificările funcțiunilor și deci ale organelor, iar aceste modificări, după un timp, se moștenesc. Așà a evoluat viața.*

Dacă în biologie mișună atâția gândaci metafizici, este din pricina întunericului: nimeni n'a reușit până acum să aplice în stil mare teoria lui Lamarck; să explice, adică, după acest principiu, talia, culoarea animalului, caracterele aparatului masticator, forma capului, a toracelui, a intestinelor, a inimei, și așà mai departe. Ici și colo câte-o slabă licărire — acolo unde faptele strigă ele însele explicarea lor: măsele

tăietoare, măsele măcinătoare, intestin scurt de carnivor, intestin lung de ierbivor, etc. Dar există forme de intestin, ce n'au putut fi puse în legătură cu felul alimentării; iar raporturile stabilite între forma dinților și natura hranei sunt atât de rudimentare, încât — cum arăt în cartea mea — o mulțime de mamifere fosile, luate drept ierbivore, au fost în realitate carnivore sau insectivore.

După teoria lui Lamarck, schimbarea treptată a mediului cosmic a determinat evoluția plantelor și a animalelor.

Dar care schimbare?...

De Saporta, în frumoasa lui operă: *„Lumea vegetală înainte de apariția omului"*, pune — ca și Buffon — pe seama răcirii treptate a climei dealungul terțiarului, isgonirea monocotiledoanelor, în Europa de mijloc, de către dicotiledoanele arcto-terțiare. Această explicare conține o bună parte de adevăr. Dar tocmai fiindcă nu cuprinde tot adevărul, i-se poate obiectă că gymnospermele erei secundare trăesc azi în frig pe înnălțimile munților, deși sunt mai vechi decât monocotiledoanele... Ce le-a împiedecat pe acestea din urmă să se adapteze și dânsele?... Cât privește regnul animal, pe când mamiferele, în cele din urmă câteva milioane de ani, ne prezintă o lungă evoluție, nevertebratele, peștii, amfibiile și reptilele nu se schimbă aproape deloc: abiă poți distinge crocodilii și broaștele țestoase eocenice, de cele de azi.

„Știm întrucâtva", zice Osborn, *„cum* evoluează plantele, animalele și omul, dar nu știm *pentruce*... Ideile fundamentale ale teoriei *lamarckiene* au fost precizate și desvoltate de Herbert Spencer, de însuș Darwin, de Cope și de mulți alții; *dar ele n'au primit confirmarea hotărîtoare a observației și a experimentării și au mult mai puțini aderenți astăzi decât* acum patruzeci de ani".

Și fiindcă acest prinț al științelor naturale (ca, de altmintrelea, și ceilalți meseriași de o seamă cu dânsul) nu știe să cânte din vioara Stradivarius a concepției lamarckiene, de aceia lamarckismul trebuie înlăturat și înlocuit cu următoarea drâmbă metafizică: fiecare părticică a organismului este reprezentată în „chromatina ereditară" (?!...) printr'un determinant care e înzestrat cu „virtute evolutivă" și — în fiecare timp — cu o anume „iuțeală evolutivă". Dacă broaștele țes-

toase, rhynchocefalii, şopârlele, şerpii şi crocodilii n'au mai evoluat aproape deloc, de milioane de ani, pricina e foarte simplă: cele mai multe din caracterele acestor organisme şi-au pierdut iuţeala evolutivă!... [1]).

De ce şi-au pierdut-o?!

Osborn bănueşte „*o schimbare de intensitate a interacţiunilor şi a activităţii mesagerilor fizico-chimici*".

Văd cetitorule, că în faţa prăpastiei de erudiţie specială, care s'a deschis înaintea ochilor minţii d-tale, te simţi străbătut de fiori mistici: cazi în genunchi şi intonezi un imn de preamărire ştiinţei, care pune pe om alăturea de dumnezeire!...

Cât de naiv eşti!...

„Interacţiunile şi mesagerii fizico-chimici" la cari face aluzie Osborn, constituie altă drâmbă metafizică, din domeniul opotherapiei.

In anume împrejurări, extractul unei anume glande ajută pe copil să crească. Savanţii şi-au închipuit, în naivul lor empirism, că efectul se produce direct, fără mijlocirea funcţiunii. Ei n'au băgat de seamă că tratamentul durează ani de zile şi că în acest răstimp pacientul face mai multă mişcare, fiindcă extractul îi activează funcţionarea întregului organism...

De aici teoria că glanda, printr'un „hormon", trimite poruncă trupului să crească. De ce însă omului scopit, ca şi boului jugănit, i se lungesc picioarele?... Oare testiculele înrâuresc organismul în sens opus acţiunii tyroidei?.. Din contra: la animale tinere, suprimarea thyroidei împiedică desvoltarea glandelor genitale. Decât, la individul castrat, energia care înainte se cheltuià prin funcţiunea sexuală, se consumă acuma prin mişcare, iar umbletul lungeşte picioarele.

Afirmând că „hormonul" provoacă, deadreptul, creşterea, fără mijlocirea funcţiunii, *specialistul a intrat în mocirlă până la glesne.*

---

[1]) Din cercetările mele rezultă că 'n cursul terţiarului, cu cât se formă mai mult humus, cu atâta vegetaţia se'ndeseà, cantitatea de bioxid de carbon din aer scădeà, clima se răceà şi se creau tot mai spre sud condiţiunile formării humusului, înlesnind înaintarea plantelor de humus ce sunt dicotiledoanele arcto-terţiare şi îndesirea vegetaţiei. Evoluţia plantelor a determinat evoluţia animalelor. Animalele despre cari ne spune Osborn că nu s'au schimbat, trăesc în locuri unde nici plantele n'au evoluat prin formarea humusului: în apă, în mlaştină, în locuri pietroase, etc. Nu pot insistà...

Dar el nu se oprește aici.

Boala numită acromegalie e studiată de patruzeci de ani. Fiindcă de obicei e întovărășită de o tumoare a lobului anterior al hypophyzei, specialiștii o atribue acestei congestii, care provoacă o hyperfuncționare a glandei. Nimeni nu s'a întrebat: de unde provine această tumoare?... Dacă Dumnezeu a făcut lumea, cine l-a făcut pe Dumnezeu?... După părerea mea, pricina bolii trebuește căutată într'o alimentare greșită: viția rea procesului de nutriție atacă și glanda. Dar despre aceasta voi vorbì pe larg, când mă voi ocupà de întreaga problemă a glandelor cu secrețiune internă.

La acromegalici (o formă a maladiei este și gigantismul; în o treime din cazuri, boala se complică cu diabetul) se hipertrofiază extremitățile (cum o spune însuș numele morbului): mâinile, picioarele, fața, buzele, limba, etc. De ce?... *Evident* (!), niște „hormoni" provoacă aceste deformări—niște hormoni supra-numerari!... Nimeni nu s'a întrebat: odată ce orthopedia ne învață că *funcțiunea* desvoltă organul, cum se împacă această acțiune a funcțiunii, cu intervenția nepoftită a glandelor, adică a „hormonilor" secretați de dânsele?!...

Din fericire, acromegalia se manifestă, între altele, prin polyphagie și polydypsie, cari explică, în modul cel mai simplu din lume, *prin mijlocirea funcțiunii*, hypertrofiarea buzelor, a limbei, a feței, a nasului, etc. *Urechea însă, nu se mărește, fiindcă ea n'are nici un raport cu mâncarea și cu băutura.*

Afirmând că diferitele părți ale corpului se pot desvoltà, fiecare în parte, numai sub influența „hormonilor" și fără mijlocirea funcțiunii, *specialistul a intrat în mocirlă până la genunchi.*

Vine acuma Osborn și explică prin acești „mesageri fizico-chimici" *„uimitoarele diferențe de proporție cari disting mamiferele între ele, spre pildă gâtul extraordinar de lung al girafei, gâtul foarte scurt al elefantului, craniul prelung al furnicarului, capul rotund al arboricolului Aï. Oridecâteori aceste schimbări de proporție prezintă interes în lupta pentru existență, ele pot fi în mod secundar accelerate sau încetenite de către selecțiunea naturală; dar cauza lor primă este interacțiunea fizico- chimică".*

Va să zică, gâtul girafei, primind mai mult hormon, s'a lungit; şi atunci girafa şi-a făcut socoteala, c'ar puteà mâncà frunzele de mimoză la cari celelalte erbivore nu ajung... Cercetările mele mi-au arătat, că toate mamiferele cari se hrănesc cu animale mici, au capul lung, fiindcă-şi exercită vederea şi-şi desvoltă astfel centrii optici, cari se află aşezaţi în partea posterioară a creierului. După Osborn, nu deaceea are furnicarul craniul prelung, ci... din pricina „hormonilor!...".

Cu aceste teorii, *Osborn a intrat în mocirlă până la piept.*

Dar el tot nu se opreşte, ci trage ultima încheiere: „de aceea broaştele ţestoase, şerpii, şopârlele, crocodilii, n'au mai evoluat de milioane de ani, fiindcă în ei mesagerii fizico-chimici şi-au slăbit intensitatea".

Astfel *Osborn se cufundă în mocirlă până la gât.*

Dacă l-aţi întrebà însă: aceşti afurisiţi de „hormoni", cum naiba îşi fac ei aşà de cap, fără nici un rost şi fără nici o regulă?!...".

V'ar răspunde: „nu ştiu, habar n'am...".

Apoi dacă nu ştii şi habar n'ai, toată vorba a fost de geaba: asta puteai s'o spui dela început!...

In domeniul opotherapiei lucrează de decenii sute ori mii de inşi. S'au stabilit fapte, a căror utilitate în arta medicală e une-ori remarcabilă. Dar încercările de *interpretare* a faptelor, au rămas mai prejos de orice critică. Şi eu susţin, că atunci când rezultatele experienţelor vor fi coordonate printr'o teorie generală, foloasele practice vor fi incomparabil mai mari.

Să nu creadă cetitorul, că numai *unii* biologi admit acţiunea nemijlocită a hormonilor. In frumoasa şi renumita sa lucrare, *„Körperbau und Charakter,* Untersuchungen zum Konstitutionsprobem und zur Lehre von den Temperamenten", apărută pentru întâia oară în 1921 (ediţia a şasea e din 1926), profesorul de psychiatrie şi neurologie E. Kretschmer din Tübingen, se întreabă: de ce indivizii cu temperament astenic şi cu constituţie astenică au adesea faţa lungă, nasul proeminent şi bărbia de tot mică, dată înnapoi — şi răspunde că, desigur, pricina trebueşte căutată într'o turburare a glandelor cu secreţiune internă!... In realitate, cum voi arătà

cândva, e vorba de o alimentare greșită, *săracă în minerale și vitamine,* pe care însăși fața, *aparat de mestecare,* mi-o povestește *mie* în modul cel mai lămurit...

Și Kretschmer are o frumoasă cultură generală și literară, e un fin observator și cunoscător de oameni, și, în știință, un meseriaș de talent, de mare talent chiar; dar un meseriaș, oricât de talentat, *încă* nu-i un arhitect...

Fie zis în treacăt: în medicină se abuzează azi în mod extraordinar de teoria hormonilor — ca de orice lucru tainic, ne'nțeles. Extractul de glande e pe cea mai bună cale să înlocuiască descântarea cu apă neîncepută; în majoritatea cazurilor el folosește exact tot atâta ca pilulele de pâine.

Să ne închipuim că un om, abuzând de carne și de alte albuminoide, în dauna legumelor și a fructelor, își umple organismul cu otrăvuri. Toxinele îl excită și-l fac să umble mult; iar umblatul îi mărește pofta de mâncare, și, cu timpul, talia. Sărăcia în minerale a regimului său alimentar îl împinge — instinctiv — să mănânce și mai copios, pentru ca să extragă din *massă* sărurile de cari are nevoie. Dar cu cât se hrănește mai îmbelșugat, cu atâta se otrăvește mai tare. Se crează astfel un cerc vițios, care duce la gigantism cu infantilism, la acromegalie și la diabet. Hrana excesivă va mări fața, buzele, limba, nasul, bărbia — după legi pe cari numai eu le cunosc. Polydypsia, provocată de nevoia eliminării și urmată de o transpirație abundentă, va îngroșà, să zicem, sprincenele (umezeala întreține părul). In acelaș timp, glanda tyroidă, stând în raport cu schimburile nutritive, se va hypertrofia, lobul anterior al hypophyzei se va umflà, etc.

Specialistul va *„constatà"* atunci, că tyroida (ori hypophyza, ori altă glandă), prin anume „hormoni", a mărit fața, a îngroșat buzele, și așà mai departe.

E numai *o pildă. Dar ea lămurește vițiul inițial de interpretare care a rătăcit atâtea sute și mii de cercetători. Turburarea stării generale, atacă pe de o parte glandele, iar pe de altă parte, influențând* funcțiunea *unor anume organe, le schimbă* forma. *Dar și lezarea unei glande* — pe cale operatorie, spre pildă — *turbură starea generală și influențează astfel* — indirect — *forma organelor. In nici un caz nu-i vorba de o în-*

râurire directă prin hormoni. In viţiarea procesului de nutriţie trebueşte căutată cheia tipurilor constituţionale ale lui Kretschmer (cyclothym şi schizothym) şi —în genere— *a turburărilor glandelor cu secreţiuni interne. Atrag stăruitor atenţia biologilor noştri: aici e poarta de intrare către legile cari, coordonând în fine faptele acumulate, vor revoluţionà întreg domeniul.*

Când e vorba însă de rase, speţe, etc., glandele nu pot influenţà, **nici măcar indirect, prin mijlocirea funcţiunii,** forma organelor. La o întreagă rasă, alimentaţia nu poate fi greşită, procesul de nutriţie nu se poate viţià. Natura oferă toate elementele trebuitoare, instinctul călăuzeşte, mediul se schimbă încet, adaptarea se face pe nesimţite. Orice desechilibru, dacă nu produce moartea, sfârşeşte prin a se neutralizà: un exces de toxine, spre pildă, se va neutralizà prin desvoltarea corespunzătoare a organelor de eliminare. La rasă, spaţiul parcurs zilnic în căutarea hranei, rezistenţa mediului, etc., iar nici de cum desvoltarea cutării glande, hotărăsc forma picioarelor. *Mediul influenţează deadreptul funcţiunea, iar aceasta modelează organul.*

H. Sanielevici

TREI DRAME ŞI TREI POPOARE
(Antigona, Cid-ul şi Romeo şi Julieta)

Dacă literatura unui popor oglindeşte perfect sufletul lui, apoi nicăieri ca în Antigona lui Sofocle, Le Cid al lui Corneille şi Romeo şi Julieta a lui Shakespeare nu să afirmă mai riguros caracteristica fiecărei psihologii a poporului grec, francez şi englez.

Arta greacă e poezia bucuriei depline, iar drama greacă e o armonioasă îngemănare a plasticei, epicului, ritmicei, muzicei. Arta greacă e împletirea tuturor genurilor literare, care fără să se neutralizeze unul prin altul, se ajută, se armonizează dând aceă splendidă impresiune de ansamblu a unei arte definitive, de senină şi neturburată emoţiune.

Schlegel spuneă că Grecii vedeau idealul naturii omeneşti în fericita proporţie a facultăţilor lui şi în acordul lor armonios. Modernii din contră în sentimentul profund al dezbinării interioare în conştiinţa unei duble naturi în om, care fac acest ideal imposibil de realizat. Poporul grec erà convins că el aveà menirea de a răspândì artele şi ştiinţele în lumea veche. „In Grecia, zice Fouillé marmora erà cum e cărămida la Londra, iar sculptorii ca şi zidarii azi. In fiecare grec erà un estet. De acì monumentele neperitoare în teatru, sculptură, oratorie, filosofie". Tragedia greacă este expresiunea acestui frumos elen. Ea oglindeşte toate artele şi toate genurile literare: muzică, sculptură, ritmică, gen liric, epic, dramatic. Muzica constà în orchestra ce erà nedespărţită de teatru, e sculptura în atitudinea eroilor marţială ce imitau statuele, ritmica în scadenţa versurilor, dansul în evoluţia corului, genul liric în ditiramb, genul epic în povestirea subiectului, întotdeauna mitologic. Pivotul tragediei greceşti însă este *episodul*. Epi-

sodul este o ciocnire între divin şi uman. Fără să analizeze conflectul îl redă în episod, singurul care-l interesează pe vechiul elen. Acţiunea înţeleasă în felul nostru de astăzi cu o realitate dusă până la brutalitate adeseaori, cu o unitate riguroasă, cu o motivare logică nu erà gustată de elenul estet. Pe el îl interesà episodul. Când realitatea erà prea crudă şi incomoda simţul estetic, transformà acţiunea în episod, însă faptul brutal îl ascundeau. Este vechea estetică aristotelică, pe care o are şi Horaţiu în arta poetică spunând:

Segnius irritant animos demissa per aurem
Quam quae sunt oculis subjecta fidelibus et quae
Ipse sibi tradit spectator, adică vorbele spuse influenţează mai puţin decât faptele ce sunt sub ochii spectatorului. De aceia zice Horatius:

Medea nu-şi omoară copiii coram populo, în faţa tuturor, şi nici Atreus nu fierbe pe scenă măruntaele fiului său Plistene, crescut de Tyeşte la un ospăţ sub înfăţişarea unei... conciliaţiuni.

Toate acţiunile dureroase, oribile sunt transformate în episod. Emon se ucide în culise, Antigona la fel, fără ca spectatorul să ia parte la însăşi faptul. Episodul acesta însă îl pune în relief cu toată amploarea, ajutându-se autorul de toate genurile literre.

Dacă grecii subtilizează — din motive estetice — realitatea în toată întinderea ei, englezii tocmai o caută. Drama engleză nu urmăreşte atât *frumosul*, cât *realul*. Inlăturând din tragedia greacă episodul îi substitue actul viu. „Recunoscând tot meritul armoniei şi unităţii în operile literare, englezii nu vor să înlănţuiască prin nicio regulă această fecundă imaginaţie a rasselor dela Nord, de unde ţîşneşte odată cu fantezia şi dezordinea capricioasă a inspiraţiei, poezia vie a lumii moderne", zice Mezieres.

„Admiră şi imită Italia şi antichitatea, dar se feresc de uniformitatea pe care neamurile latine o acceptă şi o ridică de bunăvoie la principiu de lege necesară, „zice un bon cunoscător al literaturii engleze. Cu o înclinare nativă, către glumă şi seriozitate, către comic şi tragic, culorile reale ale vieţii, Englezii iubesc naturalul. Grecul iubeşte armonia vieţii, estetica liniilor, proporţia unghiurilor, simplitatea caracterului,

frumosul într'un cuvânt. Englezul iubeşte tocmai iregularitatea, asimetria, caractere complexe, fiindcă nu-l interesează decât senzaţia palpitantă a vieţii.

Francezii, moştenitorii latinităţii sunt un popor iubitor de logică, de ordine, de disciplină mintală.

Fără imaginaţia poporului dela nord, fără simţul estetic prea desvoltat al elinului, francezul e un om de logică, de ordine în cugetare, de indestructibilă motivare a acţiunei. Unitatea dramei greceşti zice Faguet este aceà unitate a impresiunilor estetice; a dramei engleze e unitatea observaţiunilor morale sau istorice, de unde s'a născut drama; unitatea dramei franceze constă din unitatea de acţiune. Muza greacă e *frumuseţea*, muza engleză e *viaţa*, cea franceză este *raţiunea*".

Iată trei drame care ilustrează observaţiunile de mai sus şi susţinute cu mult talent în opera lui Faquet: Le drame anciene et le drame moderne. Toate au acelaş subiect aproape, dar sigur acelaş sentiment *iubirea*.

Antigona lui Sofocle, Cid-ul lui Corneille şi Romeo şi Julieta lui Shakespeare reprezintă acelaş subiect tratat în trei chipuri, scoţându-se în relief într'una frumosul, într'alta logica deci acţiunea, în ultima vieaţă.

Antigona fiica lui Edip este la curtea unchiului său Creon cu sora sa Ismena. Creon hotărăşte ca unul din fraţii Antigonii — Polinice — să n'aibă o înmormântare religioasă, ci, fără a fi îngropat, să fie prada păsărilor. Pedeapsa aceasta groasnică o dă din cauză că Polinice luptase împotriva ţării lui, peste care domneà Creon. Antigona, la vestea că sufletul fratelui său ar fi condamnat să alerge veşnic fără trup, prin spaţiu, se înfioară şi-şi propune cu orice risc să îngroape pe frate-său Polinice. Creon, pe de altă parte, adună pe toţi din palat şi le spune solemn hotărîrea lui de a pedepsì pe Polinice, duşmanul ţării. Hotărîrea lui se ciocneşte de hotărîrea Antigonii. Din această ciocnire de voinţe opuse, iese conflictul tragic. Un ostaş îi aduce vestea că un necunoscut a făcut riturile îngropării. Creon e furios. Işi vede zădărnicită hotărîrea lui. Insultă corul, ameninţă pe ostaşul păzitor şi îndoeşte paza cadavrului, pe care din nou îl desgropase, adică dăduse jos de pe trup nisipul presărat de Antigona.

Antigona nu părăsește gândul și din nou presară nisip pe trupul lui Polinice, dar e prinsă și dusă în fața lui Creon. Acì aceste două ființe ferme, una reprezentând legea divină, cultul morților, Antigona, cealaltă voința — legea umană apărarea patriei, stau față în față. Creon rămâne îngrozit că Antigona, e refractara. Crede și ar dorì ca ea să nu fi știut ordinul lui, pentrucă astfel și-ar scutì nepoata de pedeapsă și ar rămâne mulțumit că legea umană a lui nu e de nici un cunoscător nerespectată. Dar când ea îi mărturisește că a cunoscut porunca lui și a vrut s'o înfrângă, pentru un scop superior celui al lui Creon, încleștarea acestor voințì care este nodământul acțiunii, se potolește prin triumful lui Creon, care pedepsește cu moartea pe Antigona. Antigona moare, dar cu ea moare și fiul lui Creon, logodnicul Antigonii, care atrăsese atenția tatălui său de greșala ce o face. După Emon, fiul lui Creon se sinucide și soția lui Euridice, văzându-și copilul sinucis. De acì încolo desnodământul e prevăzut. Creon izolat ar vrea să repare tot ce a făcut, dar e cu neputință. Acesta e rezumatul pe scurt al tragediei clasice. Antigona luptă nu sub imboldul unei pasiuni personale, care n'are ce căutà în teatrul vechiu, ci din impulsul *unei* idei morale „motivul ciocnirii personajelor la clasici este drept și n'are nimic egoist în el: e vorba de o datorie, de un interes sfânt, de familie sau patrie" zice Stapfer.

Conflictul este divin. Zeii înfrățiți pe Olimp se răsboesc pe pământ. Amestecul acesta însă de divin și omenesc este făcut într'un perfect echilibru. Pasiunea personală a personajului se identifică admirabil cu ideea morală, dând naștere la o atitudine energică, dar și la o lipsă de orizont intelectual. Hotărîrea odată luată nu o mai oprește nimic până la realizare. O cântărire a motivelor, o cercetare a obstacolelor, o analiză sufletească, o luptă interioară nu găsim în teatrul grec. Pe ei nu-i interesà atât *adevărul*, cât frumosul.

„Ei mergeau până acolo cu această înclinare către frumos, că aveau oroare chiar de portrete. Invingătorii jocurilor olimpice care aveau dreptul la o statue, nu obțineau decât cu greu o statue iconică, adică care să le asemene și asta după trei victorii la jocurile oficiale. Intr'o republică grecească, unde libertatea părea cevà mai puțin sfânt decât frumusețea, reco-

mandà pictorilor ca să înfrumuseţeze portretul, altfel erà amendat. „Tot aşà şi în teatru: pasiunea răscolitoare care ar puteà să strice armonia frumosului şi să înoureze seninătatea clasică nu e analizată în teatru. Antigona iubeşte pe Emon şi Emon iubeşte pe Antigona. Nici o etalare a sentimentelor lor personale, nici o frământare sufletească. Se duce fiecare la moarte fără nicio amintire sau şovăire. Pasiunea e puternică, tiranică la Emon, dar nu se vede. Poetul a transformat în episod. Nici declamaţii retorice, nici gesturi largi, nici poze teatrale, ci caractere tari, simple, cu un desnodământ tot aşà de tare şi de simplu. Episodul a luat locul acţiunii propriu zise şi al analizei sufleteşti. Acţiunea e oprită în drumul ei de odă.

Cum e iubirea aceasta în cadrul lui Corneille? Sentimentul amorului în Corneille este ca şi la clasici afară din scenă.

Pasiunea aceasta sguduitoare la Shakespeare şi Sofocle este subtilizată într'o acţiune logică, într'o intrigă de „raisonneur". Amorul este subordonat sentimentului onoarei. Don Rodrigue iubeşte pe Chimène. Chimène iubeşte pe Rodrique, dar şi unul şi altul vor să răsbune întâi pe tatăl său şi apoi să iubească. Tatăl lui Don Rodrigue este pălmuit de tatăl Chimène-i, Don Rodrigue omoară pe Don Gomes, dar pierde pe Chimene. Rodrigue salvează întâi onoarea tatălui său, deşi ştia că e tatăl iubitei lui, Chimène.

Drama franceză, simplificând genurile literare ce contribuiau în tragedia franceză, n'a lăsat decât acţiunea. Muzica, ritmica, episodul e înlăturat ş înlocuit cu acţiunea care se desfăşoară logic după premizele silogistice ale inteligenţii de rasă. Cu o imaginaţie mai desvoltată decât la cei vechi, cu o putere de inventivitate mai accentuată, cu o psihologie mai reală, tragedia franceză întrece pe cea clasică, bine înţeles cu tot artificiul ei!

„Drama greacă este simplă, rapidă şi scurtă, pentrucă lupta zeilor, care e substanţa dramei, nu e decât o luptă singulară, un duel, care concentrează atenţiunea spectatorului asupra unui mic număr de personaje şi merge drept la desnodământ; dar drama modernă având drept obiect istoria indivizilor, desvoltarea pasiunilor lor şi a caracterelor lor este

comparativ imensă: îngădue o mulțime de personaje și evenimente, o intrigă complicată, incidente extraordinare și neprevăzute; operă de imaginație mai ales, bogată, amuzantă, variată ea străbate spațiul închizând în câteva ore o durată de câțiva ani" zice Stapfer.

Ceeace interesează în tragedia franceză Cid nu e nici psihologia personajului, care e cu desăvârșire artificială, nici motivarea acțiunii, nici inventivitatea, care nu sunt, ci *acțiunea* propriu zisă și ideia morală. Tragedia franceză pornind mai mult din inteligență decât din imaginație, din rațiune decât din intuiția realității, personajele ei sunt toate sentențioase, retorice raisonneurs, moraliști care strecoară la fiecare pas o maximă morală, o apoftegmă. Departe de viață ea ne dă însă un caracter logic: Cid și Chimène. Nu pot iubì niciunul, până ce nu s'a împlinit datoria. Cu inima curată, cu sufletul ușurat ei așteaptă jertfa. Motivând perfect acțiunea lor logică dar artificială, sacrificând viața unității de acțiune, subordonând realul cerințelor logice, Cid-ul oglindește omul cum va trebuì să fie, decât omul așà cum este.

Prin urmare o armonioasă colaborare a genurilor literare și artistice la greci, o simplificare rapidă la francezi. Expresiunea frumosului la greci, expresiunea măreției logice la francezi. Și la unul și la altul pasiunea subordonată altor manifestări: la greci pasiunea subordonată episodului, la francezi pasiunea subordonată datoriei, rațiunii. Peste amândouă se ridică drama engleză. Romeo și Julieta e drama iubirii ca și Cid-ul, ca și Antigona, dar câtă deosebire. Romeo și Julieta e șuvoiul de munte ce rostogolește totul în calea lui, iar la șes alunecă ușor oglindind cerul în apele lui potolite. Cid-ul e apa canalizată de inginer, care e dusă pe rigoluri, ca să ude pomii sădiți de grădinar și stâncile lucrate artificial de arhitect.

Drept vorbind e cea mai slabă piesă a lui Shakespeare, dar ce naturaleță, ce realitate în amorul tinerilor acestora! Două familii italiene se urăsc de moarte. Copiii lor se iubesc. Vor să se căsătorească. Se opun părinții, se căsătoresc în ascuns dar legea Veronei, îl obligă să plece Romeo, în urma unei crime, în legătură cu amorul lui. Se despart cu durere și speră să se întâlnească. Romeo pleacă. Părinții Julietei vor să o că-

sătorească cu unul, pe care ea nu-l iubea. Căsătorită în ascuns de părintele Laurenţiu recurge la el şi-o învaţă să înghită o substanţă medicală, care-i dă aparenţa morţii. Dusă în cavou, va fi alături de Romeo, pe care-l va vesti el. Romeo aude de moartea ei, vine, o găseşte leşinată, crede că în adevăr e moartă şi se ucide. Julieta se deşteaptă şi văzând pe Romeo mort, se ucide şi ea. Iată acţiunea. De fapt nu e o acţiune, fiindcă nici nu interesează. Acţiunea e magistral condusă de Corneille cu inodământ, desnodământ, cu confidenţe — corul de odinioară — cu tot aparatul exterior al unui teatru de virtuţi. In Romeo şi Julieta nu e acţiune, sau dacă e, nu se ridică la geniul lui Shakespeare. Să comparăm pe Emon din Antigona cu Romeo! „Coborît în mormântul unde tânăra fată îngropată de vie, s'a spânzurat, el o strânge în braţe şi desperat se svârle în sabie, înlănţuind corpul frumos al Antigonei. „Stapfer". Nici o vorbă relativ la pasiunea lui puternică când vorbeşte cu Creon, nici o manifestare exterioară a sentimentului lui. O simplă aluzie şi aceea interpretată greşit de Creon. Ce deslănţuire uraganică de vorbe la moderni.

Deviza tuturor amorezaţilor moderni pare a fi: piară universul, trăiască amorul zice un autor. Amorul la clasici e un simplu accident. El poate pricinui multe nenorociri, dar nu e niciodată pe planul întâi. Un mesager, un epizod îi descrie efectele lui dezastroase.

La Corneille este distilat, raţionalizat; la Englezi e real şi profund. Nu urmărim nici subiectul, nici acţiunea ci analiza caracterelor. Escaladări romantice, tirade retorice, emfază şi declamaţie poate, dar o alterare a adevărului niciodată. Don Rodrigue ucide pe Don Gomnez, dar pentruce? Pentru un sentiment puternic ca un instinct cotropitor, pentru o pasiune vijelioasă? Nu! Pentru onoare! Onoarea e relativă, variabilă. E privită diferit de oameni şi culturi diferite. Orbita sentimentului la Corneille este mai mică, decât la Shakespeare.

Toată lumea înţelege pe Romeo, dar nu toată lumea înţelege pe Don Rodrigue. Piesele lui Shakespeare în genere ca şi Iliada lui Omer n'au subiect, dar au *caractere*. Care-i intriga în Romeo şi Julieta?? Există o acţiune îndemănatic dusă din care să se evidenţieze cu claritate conflictul logic de voinţi? Nu. Intriga are numai atât cât poate să scoată în re-

lief *caracterul* puternic al lui Romeo şi Julieta. Are acţiune romantică, în adevăr, fiindcă amorul e prin definiţie romantic. „Nici moartea, nici viaţa, nici îngerii, nici regate, nici o forţă, nici prezentul, nici viitorul, nici puterile de sus, nici cele de jos, nici o creatură nu ne va despărţi. In această jertfă a fiecăruia stă puterea caracterului. Shakespeare analizează, Sofocle povesteşte, Corneille judecă, raţionează. La Shakespeare vedem realitatea, la Sofocle frumosul, la Corneille logica, toate bine înţeles nedespărţite de ideia frumosului, condiţiunea primordială a artei.

C. V. Gerota

VULCANUL

Sunt fier, sunt foc, sunt apă şi sunt sgură,
Şi sunt şi plumb şi-aramă'n clocotire;
Iar când afundu-mi tinde-a desrobire
Bubuitor, nu mai cunosc măsură.

Şi lege-i doar să gem în svârcolire
Subt zăcăminte oarbe de tortură;
Dar prea mi-i noaptea veşnică şi dură
Să nu simt dorul de nemărginire.

Şi-atunci sbucnind, scuip flăcări, scuip noroi,
M'aţin cu guri tot mai înfricoşate,
Neştiutor că's vremea de apoi.

O, dacă'n visul meu de libertate
In loc de jale aur aşi vărsà
Pământu'ntreg m'ar binecuvântà.

A. Mândru

UN MONUMENT NOU AL CAVALERULUI TRACIC

In luna Aprilie 1930 lucrători au desgropat la Constanţa, cu prilejul construirii unei case pe Strada Cuza Vodă, lângă întretăierea ei cu Strada Carol, un mare reliev de marmoră albă având o lungime de 1,50 m., o lăţime de 0,47 m. şi o grosime de 0,03 m. Lespedea are în partea de jos o margine rectangulară lată de 0,04 m. şi în partea de sus altă margine împodobită cu foi, având 0,05 m.—0,06 m. lărgime. Ea este păstrată la Liceul Mircea cel Bătrân din Constanţa sub îngrijirea d-lui Profesor şi Director Gh. Coriolan. Acest reliev a fost spart de sapă în trei fragmente, care le vedem întrunite în fotografia alăturată [1]).

Descriem acì acest monument, care a fost studiat de noi la Constanţa, în luna Mai 1930. Monumentul înfăţişează o scenă de vânătoare a Cavalerului Traciei, marele Zeu naţional al Tracilor. şi este o operă de sculptură îndrăzneaţă şi interesantă. Incepând din stânga, observăm un urs stând ridicat pe labele din spate şi privind spre stânga. El înghite un ciolan, prins între labele şi gura sa deschisă. Sculptorul a indicat cu multă preciziune ochii lacomi, urechile aplecate, trupul greoiu, blana deasă şi coada lungă a animalului. Ursul făceà parte dintr'o scenă de vânat, care prelungià relievul nostru în partea stângă. Un arbore cu ramuri şi cu foi dese despărţeşte această scenă de aceea care începe la dreapta ei. Cavalerul Tracic e îmbrăcat într'o tunică strâmtă, care coborà, s'ar părea, până la şolduri. Cavalerul călăreşte pe un cal fugind spre dreapta şi ţine în mâna stângă hăţurile, în mâna dreaptă o suliţă groasă şi scurtă, ascuţită la vârf. Calul nu are nici o teltie, obişnuită pe alte relieve ale Zeului Tracic [2]). Părul des al cavalerului atârnă

[1]) Trimitem mulţumirile noastre d-lui Gh. Coriolan. Directorul Liceului Mircea cel Bătrân din Constanţa, pentru fotografia trimisă şi pentru sprijinul ce ni-a dat.

[2]) G. Seure, *Revue Archeólogique*, 1913, Jan.-Fev. p. 71—72: reliev găsit în satul Mostratli lângă Mustafa-Paşa în vecinătatea Adrianopolei

III
II
I

pe spate, figura sa este bulbucată şi grasă, nasul mare, buzele late, orbitele largi, pieptul lat, corpul greoiu şi muşchiulat. Pe umeri îi fâlfâe aripi mari deschise. De obiceiu Cavalerul Tracic are pe relieve o hlamidă, care flutură în spate şi se înnoadă în jurul pieptului [1]). Aripile reprezentate pe relievul găsit la Constanţa sunt deci o particularitate a acestui monument. Ele ridică o serie de chestiuni, cari vor fi cercetate de mine cu alt prilej.

Calul Cavalerului goneşte spre dreapta, având o coamă deasă şi capul ridicat. La dreapta calului se vede alt arbore stilizat cu frunziş des. Mai departe începe o nouă scenă de vânătoare. In faţa calului se târâşte un leu, având latura dreaptă străpunsă de o suliţă. El întoarce către vânător cu ochii plângători şi cu gura deschisă capul său acoperit cu o coamă lungă. Din dreapta leului se îndreaptă un luptător îngenunchiat, care ameninţă animalul cu mâna dreaptă întinsă, ţinând probabil o armă. Trupul lui are un desemn rudimentar, dovedind o artă neexperimentată. Deşi capul său este îndreptat din profil spre stânga, trupul este înfăţişat ca fiind văzut din spate. Părul său cade pe umeri. Pe spate se văd două aripi mici.

Mai la dreapta e reprezentată o leoaică fugind, cu coada ridicată şi cu gura deschisă, după un cerb cu capul încoronat cu ramuri. Acesta fuge în aceeaş direcţie şi este urmărit de câini, unul din fiecare parte. Leoaica sărind şi câinele, din stânga cerbului, sunt figuraţi pe un plan mai sus decât trebuie, dovedind lipsa de experienţă a artistului, care nu cunoşteà în destul perspectiva [2]). Mai la dreapta piatra este mărginită de un arbore, iar alt copac, cu coroană deasă, se înalţă în spatele leoaicei. Sub picioarele primului cal se vede un animal mic, probabil o panteră, cu coada lungă, cu gura deschisă, având trupul străpuns de o săgeată şi semănând cu acela care este înfăţişat pe un reliev de marmoră din Muzeul dela Sofia [3]).

Cele trei fragmente găsite făceau probabil parte din o friză, care cuprindeà încă alte scene de vânătoare, fiind fixată pe un monument cultual sau funerar cu ajutorul unor cârlige de metal, plumbuite, care au lăsat urme de găuri, ce se zăresc pe fragmentul III.

---

[1]) G. Seure, *Revue des Etudes Anciennes*, 1912, No. 2-4, p. 32, 40, 42, 54.

[2]) Pentru exemple asemănătoare pe relievele Cavalerului Tracic, vezi G. Seure, *Revue des Etudes Anciennes*, XIV, 1912, No. 2—4, p. 28, nota 3.

[3]) Kalinka, *Antike Denkmäler in Bulgarien*, p. 243, No. 301: un răsboinic desculţ, îmbrăcat în platoşe, străpunge cu lancea o fiară, care pare a fi o panteră.

După stilul său, friza este o operă provincială romană, care pare să dateze din veacul II-III d. Ch. Este fără îndoială creaţia unui artist local din Sciţia Mică sau din Moesia, fiind plăsmuită în vreunul din atelierele regionale. Asemenea ateliere existau în Tracia şi în Moesia şi au dat în epoca imperială o mulţime de sculpturi provinciale [1]).

Cavalerul nostru Tracic seamănă cu acela de pe un reliev al Muzeului Naţional din Bucureşti [2]) Muzeul din Sofia şi acel din Varna au alte relieve asemănătoare [3]). Arborii care împodobesc piatra noastră nu sunt o excepţie. Pe asemenea relieve se vede adeseori un copac cu un frunziş des în jurul căruia se încolăceşte un şarpe, simbolul pământului [4]). Alteori copacul este un portocal, sau un palmier [5]).

Se ştie că zeul Călăreţ al popoarelor Tracice a avut un caracter amestecat. Tracii au atribuit divinităţilor lor formele plastice create de arta greco-romană. Totuş sub această artă de importaţiune străină se ascundeau concepţii religioase indigene [6]).

Eroul Tracic erà un zeu vânătoresc, înfăţişat cu chipul unui Cavaler bărbos sau fără barbă, îmbrăcat într'o tunică strâmtă, coborînd până la pulpe sau într'o tunică terminată printr'o fustă scurtă. El purtà o hlamidă fâlfâind în spate şi înnodată pe umărul drept; aveà jambiere şi erà încălţat cu anaxiride; ţineà o lance, care erà câteodată un par ascuţit, imprecis indicat [7]). Uneori această slujbă scurtă pare a fi un toiag [8]). Pe unele relieve desco-

---

[1]) Două statui găsite la Paracin în Serbia (*Revue des Etudes Anciennes*, 1923—1924, p. 66).; O statue descoperită la Karagaci în Tracia, (*Comptes-Rendus de l'Academie des Inscriptions*, 1900, p. 362; Dobruski, *Sbornic al Min. de Inst. Publ. din Bulgaria*, XVIII, p. 808, No. 30).

[2]) Tocilescu, *Mon. Epigr. şi Sculpt. ale Mus. Nat.* II, 1908, p. 517—518.

[3]) Kalinka, *op. laud.*, p. 181, No. 205 (găsit la Merzan în regiunea Philipopoli); No. 206; p. 182, No. 207 (Varna) No. 208.

[4]) Kalinka, *Ibidem*, p. 232, No. 288.

[5]) Kalinka, *Ibidem*, p. 230, No. 286 (Portocal); p. 263, No. 235 (Varna), p. 270, No. 341, p. 243, No. 301 (Sofia): Palmieri.

[6]) Rostowtzeff, *Izvestija, publicată de Comisiunea Arheologică Imp. Rusească*, XL p. 22 (în ruseşte); *Social and Economic History of the Roman Empire*, p. 182.

[7]) *Zbornik*, XVIII, p. 809; *Comptes-Rendus de l'Acad. des Inscriptions*, 1900, p. 363.

[8]) *Zbornik*, 1901, p. 796, No. 8, fig. 62.

perite în Bulgaria [1]), această armă are forma unei **hasta** de fier, care aminteşte aceea a soldaţilor auxiliari romani [2]).

Câteodată calul Zeului Tracic înaintează la galop, alteori merge la pas. Cavalerul Tracic era un Zeu Naţional al Tracilor cum dovedesc, titlurile locale : γενικὸς, γενιακὸς, πατρῷος, ἀρχηγέτης [3]). Tracii nu au isbutit să dea acestui zeu o înfăţişare unică. Deaceea Eroul Tracic avea mai multe nume şi mai multe reprezentări sculpturale, care se lămuresc prin înrâuririle străine, religioase şi artistice [4]). In Bulgaria şi în Dobrogea, s'au descoperit numeroase relieve, înfăţişând vânători ale Cavalerului Tracic şi reprezintând deobiceiu sfârşitul vânătoarei, când animalul urmărit şi obosit, cade străpuns de ultima lovitură [5]). Eroul Tracic a fost un vânător de animale sălbatice [6]). Pe numeroase relieve ale zeului se vede un colţ de pădure, unde vânătorul călăreţ urmăreşte urşi, lei, mistreţi sau cerbi. Asemenea scene au fost găsite în număr mare în Bulgaria. Muzeul Naţional de Antichităţi din Sofia cuprinde câteva sute de exemplare privind Cavalerul Tracic. Insă rareori s'a găsit o vânătoare atât de complectă ca acea înfăţişată pe relievul descoperit la Consanţa, care este prin mărimea şi prin amănuntele vânătoreşti un exemplar unic, reprezentând cea mai importanţă vânătoare a Zeului Tracic. El se deosebeşte mai ales prin dimensiunile sale mari şi prin faptul că reprezintă pe Cavalerul Tracic *înaripat*. In deobşte monumentele Zeului Tracic au mărimi mici sau mijlocii cum sunt acelea din Muzeul Naţional din Sofia, unde se află numai trei patru exemplare mai mari [7]). Prin însemnătatea sa sculpturală relievul din Constanţa este un monu-

---

[1]) G. Seure, *Revue des Etudes Anciennes*, 1912, p. 39, fig. 7; p. 40, fig. 8.
[2]) Saglio, *Dict. des Antiquités*, fig. 3730.
[3]) G. Seure, *op. laud.* pp. 52—53, 48—51.
[4]) G. Seure, *Ibidem*, p. 45.
[5]) *Revue Archéologique*, 1913, Janv.-Fevr. p. 76.
[6]) G. Seure, *Revue des Etudes Anciennes*, 1912, pp. 20 şi 22.
[7]) D-l Profesor G. Kazarow a binevoit să-mi dea aceste preţioase lămuriri în momentul vizitei mele la Sofia în Octombrie 1930.

Ca exemplare mari cunoaştem o statue găsită la Demirdjiler lângă Philipopoli, în districtul Golemo-Konara din Bulgaria (*Sbornik*, 1901, p. 812, fig. 68); şi 3 mari relieve de marmoră albă sculptată găsite la Salonic, pe Via Egnatia, păstrate acum în Muzeul Otoman dela Constantinopole, (G. Mendel *Catalogue des Sculptures de Constantinople*, II, 1913, pp. 172—173). Aceste trei relieve au împreună o lungime de 2,56 m. în partea de jos şi 3,05 m. în partea de sus, iar înălţimea cavalerului Tracic este de 1,54 m.

ment din cele mai interesante. Un fericit noroc a făcut să ni se păstreze în cursul veacurilor ca o mărturie a creaţiilor antice greco-romane, în temeliile vechei colonii elenice, metropola Pontului Stâng, această piatră de marmoră, care aruncă o lumină nouă asupra vieţii oraşului Tomis din epoca Imperială.

G. Cantacuzino

MISTICISMUL LUI DESCARTES

Misticismul lui Descartes nu se manifestează numai în viaţa şi în atitudinea sa intelectuală, ci mai ales în alegerea punctului iniţial al întregului său sistem, în bizuirea oricărei activităţi de cunoaştere pe temelia sigură şi absolută a Dumnezeirii.

„Si on ignore Dieu, on ne peut avoir de connaissance cer-
„taine d'aucune autre chose"

spune Descartes în „Principiile" sale (I, 13) şi această frază e de o însemnătate covârşitoare, pentrucă indică adevăratul sens al gândirii marelui filosof.

Intr'adevăr, să-l urmăm pe Descartes în metoda sa de cunoaştere. După ce a înlăturat orice cunoştinţă aflată prin mijloacele raţiunii, el stabileşte cele două caracteristice ale adevărului: evidenţa şi claritatea.

Cari sunt însă garanţiile cari ne asigură că aceste două elemente ne conduc pe drumul cel bun?

Intrucât evidenţa e crainicul adevărului?

Descartes, în a treia meditaţiune intitulată „Qu'il y a un Dieu" se ocupă tocmai de mijloacele de cunoaştere ale adevărului şi stabileşte

„je puis établir pour règle générale que toutes les choses
„que nous concevons fort clairement et fort distinctement
„sont toutes vraies"

Dar, se întreabă şi el singur: care e garanţia acestui adevăr? Şi răspunsul — singurul posibil — e acesta: Dumnezeu.

Intr'adevăr, Dumnezeu e garanţia cunoştinţei noastre,

---

[1]) „Convorbiri Literare" anul 63 pag. 1021 şi 1138.

pentrucă el e punctul de plecare al oricării existenţe, al oricărui gând, al oricărei idei.

Eroarea nu poate să existe decât în judecată, adică în raportarea unei idei la obiectul său, în căutarea realităţii obiective.

Ideile însă există în noi, ne sunt date.

Şi chiar dacă una decurge din cealaltă, totuş există o ideie primă.

„dont la cause soit comme un patron ou un original dans „lequel toute la réalité ou perfection soit contenue for- „mellement et en effet, qui se rencontre seulement objecti- „vement ou par représentation dans ces idées. En sorte que „la lumière naturelle me fait connaître évidemment que „les idées sont en moi comme des tableaux ou des images „qui peuvent déchoir de la perfection des choses dont elles „ont été tirées, mais qui ne peuvent jamais rien contenir „de plus grand ou de plus parfait"

Deci, la origina oricării idei, ca şi la baza mijloacelor de cunoştinţă, se află Dumnezeu.

Şi dacă aceste idei pot fi uneori false, explicaţia e că

„elles procèdent du néant, c. à. d. qu'elles ne sont en moi „que parce qu'il manque quelque chose à ma nature et „qu'elle n'est pas toute parfaite".

Ideile pot decade dela perfecţiunea originară, pentrucă omul e imperfect şi de aceea, în el, se află goluri, lipsuri de împlinire; ele proced însă dela o ideie primă şi perfectă, dela Dumnezeu.

Neadevărul e deci o degradare a perfecţiunii, în realitate.

Dumnezeu e însă sursa întregei existenţe, şi chiar ideia falsă purcede dela El, pierzându-şi perfecţiunea prin depărtarea dela origină şi devenind astfel falsă.

După cum minciuna implică existenţa adevărului, tot astfel imperfecţiunea implică existenţa perfecţiunii pentrucă nu e decât o negaţie a ei.

Astfel, ideia de Dumnezeu precede ideia propriei existenţe omeneşti. Căci apune Descartes:

„comment serait-il possible que je pusse connaître que „je doute et que je désire, c. à. d. qu'il me manque quelque

„chose et que je ne suis pas tout parfait si je n'avais en „moi aucune idée d'un être plus parfait que le mien, par „la comparaison duquel je connaîtrais les défauts de ma „nature".

Dumnezeu e punctul de plecare al întregei existențe. Și Dumnezeu nu poate înșelà pentrucă el e perfect, iar „la tromperie dépend nécessairement de quelque défaut".

Și în ceeace privește posibilitatea de a distinge adevărul, garanția ei e Dumnezeu, pentrucă El a acordat-o omului.

„il y a en moi une certaine faculté de discerner le vrai „d'avec le faux, *laquelle sans doute j'ai reçue de Dieu,* „aussi bien que tout le reste des choses qui sont en moi „et que je possède; et puisqu'il est impossible qu'il ve- „uille tromper, il est certain aussi qu'il ne me l'a pas „donnée telle que je puisse jamais faillir lorsque j'en „userai comme il faut".

Textul acesta e clar și categoric.

Garanția adevărului e Dumnezeu, pentrucă El a acordat omului mijlocul de a-l cunoaște.

Existența erorii e explicabilă prin depărtarea omului de Divinitate. Căci, fiind imperfect, omul e la mijlocul drumului dintre Dumnezeu și neant.

Și atâta timp cât activitatea noastră se împlinește sub semnul credinții și al Divinității, eroarea nu e posibilă. Ea intervine numai atunci când privirea noastră se îndreaptă spre pământ, când făptuim sub semnul Neantului.

Trebuie să cităm acest ultim pasagiu care este concludent pentru teza misticismului lui Descartes:

„....je suis comme un milieu entre Dieu et le néant c. à. d. „placé de telle sorte entre le souverain être et le non-être, „qu'il ne se rencontre de vrai rien en moi qui me puisse „conduire dans l'erreur, en tant qu'un souverain être m'a „produit; mais que si je me considère comme participant „en quelque façon du néant ou du non-être et qu'il me „manque pluisieurs choses, je me trouve exposé à une in- „finité de manquements, de façon que je ne me dois pas „étonner si je me trompe".

* * *

Am arătat, în viaţa lui Descartes, indiciile sigure ale unei credinţe aflate printr'o revelaţie proprie, de natură religioasă, şi semnele distinctive ale unei existenţe mistice.

Izolarea, toleranţa, îndoiala care premerge certitudinei, căutarea înfrigurată a absolutului şi bucuria înseninătoare a aflării lui, siguranţa pe care nu o poate da decât sprijinul Divinităţii, toate aceste elemente caracteristice misticismului le-am regăsit în povestea vieţii lui Descartes.

Am stabilit apoi care este atitudinea intelectuală a unui mistic şi am regăsit în opera filozofului atât limitarea dintre mintal şi spiritual, cât şi afirmarea revelaţiei ca mijloc de cunoaştere al lucrurilor ce depăşesc raţiunea.

Cum se explică atunci legenda raţionalistului Descartes, care a dăinuit atâta vreme şi l-a înfăţişat pe marele filosof, dealungul veacurilor, ca pe un slujitor rigid al raţiunii?

Gouhier, unul din cei mai moderni comentatori ai lui Descartes, spuneà cu drept cuvânt:

„Le cartésianisme est une chose; la pensée de Des- „cartes une autre".

Suntem obişnuiţi să luăm din lectura unei cărţi ceeace ne place, ceeace convine spiritului nostru.

Discipolii lui Descartes l'au adaptat preferinţelor şi necesităţilor lor. L'au înţeles în spiritul acelui veac, care încercà să se libereze din disciplina evului mediu şî procedà prin reacţiuni categorice, înlăturând vechea credinţă şi căutând noui idoli.

Şi pentrucă în opera lui Descartes, modalităţile raţiunii sunt pe larg desvoltate, pentrucă posibilităţile ei sunt puse în lumină şi evidenţiate, discipolii lui Descartes au ridicat raţiunea la rangul unui nou idol.

N'au mai considerat pe om, ci au privit numai opera cu luminile minţii lor. Au găsit în gândirea acestui mare filozof un mijloc de a-şi desfăşurà propriile porniri, de a le justificà şi de a le întări.

Şi astfel s'a creat legenda lui Descartes.

Poate că aceste consideraţiuni ne sunt aplicabile şi nouă.

După falimentul raţionalismului, sufletul nostru însetat

de certitudini şi de credinţă caută în opera marelui filozof corespondenţe şi justificări.

Procesul de interpretare săvârşit câtevà veacuri în şir se petrece acum în mod invers.

Ceeace este admirabil însă, e faptul că opera lui Descartes poate satisface şi pornirile sufletului actual, oferindu-i semne în cari să se regăsească şi gânduri, cari să afle ecou în adâncuri.

Dacă Descartes nu a fost raţionalist, legenda lui a servit totuş la emanciparea lumii şi la cucerirea naturii.

Dacă Descartes nu a fost mistic, noua legendă a marelui filozof va servì totuş la întărirea credinţei care ridică pe oameni spre culmi.

Opera lui e o sursă bogată de gânduri, e o comoară nemuritoare care a servit dealungul veacurilor ca sprijin pentru încercările acelora cari bat la poarta întrebărilor fără de răspuns şi cari vor să cunoască sensul lumii şi al vieţii.

Astăzi, Descartes e actual, pentrucă oferă încă atâtea prilejuri de mulţumire şi de regăsire sufletului contemporan, pornit pe drumul absolutului.

Ionel Jianu

De la întemeietorii revistei

ÎNCORDARE POLITICA, ÎNAINTEA CONFLICTULUI CU BULGARIA

— Din însemnările zilnice ale lui Titu Maiorescu —

Vineri 1/14 Fevruarie 1913. Sculat la 6. La 6¼ încă întuneric. A nins peste noapte, toate acoperite cu zăpadă proaspătă. La 10¼ la 11¼ ore la minister (unde pe ¼ oră și Sir Georg Barclay cu o notă de cetit de la Sir Grey din Foreign Office, mi-o lasă în traducere franceză, scrisă cu creionul). De la 11½ la 1½ ore la Rege, îmi înapoiază procura împăratului Franz Iosef (pe care o dau eu apoi la 5 ore lui Fürstenberg în mână, la el acasă la legațiunea austro-ungară) și las Regelui procesul-verbal final despre preschimbarea ratificărilor, menționat aici în jurnal pe ziua de ieri. Regele vrea să se grăbească iscălirea prin mine a tractatului și cu Germania și Italia (despre care, afară de El și de mine, nu știe nimeni în țară; nici T. Ionescu, nici I. Brătianu, etc.), ca să poată aduce apoi pe liberali la guvern, dacă nerăbdătorii războinici conservatori fac prea multe greutăți ministerului de colaborare, necum dacă îl pun în minoritate în Cameră sau Senat. La 3½ ore depus cartă la locuința lui Alex. Djuvara, fostul meu predecesor la Externe, mort astăzi pe la 2 ore p. m. De la 5—7½ ore la Consiliul de Miniștri.

Sâmbătă 2/15 Fevruarie 1913. Dimin. la 8 ore senin —4½° R. De la 11—12 ore N. Filipescu şi Alex. Marghiloman la mine, acesta rămâne şi după plecarea lui N. Filipescu la Rege şi admite, după o măsură militară (chiemarea rezerviştilor), arbitrajul a 2 Puteri pentru Silistria (d. e. împărţită în două).

Pleacă Marghiloman şi vine la 12½ generalu! Hărjeu şi-mi spune arestarea de aseară a Căpitanului Goliescu (polonez de origine) îndată după promulgarea legii contra spionajului, cu flagrant delict, cu acte de la Statul-Major (pentru Ruşi spionul Artinovici, cu maiorul? (căpitanul?) Palitzin, care acum pleacă, de frică, la negustorul Iosipovici, care şi el acum îşi desface marfa). Convenim cu Generalul să evite scandalul public cu Rusia în momentele de faţă şi să-l ţie pe Goliescu arestat sub instrucţie câtva timp. Peste Generalul Hărjeu care apoi pleacă îndată, vine ministrul rus Schebeko, (de şi e dejà ora 1. A mirosit ceva de arestarea spionului); îmi spune că Daneff e rău negoţiator, că o depeşă a ministrului rus de la Sofia l-a silit să trateze azi cu Ghica, dar că să nu fie azi vre o rupere, că Sazonow insistă din nou cu putere la Sofia pentru satisfacerea României. Eu îi vorbesc, fără însă a mă angaja, de posibilitatea unui arbitraj Rusia-Italia pentru Silistria. Îi pare şi lui posibil. De la 5—7½ ore dictez lui I. Filitti notă circulară către legaţiunile noastre în chestia bulgară.

Duminică 3/16 Fevruarie 1913. Dimineaţa la 8 ore —8° R. De la 8½—9 ore dim. Baronul Fasciotti, ca să afle ceva despre depeşa lui Ghika de la Sofia, sosită azi dimineaţă şi pe care o descifrează acum nevastă-mea — e de trei coale. Fireşte, nu-i spuiu nimic. De la 9½—11 ore Emanoil (Nolică) Antonescu, că e umilit, rămas pe din afară, el care a muncit electoral la Piteşti, că prefectul takist Comăneanu... l-a insultat etc. I-am zis că criza balcanică autoriză „avaler toutes les couleuvres", să devie deputat ori unde şi la sfârşitul crizei să se răfuiască, dar înainte nu. De la 11½—2 ore(!!) Take Ionescu cu Marghiloman la mine. Marghiloman admite arbitraj 2 puteri, cu condiţie că şi Bulgarii să-l fi acceptat, şi că avem ½ Silistria. Eu vorbesc şi de chemarea rezerviştilor, ca să dăm nota serioasă a situaţiei — Take Ionescu zice că atunci

își dă demisia — *poate* însă o admite (cu îndoială) chemarea rezervelor, dacă nu merge mai departe mobilizarea și dacă o admit și puterile interveniente. Că marele Duce Nicolae Mihailovici la vizita sa în București (sfârșitul Octomvrie) a vorbit Regelui despre căsătoria Prințului Carol cu o fată a Impăratului Rusiei.

Am vorbit apoi (între 7—8½ ore seara) Regelui despre aceasta; a confirmat și m'a autorizat să-i vorbesc și lui Schebeko, și El, Regele, va scrie Marei Ducese de Coburg (bunicei). Regele nemulțumit de N. Filipescu, care i-a zis de Take Ionescu, că e o lămâie stoarsă, de aruncat.

Inainte de a merge la Palat, vine la mine acasă între 5 și 7 ore von Waldthausen din partea Germaniei, să-mi facă o comunicare *identică* cu aceà a englezului, dată mie alaltăieri Vineri, 11 ore a. m. la Ministerul de Externe, pe care o am scrisă cu creionul în traducerea franceză de însuși Barclay, și după care, înainte de-a recurge la război, să cerem intervenția Puterilor. Sau *uneia* — germanul zice *unora* din ele. Waldthausen spune că la reuniunea din urmă a Ambasadorilor s'a hotărît că toate cele 6 Puteri să ne facă această comunicare. Lui Schebeko i-am comunicat parte din depeșa lui Ghika, l-am prevenit de putința unei cereri de intervenție-arbitraj, cu condiție ca Bulgaria să primească tot așà (altfel război —), că Rusia să fie singură sau cu Italia intermediară-arbitră și să admită d. e. jumătățirea Silistriei (dacă nu ne poate da toată Silistria) și mult la Marea Neagră.

Luni 4/17 Fevruarie. Trezit la 4½ ore, cetit Moltke, sculat la 6 ore. Pe la 7¼ ore dimin. —8° R., vânt. La 8½ Baronul Fasciotti cu aceeași declarare ca ieri Waldthausen. La 9¾—10¾ ore N. Filipescu la mine, cu veșnica lui pornire contra lui Take Ionescu. La 10¾—12¼ la Externe, Dr. Leonte, căruia îi dau din cheltuielile diplomatice 6000 lei (și Take Ionescu dă 6000 de la Interne), pentru ca 3 Macedoneni Papahagi de la Constantinopol, Valaori și Murnu să expice la Viena, Paris, Berlin, Londra, Roma, chestia macedoneană. Plimbare politică. După dejun 4—7 ore Al. Marghiloman, N. Filipescu și Mișu Cantacuzino la mine. Să primim intermediarea fie a Rusiei singure, fie a Rusiei cu Italia, dacă sântem

siguri, că ne dă Silistria (zice Nicu Filipescu şi Mişu Cantacuzino) sau ½ Silistria (zice Al. Marghiloman). Doar cu ştirea lor — simultan, convocarea rezervelor şi chemarea la Bucureşti (nu rechiemarea) a lui D. I. Ghika de la Sofia. Idea lui N. Filipescu, de a ocupa Silistria îndată, e combătută de ceilalţi doi. 7¼—8 ore Prinţul Fürstenberg cu aceeaşi comunicare ca şi Fasciotti azi dimineaţă. La 8, pe 10 minute, Neniţescu, să afle cevà.

Marţi 5/18 Fevruarie 1913. Acelaşi ger.

De la 10¼ la 10¾ ore la Mişu Cantacuzino acasă, să-i arăt părerea Regelui, că nu trebuie acum insistat să căpătăm toată graniţa strategică spre Bulgaria, că alte prilejuri vin de sigur în viitor apropiat (cearta între aliaţii balcanici), că e *mult* ceea ce am obţinut numai prin autoritatea noastră, fără războiu; altfel, cu măsuri războinice — după părerea mea, cade guvernul şi vin liberalii. 11—11¾ la minister. 12—1½ ore la Rege. El tot bine cu mine; îmi zice să nu merg la înmormântarea de azi a lui Alex. Djuvara, ca să nu răcesc. De la 3½—8½ ore (!) grea primire diplomatică. Vreau să asigur dacă primim mediaţia vre-unei (Rusiei) sau vre-unor (Rusia şi Italia) mari Puteri, că în deciziunea lor ne vor da Silistria. Schebeko nu pare a o crede posibilă. Va cere instrucţii. Alte greutăţi. Unde? Bucureşti, Sofia, Viena, Berlin, Petersburg? Nu Paris sau Londra. Cine informează pe ambasadorii rus şi italian la Viena, Berlin sau Petersburg?

Însfârşit am putut cinà la 9 ore. Obosit.

Miercuri 6/19 Fevruarie 1913. Sculat la 6. La 10 ore la Waldthausen, ca de obiceiu pro nihile 11½—1½ la Rege. Dr. Landolt a făcut Reginei azi dimineaţă o mică operaţie la ochi (prealabilă operaţiei cataractei de peste vre-o 3 luni); trebuie să stea vre-o 5 zile legată la ochi şi la mâini, nemişcată. 3½—4½ la Senat, apoi la Socec pentru ultima (a 6-a) ediţie „Logica". 6¼—7¼ ore Schebeko la mine, cu asociarea Rusiei la propunerea lui Grey pentru mediaţiune.

Joi, 7/20 Fevruarie. Senin, —5° R. Dimineaţa Fasciotti la mine, apoi George Ştirbei pe care îl abat de la o proiectată întrebare în Cameră. 10¾—1 ore la minister, Marghiloman, Barclay, Schebeko acolo. 2½ ore la Cameră, vorbit cu Neniţescu, B. Catargi, Dem. Grecianu, Lahovari despre media-

țiune. N. Filipescu iar a vrut să-și dea azi demisia; a 6-a oară; l-a disuadat Marghiloman. 7—8½ la Rege. Când mă suiam la El, se coborà Take Ionescu (6—7 ore la Rege). Va să zică acesta a scăzut la Rege, care nu ne mai chiamă împreună. Cu Regele bine, el de acord cu direcția mea politică, neliniștit de întârzierea (intenționată, din cauza diferendului nostru cu Bulgarii?) de la Berlin, de a ne trimite spre iscălire actul de prolongare a alianței, dejà făcută cu Austro-Ungaria. După îndemnul Lui, telegrafiez cifrat lui Beldimano, întrebând de cauza întârzierei. Scriu privatim lui D. I. Ghika la Sofia, ca să ducă scrisoarea Gurănescu, plecând mâine acolo înapoi.

Vineri 8/21 Fevruarie 1913. Senin, frig-ger. La 10¼ ore la Iorgu Cantacuzino, îi propuiu să ia el guvernul, refuză absolut, dar ne înțelegem asupra mediațiunei propuse de guvern. De la 11 la 1 ore la minister, unde Alecu Catargi vrea să meargă la Londra (fiind bine — zice el — cu Sir Edward Grey) cu banii Statului. (Convin apoi și cu Regele să-i dau 6000 lei, dar fără orice misiune oficioasă. De la 5—8½ ore importantul Consiliu de Miniștri, care însfârșit a primit mediațiunea celor 6 Puteri, conform convenției I de la Haga, din Octomvrie 1907, adusă în Consiliu de Nicu Filipescu, fără condiții, dar cu cererea de scurt timp. Dacă se pronunță *contra* Silistriei la noi, eu am propus perspectiva demisionării mele. Take Ionescu (apoi în 4 ochi tare contra demisionării Mișu Cantacuzino) pentru rămânerea la putere a acestui guvern, dar prea tare pentru pace. Aceasta a împins pe Nicu Filipescu să vorbească de demisia lui individuală înainte de rezultatul dat de Puterile mediatoare. Dissescu violent contra ori cării demisii. Eu am întrerupt discuția și am constatat unanimitatea Consiliului de a primì mediațiunea, fapt pe care îl voiu comunicà mâine celor 6 miniștri străini.

Sâmbătă 9/22 Fevruarie 1913. Mare activitate azi. Fac înscrisul (nici măcar notă verbală, fără semnătură), constatând primirea mediațiunei. Filodor îmi copiază 6 exemplare: de la 11½ la 1½ ore la Rege; îi cetesc înscrisul, Regele foarte mulțumit, îmi dă raportul Prințului Carol despre cele vorbite lui la Berlin de împăratul Wilhelm II, de Mareșalul von der Goltz și de Prințul Reuss XXXIII.

La 2 ore, în timpul dejunului, la mine Nicu Filipescu (mănâncă numai câteva mandarine) să se scuze oarecum (îmi dă scrisoare în aces sens) de indiscreţia „Viitorului" liberal care povesteşte că N. Filipescu ne-ar fi impus Convenţia de la Haga la Consiliul de ieri! Nicu Filipescu spusese dimineaţa aşa ceva lui Procopiu, amicul lui Brătianu, care firește că a spus-o mai departe. Pe de altă parte Dissescu a povestit toate cele petrecute ieri Secretariului său, care le-a povestit ziariştilor — aşà încât astăzi toate gazetele române sânt pline de indiscreţiile asupra zilei de ieri.

La 3 ore eu la Senat, apoi la Ministrul englez Sir George Barclay, la cel francez Blondel, la cel rus Schebeko, la austro-ungarul Prinţ Fürstenberg; îi găsesc acasă, dau fiecărui câte un exempar al răspunsului cu acceptarea mediaţiunei. Culcat, obosit, la 10 ore.

Duminecă 10/23 Fevruarie 1913. Trezit la 5 ore. Mai e mult de lucru, depeşi lui Nanu şi lui Ghika, mai ales un memoriu pentru cele 6 Puteri.

Recensemântul de la 19 Dec. 1912:

România are	7.248.000	locuitori
	5.918.600	în comune rurale
	1.329.400	în comunele urbane
Bucureşti	338.000	locuitori.

(Peste recensemântul de la 1899 România are un plus de 1.291.000.

Bucureştii un plus de 61.000.

Mai sânt 5 oraşe cu peste 50.000 locuitori: Iaşi, Galaţi, Brăila, Ploieşti, Craiova. N'am eşit din casă, lucrat toate hârtiile ministeriale şi cele 2 depeşi (una circulară la Legaţiunile noastre de pe lângă cele 6 Mari Puteri) asupra primirei mediaţiunii conform articolul 3—7 al Convenţiunii I Haga din Octomvrie 1907.

Luni 11/24 Fevruarie 1913. Senin, la 8 ore dim. —4° R. De la 10 la 11¼ ore la minister (oferit încântatului Alecu Catargi 6000 lei pentru mergerea discretă la Londra), 11½—1 ore la Rege — bine. De la 4—8 ore dictat lui I. Filitti la mine acasă „mémoire sur le différend roumaino-bulgare" pentru cele 6 Puteri mediatoare. La 9 ore pe ¼ oră N. Xe-

nopol la mine, cu scrisoarea deputatului Kerguézac (ginerele Jacques Lahovary) bună pentru Silistria.

Marți 12/25 Fevruarie 1913 Senin, —5° R. La 10 ore dimineața von Waldthausen la mine, cu cele 3 acte (de iscălit de noi doi și de Fürstenberg) de accesiunea Germaniei la alianța noastră reînnoită până la 1920 cu Austro-Ungaria. Tocmai atunci vine și N. Filipescu (l-am dus în altă odaie) furios contra lui Take Ionescu, care trebue să fi inspirat — după el — un articol în „Adevĕrul" contra lui, cu portret; îl tratează pe Take Ionescu de spion, că îi va cârpì etc. De-abia îl abat de la dimisie. La minister 10¾—12½ ore, Contabilul Mincu dă lui Alecu Catargiu înaintea mea plicul cu 6000 lei pentru mergerea sa la Sir Edward Grey la Londra. De la 3½—6½ primirea diplomatică la Externe. Preocuparea de diferența între mediațiunea propusă și primită la București și *deciziunea* Marilor Puteri, la care s'a supus Sofia.

I. Filitti îmi aduce Memoriul (dictat de mine ieri) scris gata, cu notițe completat.

Miercuri 13/26 Fevruarie 1913. Dimin. la 7 ore —3° R. Redactarea definitivă a memoriului francez asupra diferendului româno-bulgar. De la 11½—1 ore îl cetesc Regelui. Bine. La 4¼ la ministrul bulgar Kalinkoff acasă, pentru a-i spune că Sazonow (după o cifrată a lui Nanu primită astăzi) dorește ca și Bulgaria să propue, ca noi, Petersburgul drept loc de întrunire a Marilor Puteri pentru diferendul nostru.

De la 4½—5¼ ore la ministrul german v. Waldthausen, unde erà și Prințul Fürstenberg. Am semnat tustrei, cu data de azi, tractatul de accesiune a Germaniei la tractatul de prelungire a alianței noastre cu Austro-Ungaria până la Iulie 1920 și apoi din 6 în 6 ani, dacă nu — cerere de revizuire sau renunțare. In 3 exemplare. Un funcționar de la Externe din Berlin ne-a aplicat cele 3 peceți private ale noastre plenipotențiarii.

De la 6½—8 ore seara la mine acasă Al. Marghiloman, N. Filipescu și Mișu Cantacuzino. Le-am cetit Memoriul. Bune observări pentru adaose de la Nicu Filipescu. Și Marghiloman, să relev nota defensivă a Silistriei. Cu totul stins, adormit, Mișu Cantacuzino. Convenit să rămâe secret între noi.

Joi 14/27 Fevruarie. Senin, —2° R. Dimineaţa la mine Take Ionescu, îi cetesc memoriul, apoi eu la Minister. De la 3—5 ore la Cameră şi Senat. La 5½ la baronul Fasciotti, unde semnăm în cele 2 exemplare tractatul de adesiune a Italiei la alianţa noastră cu Austro-Ungaria. La 7 ore seara Schebeko la mine, greutatea diplomaţilor de a nivelà propunerea de mediaţiune (Bucureşti), cu propunerea de supunere la deciziune (Sofia).

Vineri 15/28 Fevruarie 1913. Ziua naşterii mele. 73 ani, purtaţi încă bine fiziceşte, moraliceşte fericit. Regina mi-a trimis un mare coş cu „muguet". De la 11½ la 1 ore dimin. la Rege, care m'a sărutat şi mi-a dăruit portretul său în miniatură, cadru aur cu rubine în colţuri. Dau lui Stahl (de la Agence roumaine) memoriul, *confidenţial*, de poligrafiat. La 5 ore pentru câteva momente la Senat, Academia Comercială propusă de N. Xenopol. Discuţia continuă. Dimineaţa de la 10—11 Fürstenberg şi Waldthausen la mine, seara la 6 ore Fasciotti (care dă peste N. Filipescu, preocupaţi de greutatea diplomatică relevată ieri de Schebeko).

Sâmbătă $\frac{16 \text{ Fevr.}}{1 \text{ Martie}}$ 1913. Trezit la 4 ore. N'am mai putut adormì, preocupat de situaţia diplomatică confuză din vina Angliei. Sculat la 6 ore. De la 9½—10½ ore Lexi Catargi la mine (merge după tată-său la Londra) şi D. Grecianu (Iaşi) la mine. Eu de la 10¾—1 ore la minister. La 3½ ore la Cameră, unde stenograful Stahl îmi dă *confidenţial* primele 10 exemplare „Mémoire sur le différend roumaino-bulgare (şi apoi la 8 seara îmi aduce acasă celelalte 49) poligrafiate de el singur. I-am avizat la Minister 500 lei din „cheltueli diplomatice". Duc 2 exemplare personal lui Schebeko, dau tot acolo 3 lui Fasciotti, duc 2 lui Fürstenberg şi 2 lui Waldthausen. Pentru 10 minute la Senat, tot legea lui Xenopol cu Academia comercială.

Duminecă $\frac{17 \text{ Fevr}}{2 \text{ Martie}}$ 1913. A nins peste noapte, toate acoperite de zăpadă. Dimineaţa la 7 ore —3½° R. Ce efect are moralul asupra omului: Memoriul fiind gata, am dormit 7 ore. Trimit în plic 2 exemplare lui Barclay, 2 lui Blondel, 2 Regelui, împreună cu 2 exemplare Tractat secret de accesiune la alianţa noastră semnat de Impăratul Wilhelm II, primit ieri de la Waldthausen. La 5 ore Filodor la mine, luat

(spre expediare mâine confidențial) 24 exemplare „mémoire": câte 2 lui Beldimano-Berlin, Lahovari-Paris, Mavrocordat-Viena, Diamandi-Roma, și câte 8 lui Mișu-Londra și Nanu-Petersburg.

La 10½—12 ore dimin. la mine v. Waldthausen și ministrul nostru la Sofia D. I. Ghika, sosit aseară în București, pentru a fi eventual trimis la Petersburg spre informare. La 3½ ore la mine acasă, după ce s'a anunțat prin telefon, ministrul francez Blondel (ca cel mai vechiu dintre cei 6 ai Marilor Puteri) *„pour faire démarche collective"* pentru ca România să primească și ea formula bulgară *„de s'en remettre à la décision des Grandes Puissances"*. Am răspuns negativ.

Luni $\frac{18 \text{ Fevr.}}{5 \text{ Martie}}$ 1913. Senin. Se duce cu încetul zăpada, 7½ ore dim. —8° R.

Eu noaptea cu griji, din cauza „demarșei" colective, nedrepte și confuze.

De la 11½—1¼ la Rege; vorbă cu El, ca să merg eu la Berlin și St. Petersburg, iar dacă nu isbutesc, să mă retrag. Nu vrea. 4½—7 Consiliu de miniștri legea pensiilor militare. De la 7—8 Take Ionescu, Marghiloman și Nicu Filipescu la mine. Le-am comunicat demersul lui Blondel și răspunsul meu negativ. Aprobat.

Marți $\frac{19 \text{ Fevr.}}{4 \text{ Martie}}$ 1913 Senin. La 8½ ore dim. —5° R. 10—10¾ ore la Marghiloman, să se hotărească ce facem, dacă mediațiunea Puterilor nu ne dă Silistria. Demisionăm și vin liberalii? Sau continuăm, dacă vrea majoritatea parlamentară? 11—11.20 la minister, 11½—1¼ oră la Rege. Bine. Imi trimete (prin Dr. Mamulea), spre dormit, o nouă drogă, Adalin. De la 3½—8 ore primirea diplomatică la Externe, neplăcut Fasciotti, ceilalți bine, mai ales Schebeko, Fürstenberg, Vredenburgh; dar și Barclay.

Miercuri $\frac{20 \text{ Fevr.}}{5 \text{ Martie}}$ 1913. La 8 ore dimineața —0°. De la 10½—1 la Minister. Dat din fondul diplomatic lui D. Ghika la Sofia 8000 lei, ca să plece la Viena, gata a merge îndată la Petersburg sau ori unde s'ar adunà conferința pentru noi. De la 4—6½ ore la Senat, votat legea pentru Academ. co-

mercială. Bun discurs, cumpănit, al autorului ei, Nicolae Xenopol.

Joi $\frac{21 \text{ Fevr.}}{6 \text{ Martie}}$ 1913. La 8 ore dim. +3° R. de şi a nins. Incepe a veni căldura. 9½ ore dim. Prinţul Fürstenberg la mine; dacă voim Petersburg ca loc de întrunire pentru aplanarea diferendului româno-bulgar. Răspund: *da*, de mult; 10¾—11¼ la minister, 11½—12½ la Rege. Bine; relev comunicarea lui Fürstenberg, că la reunirea Ambasadorilor la Londra de alaltăieri s'ar fi zis, că eu *garantez* admiterea hotărîrei Puterilor asupra diferendului cu Bulgarii, ori care ar fi ea. Că aşa ar fi raportat Barclay. Dar eu nu i-am vorbit aşa, ci numai că am convingerea că un aviz dat de unanimitatea celor 6 Mari Puteri „sera d'un tel poids, que le gouvernement ne pourra par l'ignorer". Spuiu Regelui că, dacă nu ni se va da Silistria sau cel puţin ½ din ea, eu demisionez. Regele: „aber nur, wenn wir vorher wissen, dass die beiden „Parlaments Präsidenten mir raten, die Demission *nicht* „anzunehmen". La 3½ ore la Cameră. De la 4½—7 ore seara Consiliu de Miniştri. In linişte, afaceri curente. 7—8 ore la mine acasă D. I. Ghika (de la Sofia), ultime notiţe de instrucţii în diferendul româno-bulgar. Pleacă mâine prin Viena la Petersburg.

Vineri $\frac{22 \text{ Fevr.}}{7 \text{ Martie}}$ 1913. Incepe a se încălzi. De la 3½—4½ ore la Cameră. Mi se votează două convenţii (sanitară-radio- telegrafică). Mică scenă cu Iorga, care vrea să fie trimis la congresul istoricilor de la Londra (3—9 Aprilie) ca reprezentant al Statului, nu al Universităţii. Vanitate!

Sâmbătă $\frac{23 \text{ Fevr.}}{8 \text{ Martie}}$ 1913. Cald. La 4 ore p. m. +20° R. în soare. Astăzi între 9½ şi 10 ore dimin. la von Waldthausen (la legaţiunea germană) împreună cu Prinţul Fürstenberg: datat, semnat şi cu peceţile noastre pecetluit în 3 exemplare, protocolul predării ratificărilor germano-austro-ungaro-române ale tractatului de accesiune germană la prelungirea alianţei noastre cu Austro-Ungaria, şi eu primit 2 exemplare frumos legate, cu panglică tricoloră şi galben-neagră, cu semnătura împăraţilor Franz Iosef (contrasemnat Comt. Berchthold) şi Wilhelm II (contrasemnat von Bethman-Hollweg), pe care — împreună cu un exemplar al protocolului cu data de astăzi — le-am predat tot azi la 11½ ore de dimineaţa la

Palat în mânile Regelui. De la 11½ la 1¼ la Rege. bine..... La 6 ore C. Hiott cu un corespondent de la „Echo de Paris" („Hetzblatt", cum o numeşte Prinţul Fürstenberg), dar la 6½ i-a întrerupt baronul Fasciotti, care îmi cere textul român pentru tractatul de prelungire şi accesiune a Italiei. Confuzia lui. Trebuia de mult cerut de la Roma.

Duminecă $\frac{24 \text{ Fevr.}}{9 \text{ Martie}}$ 1913. Ministrul englez la mine de dimineaţă, contra ştirilor false din „Viitorul", apoi iar corespondentul francez Parsy cu Hiott. La 12 ore la Rege, să iau textul accesiunii germane pentru a-l potrivì pe româneşte la accesiunea italiană, ceea ce redactez la 2 ore, îndată după dejun. La 3 ore îl duc baronului Fasciotti, apoi la Onciul, bolnav de vre-o 3 luni, slab. La 6 ore seara îmi aduce ministrul rusesc Schebeko marele cordon Vulturul alb (o singură clasă), anunţat încă de pe la 1 Dec. La 6½ ore Take Ionescu la mine (chestia trimiterii lui Iorga la congresul istoric de la Londra „ca din partea guvernului"), peste el Prinţul Fürstenberg, că nu va fi Marţi la primire, fiindcă pe 2 zile merge la vânătoare.

Luni $\frac{25 \text{ Fevr.}}{10 \text{ Martie}}$ 1913, Dimineaţa până la 12½ şi după amiază de la 3—5 la Minister. Seara, pe când eram la masă, Nicu Filipescu la mine. A îngropat pe vărul tată-său „Pommadin" Filipescu, care l-a lăsat legatar universal, cu sarcina de vre-o 3 milioane legate particulare (între altele, parcul şi casa Copăceni Prinţesei Maria), îi mai rămân lui vre-o 2 milioane, plus bijuterii, etc.

Marţi $\frac{6 \text{ Fevr.}}{11 \text{ Martie}}$ 1913. Cu aşteptarea mediaţiunei Puterilor în diferendul nostru cu Bulgarii — s'a mai împuţinat munca şi încordarea. La 7 ore dimin. +0.

La 3½—6½ ore primirea diplomatică.

Miercuri $\frac{27 \text{ Fevr.}}{12 \text{ Martie}}$ 1913. Senin. La 8½ ore dimineaţa de abia +1° R. La Minister dimineaţa şi de la 11½—1¼ ore la Rege. Tot bine. Imi dă iar o foaie tipografiată cu notiţele Sale asupra situaţiei, în care propune ca linia de fruntarie spre Bulgaria, cum va fi admisă după mediaţiunea Puterilor, să fie efectiv stabilită de o Comisie internaţională, spre a evità conflicte cu Bulgarii; zice că şi Take Ionescu a găsit idea bună. Eu sânt, cu toată deferenţa pentru Rege, *contra,*

nefiind de demnitatea unui Stat independent să se pue sub epitropie; destul avem cu Comisia Europeană a Dunării!

Joi $\frac{28 \text{ Febr.}}{15 \text{ Martie}}$ 1913. Dormit binişor, sculat la 6 ore, cu o întrerupere de 1½ oră cu lectura „De Launay, la Bulgarie d'hier et de demain". La 7 ore dimineaţa +2° R. La 9¾—10¾ ore dimineaţa Nicu Filipescu vorbind iar de demisie; eu contra, el plecând cu lacrămile în ochi (prea obosit şi supra-excitat?). Eu apoi la minister — de la 12—1 ore Take Ionescu şi Alex. Marghiloman la mine, discuţia bugetului şi reforme medicale; la 3 ore la Senat; 4—5¼ ore G. Gr. Cantacuzino la mine, pentru ca să-i scriu lui Dissescu să pue inspector şcolar la Prahova pe un Nicotean al lui Cantacuzino, în locul recomandatului meu Grozescu. Naivă indiscreţie.

(Va urmà)

CRONICI

Cronica Socială

Viaţa publică în Polonia

Telegrame recente din Varşovia ne anunţă că s'a întreprins regenerarea structurii constituţionale a Republicii Polone pregătindu-se reînnoirea vieţii publice în Statul Polon.

Să cercetăm deci, cu prietenie, realităţile, străduinţele şi rezultatele de pe şantierul politic vecin.

Pentru lămurirea problemelor politice polone avem, în prealabil, de semnalat următoarele observaţiuni: Constituţia Polonă, concepută după modelul şi inspiraţiunea franceză şi votată în grabă în 1921, are un defect esenţial, recunoscut de cercurile cele mai autorizate din Polonia şi anume că „face imposibilă cristalizarea voinţei naţionale". Această constatare se evidenţiază prin numărul record de partide politice din Polonia. In Dieta trecută erau 31 de grupuri parlamentare, iar la alegerile precedente se prezentaseră 35 de liste electorale deosebite. Durata medie a unui Guvern în Polonia era, până în 1926, de 5 luni şi jumătate. Insăş Franţa a rămas înapoi, existenţa medie a unui Minister fiind de 8 luni şi jumătate sub a treia Republică.

In asemenea condiţiuni, conştiinţa îndatoririlor sociale s'a înveder at grav desorientată fără a implică, însă, vreo scădere a conştiinţei naţionale polone, care este bine făurită şi călăuzită de un patriotism puternic şi de tradiţia pământeană. Această conştiinţă este cu atât mai trează, cu cât, la marea majoritate a Polonilor, este luminată de crezul catolic. Nu este o întâmplare factice că întinderea polonismului şi religia catolică au în câmpiile Vistulei, aceleaşi li-

mite în spre germanism şi protestantism deoparte, în spre ortodoxism şi popoarele rutene şi ruse de alta şi că în consecinţă, naţionalismul religios se îmbină logic la poporul polon cu naţionalismul politic.

Totuş este meritul Mareşalului Pilsudski de a fi vrut să vadă că amăgirea, nehotărîrea, nepăsarea politică sunt, cu timpul, fantezii prea scumpe pentru ca să şi-le îngăduie popoarele din vecinătatea Sovietelor.

După lovitura de Stat din 1926, prin cucerirea puterii şi înlăturarea regimului de şovăeli şi compromisuri urmată de o guvernare activă de autoritate, care durează de aproximativ 5 ani, Mareşalul Pilsudski şi sfetnicii săi preconizează acum, pentru expansiunea sănătoasă a vieţii publice polone, un sistem constituţional ale cărui caracteristici inovatoare sunt următoarele :

Preşedintele Republicii este ales prin plebiscit direct de corpul electoral, dar libertatea de alegere este mărginită între doi candidaţi, unul desemnat de corpurile legiuitoare întrunite în adunare generală, celălalt de Preşedintele Republicei care se retrage.

Preşedintele Consiliului şi Miniştrii sunt individual responsabili faţă de Preşedintele Republicei care, fiind singur judecător, îi poate oricând revocà.

Preşedintele Republicei, pe lângă puterile ce sunt în genere atribuite unui şef de Stat, are dreptul de vot suspensiv asupra oricărui act legislativ, precum şi un drept special, în anumite cazuri, de-a edictà decrete-legi.

Competinţa Dietei este definită şi restrânsă la atribuţiunile ei normale, moţiuni în materie strict legislativă şi bugetară şi controlul guvernului.

Ordinele de zi de neîncredere în guvern, trebuesc sprijinite de o pătrime din totalul deputaţilor prevăzuţi de lege şi pentru a fi admise urmează a fi aprobate de majoritatea absolută a unei jumătăţi a membrilor Parlamentului.

Reiese deci că guvernul va fi răspunzător politiceşte faţă de Preşedintele Republicei, răspunzător constituţionaliceşte faţă de Tribunalul de Stat şi numai parţial răspunzător parlamentar în faţa Dietei.

Asupra regimului constituţional sus indicat, rezultatul triplei altoiri a principiilor constituţionale engleze, franceze şi americane, este lesne de formulat critici chiar înţelepte.

Nu ne vom oprì însă la obiecţiuni comode şi nici la apologia

sistemului constituţional propus de guvernul Polon. Vom menţionà numai un argument: Constituţia unui Stat este, o ştim, în funcţie de formaţiunea sufletească a naţiunii; dar totodată ea se plămădeşte sub imperiul vecisitudinelor politice interne şi externe şi potrivit destinelor geografice şi istorice ale acelei naţiuni.

De atâtea ori mi s'a citat în Polonia raţionamentul: „Aproape „toate popoarele cari au vecini armaţi şi de temut, au considerat „drept un rău inevitabil, un rău minim, ca şeful Statului să aibă o au„toritate considerabilă, mijloace de acţiune eficiente, ca supunerea „la ordinele sale să fie maşinală şi grabnică, pentru ca să poată „la un moment dat, concentrà singur...".

Oricum vom recunoaşte leal că întărirea ideei de autoritate şi a simţului de răspundere şi înviorarea iniţiativei neşovăitoare a forurilor executive, ar fi extrem de bine venită în Estul Europei, unde Polonia are de îndeplinit o misiune de ordine politică internaţională dela care avem încredere că nu se va abate.

Nu trebuie uitat că între circa 29 milioane de supuşi poloni, aproximativ 10 milioane sunt minorităţi, populaţiuni minoritare compacte de credinţă şi tradiţie eterogenă şi sub incitaţiuni şi influenţe străine duşmănoase ordinei oficiale. Exceptându-se evreii, sunt circa 5 milioane ruteni şi ruteni albi în Galiţia Orientală şi în cele patru voevodii dealungul graniţei ruseşti, unde, în apropiere, prosperă Republica Sovietică autonomă a Ruteniei Albe cu capitala Minsk. Mai sunt lituanienii dela Nord, germanii dela West, cehoslovacii dela Sud; tendinţile centrifugale ale tuturor acestora nu pot fi anulate decât prin atracţiunea ce exercită totdeauna o colectivitate liberă, strâns unită, erarhic disciplinată şi încadrată într'o armătură administrativă respectată.

E locul acì să reamintim că graniţele Poloniei se întind pe aproximativ 5400 km. din cari hotare necontestate nu sunt decât 450 km. în spre România şi Letonia.

Evident deci că rânduelile Constituţionale şi frământările din vieaţa publică polonă au sub toate aspectele, un interes primordial pentru opinia publică română.

Restaurarea autorităţii în Statul Polon şi însănătoşirea conştiinţei naţionale polone sub imboldul conducătorilor ei, ne sugeră următoarele sumare reflexiuni şi întrebări.

Odată temeinic înălţată opera de consolidare a Statului şi de

renaştere a naţiunii, Mareşalul Pilsudski poate privi istoria cu conştiinţa împăcată că a fost vrednic de Polonia.

Atâtea decenii, singurul îndreptar al voinţei naţionale a fost porunca marelui patriot. Ce va fi însă dispariţia lui? Işi va da Polonia un monarch? Deocamdată mai indicat e numele Principelui Radziwill.

Cât priveşte politica externă a Poloniei, fiind dată învrăjbirea crescândă a raporturilor polone-germane, nu se va produce oare o orientare spre o desăvârşită înfrăţire cu colosul rus. Până atunci se va fi instaurat la Moscova un regim socialist mai puţin agresiv; această orientare este programatic cerută şi propovăduită de partidul naţional-democrat, care cuprinde cea mai de seamă parte a intelectualităţii şi burgheziei naţionale polone şi care, actualmente, este partidul de opoziţie cel mai puternic şi singurul care a reuşit în ultimele alegeri să-şi sporească popularitatea.

Dar să citâm pe d-l Roman Dmowski şeful partidului: „Este „evident, pentru naţiunea polonă, că de este ameninţată în viitor „o să-şi piardă existenţa naţională; nu dinspre Rusia, ci dinspre Germania, vine pericolul".

Un dualism polono-rus, într'o largă federaţiune slavă, pare multora cu atât mai realizabil, cu cât anii de revoluţie, de dogmă marxistă şi de liberă cugetare au dizolvat esenţa ortodoxă-bizantină la tinerele generaţiuni sovietice, într'atât, încât Rusia este actualmente considerată în colegiile Vaticane ca un minunat domeniu de prozeletism catolic.

Ar fi necesar ca opinia publică română să mediteze aceste eventualităţi la vreme, scuturând povara ideilor moarte, care apasă cugetarea limpede asupra stărilor de azi.

Noi gândim că, în anii ce vin, gravitaţiunile popoarelor se vor orientă logic în sferele lor de interese fizice şi economice respective şi vor fi, în o mai slabă măsură, determinate şi conduse de complicităţi politice şi de ambiţiuni şi exaltări patriotice.

Fabricius

RECENSII

Tendinţe economice şi politice europene

In „la Revue Mondiale" din 15 Martie d-l André Vincent caută, într'un interesant articol, să descopere direcţiile care se desprind din faptele cele mai caracteristice în viaţa economică a Europei post-belice.

Ocupându-se în primul rând de ţările capitaliste, autorul analizează caracterele raţionalizării în producţia industrială, care, trecând prin trusturi, carteluri sau sindicate naţionale, a evoluat spre înţelegeri internaţionale particulare, grupând mai ales industriile chimice. Scopul acestor alianţe este de a regulariză producţia unei ramuri oarecare de industrie, adică de a prevedeà cererea şi a reglementà oferta în consecinţă. Cu toate că guvernele s'au arătat din ce în ce mai favorabile acestor organizaţii internaţionale, care erau condamnate odinioară sub pretext de coaliţie, dar admise acum sub numele de raţionalizare, există încă unele rezistenţe datorite particularismul producătorilor şi naţionalismului economic.

In domeniul producţiunii agricole, din cauza factorului predominant al forţelor naturale, procesul de raţionalizare este mai greu de realizat, însă se constată că există, nu numai o puternică tendinţă de grupare în interiorul fiecărui Stat, dar şi o cooperare internaţională, preconizată şi studiată de cele trei conferinţe succesive dela Bucureşti, Sinaia şi Varşovia şi cea din urmă din Bucureşti, reuşind a întocmì programe şi a pregătì terenul pentru soluţii practice, alături de reunirile de experţi din cadrele organizării Soc. Naţiunilor.

Concentrarea şi internaţionalizarea capitalurilor a provocat, în domeniul financiar, o extensiune considerabilă a tuturor formelor de credit prin controlul exercitat de bănci asupra industriei,

cristalizat mai ales în acele „Holding companies" Anglo-Americane, şi prin crearea unor organisme bancare, cum este „La Banque des Réglements internationaux", întemeiată prin voinţa guvernelor care au adoptat planul Young.

Este interesant de constatat că această raţionalizare bancară se suprapune libertăţii fondamentale a fiecărui capitalist de a uzà de veniturile lui cum îi place. Oare nu această libertate (căreia se aliază noţiunea de securitate) provoacă excesivele inegalităţi a repartiţiei creditelor, care se încearcă să le remedieze cei de sus, se întreabă d-l Vincent.

Numeroase conferinţe internaţionale s'au ocupat de problema schimburilor, mai ales în materie vamală, unde s'a căzut de acord asupra necesităţii de a reduce şi reglementà tarifele, însă rezultatele obţinute nu au corespuns aşteptărilor, afară de acele ale conferinţei pan-americane dela Havana din 1929, în ceeace priveşte condiţiunile tehnice şi juridice ale schimbului.

Organizarea muncii, prin adoptarea politicii salariilor mari, în legătură cu problemele consumaţiunii, în domeniul căreia cooperativele iau o desvoltare din ce în ce mai mare, impun restricţiuni regimului liberal, după metodele noui ale raţionalizării economice şi sociale.

Rezumând tendinţele desvoltate, d-l Vincent le formulează astfel :

1. Tendinţa spre grupări şi spre o acţiune colectivă liber consimţită — mai rar impusă — limitând libertatea individului, întrucât înfăptueşte un serviciu social.

2. Tendinţa spre o organizare raţională, având drept corolar o mai bună comprehensiune a raporturilor mutuale între diferiţii factori ai vieţii economice.

3. Tendinţa spre colaborarea internaţională şi o importanţă crescândă a organismelor internaţionale.

Toate acestea pun noui probleme greu de rezolvit, în care se împletesc chestiunile economice, politice şi sociale.

Sistemul economic din Rusia, unde Statul aplică metodele de raţionalizare a ţărilor capitaliste pentru a servì teoriilor comuniste, este interesant schiţat, fără nici un comentariu inutil.

După cum economia a învins adeseori diferenţele de limbă, de rassă, de religie, nu va puteà ea oare să aplaneze, cu timpul şi

după lupte imprevizibile, divergenţele politice şi sociale, care par astăzi ireductibile, nădăjdueşte autorul acestui articol.

Tot în acelaş număr al „Revue Mondiale" d-l Gilbert Brunet publică un scurt dar interesant articol intitulat: „Grande ou petite Europe". Unde se opreşte Europa? Rusia, care se întinde până la Pacific, Turcia cu Capitala sa asiatică, Marea-Britanie, care a dat limba şi drapelul său unor ţări împrăştiate pe întregul glob, sunt oare europene?

Soluţiunea adoptată de proiectul d-lui Briand este mijlocie, excluzând sovietele şi Turcia, deoarece s'a adresat tuturor ţărilor europene membre ale Societăţii Naţiunilor.

Anglia, dând o adeziune de principiu, înconjurată de rezerve, declară singură că trebuie să consulte „toate guvernele M. Sale în comunitatea britanică" şi recunoaşte implicit, prin acest răspuns provizoriu, că nu aparţine în întregime numai Europei.

Răspunsurile Germaniei şi al Italiei, cele două mai mari puteri continentale după Franţa, propun şi sugeră participarea Sovietelor şi a Turciei la federalizarea europeană.

Chestiunea este delicată, însă primejdiile ce s'ar ivì dintr'o colaborare cu ţări, având o civilizaţie atât de diferită sau fiind legate de interese extra-europene, ar riscà să zădărnicească întreaga întreprindere, sau să creeze nedreptăţi flagrante.

După d-l Brunet singura formulă aplicabilă este Mica Europă şi aceasta nu numai din motive de înaltă politică, dar mai ales prin adevărul experimentat că cu cât sunt mai puţini, cu atât este mai uşoară o înţelegere. Nu importă să se facă plăcere cutărei sau cutărei naţiuni, ci de a ajunge la un rezultat practic: asigurarea păcii, securitatea, care este cea mai mare nevoie a noastră. Societatea Naţiunilor are ca obiect să fie universală. Acì, dimpotrivă, trebuie să acţionăm *în mic*, pentru a ajunge la ceva *efectiv*.

Realizarea ideii pe hartă nu oferă nici o dificultate specială: Anglia este o insulă iar limitele occidentale ale Rusiei formează, dela mlaştinele din Pinsk şi dealungul Nistrului, o frontieră de o simplicitate de traseu remarcabilă, care ar fi limita nouei Europe.

Realismul interzice să visăm la o uniune economică între ţări de nivel de vieaţă atât de diferit cum e Anglia şi Continentul, sau o uniune politică între Soviete şi ţările occidentale. Deaceea orice adevărat partizan al Europei Unite trebuie să fie partizan al Micei Europe.

România văzută de un francez

Continuând ciclul său de articole despre România, d-l Lucien Romier urmează în „La Revue des Deux Mondes" din 1 Martie, studiul său, vorbindu-ne de astădată despre Maramureş şi Bucovina.

Inainte de a descrie pădurile de fagi ale Maramureşului, autorul constată că şirul Carpaţilor orientali au format în contra valurilor succesive ale năvălitorilor un fel de dig, care însă a lăsat să treacă prin crăpături infiltraţiuni abundente şi durabile, care dau acestei regiuni un caracter particular.

Sătenii din împrejurimile Băii-Mari, cu care s'a întreţinut, i s'au părut slăbiţi de foame şi mizerie, însă având o atitudine care trădează mai mult mândria decât politeţa iar ochii clari, nasul achilin, faţa palidă sub părul lung, trupul mlădios şi atitudinile aproape rafinate a acestor munteni, care repetă din timpuri imemoriale „cântecul păstorului ce îşi adună turma, cântec mai dulce decât chemarea iubitei, cântecul pe care buciumul, trompeta de lemn, îl trimete din deal în deal, în serile de brumă sau în exaltarea crepusculară a verii", îl îndreptăţeşte să găsească această rassă seducătoare.

Scenele amuzante care le-a întrezărit în piaţa Sighetului, înfăţişarea satelor dominate de clopotniţile înălţate ale bisericilor de lemn. ţăranii descendenţi ai vechilor luptător proprietari liberi cu privilegii nobiliare din evul mediu, a căror vigoare ancestrală este mărturisită prin numărul mare de moşnegi puternici şi gravi, sunt ultimele imagini pe care şi le-a notat din Maramureş, înainte de a intrà în Bucovnia. Cernăuţi, care reprezintà în timpul dominaţiei Austriace „spiritul Europei Centrale în faţa Orientului rusesc", îi sugeră constatarea că bolşevismul, produs specific al mentalităţii ruseşti, este mult mai contagios pentru ţinuturile care au suferit influenţa rusească, sau care au moravuri analoage cu acelea ale vechei Rusii, decât pentru acelea, ca Bucovina, care, prin înrâurirea austriacă, sunt mult mai puţin accesibile pericolului comunist. Universitatea din Cernăuţi, una din cele mai importante ale Europei Orientale, cu cei trei mii de studenţi înscrişi, dovedeşte, împreună cu numeroasele colegii şi şcoli, aplecarea populaţiunii pentru cultură.

In Bucovina „unul din ţinuturile cele mai plăcute ale Europei" văile, dealurile, priveliştele proaspete ale acestor regiuni, pe care

omul le-a domesticit fără brutalitate, păstrând un caracter pitoresc ce odihneşte spiritul, evocă autorului peisagii din Franţa sau Anglia.

Tipul moldoveanului de nord atât de frumos la ţărani şi ţărance, la care se remarcă „o demnitate înăscută", ce este pusă în relief prin costumul de sărbătoare, a rezistat numeroaselor imigraţiuni înlesnite de Austriaci, cărora însă li se recunoaşte meritul de a fi favorizat înmulţirea populaţiei şi a fi aplicat reforme binefăcătoare în administraţie şi pe tărâmul economic, mai ales în ceeace priveşte „fondul religios", întemeiat printr'un decret imperial, care dispuneà reuniunea tuturor proprietăţilor eclesiastice şi monahale, instituţiune care a protejat pădurile, această bogăţie a Bucovinei, printr'o exploatare ordonată şi raţională.

Constatând că în Europa orientală diferitele caractere şi tipuri : slav, balcanic, grec, latin, carpatic, german, evreu, armean, tătar sunt complect diferenţiate, unii după aproape o mie de ani de coabitare, d-l Romier, observă că „în Bucovina — afară bine înţeles de Evreii refugiaţi şi de Rutenii imigraţi acum o sută de ani — Moldoveanul autohton nu numai a suferit, dar a absorbat influenţele şi şi-a compus un caracter distinct". Spiritul Bucovinei îi pare apropiat de cel Occidental prin aceà armonie a tradiţiilor, care i-a permis, după d-sa, să schiţeze o civilizaţie de artă completă în primele secole ale evului modern. La mânăstirile dintre Nistru şi Bistriţa autorul recunoaşte „mărturiile reuşite ale unei arte originale", care la Voroneţ îl face să tresară „ca în faţa unei capod'opere care nu-şi are perechea".

Tradiţiunea bizantină, întâlnită sub un aspect atât de pur în Muntenia, la Biserica din Curtea de Argeş mai ales, este înlocuită, în monumentele lui Ştefan cel Mare, prin amestecul geniului local al constructorilor bisericilor de lemn cu influenţa Renaşterei italiene sau septentrionale, „amestec adaptat printr'un efort creator exigenţelor religiei bizantine". D-l Romier închee acest studiu cu consideraţuni asupra influenţei Renaşterii occidentale din sec. XV şi XVI-lea care a creat, în ceeace priveşte formele spiritului şi atitudinile sociale, limitele dintre Europa pentru care evul mediu a încetat în sec. al XVI-lea şi cealaltă Europă pentru care a durat până astăzi :

„Părăsind Bucovina, când văile înalte se sfârşesc în faţa po-

dişurilor întinse care anunţă stepa, mă întreb unde este bariera solidă, bariera durabilă pentru a oprì, mai bine decât prin armate sau bastioane, debordarea anarhiei slave. Adevărata barieră, singura eficace, nu este în dispoziţiunea lucrurilor, ci în educaţiunea oamenilor. Abisul apare în totdeauna între spiritul Renaşterii, care desvoltă personalitatea sub controlul unei raţiuni critice, şi instinctul gregar, când pasiv, când vijălios, al popoarelor care n'ar puteà trece brusc din evul mediu în era maşinilor, fără ca civilizaţia lor să se năruiască între aceste două".

M. Vessereau: *Roumanie terre du dor.*

Les presses universitaires de France. Paris, 1930

Dacă stilul sprinten şi poetic al acestei cărţi, din care unele capitole au un farmec atrăgător şi captivant de poveste minunată, nu ar cuprinde luminoase revelaţii de o înaltă semnificare, care îi conferă o valoare proprie literară, s'ar puteà spune că volumul d-rei Vessereau este o monografie a dorului românesc: în legenda populară, în poezie, în dragoste, în fizionomia priveliştelor dela munte, în arta neîntrecută a maestrului Enescu, până şi în ritmul interior al operilor lui Brâncuşi.

Fără pretenţii de obiectivitate ştiinţifică şi mai ales fără dorinţa de a vizità ţara în toate regiunile, pentru a da un tablou complect şi ocumentat al diferitelor sale aspecte, sarcină ce şi-au luat-o, reuşind mai mult sau mai puţin bine, un număr însemnat de compatrioţi ai săi dela răsboi încoace, autoarea şi-a însemnat bogatele impresii culese în călătoria sa prin România, dovedind că fina şi subtila sa intuiţie a ştiut să înţeleagă nu numai tainele priveliştelor ţării noastre, dar s'a apropiat într'atât de sufletul românesc, încât ne-a dăruit una dintre cele mai adânci şi sintetice descrieri a sentimentului celui mai specific al rasei noastre, care pare să fie acordul perfect al întregei game de manifestaţiuni etico-sociale, literare şi artistice ale sale: dorul, sub toate întruchipările lui.

Afară de două imagini: regiunea petroliferă a Prahovei şi Dobrogea, una interesantă din punct de vedere economic şi cealaltă din cel arheologic şi pitoresc, folositoare şi chiar necesare într'o publicaţiune despre România dedicată mai ales străinătăţii, descrieri

care prin gingăşia paletei autoarei nu întrerup însă supărător armonia celorlalte capitole, fiecare din filele acestei cărţi oglindeşte ceva din licăririle tainice ale adevăratului suflet etnic românesc, pe care în capitolul întitulat „Dor", autoarea îl lămureşte printr'un mănunchiu de consideraţiuni de ordin filologic, istoric, literar şi psihologic, care însă nu ar justifică aprecierile măgulitoare ce se desprind din ele, dacă intuiţiunea sa poetică nu ar fi ghicit imponderabilul, care stă la obârşia oricărui fenomen sufletesc.

Începând prin a constată că cuvântul latin vulgar dolus (derivat din dolor), care păstrează în celelalte limbi romanice accepţiunea primitivă, s'a îmbogăţit în limba noastră, sub forma de „dor", cu o poezie arzătoare şi melancolică, D-ra Vessereau, încearcă să definească acest sentiment „ce nu se poate tălmăci": „Este în dor elanul unei fiinţe întregi : dorinţă, nostalgie, dragoste. Cuvântul exprimă câteodată unul din aceste înţelesuri ; de cele mai multe ori sunt toate în el, ca culorile prismei într'o rază de lumină, şi cuvintele prin care ne încercăm să-l traducem lasă să se evapore vibraţiunea sa spirituală.

Chiar în româneşte el nu are echivalent şi perifrazele îl decolorează. Pentru a-l presimţi trebuie să asculţi doina...".

Vorbind despre cântecele de dor, pe care ciobanul izolat toată vara pe munte le improvizează pe fluerul său, autoarea constată că „natura, atât de scumpă sufletului românesc, deşteaptă dorul şi îl alină, ca doina".

Ilustrând fiecare observaţiune cu citate din Alecsandri, Eminescu, Coşbuc, Vlahuţă şi Bassarabescu, d-sa analizează diferitele nuanţe şi accepţiuni ale cuvântului dor, care înseamnă uneori durere, dar mai ales dorinţă, cu toate variantele sale, unele cristalizate în expresiuni cu o fizionomie specifică pur românească ca înţeles şi semnificare, şi ajunge la dragoste, pe care o găseşte lipsită de vulgaritate, de erotism, de filosofie, de nota spirituală sau imaginativă „mais voluptueux avec délices, éclairé de tendresse, empreint de cette mélancolie que suggèrent la nostalgie de l'impossible et cette angoisse de l'inconnu, qui hante les âmes délicates".

Dorul, care în această semnificare, are alte repercusiuni morale decât cuvintele dragoste sau iubire, „traduce întotdeauna

însetarea, neliniştea în posesiune chiar, care constitue pateticul sentimentului acestuia".

Şi mai departe, după o analiză subtilă presărată de scurte citaţii literare: „Dragostea sfărâmată, acea a unei fiinţe sau a ţării, inspiră poeţilor români accentele cele mai tragice. Aci, dorul îşi regăseşte toată puterea latină fără să piardă nuanţele de înfrigurare neliniştită şi de patimă pe care sufletul românesc le-a cristalizat în jurul sensului primitiv. El traduce regretul desnădăjduit care nu ştie să mai aştepte nimic...".

După ce discută explicaţiunile caracterelor dorului prin influenţe slave sau orientale, autoarea afirmă că acest sentiment izvorăşte din vechiul fond tracic şi adaogă: „Le dor, c'est l'exigeance de l'âme très aimante, très ardente, qui souffle davantage parce qu'elle demande plus, mais qui préfère la souffrance à l'inertie".

Cercetând analogii cu celelalte popoare latine, d-sa regăseşte în noţiunea „Saudade" a Portughezilor — un elan singuratic spre ceva iubit, spre cer, o tristă şi duioasă amintire, — unele elemente ale dorului, sentimentul singurătăţii mai ales, de care diferă însă esenţial prin misticismul său specific. Românul şi el se simte singur printre fragilitatea celor iubiţi, singur în faţa uitării şi a morţii. Deaceea poate încearcă să se bucure de tot ceeace trece, să se exalteze într'un joc accelerat până la ameţeală, sau să viseze, fără încetare, în tovărăşia unei viziuni lăuntrice...

Pe lângă lucrările documentate şi complecte care s'au scris despre România, în care datele istorice şi cifrele statisticelor sunt mărturii nediscutabile pentru cei ce nesocotesc trecutul nostru sau nu cunosc starea socială şi posibilităţile economice ale ţării noastre, modestul volum al D-rei Vessereau, în fruntea căruia stă prefaţa D-lui Fortunat Strowski, Membre de l'Institut, aduce o contribuţiune preţioasă, prin lumina pe care o restrânge asupra caracterelor psihologice specifice ale neamului nostru, în domeniul etic şi estetic, care au dat vieţii sociale, literaturii şi artei noastre nota lor originală, creând o cultură — cuvânt întrebuinţat în adevăratul şi largul său sens — care justifică, mai mult decât adaptarea noastră la civilizaţia occidentală sau bogăţiile latente ale solului nostru, existenţa poporului român şi nădejdea în propăşirea lui, în ciuda vremurilor de grea cumpănă prin care trece astăzi.

Sandu Tzigara-Samurcaş

Al. Procopovici: *Mic tratat de lingvistică generală*

Cernăuți 1930

Rare sunt cărțile cari tratează probleme de limbă nu numai la noi, dar și în alte țări unde asemenea chestiuni sunt discutate de multă vreme și numără atâtea nume ilustre, fiindcă tratatele de linguistică generală sunt greu de alcătuit, ele având o sferă prea întinsă și intrând în domenii, în care de multe ori se iese din specialitate. Deaceea operele de linguistică sunt rare și afară de cele citate în cartea d-lui Procopovici, dacă mai sunt încă 2-3 de acest fel.

Manualul d-lui P., apărut la sfârșitul anului trecut, a fost o revelațiune pentru știința românească așà de săracă în opere de acest fel, căci se tratează chestiuni, fără care nu se poate pricepe predarea unei limbi în mod comparativ și cum micul tratat este destinat studenților, el nu poate fi decât bine venit.

D-l P. începe deadreptul cu delimitarea limbilor omenești, deși având în vedere scopul cărții ar fi trebuit să se arate obiectul și metoda de urmat în linguistică, căci cu atât mai mult este bine să examinăm metodele cu cât în timpurile din urmă s'au emis o mulțime de ipoteze eronate sau rău demonstrate. Din mulțimea limbilor ce se deosebesc pe întregul glob pământesc s'au format trei grupuri: limbi izolante, aglutinante și hectante sau flexionare, cari sunt răspândite în atâtea țări și pe atâtea continente. Pentru informațiuni în această privință s'ar puteà citâ: Fink: Die Sprachstämme des Erdkreises, și mai cu seamă, Meillet-Cohen: Les langues du monde.

Dintre aceste familii de limbi negreșit că cele mai importante sunt grupul de limbi indo-europene sau indo-germane pentrucă ele cuprind cele mai însemnate opere de cultură, iar popoarele ce le vorbesc sunt într'un continuu progres. Autorul ne dă o scurtă privire asupra limbilor indo-iranice, cu cele dintâiu colecțiuni de imne vedice, scrise într'o limbă sanscrită arhaică, cu comentariile lor (Brâhmana), a căror limbă începe să se apropie de limba marilor epopei Mahâbhârata și Râmâyana. Aruncându-și o privire asupra limbii sanscrite (sam-skrta = prelucrare) pe care mulțime de gramatici, începând chiar din epoca vedică au perfecționat-o, citează pe Panini. Autorul crede că limba sanscrită este moartă de acum 2000 de ani, dar se știe că cea mai mare înflorire a lite-

raturii sanscrite cade tocmai după Chr. Atunci trăesc Kâlidâsa sec. V şi chiar VI d. Ch.), Somadeva (X), Dandin (VII), Yayadeva, Bartrihari, etc., etc. şi tot în aceste timpuri se desvoltă întreaga literatură de poveşti, ba chiar marile epopei nu au o redacţiune definitivă decât în timpuri mai noi.

Inrudită deaproape cu limba sanscrită aşà că pasagii întregi se pot traduce în limba vedelor, cu foarte puţine schimbări, este limba în care este scrisă Avesta opera religioasă a lui Zarathustra.

După ce vorbeşte despre limbile armeană şi albaneză trece la limba greacă pe care d-l Pr. o împarte în trei dialecte: Ionic, Doric şi Acheic, care nu corespunde ştiinţei de azi. Dialectul Acheilor a avut înainte de epoca istorică o mare desvoltare, cuprinzând Peloponezul, Creta până în insula Cipru. Invaziunea doriană a înlocuit pe Achei şi limba lor, cari nu se mai cunosc decât prin câteva inscripţiuni şi glose şi prin dialectele din Arcadia, Cipru şi o parte din Pamfilia. Aşadar am puteà aveà următoarele dialecte: 1. Dorice întinse prin Creta, Rodos până în Sicilia; 2. Dialectul din Elis; 3. Dialectul din Achaia; 4. Dialectele din Nord-Vest: Delfi, Lokris, Akarnania, Epirus; 5. Dialectul Eolic (din Nord-Est): Tesalic, Lesbic, Beotic; 6. Dialectul Arcadian şi Ciprian; 7. Dialectul Pamfilian şi 8. Ionic-Atic. Avându-se în vedere însă atingerile dintre aceste dialecte s'ar puteà reduce la patru.

In ramura italică se disting două grupe: Grupa Latino-Faliscă şi grupa Osco-Umbrică. Ramura italică a avut cei mai mulţi urmaşi cari cuprind azi limbile romanice.

Mai departe d-l Procopovici tratează despre grupul limbilor celtice, germanice, slavice şi ţările în care sunt aşezate.

Dacă autorul se ocupă de Tochari puteà să amintească pentru curiozitatea studenţilor şi despre limba Hetiţilor cărora nu li se mai poate contestà origina indo-germană şi ale căror monumente scrise cu cuneiforme atestă o vechime de aproape 2000 ani a. Ch. şi dau naştere la cercetări asidue. A apărut chiar o istorie a Hetiţilor (Goetze) şi o primă gramatică (L. Delaporte).

După ce face tabloul limbilor hamito-semite d-l Procopovici trece la un nou capitol interesant în linguistică şi anume la fonetică, care este baza oricărei cercetări de limbă căci graiul omenesc se exteriorizează ca realitate fonetică. Deaceea autorul se ocupă cu toate fenomenele ce intră în domeniul fonetic. In capitole ca: „Teh-

nica fonetică, diversitatea aspectelor fonetice, fenomenele şi semnele grafice", găsim principii fundamentale ale foneticei ilustrate cu exemple din limba română, lucru foarte important pentru cercetările ce vor urmà sub auspicii aşà de frumoase. Un singur lucru nu trebuià să uite d-l Procopovici că tratatul este făcut pentru studenţi şi deci trebuià o schemă a aparatului vocal, care dacă lipseşte la Grégoire, este prezent în tratatul lui Marouzeau, ba chiar în al lui Schrijnen, deşi nu este tocmai pentru începători.

Un capitol interesant este acela unde se tratează despre sonoritate, accent, silabă şi în care vorbind despre înălţimea tonului, durată, forţa expiratorică admite trei feluri de accente: muzical, expiratoric şi cantitativ. Este adevărat că în limba presupusă a indo-germanilor există un accent liber, care nu erà ţinut în limitele celor trei silabe şi care a dispărut. In limba latină, în timpurile preistorice a existat un accent pe prima silabă, după cum probează slăbirea atâtor vocale, cari au pierdut accentul. Apoi accentul mărginindu-se la cele trei silabe devine cantitativ sau, după şcoala franceză muzicală (Havet, Ernout, Juret, Meillet, etc.), pe când şcoala germană considerà accentul latin ca expiratoric, poate sub influenţa etruscă (Sommer, Brugmann, Walde, etc.).

In partea următoare autorul se ocupă cu gramatica, cum s'a desvoltat limba, cum ea tinde să se simplifice reducând terminaţiunile cazuale la una sau două, ba chiar micşorând numărul cazurilor genurilor, şi numerelor. Mai departe autorul vorbeşte despre dispariţia cuvintelor, omonime, împrumuturi lexicale şi evoluţii linguistice. Pe scurt dar clar şi cu exemple numeroase din limba română se tratează asimilarea progresivă şi regresivă, disimilarea, metateza şi analogia.

Aceasta din urmă, cunoscută încă din anticitate, are un rol însemnat în linguistică, căci acolo unde legile linguistice nu se mai potrivesc, influenţează analogia şi fiindcă este nelogică şi arbitrară i se mai spune şi falsă analogie. In adevăr legile guvernează în linguistică în mod fatal asupra sunetelor. Ele nu admit excepţiuni şi acolo unde ni se pare excepţiuni trebuie să aplicăm alte legi. In istoria limbii ca şi în natură o lege nu merge fără să se lovească de altă lege. Excepţiunea la o lege fonetică nu este excepţiune decât atâta timp cât nu s'a descoperit o altă lege care să o explice. Deaceea trebuie precauţiuni pentru a formulà legi generale în limbă, chiar când ai aface cu sunete care, cum spuneà Osthof,

aparţin fiziologiei, iar şi mai grea este sarcina când intrăm în lumea cuvintelor şi a frazelor, în care domneşte, ca o suverană capricioasă, gândirea omenească. In adevăr limba este chestiune de psihologie nu de logică, este „un fenomen social", cum o numeşte d-l Procopovici. Vorbind nu judecăm dacă formele şi construcţiunile ce întrebuinţăm sunt sau nu rezonabile, ne supunem inconştient numai legilor elementare, care guvernează spiritul nostru. Deaceea o mare parte din schimbările de forme, de construcţie, se explică prin procesul analogiei, care este un caz particular al legii asociaţiunii ideilor.

Am făcut această mică incursiune, pentrucă şi d-l prof. Procopovici tratează în mod detailat legile lingvistice, cari după d-sa nu sunt legi mecanice şi nu se aseamănă nici cu legile juridice nici cu cele astronomice, iar la un moment dat se întreabă, ca acum 30 ani Wechsler (Giebt es Lautgesetze?), dacă există sau nu legi lingvistice, căci „evoluţiile nu pot fi mecanice, ci potrivite cu natura omului, conştiente şi subconştiente, pentru ca la urmă să conchidă că ceeace numim lege lingvistică nu este în esenţă o lege, ci expresia ştiinţifică pentru identitatea unor rezultate dezvoltate în împrejurări identice şi similare. In tot cazul chiar din exemplele aduse de autor, legilor linguistice nu li se poate contestă utilitatea şi caracterul ştiinţific, iar criticile ce li s'a adus în ultimele timpuri nu au căpătat aprobarea generală. Cauzele de ordin social, sau de orice altă natură, se pot înglobà în legile formulate acum 60 ani. Limba reală există numai în individ şi studiul ei nu trebuie să fie despărţit de al acestuia. Este adevărat că fiecare din noi găseşte limba creiată, ea nu este opera noastră ci un bun comun, un produs social limba este deci supusă ca atare condiţiunilor vieţii în societate, care nu sunt decât tot nişte legi.

Un capitol ultim tratează despre origina limbii în mod clar şi suficient, aşà că poate da impuls la noi cercetări, căci limba este o artă şi în adevăr una din cele mai nobile arte, cum foarte bine spune Jespersen (Die Sprache, etc. 433).

Ar fi trebuit ca d-l Procopovici să fi consacrat un capitol ştiinţelor auxiliare linguisticii, de unde să nu fi lipsit importanţa geografiei linguistice şi poate nu ar fi fost inutil să se trateze şi un mic istoric al linguisticii.

Tratatul d-lui Procopovici umple însă un gol simţit în ştiinţa

românească, cu atât mai important cu cât se aplică limbii române pentru care nu avem nimic de seamă şi sistematic. Deaceea oricine se va ocupà cu studii de limbă nu se va puteà lipsi de tratatul d-lui profesor Procopovici.

T. Iordănescu.

Drâmba lui Osborn în România

Medicii, profesorii de universitate şi oricine se interesează de soarta învăţământului nostru superior, ar face bine să-şi procure de urgenţă cartea d-lui Dr. Sandu Lieblich: *„Rassele umane în lumina concepţiei endocrinologice"*. Mi-a trimis-o însuşi autorul, cu o măgulitoare dedicaţie.

Este o compilaţie de gimnasiast, a cărei incoherenţă frizează patologia, dar şi altceva! Să judece specialiştii, dacă este îngăduit a se da unui astfel de om bolnavi pe mână...

Cartea e formată dintr'un mozaic de bucăţi, rău înţelese, prost traduse *(„redutabil"* e tradus prin *„redomptabil..."),* luate deadreptul din cărţi şi aşezate alături, deşi cuprind lucruri ce se contrazic. Papagalizare, *fără nici o urmă* de judecată...

Iată mostre de stil:

Dintre toate problemele ce se pun spiritului omenesc — cea mai emoţionantă este: apariţia vieţei — o problemă care conţine, în sine, originea omenirei.

Încă din timpurile când ştiinţa nu exista ca atare, minţile cele mai îndrăzneţe, din toate vremurile, au căutat să deà o soluţie acestei enigme, fiindcă manifestările vieţei, şi ale noastre, stăpânesc existenţa, mai evident decât fenomenele meteorologice şi determină evoluţia genului omenesc.

. . . . . .

Astfel s'ar fi format, direct, un sistem de aştrii — cu totul altfel decât cum Laplace, pentru sistemul nostru solar, a conceput ipoteza lui, în care nebuloasa incandescentă ar fi constituit, în întregime, o massă sferoidală, animată de viteză vertiginoasă, în jurul unui singur ax şi conform legilor forţei centrifuge ar fi luat o formă elipsoidală, aidoma Pământului, de pe care s'ar fi detaşat, în regiunea equatorială, inele comparabile celui din planeta Saturn; care din cauza răcirei rapide s'ar fi condensat, solidificat diferit, după coeficientul de căldură specifică şi ar fi sfârşit prin constituirea unui glob **turnând** în jurul unei masse principale cu o viteză egală şi formând o orbită cu aceeaşi formă şi dimensiune ca şi inelul iniţial.

„Turnând", adică, pe românește: „învârtindu-se"! *(şcolarul postbelic!!!...)*

De avizul meteorologiştilor este influenţată atmosfera care, *la* fie-ce unsprezece ani, are un maximum ploios. Ziua şi noaptea, anotimpurile, creşterea vieţii, multiplicarea... întreaga activitate este stăpânită de răspândirea căldurii şi a luminii, de mişcările care animă atmosfera şi oceanele.

Felicit pe meteorologi, că atmosfera ţine seamă de avizul lor!... (Textul francez va fi glăsuind : *după părerea* meteorologiştilor, atmosfera e influenţată de... *De l'avis des météorologistes*...).

Această variaţie a naturii şi Solului, s'a definitivat la începutul perioadei quaternare, când a fost fixată posesiunea umană. (?!?...).

. . . . . .

Compoziţia actuală a faunei reptilelor, argumentează explicaţia : clasa reptilelor actuale este un rest, din cele care s'au salvat. In schimb păsările şi mamiferele, *altfel dotate* din punct de vedere cerebral, decât brutele colosale, reptilele mai viclene pentru ca să se salveze la timp, la cea mai slabă ameninţare, au rămas.

„autrement doués" se traduce prin: *„mai* **înzestrate"**, iar nu prin *„altfel* înzestrate". Stilul aminteşte „procesul verbal" al lui Caragiale...

Să nu mai vorbim de himere (selecţiune, cromatine hereditare, panmixie, **lamarckism**), ci să studiem problema alimentaţiei. Astfel, conchide Henry Sanielevici, trebuie privită evoluţia genului omenesc şi explicată varietatea tipurilor.

Atât în *motto* de pe copertă, cât şi în fiecare din cele 754 de pagini ale operei mele, arăt că nu fac decât să aplic principiul lui Lamarck; şi totuşi, băiatul acesta grăbit şi zăpăcit mă scoate antilamarckian !

Iată şi sfârşitul cărţii d-lui... Nae Metafizicul:

Un proces de osmoză, o înţelegere perfectă s'a stabilit, între domeniul cunoştinţelor ştiinţifice şi inteligenţa omenească. (?!!..),

Aşezat la răspântia curentelor de idei, savantul care răstoarnă probleme de filosofie şi psichologie, biologul şi medicul — omul de ştiinţă interesat să prindă toate raporturile profunde, din toate domeniile — asistă la o fugă de fenomene în zig-zag. („Şi nimica mişcă!" — H. S.). Concepţia voluntară, însă, trebuie să păstreze ritm de spirală, înălţată pe bază de observaţii şi experimentări necruţătoare, prin vidul unor teorii puerile spre precizări raţionale.

Edificiul ştiinţific este solid şi rezistă la toate încercările şi toate ambiţiile numai dacă observatorul este iluminat de credinţa în progres.

Cartea d-lui Dr. Sandu Lieblich are şi o prefaţă, semnată de d-l Dr. C. I. Parhon, profesor universitar şi director al spitalului de boli nervoase.

Iată ce spune d-l profesor:

Domnul Dr. Sandu Lieblich publică o interesantă lucrare, tratând despre „Rassele Umane — origine și evoluție — în lumina concepției endocrinologice". *O salutăm cu bucurie.* (Să ne trăiască!... — H. S.). Într'adevăr, dacă lucrările de literatură propriu zisă, publicate în limba română, sînt destul de numeroase, acelea referitoare la probleme științifice, sunt cu mult mai rare.

Frumoasă și originală cugetare. Cartea d-lui Lieblich aparține literaturii nepropriuzise.

Printre chestiunile științifice, cele mai pasionante mi se par acelea ce privesc fenomenele biologice; iar printre acestea din urmă, studiul variațiunilor morfologice, chimice, fiziologice și psihologice ale ființelor viețuitoare și al rațiunilor acestor variațiuni, e desigur unul din acelea ce merită a reține mai mult atențiunea cercetătorilor.

Studiul acestor chestiuni face obiectul lucrării Domnului Doctor Lieblich. D-sa a depus pentru acest studiu o muncă intensă, a cosultat o bogată literatură și ne-a dat o expunere clară *(foarte clară!...* H. S.) a stării cunoștințelor noastre asupra chestiunii. Nu pot intră aici în prea multe amănunte. Cititorii le vor găsi în corpul lucrării. Mă voiu mulțumi numai să spun, că *Domnul Doctor Lieblich e de părere, că în mecanismul variațiilor de care am vorbit, intervine și un factor important puțin luat în seamă până în ultimul timp.* E vorba de glandele cu secrețiune internă.

„Meyers Lexikon" (vezi vol. VI, pag. 459) se raliază la părerea Domnului Doctor Sandu Lieblich — *fără a-l numi!... „Alimentația și mediul ambiant al omului par a influență pe cale chimică secrețiunile interne și pot modifică tipul de rasă moștenit".* (Vezi și vol. VIII, pag. 243).

Am admis eu însu-mi, încă de mult, acest factor în variațiunile ce se observă dela un îndivíd la altul în specia umană. Într'adevăr, într'o lucrare ce am publicat împreună cu Domnul Dr. Goldstein în 1900, spuneam, între altele, că studiul funcțiunilor glandelor cu secrețiune internă ne va puteà explicà într'o zi diferențele dintre anumiți indivizi, desvoltarea mai mare sau mai mică a sistemului osos, a celui pilos, tendința la îngrășare sau slăbire, etc., și că aceste glande joacă un rol însemnat în formațiunea personalității fiziologice și prin urmare și psichologice a individului.

De atunci am extins această concepție și am admis că aceste glande au un rol important nu numai în variațiile individuale, ci și în formațiunea raselor, speciilor și chiar a claselor de animale.

Am atras atențiunea asupra faptului că țesutul osos lipsește la animalele lipsite de glanda tiroidă și am emis ipoteza că deosebirea dintre peștii cartilaginoși și cei ososi ar puteà ține de o deosebire cantitativă în funcțiunea tiroidiană a unora și a celorlalți. (C. I. Parhon și D-ra Parhon: Probleme de Zoo și fitoendocrinologie. Congresul Societății Române de Neurologie, Psichiatrie, Psichologie și Endocrinologie. Cernăuți, Octombrie 1929).

Mai de curând am analizat și alte fapte în lumina aceleiași concepții.

Dintre aceste trei teorii, prima e în vârstă de vreo 40 de ani, a doua, de cel puțin 15, iar a treia îi aparține în adevăr d-lui prof.

Parhon, însă are un cusur: e atât de absurdă, încât, luând cunoştinţă de dânsa, simt ca un frig în şira spinării — de spaimă !...

Alţi autori au adus de asemeni contribuţiuni interesante la studiul acestei chestiuni.

Este evident însă că problema varietăţilor rasselor şi speciilor este mult mai vastă şi nu ne gândim a o reduce la o simplă chestiune de endocrinologie. Nu ignorăm desigur chestiunea deosebirilor chimice dintre diferitele specii, rasse, varietăţi ; nici faptul că unele din caracterele morfologice, chimice, fiziologice sau psichologice ale individului adult, se găsesc, în stare potenţială, în particulele cromatice (cromosoamele) ale ovulului sau spermatozoidului.

Dar pe de altă parte remarcăm, o dată mai mult, că în lanţul de fenomene ce se desfăşoară dela primele diviziuni ale oului fecundat şi până la individul adult, e locul pentru mecanismul intermediar al glandelor cu secreţiune internă.

Nu e încă locul să mă întind mai mult, căci n'am intenţiunea a tratà eu însu-mi chestiunea, ci dau cuvântul Domnului Lieblich, recomandând cititorilor a-l urmări cu atenţiune. (!!!).

Va să zică, la unii peşti, oasele se găsesc deja, virtual, în particulele cromatice ale ovulului său ale spermatozoidului ; iar alţi peşti, le capătă mai târziu, prin funcţiunea tiroideană.

S'o iea dracu de ştiinţă !....

Asupra cărţii d-lui Dr. Sandu Lieblich, d-l *Dr. Y.* publică în subsolul *Adevărului* din 18 Martie o recenziune **entusiastă.** (!!!...).

Chiar din titlul lucrării, cititorul a înţeles desigur că *autorul vreà să dea o nouă explicaţie originii rasselor umane* (şi animale).

Câţi eruditi antropologi, paleontologi, filologi, zoologi, psichologi, geografi şi etnografi n'au căutat ascunsa deslegare a misterului compoziţiei atât de diverse a omenirii ! Pittard, W. Shmidt, Deniker, Rippley, Burkhardt, Lihmann, Bosch-Gampera, Nordenkjold şi apoi Boule, Obermayer, Rivet, Peret, Breuil, Levy-Brühl, le Roy, Teilhard şi câţi alţii au căutat să pătrundă enigma mecanismului formării rasselor. *Totuşi până azi nu avem o explicaţie definitivă, care să nu ridice obiecţiuni şi să nu prezinte lacune.*

Este însă acelaş întunerec, — străbătut rare ori de câte o rază de lumină — ca şi'n problema *originii speciilor.*

Înşirarea de nume este o *farsă.*

Iată însă că d-l *dr. Sàndu Lieblich* în capitolul al IX-lea al cărţii d-sale întitulat *„Endocrinologia şi rassele umane" dovedeşte clar* (!!!) că totalitatea formelor organismelor este sub dependenţa funcţionării *glandelor cu secreţiune internă".*

Enfin Malherbes vint - - după Osborn, Kretschmer şi *„Meyers Lexikon".* Ce n'au putut atâţia *„eruditi antropologi, paleontologi, filologi, (?!!), zoologi, psihologi, geografi şi etnografi : Pittard, W.*

Shmidt, Deniker, Rippley, Burkhardt, Lihmann, Bosch-Gampera, Nora Wenkjold, Boule, Obermayer, Rivet, Peret, Breuil, Levy-Brühl, le Roy, Teilhard şi câţi alţii" — poate d-l Dr. Sandu Lieblich! D-sa ne dă o *explicaţie definitivă*, care „*nu mai ridică obiecţiuni şi nu mai prezintă lacune*". Şi anume, într'o carte de paranoic, în care nu există nici un singur rînd care să nu fie prosteşte compilat !...

Indivizii înalţi, cu membrele lungi, toraxul şi abdomenul îngust, aşâ numiţii de biologi „*longilinii*" sunt astfel, fiindcă funcţionează la ei *insuficient* glanda „*suprarenàlă*".

Indivizii la care această glandă, împreună cu alta numită *hypofiza* funcţionează mult, sunt mici, scunzi. Iată deci rassa japoneză în funcţia glandelor.

Totul: capul cu maxilarele, ochii cu sprincenele (codrul cu poenele), faţa cu părul, ochii cu forma şi coloarea lor, până şi organele genitale au forma, mărimea şi activitatea determinată de modul de funcţiune a glandelor.

Vreţi să vă modificaţi capul, maxilarele, faţa, părul, sprincenele, forma şi coloarea ochilor, forma, mărimea şi activitatea organelor genitale?... D-l Dr. Y. vă pune la dispoziţie extracte de glande, mai eficace decât hapurile de catramină !...

Repetăm: acestea nu sunt teorii, fantezii ale unor oameni cu imaginaţie bogată, ci fapte *dovedite experimental* (sublinierea e a d-lui Dr. Y.).

D-l Dr. Y. minte. Dar par'că minciuna nu-i o vorbă? Şi cine-şi bate acuma capul, să controleze ce scrii?!...

Dar temperamentul, inteligenţa, caracterul omului sunt toate în funcţiune de „*endocrine*".

Nu e greu deci de imaginat cum s'au născut şi se nasc rassele. O „MUTAŢIUNE" oarecare survenită în funcţiunile aparatului endocrinic sub înrâuriri determinate, fie chimice (alimente conţinând anumite substanţe chimice), fie fizice (raze cosmice, telurice...) crează o rassă.

Inainte eră greu, cum am văzut: 16 savanţi, împărţiţi în 7 categorii, s'au căznit în zadar... Dar d-l Dr. Lieblich a înlăturat toate dificultăţile.

D-l Dr. Sandu Lieblich n'a cunoscut se vede noul fapt al influenţei *radiaţiilor* şi deaceea nu l-a trecut în opera d-sale.

Acum câţiva ani am desvoltat şi cu aceiaşi concepţie a originii rasselor într'un articol ce-l dădusem pentru „Viaţa Românească". Articolul s'a pierdut la redacţia revistei şi n'a mai apărut.

Progresele *endocrinologiei* (studiul funcţiunei glandelor din corp) au făcut ca asemenea concepţii despre originea rasselor *să fie în aer, gată à luà o formă concretă în cugetarea celor în curent cu toate aceste probleme.*

D-l Dr. Sandu Lieblich a avut mai mult noroc decât mine, dând cel dintâi în vileag gândul d-sale.

O astfel de descoperire — şi să se piardă la redacţie!... Dar d-l Dr. Y. e modest: descoperirea erà în aer (ba în Meyers Lexikon!) şi puteà s'o prindă oricine; norocul a căzut pe d-l Dr. Lieblich... (bată-l norocu!...).

Cum vedeţi, s'au găsit în România trei muşterii (d-l doctor Lieblich, d-l profesor Parhon şi d-l doctor Y.), *să revendice o teorie, veche de decenii şi aflătoare în „Meyers Lexikon". Un oarecare june, care compilează ca un şcolar leneş şi băiguie zăpăcit, e lansat ca mare savant, ca descoperitor genial!!!*

Mai dăunăzi, tot d-l Dr. Y.[1]) lansà cu surle şi ţimbale, ca o descoperire nouă, teoria lui Schlosser, veche de decenii, că omul se trage deadreptul dintr'un minuscul lemurian. (Vezi tratatul de paleontologie al lui Zittel, *Vertebrate*, ediţia din 1911, publicată de Broili, Schlosser şi Koken).

H. Sanielevici

Titu Maiorescu văzut de Ion Petrovici

(Editura Casei Şcoalelor). Bucureşti 1931.

Inapoi la trecut, pare a fi lozinca ceasului de astăzi. Sunt acolo oameni şi gesturi care nu au murit încă în amintirea acestei generaţii sortite parcă totuşi sfâşierilor politice.

Figura lui Titu Maiorescu, care a pus pecetea personalităţii lui pe ultima jumătate a veacului trecut, continuă aşà dar să preocupe lumea noastră intelectuală, fie că e văzut pe latura lui politică, fie pe cea filosofică, sau literară. Fenomenul acesta este interesant şi poate explicabil tot din aceleaşi cauze, cari făceau necesară apariţia unui spirit critic de anvergură, care să limpezească dezordinea din vieaţa publică şi culturală a ţării — acum o jumătate de veac.

D. I. Petrovici, despre care se poate spune cu drept cuvânt că deapănă mai departe firul celei mai puternice tradiţii maioresciene, a făcut să apară zilele acestea, în editura Casei Şcoalelor, într'un

---

[1]) Evident, direcţia ziarului nu are nici o vină. Dr. Y., se face util popularizând chestiuni de higienă, asistenţă, etc. Dacă ar lăsà în pace ştiinţa pură !... Şi cum ar puteà direcţia *Adevărului* să controleze pe profesorul universitar Parhon ?!..:

mănunchiu unitar, o serie de aspecte din vieaţa marelui său dascăl şi înaintaş.

Volumul de faţă aşteptat cu legitimă nerăbdare de către cei cari urmăresc îndeaproape activitatea d-lui Petrovici, cuprinde opt capitole, pe care autorul le-a scris dealungul ultimului deceniu, fiecare din ele ocupându-se cu câte o altă faţetă a activităţii olimpianului Maiorescu.

Sunt capitole de o savoare deosebită, tocmai fiindcă au fost scrise în împrejurări adequate esenţei lor, toate legându-se printr'un fir comun, ca acele „boabe de mărgăritar prinse într'un singur şirag", dintr'un cunoscut aforism al lui Maiorescu.

Dar dintre toate, două mi se par cu osebire mai interesante: acela în care d-l Petrovici îl judecă pe Maiorescu ca filosof şi acela în care îl descrie ca profesor.

Sunt, fără îndoială, două modele superioare ale genului, care explică mai bine ca orice, la Maiorescu, prestigiul omului, calitatea filozofului şi rolul profesorului, în îndrumarea generaţiei care a pregătit România de astăzi.

Astfel D-l Petrovici explică, în mod temeinic, pentru ce T. Maiorescu a fost un filozof, fără ca să fi produs totuşi sisteme noui filozofice, dar mai ales, sacrificiul lui de a se fi abţinut dela speculaţiile originale abstracte, către care îl îndemnau cultura şi inteligenţa lui superioară şi înhămarea lui la o operă aridă, aceea a „defrişării ogorului nostru naţional", în epoca premergătoare consolidării regatului. D-l Petrovici explică în următoarele formule lapidare, marele rol al lui Maiorescu în acel timp: „A eliminat ce erà fals, a coordonat ce erà bun; a suprimat anarhia, a retezat avânturi greşite, a indicat şi sistema de a le acoperì. El este marele organizator al culturii noastre neînchegate şi pe alocuri deviate dela drumul ei natural".

Este acì un întreg program de sinteză şi de organizare, pe care din nefericire îl vedem necesar a fi aplicat în integralitatea lui şi în epoca pe care o trăim. Acelaş ecou pare că se desprinde dintre rândurile d-lui Petrovici: Ne trebuie un Maiorescu!

Despre Maiorescu profesor, cine puteà scrie lucruri mai duioase şi mai presărate cu gânduri şi amintiri preţioase dacă nu d-l Petrovici, ale cărui prelegeri la universitatea din Iaşi au devenit un obiect de atenţiune generală şi care acolo mai mult ca oriunde

a implântat steagul unei tradiții atât de des abandonată : o ținută superioară, o frază literar cizelată, un talent cu imagini alimentate de o cultură mereu împrospătată.

Să trecem peste celelalte capitole, dintre care unele deosebit de evocătoare, ca acela despre „Titu Maiorescu și soția sa", să trecem și peste scrisorile primite de autor dela Maiorescu și reproduse ca fiind în legătură cu conținutul volumului, — dintre care una în special vădește aptitudini de politică internațională deosebite la d-l Petrovici — și să ne oprim o clipă la rândurile cu care d-sa își prefațează singur lucrarea :

„Mi-a fost profesor la universitate și m'a înrâurit profund : mi-a fost îndrumător în tinerețe și mi-a dat sfaturi prețioase, iar până în ziua unui diferend politic, dela care nu ne-am mai văzut niciodată, m'a onorat cu relații personale, de care eram extrem de măgulit.

„Dar independent de elementul duios al suvenirelor — și acî îmi vine în minte cu deosebire dimineața în care, vroind să cunoască condițiile în cari trăesc, m'a vizitat acasă, în odaia mea de student, el, omul cu părul alb de atâtea ori ilustru — aparte, zic, de orice considerații subiective, personalitatea lui Maiorescu mă atrage ca o vrajă, prin acea armonie și noblețe, care chiar în epoca lui de selecție mai aspră, necum în raport cu trivalizarea vieții noastre publice pe care au adus-o revărsarea puhoaielor și răsturnările de ierarhie socială din ultimii ani".

Găsim în acest „Cuvânt înainte", ca într'o străfulgerare, o antiteză elocventă, două lumi deosebite puse față în față, un accent dureros pe care îl smulg autorului imperativele minore ale ceasului de față. Din rândurile acestea se desprinde mai ales, melancolică, constatarea că intelectualii de talie nu mai sunt ascultați în structura politică a societății de astăzi.

Intr'o epocă turbure ca aceasta, cartea d-lui Petrovici, este mai mult ca un îndreptar luminos ; ea este o faptă bună. S'ar puteà spune că e ca o statuă târzie lui Maiorescu, pe care zadarnic am căutat a o vedeà, căci nu am găsit-o nicăeri în țara asta. Este marmora pe care în vieață fiind, nu și-a ridicat-o el însuși, fiind prea modest, iar după moarte nu i-au ridicat-o alții, pentrucă nu l-au cunoscut cu adevărat niciodată.

Em. Berea

Tudor Arghezi: *Flori de mucegai*

Ed. „Cultura Națională" București.

Acest răsleț și năbădăios stilist al literaturii noastre își topește ființa într'un nou și original volum.

Curios e ce spune despre versurile sale „Flori de mucegai" în primele strofe :

Sunt stihuri fără an
Stihuri de groapă
De sete de apă
Și de foame de scrum
Stihurile de acum.

Din cascada de patimi istovitoare își alege subiectele ce-l mistue, turnându-le într'o nouă putere de evocare și bogată inspirație. Singurătatea îl răpește ca și subiectele pe cari le alege. In scene puternice și sguduitoare ne zugrăvește cu preferință hoți, morți, pușcăriași... In toate e un val proaspăt de gândire, rupt din zilnicul chin al celor anormali. Vieața de ocnă cu schilodiri mintale, frământări interne, mustrări de conștiință, sete de sânge țâșnesc în irizări captante. Dragostea îmbracă o formă neuzitată, care sfârșește în închisoare, nu ca'n idilele de până acum. Doi se sfâșie în bucăți pentru o fată. Inchisorile cu ocnași ce-și ispășesc pedepsele pentru furturi, ucideri ori visuri și beciurile cu morți de care-și râd paznicii, formează predilecția autorului. Serenadă în care mișună păduchi, ploșnițe, șobolani, ciori și broaște aduce un nou gen de gândire. Stafiile, ventrilogii, fătălăul născut din strigoi și trăind la ea ca hoț de drumul mare, asasini smeriți ce dau acatiste dar în schimb :

Are patru spargeri în dosare
Nouă furturi de buzunare
Și un păcat neiertat :
Un asasinat.

formează ciclul din care-și culege subiectele.

In toate subiectele ne desvălue goliciunea păcatelor omenești în toată puterea ei, căci iată ce fac paznicii cu morții, ce trebuiesc duși la groapă :

Portarul în drum i-a oprit
Şi-i numără 'n boltă cu băţul.
Mort pare şi calul 'nlemnit
Şi omul ce mânue băţul.

Astfel trec morţii în groape comune şi de acolo la judecata din cer.

In şatră, convoiul, sfântul ne descrie scene cu moravuri dureroase, însă pline de scuzibilitate şi muzicalitate artistică. Versul curge lin într'o năvală de fraze. Pentru poet lumea e o groapă cu smoală, în care fierbe murdăria omenească. E un fel nou de a vedeà şi de a recrutà eroii. Căci destinul mână pe oameni spre chinuri, dureri, spaimă şi obsesie. Din aceste păcate ce mişună între oameni îşi construeşte versuri pline de plasticitate.

Il îmbie umbrele, morţii, posomorelele vieţii, păcatul îl vrăjeşte, murdăria îl atrage. In ciorchini de imagini evocă părţile sinistre cu un vuet prelung în noaptea sinistră din simfonia gândirilor. Din colţurile năstruşnicului său condei abundă originalitatea cu o limbă şi vocabular nou. Problemele sgudue prin vibrantele lui încercări de a le pune şi ciudată pare coloarea materialului acestor persoane. Anemiază orice vietate în tiparele cugetării sale. Miezul acestei cugetări cuprinde specializări şi nu sfărâmări ale unităţii armonice. Ne desvoltă procese ce ies din vechile stagnări, încât chipurile noui aduc ceva din molâul vieţii. Totuşi realitatea cu legile ei de fixitate organică stăpâneşte pe indivizi. Pare că persoanele nu se învârtesc pe un plan ideal constructiv, ci mai mult destructiv.

In toate a pătruns până în intimitatea meşteşugului său. Nu are forme modelate după tipar, în faldurile unei haine vechi, ci figuri puternic ideate, adânc modelate. Preferă trăsături viguroase cu observaţii scânteetoare, ce măresc efectul. Deaceea cartea în 117 pagini e un eveniment. **G. Saghin Stupcanu**

Un poet sas-transilvănean

„Segel nach der Ewigkeit" este titlul ultimului volum al poetului sas-transilvănean, Karl Bernbard Capesius, apărut în Sibiu, la tipografia Krafft & Drotleff, 1929. Sub acest nume

d-sa a mai publicat un roman „Im alten Lande" şi Nouvelle 1921 ; iar sub pseudonimul, Karl Bernbard, „Der Schöne Tod", 1919 şi „Irrfabrten", 1920. Dintre poeţii saşi-transilvăneni contemporani, ca Mescendörfer, Weiss şi Kloess, Capesius este cel mai cunoscut între germanii minoritari din ţară. Cred că este o datorie din partea noastră ca din când în când, dacă nu statornic, să ne ocupăm şi de activitatea conaţionalilor noştri. Cu cât îi vom cunoaşte mai bine, cu atât îi vom aprecià mai mult. Iar roadele acestei aprecieri le vom culege tot noi.

Volumul din Capesius cuprinde 32 de poezii ; forma lor este foarte variată ; de remarcat este muzicalitatea ritmului şi armonia versului. Există un acord perfect între ritmul extern formal şi cel intern al sentimentelor şi ideilor, răsărind din regiunile necunoscute ale sufletului şi cugetării poetului, dintr'o lume înaltă, şi plină de bogăţie cerească. Poetul sas-transilvănean nu face parte dintre poeţii ultra-moderni, ci se inspiră din liniştea codrilor, munţilor, apelor şi singurătăţii.

Poetul se hrăneşte din atmosfera curată a lui Goethe. K. F. Mayer, Hebbel, R. M. Rilke şi Stephan George. Idei şi sentimente clasice, formă clasică-modernizată. Noi salutăm cu atât mai mult pe poet cu cât atmosfera întregului său volum, deşi cu puternice nuanţe pesimiste, ne umple totuşi de nădejde şi curaj în întunericul acestei vieţi. Rolul poetului este de a strânge florile cele mai frumoase din spinii cei mai sângeroşi (pag. 5) şi de a le împrăştià în lume spre bucuria tuturora. Oarecare înrudire de idei cu Vlahuţă. „Tu eşti poet, deci cântă". Sufletul artistului (pag. 6) este împărţit în două şi pluteşte, năzueşte mereu spre aceà nălucă a vieţii. Natura este armonică în toate feluritele ei aparitiuni. Poetul ar puteà-o simţì numai în amurgul serii sub tainicul văl al întunericului, care ascunde realitatea (pag. 9) şi naşte în suflet o durere surdă şi o pace învăluită. Cerul şi cu stelele, codrii cu pădurile sunt comparaţiile cari apar mereu cu stările lui sufleteşti. Cele dintâi sunt liniştite, paşnice, cele din urmă agitate, (pag. 10) vijelioase. Ele vor primì liniştea eternă, când sufletu-i va trece dincolo de aceste hotare. Poetul simte nimicnicia vieţii şi imposibilitatea de a o cuprinde şi simţì. Omul este un pitic în faţa splendorilor naturii şi (pag. 13) un cerşetor în faţa bogăţiilor ei. Pe ici pe colo reminiscenţe din clipele răsboiului. Valea Lotrului, vârful Negoiului şi

frumuseţile Ardealului (pag. 23-24), adevărata patrie a poetului, sunt motive măreţe de inspiraţie. Lumina cerească, chiar dacă a apărut numai o singură dată, urmele ei rămân neşterse în sufletul nostru. Asemănare cu Eminescu „La steaua care a răsărit".

Numai iubirea (pag. 28) poate să armonizeze dezarmonia fiinţei noastre, numai iubirea ne deschide căi largi spre fericirea vieţii. Restul vieţii noastre este strâns legat de acela al Dumnezeirei. Singurătatea dă prilej poetului de a se concentrà ; iar aceasta arată neputinţa de a-şi puteà exprimà gândurile în cântece. Năzuinţele noastre (38) nu trebuie să ne depăşească puterile.

Vieaţa întreagă-i un neînţeles, un vis etern ; poetul o compară cu o roză (40) ţâşnind din nori ; cu vântul, în care frunzele se joacă, cu lumina, care curge pe val ; ea nu-i decât o clipă.

Timpul trece (42) totul se schimbă şi nimic nu rămâne etern. Inarmează-te inimă, deoarece nici propria ta durere nu este a ta. In scurgerea timpului, se scurge şi Universul.

La sfârşit în „tristul trubadur", poetul glorifică iubirea. Care parte triumfă din iubire, cea altruistă sau egoistă ? Se iubeşte îndrăgostitul pe el sau pe iubita lui ? Cântăreţul este un tovarăş al naturii, el îi cântă durerile, în cântece ; acestea sunt nestatornice şi slabe.

In „vita nuova" poetul se întreabă (49) ce-i mai poate aduce restul vieţii : bucurii, întristare ? Valurile furtunoase ale vieţii s'au potolit, iar vântul — suflul vieţii — doarme. Amintirile sunt şterse şi vagi. Viitorul îl vede în paza Domnului. Oricum am concepe vieaţa, clipele ei să nu se scurgă zadanic. Fiecare mişcare îşi are rostul ei în vieaţa individului şi a urmaşilor lui. Poetul îşi restrânge cercul activităţii înfăşurat în iubire, în mijlocul familiei, în patria lui şi în această atmosferă cerească sufletul lui se simte cuprins de fiorii fericirii.

„O ! wie ist das Heute doch schön
Brauche ich da noch Ewigkeit ?

I. V. Pătrăşcanu

DOCUMENTE

Manifestul Regelui Alfons XIII

Madrid, 14 Aprilie 1931

„Alegerile care au avut loc Duminică îmi destăinuesc desluşit că am pierdut azi iubirea poporului meu.

„Conştiinţa îmi spune că această răceală nu va fi definitivă, pentrucă întotdeauna m'am străduit să servesc Spania, singurul meu scop fiind interesul public până în cele mai critice conjoncturi. Un rege se poate înşelă, şi fără îndoială am rătăcit şi eu uneori ; dar ştiu că patria noastră s'a arătat întotdeauna generoasă faţă de greşelile fără intenţie răutăcioasă.

„Sânt regele tuturor Spaniolilor şi sânt eu însumi un Spaniol. Aşi fi putut întrebuinţà diferite mijloace pentru a menţineà prerogativele regale şi a combate cu succes pe adversarii mei ; dar vreau cu orice chip să împiedic tot ceeace ar puteà să arunce pe unii dintre compatrioţii mei în contra altora, într'un războiu civil fratricid.

„Nu renunţ la nici unul din drepturile mele, pentrucă, mai mult decât ale mele, ele sânt depozitul acumulat de istorie şi că într'o zi am să dau deaproape socoteală despre păstrarea lor.

„Aştept să cunosc adevărata expresie a opiniei colective şi, în aşteptare ca naţiunea să se fi pronunţat, suspend de bună-voie exerciţiul puterii regale şi mă depărtez de Spania, recunoscând astfel că ea este singură stăpână pe soarta ei.

„Azi încă cred că împlinesc datoria ce îmi este dictată de iubirea patriei mele.

„Rog pe Dumnezeu ca ceilalţi Spanioli să înţeleagă datoriă lor tot atât de adânc ca şi mine."

Ciudată coincidenţă a istoriei ! Regimul monarhic din Spania a fost răsturnat în urma alegerilor reprezentanţilor municipali, a acelor „Comuneros", care tot în luna Aprilie, a anului 1521, fură zdrobiţi, la Villarar, odată cu intronarea absolutismului austriac în monarhia spaniolă de către primul rege din casa de Habsburg, Carol Quintul, care primise moştenirea mamei sale Ioana cea Nebună, Regina Castiliei.

Ajunsă la culmea gloriei sub domnia lui Filip al II-lea, despre care în ultimul timp au apărut mai multe monografii imparţiale, Spania îşi continuă evoluţia fatală, determinată de contingenţe istorice, pe care le încearcă astăzi un alt mare imperiu colonial, în condiţiuni diferite, bine înţeles, fără să fie influenţată de Renaştere sau de Reformă, şi acestea nu din cauza monarhismului absolut, ci din însăşi natura poporului spaniol refractar faţă de tot ce nu erà specific naţional : lupta seculară în contra maurilor desvoltase mai mult decât oriunde orgoliul de rassă, pe care se altoià un sentiment religios pasionat, în care elanul cruciadelor se confundà cu eroismul patriotic. Spiritul enciclopediştilor francezi din sec. XVIII-lea a început a pătrunde în Spania de abià la sfârşitul acelui secol, prin câţiva aristocraţi literaţi iar faptul că Contele de Aranda, primul ministru al lui Carol al III-lea, erà în corespondenţă cu Voltaire, este semnificativ. Reformele acordate porneau în realitate din iniţiativa monarhilor şi tindeau la un absolutism luminat şi raţional, care a fost idealul claselor dominante spaniole până în zilele noastre.

O dovadă eloquentă a lipsei spiritului democratic al masselor populare ne prezintă împrejurările în care constituţiunea, votată în 1812 de către Cortès la Cadix, cetate neocupată de trupele imperiale ale lui Joseph Bonaparte, fu abrogată de Ferdinand VII-lea, întors din exil, fără ca poporul să fi manifestat cât de puţin în contra restaurării monarhiei absolute, cu toate că nu pot fi puse la îndoială vitejia şi perseverenţa lui, arătate în cursul luptelor „guerilas", împotriva străinilor.

Cu toate acestea, în ciuda tradiţionalismului spaniol, curentele noui, care însufleţeau mai toate ţările civilizate, au pătruns şi în Spania, iar pronunciamentele se declaraseră în favoarea constituţionalismului, care se grefase încetul cu încetul pe spiritul spaniol monarhic, deşi doritor de libertate. Ferdinand al VII-lea tre-

buì să cedeze faţă de revendicările naţiunii, pentru a reveni spre absolutism în 1823 iar urmaşii lui încercară să recâştige puterea, făcându-se culpabili, mai ales înainte de scurtul intermezzo republican din 1873, de greşeli ce se acumulau şi pregăteau o atmosferă primejdioasă, împrăştiată pentru o clipă prin dictatura lui Primo de Rivera, dar din care, în urma uzării acesteia şi a consecinţelor sale, a isbucnit furtuna dela începutul lunei Aprilie. Tradiţia regalităţii erà încă atât de veche şi de vie în Spania, unde aristocraţia continuà să deţie rolul său important în societate, încât dacă monarhii din sec. XIX-lea ar fi ştiut să urmeze ritmul ce se imprimà în mod necesar în toate naţiunile civilizate şi dacă Alfons XIII-lea nu ar fi fost într'atât sclavul caracterelor atavice moştenite dela Carol Quintul şi dela strămoşul său direct Louis XIV, care erà adânc convins de lozinca „L'Etat c'est moi!", şi nu şi-ar fi îndeplinit meseria sa de rege, în care văzuse lumina zilei, cu această mentalitate, conscient de înalta responsabilitate ce-şi asumase, poate că nu am fi văzut astăzi Escorialul părăsit şi colorile Spaniei monarhice, galbenul şi roşul, fâlfâind pe meleaguri străine.

Epoca extrem de grea, prin care trecem şi în care probleme aproape insolubile se pun zilnic aceluia ce guvernează, atrage, în mod fatal, din partea masselor neîncrederea sau antipatia lor faţă de acei ce şi-au luat singuri răspunderea de a conduce, după voinţa şi preferinţele lor, un întreg popor, deoarece spiritul uman este întotdeauna doritor de a găsì cauza imediată a lucrurilor, pe care în nemulţumirea sa o atribuie numai acelora ce deţin singuri puterea, uitând că evoluţia societăţilor şi variaţiunile economice au unele legi mai presus de voinţa oamenilor. Astăzi realităţile necontestate dovedesc că dictatura nu poate să trăiască decât prin teroare şi vărsare neîncetată de sânge, sau prin întruchiparea într'un singur om al geniului unei rasse, susţinut şi urmat de sufletul întregului popor.

Marea experienţă republicană din Spania abià a început ; iar viitorul singur va arătà pe ce cale de propăşire se va îndreptà naţiunea spaniolă.

Trebuie însă să menţionăm cu admiraţie cavalerismul spaniol, atât al Regelui, care nu a vrut să facă să curgă sângele supuşilor săi pentru apărarea Tronului său, cât şi al populaţiei care, cu toată înflăcărarea şi surescitarea generală ce o cuprinsese, a păstrat cea mai desăvârşită ordine şi nu s'a dedat la nici un fel de excese,

dând un exemplu unic de schimbare fundamentală de regim fără violenţe sau turburări.

Ca document al vremii, am reprodus declaraţia Maiestăţii Sale Catolice Don Alfonso de Bórbón y Habsburgo, Regele Spaniei, care, în toamna anului 1929, prezidând inaugurarea Pavilionului românesc al Expoziţiei Internaţionale din Barcelona, a avut cuvinte atât de elogioase despre manifestările poporului român şi atât de calde despre relaţiunile amicale dintre cele două naţiuni surori. Nădejduim că, pe fundamentul pus de regele exilat, tânăra dar firească prietenie, ce s'a legat la Barcelona, va continuà să deà roade şi de acì înainte, într'un viitor pe care îl dorim cât mai potrivit cu interesele superioare ale Spaniei.

S. Tz.-S.

Revista Revistelor

Revue des Cours et Conférences No. 7, Mars 1931.

D-l Albert Grenier, Profesor la Facultatea de litere din Strasburg se ocupă de „drumurile romane în Galia". Drumurile romane n'au însemnat numai o cale de comunicaţie oarecare, n'au însemnat numai locul de scurgere şi aprovizionare romană, ci pe ele au mers în lume ideile romane, civilizaţia romană. Pe aceste drumuri se aşezau diferite stabilimente comerciale, altare, bâlciuri, unde se întâlneau oamenii ca să schimbe nu numai mărfurile ei şi ideile. Pe aceste drumuri lungi se poate căutà difuziunea nouii religiuni. Şi dacă folclorul drumurilor antice este fără ecou pentru noi, obiectele de artă, monumente de arhitectură şi de sculptură, coloane, statuete de bronz sau de argilă, grupate împrejurul drumurilor, ca fructele împrejurul ramurei, mărturisesc îndestul rolul pe care l-au jucat până în viaţa artistică şi intelectuală a ţării.

Romanii îşi clasau drumurile după importanţa, origina şi natura lor. Indicaţiuni precise găsim în opera lui Siculus Flacus — Agrimensores mensores — (măsurători de terenuri).

Erau căi publice construite de stat, purtând numele acelora ce le-a făcut. Aşà erà *Via Appia, via Aemilia, via Domitia.* Căile acestea erau supraveghiate de *curatores viarum* şi se întreţineau de antreprenori. Sunt căile naţionale de azi. Ele leagă puncte cât mai depărtate. Altă categorie de drumuri sunt cele vicinale care conduc între comune sau la căile naţionale. Ele se construesc cu cheltuiala comunei *(pagus)* sub supravegherea acelor *magistri pagi.* Drumurile acestea vicinale erau publice, ca şi cele naţionale.

Mai erau şi drumuri particulare construite de proprietari. Ele puteau să nu fie publice, deşi nu se cunoaşte nici un caz de

interzicerea, de oprirea călătoriei, chiar pe aceste drumuri particulare. Căile naţionale plecau dela Roma către capitalele din provincii, porturi şi punctele însemnate ale imperiului. Grecii le numiă *basilicas*, adică regale; Romanii *pretoriene* sau *consulare* „Pe aceste căi erà obişnuit serviciul public ale *cursus*-ului = călătoriei cu poşta, cu staţiunile sale, cu hanurile sale, magazine, grajduri de cai şi de trăsuri, cu factorii postali.

Mai întâlnim şi *via militaris*. Textele, unele confundă via publica cu via militaris, altele le disting. Distincţiunea nu e însă categorică. Probabil erau drumuri construite de soldaţi şi folosite de ei, în marşuri, fiind mai drepte, nu ocolite ca celelalte. In textul lui Flacus se arată importanţa administrativă a lui *pagus*. „*Pagi* nu sunt decât modeste circumscripţiuni, comparabilă, într'o măsură oarecare cantoanelor moderne. Fiecare din cetăţile Galiei romane erà împărţită în trei sau patru *pagi*. Magister pagi îngrijeau de *viae vicinales*. Căile se deosebeau foarte mult pe teren. Via consularis erà largă de circa 10 m. Celelalte dela 5 metri până la 3. Media drumurilor este de 6 m. lărgime. Bine înţeles nu au peste tot aceeaş lărgime, depinzând şi de terenul favorabil sau nefavorabil. Un alt 'ndiciu care îngădue de a recunoaşte marile căi publice este apariţia pietrele miliare purtând titulatura oficială a împăraţilor: *Vetustis columnis nomen Caesareum viget*. (Numele lui Cesar trăeşte prin vechile coloane). Dealtfel, Roma a ordonat construcţia drumurilor în Galia, le-a supraveghiat, dar nu le-a făcut ea, ci Galia ca ori şi ce provincie. Drumurile plecau din capitala cetăţii către toate subcentrele adică către *pagi*. Cele naţionale se plăteau de locuitorii ce se învecinau de ea şi stat. Ceie vicinale erau lucrate în natură de cetăţeni sub supravegherea acelor *magistri pagi*. In Galia au fost singurele drumuri durabile până la Carol cel Mare, ba chiar până la Ludovic al XIV-lea. In 1735 în Franţa multe drumuri s'au refăcut. Cum mai cunoaştem pe cele romane? Ne orientăm deocamdată de Tablele Peutingeoiene şi Itinerariul lui Antoniu, care cuprind tablouri de drumurile romane, bine înţeles, incomplecte. Ele erau *Via Domitia*, care lega Roma cu Pirineii şi Ronul. Odată cu cucerirea provinciei, Romanii înaintau şi cu şoseaua, apoi via Aurelia, etc.

Agripa a făcut multe drumuri în Galia. El a legat Lyonul de cele trei Galii, cu Italia şi frontiera Rinului. Deasemenea Nerva, Traian au tăiat drumuri în Galia Norbonensis.

Il Giornale di Politica e di Letteratura, Anno 1931, Gennaio-Marzo

Un articol foarte avântat al lui Agostino Savelli despre Il Maresciallo Giuseppe Cesare Joffre.

De mic copil Joffre, din liceul Carol cel Mare şi mai târziu la Politehnică erà cotat: „spirito aperto, viva intelligenza, memoria fedele, giudigio sicuro". O modestie caracteristică celor aleşi, l-a întovărăşit în totdeauna. Născut la 1852, luă parte în răsboiul franco-prusian la 1871. Moare soţia Căpitanului Joffre. Disperat pleacă în Colonii. Participă la expediţia lui Courbet în Indochina şi se remarcă la apărarea insulei Formosa, fiind decorat cu legiunea de onoare. Vine în ţară la 1888. Avansat maior la 1892 e repartizat în Sudan, unde i se încredinţează construcţia căii ferate. Acì îşi arată el competenţa lui tehnică. La 1894 fu locot.-colonel La 1900 plecă iar în Colonii, la Madagascar, ca să colaboreze cu Gallieni.

La 1901 e înaintat general. La 1905 general de divizie, la 1908 comandantul corpul II armată din Amiens.

La 1914 Raimond Poincaré îi dă sarcina plină de onoare şi primejdie a conducerii armatei împotriva germanilor. Conduce până la Marna. După Marna e înlocuit cu Foch. Nici o protestare, nici o polemică. Tranquillo e calma, coniera state sempre, egli abbandonò l'alto officio; né mai partecipò alle polemiche personali, a cui di lasciarono andare altri generali e capi francezi nel depoguerra".

Vieaţa lui Joffre e vieaţa marilor generali. Cu oarecare lipsuri de strategie, sunt prin temperament conducători. Cadorna ziceà de el: sotto un' apparenza bonaria transpare una figura di rude comandante, che m'nspiro simpatia e fiducia".

C. G.

CONVORBIRI LITERARE

DIRECTOR AL. TZIGARA-SAMURCAȘ

Redacția și administrația
Str. Wilson, 1. — București, I

ANUL al 64-lea
Maiu 1931

BUCUREȘTI
Atelierele grafice SOCEC & Co., S. A.

ABONAMENTUL PE AN:

Pentru particulari . . . . . Lei 500.
Instituțiuni, bănci și străinătate . Lei 1000.

Plata se face numai Administrației „Convorbirilor Literare", direct sau prin încasatorii împuterniciți anul acesta.

BUCUREȘTI, I
Strada Wilson 1.

OAMENII POLITICI ŞI APĂRAREA NAŢIONALĂ.

Inaintea răsboiului mondial, acţiunea oamenilor politici, în ce priveşte apărarea naţională, erà destul de redusă, căci ea se limità numai la chestiuni de politică externă şi anume: In timp de pace a înjghebà cu alte state alianţe militare cât mai solide, iar în caz de răsboiu, a menţine aceste alianţe şi a se asigurà de neutralităţi binevoitoare.

Tot greul răsboiului erà dus numai de armată, până în momentul victoriei sau înfrângerii finale, când oamenii politici reapăreau pe scenă, spre a stabilì condiţiunile păcii.

Astăzi, rolul oamenilor politici, atât în ce priveşte pregătirea apărării naţionale, cât şi în conducerea răsboiului, devine covârşitor, căci el se întinde la toate ramurile de activitate din vieaţa unui stat.

Principiul naţiunii armate reclamă ca toată forţa economică şi financiară a ţării, toată capacitatea ei agricolă şi industrială, tot geniul rasei de a creà noui metode de producţie, noui formule de repartiţiune şi consumaţiune şi noui mijloace de luptă, să fie puse în jurul unei singure idei: Răsboiul.

Timpurile s'au schimbat. A pregătì astăzi o ţară în vederea apărării naţionale, nu mai înseamnă ca aevea, a instruì în mod conştiincios câteva contigente de soldaţi, a umple cu grijă magaziile oastei şi a organizà cu bun simţ unităţile armatei pentru luptă.

A pregătì astăzi ţara pentru răsboiu, a o pune în măsură să răspundă cu cinste misiunei sale, înseamnă a coordonà din vreme, cu adâncă pricepere şi competenţă, toate forţele naţiunii în vederea conlucrării lor de mâine, a organizà cu prevedere industria ţării, a o creà dacă e nevoie, a pune într'un cuvânt ţara în stare să lupte cu mijloacele ei proprii, în orice situaţie politică şi cu orice vrăjmaş.

Conflictul mondial a dovedit că, de unde în trecut pregătirea războiului şi conducerea lui erau două operaţiuni distincte, astăzi ele se confundă şi adesea chiar se suprapun.

Au fost state unde operaţiunile militare începuse, fără ca pregătirea războiului să fie terminată. Din această cauză, după primele zile de luptă, s'au pus şi militarilor şi oamenilor politici probleme, ale căror soluţiuni nu numai că nu fusese pregătite, dar nici nu erau întrevăzute.

In alte împrejurări, măsurile de pregătire luate în timp de pace, au influenţat în mod defavorabil conducerea operaţiunilor militare.

Astfel, a fost cazul Italiei, care în decurs de aproape jumătate de veac, se pregătise în vederea unui război alături de puterile centrale, iar în anul 1915 a trebuit să schimbe totul, spre a luptà contra foştilor ei aliaţi.

In aceeaşi situaţie s'a găsit şi România, a cărei politică mai multe decenii fusese alături de a triplei alianţe, influenţând astfel direct organizarea armatei, căci ne lipseà artileria de munte, în schimb aveam o numeroasă cavalerie, spre a luptà în câmpiile Rusiei.

Nu numai atât, dar oamenii noştri politici nici nu întrevăzuse o altă modalitate de aprovizionare a oştirei cu armamente şi muniţiuni — ce nu se puteau fabrica în ţară, — decât prin uzinele de tunuri dela Essen şi fabrica de arme dela Steyer din Austria, ce fusese timp îndelungat marile furnisoare ale armatei noastre.

Din aceste cauze, astăzi s'a ajuns la o concepţie mult mai puţin rigidă ca în trecut şi anume: In pregătirea apărării naţionale trebuie supleţă, pentru ca rezultatele obţinute la un moment dat — adesea imprevizibil, — să se poată adaptà la împrejurările momentului. Iar în execuţia războiului, trebuie o şi mai mare supleţă, spre a puteà face faţă neprevăzutului.

Dar un alt fapt, asupra căruia oamenii politici nu meditase suficient înainte de 1914, este însăşi caracteristica războiului modern.

Se neglijase că războiul este o teribilă catastrofă socială, care atinge toate ramurile din vieaţa unui stat şi mai cu

seamă că, motivele prefacerilor pe care le-a suferit în esenţa sa, nu sunt de natură militară, ci de ordin social.

In adevăr, în interval de un secol au avut loc două conflicte mondiale: Răsboaiele Napoleoniene şi marele răsboiu din 1914—1918, fiecare din ele aducând modificări profunde în natura şi conducerea sa. La finele secolului al XVIII-lea, marea revoluţie făcând să dispară armata regulată, Franţa s'a văzut nevoită să recurgă la serviciul militar obligator (conscripţiunea) spre a se puteà apără contra numeroşilor duşmani, ce, din toate părţile îi atacau frontierele.

Sub influenţa ideilor de libertate proclamate de marea revoluţie, soldaţii nu mai luptau cot la cot formând un zid ca pe timpul lui Frederic al II-lea, ci se răspândiau în trăgători, spre a puteà folosì mai bine adăposturile ce le ofereà terenul. Deasemenea focul la comandă — de salvă — a fost înlocuit cu tirul individual.

Bătălia dela Valmy, poate fi consideratã ca punctul de plecare al naţiunii armate şi al procedeurilor moderne de mobilizare şi de luptă a unei oştiri.

Pe acele vremuri, se pretindeà că, în caz de răsboiu, armatele nu trebuie să trăiască prin mijlocul resurselor ce le găsiau la faţa locului, căci ar fi o gravă atingere a disciplinei. Din aceste cauze, se stabileau în prealabil depozite de aprovizionare în anumite localităţi, astfel că, pe de o parte, mişcările trupelor erau subordonate acestor depozite, iar pe de alta, ori şi cât de lungă ar fi fost coloana de marş, în fiecare seară, ea trebuià să se adune unde existà un depozit spre a se hrăni. Din această cauză, trupele erau foarte puţin mobile, comandanţii nu aveau libertate de acţiune — fiind legaţi de depozite —, iar etapele străbătute zilnic nu întreceau 10—12 km.

După izbucnirea revoluţiei franceze, republica neposedând mijloace suficiente, erà nevoită să hrănească armata nu din depozite ca în trecut, ci cu ajutorul resurselor ce se găsiau la faţa locului.

Spre surpriza şefilor militari din acele vremuri, au început să constate că, prin asemenea procedeuri, trupele deveneau mai mobile, comandamentele aveau o mai mare li-

bertate de acţiune, iar lungimea marşurilor zilnice erà mult mai mare.

In urmă, Napoleon cu geniul său sistematiză şi perfecţionă aceste procedeuri, astfel că, în răsboiul din 1870 precum şi în cel mondial, au fost trupe în stare să străbată mai multe zile consecutiv, etape ce întreceau 60 km.

Cu toate acestea, *cauza iniţială a acestor mari prefaceri — revoluţia franceză — erà de natură politico-socială şi nu militară.*

In răsboiul din 1870, mobilizarea şi concentrarea armatelor franceze şi germane se face cu o iuţeală nebănuită până atunci. Germania trimite la frontiera Alsaciei-Lorene 380.000 oameni, cărora Franţa le opune 270.000.

Toate acestea au fost posibile numai din cauza desvoltării ce o luase căile ferate, desvoltare ce nu se datorà *unor cauze de ordin militar, ci numai de ordin industrial şi economic.*

Iar în conflictul mondial, din primele zile, Germania invadează frontiera Franco-Belgiană cu peste 1.500.000 oameni cărora Francezii le opun 1.000.000; iar România nu intră în răsboiul din 1877—78 decât cu 60.000 oameni, pe când în 1916 noi am mobilizat aproape 1.000.000 oameni, deşi populaţia Germaniei, Franţei şi României, nu crescuse în aceeaşi proporţie în interval de 40 ani.

Nu numai atât, de unde în răsboaiele trecute bătăliile erau interminente, câte 3-4 în tot cursul unei campanii, având loc numai pe anumite porţiuni de teritoriu, în răsboiul mondial tunul nu mai încetează să bubuie din ziua I-a, a începerii ostilităţilor şi până la încheerea armistiţiului, iar linia tranşeelor este neîntreruptă în tot lungul frontierelor.

Căror cauze se datoresc oare aceste schimbări profunde în însăşi natura şi caracteristica răsboiului?

Este de observat că în 1870, deşi atât Franţa, cât şi mai ales Germania dispuneau de un număr mult mai mare de soldaţi instruiţi, totuşi aceste ţări nu putuse întrebuinţà decât efectivele pe care le-am arătat, din cauza căilor ferate, care cum este şi firesc, nu pot fi prelungite până la linia frontului de luptă. Astfel că trupele erau obligate să facă marşuri pe jos destul de lungi, în timp ce pentru transportul aprovizio-

namentelor, muniţiunilor, etc., se întrebuinţà numai tracţiunea animală.

Cum armele de foc făcuse mari progrese, consumaţia muniţiilor în lupte crescuse în mod considerabil. Din aceste cauze, nici unul din beligeranţi nu a putut întrebuinţà efective prea mari, căci drumurile în apropierea frontului de luptă ar fi fost obstruate prin marşul trupelor şi transportul aprovizionamentelor de tot felul.

In războiul mondial, datorită camioanelor-automobile, care au o capacitate de transport de 4 ori mai mare ca vehiculele cu tracţiune animală şi o viteză de 6 ori mai mare; pericolul obstruării drumurilor în spatele frontului de luptă nemai putându-se, efectivul armatelor întrebuinţate nu erà limitat decât de numărul soldaţilor instruiţi al fiecărei ţări.

Dar perfecţionarea şi întrebuinţarea pe o scară atât de întinsă a căilor ferate cum şi a motoarelor cu explozie, nu se datoresc militarilor, ci numai nevoilor de ordin industrial şi economic.

In fine, o altă cauză care făceà ca în trecut armatele să aibă efective relativ reduse, erà primejdia boalelor molipsitoare. Astfel, în războiul din Crimeea din 1854—56, precum şi în cel Anglo-Bur din 1899—900, s'au pierdut mai mulţi soldaţi din cauza epidemiilor, decât de gloanţele inamicului. Pe când în războiul mondial, datorită progreselor pe care le-a făcut profilaxia boalelor molipsitoare, pierderile suferite din aceste cauze au fost minime, deşi fiecare ţară mobilizase efective necunoscute în istoria lumii.

Este necontestat, că, nici un savant în momentul când făceà cercetări în laborator spre a combate boalele molipsitoare, *nu se gândià că, descoperirile sale să servească oştirilor, ci numai binelui omenirii.*

Un alt fapt nu mai puţin important trebuie semnalat. In August 1914, oamenii politici din toate statele, erau încredinţaţi, că războiul va fi de scurtă durată.

Această convingere se întemeià pe presupunerea, că cele necesare pentru traiul populaţiei şi al armatelor se vor epuizà atât de repede şi vor devenì atât de scumpe, încât războiul nu va puteà durà decât maximum câteva luni.

O asemenea credință era întărită și prin concepția doctrinală a marei majorități a militarilor, care-și imaginau războiul ca un șoc de o brutalitate îngrozitoare și de o durată foarte scurtă. Evenimentele din 1914—1918 au dovedit că, pe cât de fondată era prima concepție, pe atât de eronată era cea de a doua.

Faptul că, războiul a durat mai bine de patru ani și că el suferise schimbări profunde în esența sa, din cauzele de ordin social pe care le-am semnalat, a avut drept urmări prefaceri nebănuite în toate ramurile de activitate din viața statelor.

In cele ce urmează, vom examină mai în amănunt, care sunt schimbările pe care acest război le-a adus în domeniul politicei economice, financiare, uvriere, etc.

Politica Economică

Toate principiile de economie politică, ce existau înaintea războiului mondial, au fost complet răsturnate.

Așà bunăoară, de unde în timp de pace statul este mai mult un arbitru între producător și consumator, la război el devine cel mai mare consumator. Nu numai atât, dar de unde în timp de război brațele de muncă scad, consumația crește în proporții foarte mari.

In afară de aceasta, marele război a dovedit că procedeul rechizițiilor, atât de mult întrebuințat în războaiele trecute, nu dă bune rezultate.

In adevăr, s'a constatat că dacă uneori rechizițiile sunt oportune, pentruca statul să-și procure imediat materiale sau fabricate ce se găsesc disponibile, apoi acest procedeu nu trebuie extins și la rechiziționarea stabilimentelor industriale, căci funcționarea lor în bune condițiuni nu poate fi asigurată, decât atunci, când există stimulentul interesului personal.

Incă un fapt s'a produs în ultimul război. In trecut s'au aflat cetăți asediate și chiar orașe asediate, dar nu s'a pomenit încă în istoria lumii, ca o țară întreagă să fie asediată, adică să i se taie comunicațiile cu exteriorul.

Astfel a fost în parte cazul Germaniei, și mai cu seamă al țării noastre, în urma trădării rusești, când după cum

spuneà Contele de Saint Aulaire „România rămăsese o insuliţă de onoare într'un ocean de noroi".

Dacă toate statele — indiferent de tabăra unde luptau — au avut în anumite epoci ale războiului, mari lipsuri de armamente şi muniţiuni pentru armată, cum şi de hrană pentru populaţia civilă, aceasta se datoreşte în cea mai mare parte faptului că oamenii politici nu meditase la problemele de ordin economic pe care războiul le puneà.

In fiecare ţară, la declararea războiului, existau proecte de operaţiuni pentru armată, mai bine sau mai rău studiate. Dar nicăeri nu se întocmise *un plan economic,* pentru aprovizionarea oştirilor şi a populaţiei cu cele necesare pentru trai şi pentru lupte.

Ce este mai curios, şi puţinele studii din timp de pace, ce se întreprinsese în această direcţiune, tot militarilor li se datoresc. Aşà bunăoară în Franţa, cu câţiva ani înaintea izbucnirii conflictului mondial, se introdusese unele studii de economie politică pentru caz de războiu la şcoala politechnică şi la Şcoala Superioară de Războiu. Pentru întocmirea acestor studii, se luase datele necesare din cele întâmplate în războaiele din 1870 şi 1904.

Deasemenea, secţia istorică din Statul Major Francez, pe lângă studiul operaţiunilor din diferite războaie, îşi îndreptà din ce în ce mai mult atenţia asupra modului cum fusese soluţionate problemele de ordin economic puse de acele războaie.

In Germania, încercările de pregătire economică s'au întreprins fără o orientare bine definită, astfel că rezultatele au fost cu totul neînsemnate. Aşà spre exemplu: în anul 1909, diferiţi specialişti fac propuneri Ministerului de Războiu să înfiinţeze pe lângă acest departament o Direcţie economică, propunere ce nu a fost luată în seamă.

In anul 1913 se pune Marelui Stat Major German problema pregătirii economice şi a mâinii de lucru la războiu. Dar ea este respinsă şi trimisă spre a fi studiată de Direcţia Intendenţii din Ministerul de Războiu, care la rândul său o trece Ministerului de Interne, iar acesta o lasă pe seama unui simplu birou.

In timpul războiului mondial, blocul exercitat de flotele

Anglo-Franceze asupra Germaniei, lipsa de prevedere în domeniul mobilizării economice, nehotărîrea de care oamenii politici ai acestei țări au dat dovadă după prima bătălie dela Marna, de a adoptà o politică economică corespunzând unui războiu de lungă durată, sunt atâtea cauze care au adus Germania într'o situație extrem de critică; de multe ori situația economică influențând direct conducerea operațiunilor militare.

Astfel, de ex., în anul 1917, armatele de uscat rămân în defensivă pe frontul de Vest, iar acțiunea ofensivă nu se exercită decât pe Mare prin războiul submarin, spre a lovì pe adversari în viața lor economică. După cum se cunoaște, realizările n'au corespuns așteptărilor, căci aliații au putut trece această perioadă de criză; în schimb, rezultatul pentru Germani a fost că Statele Unite ale Americei au intrat în războiu alături de aliați.

Deasemenea în 1918, după încheierea păcii dela Brestlitovsk, din motive de ordin economic, Germanii sunt nevoiți să-și trimeată o bună parte din trupele lor în Ukraina pentru strângerea recoltei, în loc de a le îndreptà spre frontul occidental, unde aveà să se hotărască soarta războiului.

Anglia, deasemenea, înainte de 1914 nu luase nici o măsură de ordin economic și nici n'a studiat din vreme o asemenea problemă. Această stare de lucru se datorește împrejurării, că Englezii aveau o încredere desăvârșită în flota lor de războiu, care le permiteà menținerea legăturilor cu coloniile, de unde-și procurau aproape toate aprovizionamentele.

Englezii însă nu întrevăzuse efectele războiului submarin, care în anul 1917 le-a redus atât de mult tonajul, încât guvernul s'a văzut nevoit să impună populației civile tot soiul de restricțiuni, mai cu seamă, în ce privește alimentația și combustibilul.

Asupra pregătirii economice a țării noastre, înaintea războiului mondial, socot că nu este nevoie să insist, faptele fiind prea recente și cunoscute de toți.

Bizuindu-ne pe bogățiile agricole ale țării, nu luasem nici o măsură de prevedere, din care cauză ne-am resimțit îndată după retragerea trupelor și a unei părți din populație în Moldova. In amintirea tuturor a rămas încă vie, criza de fu-

raje prin care au trecut trupele călări în iarna anului 1916—17, când săptămâni întregi caii armatei au fost hrăniţi cu ramuri de copaci tocate şi cu turte de floarea soarelui. In acelaş timp soldaţii erau hrăniţi cu diferite surogate, iar populaţia civilă supusă la tot felul de privaţiuni.

Chestiunile de ordin economic nefiind studiate din vreme, încă dela începutul războiului s'a resimţit lipsa de alimente, de furaje şi de îmbrăcăminte, la care mai târziu s'a adăogat şi lipsa armamentelor şi a muniţiunilor.

Cu multă abnegaţie şi cu mari sacrificii s'a făcut atunci faţă la aceste dificultăţi. Totuşi nu trebuie să uităm trecutul, şi oamenii politici au datoria să nu neglijeze această parte a pregătirii apărării naţionale, pe care experienţa războiului a dovedit-o atât de importantă.

In rezumat, se poate spune, că la nici unul din statele beligerante n'a fost nimic pregătit în ce priveşte politica economică a războiului şi nici n'a existat vreo organizare, care să stabilească legătura între factorii economici şi autorităţile militare.

Această lipsă de prevedere a fost în detrimentul operaţiunilor armatelor, contribuind în acelaş timp la prelungirea războiului.

Politica financiară

Napoleon a spus că pentru a face războiu, trebuesc trei lucruri: *bani, bani* şi iar *bani.*

In conflictul mondial, crezându-se la început că războiul va fi de scurtă durată, s'a pus principiul în aproape toate statele că banul nu joacă nici un rol. De acì cheltueli nemăsurate, risipă şi salarii exagerate, ceeace a avut drept urmare scumpirea vieţii pe care şi astăzi o resimţim.

Dacă ţinem seama că războiul a durat mai bine de patru ani, atunci ne putem explică motivele, pentru care toate statele beligerante au ieşit din acest conflict cu datorii enorme.

In nici o ţară, oamenii politici nu studiase şi nici n'au întocmit *un plan financiar,* care să asigure mijloacele băneşti ce erau necesare pentru a face faţă cheltuelilor războiului.

In această privinţă, nu există decât două modalităţi: a) sau se sporesc impozitele; b) sau se recurge la împrumuturi. Primul procedeu nu este aplicabil, decât în ţările unde teritoriul n'a fost încălcat de inamic şi unde proporţia celor mobilizaţi, faţă de totalul oamenilor valizi, este relativ mică.

In această situaţie s'a găsit Anglia, care n'a cunoscut invazia inamicului, cu pierderi teritoriale, şi unde proporţia celor mobilizaţi reprezentă cam 57% din totalul oamenilor valizi.

Un asemenea procedeu nu s'ar fi putut aplică în Franţa, Belgia, Serbia şi România, ale căror teritorii, în parte sau în total, fusese ocupate de inamic, iar numărul celor mobilizaţi treceă de 86% din totalul oamenilor valizi.

Al doilea procedeu — acela al împrumuturilor — nu este posibil de realizat decât atunci, când operaţiunile militare sunt înaintate şi numai pentru acele ţări unde soarta armelor începe să se desemneze în mod hotărît de partea lor.

Cât priveşte statele învinse, adesea din lipsă de bani, ele sunt nevoite să depună armele, înainte de a fi epuizat toate mijloacele de apărare.

Este necontestat, că nu se pot calculà dinainte nevoile financiare ale unei ţări, pentru că nu este posibil să se prevadă nici durata războiului şi nici extinderea pe care o vor luà operaţiunile militare.

Totuş, oamenii politici au datoria să facă studiile necesare şi să întocmească un plan financiar, pentru situaţiunea cea mai generală şi mai probabilă de război, ce ar puteà să aibă loc, urmând ca acest plan să fie adaptat la momentul oportun nouilor condiţiuni, pe care le-ar creà operaţiunile militare.

Este deasemenea necesar să se constitue un *fond de războiu*, cu care să se facă faţă cheltuelilor, ce le provoacă mobilizarea oştirii şi a naţiunii, precum şi primele operaţiuni militare. Generalul Ludendorf, în lucrarea sa *„Politica şi conducerea războiului"*, spune: „Nevoia de bani în timpul războiul făcuse să se ajungă la cocnluzia, că alături de mobilizarea armatei, trebuie să existe şi o *mobilizare financiară"*.

Politica socială şi uvrieră

Ultimul răsboiu a adus prefaceri atât de mari în domeniul social şi uvrier, încât se poate spune că întreaga legislaţie a muncii a fost complet răsturnată.

Aproape în toate statele, a funcţionat pe timpul răsboiului, pe lângă Ministerul Muncii, şi un Minister al armamentului şi muniţiunilor, fiecare din ele având în stabilimentele lor, atât lucrători fără nici o obligaţie militară, cât şi lucrători mobilizaţi, aduşi de pe front.

Din cauza acestei deosebiri de situaţie militară, cum şi a vârstei, originei, condiţiunilor de vieaţă şi de remuneraţie dintre lucrători, politica socială şi uvrieră a diferitelor state s'a văzut în faţa unor probleme noui, nebănuite în vechile legislaţii de muncă.

Ca şi în domeniul economic, statul nu mai este un simplu arbitru între patron şi lucrători, ci el devine cel mai mare cumpărător al producţiei naţionale, precum şi cel mai mare patron în ce priveşte mâna de lucru.

In această dublă calitate de patron şi de cumpărător, —statul trebuie să aibă o politică uvrieră specială, pe timpul răsboiului, care este cu totul diferită de aceea din timp de pace.

In afară de aceasta, motive de ordin administrativ, social, juridic şi politic, impun a se face o deosebire între politica socială şi uvrieră a ministerului armamentului, de aceea a Ministerului muncii. In adevăr:

a) *Din punct de vedere administrativ,* industriile — chiar şi cele particulare, — care lucrează pentru apărarea naţională, au o legătură mai mare cu ministerul armamentului decât cu acela al muncii.

Ministerul armamentului devine aproape un stăpân absolut, pe când ministerul muncii, care principial îşi păstrează atribuţiunile prevăzute prin diferite legiuiri uvriere, este nevoit să admită unele abateri în ce priveşte orele de lucru, condiţiunile de muncă, higiena, siguranţa etc.

b) *Din punct de vedere social,* modul de intervenire şi de acţiune a celor două ministere, sunt cu totul deosebite. Ministerul muncii este lipsit de o parte din drepturile şi puterile sale, pe când atribuţiunile ministerului armamentului

devin cu mult mai mari; lucrătorii ce depind de acest din urmă minister, ne mai beneficiind de mijloacele obișnuite de apărare și revendicări, ca greve și sindicalizări.

Protecția lor revine direct ministerului armamentului, care are obligația să intervie în favoarea lucrătorilor, contra abuzurilor pe care le-ar săvârși patronii; pe când lucrătorii ce depind de ministerul muncii, continuă să se bucure de sprijinul legilor uvriere elaborate în timp de pace.

c) *Din punct de vedere juridic.* Patronii stabilimentelor, care lucrează pentru apărarea națională, sunt strâns legați de stat prin contracte de livrări de materiale sau diferite lucrări.

Din această cauză, ministerul armamentului poate impune acelor patroni anumite ore de muncă, admiterea de lucrători străini și chiar poate fixă salariile, pe când ministerul muncii este lipsit de toate aceste drepturi.

d) *Din punct de vedere politic,* Ministerul armamentului poate procedà la nevoie la rechiziții de oameni, materiale și instalații. Deasemenea, nu numai că rezolvă conflictele dintre patron și lucrători, dar poate impune și unora și altora arbitrajul obligator, precum și să interzică părăsirea lucrului din partea muncitorilor.

In rezumat, se poate spune că, ministerul armamentului devine un fel de dictator al industriei de răsboiu, pe când ministerul muncii își continuă modesta sarcină din timp de pace, neputând intervenì decât în chestiunile unde rivalul său o permite.

Chestiunea *salariilor lucrătorilor,* a fost una din problemele cele mai grele pe care a avut-o de soluționat oamenii politici, în timpul răsboiului mondial, mai cu seamă în țările industriale .

Se puneà în primul rând întrebarea dacă lucrătorii mobilizați, aduși de pe front să lucreze în diferite industrii de răsboiu, urmau să primească acelaș salar ca și lucrătorii ce nu aveau obligații militare?

Ținându-se seamă că, aproape în toate statele, familiile nevoiașe ale soldaților de pe front, primeau un ajutor din partea statului, s'a admis principiul și pentru lucrătorii mobilizați, ca la muncă egală să se plătească salarii egale, indife-

rent dacă erà chestiunea de lucrători mobilizaţi, sau de lucrători fără obligaţii militare.

Apoi, din cauza necontenitelor variaţii ale preţurilor la alimente, s'a admis ca salariul tuturor lucrătorilor — mobilizaţi sau nu — să fie compus dintr'o parte fixă şi una variabilă, ce depindeà în special de costul alimentelor şi de numărul membrilor familiei lucrătorului.

In acelaş mod s'au petrecut lucrurile cu *convenţiile colective de muncă*, care în trecut nu erau legiferate aproape în nici o ţară, şi asupra cărora organele statului rămâneau indiferente.

Pe timpul răsboiului mondial găsim în această privinţă o intervenţie constantă din partea statului, sancţionată prin legi, care priveau această chestiune sub un aspect cu totul nou.

Convenţiile colective de muncă îşi lărgesc acţiunea, căci la caracterul lor privat din trecut, se adaugă şi un nou caracter, adică cel public. In acelaş timp, ele se aplică la majoritatea marilor industrii, referindu-se nu numai la chestiuni de salarii, ca în trecut, ci şi la altele, cum au fost repausul săptămânal (Sâmbătă după amiază), închiderea obligatorie a magazinelor Duminica, etc.

Chestiunea *conflictelor de muncă*, se prezintă deasemenea sub un nou aspect pe timpul răsboiului mondial. In ţări ca Franţa unde în trecut nu se admitea decât *conciliaţiunea*, pe timpul răsboiului s'a recurs adesea şi la *arbitrajul obligator*. In ce priveşte *grevele*, este de observat că, în primii doi ani ai răsboiului, ele sunt provocate de aceleaşi cauze ca şi în timp de pace: cereri de sporire a salariilor, reducerea orelor de lucru, suspendarea amenzilor, etc. In ultimii doi ani ai răsboiului, la aceste cauze se adaugă şi unele de ordin politic, cum au fost cereri de demobilizare, proteste în contra răsboiului, rezoluţii pentru încheierea păcii, etc .

In rezumat se poate spune că nu numai la noi, dar chiar şi în ţările cu o veche industrie, ca: Anglia, Franţa, Germania, Italia, etc., răsboiul mondial a surprins oamenii politici complet nepregătiţi, în ce priveşte chestiunile sociale şi uvriere, iar spre a face faţă nouilor probleme ce li se puneau,

au recurs la improvizații, neizbutind să găsească o soluție definitivă. Astfel a fost spre exemplu în Germania cu legea serviciului auxiliar, ce a trebuit să fie amendată în urmă, cu peste 1000 de ordonanțe și care au făcut mai mult rău, dând prilej partidului socialist să organizeze, la adăpostul acestei legi, sindicate, greve, etc.

Politica internă

Cu multă dreptate s'a spus, că fiecare țară are armata politicei sale.

In adevăr, măsurile de ordin politic intern ce se iau în timp de pace, influențează direct pregătirea apărării naționale, după cum acelea luate în timp de războiu înrâuresc conducerea operațiunilor militare.

De pildă, încă din anul 1867 Impăratul Napoleon al III-lea dându-și seama că, efectivele armatei franceze erau pe jumătate de acelea ale armatei germane, are serioasa intenție să introducă serviciul militar obligator.

Proectul Impăratului nu poate fi însă realizat, căci pe acele timpuri o asemenea reformă erà contrară dorințelor întregului popor. Prefecții comunicau în rapoartele lor că, această măsură ar fi impopulară, iar miniștrii o considerau anti-constituțională.

Napoleon al III-lea are slăbiciunea să cedeze, din care cauză la începutul războiului din 1870, Francezii nu pot mobilizà decât 500.000 oameni, cărora Germanii — la care există serviciul militar obligator încă din anul 1815 — le opun peste 1.000.000 de soldați perfect instruiți. Rezultatele se cunosc: înfrângerea desăvârșită a armatei franceze.

Deasemenea în anul 1905, numai pentru motive de ordin electoral, Francezii reduc durata serviciului militar activ la doi ani, în loc de trei, cât erà în trecut. Cum această reformă se făcù în pripă și fără nici o pregătire anterioară, contingentele acestei armate erau slab instruite.

Din această cauză, la 30 Iulie 1914, adică cu două zile înainte de izbucnirea războiului mondial, când Wilhelm al II-lea, înspăimântat de urmările acestei catastrofe, voiește să bată în retragere, șeful său de Stat Major, generalul Moltke,

spre a puteà hotărî pe Impărat să nu renunţe la idea războiului, aduce ca argument suprem slaba pregătire a soldaţilor francezi, pricinuită tocmai din cauza serviciului militar de doi ani.

In anul 1917, Germania săvârşeşte imprudenţa să facă alegeri generale în plin războiu. De acest fapt a folosit partidul socialist, pentru a întreprinde o intensă propagandă în massa poporului, cerând încetarea imediată a războiului şi încheierea unei păci fără anexiuni şi fără despăgubiri. Urmările au fost: micşorarea potenţialului de războiu al naţiunii şi scăderea forţei combative a oştirii.

Franţa mai prevăzătoare, cu toate că mandatul corpurilor legiuitoare expirase, se fereşte de a face alegeri în timpul războiului.

In fine, mai putem semnalà cazul dela noi cu reforma administrativă şi legea jandarmeriei din 1929, concepute de oamenii politici dela guvern, numai prin prizma intereselor de partid, care vor aveà grave urmări asupra pregătirii apărării naţionale, căci numai după doi ani de aplicare a acestor legi se dovedeşte cum numărul tinerilor absenţi dela recrutare a crescut cu 10%, iar numărul rezerviştilor nesupuşi la viza livretelor de mobilizare a sporit cu 15%.

Tot datorită acestor legi, autorităţile administrative şi ale jandarmeriei ne mai având atribuţiuni precise, în ce priveşte mobilizarea armatei, pregătirea rechiziţiilor în ultimii doi ani s'a făcut în condiţiuni cu totul defectuoase.

Aceste puţine exemple sunt suficiente să ne dovedească, cât de mult influenţează măsurile de ordin politic intern, atât pregătirea apărării naţionale, cât şi conducerea operaţiunilor pe timp de războiu, şi că prin urmare oamenii politici au datoria să chibzuiască bine, înainte de a lua dispoziţiuni de asemenea natură.

Este necontestat că, adoptarea regimului parlamentar a îngreuiat cu mult problemele ce se referă la pregătirea şi conducerea războiului. Acţiunea puterii legislative faţă de cea executivă, complică mecanismul guvernamental, prin faptul sporirii numărului celor ce participă la viaţa statului, la care mai trebuie adăogată împrejurarea că, toţi aceştia sunt ne-

voiţi să ţină seama de opiniunile celor ce le-au dat mandat să-i reprezinte. Din această cauză, eventualitatea unui războiu pune în joc sentimente, pasiuni şi interese, ce adesea se contrazic, influenţând atitudinea oamenilor politici în actele lor de guvernământ. Iată de ce, armata într'un stat este astfel după cum poporul singur o voeşte şi o merită.

Politica externă

Marele războiu a pus în domeniul politicei externe noui probleme necunoscute în istorie, dovedind că pe lângă o strategie navală, aeriană şi a armatei de uscat, trebuie să existe şi o strategie politică.

In adevăr, rolul oamenilor politici în acest războiu, nu s'a limitat ca în trecut de a păstrà alianţele încheiate în timp de pace şi a se asigurà de neutralităţi binevoitoare, ci ei au au avut să hotărască asupra deschiderii a noui teatre de operaţiuni. Astfel spre exemplu: Expediţia dela Dardanele, concepută de ministrul marinei engleze, d-nul Churchill, cu toată opunerea Statului Major Naval, a însemnat cea mai mare înfrângere pe care a cunoscut-o Anglia în istoria sa.

In acelaş mod, s'au petrecut lucrurile cu teatrul de războiu dela Salonic, imaginat de d. Briand, deşi generalul Joffre se opusese în mod categoric. Faptul, că nu se destinase dela început trupe suficiente şi mai cu seamă, numirea generalului Saraille, ca comandant al acestor trupe, sub presiunea grupurilor parlamentare din stânga — după ce i se luase comanda pe frontul francez pentru incapacitate — a avut drept urmări căderea guvernului Briand.

Astăzi, s'au dat la lumină documente suficiente, care dovedesc că în anul 1917 Primul Ministru englez d. Lloyd George, concepuse un plan cu totul bizar.

In adevăr, D-sa intenţionà să reducă la minimum trupele franco-engleze ce luptau în Franţa, iar cu disponibilităţile ce ar fi rezultat prin această măsură, să constitue o nouă armată de 1.000.000 oameni, pe cari să-i transporte: o parte pe Marea Adriatică, iar alta prin Italia, pentru ca apoi, traversând Alpii Iulieni, să atace pe Austriaci.

D. Lloyd George săvârşià prin aceasta o dublă greşeală.

In primul rând, se nesocoteà faptul că în orice răsboiu există un teatru principal de luptă, pe care se hotărăşte soarta armelor, ceeace în limbajul militar se traduce prin expresia: Este inutil să fii învingător la Custoza, dacă ai fost învins la Sadova [1]). Şi în răsboiul mondial erà evident, că acest teatru principal de luptă nu puteà fi decât cel francez.

In al doilea rând, nu se ţineà seamă nici de mijloace, nici de spaţiu şi nici de timp, căci Germanii puteau să zdrobească cu uşurinţă restul armatei ce mai rămăsese pe frontul francez, apoi să se îndrepte repede contra trupelor destinate să atace pe Austriaci şi să le învingă şi pe acestea.

Numai datorită opunerii Statului Major Englez şi refuzului categoric din partea Franţei de a participà la această expediţie, d. Lloyd George a fost nevoit să renunţe la planul său, care dacă se executà, ar fi avut cele mai funeste urmări.

Acest exemplu dovedeşte cum un om politic de însemnătatea d-lui Lloyd George, din lipsă de înţelegere a stărilor de lucru la răsboiu, erà pe punctul să săvârşească o atât de mare greşală.

In ce priveşte intrarea noastră în acţiune la 1916, este astăzi dovedit, cum Ioan Brătianu a avut viziunea exactă că, prin participarea noastră la marele răsboiu, noi nu puteam obţine victoria şi că cel mai mare sprijin ce l'am fi adus aliaţilor în acele momente, erà de a imobilizà cât mai multe trupe inamice pe frontul nostru.

Problema astfel pusă, omul politic trebuià să se oprească în acţiunea sa, lăsând asupra militarilor rezolvirea ei. După cum se cunoaşte, numai pentru motive de ordin politic s'a pretins armatei ocuparea Ardealului, care a avut drept urmări că, desfăşurarea noastră strategică s'a făcut pe un front, ce erà mai întins ca cel al Ruşilor, dela Marea Baltică până la Vatra Dornei. Cu deosebirea că, pe un asemenea front, Ruşii pusese mai mult de 10.000.000 oameni, pe când armata noastră aveà mai puţin ca 1.000.000 de soldaţi.

Din acest exemplu, rezultă că, oamenii noştri politici n'au ţinut îndeajuns seama de principiul de ordin militar,

[1]) Răsboiul între Austria şi Prusia din anul 1866.

care cere să învingi mai întâi armata dușmană și apoi să-i ocupi teritoriul.

Ocuparea teritoriului, înainte ca armata inamică să fi fost învinsă, nu duce la nici un rezultat, după cum s'a dovedit cu prisosință din prima parte a campaniei noastre, și este sigur că, dacă am fi procedat în acest mod, înfrângerea armatei ar fi fost mai mică, pierderile războiului mai puțin simțitoare, iar o Turtucaie n'ar fi existat.

Dacă însă e bine dovedit, că oamenii politici trebuie să cunoască problemele de ordin militar, nu este mai puțin adevărat că și șefii armatei trebuie să fie și ei la curent cu chestiunile de ordin politic extern.

In această privință, exemplele nu se pot luà în războiul mondial dela aliați, unde oamenii politici deși au săvârșit multe greșeli, totuși ei nu au lăsat din mână frânele conducerii politice, astfel că, șefii armatei au avut să se ocupe numai de chestiuni de ordin militar.

Nu tot astfel au stat lucrurile la puterile centrale, și în special în Germania, unde cu mult înaintea izbucnirii războiului mondial, șefii armatei și în special Marele Stat Major, luase o preponderență hotărîtă asupra oamenilor politici.

Din această cauză, planul de invazie al Germanilor prin Luxenburg și Belgia spre a atacà pe Francezi, deși s'ar puteà considerà grandios, din punct de vedere strict militar, prezentà marele dezavantaj de a nu ține seama de considerațiuni de ordin politic, căci în ziua când neutralitatea Belgiei a fost încălcată, Anglia a intrat în războiu alături de Franța.

Odată războiul început, oamenii politici germani s'au eclipsat cu totul, lăsând astfel în sarcina șefilor armatei nu numai operațiunile militare, dar și conducerea politică a războiului. Astfel, în anul 1917, când Hindenburg și Ludendorf cer adoptarea războiului submarin fără nici o rezervă, cancelarul Bethmann Hollweg nu opune decât o slabă rezistență. iar Impăratul aprobă cererea celor doi șefi militari. După cum se cunoaște, acest fapt a avut drept urmare, intrarea în războiu a Statelor Unite ale Americei, alături de aliați.

Este o dovadă evidentă cum Germania, din cauza unor neînsemnate avantagii de ordin militar, a căzut în celălalt

dezavantaj de ordin politic, de a avea un adversar mai mult, şi atât de puternic, cum erau Statele Unite.

Deasemenea, după ce Germania ocupă Polonia şi Ţările Baltice, oamenii politici nefiind în stare să dea vre-o directivă, şefii armatei germane au luat ei singuri măsuri de ordin politic şi administrativ. Cum însă, militarii erau lipsiţi de experienţa necesară, teritoriile cucerite în loc să le aducă un spor de forţe, au constituit în realitate un element de continuă îngrijorare pentru Germani.

Dacă acum punem în paralel planul iniţial de invazie, al României şi al Germaniei, constatăm că, cel dintâi a fost întocmit mai mult pe consideraţiuni de ordin politic, iar cel de al doilea, numai pe consideraţiuni de ordin militar.

Şi într'un caz şi în altul s'a greşit; iar adevărul, ca în totdeauna, stă la mijloc, adică ar fi trebuit în ambele State o strânsă colaborare între oamenii politici şi şefii armatei.

Se poate spune că în ultimele decenii, dintre toţi oamenii politici, Bismark este acela care şi-a dat mai bine seama de problemele ce se referă la apărarea naţională şi la conducerea războiului.

Aceasta se datoreşte în mare parte strânselor legături de prietenie, pe care Bismark le avea încă din tinereţe cu ministrul de războiu generalul Roon, adevăratul organizator al armatei prusiene în războiul din 1866, precum şi în cel din 1870.

Printr'un asemenea contact zilnic, Bismark a putut să-şi apropie unele principii de ordin militar, strict necesare omului de stat. In felul acesta, el şi-a dat seama că, nu se poate duce un războiu, decât cu o armată bine pregătită şi înzestrată cu de toate. De aceea, în anul 1863, când camera prusiană refuză creditele militare, pe care Bismark le ceruse în vederea unui războiu cu Austria, el nu se sfieşte să declare în plin parlament: „Dacă nu-mi acordaţi banii necesari pentru armată, am să-i fur. Ştiu bine că voiu fi închis, dar cel puţin acolo la închisoare voi dormi mai liniştit decât astăzi, când ţara este desarmată". Şi, în adevăr, Bismark nu ezită să se împrumute cu sumele de care avea nevoie pentru armată, dela bancherul Bleichroeder. Bine înţeles, după victoria dela Sadova, acelaş parlament s'a grăbit să voteze cu entuziasm

banii, pe care Bismark îi cheltuise deja cu înzestrarea oştirii.

Dar meritul cel mai mare al lui Bismark este, că pentru realizarea scopurilor sale politice, n'a cerut niciodată mai mult dela armată, decât era în stare să deà.

Aşà spre exemplu, în răsboiul din 1866, Prusia are ca aliat pe Italia, nu însă spre a înlesnì eliberarea provinciilor ocupate de Austriaci, dar fiindcă Bismark şi-a dat seama că, armata prusiană singură n'ar fi fost în stare să lupte atât contra Austriei, cât şi contra Confederaţiei Germane de Nord.

Mai mult, când după bătălia dela Sadova, generalii armatei prusiene, îmbătaţi de victorie, făceau presiuni asupra Regelui Wilhelm I, să ocupe Viena şi întreaga Ungarie, Bismark se opune categoric şi ameninţând cu demisia din postul de cancelar, spune: „Pentru nevoile noastre politice viitoare, trebuie să facem din Austro-Ungaria un aliat şi nu un duşman".

Iar în răsboiul din 1870, Bismark face toate sforţările spre a se asigurà de neutralitatea Angliei, Rusiei şi Austro-Ungariei, fiind conştient că, armata germană n'ar fi putut luptà deodată atât pe frontul de Vest, contra Franţei şi a Angliei, cât şi pe cel de Est contra Rusiei şi a Austro-Ungariei. Pe când, în acelaş timp, ministrul de externe al Franţiei—Gramont— sub presiunea Impărătesei Eugenia, refuză alianţa militară oferită în primăvara anului 1870 de către Austro-Ungaria şi Italia, sub motivul că această din urmă ţară să aranjeze mai întâi chestiunea papală.

Aceasta dovedeşte că oamenii politici francezi nu şi-au dat seama nici de slăbiciunea armatei lor, nici de forţa armatei germane.

Concluzii

Faţă de cele expuse mai sus şi ţinând seama de problemele complicate, de ordin economic, financiar, social, etc., ce se impun azi, ajungem la concluzia că, răsboiul mondial a surprins pe oamenii politici din toate statele nepregătiţi spre a puteà rezolvì asemenea probleme.

Acest fapt se datoreşte împrejurării că nu se meditase îndeajuns asupra transformărilor pe care răsboiul — din

cauzele sociale arătate la începutul acestui studiu — le-a suferit în esenţa sa; şi nici nu se studiase schimbările pe care războiul modern la rândul său, le aduce în toate ramurile de activitate în vieaţa statelor; astfel că aceşti oameni politici, puşi în faţa realităţilor, au recurs la improvizaţii.

Ca dovadă citǎm următorul pasaj din interesantul studiu: „Au service de la France", datorit d-lui R. Poincaré: *„14 August 1914.* Consiliul de miniştri *a studiat în această dimineaţă* proectele destinate să învioreze vieaţa economică a ţării, să organizeze aprovizionarea Parisului şi a provinciei, să proclame moratorii pentru stabilimentele de credit, să aranjeze funcţionarea scontului la Banca Franţei, să procure de lucru şomerilor, să menţie liniştea în interior, etc." (Vol. V. pag. 91).

Dealtfel, erà de aşteptat ca lucrurile să se petreacă astfel, căci în războiul trecut, ca şi într'un viitor războiu, omul de stat, omul politic, nu mai poate rămâne un simplu spectator, ca în timpurile mai vechi. Astăzi, atât pentru pregătirea apărării naţionale, cât şi pentru conducerea războiului, omul politic trebuie să devie un îndrumător.

Sarcină grea, pe care nu şi-ar putea-o asumà fără o temeinică pregătire. Aceasta cu atât mai mult, cu cât, dacă în timp de pace omul politic are nevoie de o anumită pregătire spre a aduce realizări folositoare ţării sale, atunci cum ne-am puteà închipuì că el şi-ar puteà împlinì misiunea în caz de războiu, recurgând la improvizaţii?

Iată de ce, oamenii politici au datoria, încă din timp de pace, să facă studii sistematice, examinându-le în raport cu funcţiunea de directivă generală, pe care o vor aveà atât în ce priveşte pregătirea, cât şi conducerea războiului.

Se poate spune că în această privinţă Anglia este ţara care a înţeles mai bine importanţa problemei, deoarece îndată după încheierea păcii a înfiinţat la Universitatea din Londra o catedră de „Studii militare", tocmai spre a familiarizà pe viitorii oameni politici cu problemele ce se referă la apărarea naţională. Profesorul acestui curs, generalul Sir F. Maurice, în prima sa conferinţă spune „Scopul acestor studii este de a analizà, în vederea *pregătirii intelectuale,*

căile pe care Marea Britanie va trebuì să le urmeze în cazul unui viitor războiu".

„In această pregătire, cunoştinţele de ordin militar ale oamenilor politici, au un rol tot atât de important ca şi aprovizionarea cu cele necesare soldaţilor, avioanelor şi vaselor de luptă".

Ţinând seama de măsura aceasta atât de judicioasă luată de Anglia, ar fi de dorit nu numai ca ea să fie introdusă şi în Universităţile noastre, dar oamenii politici, pe lângă preocupările lor mărunte de partid, să se instruiască şi să mediteze la gravele probleme pe care le pune apărarea naţională; iar spusele de acum o sută de ani ale marelui filozof şi militar Klausevitz: „Dacă ne gândim că războiul ia naştere dintr'un scop politic, atunci este natural ca acest scop să constituie principala grijă a conducătorilor", să rămână ca o viguroasă lozincă în formarea şi îndrumarea lor.

Pe lângă aceasta, oamenii politici trebuie să ţină seamă, că există deosebiri profunde între concepţiile şi metodele de guvernare din timp de pace şi cele de războiu.

In timp de pace este adesea folositor pentru omul de guvernământ, să nesocotească sau să înlăture chestiunile grele şi pe cele spinoase, evitând de a luà hotărîri radicale.

Uneori este prudent de a se perseverà cu răbdare pe anumite căi obscure şi nedefinite, decât să se rupă brusc cu unele combinaţiuni politice.

Intr'un guvern democratic, trebuind să se ţină seamă de opinia unui mare număr de persoane şi interese diverse, ce exercită o acţiune legitimă asupra conducerii treburilor publice, este adesea nevoie să se recurgă la compromisuri.

Scopul ce trebuie să urmărească oamenii politici în timp de pace, este de a se evità ţării perturbaţiuni violente, permiţându-i să se desvolte şi să progreseze în mod liniştit prin libera manifestare a calităţilor sale naturale. Din această cauză, multe probleme de ordin politic ce se socot la început insolubile, se rezolvă dela sine mai târziu, dacă se procede fără grabă, cu răbdare şi sânge rece.

In timp de războiu, problema conducerii politice se prezintă în condiţiuni cu totul diferite: Compromisurile nu mai sunt posibile, căci asemenea procedeuri nu au alt rezultat, decât să sporească numărul celor omorîţi în lupte, din cauza

oamenilor de guvernământ care nu ştiu în anumite ocaziuni să adopte o hotărîre energică, chestiunile ce se înlătură fără a fi soluţionate la timp dărămă tot ce s'a clădit, iar jumătăţile de măsuri duc la anarhie.

Deci o direcţiune fermă, o acţiune viguroasă şi hotărîri fără şovăire, constituesc singurele căi posibile spre a se asigurà victoria.

Deaceea cu multă dreptate s'a spus, că dacă în timp de pace, politica este arta posibilităţilor, — iar pentru unii a pertractărilor — apoi în timp de răsboiu ea devine arta realităţilor.

General N. Alevra

PICĂTURI DE CERNEALĂ

Prietenul

Leagănul gol:
Micul Grivei
Plânge 'ntr'un colț.

Pastel sufletesc

O rază de soare
Străbate prin ploae:
Surâs printre lacrimi

Pământul

Ce rău este Omul,
Ce bun e Pământul:
Pe toți ne primește!

Al. T. Stamatiad

DIRECTIVELE UNEI FILOSOFII AUTONOME

In memoria lui JOHANNES REHMKE (1848—1930)

Nu considerații didactice sau academice inspiră acest studiu, cum n'au inspirat nici articolele precedente ce laolaltă alcătuesc un întreg sistematic[1]). Optica academică în sine nu e un element deformant, ci mai degrabă poate constitui o chezășie de corectitudine intelectuală, firește, când e conștientă de marginile puterilor ei. Indemnul pornește din trebuința unei lămuriri principiale, pe care disciplina filosofică o cere mai stăruitor și mai neîntârziat decât oricare altă disciplină teoretică.

Nu se repetă oare aiurea și la noi clișeul, cam uzat, al unei „învieri" — nu din morți, ci din letargie — a filosofiei și chiar a metafizicii, și totuș încă nu s'a pus serios problema obiectului propriu, a împuternicirilor și atribuțiilor filosofiei? Putem spune oare că știm atât de precis „ce anume vrea filosofia" încât orice dispută să dispară ca de prisos, cel puțin din jurul domeniului, proprietatea necontestată și inalienabilă, a acestei mereu întinerite preocupări europene? Nu numai că ne covârșește părerea de rău că un astfel de răspuns ne e încă refuzat, dar mai dureroasă e constatarea că anarhia filosofică a vremii are drept motiv de căpetenie lipsa unei drepte și unanime înțelegeri a temei filsofice. Că în acest enunț nu se ascunde nici o exagerare profesională, dovada va fi prezentată îndată.

Dela primii pași o corectă și universală delimitare a filosofiei se lovește de o îndoită mare greutate: 1) diversitatea de

---

[1]) *Filosofia ca disciplină teoretică*, Revista de Filosofie. Vol. IX, No. 2, 3/4. *Problema datului*, Revista de Filosofie, Vol. IX, No. 1/4. *E posibilă o metafizică inductivă*, idem, vol. XIII, 3.

înţelesuri acordate filosofiei şi chiar contradicţia dintre sistemele de gândire ce au fost prezentate cu o egală încredere de sine în decursul timpului dela Greci până azi; 2) situaţia specială a filozofiei — fără echivalent în orice altă preocupare spirituală — de a supune totul examenului, de a problematizà orice, chiar şi obiectul ei.

Toate celelalte ştiinţe — nu mai vorbesc de disciplinele neteoretice (artă, morală, religie) — iau ca acordat obiectele lor şi prin urmare îndreaptă toată munca punerii în valoare şi investigaţiei acestor domenii fixate, fie şi provizoriu dintru început. Altfel procedează şi trebue să procedeze filosofia: pentru aceasta nimic nu e câştigat fără trudă, fără reflecţie critică, fără îndoială prealabilă. Aşà a fost cel puţin până azi; ce va fi mâine, rămâne să se vadă.

Oricum, această îndoită greutate iniţială nu poate fi efectul unei simple întâmplări istorice — prea obştească, pentru a fi aşà — ci emană din chiar structura disciplinei filosofice, şi anume chiar din nota cea mai distinctivă şi mai adâncă a acesteia. Care e această notă, asupra valorii căreia nu putem stărui prea îndelung? Cine nu acceptă această notă, renunţă de bunăvoie — cine ştie din ce motive strict personale şi accidentale — la orice rezultate sigure în filosofie şi mai ales la aflarea unui teren solid ca punct de plecare.

Nota dominantă e următoarea: *filosofia e singura disciplină teoretică autonomă, în adevăr autohtonă, fiindcă ea nu are ca punct de plecare predeterminări, presupoziţii, prejudecăţi.* Filosofia se află în această situaţie excepţională pentru cuvântul că misiunea ei, în cadrul teoriei omeneşti, e de a căutà un „prim adevăr" ce trăeşte prin sine, o evidenţă ce rezistă cu bine oricărui asalt sceptic. Aceasta e poziţia unică a filosofiei în totalitatea culturii occidentale: ea sapă mereu mai adânc, pentru a descoperì punctul arhimedic al culturii, temeiul de nesdruncinat al conştiinţei umane, principiul (arhè), începutul autohton. A căutà acest reazem solid nu e dar o atribuţie arbitrară, ci o necesitate a conştiinţei; dacă filosofia refuză această misiune, pe care a avut-o totuş până acum, atunci se va constituì o nouă disciplină, care, orice am face, tot filosofică va fi.

Filosofia e dar ştiinţa principiilor şi a începuturilor fun-

datoare şi „unificatoare" a oricărei cunoştinţe şi valori trăite. Se va ripostà: „filosofia ca ştiinţă a principiilor" nu e o noutate. Se prea poate. Intâi, în filosofie nu interesează originalitatea cu orice preţ, ci adevărul, şi al doilea totul atârnă de ce înţelegem prin termenul aparent incolor de „principiu". Oricum, am fi totuş satisfăcuţi, dacă s'ar stabilì unanimitate cel puţin asupra acestui punct: „filozofia e ştiinţa principiilor întemeietoare". Ne temem însă că nici nu se bănueşte măcar ce consecinţe hotărîtoare se ascund înapoia acestei definiţii, la suprafaţă, inofensive. Toate marile momente critice în filosofie constau din părăsirea unui mod de a determinà începuturile evidente şi din instaurarea altuia mai trainic.

Să examinăm consecinţele acelei „banale" definiţii, care trebuie să fie a oricui, căci e anonimă ca adevărul. Cea dintâi consecinţă subînţeleasă e că *principiul* trebuie să fie lipsit de „supoziţii" sau, mai degrabă, de prejudecăţi. Prin definiţia lui un principiu susţine dar nu e susţinut, domină, dar nu e dominat, deoarece posedă o massivă şi iresistibilă evidenţă interioară. Ceeace nu presupune altceva ca temei al său, e fără presupoziţii şi deci fără prejudecăţi, în sensul de determinare anticipată şi nejustificată. Şi dacă în complexul de factori, tendinţe, curente, constatări şi evaluări ce constitue spiritul modern am vreà să fixăm trăsătura pregnantă şi comună, n'am puteà găsì alta mai potrivită ca aceasta: spiritul modern vrea să procedeze în toate domeniile fără supoziţii şi prejudecăţi, fără dogme şi autorităţi *arbitrare* [1]). Aceasta nu înseamnă însă că spiritul modern dărâmă iconoclastic numai din plăcerea de a reconstruì totul din temelie, ci doar că înţelege să pună la bază numai ce rezistă — ne sprijinim numai pe ce rezistă — şi astfel satisface trebuinţele unei clădiri imense şi complicate. M'ar surprinde riposta următoare: „Eu vroi să construesc pe nisip sau pe o bază încercată de alţii sau picată din cer, chiar cu primejdia dărâmării casei mele mai grele". Nimic de zis, dacă e un capriciu personal pe propriе răspundere; ar fi însă o crimă, dacă într'această şubredă clădire ar fi invitaţi şi alţii, cari sunt însetaţi de o certitudine controlabilă, durabilă — şi dincolo de preferinţele personale.

[1]) *Ernst Troeltsch:* Aufsätze zur Geistesgeschichte und Religionssoziologie, I, p. 322.

Dimpotrivă, credem că nu inducem pe nimeni în eroare, dacă prin definiția de mai sus năzuim a asigurà filosofiei odată cu soliditatea începutului, seriozitatea și autonomia ei.

Dar circumscrierea precedentă — filosofia e fără presupoziții, deci principială și fundamentală — mai are avantajul de a oferì o bună explicație a îndoitei dificultăți adesea exploatată sceptic împotrivà filosofiei ce luptă să-și asigure dreptul la o existență de sine stătătoare.

Diversitatea de înțelesuri ale filosofiei și contradicția sistemelor sunt o rezultantă logică a greutății teoretice de a descoperì punctul inițial evident prin sine, întemeetor, îndrumător și unificător. Căci fundamentul neîntinat de prejudecăți nu se revelează ca atare direct și fără multe rătăciri, datorite nu numai stângăciei debutului dar și dificultăților intrinsece. Omul nu se mișcă dela început în evidențe; altminteri n'ar fi avut nevoe nici de știință, nici de artă, de morală și de religie. Opera culturii, în întregul ei, are, ca scop desvăluirea axelor constante ale vieții și înfăptuirea unui larg fundament unificator. Dar această *lucrare* cere timp, încordare și realizări din ce în ce mai fericite. Din acest punct de vedere cugetarea antică nu se deosebește de cea modernă decât doar în modul de a definì și utilizà principiile întemeetoare. Și anume, fiozofia antică are la temelia ei mai multe presupoziții neverificate decât echivalenta ei modernă, care a săpat mai adânc, nu din capriciu, ci fiindcă nu puteà face altfel. Filosofia modernă nu e creația arbitrară a unor spirite ca Descartes. Bacon, etc., cari ar fi putut gândì altfel de cum au gândit — interpretare sau naivă sau polemic-politică — ci o necesitate istorică. Greșeală e doar a așezà pe același plan sisteme de gândire cari reprezintă stadii diferite în determinarea aceluiaș motiv filosofic de bază. In acest sens, și numai în acest sens, filosofia veche fatal rămâne mai străină conștiinței moderne decât propriile alcătuiri ale acesteia, oricâte reveniri am încercà, firește, cu mijloace noui.

Pe aceeaș cale capătă lămurirea necesară a doua dificultate a filosofiei: necesitatea de a problematizà, de a pune sub semnul întrebării, totul, chiar obiectul ei specific, care constă din principiile întemeetoare, așadar, dintr'un enunț prim, evident și fără prejudecăți. Un asemenea obiect, ori-

ginal în toată puterea cuvântului, se justifică numai prin capacitatea de a da satisfacție criticii și de a ține la distanță precipitarea în judecată. Lipsa de presupoziții, cerută neapărat de filosofie, impune dar rezerva critică, ascuțimea logică, atitudinea dubitativă. Și totuși nicăiri mai mult ca în noțiunile esențiale sau fundamentale nu se întrunesc atâtea condiții prielnice pentru o acceptare naivă de afirmații nejustificate. Motivul acestei credulități stă în universala înclinare a omului de a evită discuțiile de principiu cu soluții mai anevoioase și fără ecou practic nemijlocit, și din potrivă a urmări teme particulare, cari au dublul avantaj că pot primi și un răspuns mai rapid dar și o directă aplicație practică. In deosebi aceasta din urmă are, se crede, oficiul de a verifică *in concreto* o elaborație de ordin teoretic, acordându-i o nouă și palpabilă consfințire. Din contră, considerațiile fundamentale par a fi lipsite de o verificare tehnică și din această cauză se observă surprinzătoarea ușurință — un adevărat „scandal filosofic" — cu care se emit afirmațiile filosofice. Oricine se crede chemat sau în drept a enunță propoziții cu atât mai cutezătoare, cu cât sunt mai arbitrare și fără umbră de întemeere, fiindcă se crede la adăpost de respingerea prin fapte și urmări nemijlocit perceptibile. O ipoteză greșită în construcția unui pod duce la catastrofă: o ipoteză eronată în filosofie se bucură de impunitate, ba chiar dă satisfacția originalității.

Cu toate acestea, se va vedeà, și în filosofie funcționează un control prin fapte: e acordarea dintre afirmație și viața celui ce afirmă, dar mai cu seamă e desăvârșită integrare a filozofiei în *modul de a lucrà* al științelor pozitive. Cine ajunge la un divorț între filosofie și știință, în scopul de a înălță o anumită filosofie și a degradă știința la rolul de notație comodă și tehnică de raporturi cantitative — tehnicitatea e respectată din cauza brutalei verificări — trădează fără înconjur arbitrariul ipotezelor fundamentale. Căci din nefericire sunt încă mulți aceia cari n'au izbutit sau, din diferite motive estetice, politice, religioase, nu vor să priceapă că știința nu e cutare sau cutare explicație sau procedeu de laborator, ci e necesitatea de a explicà, de a întemeià, de a înțelege. Oricine nu emite afirmații arbitrarii, parcă trase din pistol, face știință, mai bună sau mai rea, cum poate. A face știință e a

căută temeiul explicativ, a arătà că nimic nu stă izolat în lume, ci e susţinut, determinat, fundat. Ştiinţei ca atare, independent de conţinutul ei, nu i se opune o cunoştinţă pretins superioară, ci ignoranţa; iar vieţii nu i se opune ştiinţa, ci moartea. Cine argumentează şi vrea să convingă face într'un chip sau altul ştiinţă; iar cel ce atacă ştiinţa de azi e dator *să probeze* nu numai posibilitatea dar şi realitatea alteia mai bune care nu poate fi decât tot ştiinţă, adecă înţelegere, explicaţie, fundamentare.

2. Filozofia e dar ştiinţa principiilor întemeetoare, a adevărului primordial ce trăeşte prin sine şi ca atare exclude supoziţiile prejudiţioase. Această definiţie are meritul neutralităţii şi deci va fi primită de orice spirit neprevenit. Poate pentru acest cuvânt ea nu pare a spune prea mult sau chiar dă impresia că e o formulă personală alături de alte formule tot aşà de îndreptăţite, dacă nu chiar mai îndreptăţite. Să luăm în consideraţie această latură pentru a desvăluì tot gândul nostru.

Lumina va venì dela examinarea modului în care au fost determinate în trecut ca şi în vremea de faţă principiile întemeetoare sau adevărurile prime şi deci lipsite de prejudecăţi. Iar criteriul nostru de ultimă apreciere va trebuì să fie numai şi numai acesta: *întrunesc înţelesurile obişnuite ale filosofiei condiţia neapărată de a fi lipsite de presupoziţii, în sensul că pot servì ca punct de plecare indiscutabil sau evident prin sine?* Iată marea problemă ce nu trebuie pierdută din vedere, dacă ţinem să ajungem la o filosofie sigură şi luminoasă.

Filosofia ca disciplină teoretică organizată metodic are drept scop general înţelegerea desăvârşită a faptelor nemijlocit trăite, deci a lumii şi a vieţii aşa cum sunt date direct. Aşadar punctul de aplicaţie al filosofiei e acelaş ca al tuturor ştiinţelor pozitive însă cu o directivă originală ce va fi relevată: înţelegerea totală a lucrurilor nemijlocit date. Trebuie să aibă acest punct iniţial, fiindcă altul nu există. Iar acest dat complex cere explicaţie şi fundamentare, fiindcă nu e clar dela început, ci cuprinde în sine lacune şi obscurităţi ce ridică probleme. Problema e o *întrebare* pusă de o minte ce se întreabă şi impusă de obscuritatea faptelor „empirice" sau a

datelor şi de aceea întrebarea e începutul filozofiei ca şi al oricărei ştiinţe, care totdeauna năzueşte spre claritate prin explicaţie, determinare sau fundamentare.

Filosofia, spre deosebire de ştiinţele speciale, răzbate dincolo de cauzele particulare la fundamentele prime şi cele mai cuprinzătoare, prezente în toate faptele, în scopul de a aruncă asupra lumii şi vieţii o ultimă claritate şi de a le imprimă o supremă unitate. (De fapt, unitatea nu e impusă de noi, ci e numai descoperită şi formulată explicit, căci ea preexistă; altminteri n'avem nici un drept să o impunem cu sila faptelor).

In această perspectivă diversitatea istorică a definiţiilor filozofiei se reduce considerabil şi se organizează în câteva aspecte generale şi perfect sistematice. Chiar definiţiile de ordin secundar se încadrează dela sine în aceste aspecte generice ca ilustraţii concrete. Iar aceste aspecte reprezintă unicile posibilităţi de determinare a principiilor întemeetoare ce dau lumii unitate sistematică şi vieţii un reazem şi o axă. Sub acest raport se poate vorbi fără a păcătui de un „progres filosofic", aşadar de un succes crescând al încordării analitice de a descoperi un punct de plecare sigur şi fără presupoziţii.

Cari sunt aceste posibilităţi de diferenţiare a principiilor fundatoare? Intrebarea e hotărîtoare şi răspunsul nu poate fi aflat în altă parte decât în modalitatea posibilă a raportului explicativ între principiile ce determină şi „realitatea empirică" (lumea şi viaţa nemijlocit date) ce aşteaptă determinare sau clarificare.

Două sunt modalităţile de raportare explicativă: 1) principiile explicative stau *în afară* de această lume — *explicaţia transcendentă* a lumii şi a vieţii; 2) principiile explicative sunt chiar *în această lume — explicaţia imanentă şi pozitivă* (nu pozitivistă, care e o limitare şi o opoziţie). Aceasta e marea antinomie ce domină întreaga cugetare occidentală.

Explicaţia transcendentă la rându-i se prezintă în lumina istoriei sub două mari formule ce au avut şi au încă un rol de primul plan în preocupările filosofice: *metafizica* şi *teoria cunoştinţei* (epistemologia, gnoseologia sau *noetica).* Incadrarea acestor două formule tradiţionale în acelaş tip clasificatoriu ar puteà surprinde pe cel ce e obişnuit cu împărţirile

superficiale din manuale, dar e singura care respectă structura intimă a celor două principale discipline, în realitate, adevărate programe filosofice. Aşă bunăoară metafizica şi teoria cunoştinţei sunt orânduite pe acelaş plan, ca şi cum ar exprima două moduri *coexistente* de a înţelege filosofia, în vreme ce ele învederează momente evolutive deosebite pe aceeaş linie a unui tip unic de a descoperì fundamentul de nesdruncinat. Totuş e ceva îndreptăţit în această juxtapunere a metafizicii şi a teoriei cunoştinţei; ambele sunt explicaţii transcendente, aşadar, amândouă îşi scot seva din aceeaş rădăcină. In afară de acest temei comun, metafizica şi teoria cunoştinţei se mişcă în direcţii atât de antagoniste, încât teoria cunoştinţei tinde a suprimà sau a înlocuì metafizica. De sigur, raporturile acestor două discipline sunt în realitate mult mai complexe, şi anume, câtă vreme teoria cunoştinţei nu ajunge la conştiinţa puterilor şi atribuţiilor ei şi deci nu se institue în disciplină fundamentală, ea acordă sprijin metafizicii. Orice metafizică are o teorie a cunoştinţei, însă nu orice teorie a cunoştinţei tinde a legitimà o metafizică.

3. Care e temeiul comun al metafizicii şi teoriei cunoştinţei şi mai ales prin ce notă specifică ele se diferenţiază în cadrul aceluiaş gen? Temeiul comun a fost relevat: amândouă explică datul nemijlocit sau „realitatea empirică" cu ajutorul unor principii, pe care le consideră ca în afară de axa oricărui dat nemijlocit. Principiile depăşesc *experienţa* în genere. Nota distinctivă e tot atât de semnificativă: metafizica explică realitatea empirică printr'o *realitate superioară*, „dincolo de cea fizică" sau ascunsă în „interiorul" ei: esenţe, substanţe, cauze prime şi finale. Ceeace se vede îşi are fundamentul explicativ în ceeace nu se vede; imanentul are axa sa în transcendent.

Teoria cunoştinţei determină principiile explicative astfel: ele nu constitue o realitate „superioară", ci sunt legile conştiinţei sau spiritului şi deaceea — fapt de mare importanţă pentru înţelegerea problemei cunoştinţei şi a evoluţiei ei — conştiinţa sau spiritul sunt opuse lumii acesteia empirice şi oarecum în afara ei. De o parte subiectul, de altul obiectul; iar puntea de legătură e cunoştinţa, care principial ar trebuì să depindă şi de subiect şi de obiect, dar în cele din

urmă e atribuită numai subiectului. Asupra acestui punct se va revenì; el cuprinde şi tăria dar şi marea slăbiciune a oricării teorii a cunoştinţei.

Deocamdată trebuie subliniat rolul ascuns ce-l are în filosofie comuna origine în transcendent a metafizicii şi a teoriei cunoştinţei. S'a văzut: teoria cunoştinţei năzueşte să înlocuiască metafizica, corelativa ei în cadrul aceluiaş tip filosofic, aşadar încheie cercetările ei analitice cu următoarea constatare sceptică: nu numai că realitatea superioară sau metafizică nu poate fi cunoscută, dar nici o altă realitate, nici un alt obiect, fie şi empiric. Din ce anume motive teoria cunoştinţei se simte în drept a îmbrăţişà această concluzie sceptică, se va arătà îndată. In orice caz, antagonismul dintre metafizică şi teoria cunoştinţei nu trebuie să ne facă a uità rădăcina lor comună — acì e un adevărat moment tragic în desvoltarea filosofiei.

Dualismul e deopotrivă inerent metafizicii şi teoriei cunoştinţei, şi anume nu numai metafizica ajunge inevitabil, pe faţă sau deghizat, la teoria celor două sfere de realitate sau a celor două lumi, dar şi teoria cunoştinţei sub altă formă are acelaş final: de o parte lumea, realitatea, obiectul, de alta reprezentarea, idealitatea conştiinţei, subiectul. Adesea termenul de *idealism* a servit a desemnà indiferent o soluţie metafizică sau una noetică.

Inspiraţia identică a celor două discipline confirmă bănuiala că în orice teorie a cunoştinţei există o metafizică latentă sau posibilitatea unor noui metafizici. Istoria întăreşte convingerea noastră, mai ales dacă privim evoluţia Kantismului în sec. 19, adecă a doctrinei care a făcut întâi din teoria cunoştinţei unica disciplină filozofică iniţială sau prealabilă. Solidaritatea adâncă a metafizicii şi a teoriei cunoştinţei se trădează şi în rezultatele lor: şi metafizică şi teoria cunoştinţei apar ca adevărate conspiraţii împotriva realităţii sensibile, pe care o reduc la un „fenomen" sau „aparenţă", dacă nu chiar la o iluzie. Pentru metafizică realitatea „adevărată" pulsează dincolo de realitatea sensibilă sau în „interiorul" ei ca o esenţă sau o substanţă ce lucrează finalist parcă la fel cu spiritul uman; în schimb realitatea sensibilă e subţiată până la nefiinţă, cum tipic pentru filozofia euro-

peană exprimă platonismul. Insuş bergsonismul, care de altfel e o critică radicală a platonismului, ajunge la un rezultat asemănător, însă uzând de alte mijloace: sensibilul este o construcţie arbitrară, dictată de nevoile acţiunii, produsă de conlucrarea deopotrivă deformatoare a percepţiei şi a gândirii. Aceeaş e şi convingerea de bază a teoriei cunoştinţei: lumea sensibilă este un fenomen, o aparenţă, produsă de activitatea după forme a priori, a sensibilităţii şi gândirii.

4. A doua mare soluţie a problemei filosofice, *explicaţia imanentă,* e de dată recentă şi anume e o formulă a secolului al 19-lea, dar e încă departe de a fi înţeleasă şi preţuită în adânca ei semnificaţie. Motivul erorii de interpretare a acestei soluţii *pozitive* stă în modalitatea limitată, în care a căpătat fiinţă noua formulă, specific modernă. In adevăr, explicaţia imanentă şi-a luat ca îndreptar procedeele generale ale nouii ştiinţe a naturii, care în formă sistematică şi cu metode suple şi extensibile e o creaţie a spiritului numit „modern", cuvânt, de sigur, trebuitor, dar compromis prin abuz. (E curios că direcţii ce slăvesc alcătuiri străvechi şi chiar primitive vor să treacă drept un genial „modernism", pe când de fapt sunt simple reminiscenţe, pornite din poză şi discutabile din punct de vedere sociologic).

Aşadar, soluţia imanentă are ca îndreptar *spiritul* teoretic — indiferent de rezultate — al nouii ştiinţe a realului. Care e acest spirit? Pentru noua ştiinţă temeiul explicativ nu poate fi eterogen faptului de explicat, deci nu poate sta în afară de realitatea empirică. Aceasta se explică prin sine, prin elementele ce o compun şi prin forţele propulsive ce-o animă. Nimic nu se explică prin ceeace nu are nimic comun şi stă în afară de sine. Stă în structura însăş a explicaţiei, ca faptul dat să se explice printr'un factor de aceeaş natură, nu transcedent. Explicaţia sau e imanentă sau îşi ridică sies greutăţi de neînvins, cum s'a făcut dovada în tentativele infructuoase ale metafizicii şi chiar ale teoriei cunoştinţei. Acest nou spirit poate fi numit pozitiv într'un sens generic, care nu poate fi confiscat de nici o doctrină particularistă.

Prin urmare explicaţia imanentă implică posibilitatea unei desvoltări continue, fără răsturnări interioare, a Ştiinţei moderne, care are o structură cu totul deosebită de aceea, me-

tafizică, a ştiinţei antice. W. Dilthey a zugrăvit în descripţii impresionante criza metafizicii vechi şi medievale sub impulsul noului spirit pozitiv [1]) (repetăm: vorbim de spiritul ştiinţific, nu de anumite concretizări reformabile). Dar mai important e încă: cum a înţeles filosofia să-şi modifice directiva sub influenţa noului spirit „pozitiv". Acì descoperim limita, care a produs eroarea de interpretare, istoriceşte, nu numai explicabilă, dar chiar scuzabilă. Această limitare discutabilă e reprezintată de „pozitivismul" lui *Auguste Comte* (1798—1856).

Formula „pozitivistă" a problemei filosofice a avut să sufere în vremea din urmă repetate atacuri, dar prea comode şi neelegante, pentru a înfăţişà o justă înţelegere a *explicaţiei imanente.* Vina neînţelegerii o poartă în parte însuş Comte, care n'a legitimat îndeajuns punctul său de vedere sau l-a legitimat cu mijloace nepotrivite, de pildă, cu ajutorul *istoriei,* al cărei rol ocult în pozitivism e mai mare decât ar vreà să recunoască Comte sau se recunoaşte în genere. Aug. Comte mai mult întrevede decât exprimă conştient — poate şi din lipsa unei bune preparaţii filosofice — că înţelegerea faptelor sau datelor nu poate venì din afara lor şi, drept urmare, el condamnă deopotrivă explicaţia teologico-metafizică şi cea epistemologică, pe care el o confundă cu prima, presimţind afinitatea lor. Deaceea Comte accentuiază prea mult atitudinea lui antimetafizică şi prea puţin ostilitatea, vădită de altminteri, faţă de speculaţiile noetice. Motivul mărturisit al acestei ostilităţi e imposibilitatea spiritului de a se întoarce asupra sa spre a-şi surprinde „activitatea" şi legile fundamentale ale acesteia. Firește, Comte nu poate suprima logica, însă îi atribue ca obiect nu analiza spiritului, ci investigaţia obiectivă a metodelor şi categoriilor spontan practicate de ştiinţe şi cristalizate în operele savanţilor. O atare teorie a cunoştinţei, specific pozitivistă, n'a încetat de a fi preţuită până azi, ba chiar a găsit în lucrările lui E. Meyerson [2]) o fericită realizare.

Aceste considerente mărturisite sau numai întrevăzute

---

[1]) *W. Dilthey:* Einleitung in die Geisteswissenschaften, II. § 4.
[2]) *E. Meyerson:* De l'explication dans les Sciences, ed. II-a (Payot); La déduction relativiste, 1925.

au determinat pe Aug. Comte să dea problemei filosofice o deslegare în conflict nu numai cu întreaga filosofie dinainte — explicaţia imanentă opusă celei transcendente — dar chiar cu conţinutul ei legitim şi inevitabil: statornicirea analitică a principiilor fără presupoziţii. Scuza e următoarea: deoarece până la el acele principii s'au bucurat numai de cele două determinări, a căror temeinicie el n'o poate primi (metafizica şi teoria cunoştinţei), Comte renunţă la problema principiilor şi caută o altă definiţie a filozofiei, care să respecte spiritul singurei discipline de acord cu trebuinţele explicaţiei: ştiinţa pozitivă. Astfel se constitue pozitivismul, care defineşte filozofia ca o simplă coordonare, armonizare şi sincronizare a *concluziilor* sau *rezultatelor* ştiinţelor speciale. Incercarea erà istoriceşte legitimă, deoarece problema fundamentelor nu aveà încă răspunsul acceptabil, dar tot aşà de legitim e şi protestul antipozitivist, numai întrucât observă — ceeace nu întâlnim la adversarii pozitivismului — că această formulă ignorează tocmai originalitatea ireductibilă a filosofiei: determinarea principiilor întemeietoare şi aflarea unui punct de plecare nesdruncinabil, evident, deci fără prejudecăţi.

Din nefericire reacţia antipozitivistă nu face decât să întărească poziţia filosofică lui Comte, pentru un cuvânt uşor de înţeles. Problema principiilor sigure e rezolvată de antipozitiviştii actuali nu printr'o formulă nouă, ci prin reluarea formelor vechi transcendente, condamnate de însăş structura explicaţiei: metafizica şi teoria cunoştinţei. In adevăr, pozitivismului i s'au opus chiar din veacul trecut: sau o renaştere a Kantismului (a teoriei cunoştinţei) sau o înviere a metafizicii, ca şi cum ce a fost odată înlăturat ar puteà fi înviat prin decretări arbitrare sau prin simple deziderate subiective — aşà vroi sau aşà îmi place! — mai mult sau mai puţin generalizabile.

Explicaţia imanentă sau pozitivă are încă o posibilitate şi o mare perspectivă, care a fost încercată doar în vremea din urmă: a căutà principiile sau adevărul primordial, clar, fără prejudecăţi, chiar în trăitul nemijlocit, în experienţa integrală, în datul ca atare. Semnificativ sub acest raport e însă alt fapt: noua metafizică ştie că nu mai merge cu *metoda speculativă* a vechii metafizici, şi deaceea recurge la

„intuiție", la datele nemijlocite, dându-le acestora o îndrăsneață tălmăcire metafizică. Insă în acelaș timp ține să ne convingă deplin că ea respectă postulatul explicației pozitive, și drept urmare, oricât de bizar s'ar păreà, cele mai discutate direcții filozofice contimporane se intitulează *neopozitivism:* „fenomenologia" lui Edmund Husserl [1]) în căutarea esenței chiar în *fenomene;* intuiționismul lui Bergson [2]), pentru care esența intimă a lucrurilor, durata pură, vibrează în „datul nemijlocit"; în fine pragmatismul lui W. James se intitulează cu satisfacție „empirism radical". Nu e locul acì a probà pe larg că acest pretins nou pozitivism poartă în aripi ca un plumb rătăcirile celor două formule transcendente ale filozofiei, e destul deocamdată că știm în ce parte ne vom îndreptà pașii, având înainte pururea un îndemn al lui Goethe: „Vrei să atingi infinitul, atunci adâncește în toate direcțiile finitul". Lumea dată pulsează de comori nesecate, a căror strălucire bănuind-o numai, ne desfață gândul. *Năzuința vădită a filosofiei contimporane e lărgirea, revoluționarea chiar, a noțiunii tradiționale de experiență.*

5. O ultimă preocupare ne solicită: examinarea formulelor precedente ale filosofiei din punctul de vedere al postulatului inevitabil ce asigură filosofiei originalitatea și autonomia. Sunt acele formule puncte inițiale lipsite de prejudecăți, în adevăr ireductibile, capabile a înfruntà asaltul criticii și curiozitatea îndreptățită a analizei? Dacă se va impune convingerea că ele nu pot rezistà, orice întoarcere la aceste forme perimate e o recunoaștere de slăbiciune iremediabilă, și dimpotrivă vom aflà în acest rezultat un îndemn salutar de a căutà în spiritul altor directive cugetarea necovârșită de presupoziții.

Adâncirea analitică e condiția primă a progresului filosofic : mereu mai departe, tot mai adâncit, cu un spor necontenit de conștiință și de luciditate. Dezechilibrul contimporan nu e rezultatul unei cultivări anormale a conștiinței și a „raționalității", ci dimpotrivă al stagnării nefirești într'un

[1]) *Edm. Husserl:* Ideen zu einer reinen Phänomenologie I, 1913, p. 8.
[2]) Bergson consideră filozofia sa ca „la plus empirique par sa méthode et la plus métaphysique par ses résultats" (Bulletin de la Société fr. de Philos. 1901, 2 Mai). iar elevul cel mai original al său *Le Roy* vorbește de Le Positivisme nouveau (Revue de métaphysique et de morale, 1901).

plan subaltern de luciditate. Numai conştiinţa vindecă relele produse tot de ea, nu saltul în inconştient, stingerea luminii, noaptea populată de năluci.

E logic să începem proba cu *metafizica,* formula cea mai veche — *forma grecească a ştiinţei în genere* — perpetuată în uimitoare ipostaze până în vremea noastră, cum constatăm în faptul recent al crizei din fizica contimporană, criză provocată de iruperea sub forma inofensivă de „cauzalitate statistică" a conceptului de creaţie [1]).

Convingerea de bază a metafizicii este centrarea lumii empirice, nemijlocit trăite, într'o *realitate* „mai profundă, mai adevărată", dar pare-se mascată de sfera empirică. Cheea vizibilului o deţine invizibilul. Această metafizică o putem numì *metafizica obiectului* sau pur ontologică (on, ontos = realitate), pentru a o deosebì de noua formă a *metafizicii Subiectului,* sau *Spiritului,* de care se va vorbì mai jos.

Intâi, să lămurim o latură metodologică. Cum luăm cunoştinţă de invizibil, de „ontologic", de ce stă dincolo de dat? Şi cum putem dovedì că ce nu e dat, e totuş „adevărata realitate?".

Metafizica tradiţională a recunoscut *gândirii pure* sau *speculaţiei,* neîntinate de atingerea sensibilului — sensibilitatea ar fi deci exclusiv organul lumii de acì — facultatea de a ajunge prin propriile ei puteri la un obiect de o demnitate şi realitate mai înaltă, numit de aceea şi Inteligibil sau Numenal (Nus = inteligenţă). Metafizica clasică atribue dar gândirii o competenţă specială, datorită activităţii ei creatoare, spre deosebire de sensibilitate, care, deşì e pasivă, deformează sau falsifică obiectul. E drept, mai târziu, teoria cunoştinţei cu I. Kant va scoate o legitimă concluzie din teoria activităţii productive a gândirii: o gândire activă nu poate oglindì realitatea, ci mai de grabă o deformează, potrivit formelor ei categoriale. E curios că i-a trebuit explicaţiei transcendente peste un mileniu şi jumătate, pentru a ajunge la această elementară concluzie. Revenim însă.

Metafizica veche, a obiectului, e un complot sistematic împotriva realităţii sensibile, şi un servilism faţă de gândirea pură sau „raţiune". Pentru acest motiv, metafizica tradiţio-

[1]) *Mircea Florian:* Cosmologia elenă, 1929, p. 17.

nală a trebuit să fie speculativă, deductivă, apriorică, dialectică, aşadar a fost nevoită să acorde gândirii o încredere oarbă, o plenipotenţă constructivă, aşa încât jocul şi înlănţuirea noţiunilor isbuteau să pătrundă în sfera unei profunde realităţi, acolo unde nu ajungeà percepţia sau datul.

Reflecţia critică, mai stăpână pe sine, n'a întârziat să descopere chiar din antichitate (scepticismul şi, în parte, stoicismul) că simpla gândire e numai o tautologie ce bate pe loc, dacă nu absoarbe sevă din experienţă, că deci speculaţia e doar sistematizarea unui vis lăuntric, nu oglinda „adevăratei realităţi". Numai teologia, multă vreme, a reuşit să salveze formula grecească a ştiinţei, metafizica obiectului, nu numai dealungul evului mediu, dar şi la începutul erei noui în marile construcţii raţionaliste: Descartes, Malebranche, Cudworth, Spinoza, Leibniz.

Când speculaţia prin pură gândire s'a dovedit zadarnică construcţie de noţiuni ce nu poate rezistà celor mai timide obiecţii critice [1], metafizica obiectului s'a menţinut totuş cum constatăm în epoca de declin a filozofiei greceşti (neoplatonismul lui Plotin) ca şi în vremea noastră, făcând un ultim apel la un mijloc neobişnuit de a cunoaşte, *intuiţia,* care e de acord cu raţiunea în depăşirea percepţiei sau intuiţiei sensibile, dar i se şi opune într'un punct, destul de obscur, prin care se apropie de percepţie: e un contact nemijlocit şi infailibil, suprarațional, cu obiectul ce scapă înţelegerii. Pentru Bergson intuiţia nu e o simplă prelungire a raţiunii, cum e la toţi marii intuiţionişti ai trecutului, ci un act contrar inteligenţei purces din „dilatarea" percepţiei.

Rezervăm pentru altă dată cercetarea pe larg a intuiţionismului metafizic — acì punem doar problema — dar nu putem trece fără a face unele observaţii de ordin general. Raţiunea în înţelesul ei îndreptăţit, ca şi ştiinţa, nu e altceva, cum am văzut, decât funcţiunea întemeierii, a fundării, a explicaţiei. O lume raţională e o lume în care părţile se înlănţuesc, se susţin, nu se pulverizează în atomi fără legătură. Dacă aşadar respingem raţiunea în numele intuiţiei, recu-

[1]) Gândirea sau construeşte, şi atunci deformează realitatea, sau oglindeşte pasiv, şi atunci e un fel de percepţie superioară, o „intuiţie intelectuală".

noaştem implicit că faptele nemijlocite n'au nici o legătură între ele, că totul e incoerent, că deci şi afirmaţia intuiţiei e nejustificată şi nu are în ea nici un motiv *obiectiv* (nu subiectiv) care să ne impună adeziunea. O primeşti sau nu, după plac; sau mai exact, o primeşti neprimind-o şi n'o primeşti primind-o. E o plasare bruscă într'o casă de nebuni. Orice justificare a intuiţiei nu numai că suprimă caracterul ei infailibil, dar face apel la instanţa raţională.

Pe lângă această consideraţie, nimic mai superficial decât a opune intuiţie şi gândire. Intuiţia dă faptul, gândirea îl justifică, îl fundează; intuiţia şi gândirea nu alcătuesc două sfere distincte, ci unul şi acelaş fapt primitiv, considerat din două puncte de vedere: odată global şi confuz (intuiţia), altădată desfăcut în articulaţiile lui interioare (gândirea). Un fapt fără nici o articulaţie interioară, fără raporturi imanente, pe scurt, fără o *structură,* nu numai că nu poate fi gândit, dar nici măcar nu e dat. *A fi dat e a fi deosebit de altceva,* este a fi aşà şi nu altfel. Indistinctul absolut, deci neinteligibilul radical, nu poate fi obiect de intuiţie, încă mai puţin de intuiţie infailibilă.

Oricare ar fi însă înfăţişarea metafizicii, raţionalistă sau iraţionalistă, problema noastră e alta — şi numai ea ne pune la îndemână o măsură fără greş: este metafizica un punct de plecare atât de sigur încât să dezarmeze principial orice îndoială? Este soluţia metafizică un început fără presupoziţii? Poate în antichitate, în evul mediu şi chiar în cele dintâi momente ale vremurilor noui (sec. 17), răspunsul puteà fi pozitiv. Descartes iniţiatorul gândirii moderne, considerà metafizica drept rădăcina ştiinţelor, iar fizica, tulpina cu cele trei ramuri roditoare: mecanica, medicina, morala. Pentru cei trecuţi prin şcoala pozitivităţii (nu numai a pozitivismului) chestiunea are alt aspect.

Este oare dela sine înţeles că dincolo de lumea aceasta sau chiar numai în „interiorul" ei stă ascunsă pentru simţurile noastre adevărata realitate? Poate că aşà este, ca un *rezultat* al filosofiei, dar punct de plecare indubitabil nu este, altminteri metafizica ar fi unanim acceptată. Şi doar aceasta e tema cardinală a filosofiei: a descoperì punctul arhimedic. Este oare evident întru început că spre pildă spiritul este

în realitate o funcție cerebrală (materialismul) sau din potrivă că materia e „în esență" spirit (spiritualismul) sau, mai departe, că spiritul și materia coincid într'o substanță divină (monismul lui Spinoza), sau în sfârșit că ele sunt ireductibile și eterogene (dualismul)? Nicidecum; deaceea se discută. Poate ca o concluzie îndepărtată se va adeverì una din aceste soluții, însă punct inițial indiscutabil nu e nici una.

Indiscutabil e doar un lucru: sufletul și corpul sunt amândouă date sau simple „fenomene"; de n'ar fi nemijlocit date nici nu s'ar vorbì de ele. Dar ce fel de date sunt, anume, care e real sau „esență" și care e nereal sau „aparență", nu știm dela început. Deci sufletul și corpul sunt sigure inițial numai ca date pure, nu ca date reale. Deosebirea e de cea mai mare însemnătate și implică o mare discriminare filosofică, pe care cugetarea contimporană a avut curajul s'o facă.

Tot astfel metafizica a opus individualul sensibil și efemer de o parte și universalul (noțiunea) inteligibil și nepieritor, acordând acestuia din urmă „adevărată realitate" și răpindu-i-o primului. Această opoziție nu poate servì ca punct de plecare filosofic, căci vădită dela început nu e opoziția de realitate a individualului și universalului, ci numai că amândoi sunt *dați* deopotrivă. După ce vom asigurà multe alte lucruri, vom decide care există în sine și care numai „în mintea noastră".

In sfârșit, este intuiția sau „revelația" un informator infailibil, deci un punct de plecare fără prejudecăți? Dacă ar fi așà, nimeni n'ar mai contestà intuiția și revelația; deci n'ar existà intuiții înșelătoare și nici o mulțime de revelații divine în conflict după diferitele religii. Trebuie să ne felicităm că nu orice intuiție e infailibilă, altminteri tot ce ar trece prin capul cuivà, oricât de absurd, s'ar prezentà ca intuiție de sus, deci ca un adevăr sfânt. In acest caz, intuiția nefiind infailibilă nu poate fi fundamentală, deși intuiția ca atare trebuie să fie dată, din momentul ce vorbim de ea. Ce fel de dat e intuiția și ce valoare are el, e o altă chestie derivată. Observația precedentă se aplică la totalitatea soluției metafizicii: existența de fapt — ca dat — a atitudinii antimetafizice este o probă directă a imposibilității de a ridicà metafizica la

rangul de știință filosofică sau fundamentală și prin urmare de a considera ca evidentă despărțirea lumii în două sfere: realitate și aparență. (Nu e vorba de separarea, în cadrul empiricului sau a nemijlocit trăitului, a realității și aparenței [1]).

6. Dar, poate, rangul de știință filosofică îl poate revendică cu mai mulți sorți de izbândă *teoria cunoștinței,* cum enunță și azi atâția gânditori pe urmele unui kantism simplificat? Cari sunt însă convingerile de bază ale teoriei cunoștinței, în numele cărora aceasta ridică excluziviste pretenții filosofice?

Temeiurile de căpetenie ale teoriei cunoștinței sunt următoarele:

a) *Opoziția* de origine psihologică a conștiinței, spiritului, sufletului de o parte, a lumii, a obiectului de altă parte.

b) Centrarea în conștiință, în subiect, în „lumea internă", în „transcendental" sau *interiorizarea,* în scopul de a realizà o explicație a lumii „externe" mai isbutită, mai inatacabilă, decât aceea oferită de metafizică, centrată în obiect, în „transcendent". (Transcendentalul e condiția *subiectivă* a lumii empirice, transcendentul condiția ei obiectivă sau absolută).

c) Enunțul capital al teoriei cunoștinței: nemijlocit sigure și date sunt numai reprezentările *din* conștiință; absolut evident este doar „conținutul de conștiință". In deosebi filosofia modernă, dela Descartes până azi și trecând prin criticism (I. Kant), a făcut din această propoziție acel fundament indestructibil urmărit de filosofie. Iată de ce, se va spune, teoria cunoștinței, spre deosebire de metafizică are dreptul să fie considerată știința fundamentală, domeniul specific al filosofiei. Pune oare la îndoială cineva siguranța nemijlocită a *„conținutului* de conștiință"; nu e indiscutabil că dat direct e doar ce e *în* conștiință, și numai indirect, prin reprezentarea din mine, și obiectul?

Că „lumea e reprezentarea mea" e departe de a fi o axiomă, cum credeà Schopenhauer. Intâi din cauza concluziei de neînlăturat ce decurge, o recunoaște însuș Schopenhauer, din această pretinsă „axiomă": *solipsismul.* In adevăr, dacă date nemijlocit sunt numai reprezentările *din conștiința*

[1]) Se știe că metafizica transformă *toată* lumea empirică în aparență acordând realitate plină numai la ceeace nu e dat nemijlocit.

mea, de unde știu că mai există altceva decât reprezentările și conștiința mea, adică un obiect „extern" fie el și incognoscibil? Tot ce depășește conștiința mea, ca obiect deslipit de mine (corpuri, chiar sufletele celorlalți) apare o afirmație arbitrară. Orice fel de obiect, în ipoteza că nemijlocit sigure sunt doar reprezentările, devine problematic; altminteri ar trebui să am odată cu reprezentarea obiectului în mine, însuș obiectul, însă altfel decât reprezentarea internă, ceeace prin definiție e imposibil, deoarece a cunoaște este tot una cu a avea o reprezentare, deci, un conținut de conștiință.

Rezultatul propozițiilor de bază ale teoriei cunoștinței este în mod fatal solipsismul (numai eu și reprezentările mele), rezultat care e o condamnare fără apel a premiselor „evidente" ce susțin teoria cunoștinței. Când nu ajunge la această încheere, *singura consecventă*, teoria cunoștinței se împotmolește în jumătățile de măsură, în tezele destul de timide față de solipsism, dar poate destul de îndrăznețe față de metafizică: fenomenalism, relativism, subiectivism, după cari, nu cunosc „realitatea în sine" sau obiectul ca atare, ci doar impresiile produse de el, dar deformate de subiect, din fericire, după anumite legi, așa încât „fenomenul", având o ordine pusă de conștiință, poate ține loc de obiect sau de realitate. Vom vedeà îndată că mai e o soluție consecventă în afară de solipsism: revenirea le metafizică. In orice caz, enunțurile fundamentale, formulate de teoria conștiinței, nefiind evidente, nu pot constituì un punct de plecare solid și inatacabil.

In al doilea rând, principiul epistemologic nu e mai presus de îndoială și pentrucă închide în sine o seamă de predeterminări ce sunt adevărate prejudecăți, dacă nu chiar contradicții. E oare indiscutabil că reprezentările sunt mici lucruri în conștiință, că deci conștiința e o sferă închisă, o „lume interioară", din care nu putem evadà, pentru a ajunge la „exterior"? Incă mai puțin e un fapt evident că spiritul gânditor e o activitate productivă sau ordonatoare. Sincer vorbind, nu cu fraze luate din cărți, a descoperit cineva la sine activitatea ce creează lumea fenomenală sau măcar o activitate producătoare de noțiuni? Dar să concedăm că cele două idei fundamentale ale teoriei cunoștinței, „conținutul de conștiință" și „activitatea internă a gândirii". ar puteà fi

dovedite. In nici un caz, aceste două idei nu sunt principii sau adevăruri prime; în schimb e mai presus de orice discuție că mi-e *dată* o „lume exterioară" corporală și sufletească (eul străin), că am cel puțin ca un dat nedeterminat realitatea în sine. De n'ar fi dată în nici un fel, ar fi o simplă vorbă. In definitiv, și „activitatea gândirii" sau „conținutul de conștiință", din momentul ce se discută despre ele, sunt ceva *dat;* rămâne ca ulterior să se vadă ce fel de date sunt, reale sau fictive. Datul e un adevăr primordial, nu însă și „conținutul de conștiință" sau „activitatea gândirii".

Dar se va replică: datul aparține unei conștiințe sau e *în conștiință.* Nu e deloc evident; însă sigur e că și conștiința e cevă dat, așă încât mai de grabă conștiința aparține datului decât datul conștiinței.

Afinitatea ascunsă, datorită principiului comun, dintre teoria cunoștinței și metafizică, prin urmare, existența unor supoziții metafizice în teoria cunoștinței, se desvălue în posibilitatea teoriei cunoștinței de a se transformă într'o nouă metafizică. Teoria cunoștinței înlătură numai metafizica *obiectului,* așadar, aceă metafizică însuflețită de convingerea că prin gândire sau intuiție cunoaștem atât de exact obiectul, încât ordinea ideilor sau a intuițiilor oglindește perfect ordinea ascunsă a esențelor. Teoria cunoștinței se limită la reprezentări și recurgând, ca la un suprem mijloc salvator, la activitatea productivă a gândirii, arată convingător cum spiritul ordonează prin activitatea lui „sintetică" impresiile haotice și astfel produce „fenomenul", acest simulacru al realității.

Supremația spiritului sau primatul conștiinței, consacrate de criticismul Kantian, cuprindeau latent o nouă metafizică: *metafizica spiritului sau a subiectului creator.* Efectele Kantismului la începutul secolului trecut confirmă ipoteza noastră. In numele lui Kant și sub egida lui înflorește în Germania o metafizică mult mai îndrăsneață în speculațiile ei decât cea precedentă: Fichte, Schelling, Hegel. In bună logică a criticismului, și-au spus aceștia, influențați și de romantism: dacă noi cunoaștem direct numai „conținutul de conștiință" și dacă avem în activitatea spiritului instrumentul de a face din acest conținut o lume tot așà de ordonată ca și cea „ex-

terioară", de ce n'am renunță la obiect sau la „lucrul în sine" și n'am *deduce* lumea empirică din activitatea creatoare a Spiritului, a Ideii?

Această întorsătură metafizică are și o scuză serioasă: era singura cale de a eși, consecvent, din impasul solipsismului, care — s'a văzut — e concluzia logică a teoriei cunoștinței. *Prin urmare, teoria cunoștinței ne pune în dilema: sau ajungem la solipsism prin integrala păstrare a principiului conștiinței, adică a convingerii că suntem închiși în conștiință ca într'o bastilie față 'n față numai cu reprezentările lucrurilor, sau dimpotrivă evadăm din conștiință cu ajutorul unei construcții de metafizică a spiritului bazată pe intuiție, adecă, acceptăm un spirit universal, o „conștiință în genere"*, cum au procedat cei mai mulți din neokantieni, altminteri adversari ai vechii metafizice (H. Cohen, H. Rickert, E. Lask, E. Herrigel). Altă eșire nu există.

In aceste condiții, cine se mai simte îndrituit a considerà teoria cunoștinței ca temeiu filosofic autonom, ca modul legitim de a determina natura principiilor ce constitue obiectul original al filosofiei? Dar metafizica și teoria cunoștinței mai au un punct vulnerabil: la început amândouă au drept scop să explice lumea nemijlocit dată, dar rezultatul cercetărilor lor este negarea acestei lumi. Explicația se încheie cu desființarea obiectului de explicat. Poate în acest sens, Aug. Comte aveà dreptate să considere metafizica (și teoria cunoștinței) drept discipline negative și cauză de căpetenie a anarhiei spirituale ce bântue societatea apuseană. Căci e un fapt indiscutabil: teoria cunoștinței n'a isbutit mai bine ca metafizica să înlăture dezacordul filosofic, de pe urma căruia sângerează cugetarea omenească. Ba chiar în epoca de predominare a teoriei cunoștinței consensul dintre spirite e mai redus ca în epoca de aur a metafizici.

7. Care trebuie să fie, după această operație necesară de eliminare, înțelesul îndreptățit al unei filosofii pozitive sau fără prejudecăți ruinătoare? Răspunsul a fost schițat înainte: să căutăm principiile, noțiunile esențiale, chiar în vastul domeniu al concretului, al datului, al „experienței", a ceeace e unanim trăit. Punct inițial, sigur și fără supoziții prejudițioase e numai *datul ca atare*, deoarece el nu cuprinde în sine

nici o determinare anticipată şi nemotivată. Că tot ce e obiect de cunoaştere sau de discuţie este şi trebuie să fie dat, e un enunţ indiscutabil. Cum însă s'a abuzat de termenul de *dat*, se impun precizări pentru a înlătură echivocurile fatal legate de un cuvânt uzual.

Datul ca atare nu cuprinde în sine caracterul de *real*. A fi dat nu înseamnă *eo ipso* „a fi real", căci în acest caz am introduce în dat o predeterminare tulburătoare. Una din cele mai răspândite filosofii contimporane, intuiţionismul bergsonian, nu ţine seamă de această rezervă impusă de chiar structura filosofiei şi astfel ajunge la afirmări arbitrare şi prejudiţioase. Nu e nici de cum evident dela început că orice *dat nemijlocit* este nu numai real, dar „în adevăr şi esenţial real". „A fi dat nemijlocit" nu e prin el însuş o garanţie a realităţii, altminteri orice capriciu personal ar puteà fi prezentat ca o „revelaţie" infailibilă. „A fi real" e o determinaţie ulterioară, care presupune datul ca atare, indiferent dacă e sau nu real. Ca să ştim ce e realul, trebuie să avem ceva dat; apoi înlăuntrul acestuia vom fixà prudent condiţiile ce trebuesc împlinite de *datul real*. Câte greşeli n'ar fi fost evitate de filosofie, dacă ar fi fost respectată această despărţire disciplinară. In deosebi vechea ontologie, de origine platonică, săvârşeşte continuu confuzia dintre idee şi realitate, dintre esenţă şi existenţă. Aşadar, punctul de plecare evident, mai presus de orice discuţie, temeiul filosofic, e datul ca atare (indiferent, existenţial sau nu).

A doua constatare lipsită de prejudecăţi şi reazem de nesguduit decurge chiar din natura datului ca atare. Desigur, orice ştiinţă are ca obiect un dat *particular*. Dar pe când ştiinţele speciale au ca punct de plecare un dat *special şi presupus ca real*, filozofia are ca obiect datul în genere, care din această cauză nu e special, ci cuprinde tot ce e universal în sânul datului sau *noţiunile generale* presupuse de toate ştiinţele speciale: spaţiu, timp, corp, suflet, schimbare, cauzalitate, continuu-discontinu, individual, general, realitate, etc. etc. Şi tocmai în cazul noţiunii de realitate, poziţia filosofiei se defineşte tipic: filosofia în prima linie are chemarea să fixeze criteriul realului şi nerealului, şi deaceea ea nu poate pre-

supune *realul* ca atare drept punct de plecare neprevenit, ci numai datul în genere. Altminteri unde ar găsi ea reazemul pentru o legitimă despărțire a realului de închipuire, mai mult sau mai puțin plăcută sentimentului?

Deci, lipsa de presupoziții, dictată de filozofie, cere drept obiect filozofic: 1) datul ca atare; 2) datul în caracterele lui cele mai generale și „sintetice". Din acest motiv, punctul de vedere susținut acì nu are nimic comun cu empirismul tradițional, oricât ar fi acesta de radical. Acest empirism pe care tacit îl acceptă și Bergson ca și Husserl, susține că date sunt numai faptele particulare. Pentru noi, principial, generalitatea, universalul, sunt tot așà de nemijlocit date ca și particularul, însă nu ca o esență independentă, ci numai ca element în particular, ca parte integrantă a vieții. In această trăire totdeodată *directă* și *lucidă*, cari nu pot fi despărțite, cum ne îndeamnă un intuiționism încărcat de presupoziții, stă superioritatea punctului nostru de vedere. In fața datului ca atare opozițiile dialectice și verbale dispar ca prin farmec. Ceeace pentru o gândire, terorizată de limbaj, e o contradicție, un „paradox" sau o imposibilitate, în datul nemijlocit se armonizează și se rezolvă. Lupta împotriva unei inteligențe pur verbale și apelul la dat rămâne un merit netăgăduit al bergsonismului, însă acest merit e micșorat de ignorarea postulatului prim al filosofiei: a descoperì un punct inițial fără presupoziții și deaceea evident.

Dar o obiecție poate fi ridicată: acele noțiuni primordiale nu sunt obiectul unei discipline consacrate — teoria cunoștinței? S'a demonstrat că ele au fost la început obiectul metafizicii, și că numai după ce s'au invederat marile lacune ale acesteia, teoria cunoștinței a transpus noțiunile metafizice pe planul său, deasemenea transcendent, instituindu-se la rându-i în știința fundamentală. Cercetarea noastră a dovedit că și teoria cunoștinței e departe de a procedà fără prejudecăți; mai mult, că ea a sporit prejudecățile metafizice, pe care uneori le subînțelege, cu propriile ei presupoziții ruinătoare pentru filosofie. In schimb păstrăm toate cuceririle critice și măsurile disciplinare ale teoriei cunoștinței.

Mircea Florian

ELEGIE

Tărâmuri vechi, înflăcărate,
De basme şi de poezie:
Grădini de aur fermecate
Icoane din copilărie...

Plâng Cosinzenele'n palate...
La poarta lor zadarnic bat,
Pe veci sunt porţile'ncuiate
Un smeu duşman le-a ferecat.

Pe lângă ziduri de aramă
Cu noaptea'n suflet mă strecor:
Un glas vrăjit din fund mă chiamă
Şi fug plângând în umbra lor...

Const. Goran

JOSEF STRAUSS — POETUL VALSULUI

Am avut onoarea, în Octomvrie 1925, să public în „Convorbiri Literare" un articol, scris cu prilejul centenarului naşterii lui Johan Strauss, regele valsului. Supranumit cu drept cuvânt aşà, căci valsul vienez, căruia Frantz Schubert, regele melodiei, îi dăduse naştere, a fost desvoltat mai de parte de Josef Lanner şi de tatăl lui Johann Strauss, pentru a fi amplificat, perfecţionat şi transformat chiar câte odată în poem simfonic de autorul „Dunării Albastre".

Astăzi să mi se dea voie să vorbesc de fratele mai mic al regelui valsului, pe care o boală neiertătoare l-a răpit vieţii în vârsta de abià 43 ani, dar care, dacă ar fi avut parte de o vieaţă mai lungă, ar fi ajuns desigur pe fratele său mai mare.

Josef Strauss, al doilea frate după Johann, n'aveà însuşirile acestuia de dominator al masselor, de suveran în domeniul talentelor sale; el erà un suflet mai închis, un temperament mai retras, mai modest, mai melancolic decât fratele său cu renume mondial. Şi dacă celui din urmă i se cuvenià de minune titlul de „Rege" al acestor cântece, care au stat la baza succeselor sale, întregul caracter al operei lui Josef Strauss îl predestinează pentru porecla de „Poetul Valsului".

Căci întreaga sa operă, căreia îi lipseşte şi partea eroică şi partea de veselie bacantică şi de vioiciune puternică, ce o găsim adeseori la Johann Strauss, respiră numai poezie, poezia iubirii, poezia melancoliei, poezia dorului, peozia suferinţii.

Josef Strauss se născuse la Viena, în 20 August 1827, în Suburbia Sft. Ulric, Lerchenfelderstrasse 115 (cum am zice noi „Strada Câmpului cu Ciocârlii").

La vârsta de 10 ani a întrat în gimnaziul, condus de ordinul Fraţilor Scoţieni (Schotten).

După terminarea liceului a urmat Politechnica din Viena şi a luat parte la revoluţia din 1848, ca membru al Legiunei Academice.

Cu dânsa a primit şi botezul focului, înaintând până în suburbia „Tabor", dincolo de canalul Dunării, unde legiunea s'a ciocnit cu regimentul „Nassau", credincios Imperiului.

In 1850 a întrat ca desenator la arhitectul comunal Ubal.

In 1851 a condus mai întâi lucrările de indiguire ale râului Triesting în Austria de jos şi a intrat apoi în fabrica de maşini a unui anumit Specker.

Anul 1853 a fost hotărîtor pentru dânsul: îmbolnăvindu-se fratele său mai mare Johann şi fiind silit a urmà o cură mai îndelungată în staţiunea balneară Neuhaus lângă Cilli (astăzi Celle pe teritoriul iugoslav), dânsul a reuşit să convingă pe fratele său mai mic, inginerul, ca să-l înlocuiască în conducerea orchestrei sale. Şi astfel Iosef Strauss a debutat în această calitate în 23 Iulie 1853 în restaurantul „Zum grünen Zeisig" (in româneşte „La scatiul verde"), care se află în locul actualului „Hotel Hoeller" în dosul teatrului „Deutsches Volkstheater" din Viena.

(După alţi biografi Josef Strauss ar fi debutat la stabilimentul „Sperl" în suburbia Leopoldstadt peste canalul Dunării, una din cele mai elegante şi căutate săli de bal din aceà epocă).

Dar Josef Strauss nu s'a înfăţişat publicului în fruntea orchestrei fratelui său, cântând din acea vioară magică, cu care Johann Strauss cucerià atât de uşor inimile tutulor vienezelor, căci nu ştià să cânte din vioară, ci numai cu tradiţionalul baston de şef de orchestră; şi programul lui nu conţineà nici o bucată a lui proprie, căci nu se socoteà compozitor.

Totuşi a avut un succes imens şi seara această memorabilă a debutului său, un debut la care s'a decis contra inimii sale, numai şi numai pentru a scoate pe fratele său Johann dintr'o mare încurcătură, a dovedit că în Josef Strauss se ascundeà ceva dintr'un geniu universal, inginer, poet şi un muzicant fin şi delicat.

N'a trecut nici două luni dela debutul lui Josef Strauss şi publicul vienez a fost chemat (în 23 August 1853), să asculte primul său vals, tot în localul unde dirijase pentru întâia oară. (După alţi biografi în Casinoul „Unger" din suburbia Hernals).

Spre a arăta, că nu se hotărîse încă de a se devotà complect carierii muzicale, el dăduse acestui vals (opus 1) titlul de „Cele dîntâi şi cele din urmă" („Die Ersten und die Letzten").

Dar primirea ce i s'a făcut ca compozitor l-a determinat curând, să urmeze drumul nouii sale carieri şi după ce un al doilea vals cu titlu „Cele dîntâi dupe cele din urmă" („Die Ersten nach den Letzten") a văzut lumina zilei, Josef Strauss a dăruit lumii muzicale nu mai puţin de 300 opere în scurtul timp de 17 ani.

Dela 1853 încoace, Josef Strauss n'a mai încetat de a alternà cu Johann Strauss în conducerea celebrei lor orchestre din Viena.

In 23 Iunie 1856 (după memoriile lui Eduard Strauss, chiar în 1854) a început să conducă orchestra cântând din vioară, ce o învăţase foarte repede la celebrul profesor de atunci Amon.

Şi dejà în 16 Martie 1857 a dat examen de capacitate în teoria muzicii şi contra-punct.

La 8 Iunie 1857 Josef Strauss s'a însurat cu fiica unui funcţionar, Carolina Pruckmayr, căreia i-a fost până la încetarea sa din vieaţă, conform caracterului său nobil şi serios, cel mai credincios şi afectuos soţ.

La 27 Martie 1858 i s'a născut primul şi singurul copil, o fată Carolina.

In 1859 îl vedem, alături de fratele său mai mare Johann şi de fratele său mai mic Eduard, care a trăit peste 80 de ani, care a fost un admirabil dirijor, dar n'a ajuns în compoziţiunile sale pe cei doi fraţi mai mari, conducând fiecare câte o orchestră la un mare bal în „Sofiensäle" („Sala Sofia") şi oricine îşi poate închipuì, ce efect făceà asupra publicului vienez o asemenea muzică întreită, sub conducerea unor atare individualităţi.

In anul 1862 Josef Strauss a însoţit pentru întâia oară

pe fratele său Johann în Rusia, unde fraţii Strauss au concertat ani dearândul, în sezonul de vară, la stabilimentul „Vaux' Hall" [1]) din Pawlowsk lângă Petrograd, cu un succes, care a ajuns succesele lor din ţara lor natală. Primirea ce s'a făcut lui Josef Strauss de către publicul moscovit a fost o sancţionare a frumoaselor sale însuşiri.

Dela 1862 până la 1870, mai cu seamă după numirea lui Johan Strauss ca Director al orchestrei balurilor dela Curtea Imperială din Viena, unde dealtfel şi Josef Strauss i-a ţinut vremelnic locul, concertele Strauss au fost conduse aproape exclusiv de Josef şi Eduard Strauss, Johann Strauss dedicându-se mai mult compoziţiei şi apărând la pupitru numai la concertele din „Volksgarten" (Grădina Publică), unde se întâlneà aristocraţia vieneză şi publicul cel mai select.

In 1864 Josef Strauss a întreprins un turneu prin oraşele mari din Germania, cu un succes strălucit, mai cu seamă la Lipsca.

In anul 1865 Josef Strauss, a cărui boală se agravase simţitor, n'a mai fost în stare să însoţească pe fratele său Johann în Rusia.

Sănătatea lui s'a îndreptat vremelnic în anii următori, aşà încât a putut luà parte în anul 1867 la 3 concerte de binefacere, date de cei trei fraţi Strauss în comun la Budapesta.

Dela anul 1868 încoace însă ameţelile şi leşinurile, de care sufereà, s'au intensificat şi s'au înmulţit.

El a făcut totuşi o sforţare supraomenească pentru a însoţi şi a ajutà pe fratele său în călătoria obişnuită de vară în Rusia în 1869.

Spre sfârşitul şederii lui acolo însă se plângeà dejà amar de toropeală şi astenie, aveà înfăţişarea rea şi devenise din ce în ce mai palid. S'a constatat o dispoziţiune îngrijorătoare la congestiuni cerebrale şi lângă patul de moarte al mamei

---

[1]) Când am fost în serviciu la Legaţiunea noastră din Petrograd, în 1914, n'am lipsit să fac un pelerinaj la acest loc, sfinţit pentru mine prin faptul, că acei maeştrii ai muzicii, reprezentanţii unei întregi vremi mai fericite, mai împăciuitoare, mai idealiste ca vremea noastră, au desvoltat o intensă activitate şi am văzut acest pavilion, unde Fraţii Strauss dădeau concertele lor pe la mijlocul secolului trecut şi care servià încă aceluiaş scop la începutul războiului: unde sunt acele vremuri frumoase? Au pierit şi nu se vor mai întoarce!

sale, care a încetat din viaţă în Februarie 1870, a căzut prima dată într'o profundă şi lungă nesimţire.

Cu toate că starea sănătăţii sale devenise atât de periculoasă, el a mai încheiat un contract pentru o serie de concerte la Varşovia, la stabilimentul „Schweitzertal" (Valea elveţiană), luând rămas bun dela publicul vienez — de data aceasta pentru ultima oară — într'un concert din 17 Aprilie 1870.

Cea din urmă piesă condusă de el în oraşul său natal a fost minunata pollkă franceză „Heiterer Mut" (Inima Voioasă).

Ajuns în Rusia, el aranjase, din melodiile favorite ale viitorului ţar Alexandru al III-lea (atunci moştenitorul tronului), o mare fantezie „Foileton muzical".

In a patra seară din seria lui de concerte, tocmai când orchestra execută această piesă şi ajunsese la un pasaj din opera lui Meyerbeer „Ughenoţii" Strauss s'a prăbuşit depe pupitru, căzând în nesimţire la pământ şi rănindu-se grav la cap.

A zăcut încă aproximativ 2 luni în pat la Varşovia; soţia sa credincioasă, care îl îngrijeà acolo, a mai reuşit să-l aducă în patria sa în 17 Iulie 1870, unde însă curând după sosire, la 22 Iulie 1870 (după alţi biografi 25 Iulie) a închis ochii pentru totdeauna.

Asupra accidentului mortal ce-l avusese în Rusia, s'au răspândit ştirile cele mai fanteziste în presa europeană.

Cea mai verosimilă versiune este aceea susţinută de Eduard Strauss, care cunoşteà mai bine decât oricine împrejurările familiare, în memoriile sale: Fiind de o constituţiune foarte slabă şi suferind dejà de mic copil, i s'a format, cam pe la vârsta de 40 ani o tumoare în creer, care, spărgându-se la un moment dat, a provocat desnodământul fatal.

După dânsul n'a rămas decât o singură fetiţă Carolina, căreia Johann Strauss i-a fost tutor şi care s'a măritat în 1886 la Viena cu un negustor, anume Aigner.

Josef Strauss a fost un om bolnav în tot timpul scurtei sale vieţi şi probabil că starea sa fizică a influenţat foarte mult asupra caracterului său, al cărui tresături principale au fost melancolia şi tristeţea.

Dejà în timpul copilăriei sale, el leşinà din când în când

şi aceste leşinuri, însoţite de convulsiuni, erau prevestitorii unei viitoare boli interne grave. In legătură cu această boală el sufereà şi de insomnii. Dela anul 1865 încoace leşinurile s'au îmmulţit, mai ales după oboseala concertelor sale, şi el însuşi nu mai credeà într'o vieaţă lungă.

Deaceea nu trebuie să ne mire, că fiinţa sa erà de natură elegiacă, melancolică, visătoare, timidă, tăcută şi gravă, chiar când surâdeà.

Pe faţa sa erà ceva diafan; fizionomia lui se transformà numai în timpul, când conduceà orchestra: în asemenea momente Josef Strauss se schimbà complet, o vieaţă nouă înviorà faţa sa palidă.

Totuşi Josef Strauss a fost un mare muncitor şi din prima tinereţe erà cuprins de pasiune pentru muzică, devenind fără ştiinţa tatălui său un pianist excelent.

Johann Strauss tatăl a vrut să facă din fiul său Josef un ofiţer.

Semnificativă pentru baza morală a caracterului lui Josef Strauss este scrisoarea, prin care roagă pe tatăl său, să-l lase să îmbrăţişeze o altă carieră:

„Să nu mă aruncaţi, iubite tată, în această vieaţă instabilă, aspră, care distruge orice simţire pentru cele umane. Nu vreau să învăţ a ucide semenii mei — ca om vreau să fiu de folos oamenilor, ca cetăţean Statului...".

Şi aşà Josef Strauss a devenit, cum am spus mai sus, inginer-architect.

Semnificativ pentru caracterul său închis şi tăcut mai este faptul, că nu vroià să comunice nimic relativ la vieaţa sa ziariştilor şi biografilor de atunci, aşà încât chiar în datele rămase asupra vieţii sale sunt, cum s'a văzut, mai multe contraziceri.

Când Johann Strauss a luat hotărîrea de a-l pune în fruntea orchestrei sale, el s'a opus cu toată tăria, crezând că nu este în stare să facă carieră în domeniul muzical.

Viitorul apropiat a dovedit contrariul. Josef Strauss a devenit curând răsfăţatul publicului vienez şi publicului din Rusia, pe lângă fratele său mai mare Johann, care n'a mai aşteptat mult ca să-i cedeze în mare parte conducerea concertelor celebrei lor orchestre.

Compoziţiunile lui Josef Strauss, publicate, sunt în număr de 283; în afară de ele, Josef Strauss a mai scris vreo cinci sute de aranjamente pentru orchestră, după operet[illegible]

II) *Mazurci:*

1. Dorul,
2. Iubirea şi Vinul,
3. Idila *,
4. Inima femeilor *
5. Thalia
6. Libelula,
7. Braţ la Braţ *,
8. Umbre nocturne,
9. Din ţărmurile îndepărtate,
10. Muza dansantă *,
11. Emancipata.

III) *Polci franceze:*

1. Moulinet,
2. Plăcerile lunii Maiu,
3. Victoria,
4. Ademenirea,
5. Tare ca focul,
6. Inima voioasă *.

IV) *Galopuri:*

1. Subreta,
2. Tabăra plăcerii,
3. Steeple-Chease
4. Zi şi noapte *
5. Fulgerul,
6. In vacanţă,
7. Pèle-Mèle,
8. In sbor.
9. Dela cititorii noştri *.

N. D. Germani

---

* A se vedea exemplele dela pag. 444

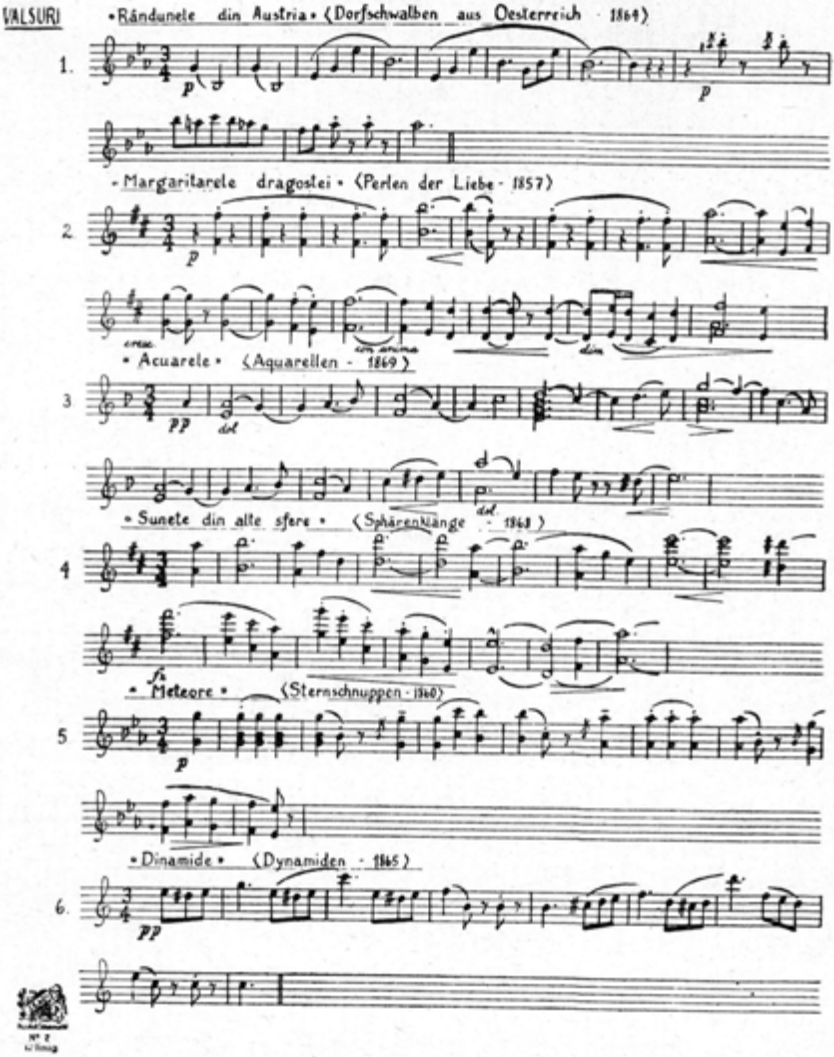
VALSURI
• Rândunele din Austria • (Dorfschwalben aus Oesterreich · 1864)
1.
p
p
• Margaritarele dragostei • (Perlen der Liebe · 1857)
2.
p
cresc.
con anima
dim.
• Acuarele • (Aquarellen · 1869)
3
pp
del
• Sunete din alte sfere • (Sphärenklänge · 1868)
del
4
fz
• Meteore • (Sternschnuppen · 1860)
5
p
• Dinamide • (Dynamiden · 1865)
6.
pp

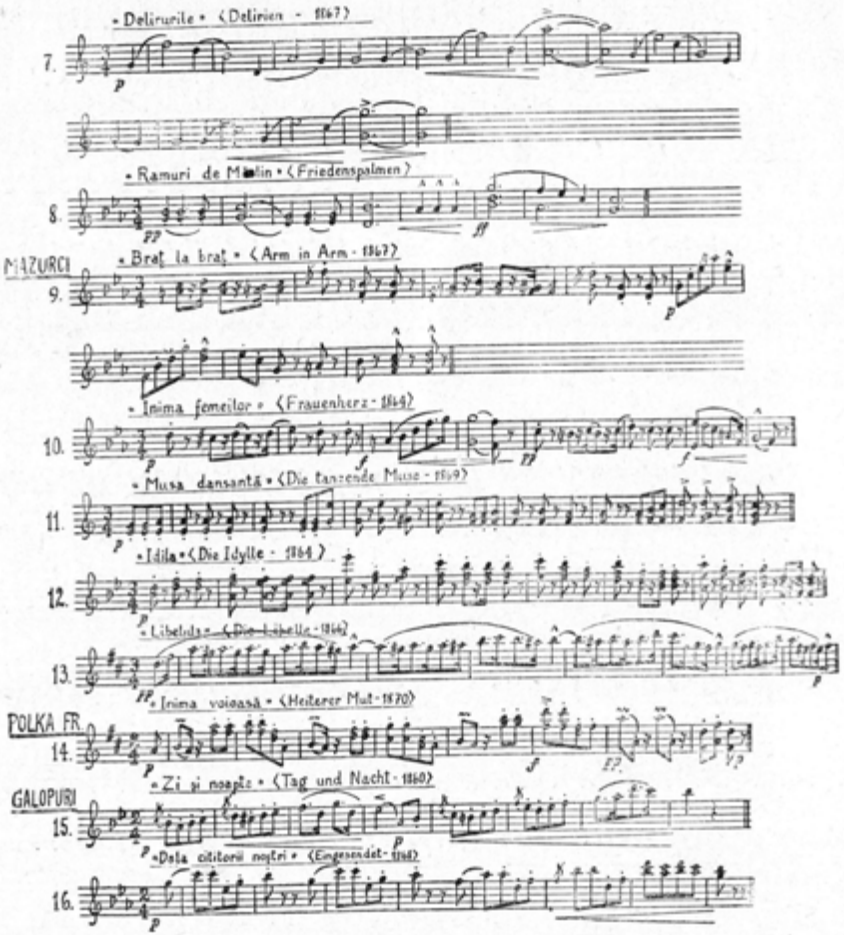
7. • Delirurile • (Delirien - 1867)
8. • Ramuri de Măslin • (Friedenspalmen)
MAZURCI
9. • Braț la braț • (Arm in Arm - 1867)
10. • Inima femeilor • (Frauenherz - 1864)
11. • Musa dansantă • (Die tanzende Muse - 1869)
12. • Idila • (Die Idylle - 1864)
13. • Libelula • (Die Libelle - 1866)
POLKA FR.
14. • Inima voioasă • (Heiterer Mut - 1870)
GALOPURI
15. • Zi și noapte • (Tag und Nacht - 1860)
16. • Dela oaspeții noștri • (Eingesendet - 1868)

MEDICINA ŞI IGIENA LA OMER

Azi, când igiena joacă un aşà mare rol în istoria privată şi publică, nu va părea fără interes a arătà acì, pe scurt, cum gândeau asupra aceloraşi chestiuni înaintaşii noştrii, din vremurile zise omerice.

Lumea pământească a lui Omer luà măsuri minunate de igienă, aprobate şi aplicate chiar azi. De exemplu:

1. Spălarea mâinilor după baia generală şi imediat înainte de a se aşezà la masă. Elinii mâncau cu mâinile.

2. Baia generală rece sau caldă, în ape curgătoare, băi şi căzi. După bae, Elinii se ungeau cu miresme şi untdelemn.

Copila cea mai tânără a lui Nestor îl îmbăè şi-l unse cu miresme pe Telemac, (Od. III), eşit din bae frumos ş strălucitor ca un zeu. (Od. II, 468—69).

Elinii făceau bae nu numai pentru curăţenia trupului, dar şi pentru ca să se fortifice şi să se răcorească. Băile reci erau fortifiante, cele calde calmante.

Elinii cunoşteau importanţa apelor curgătoare. Agamemnon sfătuia trupele să facă bae. Băile erau generale şi parţiale. La bae se întrebuinţa şi buretele. (Il. XVIII. 414—15). In timpul lui Omer băile erau de piatră lustruită şi chiar de argint. (II.X.576, Od. X.358—9; II. 468; IV, 48 şi 128).

Cel care făceà bae se desbrăcà în pielea goală. I se vărsà pe cap şi pe umeri apă de o temperatură agreabilă, după ce erà încălzită pe trepied. Această operaţie o făceà a patra sclavă a zeiţei Circe. (Od. X. 358—61).

In general, băile la Elini erau foarte comune şi cunoscute masselor populare. Le atribuiau chiar zeilor. (Il. V. 905).

3. Resturile de mâncare se aruncau în mare sau apă curgătoare dulce.

4. In combaterea sau stăvilirea unei boli epidemice pe câmpul de luptă, boală datorită „săgeţilor arzătoare ale lui Apollon" (Soarele—Căldura), cu o incubaţie probabilă de 10 zile, Elinii lui Omer au întrebuinţat *focul.* Boala a atacat întâi câinii şi catârii (II. I, 50).

Prin foc distrugeau cadavrele adunate în grămezi şi puse pe rug. Prin foc purificau atmosfera câmpului de luptă. (II. VII, 428).

Medicul antic *Acros,* a purificat prin foc — în timpul lui Pericle — Atena, de ciumă.

Şi *Galen* (note asupra epidemiilor lui Ipocrate, Cartea III) întrebuinţă focul în stăvilirea infecţiilor.

Omer ştia că muştele, ajungând la rănile pricinuite de suliţe, etc., fac viermi rozători „şi fac trupul de batjocură, schimonosindu-l" şi putrezindu-l. „Muştele se îndoapă din cei cari cad la războaie. (II. XIX, 25—30). „Musca la sânge de om lăcomeşte". (II. XVII). Deaceea ferim cadavrele şi rănile de muşte.

Omer cunoştea şi îmbălsămarea. Ex.: Imbălsămarea lui Patroclu (Il. XVIII): Cu apă multă încălzită se spală cadavrul de sânge închegat. Apoi se unge corpul cu „balsam de nouă ani şi oleu, îi astupă rănile, să picură în nări. (Il XIX. 38). Şi astfel pregătit cadavrul se aşează în pat, şi întreg, dela cap la picioare îl pânzuesc cu o mantie albă. Vreme de nouă zile îl plâng iar a zecea îl îngroapă. (II.XXIV).

5) Pentru dezinfecţie Omer mai dă şi întrebuinţare Sulfului. (Od. XXII, 481—2).

6) **SPORTUL:** Elinii cunoşteau perfect valoarea mişcărilor corporale, care formau la origină o parte inseparabilă a ceremoniilor religioase, apoi a sărbătorilor profane şi a jocurilor naţionale.

Exerciţiile fizice şi în deosebi *dansul,* avea un scop dublu: să facă corpul robust, viguros şi cu agilitate pentru a fi capabil să reziste oboselilor şi intemperiilor, şi pentru satisfacerea sentimentului de frumos. Pentru *Frumuseţe* au pornit Elinii războiu Troiei.

Priam admiră forma exterioară superbă a lui Ahile.

Odiseu admiră pe Feacieni pentru vivacitatea cu care picioarele lor executau dansul. (Od. VIII, 382, 262).

Dansul şi sentimentul ritmului şi armoniei este divin. E lesne de înţeles că Elinii atribuiau zeilor origina dansului. Este un factor preţios pentru înflorirea sănătăţii. Insăşi Socrates, la bătrâneţe, a învăţat să danseze. In afară de dans, Elinii făceau alergări pe jos, pe cai, cu căruţe, lupte de box, lupte corp la corp, aruncări cu suliţa, lance şi disc, tragere la ţintă cu arcul. Se jucau cu mingea.

Lesne de înţeles de ce eroii lui Omer erau sănătoşi, viguroşi şi frumoşi în toată puterea cuvântului.

Prin urmare nimic nou în aşa zisele sporturi moderne, cu care ne mândrim azi.

„Toate-s vechi şi nouă-s toate".

Dr. Od. Apostol

De la întemeietorii revistei

ÎNCORDARE POLITICĂ, ÎNAINTEA CONFLICTULUI CU BULGARIA

Din însemnările zilnice ale lui Titu Maiorescu

Vineri 1/14 Martie. Senin, dar dimin. numai +1° R. la 7¾ ore. Eu ceva răceală la gât..... La 10—12½ ore la minister, apoi acasă şi după dejun nu mai ies.....

Sâmbătă 2/15 Martie 1913. La 9 ore dimineaţa Prinţul Fürstenberg la mine, cu o depeşă confidenţială asupra desarmării austro-ruseşti şi comunicatul oficial rusesc, care a introdus un pasaj, despre care fusese convenit să nu figureze în comunicat. Înşelătorie rusească. 10—11½ la minister, 11½—1½ ore la Rege. Vorbit mult, firește durerea de gât mai rea.....

Luni 4/17 Martie 1913. Gâtul n'a trecut. N'am eşit din casă decât la 5 ore, consiliul de miniştri, care a ţinut până la 7½ ore. Bugetul. Toate ministerele cer un plus de 60 milioane şi veniturile nu pot creşte decât cu maximum 20 milioane pe an.

Marţi 5/18 Martie 1913. La 7¾ ore dimineaţa + 6°. R. deşi senin. Minister. — Apoi de la 3½—7¾ ore primire diplomatică la externe, obositoare.

Mercuri 6/19 Martie 1913. Tot senin. Ieri la 6 ore p. m. a murit la Salonic Regele Greciei Georgios (de 68 ani), asasinat, un glonţ de revolver în inimă. Eu la 10½ ore la ministrul grec Papadiamantopolu, condoleanţă. De la 11¼—1 ore

la Rege. La 3 ore la Senat, zis câteva cuvinte asupra asasinatului, Prezident G. Gr. Cantacuzino, idem, apoi ridicat ședința în semn de doliu. La Cameră Marghiloman tot așa.

Joi 7/20 Martie 1913. Senin, la 7½ ore dimineața +7° R. La Minister până la 12½. După amiază dictat Anicuței[1], ca o anexă la memoriul meu asupra diferendului româno-bulgar, observări asupra importanței pentru politica de pace europeană de a se da acum Silistria României.

Vineri 8/21 Martie 1913. Cer acoperit. Dimineața la 7¼ ore +8° R.

Telegr. Alexandru Ciurcu, Loco. Labirint 13.

Vă rog să primiți și să binevoiți a transmite și celorlalți colegi ai D-voastră mulțumirile mele pentru distincția de a mă fi ales și pe mine membru onorar al Asociației generale a Presei. Primesc această distincție cu recunoștință.

Titu Maiorescu.

La minister între 10 și 12 ore Alecu Catargi îmi dă seamă de convorbirile lui la Londra. La 2½ la Cameră pe ¼ oră. 5—7¾ ore Consiliu de Miniștri. Bugetul...

Duminecă 10/23 Martie 1913. Plecare la Sinaia...

Marți 12/25 Martie 1913. București. La 7½ ore dimineața +10° R. La 9 ore Mișu Cantacuzino pentru bugetul lui, cu vre-o 224.000 lei la sporirea de lefuri, care nu vrea să i le admită Marghiloman. La ieșire, dăm de Fürstenberg, pe care îl duc la Ministerul de Interne, unde îmi cetește depeși despre conflictul Austro-Montenegrin pentru bombardarea Scutari. De la 10—12 ore Consiliul de miniștri. Tot buget. La 3 ore baronul Fasciotti la mine, cu cele 2 exemplare legate, cu tractatul de accesiune al Italiei la alianța noastră cu Austro-Ungaria, un exemplar semnat de Vittorio Emanuele III și Marchizul di San-Giuliano, altul pentru a fi semnat mâine de Rege și de mine, cu data de azi. De la 3½—7½ ore obositoare primire diplomatică la Externe. Mâine Miercuri va fi primit pentru prima oară Mișu la reuniunea ambasadorilor la Londra, la discuția pentru granița nouei Albanii spre Sud, unde Macedo-români (vre-o 98 comune) pe amândouă latu-

[1]) D-na Ana Maiorescu.

rile ale Pindului. Tot mâine, spune Blondel, prima întrunire (conferenţă) a Ambasadorilor cu Sazonov la St. Petersburg, pentru diferendul româno-bulgar.

Miercuri 13/26 Martie 1913. Sculat la 6 ore, gâtul mai rău. Afară plouă. 10—11¼ ore la minister. 11½—1 oră la Rege. I-am dus exemplarul de tractat de accesiune, semnat de Regele Italiei şi de San-Giulano—a semnat El exemplarul italian. Bine. La 3 ore la baronul Fasciotti, am semnat şi sigilat cu pecetia mea 2 exemplare protocol-final constatând preschimbarea actelor tractatului de accesiune. De la 5—6 ore Vico Mantegazza, ziarist italian, plăcut, cu G. Cretziano la mine. Gâtul tot cu dureri la înghiţit...

Joi 14/27 Martie 1913. La 8½ dimineaţa + 7° R. La 11 ore, în frac şi decoraţii române la Metropolie. Te-Deum pentru aniversarea proclamării Regatului. Toţi miniştrii noştri prezenţi, dar de la Curte nimeni, afară de Generalul Robescu şi câţiva adjutanţi ai Regelui. M'am înscris la Palat; la Cotroceni, ne-a înscris Tresnea-Greceanu. De la 3—5½ ore Consiliu de Miniştri. La 6 ore seara Baronul Fasciotti, să-mi spue că a primit azi o telegramă de la Marchizul di San-Giuliano că m'au decorat cu nu ştiu care Grand Cordon italian.

Vineri 15/28 Martie 1913. Dimineaţa la 8 ore cer acoperit, dar 11° R. De la 10—12¾ ore la Minister. La 2¼ ore, la plecarea la Senat, Nicu Filipescu, iar cu o demisie a lui, de data asta fiindcă la un banchet dat ieri de ofiţerii de rezervă Prinţului Ferdinand şi unde el—Filipescu—aveà să prezideze şi să ridice toastul, i-a fost luată această însărcinare şi dată Generalului Robescu, mareşalul Prinţului Ferdinand, iar el — Filipescu — nici n'a fost la banchet. General Crăiniceanu şi Procopiu — liberali — râd acum de el. I-am spus că voiu aranjà lucrul cu Regele mâine. De la 2½ la 4¾ ore la Senat şi Cameră. La 5 ore Prinţul Fürstenberg la mine:

a) că — la întrebarea noastră, dacă Austria ne-ar susţineà în cazul unui atac început de noi în contra Bulgarilor, dar unde aliaţii lor ostensibili, Sârbii, le-ar venì în ajutor,—Austria răspunde acum lămurit (Contele Berchthold, comunicând prin Baronul Haymerle venit acum de la Viena): obgleich dies ausserhalb des Allianzvertrages ist, würde Oesterreich-Ungarn uns militärisch zur Hilfe kommen, wenn wir uns in

unserer Existenz bedroht fühlten, wobei unser eignes Gefühl der Bedrohung massgebend sein soll. (Aehnlich mit dem Gefühl der Existenzbedrohung lautet der Vertrag zwischen Oesterreich-Ungarn u. Deutschland). Wenn aber Russland uns in jenem Falle überfallen sollte, würde unser Alianz-Vertrag *selbstredend* für Oesterreich-Ungarn den casus foederis darin bezeichnen u. uns österreichischen militärischen Beistand bringen.

b) Dank Berchtholds „für unsere loyale bundesfreundliche Haltung, indem wir ihm die serbischen Allianz-Annäherungen an uns (gegen Bulgarien, aber wohl auch gegen Oesterreich) mitteilten. Als Gegenleistung hat Oesterreich gerade dies in Sofia benutzt, um von Bulgarien die Cession Silistria's an uns gegen einen Allianz-Vertrag mit Bulgarien gegen Serben und Griechen zu erwirken".

Dagegen sei man in Petersburg bisher bei 3 gegen 3 Stimmen geblieben und Oesterreich habe sowohl Loos-Bestimmung, als auch Super-Arbitrage(weil blos juridisches, und nicht politisches Urteil befürchtend) abgelehnt.

De la 6—7¼ ore C. Hiott la mine, decorarea corespondentului Parsy. Pe la... Colonel Christescu la mine cu statistica aproximativă a noilor achiziții bulgare. Dar mă doare iar gâtul, după atâta vorbă.

Sâmbătă 16/29 Martie 1913. Vânt mai rece, peste zi cade termometrul la +6° R. De la 11½—1 la Rege. Îi aduc protocolul de accesiune italo-română — ultimul act al celor 3 reînnoiri de alianță până la 1920. Cu demisia lui N. Filipescu, pe care nu o primește Regele, va regula Regele darea de „Erklärung" a lui Ferdinand către N. Filipescu. Regele zice, că, dacă Bulgarii vor să aibă Constantinopolul sau Dardanelele, noi trebue să trecem armată peste Dunăre contra Bulgariei. Același lucru îl spune Bădărău la Consiliul de Miniștri ținut la mine acasă, de la 6—7½ ore seara, toți miniștrii, (afară de N. Filipescu); buget, care se va depune însfârșit Luni la Cameră. De la 5—6 ore Schebeko la mine, pentru păsuirea unui Montenegrin de expulsat de la Ploiești, și contra nouei foi (a lui Protopopescu-Pake), care atacă — à propos de spionajul Golieski — pe corespondentul rusesc Trotzki.

Duminecă 17/30 Martie 1913. Senin, dar dimineața la

9 ore numai +3° R. La 10 ore dimineaţa Nicu Filipescu la mine (se întâlneşte cu George Ştirbey, care vine pentru unele numiri în magistratura Craiovei: Măinescu, Broscărescu, etc.) şi în urma celor vorbite cu el trimet Regelui următoarele rânduri, pe mic carton: Sontag 17/30 März 1913. 11 Uhr vorm. Herr N. Filipescu, dem ich den Bescheid Seiner Majestät des Königs mitteilte, dass S. königl. Hoheit der Kronprinz Ferdinand eine Erklärung über den Zwischenfall bei den Reservisten-Banket vom 14 März ihm werde zukommen lassen, dankt untertänigst Seiner Majestät und bittet von jeder weiteren Erklärung Abstand nehmen zu wollen, da er ja durch die gnädigen Worte Seiner Majestät vollständig beruhigt ist und die Demission zurückgezogen hat.

T. M.

De la 5—6 ore Al. Marghiloman la mine. Ne înţelegem, ca, după soluţiunea chestiei noastre cu Bulgaria, dacă mai stăm la guvern, să aclamăm şef al partidului pe G. Gr. Cantacuzino şi să luăm pe C. Arion în minister în locul lui N. Filipescu. Marghiloman a primit o scrisoare de mulţumire de la..... Vrea să propue dotaţiunea prinţului Carol (după înţelegere cu opoziţia liberală). Bine.

Luni 18/31 Martie 1913. Senin, dar dimineaţa la 8½ ore numai +3° R. La 10 ore dim. Fürstenberg la mine pentru accelerarea expertizei contra vaporului ungur cu scufundarea „Trotuşului". Eu la 10¼ la Justiţie, vorbit cu Lazăr Munteanu pentru aceasta. De la 10½ la 12¾ ore la Minister, unde Schebeko cu afirmarea, că, dacă la Petersburg căpătăm Silistria, e graţie stăruinţelor ruseşti, nu austriace. Şi N. Filipescu la minister, a fost Prinţul Ferdinand la el cu explicare, de şi scrisesem Regelui cele de ieri. De la 3—4¾ ore la Senat şi la Cameră. Spre 5 ore la G. Gr. Cantacuzino; în pat cu 39° ieri, azi 38°. Răceală la beşică şi acum la plămâni. Azi la 5 ore prima conferenţă a Ambasadorilor la St. Petersburg despre noi cu Bulgarii.

Marţi $\frac{19 \text{ Martie}}{1 \text{ Aprilie}}$ 1913. Senin, dar la 7½ ore dimin. +1° R. De la 10¼ ore (am trecut pe la G. Cantacuzino după informaţii despre pneumonia lui), la 12¾ ore la minister; de la 3½

la 6 ore primirea diplomatică (mai redusă, fiindcă lipseau Fürstenberg, Schebeko și Fasciotti).

Mercuri $\frac{20 \text{ Martie}}{2 \text{ Aprilie}}$ 913. Cer acoperit, la 7¼ ore dim. + 1½° R. Pe la 10 ore la G. Gr. Cantacuzino, informație de la Șerban C. despre pneumonia tatălui. 10¼—10¾ la minister; la 11 ore la biserica grecească, simplu (sărăcăcios) Requiem pentru regele George; asistă Prințul Ferdinand, miniștrii noștri și cei străini. 12—1½ ore la Rege, el mai îndoios: „ich möchte für Sie, dass wir Silistria bekommen; für mich ist der Ort ohne Bedeutung". Eu cam deprimat. De la 4½—7½ ore Consiliu de Miniștri, fără N. Filipescu.

Joi, $\frac{21 \text{ Martie}}{3 \text{ Aprilie}}$ 1913. Firește, toată așteptarea concentrată la știrile ce vor veni din Petersburg. Deocamdată discreție absolută. A doua conferență va fi mâine Vineri. La 2½ la Senat. Declararea cetită de I. Brătianu contra precipitării bugetului și proiectelor de legi organice ale guvernului. Răspunsul meu, că primim critica. De la 5—6 ore la mine Al. Marghiloman contra indiscreției lui Bădărău cu dotațiunea Carol.

Vineri, $\frac{22 \text{ Martie}}{4 \text{ Aprilie}}$ 1913..... De la 11—12 Consiliu de miniștri la mine acasă cu C. C. Arion și Jean Lahovary, care e contra dotațiunii de 100.000 pentru Prințul Carol (idea lui Marghiloman). Cu 5′ mai înainte Waldthausen la mine, cu întrebarea, dacă vrem să despăgubim cu bani casele din Silistria. I-am zis da, precum o zisesem de mult. Pe la 11½ Schebeko Interpelare în Duma (teamă de zdruncinarea lui Sazonow), pentru bătaia unui rus de niște jandarmi români la (Vâlcov?) Am lucrat acasă toate ministeriale și am recetit „Mein Freund Prospero" de spiritualul Harland.

Sâmbătă $\frac{23 \text{ Martie}}{5 \text{ Aprilie}}$ 1913. Senin; la 8 ore dim. +5½° R. La Minister, la G. Cantacuzino, unde Barbu Catargi îmi spune că „se așteaptă sfârșitul dintr'o oră la alta"; de la 11½—1 oră la Rege. Bine. La ora 1,25 îmi telefonează Barbu Catargi, că a murit G. Gr. Cantacuzino. Nu ies îndată după dejun, pentru a scăpà de gâtul meu. De la 5—7 Consiliu de Miniștri la Interne. Se hotărește să vorbească la înmormântarea de poimâne Luni Titu Maiorescu pentru guvern, I. Brătianu (dacă va voi), C. Cantacuzino-Pașcanu, ca prezident al Camerei și

Barbu Delavrancea, vice-prezident al Senatului. Prezident al Senatului să fie ales Teodor Rosetti. Cu mine acasă, până la 7¾ ore, Nicu Filipescu. Date din viaţa lui G. Cantacuzino. Nicu Filipescu turbat în contra lui Take Ionescu: naturalizează pe Honigman (Fagure) de la „Adevărul", care atacă pe N. Filipescu, etc. etc.

Duminecă $\frac{24 \text{ Martie}}{6 \text{ Aprilie}}$ 1913. Senin, dar la 8 dim. tot numai +5° R. Nu ies din casă, cu gâtul meu. La 10 ore dim. şi apoi la 9½ ore seara ministrul german Waldthausen, la 6 ore cel italian Fasciotti, cu întrebări, dacă voim să dăm Bulgarilor, drept contra-valoare pentru Silistria, despăgubirea caselor din Silistria şi pod peste Dunăre la Şiştov. Am răspuns da.

Luni $\frac{25 \text{ Martie}}{7 \text{ Aprilie}}$ 1913. Cer senin cu plină strălucire de soare. La 8½ dimineaţa 8° R. Toată dimineaţa scriu cele 4½ pagini 4° discurs, la cosciugul lui G. Gr. Cantacuzino. La 2 scris cărţi de vizită cu convocarea foştilor miniştri la mine pe poimâne 5 ore „la o consfătuire politică". La 2½ ore la casa mortuară, toată societatea, toţi miniştrii străini, cu nevestele, Prinţii Ferdinand, Carol, D-nele Maurojeny şi Bengescu etc. Citesc eu discursul, apoi C. Cantacuzino-Paşcanul; (I. Brătianu, deşi prezent, tace), Barbu Delavrancea (cu enormă lipsă de tact — vina lui Filipescu — contra Rusiei (Trandafirof), Germaniei (Bismarck, Strusberg, petrolul), Austro-Ungariei (milionul şcoalei din Braşov), I. Lahovari (care se certase cu D. Grecianu pentru întâietatea cetirei, după cum mi-o spune Fasciotti), D. Greciano, necinstitul de prefect de Prahova Luca Elefterescu. Apoi cortegiul funebru, unde eu ţin una din panglice până la Palat, apoi în auto la Cimitir, unde pe jos la cavou — sărut mâna D-nei Catinca Cantacuzino şi — acasă, unde mă aşteptă Fasciotti, cu chitanţa decoraţiei italiene (Marele cordon). Peste zi agitată ideea nefercită a lui Filipescu de a merge azi la Club cu delegaţii din provincii, veniţi la înmormântare, pe la 7 ore seara, de a reproclamă pe Carp, şi — dacă nu primeşte — pe Nicu Filipescu.

Marţi $\frac{26 \text{ Martie}}{8 \text{ Aprilie}}$ 1913. La 8 ore dim. cer acoperit, 12° R. Ieri la Club a fost înlăturată grosolana nebunie (combătută de Alecu Catargi etc.) şi caraghiosul de Deşliu a vorbit

numai în amintirea răposatului şef al clubului. Dimineaţa la mine Grig. Cantacuzino, Barbu Catargi, Jean Miclescu (contopirea cu Carp, retragere în vieaţa privată). La 3 ore la Senat şi Cameră, apoi dela 3½ — 7 ore la Externe, primirea diplomatică. Pe la 7 ore acolo deprimat Al. Marghiloman, că a mers rău la Cameră. Asemenea la Senat. Mişu Pherekide a declarat nelegale lucrările, dacă nu se alege îndată prezident; iar T. Rosetti nevoind să fie ales îndată. Marghiloman a propus alegerea pe mâine, şi a hotărît la Externe, la 7 ore seara cu mine, să telegrafieze îndată la cei 11 foşti şi actuali miniştri să vie mâine la 9½ ore dimineaţa (în loc de 5 ore p. m.) la mine acasă pentru consfătuire. Aceşti invitaţi sunt: 1) C. C. Arion, 2) Mişu Cantacuzino, 3) Delavrancea, 4) N. Filipescu, 5) Grecianu, 6) Lahovari, 7) Marghiloman Al., 8) 8) Nenițescu D, 9) Olănescu C, 10) Pangrate Ermil, 11) Rosetti Teodor, 12) Vlădescu Mihail, 13) eu.

Miercuri $\frac{27 \text{ Martie}}{9 \text{ Aprilie}}$ 1913. Aseară Mehedinţi şi Rădulescu au adus ştirea că ieri a murit la Lipsca, de pneumonie, deabea creatul Dr. phil. Panait Cerna Stanciov. Am telegrafiat îndată consulului Schneider să-l înmormânteze convenabil, să depue o coroană, şi azi după cererea lui E. Antonescu să-l îmbalsameze. De la 9¼—11¼ ore la mine cei citaţi ieri. După o (cam violentă) vorbă a mea şi a altora „Schwachmatikus" Teodor Rosetti primeşte să fie ales Prezident al Senatului. Eu dela 11½—1¼ ore la Rege cu ştirea că la conferinţa Petersburg vom avea Silistra, dar nimic la Marea Neagră. Regele primeşte. Asemenea Marghiloman, Take Ionescu, dar cu părere de rău. Eu la Senat, unde alegerea lui T. G. Rosetti, care primeşte, cu o scurtă vorbire în doi peri. Dela 5—8 ore la mine cei citaţi ieri şi azi dimineaţă. Despre organizarea clubului şi a partidului.

Joi $\frac{28 \text{ Martie}}{10 \text{ Aprilie}}$ 1913. Dimineaţa la mine Broşteanu, T. Rosetti, Mişu Deşliu. Eu la minister, de la 2½—4 ore la Cameră, unde Marghiloman cu T. Ionescu şi Bădărău contra raportului Scorţescu.

Vineri $\frac{29 \text{ Martie}}{11 \text{ Aprilie}}$ 1913. Multe hârtii ministeriale de rezolvat. La 11 la Minister, unde şi ministrul german v. Waldthausen cu depeşa de la v. Iagow, că greutăţile ce le fac la Petersburg cele 3 Puteri de la „Triple Entente"

vin din ştirea dată lor de Schebeko că Regele i-ar fi zis că ne mulţumim cu ½ Silistria. I-am răspuns că nu merge a se pune conversaţii necontrolabile cu Regele în discuţia Ambasadorilor, că eu nu pot primi ½ Silistria şi atunci e aici chaosul. Dealtminteri l-am însărcinat să mulţumeacsă la *„Auswärtiges Amt"* de interesul mai mare ce ne poartă acum. Dela 2¼—4 ore Senat (cetit decretul prelungirii până la 7 Aprilie inclusiv), şi la Cameră. Dela 6—8 ore seara acasă la mine, la ceaiu, cei 11 foşti şi actuali miniştri, (Rosetti mi-a spus de dimineaţă că nu vine), cu mine 12. După lungi discuţii (cu intrigi, Olănescu, D. Greceanu şi în mod curios C. Arion, punând toţi pe Carp înainte), o lungă vorbire a lui M. Vlădescu, bună vorbire a lui N. Filipescu; energicul apel al lui Marghiloman a făcut să se decidă proclamarea lui J. Lahovari Prezident al Clubului şi a lui Mişu Cantacuzino şi Mişu Deşliu vice-prezidenţi, C. Olănescu dându-şi dimisia din Vice-Preşedinţia. — N. Filipescu iar îmi dă dimisia din minister, în scris.

Sâmbătă $\frac{\text{30 Martie}}{\text{12 Aprilie}}$ 1913. Dimineaţa M. Deşliu la mine, cu el la N. Filipescu. Primeşte Deşliu să fie Vice-Preşedinte al Clubului conservator, scrie pentru „Epoca" anunţarea convocării Clubului pe Marţi la 10 ore dim., fiindcă N. Filipescu nu poate Luni la 3 ore p. m. Dar apoi Deşliu, după ce s'a dus să vorbească cu C. Olănescu, îmi scrie că nu primeşte şi-i scrie lui J. Lahovari că demisionează din Club. La 11 ore la minister, 12—1½ ore la Rege. Vorbesc de dimisia lui N. Filipescu; primeşte pe C. Arion sau J. Lahovari în loc. La 2¾ ore la Cameră, după ce am fost ¼ oră la Schebeko, care pleacă azi pe 5—6 zile la Berlin, să vadă pe maică-sa. La Cameră Fleva primul înscris la discuţia generală a bugetului. Anunţă dimisia lui N. Filipescu din minister, declarată lui chiar de el; mai nainte şi-au dat dimisă de Vice-prezidenţi M. Seulescu şi M. Vlădescu, fără motivare, dar probabil intriga lui N. Filipescu: se votase ieri noapte indigenatul lui Honigman, prieten cu Take Ionescu, care atacă pe N. Filipescu în „Adevărul". La mine acasă pela 6 ore Marghiloman, furios, contra lui N. Filipescu, care îi face această înscenare în momentul discutării bugetului, după ce şi-a trecut în bugetul domeniilor şi 100.000 lei pentru capriţiul de societate agrară.

Apoi N. Filipescu, Mişu Cantacuzino, apoi baronul Fasciotti. Zi din cele grele, de criză politică.

Duminică $\frac{31 \text{ Martie}}{13 \text{ Aprilie}}$ 1913. Mai frig azi; la 3 ore dimineaţa + 4° R. Eu liniştit politiceşte. Ieri peste zi şi în şedinţă de noapte s'a votat bugetul veniturilor. Azi continuarea. Dimineaţa Demetru Ghica, sosit dela Petersburg, Paul Greceanu şi N. Filipescu. La 11¼ ore la gară toţi miniştri, cu nevestele, şi cei străini, plecarea Prinţesei Maria la Danemarka cu orientul expres, însoţită numai de Dr. Romalo şi d-ra (nu Doamna de onoare) Mavrodi. La întoarcere, în automobil cu Take Ionescu. Vrea să stea guvernul, cel puţin până la toamnă. Dela 2½—5¾ ore la Cameră, se votează bugetele, şi al meu de la Externe. O scurtă vorbire a mea despre o legaţiune în America, şi despre înaintările la rangul de Ministru-plenipotenţiar pe loc.

(Va urmà)

CRONICI

Cronica Politică

Europa faţă de Mittel Europa

Deodată, pe la începutul lunei Martie, peste impasibila seninătate de pe ţărmurile lacului Leman şi prin cancelariile unde oficiează vrăjitorii Păcii, a început să bată un vânt de vijelie.

Preferim la graniţa Rinului cincizeci de mii de Cazaci decât cincizec de mii de vagoane dt grâu.

Intre Austria şi Germania, spre complectarea aşa numitului „Anbleichungs-System", şi în vederea operei de „asimilare a situaţiunilor politico-economice şi vamale" a acestor ţări, se încheiase un protocol de acord prevăzând înlăturarea graniţelor vamale austro-germane. In alte cuvinte, Austria şi Germania, pe lângă o legislaţiune culturală, socială şi economică astăzi numai parţial, dar după câţiva ani în întregime unificată, au să aibe o lege şi un tarif vamal identic şi vor constituì deci un singur organism, unitar înăuntru şi puternic, masiv faţă de străinătate.

Tratatele de comerţ vor fi de acum înainte negociate simultan şi contractate împreună de ambele guverne.

Pentru rezolvarea litigiilor ce eventual s'ar ivì între interese austriace şi germane, s'a prescris înfiinţarea unei Comisiuni de arbitraj.

Primii trei ani, anume în perioada de adaptare şi de dificultăţi externe, tratatul de uniune vamală nu va puteà fi denunţat decât în urma pronunţării deciziei Comisiunei de Arbitraj şi numai dacă această decizie loveşte interese vitale ale uneia dintre părţile contractante; rezilierea va trebuì hotărîtă prin lege.

Evident, faptele sus indicate au o greutate istorică şi vor contribuì într'o largă măsură la modelarea arhitecturii viitoare a Europii politice şi economice.

Nu intră în cadrul acestei cronici, să cercetăm aspectul eco-

nomic al uniunei vamale austro-germane din punctul de vedere al avantagiilor sau desavantagiilor reciproce pentru Austria sau Germania. Chiar dacă se vor resimţi, cum pretind unii, în perioada de adaptare, multiple neajunsuri economice în ambele ţări, încă uniunea vamală austro-germană constitue în domeniul germanismului, o impresionantă înfăptuire şi nu poate fi serios judecată decât în această lumină.

Dar ceeace vrem să desprindem, indiferent de oricare scolastică politică, este îndeosebi învăţătura şi impulsiunile determinate de acest acord, având în vedere că, orice s'ar pune la cale, considerăm sfârşit „celibatul Austriei". Tu Felix Austria nube.

Mai întâi, distingem principial două concepţii absolut opuse între îndrumările cărora se sbate nehotărîrea statelor din Europa. Lăsăm bine înţeles înlături, teza liberului schimb integral, care în vremurile acestea, este radical infirmată de împrejurări, Olanda însăşi adoptând un gen de tarife protecţioniste sub denumirea de tarife de negociaţiune, pe motivul că trebuesc împedicate legislaţiunile vamale străine de a puteà vătămà fără sancţiuni comerţului, industriei şi agriculturei neerlandeze.

Intr'un chip fiecare Stat vreà să se desvolte integral pe toate laturile expansiunii culturale şi economice, agricolă, industrială, financiară, astfel ca să constitue o individualitate cu atât mai puternică cu cât este mai independentă, şi într'alt chip fiecare vreà totodată să se înfrăţească în grupări de afinitate economică şi politică, spre a trage folosul unor forţe unite şi beneficiul unor eforturi sănătos îndreptate, potrivit aptitudinilor speciale respective ale fiecăruia.

Este cazul Franţei, a cărei politică şovăeşte să se orienteze, sau spre rostul unei economii imperiale franceze izolată, independentă, cuprinzând metropola şi ţinuturile de dincolo de mare, sau spre un dinamism economic european cu câştig de influenţă politică, de penetraţiune economică şi de prestigiu. Nu este cunoscut încă în detalii proiectul de organizare europeană ce va fi propus de Franţa spre a îngrădì efectele Anschlussului, dar ne este teamă că iniţiativa franceză, de este stăpânită de avânt internaţional, să nu întâlnească împotriviri înverşunate, chiar în Franţa.

Cazul Angliei, deşi e distinct, dovedeşte de asemenea o mare nedumerire între o politică de izolare într'o constelaţiune exclusiv

britanică şi o politică de participare la un federalism economic european.

Cât priveşte Germania, ţintele politice ce urmăreşte sunt bine lămurite de acum o jumătate de veac.

Cazul Italiei este altul. Italia, în ciuda patrioticului ei orgoliu, nu are putinţa de a fi economic absolut independentă. Are nevoe de o mulţime de materii prime actualmente importate din Imperiul Britanic, din Germania, din Franţa, etc., şi nu au colonii îndestulătoate. Ori tocmai în primăvara aceasta, se desemnează în Italia o caracteristică mişcare pentru revizuirea convenţiunilor italiene cu statele străine şi pentru liberarea de ştreangul economic al schimburilor comerciale deficitare cu Marile Puteri.

Se svoneşte insistent că Italia va denunţà în curând toate tratatele ei comerciale.

Politica comercială ce ar urmà a fi înaugurată de Italia, s'ar rezemà deoparte pe ţările din estul Europei, ca zone de influenţă şi de penetraţiune economică, iar de altă parte pe Rusia, a cărei acţiune, atât în domeniul politic cât şi în cel economic, s'ar puteà cel puţin pentru un timp, lesne coordonà cu ambiţiile de propăşire ale Italiei.

Iniţiatorii acestei orientaţiuni sunt Alberto de Stefani şi Pirelli, a căror personalitate este în deobşte renumită.

Deci se învederează, în timpurile din urmă, un „Drang nach Osten" german şi unul italian tot atât de semnificativ.

Primul punct de întâlnire şi de întretăiere al cercurilor de influenţă şi de expansiune germană şi italiană, va fi neapărat Ungaria.

Nu vrem să ne riscăm în prevestiri, dar nu concepem lesne îmbinarea tendinţelor orientale germane şi italiene, deşi guvernul italian a salutat fără duşmănie Anschlussul. De altminteri în mediile italiene se lansează de pe acum cu un fast sclipitor de argumente ideia unui bloc Austro-Ungar remediu în aparenţa de conciliaţiune şi de împăciure oferit Franţei. La temelia acestui proiect, se mai poate discerna şi un resort ingenios de politică italiană, tinjând a adăugà o contra-greutate, Micei-Inţelegeri.

Intre timp însă, vieaţa în ţinuturile Dunării îşi defineşte formele de trai potrivit nevoilor zilei şi se înfiripează o solidaritate dunăreană, deasupra multor raţiuni diplomatice perimate.

Negreşit, avem să admitem că şi pentru ţara noastră, prin în-

săşi faptul Anschlussului, diferite norme ale politicei noastre externe se învederează inactuale.

Astfel activitatea în cadrul iniţial al Micei Înţelegeri devine extrem de precară, deoarece între atracţiunea germană, italiană şi franceză, vom aveà de evitat o gravitaţiune restrânsă în raza uneia dintre aceste puteri şi de practicat un joc de echilibru cu înclinări sufleteşti către prieteniile noastre istorice, dar cu înclinări practice după oportunităţi.

La capătul marei căi de apă, care taie Europa dela Rotterdam la Constanţa (căci nu va întârzià construcţia unui canal Constanţa—Dunăre) viitorul României se întemeiază pe o logică dunăreană şi se va înălţà prin o consequentă politică a apelor, dacă înţelege să-şi îndeplinească menirea de ţară dunăreană şi maritimă de tranzit şi de antrepozit comercial al estului European.

Un fapt este sigur, anul 1931 are să aducă o limpezire salutară a câtorva politici inconsistente.

Rămâne să aflăm reţeta Ligii Naţiunilor; mulţi o vor invità să-şi reamintească formula liberală „laissez faire, laissez passer".

Iar dacă se impune un învăţământ, vom conchide că în lupta naţiunilor pentru viaţă sau întâietate, argumentul concurenţei ilicite este zadarnic, fie el sprijinit pe îndreptăţiri de texte.

A. Cantacuzino

Aprilie 1931.

RECENSII

H. de Golesco et A. de Weisme: *Adélaïde de Bourbon-Penthièvre, Duchesse d'Orléans (1753—1821)*

Ed. Jouve & C-ie, Paris 1931.

Prin lucrarea de faţă, scrisă în colaborare cu D-ra A. de Weisme, Domnişoara H. Golescu continuă şi cinsteşte tradiţia literară a vechii sale familii boiereşti, ilustrată prin marele logofăt Dinicu Golescu, autorul cunoscutelor „Insemnări ale călătoriei mele făcute în anul 1824", în care descrie, cu mult talent, cultura din occident comparând-o cu cea din ţară, şi al „Adunării de pilde filozifeşti". Printre strămoşii autoarei enumerăm şi pe Marele Vornic Iordache Golescu, om de o mare erudiţiune, care a scris o gramatică română şi o colecţie de proverbe.

Autoarele ne dăruesc o foarte atrăgătoare şi documentată monografie a „unei frumoase figuri în umbră", aceia a Adelaidei de Bourbon-Penthièvre, Ducesă de Orléans, fiica lui Louis de Bourbon, Duce de Penthièvre, care i-a fost un tată iubitor şi venerat, şi a soţii lui, fiica lui Francisc d'Este, Ducele Modenei, pe care nu avù fericirea să o cunoască.

Viaţa sbuciumată a acestei nepoate a Contelui de Toulouse, „Prince du sang", al 3-lea fiu legitimat al lui Louis XIV-lea şi al marquizei de Montespan, născută Rochechouart-Mortemart, este încadrată cu măestrie în ambianţa epocelor în care se desfăşoară: dela copilăria sa petrecută în mânăstirea Benedictinelor dela Montmartre, pe timpul domniei lui Louis XV-lea, până la Restauraţie, când întoarsă din exil, s'a stins la 1821, înconjurată de dragostea şi respectul întregii familii regale şi a populaţiei, după ce văzuse iarăşi cele trei flori de crin revenind în Franţa.

Dela primele capitole ale cărţii, în care ni se desvălue chipul ideal al acestei tinere principese, suntem înfioraţi de nefericirile care, atât de curând, o lovesc în ceeace a avut mai scump, în ciuda destinului său regesc, care o înzestrase cu tot ceeace se poate închipui: ascendenţă ilustră, avere incalculabilă, farmec atrăgător îmbinat cu o delicateţă de suflet şi o generozitate neîntrecută. Căsătorită cu alesul inimii sale, Ducele de Chartres, fiul Ducelui de Orléans, cu toată opunerea lui Louis XV-lea, potrivnic la început căsătoriei vărului său cu cea mai bogată moştenitoare din Franţa, Adelaida de Bourbon Penthièvre este victima, după o prea scurtă fericire, a celei mai isteţe şi iubite a sa „dame pour accompagner" Marquiza de Genlis, care îi răpeşte dragostea soţului său.

Căutând în duioşia maternităţii o consolare a necredinţei Ducelui de Chartres, mama aceasta devotată şi iubitoare trebuì să suporte durerea pricinuită de înstrăinarea sufletească a copiilor săi, cărora D-na de Genlis, „guvernorul" lor, le inspirase încetul cu încetul ideile cele mai extremiste ale enciclopediştilor şi pamfletarilor epocei, îndepărtându-i dela mama lor şi însufleţindu-le o rezervă nefirească faţă de dânsa.

Adâncul său sentiment religios şi credinţa sa faţă de tronul, de care erà atât de aproape, i-au făcut şi mai dureroasă, în zilele de groază a revoluţiei sângeroase, participarea soţului său, Ducele de Orléans, ce se numeà acum Philippe Egalité, la condamnarea regelui nevinovat şi martir.

Intemniţată în Palatul Luxembourg, departe de copiii săi iubiţi, îndură cele mai grele vexaţiuni, pe care le suportă cu o răbdare şi o duioşie de adevărată creştină.

Indepărtarea furtunei revoluţionare, odată cu instaurarea Directoratului, o liberează din închisoare, însă noul regim o exilează, după ce rămân confiscate toate moşiile, pădurile şi castelele sale. Inconjurată de credincioşii săi familiari şi prieteni, care formau încă o mică curte, Ducesa de Orléans trebuì să cunoască sărăcia cumplită, în împrejurimile Barcelonei unde se refugiase, dar de unde trupele imperiale franceze o isgoniră în curând. Pierderea fiului său preferat, tânărul Conte de Beaujolais, care erà singurul neînstreinat de intriganta şi ambiţioasa D-nă de Genlis, este ultima durere a acestei nobile martire, căruia soarta nu i-a cruţat nici o amărăciune, dar care rămăsese în adversitate, ajutată de credinţa-i neţărmurită, aceeaşi generoasă, simţitoare şi gingaşă făp-

tură ca în zilele de mărire, când erà idolul populaţiunii de pe întinsele sale domenii şi „principesa de sânge" iubită şi venerată de toţi aceia ce aveau prilejul să o înconjoare.

Bucuria reîntoarcerei în Franţa, după căderea imperiului îi fu întristată atât prin lunga călătorie în Anglia a fiului său Ducele de Orléans, viitorul Louis Philippe I-er, ce se căsătorise cu principesa Marie-Amélie de Bourbon, fiica regelui Napolului şi se apropiase din ce în ce mai mult de nefericita sa mamă, dar care erà privit cu răceală de Regele Louis XVIII-lea şi de regalişti, cât şi prin amintirile răscolite de vizitarea castelelor sale, ruinate şi devastate de urgia revoluţionarilor.

Rareori ne este dat să întâlnim atâţia spini în vieaţa unei femei dedicată binelui, frumosului şi virtuţii, cum erà Ducesa de Orléans, despre care D-ra Golescu a ştiut să ne redeà o captivantă povestire, în care biograful talentat este dublat de un narator evocator şi veridic.

In fruntea acestei voluminoase şi interesante lucrări, celebrul istoric G. Lenotre recomandă publicului francez monografia nobilei figuri, într'o frumoasă prefaţă din care, ca încheiere, reproducem ultimile aprecieri, ce vor îndemnà desigur pe toţi pasionaţii cercetători ai trecutului să citească povestea vieţii Adelaidei de Bourbon-Penthièvre:

„L'émouvant récit que précèdent ces modestes lignes est l'une des plus attachantes Histoires qu'ont puisse lire; les deux auteurs l'ont tracé avec une délicatesse peu commune et un souci de vérité plus rare encore. Leur documentation, en un sujet difficile, est un modèle de savoir et de conscience, et l'art qui préside à la composition du livre, pour être discrètement dissimulé, n'en est pas moins l'un de ses plus réels attraits. C'est une belle oeuvre consacrée à une belle vie."

S. Tz.-S.

Eugen Goga: *Cartea Facerii*

Roman în II tomuri. Editura „Cultura Naţională", Bucureşti

E o pagină din sângele nostru crestat pe răbojul Vremii. E o pagină din câmpul luminos al „Dreptăţii" ce trebuià să vină şi'n care cu o desăvârşită naturaleţă evocă scene din răsboiul nostru.

Eroul romanului — Andrei Retezeanu — se afla la declararea

războiului în Paris, unde-şi făcea studiile. Entuziasmul francez îl izgoneşte în patrie; acì intră în campanie, în care regimentul lui e decimat. Ni se descrie luptele dela frontieră şi retragerea noastră. Regimentul lui e trimis în Bucureşti pentru refacere.

Viu ni-a descris mentalitatea neschimbată a celor rămaşi în capitala ţării. Mama lui intervine pentru Andrei ca să fie detaşat pe lângă misiunea franceză. Acesta se supără şi se consideră jignit în demnitatea sa de militar. Mama lui se crede nenorocită, când vede că fiul său nu o înţelege şi nu voieşte să primească acest favor. Pe tema aceasta se fac intrigi la regiment, pe cari el nici nu le bănuià.

In vreme ce lumea se pregăteşte să evacueze Bucureştii, se fac logodne, se pun intrigi la cale, se discută lucruri banale. Bucureştii sunt bombardaţi. Andrei rănit pe Argeş se întoarce acasă! In spaima necunoscutului, lumea pleacă la Iaşi. Aici începe aceeaş viaţă, numai cu mijloace reduse. Ruşii părăsesc frontul. Revoluţia lor e în toi. Acì iubeşte Andrei pe Maria, fata unui preot ardelean, refugiat în vechiul regat din cauze de naţionalism. Ea-l îngrijeşte şi după aceea rămâne gravidă, deşi fusese dată în grija mamei lui Andrei. Părintele are un fiu care se înscrie voluntar în armata română. Părinţii când află de soarta Mariei se simt nenorociţi şi se revoltă când mama lui Retezeanu le propune să răscumpere cu bani greşeala comisă de Andrei. Mama lui nu concepe o căsătorie cu o fată din pătura de jos. Totuşi el o ia de nevastă. In timpul când aceasta naşte, el moare pe front.

Pusă alături de „Intunecare" a lui Cezar Petrescu, în care eroul e un fiu de ţăran — eroul nostru e un nobil, crescut în străinătate şi care numai pe front ajunge să cunoască şi să preţuiască virtuţile şi sufletul ţăranului.

Romanul e ţinta generaţiilor postbelice. Războiul e făuritorul de noui fapte. El deslănţue furtuna sufletească de unde se inspiră prozatorii. Ca şi în Intunecare şi în Pădurea Spânzuraţilor, printre colorile sufleteşti, dragostea de neam şi de pământ, răsare din toate colţurile. Există în carte un duh al învingerii. Vertebrarea faptelor se face cu durere, căci cel ce scrie cu condeiul a scris şi cu sângele spadei în războiul istoriei.

Prin modul cum tratează subiectul şi prin fineţea stilului îl putem pune alături de cei mai buni romancieri. E locul credem să spunem că Ardealul, sărac în scriitori, prin dăruirea lui E. Goga,

care e perfect în ritmul vremii, îmbogăţeşte literatura noastră. Alături de Agârbiceanu şi Rebreanu, E. Goga vine să afirme un nou talent. Incepe chiar prin această carte a fi fecund şi se impune publicului. E adânc psiholog şi cunoscător al chestiunilor sociale din îmbinarea cărora romanul său rămâne deasupra celor de până acum cari tratează războiul.

Numai acei ce şi-au legat vieaţa cu vechiul regat, izvorul scrisului nostru, reuşesc să ridice din tainice locuri cu o puternică lumină, creaţiuni de valoare. E o carte plină de poezie îmbinată cu un timbru de lirism. Instrăinarea dintre mamă şi fiu arată destinul omenesc în care vibrează acea vanitas vanitatum, ce, cu o viziune largă şi pe un schelet bine fixat, orânduește rostul oamenilor şi al vieţii. Deacî trăinicia cărţii. Din sânge, necazuri, descoase virtutea pentru apărarea gliei strămoşeşti. Din tumultul păcatelor ce ne cheamă şi ne stânjenesc vieaţa, războiul s'a impus ca adâncime de gândire. E însăşi viabilitatea unei naţiuni ce nu vrea şi nu poate să piară, deşi o cotropesc duşmanii. Prin războiu s'a legat omul de pământ şi pământul de om. El şi-a găsit răsunătoare ecouri în generaţia ce a sângerat pentru un ideal.

Istoria literară e îmbogăţită cu o carte. In ea e însăşi firul vieţii autorului. Revarsă efluvii de bucurie peste calvarul îndurat de neamul românesc. Plin de acuitate prinde în colţul condeiului său ca un nou crainic, tâlcuirea vremii ce a trăit-o. Urzeşte din ghemul desfăşurării, acţiuni pas cu pas cu un plan bine închegat din zăcământul de frumuseţi, evocând adevăruri trăite. Defetismul militar rus are ceva olimpian în elanul său şi e prins tot aşa de bine ca şi războiul nostru. Alături de aceste merite, autorul e un adânc filozof şi sociolog reuşind să ne dea cercetări bine studiate. Patimele se mută cu oamenii. Din îndoială totuşi fâlfâie credinţa în victorie. Torentul de patimi stăpâneşte pe oameni, deşi nenorocirea şi-a înfipt ghiarele în carnea omenirii. In total, acţiunea nu se pulverizează în efecte sporadice, căci, ca dintr'o plasă măestrit ţesută cu forţe anonime, culege lupta universală dintre oameni şi dintre popoare ce ne conduce în vieaţă. Secera războiului e o necesitate fatală în vieaţa ce curge în valuri, căci numai aceasta curmă zăgazurile ce par fixate prin legi. Omul, în zestrea sa organică, posedă încă o doză de canibalism — alături de sguduirile sufleteşti, cari curg paralel cu spoiala de civilizaţie. Ca a unui bun mânuitor al condeiului, cartea se lasă cetită pe nerăsuflte.

Finalul cărţii e însăşi tâlcuirea biblică a facerii lumii, care sună: „La început erà cuvântul... Logosul... Şi Andrei, iartă-mă că trebuie să-ţi vorbesc de el, Andrei erà un cuvânt mare, dintr'un mare început".

Acesta e însuşi începutul mare a neamului nostru, obidit de vijelia veacurilor, căruia i-a sunat ceasul facerii sale.

G. Saghin Stupcanu

General Grigore N. Constandache: *Din trecutul Armatei Române*

D-l General Constandache, şeful serviciului istoric al Marelui Stat Major, publică acest studiu, interesant nu numai din punct de vedere militar, dar atrăgător şi instructiv pentru orice cercetător al trecutului neamului nostru.

Începând cu epoca anterioară descălicării, în care găsim armate comandate de cnezi, D-sa citează un document din anul 1247, prin care Valachii ar fi fost datori să facă serviciul militar şi să dea ajutor Cavalerilor Ordinului Suveran al Sf. Ioan din Ierusalim, care mai târziu s'a numit Ordinul Cavalerilor de Malta, având un rol atât de mare în evul mediu. Ar fi interesant de cercetat, în arhivele Ungare din acea epocă, date relative la relaţiunile dintre cnezatele române şi acest nobil şi vechiu ordin, care există încă în zilele noastre şi numără printre membrii săi reprezentanţi ai celor mai ilustre şi străvechi familii spaniole, germane şi italiene.

După ce lămureşte rolul boierilor, militari de mâna întâia, cărora voevodul le acordà moşii şi privilegii în urma faptelor lor vitejeşti, dovedind că şi în ţara noastră origina vechii nobilimi erà selecţiunea prin străşnicia spadei, deoarece organizarea militară, cea mai importantă în acele vremuri de luptă, erà alcătuită după principiile regimului feodal, introdus din Ungaria, dar care nu s'a desvoltat la noi, din nefericire, ca în occident, autorul analizează compunerea armatei pe timpul lui Ştefan cel Mare, din trei elemente distincte: oastea regulată, miliţiile ţării, însărcinate cu străjuirea şi apărarea graniţelor, şi gloatele, care se ridicau în timp de răsboiu.

Armata permanentă, care în Italia există sub forma trupelor condotierilor încă din veacul al XIV-lea, a început să apară în

Franţa şi în Rusia pe timpul domniei lui Ştefan cel Mare, iar în sec. al XVII-lea se organizează definitiv şi la noi permanentizarea armatei, cu toate că primele elemente, anume corpul puşcaşilor şi a tunarilor, datează din a 2-a jumătate al sec. XIV.

Artileria de câmp a fost adoptată în Moldova spre sfârşitul sec. al XV-lea şi permiteà oştirilor române, conduse de domnii şi boierii strategi şi viteji, să se măsoare cu cele mai puternice şi falnice armate ale Sultanilor şi ale regilor Poloniei. Inmulţirea elementelor străine corespunde unor perioade de decădere, până la reorganizarea oştirii de către Şerban Cantacuzino, care ridică efectivul la 40.000 oameni în Muntenia.

In veacul al XVIII-lea începe faza desfiinţării armatelor, care sfârşesc prin a se reduce numai la garda curţii domneşti, compusă din trupe străine.

Capitolul relativ la renaşterea armatei pământene, dela 1830—1859 şi la desvoltarea ei înainte de 1866 este sistematic şi documentat alcătuit, tot astfel ca şi descrierea perioadei de stabilire a organizaţiei militare pe baze corespunzătoare noului Stat, din punct de vedere militar, politic, social şi economic, realizată de acela ce a condus armata română pe câmpul de glorie, marele întemeietor al regatului şi cuceritorul neatârnării, Regele Carol I.

Incheind acest istoric al armatei române, D-l General Constandache, după ce vorbeşte despre calităţile de oştean ale soldatului român, îşi exprimă încrederea că pregătirea oştirii „se va săvârşi cu bine, de către Acela, care, plin de energie şi de înţelepciune, va şti să urmeze pe căile glorioase ale înaintaşilor Săi".

S. Tz.-S.

Léon Negruzzi: *„Flâneries en U. S. A."*

Editure „Revue Mondiale" Paris

Domnul Leon Negruzzi — a patra generaţie de scriitori din neamul Negruzzesc —, debutează în literatura franceză cu volumul său: „Flâneries en U. S. A." cu care a cucerit repede lumea cetitoare din Franţa.

Mulţi călătoresc, puţini ştiu să vadă, şi mai puţini ştiu să povestească ce au văzut. Domnul Negruzzi a ştiut şi una şi alta. După ce a hoinărit prin S. U. ale Americii de Nord, ia pe cetitor de mână şi cu ajutorul stilului său uşor şi curgător, îl plimbă dela un capăt la celălalt al ţinuturilor pe unde a trecut. Cetitorul, la rândul său îi strânge mâna din ce în ce mai tare şi nu-i dă drumul până la sfârşitul călătoriei, prins mai mult în mrejele povestirii decât în ale Americii. Fără a aveà aerul de a voì să se documenteze şi să documenteze, folosindu-se de povestirea unor episoade trăite şi făcând numai literatură, nimic din vieaţa oamenilor şi a locurilor umblate nu-i scapă; astfel că după cetirea volumului eşti complet luminat asupra felului de a fi şi a trăì al poporului de dincolo de Ocean ; îi admiri puterea şi-i simţi slăbiciunile. Tot sufletul, sau mai bine zis, toată lipsa de suflet pe care a întâlnit-o printre aceşti oameni, conduşi de o singură lozincă „Banul", e desvăluită în toată trista ei goliciune. Pe nesimţite, treci prin furnicarul marilor Oraşe : Washington, New-York, Chicago, San Francisco, Los Angeles, metropole de sgârie nori, ale căror pulsuri bat la unison, legate prin aceleaşi vine, în care nu curge decât acelaşi sânge „Banul". Autorul se întoarce dela ele cu desgust, spre a găsì o mângâiere în California, în mijlocul unei naturi deosebit de frumoase, îmbelşugată şi darnică. Acì la Hollywood şi Beverly Hills, în patria cinematografului, şi în mijlocul stelelor de ambe sexe, divinizate de poporul American, şi venite de cele mai multe ori din mediul nostru european, se schimbă şi atmosfera, dând toate satisfacţiile europenescului autor.

Faimoasa lege a prohibiţiei alcoolului e pusă într'o postură hazlie, sub care însă se întrevăd dezastruasele ei rezultate : încurajarea contrabandei şi a speculei cu alcool falsificat, primejdios sănătăţii poporului American atât de viguros, şi a urmaşilor săi, precum şi îmbogăţirea fantastică a regilor contrabandei, vestiţii „Gangsteri". Căci nimeni nu trebuie să creadă că, dacă în America există actul Volstead nu se mai bea, dimpotrivă, Americanul bea mult şi prost, căci după mentalitatea lui, cu bani poţi orice, poţi plăti uneori vieaţa omenească.

Uriaşa deosebire de mentalitate a Americanului de aceà a Europeanului izbeşte pe cetitor la fiecare pagină, după cum izbeşte pe călător la fiecare pas. Deaceea Lucien Romier în cartea sa :

„Qui sera le maitre ? Europe ou Amérique ?", după ce studiază manifestaţiunile uneia şi ale celeilalte, cu drept cuvânt ajunge la concluzia că viitorul va fi al acelora ce vor şti să ia ceeace e bun şi dela unii şi dela ceilalţi, adică sufletul european şi puterea de muncă americană, spre a le înfrăţi într'un singur mănunchi puternic.

Volumul domnului Negruzzi, presărat cu multe flori de imagini originale şi deşi apărut în mijlocul noianului de cărţi ce ne vorbesc despre Lumea Nouă, dovedeşte totuşi cu prisosinţă că nu e deloc de prisos, ba dimpotrivă întregeşte, în mare parte, ceeace ştim dela premergătorii săi ce au scris despre acelaş subiect.

Ne facem o plăcere deosebită anunţând apariţia lui, păstrând totuşi părerea de rău că această carte a văzut lumina tiparului în limba franceză şi nu în limba noastră. Dar avem satisfacţia că fiind scrisă în limba Franceză se adresează unui cerc mai larg.

Părerea noastră de rău, va fi înlăturată, sperăm, printr'o bună traducere românească, ce nu trebuie să întârzie.

E. Ko.

Ion S. Floru: *Un copil, un sat...*

Socec, Bucureşti 1931

Fiecăruia ne sunt scumpe amintirile trăite şi ni le păstrăm cu multă sfinţenie, în adâncul sufletului, ca adevăraţi harpagoni. Numai în bune dispoziţii ne depănăm firul amintirilor către cei mai tineri sau către cei de o vârstă cu noi.

In acest caz însă nu povestim decât mici incidente care se pretează momentului, spre al face mai plăcut, restul amintirilor îl păstrăm mai departe, socotindu-l ca ceva scump şi bun numai pentru noi.

Sgârcenia aceasta este însă dăunătoare societăţii şi progresului omenirii căci :

Amintirile oamenilor de seamă, ce au jucat un rol însemnat în societate, la desfăşurarea diferitelor evenimente, ne pot deslegà multe chestiuni, ce trăesc ca o enigmă încă, deoarece cercetarea actelor de stat nu ni le pot clarificà. Stăm şi ne stoarcem mintea pentru pătrunderea unor chestiuni de seamă şi nu putem aflà nimic.

Amintirile oamenilor cari au luat parte la aceste evenimente ne aduc mare ajutor căci cu ceva dela unul cu ceva dela altul ceuşim să deslegăm ceeace erà o enigmă.

Amintirile şi acelor care n'au fost oameni politici ne ajută şi din ele uneori aflăm lucruri de seamă.

Aşà că lucrarea d-lui I. S. Floru este binevenită şi o primim cu multă bucurie. D-l Floru n'a fost om politic de seamă, a fost însă un apostol şi om de muncă pentru şcoală şi lucrarea d-sale ne ajută să cunoaştem chestiuni în legătură cu aceasta.

Găsim în ea expusă munca tenace a unui fiu al ţării plecat pentru ca să se lumineze şi apoi înapoindu-se să folosească celor din mijlocul cărora a plecat.

E povestea copilăriei unuia din mulţimea anonimă a acelora cari au contribuit la luminarea celor care au înfăptuit România mare de astăzi.

Născut în Floru (Olt) din părinţi chiaburi ai căror strămoşi descălicaseră din Ardeal, găsim în aceasta povestea istorică a neamului nostru. Crescut în Ursoaia, sat desţelenit pe moşia vestitului Iancu Jianu, ne arată felul de întindere al aşezării satelor româneşti dinspre nord spre sud în câmpia Dunării. Adumbrit la *„Brazda lui Novac"*, uriaşul imaginaţiei populare, ce şi-a încercat plugul spre a despărţi moşia Jianca de Toneasca, ne arată valurile de apărare ale timpurilor preistorice, ce au dat mult de lucru istoricului Sulzer, cercetătorul trecutului nostru istoric, mort în oraşul Piteşti, pe lângă care de multe ori copilul Ion va fi trecut în vieaţa lui.

Desvoltarea şi vieaţa satului unde s'a petrecut copilăria este strâns legată de vieaţa povestitorului şi constitue pentru el o monografie destul de complexă pentru istoricul trecutului satelor noastre.

Vieaţa din şcoala primară din Slatina, a vestitului filantrop Ionaşcu, unde se predà după metodul lui Lancaster, cu monitori la semicercuri are farmecul şi însemnătatea ei în începuturile şcoalelor noastre primare.

Aşà că lucrarea d-lui I. S. Floru prezentând deosebite interese o primim cu bucurie cu condiţia însă ca să-i fie un îndemn şi pentru alţi iar pentru d-sa de a ne depănà mai departe firul amintirilor din seminar şi universitate.

Ionescu-Boteni: *Florica Mantului*

Tip. Capitalei, Bucureşti 1931

Satul Vârtop, aşezat pe apa Argeşului, deşi numai la 12 km. de oraş, îşi ducea viaţa liniştită cu nevoile zilnice şi cancanurile inerente oricărei aşezări omeneşti. Până când soseşte aici, spre a-şi petrece vacanţa, familia căpitanului Constantinescu şi a directorului dela finanţe Pascu.

Mihail, fiul lui Pascu, ce-şi făceà stagiul militar, cu apucăturile vieţii orăşăneşti, într'o doară prinde a iubì pe Florica Mantului, fata cea mai frumoasă din sat şi cu tendinţe de modernism. Tatăl Florichii fusese om chiabur în sat şi murise în chip misterios, pe când se duceà la răvăşitul turmelor în munte. Din dragostea aceasta fugară se alese cu ponosul şi trebuì, fără voia ei, să se căsătorească cu Moise brutarul, fiul Ilinchei, fosta lor servitoare şi femee de casă.

Căsătoria decurge în mod liniştit, taina fiind ţinută ascuns atât de mama cât şi de soacra lui Moise precum şi de Florica. Gura lumii, însă, face să iasă adevărul la lumină şi de aici conflictul între soţul înşelat şi soţia vicleană, conflict ce se termină, ca întotdeauna, prin omorîrea soţiei.

D-l I. Boteni ne povesteşte o întâmplare dintr'un sat de munte în care constatăm cu regret, că în el se ţes o mulţime de intrigări, la fel ca şi prin mahalalele oraşelor.

Felul însă, cum este redată această întâmplare, povestirea micilor incidente din jurul acestei întâmplări, ca şi felul cum e redat pitorescu ne dovedeşte că d-l I. B. este un abil povestitor.

Limba e literară şi povestirea curgătoare încât odată începută cetirea nu te poţi opri până n'o termini, rămânând deplin mulţumit.

Astfel te captivează d-l I. B.

Cu noua lucrare — Anton — ce se află sub tipar d-l I. B. va reuşì să ne redeà viaţa unei familii de ţară, mutându-se într'un nou mediu mai puţin cunoscut şi deci aşteptat cu mai multă plăcere.

Ilie Dugan: *Societatea academică, „Junimea" Cernăuți. „Arboroasa" 1875—1877*

Ed. Societății Bucureşti

Vieaţa studenţească de pe lângă universitatea dela Cernăuţi, chiar dela început a intrat în făgaşul vieţii similare de pe lângă celelalte universităţi mai vechi, grupându-se şi ea în societăţi alcătuite pe naţionalităţi.

Aşà că în mod firesc şi studenţii români de pe lângă aceasta au trebuit să intre în „ritmul vremii" şi pentru împlinirea *sfintei datorii de a cultivà sentimentul naţional şi de a intări legăturile între Românii liberi şi cei trunchiaţi după deviza „Uniţi să fim în Cugete, Uniţi în Dumnezeu!* s'au alcătuit în societatea studenţească *„Arboroasa"*. Numire românească, specific bucovineană iredentistă, din acea vreme şi mai târziu pentru Bucovina „Arboroasa" s'a înfiinţat în 1875 şi statutele i-au fost alcătuite de Tudor Stefanelli, ce erà pe atunci funcţionar la tribunalul din Cernăuţi, dar în 1877, cu ocazia centenarului serbărei lui Ghica Vodă la Iaşi, fiind trimisă o telegramă de către membrii societăţii, ea este desfiinţată, urmând şi un proces. Studenţii însă, au înfiinţat în loc „Junimea". Arboroasa ca şi Junimea au luat parte la toate manifestările politice mai de seamă din trecutul nostru istoric.

Printre membrii acestei societăţi aflăm că au fost:

Ciprian Porumbescu, Constantin Morariu, Zaharie Voronca, Eugen Seretean, Oreste Popescul precum şi Dimitrie Onciul, întemeetorul istoriei critice la noi şi vechiu colaborator al revistei noastre. In majoritate studenţii erau dela teologie fiindcă această facultate erà singura ce puteà fi urmată de românii ortodocşi.

Toate acestea le găsim expuse în lucrarea d-lui Ilie Dugan şi-l felicităm atât pentru ideie cât şi pentru reuşita acesteia.

Episcop. Roman Ciorogariu: *Horia şi Cloşca*

Tip. Diecezană Oradea

Bibliografia mişcării lui Horia din 1875 s'a înmulţit încă cu o lucrare. Până acum se cunoşteà mişcarea Românilor în legătură cu reformele filozofice dorite de Iosif al II-lea precum şi alte mici precizări, ca descrierea semnalităţilor a conducătorilor acestei mişcări publicate în Revista Arhivelor, P. S. S. Roman Ciorogariu, în lucrarea de faţă, vine cu noi precizări publicând o parte din lucrarea lui Friederich Schiller — un contemporan al revoluţiei lui

Horia — din care un ungur Czővek István în 1817, cu cheltuiala lui Trattner Iános Tamás, a publicat la Pesta partea relativă la revoluţia lui Horia.

Din lucrarea aceasta iese în evidenţă că mişcarea aceasta n'a fost numai o isbucnire a amărăciunii populare, contra impilatorilor, ci şi o mişcare conştientă împotriva ordinei sociale feudale, cu un program bine alcătuit după cum rezultă dn condiţiunile de capitulare locot.-colonel Sultz. Se cerea: Desfiinţarea clasei nemeşilor, împărţirea domeniilor la ţărani, egalitatea tuturora în faţa legilor şi a plăţii impozitului. Idei destul de înaintate pentru acele vremuri şi realizate tocmai în zilele noastre. Se stabileşte apoi data exactă a mişcării precum şi a prinderii lui Horia şi a tovarăşilor săi, precum şi ocupaţia lui înainte de revoluţie.

Aşà că lucrarea P. S. Episcop este bine venită şi umple un gol destul de însemnat în istoria noastră contemporană.

Axente Banciu: *Suflete uitate. Boghicii*

Extras din „Ţara Bârsei" No. 4—6

Pentru progresul culturii neamului românesc au lucrat patrioţi atât din partea sudică şi răsăriteană a Carpaţilor cât şi din partea nordică. Numele fraţilor Constantin şi Ioan Boghici, ţine trena mecenaţilor în această materie; aceştia fiind pomeniţi mai în fiecare pagină a „Bibliografiei româneşti" publicată de I. Bianu şi N. Hodoş precum şi în „Kronstädter Drucke" a lui Iulius Gross, ei „în multe feluri de chipuri bine a face lipsiţilor n'au încetat, săracilor mână de ajutor a da n'au întârziat".... şi au ajutat pe mulţi atât în faptele cele sufleteşti cât şi în cele trupeşti cum cunoscut este fieştecăruia"....

Lista publicaţiilor acestora este destul de bogată pentru vremurile acelea şi în ea găsim: Vasile Aaron, Patimile şi moartea Domnului şi Mântuitorului nostru Is. H., Braşov 1805; Bucoavna pentru învăţătura pruncilor; Cele opt glasuri sau octoiliul mic; Ceaslov, Catihis mic; Floarea darurilor; Psaltirie etc., toate tipărite la Braşov.

Cele relatate de d-l A. B. în lucrarea sa sunt foarte importante prin noile contribuţii ce le aduce la cunoaşterea desvoltării tiparului românesc peste munţi precum şi prin lumina ce aruncă asupra activităţii Românilor Macedoneni aciuaţi în vestita cetate negustorească a Braşovului.

Mih. Popescu

DOCUMENTE

Regele Carol I văzut de Principele Bülow

Din volumul al 4-lea al „Memoriilor" fostului cancelar german extragem, deocamdată, următorul pasaj, în care ministrul de odinioară al Germaniei la București ne redă impresia ce i-a produs marele nostru Rege Carol I.

Cu alt prilej vom arătà interesantele aprecieri asupra oamenilor noștri politici, pe cari von Bülow i-a cunoscut în timpul petrecerii sale în România, de la 1888-1893.

Cunoscută fiind severitatea cu care Bülow judecă pe contimporanii săi, și chiar pe fostul său Suveran, Wilhelm II, se va aprecià cu atât mai mult părerea atât de elogioasă asupra Marelui nostru Rege.

Din rândurile ce urmează se vor desprinde și adâncimea și perspicacitatea vederilor politice ale prea înțeleptului rege, confirmate de ultimele evenimente.

„Regele Carol erà unul din cei mai buni oameni și din cei mai înțelepți domnitori, pe cari i-am întâlnit, și eu am avut a face în vieață cu mulți suverani. Când, în primăvara anului 1888, i-am prezentat scrisorile mele de acreditare, el îmi spuse că mă întâmpină cu încredere. Sunt mândru că el mi-a păstrat până la moarte această încredere. Tăria lui se întemeià pe răbdare, pe tenacitate, pe simțul datoriei ce dovedià chiar în amănunte, pe înalta concepție ce cu toată înfățișarea fără ostentație o aveà despre menirea sa de domnitor. El nu s'a tulburat niciodată de atacurile, suspiciunile și

calomniile, cu care, mai ales în primele timpuri ale guvernării sale, a fost copleşit în ţară. El tratà de o potrivă pe toţi oamenii politici români: fără simpatie, nici antipatie, ci numai după utilitatea lor politică. El primeà ca miniştri chiar pe aceià dintre oamenii politici, cari îl combătuseră şi ofensaseră personal. Dar fără ezitare, când crezù nemerit din punct de vedere politic, el lăsă să cadă chiar pe Brătianu, căruia îi datorà coroana. El guvernà strict parlamentar şi totuşi exercità o foarte puternică influenţă, nu numai asupra mersului afacerilor externe, ci chiar asupra politicii din lăuntru a ţării.

Incă dela audienţa mea de prezentare, el îmi dete, cu aceà obiectivitate proprie lui, o imagine a situaţiei externe. Pentru România nu ar fi greu să se afle cu Germania în relaţiuni bune, ba chiar intime. E drept că în România, care erà mândră de a fi o naţiune latină, spre deosebire de vecinii săi slavi, existau vii simpatii pentru Franţa. Cei mai mulţi Români din pătura superioară dobândiseră o educaţie franceză. Faptul însă că Francezii manifestau cu atâta patimă şi sgomot entuziasmul lor faţă de Rusia, pricinuià între Români o oarecare răceală. Căci nu se uitase încă în România că, drept recunoştinţă pentru sprijinul dat în ceasurile grele din răsboiul contra Turcilor, Rusia răpise României Basarabia cea mănoasă şi locuită de Români. „Relaţiunile cu Rusia, îmi explicà Regele, sunt o problemă anevoioasă a politicii noastre externe. Nu urmărim să provocăm Rusia. Voim chiar să facem tot ce stă în putinţa noastră pentru a evità un răsboiu cu ea. Dar faţă de primejdia ce ne ameninţă din partea puternicei Rusii, avem nevoie de sprijinul puterilor centrale".

In spiritul acestei prime convorbiri, am mai avut cu înţeleptul Rege şi alte conversaţii asemănătoare în decursul petrecerii mele de aproape şase ani în România. El repetà mereu că o conlucrare a României cu Tripa Alianţă ar fi cu putinţă, numai câtă vreme conducerea acesteia s'ar aflà neîndoenlic şi vădit în mâni germane. Intre Germania şi România nu ar existà nici un fel de interese contrarii. Aproape nu s'ar găsì alte două ţări, între care o prietenie sinceră să fie mai firească şi mai indicată. Cu totul altminterea stau lucrurile faţă de Austro-Ungaria. Felul cum, în Regatul Coroanei lui Ştefan, milioane de Români sunt oprimaţi şi uneori chiar brutalizaţi, trebuie să producă sânge rău în România.

Dacă nu ar există un imperiu rus şi nici unul german, o ciocnire între Români şi Maghiari ar fi aproape de neînlăturat. De oarece însă primejdiile ce ameninţă România din partea Rusiei sunt mai serioase de cât necazul şi durerea pentru răul tratament al Românilor din ţările ungureşti, România caută ocrotire şi siguranţă la Tripla-Alianţă. Cu condiţia însă, acum şi mai târziu, ca Germania să conducă monarhia habsburgică şi nu din contră".

Premiile literare ale „Societăţei Scriitorilor Români"

Comisia aleasă de adunarea generală a S. S. R., compusă din domnii: Mihail Dragomirescu, I. A. Bassarabescu, Perpessicius, Ion Marin Sadoveanu şi Scarlat Struţeanu, a decernat premiile anuale în ordinea următoare:

1. Premiul I. Al. Brătescu-Voineşti (25.000 lei) pentru roman, domnului *Camil Petrescu* pentru romanul său: „Ultima noapte de dragoste, întâia noapte de răsboiu".

2. Premiul Socec (10.000 lei) pentru poezie, domnului *Al. T. Stamatiad* pentru volumul său: „Din trâmbiţe de aur", ediţia IV.

3. Premiul S. S. R. (6.000 lei) pentru poezie, domnului *Eugeniu Speranţia* pentru volumul său: „Pasul umbrelor şi al veciei".

4. Premiul S. S. R. (4.000 lei) pentru proză domnului *Ion Petrovici* pentru volumul său: „Impresii din Italia".

5. Premiul Costacopol (6.000 lei) pentru critică, domnului *Tudor Vianu* pentru studiul său: „Poezia lui Eminescu".

6. Premiul Ionel Pavelescu (1.000 lei) pentru sonet s'a amânat pentru anul următor.

In afară de valoarea intrinsecă a lucrărilor, premiile au fost acordate în cadrul regulamentului, după care, premiaţii trebuie să fie membri ai S. S. R.

Revista Revistelor

Revista istorică română

Vol. I. Fasc. I. MCMXXXI

Bătrânele C. L. salută cu o vie plăcere apariţia nouei reviste, aşa de fericit îndrumată.

Dorinţa manifestată, printr'o moţiune votată cu unanimitate, la congresul profesorilor de istorie, ţinut la Sibiu în vara anului 1929, de a se scoate o revistă de informaţie şi de critică, care să ţină în curent profesorimea de istorie cu tot ce apare în acest domeniu, a luat fiinţă. Publicarea ei este pusă sub ocrotirea „Institutului de istorie naţională, de pe lângă Universitatea din Bucureşti. Ea îşi propune să se ocupe de trecutul neamului românesc, cercetându-l din răstimpul celor mai vechi urme de viaţă omenească, ce şi-a avut existenţa pe teritoriul de desvoltare istorică a poporului nostru, până la problemele contemporane ale Statului românesc. Vor fi cercetaţi şi studiaţi Thracii, Illyrii şi întreaga romanitate orientală, se vor examină împrejurările prin care au trecut Românii în evul-mediu, sub influenţa culturii slavo-bizantine şi acelei apusene germano-latină; precum şi desvoltarea formaţiunilor politice româneşti până la contopirea lor în statul actual. Viaţa poporului nostru va fi studiată sub toate aspectele desvoltării lui: istoria politică, instituţiunile, vieaţa socială şi economică, limba, literatura, arta, religia, viaţa populară, etc. căutând să se scoată în evidenţă din aceasta ceeace este specific românesc şi ceeace este împrumutat dela civilizaţiile străine. Se va căutà deci să se reconstituiască întreg trecutul românesc prin *respectarea strictă a adevărului*. Se va alcătuì aşadar o informaţie completă asupra tuturor problemelor de istorie, ce este astăzi destul de anevoioasă pentru orice cercetător şi în special pentru profesorii secundari atât din pricina scumpetei cărţilor şi revistelor — numărul fiindu-le destul de mare — cât şi din pricina altor piedici tot de ordin material. Aşà că revista îşi propune să împlinească şi această lipsă, alcătuindu-şi o rubrică specială de in-

formaţiuni scurte şi precise, care are să fie un îndreptar bibliografic şi o îndrumare în progresele ştiinţei istorice.

Acesta este pe scurt programul pe care şi l-a hotărît să-l urmeze noua revistă istorică. Program greu, dar în acelaş timp imperios pentru menţinerea nivelului cultural printre dascălii de istorie.

Având însă în vedere alcătuirea comitetului de direcţie precum şi persoanele ce-l alcăetusc, avem o chezăşie sigură că programul va fi executat cu rigurozitate şi dus la îndeplinire cu conştiinţiozitate. Deaceea nu ne putem îndestul bucurà de apariţia revistei iar pe conducători să-i felicităm pentru reuşită şi curaj, dorindu-le din tot sufletul spor, iar pe cititorii noştri îndemnându-i s'o sprijine făcându-i o propagandă cât mai activă pentru pătrunderea revistei în toate direcţiile, ce se interesează de asemenea chestiuni.

Numărul de faţă se prezintă admirabil din toate punctele de vedere — tehnic şi redacţional — încât poate sta cu mândrie alături de oricare altă revistă similară din apus.

In el găsim articole interesante semnate de D-nii profesori universitari: D. Russo, Gh. I. Brătianu, Scarlat Lambrino, etc. Recenzii semnate de d-nii prof. univers. C. C. Giurescu, iniţiatorul şi conducătorul activ al revistei, P. P. Panaitescu, etc. precum şi o foarte bogată bibliografie.

Analele Banatului. *Număr festiv*

In ultimul timp revistele regionale s'au înmulţit simţitor, îndemnându-se, luându-se la întrecere şi dându-şi sugestii. Mai nu există colţ de ţară, cu un trecut de seamă, care să nu-şi aibă revista sa.

„Ioan Neculce" de sub conducerea d-lui Ghibănescu se ocupă cu cercetări privitoare la Moldova. *„Analele Dobrogei"* cu provincia al cărui nume îl poartă; *Arhivele Basarabiei*, conduse de T. Gh. Bulat şi C. N. Tomescu, la fel. *Arhiva someşeană* cu cercetarea ţinutului românesc al Năsăudului; *„Analele Brăilei"*, cu trecutul vechei schele dunărene; *„Milcovia"* cu cercetarea ţinutului Vrancei şi Focşani; *„Arhivele Olteniei"* conduse cu multă sârguinţă şi pricepere de către d-l Profesor C. D. Fortunescu, care a reuşit să strângă în jurul său un buchet ales de cercetători, se ocupă cu cercetarea trecutului provinciei de peste Olt, progresând dela un număr la altul, ţinând trena tuturor similarilor.

Dela ea s'a inspirat, luându-o ca model sora dela Timişoara *„Analele Banatului"* dirijate de d-l D-r Ioachim Miloaia, care a reuşit să închine primul număr al acestui an „uriaşei personalităţi a celui mai desăvârşit Apostol al culturii şi idealurilor româneşti — Nicolae Iorga — cu ocazia împlinirii a 60 ani de vârstă.

Serbarea, aranjată de conducătorii acestei reviste, ţinută la 23 Aprilie a. c. în sala teatrului comunal, din Timişoara, a fost înălţătoare prin spontaneitatea manifestării şi neţărmurita dragoste şi admiraţie faţă de Cel sărbătorit. N'au lipsit dela acest moment înălţător — desbrăcat de orice interes — nici minoritarii, cari şi-au adus omagiul prin Viktor-Orendi-Hommenau.

Felul cum a decurs serbarea şi cum se prezintă revista nu poate decât să ne bucure şi să dorim spor la muncă conducătorilor, felicitându-i.

Mih. Popescu

CONVORBIRI LITERARE

DIRECTOR AL. TZIGARA-SAMURCAȘ

Redacția și administrația

Str. Wilson, 1. — București, I

ANUL al 64-lea

Iulie — August 1931

BUCUREȘTI

Atelierele grafice SOCEC & Co., S. A.

ABONAMENTUL PE AN:

Pentru particulari . . . . . Lei 500.
Instituţiuni, bănci şi străinătate . Lei 1000.

Plata se face numai Administraţiei „Convorbirilor Literare“, direct sau prin încasatorii împuterniciţi anul acesta.

BUCUREŞTI, I
Strada Wilson 1.

PE MARGINEA CODULUI PENAL

Chiar dela înfăptuirea unirii tuturor ţărilor locuite de Români, dela înfăptuirea României-Mari, se menţine fără întrerupere la ordinea zilei problema unificării legislative, cuprinzând, în primul rând, unificarea şi perfecţionarea *Codului Penal.*

Nu este Mesaj de deschidere a corpurilor legiuitoare, care să nu atingă sub o formă sau alta această însemnată chestiune.

E drept că Mesajul cel mai recent în momentul scrierii acestor rânduri, cel de deschidere a sesiunii extraordinare din 15 Iunie 1931, se mărgineşte să anunţe numai, şi aceasta în chip destul de vag, că „Ministrul de justiţie va lucrà şi la pregătirea unei unificări legislative care a întârziat prea mult". E drept deasemenea că nici Mesajul precedent, cel din 15 Noemvrie 1930, n'a fost mult mai explicit cu declaraţia-i: „Asemenea vi se va aduce în deliberare un proiect de lege de organizare a contenciosului general al Statului şi proiectele de legi de unificare legislativă, din care unele sunt dejà depuse pe birourile corpurilor legiuitoare".

In schimb, Mesajele anterioare se disting prin mai de aproape preciziune. Aşà cel din 15 Noemvrie 1929, când atrage „deosebita atenţiune" a Senatului şi a Camerei Deputaţilor asupra „problemei unificării legislative" punând în fruntea proiectelor — în această ordine de idei, — acele ale *Codului Penal, Procedurii Penale şi Codului Comercial.* O identică formulare o găsim în Mesajul din 22 Decemvrie 1928, care promite că „pentru desăvârşirea unificării se vor prezentà legile de unificare *a codului penal, a procedurii penale şi a codului comercial*". Mai limpede încă se rostise Mesajul din 15 Octomvrie 1927 prin declaraţia că: „Opera de unificare nu va fi

temeinică atât timp cât vom continuà să trăim sub legiuiri deosebite. O mai grabnică unificare legislativă se impune deci. Fără a turburà raporturile de drept privat consfinţite prin tradiţii seculare, se vor puteà totuşi spre folosul obştesc supune chiar de pe acum deliberărilor Domniilor-Voastre *codul penal şi codul de procedură penală*". Mai cităm următorul pasagiu din Mesajul cu data de 14 Noemvrie 1926: „Neajunsurile întâmpinate din cauza deosebitelor legiuiri de aplicat în ţinuturile alipite, fac necesară o cât mai grabnică unificare de legislaţie. Guvernul vă va prezentà chiar în această sesiune legea *codului şi procedurii penale a curţilor cu juraţi*, chemate să împlinească în parte această nevoie. „Dacă prin Mesajul anterior dela 15 Octomvrie 1925 nu se precizează anume că se va supune desbaterilor parlamentare modificarea codului penal, ci se arată numai că se vor prezentà proiecte de legi care „decurg din nevoia de unificare", găsim o compensare în cel dela 15 Octomvrie 1924, în care se spune ritos: „Guvernul meu n'a pregetat să urmărească cu o deosebită stăruinţă opera lungă şi anevoioasă a unificării legislative. In cursul sesiunii de faţă el va puteà să şi supuie deliberărilor Domniilor-Voastre, în ordinea legilor pentru aplicarea nouilor dispoziţiuni din Constituţie, legea pentru organizarea Consiliului Legislativ şi legea Presei, iar în ordinea unificării instituţiunilor şi a legislaţiunii, desăvârşirea unificării judecătoreşti, *codul penal şi procedura penală*". Iar cu un an înainte, Mesajul dela 15 Octomvrie 1923, vesteşte că: „unificarea diferitelor coduri care se urmăreşte cu stăruinţă permite guvernului să vă înfăţişeze chiar în sesiunea aceasta *noul cod penal*".

Dar şi înainte de 1923, din chiar momentul întregirii României, forurile noastre conducătoare erau pătrunse de nevoia unificării legislative, nevoie ce s'a impus cu forţă elementară. Din capul locului s'a înţeles că nu se puteà concepe traiul laolaltă al tuturor Românilor sub legi de drept public intern diferite dela o provincie la alta; din capul locului s'a mai înţeles că nu erà admisibil ca legiuitorul să nu se folosească de prilejul unificării spre a modernizà şi perfecţionà legiuirile. Codul nostru penal, în deosebi, ne mai fiind în concordanţă cu principiile moderne ale doctrinei, urma în chip firesc să sufere radicale schimbări şi din punctul de vedere

al unificării şi din acel al perfecţionării lui în raport cu progresele realizate de ştiinţă.

De aceea, miniştrii cari s'au perindat la Justiţie dela întregire încoace au şi apelat la cei mai de seamă jurişti atât ai vechiului Regat cât şi din provinciile alipite, iar proiectele prezentate corpurilor legiuitoare sunt rodul muncii îndelungate şi colective a tot ce avem mai select în materie de doctrină.

Pregătirea acestor proiecte se începuse, într'adevăr, încă dela 1920, când s'a instituit pe lângă Ministerul Justiţiei prima comisiune însărcinată cu „opera lungă şi anevoioasă a unificării legislative", cum se exprimă Mesajul dela 1924.

Am intrat deci acum în al unsprezecelea an, de când s'a început luarea în studiu a noului *Cod Penal*, cu care urmează să fie înzestrată România întregită. Unsprezece ani de muncă serioasă şi stăruitoare, la care au contribuit atâţia oameni de elită. Şi totuş, nici până astăzi, cu toate reînnoitele prezentări ale proiectelor respective pe biurourile corpurilor legiuitoare în sesiunile dela 1923—1931, noul Cod Penal n'a ajuns încă în discuţie publică nici la Cameră, nici la Senat.

Constat faptul. Departe de mine însă gândul de a aduce fie şi măcar vreo umbră de critică încetinelii puse în efectuarea acestei legiuiri.

Dimpotrivă. Dacă avem o tânguire de făcut în materie de legiferare românească, e doar aceea că ne pripim prea mult, că facem prea dese şi radicale schimbări. Codul nostru penal din vechiul Regat constitue el însuşi o dovadă în această privinţă, prin graba cu care a fost alcătuit, în 1864, spre a se ajunge cât mai repede la o legislaţie uniformă în cele două Principate-Unite Române. E drept că, în schimb, contrar obiceiului nostru, el s'a menţinut aproape intact, cu puţine modificări de amănunt, în decurs de mai bine de şase decenii. Acestui cod nu i se poate aduce imputarea unei insuficiente experimentări.

Iar astăzi ne aflăm în faţa aceluiaş postulat al unificării legislative, în faţa aceleiaş nevoi de a se ajunge cât mai repede la ţintă. Cu toate acestea însă, potrivit zicătoarei „Toată graba strică treaba", suntem recunoscători atât pentru studiile îndelungate, repetate şi minuţioase făcute de jurişti de ai noştri

din cei mai competenţi, cât şi intervalului de timp de cugetare lăsat de împrejurări membrilor corpurilor legiuitoare, chemaţi să se pronunţe asupra proiectului. E astfel temeinică nădejdea că se va ajunge la o reformă de reală şi trainică valoare.

Mă folosesc de faptul neluării încă în desbaterea parlamentului a Codului Penal, ca să aştern pe hârtie câteva modeste observaţiuni asupra unor anumite dispoziţiuni din proiectele elaborate.

Proiectele, de care am putut luă cunoştinţă, sunt în număr de două:

1. „Anteproiectul Codului Penal Român" însoţit de „Anteproiectul de lege pentru represiunea minorilor infractori", dat publicităţii de Ministrul Justiţiei *I. Th. Florescu*, în 1923;

2. „Proiectul Codului Penal" depus pe biuroul Camerei de Ministrul Justiţiei *Stelian Popescu*, în 1928.

Observaţiile ce urmează se referă exclusiv numai la chestiunea **minorităţii delicvente sau în pericol moral în genere**, problemă de care mă ocup de mai bine de 20 de ani. Despre aceasta fac dovadă: Studiul meu întitulat *„Copiii cu rele porniri şi şcoalele de îndreptare"*, Iaşi 1909; faptul întemeierii la 28 Februarie 1910 a *„Societăţii pentru ocrotirea copiilor"* de sub preşedinţia *I. P. S. S. Mitropolitului Pimen al Moldovei şi Sucevei* — societate recunoscută ca persoană morală prin legea din 25 Februarie 1912 —; apoi statutele societăţii şi diferitele dări de seamă de mersul ei; în sfârşit crearea în unire cu *Societatea Orfanilor din Războiu*, de sub preşedinţia *Principesei Olga Sturdza*, a *unei şcoli de îndreptare* în comuna Copou-Iaşi. In acest aşezământ, ce fiinţează dela 1921, se obţin remarcabile rezultate educative, mulţumită îndeosebi rodnicei activităţi a eminentului director şi pedagog *Ath. Ilarion*.

Preocupându-mă astfel de multă vreme soarta minorilor porniţi pe căi greşite şi în pericol moral, mă cred îndreptăţit să-mi expun părerile. De vor găsi vreun răsunet, voiu fi fericit că mi-a fost dat să pun umărul la soluţionarea unei însemnate probleme sociale. De nu, voiu rămâne cu conştiinţa împăcată că mi-am îndeplinit o datorie.

I

Se propune alcătuirea unui cod special al minoratului.

O constatare.

Anteproiectul dat publicității în 1923 de către Ministrul Dreptății *I. Th. Florescu* eliminase din corpul Codului Penal întreaga problemă a minorității delicvente, care fu tratată într'un anteproiect deosebit și cu o specială expunere de motive.

In schimb, Proiectul Codului Penal prezentat corpurilor legiuitoare, în 1928, de Ministrul Dreptății *Stelian Popescu*, renunțând la ideea unei legi deosebite, cuprinde în corpul său (Capitolul X) problema minorilor infractori precum, în consecință, și expunerea de motive respectivă.

Deosebire formală, în aparență; fundamentală, în realitate.

E drept că „Anteproiectul" din 1923 nu excludea posibilitatea încorporării în Cod a problemei minorității delicvente, prin următoarea notă:

„Toate textele referitoare la minorii infractori și care formau obiectul unui titlu special ce se găsià la finele cărții I a anteproiectului, le publicăm sub forma unei legi aparte, deoarece se găsesc foarte multe dispoziții cu caracter procedural, care în nici un caz nu-și pot găsì locul în codul penal. Rămâne de văzut, în urma observațiunilor ce se vor face, dacă vom prezentà Adunărilor legiuitoare toate aceste texte reunite într'o lege aparte, sau dacă vom face un titlu special în codul penal, care să conțină dispoziții unile de fond, rămânând ca textele referitoare la urmărirea și judecarea minorilor infractori să-și găsească locul în codul de procedură penală".

E drept deasemenea că „Proiectul" din 1928 n'a făcut decât să realizeze prevederea de mai sus a „Anteproiectului".

Judecând după aceà notă, ceeace se împotrivește alcătuirii unei legi speciale pentru minori ar fi faptul că ea ar trebuì să cuprindă pe lângă „dispoziții de fond" și „foarte multe dispoziții cu caracter procedural", referitoare la urmărirea și judecarea mînorilor infractori. Cum însă, din punct de vedere pur juridic, dispozițiunile de fond, relative la mi-

norii infractori, trebuie să-şi afle locul cuvenit în codul de drept penal, iar cele de procedură, relative la aceeaşi minori, în codul de procedură penală; urmează că scoaterea acestor ambe categorii de dispoziţiuni din cadrele lor fireşti, spre a alcătuì un cod deosebit al minorilor, cuprinzând şi pe unile şi pe altele, ar constituì un amalgam nejuridic, oarecum artificial: s'ar scoate din cele două coduri dispoziţiuni ce au a face parte integrantă din ele.

„Proiectul" din 1928 confirmă şi completează, de altfel, acest mod de argumentare prin următoarele aprecieri cuprinse în expunerea de motive la pag. 161—162:

„S'a susţinut de unii că toate dispoziţiunile relative la minoritate să fie înserate într'o lege specială, care să formeze un cod al minorităţii.

Consiliul nu a adoptat acest mod de a vedeà fiind convins că şi alte State care posedă legi speciale, dacă s'ar fi găsit în aceeaş situaţiune de refacere a codurilor penale, nu ar fi ezitat a îngloba întreaga materie în codul penal. A admite soluţiunea contrarie ar fi a împărţì codul penal în legi speciale după vârsta infractorilor, fiind ştiut că şi bătrâneţea se bucură de oarecare favoare în faţa legii penale; ar fi trebuit şi pentru ea o lege specială, ceeace ar fi de sigur absurd.

Nici o raţiune specială nu poate motiva separarea, iar înglobarea materiei minorităţii în codul penal are avantajul de a da sistemului penal un caracter unitar şi de a înlesnì explicaţiunea punând excepţiile lângă regula generală".

E deci bine lămurit că de dragul *caracterului unitar al sistemului penal* nu s'a adoptat legea specială a minorităţii, propusă prin anteproiect.

Argumentele aduse însă nu mi se par tocmai tari, exceptând, bineînţeles, termenul „absurd" care, într'adevăr, nu e lipsit de tărie.

Primul argument în favoarea tezei susţinute e *convingerea* „că şi alte State care posedă legi speciale, dacă s'ar fi găsit în aceeaşi situaţiune de refacere a codurilor penale, *nu ar fi ezitat a înglobà întreaga materie în codul penal"*. Convingerea aceasta e cu totul subiectivă. Posibil „că n'ar fi ezitat". Posibil însă şi contrariul. Acest contrariu e chiar foarte probabil în acele State, care ar acordà îndeosebi problemei

minorilor infractori şi în pericol moral în genere aceà covârşitoare însemnătate socială, ce ea o are pentru asigurarea ordinei publice şi combaterea criminalităţii, dela o vreme încoace în continuă creştere. Soluţia ce se va da, va atârnà, în fiecare Stat, de importanţa acordată acestei probleme.

Al doilea argument: „A admite soluţiunea contrarie" — adică a scoaterii din codul penal şi procedura penală a materiei — „ar fi a împărţì codul penal în legi speciale după vârsta infractorilor, fiind ştiut că şi *bătrâneţa* se bucură de *oarecare* favoare în faţa legii penale".... e şi mai puţin convingător.

Mai întâiu, că „favorurile" acordate bătrâneţii de codurile penale sunt minuscule şi dictate numai de un pur simţimânt de umanitate. Nici o însemnătate socială nu are de sigur faptul că bătrânului de 60 de ani nu i se aplică *osânda la muncă silnică* pe vieaţă sau pe timp mărginit, ci i se transformă în *osânda recluziunii,* potrivit art . 14 din codul penal în vigoare, iar în *temniţă grea,* potrivit art. 26 din proiect. De vreo înrâurire a unor asemenea dispoziţiuni asupra stării de lucruri dintr'o ţară, nici vorbă nu poate fi. Pare-mi-se că numai la această măsură se reduce „favorizarea" bătrâneţii.

Tot aşà să fie oare, când în joc se află minoritatea delicventă sau pe cale de pierzare morală?! De aceeaşi minimă însemnătate să fie ea pentru ordinea publică, pentru liniştea şi propăşirea societăţii?!

A pune întrebarea e a aveà şi răspunsul. Tineretul nu constitue numai viitorul, speranţa unei ţări, el poate constituì şi desnădejdea, depravarea, dezastrul unei ţări!

Dacă, cu privire la slăbiciunile inerente bătrâneţii, legiuitorul poate luà vreo mică dispoziţie de „favoare"; în schimb, cu privire la minori, măsurile ce le ia nu sunt dictate atât de filantropie, cât de sănătoasa profilaxie, de grija siguranţei sociale, de acea a propăşirii normale a generaţiei ce se ridică. E o mare problemă sociala aceasta, o problemă ce nu sufere asemănare cu anodina dispoziţie din art. 14 al codului penal în vigoare.

Comparaison n'est pas raison.

Deaceea nu pot privì drept „absurdă" încercarea din anteproiect de a făurì o lege specială a minorităţii delicvente,

cuprinzând atât chestiunile penale de fond cât şi pe acele de procedură penală. Ba dimpotrivă, consider sistemul preconizat de anteproiect ca incontestabil superior celui adoptat în urmă.

Am reprodus mai sus afirmaţiunea autorilor proiectului din 1928 că „nici o raţiune specială nu poate motivà separarea" şi că chestiunile relative la minori au a fi neapărat înglobate în codul penal şi'n acel de procedură penală. Fără această înglobare, întreaga structură arhitectonică a codurilor respective ar suferì o ştirbire, din punct de vedere juridic, regretabilă.

Nu ne împăcăm cu acest mod de a vedeà.

In primul rând, există „o raţiune specială" în favoarea separării şi chiar foarte puternică: incomensurabila însemnătate socială a problemei minorităţii.

Apoi: structurii unitare a proiectului îi opunem o structură tot pe atât de unitară a problemelor relative la minori.

Date fiind prea numeroasele, radicalele şi adâncile deosebiri dintre tratamentul potrivit minorilor şi cel potrivit adulţilor în materie penală, codurile nu pot decât câştigà, sustrăgându-li-se capitole întregi de excepţii dela regulele generale. Excepţiile nu le constituesc decât un lest, a cărui dispariţie nu va aduce nici o scădere simetriei edificiului în întregul său.

Cu totul alta e situaţia în ipoteza opusă. Neadmiţându-se o lege specială a minorităţii, un cod al ei, urmează ca chestiuni strâns legate între ele, în esenţa lor, precum sunt: responsabilitatea penală a minorilor, organizaţia judiciară pentru ei, procedura penală specifică, să rămână desfăcute, rupte, împrăştiate, iar aceasta în chip cu desăvârşire artificial. Legile însă nu pot aveà menirea de a deslipì cele ce formează un tot indestructibil în vieaţa reală de toate zilele.

Unităţii măestrite a codurilor din proiect, îi preferăm deci unitatea firească a unui cod al minoratului.

Acest din urmă cod ar cuprinde, principial, toată materia prevăzută în anteproiectul de lege din 1923 pentru represiunea minorilor infractori, adică atât normele privitoare la responsabilitatea penală a minorilor cât şi cele privitoare la organizarea judiciară şi la procedura de urmat faţă de ei. Acì şi-ar aveà prin urmare locul *tribunalele de copii şi adolescenţi* ce urmează a luà fiinţă, după cum anunţă d-l *Ale-*

xandru N. Gane, Primul-Preşedinte al Consiliului Legislativ, prin discursul rostit la deschiderea celui de al 5-lea an de activitate a numitului Consiliu. D-sa aduce, într'adevăr, la cunoştinţa publică că e gata întocmai un *„anteproiect de lege pentru organizarea tribunalelor de copii şi adolescenţi"*. Aceasta e o veste desigur din cele mai îmbucurătoare pentru toţi aceia cari-şi dau seamă de adâncul rost al unei asemenea jurisdicţiuni deosebite, când în joc sunt minorii. Dar de ce o lege specială? Nu e mai firească înglobarea acestei organizări într'o lege generală a minoratului? Observ că nu se poate invocà, în specie, nici argumentul ştirbirii unităţii, deoarece ştirbirea, în cazul de faţă, a codului de procedură penală, e şi efectuată prin alcătuirea acestei legi speciale. Atunci? Se desface pur şi simplu ceeace, prin natura lucrurilor, e menit să formeze un tot organic.

Dar nu e numai atât.

O lege a minoratului are a cuprinde mult mai mult decât numai categoria minorilor „infractori". Cadrul ei fatal se lărgeşte. Statul nu poate fi preocupat numai de acei minori cari au şi venit în coliziune cu codul penal. Ceeace are a-l preocupà este întreaga problemă a minorilor pe cale de pervertire morală, fie că au săvârşit crime sau delicte, fie că nu. Deopotrivă de primejdioşi, ca şi delicvenţii, pentru viitorul societăţii, pot devenì toţi aceia cari, fie din cauza relelor porniri înnăscute, fie din cauza mediului în care trăiesc, dau semne de decădere şi ruină morală. Societatea are a se apărà de aceştia întocmai ca şi de infractori, căutând să-i readucă şi pe unii şi pe alţii pe calea binelui şi a virtuţii.

Recunoaştem că sfera unui *Cod penal* se restrânge la indivizii pasibili de pedepse. Dar tocmai pentru acest cuvânt cerem o lege mai largă a minorităţii, în sfera căreia să poată încăpeà şi toţi acei cari *încă* nu-s pasibili de pedepse, dar cari, după toate conjuncturile, acolo trebuie să ajungă şi au deci a fi reţinuţi din vreme de pe povârnişul apucat.

Numai sub cutele unei asemenea legi mai largi îşi vor găsì adăpost şi posibilitatea reeducării nu numai copiii şi adolescenţii culpabili, ci şi cei părăsiţi materialmente, cei în pericol moral, cei exploataţi, cei maltrataţi, fugarii dela şcoală sau dela patroni, prostituaţii, cerşetorii şi vagabonzii, într'un

cuvânt toți aceia din cari, fără sprijin la timp, se recrutează numeroasa oaste a răufăcătorilor de mâine.

Cu toate că bine inspirați, prin însemnătatea acordată de ei problemei minoratului în forma unei legi deosebite, autorii Anteproiectului s'au oprit totuși la jumătate de drum, neîmbrățișând chestiunea în întregul ei. Nu era doar decât un singur pas de făcut înainte. Alcătuitorii anteproiectului stabiliseră, într'adevăr, principiul atât de rațional — adoptat și clarificat în urmă și de redactorii „Proiectului" — că *„nici o pedeapsă nu se va pronunță în contra copilului care a comis o crimă sau un delict"*. (Copii se numesc, potrivit Proiectului, minorii cari n'au 13 ani împliniți) și că tot astfel nu se vor pronunță *pedepse* nici în contra adolescenților (minori dela 13 la 18 ani) *„când judecata va fi constatat în săvârșirea infracțiunii lipsa de discernământ"*, înlocuind pedepsele și pentru copii și pentru adolescenți lispiți de discernământ prin foarte judicioase măsuri educative și numai educative (Art. 166 și 167 al. 1 din proiect). Mai mult decât atât. Nici chiar adolescenților cu privire la cari judecata va fi constatat *„existența discernământului în momentul săvârșirii infracțiunii"*, nu li se aplică pedepse propriu zise și anume *„pedeapsa închisorii corecționale sau a detențiunii simple"* decât în cazuri extreme, proiectul preferând și față de aceștia aplicarea unor dispoziții tot de natură educativă, precum: *mustrarea, liberarea supravegheată* și *educațiunea forțată într'un stabiliment anume determinat până la majoritate.* (Art. 167 al. 2 și urm. din proiect).

Prin extinderea pe de o parte a epocei de neresponsabilitate a minorului dela 8 ani, cum era fixat prin art. 61 din codul nostru penal, la 13 și'n anumite condițiuni chiar până la 18 ani; prin înlocuirea, aproape peste tot, pe de altă parte, a pedepsirii minorilor, până la această etate de 18 ani, prin măsuri educative; — proiectul ce-l analizăm aci a ținut de aproape seama și de experiența făcută în toate Statele de cultură și de nevoia schimbării radicale a sistemului de tratament spre a se pune o stavilă creșterii îngrijitoare, în lumea toată, a criminalității juvenile și de rezultatele doctrinei în întreagă această materie.

Fără rezervă cată să recunoaştem că proiectul schiţează un progres uriaş faţă de starea legislaţiei noastre penale în vigoare şi că se aşează astfel cu cinste în rândul legiuirilor celor mai înaintate.

Cată să mai recunoaştem că alcătuitorii proiectelor au dovedit un curaj remarcabil, pe care numai o adâncă convingere îl poate da, părăsind drumul vechiu pentru altul cu totul nou, cel puţin întrucât priveşte vechiul Regat.

Cu atât mai stranie ne pare timiditatea ce a urmat imediat curajului iniţial, timiditate în contrast vădit cu însişi părerile exprimate de domniile lor în cele două expuneri de motive precum şi cu anumite dispoziţiuni prevăzute în cele două proiecte.

Cetim, aşà, bunăoară, în Expunerea de motive a anteproiectului (pag. 123—124) următoarele consideraţiuni: [1])

„Când ar comite (minorul) fapte din acelea care, fără să constitue o infracţie *totuş vădesc* tendinţe periculoase, *urmează oare că societatea trebuie* să se desintereseze? *Din nenorocire oraşele mari, cu luxul şi corupţia lor, fac să cază multe victime printre minori.* Prostituţia, *sub diversele ei aspecte, tentează fiinţele fără experienţă. Aceste fapte* pot să nu constitue o infracţiune, *însă pot fi* preludiul unei delicvenţe probabile. *Şi atunci societatea* trebuie să intervie *pentru a căutà să pună puţină ordine în desordinea periculoasă şi inconştientă a minorului"*.... *In contra-i „se vor puteà luà aceleaşi măsuri educative ca şi* în contra acelor ce comit infracţiuni fără discernământ"..... *„Este destul să amintim că toate Statele civilizate au creat institute de reformare atât a minorilor* delicvenţi *cât şi* a celor cu apucături rele, *pentru* a ne obligà şi pe noi să intrăm pe această cale".

Iar din expunerea de motive a proiectului (pag. 161), reproducem pasajul ce urmează:

„S'a prevăzut deasemenea că nu numai în contra copilului şi adolescentului, dar şi în contra celor nedelicvenţi, *dar cari s'ar da prostituţiei, cerşetoriei sau vagabondajului, se pot luà aceleaşi măsuri de siguranţă cu caracter preventiv educativ".*

---

[1]) Sublinierile nu sunt în text.

In concordanţă cu aceste consideraţiuni, anteproiectul prevede sub art. 1 No. 1 al. 3 că: *„Copiii sau adolescenţii cari se dedau prostituţiei vor puteà fi supuşi aceloraşi măsuri educative, urmându-se prescripţiunile legii, atunci chiar când nu ar fi comis vreo infracţiune penală"*; iar proiectul, sub art. 179, prevede că: *„contra copilului sau adolescentului care se dedă la prostituţie, cerşetorie sau vagabondaj se vor aplicà dispoziţiunile din art. 166* (adică măsurile educative), *chiar dacă n'a comis vreo infracţiune"*.

Aşadar, autorii proiectelor au depăşit — şi bine au făcut — norma iniţială, potrivit căreia *„măsuri de siguranţă cu caracter preventiv-educativ"* nu se pot luà decât în contra copiilor şi adolescenţilor cari au săvârşit o crimă sau un delict. Au depăşit-o în cazurile de prostituţie, cerşetorie şi vagabondaj. In aceste cazuri au apreciat prin urmare că se impune luarea de măsuri educative şi faţă de asemenea minori, chiar dacă nu s'au făcut vinovaţi de infracţiuni propriu zise. Acì însă s'au oprit. S'au oprit nu din întâmplare, ci după chibzuită hotărîre. *„Trebuie să semnalăm"* — declară d-lor în expunerea de motive a proiectului la pag. 161 — *„că această dispoziţie* (a luării de măsuri educative şi în contra celor nedelicvenţi, întrucât ei s'ar deda prostituţiei, cerşetoriei sau vagabondajului) *constitue o primă excepţiune la principiul după care măsurile de siguranţă nu pot fi pronunţate decât însoţind o pedeapsă adică* **postdelictuală"**. Autorii au ţinut astfel să precizeze că măsuri cu caracter preventiv-educativ nu se pot luà — exceptând prostituţia, cerşetoria şi vagabondajul — decât numai *„postdelictual"*, *după ce* minorul a săvârşit o crimă sau un delict.

Tocmai în contra acestui adevărat *premiu* acordat minorilor infractori, prostituaţi, cerşetori şi vagabonzi, mă ridic din răsputeri. In combaterea acestei exclusivităţi mă întemeiez, în primul rând, pe chiar atât de judicioasele consideraţiuni din expunerea de motive a anteproiectului, reprodus mai sus [1]). Acolo s'a pus doară întreabarea de e cu putinţă ca societatea să se desintereseze de fapte de ale minorilor, care, fără să constitue o infracţie, totuşi vădesc tendinţe periculoase?

[1]) V. mai sus pag. 589.

Acolo s'a făcut doar justa observaţie că fapte ce nu constituesc încă infracţiuni, pot fi preludiul unei delicvenţe probabile. Acolo doar s'a constatat în deplină cunoştinţă de cauză că toate Statele civilizate au creat institute de reformare atât a minorilor delicvenţi „cât şi a celor cu apucăturile rele" pentru a ne obligà şi pe noi să intrăm pe această cale". Acolo, în sfârşit, s'a tras concluziunea firească că societatea trebuie să intervie pentru a căutà să pună puţină ordine în desordinea periculoasă şi inconştientă a minorului.

Iar, în al doilea rând, vom observà că, dintre minorii nedelicvenţi, nu numai prostituaţii, cerşetorii şi vagabonzii au nevoie, în interesul lor ca şi al colectivităţii, de reeducare morală. Şi, din nenorocire, sunt departe de a fi puţini la număr asemenea minori, mai cu seamă după marele răsboiu mondial cu specifica-i psihoză postbelică şi slăbirea bunelor moravuri atât în familie cât şi în societate. Din categoria acestor minori fac parte: toţi acei copii şi adolescenţi *cu rele apucături* cari aduc dezolarea în căminul părintesc şi provoacă disperarea profesorilor de toate gradele, stânjeniţi în acţiunea lor educativă, în şcoală, de elementele perverse, primejdioase moralităţii camarazilor lor; apoi toţi acei copii şi adolescenţi cari n'au încă rele apucături, dar sunt *în pericol de a le contractà*, fie din cauza părinţilor — când aceştia sunt brutali, dau rele pilde sau îndrumă chiar pe copii la fapte nedemne şi criminale, — fie fără vina educatorilor lor fireşti — când aceştia trăesc în adâncă mizerie sau sufăr de infirmităţi, — fie din lipsă de familie, care să-i călăuzească şi să-i ocrotească.

Toţi aceşti oropsiţi de soartă, copii moralmente abandonaţi şi deci în vădit pericol moral au dreptul la protecţia din vreme a societăţii. Legea trebuie să dea posibilitatea de a se luà şi faţă de ei măsuri educative de salvare, deopotrivă cu acelea pe care proiectele ce le studiem le-au adoptat în favoarea infractorilor, a prostituaţilor, cerşetorilor şi vagabonzilor.

Zic „în favoarea lor", pentrucă de fapt, prin acele măsuri, se urmăreşte salvarea unor suflete rătăcite şi, prin această salvare, împiedecarea sporirii criminalităţii.

Ce cuvânt s'ar puteà invocà în susţinerea tezei că ce-

iace este atât de nemerit pentru categoriile de minori vizate de proiect — reformarea sufletească, reeducarea lor morală! — n'ar fi potrivit pentru categoriile de minori nedelicvenți *încă*, necerșetori, etc., dar cu rele porniri sau în pericol moral?

Proiectul preconizează cu drept cuvânt, când în chestie sunt minorii, măsuri cu caracter preventiv și educativ în locul pedepselor propriu zise. Intreb: unde-s mai la locul lor măsurile *„preventive"*, dacă nu față tocmai de acei cari încă *n'au păcătuit* în contra dispozițiunilor din codul penal? N'au păcătuit *încă*, dar prezintă toate simptomele că vor păcătui mâine. Prevenirea desvoltării germenilor răului prin silința de a îndreptà pe cel ce e numai *pe cale* de a greși constitue o înaltă îndatorire socială.

Fac apel la îndeplinirea acestei îndatoriri.

Ce s'ar puteà opune?

Faptul că acești minori n'au la pasivul lor fapte concrete, palpabile, cum sunt crimele și delictele, prostituția, cerșetoria, vagabondajul?

Dar nu e lucru destul de concret și palpabil când și familia și școala se declară desarmate față de relele apucături ale unui copil, după ce toate mijloacele încercate au dat greș?

Sunt mai bine de 20 de ani de când făceam următoarele triste reflecțiuni[1]):

„Poate să știe învățătorul, poate să știe poliția, poate să știe mahalaua întreagă sau satul tot: că cutare copil pășește pe căile cele mai primejdioase, că aplecările sale îl duc spre delicte și crime, că tată-său e alcoolic și ocnaș, că maică-sa îl dăscălește unde și cum să fure, iar că ibovnicul ei îl stinge în bătăi că nu lucrează cu destulă râvnă și dibăcie după dorințele „familiei" *— în zadar! Singura măsură e — gonirea-i din școală, dacă e școlar; în colo se așteaptă desăvârșirea vocațiunii. Dacă va fi prins că face parte dintr'o bandă de pungași, sau punând la cale o dare de foc, sau spărgând, sau încercând un asasinat, atunci nu va mai aveà Statul grijă de el. Deschizându-i ușile penitenciarului, el își ia* acuma *sarcina*

[1]) C. Meissner, *Op. cit.* pagina 21 și 22.

de a amendà pe micul criminal, când ar fi fost atât de firesc să nu-l lase să ajungă până aici".

Dacă proiectul se menţine aşà cum e, Statul nici de acì înainte nu se va îngrijì de soarta unui astfel de copil. Ca să-l ia sub protecţia lui, condiţiunea sine qua-non rămâne aceeaş: să se facă vinovat de crimă sau delict, de prostituţie, cerşetorie sau vagabondaj. Altcum nu poate beneficià de reeducare morală din partea Statului!

Şi când te gândeşti că în această categorie de minori se pot aflà mici sceleraţi mult mai înclinaţi spre complectă pervertire sufletească decât în categoria celora cari au săvârşit fapte criminale. Iertat e ca lumea „să se desintereseze" de fatala pregătire spre puşcărie a unor asemenea elemente pernicioase viitorului ţării.

Să se opună oare îndatoririi societăţii de a se preocupà de reeducarea unor asemenea elemente faptul că s'ar lovì prin acest procedeu, în drepturile puterii părinteşti?

Vom aveà, în cursul acestui studiu, prilejul să cercetăm mai deaproape această latură a problemei. Acì mă mărginesc să-mi fac profesia de credinţă că privesc familia ca aşezământul sfânt, a cărui menire e de a îngrijì mai cu seamă de educaţia morală a copiilor. Totuş înţeleg că ori de câte ori nepăsarea, incapacitatea sau reaua voinţă a părinţilor sau tutorilor pune în primejdie desvoltarea normală a odraslelor sau pupilelor lor, Statul, prin autoritatea judecătorească, să aibă posibilitatea de a pronunţà pierderea în total sau în parte a drepturilor părinteşti consfinţite prin codul nostru civil. In interesul copiilor ca şi în interesul societăţii, Statul are a intervenì în toate cazurile de pericol moral pentru cei nevârstnici. Firește că legea va stabilì garanţiile cuvenite ca să se evite orice abuz de putere, fie din partea autorităţii părinteşti, fie din partea Statului când acesta intervine spre a luà asupra-şi educaţia minorilor.

Se va mai obiectà poate că sistemul acì preconizat, ducând la întemeeri de diverse aşezăminte de reeducare, de îndreptare a prea numeroşi minori, s'ar îngreuià bugetele Statului, ale judeţelor şi comunelor cu cheltueli aproape neexistente astăzi. Obiecţie serioasă, desigur. Dar suntem în drept a nădăjduì că sporirile ce se vor face cu aceste aşezăminte

vor merge mână în mână cu scăderi de cheltueli la întreținerea penitenciarelor propriu zise.

In toate țările înaintate în cultură, din America și din Europa, Statul și-a asumat, fie direct, fie cu ajutorul societăților de patronaj, reeducarea morală *și* a copiilor nedelicvenți dar în pericol moral, atât prin legi speciale cât și prin creare de institute de reformare, după cum o constată și expunerea de motive a anteproiectului.

Nu e locul de a intrà în amănunte. Reproduc acì numai câtevà texte din legislația unei singure țări, spre a ne încredința, printr'o pildă câtă extindere se dă aiurea concepției, că societatea organizată are datoria de a-și întinde brațul său ocrotitor asupra *tuturor* minorilor în pericol moral.

Iau drept asemenea pildă edificatoare Codul civil german promulgat la 1896, la elaborarea căruia au conlucrat cei mai de seamă jurisconsulți ai imperiului, într'un interval de peste 20 de ani, dela 1874 până la 1895.

Iată cum sună § 1666 din acel cod:

„Când buna stare sufletească sau trupească a copilului e periclitată prin faptul că tatăl abuzează de dreptul său de a îngriji de persoana copilului, îl neglijează sau se face vinovat de o purtare neonorabilă sau imorală, atunci tribunalul de tutelă are a luà măsurile cuvenite pentru înlăturarea pericolului. Tribunalul de tutelă poate dispune, îndeosebi, ca copilul să fie încredințat, spre educare, unei familii onorabile sau unui institut de educație sau de îndreptare".

Iar § 1838 al aceluiaș cod se exprimă astfel:

„Tribunalul de tutelă poate dispune ca pupilul să fie încredințat, spre educare, unei familii onorabile sau unui institut de educație sau de îndreptare. Dacă grija de persoana pupilului e în sarcina tatălui sau a mamei, atunci dispoziția menționată nu se aplică decât în condițiunile § 1666".

Adaug, drept lămurire: Primul din aceste două paragrafe, 1666, care, potrivit § 1686, se aplică întocmai și mamei, când ea exercită puterea părintească, presupune întotdeauna o *vină* din partea părintelui — tată sau mamă, — pe când, conform § 1838, tribunalul de tutelă poate intervenì *fără nici o restricțiune*, ori de câte ori găsește că este necesar. Motivul acestei deosebiri este că, în ultimul caz, legiuitorul nu

se loveşte de puterea părintească, pe care caută s'o atingă cât mai puţin cu putinţă şi nu voeşte să treacă peste ea, decât atunci când părinţii sunt vădit vinovaţi; când nu-s părinţi la mijloc, ci numai un tutore, legiuitorul se crede în drept să procedeze mai energic, atât în interesul copilului cât şi al societăţii, indiferent de are tutorele vreo vină ori nu.

Pe baza şi în limitele acestor dispoziţiuni din codul civil german din 1896, unic pentru toate Statele componente ale imperiului, rămase fiecărui Stat în parte latitudinea de a-şi făurì legea lui proprie pentru ocrotirea minorilor. Dintre aceste legi deosebite, cea mai importantă şi după care s'au modelat mai mult sau mai puţin celelalte, este fără îndoială *legea prusiană din 2 Iulie 1900*[1]).

In conformitate cu această lege (§ 1), educaţia „forţată" sau „ocrotitoare" sau „obligatorie" — cum aş propune să fie denumită — se întinde asupra minorilor cari n'au 18 ani împliniţi: 1. Când aceştia cad sub prevederile paragrafelor 1666 sau 1838 ale codului civil şi se constată că această educaţie este necesară spre a împiedecà decăderea lor; 2. Când ei au săvârşit infracţiuni pentru care, din cauza vârstei, nu pot fi urmăriţi în penal, însă se impune educaţia obligatorie în vederea faptei săvârşite şi a mediului din care trebuesc scoşi, spre împiedecarea şi mai marii lor decăderi: 3. Când, în afară de aceste cazuri, educaţia obligatorie e necesară din cauza insuficienţei înrâuririi educative din partea părinţilor sau altor educatori sau a şcolii pentru împiedecarea complectei lor decăderi morale.

---

[1]) *„Gesetz ueber die Fuersorgeerziehung Minderjähriger vom 2 Juli 1900"*. Lege pentru „educaţia ocrotitoare" sau „asistenţa" minorilor din 2 Iulie 1900. Termenul *„Fuersorgeerziehung"* a fost introdus pentru întâiaş dată, în 1900, în legislaţia germană, înlocuind termenul vechiu *„Zwangserziehung"* educaţie *„forţată"*, consacrat până la acea dată. Motivul schimbării era că expresia „Zwangserziehung" adică „educaţie forţată" ar fi evocând ideea de *pedeapsă* şi ar face să rămână asupra copilului un stigmat, ceeace ar fi opus tocmai spiritului nouei legi care, departe de a fi penală, tinde la împiedecarea desvoltării germenului răului la minorii în pericol moral. *(Aschrott, Fuersorgeerziehung Minderjähriger, Zweite Auflage. Berlin 1907*, pag. 35 şi 36). Noul termen german s'a tradus în franţuzeşte prin *„Education protectrice"* de către belgianul *Collard* în broşura sa *„A la recherche de l'éducation protectrice en Prusse"*. Traducerea nu mi se pare fericită, căci nu se poate concepe o educaţie, care să fie „proteguitoare" sau „ocrotitoare". Aş prefera şi recomanda pentru educaţia aceasta impusă de stat expresia *„asistenţă"* sau *„educaţie obligatorie"*, după analogia noţiunii *„învăţământ obligatoriu"*.

Tot ce am voit să demonstrez prin reproducerea acestor texte de lege este că, în alte ţări, copiii în pericol moral nu sunt lăsaţi în voia soartei şi că nu se aşteaptă, spre a li se reface educaţia, prealabila izbucnire a relelor lor înclinaţiuni în săvârşire de fapte criminale. Nu cred să se îndoiască cineva că s'ar puteà îmmulţì asemenea pilde, până a se acoperì numărul lor cu numărul ţărilor civilizate de pe glob.

Aşà fiind, se cuvine să ne înălţăm şi noi la nivelul celorlalte ţări. Propun, în consecinţă, următoarea complectare a art. 179 din proiect:

„Contra copilului sau adolescentului care se dedă la prostituţie, cerşetorie sau vagabondaj se vor aplicà dispoziţiunile din art. 166, chiar dacă n'a săvârşit vreo infracţiune.

Deasemenea se vor aplicà dispoziţiunile aceluiaş articol copilului sau adolescentului cu privire la care se va constatà de autoritatea judiciară, chiar dacă el n'a săvârşit o infracţiune, că se află în pericol moral, fie din vina părinţilor sau a tutorilor, fie fără vina lor, fie din lipsă de familie, care să-i călăuzească şi să-i ocrotească.

Prin înglobarea în lege şi a minorilor *neinfractori* ieşim învederat din cadrul codului penal propriu zis. Deaceea se şi impune întocmirea unei legi speciale, cuprinzând toate dispoziţiunile privitoare la minori.

Am arătat mai sus [1]) că un cod al minoratului ar aveà a cuprinde toată materia prevăzută în anteproiectul de lege din 1923 pentru represiunea minorilor infractori, adică atât normele privitoare la responsabilitatea penală a lor cât şi cele privitoare la organizarea judiciară şi la procedura de urmat, deci la organizarea tribunalelor de copii şi adolescenţi. In urmă am mai stabilit că acelaş cod are a cuprinde într'însul şi dispoziţiuni privitoare la minorii nedelicvenţi, dar în pericol moral [2]).

In vederea indisolubilei legături dintre deosebitele laturi ale problemei minorilor se înţelege dela sine că în acelaş cod are a-şi găsì locul întreaga organizare *a societăţilor de patronaj şi a institutelor de ocrotire şi îndreptare,* de care s'a şi ocupat consiliul legislativ în anteproiectul său de lege

[1]) Vezi pag. 586 şi 587.
[2]) Vezi pag. 587 şi urm.

pentru organizarea tribunalelor de copii şi adolescenţi, precum şi a instituţiunilor de ocrotire şi îndreptare [1]).

In vederea aceleaşi legături n'ar trebuì să lipsească din codul minoratului dispoziţiunile de drept civil referitoare la *puterea părintească* şi la *cazurile de pierdere sau limitare a acestei puteri* în interesul salvării minorului în pericol moral; deasemenea nici *penalităţile* ce au a fi aplicate adulţilor în genere şi ascendenţilor şi tutorilor îndeosebi *pentru crime sau delicte săvârşite asupra minorilor*. Am aveà atunci concentrate şi sistematizate aceste penalităţi în codul minoratului, în loc de a le vedeà împrăştiate în variate capitole ale codului penal. Din această categorie de penalităţi fac parte cele prevăzute de autorii *proiectului* sub articolele: 142 (cooperarea infractorilor majori cu minori), 405—409 (vagabonzii şi cerşetorii minori), 450, 452, 454, 457 (atentate contra bunelor moravuri), 466—470 (delicte contra unui copil), 471—474 (răpire de minori).

Menţionez, în treacăt, că, spre surprinderea mea, n'am găsit în proiect o dispoziţie specială pentru părinţii, ascendenţii sau tutorii cari se fac vinovaţi de *maltratarea*, fie fizică, fie morală, a copiilor. Parcă n'ar fi şi părinţi denaturaţi pe lume! Omisiunea nu se făceà, dacă se tratà problema minoratului, în toată amploarea ei, într'o legiuire deosebită.

Incheiu acest capitol cu exprimarea, încă odată, a dezideratului de a se concentrà toate chestiunile relative la minori într'un *cod special al minoratului*.

C. Meissner

(Va urmà).

---

[1]) Alexandru N. Gane, Discurs etc. menţionat mai sus, pag. 587.

ŞCOALA ROMÂNEASCĂ [1]

Afirmarea culturii româneşti la Iaşi, acum un secol

Câte idei greşite nu se impun decât prin necunoaşterea adevărului adevărat! Câtă vrăşmăşie nu se naşte şi dăinueşte, fără nici un motiv serios, doar prin repetarea unor formule sonore! Cum se uită uşor iniţiative şi fapte de mare importanţă, şi se repetă veşnic pomenirea unor lucruri mai puţin însemnate!

Acum o sută de ani, s'a luat la Iaşi iniţiativa covârşitoare a creiării unei culturi naţionale. Şi nu s'a luat numai iniţiativa; s'a înfăptuit o instituţie culturală de căpetenie pentru cultura românească „*Academia Mihăileană*", al cărui întemeetor a fost Mihai Vodă Sturza şi al cărui suflet viu şi clar-văzător a fost Gheorghe Asaky.

Dacă ne duce mintea la începutul veacului al XIX-lea şi în cursul primului său pătrar, la Iaşi, ca şi în restul principatelor româneşti, mai multe culturi se ciocneau între ele. Domnia Fanarioţilor, atât de hulită şi pe nedrept hulită, adusese în Ţările Dunărene licăririle culturii bizantine şi de n'ar fi decât atât, n'ar trebuì să se uite aceasta. Dar istorici mari şi bine informaţi au început să facă dreptate în această privinţă. Ajunge să amintim numele lui Neculai Iorga. Alţii vor venì şi legenda ponegririi unei epoci care a avut şi merite, pe lângă scăderile inerente timpurilor, se va năruì, rămânând în locu-i lumina adevărului.

Este sigur că perioada Domnilor Fanarioţi a fost pătată de dorinţa de îmbogăţire grabnică a stăpânitorului şi a oamenilor lui. Dar oare şi înaintea lor şi după dânşii, până în zilele noastre, n'au mai fost şi alţii cari au căzut în aceleaşi păcate?

---

[1] Vezi «Covorbiri Literare» anul 64, Ianuarie şi Martie 1931.

Aşezaţi geograficeşte între Turcia şi Rusia, în mod firesc am fost expuşi bântuirii relelor — năravuri care domneau nestânjenite şi deoparte şi de alta. Pe atunci se chemau „angarale" şi „bacşiş". După marele războiu al întregirii ţării, ele au fost botezate „filodorme", „comisioane" şi „şperţuri". Să dea Dumnezeu să dispară pe vecie sub orice nume sau mască ar puteà împrumutà.

Cu toate relele sale domnia Fanarioţilor ne adusese şi binele unei influenţe culturale care se legà cu antichitatea greacă.

De altă parte, în Transilvania o parte dintre români se unise cu Biserica Romei. Bursieri fusese trimişi acolo, la şcoala „de Propaganda Fide". Ei se întorceau cu o cultură mai largă şi cu simţul latinităţii noastre foarte desvoltat. Dar aduceau cu dânşii netăgăduit şi unele răsunete ale vrăşmăşiei dintre Apus şi Răsărit, dintre Biserica Romei Catolice şi cea a Constantinopolului ortodox. Mulţi dintre aceşti ardeleni au venit în Principate, aducând în serviciul Ţărilor Româneşti cultura lor, înflăcărarea conştiinţei lor de scoborîtori ai bătrânei Rome şi desigur reminişcenţile pornirei de vrăşmăşie a Apusului contra Răsăritului.

Consecvenţi cu aceste sentimente ei au colaborat la înfiinţarea primelor şcoale româneşti, au urmărit cu străşnicie purificarea limbei româneşti de cuvintele bănuite de origine nelatină şi au întemeiat curentul vrăjmăşesc asupra epocei de influenţă bizantină în Principatele Dunărene. Se ştie cu câtă energie marele cărturar August Treboniu Laurianu a strâns într'un „Dicţionar românesc" toate cuvintele de origine latină, aruncând la sfârşit într'un „Glosar" cuvintele româneşti de altă origină.

Se ştie cum la Iaşi, Săulescu a urmărit distrugerea cuvintelor de origină străină sau chiar a neologismelor franceze, voind să le înlocuiască cu vorbe noi de pură latinitate, dar de o factură stranie. Cuvântul *„prosop"*, nefiind de neam bun, trebuià înlocuit prin *„mânu-şterge"* sau chiar *„mânu-ştergur"*. Deasemenea neologismul „cravată" urmà să fie aruncat la coş şi înlocuit prin *„gât-leagă"* sau chiar *„gât-legău"* şi celelalte.

După Săulescu, şi alţii au căzut în aceleaşi absurdităţi.

Ba poate că la Iaşi, şcoala Bărnuţiană a prelungit epidemia latinească mai mult timp decât la Bucureşti. Acum vreo 50 de ani mai erà profesor de drept roman la Facultatea juridică a Universităţii Ieşene răposatul Petre Suciu, care predà, scrià şi impuneà studenţilor săi să vorbească şi să scrie o limbă păsărească. Pe vremea aceea se mai tipăreau teze de licenţă în drept. E o frumuseţe să citeşti vreo tează de acelea, în partea ei de Drept roman. Imi amintesc că un student strălucit, ajuns mai târziu înalt magistrat şi mort Consilier la Inalta Curte de Casaţie, Teodor Crivătz, nu a putut niciodată să treacă examenul cu Suciu fiindcă răzeşul din ţinuturile Neamţului refuzà categoric să vorbească pe „latinie" cum cereà profesorul său. Teodor Crivătz, a trebuit să vină în Bucureşti ca să-şi ia licenţa în drept. Şi totuşi de douăzeci de ani „Junimea" luptà la Iaşi pentru limba românească curată şi firească.

Aşà dar în prima jumătate a veacului al XIX-lea, au fost în prezenţă la Iaşi ca şi la Bucureşti cultura grecească, reprezentată prin vechile şcoale ale dascălilor greci şi cultura latinească, reprezentată prn profesorii ardeleni şi bucovineni, cei mai mulţi uniţi.

Mai erau la Iaşi şi câtevà şcoale particulare franceze, în care fiii de boeri modernişti erau crescuţi în cultura Parisului; pe când tinerele fete de boer erau crescute de guvernante franceze sau poloneze, în aceeaş cultură.

Domnitorul Mihail Sturza îşi trimisese amândoi copiii la studii în Franţa şi împreună cu ei plecase şi alţi copii de boeri, printre cari Mihalache Cogălniceanu şi cei doi fraţi Alecsandri, Vasile şi Dumitru, cei doi fraţi Cuza, şi alţii. Tinerii întorşi dela Paris erau înflăcăraţi protagonişti ai culturii franceze. Boerii bătrâni îi poreclise „bonjurişti şi duelgii".

Astfel la începutul veacului al XIX-lea, mai cu seamă în primele trei patru decenii, se găseau în prezenţă la Iaşi reprezentanţii vechii culturi eline, reprezentanţii nouii culturi franceze şi începuturile unei culturi româneşti-latineşti venite, ca şi în Muntenia, cu primii dascăli ardeleni. Este lucru de admirat că Mihail Sturza a creat un întreg învăţământ naţional, adevărat moldovenesc, curat şi foarte puţin influenţat de culturile străine învecinate. Meritul covârşitor a fost a lui Gheorghe Asaky. Şi el fusese în Italia şi el trăise sub in-

fluenţa reminiscenţelor strămoşilor noştri; dar nu trecuse pe la propaganda Fide. Aveà dragostea latinităţii, dar nu furia şi învrăjbirea catolică.

In Academia Mihăileană s'a vorbit şi predat moldoveneşte curat şi chiar ardelenii veniţi acolo au vorbit o limbă mult mai curată, mult mai literară decât cea preconizată de Săulescu, de Şcoala Barnuţiană şi de Blăjeni [1]). Reacţiunea Junimei, începută mult mai târziu, a combătut apucături greşite începute şi ele mult mai târziu. Academia Mihăileană a suferit foarte puţin de asemenea deviaţiuni. Repetăm că marele merit a fost al lui Gheorghe Asaky, adevărat creator al naşterii (nu al renaşterii) culturii româneşti.

Totuş, începuturile Academiei Mihăilene au avut de luptat cu greutăţi. Mulţi credeau şi spuneau că limba moldovenească nu poate servì pentru predarea diferitelor ştiinţe şi literaturi. Ii lipseà terminologia indispensabilă, care existà gata în greceşte, în latineşte şi în franţuzeşte. Cei ce răsfoesc şi citesc colecţia Albinei lui Asaky, găsesc acolo şi sfaturi de puternic bun simţ care îl apărau de greşelile în care au căzut Săulescu şi Blăjenii. Asaky ne spune că limba este o fiinţă vie care trăeşte şi creşte firesc în mediul unde se desvoltă şi nu trebuie forţată spre forme nenaturale, oricât de bune ar fi temeiurile şi intenţiile fabricanţilor de cuvinte pure.

Colegul şi prietenul meu, d-l Profesor D. Pompei a cercetat cu amănuntul în 1906 vechile arhive ale Academiei Mihăilene şi ale Liceului Naţional din Iaşi, care i-a urmat. Profesorul Pompei a întocmit atunci o monografie foarte interesantă şi bogat documentată asupra acelei mari instituţiuni culturale. Din nefericire, Ministerul de Instrucţie a găsit prea costisitor să publice aceà lucrare pentru Expoziţia jubiliară a Regelui Carol I. S'au publicat numai unele părţi, poate cele mai puţin importante. Eu rog pe colegul Pompei să ne aducă manuscrisul său de acum 25 ani. Locul lui este în această bătrână revistă românească, care a deschis atâtea căi noui şi

---

A se vedea interesantul studiu biografic asupra Profesorului Ioan Popp de P. Cazanachi Iaşi, revista Adamachi anul XVI No. 1). Biblioteca Universităţii Ieşene păstrează manuscrisul acestui profesor ardelean, cuprinzând cursul său de Geometrie analitică, scris într'o limbă literară curată, deşi avea nevoe de mulţi termeni ştiinţifici cari lipseau vechei limbi moldoveneşti.

sănătoase pentru viitor şi a înregistrat atâtea ştiri şi documente preţioase pentru trecutul culturii naţionale.

Acei cari nu aveau încredere în începuturile şcoalei româneşti, au isbutit după puţini ani să convingă pe Mihai Vodă Sturza ca să transforme Academia Mihăileană într'un liceu francez sub direcţia Profesorului Maisonabe. Scurtă eclipsă care dovedeşte mai mult puterea concepţiei sănătoase a lui Asaky. Cu toată marea strălucire a culturei franceze, cu tot entuziasmul tinerilor bonjurişti, Academia Mihăileană, curat moldovenească a renăscut din cenuşa sa.

Bătrânii istoriseau un incident de mică importanţă care a prilejuit revenirea la Şcoala românească. Incident destul de hazliu.

Maisonabe organizase liceul francez după chipul şi asemănarea liceelor pariziene. Un asemenea liceu nu puteà, firește, să fie încălzit cu vechi sobe moldovenești de zid. Academia erà instalată în două case vechi boereşti; departe, la stânga şcoala, de cealaltă parte, peste stradă, internatul. Camerile internatului nu erau prea mari. Maisonabe a pus să se dărâme unele ziduri despărţitoare ca să unească două-trei camere într'un mare dormitor. Zidurile s'au dărâmat lăsând la mijloc câte un puternic stâlp de zidărie, lipit de care s'a construit de fiecare parte câte un imens cămin, ca în vechile castele medievale. Căminurile erau mari, de se puteà aruncà în ele despicătura de lemn netăiată; dar ca toate căminurile încălzeau puţin şi, pe iernele grele dela Iaşi, elevii tremurau de frig în dormitoarele mari medievale ale lui Maisonabe. De acì s'a întărit curentul puternic contra liceului francez şi în scurtă vreme s'a revenit la şcoala românească, la Academia Mihăileană creată de Gheorghe Asaky încălzită cu sănătoase sobe moldovenești şi cu cel mai cald avânt de cultură naţională.

* * *

In Academia Mihăileană au venit să profeseze români din toate ţinuturile româneşti; dar majoritatea profesorilor a fost totdeauna băştinaşă moldovenească, vorbind şi scriind o limbă

curată şi firească, din care „Junimea" a făurit limba literară românească.

Academia Mihăileană a fost cel dintâiu şi cel mai puternic instituit de redeşteptare culturală românească. Cinstea întreagă îi revine lui Gheorghe Asaky şi colaboratorilor săi. Dreptatea cere să li se recunoască aceasta în toate ţinuturile româneşi.

E. A. Pangrati

MOARTEA SĂRACILOR

— Ch. Baudelaire —

Pe noi, vai! numai moartea ne face să trăim,
Căci ea e scopul vieţei şi singura speranţă
Ce, zilnic, ca un balsam, ne'ncântă şi ne fură
Şi veşnic ne îndeamnă să mergem înainte;

Prin ploaie şi furtună, prin viscole cumplite,
E singura lumină în zarea 'ntunecată;
E scumpa noastră casă înscrisă 'n cartea vieţii,
Ce pururi ne aşteaptă cu masa pregătită;

E Ingerul ce ţine în mâna fermecată
Şi somnul ca şi harul de vise minunate;
E patul nostru veşnic mângâietor şi dulce;

E gloria divină ca şi grânarul mistic;
E-averea noastră 'ntreagă şi patria străveche,
Şi poarta care duce spre Zări necunoscute!

Al. T. Stamatiad

ALT FOLKLORIST SAXO-ROMÂN: FR. WILHELM SCHUSTER [1])

I

Dela întâia pagină a lucrării sale [2]) Fr. W. Schuster ne informează că poeziile populare — româneşti le-a cules înainte de anul 1848 — deci în acelaş timp în care şi I. Marlin culegeà în aceeaş regiune a Transilvaniei.

Şi anume, cele mai multe *(meist)* dela *fete* pricepute!

Schuster, culegeà şi dintr'un interes istoric. Culegându-se obiceiurile poporului, superstiţiile şi poezia s'ar dovedì, ziceà el, că Românii se trag „fără îndoială" din acel *Urstamm* sau *Urvolk* — popor primordial — care a locuit în Transilvania înainte de Romani.

Schuster, culegând, a avut impresiunea că la noi tradiţiile şi mai ales poeziile au o vieaţă „care izvorăşte încă mereu, din plin". Se pare că acest fenomen de producţiune îl încântase.

El deosebià: poveşti, tradiţii, legende şi — ca gen umoristic — anecdotele despre Ţigani; apoi (ca „genuri ritmice"): cântecul liric, cântecul de joc, romanţa, proverbul, cimilitura, descântecul, vraja, versurile copiilor şi „semipopularele" colinde.

---

[1]) *Friedrich Wilhelm Schuster* s'a născut în Sebeş, în anul 1824. Inainte de a fi bacalaureat a cunoscut pe Herder şi Ossian (în Sibiu). In Germania a cunoscut scrierile fraţilor Grimm; epopeea germană (Nibelungii) i-a explicat-o profesorul Haupt; iar literaturile asiatice Brockhaus. Intors acasă (unde a fost profesor, dela 1846) s'a ocupat cu germanistica, în sens complet al acestui cuvânt. Poet, a scris poezii editate (a 2-a oară) în anul 1869; a scris şi o tragedie *(Alboin und Rosimund)*. Erà firésc ca unui suflet astfel înzestrat să nu-i scape nici frumuseţile poeziei populare româneşti depe valea Mureşului. Erà tânar, de vreo 24 de ani, când a început a le culege; ca şi I. Marlin, după anii 1861—1862, când a formulat lucrarea raportată aici de d. G. Bogdan-Duică, Schuster s'a ocupat numai cu poveştile germane şi cu mitologia germană. *(Nota Redacţiei)*

[2]) *Programm des evangelischen Untergymnasiums und der damit verbundenen Lehranstalten in Mühlbach, am Schlusse des Schuljahres 1861—1862 veröffentlicht vom direktor Fr. Wilhelm Schuster. Hermannstadt 1862.* — Paginile 3—28.

Impresionat de astfel de comori Schuster, care şi pe la 1862 culegeà mai departe, se gândià la o ediţie a cântecelor româneşti, în *original,* ceeace fireşte ar fi o datorie a învăţaţilor români, adăugà el [1]).

In lucrarea sa, Schuster se ocupă, însă, numai cu cântecul liric şi cu romanţa.

1. *Lirica* a împărţit-o în *trei* clase:

a) Contemplarea elegică a naturii sau a vieţii familiare şi extrafamiliare;

b) Poezia de amor;

c) Cântecele umoristice şi satirice.

La toate clasele Schuster indică temele, motivele, *conţinutul.* Dintre însuşirile prezentării estetice el accentuează numai tonul naiv **(a);** elegismul, dar şi gluma uşoară, melancolia adâncă şi desperarea sălbatică din **b;** ironia uşoară dar şi crudă din **c.** Clasa **c** i s'a părut mai redusă, decât celelalte mai puţin cultivată de poporul nostru.

Caracteristica aşà ziselor *„romanţe"*, lirico-epice pe care nu vrea să le numească *balade* — din cauza stilului şi a formei externe — este aceasta: „Şi aici se află clase, dar marginele lor se îmbucă între sine. Unele au acţiune puţină şi prin aceasta se apropie de poezia lirică; altele cântă pe haiduci; multe au subiecte puternic-mitice; altele, povestnice sau tradiţionale; dar este de observat că mitul şi tradiţia românească au forme foarte povestnice". Motivul iubirei între frate şi soră îi bătù la ochi lui Schuster, care-l datează dinainte de creştinizare. „Infăţişarea stilistică este de regulă liniştită, adeseori larg epică".

Ca alt semn bun despre atenţia culegătorului sas traduc şi observarea specifică: „Poeziile lirice şi epico-lirice au puţine formule, expresii şi versuri repetite. In lirică: *frunză verde; bade bădişorul meu; mândră mândruleana mea; fă-mă, Doamne, ce mi-i face.* In romanţă, începutul ei: *el din graiu aşa grăià.*

Observările despre metrica populară: troheul, etc. sunt

[1]) Acestora le cereà (foarte raţional) să nu schimbe *nicio vorbă* din ce aud dela ţărani şi ţărance şi să se lepede de tendinţa latinizărilor de invenţie „erudită".

puţine. Un *„deosebit efect"* i-a făcut lui Schuster un fragment de romanţă:

Când tu mi-i face pod de-argint
Peste pământ;
Când tu mi-i face pod de ceară
Peste ţară;
Când tu mi-i face pod de-aramă
Peste vamă.

Armonia vocalică şi blândeţea remarcabilă a accentului românesc încă nu i-a scăpat lui Schuster.

Nici bogăţia rimelor nu i-au scăpat.

Alte observări (reduse), despre strofă şi refren, azi n'au nici o importanţă.

Importantă este, însă, observarea următoare privitoare la o idee amintită şi mai sus, la *producţiunea* poetică: „Poeziile româneşti le produce şi le răspândeşte chiar poporul; şi'n mulţimea lui nu se află aproape nimeni care să nu şie cântă. Este surprinzător ce uşor se nasc aceste poezii şi cu ce belşug. Eu însumi am fost de mai multe ori martor la aceasta. Cunoscătoare de cântece sunt mai cu seamă fetele; sunt fete care pot recită 80—100 cântece şi romanţe".

Poezia lăutarilor, studenţilor, popilor, Schuster o deosebeşte de cea descrisă până aici; ea nu-i pare pur-populară; şi deaceea adaugă o idee vrednică de considerare: „Toate fenomenele acestea ne îngăduesc a recunoaşte că poezia populară românească se află încă într'o epocă de înflorire, dar şi că în curând va fi ajunsă la sfârşitul acestei epoci; ceeace şi starea culturală a naţiunii ne-ar permite a gâci". După Schuster înaintarea noastră culturală pregăteà sfârşitul epocei de înflorire.

Asupra valoarei *istorice* a poeziei, Schuster nu a voit să se pronunţe; pentru aceasta el mai cereà alte publicaţii [1]).

Despre valoarea *estetică*, Schuster a rostit o judecată scurtă: că'n orice casă şi'n orice literatură, este şi gunoiu, şi la noi. Dar apoi: „In general *trebuie* să mărturisim, însă, că *frumosul* precumpăneşte în număr mare. Fireşte şi aici eu consider numai poezia lirică şi romanţa. Cântecul ne descopere îndată melancolia blândă din acele pilde în care este vorba despre natură şi vieaţă, apoi gingăşia şi văpaia cân-

[1]) Deşi cunoşteà pe V. Alecsandri (Iaşi 1853).

tecelor de iubire. Desvoltări de simțiri și situațiuni grandioase și profunde *nu* găsim; pentru așà cevà, totul este prea scurt; fiecare cântec este numai ca o suflare, ca un suspin izolat, ca o respirare adâncă din fundul inimei, dar *tot* plin de *căldură* și *adevăr*, într'o limbă totdeauna suficientă, limpede, niciodată întunecată, luptătoare cu ideea, și, de regulă, cu o încheere de rotunjire aproape epigramatică. Cântecele umoristice și cele satirice sunt, ce-i drept, dure, dar adeseori de un spirit potrivit. Bucăți care jignesc sentimentul moral cum se întâmplă adeseori în strigături *(Tanzreim)* — are și geniul acesta, dar puține. Spiritul și satira poporului se abat adeseori spre duritate — dar la un popor pe această treaptă culturală aceasta nu trebuie să ne mire; ne miră chiar că nu se întâmplă mai des. Din acest punct de vedere *romanței* i se fac mai puține imputări; în ele dreptatea poetică este realizată în măsura cea mai deplină. Insă, din punct de vedere al stilului, romanțelor li se poate obiectà că adeseori nu ajung la un sfârșit mulțumitor; și că, după câte o desvoltare de cele mai multe ori întinsă *(breit)* și după descripțiuni adeseori foarte bombastice, la urma urmelor, se pierd ca în nisip, fără rezultat mișcător *(ergreifend)*. Totuș romanța lui Manole *(Mănăstirea Argeșului)* nu este singura care, pe temeiul subiectului, al compoziției și al prezentării, poate fi numită excelentă. Printre cele mai frumoase romanțe trebuie să numărăm și câtevà mitic-alegorice. Dacă-i vorba să comparăm acum amândouă genurile, eu socotesc că poezia populară a Românilor este mai puternică în lirică decât în romanță. In amândouă sfera materiei nu este mare; este mult mai îngustă decât în poezia națională a altor popoare; și s'ar puteà crede că acest fapt împreunat cu uniformitatea metrului trebuie să aibă ca urmare, o monotonie obositoare, ceeace la melodile acestui popor se întâmplă într'adevăr. In romanță, tratarea veșnic aceeaș are un efect de acest fel; dar în lirică, deși materia este uniformă, există o variațiune nesfârșită și o prospețime constantă, pricinuite de întorsături extrem de naive și surprinzătoare, prin schimbări de situații de fond, prin sentimentele diferite depuse în diferite cântece, prin schimbătoarea coloratură a umorului suflat pe deasupra lor".

Caracteristica lui Schuster este, de sigur, mai profundă

decât a lui Marlin. Ea nu este numai o impresie, ci şi o privire în psihologia poeziei caracteristice. Se simte în ea căutătorul de frumuseţi, trecut printr'o şcoală specială şi plin de dragoste pentru *orice* poezie populară.

II.

Pentru a ilustrà modul de traducere fidelă al lui Schuster, copiez câtevà exemple.

Din dezastrul dela 1848—49 îi scăpaseră peste 200 de poezii. In lucrarea de faţă a tradus numai 78, grupate în *Natur und Lebensweh* (1—19), *Liebeswonne und Liebesweh* (20—52), *Scherz-und Spottlieder* (53—68), *Romanzen* 69—78). Lucrările folcloriştilor saxo-români ar meritâ o retipărire într'un volum; care nu s'ar mărginì numai la Marlin şi Schuster şi care ar reprezentà curiozitatea sau setea germanistică de-a ne cunoaşte literatura populară. Ideea aceasta mi-a trezit voinţa de-a scrie schiţele despre Marlin şi Schuster.

G. Bogdan Duică

Wandle Gott, so es dein Wille,
Wandle mich zum Guckuklein
Droben an dem Waldesrain!
Dass mein Ohr mit Freuden hört,
Wie der Altfluss brausend fährt,
Weisse Stein im Bett umkehrt,
Dass es auch die Mutter hört,
Wenn sie vor der Thüre kehrt,
Oder weinend sitzt am Heerd,
Und von Vögeln Kund begehrt!
„Vöglein!" — spricht sie — Vöglein schön!"
Hast nicht meinen Sohn gesehn?
Ach! ich hatte einen Sohn,
Der verschollen lange schon.

Von der Marosch bis zum Weiher
Lodert einer Kerze Feuer;
Tag beregnets, Nacht beschneites
Aber Niemand löscht die Gluth
Als das Herz mit Thränen fluth.

Freund, von Kronstadts Auen weit,
Komm zu mir zur Abendzeit,
Bind dein Rösslein an die Hecken,
Tritt ins Zimmer ohne Schrecken,
Wisse, der dir Furcht erregt,
Hat sein Haupt in Staub gelegt!

Bursche ruhn in Waldesraum
Fünfe unter jedem Baum —

Doch am Baum dort an dem Wege
Streckt sich einer mit der Süssen,
Die ihm kauert zu den Füssen.
„Nun — beginnt sie — sage mir
Freund, wornach gelüstet dir?"

Liebchen, es gelüstet mir
Nach der schwarzen Himbeerknolle,
Nach des Büchleins Eisesscholle,
Und nach einem Trunke gut
Aus der Donau kühler Fluth".

Liebster, allerliebster Freund,
Bist erwachsen und doch thöricht:
Längst verging der Beere Blut,
Eis zerschmolz in Sommersgluth,
Donau wärmte ihre Fluth".
Er darauf entgegnet fein:
„Liebechen, süsses Liebchen mein!
Beere ist dein Aeugelein,
Wenn es guckt in meins hinein;
Kühle Fluth ist deine Lippe,
Wenn ich ihr den Kuss entnippe;
Schauernd Eis dein Leib mich dünkt
Wenn er neben meinen sinkt".

Vor dem Thore von Byzanz,
Auf dem Haupt den Blumenkranz,
Lehnt ein Bursch auf seiner Lanz,
Und zur Mutter spricht er hier:
„O vermähl die Schwester mir!
Bin gewallt durch alle Reiche,
Fand nicht eine die ihr gleiche,
Nicht wo man die Gürtel stickte,
Nicht wo man die Blumen pflückte
Oder sich mit Borten schmückte".
Doch die Schwester drauf begann
„Werden sollst du nicht mein Mann,

Eh du eine silberne Brücke lässt werden
Weit über die Erden,
Eh du aus Wacks die Brücke gespannt
Wohl über das Land,
Eh du aus Kupfer sie baust einmal
Ueber Berg und Thal!"

Und noch weiter sprach sie dann:
„Werden sollst du nicht mein Mann,
Eh du mir als Hochzeitsmutter
Ladest zu dem Hochzeitsmahl
Heil'ger Sonne heil'gen Strahl,
Eh du mir zur Hochzeit ladest
Auch den Mond, der droben thront
Und die beiden Lucifer!".

„Denn" — so sprach sie noch die Schwester:
„Eh 'ich Braut des Bruders werde,
Lieber mich im Flusse betten,
Oder fern auf Felsenstätten,
Oder bei des Moores Kröten!".

DAPHNIS, DANSATOAREA DIN CORINTH

Un trup subțire, înalt și mlădios, a cărui piele, bronzată de soare, amintește catifelarea parfumată a fructelor din Orient. Mișcările ei au armonia unei statuete de Tanagra, căreia un farmec i-ar fi dăruit viață. Pentru a desăvârși această minune a firii, Zeus a încununat capul Daphnei cu păr negru ca nopțile fără stele, îngăduindu-i să păstreze în ochi ceva din albastrul cerului divinei Hellade.

In tot Corinthul nu este ființă mai frumoasă și mai mândră ca Daphnis. Când trece pășind agale pe lespezile de marmoră ale drumului ce duce la Agorà, oprindu-se ici și colea spre a-și alege din galantar un juvaer sau o stofă, privirile bărbaților o însoțesc, cerșindu-i un zâmbet. Femeile o urăsc, temându-se de mrejele ei. Nici una însă nu se încumetă să se atingă de ea, căci toate cunosc dragostea lui Patrocle Demetrios pentru Daphnis dansatoarea. Dragoste, de altfel, neîmpărtășită. Dar asta puțin importă. Căci Patrocle are răbdare, bani și onoruri, încât este sigur că va izbuti să o aibă a lui, până în cele din urmă, pe Daphnis dansatoarea.

Locuința ei este cea din urmă pe drumul ce duce la templul Aphroditei. Ea și-a ales-o acolo, părându-i-se că din vârful muntelui, unde se află templul, acesta o ocrotește. Și-apoi de acì până la templu îi erà și drumul mai scurt. Căci Daphnis dansà pentru Zeiță, de câte ori erau serbări în cinstea ei.

Două sute de robi lucraseră, din primăvară până în toamnă, la clădirea casei, iar marmora din care erà alcătuită fusese adusă cu corabia din insule, pentru a fi fără cusur. Nimic nu cruțase Patrocle pentru Daphnis: nici bani, nici vieți omenești. Iar în schimbul atâtor bogății, el nu-i ceruse decât să joace la toate serbările ce le dădeà în cinstea ei.

Daphnis îi îndeplinise dorința, dar nimic mai mult. Și totuș Daphnis nu era fericită, căci sufletul ei tânăr era dornic de dragoste, iar Patrocle se mărgineà s'o acopere cu aur. Adesea ședeà Daphnis dusă pe gânduri printre florile din grădina ce-i înconjură casa, cu ochii închiși, fără a se mișcà, se îmbătà de soare și de mirosul amar al portocalilor, ascultând șoaptele izvoarelor ce străbăteau grădina, șerpuind argintii printre stânci și verdeață. In ceasurile acelea nu-i era îngăduit nimănui să-i turbure liniștea, căci trăià un vis minunat, văzând împlinindu-i-se toate năzuințele tainice. Daphnis se știà frumoasă; și de aceea nu dăruise nimănui nici trupul nici sufletul, păstrându-le ca pe niște daruri nestimate, spre a le jertfì aceluia, care va ști s'o cucerească. Era până într'atât geloasă de frumusețea trupului ei, încât cu toate rugile și amenințările lui Patrocle, acesta nu putuse dobândì dela ea, să-și lepede vălurile sub care își ascundeà trupul, când dansà în fața lui. Una din rarele plăceri ale Daphnei era să coboare, în nopțile cu lună, până la țărmul mării, unde odată ajunsă, se culcà pe nisipul moale și cald încă, ascultând ceasuri de-a rândul povestea șoaptelor apei. Adesea adormeà, trezindu-se doar la răsăritul soarelui. Atunci își lepădà valurile și în cinstea soarelui ce răsăreà, dansà, așà cum ar fi dorit să joace pentru acela pe care l'ar fi iubit.

Din toate colțurile Helladei veneau străini spre Corinth să se închine, aducând jertfe zeiței, căci era în toiul serbărilor Aphroditei. Dansurile și orgiile se țineau lanț, căci cei veniți să se închine vroiau să guste totodată și farmecul preoteselor Aphroditei.

Câteva ceasuri doar în fiecare noapte se făceà liniște în oraș, atunci când, spre zorii zilei, sătui de petrecere și voluptate, oamenii cereau somnului o clipă de odihnă. Daphnis era istovită de oboseală: de nopți întregi era aproape nedormită, căci fiind cea mai frumoasă dintre dansatoare, fusese nevoită să ia parte la toate procesiunile. Prea istovită ca să coboare până la locuința ei, cât țineau serbările, ea se culcà într'un colț al templului, la adăpostul unei coloane, ce o ascundeà privirilor celor ce ar fi intrat pe neașteptate.

Intr'o noapte apăsător de caldă, Daphnis, cu trupul

frânt de oboseală, dormeà la locul ei obişnuit. O rază de lună strecurându-se prin uşa deschisă căderà pe un colţ de văl, strâns sub capul ei, drept pernă. Iar Daphnis, ştiindu-se adăpostită de întuneric, dormeà goală. Un tânăr, intrând în locaşul Aphroditei să se închine, privirea-i urmă distrată dunga argintie purtată de raza lunii până la colţul de văl. Urmând raza, tânărul se oprì în faţa stâlpului ce adăposteà pe Daphnis. Lângă coloană se oprì. In aceeaş clipă Daphnis, întorcându-se, faţa-i erà scăldată de lumină. Fără să şovăie, tânărul se plecă până la buzele ei şi o sărută binişor, aşà cum săruţi o floare prea înflorită, de teamă să n'o scuturi. Simţind prin somn căldura buzelor lui, Daphnis se trezì, ridicându-se speriată în picioare; iar spaima o făcù să uite că trupul îi erà gol.

Daphnis se uità la omul ce se aflà în faţa ei, părându-i-se că visează. Erà tânăr, erà frumos şi privirea lui îi pătrundeà în suflet ca o mângâere. El văzând-o astfel nu îndrăsnì nici o mişcare. Ii spuse însă cu blândeţe: „De ce te temi? Nu vezi cât îmi eşti de dragă? Nu înţelegi că n'aş puteà să-ţi fac vreun rău, căci în faţa ta sunt ca un copil. Sunt zile nenumărate, iubito, de când te privesc şi de când vin să mă rog Zeiţei să-mi îngăduie fericirea de a te puteà săruta. Azi mi-a îndeplinit dorinţa! Amintirea buzelor tale, îmi va încălzì sufletul, fiindu-mi mângâerea nopţilor fără de somn".

Daphnis ascultà uimită şi fiecare cuvânt îl întipăreà în inimă. De teamă ca el să nu-i poată cetì în ochi fericirea, ce simţeà că-i cuprinde întreaga fiinţă, ea îi poruncì să plece. Păşind anevoie, parcă s'ar fi desprins cu greu din acel loc, tânărul se îndreptă spre uşă. Iar de acì, întorcându-se spre Daphnis, îi spuse: „Dacă îmi ierţi îndrăzneala, tu care mi-ai intrat în suflet ca o vrajă, vino mâine la ţărmul mării, lângă stâncile de marmoră verde, unde se află corabia mea, ca să-mi iau rămas bun dela tine înainte de plecare şi să-mi fie calea luminată de frumuseţea ochilor tăi!". Coborând treptele, ea îl pierdù din vedere. Atunci deabià Daphnis îşi dete seama că erà goală, şi roşì.

Zorii se revărsaseră de mult, iar Daphnis dansatoarea aşteptà, într'un colţ al teatrului de lângă scenă, să-i vie rândul. Gândul ei însă zburà necontenit spre tânărul ale cărui priviri îi mângâiaseră o clipă trupul. Atunci totul ştergându-se

în mintea ei, nu mai vedeà decât doi ochi mari verzi, a căror privire îndrăgostită îi pătrunsese până în adâncul inimii şi un dor nespus cotropindu-i sufletul, ziua i se părea nesfârşit de lungă.

Incet, cu paşii măsuraţi de ritmul muzicii, Daphnis dansatoarea se urcă pe scenă. Trupul îi erà acoperit cu trei văluri albe, care se încolăcesc, se desfac, fălfăe, sau se umflă, amintind aripele unui fluture uriaş. Dansul începe întâi cu gesturi iuţi şi sacadate, apoi încetineazâ din ce în ce, mişcările devin molatice, pline de pasiune şi de voluptate, împrăştiind asupra mulţimii sensualitatea lor. Daphnis de rândul acesta nu dansează numai cu artă, ci şi cu toată patima sufletului ei îndrăgostit. Dansul sfârşindu-se, mulţimea, ca un singur trup ale cărui sensuri exacerbate doresc să fie potolite, urlă, strigă şi aclamă pe aceea, care, pentru o clipă, le înfăţişase isvorul tuturor voluptăţilor. Pe Daphnis însă nimic din toate acestea nu o mişcă şi, înclinându-se doar puţin, drept mulţumire, voi să se retragă. Venit dintr'un colţ al teatrului, fără ca nimeni să fi putut precizà de unde, un trandafir roşu pică la picioarele ei. Aplecându-se, îl ridică şi şi-l anină în piept, unde, pe albul vălurilor, părea a fi o picătură de sânge. Ştiind cine îl trimisese, Daphnis se simţi nespus de fericită. Inainte ca noaptea caldă să învăluie Corinthul în tăcerea ei, Daphnis se strecurase prin porţile cetăţii. Imbătată de miresmele pământului, încălzit de dogoarea soarelui, şi gonită de dor, ea se îndreptă grăbită spre ţărmul mării. In urmă-i porţile oraşului se închiseră. Ca să înainteze mai repede pe nisipul ţărmului, ea îşi scoase sandalele, şi cu ele în mână merse privind marea care se legănà molatec sub mângâerea razelor de lună, iar sclipirea valurilor o încântă. Ajungând la stâncile de marmoră verde, Daphnis se oprì, căci în dosul lor zări o corabie. Din ea coborà într'o luntre, îndreptându-se către ţărm, tânărul care i-a sădit în suflet atâta nelinişte. Daphnis îl aşteptà neclintită, şi erà atât de turburată, încât cuvintele de dragoste ce ar fi dorit să-i spuie, mureau înainte de ai fi ajuns pe buze. După câteva clipe, el se află în faţă-i mărturisindu-i cu pasiunea sufletului său covârşit de dragoste: „Venirea ta, Daphnis, îmi umple inima de bucurie, căci îmi dovedeşte că mi-ai iertat îndrăzneala. Şi fiindcă ştiu acum că bună-

tatea ta este nemărginită, îngăduie să-ţi cer să dansezi în cinstea mea, pentru ca să pot păstrà mai vie amintirea frumuseţii tale, fiindcă în mâinile tale gingaşe, stă doar fericirea sau durerea mea". La cântecul valurilor, în lumina lunii, Daphnis începù să joace; iar pe măsură ce jucà, ea îşi lepădà din văluri, aprinzând în sângele lui tot mai vie dorinţa trupului ei. Ca o nălucă Daphnis se învârteà acum în juru-i; apoi oprindu-se brusc, lăsă să-i lunece la picioare şi cel din urmă văl, rămânând goală, aşà cum o văzuse el întâia oară în templu. Cu ochii pierduţi şi cu buzele tremurânde, Daphnis aşteptà, fără să ştie ce. Iar el văzând-o astfel, o cuprinse toată fugind cu ea în braţe.

In beţia iubirii, Daphnis cunoscù, în noaptea aceia, voluptatea dragostei adevărate.

In zorii zilei următoare, o corabie cu toate pânzele înălţate, ieşià neturburată din golful Corinthului, iar într'un colţ, învelită într'o bucată de pânză, dormeà Daphnis dansatoarea, cu zâmbetul fericirii pe buze. Câtevà ceasuri în urmă, Patrocle Demetrios veneà în casa ei, spre a-i face cinstea s'o ceară de soţie şi, negăsind-o o căută plin de îngrijorare pretutindeni. Intr'un târziu, un rob aduse vălurile Daphniei, găsite pe ţărmul mării. Iar Patrocle Demetrios, cu inima frântă de mâhnire, vestì tuturor moartea Daphnei, dansatoarea din Corinth.

Nicola Arion

CORIOLAN

TRAGEDIE IN CINCI ACTE

DE

WILLIAM SHAKESPEARE

Tradusă de SCARLAT ION GHICA

DRAMATIS PERSONAE

Caius Marcius Coriolan . . . . . Un Roman nobil
Titus Lartius } . . . . . Generali Romani
Cominius }
Menenius Agrippa . . . . . Amicul lui Coriolan
Sicinius Velutus } . . . . . Tribuni ai poporului
Junius Brutus }
Tânărul Marcius . . . . . Fiul lui Coriolan
Un pristav Roman
Tullus Aufidius . . . . . Generalul Volcilor
Un cetățean al Antiumului
Un locotenent al lui Aufidius
Conspiratori ai lui Aufidius
Doi garzi Volci
Volumnia . . . . . Mama lui Coriolan
Virgilia . . . . . Soția lui Coriolan
Valeria . . . . . Amica Virgiliei
Doamna de companie a Virgiliei.

Senatori Romani și Volci; Patricieni, Edili, Lictori, Soldați, Cetățeni. Vestitori, Servitori ai lui Aufidius și alți asistenți.

Scena se petrece în parte la Roma, și în parte în teritoriile Volcilor și ai Antiaților.

PREFAȚA TRADUCĂTORULUI

„Coriolan" fiind una din primele piese ale lui Shakespeare pe care am studiat-o ca elev la școală în Anglia, unde se citește mult această tragedie, ca o lucrare istorică instructivă, plină de exemple de bravură și de patriotism, folositoare și educative pentru formarea sentimentelor băieților tineri, și mai cu seamă ca o scriere, în care contrariu majorității pieselor acestui autor, nu se găsește aproape nici un pasaj grosolan sau nepotrivit urechilor tinere, și, pot să zic, nici un cuvânt trivial; iar cu toate că acțiunea se învârtește împrejurul unui sentiment blamabil, în sine, al lui Coriolan de a se răzbuna în contra patriei sale, care s'a arătat ingrată cu el, totuș, la sfârșit, sentimentul patriotic, de afecțiune și de datorie către neam triumfă, și-i răscumpără toate greșelile.

Insă fiindcă am oferit deja cetitorilor români, în traducere, cele două mari și frumoase opere ale lui Shakespeare: „Iulius Cezar" și „Antoniu și Cleopatra" din epopea romană, am crezut de a mea datorie a prezentà și această traducere, dându-mi perfect seamă că vor găsi multe tirade și dialoguri lungi și obositoare, dar le promit în schimb că dacă vor ceti cu luare aminte, vor puteà aprecià multe scene de dragoste conjugală și părintească, foarte gingașe, — multe scene de ură și de răzbunare foarte sguduitoare, — și multe scene unde sunt chestiuni politice, sociologice și economice, tratate cu multă cunoștință și dibăcie.

Piesa urmează aproape pas cu pas povestirea lui Plutarch, cuprinde o perioadă de vreo patru ani, adică dela retragerea la **„Mons Sacer"** *în 222, până la moartea lui Coriolan în 226 A. U. C. Shakespeare a scris-o probabil pela 1610.*

CORIOLAN

ACTUL I

SCENA I.

Roma — o stradă

(Intră o ceată de cetăţeni rezvrătiţi, cu ciomege, măciuci şi alte arme)

1-ul Cetăţean: Inainte de a merge mai departe, ascultaţi-mă.

Cetăţenii: Vorbeşte, vorbeşte. (Vorbesc mai mulţi odată)

1-ul Cetăţean: Sunteţi hotărîţi să muriţi mai bine decât să fiţi înfometaţi?

Cetăţenii: Hotărîţi, hotărîţi.

1-ul Cetăţean: Intâi ştiţi cu toţii că cel mai mare vrăjmaş al poporului este Caius Marcius.

Cetăţenii: Ştim, ştim.

1-ul Cetăţean: Hai să-l ucidem şi vom aveà grâul pe preţul ce vom voì. Ne-am hotărît?

Cetăţenii: Să nu mai lungim vorba. Aşà să facem. Haide!

Al 2-lea Cetăţean: O vorbă, oameni buni.

1-ul Cetăţean: Noi suntem socotiţi ca cetăţeni de rând, iar patricienii ca cetăţeni de seamă. Cu ceeace se îndoapă cei dela cârmă, ar puteà să ne uşureze situaţia, dându-ne numai prisosul, până nu se strică, şi atunci am puteà zice că ne-au ajutat în mod omenos; dar li se pare că suntem o povară prea grea pentru ei; lipsa care ne loveşte şi care este cauza mizeriei noastre, este doar un incident, care să scoată în evidenţă belşugul lor; suferinţa noastră e un câştig pentru ei. Să ne răzbunăm dar, cu bâtele noastre, înainte de a ajunge

în halul câinilor, căci, Zeii îmi sunt martori, vorbesc astfel din foame pentru pâine, şi nu din sete de răzbunare.

Al 2-lea Cetăţean: Ai merge mai cu deosebire în contra lui Caius Marcius?

Cetăţenii: Da, întâi în contra lui; el este un adevărat câine pentru obşte.

Al 2-lea Cetăţean: Dar gândiţi-vă la serviciile ce le-a adus ţării.

1-ul Cetăţean: Foarte mult mă gândesc; şi aş fi bucuros să-i dau o notă bună pentru ele, dacă n'aş vedeà că-şi ia singur răsplata permiţându-şi să fie trufaş, afară din cale.

Al 2-lea Cetăţean: Nu vorbì cu patimă.

1-ul Cetăţean: Iţi spun eu că faptele lui strălucite, numai în scopul acesta le-a desăvârşit; măcar că cei cu judecata scurtă, ar voì să ne convingă că le-a făcut pentru ţară, el le-a făcut ca să bucure pe maică-sa, şi să-şi aroge dreptul de a fi trufaş, într'un grad ce trece peste măsura virtuţilor sale.

Al 2-lea Cetăţean: Poţi să consideri ca un viciu, ceeace el, după firea sa nu poate împiedecà? In orice caz nu-l poţi acuzà de a fi lacom.

1-ul Cetăţean: Chiar aşà să fie, capetele de acuzaţie tot nu-mi vor lipsì; are atâtea păcate că aş obosì înşirându-le. (Se aud strigăte) · Ce sunt strigătele astea? Partea cealaltă a oraşului s'a răzvrătit. Dece stăm de vorbă aicea? Hai la Capitol!

Cetăţenii: Haide! Haide!

1-ul Cetăţean: Incet, cine vine încoace?

(Intră Menenius Agrippa).

Al 2-lea Cetăţean: Demnul Menenius Agrippa; unul care totdeauna a iubit poporul.

1-ul Cetăţean: E un om cinstit cum trebuie; măcar de-ar fi ceilalţi ca dânsul.

Menenius: Ce treabă e aceasta, tovarăşi? Unde mergeţi cu bâte şi măciuci? Rog spuneţi-mi, ce este?

1-ul Cetăţean: Treaba noastră nu e necunoscută Senatului; au întrevăzut ei cam ce vrem să facem, şi le-o vom arătà acum în fapte. Ne-au spus că cerşetorii săraci au un miros greu; o să le arătăm că avem şi braţe grele.

Meneniu:

Dar bunii mei prieteni, stăpâni, vecini cinstiți,
Ce cauză, spuneți-mi, vă împinge să vă pierdeți?

1-ul Cetățean:

Mai rău nici nu se poate, suntem dejà pierduți.

Meneniu:

Pot să vă spun, prieteni, atât: Patricienii
Au cea mai mare grijă de voi, d'a voastre lipsuri,
In ăst timp de restriște, dar a-ți puteà mai bine
In bolta cea cerească să dați cu a voastră bâte
Decât să le întoarceți spre-al Romei Stat etern
Al cărui mers urmează pe calea ce-a pornit,
Zecimi de mii de piedici sfărmând, ce sunt legate
Cu zale mai solide ca cele înjghebate
De voi și de ai voștri. Iar pentru lipsa de astăzi.
Zei, nu Patricienii sunt vinovați, d'aceea,
Ar trebuì genunchii, nu brațele s'ajute.
Dar vai! Sunteți acuma mânați de rătăcire,
Deaceea vă așteaptă și mai mari neajunsuri.
Vă plângeți rău în contra bărbaților ce duc
A Statului afaceri, și cari vă poartă grijă
Ca buni părinți, și iată că-i blestemați ca dușmani.

1-ul Cetățean:

Ne poartă grijă? Haida-de! Niciodată n'au îngrijit de noi. Ne lasă să murim de foame, când hambarele lor sunt pline cu bucate. Fac legi pentru camătă ca să susție pe cămătari. Abrogă zilnic legi sănătoase, făcute în contra celor bogați și zilnic prevăd legi mai strașnice ca să încătușeze și să restrângă pe cei săraci. Dacă nu ne înghite războaiele ne vor înghiți ei Iacă în ce se rezumă dragostea lor.

Meneniu:

Acum, din două una, sau veți mărturisì
C'ați fost peste măsură vicleni, de nu, cu siguranță
Sunteți nebuni; acuma, vă voiu istorisì

O gingaşă poveste, — se poate c'aţi auzit'o,
Dar fiindcă serveşte menirei mele, totuşi
Voi repeta-o iarăş.

1-ul Cetăţean: Ei, să te ascultăm, Domnule, dar să nu crezi că ai să ne alungi necazurile cu o poveste; cu toate astea, dacă-ţi face plăcere spune-o.

Meneniu:

De mult, a fost odată, când membrele, de ciudă,
S'au răzvrătit în contra stomacului, pârându-l
C'ocupă loc de seamă în mijlocul făpturii,
Ş'acolo se răsfaţă, stând nemişcat şi leneş,
Şi'nghite toată hrana făr să muncească'n schimb,
Cu ceilalţi deopotrivă, pe când acele membre
Se uită, sau ascultă, sau chibzuesc, sau umblă,
Sau poruncesc simţirii, participând cu toate,
La munca cea comună a trupului întreg.
S'a apărat stomacul în contra acuzării.....

1-ul Cetăţean: Ei bine, ce răspunse stomacul? Vrem să ştim.

Meneniu:

Am să vă spun îndată: stomacul c'un surâs
Ironic, (daţi-mi voie să spun că a surâs
Stomacul, de vorbeşte, de ce să nu surâdă?)
Cam cu dispreţ răspunse acelor membre, care
Îi pizmuiau norocul, voind să se răscoale.
Pe Senatori tot astfel i-acuzaţi acuma
Că nu-s în halul vostru.....

1-ul Cetăţean:

Stomacul ce răspunse?
Ceà frunte ce'ncinge coroana, — apoi ochiul
Ce neîncetat veghează, — ceà inimă din care
Pornesc simţiri şi sfaturi, — cel braţ, soldatul nostru, —
Piciorul, calul care ne poartă greutatea
Şi'ntregul edificiu pe el ce-i rezemat, —

Ceà limbă, care este a graiului trompetă, —
Şi celelalte membre cu toate ce ajută
Pe corp ca să trăiască; — dar dacă ele.....

Meneniu:

Ce e?
Inainte-mi nătărăul acesta se rosteşte!

1-ul Cetăţean:

Ar fi să se supună stomacului nesaţiu,
Ce este doar haznaua acestui trup.....

Meneniu:

Ce zice?

1-ul Cetăţean:

Da, dacă toţi agenţii cei de mai sus, s'ar plânge,
Ce-ar puteà răspunde stomacul?

Meneniu:

Ei să-ţi spun,
De ai numai răbdare ca să asculţi, vei ştì.

1-ul Cetăţean:

Cam mult ne duci cu vorba.

Meneniu:

Amice fii atent:
Stomacul dar rămase neturburat, şi fără
Să se iuţească, astfel răspunse acuzării:
Amicii mei, complectă dreptate aveţi, le zise
Că eu primesc întâiul obştească noastră hrană,
Prin care ne susţinem; e drept să fie astfel,
Fiindcă sunt hambarul şi pivniţa comună
A corpului acesta; urmaţi-mă acuma:
Eu sunt agentul care pornesc sângele vostru
Ca gârle în şiroaie spre inimă, la centru, —

Spre scaunul gândirii, ce este creerul,
Pe urmă şerpueşte prin cele mai ascunse
Şi depărtate organe a corpului uman, —
Prin nervi vânjoşi, prin vine chiar cele mai infime.
Primesc toţi dela mine fireasca lor menire,
Prin care fiecare trăeşte; şi cu toate.....
(Băgaţi de seamă bine, cinstiţii mei prieteni,
Că vorbele acestea sunt de stomac rostite).

1-ul Cetăţean:

Ei, Domnule, prea bine.....

Meneniu:

Cu toate că de-odată,
Nu pot să văd ce parte împart la fiecare,
Pot face socoteala că dela mine, toate
Primesc chiar numai floarea, lăsându-mi pleava doară.
La asta ce mai spuneţi? E nimerit răspunsul?

1-ul Cetăţean:

Ar fi cevà, — dar nu văd cum îl aplici la noi.

Meneniu:

Cum? Senatorii Romei, stomacul sunt, în pildă,
Şi voi acele membre, în contra lor rebele
De a-ţi cumpăni ce mult discută, şi ce grijă
Au de obştească treabă, şi dacă aţi judecà
Drept, fără părtinire, sunt sigur c'aţi vedeà
Că îmbunătăţirea orcare ce se face
Tot dela ei provine, şi pleacă dela ei
Spre voi, iar niciodată spre dânşii dela voi.
Ce crezi, şi ce părere ai tu, în chestiune,
Tu, degetul cel mare dela piciorul lor?

1-ul Cetăţean:

Cum degetul cel mare? Ce însemnează asta?

Meneniu:

Că tu eşti cel mai josnic, mai păcătos, sărac
Din răzvrătiţii ăştia cumînţi. Le mergi în frunte,
Alergi în frunte numai ca să câştigi cevà.
Gătește-ţi dar măciuca, şi bâta voinicească,
Se războeşte Roma cu şobolanii ei.
Unul sau altul piară! Cinstite Marciu, salve.

(Intră Caiu Marciu).

Marciu:

Iţi mulţumesc. Dar ce e, mişei clevetitori,
Ce scărpinând arsura neghioabei voastre plângeri
Vă faceţi răni chiar singuri?

1-ul Cetăţean:

Avut-am vorbe bune
Vreodată dela tine?

Marciu:

Pe-acela ce ţi-ar spune
O vorbă bună ţie, n'aş ştii să-l calific,
Ar trebuì să fie linguşitor din ăia
Ce nu-s demni nici de ură. Câini, căror nu vă place
Nici pacea nici războiul: vă sperie aceasta,
Iar prima e o scuză de lenevie. Omul
Ce'n de-al de voi se'ncrede, cătând un leu, găseşte
Un epure, şi gâşte în loc de vulpi, nu sunteţi
Temeinici nici cât jarul aprins pe câmp de ghiaţă
Sau grindina la soare. Constă virtutea voastră
Să ridicaţi pe-aceia căzuţi în grave vine,
Şi blestemaţi pe urmă de-i text, să-i pedepsească.
Acel cui se cuvine onoruri, e hulit
De voi, amorul vostru se-aseamănă cu pofta
Bolnavului ce zace şi totuşi ar mâncà
Acele lucruri tocmai mai rele ca otrava.
Acela ce depinde de bunul plac al vostru
Se-aseamănă cu'n peşte plutind cu plumb pe aripi,

Sau cel ce-ar vrea să taie stejarul cu o trestie.
V'aş spânzurà mai bine de cât să vă ascult.
In fiecare clipă schimbaţi opiniunea,
Zicând: „cinstit stăpâne", acelui ce-adineauri
L'aţi detestat, şi iarăşi zicând: „om de nimica",
Acelui ce'nainte-l încununaţi cu lauri.
Ce s'a întâmplat acuma că'n colţurile toate,
Pe stradă şi prin pieţe, prin târg şi prin oraş,
Huliţi în gura mare, Senatul cel măreţ
Al Romei, care singur, şi după Zei, vă ţine
In frâu, vai, căci altfel nici nu v'aţi săturà
Mâncând-vă unul pe altul. Dar ce mai vor acuma?

Meneniu:

Să cumpere pe preţul ce le convine, grâne,
Zicând că-i marfă'n Roma.

Marciu:

Ce vor să-mi spună dânşii
Ce stau la gura sobei, — acolo vor să afle
Ce face Capitolul? Vorbind de unul, de-altul;
De-acesta că se'nalţă, de-acela c'o să cadă,
Sau c'o să reuşească; combină fuziuni
Şi uniuni bizare, găsindu-i slabi p'aceia
Ce nu le intră'n voie. Ah! Nu lipseşte marfă!
De-ar vrea ocârmuirea să lase la o parte
Cea milă, dându-mi voie pe paloş să pun mâna,
Aş face-o vânătoare, şi aş ucide mii
Din sclavii ăşti, mormane aş face, peste care
Nici sulița cu braţu-mi nu l-aş puteà svârlì.

Meneniu:

Aproape toţi de-aceia acuma s'au convins,
Măcar că judecata cu totul le lipseşte,
Ei sunt poltroni. Acuma ca să vedem ce zice,
Cealaltă ceată-acolo.

Marciu:

S'au risipit, dă-i naibi!
Ziceau că le e foame. Oftau citând proverbe:
Că foamea sparge ziduri de piatră; pân'şi câinii
Cer hrană, deci şi gura lor cere de mâncare.
Că nu e cu putinţă ca Zeii să trimeată
La cei bogaţi doar grâne. Cu aste peticuţe
De plângeri încheiară. Dar când li s'a răspuns,
Au înmânat o jalbă curioasă ce ar frânge
O inimă miloasă, şi ar înduioşà
Pe cei dela putere. Apoi au început
Cu toţi s'azvârle şapca în sus, de-ai fi crezut
Că vor să le atârne de ale lunii coarne,
Strigând a lor izbândă.

Meneniu:

Ei, ce s'a acordat?

Marciu:

Tribuni cinci să aleagă, să apere vulgara
Lor învăţătură: E Juniu Brutus unul,
Sicinius Velutus, şi nu ştiu încă cine.
Să moară Zeii! mai bine lăsam adunătura
Aceasta de nemernici, să surpe tot oraşul,
De cât să mă convingă. Vor încălcà cu timpul
Chiar pe autoritate, emite — vor noi cereri,
Ce vor fi argumente de răzvrătire.

Meneniu:

Straniu.

Marciu:

Duceţi-vă acasă, frânturi nenorocite.

(Intră un vestitor)

Vestitorul:

Aici e Caiu Marciu?

Marciu:

Aici, ce vrei cu dânsul?

Vestitorul:

Venita-a veste, Doamne, că Volcii se'narmează.

Marciu:

Mă bucur, căci aveà-vom chip să mai scuturăm
Din vechile ciurucuri. Sosesc bătrânii sfetnici.

(Intră Cominiu, Titu Larţiu şi alţi senatori. Junius Brutus şi Sicinius Velutus)

1-ul Senator:

Se-adevereşte, Marciu, cel zvon ce ai adus,
Că Volcii se'narmează

Marciu:

Şi au în capul lor
Pe Tullu, pe Aufidiu, el vă va da de furcă;
De fac păcat iertaţi-l, mărturisesc c'admir
Onesta măreţie a omului acesta;
Şi de n'aş fi acela ce sunt, vă spun curat.
Aş vrea să fiu Aufidiu.

Cominiu:

Te-ai măsurat cu dânsul.

Marciu:

De ar fi jumătate a lumii dezbinată
Cu altă jumătate, fiind cu mine dânsul
La ceilalţi parc'aş trece, doar să mă lupt cu el
Pe faţă, căci e leul pe care aş fi mândru
Să-l pot vână.

1-ul Senator:

Atuncea, cinstite Marciu, 'ndată
Porneşte cu Cominiu campania să conduceţi.
Ne-ai promis odată.

Marciu:

Şi de cuvânt mă ţiu;
Puteţi contà pe mine. Tu Titu Lartiu
Vedeà-vei înc'odată ce fel mă port în faţa
Lui Tullu. Văd că umblì cu greu: — nu vrei să şezi?

Titu:

De loc, amice Marciu, mă voi proptì pe-o cârjă
Şi voi lovì cu alta, de cât să stau acasă.

Meneniu:

Ah! sângele nu minte

1-ul Senator:

Ne însoţeşte dară
La Capitol, acolo sperăm că ne adastă
Cei mai fideli prieteni.

Titu:

Voi, mergeţi înainte;
Cominie, urmează-i, noi, te urmăm pe tine,
Căci ţie ţi se cade să mergi 'naintea noastră.

Cominiu:

Cinstite Larţiu, haide (către cetăţeni) Plecaţi cu toţi de-aicea,
Acasă fiecare.

Marciu:

Ba nu, să ne urmeze
La Volci, căci sunt bucate destule, — să se ducă
La ei guzganii ăştia, să roadă prin hambare.
Stimaţi rebeli, vă şade frumos, urmaţi acuma.

Ies senatorii, Cominiu, Marciu, Titu şi Meneniu, cetăţenii pleacă furişându-se

Sicinius:

Văzutu-s'a vre-odată atâta cerbicie?

Brutus:

Nici n'ai găsi un altul să i se potrivească.

Sicinius:

Când a voit poporul să fim tribunii lui....

Brutus:

In ochi, pe buze, numai mândrie şi trufie.

Sicinius:

In fiecare frază pe toţi batjocoreşte.

Brutus:

Când se înfurie, el nici pe Zei nu cruţă.

Sicinius:

Pe luna cea blajină chiar cred că ar mustra-o.

Brutus:

Acest rezbel pe semne l-a zăpăcit, devine
Viteaz doar cu idea.

Sicinius:

O fire ca a lui
Flatată de succes, dispreţueşte umbra
La amiazi ce pare prea mică. Nu ştiu cum
Primeşte arogantul să fie comandat
De un Cominiu.....

Brutus:

Faima la care-aspiră vecinic,
(Din care chiar mai multă de cât meritu-i are)
Nu poate fi atinsă şi conservată fără
Să stea pe treapt'a doua, şi astfel or ce vină

Pe şeful se resfrânge, chiar de-a făcut mai mult chiar
De cât orcare altul, şi critica cea oarbă
Va zice: „dacă Marciu erà acolo, lucrul
Ar fi ieşit mai bine".

Sicinius:

Şi dacă iese bine,
Părerea ce susţine pe Marciu, desbrăca-va
De merit pe Cominiu.

Brutus:

Prea bine spui, aşà e
Din laurii lui Cominiu ia Marciu jumătate
Chiar făr'să le câştige; întreaga vină însă
De va greşì Cominiu, va profità lui Marciu
Şi fără nici un merit.

Sicinius:

Să mergem să vedem
Ce sarcină îi cade şi ce dispoziţiuni
Ia pentru acţiune.

Brutus:

Prea bine zici, să mergem.

(Ies).

(Va urma).

DOUĂ SCRISORI ALE LUI ION ALECSANDRI

Despre Ion Alecsandri, fratele poetului, nu s'au scris prea multe, cu toate că şi el a fost amestecat în frământările politice dela mijlocul veacului trecut, când se zideau temeliile României de astăzi. A fost părtaş la încercarea patrioţilor moldoveni de a provocà o revoluţie în ţara lor, în luna Martie a anului 1848 şi a scăpat fugind în munţi, împreună cu fratele său, de râvna soldaţilor lui Sturdza Vodă. Din munţi apoi a coborît la Bucureşti şi s'a ascuns în casa părinţilor lui Ion Ghica, până când a putut trece la Braşov [1]). Mai târziu îl găsim la Viena şi la Cernăuţi [2]), preocupat de soarta aceleiaşi revoluţii, care încinsese acum întreg pământul românesc. Printre luptătorii pentru unirea celor două Principate asemenea îl găsim, iar după unire este agentul ţării la Paris.

In capitala Franţei a locuit apoi multă vreme, dacă nu tot restul vieţii, căci se căsătorise cu o franceză. Işi făcuse legături în lumea politică şi în presa parisiană, pe cari le-a întrebuinţat pentru cauza patriei sale, iar pe la 1880 îi trimiteà „Presei" din Bucureşti spirituale corespondenţe din Paris [3]).

De carieră erà militar şi a ajuns până la gradul de colonel. A şi scris între timp. A încercat şi versul şi proza, fără a ajunge însă la o desvoltare vrednică de remarcat, în această privinţă. Bibliografia d-lui G. Adamescu [4]) îi mai atribue două scrieri în franţuzeşte, datorite fără'ndoială *diplomatului* Ion Alecsandri, precum şi 17 volume inedite de „extracte din jurnalele franţuzeşti privitoare la România", cari trebuie să fie de mare preţ pentru

---

[1]) Ion Ghica: *Opere complete*, vol. III (Buc., Minerva, 1914) p. 395-96.
[2]) *Anul 1848 în Principatele Române*, vol. III (p. 328) şi IV (p. 483).
[3]) V. articolul *Iancu Alecsandri*. în «Luceafărul», 1905, nr.1.1
[4]) Fascicola III.

istoricul României moderne, mai ales în privinţa raporturilor franco-române.

In arhiva Bibliotecii poloneze dela Paris[1]), am găsit două scrisori franţuzeşti ale lui Ion Alecsandri, vrednice de interes pentru cel ce ar încercà să reconstruiască în scris portretul lui sufletesc. Ele sunt scrise la Paris amândouă, în toamna anului 1847 şi adresate unui prieten francez, *Antonin Dessus*, pe care l-au cunoscut şi alţi patrioţi români, în aceeaş epocă. S'au cunoscut probabil la cursurile profetice ale lui Quinet, sau ale lui Michelet, unde şi-au legat atâtea prietenii bune compatrioţii noştri plecaţi la studii în capitala Franţei.

Dessus erà în vacanţă şi Ion Alecsandri se angajase să-i trimită ziare parisiene, în timpul pe care acesta voia să-l petreacă în satul părinţilor săi, Uzerche (Limousin).

Compatriotul nostru se păzeşte să vorbească de politică, în scrisorile sale. In treacăt însă îi aruncă un compliment rău acestei profesiuni atât de des blestemată, ca să stărue apoi mai mult asupra unui sentiment, pe care l-am puteà numì uneori patriotism, iar alteori, cu propriul lui cuvânt, „provincialism", sau, cu un termen mai nou, regionalism:

„Je voudrais bien changer avec vous si le département de Corrèze pouvait s'appeler la Moldavie pour quelques jours, si je pouvais trouver à Jassy (lisez Uzerche) et mes frères et mes petits amis, et je l'avoue aussi quelque jolie veuve inconsolable de mon ardeur vagabonde.... N'est-ce pas ainsi que l'on est chaudement provincial, o mon Limousinois".

Autorul acestor scrisori dovedeşte o inteligenţă vie, mult spirit şi o oarecare volubilitate, caracteristică pentru poetul Vasile Alecsandri[2]). Cât pentru calitatea de poliglot, exprimată prin cele câteva cuvinte italiene întrebuinţate în întâia scrisoare (franţuzească) a acestui Român, ea este o întărire a celorlalte trăsături ale caracterului lui, relevate mai sus.

Se găsesc şi câtevà nume de prieteni comuni, în această scrisoare. Un oarecare „Mikouly", al cărui nume îl întâlnim şi într'o scrisoare, din aceeaş vreme, a lui Bălcescu către Vasile Alecsan-

---

[1]) Dosarul No. 1036.

[2]) Asemănare între caracterul, pornirile şi chiar felul de a scrie al celor doi fraţi, găseşte şi biograful anonim din «Transilvania».

dri[1]) Despre acest *Şarl Miculi* (sic) ne informează Vasile Alecsandri într'un articol din „România Literară" (nr. 9), foarte important pentru judecăţile ce le cuprinde despre valoarea folclorului. Miculi erà bucovinean de origină, „artist de frunte, elev al vestitului pianist Chopin" şi publicase o culegere de melodii populare româneşti, auzite în călătoria ce o făcuse în ţările româneşti prin 1850. Alecsandri îi zice „compatriot", iar publicaţia lui o numeşte o „faptă patriotică". Apoi Bilbao, Francisco Bilbao din Chili, unul din cei mai entuziaşti „elevi" ai lui Michelet şi Quinet şi admirator al lui Lamennais, care atâta s'a pătruns de ideile revoluţionare şi democratice ale maeştrilor săi şi ale vremii, încât s'a dus şi a încercat singur să provoace o revoluţie în patria lui. Şi, în sfârşit, Nicolae Bălcescu, cu care aveà o locuinţă comună. E interesant de observat că şi după revoluţie, în anii exilului, Ion Alecsandri a locuit împreună cu Bălcescu, la Paris, după cum ne spune Ion Ghica[2]). Iar în iarna anului 1848, cât a stat la Paris, a locuit şi Vasile Alecsandri împreună cu Bălcescu[3]). Ştim ce bună prietenie îl legà pe Bălcescu de Vasile Alecsandri ; se pare că aceeaş prietenie o aveà şi pentru fratele poetului.

Seriozitatea lui Bălcescu ne apare şi în întâia dintre aceste două scrisori, deşi într'o frază construită pe jumătate din glumă. El studia neîncetat şi aduna documente pentru Istoria lui Mihai Viteazul, corespondând cu Vasile Alexandri, de care se despărţise în primăvara aceluiaş an, în Italia[4]). Lui Dessus se mărgineà să-i trimită salutări, iar în a doua scrisoare a lui Ion Alecsandri, o invitare amabilă, scrisă cu mâna-i proprie, de a se întoarce cât mai curând la Paris.

Iată şi scrisorile :

Olimpiu Boitoş

---

[1]) *Convorbiri Literare*, 1916, p. 20.
[2]) *L. c*, p. 405.
[3]) V. articolul lui V. Alecsandri despre Bălcescu, în *Convorbiri Literare*, X, p. 141.
[4]) P. P. Panaitescu: *Contribuţii la o bio grafie a lui N. Bălcescu* Bucureşti, 1924. —V. şi scrisorile lui Bălcescu către V. Alecsandri, în *Conv. Lit.*, 1916, p. 200 şi urm.

I.

Le 15 Septembre [1847], Paris.

Moncher Dessus,

Hélas! non, je ne suis pas aux eaux, mais bien encore dans votre quartier parfumé de votre capitale. Vous voyez que comme vous je me plains, je regrette de me trouver à Paris, tandis que de votre côté vous en voulez à votre Thebaïde. Je voudrais bien changer avec vous si le département de Corrèze pouvait s'appeler la Moldavie pour quelques jours, si je pouvais trouver à Jassy (lisez Uzerche) et mes frères et mes petits amis, et je l'avoue aussi quelque jolie veuve inconsolable de mon ardeur vagabonde. Ne taxons pas de sacrilège la participation de l'amour au sentiment du mal de pays, car, dans l'énonciation d'un pareil voeu n'entre aucun vice de ces jouissances que Nicolas (Balcesco) méprise tant lorsqu'il n'est pas in flagrante delitto; mais, tout simplement peut-être, la réminiscence de quelque précieaux souvenir. N'est-ce pas ainsi que l'on est chaudement provincial, o mon Limousinois! Je suis persuadé que tout citoyen français que vous êtes, vous affectionnez particulièrement la Limousinoise.

Que ne suis-je avec vous à Uzerche pour vous voir, philosophe rénégat, prodiguer à quelque payse idolâtre, à quelque Lucia qui n'aura pas traditto il cielo, le sentimentalisme conservé dans la capitale. Cela me procurerait la satisfaction de voir que j'ai dit juste à l'endroit du provincialisme, chapitre du coeur, et puis me rappelerait les souvenirs de mon jeune âge qui sont lithographiés dans mon sein.

Je ne m'en veux aucunement, mon cher Dessus, de vous avoir parlé de faiblesses humaines; cela m'a épargné la peine de faire de la mauvaise politique. Si vous en voulez, voici les journaux que vous m'avez demandés, et que je vous envoie assez irréguliers. Si vous en trouvez d'insignifiants, pardonnez à ma paresse, je vous en prie, de n'avoir pas fait du chiox. A l'avenir, je respecterai mieux votre bourse. Excusez en même temps le retard involontaire que je mets à vous répondre.

Mikouly est en train de chercher des appartements et des éditeurs de musique. Il monte bien des éscaliers pour cela, lui, pour qui les appartements et les éditeurs devraient lutter de rivalité. On dit du reste que tel est le monde; heureusement on dit aussi qu'il va devenir meilleur. En attendant, je vous serre bien cordialement la main.

Alexandry

Balcesco vous envoie ses amitiés".

II.

Le 7 Octobre 1847, Paris

Mon cher Dessus,

J'apprécie avec satisfaction le mouvement de votre coeur qui vous fait chercher dans vos amis la juste compensation aux supplices musicaux qui vous labourent (expression britannique) au pays qui vous a donné le jour pour vous empêcher de dormir la nuit; j'applaudis également d'ici le bon choix que vous avez fait de votre solo, et souhaite que mon approbation vous tienne lieu en partie de celle que vos honorables pays vous ont refusée. L'accueil désobligeant que Field a reçu de ces... honorables Uzerchois devait vous être chose évidente avant même l'exécution de la divine élégie. Malgré cet accueil crions: Vive Field quand même, n'en voulons pas trop à vos charmants concitoyens, et pardonnons-leur une insouciance involontaire en faveur de leur sensibilité provinciale, sensibilité que mon illusion pour la naïveté de la campagne me fait estimer au point de vous faire la guerre. Après tout, vous êtes bien exigeant, mon cher philosophe. Que diable mon cher, la science qui vous décore de son titre, tout en nous enseignant la recherche du beau, nous conseille, il me semble, à ne point dédaigner les qualités du joli en attendant mieux. C'est comme vous voyez là, de la philosophie pratique employé dans l'intérêt de nos faiblesses humaines, et par moi et par vous peut-

être aussi, hypocrite. Allons, vive la provinciale quand même, quand elle est gentille.

Mikouly que j'ai vu dernièrement, se port bien, s'il ne vous écrit pas, ne lui en voulez pas, malgré lui il est d'une négligence déplorable. Je lui rappelerai, néanmoins, qu'il vous doit de ses nouvelles.

Bilbao est parti pour l'Allemagne ainsi qu'il doit vous l'avoir déjà annoncé. Si vous voulez je remettrai votre lettre à son portier, j'attends votre aviz pour cela.

Je vous envoie par la poste d'aujourd'hui quelques journaux; vous y remarquerez l'absence d'une feuille retenue chez Mikouly qui devait me l'apporter et qui doit en avoir été empêché par quelque incident. Vous aurez la complaisance de nous rapporter ceux qui vous ont été et qui vous seront envovés, si cela est possible c. a. d., s'il n'y en a pas trop d'égarés. Lorsque vous devrez rentrer à Paris, vous me l' annoncerez quelques jours à l'avance, j'espère, afin de ne plus envoyer de journaux à Uzerche.

Tout à vous d'amitié sincere

Alexandry

Mon brave ami Dessus agréez je vous en prie mes amitiés et tachez de nous revenir au plutôt.

N. Balcesco

GÂNDURI

S'a desprins din noapte miros greu de mort,
Miros de cavou.
S'a desprins din noapte sunete de clopot,
Sunet de pământ
Prefăcut în şopot;
Pieptul mi se 'neacă, tâmplele îmi strâng
Creerii şi gândul.
Pentru cine plâng?...

Simona Basarab

De la întemeietorii revistei

ÎNCORDARE POLITICĂ, ÎNAINTEA CONFLICTULUI CU BULGARIA.

Din însemnările zilnice ale lui Titu Maiorescu.

Mercuri, 1/14 Maiu 1913. De la 12—1½ ore la mine acasă miniștrii Marghiloman, C. C. Arion și Mișu Cantacuzino: să fim numai în defensivă, când să comunicăm Parlamentului Protocolul dela Petersburg, în ședință secretă. Griji de 10 Maiu. N'am fost la minister, nici în Parlament. Corectat o parte din stenograme. Seara de la 7 la 9 ore la Rege. I-am spus că voiu vorbì cu I. Brătianu despre venirea sa la guvern, în liniște. Regele mi-a *mulțumit cald* „für die Art wie ich die Regierung führe".

Joi, 2/15 Maiu 1913. Cer acoperit, la 7 ore dimineața + 10° R., La 11 ore a. m la ministerul de Externe, vine ministrul grec Papadiamandopulo și-mi comunică, după însărcinarea guvernului său: 1) că guvernul elen va da bisericilor și școalelor macedo-române, în regiunile ce le vor avea acum, deplina libertate a funcționa în limba macedo-română. Eu am răspuns că mă aștept la aceasta, după declararea deja făcută de d-l Venizelos d-lui Take Ionescu la Londra. Dar că eu îl rog ca acum să-mi deà această declarare sub o formă oare-care în scris și să adauge că e bine înțeles că Statul român va subvenționa (ca mai înainte, sub Turci) acele biserici și școli, și că în conformitate cu regulele canonice ortodoxe biserica macedo-română va aveà și dreptul la un Episcopat; 2) că guvernul elen întreabă dacă sântem dispuși a încheia o alianță cu Grecia, fiindcă pretențiile Bulgarilor devin amenințătoare. La aceasta i-am răspuns că asupra unei asemenea chestiuni trebue întâi să raportez Regelui și colegilor mei din minister, și că deocamdată, fără a prejudeca hotărirea lor, impresia mea personală este că trebue mai întâi să terminăm cu rezultatul mediațiunii de la Petersburg față de Parlamentul nostru ș'apoi să ne hotărîm asupra atitudinei

României în criza balcanică. De la 2½— 3¾ ore importanta ședință la Senat. Întrebarea lui I. Brătianu asupra cuvintelor vorbite de mine în ședința Camerei de Luni în contra lui Morțun, că eu contest că liberalii ne-ar fi dat prestigiul moral. Observările lui I. Brătianu, întâmpinarea mea la aceste observări. Succesul politic al nostru în această ședință. De la 5¼—7¼ ore consiliu de miniștri la Interne. Hotărîre de a prelungì sesiunea Parlamentului încă pe vre-o câte-va zile, după 10 Maiu, pentru a-i supune cel puțin în ședință secretă protocolul mediațiunei din Petersburg, îndată ce ne va sosì; trebue să vie prin poștă, căci va fi pornit din Petersburg.

Vineri 3/16 Maiu 1913. Sculat la 6 ore. Lucrat ministeriale acasă și de la 10¼ ore până la 1 oră la minister. Apoi la 2¼ la Cameră, unde în loc de absentul Săulescu îmi face Filipescanul Dr. Giani întrebarea despre *condiția* accelerării pusă(?) de noi la primirea mediațiunii. Răspunsul meu lung. Vorba domoală a lui Morțun. Răspunsul meu scurt lui Morțun. Dr. Giani se declară satisfăcut. Ovațiuni pentru mine. De la 5½—8 ore consiliu de miniștri.

Sâmbătă 4/17 Maiu 1913. Timp frumos. Dimineața la mine Teod. Rosetti, Maniu (din Transilvania) cu Verzea. Prințul Fürstenberg, căruia îi comunic confidențial propunerea de alianță a Greciei El îmi spune, că e marota Împăratului Wilhelm II de a recomandà o alianță între Grecia, Turcia și România. Convenim amândoi, că Turcia e prea nesigură în soarta ei viitoare..... 5½—7½ ore consiliu de miniștri. 7½—8½ Aurel Eliescu (senator) la mine, pentru decorarea lui și a deputatului Emil Socec.

Duminecă 5/18 Maiu 1913. Sculat la 5 fără un sfert. Afară senin, la ora 5½ termometrul + 8° R. Mă apuc de corectarea multelor stenograme. Corectez în decursul zilei cele mai grele stenograme de alaltăieri, după întrebarea lui Giani. La 10½ la Cameră, marele colegiu pentru alegerea episcopului de Râmnicul-Vâlcii, sub prezidența Metropolitului Primat. Disescu ne-a propus și eu votez pentru Sofronie Vulpescu (Sinodul voia pe Meletie). Plec cu Xenopol la gara de nord, unde și baronul Fasciotti, d-na Perticari, Kalinderu, Prințesele Elisaveta și Mignon, cu Prințul Nicolae: sosește Prințul Carol cu generalul Perticari, după strălucita primire la Roma. La 3½

cu Prinţul Fürstenberg la mine cu o depeşă a contelui Berchthold, că contele Tarnowski de la Sofia a vorbit cu Gheşoff, care va sprijini la consiliul său de miniştri părerea că ei să nu vadă inconvenient ca să supun în şedinţa secretă Parlamentului protocolul de la Petersburg. O făceam şi fără aceasta, dar cu aceasta e mai bine. Imi mai spune din depeşa lui Berchthold, că e nepotrivire între ce spun eu lui Fürstenberg că am vorbit cu Kalinkof şi ce spune Kalinkof la Sofia că aş fi vorbit cu el. Aşa e totdeauna cu Bulgarii. Propun lui Fürstenberg ca după întoarcerea lui Kalinkof să vorbim „en trois". El primeşte, fireşte, numai să nu trădeze Kalinkof. De la 4—6 mers cu auto la Copăceni: casa şi parcul Filipescului, dăruit Prinţesei Mariei, dar încă neacceptat de Rege. Timp cald.

Luni, 6/19 Maiu 1913. Sculat la 5. Continuu corectura stenogramelor. De la 11 la 1 oră la minister, unde Filodor îmi aduce actul de mediaţiune „fait en huit exemplaires à St. Petersburg le $\frac{26 \text{ April}}{9 \text{ Mai}}$ 1913", tipărit în 4 puncte, hârtie mic folio, $1^1/_3$ pagini, a doua ocupată, în restul gol, de cele 6 semnături cu 6 pecetii şi anume 5 cu herb nobiliar, Adelswappen, iar a 6-a a lui Declassé, simplă, cu literele T. D., în ordinea vechimei ambasadorilor(?): Sazonow, Pourtalès, George W. Buchanan, D. Thurn, A. Carlotti, Delcassé. Originalul îl voiu duce mâine Regelui, 2 còpii mi le fac eu, una pentru minister, una pentru mine la Senat şi Cameră. Toată după-amiaza până la 7½ ore corectura stenogramelor.

Marţi, 7/20 Maiu 1913. Sculat la 6, corectura stenogramelor; la 11½ la Rege, în frac, cu decoraţii, dat Lui copia protocolului de la St. Petersburg, apoi în Sala cea mare investitura nou alesului Episcop Sofronie al Râmnicului şi noului Severin, cu alaiul obişnuit. După aceasta, acasă la mine până la 2 ore miniştrii Marghiloman, Take Ionescu, Bădărău şi General Herjău. De-abiă la 2 ore scap la dejun. De la 3½ la 7¾ ore primirea diplomatică la Externe, toţi reprezentanţii străini, afară de Ristici, de absentul Kalinkof şi de greu bolnavul Blondel.

Mercuri 8/21 Maiu 1913. Dormit de-abiă 5 ore, cetit de la 4—5, sculat la 5, termin corectura stenogramelor de la Cameră. Take Ionescu pe la 11 ore la mine şi Mişu Cantacuzino

şi cere menajarea prefecţilor şi primarilor Filipescani, deşi sânt obraznici. Convenim răbdare până după terminarea parlamentară a protocolului de la St. Petersburg. De la 12 la 1½ ore la Rege. El amical cu mine, vorbim de memoarele lui Gerlach, spre seară mi le trimite acasă. Notiţa lui Marghiloman spre seară, că Carp vrea să convoace parlamentarii conservatori la Olănescu?! Iar o intrigă.

Joi, 9/22 Maiu 1913. Sculat la 5 ore. Am regulat toate hârtiile ministeriale, le trimit prin G. Cretzianu la lucru la minister. Sânt iar à jour cu administrarea departamentului meu. Gr. Cantacuzino, primarul, la mine în chestia convocării făcute de Carp pe mâine la 5 ore la Olănescu. (Am primit-o şi eu pe la ora 1, pe o foaie de hârtie deschisă, cu mai toţi deputaţii şi senatorii conservatori, cu menţiunea „şeful partidului conservator", la început, semnată P. P. Carp, eu chemat printre mulţi, nu alfabetic. Am scris „văzut", dar n'am iscălit. De la 9½ la 10½ ore dimineaţa eu la I. I. C. Brătianu acasă, mi-a arătat frumoasa casă, terasa spre marea grădină, sufrageria cu marea sobă şi urcioare şi farfurii din Transilvania. I-am dat confidenţial memoriul, i-am lăsat pe 2 zile şi cópie a protocolului Petersburg, firește tot confidenţial, i-am spus că tranziţia de la guvern la guvern să fie paşnică şi să spuie Regelui sau mie, când nu mai pot răbdà ai săi. El cam în 2 peri, cam războinic, momentul important, dacă nu sânt conservatorii în stare, din cauza certurilor lor, să ţie cârma ţării într'un moment aşa important. De la 10½—1 la consiliul de miniştri, toţi miniştrii, împreună cu Teodor Rosetti, prezidentul Senatului şi Constant. Cantacuzino, p. Camerei. Hotărîre: Sâmbătă 11 Maiu începe la Senat (unde şeful opoziţiei e I. I. C. Brătianu) şedinţa secretă. Conform regulamentului Senatului „Comitetul" secret se preface în public pentru a votà o moţiune. Arion şi Mişu Cantacuzino cer şi desbateri publice, numai comunicarea actelor din partea mea să fie secretă. Ceilalţi pentru secret total, afară de moţiune, firește şi vot, care publicitate. În răstimp, pe la 11 ore în odaia de alături Kalinkof, la mine, sosit aseară din Sofia. Salutări de la Gheşoff, că a fost „un malentendu"; că el pricepuse, că eu voiu răspunde la propunerile bulgare după ce vom fi primit protocolul de la Petersburg şi noi şi ei, dar Fürsten-

berg a raportat, că numai noi. Eu acum am confirmat această din urmă, care se va întâmpla în cel mult 8 zile. Gheşof primeşte să comunic protocolul în şedinţă secretă a Parlamentului. Pentru noile propuneri bulgare să vorbim peste 8 zile. Pe la 1 acolo la consiliu hotărît între Marghiloman, C. C. Arion şi M. Cantacuzino şi mine, că eu să nu merg la Olănescu mâine, după obraznica convocare a lui Carp, dar ei 3 să meargă. De la 6 la 8 ore seara la mine M. Cantacuzino, Al. Marghiloman, Jean Lahovari, D. Nenitzescu, Sabba Ştefănescu şi (târziu, venind de la Ploieşti) Barbu Delavrancea. I. Lahovari violent contra convocării lui P. P. Carp, nu va merge nici el mâine acolo. Ceilalţi da, pentru a împiedecà vre-o hotărîre de scandal. Cetim protocolul, hotărîm primirea, I. Lahovari cu multe observări critice şi internaţionale.

Vineri 10/23 Maiu 1913. Plouă, a plouat toată noaptea. Regele mi-a trimes aseară marele cordon (albastru) Carol I. La 8½ ore Prefectul Poliţiei îmi anunţă că din cauza ploii nu se va face defilarea, ci numai Te Deum: frac, numai cele 3 stele româneşti şi medalionul „Apărătorii Independenţei" de la 1878. La 10½ Regina, Regele, Prinţii Ferdinand, Carol şi Nicolae, Prinţesele Elisabeta şi Mignon cu Doamnele Maurojeny şi Bengescu şi Miss Milner. Te Deum, apoi cu toţii la Mitropolit — şampanie. Regele vorbit cu toţi şi cu toate. Regina idem — foarte amabilă cu noi. La 12 acasă. Defilarea amânată pe Duminică, dacă vreme frumoasă. La 3½ ore p. m., ministrul grec Papadiamantopulos la mine acasă; că Venizelos i-a spus că deja d-lui Take Ionescu la Londra pe la 28 Decemvrie i-a declarat că Românii macedoneni, care vor venì după tratatul de pace, sub dominaţiunea greacă, se vor bucurà pentru bisericile şi şcoalele lor cel puţin de aceleaşi drepturi pe care le vor da şi Bulgarii. Aceasta mi-o declară şi mie acum. Mă'ndoiesc de declararea lui? De ce-i cer notă scrisă? Iar dacă e să scriem ceva, atunci să fie scrisă o înţelegere între noi: că drept contra-valoare, vom admite şi stăruì pe unde putem, ca Macedo-Românii compacţi de amândouă laturile Pindului, la fixarea graniţei Albaniei să fie atribuiţi Greciei (Ho! ho! Grecul obraznic). I-am răspuns că în viitoarele 8 zile sânt ocupat cu regularea parlamentară a protocolului de la St. Petersburg, apoi ne vom ocupà de propunerea sa. La 4 ore

p. m. Take Ionescu la mine, vorbit despre atitudinea la parlament şi cu liberalii. Totdeauna în bună înţelegere. La 5 ore (pe când nechibzuiţii Carp, N. Filipescu şi Olănescu au convocat conservatorii la C. Olănescu pentru hotărîri în chestia balcanică) Kalinkof la mine. I-am explicat, cu regulamentul Senatului nostru, că voiu cetì protocolul de la St. Petersburg (din care i-am dat o copie) în şedinţă secretă, cu toate notele şi explicările mele necesare (aşa cum admite şì Bulgaria să facem), dar că moţiuni, vot, explicările senatorilor, cari vor cere aceasta, trebuesc petrecute în şedinţă publică; i-am atras atenţia asupra terminului 3 *luni* din protocol, de la data lui, 26 Aprilie, pentru delimitarea celor „environ 3 kilomètres de la périphérie de Silistria" şi că trebuie şì Bulgarii să facă iute convocarea Sobraniei lor. Cât pentru propunerile de la Sofia, ce are să mi le facă, sânt gata să le ascult, numai să aibă mandat şi preciziune în propuneri. L-am întrebat totodată, fiindcă îmi vorbea de ministrul austriac de la Sofia contele Tarnowski, dacă Bulgaria vrea ca să ştie şì Austria de aceste noue tratări ale noastre. Pe la 7¾ ore C. C. Arion cu tânărul Herz (autorul dramatic: şì acela fusese la Olănescu împreună cu deputaţii şi senatorii conservatori!!), povestindu-mi, miş-caţi, scenele de brutalizare încercate de Carp contra conservatorilor prezenţi, mai ales contra lui Marghiloman, M. Cantacuzino, etc. Să aleagă între Silistria şi şefia lui: că Filipescu a zis că lasă copìilor săi ca moştenire „injuriile!" ce i le-am zis eu la Cameră, etc. etc. Adunarea s'a sfârşit fără vot, fără hotărîre, rămâind să mai fie Duminecă, dar rezultatul defavorabil lui Carp şi lui Filipescu. Seara încă odată la 8¾ ore Take Ionescu, spre a-mi spune, că probabil liberalii vor vota moţiunea de primire a protocolului (şi poate pentru a afla efectul scenelor Carpiste asupra mea).

Sâmbătă 11/24 Maiu 1913. Zi din cele mai „gehetzt". La 9¼ ore dim., după Grig. Cantacuzino (care mi-a spus că să nu mai meargă nimeni de ai noştri la Olănescu după invitarea lui Carp, tot aşà mi-a spus şì Mişu Cantacuzino pe la 11 ore la ministerul de Externe; tot aşa Nenitzescu pe la 7 ore seara pe terasa mea), Teodor Rosetti, von Mach, Popa-Lisseanu, Prinţul Fürstenberg o oră la mine acasă cu depeşa lui Berchthold: că el şi-a închipuit, după închipuitele ştiri

primite din Bucureşti, că România, primind acum Silistria prin protocolul de la St. Petersburg, va fi aşa de bine dispusă pentru Bulgari, care ne acordă Silistria, încât să acordăm la rândul nostru Bulgarilor, fără altă compensaţie, cel puţin neutralitatea, într'un eventual conflict al lor cu Sârbii. Am răspuns Prinţului Fürstenberg că aceasta e inadmisibil şi chiar inexplicabil, că Silistria anume n'am căpătat-o de la Bulgari, ci prin Conferenţa europeană care ne-a refuzat cealaltă extindere de graniţă spre Marea Neagră; că prin urmare, dacă Bulgarii vor acum ceva de la noi, să ne facă ofertele lor de contra-valoare în favoarea noastră, dacă ne cer neutralitate; că Ballhausplatz din Viena să părăsească iluziile în privinţa noastră şi că domnul Macebic, care poate inspira pe contele Berchthold să-şi rectifice vederile; căci, pe câtă vreme am încrederea Regelui, eu duc politica ţării aşà cum mă pricep şi cum am aprobarea Regelui, şi că acum pricep aşa — că nu poate fi vorba de o convenţie a noastră cu avantage pentru Bulgari, fără avantaje consimţite de ei pentru noi, peste protocolul de la Petersburg, care nu e opera lor. — Apoi fuga la minister, unde Mişu Cantacuzino, ministrul german, consulul nostru de la Marsilia, etc. Apoi la Rege, de la 11½—1½ ore, la început cu Take Ionescu, raportez cele vorbite cu Fürstenberg azi şi cu Kalinkoff ieri. Mulţumesc Regelui pentru marele cordon Carol; El îmi spune că mi l-a dat anume acuma înaintea comunicării Protocolului la Parlament, pentru a da Parlamentului un semn de încrederea sa în mine, crede de altminteri că Parlamentul nu va da o mare majoritate şi-mi mulţumeşte de vizita mea la Brătianu. Fuga acasă, dejun — fuga din sutele de acte adunate cele necesare de comunicat; apoi la Senat, unde pe o căldură tropicală înghesuiţi în sală la şedinţă secretă senatorii şi deputaţii (eu, la suirea în lift şi înainte de-a intrà în sală cu ghiosdanele actelor, prins de durerea de piept analoagă celei de la Wilbad[1], dar, după o minută de odihnă în odaia Prezidentului, intru în sala cea mare şi mi-a dispărut orice stare fizică, totul fiind consumat în concentrarea vorbirei). Prezidează Rosetti, vorbesc din colţul băncii ministeriale, toţi mi-

[1] Începuturi de stenocardie, boală de care a murit T. Maiorescu peste patru ani, în 1917.

niştrii de faţă, incinta şi tribunele ocupate de deputaţi, publicul, stenografii, ziariştii daţi afară, uşile închise. Vorbesc de la 3—5½ ore; la întrebarea prezidentului la 5 ore, dacă vreau o pauză, răspund că din partea mea *nu*, dar când la 5½ simt căldura prea mare, şi văd pe auditori obosiţi, consimt să se întrerupă vorbirea mea şi Senatul decide continuarea pe Luni. Cred că e succes; strângeri de mână, Paul Greceanu acasă la mine, cu o cartă de vizită cu felicitări.

Duminecă 12/25 Maiu 1913. Zi splendidă, dar prea cald. Va fi defilarea (amânată de alaltăieri). Citit dimineaţa în „Universul", o regretabilă indiscreţiune, un lung rezumat al celor vorbite de mine ieri în şedinţa secretă: firește, cu multe inexactităţi. Trimit la *Monitor* şi la *Conservatorul,* următoarea comunicare oficială, care va apărea şi în ziarele noastre franţuzeşti: „Asupra comunicărilor făcute de d. Preşedinte al Con„siliului şi ministru al afacerilor străine în şedinţa secretă a „Senatului de Sâmbătă 11 Maiu curent, s'au publicat în unele „ziare o sumă de amănunte inexacte. Regretând indiscreţiunea „comisă şi declinând orice răspundere pentru asemenea pu„blicări, preşedintele Consiliului constată în deosebi că sânt „cu desăvârşire lipsite de temeiu afirmările relative la „asenti„mentul" sau „spusele" M. S. Regelui, precum şi pretinsa ame„ninţare din partea Rusiei, prin d. Schebeko. În fapt, nicio„dată Excelenţa Sa d. Schebeko nu a adresat ameninţări „guvernului român. Tot aşà de inexactă este notiţa că d. „Maiorescu ar fi primit şi ar fi dat cetire unei scrisori a „d-lui Ministru al Germaniei despre o declaraţie a d-lui Ka„linkof. Domnul Maiorescu nu a primit o asemenea scrisoare „şi deci nu s'a pomenit de ea în expunerea făcută înaintea „Senatului".

Dau şi d-lui Schebeko personal, în pavilionul pentru defilarea trupelor, următoarea scrisoare:

S. Excellence Mr. Schebeko.

Ministre de Russie

Ce dimanche 12 Mai 1913.

Monssieur le Ministre,

Je lis dans l'„Universul" de ce matin une série de racontars sur des prétendues révélations faites par moi au Sénat

dans la séance secrète d'hier. Je n'ai pas besoin de dire à votre Excellence que la plus grande partie des déclarations qu'on me prête sont de pure invention. J'envoie, du reste, au *Moniteur* un démenti formel contre cette coupable indiscretion.

Peut-être n'est-il pas nécessaire, ayant l'honneur d'être connu par votre Excellence depuis assez longtemps, d'ajouter encore expréssément que p. ex. la notice du journal d'après laquelle „nous avons été menancés de la part de la Russie par Mr. Schebeko" est une absurde invention et que jamais je n'ai dit et je n'ai pu dire une chose pareille. Je vous écris cependant ces quelques lignes de protestation, car en pareille matière même le superflu est peut-être necessaire.

Veuillez agréer, Monsieur le Ministre, les assurances de ma haute considération.

T. Maiorescu.

La 11 ore cu nevastă-mea, în automobil, pe foarte mare căldură, la pavilionul defilării, toți miniștrii străini (afară de bolnavul Blondel) cu nevestele lor (fără doamne, Schebeko, Jackson și Sefa-bey). Regina cu copiii lui Ferdinand, în pavilion. Frumoasă defilare, aplause la defilarea Prințului Carol și a Dobrogenilor. La 12¾ acasă. Mai vin la mine Marghiloman, Arion, Mișu și Grigorie Cantacuzino; se hotărește să nu meargă nimeni din ei astăzi la Olănescu-Carp. În adevăr, seara vine tânărul Herz și îmi spune, că erau numai vreo 17; că a declarat Carp, că el, văzându-se în minoritate, se retrage definitiv în viața privată, că Nicu Filipescu a zis că-și dă demisia din Cameră, pleacă în străinătate și că „le parti conservateur est f....". Dar că Demet. Grecianu și Victor Miclescu au zis lui Carp: „Dar noi ce facem? Nu ne poți lăsa așa" și că el le-a răspuns: „Faceți ce vreți, eu mă duc". Caraghioslâc e tot sfârșitul campaniei Filipescu-Carp-Olănescu.

A plouat tare după sfârșitul defilării.

Luni, 13/26 Maiu 1913. Senin iarăși. Mă ocup dimineața cu așezatul hârtiilor pentru continuarea explicărilor astăzi, în ședința secretă a senatului. De la 10½—12¼ la minister lucrări curente. De la 2½—5 ore la Senat. Am continuat în ședință secretă expunerea situației, am cetit protocolul de la

Londra de la 16 Ianuarie, am cetit raportul lui Ghica asupra conferenței lui la Sofia cu Daneff și Sarafof de la 2 Fevruarie, în aplausele Senatului, am cetit și protocolul de la Petersburg de la 26 Aprilie. După vorbire de un ceas și ¾, am terminat pe la 4½ ore. Aplause. A mai vorbit Tache Ionescu ¾ de oră asupra acțiunei sale la Londra. Apoi s'a ridicat ședința la 5 ore, anunțându-se continuarea pe mâine.

De la 7.20 la 8.45 seara la Rege. El nedomirit ce să facem cu insistențele Austriei pentru apropierea noastră de Bulgari și pe de altă parte cu ofertele de alianță ale Sârbilor și Grecilor. Mie în secret: că ar vrea să meargă de jubileul Împăratului Wilhelm II (25 ani domnie) în Iunie la Berlin (să se orienteze mai bine).

Marți 14/27 Maiu 1913. Sculat la 5, timp frumos; scriu pentru prima oară în anul acesta pe terasă. Dimineața Teodor Rosetti, D. Ghica (de la Sofia) la mine, căruia îi spun situația cu Bulgaria, momentul lor de a ne oferì ceva pentru a rămâneà neutri în posibilul lor conflict cu Sârbii și cu Grecii. Va pleca peste 3 zile la post, până atunci să vadă pe Rege și pe Kalinkof. Și Baronul Fasciotti la mine, de la 11—12 la minister. De la 2½—6½ la Senat. Lungă vorbire a lui I. Brătianu, liberalii vor vota moțiunea pentru primirea protocolului de la Petersburg, în colo polemică în contra guvernului „că a scăpat trenul". Răspunsul meu concentrat (de la 5½ ore la 5.50): „Trenul României acum sosește!". Ovațiuni, aplause. Cetire plicticoasă a generalului Herjeu despre însemnătatea strategică a Silistriei. De la 7 la 7¾ ore, Take Ionescu la mine, deprimat — probabil în fundul inimei, de succesele mele oratorii în Senat și la Cameră și de rolul lui mai efasat, mi-a spus că Istrati i-a raportat de la Teodor Rosetti că i-ar fi zis Marghiloman, că T. Ionescu ieri la Senat a vorbit prea mult de persoana sa proprie, că o notiță din „Politique" arătată de chiar Marghiloman e jignitoare, etc. etc. și că să ne gândim, dacă nu e mai bine să ne retragem, că nici el, nici Regele (eu adaog: nici eu) nu avem un gând lămurit, ce atitudine să luăm de acum înainte în conflictul balcanic. L-am remontat iar și va vorbì azi.

Miercuri 15/28 Maiu 1913. Lucrat pe terasă, sculat la 5 ore. Dimineața între 10 și 11¼ la Marghiloman și la Take Io-

nescu, ca să sfârşim astăzi la senat şi să aplanez mica neînţelegere între Take Ionescu şi Marghiloman, la 11½—1 oră la Rege. De la 2½—5 ore la senat. Excelent discurs de 1¾ ore al lui T. Ionescu. (Introducerea: în România s'au plămădit mişcările pentru liberarea popoarelor balcanice: heteria de la 1821, plătită cu capul lui Tudor Vladimirescu, bulgaro-sârbii la 1868, interpelarea Stolojanu 1883, acum Albanezii, a căror primă biblie se tipăreşte acum la noi; apoi important 2 scrisori de la Kinderlen-Wächter către Take Ionescu din Iunie şi din Noemvrie 1912). Sabba Ştefănescu în şedinţă publică a cetit moţiunea (adusă şi formulată de mine). Dr. Tomescu (ginerele lui Dr. Şuţu) s'a făcut de rîs încercând să vorbească de o amânare, I. Brătianu a cetit scurtele rezerve cu care votează partidul său moţiunea — apoi de la 5 ore s'a votat cu apel nominal moţiunea, care autorizâ guvernul să puie în lucrare protocolul de la St. Petersburg cu data de 26 Aprilie 1913 (stil vechiu), cu 77 voturi pentru şi 9 contra. Au votat contra: 1) Victor Miclescu, cumnatul lui Jonny Carp; 2) Negulescu; 3) Pariano; 4) Şoimescu; 5) Stolojan; 6) Stroici, 7) Suditu, 8) Dr. Tomescu, 9) Volenti. Toţi liberalii prezenţi: pentru Matei Cantacuzino plecat la Iaşi de aseară, tocmai ca să nu vorbească şi să nu voteze contra. Mari aplause.

Joi 16/29 Maiu 1913. Dormit într'una 6 ore, votul de ieri de la Senat mi-a fost adalina morală. Sculat la 5 ore, lucrez pe terasă. Dimineaţa Teodor Rosetti, v. Waldhausen, bar. Fasciotti. De la 10½—12¼ la minister. La 2½ la Cameră. Discuţia protocolului în şedinţă secretă.

În zece minute spun eu conţinutul protocolului. Vorbeşte contra mea Mişu Seulescu (prost); pentru protocol (prea lung), Comşa; contra protocolului, cu gesturi histerice şi contra Regelui, Jean Miclescu. Cer eu cuvântul (deşi fusesem hotărît să nu mai vorbesc) şi într'o cuvântare emoţionată de vre-o 20 minute resping elucubraţiunile literare ale republicanului Jean Miclescu, cu amintiri de la divanul ad hoc: Unirea cu Domnul străin; că am fost contra detronării lui Cuza, că Regele Carol este continuatorul mişcării naţionale, a cărei primă înfăptuire a fost Cuza şi că C. A. Rosetti, republicanul de mai înainte, la proclamarea lui Carol I ca Rege a zis că s'a încoronat şi viaţa sa. „Ar fi o insultă adusă pă-

rinţilor noştri şi întregei mişcări naţionale de la 1857 încoace, dacă aş zice un cuvânt mai mult pentru a respinge vorbele d-lui Miclescu".

Entuziasm în Cameră, mă sărută Mişu Cantacuzino, Apostoleanu, etc., etc. La 6 ore la Schebeko. Din ordinul lui Sazonov vrea să ştie cum ne raportăm faţă de duşmănia, care izbucneşte între aliaţii balcanici. I-am răspuns, că ne fac curte, dar că eu am *amânat* orice discuţie nouă cu ei, până după votul Parlamentului nostru asupra protocolului din St. Petersburg. El sfătueşte neutralitatea: dacă e să mai luăm ceva de la Bulgari, mai bine mai târziu, cu războiu, (ocazia va veni findcă ei vor rămâneà răniţi de pierderea Silistriei) decât acum diplomaticeşte, ca preţ silit, plătit pentru un eventual ajutor al nostru. Acasă la 7 ore. Take Ionescu la mine: că vorbirea mea la Cameră, aplaudată frenetic şi de Stere, a fost profetică; azi la Cameră, I. Brătianu şi Stere l-au luat pe el la o parte, i-au spus că au semne sigure de *complotul militar* ce se urzeşte acum de Nicu Filipescu contra Regelui (cu Maiorul Răşcanu, General Georgescu, Generalul Deşliu, Generalul Văleanu crede în Filipescu, etc., etc.); de urmărit cu încordată veghiare. Am spus lui T. Ionescu să se înţeleagă chiar azi şi cu Alex. Marghiloman.

Vineri 17/30 Maiu 1913. Dormit până la 4½ ore, sculat la 5 ore, lucrez pe terasă. Dimineaţa la mine Teodor Rosetti, v. Mach, prof. Antonescu, Mironescu şi S. Mehedinţi asupra atitudinei României în momentul actual al crizei balcanice după vederile d-nealor. Apoi eu la Mişu Cantacuzino (să spuiu în secret cele comunicate de Take Ionescu, despre conspiraţia militară a lui Filipescu), apoi la minister. Derussi nu vrea să meargă la Atena şi propune pe Pâcleanu de la Berna. De la 2¼—7½(!!) şedinţă secretă a Camerei; vorbeşte numai Iorga, şi prost, cu scremeri de orator, Ionaş Grădişteanu. Eu cer şedinţă de noapte cu închiderea discuţiei, ca mâine să se voteze în şedinţă publică moţiunea despre protocol; se primeşte. De la 7½ la 8½ la mine acasă toţi miniştrii (fără Xenopolu) despre închiderea Parlamentului mâine şi votare însă a legii cu legitimarea creditelor vechi şi acordarea celor nouĕ. Pe la 7¾ iată şi Sefa-bey, ca să se rectifice prin Monitor cuvintele rele zise

de Take Ionescu în şedinţa secretă de Miercuri a Senatului despre Turcia.

Însfârşit pe la 9 ore mâncat ceva; cea mai obositoare zi. La şedinţa de noapte nu mă duc: colegii (gentili) mă vor înlocuì.

Sâmbătă 18/31 Maiu 1913. Sculat la 5; scriu pe terasă mesajul de închidera Parlamentului pe azi. Dimineaţa la mine Fürstenberg, Kalinkof, v. Waldhausen (Germania rät uns vom Zusammengehen mit Serbien ab, damit wir im Gezensatz zu Oesterreich und also zur Dreibundpolitik kämen). De la 11½ la 1¼ la Rege, Mesajul (aprobat de Rege şi trimis îndată jos lui Aurel Popescu, care îl aştepta, ca să pue să-l copieze în 2 exemplare). Vorbit de numirea lui Pâcleanu la Atena, Cretziano la Madrid, Filodor la Berna. De la 2½ la 6½ la Cameră, se votează în şedinţă publică la început moţiunile pentru primirea protocolului cu 127 voturi pentru, 17 voturi contra şi 2 abţineri. Ridiculă vorbire contra (ca să-şi motiveze votul) I. Florescu, takistul, ridiculă cetire contra Virgil Arion; acesta şi Dr. Giani îşi dau dimisia din Cameră în aplausele şi râsetele Camerei. Se votează legi restante, etc. În Camera Miniştrilor vorbesc eu cu Paul Grecianu, Nicu Ghica (Bacău, cumnatul generalului Mavrocordatu), Barbu Catargi şi George Ştirbey despre organizarea partidului conservator: 1) Primirea dimisiei P. Carp, 2) un comitet conducător: Eu, Jean Lahovari, Marghiloman, Arion şi Mişu Cantacuzino, 3) Statute şi alt local, 4) Programă conservatoare, 5) înţelegere cu Take Ionescu, şi şefia lui după fuziune, dacă primeşte programul şi se curăţă de Bădărău. Au votat la Cameră contra protocolului: Virg. Arion, Chircu, Deşliu, Fleva, I. Florescu, Dr. Giani, D. Greceanu, N. Iorga, Emil Djuvara, Meissner şi I. Miclescu, Miuntescu, Pizani, Protopopescu-Pache, Mihail Vlădescu, I. Grădişteanu. Abţinuţi: Iuniu Lecca şi Popp Mihail. Pentru: George Ştirbei, C. Bacalbaşa; Mişu Săulescu s'a absentat. La Senat şi Cameră şedinţe de noapte, la sfârşitul cărora Marghiloman şi Take Ionescu au cetit mesajiul pentru închiderea sesiunii.

Dumineca $\frac{19\ \text{Maiu}}{1\ \text{Iunie}}$ 1913. Azi linişte, dar dimineaţa baronul Fasciotti şi apoi Milan Hodža de la Pesta, redactorul şi

conducătorul Slovacilor, în relaţii cu Arhiducele moştenitor Franz-Ferdinand.

Luni, $\frac{20 \text{ Maiu}}{2 \text{ Iunie}}$ 1913. De la 10—12 consiliu de miniştri la Interne. Cele 3 comisii mixte pentru executarea protocolului Petersburg la delimitarea Silistriei, după propunerea mea: Nenitzescu, colonel Christescu şi (propunerea Marghiloman şi Take Ionescu) general Culcer. La desbăgubirea caselor, după propunerea mea: Paul Greceanu, takistul Cincu şi (propunerea Take Ionescu) Mironescu, de la şcoala de poduri şi şosele. La zona opririi fortificaţiilor bulgăreşti, după propunerea diferinţilor miniştri: Al. Em. Lahovari de la Paris, generalii Culcer şi Zottu, colonelii Christescu şi Iliescu. La această şi la cea d'întâi comisie ataşat şi Maiorul Dabija, ataşatul nostru militar de la Sofia.

De la 12—1 la mine acasă, consfătuire cu Marghiloman, Arion şi Mişu Cantacuzino asupra organizării partidului şi situaţiei externe. Mişu Cantacuzino şi Arion prea slabi faţă de Nicu Filipescu şi Dimitrie Grecianu. Eu la 3 ore la minister, la 4 ore ministrul grec, cu noua întrebare despre alianţă—l-am mai amânat cu răspunsul. Între 4 şi 5 ore eu la Paul Greceanu şi la şcoala de poduri şi şosele, unde Mironescu absent, dar i-am telefonat la moşia Corni Zorilor (distr. Ilfov); amândoi primesc să facă parte din comisia pentru casele din Silistria. La 7 primul procuror Budişteanu la mine, să-mi spuie bătaia de azi la Palatul Justiţiei, organizată de Mihai Negruzzi (Maiorul demisionat) cu 3 fraţi Sturdza contra Takistului deputat şi advocat Stelian Popescu. (Articolul lui M. Negruzzi, „Un om prea mult"). Marghiloman mi-a arătat o scrisoare a preotului catolic din Sabaoani, Graţiani, de la 22. V. 1913, prin care zice că arhiepiscop Camilli din Iaşi trădează cauza română (să vorbesc cu Arhiepiscopul Netzhammer) Ungurilor, pe bani, de când a fugit în America anul trecut „administratorul bunurilor episcopeşti" defraudând 100.000 lei, ce trebue să-i restitue Camilli. Interviewurile lui şi vizitele în Oradia-Mare la Unguri şovinişti. Introduce acum popi unguri fanatici printre Ciangăi. Scrisoarea e către Mihali.

Marţi $\frac{21 \text{ Maiu}}{5 \text{ Iunie}}$ 1913. Sculat la 5; lucrez pe terasă. Dimineaţa la mine Prinţul Fürstenberg şi Teodor Rosetti, apoi eu la 11¼—11¾ la capela şi Legaţiunea grecească: Te Deum pentru

Sf. Constantin, onomastica actualului Rege al Greciei şi apoi felicitări cu un pahar de şampanie şi sandwiciuri. De la 12—1½ la Rege; îl sfătuesc să nu meargă la Berlin, din cauza oboselei; Regele mulţumit să nu meargă. Depeşă de la Pâcleanu că nu poate primì Atena; prin urmare voiu recomandà Regelui pe Filodor.

Miercuri $\frac{22 \text{ Maiu}}{4 \text{ Iunie}}$ 1913. Tot timp frumos. Dictez nevestei mele circulară către Legaţiunile noastre la cele 6 Mari Puteri: că, dacă între aliaţii balcanici isbucneşte conflict armat, România nu va puteà păstrà rezerva de până acum. La 10 ore la ministrul grecesc, ca să ceară agrementul pentru Filodor, apoi lucrare la minister. De la 2½ la 4½ ore, pe prea mare căldură, la Academie, unde discursul de primire Delavrancea şi răspunsul Jacques Negruzzi; prezidează Prinţul Ferdinand, alături de el Prinţul Carol. De la 4¾ la 6¾ ore lucrare intensivă la minister; numirea comisiilor pentru aplicarea protocolului de la St. Petersburg. Vine şi Schebeko, după informaţii; dimineaţa a fost Ristici, cerând răspuns la propunerea de alianţă; l-am amânat. Mi-a dat amănunte despre intrevederea lui Passici cu Gheşof, etc., etc.

Joi $\frac{23 \text{ Maiu}}{5 \text{ Iunie}}$ 1913. Sculat prea de dimineaţă şi obosit. *Multe* lucrări ministeriale pe terasă. La 10 ore dimineaţa, Constantin Mironescu, directorul Şcoalei de poduri şi şosele la mine, încântat de numirea sa în comisia pentru despăgubirile silistriene. Curios că şi Mişu şi Griguţă Cantacuzino au lipsit de la votul Camerei pentru protocolul St. Petersburg, sub diferite motive de explicare. Excesiv de cald. De la 12 la 1½ la Rege. I-am cetit nota mea circulară către legaţiunile noastre pe lângă cele 6 Mari Puteri, că România execută protocolul de la St. Petersburg, deşi nu e deplin mulţumitor; dar că, dacă izbucneşte conflict între aliaţii balcanici — România nu va puteà păstra rezerva de pân'acuma. Am trimis-o apoi lui Filitti, care a scos cele 6 còpii, mi le-a adus la 6½ ore spre semnare şi le-am expediat chiar azi. Între 6—7½ dimineaţa Nenitzescu la mine şi C. Mironescu, Comisari ai execuţiunei Protocolului.

Vineri, $\frac{24 \text{ Maiu}}{6 \text{ Iunie}}$ 1913. Sculat la 6 ore, afară deja + 16° R., la ora aceasta. De la 11 ore la 12 la mine acasă I. Lahovari, Gr. Cantacuzino; foştii miniştri Nenitzescu şi Delavrancea,

miniştrii Marghiloman, Arion şi M. Cantacuzino. Hotărît convocarea Comitetului central pe Mercuri 10 ore dimineaţa, la I. Lahovari acasă, căruia să-i propunem primirea demisiei lui Carp şi în locul lui o conducere a Partidului printr'un comitet. Asupra compunerii acestuia, I. Lahovary propune să fie prezidiul clubului Bucureşti, adică el şi vice-prezidenţii Mişu Cantacuzino şi C. Olănescu, iar dacă acesta demisionează, se va alege alt vice-prezident. Contra acestei (prea transparente. ambiţii, Marghiloman întâmpină că e mai bună ideia Maiorescu: ca să fie comitetul compus din actualii 4 miniştri conservatori, plus I. Lahovari, de drept, ca prezident al clubului central, şi acest comitet să fie provizoriu. Contra vorbei „provizoriu" mă ridic eu, zicând că asta ar însemnă că adevăratul şef va fi Take Ionescu; prin urmare, noul comitet să treacă drept formă permanentă, până se va găsi alt ceva. Se primeşte. Camera să nu primească (se mai hotăreşte) demisiile Carp, N. Filipescu, Virgil Arion, Dr. Giani. Să nu fie îndepărtat Prefectul de Putna, Ienibace, nici Prefectul de poliţie Iaşi, Stoja. Dar Mişu Cantacuzino admite cu Take Ionescu să depărteze pe I. Sturdza şeful de cabinet al prefectului de Ilfov, pentru participarea la agresiunea lui Mihai Negruzzi contra lui Stelian Popescu. La 12.25, sânt eu cu toţi miniştrii la gara Nord. Plecarea Curţii la Constanţa. De la 4—6½ ore consiliu de miniştri la Interne.

Sâmbătă $\frac{25 \text{ Maiu}}{7 \text{ Iunie}}$ 1913. Tot cald, trezit la 4 ore, sculat la 5 ore, tot ceva obosit de căldură. Răspund cu data de ieri lui „Son Excellence M. le Baron Garffier d'Hestroy etc., etc. Bruxelles, au ministère des affaires étrangères:

Monsieur le Ministre, je vous remercie chaleureusement de votre lettre si aimable et si pleine de sentiments amicaux pour la Roumanie.

J'en ai été d'autant plus touché, qu'en effet le succès relatif de mes efforts a été assombri par l'attitude de quelques-uns de nos amis politiques.

Votre Excellence, qui connaît notre pays, a bien pu se rendre compte de ce que devaient signifier pour le parti conservateur les tendances guerrières et les attaques de personnages aussi importants que Mrs. Carp et Filipescu. Mais il paraît que la politique ignore l'amitié, et ce n'est pas un des

moindres sacrifices qu'elle impose aux hommes d'état, grands et petits.

Agréez, Monsieur le Ministre, avec mes remerciements réitérés, l'assurance de mes sentiments les plus dévoués.

T. Maiorescu.

De la 10 la 12½ ore lucrat la Externe, şi Schebeko; la ora 1 Take Ionescu la mine acasă; pesimist în privinţa fuziunii sale cu conservatorii, fiindcă toţi Cantacuziniştii se vor împăca iar cu N. Filipescu, după retragerea ministerului. Eu îndată după dejun la Academie, pentru a votà prezidenţia lui Dr. Istrati. Am mai votat şi pe vice-prezidenţii J. Negruzzi, D. Onciul, Mrazek. La 4 ore Fasciotti la mine, la 4½ Blondel, aproape restabilit de leşinul său (pneumonie? apoplexie?). De la 6¼—7¾ ore lucrat acasă cu Trăsnea-Grecianu.

Duminecă $\frac{\text{26 Maiu}}{\text{8 Iunie}}$ 1913. Sculat la 5. Cer acoperit; la 6 ore dimineaţa + 14° R., scris pe terasă.

La 9½ dimineaţa Waldhausen la mine acasă, cu *minciuna* răspândită de San-Giuliano, că noi am primì ca Macedo-Românii din Pind să ajungă sub Greci, contra altor concesiuni ce ni le-ar face Grecii în pretinsele tratări ce le-am aveà cu ei. Tot aşa venise ieri la minister Schebeko, cu minciuna (răspândită de Bulgari), că noi facem oferte Bulgarilor şi că sântem în tratări cu ei! Am desminţit, firește amândouă aceste născociri. La 10 ore dimineaţa, îndată după Waldthausen, ministrul grec Papadiamantopolos la mine acasă. Îmi spune că agrementul pentru Filodor la Atena întârzie ceva, fiindcă Regele Constantin nu e la Atena, ci la Salonic; apoi insistă să intrăm în vorbă despre alianţa cu Grecia, ne-o propune formal, în contra prea marei expansiuni a Bulgariei, alianţă care am putea-o formà împreună şi cu Turcia şi despre care am puteà informà dintre toate Marile Puteri pe Rusia. I-am răspuns că despre Turcia nu se ştie încă dacă regimul ei actual se va putea menţine, iar cât pentru alianţă, să-mi mai îngădue cât-va timp înainte de a-i dà un răspuns. Vreau mai întâi să văd dacă nu se înţeleg aliaţii balcanici, ei între ei, fără alte combinaţii. Am stat toată ziua acasă; numai la 5½ o vizită de răspuns la nou alesul prezident al Academiei, Dr. Istrati.

Luni $\frac{27 \text{ Maiu}}{9 \text{ Iunie}}$ 1913. Sculat la 5 ore, apoi pe terasă. Revăd enormele liste de propuneri ministeriale pentru decoraţiile de la 10 Maiu. De la 10½—12½ ore la minister, de la 4½—6½ ore lucrat acasă cu Trăsnea-Greceanu, de la 4—5 cu Cretzeanu. Dimineaţa la 9½ Prinţul Fürstenberg la mine; îi spuiu că nu tratez cu Grecii, i-am amânat, şi-l previn, că, dacă Bulgarii nu vor executà împreună cu noi delimitarea celor „environ 3 kilomètres de la periphérie de Silistria" cu posibilul recurs la un supra-arbitru european în timpul prevăzut de protocol (acum, numai 2 luni), noi ocupăm terenul cedat, milităreşte.

Marţi $\frac{28 \text{ Maiu}}{10 \text{ Iunie}}$ 1913. La 9 ore deja 17° R. La 10 ore la mine acasă Marghiloman, C. C. Arion, M. Cantacuzino şi Nenitzescu. Discuţie asupra creditelor rămase a se votà în sesiunea Iunie. De la 3½—7½ ore la Minister, primirea diplomatică. Înapoiez cu amabilităţi, dar şi înghite — două note de nepotrivite întrebări asupra unor expulsări Prinţului Fürstenberg şi lui Schebeko. Refuz lui Waldthausen de a oferì pe subt mână vre-o despăgubire lui Ramp de la München, care pretinde că a dat faliment, fiindcă l-a oprit procurorul de la Focşani de a plecà câteva zile, din cauza unei *bănuieli* corecţionale (Dr. Stern îi împinge!). De la 10 ore până la 1¼ adunarea comitetului central conservator la preşedintele clubului I. Lahovari acasă. Lungi discuţii; de la 2 vorbit Virgil Arion de 3 ori, Pangrate, de 2 ori Mihail Vlădescu, odată Antonescu, iar excitat Ioan Miclescu. etc. În sfârşit s'a votat: 1) Primirea demisiei de şef a lui P. P. Carp. Pentru primirea demisiei 15: I. Lahovary, Jacques Negruzzi, Grig. Cantacuzino, Delavrancea, Nenitzescu, Raktivanu, Paul Greciano, Matache Dobrescu, Emil Lahovari, M. Săulescu, M. Vlădescu, cei 4 miniştri conservatori. Au votat contra: Virgil Arion, Pangrate şi Şoimescu. S'au abţinut: I. Miclescu, Al. Cantacuzino-Paşcanu şi Emanoil Antonescu. Apoi s'a votat (contra Virgil Arion şi cu abţinerea lui I. Miclescu, Şoimescu şi Pangrati) delegarea celor 4 miniştri de a reprezentà partidul conservator până la altă hotărîre. I. Lahovary n'a vroit să facă parte ca al cincilea din acest comitet delegat pentru conducerea partidului. De la 4 ore la 6½ consiliu de mi-

niştri la Interne. Credite şi vapor pentru cele 3 comisii întru aplicarea protocolului de la Petersburg.

Joi, $\frac{30 \text{ Maiu}}{12 \text{ Iunie}}$ 1913. Trezit la 5 ore, termometru + 13° R. Scriu pe terasă. Dimineaţa de la 10½ ore la 12½ şi după dejun de la 4—6¾ ore la minister, vin acolo Waldthausen, Blondel şi Schebeko. România a câştigat prin atitudinea noastră în criza balcanică, miniştrii străini se adresează la noi ca la o autoritate, pentru a contribuì să împiedecăm izbucnirea războiului între aliaţii balcanici... A mai fost la minister la mine Mişu Cantacuzino, afectat de campania „Adevĕrului" contra Cantacuziniştilor, în chestia şantajului pentru care e arestat Bogdan-Piteşti, cumpărătorul ziarului „Seara" de la Griguţă Cantacuzino.

Vineri, $\frac{31 \text{ Mai}}{13 \text{ Iunie}}$ 1913. La 6½ ore dimineaţa R. + 13½°. Dimineaţa 9¼—10 ore Prinţul Fürstenberg, foarte „erregt" de un articol din „Minerva" lui Griguţă Cantacuzino, care spune că Regele i-a zis lui Fürstenberg că România are interese contrare cu Austria în privinţa Serbiei şi Bulgariei; Fürstenberg presupune legături între „Minerva" şi Mişu Cantacuzino, prin urmare guvern. L-am mai calmat (nu de tot), prin comunicat oficios care va apăreà astăzi în „Conservatorul". Lucrat la minister şi de la 6½—7½ ore cu Trăsnea-Grecianu acasă. La minister îmi prezintă Waldthausen pe Oberbürger şi pe un Geheimrat Cristlieb din Regensburg.

Seara la 9¾ Take Ionescu până la 10¾. Sosit tocmai din Constanţa, de la Rege. Regele erà pe-acì pe-acì să ordone, dacă nu mobilizarea, cel puţin chemarea rezervelor la 3 corpuri de armată şi *vrea să se ştie* aceasta (dorinţă de popularitate), dar telegrama Ţarului cătră Regii Bulgariei şi Serbiei, cu reclamarea arbitrajului său, L-a făcut să renunţe, interpretând-o ca siguranţă de pace. Dealtminteri Regele declarând lui Take Ionescu (şi Take Ionescu mi-a confirmat-o prin scrisoare) că în tot conflictul balcanic ministeriul meu nu a comis nici o greşală.

Va urma.

CRONICI

Cronica viticolă

Viticultura românească în pragul dezastrului

Tragedia prin care treceà viticultura în anul 1926 am arătat-o într'un memoriu făcut cu prilejul numirii mele ca membru în Comisia permanentă pe lângă Ministerul de Agricultură şi Domeniilor. Atunci preţul vinurilor produse de viile nealtoite oscilà între 30—50 lei decalitrul; iar preţul vinurilor produse de viile altoite varià în genere între 70 şi 90 lei pe decalitru.

Viile se cultivau în pagubă; deficitul se evaluà la peste 2 miliarde.

Cauzele care adusese dezastrul viticultorilor în 1926 se puteà rezumà astfel:

a) Preţul muncilor şi al cheltuelilor de cultură erau mari, aşà încât capitolul necesar pentru efectuarea lor ajungea la sume nebănuite. Viticultorul, în lipsa numerariului necesar, se împrumutà în mod oneros.

b) Comerţul de vinuri, pentru cumpărarea produselor viticole din podgorii erà foarte restrâns; aşà în cât se poate spune că ofertele de vinuri ale viticultorilor nu erau întâmpinate de cererile comercianţilor decât într'o proporţie infimă.

c) Consumul pe piaţă al băuturilor sub denumirea de „vinuri" erà destul de important; dar el se găseà în absolută disproporţionalitate cu vânzările de vinuri făcute în podgorii.

Falsificările de vinuri luase proporţii fantastice, şi pe faţă, întrucât măsurile de combaterea lor se găsise insuficiente pentru a le stăvilì şi a le înlătură.

d) Viticultura, în genere, în ţară, lucrà în deficit şi o aş-

teptă o ruină sigură, dacă nu se luau de urgență măsuri energice și radicale, pentru susținerea podgoriilor.

Cauza principală a răului stătea în imixiunea spirtului de cereale în contrafacerea băuturilor naturale.

Producția spirtului de cereale lipsea țara de contravaloarea la export a porumbului întrebuințat pentru fabricarea spirtului, fără nici un avantaj pentru economia internă a țării: dar cu toate dezavantagiile pentru această economie, căci imixiunea spirtului de cereale:

a) provoacă criza viticolă ;

b) înlesnește sustragerea parțială dela taxele legale către Stat a unor băuturi ce se pun în consumație sub formă falsificată ;

c) provoacă alcoolismul prin ieftenirea băuturilor spirtoase de mare tărie ;

d) dă întrebuințare unei materii eminamente exportabile (porumbul), pentru producerea spirtului, care însă se poate face pentru băutură și din vinurile inferioare;

e) procură materia primă pentru fabricarea oțetului, care se poate produce din vin, drojdie de vin, din tescovină de vin și din prune ;

f) lipsește țara de valoarea de export în valuta forte a porumbului întrebuințat la fabricarea spirtului, atunci când acest alcool, afară de cel industrial propriu-zis, se poate obține ușor din destilarea derivatelor fructelor, derivatelor vinului, a vinurilor de producători direcți și a tuturor vinurilor slabe, care servesc azi, ca substrat alcoolului de cereale, pentru a se introduce în consumația băuturilor naturale, prin falsificările de tot felul.

Producția viilor cunoscută în 1926, p: baza ultimii statistici întocmite de Ministerul de Agricultură și Domenii (pe anul 1924), fusese de 6.113.579 hl.vin cu o valoare totală de lei 3.817.012.400 lei, față de o cheltuială generală, în cultura viilor din România întreagă de lei 6.014.762.180 lei.

* * *

Astăzi în anul 1931, situația viticultorilor din România este identică cu cea dela începutul anului 1926.

Aceleași cauze care contribuiau la dezastrul viticultorilor din 1926, contribuie și astăzi pentru împingerea viticultorilor la marginea prăpastiei.

Efectele se resimt la fel, căci legea implacabilă a cauzei şi a efectelor, domneşte mereu.

Greutăţile ivite pentru prima dată în 1920—1921, prin imposibilitatea stabilirii relaţiunilor de export, pentru vinurile din Ardeal şi din Basarabia, pe vechile pieţi de desfacere din Austria, Germania, Polonia şi Rusia, se măriseră din ce în ce mai mult, atingând un apogeu în anul 1925—1926, corespunzător celei mai mari producţiuni de spirt de cereale, care ajunsese dela o consumaţie de 190 vagoane în 1920—1921, la o consumaţie de 4720 vagoane în 1924.

Sunt zece ani de atunci! Ce sbucium s'a desfăşurat în tot acest timp, ce modificări fără seamăn s'au produs, şi totuş astăzi câtă asemănare este între durerile crescânde ale podgorenilor din 1921 până la 1926, şi între acelea ale viticultorilor din 1931.

Indreptarea nu a venit însă decât dela constatarea acestor dureri la timp, şi dela strigarea lor în mod public, pentru determinarea opiniei publice la un curent de bună împărţire a dreptăţii, şi la făuriri de legi, care să servească drept scut de apărare viticultorilor.

Simt nevoia de a amintì rezultatele congreselor viticole din Bucureşti din 1922, dela Focşani din acelaş an, dela Arad din luna August 1922.

Ce desfăşuare de înfrăţească înţelegere în aceleaşi dureri de suferinţă, în aceleaşi mijloace de luptă, în sortirea aceloraşi dorinţe şi în speranţa aceloraşi izbăviri.

Ce frământări sufleteşti, ce cercetări de fapte, de situaţii şi raporturi economice, în legătură cu interesele şi sănătatea acestui neam românesc, atât de viteaz, atât de muncitor, dar atât de încercat în calităţile lui sufleteşti!

Anul 1923 ne aminteşte de glasul de Vlădică al I. P. S. S. Miron, de minunata energie a regretatului Vintilă Brătianu pentru isbăvirea neamului nostru de năpasta ce-l aşteptà sub vicleana prefacere a aproape 5000 vagoane de spirt în băutură.

Ce lupte de idei, ce lupte de interese, ce apărători neîntrecuţi ai sănătăţii publice, nu-şi desfăşură toată energia pentru binele public ; ce comisiuni interesante, în care Ministrul Vintilă Brătianu intrà la ora 8 dimineaţa şi ieşeà la ora 1, pentru ca apoi după amiază la ora 4 să intre din nou în o comisiune complimentară, ca să steà la desbateri până la ora $7\,^1/_2$ seara.

Proiectul legii băuturilor spirtoase ieşit din oficina acestor comisiuni, în 1924—1925, din cauza importanţei lui şi a raporturilor ce urmă să stabilească între tot felul de producători viticoli, pomicoli şi de băuturi alcoolice, precum şi pentru organizarea desfacerii produselor respective, nu a putut să treacă prin Parlament în 1925.

Totuş, proiectul acesta, prin discuţiunile prealabile la care a dat loc timp de peste un an ; prin participarea neîntrecutului cunoscător al chestiunilor viticole G. Nicoleanu ; prin neprecupeţitul concurs dat cauzei de cel ce scrie aceste rânduri ; prin studiile premergătoare cuprinse în expunerea de motive şi prin tablourile statistice ataşate la proiect ; prin munca neobosită a d-lui Zamfir Brătescu, a putut să deschidă ferestre mari şi largi, pentru o documentată cunoaştere a chestiunii băuturilor spirtoase în România, din punct de vedere economic, fiscal şi higienic.

Regretatul V. Brătianu, ca ministru de finanţe se adresase Ununii generale a sindicatelor viticole cu adresa No. 43853 din 18 Februarie 1926, cerând ca sindicatele viticole „să stăruie fără osebire — pe lângă toţi reprezentanţii ţării, pentru a-i convinge de necesitatea ca această reformă, care prin măsurile ei de ordin social şi economic îmbrăţişează o chestiune naţională să ia fiinţă cu un ceas mai de vreme".

Ce emoţionant moment în vieaţa Uniunii ! Cu ce mândră demnitate se enumărau luptătorii : un C. Iarca, G. Nicoleanu, Ing. Elie Bujoi, C. Gheţu, I. Posescu, G. Ardeleanu, G. Fernic, Al. Mişu, St. Graur, G. Nazarie, C. Brătescu, I. C.Teodorescu-Iaşi, C. Gorciu, D. Teocalian, I. Costin, Al. Sinadino, S. Cavaliotti, V. Apostoleanu, Dr. Ispravnic, G. Teodorini, Al. Mihail, A. Căpăţână, D. Anastasiu, Maior Georgescu, G. Dragomir şi alţii pentru ca proiectul legii, cu modificările cerute de viticultori, să fie sprijinit de toată opoziţia.

Norocul viticultorilor atunci, a fost că o mare energie economică a ţării, d-l Const. Garoflid, a voit să colaboreze şi să sprijine deziderateleeconomice ale viticultorilor.

* * *

Lucrările pregătitoare ale Uniunii generale a sindicatelor viticole, congresele viticole ce s'au ţinut în toate regiunile de podgorii ale ţării în 1926, la Bucureşti, la Focşani, la Iaşi, la Chişinău,

la Drăgăşani, la Coteşti, la Nicoreşti, la Odobeşti, la Panciu, etc., au lămurit, pentru întreaga opinie publică adevărul că soarta viticulturii erà în strânsă legătură cu doi factori :

a) Stabilirea taxelor asupra spirtului şi băuturilor spirtoase în raport cu taxele valuta aur 1916 din Vechiul Regat ; şi

b) cu luarea de măsuri, cu sancţiuni severe, pentru înfrânarea falşificatorilor.

Etalonul ca preţ de vânzare al vinurilor naturale, şi al băuturilor alcoolice din fructe, a fost înainte de războiu, în Vechiul Regat, este şi acum *în România întregită, şi va fi în viitor,* preţul de vânzare al *gradului-deca de spirt de cereale,* preţ în care intră costul de producţie, cheltuielele de desfacere şi taxele către Stat.

Costul de producţie al „gradului-deca" de spirt de cereale este mic, deoarece materia primă de fabricaţie pentru astfel de spirt, şi mai ales pentru spirtul din cartofi, costă foarte puţin, în raport cu preţul materiei prime din care se fac băuturile naturale.

Dacă taxele asupra „gradului-deca" de spirt de cereale sunt mici, atunci preţul de vânzare în comerţ al gradului-deca de spirt, va fi şi el mic ; şi în acest caz, *falsificatorii de băuturi alcoolice naturale,* vor găsi rentabilitate, ca să imite băuturile naturale, prin falsificarea lor cu spirt de cereale.

Pe baza acestor consideraţiuni, prin lupte foarte aprige, înainte de războiu, duse de venerabilul luptător C. Iarca dela Buzău, se ajunsese în Vechiul Regat, ca să se stabilească un raport economic de taxaţiune pentru diferitele băuturi spirtoase, astfel încât produsele viilor şi livezilor de pruni să poată fi susţinute şi apărate contra falsificărilor.

Drept consecinţă, stabilirea unui astfel de raport, se extinde şi asupra preţului de vânzare, împiedicând ca spirtul de cereale să găsească convenienţă a se transformà în vin, ţuică, drojdie, tescovină, coşnac de vin, etc.

De altfel, fără această susţinere şi apărare viile şi livezile de pruni, nu ar mai puteà fi regenerate, căci orice alte investiţiuni noui, ar fi imposibil să se mai facă, dacă produsele naturale sunt lăsate în concurenţă a fi contralicitate de produsele falsificate.

După războiu, acest raport de taxaţiune a fost înlăturat în favoarea spirtului de cereale şi a berei ; consecutiv preţul vinului, a ţuicei, a drojdiei şi tescovinei *s'a redus la etalonul* preţului de vânzare al „gradului-deca" de spirt de cereale, ce rămăsese cu taxe

reduse, plătite în valoarea depreciată a leului, fără a fi ridicate în mod corespunzător la taxe echivalente în valuta aur; ridicări mai însemnate de taxe s'au făcut numai pentru vin, ţuică, drojdie şi tescovină.

Din aceste cauze, preţul mediu al vinului ajunsese în 1926 la circa 30—50 lei pe decalitru, iar vinurile superioare nu se vindeau mai mult de 70—90 lei decalitrul.

Viticultorii în 1926, cu lupte desfăşurate în Congrese, cu sprijinul d-lui Const. Garoflid ca ministru al agriculturii în 1926, au obţinut dreptate: taxele asupra „gradului-deca" de spirt de cereale a fost ridicat la 10 lei, în loc de 2,50 cât fusese până atunci.

Imediat ce s'a obţinut această restabilire în raporturile de taxaţiune, preţurile vinurilor s'au ridicat, astfel încât în toamna anului 1926, vinurile de calitate mijlocie s'au vândut cu 85—120 lei decalitrul, iar vinurile de calitate superioară s'au vândut cu 150—180 lei decalitrul.

O a doua cauză, care contribuise la nerestabilirea preţului la vinuri, în raport cu *preţul etalon* de vânzare al „gradului-deca" de spirt de cereale (inclusiv taxele) aveà la bază faptul *că nu există o lege unificatoare* pentru toată ţara, în ceeace priveşte măsurile legale pentru înfrânarea fraudelor, în materie de falsificarea băuturilor spirtoase, şi în strâns raport cu natura lor circulatorie dintr'o regiune într'alta. Fiecare din regiunile viticole ce aparţinuse în trecut altor ţări aveà un regim deosebit în ceeace priveşte regimul băuturilor spirtoase, atât cu privire la taxaţiuni, cât şi la măsurile de luat contra falsificatorilor băuturilor naturale: vinul, ţuica, drojdia, tescovina, cognacul şi lichiorurile din spirt de vin.

Dispoziţiunile legale din Vechiul Regat nu aveau sancţiuni suficient, care să asigure o înfrânare a fraudelor, măcar în această regiune a ţării, atât de bogată în vii.

Uniunea generală a sindicatelor viticole prin congresele ce a ţinut în toată ţara, a scos în evidenţă această lipsă; d-l Const. Garoflid, ca ministru al agriculturii, ajutat de d-l I. C. Teodorescu, directorul viticulturii a întocmit în 1927, un proiect de lege, care a devenit *Legea pentru represiunea fraudelor* în prepararea şi desfacerea băuturilor spirtoase.

După întocmirea instrucţiunilor de aplicare a legii, şi mai ales după publicarea regulamentului acelei legi, preţul vinurilor *atinge preţul etalon de vânzare* al „gradului-deca" de spirt de cereale:

mărit cu noile taxe; vinurile inferioare se vând cu 80—100 lei decalitrul; vinurile mijlocii se vând cu 150—160 lei decalitrul, iar vinurile superioare ajung să se vândă cu preţul de 280—300 lei decalitrul.

Legea cauzei şi a efectului îşi aplică astfel toată forţa ei economică, în acest proces atât de interesant, a cărei hotărîre de judecată, puteà aduce vieaţa sau moartea celor 750.000 capi de familie viticultori şi pomicultori, ce deţin peste 449.000 hectare plantate, cu o valoare brută a recoltelor pe anul 1930 de lei 8.403.359.100.

Frunţile îngândurate ale viticultorilor se descreţiseră ; se discutau acum măsuri pentru oprirea şi *înlocuirea producătorilor direcţi*; se formulase programul pentru refacerea viilor pe baze de *standardizare a plantaţiunilor*, după varietăţi, şi *localităţi*, pentru a se obţine vinuri standardizate pentru export.

Ce evoluţie de gândire în materie de concepţiuni economice viticole !

Dar astăzi, care este situaţia ?

Nu a trecut un an de când frământări fără seamăn, purtate în valuri sbuciumate din podgorie în podgorie, sub goarna de luptă a unui *Dragomir*, adunase armată întreagă de baricadă, la Bucureşti, ca să se treacă *legea Madgearu*, pentru apărarea nevoilor podgorenilor.

Vuetele se aud şi acum ca ecouri pe dealuri ; dureri amestecate cu speranţe, ca în sfârşit, apoi, să învingă dreptatea.

Legea Madgearu, cu sancţiuni foarte aspre contra fraudatorilor, odată aplicată, puteà să asigure desvoltarea normală a viticulturii şi a pomiculturii.

Noile programe de organizare viticolă, puteà să aibă o temelie solidă pentru desfăşurarea lor.

Toate însă au fost o iluzie.

Astăzi preţurile vinurilor a scăzut la fel ca în 1925—1926, la 45 lei pe decalitru vinul mijlociu, şi la 70—90 lei vinul superior.

Legea nu s'a aplicat ; regulamentul ei zace în cartoanele comisiunilor.

O coincidenţă, poate voită, nişte dispoziţiuni foarte nevinovate, ba chiar principial vorbind, aprobate de toată lumea, pentru apărarea sănătăţii publice, a făcut ca în acelaş timp când se discută şi se votă în Parlament în 1930, legea băuturilor spirtoase, să se discute şi să se voteze şi legea sanitară.

Imprejurarea a făcut ca legea sanitară, care prin art. 342—346, se ocupă de prepararea băuturilor în genere, de măsuri contra falsificării lor, şi de măsuri pentru îndepărtarea băuturilor alterate, şi de măsuri de sancţionare a contravenienţilor, instituind pe medici ca agenţi de constatare, şi dispunând amenzi drept sancţiuni, tot acea lege să se extindă şi asupra preparării şi desfacerii băuturilor *alcoolice;* şi să prevadă deci dispoziţiuni cu caracter general, care să contrarieze dispoziţiunile cu caracter special prevăzute pentru băuturile spirtoase, în proiectul legii băuturilor spirtoase (legea Madgearu).

Ceeace însă a răsturnat cu totul orice măsuri salutare luate prin legea Madgearu, a fost că articolul 572 din legea sanitară, „abrogă orice dispoziţiuni contrare din orice altă lege" votate şi publicate în Monitorul Oficial, mai înainte de publicarea legii sanitare.

Ací stă tot *Nodul gordian* pentru explicarea *tragediei viticulturii de astăzi.*

Legea sanitară a fost publicată în Monitorul Oficial cu 17 zile în urma publicării în Monitorul Oficial a legii băuturilor spirtoase, care astfel, conform art. 572, are abrogate toate dispoziţiunile ei salutare cu privire la regimul băuturilor spirtoase.

Românul, în proverbele sale cu înţeles atât de profund, spune: „buturuga mică răstoarnă carul mare".

Ce trebuie să facă căruţaşul prevăzător?

Să asvârle din timp buturuga din drum.

O lege cu articolul unic trebue să redea toată puterea de aplicare legei Madgaru, în ceeace priveşte regimul băuturilor spirtoase.

Numai astfel dezastrul viticulturei va fi înlăturat.

Inginer Christodor . Gheţu

Cronica socială

Licee în munţi

Higiena şcolară a făcut în ultimii ani mari progrese, mai ales în ceeace priveşte cursul primar, deşi incontestabil, mai e încă mult de făcut.

Ceeace s'a făcut însă în Elveţia, în legătură cu aplicarea practică a higienei şcolare, merită multă atenţiune.

Administraţia federală nu are un minister al instrucţiunii publice. Cantoanele au asupra lor organizarea acestei instrucţii, iar Confederaţia propriu-zisă, nu se ocupă decât de supravegherea generală a învăţământului public. Numai şcoala politehnică e federală.

Confederaţia subvenţionează larg aceste instituţiuni, dar şi controlează foarte minuţios întrebuinţarea banului dat.

In afară de învăţământul primar, comercial, profesional, etc., mai există organizaţiuni şcolare pentru învăţământul *bolnavilor* şi *anemicilor*. Insăşi sanatoriile au atari organizaţii. Citäm după *Weigert* şi *Allemand*, („L'avenir médical", Oct. 1926), următoarele instituţii de această categorie :

Adelboden, aşezat la o altitudine de 1350 m. Are un sanatoriu şcolar pentru copii de 5—17 ani.

Arosa, la o altitudine de 1800 m. are un sanatoriu şcolar pentru băeţi şi fete.

La *Davos*, la o altitudine de 1560 m. e un sanatoriu şcolar alpin, pentru tineri de 7—20 ani.

La *Degersheim*, la 800 m. altitudine, D-rul E. Gelpke, are un sanatoriu şcolar.

La *Glaris* (altit. 481 m.) e o şcoală secundară pentru copii.

La *Rivapiana di Locarno* e un sanatoriu şcolar.

La *Teufen (850 m.)* e un sanatoriu pentru băeţi şi fete de 4—15 ani.

La *Tragen* (940 m.) deasemeni.

La *Zuoz-in-Engandine* (1750 m.) e un liceu alpin.

In *Franța*, știm că e un singur liceu alpin, la Gap, la o altitudine de 730 m.

Programul de învățământ ce trebueie adoptat în atari licee, trebuie să se refere la elevi slăbiți, anemici, clorotici, obosiți de vieața de oraș, de mizeria orașelor, dar suficient pentru a-i pregăti pentru examenul de bacalaureat, concursuri pentru școli de agricultură, silvicultură, comerț, meserii.

Metodele trebuie simplificate, nu materialul. Trebuie să se aibe în vedere cultura generală; elevul să-și poată câștigà cunoștințele generale necesare.

Autorii, citați mai sus, rezumă părerea lor asupra programului unui liceu din munți, astfel: „Apprendre peu, mais très bien!". Simplificarea istoriei, a geografiei, fizicei, chimiei și înlocuirea teoriei obositoare, cu excursii, lucrări practice, proiecțiuni, tablouri, albume fotografice.

In contact permanent cu natura, elevii unui astfel de liceu, vor învățà să îndrăgească peisagiile grandioase, desemnul, pictura, fotografia, citirea hărților, științele naturale. Elevii nu vor fi niciodată surmenați.

Aerul curat, razele solare, calmul altitudinelor, favorizează desvoltarea corpului uman, circulația sângelui, mărirea globulelor roșii, creșterea apetitului, somnul e mai liniștit.

Pentru o vieață socială mai agreabilă în aceste școli, e bine să se organizeze societăți de lectură, orchestre, cinematograf, radio, teatru.

Exercițiile fizice vor fi foarte bine supravegheate în raport cu sănătatea elevului. Acesta e rolul foarte important al medicului școlar respectiv. Se va evità, bine înțeles, oboseala excesivă.

Inaintea tuturor sporturilor, trebuie să aibe prioritate turismul.

După fiecare masă, o cură de repaus — culcat pe un pat sau scaun lung — este obligatorie.

Regimul alimentar va fi foarte bine chibzuit de direcția școalei, în unire cu medicul școlar. Se va da hidrați de cărbune în abundență.

Fiecare școlar să aibe camera sau boxa sa.

Camerile și sălile de clasă să fie în continuu aerisite. Lava-

bourile să fie comune. De două ori pe săptămână, băi căldicele. Fricţiuni pe tot corpul cu spirt, în fiecare seară, sunt recomandabile.

Profesorii, vor fi aleşi dintre cei cari au nevoie de un tratament de altitudine, cei cu anemie, nervoşii, emfizematoşii şi surmenaţii. Un examen medical la alegerea profesorilor pentru astfel de şcoli, se impune, spre a înlătură pe cei cu tuberculoză deschisă şi pe cei cu boli contagioase.

Rolul social şi naţional al unor astfel de şcoli, este covârşitor. Scapă din ghiarele bolilor şi morţii, atâtea *vlăstare tinere*.

„Aer în şcoli, aer în plămâni, aer în programele şcolare", pretinde profesorul Mathieu.

Când se vor aplicà şi la noi asemenea măsuri salutare?

Localităţi de munte, minunat condiţionate pentru asemenea instituţii, avem destule.

Nu lipsesc decât organizatori luminaţi, cari să aibă în vedere binele naţiunii.

Dr. Od. Apostol
Cluj

RECENSII

Károly de Viski: *Gravures sur bois populaires roumaines de Transylvanie, 1 album infolio,* Budapèst 1931

Sub titlul de mai sus d-l Viski, director al Muzeului național din Budapesta, ne dăruește o serie întreagă de icoane românești, în gravuri din prima jumătate a secolului trecut. Calupurile, sau tăbliile de lemn gravate, au fost aduse Muzeului de fostul director Semayer din comuna Hesdát, cunoscută prin această specială îndeletnicire a xylogravurii, după cum localitatea Nicula erà cunoscută pentru icoanele pictate pe sticlă.

Pe tăbliile originale, d-l Viski a tras copiile ce alcătuesc albumul, pe o hârtie cât mai asemănătoare cu acea a vechilor originale și fără a fi retușat matricele uzate prin întrebuințarea lor în decursul vremurilor. Deaceea, cu toată primitivitatea lor, planșele se prezintă sub un aspect foarte simpatic, aducând o contribuție serioasă artei noastre din trecut.

Din concisa dar temeinica „introducere" franceza a d-lui Viski, însoțind planșele, aflăm că aceste xylogravuri populare erau interpretări după izvoade dela Sf. Munte, ceeace se dovedește prin marea asemănare a aceloraşi scene la diferiți gravori. Artiștii ardeleni adaogă pe lângă inscripțiile cirilice și numele lor și leatul. Pentru a accentuà, în mediul greco-catolic în care lucrau, că icoanele lor sunt după tipicul Erminei Atonite, care singură domneà dincoace de Carpați, autorii gravori se cred datori să adaoge uneori că „această icoană făcută pă lejia răsăriteană", sau, alteori, să semneze cu indicația precisă „Anekita Morar Săritian".

Mai multe gravuri, de pela mijlocul secolului trecut, se dato-

resc probabil unor artişti din aceiaşi familie, căci întâlnim pe *Pop Simion*, la 1842 şi pe *Pop Onisie*, la 1851.

Frumoasa lucrare a d-lui Viski ne desvălue influenţa, mai mare decât s'ar crede, a răsăritului în inima Ardealului, altfel atât de tare sub înrâurirea Romei.

Alături de lucrarea similară a d-lui Adrian Maniu, preţiosul album al d-lui Viski îmbogăţeşte în mod simţitor domeniul încă aşà de puţin explorat al vechei arte româneşti. Nu putem fi decât adânc recunoscători savantului ungur pentru frumoasa publicaţie.

AI. T.-S.

Matila C. Ghyka: „*Le Nombre d'or*"

In editura N. F. R. a apărut o nouă operă a d. *Matila C. Ghyka*. O nouă operă, exact nu; dar o nouă ediţie sau mai bine o turnare din nou a unui material, care a servit „Esteticei" sale, apărute în aceiaşi ediţie. I s'a adăugat, bine înţeles, câtevà lucruri noui, şi mai ales o Prefaţă a lui *Paul Valéry*, cunoscutul academician francez.

Noua ediţie conţine două volume. In primul s'au concentrat *ritmurile;* în al doilea *riturile*.

Ritmurile sunt legăturile lumii noastre palpabile cu cauzele universale, a căror efecte sunt legile. Legătura, studiată în această operă, este *invariantul phi*, adică acel număr uneiversal, care derivă din seria lui *Fibonacci*. El ar stà la baza vieţei. Toate manifestările vitale ar fi funcţie de *phi*. Chiar şi cele ale spiritului nostru ar fi funcţie de *phi*. Aşà *Estetica* n'ar fi decât funcţie de *phi*.

In volumul II se studiază riturile, adică credinţele bazate pe acest invariant.

Cum manifestările *muzicale* şi *poetice* n'au fost supuse unui studiul, *Paul Valéry* atinge chestiunea, fără a o aprofundà.

D-sa emite părerea, că între *formă* şi *fond*, ar exista relaţia lui *phi*, şi că aceasta ar determina *capod'opera*. Demonstraţia rămâne de făcut, ceeace va forma un senzaţional pas al *Esteticei*. Ştiinţa aceasta ar păşì în câmpul *positivismului*, spre marea surprindere a multora.

Paul Valéry adăogă la capitolul *Esteticei*, tratate de d. M. C. Ghyka, şi părerea, că faimoasa problemă a *agrandismentului*, n'ar

fi decât un efect al lui *phi*. Numai atunci ar reuşi agrandismentul, când ar intra relaţia lui *phi* în joc.

Pentru modesta noastră cultură, o asemenea carte este un succes.

E. C. G.

Klabund: *Familia Borgia*

roman, în româneşte de V. Rodan

Acţiunea romanului e transpusă într'o epocă de mari prefaceri sociale, când la porţile vieţii bătea un nou ritm, Suntem în epoca când haina greoaie a evului mediu e aruncată pentru ca omenirea să îmbrace una nouă în forma „Renaşterii".

Jugul şi lanţul tradiţiei sunt rupte pentru èra nouilor dogme ce iradiază pe cerul înseninat al zorilor născânde în dorul ei de melor e călcată în picioare, căci natura omenească în dorul ei de libertate, părăseşte viaţa fragmentară de până acum şi caută să o trăiască, gustându-i toate plăcerile. Trupul începe a-şi aveà pretenţiunile sale, iar viaţa trebuie integral trăită, căci aşà l-a făcut Dumnezeu pe om.

De acì ajungem la erupţia „individualismului aristocratic", când individualităţi puternice numai respectă normele morale ale omului de jos, ci îşi croiesc căi nebătătorite până acum. Toate fărădelegile comise sunt puse în sarcina acestui individualism şi scuzate, căci credinţa trebuie căutată în propria conştiinţă a fiecăruia.

Pentru aceste noui transformări se scriu cărţi chiar imorale, căutându-se a se trece dela extrema dogmelor ce a încătuşat evul mediu la pulsul nou al imoralităţii.

Suntem deci la răspântia unei lumi ce moare şi la începutul unei lumi ce naşte cu aceleaşi patimi însă pe un nou decor.

Potrivit acestor noui schimbări, ni e arătată familia Borgia, a cărei origini se pierd în negura vremii şi haina pe care o îmbracă e aceea ce corespundeà ritmului nou. Locul de baştină al acestei familii e Spania şi ca atare Borgienii vor căutà să se înconjoare cu spanioli, ceeace va provocà nemulţumiri în Roma şi acestea vor duce la dese răscoale. Posedând o cultură adâncă şi înţelegând rostul vremii, această familie ştie să se folosească de toate împreju-

rările pentru a ocupà cele mai înalte demnităţi pământene. Ştie să se impună şi în felul acesta unul dintre Borgieni ajunge să fie ales de conclav ca papă. Natural că haina pe care o îmbracă nu-l interesează, căci scaunul papal erà pentru dânsul un mijloc pentru a-şi întemeià nu o împărăţie a cerurilor ci una într'adevăr lumească Deaceea îl vedem, că în altar se înconjoară cu femei şi nu cu preoţi. Ii plac luptele cu taurii şi alergările de cai în locul cărţilor sfinte. Cu un sadism diavolesc susţine şi pune la cale cele mai oribile crime pentru a-şi puteà realizà planurile sale. Vaticanul îl profanează cu cele mai destrăbălate femei, până ce una din fetele sale ajunge să deà naştere unui copil nelegitim. Creşterea pe care o primise copiii papei e lumească şi nu bisericească, căci biserica erà pentru dânşii un mijloc pentru a stăpânì lumea. Dispreţuiau toate legile şi mulţimea o considerau pusă la dispoziţia lor pentru a-şi puteà realizà numai dorinţele lor trupeşti.

In această decadenţă numai un singur glas sinistru al unui călugăr se ridică în pustietatea vremii şi predică purificarea moravurilor. Acest glas e ascultat până ce papa îl anatemizează, pentru ca pe urmă nimeni să nu îndrăznească a se opune planurilor papale. Regele Franţei ocupă Italia, însă fără rezultat, căci soldaţii ajung şi ei destrăbălaţi şi regele nu-i poate înfrână.

Călugărul nu tace şi atunci papa caută să scape de dânsul, arzându-l pe rug.

In urmă şi papa moare otrăvindu-se singur din greşală şi Roma scapă de cea mai mare pacoste ce dăduse peste ea. Singure femeile plâng la căpătâiul papei. Familia ajunge la pieire, căci ultimul vlăstar al familiei Borgia care vreà să scape e ucis de un maur.

* * *

Cinismul cu care un papă ajunge să-şi bată joc de tronul sfântului Petru, pe care se urcase, a dat naştere la atâtea probleme noui.

E interesant cum un papă ardeà în vanitatea sa să cucerească Italia, apoi lumea întreagă din care să formeze o mare împărăţie pentru familia sa, pe care o credeà cea mai capabilă şi mai vrednică. Pentru aceasta va întrebuinţà toate mijloacele permise şi mai ales cele nepermise. Destrăbălarea dela curtea papei e nemaiauzită în istoria Vaticanului şi rolul familiei Borgia în decadenţa medievală,

— când papa erà în fruntea statelor, putând proscrie pe oricine nu-i convenià — rămâne o pată neagră ce a întunecat tronul papal.

Aceasta a fost şi tema pentru Machiavelli, (contimporan al evenimentelor) care în „Principele" arată cum se poate întemeià o dominaţiune puternică pentru a ieşì din anarhie şi dependenţă politică. Deaceea el susţine că numai un despot înzestrat cu calităţi militare şi diplomatice, ar puteà să-şi ajungă scopul.

Despotul nostru poate formà modelul adevărat pentru teoria sa. El e făuritorul nouilor idealuri, căci după acesta individul poate stăpânì, creià şi transformà societatea în care se naşte şi în care trăeşte.

Traducătorul e bun cunoscător al limbii şi şi-a dat osteneală osteneală să ne deà o traducere bine îngrijită. Merită pentru aceasta lauda.

G. Saghin-Stupcanu

NECROLOG

† Ştefan Longinescu

In ziua de 4 August a. c. a fost înmormântat la Focşani, în oraşul său natal, profesorul de drept roman, Ştefan Longinescu, vechiu colaborator al acestei reviste.

Născut la 5 Octombrie 1865, defunctul a studiat dreptul la Iaşi unde a funcţionat câtva timp ca judecător de instrucţie. Părăsind cariera de magistrat pentru a-şi complectà studiile de drept la Berlin, el îşi trece acolo doctoratul cu un studiu asupra celebrului jurisconsult Gaius. Contribuţiunile originale aduse de tânărul student de atunci pentru a deslegà această enigmă a istoriei dreptului roman au provocat noi discuţiuni în lumea ştiinţifică. Din studiul amănunţit a unor instituţiuni amintite de Gaius, Ştefan Longinescu ajungea la concluzia că epoca vieţei acestui jurisconsult, trebuie fixată cu mult mai înainte decât se făcuse până atunci şi că el trebuie identificat cu Cassius Longinus jurisconsultul exilat de Nero.

Numit în 1896 profesor de drept roman la Universitatea din Iaşi el a trecut, pe baza unui concurs în aceeaş calitate la Bucureşti, în 1907.

Dela intrarea sa în învăţământ până în ultima sa clipă întreaga lui vieaţă Ştefan Longinescu a făcut-o dar şcoalei. Profesând timp de 35 ani fără lipsuri sau concedii, cu un cult neobişnuit pentru chemarea sa, el se încadrează în galeria marilor noştri dascăli universitari. Iubind adevărul, iubeà tot atâa de mult şi precizarea lui exactă de pe catedră, ceeace făceà ca studenţii facultăţii de drept să fie supuşi unei riguroase discipline ştiinţifice.

Ca rod a unei munci de atâţia ani în domeniul specialităţei, Ştefan Longinescu ne lasă o expunere a întregului drept roman,

operă didactică şi de ştiinţă în acelaş timp, în care o metodă strânsă de analiză se îmbină cu o preocupare de sistematizare şi de claritate şi în care dragostea de limba românească în forma ei naturală şi simplă reclamă încetăţenirea în limbajul juridic de noui termeni.

Activitatea savantului profesor nu s'a mărginit însă numai la specialitatea sa. Membru corespondent al Academiei, cu un bogat orizont cultural, el şi-a îndreptat dragostea lui pentru istoria dreptului şi asupra trecutului nostru, devenind un pătimaş cercetător al instituţiunilor şi pravilelor vechi româneşti. El a explicat multe aşezăminte juridice din trecutul nostru, a pus probleme noui şi a adus contribuţiuni definitive. Ştefan Longinescu socoteşte că pravila lui Alexandru cel Bun de care vorbeşte Cantemir, formează partea dela început din „Cartea românească de Invăţătură". In ceeace priveşte restul pravilei lui Vasile Lupu el a dovedit că este extrasă din „Praxis et Theoricae criminalis" a lui Prosper Farinacius, un romanist celebru al epocei. Ştefan Longinescu publicând „Cartea românească de învăţătură", şi „Indreptarea Legii" cu arătarea isvorului fiecărui paragraf, a adus o nepreţuit de mare contribuţie la desvelirea trecutului nostru juridic.

Ca om Ştefan Longinescu rămâne în istoria şcoalei româneşti figură cu profil de legendă.

Trăind o vieaţă modestă, fără cea mai mică preocupare de a impresionà, pentru iubirea de dreptate şi adevăr nu-şi găsià nici un echivalent în satisfacţiunile acestei lumi. De-o intrasingenţă proverbială pentru dreptate, deşi erà un suflet afectos şi prietenos cu cei ce şi-l apropiau, a fost condamnat de multe ori la isolare şi la refugiu în împăcarea ce ţi-o dă împlinirea datoriei. A nemulţumit poate pe mulţi, dar n'a nedreptăţit pe nimeni. N'a suferit pe nimeni să se umilească în faţa lui, dar a scutit pe mulţi a se umili în faţa altora. Părând aspru fiindcă erà drept, timp de 35 de ani el n'a putut fi influenţat niciodată pentru a fi mai indulgent le examen cu un student, nedreptăţind astfel pe ceilalţi.

Fie pildă vieaţa lui pentru cei ce vor urma.

N. Corodeanu

† Ştefan G. Longinescu

Numele pe care-l notăm aici, precedat de semnul nefiinţei, a dominat timp de trei decenii disciplina dreptului roman în ţara românească.

Solemn, savant, sever şi just, Ştefan G. Longinescu şi-a definit, în mijlocul societăţii noastre, spumoasă până şi pe catedra universitară, conturu-i spiritual de *magister* masiv şi rectilign.

Profesorul care dispare — în vacanţă, par'că stăpânit de grija să nu turbure printr'un doliu, mersul de riguroasă precizie al cursului de drept roman — erà un matematician căruia numai o inadvertenţă a destinului îi pusese în mână, în locul equerului şi compasului, Institutele lui Justinian. Deaceea şi dreptul roman apăreà studenţilor săi, ca o disciplină de construcţie geometrică, predată de un cerebral, infailibil în judecată, definitiv în tratare.

Este posibil ca technica propriu zisă a cursului său să fie susceptibilă de critici, date fiind diabolicele subdiviziuni, variând între A şi ω,cu contribuţia docilă a cifrelor arabe şi romane, ceeace echivalà cu o sleire mnemonică a învăţăcelului nedeprins; dar substanţa învăţăturii sale se situează în transcendent.

Şi încă, pentru cine concepe în spirit de camaraderie raporturile dintre profesori şi studenţi, Ştefan G. Longinescu nu erà un model. Prea întemniţat în demnitatea sa, de o ţinută didactică prea rebarbativă, el polarizà toată răceala academică, fără ca svâcnirea afectivităţii să frângă tiranica linie a exegezii legii romane, transpusă pe chiar planul său de viaţă. Comparaţia cu romaniştii Apusului constitue un contrast.

Ceeace însă, erà absolut unic la profesorul Ştefan Longinescu, erà scrupulozitatea sa şi spiritul său de dreptate.

Văzutu-s'a vreodată vre-un examinator care să noteze cu mâna lui, fiecare cuvânt rostit de student, la chestiunea pusă? Longinescu aşà examinà. Scrisul său mărunt şi citeţ, reţineà orice răspuns, dela cele mai corecte până la cele pe care hârtia însăş ar fi fost tentată să le repudieze, *propter imbecillitatem*. Ce lecţie salutară ar constitui, pentru viaţa noastră publică, tipărirea fişelor de examen ale defunctului romanist!

Am foarte vie în memorie o scenă din seria mea. Cutare candidat — care s'a bucurat de atunci, din partea României oficiale, de diverse însărcinări decorative — emiteà nişte sunete aproxima-

tiv articulate în care dreptul roman se prezintă în postura mizeră de *ancilla ignorantiae*. Longinescu notase, cu răbdarea celui mai autentic benedictin, rudimentele de frază, atâtea câte erau. Apoi, agitând domol foaia de răspuns, a cării imaculată albeaţă înduioşà, o puse sub ochii candidatului, rostind aceste singure cuvinte: „o voiu trimete părinţilor d-tale, cu îndemnul să te retragă din universitate".

Crud? Intr'o apreciere de creştinească mansuetudine, desigur; dar într'o epocă de supra-producţie ignară, ce binevenită o atât de severă judecată! Să fim înţeleşi: când judecătorul este, după dogma socratică, fericit pentrucă-i just.

Exemplare tăiate în cleştarul moral al lui Ştefan G. Longinescu, când dispar nu lasă prea multe regrete individuale: omul nu-ţi iartă uşor însuşirile pozitive prin care l-ai incomodat. Dar colectivitatea resimte pierderea lor şi se clatină în făptura ei intimă, lipsită de suflul care-o obligà să se menţină trează, prin însăşi virulenţa sa.

Censorii n'au fost nici când înghirlandaţi de mulţime. Nici nu le-ar fi stat bine, împodobiţi ca scamatorii şi demagogii pieţii. Ci aceeaş mulţime, la moartea lor, s'a prosternat totdeauna înaintea nuelei căzută din mâini, pentrucă mulţimea se vreà flagelată mereu....

Profesorul Ştefan G. Longinescu nu se va mai urcà de acì încolo, pe catedra depe care treizeci de ani, neîntrerupt, a învăţat nu numai disciplina dreptului roman, dar disciplina pur şi simplu.

Ar trebuì să i se păstreze în Pantheonul naţiei, pentru contemporani şi posteritate, ferula.

Radu Budişteanu

DRUMUL CEL MAI SCURT INTRE DOUĂ PUNCTE RĂMÂNE TOT LINIA DREAPTĂ!

NU OCOLIŢI deci cumpărând la întâmplare, ci cumpăraţi-vă deadreptul un elecrodynamic Golden Voice „VOCE DE AUR" Atwater Kent, indiscutabil superior oricărui alt aparat. La aceasta vă îndeamnă şi neasemănatele avantajii ale achiziţionării unui aparat Atwater Kent şi anume:

1. — Garanţie de perfectă funcţionare legal obligatorie pentru noi.
2. — Pe toată durata garanţiei orice defectare se repară gratuit, iar după expirarea garanţiei, se socoteşte numai costul piesei.
3. — Piese de schimb şi lămpi în depozit. Orice piesă se înlocueşte în mai puţin de un sfert de oră.
4. — Serviciu prompt: la orice deranjament cât de neînsemnat, o scrisoare, o telegramă sau o simplă chemare la telefon, sunt suficiente ca personalul nostru să se prezinte urgent la domiciliu pentru a pune la punct.
5. — Schimb cu model mai recent, după ori câtă vreme, pe baza listei de preţuri valabile în ziua schimbului, scăzând numai valoarea lămpilor şi 20 % pentru uzaj. În felul acesta posedaţi totdeauna ultimul model.
6. — Nu există în toată ţara un posesor de aparat electrodynamic ATWATER KENT, nemulţumit de aparatul său.

SUPERHETERODYNA
„VOCE DE AUR"
(GOLDEN VOICE)

Model 84 Atwater Kent electrodynamic pentru curent alternativ sau continu

Model de curent alternativ:

Lei 19.500

Instalată complect la domiciliu

Model de curent continu:

Lei 21.500

Pentru anul 1932 Atwater Kent, lansează superheterodyna „VOCE DE AUR" cu următoarele caracteristice:

6 lămpi duble (cu ecran, pentodă şi variable-mu)
selectivitate din 10 în 10 kilocicli
regulator de redare antiparazită
comandă printr'un singur buton
vorbitor electrodynamic „Voce de aur" făcând corp cu aparatul
control de volum şi întrerupător unic
etalonaj în kilocicli şi cadran luminat
direct şi integral la priză, cu consumaţie redusă
mobilă elegantă de nuc american, stil gotic.

ATWATER KENT RADIO

82-CALEA VICTORIEI (Peste drum de Palatul Regal) Telef: 336/68

CONVORBIRI LITERARE

DIRECTOR AL. TZIGARA-SAMURCAȘ

Redacția și administrația

Str. Wilson, 1. — București, I

ANUL al 64-lea

Septembrie 1931

BUCUREȘTI

Atelierele grafice SOCEC & Co., S. A.

ABONAMENTUL PE AN:

Pentru particulari . . . . . Lei 500.
Instituţiuni, bănci şi străinătate . Lei 1000.

Plata se face numai Administraţiei „Convorbirilor Literare“, direct sau prin încasatorii împuterniciţi anul acesta.

BUCUREŞTI, I
Strada Wilson 1.

VARIANTE LA „IVAN TURBINCĂ"

Povestea lui ION CREANGĂ

Povestea „Ivan Turbincă", a lui Ion Creangă, are următoarea temă:

Un soldat rus, bătrân, numit Ivan, iese din armată, cu două carboave în buzunar. Mergând el pe drum, întâlneşte pe Dumnezeu şi pe Sfântul Petrea, cari, pentru a pune la încercare credinţa lui Ivan, se prefac în doi cerşetori, la capetele unui pod. Ivan li dă tot ce aveà: cele două carboave. Dumnezeu îi dă lui Ivan banii înapoi, şi după cererea lui Ivan, îi blagosloveşte turbinca, şi-i dă puterea ca pe oricine îl va vârî Ivan în turbincă, să nu mai iasă fără voia lui.

Mergând Ivan pe drum, ajunge la nişte curţi mari, unde boierul îl găzdueşte pe noapte, într'o casă părăsită, bântuită de Necuratul. Hărţuit de draci, le strigă: „Paşol na turbinca", şi-i ţine închişi până dimineaţa, când, faţă cu boierul şi cu toţi oamenii din sat, îi bate pe draci, şi-l bate şi pe Scaraoţki, mai marele lor, care venise, îngrijat, să vadă de ce nu se mai întorc acasă drăcuşorii lui.

Ajunge Ivan la poarta raiului, unde-i spusese Dumnezeu că este loc şi pentru el. Aflând, dela Sfântul Petrea, că în raiu nu-i tabacioc, nu-i votki, şi că nu-s femei şi nici lăutari, pleacă spre iad, unde i se spune că sunt de toate de acestea. Ingroziţi de isprăvile lui Ivan, dracii îl amăgesc, bătând din darabană la uşa iadului, şi Ivan o ia la fugă afară din iad. Ne mai primindu-l dracii, Ivan se duce din nou la raiu.

Intr'o zi, vine moartea să primească ordine dela Dumnezeu; dar Ivan o vâră în turbincă şi apoi o amăgeşte că Dumnezeu i-a rânduit ca trei ani de-arându-l, să mănânce numai pădure bătrână, pe când Dumnezeu hotărîse ca să moară numai oameni bătrâni, ca Ivan. După trei ani o vârî

iar la turbincă, şi o amăgeşte că Dumnezeu i-a poruncit ca în trei ani să mănânce numai oameni tineri, şi alţi trei ani numai copii.

După şase ani, Ivan vârî iar moartea la turbincă, dar Dumnezeu a rânduit lui Ivan că i-a venit şi lui rândul să moară. Ivan i-a cerut un răgaz de trei zile, ca să-şi lucreze racla. Când vine moartea, Ivan se preface că nu ştie cum să se aşeze în raclă, şi moartea, ca să-i arăte cum, se vârî ea în raclă, şi se lungeşte ca şi cum ar fi fost ea moartă. Atunci Ivan ţintueşte bine racla, şi o aruncă pe o apă mare, curgătoare.

Dumnezeu a poruncit să se desfacă sicriul, şi moartea, drept pedeapsă, l-a lăsat pe Ivan să trăească fără de sfârşit.

Povestea aceasta, pe care Creangă a auzit-o, poate, în Humuleştii lui, nu-i o creaţie a poporului nostru. Tema populară a omului care, fiind protejat de Dumnezeu, sau de Hristos, îşi bate joc de draci şi de moarte, şi ajunge la adânci bătrâneţe, este cunoscută şi în alte literaturi populare.

D-l Jean Boutière, în interesanta sa lucrare despre viaţa şi opera lui Ion Creangă [1]), a studiat, pe larg, această chestiune, şi a menţionat variantele acestei poveşti în folklorul celorlalte popoare.

Pe lângă variantele cunoscute d-lui Boutière, am mai găsit două, tot aşà de interesante: una din folklorul Wenzilor, publicată, în traducerea germană, de d-l Bernhard Schneider-Krawc, sub titlul „Der Schuster und der Teufel", în „Dichtung und Welt", supliment al ziarului „Prager Presse", No. 43 din 1930, şi alta din Mirandela di Modena (Italia) de P. Vincenzi, şi publicată sub titlul „Leggende su Gesù Cristo e la Vergine", în Rivista delle tradizioni popolari italiene", Anno I (1893), p. 267.

Pentru înlesnirea cercetărilor noştri, le dau în traducere românească.

---

[1]) La vie et l'oeuvre de Ion Creangă. Paris. Librairie Universitaire J. Gamber, 1930.

I

Ciubotarul şi Dracul

A fost odată un ciubotar, care erà aşà de sărac, de nu mai erà în stare să-şi hrănească pe ai lui, oricât ar fi muncit el. Copleşit de griji, nu ştià ce să mai facă. Deaceea s'a dat dracului. Acesta îl întreabă ce-ar puteà el să facă pentru dânsul. „Acuma, zise ciubotarul, dă-mi atâţia bani ca să mă hrănesc pe mine şi să-mi hrănesc familia". Şi aşà dracul îi aduceà, în fiecare zi, câte cinci taleri. S'a întâmplat, însă, că pe atunci Iisus şi cu Sfântul Petrea umblau pe pământ.

Amândoi se duc la ciubotarul care se giuruise dracului, şi-l găsesc pus pe gânduri negre. Ciubotarul nu ştià de unde vin şi cine sunt oaspeţii, şi se temeà să-i întrebe, pentrucă-i vedeà că amândoi sunt oameni tare cum se cade. Ei au cerut culcuş pe noapte, şi ciubotarul i-a primit bucuros. Nevasta lui li-a urat bună sosire şi li-a pregătit un ospăţ bun, şi ei s'au culcat în tindă. Disdedimineaţă ea s'a sculat şi li-a pregătit de mâncare, cum se cuvine. După ce călătorii s'au ospătat, când să-şi eie ziua bună, dela gazde, întreabă Hristos: „Cât vă suntem datori?". Ciubotarul răspunde: „Ei! nimic". Hristos îi zice: „Atunci să ne ceri măcar cevà". Ciubotarul răspunse: „Trei lucruri aş dorì şi eu pe lumea asta. Mai întâiu, cine s'ar aşezà pe scăunelul meu cu trei picioare, pe care stau eu toată ziua, să steie încremenit pe scăunel, cât oiu vrea eu. Al doilea: cine s'ar uità pe fereastră în odaia mea, să nu se mai poată deslipì de fereastră, până ce n'oiu vrea eu, şi al treilea: cine ar culege pere din părul din grădina mea, să nu se mai poată îndepărtà, cât de multă vreme oiu vrea eu".

Şi domnul a zis: „Aşà să fie cum doreşti", şi a plecat cu Sf. Petrea.

N'a trecut multă vreme, şi iacă vine dracul la ciubotar, şi-i zice: „Ciubotarule, hai cu mine la iad; ţi-a venit vremea". Ciubotarul a zis: „Asta se înţelege dela sine; numai aşteaptă o clipă, vreau să mâncăm o leacă. Aşteptând, odihneşte-te ici, pe scăunelul meu cu trei picioare".

Dracul nu s'a lăsat să fie mult rugat, şi s'a aşezat pe scăunel, ca să aştepte. După masă, ciubotarul îşi ia rămas bun dela nevastă şi dela copii, ca să plece la iad, şi-l poftì pe

drac să meargă cu el. Când vrea dracul să se ridice de pe scăunel, oricât s'ar fi chinuit, nu era chip. Dă el să se smulgă de pe scăunel, dar pace! Incepe el să țipe și să plângă: „Al dracului lucru! Ajută-mă să scap! Lasă-mă, lasă-mă! Te mai aștept încă o bucată de vreme!".

Și ciubotarul zise: „Dacă-mi mai dai încă șapte ani, poți să pleci!". Dracul l-a mai așteptat șapte ani.

Când s'a împlinit sorocul, dracul vine iar. Da acum nici nu mai intră în casă. Se uită la el pe fereastră, bate în geam și-i zice: „Ciubotarule, iacă am venit; pregătește-te; ți-a sosit vremea".

Și când ciubotarul dădù ochii cu dracul, îi zise: „Așteaptă numai o leacă, să îmbucăm ceva". Dracul așteaptă afară pe ciubotar. Cum a isprăvit de mâncat, se pregătește de drum și zice: „Acuma haide, drăcușorule, haide, sunt gata!".

Dar drăguțul de drac nu se poate urnì dela fereastră; picioarele parcă i-ar fi fost înțepenite. Și când a văzut că nu poate face un pas dela geam, începù să se roage: „Frățiorule, dă-mi drumul; te mai aștept încă o bucată de vreme". Ciubotarul zise: „Dacă-mi mai dai încă șapte ani, ești liber! Dar atâta-ți spun, dacă vii a treia oară și nu pleci cu mine când oiu fi eu gata, să nu mai vii. Eu nu pot să fiu jucăria ta!". Și dracul i-a mai dăruit încă șapte ani și a luat-o la tălpășița.

S'au împlinit șapte ani. Vine iar dracul să iee pe ciubotar la iad. Când îl văzù, ieșì afară: „Așa-i drept; dacă ai venit, este și vremea! Dar așteaptă o clipeală, ca să mă gătesc. Du-te în grădină și culege câteva pere, ca să avem pe drum; ia numai bine coapte; nevasta mea are să le puie în traistă". Indata mare intră dracul în grădină și scutură părul așà de tare, că într'o clipeală rămân pe copac numai frunze și crengi.

In vremea asta ciubotarul era gata de drum, și zice dracului: „Iți ajunge de când te învârți în jurul pomului; ori poate vrei să iei și copacul cu tine? Eu ți-am spus doar că poți să scuturi pere, și tu te porți ca și cum ai fi în iad. Hai la iad; eu sunt gata de drum!". Dar dracul nici într'un chip nu puteà să pășească de lângă pom. Atunci îi venì ciubotarului apa la moară, și începù să-l mustre: „Nu te mai înțeleg! A treia oară sunt gata să merg cu tine, și tu nu vrei. Crezi că eu îs jucăria ta? Ia așteaptă tu, cornoratule!". Intră repede

în atelier, își ia cureaua cu care ține ciubotele pe genunchi și prinde a-i pune la pingele dracului, care începe să răcnească, de se strânge satul la țipetele lui. Dar ciubotarul nu se lasă, și-l croește, până ce l-a făcut vânăt ca porumbrica. Când ajunsese păcătosul de nici nu mai sămănă cu dracul, ciubotarul îi dădù drumul și-i zise: „Hai, pleacă, poate că în iad te-or mai cunoaște!".

Alergă dracul fără de ciubotar la iad.

N'a trecut mult și a murit și ciubotarul și s'a dus la raiu. Acolo bătù în poarta raiului, ca să-i deschidă. Sfântul Petrea descuie, cu cheia cea mare. Dar când vede pe ciubotar, îi zice: „Ciubotarule, pentru tine nu este loc aice. Pleacă. Ceeace ți-ai ales, aceea ți se cuvine. De ți-ai fi ales raiul, l-ai fi avut!", și a încuiat iarăși poarta raiului.

Ciubotarul își zice, în sinea lui: „Acuma ce să mă fac? Se gândì să meargă deadreptul la iad. Dar când l-a zărit dracul, de departe, a început să strige: „Vine ciubotarul! Degrabă încuiați poarta. Nu-l lăsați să intre. Ar fi în stare să ne izgonească pe toți de aici".

Ciubotarul bătea mereu în poartă. Dacă a văzut că nu-i chip să intre în iad, s'a dus iar la Sfântul Petrea, la raiu. Sfântul Petrea deschise, îl văzù și-i zise: „Nu-i loc pentru tine; șterge-o mai departe". Și a trebuit, bietul ciubotar, să se ducă iar la iad, și dracul iar țipà: „Nu-l lăsați pe ciubotar înăuntru!".

Neștiind ce să mai facă, se duce iar la raiu. Când Sfântul Petrea descuie ușa cu cheia, ciubotarul își aruncă șorțul înăuntru, pe neașteptate, și zise: „Dacă nu-i voie să intru și eu, măcar șorțul meu poate să steie!". Și plecă iar la iad. Dar aici nu mai găsì pe nimeni; porțile erau închise și înăuntru tăcere adâncă. Își zise el în gând: „Am să mai încerc încă odată la Sfântul Petrea".

Merse și bătù în poartă. Sfântul Petrea deschise, și ciubotarul se repezì, pe sub mâna lui, în raiu. Sfântul Petrea strigă la el să iasă afară, că nu-i loc pentru el. Dar Ciobotarul nu se mișcà din loc și zise cătră Sfântul Petrea: „Eu nu stau pe locul vostru, ci stau pe lucrul meu!". Și a rămas lângă poartă, și lui Dumnezeu i-a fost milă de păcătosul de care se lepădà până și dracul.

II

Intr'o zi, Dumnezeu, întovărăşit de Sfântul Petrea, au fost găzduiţi la un popă.

Dimineaţa, Sfântul Petrea zise popii:

— Acesta este Dumnezeu; cere-i ceva, şi-ţi va da.

Popa cerù că oricine s'ar suì în smochinul lui, să nu se mai poată coborî.

— Ai cerut puţin lucru — zise Sfântul Petrea —, mai cere ceva.

Popa rugă pe Dumnezeu să facă aşà încât cu cine ar jucà cărţi, să câştige totdeauna el.

Sfântul Petrea nu ştià ce să mai creadă despre omul acesta aşà de ciudat.

Iaca moartea vine să-i zică popii bună ziua.

— Mi-i poftă de smochine — zise popa —, hai şi mi-i culege câteva, şi merg cu tine.

Moartea se urcă în copac, dar nu mai putù să se deà jos.

Văzând că moartea nu mai vine, dracul se hotărî să meargă el singur la popă.

— Să facem o partidă de cărţi — zise popa; dacă pierd, sunt al tău; de câştig, ai să-mi dai un suflet.

Diavolul pierdeà într'una, şi se supărà, şi tot jucà, până ce a pierdut toate sufletele.

Atunci popa adună toate sufletele, şi pe o ulicioară îngustă le duse pe toate în raiu.

* * *

Aceste sunt cele două variante, necitate de d-l Boutière, în lucrarea menţionată.

Artur Gorovei

LUMINA PLÂNGE

Lumina plânge borangic pe umbra moartă —
Cazi lespede! Desfă-te'n ăşchii, poartă!

Adâncă-i vremea! Gândul despletit
Pe pârtii albe curgerii se'nchină,
Işi râde clipa'n osul risipit,
Pe pârtii cântă fire de răşină.

Tăcerea zugrăvită toarnă scut,
Un deget surpă malul în trecut
Şi apele, spălate în nisip,
Prind trup curat, îşi tae chip..
. . . . . .

Deşert de aşchii, adevăru-i greu:
Aud cum plânge'n mine Dumnezeu!

TIPSII DE VIS

Nu te ghicesc întinsă cu sânii pământeşti?
A fi? — Infrântul nu eşti! A nu fi? — Totul eşti.
Sub solzi de abur verde, din linii şi lichid;
Deschid ghioc de pulberi şi'n şarpe blând te'nchid.

Să nu-mi descânţi privirea sub sfârc! O cucuvae
Pe-o cruce, la răscruce, măsoară steaua mea —
Nici îngânări, nici lacrimi! In mine, vechiu amurg.
Curg râuri mohorîte. Ştii pentru cine curg?

Altar, hotar, cenuşe. In iarba lui, stingher,
Inod pe mâini cuvântul şi-l cumpănesc pe cer,
Un sâmbure în stingeri, când sting ce e aprins —,
Invins m'aduc şi'nfrântul e-acelaş neînvins.

Cioplesc în piatră ziua, s'ascund lumini şi vânt.
Mi-s tâmplele 'ntre ţăndări — N'am dat! — Culeg pământ
Şi mint minciuna vremii, când tu lumină, cazi:
N'am fost, n'oiu fi nici mâine, aşà cum nu sunt azi!...

Tipsii de vis se sfarmă pe nebunii de lemn...
Pătată cu Intrebarea *te-au răstignit pe-un semn*
Să te ghicesc ispită cu roade pământeşti.
A fi? — Infrântul Nu Eşti. *A nu fi? —* Totul Eşti.

Victor Ion Pavelescu

DOMNUL LOHENGRIN

Când blondul erou Wagnerian, cavaler al Sfântului Graal, sosì în barca-i trasă de lebădă şi învinse pe calomniatorul perfid al Elzei, doamna Riri Pompon şoptì soţului ei:

— Ah, cavalerismul! Cât de mult apreciez cavalerismul la un bărbat!

Drama Wagneriană îşi desfăşurase acţiunea celor trei acte. După spectacol, domnul Radu Pompon nu scoase nici o vorbă şi se suì cu nevasta în tramvai.

Ajunseră acasă.

Pe când doamna Riri îşi liberà corpul întemniţat în corset şi domnul Radu îşi desfăceà bretelele, discuţia alunecă firesc asupra spectacolului.

— Teribil om Wagner ăsta! A scris şi muzica şi versurile! Mare talent! Aşà mai înţeleg şi eu scriitor!... Şi ce-mi place la el este atmosfera de basm! Ai văzut, Radule, cum apare Lohengrin şi o salvează pe Elza? Aşà bărbat nu se mai găseşte în vremea noastră!

— Da, dar femei ca Elza se întâlnesc pe toate cărările! Ripostă, ironic, Radu.

— Cum asta? Intrebă curioasă Riri.

— Foarte simplu. Povestea Elzei nu e decât reeditarea întâmplării din Paradis cu Eva, Adam, Şarpele şi mărul. Curiozitatea a pierdut-o pe Eva; curiozitatea a pierdut-o şi pe Elza!

Vezi, Riri, ce se întâmplă când femeea n'are încredere în bărbat?

Degeaba bietul Lohengrin îi tot cîntà Elzei... Şi Radu începù să fredoneze fals leit-motivul secretului, într'o traducere proprie:

„Asta să nu mă 'ntrebi niciodată!"

Dacă Elza aveà încredere în el, nu se întâmplà nimic rău şi ei ar fi ajuns bunici!

Dar nu vezi, Riri, ce a dracului e femeea? Chiar în noaptea nunţii, în loc să-şi giugiuleascâ soţul, scorpia începe să necăjească pe Lohengrin. Şi degeaba bietul Lohengrin îi cântă din nou: (Domnul Radu îşi drege glasul) „Asta să nu mă 'ntrebi niciodată!", Elza persistă în încăpăţânarea ei şi inevitabilul atunci se produce!...

Riri rămăsese pe gânduri. Câteva lacrimi îi aburiau ochii. Elocvenţa soţului îşi făcuse efectul. Riri răspunse convinsă:

— Ai dreptate, Radule. Iţi promit că deacum înainte n'o să mai fiu geloasă şi nici cicălitoare.

— Bravo, aşà te plac. Eşti femee inteligentă. Şi domnul Radu desbrăcându-se, un plic roz îi căzù din buzunarul pantalonilor.

Riri se repezì ca o leoaică.

— Dela cine e scrisoarea asta?

Domnul Radu, drept răspuns, i-o smulse din mână, roşindu-se.

— Dela cine e scrisoarea asta, n'auzi? Repetă doamna Riri, amenințător.

— „Asta să nu mă 'ntrebi niciodată!" Cântă fals şi Wagnerian domnul Lohengrin, băgând plicul în buzunar!...

Alexandru Bilciurescu

PROBLEMELE ACTUALE ALE ORTOGRAFIEI ROMÂNEȘTI

(urmare)

4. Scrierea sunetului *e*

Scrierea lui *e* aduce o serie de întrebări greu de deslegat și formează una din problemele cele mai acute ale ortografiei noastre. Nu mai vorbim despre deosebirea între *e întreg* și *e semison*, fiindcă ne-am ocupat de ea în § 1. Acì e vorba numai de *e întreg*.

Sistema din 1904 zice numai atât: „Sunetul *e* se scrie *e*: cere, merge, vede, verde, șade".

Avem două feluri de e: *simplu* și diftongat în *ie*.

Nu e tot una *mere* și *miere*. Va trebuì să se facă o distincțiune; dar până unde merge aceasta? Veți zice că în cuvintele de felul acesta nu poate fi îndoială: vom scrie

mere, pere, veri, leu,

pentrucă *e* precedat de consonantă se aude *e* curat; dar vom scrie:

miere, piere, vierme,

căci tot *e* precedat de consonantă sună *ie*. Regula ar fi ușoară, dar vedem adesea scris:

perim, meu, fer,

deci problema rămâne întreagă, mai ales dacă considerăm numărul foarte mare al cuvintelor cu *e* precedat de vocală:

bae, femee, vuet, sue, etc., etc.

In 1904, Academia, deși n'a dat o regulă în privința scrierii lui *e*, a pus totuși în glosar o sumă de exemple din cari rezultă că:

1) e *precedat de consonantă, dacă se pronunță curat, se scrie simplu:*

ameteală, antiteză. apoteoză, asemănă. avertizà, beșică
beznă, cortej, depeșă. desbrac, exemplu, lebede
orez, plesni, leu, repede

2) *Dacă se pronunță diftongat în* ie (ie), *se scrie cu ambele litere:*

biet, miel, pietre. piedecă, piele. piept, pieptene
pierde, piere, piersecă, pietrar, pieziș, vieți, vierme
viers, viespe, a viețui, viezure, fier, fierar
fierb, fiere, miel, miercuri, mierlă, miez

Ca excepție sunt:

meu, sberă.

Pentru *e* în hiat nu se vede nici o normă, ci numai o indicație, o înșirare de cuvinte și anume:

scris cu *e*

aer, alee, căesc, grăesc, voesc, cutreera, giuvaer, idee, opaeț, poezie, treera

scris cu *ie*

aievea, băieți, baie, baieră, bătaie, boier, caier, caiet, cetățuie, ciocoiesc
claie. condeie, creier, cucuvaie, droaie, femeie, fluier, gaie, greier,
maiestate, momâie, muiere, odaie, oier, plăieș, poiene, proiect,
râie, scaiete, scânteie, tăiere, tămâie, tigaie, văiera, voie, voievod

scris cu *e*

copie, gelozie, hârtie, martie, octomvrie

Dacă am voi totuși să căutăm oarecari norme, am găsi următoarea pentru o grupă de cuvinte din cele aflate în glosarul Academiei:

Se scrie cu *ie*, când flexiunea sau derivarea arată că în rădăcină este un *i:*

băi*e*ți	în	raport	cu	băi*a*t
bai*e*	„	„	„	băi*a*ș
bătai*e*	„	„	„	bătăi*a*ș
ciocoi*e*sc	„	„	„	ciocoi*u*
condei*e*	„	„	„	condei*u*
femei*e*	„	„	„	femei*a*scă
plăi*e*ș	„	„	„	plai*u*
poi*e*ne	„	„	„	poi*a*nă
scai*e*te	„	„	„	scai*u*
scânteie	„	„	„	a scânteia
tăi*e*re	„	„	„	tăi*a*t
tămâi*e*	„	„	„	tămâi*a*t
a se văi*e*ra	„	„	„	vai
odai*e*	„	„	„	odăi*a*ș

Dar sunt o serie de cuvinte din cele trecute în Glosarul de care vorbim pentru cari nu există dovada existenței sau neexistenței în rădăcină a unui *i*. S'ar puteà întrebà cineva

dacă nu este cazul să mergem mai departe decât în flexiune şi derivare şi să le găsim etimonul. Să cercăm şi aşà. Iată lista lor:

aievea < slav: ajavê
baieră < italian: bavero
boier < slav: boljarinŭ
caier < *carium < caro, -ĕre
caiet: Tiktin nu-i dă etimologia. Poate din fr. *cahier;* odinioară se ziceà *caieu.*
claie < slav: kladnja
creier < *crebrum < cerebrum
cucuvaie poate grec: κουκουβάγια
droaie: ?
fluier: ?
gaie < gavia
greier < gryllus
maiestate: se zice şi majestate, e un neologism din *majestas* cu j pronunţat *i.*
momâie: ?
muiere < mulierem
oier < oviarius < ovis
proiect: prin franceză, dar schimbat sub influenţa latinului *proiectum*
râie < aranea
tigaie < sârb-bulgar: tiganj
voie < slav: volja
voievod < slav: vojevoda

Aceeaşi observare pentru cele scrise în glosar *fără i:*

aer < aer. Puşcariu (Dic. Etim.) scrie *aier*
alee: fr. allèe
cutreerà < contribulare. Puşcariu scrie: cutreierà
giuvaer < turc: ğevahir
idee: fr. idée
opaeţ: nesigur. Tiktin scrie: opaiţ
poezie: fr. poesie
treerà < tribulare. Puşcariu scrie: treierà

Cum se vede, multe din acestea sunt etimologii nesigure sau din cele grele şi discutabile, în orice caz imposibile de pus ca temeiu pentru o regulă ortografică, căci, dacă e vorba să cauţi fiecare cuvânt în dicţionar, atunci trebue să aibă cineva în tot momentul dicţionarul de consultat lângă sine. Ştiu că pentru ortografia franceză cel ce scrie e nevoit să facă aşà, ştiu că unii autori francezi, din cei mari chiar, nu cunosc toate secretele ortografiei şi toată grija rămâne corectorului (care acolo e un specialist în gramatică şi ortografie) ca să puie lucrurile la punct. Dar asemenea situaţie nu e de dorit — şi în orice caz e înadmisibil să ţi-o creezi singur, când n'o ai produsă de împrejurări.

Firește, dacă ar voi să cerceteze cineva originea acestui diftong ie, ar găsi că are mai multe izvoare:

1. La unele avem aface cu un *e* latin (*ĕ* scurt clasic sau *ę* deschis vulgar) care a dat în limbile romanice un *ie:*

fĕl—rom. *fiere* fr. *fiel*
mĕus—rom. *mieu* fr. *mien*

2. La altele avem un *l* latin, care, în anumite împrejurări, după trecerea prin *l* îmmuiat (păstrat încă la Macedoneni), s'a făcut *i:*

mu*l*ierem > mu*i*ere
mo*ll*iare > mu*i*ere (din muiare)
fami*l*ia > fem*ei*e (din fămeaie)

3. La altele un *j* slavon (semivocal):

vo*j*evodă > voievod

au un *lj* slavon:

vo*lj*a > voie
bo*lj*arinŭ > boier (vechiu: boiarin și boiar).

4. La altele un *ie* din limba franceză:

cah*ie*r — caiet.

5. La altele, un *e*, pus ca terminare în limba română, s'a întâlnit cu *i* din rădăcină și s'a format diftongul:

cuiu cuie.

6. In unele cazuri, dacă ne urcăm la originea cuvintelor, nu găsim *ie*, ci vedem că el s'a desvoltat mai târziu:

tiganj a dat *tigaiă* — *tigaie*

și în genere toate substantivele care s'au terminat în *iă* au ajuns la *ie* și vechi și noi:

patr*iă* — patr*ie*, v*iă* (vinea) — v*ie*

Este cu putință ca un asemenea labirint să serve ca regulă ortografică?

Nu, desigur; deaceea zicem că nu avem regulă pentru scrierea lui *ie* sau *e*.

La rigoare din glosarul publicat de Academie în 1904 ar rezultà una lămurită:

La verbele de conj. IV cari au în rădăcina lor o vocală înaintea caracteristicei, formele cu *e* după această vocală, se vor scrie cu *e* nu cu *ie*, deci:

a grăì	grăesc, grăeşti, grăeşte, etc.
voì	voesc
croì	croesc
a se căì	căesc
a sforăì	sforăesc
trebuì	trebue
suì	sue

Sunt deci unele regule, dar insuficiente şi neformulate, deaceea la scrierea sunetului de care ne ocupăm, domneşte cea mai mare anarhie.

Situaţiunea aceasta trebue să înceteze.

Care este soluţiunea problemei?

Sunt 3 soluţiuni posibile:

1. *Să nu se ţie seamă de nici un fel de consideraţie gramaticală şi să se scrie peste tot cu* ie:

suie, trebuie, baie, femeie, etc.

2. *Să nu se ţie seamă de nici un fel de consideraţii gramaticale şi să se scrie cu* e punând ca regulă că *orice* e *la început de silabă, afară de neologisme, se citeşte* ie:

sue, trebue, cetăţue, alee, bae, femee, etc.

3. *Să ţii seamă de unele consideraţii gramaticale şi să scrii uneori cu* ie, *alteori cu* e.

Soluţiunile cele simple n'au fost până acum admise de nimeni.

Congresul filologilor, deşi propunerea pentru soluţia a doua a fost prezentată de mine, a admis pe a treia, punând ca normă felul hiatului:

ue	se va scrie cu *i*	spuie		*ăe*	se va scrie cu *i*	măiestru
		trebuie				plăieși
		suie		*ee*	„ „ „ „ „	creier
		îngăduie				greier
		locuiesc				femeie
oe	„ „ „ „ „	croiesc				scânteie
îe	„ „ „ „ „	frâie		*oe*	„ „ „ „ „	boier
		brâie				voievod
ae	„ „ „ „ „	aievea		*oae*	„ „ „ „ „	ploaie
		baie				gunoaie
		pâraie		*âe*	„ „ „ „ „	tămâie
				ue	„ „ „ „ „	buiestru

Neologismele *alee, idee* se vor scrie fără *i*.

In realitate regulele acestea se reduc la una: *se va scrie totdeauna cu* ie, *afară de neologisme.*

* * *

Sub această formă cred că regula are sorți de izbândă

Mai este chestia lui *e* inițial.

Deciziunea din 1904 nu vorbește, în șirul regulelor, de acest caz, dar în Glosar găsim exemplele următoare:

1) cu *e*

echivalent, ecuație, ecuator, elogiu, epopee, erezie, exact, exces, exemplu, exil, expoziție, extrem

2) cu *e*

el, ea, este, eu

3) cu *ie*

iederă, ied, iepure, ieri, iernă, iertare, ieși, ieftin, iele, iesle, iezuit

Regula care se scoate de acì este:

a) In neologisme *e* inițial se scrie *e,* fiindcă așà se pronunță. Excepție face: *iezuit* pentrucă acì se pronunță și în latinește cu *i: Iesus.*

b) In toate cuvintele celelalte vechi se scrie cu *ie,* fie că sunt latine, unde se explică printr'o serie de schimbări fonetice, fie că sunt slavone ori turcești, unde se explică prin faptul că așa se pronunță în limba de unde s'au luat.

c) Excepție fac pronumele personale și formele verbului *a fi,* cari se scriu fără *i*: el, eu, este, erà.

Acì se impune o observație de natură mai generală. Nu vreau să caut nod în papură și să-mi fac mie însumi o obi-

ecţiune, dar sunt dator, într'o discuţie ştiinţifică, să spun tot adevărul aşà cum îl văd eu.

Am făcut — şi s'a făcut de cei mai mulţi — în stabilirea unei regule ortografice, deosebirea între *neologisme* şi *cuvinte vechi.* Ce sunt neologismele?

Răspunsul se pare foarte uşor. *Neologismele sunt cuvinte noi* introduse în limbă. Dar ne întrebăm: cât timp ţine *noutatea* unui cuvânt? Nu cumva devine odată şi el *vechiu* prin faptul că a trăit în limbă o sută de ani, faţă de altul care abià a venit? Există o linie de demarcaţie cronologică? Până la ce dată un cuvânt e vechiu şi dela ce dată un cuvânt e nou? Să luăm exemple: Cuvântul *popor* e vechiu sau nou? Cuvântul *liber* e vechiu sau nou? *Plug* e vechiu sau nou? Dar: *prefect, elev, clasă?* Poate răspunde un om cu o cultură mărginită la cursul primar sau la cursul inferior de liceu? Şi noi trebue să facem o sistemă ortografică pe care s'o poată aplicà toţi cei din categoria aceasta; altfel scrierea corectă ar fi rezervată specialiştilor, căci să nu ne facem iluzii: chiar un om cu cultură universitară în specialităţi diferite (medicină, drept, etc. etc.) nu e ţinut să cunoască istoria limbii şi istoria fiecărui cuvânt pe care e obligat să-l scrie.

Atunci să schimbăm definiţia neologismului? Propuneà cineva aşà: Cuvântul pe care tu l-ai primit dela părinţi şi l-ai spus de când erai copil e *vechiu;* cel pe care l-ai învăţat la şcoală e *nou.* Dar gândiţi-vă la nomenclatura administrativă introdusă în 1864. Cuvintele acelea au fost noi pentru oamenii în vârsta dela 20 ani în sus pe atunci, dar pentru copiii lor? Luaţi un copil din cursul inferior (poate şi din cel superior) de liceu şi întrebaţi-l dacă *elev, enorm, estetic, proiect, aer, profesor, caet, gelos...* sunt vechi sau noi. Va şti el să răspundă?

Un tânăr francez din aceeaşi categorie va şti să-ţi spună dacă *fragile, fraternel, description, statue* sunt cuvinte vechi sau noi?

Cred că răspunsul e negativ şi pentru unul şi pentru altul.

Alţii propun pentru a fi mai precişi, să zicem: *cuvinte savante.* Dar Doamne, fereşte! ce s'ar alege de o regulă ortografică formulată cu expresia aceasta? Trebue să fii savant ca să înţelegi ce e *creion, copist, agent, elev, etern* (Rică Venturiano zice: „*pentru eternitate* şi per tujur"), *etaj, explic,* etc.?

Atunci riscăm ca regula să o aplice numai la termenii *tehnici* ştiinţifici. Dar oare mai sunt unii din aceştia „savanţi"? Când copilul a zis şi a scris dela clasa a treia primară: *subiect, predicat, propoziţie, frază, compoziţie, rezumat*, ş. a., le mai poate aplica epitetul care să-l lămurească la aplicarea regulelor ortografice? Ce faci cu atâţi elevi şi profesori şi scriitori, cari zic: *ţepocă, ţerai, ţelev, ţepopeie, ţepic,* cari ştiu ce este un *ţepure* şi ce este o *epură*, dar zic *ţepură?*

Pentru toate aceste motive, mă îndoesc foarte mult de buna întrebuinţare a unei regule ortografice care ar stabili anume ceva deosebit pentru *neologisme.*

E trist, dar trebue s'o spunem: e necesar să *scriem corect* (măcar că aceasta poate fi chestie de sistemă), e mai necesar să *vorbim corect* (şi aceasta e chestie numai de un simţ special).

. . . . . .

Şi acum să trecem mai departe.

Pentru scrierea lui *e* este şi cazul când e precedat de *ch, gh.*

După dispoziţiile din 1904 nu se dă o regulă, ci numai indicaţii de cuvinte:

1) burghez, ghem, gheţar, îngheţă.
2) muchie, strechie, unghie.
3) cheie, chel, cheltueală, chem, cheotoare, chestiune, ochelari.

Deşi cu ezitări, se pare că înclină spre o scriere uniformă numai cu *e* singur fără *i:*

ghem, chem, etc.

Cele trei cuvinte cu *i* sunt dintre acelea cari au pronunţare dublă: strechie, unghie faţă de *streche, unghe, muche, veghe.*

Eminescu zice:

Făclie de *veghe* pe umezi morminte...

Grigore Alexandrescu:

In *unghi* (plural dela *unghe)* ascuţite ţinea o femeie.

Se zice şi *roche* şi *rochie.*

Eminescu:

Ca dovadă de ce suflet stă sub piepţii unei *rochii.*

* * *

Vocala *e* se desvoltă şi în diftongul *ea*. Scrierea acestuia prezintă dificultăţi în câteva cazuri:

a) **Sufixul: ean.**

Sufixul *ean* este de provenienţă slavonă şi arată: *originea după localitate:*

Olt-ean	Focşăn-ean
Brăil-ean	Craiov-ean
Nemţ-ean	Sătmăr-ean
Bucureşt-ean	Câmpulung-ean

In cazuri ca acestea nu este îndoială în privinţa modului cum trebue scris, dar în altele este:

Cum se scrie:

Ieş*ean* sau Ieş*an*
Fălci*ean* sau Fălci*an* ?

Cred că putem formulă o regulă:

Dacă grupul *ea* din sufixul *ean* e precedat de *i*, atunci se reduce la *a;* deci:

Vaslui-an	Fălci-an
Tecuci-an	Orhei-an
Dorohoi-an	

Dacă grupul *ea* din sufixul *ean* e precedat de *ş* sau *j* se reduce la *a*, deci:

Ieş-an	Călăraş-an
Argeş-an	Huş-an
Gorj-an	Cluj-an
Orăş-an	Almăj-an

Altfel, se scrie: *ean.*

b) **Sufixul: eală.**

Academia în 1904 cereà să se scrie cu *e* toate vorbele cu acest sufix.

Să aplicăm acest sufix la diferite categorii de vorbe şi vom vedeà că pronunţarea nu e uniformă:

pole|i|eală	sfârş|i|eală	iuţ|i|eală
făgădu|i|eală	linguş|i|eală	primen|i|eală
cro|i|eală	obloj|i|eală	trânt|i|eală
spo|i|eală	zăpuş|i|eală	
	tânj|i|eală	

se pronunţă:

polejală sfârşală iuţeală

De aici se poate scoate regula:

— dacă e precedat de *consonantă* (afară de *ș, j*), se va scrie: *eală*.

— dacă e precedat de *vocală* se va scrie *-ială*.

— dacă e precedat de consonantele *ș, j*, se va scrie *a*.

c) **Diptongul *ea* în forme verbale:**

vorb-*ească*	alcătu-ească	obloj-ească
spor-*ească*	păcătu-ească	sfârșe-ască
șopt-*ească*	secătu-ească	tânj-ească
iuț-*ească*		

urmează aceeași regulă:

vorbească	alcătuiască	oblojască

Formele populare, în unele regiuni, ne prezintă transformarea în *ia* (p. ea) la verbe de conjugarea IV:

vorbiască — ceeace explică palatalizarea în: vorghiască;

în altele transformarea în *a* și în caz când precede ț:

simțască.

d) O problemă care a făcut să curgă multă cerneală a fost scrierea diftongului *ea* în concurență cu *ia* la imperfectul verbelor de conj. IV.

Academia stabilește în 1904:

Terminațiunea persoanei a 3-a a imperfectului verbelor în *e* și *ea* se scrie cu *ea* la singular și cu *eau* la plural:

el vedea, ei vedeau
el mergea, ei mergeau

iar:

Terminațiunea pers. a 3-a a imperfectului verbelor terminate în *i* și *î* se scrie cu *ia* la singular și cu *iau* la plural:

el săria	ei săriau
el coboria	ei coboriau [1])

Pentru acest mod de a vedea sunt două argumente:

a) regularitatea gramaticală:

scriind: *săria*, știi că verbul e de conj. IV;

b) existența în graiu popular a acestei forme cu *i*.

Numai *vorbia* poate explica palatalizarea în *vorghia*.

---

[1]) E curios că după formularea regulei, se pune la exemple numai două verbe terminate în *i*, dar niciunul terminat în *î*.

Argumentul contrar este:

se falsifică pronunţarea.

De aceea unii filologi cer să stabilim şi aici o scriere fonetică şi regula ar fi aceasta:

In terminările imperfectului verbelor[1]), diftongul format din caracteristica infinitivului şi din terminările persoanelor se va scrie:

cu *ea* dacă e precedat de o consonantă,

cu *ia* dacă e precedat de o vocală,

cu *a* dacă e de conjugarea IV în *î*;

a) tăcea mergea iubea
vedea zicea sărea
tăcea venea

b) făgăduia c) cobora
croia dobora
biciuia ura[2]).

* * *

O problemă de ordin secundar privitoare la *e* este în scrierea termenilor câtorva cuvinte cari se scriu uneori cu *e* alteori cu *ă:*

origine sau origină.
politeţe sau politeţă.

Ambele scrieri sunt posibile, dar, ca să ne exprimăm mai corect, trebue să ţinem seama de unde vine cuvântul şi să deosebim neologismele de cuvintele vechi.

Cele vechi se scriu cu *e*, fiindcă aşa este mai deasă pronunţarea:

tinereţe
bătrâneţe
blândeţe

şi aşa a fost, fiindcă vin direct din latineşte cu sufixul *-ities.*

Neologismele se iau după franţuzeşte.

Cuvintele terminate în *e* au dat româneşte vorbe terminate în *ă* şi deaceea:

acurateţă
politeţă
stricteţă
naturaleţă

(va urma). **Gheorghe Adamescu**

---

[1]) Se înţelege că verbele de conj. I sunt scoase din cauză, ele neavând diftong, afară de rari excepţii: a se aciua—aciua

[2]) Aceasta se confundă cu *ura* dela verbul a *ura* conj. I.

INSCRIPȚIE PENTRU O ȘCOALA
DE
EDWIN MARCKHAM

Lui Al. T. Stamatiad

Pe **om** *desăvârșiți-l, cu dânsul lumea'ncepe,*
Și tot cu el sfârșește;
Orbit este acela, ce uită, nu pricepe
Că temelia-i totul, — și'n aer, vag, clădește.

In van zidim orașe, pustiu e viitorul
Când sufletu-i pustiu;
Nu poți zidì o lume când însuși ziditorul
N'a pus în ce zidește tot sufletul său viu.

D. Nanu

POEMA ANOTIMPURILOR

I

Glume și triluri,
Calde săruturi
Sboară prin aer.

II

Soare de flacări,
Câmpuri de aur:
Moara visează.

III

Vânturi și ploi
Tremură 'n zări,
Palid, Amurgul.

IV

Stele de ghiață,
Foc sub cenușe:
Noapte târzie.

Al. T. Stamatiad

RAȚIONAMENTUL ISTORIC.

Cu prilejul stărilor din Basarabia

Raționamentul normativ față de problemele politico-sociale, adică felul cum soluționăm împrejurările, luând poziție în fața evenimentelor ce se ivesc, a fost întotdeauna istoric. El a îmbrăcat pentru soluționarea acestor probleme două forme: spiritualismul și materialismul istoric.

Concepția spiritualistă n'a dat încă faliment în epoca modernă, deși a primit câteva lovituri serioase din partea unor cugetători care au înțeles zădărnicia și pagubele aduse de un asemenea sistem de gândire. Prima lovitură i-a fost dată de către Montesquieu care a arătat că nu există soluții bune sau rele în mod absolut, ci numai soluții potrivite sau nepotrivite pentru un anumit spirit etnic, un anumit moment din dezvoltarea culturală și economică a unui popor.

Istoria spiritualistă ne învață ceeace s'a petrecut altă dată și ceeace se petrece în altă parte în anumite împrejurări date și ea ar aveà valoarea normativă numai în cazul când împrejurările ar fi identice pentru noul fapt. Dar împrejurările nu se pot repetà în mod identic niciodată și ele nici nu se pot ivì identice în acelaș timp în două colțuri opuse ale Pământului. Aceasta este astăzi un loc comun.

Deaceea, când spiritualismul istoric normativ se abține de a introduce forme politico-sociale de aiurea, sub motiv că nu se potrivesc pentru nevoile izvorîte din gradul de cultură și de civilizație ale unui alt popor; dar în schimb se adresează trecutului acelui popor spre a reînvià forme perimate, sub motiv că, dacă ele *au fost* altă dată, cu atât mai mult *pot fi* și mai târziu, fiindcă ele au dat dovada că se potrivesc acelui popor — face o greșeală, cel puțin tot așà de mare ca și aceea pe care își închipuie că a evitat-o.

Paul Valery *(Regardes sur le monde actuel)* a caracterizat cu mult relief acest spiritualism istoric normativ, când spune că trecutul mai mult sau mai puțin fantastic ori mai mult sau mai puțin organizat de către istorici, lucrează asupra viitorului cu o putere comparabilă chiar cu aceea a prezentului. Când un om sau o colectivitate întreagă prinsă de împrejurări apăsătoare sau imposibil de înlăturat, se găsește obligată să lucreze, deliberarea sa consideră mai puțin starea propriu zisă de lucruri așà cum ea nu s'a produs niciodată până atunci, cât își consultă, mai ales, amintirile sale imaginare.

Supunându-se unui fel de lege a celui mai mic efort, fugind de activitatea creatoare, de elementul inventiv cu care să răspundă originalității situației, cugetarea ezitantă tinde a se apropià de automatism; ea solicită ceea ce a fost sau este aiurea și se lasă în mrejele acestui spirit istoric care o obligă să-și aducă aminte mai întâiu, chiar când e vorba de a luà hotărîri pentru un caz absolut nou.

In afară de aceasta, spiritualismul istoric, când caută să explice trecutul, consideră stările de lucruri ca pe niște pure spectacole pe care le apreciază mai mult sentimental de cât pur utilitar; acest spiritualism socotește popoarele ca pe niște uriașe suflete colective fără corp sau cu unul, în tot cazul, aproape fără nevoi materiale, iar când elementul material e considerat mai presus, atunci soluționarea lui e tot sentimentală.

Spiritualismul istoric este acela, după cum spune tot Paul Valery (ibid.) care face popoarele, așezându-le în atitudini sentimentale, să viseze, le îmbată, le crează mincinoase aduceri aminte, le exagerează reflexele, le întreține vechile lor suferințe, le turbură odihna lor, le conduce la delirul grandoarii sau la mania persecuției și le amărește, făcându-le superbe, insuportabile și înglodate în zădărnicii, în ceeace privește prezentul și luarea hotărîrilor pentru viitor.

Napoleon al III-lea, spre pildă, a început războiul franco-german pe un motiv de ambiție aproape personală. Ludovic al XVI-lea a fost tărît pe eșafod, după exemplul oferit de Carol I al Angliei. Stuartul englez urît de parlamentul care nu se puteà împăcà cu despotismul regelui, a trebuit să primească o moarte exemplară. Parlamentul francez a urmat

exemplul la 1789. Carol cel Mare a avut doi urmași pe Napoleon și pe Wilhelm al II-lea care meditau transformarea Republicii romane, ca și strămoșul lor, într'un mare imperiu rezemat numai pe puterea militară. Cei doi urmași încearcă însă isprava lui Carol cel Mare după 1000 de ani. Și exemplele se îmmulțesc la înfinit.

Când însă conducătorii lucrează în vederea supremației economice, normele întrebuințate sunt deopotrivă de sentimentale. Urile între popoare nu sunt cauze ale conflictelor, după cum arată Norman Angell *(La grande illusion),* ci dimpotrivă, rezultatul conflictelor reale sau imaginare. Dacă diferența dintre psihologiile naționale ar fi o cauză de ură, cum s'ar explică faptul că Englezii detestau înainte pe Francezii și vorbiau de alianță cu Germanii pe care ar fi făcut-o poate numai din ura lor împotriva Francezilor, fără să-și dea seama că și pe Germani îi detestau, dar mai puțin decât pe Francezi? Mai târziu se unesc cu Francezii împotriva Germanilor, iar după războiu sunt gata să salveze Germania împotriva Franței spre a ajunge apoi la dificultățile financiare de astăzi. De ce? Fiindcă, și Norman Angell a arătat aceasta pentru prima oară în mod sistematic, realitatea interdependenței factorilor economici este aproape complet nesocotită. Fiecare națiune își închipuie că spre a prosperă, trebuie să desființeze comerțul și industria celorlalte națiuni, fără a se gândi că prin aceasta contribuie la ruina sa proprie. Acest materialism tot sentimental istoric a tărît lumea în ghiarele războiului mondial. Germania, în ipoteza victoriei, se credeà stăpâna economică a lumii, tot astfel după cum Anglia și Franța, în aceeaș ipoteză, scontau acelaș rezultat. Ce s'a întâmplat însă, știm cu toții. Victorioșii și învinșii deopotrivă sunt pe pragul falimentului. Latura materială a fost pe prima linie, soluția însă a fost sentimentală — războiul — cu tot cortegiul său de patrioți de ocazie, înnotând în propriul lor venin, ca să întrețină focul sacru în trupele ce se măcinau pe front. Nevoile de traiu ale masselor etnice au fost canalizate de superbia diferiților conducători de popoare care își închipuiau că în acelaș timp vor ajunge și la stăpânirea economică a lumii și la realizara unui plus de prestigiu. Mai ales prestigiu. Acì, în această luptă pentru ocu-

parea unei cât mai mari cantități de prestigiu rezidă fundamentala eroare a spiritualismului istoric normativ.

Fără îndoială că nu punctul de vedere moral al conflictelor dintre popoare e în discuție cu acest prilej. Orice popor are nu numai dreptul, dar și datoria să lupte pentru libertatea sa etnică și pentru înălțarea sa culturală, dar nimănuia nu-i este îngăduit să încerce strivirea altuia din motive de creștere efemeră a prestigiului sau de îmbogățire iluzorie.

Deasemeni nici valoarea educativă a istoriei n'o discutăm acum. Din acest punct de vedere, istoria își îndeplinește unul din marile sale roluri, atunci când luptă pentru rezistența, întărirea instinctului de conservare etnică și regăsirea în cadrul solidarității naționale a unui popor, evocându-se falnicile modele din trecut și de aiurea. Acestea sunt însă mijloace de alimentare sufletească, nu norme de urmat în viitor.

Nu e în discuție nici valoarea științifică a reconstituirii adevărului sau a stabilirii tot pentru trecut a legăturilor dintre cauze și efecte. E vorba așà dar, de spiritualismul normativ al istoriei care trebuie să dea faliment, după cum au dat și realizările acestui spiritualism.

Cealaltă concepție, a materialismului istoric, se silește să gonească elementul sentimental din istorie pentru nevoile normative. Materialismul istoric normativ pornește dela structura materială a societății, adică dela modul de producție și de distribuire a bunurilor sociale și de acì trage concluzii și pentru trecut, în ceeace privește explicarea fenomenelor, și pentru viitor, în ceeace privește normele de urmat. El pornește din brutala constatare că tendința pentru îndestularea materială este motorul vieții sociale. Economicul primează asupra psihologicului. Această concepție susține, așà dar, că sufletul singur, oricât de valoros ar fi el și oricâtă forță potențială ar aveà, este neputincios a luptà la infinit cu absoluta mizerie materială, mai ales când munca, răbdarea și onestitatea sunt necontenit pălmuite de lenea, prostie și obrăznicie înconjurată de incorectitudine a conducătorilor transformați în plutoane de exploatare a masselor.

Concepția materialistă, în genere, va explicà, prin urmare, trecutul, după rezultatele mijloacelor de producțiune a bunurilor față de distribuirea producției, spre a se puteà

ajunge la menajarea și apoi la utilizarea acelui factor atât de însemnat în progresul omenirii, sufletul, singurul care poate orientă producția și distribuirea bunurilor, formele de cultură și de civilizație superioară ce dau fericirea omenirii.

Acì este elementul paradoxal al problemei formulat de concepția materialistă: Materialul primează asupra spiritualului, odată însă ce se realizează acest primat, sufletul eliberat de apăsările, ce zdrobesc, fărâmă și ucid, își poate desfășurà în toată liniștea activitatea creatoare.

Materialismul istoric când e normativ poate cădeà și el în greșeala de a introduce în sfera prezentului a ceeace *a fost* altă dată sau de a imità ceeace *este* aiurea sub latura aceasta a economicului. Greșeala consistă pe deoparte din eliminarea evoluției, iar pe de alta, din neglijare datelor problemei, care nu pot fi niciodată identice, fie că e vorba de diferite momente în timp, fie că e vorba de același moment în diverse locuri la popoare diferite. Un singur adevăr rămâne, din acest punct de vedere, etern și anume *interdependența popoarelor*. Insă acest adevăr trebuie considerat în fiecare clipă, în înfățișarea lui diferită, fiindcă altfel s'ar produce efectele acestei interdependențe acum 2000 de ani și altfel lucrează interdependența astăzi; la început interdependența făceà progrese lente aproape insensibile, iar la urmă această interdependență a ajuns la o astfel de adâncime în cât „Societatea Națiunilor" a devenit a doua zi după războiu o absolută necesitate, iar congresele și uniunile internaționale se țin lanț.

Un impunător exemplu de ceea ce înseamnă recunoașterea începutului de biruință din partea concepției materialiste asupra unui spiritualism mai mult sentimental de cât utilitar, este privelișteа actuală a situației politico-sociale în Europa. Germania una din cauzele ultimului războiu catastrofal împotriva căreia s'au îndreptat toate atacurile de după războiu ale omenirii întregi, căci asupra ei s'a aruncat toată responsabilitatea războiului, este astăzi obiectul tuturor atitudinilor curtenitoare și ținta tuturor solidarizărilor spre a o salvà, toate acestea din necesitatea înlănțuirilor economice. Toți își calcă pe inimă și toți au pe buze pacea, dar în inimă mai mult ca totdeauna, războiul, din cauza aceluiaș spiritualism în

luptă acum ca materialismul care biruie. Spiritualismul celor două taberi se luptă încă surd cu necesitățile economice care copleșesc în aceà retorică înfrățire universală, unde sunt mai multe discursuri de cât bune intenții.

Ultimul răsboiu început din motive sentimentalo-economice, pe lângă formidabila catastrofă economică care a încurcat toate socotelile, a avut și două efecte neprevăzute: unul perfect moral, prin refacerea hărții politice după principiul naționalităților, lucru la care nu s'a gândit mai nimeni, în momentul izbucnirii răsboiului; și altul social, realizarea maximalismului în Rusia. Amândouă efectele derivă din marele răsboiu, iar cel dintâiu derivă în mare parte din al doilea. Ar fi fost interesant de văzut mai ales alipirea Basarabiei la trupul României, renașterea Poloniei, crearea Ceho-Slovaciei și mărimea Serbiei fără prăbușirea socială a Rusiei în ajunul victoriei și a Germaniei ca și a Austriei revoluționare în ajunul dezastrului pe calea armelor.

Sfântul principiu al naționalităților nu se află de loc în vederea celor două industrii, engleze și germane care a făcut răsboiul și care credeau că prin desființarea uneia va prosperà cealaltă. Această credință a fost poate cel mai original raționament istoric normativ, grație concepției materialiste rezumată însă tot pe elemente sentimentale. Realizarea bolșevismului în Rusia, care însemnează pur și simplu, nu rezolvarea conflictului între muncă și capital prin evitarea exploatării muncii din partea capitalului, ci exploatarea muncii prin teroarea și abolirea tuturor formelor de cultură și de vieață superioară. Concepția materialistă a maximalismului însemnează deci, nu eliberarea sufletului de sub povara nevoilor materiale prin justa distribuție a producției bunurilor, ci sugrumarea acestui suflet și întoarcerea vieții sociale cu mii de ani în urmă. In această împrejurare istorismul raționamentului numai consistă din întrebuințarea greșită a formelor vechi de vieață sau împrumutate de aiurea, ci din crearea unor forme artificiale de vieață în favoarea câtorva, în orice caz mult mai puțini de cât profitorii regimului capitalist. Dar stările de lucruri din Rusia au încă o latură ce ne interesează într'un mod special pe noi Românii. Vecinătatea imediată cu Rusia către care se îndreaptă și se canalizează

ca spre un liman de salvare toate nepotrivirile vieții noastre politico-sociale rezultate din efectele raționamentului nostru istoric normativ, este mai mult decât gravă.

Aceasta constituie, din nenorocire, un alt exemplu în care se amestecă amorf cele două concepții ale istoriei normative și care se află și într'un articol publicat în revista *„Revue de Paris"* pe luna Iulie din acest an unde a apărut un articol de *Dudley Heathcote* sub titlul *„La Bassarabie et le danger bolcheviste"*.

Autorul face la început un istoric succint al împrejurărilor care au creat diferitele schimbări relative la răpirea Basarabiei în 1812, la retrocedarea Sudului ei în 1856, la smulgerea din nou de către Ruși a acestui Sud în urma războiului din 1877—1878, apoi se ocupă cu eforturile sistematice și brutale de a se obține rusificarea provinciei până la izbucnirea războiului mondial care se termină, după cum știm, cu reîntoarcerea Basarabiei la locul său natural, prin ocuparea acestei provincii de către trupele române care au avut fericita inspirație și vitejia necesară să profite de haoticul vălmășag bolșevist, când divizii întregi rusești au fost dezarmate numai de câtevă regimente românești.

Dudley Heathcote, ajunge după această introducere la tema propriu zisă a articolului său. Vrea să dovedească plin de generoasă amabilitate — și îi suntem recunoscători, ca Români — că bolșevismul sovietic nu e o primejdie pentru țara noastră, fiindcă *țăranul basarabean e tot așà de refractar la propaganda bolșevistă ca și țăranul francez* (p. 147), deși situația e destul de critică, adaugă autorul, grație faptului că valoarea monetei scade și costul vieții crește în mod primejdios, iar sensibilitatea basarabeană e profund răvășită prin mizeria neagră a țăranilor care oscilează între misticismul național și separatismul revoluționar (pag. 146). Această situație a făcut ca Basarabia, în momentul instalării regimului sovietic să se declare rând pe rând republică, integrându-se în federația sovietică și apoi republică independentă. In urmă, separându-se de Ucraina, ea a cerut în Ianuarie 1918 unirea cu România, iar în Aprilie ea devine parte integrantă din Țara noastră de după războiu (p. 143).

Argumentele d-lui Dudley Heathcote împotriva primej-

diei bolșeviste în Basarabia ar puteà fi prinse în linii generale, în următorul zig-zag:

Din punct de vedere etnic majoritatea zdrobitoare o au Românii, căci ei reprezintă 70 la sută din populația totală a provinciei. Deci orientarea locuitorilor, din cauza acestei majorități, va fi spre București, nu spre Moscova (p. 143).

Basarabia, e o țară rurală, iar țăranii, care au pământurile arabile în mâinile lor, reprezintă 85 la sută din populația totală, adică numai 15 la sută dintre plugarii basarabeni sunt străini, restul, Români. Aceștia apreciază ameliorarea situației economice de după războiu și prosperitatea socială față de sclavia din epoca țaristă și sunt cu atât mai mult dispuși la aceasta cu cât noua stare de lucruri e românească, iar ei sunt Români, mai ales după ce făcuseră trista experiență cu încorporarea lor în Federația sovietică. Intr'adevăr autorul susține că Basarabenii și-au dat repede seama de binefacerile legii agrare românești din 1918 care a transformat pe proletarul din 1913 în proprietar independent, după ce a devenit cetățean român. Și d-l Dudley Heathcote notează că această lege a tăiat orice perspectivă propagandei bolșeviste, dar adaugă discret că Românii cred că e suficient de a distribuì în mod echitabil solul la populația rurală spre a se obține prosperitatea agriculturii. Ei se dezinteresează complet de soarta acestei agriculturi. Guvernele care s'au succedat au avut totd'auna o formulă salvatoare și anume că „România e o Țară eminamente agricolă (nota red.), așà încât lipsa de capitaluri, de unelte, absența cunoștințelor și a semințelor necesare exploatării, prezența unei rețele de drumuri mai puțin decât mediocră și transformabilă, după epoca ploilor *„en des veritables fondrières"*, insuficiența liniilor ferate orientate toate către Rusia nu către România, niște servituți savant complicate care grevează produsul muncii agricole, o fiscalitate medievală, datorii contractate față de cămătari, lipsa creditului funciar... și altele ar constituì oarecare lipsuri. (p. 144—145).

Dar continuă așà: „în timpul călătoriei mele, am parcurs principalele centre agricole între Chișinău și Bender; din această ultimă localitate am ajuns la Cetatea Albă, mergând dealungul Nistrului. Pretutindeni am avut impresia unui popor

în plin progres (Partout j'ai eu l'impression d'un peuple en plein essor)... Întârziam adesea în cursul drumului spre a mă dumiri, dar și spre a întrebà încotro duce drumul. Acì autorul pune o notă cu cuprinsul următor: „In Basarabia se găsesc foarte rar stâlpi indicatori ai drumurilor".

Și mai departe:

Totdeauna cercetările mele erau primite cu bunăvoință. Toți îmi vorbiau cu dragă inimă de grijile lor, de viața lor muncită, cuvinte de țărani ale căror zile se scurg toate la fel. Aveai în față oameni ai pământului, simpli, cinstiți și inofensivi, supuși legilor lui Dumnezeu și ale conducătorilor dela guvern; muncitori necăjiți, care, chiar înainte de revărsatul zorilor, sunt la lucru. Grație lor și femeilor lor care îi ajută, pământul basarabean nu conține niciodată să cânte marile său cântec, și să producă din belșug. Că Țara este pe buna cale a prosperității, aceasta sare în ochi... Dar cu toată adaptarea din ce în ce mai completă a Basarabiei la patria mumă, conducătorii din Moscova socot mereu că pot provocà o revoluție în Basarabia, grație influenței ce ar fi în stare să o exercite asupra fraților Români de dincoace de Nistru, cele trei sute de mii de transnistrieni înglobați în Republica Sovietică. Raționament dintre cele mai false, dacă ne referim numai la starea lamentabilă în care este redusă această populație de dincolo de Nistru", (p. 147—148).

Dar autorul notase puțin mai înainte că avântul nemulțumiților din Basarabia s'a întors către Moscova și că nori foarte grei apăsau asupra țării, mai înainte de guvernarea partidului Național-Țărănesc. Erà vorba de anumite manifestări turbulente, atentate contra proprietății private, urbane și agricole, acte de sabotaj. Câțiva intelectuali și lucrători câștigați de ideia bolșevistă amenințau ordinea socială. Toată viața economică fusese grav afectată și numai în urma represaliilor viguroase, Românii au ocolit primejdia, prin înmulțirea expedițiilor de pedepsire, a percheziților, a urmăririlor și a întemnițărilor celor suspecți, (p. 146).

Autorul găsește că venirea partidului Național Țărănesc a adus o ameliorare remarcabilă.

In sfârșit d-l Dudley Heathcote are un motiv foarte pu-

ternic spre a arătà că primejdia bolșevistă în Basarabia e un simplu mit.

„Deoparte o populație care, după multe dificultăți, începe să vadă prosperitatea și care se obișnuește gradat noilor condiții oferite, adică o securitate perfectă alături de acel „bien être" ce crește zi cu zi. De cealaltă parte, o masă de proletari rurali care, în numele unui nou misticism, cu toate făgăduelile și pronosticurile cele mai ispititoare, sunt supuși celui mai crud despotism, feroce și arbitrar în acelaș timp. Deposedați de orice proprietate și înregimentați cu forța în exploatări agricole colective care îi amestecă cu dobitoacele, acești nenorociți sclavi ai unei ideologii care întemnițează, torturează și masacrează după ritmul bunului plac, sunt cei mai nepotriviți propagatori ai doctrinei bolșeviste. Grație contactului frecvent care, în ciuda terorismului, s'a stabilit între ei și Basarabeni, aceștia din urmă apreciază just pacea, ordinea și siguranța care domnesc în Țara lor, (p. 149).

Dar d-l Dudley Heathcote adaugă — d-sa adaugă mereu — că trebuie totuș să nu uităm că printre unele elemente din Basarabia, Moscova a găsit creduli și naivi. In orașe unde șomajul există, în centrele industriale, cum e Chișinăul, ca și în unele cercuri intelectuale, un anumit număr de nemulțumiți avizi după schimbări au fost luați de curent; ei nu formează însă decât o minoritate puțin considerabilă. Adevărata primejdie e în altă parte.

Și autorul articolului termină, arătându-ne această altă parte printr'un exemplu:

In fața Benderului se găsește un avant-post bolșevist care păzește o cale ferată și jumătatea unui pod metalic: tot ce a mai rămas din vechiul pod care legà altă dată Bucureștii cu Odesa. Trupele românești l'au aruncat în aer în timpul războiului. Jumătatea românească a rămas distrusă, iar calea ferată ce pornește de acolo părăsită. Jumătatea rusească a fost refăcută ca și cum Moscova așteaptă dintr'o zi într'alta utilizarea liniei. Românii s'au imobilizat într'o inerție „affaiblissante". Rușii însă lucrează. Pentru moment, circumstanțele sunt puțin favorabile, căci ei au dificultăți enorme de rezolvat, răscoale de potolit și mai ales crize economice a căror gravitate e indiscutabilă. Românii ar trebuì să ia măsuri contra

lor, căci Rușii sunt și vor fi mereu tentați să caute o diversiune pentru precara lor situație internă la porțile Nistrului.

D-l Dudley Heathcote încheie astfel: *„Il faut que les Roumains se prémunissent contre... eux"*.

D-l Dudley Heathcote a fost la fața locului și aceasta mărește valoarea documentară a articolului; d-sa iubește pe Naționali Țărăniști și, probabil că și ei pe el, aceasta ne este absolut indiferent; d-sa vede just și aceasta este un mare merit, dar trage concluzii gratuite în esența lor.

Ei, bine, acì este eroarea fundamentală care nu e numai a d-lui Dudley Heathcote, ci cel puțin a tuturor oamenilor de stat.

E, cu alte cuvinte, în articolul d-lui Dudley Heathcote încă o dovadă a greșitului raționament istoric despre care vorbiam mai sus și care se află la origina mai tuturor erorilor cu urmări incalculabile pentru întocmirile politico-sociale de pretutindeni.

Poate nicăeri nu s'a produs în decursul timpului un raționament istoric normativ mai autentic decât la noi.

Incepând cu împrumuturile formelor de viață din Apus dela 1848 fără modificările necesare adaptabilității, continuând apoi cu faimosul „prin noi înșine al lui M. Kogălniceanu reluat apoi de Vintilă Brătianu după 70 de ani, și care nu știă ce însemnează interdependența economică a popoarelor, am ajuns în fine la „patriotismul luminat" de astăzi care consistă în a ratificà în conștiință, orice măsură luată de pătura conducătoare, chiar în ipoteza că ajungi să crăpi de foame. Cine crapă cârtind, nu e patriot. Idealul e să crăpi și să nu cârtești, căci numai astfel poți murì ca un patriot erou. Altfel nu. Așà ni se spune că muriau arcașii lui Ioan Vodă cel cumplit, așà trebuie să murim și noi. Ni se desființează școlile, dar ni se răspunde că nici pe timpul lui Dragoș-Vodă nu erau școli și erà bine. Un glas răsleț se ridică și spune că n'avem mijloace suficiente de apărare în caz de războiu. I se răspunde imediat: Românul lovește cu pumnii și se apără cu pieptul. Ce! Armata lui Mihaiu Viteazu aveà avioane?

In chestia Basarabiei însă raționamentul istoric e susținut de un străin, d-l Dudley Heatheote. Punctul raționamentului său e că țăranul basarabean e tot așà de refractar la propaganda bolșevistă ca și țăranul francez. De ce? D'aia. Din

nenorocire apăsarea nevoilor materiale n'are ce face cu istoria sentimentală. Țăranul român din Basarabia e apăsat de nevoi și propaganda de peste Nistru va puteà găsì ecou în sufletul unor oameni necăjiți de care nu se îngrijește nimeni. Aceasta va fi poate cea mai cumplită dintre nenorocirile noastre. Vor greși aceia care vor căutà limanul dincolo de Nistru, dar în mod fatal așà se va întâmplà, dacă nu se va schimbà nimic din raționalismul nostru istoric față de problemele politico-sociale, fiindcă sugrumarea vieții biologice nu poate fi evitată cu cântecele patriotice, scrise de cei înbibați.

Pericolul bolșevist nu are nici o influență asupra Poloniei sau asupra țărilor Scandinave, fiindcă nimeni nu dă acolo vrabia din mână pentru cioara de pe gard. La noi însă unde cei mai mulți n'au nimic, pot vedeà vulturi în orice cioară. Guvernele noastre încurajând nedreptatea și disprețuind munca cetățenilor, ele sunt acelea care mână massele spre Nistru, dincolo de care aceste mase au iluzia că ar fi mai multă dreptate, iar faptul că o anumită similitudine etnică cu țăranii francezi ne-ar îndepărtà de catastrofă, e o altă latură a aceluiaș raționament istoric normativ. Intr'adevăr ce poate fi mai ispitor decât formula că Românii *au știut* în totdeauna să se ferească de liftele străine și apoi Românii ca și Francezii sunt de gintă latină, prin urmare identitatea obârșiei aduce și identitatea vieții celor două popoare! E clar, dar nu e adevărat.

Scarlat Struțeanu

STRIGĂT

Ascult cu ochii duși către apus
Un glas din primăvara ce s'a dus...

Trec oameni mulți pe drumul lung și-aș vrea
Să bată cineva și'n poarta mea...

Aș vrea o veste... vestea nu mai vine
Și vin pe strada mea mereu poștașii:

Niciun amurg nu-ți mai aduce pașii
Și niciun drum nu-mi spune azi de tine...

C. Goran

PROZA LUI V. ALECSANDRI

BUCHETIERA DIN FLORENȚA

Toate epocile istorice, toate marile mișcări populare produc întotdeauna o schimbare în ideile predominante, o diminuare, dacă nu o răsturnare a valorilor literare. Războiul Guelfilor și Ghibeclinilor a dat la iveală pe Dante, cu totul necunoscut până acì; In frământarea luptelor politico-religioase din Anglia apărù Shakespeare; după revoluția franceză dela 1789 apărură în Franța Chateaubriand, Lamartine, Alfred de Vigny, V. Hugo, etc. Marea revoluție franceză intronà domnia spiritului, după a săbiei cum ziceà Lamartine: Le règne des épées finissait, celui des idées allait commencer". Libertatea în viața politică, libertatea în poezie, în afară de canoanele lui Boileau și Descartes, libertatea în formarea culturii individului, în afară de tirania științelor exacte, a cifrelor. Cu toate acestea în mijlocul ruinelor, în mijlocul sbuciumului pentru libertate, sufletul se îndreaptă din când în când către instituțiile care fumegă încă și e cuprins adesea de o legitimă melancolie. Este poate și greutatea de adaptare imediată la o nouă înfățișare, dar este și îndoeala ce străbate adâncurile ființei noastre, că noile idealuri nu cumva vor fi și ele înșelătoare. In acest secol al 18-lea în tot cazul, omul fiind scăpat de un teribil cataclism, caută să se mențină și în viitor și întocmai ca primii oameni se îndreaptă către un ajutor în afară de ei, *către religiune*. Așà se explică că religiunea exclusă din poezie în sec al 17-lea reintră cu toate drepturile în poezia romantică.

Ideea infinitului, care pentru învățații din secolul al 17-lea ca Pascal și alții nu există decât ca o sperietoare pentru copii, în poezia romantică este „une échappée d'amour et d'adoration vers la grande bonté d'où tout emane".

Pasiunea puternică, vijelioasă necunoscută de clasici este amestecată şi confundată adesea cu virtutea la Rousseau, iar Chateaubriand amestecă amorul cu religia, zice E. Deschanel.

Secolul al 17-lea aveà o literatură mai obiectivă, în tot cazul o literatură în care „eu" erà cât mai ocolit. Nu ziceà Pascal că „Le *moi* est haïssable"? Pasiunile personale erau cât mai rare, iar când neapărat trebuià să se sensibilizeze, se înlocuià *eu* cu pronumele nehotărît *on*. J. J. Rousseau schimbă fundamental concepţia esteticii literare. El introduce *eul în* literatură până la autoidolatrizare. Personalitatea poetului este centru întregii activităţi literare. In timp ce omul devine semizeu, femeia devine înger. Păstoriţă şi nimfă la poeţii clasici, la romantici este înger şi fecioară; ea îi mângâie, apoi îi atrage la cer printr'un fel de miracol; cum Dona Ana salvează pe Don Juan; cum Margareta pe Faust. Din mijlocul dărâmăturilor lumei pustiite, al simţurilor ruinate, amorul platonic înfloreşte şi devine amorul serafic". Natura luată ca o mare consolatoare a suferinţilor omeneşti, melancolia, această sevă a acestei noutăţi poetice, aspiraţiunea către infinit, către vag, îndoiala, idealismul creştin, pasiunea divinizată, acestea sunt — după cei mai mulţi critici — caracterele generale ale nouii poezii.

V. Alecsandri ia contact cu această poezie romantică. Evident, erà mult mai uşor să ne entuziasmăm de literatura romantică, care se potrivià unei culturi începătoare, unei literaturi iniţiale, fără tradiţie şi fără un punct de reazăm. Entuziasmul tineresc al poeziei reacţionare franceze convenià tinereţei noastre literare. Deaceea în literatura noastră toţi poeţii sufăr influenţa poeziei romantice, cea clasică influenţează sporadic pe Gr. Alexandrescu, la care se încrucişează cele mai antinomice curente: romantismul şi clasicismul. Alecsandri suferă influenţa romantică. Nici temperamentul lui optimist, explosiv, nici cultura lui nu-l apropià de literatura clasică, cu simţul ei de proporţii şi echilibru. Din toată Italia nu l-a emoţionat vechea cultură clasică, pe care n'o aveà, nici arta clasică pe care n'a înţeles-o, lipsindu-i cultura filozofică. Suflet eminamente poetic, cu o spontaneitate uimitoare, a reacţionat imediat în faţa frumosului, fără reflexivitate şi

lungă selecţionare a imaginilor. De acì o poezie mai mult de suprafaţă, fără adâncime, dar proaspătă, graţioasă ca o floare ce n'are vieaţă lungă. In proză V. Alecsandri, şi înţeleg proza lui poetică, fără teatru, are aceleaşi calităţi ale romantismului cât şi aceleaşi defecte. Decât, romantismul în literatură a dat naştere la o întreagă literatură lirică de mare însemnătate, dar în teatru şi în poezia epică n'a reuşit în aceeaş măsură, el fiind prin definiţie *liric, personal, subiectiv.*

Buchetiera dela Florenţa a lui Alecsandri e o povestire în genul romanticilor. Autorul fiind la Florenţa a intrat în Catedrala St. Maria del Fiore ca să vadă „damele aristocrate din Florenţa". Acì „un aer de sfinţenie ce răcoreà inima de toată durerea domnià asupra tuturor acelor capete plecate". Se apropie de icoana Sfintei Cecilii şi văzù că icoana erà semnată de un prieten al lui V. Alecsandri, pe care-l cunoscuse la Paris, „V". Alături de icoană, îngenunchiat, cu „părul său lung ce-i picà în plete netede pe umeri" d-l „V" într'o meditaţie dureroasă. Se recunoscură şi intrară în cafeneaua Donné. Pe drum, prietenul „V" avù o nălucire, crezând că vede pe Cecilia la un geam. In cafenea erà mereu melancolic, preocupat, distrat. In cafenea apare buchetiera..., rumoare în toată cafeneaua. Erà în adevăr o femeie frumoasă. „Un nor de melancolie fluturà pe faţa sa palidă şi arătà că inima ei erà sdrobită de vreo durere secretă; părul său negru şi luciu ieşià în bucle unduioase de sub o capelă de paie subţire şi se împrăştià împrejurul gâtului său alb ca crinul (antiteza romantică). Buchetiera semănà cu icoana din catedrala Maria del Fiore. Prietenul „V", la apariţia ei, leşinase. Işi revine şi pleacă să caute pe Cecilia lui, pe care o crezuse moartă. Trec în grădina Boschetto. Acì lume multă ca în zi de sărbătoare, în această piaţă, unde se petrec multe intrigi de amor. O lume cu ochii îndreptaţi în afară. Amicul „V" singur cu ei îndreptaţi înnăuntru. Nu vede şi n'aude nimic din panorama aceasta de costume, trăsuri, figuri omeneşti ce se frământă dela un cap la altul al pieţei. Unde se duce? Are un punct hotărît? Vrea ceva?

Deocamdată în loc să-l vedem că acţiunea este în perfectă armonie cu starea lui sufletească, eroul nostru uită planul pentru care plecase şi într'o diversiune neprevăzută, cu o

retorică ieftină arătă poetului cu entuziasm un apus de soare şi frumuseţile ţării lui: „Priveşte norii acestuia văpsiţi de purpura razelor lui, cum se ridică către ceriuri, ca o jertfă a pământului făcută în gloria prea puternicului ziditor. Uită-te şi te miră de frumuseţile patriei mele, etc.". Alecsandri continuă descrierea naturii, dar a uitat pe semne, că d-l „V" plecase hotărît să caute buchetiera, la vederea căreia leşinase şi în asemenea momente omul nu-şi mai îngăduie să admire natura în pagini întregi, căci sub stăpânirea unui sentiment cutropitor, inebranabil, cum e amorul, omul merge fulgerător către desnodământ, nu se pierde în meditaţii retorico-filozofice, care denotă şi o lipsă de psihologie şi o nemotivare a acţiunii.

„V" erà un caracter iute, simţitor şi supus impresiilor celor mari; când sufletul său erà mişcat de vreun lucru, atunci toată fiinţa-i se pătrundeà de el, imaginaţia-i se înflăcărà şi baterea inimii sale îi sdrobià pieptul. Natura lui îl făceà să simtă lucrurile cu mai mult foc decât alţi oameni. „Are iar un acces de violenţă retorică şi se linişteşte spovedindu-şi vieaţa: de mic rămas fără părinţi, svârlit într'un pension, neînţeles de nimeni, necruţat de nimeni".

Singur profesorul lui de pictură îl atrase. Se împrieteneşte cu el şi pleacă seara la teatru, la Pergola. Acì auzì pe Cecilia, care cântà în Norma. Pentru un suflet extrem de sensibil apariţia acestei artiste „Bella comme un angelo" a fost o lovitură de trăsnet. Luni de zile a stăruit la acelaş teatru, de unde învăţase toate ariile pe din afară, pe care le cântà involuntar pe stradă, în mirarea tuturor trecătorilor. Spiritul lui exaltat de pasiunea amorului îi ajută de pictă în acest timp de puternică iubire, figura Ceciliei din biserică.

Intr'o zi, pe când stà în genunchi, înaintea icoanei, intră din întâmplare Cecilia, cu prietena ei şi văd potretul. Discută amândouă această întâmplare şi amândouă recunosc că „Amorul nu este cel mai sfânt şi cel mai curat sentiment insuflat oamenilor de însuş Dumnezeu?". Femeile plecară, „V" rămase îngândurat, dar fericit, iese apoi din biserică, îşi ia mandolina, aleargă la Boschetto, cântă o poezie de dragoste şi o fereastră se deschide, o femeie îl priveşte şi apoi cântă Norma. Erà Cecilia. Alergă repede la fereastră şi strigă la ea. In acest

timp un necunoscut trece pe lângă el şi-i înfipse un stilet în piept. Cade jos şi după câtva timp a deschis ochii în casa Ceciliei, care-l auzise şi-l adusese să-l îngrijească în casă. A stat câteva zile, fără să vadă pe Cecilia, căci cel care îl rănise eră un bătrân, rudă a ei, care eră gelos de oricine. Nu peste mult Cecilia a plecat din Florenţa. „V" a căutat-o zadarnic. Pleacă la Paris. N'o poate uità. Se întorsese de curând, când întâlnì buchetiera şi-i cumpărase florile. Cercetând mai bine florile, cade un bilet al Ceciliei, prin care-l învită să-l vadă. Acolo se întâlneşte cu bătrânul, îl ucide şi pleacă cu „V" într'o călătorie, unde se întâlneşte cu V. Alecsandri. „V" eră fericit în trăsură cu Cecilia. Aceasta este acţiunea, povestire... După titlu ar părea să fie o nuvelă, căci are un sentiment, amorul şi o acţiune săvârşită de anume personage: D-l „V", Cecilia, Julia, bătrânul.

Spuneam la început că are calităţile şi defectele şcoalei romantice. In adevăr le are. Calităţi ar fi: o poezie a iubirii duioasă, puternică, susţinută. Un suflet vibrant, inobilat prin iubire. O iubire serafică; femeia ridicată la rangul de înger şi omul un erou, un semizeu.

In adevăr sentimentul amorului la Alecsandri, este expresiunea fericirii omeneşti. Idea o găsim şi la Cerna, mai aprofundată însă. Dar concepţia aceasta este obişnuită la romantici.

O Temps, suspends ton vol! Et vous heures propices
Suspendez votre cours
Laissez nous savourer les rapides delices
Des plus beaux de nos jours

zice Lamartine. Poezia aceasta a amorului este admirabil poetizată în Buchetiera din Florenţa, în figura romantică, supersensibilă a pictorului „V". Natura, religia sunt cadrul în care sentimentul subiectiv al poetului se materializează. Nota exotică şi culoarea locală sunt alte caracteristici ale romantismului.

Nuvela însă sufere şi de defectele romantismului. Fiind o nuvelă lirică, îi lipseşte *obiectivitatea* absolut necesară într'o bucată epică, care cere întruparea sentimentelor personale în alte personaje, ce trebuesc *create* de talentul veritabil, care este un demiurg, un creator, nu un fabricant.

Neavând obiectivitatea necesară, nici *caracterele* nu au vieaţă proprie .Ele sunt proiecţiuni subiective ale poetului, pe care le duce după fantezia lui, nu se conduc după propria lor psihologie, pe care n'o au .Deaceea nu ne interesează personajul, cât desfăşurarea acţiunii, căci autorul n'a putut să ne dea suflete de oameni, care să trăească pe propria lor socoteală, după propriul lor determinativ sufletesc. Deaceea în nuvela romantică în genere, ca şi în teatrul romantic *n'avem psihologie.*

Poetului i-a lipsit puterea de intuiţie şi de observare. Romantismul cunoaşte nota subiectivă, dar nu pe cea obiectivă. Acţiunea nu derivă din stările sufleteşti ale personajului, ci din fantezia autorului. Eroul din nuvela noastră este un sensitiv. Toate puterile sufleteşti s'au redus în folosul uneia singure: sensibilitatea. Se aseamănă cu Trubadurul lui Delavrancea, aceà fire patologică. Erà moda şcoalei romantice. Din această cauză *motivarea* acţiunii nu există. Eroul fiind un sensitiv reacţionează anormal, sau mai bine zis — particular — nu după legile sufleteşti ale omului întreg, în care sentimentul, voinţa şi inteligenţa trăesc într'un durabil echilibru. Vina nu e a lui Alecsandri, cât a întregii şcoli romantice, care a fost pe cât de productivă în poezia lirică, pe atât de sterilă a fost în teatru şi poezia epică. Despre retorismul formei voiu vorbì altădată.

C. Gerota

FRAGMENT

Şi frământat de gânduri fără rost
Imi făuriam din stele vis himeric,
Ca o icoană care n'ar fi fost,
Sfărmându-se, bucăţi în întuneric.

Din bloc de piatră sură-mi făuriam
Idoli sculptaţi în basoreliefuri,
In ei — credinţa mea o căutam
Ca pasărea fâşii de azur în neguri

Dumitru Cosma

ROBERT DE FLERS, EROU DE EPOPEE ROMÂNEASCĂ

Din discursul de recepţie la Academia Franceză al d-lui *Louis Madelain*

Numele generalului Berthelot, şeful misiunii militare franceze în România, în timpul marelui răsboiu, e tot atât de popular la noi ca şi numele oricărui erou naţional, acceptat ca atare deopotrivă de istorie şi de legendă. Pentru ajutorul ce ni l-a dat în acele zile de nevoie, prin curajul şi prin iscusinţa sa de ostaş, parlamentul nostru l-a făcut cetăţean şi proprietar român. Poporul îşi arătase de mai înainte dragostea şi recunoştinţa sa, încetăţenindu-i numele în forma plină de duh bine cunoscută „generalul Burtălău".

Alăturea de el, ca vrednicie şi ca devotament, stăteà conducătorul misiunii diplomatice franceze, contele de Saint-Aulaire, proclamat în toamna trecută doctor de onoare al Universităţii Daciei Superioare, care-şi serbà, cu inima plină de bucurie, întâii zece ani de activitate românească.

Din corpul misiunii franceze dela noi se mai desprinde însă o figură proeminentă, pe care vrem să o reamintim acum. Cinevà, care făceà legătura între diplomaţia şi armata franceză dela noi şi din patrie, şi mai ales făcea admirabil legătura între acestea şi autorităţile noastre, ba chiar şi cu publicul mare. Acesta a fost Robert de Flers.

Ce cunoscut ne pare acest nume! Un scriitor al nostru a putut spune că, prin activitatea lui din timpul răsboiului, Robert de Flers a ajuns să fie cunoscut de toată suflarea românească. Dar îl mai cunoaştem de undevà.

Cine n'a râs până la lacrimi de spiritualele lui piese de teatru, cari n'au cunoscut decât succese, pe orice scenă? Căci Robert de Flers a fost un autor de comedii cu nesfârşite situaţii comice, cu cele mai neaşteptate vorbe de spirit şi cu cea mai puţin arogantă ţinută satirică. Aceasta a fost adevărata lui carieră. Mai visà să fie şi actor, ca să se înşire în

strălucita falangă de autori-actori ai patriei sale, pe care o inaugurase Molière. Dacă n'a izbutit să câştige aplauzele publicului ca interpret al eroilor săi în scenă, în schimb ca poet-creator le-a avut din plin.

Cine şi-ar fi putut închipuì că acest om a fost predestinat să facă fapte de eroism militar? Şi totuş, poate nu trebuie să ne mirăm prea mult de această trecere. Căci, eroism e şi să opreşti societatea omenească pe câteva clipe şi, aşezându-i o oglindă în faţă, să începi să-i numeri defectele, slăbiciunile şi ridicolele pretenţii fără măsură, arătând cu mâna în oglindă locul ficăreia dintre ele. Iar un autor de comedii, ca Robert de Flers, aceasta face.

Şi astfel, în timpul războiului a trecut dela eroismul critic la un eroism pozitiv, constructiv. Se pare că numai o întâmplare a făcut ca forţele lui inedite de această natură să fie întrebuinţate în folosul nostru. Norocul nostru!

Izbânda misiunilor lui militare din timpul războiului se mai datoreşte şi altei însuşiri a sufletului lui. In timpul petrecut de Robert de Flers pe pământul românesc, a cucerit pe toţi aceia cu cari a venit în atingere. Ii fermecà cu verva lui neîntrecută, cu *spiritul* lui neistovit, calitatea esenţială a sufletului lui, aceeaş care se manifestă şi în numeroasele comedii, compuse de el singur sau în colaborare. Acest spirit scăpărător nu erà menit însă numai să creeze o bună dispoziţie momentană, ci el erà producător de optimism, dătător de nădejde în zile mai bune. Mai ales pentru această latură a activităţii lui din timpul războiului trebuie să-i fim recunoscători.

Eroismul lui Robert de Flers a fost răsplătit de patria lui. Pentru el s'a călcat o tradiţie, căci, fără a fi diplomat de carieră, a fost numit ambasador al Franţei în ţara noastră, iar Academia Franceză, alegându-l printre membrii ei, a ţinut seama fără îndoială şi de activitatea lui din timpul războiului. Dovadă, printre altele, extensiunea ce o are capitolul privitor la această activitate în elogiul cald şi admirativ ce i-l face urmaşul lui în scaunul Academiei.

Autorul acestui elogiu, d-l Louis Madelain e istoric, dar nu dintre aceia cari cataloghează documentele ca pe nişte piese de statistică, ci dintre cei ce scrutează tainele trecutului

cu un suflet în stare să se emoționeze, să se entuziasmeze. Conferențiar iscusit, d-sa are ceva din verva oratorului de talent și în acelaș timp o putere de imaginație, care-l ajută să evoce în mod plastic scenele istorice ce i se oferă spre analiză.

Aceste însușiri apar atât în numeroasele sale studii istorice despre marea revoluție franceză, cât și în publicațiile despre războiul mondial, la care a luat parte cu elanul adevăratului patriot. Le găsim și în discursul de recepție la Academia Franceză.

Povestind aici peripețiile vieții lui Robert de Flers, d-l Madelain se arată impresionat mai ales de momentele dramatice trăite de eroul său în timpul războiului. Și cum motivul acestui episod este războiul nostru, cu mărețiile și cu umilirile lui, Robert de Flers ne apare din această povestire ca o figură de epopee, — erou din strălucita epopee a întregirii noastre naționale.

Iată de ce, cu învoirea autorului, traducem acest capitol din discursul său de recepție [1]), precum urmează:

„In luna lui August 1916, România avea să intre în uriașa arenă de luptă. In taină și în mici porțiuni, se expedià acolo o puternică misiune militară, care aveà să-i aducă noului aliat cele mai variate lumini. Robert de Flers făceà parte și el, împreună cu ducele de Luynes. El duceà, ca isvor de lumină, un suflet radiind încrederea surâzătoare în victoria finală și aveà să se facă dovada în ce măsură buna dispoziție ajutată de spirit este într'adevăr o forță fără asemănare. Noi știm de cât farmec erà el capabil, iar el și-a pus la încercare acest farmec dela întâiul pas făcut pe pământul românesc. Am cetit o povestire drăguță a lui despre oprirea sa în stația de frontieră Ungheni. Nu știe nici o vorbă românește și nimeni nu vorbește franțuzește în stația Ungheni; prin ce minune a cucerit Robert de Flers, într'un sfert de ceas, pe șeful de gară, care i-a și prezentat pe nevastă-sa, iar aceasta i-a prezentat pe soru-sa, care i-a prezentat pe logodnicul ei, subofițer de jandarmi? In mai puțin de un ceas, colegul vostru erà iubit de întreaga stație Ungheni și numai mulțumită far-

[1]) Discursul, împreună cu răspunsul d-lui Henri Bordeaux, a fost tipărit mai întâi în ziarul *Le Temps* din 24 Maiu 1929, apoi în volum, la editura Plon din Paris.

mecului puterii lui de comunicativitate. Aceasta l-a făcut să-i şoptească unui prieten, ceva mai târziu: „A învăţă limbile străine, înseamnă să recunoşti că-ţi lipseşte iscusinţa".

Orice s'ar puteà spune despre această teorie capabilă să distrugă toate şcoalele Berlitz, el a făcut acolo o experienţă vrednică de urmări strălucite. Se poate spune că, în decursul celor două misiuni ale sale, colegul vostru a cucerit întreaga Românie, dela şeful staţiei de frontieră până la Regele Ferdinand.

Şi totuş, el erà în plină aventură. Ataşat fiind, dela declararea războiului, la Statul major al armatei ruso-române care, sporită de batalioanele sârbeşti, operà în Dobrogea, el a fost cuprins în curând în înfrângerea care-i împingeà pe nenorociţii noştri aliaţi la o retragere dureroasă. Robert de Flers s'a împărtăşit cu un suflet atât de egal din mizeriile de nedescris încât au rămas miraţi ofiţerii ruşi, români şi sârbi laolaltă.

Intors la Bucureşti, apoi la Iaşi, el s'a consacrat, vreme de şase luni, adevăratei sale misiuni: o cheltuială de optimism pe care o reclamà din ce în ce mai mult situaţia nenorocitei ţări atacată de toate părţile.

El a reuşit în privinţa aceasta şi, cu primejduirea fiinţei sale, a fost trimis înapoi în Franţa, cu depeşe, în toamna anului 1917. Iar când s'a apelat din nou la el, în Februarie 1918, a primit cu însufleţire să se întoarcă, prin greutăţile cele mai primejdioase, spre aceà nefericită de Românie care, acum, atingeà fundul prăpastiei.

România erà, cu trei sferturi din teritorul ei, sub cizma feldmareşalului Mackensen şi aproape de a fi înfundată în capitularea groaznică ce aveà să fie semnată la Bucureşti; mai mult, Sovietele ruseşti o ameninţau cu o declaraţie de războiu şi ele vor închide cercul de fier din jurul ei, la singura ei frontieră liberă. Acum erà nevoie la Iaşi mai mult de îmbărbătare decât de muniţii. Trebuià sprijinită din plin această supremă înzestrare şi erà firesc ca d-l de Saint-Aulaire, ministrul nostru, să se gândească la acest Robert de Flers, furnizor de bucurie care, plecând cu şapte luni înainte lăsase în urma sa o dâră de lumină. La Paris l-au încărcat cu depeşe pentru misiunea franceză, pentru legaţie şi pentru curtea

regală. A plecat împreună cu curierul de cabinet Emanoil Chaumié.

Acesta a binevoit a-mi încredinţà o povestire a acestui drum fantastic şi primejdios, în care vitejia veselă a colegului vostru s'a arătat în toată plenitudinea ei în faţa tovarăşului său uimit. „Aveà omul acesta ceva irezistibil şi plăcut, care te făceà să uiţi oboseala şi să nu-ţi dai seama de primejdie", scrie dânsul.

Revoluţia din statele ruseşti încurcà acum drumul într'un mod ciudat; Finlanda în turburare chemase pe Nemţi; trebuià să cauţi intrare în Rusia de către Scandinavia, în regiunea Murmansculuí şi, ca să mergi dela Paris la Bucureşti trebuià într'adevăr să treci peste cercul polar; dar Robert de Flers s'a hotărît fără a sta o clipă la îndoială; dacă ar fi trebuit să treacă peste China, el voià să ajungă, pe oriunde şi oricum, în România.

Atingând ţărmul dela Murmansc, odiseea trebuià urmată în împrejurări îngrozitoare de primejdii şi de suferinţi. Pe teritoriul acestui imperiu, până ieri aliat cu noi, a fost nevoit să-şi părăsească costumul militar. Căci Sovietele sunt gata să predeà totul Nemţilor, iar Nemţii înaintează cu îndrăzneală spre Petrograd, Moscova şi Odesa, spre a grăbì capitularea şi uşor poţi fi surprins. Robert de Flers se învălue într'un cojoc şi îşi înfundă capul până la urechi într'o căciulă. Iată-l în rolul lui Michel Strogoff. Poate că dacă i-ar fi prezis-o cineva aceasta cu douăzeci de ani mai nainte, i-ar fi împlinit o dorinţă.

Dar situaţia nu-i chiar aşà de hazlie. Trebuie să spunem aici toate incidentele turburătoare şi tragice cari întârzie, opresc şi încurcă pe cei doi Francezi. Hotărît lucru, Rusia a declarat războiu României blocate astfel din toate părţile. Pe de altă parte România se resemnează — având pumnalul la gât — să semneze îngrozitoarea pace dela Bucureşti. Cei doi Francezi întâlnesc în fiecare zi ofiţeri făcând parte din misiunea noastră din Rusia, apoi din România, cari, întorcându-se în Franţa, îi îndeamnă să nu-şi continue drumul, ci să se asocieze lor şi să se întoarcă acasă, iar Robert de Flers le răspunde totdeauna: „Am depeşe pentru ministrul nostru şi pentru suverani. Voiu trece". Cei doi agenţi se gândesc să

ajungă la Odesa unde vor găsi poate o barcă spre a trece pe țărmul român. Dar iată că, la Nicolaief, află că Nemții au intrat în Odesa și amenință și orașul unde s'au salvat ei.

S'a înființat un Soviet ucrainian; cu orice preț, acesta trebuie să le dea celor doi ofițeri francezi un pașaport deghizat pentru România, căci altfel vor cădeà în mâna Nemților și asta înseamnă douăsprezece gloanțe la perete. Robert de Flers reușește să se înțeleagă cu Sovietul, primește pașaportul pe care-l încarcă cu timbre încât abià se mai văd numele, dealtfel falsificate. E timpul: Nemții ocupă mahalaua și închid drumul. Pașaportul trebuie deci arătat unui feldwebel. Acesta ia hârtia și se face că o descifrează. Surâzând, Robert de Flers își aprinde o țigaretă; cu o minută mai târziu îi oferă foc feldwebelului: *„Ja wohl"*, zice acesta. Ofițerii noștri trec; ei sboară cu o sanie spre Tiraspol, în Basarabia, pe care poate o mai ocupă Românii, dar mai probabil că Austriacii și în cazul acesta primejdia evitată apare din nou. Sunt Românii: au scăpat! „Nu ți-am spus eu?" i-ar fi putut spune Robert de Flers tovarășului său. Și după câteva ceasuri d-l de Saint-Aulaire, la Iași, ieșind din casa în care s'a refugiat legația franceză, se izbește de doi mojici, înveliți în cojoace, acoperiți de zăpadă, cu mustățele înghețate și unul dintre ei îi cade în brațe. Trebuie să-l fi recunoscut ministrul nostru pe Robert de Flers pentrucă acesta râde. El râde de această farsă bună — ce piesă cu peripeții! — care a durat șase săptămâni și în care, în sfârșit, el a creat un rol, frumos, cel mai frumos rol din repertorul lui.

Dar rolul ce i-l încredințase ministrul nostru erà abià la început. Curând după aceea, Robert de Flers va zice, chiar aici: „...că Mme Geoffrin nu știà — și poate nici noi nu știm prea bine — că a fi Francez nu înseamnă numai să ai o naționalitate, ci e o cinste și numai de noi depinde să devenim un popor de douăzeci de milioane de ambasadori, cărora zece veacuri de sacrificii și de onoruri le-au dat scrisori de acreditare pentru lumea întreagă". Așteptat de toți, Robert de Flers sosià ca ambasador al gândirii și al sufletului francez pe lângă un popor care, — învins fiind și sdrobit — aveà nevoie mai mult decât oricare altul de acest leac întăritor. „A fost destinat să fie un reconfortant moral", va scrie d-l de Saint-

Aulaire. Există oare un rol mai unic, mai admirabil, mai de dorit, dar și mai greu?

Opt luni îngrozitoare urmează. România a semnat, cu moartea în sân, acea pace dela București care o bagă în robie. Plenipotențiarilor români cari au protestat, Mackensen le-a răspuns că această pace lor li se va părea dulce pe lângă aceea pe care cancelaria germană i-o pregătește Franței pentru ziua când aceasta, în sfârșit învinsă, va cere iertare. Adeseori am uitat noi această vorbă — printre multe altele — și mai întâi la Versailles. Țara, armata, curtea trăiau cu durerea în inimă, cu ochii îndreptați asupra Franței, — singura rază de nădejde pe un cer nemilos. Dar lipseau știrile — afară de cele rele afișate de Nemți fără nici o frică de a vedeà contrazise cele mai grosolane minciuni.

Micul grup francez dela Iași se încăpățîna în speranță, muncind discret și cu ardoare pentru îmbărbătarea Românilor. Robert de Flers, după mărturisirea tuturor, făceà minuni. „Minunea erà, spune un martor, că în fiecare zi, fără a aveà alte elemente la dispoziție decât aceste știri desnădăjduitoare și cele mai rele comunicate germane, pe o căldură înăbușitoare, de Flers plecà și în toate dupăamiezile și serile făceà vizite, vedeà sute de persoane, împărțind la toți o încredere nesilită, un optimism care devenià atât de înfocat, încât nu puteai să nu-l împărtășești".

Veniră în sfârșit întâiele licăriri de lumină. Un mare conducător de războaie, care ar trebuì să steà astăzi alăturea de mine, aduceà însfârșit învingerea sub drapelele noastre: generalul — încurând mareșalul — Foch ne dădeà însfârșit revanșa așteptată și, în vreme ce el, ajutat de eroismul soldaților noștri, alergà să ne recucerească granițele, generalul Franchet d'Esperey, cu o lovitură de maestru, prăbușia frontul inamic din Macedonia. Un uriaș țipăt de bucurie și de nădejde a străbătut Europa dela apus la răsărit: zidul cu care dușmanul a încercuit România nu-i mai puteà oprì ecoul.

Și totuș cei de acolo au rămas rău informați, ceeace erà foarte grav; pentrucă România, îmbărbătată deacum, doreà să rupă jugul, dar în fața nesiguranței informațiilor nu îndrăsneà să apuce din nou armele înainte de vreme. Iar, dacă nu le apucà din nou, nu puteà culege, în ceasul păcii generale,

fructele învingerii câştigate de aliaţi. Dacă s'ar fi putut duce cineva la Salonic, peste liniile germane, să se informeze! Locotenentul Noel, un aviator francez, erà acolo; el şi-a oferit avionul. Robert de Flers s'a rugat să i se încredinţeze lui misiunea îndoit de primejdioasă, dar atât de glorioasă, pe care o râvneà. Avionul trece peste front, urmărit de mitraliere şi de tunuri; cade dincolo de liniile germane şi se rupe. Dar el duceà pe Robert de Flers şi norocul lui celebru. E sigur deci că Robert de Flers va ajunge întreg sănătos la Salonic.

El soseşte acolo, vede pe generalul Franchet d'Esperey, pe generalul Berthelot, gata să vină în România ca să-şi preià rolul strălucit de mare sfetnic militar. Şi, tremurând de nerăbdare, viitorul vostru coleg se urcă din nou într'un avion şi sboară, iarăş pe deasupra liniei inamice, spre Iaşi. După zece ceasuri, avionul cade la pământ, într'o aterizare forţată. E o minune că Robert de Flers se află viu. Neştiind dacă se află pe pământ liber românesc sau în liniile germane, se duce cu grijă şi bate la uşa unei colibe. Acolo erau doi ţărani români bătrâni cari l-au primit foarte rău, socotindu-l o haimana de duşman. Atunci îşi desface haina de aviator şi îşi arată uniforma albastră. *„Franţuz?"* [1]) întreabă femeea tremurând de emoţie. Da! şi bătrâna cade atunci în genunchi sărutându-i mâna. Acest omagiu adus uniformei dela Verdun a fost, mai mult decât minunatele citaţii cari îi vor consacrà serviciile, marea răsplată a lui Robert de Flers. Această bătrână ţărancă română întruchipà lumea întreagă care, în acel Noemvrie 1918, pe veci glorios în analele noastre, salutà, în acest ofiţer anonim, Franţa învingătoare, desrobitoarea popoarelor.

A doua zi, la întoarcerea lui la Iaşi, România, instruită de el, reluà armele. Două zile după aceea, la Rethondes se semnà armistiţiul care puneà capăt marelui răsboiu. „Erà vremea", scrià simplu Robert de Flers. Da, erà vremea: fapta îndrăsneaţă a acestui francez de elită, dând unui întreg popor prieten credinţa în învingere, i-a dat putinţa de a culege împreună cu noi roadele.

Ţara l-a ştiut: ea l-a încărcat cu dovezi de recunoştinţă pe acest francez viteaz. D-l de Saint-Aulaire întorcându-se

[1]) In româneşte şi în original.

în Franța, s'a părut lucru natural să i se încredințeze legația noastră acestui scriitor care, prin persoana sa, făceà să se închine chiar și protocolul dela Quai d'Orsay în fața strălucirii spiritului. El a rămas șase luni reprezentantul nostru. Când s'a smuls dintre prietenii lui, a fost o jale. Un scriitor român va zice că numele lui Robert de Flers este cunoscut în toate satele țării sale și, după opt ani, la vestea sfârșitului lui, Parlamentul din București va ridicà ședința ca în fața morții unui suveran amic. Franța l-a acoperit cu prestigiul ei; iar el, în schimb, a sporit, pe malurile Dunării, prestigiul Franței și dragostea inspirată de ea".

Olimpiu Boitoș

UN COMEDIAN VORBEȘTE.

Sânt în această lume
Ca o'ntrebare fără nume,
Intrebare, ce-aevea răspuns nu primește.
Răspunde acela, ce iubește,
Și iubește acela, ce cunoaște
Dar pe mine nimeni nu mă știe.

Când ea-l întâmpină străină și tăcând
Adevăratu-mi chip eu trebui să-l ascund,
Necontenit să-l sting, veçinic să-l prefac
Cu nebănuite 'ndurerate valuri
De dragoste și ură
Istoveala le 'ndură.

Dar de mi-aș da drumul odată
M'aș prăvăli 'ntr'o 'ntunecată
Prăpastie, fără nădejdea caldului farmec,
Singur de tot, singur de tot.
Și nici măcar nu pot suferì
Singur cu mine însu-mi a fi.

Contesa Mara Dohna

CORIOLAN

ACTUL I

SCENA 2-a

Corioli — Senatul

(Intră Tullus Aufidius şi senatorii)

1-ul Senator:

Aufidie, atuncea tu crezi, că cei din Roma
Sunt informaţi de cele ce'n sfaturile noastre
Am hotărît, că planul ni l'au aflat?

Aufidiu:

Fiţi siguri
Că tot ce se urzeşte în Statul nostru, până
Ce nici nu se aplică, e cunoscut la Roma.
Nici patru zile încă nu au trecut, şi iacă
Ce veşti mi se aduce, acestea sunt, îmi pare,
Cuvintele, cetì-voi scrisoarea cea primită: (Ceteşte)
„S'a strâns o oaste mare, dar încă nu se ştie
„Spre Est dacă porneşte sau spre Apus, iar lipsa
„In ţară este mare, poporul se răscoală.
„Cominiu se zice şi vechiul tău duşman
„Cel Marciu (ce de Roma e mai urît chiar poate
„De cât de tine însuţi) cu Titu Larţiu
„Un brav roman de frunte, aceştia merg în capul
„Năvalei proiectate, dar nu ştiu und'se'ndreaptă;
„E prea probabil însă că'n contra ta porneşte,
„Să bagi de seamă dară".

1-ul Senator:

Armata e sub arme;
N'am nici o îndoială că Roma este gata
La fel să ne răspunză.

Aufidiu:

Şi aţi găsit cu cale
Să nu mai daţi în public a voastre intenţiuni
Pân' nu vor fi aflate; pe când ne preparam,
A prins de veste Roma, iar prin descoperire
Ne stinghereşte planul, ce fuse, precum ştiţi,
Să cucerim mai multe oraşe înainte
Ca ea să se trezească.

1-ul Senator:

Cinstitul meu Aufidiu,
Primeşte dar comanda, la oastea ta te duce,
Pe când rămânem singuri să apărăm Corioli.
De ne asediază, să vii cu-a ta armată,
In ajutorul nostru; te vei convinge însă
Că nu în contra noastră vin

Aufidiu:

Nu te îndoi,
Vorbesc cu siguranţă. Chiar pot să spun mai mult,
Dejà detaşamente de trupe au plecat,
In direcţiunea noastră. Vă las, stăpânii mei,
Iar dacă se întâmplă să m'întâlnesc cu Marciu,
Jurat'am şi-unul şi-altul să nu'nceteze lupta
Păn'nu zdrobim pe cel'alt

Toţi:

Deci Zeii să-te ajute.

Aufidiu:

Pe voi să vă păstreze sub paza lor.

1-ul Senator:

Adio

Al 2-lea Senator:

Adio

Toţi:

Adio

(Ies)

SCENA 3-a

Un apartament în casa lui Marciu.

(Intră Volumnia şi Virgilia, se aşează pe două scaune joase şi lucrează)

Volumnia: Te rog, fiica mea, cântă; sau te rosteşte pe un ton mai vesel... Dacă fiul meu erà soţul meu, aş fi dispusă mai mult să mă bucur de absenţa lui în care a câştigat onoruri, decât de sărutările din patul nupţial, prin care ţi-ar dovedì dragostea. Când trupul lui erà încă fraged, şi erà singurul rod al pântecelor mele; — când frumoasa lui tinereţe atrăgeà toate privirile; când, chiar dacă s'ar fi rugat regi, zile întregi, mama lui nu-l puteà lăsà un ceas măcar din ochii ei; eu, gândindu-mă ce bine i-ar şade, unei astfel de fiinţe, onorurile, dar că, pe de altă parte, ele n'ar fi decât o podoabă ca un cadru atârnat pe zid, dacă n'ar fi însoţite şi de renume, eram mulţumită să-l las să cate acel renume, acolo unde va înfruntà şi pericole. L'am trimes la un răsboiu crâncen, dela care s'a întors cu fruntea încununată cu foi de stejar. Iţi spun, fiica mea, că n'am simţit bucurie mai mare, când întâi am aflat că e un băiat, decât acum când văd că a dovedit că e un bărbat.

Virgilia: Dar dacă mureà acolo, Doamnă, ce ai fi zis?

Volumnia: Atunci, frumosul lui renume mi-ar fi ţinut loc de fiu; în el mi-aş fi găsit mângâierea. Ascultă o mărturisire sinceră: dacă aş aveà doisprezece fii, pe care aş fi iubit pe toţi la fel, şi pe niciunul mai puţin decât pe Marciu, scump ţie şi scump mie, aşi preferì ca unsprezece din ei să moară cu cinste pentru ţara lor, decât ca unul să se lăfăiască în voluptoasă lenevie.

(Intră o cameristă)

Camerista: E nobila Valeria, vrea să vă vază, Doamnă.

Virgilia: Te rog dar să-mi dai voie să mă retrag, o vreme.

Volumnia:

De loc. Aud îmi pare fanfara ce anunţă
Pe soţul tău, cu gândul, îl văd cum îl trânteşte,
Şi-apucă pe Aufidiu de păr, Volcii sărmani,

Fug, se feresc de dânsul, cum fug copiii de urs;
Pe-ai lui îl văd cu gândul lovindu-i şi strigând:
„Inaintaţi nemernici, laşi, chiar de v'aţi născut
In Roma, mama voastră va zămislit speriată".
Apoi ştergându-şi fruntea cea sângerândă, iute
Cu mâna-i oţelită, porneşte iar în goană
Chiar ca secerătorul ce e tocmit să taie
Un lan întreg sau pierde simbria convenită.

Virgilia:

Nu fruntea sângerândă! Oh! mamă nu zi sânge!

Volumnia:

Copilă, taci, cel sânge ce te înfiorează,
E semnul cel mai falnic pe fruntea de erou;
Mai scump decât trofee de aur din războaie;
Mamelele Hecabe, şi fragede şi albe,
La care subse Hector, n'aveau aceà splendoare,
Ce străluceà pe fruntea lui Hector, când ţâşneà
Din ea'n şiroae sânge, când se luptà voinicul,
Cu spadele Eline. — Valeriei i spune,
Că e bine venită la noi, pofteşte-o déră

(Iese camerista).

Virgilia:

Oh! Zeii să-l păzească pe domnul meu, în contra
Fiorosului Aufidiu.

Volumnia:

El, capul lui Aufidiu,
Va umili, călcându-l în praf sub a lui talpă.

(Reintră camerista cu Valeria şi valetul ei).

Valeria:

Doamnelor, la amândouă vă urez ziua bună.

Volumnia:

Dulce doamnă.....

Virgilia:

Sunt fericită că vă primesc, doamnă.

Valeria: Cum mergeți amândouă? Cum se cunoaște că sunteți femei casnice. La ce lucrați acolo? E o cusătură frumoasă de tot, pe legea mea! Ce face băiețelul d-tale?

Virgilia: Vă mulțumesc, doamnă, merge bine.

Volumnia: Mi se pare că-i place mai bine să vază săbiile și să asculte tobele, decât să stea la vorbă cu învățătorul lui.

Valeria: Pe legea mea! Copilul lui tat'său! Știu că-i un băiat chipeș. Pe cuvântul meu, am stat Miercurea trecută un ceas întreg, uitându-mă la el. E așà bine format. L-am văzut, alergà după un fluture auriu, și când îl prinse, îi dete iar drumul, și iar după el; și căzù de se rostogolì peste cap, și iar se sculă, și iar îl prinse. Nu știu dacă s'a supărat, sau ce o fi fost cauza, dar a scrâșnit din dinți și l-a sfâșiat. Vai de mine, cum l-a mai sfâșiat!

Volumnia:

Are toanele lui tat'său.

Valeria:

In adevăr e o mândrețe de copil.

Virgilia:

E un adevărat băiat, doamnă.

Valeria: Haide, lăsați cusutul la o parte, aș vreà să vii cu mine, și după prânz, să jucăm și noi, azi, rolul de stăpâne de casă, plecate în concediu, libere.

Virgilia: Nu, scumpa mea doamnă, nu ies astăzi.

Valeria: Nu ieși din casă?

Volumnia: Ba să iasă, să iasă.

Virgilia: Zău nu, iertați-mă, nu voi trece pragul ușii, până nu se va întoarce stăpânul meu dela răsboiu.

Valeria: Rău faci, te sechestrezi fără niciun cuvânt. Haide, trebuie să mergem să facem o vizită bunei noastre prietene, care e lehuză.

Virgilia: Ii voiu urà însănătoşire grabnică, şi o voiu ajutà cu rugăciunile mele, dar nu pot merge la dânsa.

Volumnia: De ce, te rog?

Virgilia: Nici ca să cruţ osteneala, nici că n'o iubesc.

Valeria: Ai vrea să fi o a doua Penelope; cu toate că se zice că toată lâna ce a ţesut-o în lipsa lui Ulise, n'ar umple Itaca cu molii. Haide, aş vrea ca pânza aceea să fie simţitoare ca degetul d-tale, ca să n'o înţepi de milă. Haide, trebuie să vii cu mine.

Virgilia: Nu, buna mea doamnă, iartă-mă, nu plec de-aci.

Valeria: Zău, vino cu mine; îţi voiu da noutăţi despre bărbatul d-tale.

Virgilia: Oh! dragă doamnă, până acum nu poate fi nici o veste.

Valeria: Crede-mă. Nu glumesc cu d-ta, au venit nişte noutăţi aseară.

Virgilia: Adevărat, doamnă?

Valeria: Vorbesc foarte serios, aşa e. Am auzit pe un senator spunând: Volcii au scos o armată, în contra căreia a plecat Cominiu Generalul, cu o parte din forţele noastre romane. Domnul d-tale şi Titu Larţiu s'au aşezat în faţa Coriolilor, cetatea lor, şi nu se îndoiesc că vor fi biruitori, şi că vor scurtà durata campaniei. Toate astea sunt adevărate, pe onoarea mea; te rog dar, vino cu mine.

Virgilia: Iartă-mă, scumpă doamnă; altădată voiu face tot ce-mi vei cere.

Volumnia: Las'o în pace, doamnă, cum e dispusă acuma, ne-ar stricà tot cheful.

Valeria: Adevărat, şi eu cred; — rămâi atunci cu bine, să mergem, doamnă dulce. — Zău, Virgilio, scutură aceà tristeţă şi vino cu noi.

Virgilia: Nu, să nu mai vorbim, doamnă, nu pot; vă urez petrecere bună.

Valeria: Bine, atunci adio.

(Ies).

SCENA 4-a

Inaintea Coriolilor

(Intră Marciu, Titu Lartiu, ofițeri și soldați, cu toboșari și drapele. Vine spre ei un vestitor).

Marciu:

Aduceți veste-mi pare. Mă prind că s'au ciocnit.

Larțiu:

Pun calul meu în contra oricărui cal de-al tău.

Martiu:

Țiu rămășagul.

Marciu:

Bine, ne-am înțeles, amice.

Marciu:

Zi, Generalul nostru s'a întâlnit cu Volcii?

Vestitorul:

Se pot vedeà, dar încă nu s'au mișcat din loc.

Larțiu:

Ah! Bravo! Calul este al meu atunci.

Marciu:

Ți-l cumpăr.
Nu voiu să-l vând nici încă să-l dăruesc, ți-l dau
Cu împrumut pe cincizeci de ani, sau pe o sută
De vrei; acum somează cetatea să se deie.

Marciu:

Cam câtă depărtare e până la armată?

Vestitorul:

O milă cel mult două, pe cât pot judecà.

Marciu:

Atuncea auzì-vom alarma lor, şi dânşii
Vor auzì pe-a noastră. Mă rog la tine, Marte,
Să ne ajuţi să mergem la lucru cât de iute
Cu paloşul din care ca fumul iese sânge
Să ne pornim odată, sărind în ajutorul
Amicilor ce-adastă pe câmp venirea noastră.
Să sune dar semnalul trompetelor îndată.
(Se sună un apel, se arată pe ziduri Senatori şi alţi cetăţeni).
Aufidiu este oare în zidurile voastre?

1-ul Senator:

Aicea nu se află nici unul ce se teme
De tine nici cât dânsul, — ceeace însemnează,
De loc. Se-aud în depărtare tobele noastre care
Adună tineretul. (Se aude bătaie de tobă).
Mai bine dărămăm
Aceste ziduri 'nalte decât să ne strivească,
Iar porţile ce credeţi că sunt închise, doară
Cu trestii sunt legate, se pot deschide lesne
Şi fără vreo sforţare. Semnalul se repetă,
Aufidiu sosește. (Se aud alte semnale)
Priviţi-l cum goneşte
Armata e zdrobită.

Marciu:

Se'ncaeră acolo.

Larţiu:

Chiar larma bătăliei ne va călăuzì.
Aduceţi scări încoace. (Intră Volci şi traversează scena).

Marciu:

De noi n'au nici o frică,
Din ziduri ies cu toţii în ordine perfectă.
Ţin mai puţină seamă de noi de cât credeam.

Sudori scoate din mine mânia. Hai! băieți
Cel ce se va retrage, am să-l privesc drept Volc;
El va simți tăișul și forța spadei mele.

(Semnale. — Ies Romani și Volci luptându-se. — Romanii sunt respinși până la tranșeele lor. — Reintră Marciu).

Marciu:

De molimile toate, ce bântuie regiunea
De Sud a lumii noastre, să fiți loviți, cu toții,
Sunteți rușinea Romei, o turmă infectată
De râie și buboaie, ce trebuie ascunse,
Căci este o vedenie scârboasă pentru ochi,
Și'mprăștie duhoare ce este mirosită
La depărtare mare chiar dac'o duce vântul.
Ah! suflete'njosite cu chipuri de bărbați,
Și inime de gâște! Fugiți, și vă e frică
De niște sclavi pe care maimuțele i-ar bate!
Pe iad și pe Plutone! toți sunteți plin de răn.
La spate, unși cu sânge în dos, curați la față,
Și tremurați de frică. — Vă raliați îndată,
Și năvăliți pe dușman, sau jur, pe-acele flacări,
Ce cad din cer aprinse, să mă retrag, lovind
In voi cu aceste brațe. Fiți preveniți dar; Haide!
De țineți dârzi cu mine, 'napoi îi vom împinge,
La ale lor neveste, precum ne-au gonit
Și dânșii adineaori, chiar până la tranșee.

(Se aud alte semnale. — Intră iar Volci și Romani; se reîncepe lupta. — Volci se retrag în cetate și Marciu îi urmărește până la poartă)

Stau porțile deschise, rămâne să probați
Că știți cum se câștigă Fortuna. Ea surîde
Acelui ce gonește, nu celui ce-i gonit.
Uitați-vă la mine ce fac, faceți și voi.

(Intră înăuntru și rămâne închis acolo).

1-ul Soldat:

Eu nu. E îndrăzneală zadarnică.

Al 2-lea Soldat:

Nici eu

Al 3-lea Soldat:

Vedeți că-i prins

Toți:

La moarte de sigur că se duce.

(Semnalele nu încetează).

(Intră Titu Larciu).

Larțiu:

Ce s'a făcut cu Marciu?

Toți:

Desigur l-au ucis.

1-ul Soldat:

Da, urmărind spre poartă pe inamic, de-aproape,
Intrat-a împreună cu el, iar dânșii imediat
In urmă i-o trântiră, și singur a rămas
In mijlocul mulțimii.

Larțiu:

Ah! suflet vitejesc!
Tu, dându-ți cont, o mare bravură dovedești!
Și 'nfrunți o crudă moarte cu paloșul în mână,
Imprăștiind peirea! De-ar fi în lume Marciu,
O altă piatră scumpă și neciocnită, mare
Ca tine, giuvaerul n'ar fi mai prețios
De cât ești tu, căci fost-ai o pildă de ostaș,
Cum l-a visat Catone, nu crud și fioros
Cu vorba doar, dar unul, ce poate cu privirea
Să facă pe protivnic să tremure, întocmai
Cum tremură pământul cuprins parcă de friguri,
Căci bubuie văzduhul cu tunete și trăznet.

1-ul Soldat:

Ce vezi acolo, Doamne?

Larțiu:

E Marciu, să mergem,
Ca să-l scăpăm acuma, sau să murim cu el.

(Se bat și intră toți în cetate).

SCENA 5-a

In interiorul cetății, — o stradă.

(Intră câțiva Romani, cu pradă).

1-ul Roman:

O să mă duc la Roma cu asta.

Al 2-lea Roman:

Eu cu asta.

Al 3-lea Roman:

Ce marfă-afurisită credeam că e argint.

(Semnalele continuă în depărtare).

(Intră Marciu cu Titu Larțiu și un cornist).

Marciu:

Privește pe hamalii aceștia ce-și pierd vremea
Lor, cântărind cu gramul pernițe, linguriță,
De plumb, fier vechiu și haine, pe care chiar călăul
Le-ar îngropà cu stârvul ce le-a purtat; ce sclavi
Până nu-i sfârșită lupta, efectele le strâng,
Și vor să meargă-acasă. Săriți pe ei, zdrobiți-i.
Dar ascultați ce sgomot se-aude: Generalul
Lor vine, cel Aufidiu pe care îl urăsc.
El pe Romanii noștri îi taie. Ia cu tine,
Viteze Larțiu, oameni destui să ții cetatea;
Pe când eu, cu aceia ce au curaj, în grabă
Alerg în ajutorul tovarășilor noștri,
Cominius și cu ceilalți.

Larțiu:

Dar sângerezi, amice,
Făcut-ai o sforțare prea mare ca să poți
Continuà asaltul

Marciu:

Nu mă mai lăudà
De-abià mă'nfierbântase efortul; Şi mă duc.
Dintr'o sgârietură uşoară curge sânge,
Nu-s răni periculoase. Mă voiu înfăţişà
'Naintea lui Aufidiu, cum sunt, şi voi începe
Duelul iar cu dânsul...

Larţiu:

Fortuna, zâna blândă,
Să se îndrăgostească de tine, rătăcind
Cu marea ei favoare, vederea şi vigoarea
Duşmanului în luptă; şi să te însoţească
Ca un valet, izbânda.

Marciu:

Adio, nobil domn,
Prietenă cu tine, asemeni să vegheze
Asupra ta Zeiţa. Să ne vedem cu bine.

(Iese Marciu).

Larţiu:

Să dai poruncă, Marciu, trompetelor să sune
In piaţă, să se adune aici, toţi ofiţerii
Aflaţi în târg, s'aducă porunca noastră. Dute!

(Ies.).

SCENA 6-a

Lângă tabăra lui Cominiu.

(Intră Cominiu cu forţele în retragere).

Cominiu:

Mai răsuflaţi, prieteni, luptat-aţi vitejeşte,
Cu minte chibzuirăm: nici temerar păzind
Poziţiuni pierdute, şi nici dând înapoi

Ca niște lași. Mă credeți, ceilalți amici ai noștri
Vor atacà îndată. Vedeați pe când loveam
In dreapta și în stânga, cum alergau și ei
In ajutorul nostru. Ai Romei Zei, le dați
Victoria complectă, căci visul nostru fuse
Ca ambele armate, voioase să pornească
Pe-un singur front s'nfrunte pe inami.....

(Intră un vestitor).

Vestitorul:

Ce veste?
Din Corioli oastea pe poartă a ieșit,
S'a năpustit asupra lui Larțiu și lui Marciu,
Și au împins pe-ai noștri, mănându-i spre tranșee.
Și-apoi plecai.

Cominiu:

Cu toate că este precum spui,
Cuvântu-ți este încă mai negru ca minciuna.
Dar câtă vreme este de-atuncea?

Vestitorul:

A trecut
Mai mult de-un ceas, stăpâne.

Cominiu:

Nici nu sunt pași o mie
De-aicea pân'acolo. Se auzeà chiar toba.
Cum ai putut o oră să pierzi venind încoace,
Intârziând atâta cu vestea?

Vestitorul:

Spionii Volci
Luatu-m'au la goană, și nevoit am fost
Să ocolesc din cale, trei patru mile, altfel
Eram aici de-o oră cu vestea.

Cominiu:

Cine vine?
E unul parcă are tot corpul jupuit;
Oh! Zei! înfățișarea lui Marciu are-adesea
Văzutu-l'am în halul acesta.

Marciu:

Prea târziu
La voi venit-am oare?

Cominiu:

Ciobanul nu cunoaște
Mai bine diferența ce este între tunet
Și un cimpoi de trestii, de cât pot eu distinge,
Deosebire între un glas ca al lui Marciu
Și-o voce din mulțime.

Marciu:

Venit-am prea târziu?

Cominiu:

Da, dacă acel sânge cu care este stropit
Al altuia nu este și chiar din carnea-ți curge.

Marciu:

In brațele acestea ce sunt și mai vânjoase
Decât în ziua nunții, mă las să te cuprind.
Am inima voioasă, că seara, când la patul
Meu nupțial, lumina aprinsă mă chemă.

Cominiu:

Ești floarea celor tineri eroi! Acum ne spune
Ce face Titu Larțiu?

Marciu:

Ca unul ocupat
Să scoată la decrete, pe unii osândindu-i
La moarte, iar pe alții să meargă în exil,

Răscumpărând pe alţii, iertând, ameninţând.
Deţine Corioli cu arma pentru Roma,
Ca pe-un ogar ce-l lasă să fugă 'n libertate,
Şi iarăş îl opreşte.

Cominiu:

Mişelul unde este
Ce-mi spuse adineaori că v'aţi retras? Chemaţi-l,
Chemaţi-mi-l încoace!

Marciu:

Mai bine să-i dai pace.
Iţi spuse adevărul: de gloată el vorbea.
(Ah! ciuma să-i lovească! Tribuni le trebuie!)
Un şoarece nu fuge mai iute de pisică,
Ca ei de nişte trupe, mai păcătoase mult
De cât sunt ale noastre.

Cominiu:

Dar cum te ridicaşi?

Marciu:

Avear'or oare vreme să povestesc? Nu cred.....
Dar unde-i inamicul? Sunteţi stăpâni pe câmp?
De nu, cum încetaraţi 'nainte de-ai repune?

Cominiu:

Dificultăţi prea grele ne-au stat în cale; şi-astfel
Ne-am retras doar numai cu gând să ne refacem.

Marciu:

Dar care le e planul? Aflat'aţi în ce parte
Au aşezat ostaşii lor, cei mai încercaţi?

Cominiu:

Cred, Marcie, că'n frunte pe Antiaţi vor pune,
In ei se'ncred temeinic, şi-n capul lor Aufidiu,
Speranţa lor e'ntrânsul.

Marciu:

Iţi fac o rugăciune:
Pe multele războaie, unde-unul lângă altul,
Vărsam în abundenţă la fel al nostru sânge, —
Pe cele jurăminte, prin care ne-am legat
Să rămânem prieteni în veci, să mă aşezi
In faţa lui Aufidiu, cu Antiaţii lui,
Chiar fără'ntârziere: s'întunecăm văzduhul
Cu suliţele noastre săgeţi şi alte arme,
Nici cerul să se vază

Cominiu:

Cu toate c'aş dorì
Să te resfeţi c'o baie, odihnitoare, caldă,
Şi rănile-ţi cu'n balsam curat să fie unse,
Această rugăciune a ta nu pot respinge.
Alege dar pe-aceia ce vor puteà mai bine,
S'îndeplinească lucrul ce ceri

Marciu:

Vor fi aceia.
Ce vor fi cei mai aprigi. E vr'unul dintre voi,
(D'aveam vreo îndoeală aş face un păcat),
Ce dungile nu-admiră ce am pe corpul meu?
E vreunul, care se teme mai puţin,
De un urît renume, de cât de pielea sa?
Şi crede că o moarte glorioasă cântăreşte
Mai mult de cât o vieaţă trăită 'n înjosire?
Şi-şi preţueşte ţara mai mult de cât persoana?
Din rânduri iasă singur, sau cu ceilalţi ca dânsul,
Şi să ridice mâna aşà: (ridică mâna) ca să arate
A lui intenţiune de-a însoţì pe Marciu.

(Toţi strigă şi agită săbiile, îi ridic pe Marciu în braţe, aruncând şepcile în aer)

Urmaţi-mă pe mine! Nu sunt eu, scutul vostru?
Dovezile acestea de dragoste ce-mi daţi
Din inimă pornite, probează că ori care
Din voi, azi preţueşte cât patru Volci în ochi-mi

Nu-i unul ce nu-i vrednic s'înfrunte pe Aufidiu,
Cel neînfrânt pân'astăzi. La toţi vă sunt dator
O recunoştinţă eternă; sunt silit
Ş'aleg un numer numai să duc cu mine, ceilalţi
Şi vor face datoria în alte bătălii
Ce'mprejurări vor cere. Vă rog înaintaţi;
Eu, voiu alege patru să ducă-a mea comandă,
Din cei dispuşi să meargă.

Cominiu:

Inaintaţi băieţi,
Această încercare se va sfârşì cu bine,
Vom împărţì frăţeşte cu toţi întreaga pradă.

SCENA 7-a

Corioli — Inaintea porţilor.

(Titu Larţiu, după ce a postat o gardă la Corioli merge cu un toboşar şi un cornist, şi Cominiu. Caiu Marciu, intră cu un locotenent, un detaşament de soldaţi şi un cercetaş).

Cominiu:

V'am arătat în ce fel vor trebuì păzite
Aceste porţi; veţi face aşà cum am prescris,
A voastră datorie; trimeteţi, dacă cer
Companiile astea în ajutorul meu;
Pe inamic să-l ţie în loc, servi-va restul,
O scurtă vreme; dacă vom pierde bătălia
Nu vom păstrà cetatea.

Locotenentul:

Să nu vă temeţi, Doamne,
La ordinele voastre cu grijă ne supunem.

Cominiu:

'Nainte dar, închideţi în urma noastră, poarta.
Tu, călăuză du-ne la tabăra Romană.

(Ies).

SCENA 8-a

O câmpie între taberile Romanilor şi ale Volcilor.

(Semnale intră Marciu şi Aufidiu).

Marciu:

Eu nu mă bat cu altul decât cu tine, ura
Mea contra ta e mare, om fără de credinţă.

Aufidiu:

Urăm deopotrivă; nici nu cred că există
In Africa un şarpe pe care-l detestez
Mai mult decât pe tine, cu faima ta pizmaşă.
Deci nu-ţi mişcă piciorul din locul unde stai.

Marciu:

Intâiul ce se mişcă să moară dar ca sclavul
Aceluilalt; — pe urmă să-l pedepsească Zei

Aufidiu:

De mişc din loc, oh Marciu, tu să mă iei la goană,
Ca iepuri la bătaie.

Marciu:

Nici n'au trecut trei ore,
De vrei să mă crezi, Tullus, decând luptam, eu, singur,
In zidurile cele ce-n împrejmuesc
Cetatea ta cea mândră, făcând tot ce voiam
Şi sângele acesta ce chipu-mi străvesteşte,
Nu e al meu doar numai; deci întrebuinţează
Suprema ta sforţare să te răzbuni.

Aufidiu:

De-ai fi
Chiar Hector în persoană, strămoşul cel din care
Vă lăudaţi că sunteţi coborîtori, din mână-mi
Nu vei scăpa cu viaţă.

(Se bat. Câţiva Volci aleargă în ajutorul lui Aufidiu).

Cum? fără să vă chem?
Incredere pierdurăţi în Generalul vostru?
Imi faceţi o ofensă sărind în ajutor.

SCENA 9-a

Tabăra Romană

(Semnale, — se sună retragerea. Intră pe deoparte Cominiu, pe partea cealaltă Marcius, cu brațul în eșarpă și alți Romani).

Cominiu:

De-ar fi să-ți spun ce fapte de vitejie, astăzi
Ai săvârșit, n'ai crede. Voi povestì în fața
Senatorilor Romei, chemați ca să asculte,
Și lacrămi o să curgă pe bucuria lor;
Patricieni de frunte vor ascultà, și poate
Vor da din umeri, însă vor admirà la urmă;
Iar Doamne 'nduioșate vor tremurà cu fiori,
Cerând să mai asculte. Tribuni ruginiți,
Ce cu posaca plebe, îți pizmuiesc succesul
Vor fi siliți să strige: „Să lăudăm pe Zei,
„Că Roma noastră are un astfel de soldat!"
Venit-ai să iei parte târzie la serbarea
Aceasta, căci îmi pare că ești dejà sătul.

(Intră Larțiu cu trupa ce a gonit pe inamic).

Larțiu:

Acesta, Generale, e calul, noi abaiul.
De-ai fi văzut.....

Marciu:

Nu spune. — Și Mama mea, ce are
Porniri pe-ai săi să 'nalțe, mă scoate des din fire
De mine când vorbește și laude-mi aduce.
Tot ce făcui făcurăți, nimic mai mult, îndemnul
La toți a fost acelaș, a mea și-a voastră țară.
Toți cei ce reușiră să facă și mai mari
Sforțări chiar depășit-au a mele fapte,

Rĕu

Cominiu:

Să vrei să fii mormântul sub care a ta faimă
Se 'ngroapă; — trebueşte ca Roma să cunoască
Ce-i preţueşte fiul; ar fi tăinuire
Mai rea de cât e furtul; zic mai mult: o trădare,
S'ascunzi a ta ispravă, şi să se dea uitării
Atâte fapte demne de laudă; pe lângă
Lor toate celelalte vor trece ca nimicuri.
Te rog dar pentru cele ce-ai făcut, şi pentru
Acel ce ieşti, în faţa armatei să m'asculţi.....

Marciu:

Am răni şi plăgi pe corpu-mi, ce ustură mai tare
Cu cât sunt amintite; deci las'să le uităm.

Cominiu:

Cred că de-ar fi uitate, nerecunoştinţa
Aceasta le-ar face să cangreneze toate
De moarte ispitite. Sunt cai de rasă, iuţi,
Şi mulţi, de noi ca pradă luaţi, şi o comoară
Bogată, din cetate şi câmp s'a capturat;
Din totul o zecime îţi dăm, ce vei lua
Acum cu precădere, 'nainte de 'mpărţeala
Comună ce vom face; alegerea făcând-o
Tu, dup'a ta plăcere

Marciu:

Iţi mulţumesc, stăpâne.
Pe inima mea însă n'o pot sili să iee
Răsplata spadei mele: de-acea dar refuz.
Sunt mulţumit, cu ceilalţi, ce-au fost şi ei de faţă,
Să iau o parte dreaptă.

(Se sună o fanfară, — toţi strigă: Marciu! Marciu! aruncând în sus lancile şi şepcile, — Cominiu şi Larţiu sta cu capul gol).

Oh! facă-se ca nota acestor instrumente
Ce se profană astfel, să nu se mai auză
Inviorând armata! Când toba şi trompeta,
Spre linguşire servă pe câmpul de bătaie.
De ce să ne surprinză că'n târguri şi palate

FLOAREA REGINII

D-lui I. Cantacuzino

Un călător mai este din cei care plecară
Spre floarea răsărită în creştetul de stânci,
El singur pe cărare mai stăruie sub seară
Şi'n cale-i cresc într'una prăpastiile-adânci.

E obosit de moarte şi desnădejdea-i creşte
Avântul să-i sugrume cu ghiare negre, reci,
Dar floarea căutată mai tainic străluceşte
Chemându-l spre cleştarul gheţarului de veci.

Cărări înfloritoare cu-ademeniri perfide
Nălucitoare zarişti desfac îmbietor,
Ameţitoare hăuri în preajma lui deschide
Eterna odihnire cu drumuri ce nu dor.

Ci el pe năruirea potecii urcă'ntr'una
Cu carnea sângerândă în asprii colţi de stânci,
Zadarnic pe alături îi tinde mreji minciuna
Prin noapte se tot urcă târându-se pe brânci,

Şi iată'n răsăritul ce crestele inundă
Schimbând în diamante gheţarul orbitor,
Incununat de soare, mai sus de TOT, soseşte
La floarea mult dorită viteazul călător.

Dinu Soare

De la întemeietorii revistei

ÎNCORDARE POLITICĂ ÎNAINTEA CONFLICTULUI CU BULGARIA

— Din însemnările zilnice ale lui Titu Maiorescu —

— 1913 —

Sâmâbătă 1/14 Iunie 1913. Pe terasă, destul de răcoare. La 10½ ore la biserica evangelică Te-Deum, pentru 25 ani de domnie a Împăratului Wilhelm II. Erà şi toată legaţiunea austro-maghiară. Apoi la Waldthausen acasă, şampanie, bufet rece. La 11½, când stam tocmai în picioare înaintea mesei cu bufet, trei zguduituri de cutremur — credeam întâi, că am eu ameţeală. De la 4—5 ore Waldthausen la mine acasă, confuziile lui Iagow, secretarul de Stat din Berlin, în chestia Kuţo-Vlahilor din Albania şi Grecia. De la 5—7½ ore consiliu de Miniştri la Interne, Plouă seara.

Duminecă 2/15 Iunie 1913. Rusalii. Sculat la 6 ore. Afară 10° R. după ploaia de aseară. Lucrat de la 9½ la 12 ore acasă la mine, cu Tresnea-Grecianu, ultimele liste (vreo 16 de la ministerul de Interne) pentru decoraţiile de 10 Maiu, ca—deabia acum — să le pot prezentà Regelui poimâine. Plouă într'una, şi la 12½ ore amează termometrul stă numai pe la 10—12 R°. De la 4—4½ ore Schebeko, neliniştit de ştirile din Belgrad şi Sofia, care par a primì cererea de arbitraj din telegrama Ţarului de la Moscova, numai cu rezerve, şi întrebând, ce facem noi — şi ce erà ştirea despre chemarea rezervelor a 3 corpuri de armată. I-am răspuns că voiam să facem presiune pentru pace, dar acum contăm pe rezultatul telegramei Ţarului.

Luni, 3/16 Iunie 1913. Afară senin, dar numai + 8° R. Eu tot scriu pe terasă. La 10 ore dimineaţa la mine acasă arhiepiscopul catolic Netzhammer, căruia îi comunic bănuiala (transmisă mie prin Marghiloman-Mihaly) că arhiepiscopul din Iaşi Camilli lucrează cu bani ungureşti în sensul şovinismului maghiar la Ungurii din districtul Roman. Netzhammer nu crede, deşi ştie pe Camilli sgârcit. La 4 ore, Al. Em. Lahovary de la Paris la mine; vorbă despre comisia Româno-Bulgară pentru delimitarea zonei demolirei fortificaţiilor. La 7.55 ore seara, la gara de Nord: sosirea Regelui de la Constanţa. Prezenţi mai erau: Prinţul Ferdinand şi Maria cu copiii, iar dintre miniştri numai eu şi N. Xenopolu. Ceilalţi în excursii de Rusalii.

Marţi 4/17 Iunie 1913. Senin şi rece; la 7 ore dimineaţa + 9° R. De la 10—11¼ la minister, unde şi A. Marghiloman, cu părerea de a schimbà pe prefectul Peride din Vasluiu, care nu recunoaşte conducerea cea nouă a partidului conservator. De la 11½ la 1¼ ore la Rege. *Hotărît mobilizarea şi ocuparea liniei Turtucaia-Balcic,* dacă isbucneşte războiu între aliaţii balcanici. Regele îmi spune că Iorga a cerut o audienţă de la Prinţul Ferdinand, cu indicarea scopului de a-i vorbì despre educaţia Prinţului Carol. Prinţul Ferdinand nu i-a acordat-o, punând să-i răspundă în scris că această educaţie priveşte exclusiv pe Rege. Acum Iorga a cerut audienţă la Rege, fără a indicà scopul. De la 3½—7½ ore, primirea diplomatică la Externe.

Miercuri 5/18 Iunie 1913. Afară tot rece, pe la zece ore iar începe să plouă. Viel Gehetze heute früh. A plecat Filodor la Atena, depeşele cifrate se împart între Cretziano şi Iakovaky; coroana clubului conservator la desvelirea statuei lui Manolache-Kostaky la Bârlad; interviewurile lui P. P. Carp în „Adevĕrul" comparate cu cele contrare de la Noemvrie 1910 în „Neue Freie Presse" şi de la Dechemvrie 1912 în „Tribuna" italianului Foa etc. etc. Dim. la 10½ eu la Mişu Cantacuzino, hotărîm să se îndepărteze prefectul de la Vasluiu, Peride, şi să se mute prefectul de poliţie din Iaşi, Stroja; apoi la minister. De la 4½—7 ore p. m. la ministerul de externe o şedinţă a Comisiilor pentru aplicarea protocolului de la St Petersburg. Toţi membrii faţă, plus miniştrii A. Marghiloman, Take Io-

nescu şi Generalul Hârjeu şi secretarii Vasiliu şi Dinu Arion, sub prezidenţa mea. Bună discuţie, ghimpos, susceptibil, fără tact, colonel Christescu.

Joi, 6/19 Iunie 1913. Senin, mai cald. Iar pe terasă. Dimineaţa 10—12½ ore la minister. Acolo şi Mişu Cantacuzino cu casierul clubului conservator l.-col. Obedenaru, aducându-mi condica de înscriere a clubului; 222 membri cu cotizaţie şi peste 1000 „aderenţe" fără plată, bătăuşii lui Mendonide şi Şoimescu împinşi de Nicu Filipescu, *neprevăzuţi* în Statute. După amiază 3—4¾ ore la Al. Marghiloman, unde şi C. C. Arion şi Mişu Cantacuzino. Arion cu aere catonice contra fuziunii; fiindcă Bădărău dă toate comenzile la Lucrările Publice în regie, etc. C. Olănescu trimite circulări contra nouei conduceri a partidului prin noi şi pentru readucerea lui Carp. Hotărîm să convocăm rând pe rând pe deputaţii şi senatorii conservatori la consfătuire pe la Marghiloman, Mişu Cantacuzino. Eu zic: numai nu la mine, căci eu nu mă pricep. In petto: Să se sfârşească toată operaţia protocolului de la St. Petersburg, şi cu legiferarea nouei graniţe, şi apoi — dacă va fi în definitiv pace între aliaţii balcanici — cedez puterea liberalilor, în linişte, şi pe la Ianuarie mă duc tiptil, sub motiv de căutarea ochilor Anicuţei [1], în străinătate şi mă retrag tot aşa de tiptil din politică.

Vineri 7/20 Iunie 1913. Iar cald; la 7 ore dimineaţa + 19° R. Dimineaţa lucrat la minister...

Sâmbătă 8/21 Iunie 1913. La 7 ore dim. deja 16° R. La 12 ore la Rege, la 1 la Prinţul Fürstenberg, care îmi vorbeşte de candidatura Prinţului Wilhelm de Wied pentru Albania, cu susţinerea Austriei şi Italiei — şi apoi de întrebarea lui Daneff, acum ministru prezident în locul lui Gheşoff, ce cere România de la Bulgari, pentru a rămâneà neutră în războiul lor cu Sârbo-Grecii şi de răspunsul evaziv al lui Ghika la Sofia, sfătuind Fürstenberg să dăm un răspuns pozitiv. Îi zic că voiu vorbì cu Regele, că de altminteri graniţa noastră normală ar fi Turtucaia-Balcik. Fürstenberg întâmpină că mai înainte ceream mai puţin. Firesţe, răspund eu, dacă ne-am fi înţeles acum 4 luni cu Bulgarii, fără Europa. Dar azi, aşà ne impune situaţia.

---

[1]) Doamna Maiorescu

La 4 ore Marghiloman la mine, cu cererea casei Schenker de a trece arme pentru Bulgaria prin România. Impresie că trebue să refuzăm.

Duminecă 9/22 Iunie 1913. Tot foarte cald. Dimineaţa Stavri Predescu (vrea funcţie sau deputăţie) şi Nenitzescu (impresii de la primele întâlniri cu Comisia bulgărească la Silistria). Scrisoare de la Fürstenberg, cu supărare pentru un articol din „Universul" contra Austriei, atribuit de el lui Take Ionescu (sau mie??). E curioasă această nervozitate, poate voită, a ministrului austro-maghiar. Azi, mare banchet la Caracal, pentru Tache Ionescu, fără tact; laudă protocolul de la St Petersburg toţi partizanii lui (şi Toma Cămărăşescu şi Păltineanu), afară de T. Florescu.

Luni, 10/23 Iunie 1913. Dimineaţa la 7 ore + 17½° R., dar peste zi ploaie cu fulgere. De la 10¾ la 11¾ ore Take Ionescu la mine: Ionel Brătianu nu vrea să vie încă la guvern, dar e îngrijorat de conspiraţii militare ce le-ar încercă N. Filipescu. De la 3¾—6 ore la Al. Marghiloman, cu Mişu Cantacuzino, unde câţiva deputaţi şi senatori conservatori, amici ai guvernului, afară de Meissner, care cere împăcare cu Filipescu.

Marţi 11/24 Iunie 1913. Răcoare, după furtuna cu ploaie de aseară. Depeşa mea despre mobilizarea României la caz de războiu între aliaţi, aprobată de Rege; trimisă lui Filality la Belgrad şi analoagă şi lui Ghika la Sofia. De la 9—10 ore dimineaţa Fürstenberg la mine acasă, cam speriat de conversaţia sa cu Regele, ieri, de la 6—7½ ore seara, în care Regele i-a spus că, deşi acum Austria (aşă mi-a confirmat-o şi mie Fürstenberg) admite că la caz de războiu între aliaţii balcanici noi să ocupăm Turtucaia-Balcik pentru a păstrà această linie definitiv, cu consimţimântul ulterior al Bulgariei, El totuşi nu e mulţumit de atâta, ci vreà să şi atace direct pe Bulgari, pentru a-i împedecà de a devenì prea puternici. Fürstenberg vede în aceasta o directă duşmănie contra Austriei şi încurajarea Sârbiei la războiu. L-am mai liniştit, zicându-i că e posibil ca Regele să se mulţumească cu anexarea Turtucaia-Balcic, căci eu cred că nu e bine să ne întindem mai mult spre Balcani. De la 10½—12 ore la minister; apoi de la

3½—7 ore seara primirea diplomatică la ministerul de externe; au venit, pe rând, toți 13 miniștri străini.

Miercuri 12/25 Iunie 1913. Timp frumos și mai răcoare, scris pe terasă. Dimineața la minister, unde și Nestor Cincu de la Comisiunea Silistriei. De la 11½—1 oră la Rege; 4—7 ore la Marghiloman a doua întrunire a deputaților și senatorilor conservatori; erà și Matache Dobrescu (vorbit bine), Șoimescu, Mehedinți, Paul Grecianu. Atacat pentru moțiunea de încredere de Savovici-Baranga, iar după explicările mele contra Carp și N. Filipescu, aprobat. Erau de față și C. C. Arion și Mișu Cantacuzino.

Joi, 13/26 Iunie 1913. Timp frumos, scriu pe terasă. Pe la 10 ore dimneața, generalul Hêrjeu la mine, indignat de ziarul „Dreptatea" al deputatului I. Protopopescu-Pache, care-l pune în legătură cu o pretinsă conspirație militară. Chibzuire despre un proces de presă contra ziarului. De la 11—1 oră la Externe, unde Waldhausen, cu întrebări anodine despre Kutzo-Vlahi și apoi Schebeko, ministrul Rusiei, cu importanta știre din Petersburg, că Rusia consideră pe recalcitranții Bulgari gata să înceapă războiul contra Sârbilor și Grecilor. Schebeko mă sfătuește, ca opinie personală a lui, să previu de îndată pe Daneff la Sofia că în asemenea caz armata română va trece Dunărea și va ocupà linia Turtucaia-Balcic, pentru a o anexà definitiv. Poate o asemenea amenințare ar mai puteà oprì pe Bulgari de la nebunia unui nou războiu și în ori-ce caz România ar jucà rolul preponderent ce i se cuvine astăzi în Balcani. Va să zică, atât Austria cât și Rusia admite să ocupăm granița noastră strategică. Ce deosebire de acum 6 luni! De la 4—5 ore Marghiloman la mine; 5—5¾ ore eu la Take Ionescu și apoi la Rege pe o jumătate de oră. Take Ionescu nu e de părere să telegrafiem la Sofia că în caz de războiu între aliații balcanici vom ocupà linia Turtucaia-Balcic, fiind că ar aveà aerul de mulțumire definitivă după înțelegerea cu Austria; ci să zicem simplu și vag: la Roumanie entrera en action. Am zis bine, fiindcă tocmai așà telegrafiasem alaltăieri lui Ghika la Sofia, fără a spune lui Take Ionescu. Și Regele aprobă așà, cere însă să mai repet depeșa lui Ghika și să-i cer răspuns, ceea ce și fac mergând la Filitti și dictând noua depeșă lui Ghika.

Vineri 14/27 Iunie 1913. Dimineaţa, Blondel şi Fasciotti la mine acasă. (Blondel dorind de pe acum mobilizarea noastră, nu admiţând-o numai în ziua declarării războiului între Bulgari şi Sârbi). Schebeko la minister (el contra Macedonia autonomă, care ar fi numai prada Bulgariei). De la 4—7 la Mişu Cantacuzino cu cei 4 miniştri şi vre-o 12 deputaţi şi senatori. Bună explicare a noastră cu Fortunescu, Nicu Filitti etc.

Sâmbătă 15/28 Iunie 1913. Dimineaţa, Fürstenberg, apoi Waldthausen, Kalinkoff, gener. Hêrjeu; 10—11 la minister, 11¼—1 oră la Rege. Îmi arată un fel de memoriu (o coală scrisă pe cele 4 pagini) asupra politicei externe, dat lui de I. I. Brătianu: 1) Acută acţiune; 2) Nu tolerare a deranjării *echilibrului* în Balcani prin strivirea Serbiei şi o prea mare Bulgarie; 3) Pe cât se poate, să rămânem în acord cu Tripla-Alianţă. I-am combătut la Rege idea *echilibrului;* echilibru nu e între Bulgaria şi Serbia, ci întrucât acestea urmează *diferitelor* mari Puteri, prin urmare iar luptă între „Triple-Alliance" şi „Triple-Entente". Noi să afirmăm numai interesele noastre: a) o graniţă strategică, b) poate o Macedonie autonomă, ca siguranţă mai bună pentru Kuţo-vlahi. După amiază, Mişu Cantacuzino la mine (contra atacurilor aduse lui de „Adevĕrul", takist???), apoi Schebeko (situaţia mai spre pace), D. Nenitzescu (cetindu-mi vorbirea sa într'o franţuzească mediocră la Comisia mixtă silistriană, trecută pe vre-o 8 pagini folio în proces-verbal!!), apoi prefectul poliţiei Moruzi, că pretinsa mişcare ofiţerească de răsvrătire vine de la mica întrunire a unor ofiţeri *pensionari în rezervă* la Ploieşti, aşa dar fără efect practic.

Duminecă 16/29 Iunie 1913. Mergerea noastră la Sinaia se tot amână, din cauza nehotărîrii balcanice. Dimineaţa 9—10½ Prinţul Fürstenberg la mine: „Ausgeglichen", iar ne pricepem şi ne admitem. De la 10¾—11½, eu la Take Ionescu, pentru chestia Macedoneană şi contra „Adevĕrului", cu atacurile lui în contra lui Mişu Cantacuzino...

Luni 17/30 Iunie 1913. Dimineaţa, pe la 9½ ore, iar Prinţul Fürstenberg, cu laude pentru mine, fiindcă nu m'am lăsat să fiu împins la mobilizare prin „bluful" lui Blondel, şi Schebeko despre pericolul de război între Bulgari şi Greci. După

amiază, Mişu Cantacuzino la mine, ca să afle despre cele externe (fiindcă a venit N. Filipescu şi ca să-i poată spune??). Când erà el aici, vizita celor 3 marinari germani de la „Loreley" (micul inteligentul Korvetten — căpitan v. Arnim, sveltul Prinz von Hessen (Hoheit) şi Dr. Mayr. Arnim, cu „Loreley" a dus pe ex-Sultanul Abdul-Hamid de la Salonic la Constantinopol, acum câte-va luni. Lui i-a vorbit pentru prima oară ex-Sultanul franţuzeşte; până atunci, în toată domnia lui, numai prin dragoman comunicase. Seara, descifrează nevastă-mea cu Iakovaki depeşi din Belgrad şi Sofia despre luptele începute Duminecă noaptea spre Luni şi continuate Luni, între Bulgari, Sârbi şi Greci.

Marţi $\frac{18 \text{ Iunie}}{1 \text{ Iulie}}$ 1913. Vânt rece. Dimineaţa, general Hărjeu la mine şi apoi de la Rege, că numai C. F. să fie vagoanele disponibile (fără a descărcà marfa din ele, ci numai iute la destinaţie). La C. C. Arion de la 10½—11½ ore cu deputaţii şi senatorii conservatori din Oltenia şi noi 4 miniştri. Am vorbit eu contra vorbirii fostului prefect de Craiova, maior Gârleşteanu. Ştirbey zicând că nu e contra noastră. Apoi la Rege, care a dat alaltăieri lui I. Brătianu o audienţă de 3 ore; Brătianu vrea să intre în minister, dacă va fi războiu; ministerul „naţonal". Intre 3—8 ore, la mine acasă (primirea diplomatică la Externe fusese amânată, din cauza posibilei plecări la Sinaia) Schebeko, Papadiamantopulos (cu notificarea că Bulgarii au început războiul şi că ei, Grecii, au *„signifié au bataillon bulgare à Salonique de rendre les armes"*, baron Fasciotti, von Waldhausen (care-mi comunică „streng vertraulich", că ministrul de externe grec, Convonastas, a comunicat guvernului german, că în vreo 3 zile are să fie bătălia decisivă între Greci şi Bulgari la Kilkitsch (?) şi că guvernul german să ne îndemne pe noi a atacà pe Bulgari. Guvernul german însă se mărgineşte a ne spune aceasta, fără a da sfat). Prinţul Fürstenberg, cu vorba importantă, că, deoare-ce eu am cerut prin Ghika la Sofia, ca Daneff, dacă vrea ceva de la România, să facă propunerea şi oferta sa „d'une façon précise et obligatoire", iar Daneff a zis că el voià să propue, dar Ghika s'a derobat — acum Daneff sau să trimeată pe Sarafof la Bucureşti să se înţeleagă cu mine, sau

să însărcineze pe Austria să intermedieze aceste tratări dintre noi, eu fiind dispus a le începe. Fürstenberg a adăogat: „Ietzt muss Daneff Farbe bekennen". — C. C. Arion îmi spune că s'a întâlnit azi cu Nicu Filipescu: alianță cu Sârbii contra Bulgarilor etc., etc. La 7¾ seara Ristici, lăsându-mi o notă a lui Pasici, tradusă. Pe la 8 ore seara Take Ionescu, după multă vorbă cu Brătianu: că acesta vrea acum de la început minister național sub Kalindero, militar ministru de războiu, ei 4 portofolii, și cele 2 ramuri conservatoare împreună 4, că Tache Ionescu și-ar închipuì el cu Disescu, iar la noi eu cu Marghiloman, dar că Regele i-ar fi spus lui acum vre-o 5 zile, că Kalinderu e cam ramolit. Eu răspund, că nu fac nici o dificultate și nu am nici o pretenție personală. Seara apoi vorbă cu nevastă-mea, cu speranța, în sfârșit, de retragere totală a mea din politică.

Miercuri $\frac{19 \text{ Iunie}}{2 \text{ Iulie}}$ 1913. Dimineața la mine Al. Marghiloman și apoi Take Ionescu. Acesta vrea îndată mobilizarea, eu mai vreau ceva așteptare până la siguranța războiului continuat. Convenim să adresez depeșă urgentă la legațiunea noastră din Sofia, Belgrad și Atena, dacă — abstracție făcând de declarare formală — aceste 3 guverne consideră războiul în fapt început și menit a se continuà. De la 11—12½ ore, la minister. După amiază, Mișu Cantacuzino și de 2 ori Al. Marghiloman la mine. Ediție specială de la „Adevĕrul" de pe la 2 ore, că Take Ionescu vrea îndată mobilizarea și că eu, Marghiloman și Mișu Cantacuzino nu voim. Take Ionescu vrând și „minister național", cu Kalinderu. Scrisoare de la Take Ionescu cătră mine (comunicată de mine și lui Marghiloman, după dorința lui Take Ionescu), în care spune că e „furios" încontra „întortochierei" și că a înjurat pe ziarist. De la 6—7¼ la Rege. Despre situație. Eu: că nu e încă sigur războiul, dar că noi, odată mobilizând, sântem acum liberi și în drept să atacăm pe Bulgarì direct. Regele vorbind de prezidența lui Kalinderu (pe care îl primește azi îndată după mine) ca imposibilă: „er würde sie nicht annehmen, auch „wenn ihn der König darum bitten würde"; că Take Ionescu e fricos; că îl va mai întărì El; că regretă că Brătianu și Take Ionescu pun chestii personale în acest moment pe tapet; că generalul Averescu, care a preparat tot planul contra Bul-

garilor, ar demisionà, dacă vine I. Brătianu la minister. — Seara, manifestaţie de vreo 300 derbedei; simpatie pentru Sârbi, ostilitate contra Austro-Ungariei şi Bulgariei.

Joi $\frac{20 \text{ Iunie}}{3 \text{ Iulie}}$ 1913. Sculat la 5 ore. Depeşe de peste noapte mai curând războiu, deşi încă în doi peri. Curioasă depeşa „secretă" de la Berlin, că Germania a refuzat Austriei să apese asupra noastră în sensul politicei ei de înţelegere cu Bulgaria şi că ne lasă la libera noastră hotărîre. Am scris Regelui, la 9 ore dimineaţa:

„Alăturatele telegrame, primite azi-noapte, deşi nu au „toată preciziunea cerută, îndeamnă pe subscrisul să supună „Maiestăţii Sale Regelui părerea de a ordonà chiar astăzi mo„bilizarea armatei, T. Maiorescu".

Bucureşti. Joi $\frac{20 \text{ Iunie}}{3 \text{ Iulie}}$ 1913. 9 ore dimineaţa.

Îmi răspunde Regele la 10 ore dimineaţa afirmativ şi să viu la 12 ore în audienţă. Telefonez Prefectului Poliţiei şi lui Take Ionescu, că am propus mobilizarea. La mine, Nenitzescu şi Delavrancea încântaţi. Eu ½ oră la minister, apoi la 12 ore la Rege, unde găsesc încă pe Prinţul Ferdinand şi generalul Hêrjeu şi Averescu. Se iscăleşte de Rege decretul de mobilizare. Rămâiu singur cu Regele, îi arăt depeşa circulară către legaţiunile noastre din străinătate anunţând simplu mobilizarea noastră, ca urmare a circulărei mele de la Maiu despre eventuala ieşire din rezervă. Vorbim despre posibila formare a unui minister naţional. La 3 ore Take Ionescu şi Bădărău la mine, acest din urmă scrie scurtul text al unui afiş poliţienesc anunţând mobilizarea şi liniştind publicul excitat de agenţi liberali şi filipescani cu vorba că înşelăm lumea. Apoi ministrul bulgar Kalinkoff, speriat pentru siguranţa lui personală — l-am liniştit. Apoi Schebeko; îi cetesc depeşa lui Ghica despre criza ministerială din Sofia (minister militar Petcof?) Eu la Blondel şi la 5½ la consiliu, unde şi Prefectul de Poliţie Moruzzi, că derbedeii zic că e înşelare, că vrem să mobilizăm deabia la 22 Iunie (cum stă în decret, prin pedanteria lui Hêrjeu) şi în interval să ne înţelegem cu Bulgarii prin Austro-Ungaria. Insist pe lângă recalcitrantul Hêrjeu, să şteargă din decret superflua indicare a zilei de 22 Iunie. Chemăm pe g. Averescu, care e îndată de părerea mea. Mă

roagă Tache Ionescu să mă duc la Rege, să schimbe El însuşi în acest sens decretul dejà iscălit de El. Mă duc aşa cum sânt. Regele schimbă fireşte îndată, cu mâna Sa proprie, decretul, în sensul dorit de noi. Pe când sânt la Rege, se aud strigăte din mulţimea aglomerată de câteva minute înaintea Palatului, strigăte de: Să trăiască! Plec cu decretul modificat, pe la 6¼ de la Palat, cu greu pot trece cu automobila prin mulţime, mai ales când trăsuri şi automobile dinaintea Fundaţiunei Carol îmi închid drumul spre Consiliul de Miniştri, dar mulţimea strigă: „Să trăiască Domnul Maiorescu!" şi tineri se sue pe scara automobilei şi eu le arăt vesel decretul de mobilizare! Nouă urale! Aşa ajung în Consiliu şi povestesc colegilor noua mea popularitate! — Scurtă convorbire aparte cu N. Xenopol despre Take Ionescu. Xenopol recunoaşte că Take Ionescu e prea „impresionabil" (fricos) şi că ei l-au mutat astăzi de la Hotel Capşa la locuinţa lui Căpităneanu din Calea Dorobanţilor. Acasă la mine Prinţul Fürstenberg, cam plouat, căutând ştiri şi vorbind glumeţ de pancartele afişate cu „Jos perfida Austrie!". In curte la noi, vre-o 20 de poliţişti, de prisos postaţi spre paza mea. Publicul însă mă aclamează cu urale, deşi au fost şi derbedei liberali şi filipescani care ar fi vrut să ne răstoarne şi care mai pe urmă s'au dus cu manifestări la Brătianu şi la Filipescu. Poate şi poliţia, pentru ca Moruzzi să mai stoarcă bani de la ministrul de finanţe Marghiloman, exagerează mişcarea adversă nouă, văzând şi frica lui Take Ionescu şi dorinţa lui de intrare a liberalilor în ministerul nostru, pentru a-şi vedea el răspunderea împărţită.

Vineri, $\frac{21 \text{ Iunie}}{4 \text{ Iulie}}$ 1913. Iacovaky şi Cretziano descifrează pe capete depeşile de peste noapte. Desdedimineaţa la mine Prinţul Fürstenberg, apoi Waldthausen, Fasciotti, Marghiloman şi Take Ionescu. Apoi eu la minister şi între 12½—1½ la Rege. Tot vorba despre ministerul „naţional" cu liberalii, dar încă fără nici o preciziune din partea Regelui. După dejun, între 4—6 ore ultima consfătuire cu vre-o 12 parlamentari conservatori la Mişu Cantacuzino — greţoasă vorbire a lui Berceanu de la Brăila (filipescan), erà şi Dr. Bărdescu şi M. Vlădescu de faţă. Eu am plecat la 6 ore, Marghiloman plecase mai nainte, au rămas C. C. Arion, şi Mişu Cantacu-

zino cu ei. Cantacuzino aparte către mine, furios contra lui Take Ionescu (că ar trebui „împuşcat", fiindcă vrea introducerea liberalilor în minister). Acasă la mine Schebeko, şi intimidatul Kalinkoff. Pe la 8 ore seara şi Griguţă Cantacuzino, îngrijorat pentru conservatori.

Sâmbătă $\frac{22 \text{ Iunie}}{5 \text{ Iulie}}$ 1913. Dormit numai 5 ore. Descifrare de depeşi; 11—1 lucrare la minister; 3—6 ore Mişu Cantacuzino la mine, contra întrării liberalilor în minister (eu zicând că Filipescu lucrează contra ministerului nostru, de ciudă); apoi generalul Hêrjeu cu D. Nenitzescu, apoi şi Marghiloman; toţi împreună să cumpărăm de la Turci 2 torpiloare şi 2 contratorpiloare. Depeşile mele (cifrate de Iakovaki) lui C. Mano la Constantinopol.

Duminecă $\frac{23 \text{ Iunie}}{6 \text{ Iulie}}$ 1913, Descifrare de depeşi de Iakovaki. Dimineaţa la mine şi peste zi Fürstenberg, Jackson, Papadiamantopulos. A mai fost, adus de ministrul sârb Ristici, delegatul sârb de la conferinţa de pace din Londra Pavlovici, apoi ruso-polonul Starjéwski, recomandat de fiica mea — antialcoholistă — şi Schebeko, iar din ai noştri Nenitzescu, C. C. Arion (cu frica perderei portofoliului de ministru, la cazul formării unui minister naţional cu liberalii), Take Ionescu, iar cu vorba necesităţii ministeriului cu I. Brătianu, la care el, Take Ionescu, se crede angajat, voind să mă sondeze pentru un minister Kalinderu sau Brătianu, ca mai vechiu ministru-prezident decât mine. Eu răspund că din partea mea nu e nici o pedică, fiind gata a mă retrage şi a susţineà în Parlament noua formaţiune; dar eu nu pot luà parte la ea, decât cu aprobarea colegilor conservatori. De la 11½—12¾ la Rege. El foarte amabil şi „bonhomme". La 7 ore cu nevastă-mea la gara Nord. Sosirea Reginei din Constanţa foarte aclamată.

Luni $\frac{24 \text{ Iunie}}{7 \text{ Iulie}}$ 1913. Bucureşti. De la 6 ore pe terasă, reîncep căldurile. Mare probabilitate de căderea guvernului, în urma intimidării lui Take Ionescu şi a stăruinţelor lui să vie şi liberalii la guvern „naţional", cum îl cer liberalii. Dimineaţa la mine Griguţă Cantacuzino, cu frica căderii ministerului din cauza lui Take Ionescu-Brătianu, cu pretextul ministerului „naţional". Apoi Paul Greceanu, gentil, mulţumind

pentru „mare ofițer Coroana" și asigurând devotament conservator. De la 10—12½ la minister. Apoi acolo la 4½ p. m., când au venit delegații greci pentru notificarea suirei pe tron a Regelui Constantin, fostul ministru-prezident Teotoki, general Soutzo (și mai târziu cartă de vizită acasă la mine, secretarul de legațiune Rangabè, întârziat de o „pană" la automobilă, cum au venit toți de la Predeal încoace, din cauza întreruperei trenurilor prin mobilizare). Eu la 5 ore la Rege, ca să-i dau copia scrisorii Regelui Greciei; îmi arată pe harta ad-hoc planul secret de atac contra Bulgarilor. Acasă găsesc cărțile de vizită ale grecilor delegați și depun și eu îndată carte la Hotel Capșa, unde sânt găzduiți de noi. De la 8 ore la 10½ seara prânz la ministerul de externe în onoarea delegaților greci, cu legațiunea greacă și personalul ministerului meu, cu doamne.

(Va urma)

DOCUMENTE

Inaugurarea Muzeului de Artă Naţională

In Aprilie anul trecut[1] s'a expus tragedia Muzeului de artă naţională Carol I, care, început în 1912, a ajuns să se ruineze înainte de a fi terminat.

De atunci însă multe s'au schimbat, şi, sub fericita oblăduire a noului nostru Stăpânitor, a Regelui culturii româneşti, chiar şi Muzeul, cel până aici atât de uitat şi de oropsit, a înviorat. In locul tragediei din anul trecut, avem mulţumirea să anunţăm astăzi inaugurarea, dacă nu generală, cel puţin parţială, a Muzeului dela Şosea. Minunea aceasta — într'adevăr neaşteptată pe vremuri de generală comprimare bugetară — se datoreşte bunelor intenţii a câtorvà bărbaţi de curaj şi de ispravă, care au găsit cu cale că s'ar cuveni, ca o parte, cât de mică, din fondul cel mare al taxelor pe spectacole să revină şi Muzeului de artă naţională. Astfel comisiunea care hotărăşte anual distribuirea acestor fonduri, comisiune compusă din — numele membrilor merită să fie de toţi cunoscute — d-nii G Angelescu, Primar, Fortunescu, Secretarul Ministerului Instrucţiunii, Bucuţa, reprezentantul Educaţiei Poporului şi Riga, director la Finanţe, la care s'a raliat pe urmă şi primarul Municipiului, Dobrescu, a hotărât să puie la dispoziţia Muzeului suma necesară pentru amenajarea unei aripi a ruinei-noui dela Şosea. Cu prilejul congresului interparlamentar, s'a cerut ca această amenajare să fie gata la 1 Octomvrie şi, graţie stăruinţei şefului guvernului şi a energicei intervenţii a d-lui subsecretar de stat Zamfir Brătescu, fondurile necesare fiind, cu greu, dar totuşi realizate, aripa sudică a Muzeului a fost gata la epoca fixată. Astfel, în afară de cercetătorii străini, chiar bucureştenii, care cu nerăb-

[1]) Conv. Lit. 1930, pag. 402—15.

dare așteaptă terminarea Muzeului, început în 1912, vor putea vizită, însfârșit, o aripă cel puțin a acestei instituțiuni, pe care disperaseră să o mai vadă desăvârșită odată, măcar în parte.

Chestiunea Muzeului de artă națională, atât de neglijată până acum, merită totuși o deosebită atențiune, mai ales în timpurile de azi. Dovada cea mai bună a importanței ce se acordă, în străinătate, instituțiilor similare, o găsim chiar în Republica sovietică vecină. Acolo, unde se dărâmă biserici și se distrug ultimele rămășițe ale vechei organizări și ale oricărei tradiții, se recunoaște totuși importanța muzeelor, care, după știrile precise ce avem, se înmulțesc în loc de a se distruge. Am aflat chiar că în admirabil nou organizatul muzeu din Moscova, însăși comoara dela Pietroasa, faimoasa noastră cloșcă cu puii de aur, pe care am avut naivitatea să o trimitem acolo spre mai multă siguranță, și-a găsit un loc de cinste în rândul altor antichități, ce sunt expuse cu un lux și în condiții de siguranță ce întrec, sub toate rapoartele, pe acele ale muzeelor similare din Europa. Față de solicitudinea acordată monumentelor de artă, până și în Rusia, noi, până în prezent, am neglijat cu totul chiar Muzeul de artă națională din Capitala României întregite, menit să ne deà dovada unității poporului român pe baza operilor sale de artă, asemănătoare în întreg cuprinsul țării. Căci numai legând prezentul de trecut, prin acel fir invizibil dar trainic, ce se numește tradiție, și ilustrând prin exemplare alese etapele succesive de desvoltare firească ale diferitelor îndeletniciri, colecțiunile din muzee ne permit menținerea vie nu numai a meșteșugurilor dar și a mentalității generațiilor trecute. Mai ales într'un muzeu de artă țărănească, pentrucă produsele artei naționale, ca și doinele, basmele și jocurile, constituesc zestrea cea mai frumoasă, cu care se mândrește fiece neam, chiar cele cu un trecut istoric mai bogat ca al nostru. După diferitele obiecte de artă se pot numără epocile de prefacere culturală ale neamului căruia aparțin; căci întocmai cum după straturile geologice suprapuse se precizează vârsta unui tărîm, tot astfel obiectele de artă, în succesiunea timpului, alcătuesc verigele lanțului ce asigură continuitatea caracterului specific al fiecărui popor.

Fără a fi partizanii unui tradiționalism ce ar exclude orice inovare sau acomodare cu cerințele timpului, credem că o expunere, în condiții prielnice, a artei trecutului poate servì la o mai sănătoasă îndrumare a viitorului pe terenul cultural și artistic. Măr-

turia o avem în faptul că pe când înainte de realizarea întregirei naționale, în unele localități, limba românească se influențase de cele străine, arta singură a rezistat tuturor încercărilor de corcire. Manifestările artistice ale locuitorilor băștinași s'au menținut mai curate, tocmai pentrucă arta are rădăcini mult mai vechi decât chiar limba românească. Aceasta s'a făurit în timpul colonizării romane, pe când tradiția artistică a poporului român își are rădăcinile ei până în vremurile străvechi ale primilor locuitori din aceste meleaguri.

Aceste fugitive considerații, ce s'ar puteà încă întări prin multe alte argumente, ar fi trebuit să ne fie un îmbold ca, măcar acum, să adunăm într'un muzeu național, în Capitala noului regat, dovezile netăgăduite nu numai ale vechimei civilizației noastre pe aceste plaiuri, dar și ale unității locuitorilor din diferitele provincii, astăzi reunite, care se recunosc nu numai prin limba lor comună, dar și printr'o artă cu totul similară la toți fii țării.

Muzeul de artă națională din București, ale cărui colecțiuni au început a fi alcătuite încă din 1906, îmbrățișând manifestările tuturor românilor, atunci reslețiți, dă astăzi, în aripa sudică a clădirii încă neterminate, dela Șosea, câteva specimene ale splendoarei artei țăranului român. Fără pretențiunea de a fi un muzeu desăvârșit, cele trei secțiuni indică numai programul viitorului muzeu. Din bogatele colecțiuni existente, s'au expus în sălile actuale, care ocupă totuși peste 480 m. p., abià 4% din stocul general; adică din cele peste 13.800 numere din inventar sunt expuse deocamdată numai 560 obiecte.

Pentru toți acei care nu vor puteà să viziteze, deocamdată, începutul Muzeului dela Șosea, se dă acì o scurtă descriere a celor realizate în cele trei secțiuni.

Prima sală este consacrată ceramicei. In mijloc sunt expuse vase dela Șipeniț și Monteoru, adică din mileniul al doilea înainte de Christos, alături de chiupuri și oale din vremurile noastre. Toate se aseamănă așà de tare între ele, din punct de vedere al formei și al facturei, încât cu greu se pot deosebì epocile cărora aparțin. Legătura între trecutul așà de îndepărtat și prezent se face și mai bine prin splendidele oale din săpăturile dela Ariușd, contemporane cu epoca pietrei șlefuite, a căror izvoade în spirale se regăsesc întocmai pe strachinile și ulcioarele zilelor noastre. Tehnica savantă a epocei neolitice este înlocuită prin căldura smal-

țurilor, așà de frumos colorate, ale olarului de astăzi. Exemplarele dela Ariușd, datorite săpărurilor de sub direcția regretatului director Laslo și continuate de fiul său, au fost împrumutate Muzeului nostru din bogata colecțiune a Muzeului național secuesc dela Sf. Gheorghe, și profităm de acest prilej spre a mulțumi direcției acelui Muzeu pentru graba cu care ni-a satisfăcut cererea.

Este de neînchipuit arta cu care sânt executate aceste olării neolitice, dând dovada luxului acelor vremi și a desvoltării sentimentului estetic al acelor strămoși. Atât vasele cât și lingurile, de forme impecabile, prezintă izvoade de spirale în mai multe colori suprapuse, atât la exterior cât și la interior. La unul din vase se recunoaște urma degetului, prin care s'au adâncit ornamentele spirale în pasta încă moale. Se mai expune și o stampilă cu modele spirale în relief, spre a fi aplicate pe vase, înainte de a fi arse în cuptor, și o bucată concavă spre a șlefui suprafața vaselor. Ne-au fost transmise și figurine de femei — una steatopijă, adică cu pulpele foarte pronunțate ca a figurinelor paleolitice, și reprezintări de animale.

Ornamentația spirală dela Ariușd se regăsește pe olăria țăranului din zilele noastre, după cum fac dovadă exemplarele expuse; iar figurinele și animalele se aseamănă cu cele ce se văd la Moșii noștri sau în alte târguri din țară. Continuitatea artistică neîntreruptă în decurs de aproape cinci mii de ani, dovedește că neclintite din aceste regiuni s'au succedat, unele după altele, generațiile purcese dela Tracii, pe care însuși Homer îi laudă pentru îndeletnicirile lor artistice, până la urmașii lor de azi, țăranii zilelor noastre. Câteva discuri smălțuite, dela bisericile lui Ștefan cel Mare, reprezintă ceramica medievală românească.

In vitrina dela stânga intrării sunt expuse exemplare maestre ale olăriei săsești, din secolii trecuți, cari trădează influențele occidentale.

Deși într'o technică mai savantă decât ale noastre, ele nu au farmecul olăriei românești. Alături sunt expuse, pe trei armăroaie, cum li se zic peste munți, strachine și cane din Ardeal; deși influențate în alegerea colorilor și a desnurilor de olăria săsească și de cea ungurească, ele au totuș un aspect particular.

O sobă de cahle din Bucovina, cu reprezentări de scene naive de vânătoare; blidare din 1797 și altele mai noui, cu olărie

din Transilvania, precum și o colecție bogată de ouă încondeiate complectează această primă sală.

Secția a doua este închinată lemnului, care desigur că a jucat un rol predominant în desvoltarea civilizației primitive, deși ne-au rămas vestigii prea puține în acest material lesne peritor. Pentru a ilustrà cât mai elocvent măestria cu care țăranul român stăpânește tehnica lemnului, s'a expus, în toată întregimea ei, casa lui Antonie Mogoș din Ceauru, în Gorj, lucrată de el între 1875—1879, după cum arată datele sculptate pe fruntarul casei și pe poartă. Prin admirabilele sculpturi ale coloanelor, de o eleganță într'adevăr clasică, ni se dă cea mai bună dovadă nu numai a îndemnărei artistice dar și a profundului sentiment estetic, de care este stăpânit țăranul român. Numeroșii stâlpi dela alte case țărănești, din diferite regiuni, precum și troițele atât de elegante și porțile monumentale, ca niște arcuri de triumf, pe lângă tronurile, reproducând întocmai forma clasică a sarcofagiilor romane, complectează colecțiunea lucrării lemnului. In vitrine sunt expuse furci minunat încrestate și alte obiecte făurite de mâna atât de îndemânatecă a păstorului.

Intr'o vitrină specială, prinsă între două buciume măestre, se găsesc instrumentele de muzică, între cari unele se aseamănă întocmai cu acele de pe reliefurile grece și romane, cum e de pildă fluerul dublu și naiul la fel cu acel al zeului Pan. Tot acì e expus un exemplar unic al unui flueraș de os, care — după cum spune legenda — zice mult duios!, tăiat în osul unui vultan de munte și admirabil acordat în *la*.

A treia secțiune, care încheie deocamdată programul viitorului muzeu, este rezervată țesăturilor, adică lucrului datorit exclusiv mâinelor țărancei române. Acì se poate admirà siguranța cu care ea știe să îmbine izvoadele cele mai alese cu colorile cele mai armonioase, preparate tot de ea din buruieni și frunze, care astăzi sunt, din nefericire, înlocuite prin concurența anilinei. Fiecare provincie este caracterizată prin covoarele ei particulare. Multe din cele expuse sânt datate dela începutul până la mijlocul secolului trecut, iar unele poartă chiar numele, sau al aceleia ce l-a țesut, sau numele celui, căruia erà destinat covorul.

O serie întreagă de scoarțe, caracterizând așà de bine fiecare provincie a României, amănunte ale costumului țărănesc, cât și vitrine izolate cu diferite costume, întregesc imaginea ce trebuie

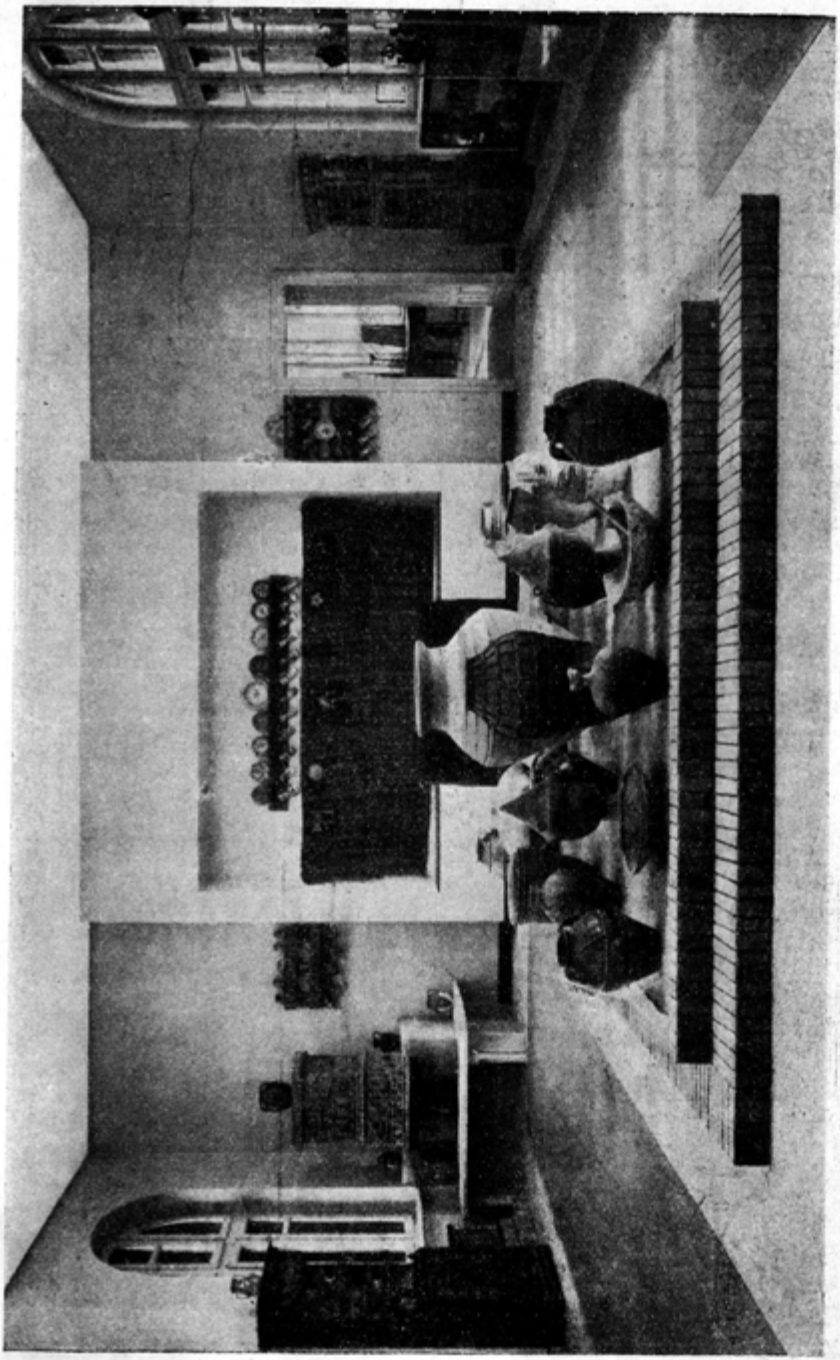

1. SECȚIA CERAMICEI.
Vedere generală.

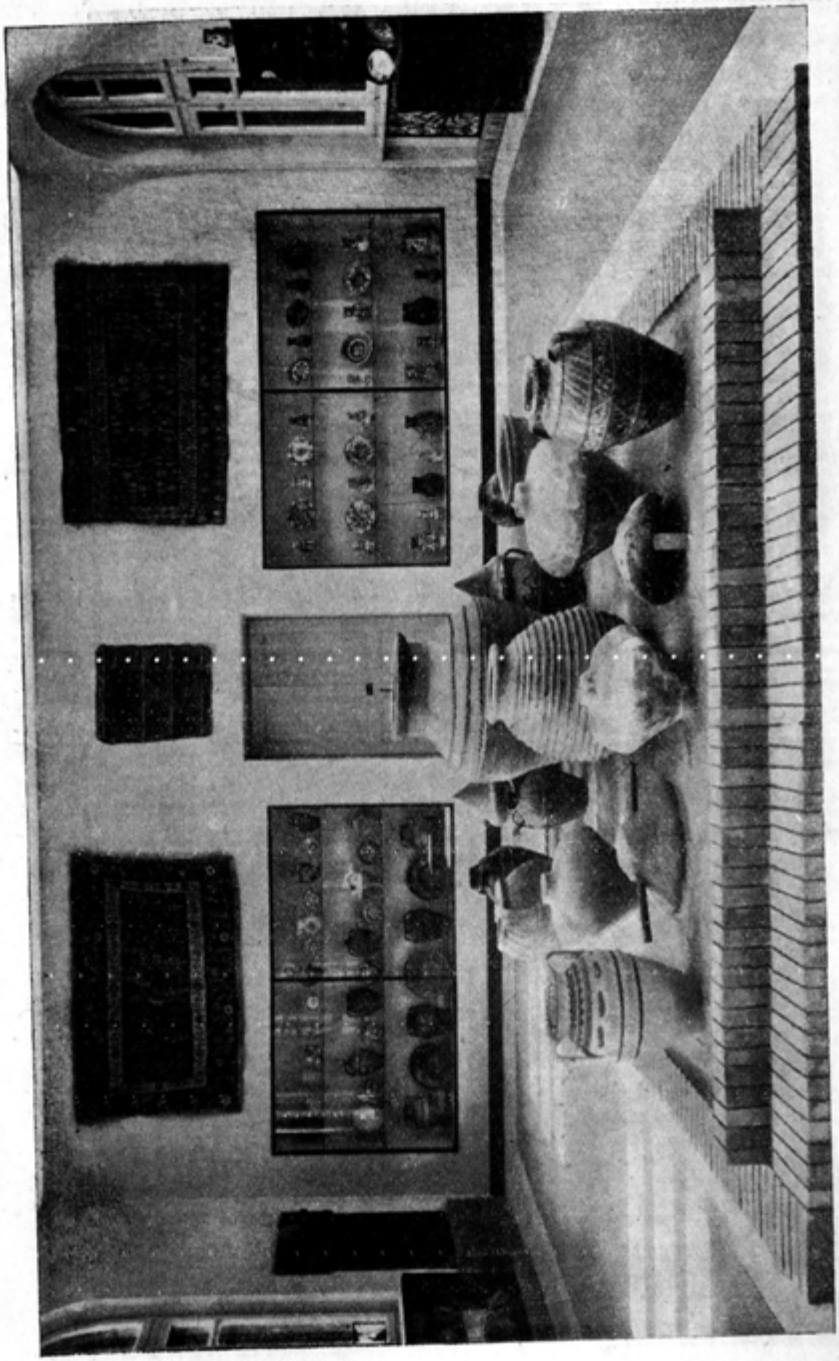

2. SECȚIA CERAMICEI.
Vedere generală.

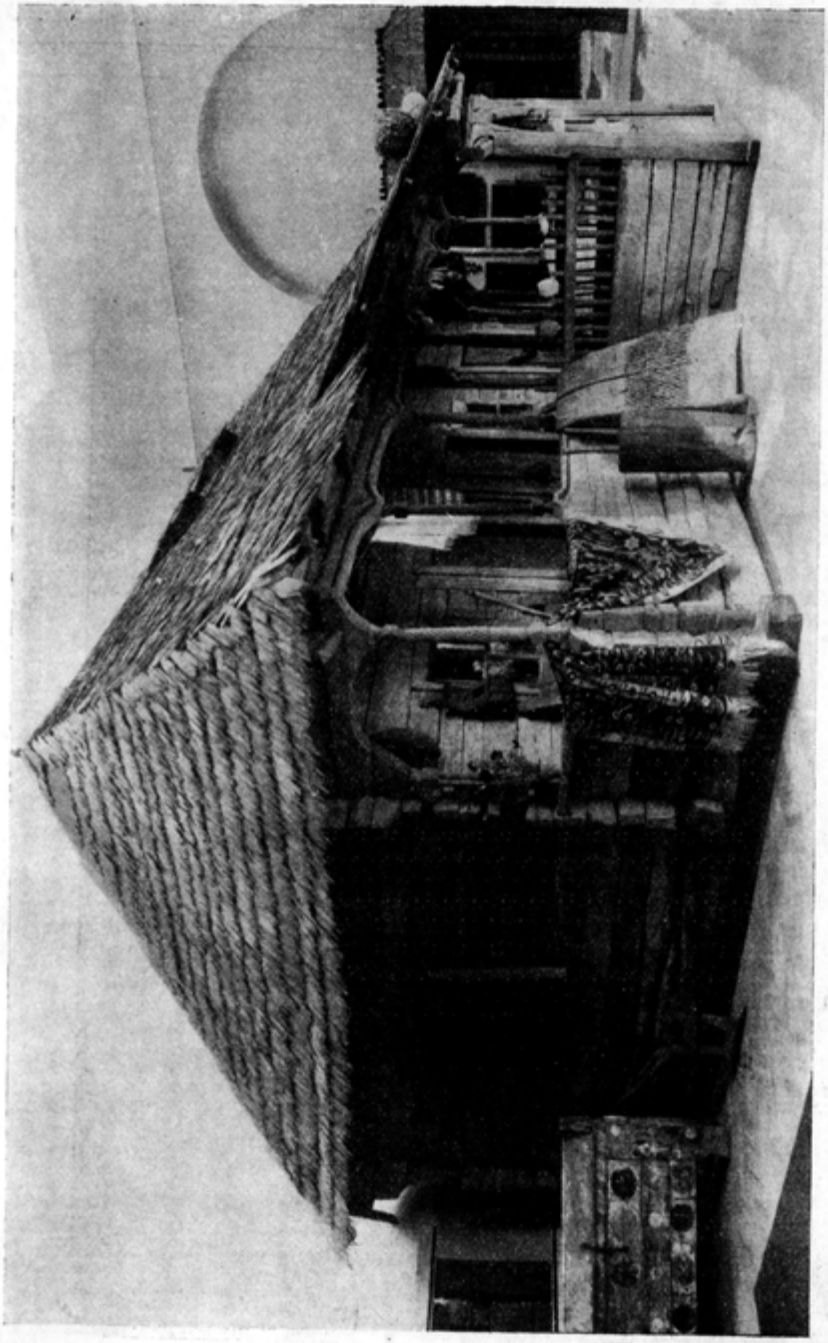

3. SECȚIA LEMNULUI.
Casa lui Antonie Mogoș, din Ceauru-Gorj, 1875-79.

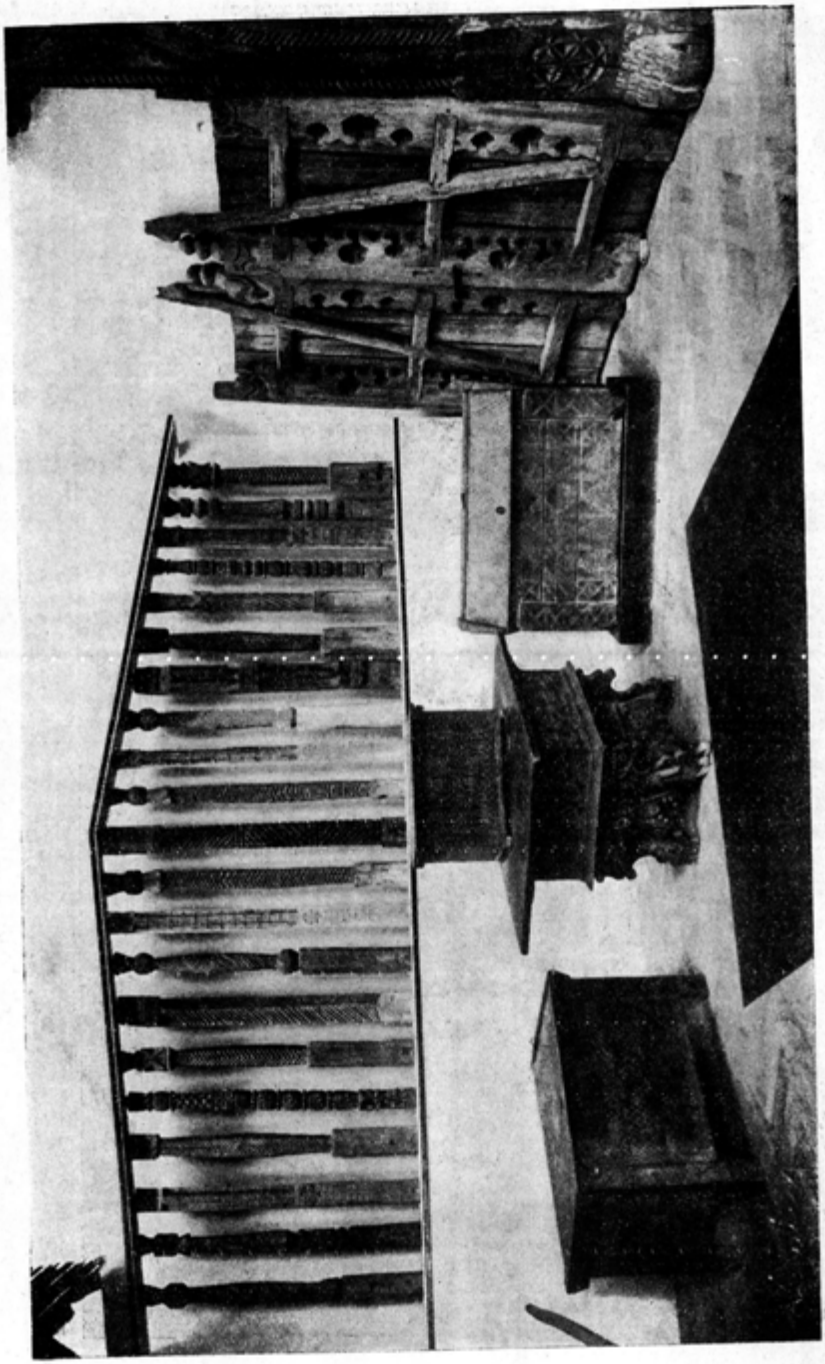

4. SECȚIA LEMNULUI
Colecție de stâlpi. Masă gotică și Tronuri cu incrustuni.

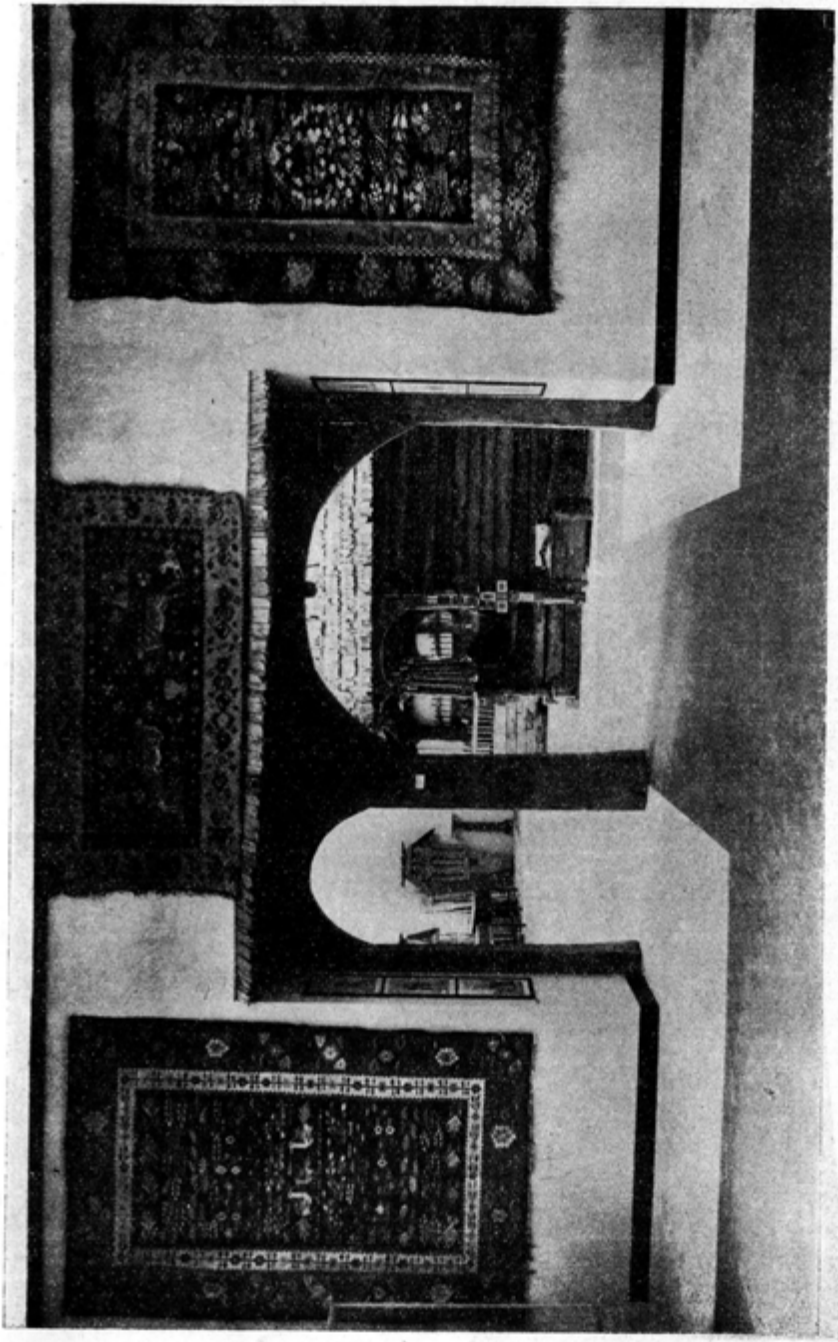

5. SECȚIA TESĂTURILOR
Vedere dinspre intrare, cu 3 scoarțe din Oltenia.

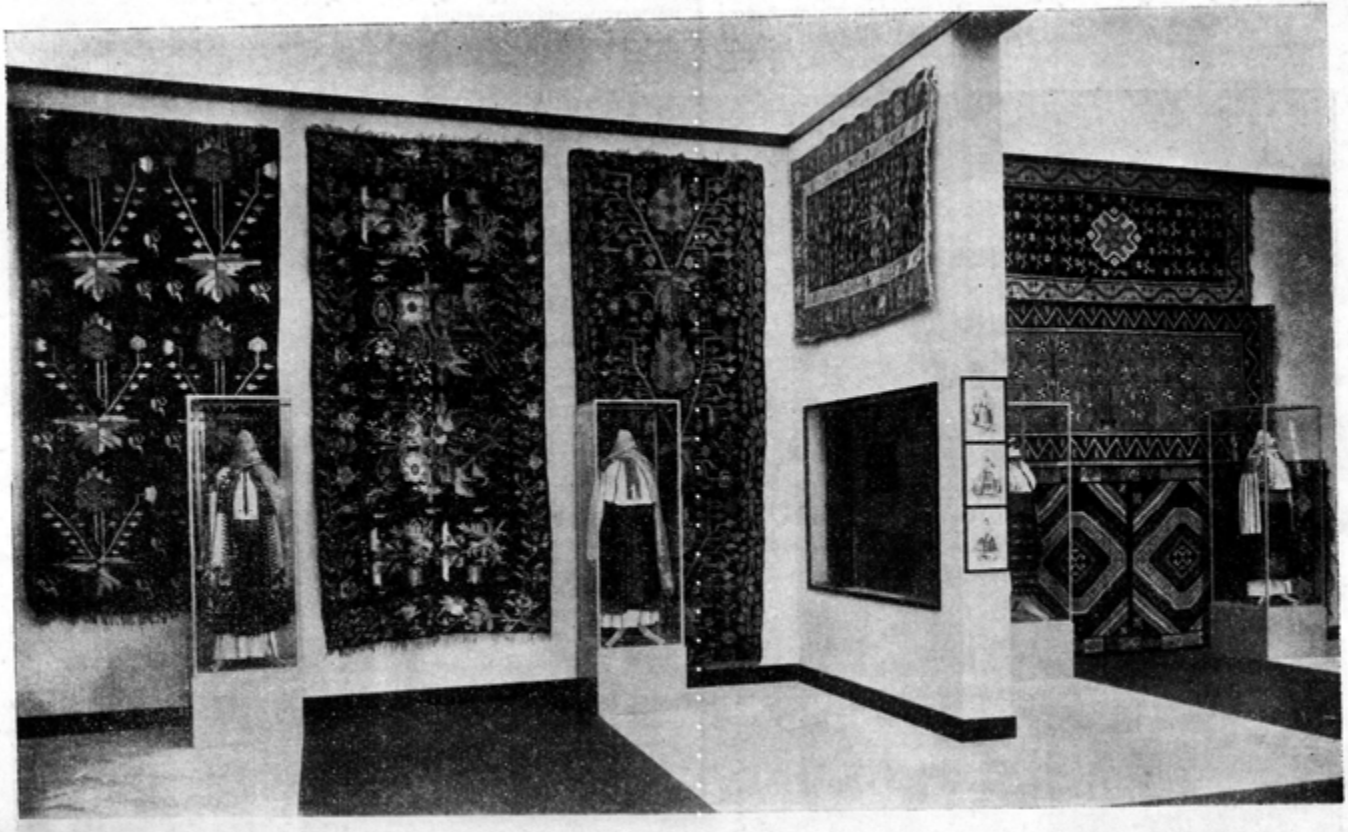

6. SECȚIA ȚESĂTURILOR

Scoarțe din Basarabia (la stânga) și din Bucovina (la dreapta). Costume din vechiul regat.

să ne facem despre bogăția nesfârșită a invenției și abilității țărancei noastre.

Orice descriere nu poate însă da strălucirea minunelor expuse. Cine se interesează de ele, să vie să le vadă.

Căci, de acì încolo, cele trei secțiuni vor fi vizibile, cel puțin de două ori pe săptămână, întrucât va permite lipsa de căldură, de lumină și de mijloace de întreținere. Dar cu cei 500 lei lunar, la cât a fost comprimat bugetul Muzeului, cu greu se pot acoperì numeroasele speze de întreținere, de taxe de tot felul la care e supus Muzeul, nescutit, deși neterminat, nici de plata metrilor liniari ai fațadei întregi, nici de alte angarale.

Inceputul însă fiind făcut, sperăm că zile mai bune sânt rezervate Muzeului, sub noua eră a aprecierii și susținerii oficiale a culturii românești.

Inainte de a încheià această scurtă expunere [1]), să-mi fie îngăduit o propunere:

Punându-ni-se la dispoziție, vreo câțiva ani în șir, nu mai mult de 5% din totalul produsului taxelor pe spectacole, s'ar puteà ușor terminà Muzeul, care, spre rușinea noastră, e expus a se dărâmà, fiind lăsat în paragină.

Iar atunci când va fi terminat, cu diferitele sale secții, așà cum se prevede în actul de întemeiere semnat, în 1912, de Vodă Carol I și de M. S. Regele Carol II, atunci numai locotenent de vânători, Muzeul ne va da oglinda cea mai strălucită a bogăției și a frumuseții artei românești, de care putem fi într'adevăr mândri.

Cei cari împărtășesc acest gând, să ne dea sprijinul lor, spre desăvârșirea acestei opere de interes într'adevăr național.

Al. Tzigara-Samurcaș

---

[1]) Expunere radiofonică din 8 Oct. a. c.

Va apărea în editura „CIORNEI“

CAVALERII VERTICALI

roman

de IONEL JIANU şi ALEXANDRU BILCIURESCU

* * *

A apărut „La procédure en matière de protection des Minorités, devant la Société des Nations“, de Georges Sofronie.

* * *

Restul cărţilor primite la redacţie se vor recensa şi anunţa în numărul viitor.

CONVORBIRI LITERARE

DIRECTOR AL. TZIGARA-SAMURCAȘ

Redacția și administrația
Str. Wilson, 1. — București, I

Anul al 66-lea
IANUARIE 1933

BUCUREȘTI
Atelierele grafice SOCEC & Co., S. A.

9. Criminalium.
10. Decretorum.
11. Feudorum.
12. Humanitatis Grecae et Latinae.
13. Institutionum.
14. Juris Canonici horis matutinis.
15. Juris Canonici horis vespertinis.
16. Juris Civilis mane.
17. Juris Civilis à prandio.
18. Linguae Grecae et Latinae.
19. Logicae.
20. Mathematicae.
21. Metaphysicae.
22. Meteorum et Parvorum naturalium.
23. Moralis.
24. Naturalium.
25. Notariatus.
26. Pandectarum.
27. Philosophiae Ordinariae.
28. Philosophiae Extraordinariae.
29. Practicae ordinariae Medicinae.
30. Practicae extraordinariae Medicinae.
31. De Pulsibus et Vrinis.
32. De regulis Juris.
33. Sacrae Scripturae.
34. Sixti Juris Canonici.
35. Simplicium.
36. Sophisticae.
37. Textus, glossae, Barth[oli].
38. Theologiae.
39. Theoriae ordinariae Medicinae.
40. Theoriae extraordinariae Medicinae.
41. Theoriae extraordinariae Medicinae diebus festivis.

Aceste cursuri erau predate de profesori celebri. Cu sacrificii mari băneşti se recrutau cei mai buni profesori cunoscuţi în Europa, pentru a se menţine şi a se ridica prestigiul Şcoalei. Pentru unele materii erau trei cursuri în ordinea importanţei. Numai la cursurile al III-lea puteau fi profesori

padovani. Cursurile I-iu și al II-lea erau rezervate numai pentru străini, tocmai ca să se aducă celebrități. Se făceau excepțiuni, dar rar și justificate tot de valoarea profesorului. Se citează cu mândrie numele atâtor oameni de știință reputați, cari au predat aici, între alții Galileo Galilei, între 1592 și 1613. Vom releva numai rectorii și profesorii din anii 1667 și 1668, când a învățat acolo Stolnicul.

„Rectores juristarum", adică rectori la studenții în Drept, au fost în 1667 Tetta și Hercules Salice. In 1668 au fost trei rectori: la început tot Salice, apoi Ioannes de Freden și la urmă Comes Nicolaus de Tonso. „Rectores artistarum", adică rectori la studenții cari au urmat celelalte discipline, afară de Drept, au fost: în 1667, Iacobus Belcapillus, iar în 1668 Jo[annes] Baptista Most.

Profesori erau în acei ani următorii:

La *teologie* Michiel Angelo Rivetta, care a predat între 1662 și 1681.

La *metafizică*, Giandomenico Pusterla, 1661—1669.

La *dreptul civil*, Jo[annes] Franciscus Savonarola în 1667; iar în 1668, Vincentius Viale, care în 1697 a fost trecut la Pandecte.

La *dreptul criminal* (sau *penal*, cum am zice azi), Umbertinus Discalcius din Padova.

La *procedură (de regulis juris)*, Aloysius de Angelis.

La *Pandecte*, Achilles Bonfilius din Padova, până în 1668, când a venit Ioannes Capivacceus.

La *acte de notariat (Schola prima artis notariae*, Ludovicus Justachinus din Padova.

La *teologia domnicană*, Mag(ister) Michael Archanghelus.

La *teologia scotistică*, Mag[ister] Felix Rotundus.

La *Metafizică*, Franciscus Jo[annes] Dominicus Pusterla; la metafizică cursul al II-lea, Fr[anciscus] Antonius Cottonus.

La *Sf. Scriptură*, vechiul și noul Testament, Leo Mattina, din Neapole.

La *filozofia începătoare*, Co[mes] Carolus Renaldinus, care era nu numai filosof, dar și matematician și teolog.

La *filosofie,* cursul al II-lea, Iacobus Cadenedus, Scotus.

La *filosofia extraordinară,* Petrus Franzanus din Vicenţa.

La *filosofia extraordinară,* cursul al II-lea, în 1666—1667 a fost Valerianus Bonvicinus din Verona şi în 1668 Joannes Cigala din Cipru.

La *filosofia extraordinară* cursul al III-lea, Fr[anciscus] Adrianus a S[ancta] Juliana Dominicanus.

La *logică,* primul curs, Ioannes Marosinus din Creta şi Ioannes Cigala din Cipru. Acesta, în 1669, a trecut la Filosofia extraordinară, al II-lea curs.

La *logică,* al II-lea curs, Albanius Albanesius din Padova.

La *logică,* al III-lea curs, tot el.

La *filosofia morală,* Ioseph Maria Maraviglia.

La *astronomie* şi *matematică,* Andreas Morettus, Brixianus.

La *medicina practică ordinară,* cursul I-iu, Raymundus Janfortius san Joannes Fortis.

La *medicina practică ordinară,* cursul al II-lea, Franciscus Frigimelica.

La *medicina teoretică,* cursul I-iu, Michaelus Angelus, în vârstă numai de 22 de ani, dar numit ca să continue pe tată-său Antonius Molinettus.

La *medicina teoretică,* cursul al II-lea, Prosper de Todeschis din Etruria.

La *Medicina practică extraordinară,* cursul I-iu, Georgius a Turre din Padova.

La *medicina practică extraordinară,* cursul al II-lea, Angelus Montagnana din Padova.

La *medicina teoretică extraordinară,* cursul I-iu, Hieronymus Vergerius.

La *Medicina teoretică extraordinară,* cursul al II-lea, Hermenegildus Pera.

La *chirurgie,* cursul al II-lea, Franciscus Bosellus din Veneţia.

Din însemnările Stolnicului reiese că el ar fi avut ca profesori acasă pe Albanius Albanesius de logică, pe Vale-

rianus Bonvicinus de matematică şi fizică, pe Arsenie Kaludis şi pe Antonio dall' Aqua. In lista precedentă am întâlnit într'adevăr pe cel dintâiu predând logica şi pe cel de al II-lea predând filozofia extraordinară şi nu matematica şi fizica. Nu însemnează însă că n'ar fi putut poseda şi aceste discipline. Pe ceilalţi însă nu-i găsim.

Să ne interesăm de cei dintâi.

Chiar din lista precedentă rezultă că Albanius Albanesius era profesor distins, fiindcă, deşi Padovan, preda logica şi la cursul al III-lea şi la cursul al II-lea. Padovanilor le erau rezervate, cum am spus mai sus, cursurile al III-le. Numai pentru merite speciale şi rar de tot puteau preda în cursurile I-iu şi al doilea. Valerianus Bonvicinus era de asemenea profesor distins, fiindcă fusese anume chemat din Verona, ca să preda aici.

Găsim însă în Bibliografia pe care am dat-o la început şi alte informaţiuni despre ei. Mai întâi, Albanius Albanesius era fiul unui alt profesor vestit, care preda la Padova. Se numea Guidus Albanesius sau Gido Antonius Albanesius. In 1621 a trecut profesor de medicină teoretică ordinară la cursul al II-lea, ceea ce însemnează că predase până atunci la cursul al III-lea. Cum şi el era Padovan, rezultă de aici că se distinsese dacă i se acordase excepţia pentru cursul al II-lea. In 1631 Ianuarie 14, îl găsim cu leafa de 100 florini, în 1638 Octomvrie 5 cu 200, iar în 1644 cu 350. La 26 Octomvrie 1644 ia locul profesorului său Ioannes Dominicus Sala, plătit cu 300 florini. Nu ni se spune însă la ce catedră anume, dar se adaugă că era un filosof foarte fin, ceea ce ar lăsa să înţelegem că a trecut la o catedră de filosofie sau că şi-a menţinut şi prima catedră. La 20 Octomvrie 1650 i se urcă leafa, la noua catedră, la 600 florini. Tot pe el îl găsim la 1633 rostind un discurs, în numele Şcoalei Artiştilor, la instalarea episcopului Marcus Antonius Cornelius.

Fiul lui Guido Albanesius, Albanius Albanesius, profesorul Stolnicului C. Cantacuzino, este prezentat ca o minune. Carolus Patinus în cartea citată despre vieaţa profesorilor cari au predat la Şcoala din Padova vorbeşte despre vreo douzeci, dându-le şi portretele. Intre aceştia este şi Al-

banius Albanesius, pe care ni-l prezintă astfel (rezumez, text-întreg în note):

Era dintr'o familie nobilă din Padova, o familie dintre cele de frunte. Fiu al profesorului de medicină teoretică ordinară, Guidus Antonius, el insuşi cu mare nume şi strălucită erudiţie. S'a născut la 1640. A învăţat la Iezuiţi la Mantua. Când încă nu împlinise 11 ani, a ţinut acolo, chiar în faţa ducelui de Mantua, o cuvântare foarte mult aplaudată. A dat şi alte probe de talentul său vioiu. La 13 ani s'a întors la Padova. Timp de cinci ani s'a ocupat cu filosofia, distingându-se şi a fost apoi primit la Şcoala din Padova la filozofie. Având aplicaţiuni şi la Medicină, s'a inscris şi s'a distins şi acolo. La 24 de ani (1664) a fost numit profesor de logică cursul al III-lea; la 28 de ani (1668) cu aprobarea unanimă a conducătorilor Şcolii a fost trecut la cursul al II-lea, iar la 41 de ani (1681) la cursul I-iu. Inşişi reprezntanţii Senatului Veneţiian la conducerea Şcoalei (Padova ţinea pe atunci de Veneţia) recunoşteau că nimeni nu poate vorbi cu atâta eleganţă, uşurinţă şi claritate. El singur ar fi putut reface comentariile lui Aristoteles, dacă s'ar fi pierdut.

Tot cu laude vorbeşte despre el şi N. Papadopolus în cartea citată despre Şcoala din Padova: că era nobil padovan, foarte distins în felul de a preda, versat în toţi filosofii şi mai ales în Aristoteles. Ştia pe dinafară pasaje întregi din filosofi şi le recita spre marea uimire a auditorilor. S'a îmbolnăvit rău în 1715 şi-l duceau cu lectica la cursuri. A murit în 1717.

Facciolatus găsim că a fost numit profesor de filosofie extraordinară cursul I-iu în 1681 în locul lui Kalliachius, că era mare peripatetician, că a fost plătit la început cu 350 florini şi din 1708 cu 700. A murit în 1717 cu faima de cel mai mare logician.

Şi-a şi publicat în 1686 o prescurtare a prelegerilor lui publice despre logică: „Epitomes logicalium dissertationum publice habendarum".

Valerianus Bonvicinus, alt profesor particular al Stolnicului C. Cantacuzino, a fost numit profesor de filosofie extraordinară, cursul al II-lea, la 6 August 1661 cu 150 de florini. La 11 Februarie 1667 i s'a urcat leafa la 360 florini.

A murit în acelaşi an. Stolnicul a sosit la Padova în 1667 după 18 Aprilie. A avut deci profesor pe Bonvicinus numai câteva luni.

Stolnicul mai vorbeşte în însemnările lui din Padova despre profesorul Antonio dall' Aqua. Nu-l găsim în lista profesorilor dela Şcoala din Padova. Lista aceasta nu e firească completă, fiindcă a fost stabilită mai târziu. S'ar putea deci ca şi Antonio dall' Aqua să fi predat. S'ar putea admite şi alta ipoteză: să fi fost un profesor mai mic, să nu fi predat la Şcoala cea mare. In Bibliografia lui A. Favoro am găsit următoarele două opere ale lui Antonio dell' Aqua, tipărite la Padova: un panegiric la moartea unui personaj padovan şi o etică; dar nici Biblioteca Nazionale Marciana din Veneţia, nici Reale Biblioteca Universitaria din Padova nu le posedă. In schimb, am găsit la această din urmă opusculul „l'Anatomia delle Passioni" din 1673. Cuprinde 73 pag. mici cu bucăţi în proză şi în versuri, unele în limba latină, mai multe în limba italiană. Unele poezii sânt indicate anume pentru muzică: Canzonetta. — In muzica (pag. 7), Descritione della fisonomia dell'huomo, în versuri, (pag. 10); Che sia vano il desiderare il petto dell' Huomo aperto, în proză (pag. 22), Gratior est pulchro venicus è corpore virtus, în proză (pag. 27), Canzonetta in musica, a due, în versuri (pag. 48), Madrigale (pag. 49), In philosophium, epigramma (pag. 50), la Simpatia, odă (pag. 59).

Despre al IV-lea profesor particular al Stolnicului, Arsenie Kaludis, n'am găsit nimic. N'am găsit nici opera lui „Proschinetariu", 1661, tipărită la Veneţia şi dedicată lui Istratie Dabija.

Dar admiţând că numai Albanius Albanesius şi Valerianus Bonvicinus au fost singurii profesori publici dintre cei cari au dat lecţii particulare Stolnicului, l-ar fi lăsat ei neînscris în Şcoala la care predau şi unde se ilustrau? Nu se ducea Stolnicul şi la cursurile lor publice, mai ales la cele atât de strălucite şi răsunătoare al lui Albanius Albanesius? Hârtiile din vremea aceea, foarte puţine, se mai păstrează la Muzeul din Padova. Sânt împărţite pe naţiuni. Cea mai săracă naţiune în hârtii păstrate e tocmai oltramarina, adică studenţii din insulele greceşti, din Grecia şi din ţările noa-

stre. Studenţii din Ardeal ţineau de naţiunea germană, dar cei din principate ţineau de Naţiunea greacă. Intre aceştia a fost înscris de sigur şi Stolnicul, a cărui cultură greacă şi a cărui tradiţie culturală elenică din familie îl indicau la aceasta, ca să nu mai vorbim de chiar origina greacă îndepărtată a Cantacuzinilor.

Putem admite să fi luat el calea atât de lungă a Padovei numai pentru lecţii particulare? Să se fi putut el sustrage mediului studenţesc, atât de viu, încât se confunda cu însăşi viaţa Padovei?

Dacă admitem punctul acesta de vedere, atunci ne putem explica cultura deosebit de mare a Stolnicului. Profesorii dela Padova nu numai că erau aleşi dintre celebrităţile cunoscute ale Europei, nu numai că erau bine plătiţi şi înaintaţi în leafă ori de câte ori se distingeau (la plata lor contribuiau studenţii, cetăţenii din Padova şi comuna Padova), dar li se da atenţiune din partea autorităţilor din toate punctele de vedere: li se acordau titluri nobiliare, erau scutiţi de impozite, tocmai ca să se devoteze ocupaţiunii lor. In schimb li se impuneau şi anume îndatoriri, fără să li se atingă desăvârşita lor libertate în predare; trebuiau să-şi facă regulat orele (pentru orele nefăcute, erau amendaţi), n'aveau voie nici să-şi dicteze cursul, nici să-l citească (profesorul care-şi citea cursul era numit în deriziune: „doctor chartaceus"), trebuia să aibă negreşit la curs un număr oarecare de studenţi, nu puteau părăsi Padova fără învoirea rectorilor respectivi nici în vacanţă.

Dacă ţinem seama şi de numărul mare al profesorilor, apoi putem aprecia şi mai mult activitatea intensă a Şcoalei din Padova. Tomasinus cita 42 de catedre. Pe la 1500 erau 60 de profesori, câte 30 de fiecare Universitate, spune A. Favaro.

Se mai găsise şi alt mijloc de a întreţine interesul pentru ştiinţă şi pentru Şcoală. Se recrutau profesori antagonişti asupra aceloraşi materii, idei şi concepţii. Se citează, de ex., pentru secolul al XVI-lea celebrii antagonişti de drept civil: Iacopo Menocchio şi Tiberio Deciano. Vă puteţi închipui câtă viaţă era la astfel de cursuri, câte discuţii afară din Şcoală pe temeiul celor auzite!

Metoda mergea şi mai departe. Se dedeau subiecte de discuţie în contradictoriu. Subiectele se anunţau nu numai la Şcoală, ci şi în librării, farmacii şi alte localuri publice. La discuţiuni luau parte şi profesorii şi studenţii.

Firește, orariul era întocmit astfel ca asemenea cursuri antagoniste să nu coincidă. Aveau grijă să nu coincidă, la cele două Universităţi, cursuri cari puteau interesa studenţii dela celelalte Universităţi, de pildă juriştii să poată urma cursuri de retorică, etc.

Să adăugăm şi vieaţa ieftină din Padova şi atunci iată destule condiţiuni ca să fi atras tineretul la carte. Montaigne spune în „Journal du voyage en Italie" că puteai trăi foarte bine cu 7 scuzi pe lună. De aceea erau foarte mulţi studenţi. A. Favaro admite până la 1000—1500, iar Brillo până la 5000. Polonezi erau în secolul al XVI-lea 87 (în secolul al XVII-lea a învăţat aici poetul polonez Jan Kochanowski, înregistrat la N. Papadopolus sub numele latinizat Ioannes Coehanovius)., Francezi vreo 100, Englezi şi Scoţieni ceva mai puţini, Germani vreo 30. Mai târziu, după A. Brillo, Germanii s'ar fi urcat la numărul de 500, dar înţelegându-se prin Germani naţionalităţile pe cari le-am indicat mai înainte. Se zicea că la Padova vin studenţi „ex prope toto terrarum orbe", de peste tot pământul.

Studenţii erau organizaţi sistematic. Fiecare naţionalitate îşi alegea un consilier, care primea înscrierile studenţilor de naţionalitatea sa. Toţi consilierii la un loc ajutau pe rector la conducerea Unverstităţii.

La Şcoala aceasta s'a format Stolnicul C. Cantacuzino!

Note. — Titlul oficial al Şcoalei la A. Favaro, *L'Univ. di Pad.*, pag. 53. — Despărţirea în două a Şcoalei la 1399, v. A. Favaro, *op. cit.*, pag. 11. — Şcoala ca o corporaţiune v. A. Favaro, *op. cit.*, pag. 7. — Caracterul aristocratic al Şcoalei, v. A. Brillo *op. cit.*, pag. 11 şi 12. — Anul şcolar, v. A. Brillo, *op cit.*, pag. 10. — Şcoală de educaţie, v. A. Brillo, *op. cit.*, pag. 13. — Libertatea studenţilor, v. A. Favaro, *op. cit.*, pag. 29 şi A. Brillo, *op. cit.*, pag 11, 13 şi 15. — Vorba „Senza lo Studio...", e citată de A. Favaro, *op. cit.*, pag. 27. — Libertatea padovani, v. A. Favaro, *op. cit*, pag. 31, 36 şi 52. — Despre cursuri vorbeşe A. Favaro în *op. cit.*, pag. 38, 39, 40, 42 şi 45. — Catedrele citate de Tomasinus sânt la pag. 498, *op. cit.* — Chemarea prof. celebri la cursurile I-iu şi al II-lea, v. A. Favaro, *op. cit.*, pag. 45. — Despre Galileo Golilei, v. N. Papadapolus, *op. cit.*, pag. 363—364. — Rectorii din 1667 şi 1668, v. I. Facciolatus, *Fasti...*, pag. 52 şi 236. — Prof. dela teologe şi metafizică în anii 1667—1668, v. G. Contarini, *op. cit.*, pag. 78—80,

203 şi 205. — Ceilalţi profesori, începând cu cei de drept civil, v. I. Facciolatus, *Fasti...*, pag. 146, 180, 183, 185, 192, 254, 257, 261, 262, 270, 277, 281, 285, 290, 292, 298, 303, 307, 323, 332, 337, 345, 350, 354, 359, 365, 395. — Pasagiile din Tomasinus, *op. cit.*, privitoare la Guido Antonius Albanesius, sânt următoarele:

„D. Guidone Antonio Albanesio Patavino, de mane in seiundo loco Theoricam Ordinariam Medicinam explicante", (pag. 198), 1644. Die 26 Octobris Salae (Ioannes Dominicus Sala) succesit ejus discipulus Guidus Antonius Albanesius Patavinis Florenis 300 Anno 1650, 20 Octobris confirmatus Fl. 600, accerrimi ingenii Philosophus, totus artis exercitio deditus" (pag. 296). „1631. 14 Ianuarii Gnidus Antonius Albanesius Patavinus succesit Fl. 100. An[no] 1638., 3 Octob. confirmatus Fl. 200. 1644, auctum ei stipendium ad. Flor. 350" (pag. 312). „1621. Guidus Antonius Albanesius usque ad. an. 1630, quo ad secundum locum translatus" (pag. 313). „1633. Marcus Antonius Cornelius è Primicerio D. Marci electus Episcopus Patavinus die 2 Februarii solemniter urbam ingressus est. Pro Universitate Artistarum oravit in ejus laudem Guidus Albanesius Med[icinae] professor" (pag. 453). — Capitolul despre Albanius Albanesius din cartea citată a lui Carolus Patinus este următorul:

Ex nobili Albanesiorum familia inter Patavinas patricias non infima, patre Guido Antonio medicinae theoricae Professore, ordinario, maximi nominis summaeque eruditionis viro, Albanius Albanesius, an. MDCXL natus est. Patribus Societatie Iesu disciplinae traritus, eorum doctu humanioribus litteris brevi sic profecit, ut undecima aetatis anno nondum exacto, Mantuae in eorumdem aede, coram Sesenis. Duce aliisque Magnatibus, orationem panegyricam proprio morte contextam habuerit, quae pro illius aetate magnum illi peperit plausum. Alia etiam plura toto tempore quo apud illos haesit, vivacis sui ingenii documenta dedit.

Annum tertium decimum agens, Patavium regreditur, ubi cum per quinque annos philosophicis theorematibus summa cum sedulitate operam dedisset, solemnibus illius scientiae insignibus est redimitus, moxque in Philosophorum collegium adgregatus. Cum autem postea ad Mediciaam sese applicuisset, ei tanta diligentia incubuit, ut intius facultatis laurea brevi fuerit etiam insignitus.

Nec din fuit quin Logicae in tertia fede explicandae provincia ipsi demandaretur, an. MDCLXIV quem locum usque ad vigesimum octavum aetatis suae annum tanta cum laude sustinuit, ut unanimi Gymnasii Moderatorum consensu, ad secundam cathedram fuerit provectus: Anno denique MDCLXXXI ad primum fuit traductus.

Ad has gradus eleganti doctrina explicandique facilitate omnibus inclarescens sibi aditum aperuit; unde majoribus etiam dignitatibus Venetos Proceres ejus virtutem cumulaturus, nemini qui quantum Albanesius meritis polleat, noverit, dubium esse potest. Ille quippe, quos juvenis memoriae mandavit Aristotelicos contextus (Puncta Laureandis interpretanda vulgò nuncupant) tanta sedulitate investigavit, ut si ipsius Stagiritae commentatores periissent, restituere solus posset. Equidem vix ullus est philosophiae doctoratum in Patavino collegio postulans, qui ejus eruditionem auctoritatemque non ambiat: et merito certè, cum paucissimi tanti Philosopni arte imbuti, optatum decus non consequantur" (pag. 45—46). — N. Papadopolus vorbeşte despre Albanius Albanesius în *op. cit.*, tom I, pag. 187. — I. Facciolatus vorbeşte despre Albanius Albanesius în *op. cit.*, pag. 299. Pasajul se încheie astfel: „cum famam in hac urbe sibi comparasset, quantum Logicorum est, longe omnium peritissimi" (Facciolatti, p. 299). — Titlul complet al operei lui Albanius Albanesius despre logică. „Albanii Alanesii Pri-

marii Logices Professoris Epitomes Logicalium Dissertationum publice habendarum — Patavii, MDCLXXXVI, apud Cadorinum" (vezi Antonio Favaro, *Saggio di Bibliografia dello studio di Padova*, Veneţia 1922, sub No. 448). — Despre Valerianus Bonvicinus găsim următoarele la N. Papadopolus, *op. cit.*, tom. I-iu, pag. 180, cap. XLI, No. III: „De professoribus philosophiae extraordinariae in secundo loco. — 1661. 6 Augusti, pari floren. (150, cât aveă cel trecut pe lista lui Papadopol, înaintea lui) numero conductus Valerianus Bonvicinus Veronensis. Auxit summam stipendii ad trecentos et sexaginta an. 1667, 11 Februarii. Eo anno abiit". — Operele lui Antonio dall' Aqua: 1. „Il vivere pacifico, panagirico nella partenza di Angelo Guistinian, capitano, Padova, 1657". 2. L'etica insana, Padova 1671". 3. „l'Anatomia delle passioni, praticata da D. Antonio dall' Acqva, in Padova, per il Cadorino, 1673". — Despre plata profesorilor din Padova, acordarea de titluri nobiliare, scutirea de impozite, v. A. Favaro, *op. cit.*, pag. 14 şi 34. — Despre obligaţiunile profesorilor, v. A. Favaro, *op. cit.*, pag. 33—34. — Numărul profesorilor, v. *idem*, pag. 24. — Pentru antagonism, v. *idem*, pag. 32 şi 45. — Despre orar, v. *idem*, pag. 44. — Despre Montaigne, v. Brillo, *op. cit.*, pag. 14. — Pentru numărul studenţilor, v. A. Favaro, *op. cit.*, 35, 47, 48 şi 50 şi A. Brillo, *op. cit.*, 13. — Despre Jan Kochanowski la Padova, v. N. Papadopolus, *op. cit.*, tom. II, pag. 266.

Petre V. Haneş

CÂNTEC TRIST

Tu te-ai îndoit de mine...
Rânduneaua care vine
Din reci îndepărtări,
Spre luminoase zări,
Sigură-i şi 'ncrezătoare
In avântul ei spre soare
Şi 'n aripele ei line...
Tu te-ai îndoit de mine.

Făr' un cuvânt eu de m'am dus
Tu să nu crezi că n'am nimic de spus...
Izvorul repede, cântând,
In spumă ne 'ncetat săltând,
Din piatră 'n piatră tot aleargă
Cântul să-şi zică 'n lumea largă,
Să nu rămâie ne 'nţeles
De-şi cântă dorul lui prea des...
Făr' un cuvânt eu de m'am dus
Tu să nu crezi că n'am nimic de spus.

Tu ai crezut că 'n mine m'am închis
Căci te-am iubit ca 'n vis...
Nu cunoşti oare acea floare
Ce tăinueşte 'ntre petale
Mireasma ei îmbătătoare?
Cum n'au ştiut mâinile tale
De pe câmp să o culeagă
Ca să o respiri întreagă?...
Tu ai crezut că 'n mine m'am închis
Căci te-am iubit ca 'n vis,
Ca 'n vis!

TĂCEREA TA

Tăcerea ta, tăcerea ta ades se lasă
Pe înserate ca o arzătoare plasă.

Se'noadă în mine strâns atâta îndoială
Şi vocea mea din nou tremură de sfială.

Aş vrea atât să-mi spui de-ţi mai sunt drag;
Stau ca un cerşetor cu mâna 'ntinsă 'n prag.

Nădejdea mea, fanar învăluit în ceaţă,
Abia mai luminează tăcerea ta semeaţă,

Un val de-amărăciune se urcă 'n gâtul sec;
Nu pot să mai rămâiu şi nici nu pot să plec.

Genele-mi istovite spre mine se apleacă
Cum sabia ruginită se furişează 'n teacă.

Când oare vreodată, ochii tăi, opriţi drept
In ochii mei, vor da răspunsul ce-l aştept?

Privirea ta albastră cu praf fin de cenuşă
Mi-ar spune: „N'am bătut, cum ştii, la nici o uşă.

Tăcerea mea, duioasă şi-umilă tăcere,
Este aceea ce nu vrea şi nici nu cere.

De ce să pui zăbrele de fier gândului meu?
Ne mai robit gândirii să sboare ca un smeu.

Nu caută pe buze numai ce e rostire
Ci soarbe tot ce e dorinţă şi-amintire.

Descătuşată 'n fine din lanţuri de vocale,
Iubirea mea să-ţi iasă 'naripată'n cale!

Tu nu ai cunoscut toată deşertăciunea
Cuvântului? E mută rugăciunea".

Sandu Tzigara-Samurcaş

O ZI LA LONDRA!

De câte ori n'am visat eu de țări streine, de civilizație apuseană, de capitale mari!... Dar la ce-ți folosesc visurile dacă n'ai parale!?... Și cu toate acestea, îmboldit mai mult de un spirit tainic de aventură decât de conținutul greu al unui portmoneu, mi-am realizat dorința: mă găsiam în inima Angliei, petrecând prima mea zi la Londra!

După o noapte de somn adânc — ca după o săptămână de drum — m'am trezit a doua zi în sgomotul unei muzici curioase. O melodie de dans. Fac ochii mari, ascult atent, mă ridic pe coate... sunetul venea de afară. Mă duc spre fereastră. Ce să văd? Chiar în fața hotelului, la care am tras, se găsea un grup de patru tineri: unul învârtia la o flașnetă, o domnișoară executa, cu un partener, un fel de vals original — după îmbrăcăminte și mișcări semăna a fi un joc spaniol —, un al patrulea colecta banii, pe cari diferiți locatari îi aruncau jos în stradă. „Frumoasă meserie, — mi-am zis în gând — să câștigi parale jucând!". Și pentrucă această reprezentație mă dispuse, deschisei și eu fereastra și aruncai o piesă de șase peni de argint. Dar, când să mă uit mai bine la ei, aud în ușă: cioc, cioc!

— Cine-i? strig.

— Prietenul dumitale, William! fu răspunsul. Sunteți gata?

M'am desprins dela fereastră, mi-am aruncat o haină pe umeri și m'am dus să-i deschid lui William. Inainte de a intra, își arătă numai capul prin ușă: vai ce arătare!... o lună neagră ca fundul ceaunului, un șir de dinți ca niște mărgele de sidef, și niște ochi de vrăjitoare!

— V'ați spălat? mă întrebă el.

— Nu încă! i-am răspuns. In minte însă îmi încolți ideia să-l întreb pe el dacă s'a spălat. Desigur n'am făcut-o. Ştiam prea bine, că, dacă s'ar fi frecat o vieaţă întreagă pe obrazul lui, de alb tot n'ar fi dat.

— Atunci eu vă las şi mă cobor jos. V'aştept în sufragerie.

In câteva minute, mi-am făcut toaleta, m'am îmbrăcat şi m'am dus după William. L-am întâlnit în hall şi intrarăm în sala de masă să luăm ceaiul de dimineaţă. Când am deschis uşa, văzurăm un şir de mese mari, toate ocupate de locatarii hotelului, majoritatea studenţi. Erau specimene de toate felurile şi de toate culorile; un fel de muzeu cosmopolitan. Făcui o plecăciune, zicând tuturor: Good morning! — nu fără oarecare nervozitate şi timiditate. William mă luă de braţ, şi mă duse spre capul mesei, unde se găsea un domn mai în vărstă, îmbrăcat în negru. Era un preot.

— Permiteţi-mi, părinte Douglas să vă prezint un nou musafir! zise William. Un student român!

— Adevărat? întrebă preotul, ridicându-se de pe scaun şi întinzându-mi prietenos mâna. Sunt încântat să fac cunoştinţa unui Român! Am umblat prin multe părţi, dar în ţara dumitale n'am fost!

Ne rugă să luăm loc lângă el şi se interesă de patria noastră, de scopul pentru care venisem în Anglia şi... ca să fiu cât mai bine servit de către William la masă! De altfel nici nu era nevoie de acest binevoitor interes pentru cele pământeşti, pentrucă prietenul meu îmi şi turnase ceaiul; după care se întoarse către mine şi mă întrebă ce doresc: şuncă prăjită sau jumări?

— Şuncă?... jumări?... făcui mirat, uitându-mă la el. Aşa de dimineaţa? La noi se obişnueşte numai un ceai simplu sau o cafea cu lapte.

— In Anglia trebue să deveniţi Englez! îmi răspunde preotul, care fu pus în curent cu nedumerirea mea. Noi mâncăm solid şi începem ziua cu temeiu!

— Atunci am să mănânc şi eu solid, să văd cum îmi merge! zisei eu în hazul părintelui Douglas.

Am primit de toate: şuncă, pâine cu unt şi marmeladă şi

două cești de ceai cu lapte. Am văzut pe urmă că nu mi s'a întâmplat nimic!

După masă am trecut într'un salon, unde se retrăsese toată lumea. Unii stăteau de vorbă, formând mici cercuri, alții jucau șah sau biliard ori ceteau ziare; lângă o fereastră, în fața unui pian, un student norvegian cânta o melodie scandinavă. William îmi făcu cunoștință cu toții, majoritatea lor știind limba franceză. Vă puteți imagina cât de vesel mă simțiam să mă văd introdus în mijlocul atâtor studenți și să scap de acel oprimant sentiment de singurătate, pe care l-am avut în tot timpul drumului meu și mai ales în ziua sosirii la Londra.

Terminând cu recomandările, prietenul William mă trase la o parte, spunându-mi că vrea să-mi arate ceva. Ieșirăm din salon, și trecurăm într'un coridor alăturat; aci deschise o nouă ușă, care da într'o sală ceva mai spațioasă. Era o cameră cu câteva rânduri de scaune. In fund, o masă simplă de lemn și un crucifix; iar în dreapta o bibliotecă cu cărți. Câțiva studenți ședeau și ceteau, păstrând o tăcere mormântală; nu se auzia decât foșnetul foilor întoarse.

— E sala de rugăciune și meditație! îmi explică William, după ce am ieșit. E deschisă pentru oricine și în orice timp al zilei. In bibliotecă se găsesc tot felul de cărți religioase, studii teologice și de edificare spirituală. Părintele Douglas, care e directorul acestui local și un om foarte învățat și voiajat — multă vreme a fost misionar în China și India — stă personal la dispoziția tuturor, acelora cari ar dori să schimbe o vorbă cu el.

Folosindu-se de această ocazie, William mă întreabă dacă n'aș vrea să merg la biserică, mai ales că era duminecă.

El sugeră ideea să vizităm catedrala Sf. Pavel. Desigur am acceptat; cum însă era prea devreme, rămânea să mai stăm o oră în salon cu ceilalți studenți.

— Eu aș avea o altă plăcere, i-am zis.

— Anume?

— Până la ora când trebue să plecăm împreună la catedrală, vreau să vizitezi muzeul britanic. Tot e aproape. Așa că la ora unsprezece fără un sfert mă găsiți pe treptele lui Britisch Museum.

Părăsind hotelul nostru, după cinci minute mă găseam înăuntrul celebrului muzeu, împărţindu-mi privirile şi atenţia în toate părţile şi alergând din galerie în galerie. Ce puteam să văd eu într'un ceas, când alţii nu răzbat în săptămâni şi luni întregi! Cum ar putea cineva înregistra în memoria sa toate comorile unui astfel de tezaur numai defilând pe dinaintea lor? Şi totuşi, chiar numai în trecere, am văzut atâtea lucruri, care nu mi se vor şterge niciodată din minte.

Aşa, în departamentul egiptean, vestita piatră „Rozeta", prin ajutorul căreia Champollion a deslegat tainele scriptelor egiptene; apoi nenumăratele sarcofagii, cu mumiile cine ştie căror prinţi, oameni de stat, preoţi; lucruri de artă şi tablouri în colori vii, simple, cu reprezentări din viaţa de toate zilele şi atâtea alte lucruri pe care nu le-am putut reţine dintr'o singură vedere.

Din galeria egipteană trecui în cea Asiro-Babiloniană, unde, din fugă, îmi aruncai privirile asupra obiectelor de artă ce odinioară au împodobit palatul lui Asurbanipal, dintre care piesele celebre ale leului şi leoaicei rănite; ornamentări colorate în smalţ, chipuri de regi şi genii înaripate, şiruri de mese cu plăci subţiri de cărămidă, scrise în caractere cuneiforme.

Am vizitat apoi secţiunea greacă, unde aurul britanic pare a fi despoiat Acropolea întreagă. De aci, cu acelaşi pas grăbit mă strecurai în minunatele saloane orientale, pentru ca în cele din urmă să mă opresc în departamentul misterios al continentului negru. Eram obosit, mă durea şi capul şi ochii! Mai mult, mă simţeam oarecum buimăcit, dezorientat, trecând în revistă acest colorit de neamuri şi de rase, acest mozaic de civilizaţii atât de diferite. Mă oprisem în faţa unui grup de Negri, făcut în ghips, când... mi-am adus aminte de William!

Am scos ceasul... eram în întârziere! Ingrijorat, mă grăbii spre ieşire. Aci, bietul William, viu şi în persoană, se găsea pe treptele lui Britisch Museum, după cum ne fusese înţelegerea.

— Te-am făcut să mă aştepţi, nu-i aşa?

— Din fericire nu prea mult! îmi răspunse el. Aşi fi

intrat înăuntru, dar eram sigur că n'o să ne mai putem întâlni.

— Ce muzeu interesant! exclamai eu.

— Şi încă mai ai de văzut!... Victoria and Albert Museum, National Gallery, Natural History Museum, The Tower şi atâtea altele!... Deocamdată să ne grăbim. Hai să luăm tube-ul să mergem la biserică.

In cinci minute am ajuns în faţa catedralei St. Paul, opera monumentală a arhitectului Sir Cristopher Wren. Începută în 1675 şi terminată în 1710, se spune că numai trei catedrale o întrec în proporţii: cea dela Roma, Milan şi Sevila. Cu structura ei în stil clasic, cu turnurile şi cupola din mijloc predomină oraşul până la mari îndepărtări. Am intrat. Micşorat până la însemnătatea unei furnici, faţă de măreţia interiorului, urmam pe William printre mulţimea de credincioşi, până aproape de altar, unde din fericire, găsirăm două scaune libere. Toată lumea se ridică la un moment dat în picioare. Din partea dreaptă a altarului apăru un cortegiu de preoţi şi corişti, îmbrăcaţi în alb; făcură un ocol prin faţa publicului şi apoi se îndreptară spre altar, unde se aşezară în dreapta şi stânga în două rânduri de străni.

Slujba începu. Rugăciunile alternară prin recitări şi imnuri, cântate de întreaga suflare: începu întâi orga, apoi corul catedralei şi în fine toată lumea. Ce măreţ!... Inchipuiţi-vă un imn cântat de sute de voci! Am rămas înmărmurit! Ba şi ruşinat, pentrucă numai eu ţineam gura închisă. Vecinul meu William se făcea auzit din toţi plămânii! Zic „toţi" pentrucă vocea lui s'auzia mai mult decât a tuturor celor din jur. După terminarea primelor cântări, publicul se aşează pe scaune, iar unul din preoţi ceti un capitol din Sf. Scriptură. O şoaptă, o mişcare nu s'auzia! M'a impresionat, mai mult ca orice, această atitudine de respect faţă de cele sfinte, din care reieşia şi o notă caracteristică: aceea a demnităţii individuale. Englezul nu se pierde niciodată în masă. Anglo-Saxonul chiar şi în faţa Divinităţii, îşi afirmă personalitatea sa. Şi cultul acestui respect de persoana umană merge până acolo, încât eroii mari ai naţiunii sunt prezenţi, prin monumentele ce li se ridică, chiar în casa lui Dumnezeu. Exemplele erau numeroase în interiorul catedralei, unde am vi-

zitat statuile ridicate drept recunoştinţă unui Kitchener, Wellington, Nelson şi alţii.

Ieşind dela St. Paul, luarăm din nou tube-ul pentru o destinaţie necunoscută. Aveam numai promisiunea lui William că vom vedea ceva şi mai interesant. Când am apărut la suprafaţă, după părăsirea trenului electric subteran, prietenul meu mă întrebă:

— Ai auzit vreodată de Westminster Abbey?

— Nu!

— In faţa dumitale ai — zise el, arătând spre o biserică, în stil gotic — unul din cele mai nobile şi din cele mai venerate monumente de artă. E Westminster Abbey, catedrala unde se încoronează regii Angliei.

— Şi când a fost clădită?

— Inceputurile ei aparţin tradiţiei şi sunt mai vechi decât însăşi formarea poporului englez. Se spune că, pe locul unde se găseşte ea acum, ar fi fost un templu al lui Apollo, şi că prima biserică creştină s'ar fi ridicat în secolul al II-lea d. Chr. de Lucius Regele Britanilor. In secolul al VII-lea, regele saxon Sebert a înălţat o altă biserică, care a fost înlocuită cu una normandă, în sec. XI-lea de Eduard Confesorul.

— Atunci aceasta pe care o vedem e cea normandă?

— Numai părţi din ea au mai rămas. Mai târziu Henric al III-lea şi Henric al VII-lea au completat şi mărit catedrala aşa cum o vedem noi.

Pe când contemplam amândoi această minunată realizare de artă gotică, un grup de vizitatori înaintă spre intrare. După sfatul lui William, ne alăturarăm lor, şi, chiar dela uşă, furăm luaţi în primire de un ghid, îmbrăcat într'o robă neagră şi lungă.

Intrarăm. Un interior sobru, obscur şi grandios. Un semi-întuneric, străbătut de un mozaic de lumini colorate, reflexul enormelor ferestre, pictate cu sfinţi. Coloane masive ridicându-se în linii svelte spre constelaţiuni de boltă. Minunate broderii de piatră, reliefate în rozete, de palide licăriri de lumină. Lucrări de artă...". Aici Domnilor, se găseşte mormântul regelui..." începu glasul ghidului şi noi furăm siliţi să fim atenţi la explicaţiunile sale. Prin tălmăcirea lui William, am auzit că regii nu numai se încoronează în Westminster

Abbey, ci le serveşte şi de locaş de veci — cu o deosebire: celor mai de seamă! Şi când e vorba de celebrităţi, altarul patriei e deschis şi minţilor încoronate; dovadă: un Chaucer, un Spenser, un William Pitt şi-atâţia alţii!

Ieşirăm din Westminster Abbey. Puţin obosit de cele ce văzusem, înaintam încet, la braţul lui William, pe alei boltite de copaci, într'o direcţie necunoscută. De o dată un curent răcoros, cu un pronunţat miros de apă, sau de mare, mă izbi în faţă. Ajunserăm la malurile tulburei Tamisa. Imi descoperii capul şi mergeam dealungul digului, îndreptându-mi privirile în calea gălbue a fluviului. Orizontul larg a bătrânei Thames, făcea să pătrundă în suflet un fior de împrospătare şi destindere sufletească. Fiind Duminecă, cele câteva vaporaşe şi şlepuri răsleţe se odihneau la larg, în timp ce câte o pasăre de apă îşi întindea aripile albe, ca un steag de pace. După câteva minute de mers, William îmi spuse să mă uit îndărăt, în direcţia din care veniserăm..

— Spune-mi, te rog, ce vezi?

In apropierea catedralei, toată zarea era blocată de un corp imens de clădiri, a căror faţadă se rezima chiar pe malurile Tamisei. „Parc'am mai văzut eu palatul acesta cu turnurile sale gigantice!" ...îmi zisei.

— Nu cumva e parlamentul englez? îl întreb eu.

— Ai ghicit! răspunse William. Şi pentrucă ai ghicit, eu am să completez unele date, în timp ce te uiţi la el... E opera arhitectului Sir Charles Barry, ridicată între anii 1840—1867. E impresionant nu numai ca frumuseţe arhitecturală, dar şi ca proporţii: are o lungime de aproximativ 1000 picioare, iar în interior cuprinde unsprezece curţi şi 500 apartamente. Turnul cel mare din faţă se chiamă: Turnul Victoria. Când parlamentul ţine şedinţă, pe vârful lui, la o înălţime de 400 picioare, se arborează steagul Union Jack. Al doilea, cel cu ceas, se numeşte St. Stephen sau Clock Tower; în el se găseşte un clopot de 13 tone, care a fost botezat „Big Ben...".

Prietenul meu continuă să-mi spună o mulţime de alte date şi detalii, până când mă întorsei spre el.

— Dragă, îţi mulţumesc foarte mult pentru toate cele ce mi-ai arătat. Un lucru însă aş vrea să mai văd!...

— Ce?

— O masă plină!... O spun cu toată delicateţa: mi-i foame! Uite, până şi ceasul din Clock Tower, spune că ar trebui să căutăm vreun restaurant, cât mai degrabă!

Lăsând turnurile faimosului parlament în înălţimea fumurie a cerului, am pornit, braţ la braţ, în căutarea unui roastbeef englezesc, ca să ne mai consolidăm puţin fiziceşte. Ce dezamăgire!... până să ajungem la locul căutat, a trebuit să mai primesc încă o porţie de vederi şi informaţii.

Ne apropiaserăm de marginea unei piaţete. Călăuza mea mă informă că ne găsim în vestitul „Trafalgar Square" şi că în faţa noastră se ridică, la o înălţime de 150 picioare, columna pe care se zăreşte figura măreaţă a lui Nelson, marele erou dela Trafalgar. Printre celelalte monumente, cari împodobesc această piaţetă, se vede şi aceea a generalului Gordon, altă glorie a naţiunii engleze, care şi-a găsit sfârşitul tragic în nisipurile Sudanului, la Khartum. „Şirul de clădiri dela marginea squarului — continuă William — e National Art Gallery, pe care va trebui să o vizitezi".

— Cu altă ocazie!... deocamdată...

Găsirăm în fine şi un restaurant. Cu deplină satisfacţie de a ne fi pus la cale cu două porţiuni de roast-beefuri, delicioase — în sânge, cum le place Englezilor — încheiarăm ciclul colindărilor noastre de dimineaţă, cu un păhărel de porto. Deşi vinul e în Anglia o băutură de lux şi rară — şi, în consecinţă piperat de scumpă, — am ţinut să ciocnesc un pahar cu William şi să-i mulţumesc pentru gentileţea lui.

Sfârşitul mesei restabili nu numai echilibrul între cele spirituale şi trupeşti, ci aduse cu sine şi o moleşire generală a fizicului, dublată cu o poftă de puţin somn. De sigur, n'o puteam face pe loc; am plecat la iuţeala fulgerătoare a subteranului, care ne aduse la hotelul nostru într'o clipire de ochi. Aci, ne despărţirăm cu dorinţe reciproce de: somn uşor! şi cu înţelegerea de a ne întâlni în salon pe la patru...

Am reînceput expediţia noastră pe la ora cinci, cu vizitarea altui loc cu renume: Turnul Londrei. The Tower of London e un fel de castel medieval, întărit şi fortificat cu şanţuri adânci de jur împrejur şi prezintă o însemnătate istorică aşa de mare ca şi Westminster Abbey. Inceputurile sale datora, după tradiţie, timpurilor romane; William Cucer

l-a mărit cu partea care poartă numele de Turnul Alb; mai târziu a fost modificat de diferiţi alţi regi, schimbându-i nu numai aspectul original ci, rând pe rând, şi rolul acestui castel. Astăzi, The Tower e un muzeu interesant de armurărie şi nepreţuită colecţie de sceptre şi coroane regale; în trecut a servit de reşedinţă regală, curte de justiţie, închisoare de stat şi... un important loc de execuţie! Renumele acestei fortăreţe pare a se fi răspândit mai ales prin crimele celebre săvârşite în cuprinsul zidurilor sale. Aproape fiecare colţ, fiecare celulă, turn sau subterană are istoria sa, pe care ghidul ţi-o spune cu furnicare de fiori. Capete încoronate, prinţi, duci, oameni de stat, complotişti şi trădători şi-au pierdut capul pe acelaşi eşafod, al cărui loc e marcat şi astăzi în partea de Nord a curţii interioare.

Aci, — urmează ghidul, arătându-ţi punctul unde faptele s'au întâmplat —, au fost decapitate cele două soţii ale regelui Henric al VIII-lea: Anne Boleyn şi Katherine Howard... tot aci şi-au pierdut vieaţa Lady Jane Grey, după ce din celula în care era închisă a fost martoră la decapitarea soţului său... turnul, pe care-l vedeţi în faţa domniei-voastre se chiamă: Turnul Sângelui (Bloady Tower) pentrucă în el au fost ucişi cei doi fraţi prinţi, de unchiul lor Regele Richard al III-lea..." şi ghidul îţi povesteşte o mulţime de fapte criminale, care te fac ca într'o jumătate de oră să trăieşti, cu închipuirea, clipe de groază şi deprimare sufletească, deşi toate aceste întâmplări aparţin unui trecut îndepărtat. Când părăseşti incinta acestui castel, parcă simţi că ai un suflet de descărcat, şi că respiri într'o lume mai bună. Chiar i-am şi zis lui William: mulţumesc lui Dumnezeu, c'am ieşit de aici! Mi-i capul plin numai de crime!

— Şi eu voiam să te duc la un alt muzeu, unde să vezi reprezentate cât mai viu scenele criminale, celebre, din vieaţa acestui popor. Ai auzit de muzeul „Madame Tussaud?".

— N'am auzit! dar dacă-i o repetare a lui Tower of London, îţi mulţumesc! Nu merg! Mai bine du-mă într'un parc sau într'o grădină publică să mă distrez puţin, decât să respir în galeriile unor asemenea celebrităţi.

— Prea bine! Luăm autobuzul şi mergem la Hyde-Park.

Pe la ora şase şi jumătate ne găsiam la intrarea lui Hyde-Park, în faţa Arcului de Marmoră. Marble Arch, care a fost destinat să servească de portal palatului regal, Buckingham Palace, astăzi îşi înalţă mândru coloanele de marmoră şi cele două porţi de bronz în centrul Londrei, la una din răspântiile cele mai frecventate ale oraşului.

Am intrat în parc... M'aşteptam să văd o grădină artistic aranjată, cu flori, plantaţiuni, alei, boschete, când, înaintea ochilor noştrii se desfăşură un fel de luncă fără margini, presărată de copaci, crescuţi la întâmplare, iarbă verde şi... publicul rătăcind, tolănindu-se la pământ sau jucându-se, fiecare satisfăcând plăcerea inimii sale. Am apucat şi noi de-adreptul, lăsând la o parte aleile asfaltate şi am înaintat până am ajuns la marginea unui lac. Aci, acelaşi aspect de zăvoi: ape fără îndiguiri artificiale, păpuriş şi pâlcuri de verdeaţă, raţe sălbatice şi diferite paseri de baltă, totul îţi mărturisia că grija Englezului e să păstreze intactă frumuseţea naturală şi să nu împuţineze întru nimic cadrul rustic prin intervenţia mânei sale.

Ne-am aşezat şi noi jos pe iarbă, la marginea lacului. Priveam la mulţimea, care se plimba pe dinaintea noastră, la amatorii de sporturi pe apă, care mânuiau lopeţile în sunetul patefoanelor din bărci, la apele serpentine cu maluri neregulate, la copacii seculari din partea opusă, când, din spatele nostru auzirăm un behăit. Imi întorc capul: pe o înclinare uşoară, nu departe de noi, păştea în linişte o turmă de oi... Iată aspectul celui mai renumit parc din Londra!... După vreo jumătate de oră, ne-am sculat şi iarăşi am apucat la întâmplare prin zăvoiu. William vroia să mă ducă la locul unde cânta muzica, în apropierea celuilalt capăt al parcului. După o bună distanţă de mers am ajuns. In jurul unui chioşc era adunată lume multă, şezând pe scaune sau pe iarbă verde. Aşteptau probabil să înceapă orchestra. Inainte însă ca aceasta să se producă, auzim un cor, cântând o melodie religioasă. Ce era? Un grup de vreo zece persoane se instalase la o margine şi fără nicio jenă, începu să cânte imnuri, să se roage şi să predice, adunând în jurul lor o mulţime de curioşi. William îmi explică imediat că întruniri de acest fel sunt foarte obişnuite în Anglia, mai ales Duminica. Sunt asociaţiuni religioase,

Dela întemeietorii revistei

TITU MAIORESCU CĂTRE D-NA HUMPEL

București 4/16 Iunie 1879.

Prea stimabilă Doamnă și soră,

Se apropie sfîrșitul lui Iunie și începutul hotărîrilor definitive. Închizi prăvălia [1]), vii la mine?

Eri am expediat pe Missis Mason înapoi în sânul patriei D-ei și Ți-am lăsat dar locul deschis. Te rog respunde. Deși îți merge mai bine cu urechile de când cu căldura, știi totuși ce te așteaptă la toamnă și iarnă. Sau ești din nou nehotărîtă și te atrage predilecțiunea înăscută de a-ți jertfi urechile pe altarul patriei și al iubirii unui artist [2]) problematic cu ochi albaștri și mâna tremurătoare, corespunzătoare flacării sale intelectuale? Sau vreai în vecinicie să înveți arta, știința și morala Domnișoarelor Angela Firfiric și Olga Martacoj?

Aici e aici; și fă bine ieși din regiunea visurilor polare și respunde'mi un rend de înțeles practic.

Al D-tale ca totdeauna iubitor frate mai mic.

Titu

---

[1]) Internatul de fete ce avea în Iași.

[2]) Soțul D-nei Humpel, compositor și director al Conservatorului din Iași.

CRONICI

Cronica economică

Conversiunea datoriilor Agricole în România [1])

In multe ţări a devenit o imposibilitate absolută pentru agricultor, de a-şi îndeplini obligaţiile, fie sub forma dobânzii datoriilor, fie sub cea a impozitelor.

S'a calculat că datoriile contractate în 1925, necesită pentru acoperirea lor cu 70% mai multe mărfuri ca cele reclamate la data contractării lor. Dar aceasta e doar o medie. Un agricultor care în 1925 a împrumutat suficient pentru a produce un sac de grâu, trebue în 1932 să vândă 3 saci de grâu pentru a-şi plăti datoria. De aceea situaţia a ajuns intolerabilă şi cererea generală în vederea unei acţiuni de remediere a devenit din ce în ce mai puternică.

Dar în timp ce cererea era generală, nu era şi un acord şi nici acum nu există unul, în ceea ce priveşte acţiunea pentru remedierea situaţiei.

In legătură cu această problemă s'au manifestat 2 categorii de idei.

In privinţa posibilităţii existenţei agricultorului, se pare că nu sunt decât 2 soluţii: sau sarcina impozitelor exprimată în monetă să fie redusă, sau preţurile mărfurile să fie ridicate. Toată agitaţia făcută în Statele-Unite pentru „o monetă mai ieftină", se reduce de fapt la a doua categorie de idei exprimată printr'o mărire a preţurilor mărfurilor în dolari (chiar cu preţul deprecierii monetei prin inflaţie).

Dar nu este sigur dacă această metodă de ridicare a pre-

N. R.—D-l Prof. *I. Răducanu*, rectorul Academiei de Comerţ din Bucureşti, ne trimite în traducere un studiu rezumativ asupra datoriilor agricole în România. Studiul a apărut în cunoscuta revistă londoneză „*The Economic Journal*", pe Decemvrie 1932, de sub conducerea D lor *I. M Keynes* şi *D. H. Macgregor*. Autorul său *W. A. Sollohub* e un apreciat colaborator at revistei amintite. Deoare ce datele şi concluziile studiului sunt instructive, îl publicăm în întregime.

ţurilor, fie prin propaganda pentru o monetă mai ieftină, fie prin extinderea facilităţilor de credit sau prin manipularea monetei, va avea rezultatele dorite.

Pe de altă parte, România a încercat o soluţie diferită.

Recunoscând neputinţa guvernului în influenţarea preţurilor mondiale sau chiar a celor interne şi nevoind să-şi sacrifice moneta, s'a ales singura soluţie rămasă, aceea de a reduce la un nivel suportabil sarcina actuală, exprimată în cantitatea de mărfuri de cedat de către producătorii agricoli, spre a-şi îndeplini obligaţiile lor, făcând o încercare de a scădea sarcinile monetare suportate de agricultor.

Rezultatele obţinute de pe urma acestei politici se vor vedea imediat.

E util însă de notat că greutăţile înfruntate de agricultorii români sunt, în mod practic, aceleaşi ca cele care trebue să fie înfruntate de către agricultorii din toată lumea şi că orice soluţionare a stării lor ar putea deveni un precedent nepreţuit pentru alte ţări, sau cel puţin un mai puţin preţuit exemplu de ce se va fi putut evita.

Pentru a se putea aprecia însemnătatea problemei pentru România, trebue să se ştie că 85% din populaţia ei de peste 18 milioane trăieşte din agricultură şi că aproape 80% din teritoriul ei de 294.967 km.² e întrebuinţat în acest scop.

De aceea o criză agricolă însemnează — din punct de vedere practic — o criză pentru toată populaţia şi incapacitatea ţăranilor de a-şi plăti impozitele aruncă în desordine organizaţia financiară a Statului.

Raportul d-lui Charles Rist, delegat de guvernul francez la cererea României, de a-i examina situaţia financiară, constată că în decursul anului 1931 nu s'a izbutit să se adune cel puţin 800 milioane lei din impozitele indirecte, 600 milioane lei taxe de timbru şi înregistrare şi peste 3.000 mil. lei în impozite directe; la aceasta trebue adăugată o lipsă de incasări de peste 1.800 mil. lei din anul precedent.

Persoanele familiarizate cu situaţia din România pot constata că finanţele ei au fost *întristător* de rău conduse şi mai sus menţionatul raport oficial va confirma de sigur constatarea lor, însă o singură privire asupra indicelui preţurilor agricole din România

în 1929 şi 1931, care se poate găsi în acelaşi document, va arăta că oricât ar fi de defectuos sistemul de încasări, greutăţile ţăranilor n'au fost mai puţin enorme.

Din 1929 în 1931 preţurile principalelor produse agricole au scăzut, după cum urmează:

Preţul mediu pe kg., în lei:

anul	grâu	orz	ovăz	porumb
1929	7,50	4,75	4,54	5,91
1931	1,97	2,10	2,45	1,77

Astfel că pentru a-şi plăti sarcinile fixate, agricultorul român trebuia să vândă în 1931 de 3,8 ori, sau aproape de 4 ori, mai mult grâu decât vânduse în 1929, pentru acelaşi scop. Nu e de mirat că agricultorii au avut de întâmpinat o ruină imediată şi completă.

Aceasta se vede în deosebi când se constată că dobânzile percepute în această ţară agricolă, pentru împrumuturile agricole, sunt exorbitante şi variază dela 24—50%.

In asemenea condiţii, dobinzile neplătite se acumulează repede şi agricultorul este, în scurtă vreme, obligat să-şi piardă pământul.

Pentru a da un nou impuls de vieaţă, guvernul a decretat conversiunea datoriilor agricole. Văzându-se silit de a acţiona într'un fel şi ştiind imposibilitatea de a ridica preţurile, altfel decât recurgând la inflaţie, parlamentul român a adoptat singura soluţie rămasă şi la 16 Aprilie 1932 a votat conversiunea datoriilor agricole.

Principalele stipulaţiuni ale legii, sunt următoarele:

Art. 1. — Spre a oferi asistenţă deţinătorilor de proprietăţi rurale şi de pământuri destinate nevoilor agricole, ori unde ar fi situate, cari fiind împovărate de datorii, se declară ca aceste datorii, către orice creditor — bancă sau instituţiune publică — se convertesc.

Art. 2. — Datoriile agricultorilor cari posedă 10 ha. sau mai puţin, se reduc cu 50% şi se convertesc, dela data publicării prezentei legi, într'o obligaţie plătibilă în 30 ani, purtând o dobândă de 4% anual.

Perioada de mai sus este obligatorie pentru creditor şi facultativă pentru debitor, care-şi poate acoperi datoria într'un termen mai apropiat, în total sau parţial.

Art. 9. — Dobânzile acumulate vor fi reduse în proporţiile următoare:

10% pentru dobânzile din 1931
20% „ „ „ 1930
30% „ „ „ 1929
40% „ „ „ 1928
50% „ „ „ 1927 şi în anii precedenţi.

Art. 36. — Nicio bancă sau altă instituţie de credit cu un capital nedepăşind 10 milioane lei, nu poate fi declarată în stare de faliment, în cei 3 ani următori promulgării prezentei legi, în cazul când poate dovedi că, cel puţin 25% din activul său reprezintă datorii agricole convertite.

Art. 37. — Băncile populare pot emite prin Casa de Amortizare sau prin Banca Centrală Cooperativă, obligaţiuni ipotecare pentru o valoare reprezentând 50% din evaluarea egală a ipotecilor rezultând din reevaluarea judiciară a activului lor.

Intr'un Consiliu al Cabinetului Român — la 27 August 1932 — s'a decis să se ceară parlamentului următoarele adausuri la Legea de mai sus:

1. Debitorii doritori să profite de prevederile legii trebue să arate că agricultura este ocupaţia lor principală şi că, cel puţin 60% le derivă de acolo.

2. Se va cere să se dovedească că banii împrumutaţi au fost întrebuinţaţi în scopuri agricole;

3. Se va cere să se dovedească, că solicitatorii n'au mai profitat anterior de înţelegeri similare;

4. Debitorii cari sunt şi conducători ai instituţiilor de credit, vor trebui să dovedească că ei n'au făcut uz de situaţia lor spre a obţine creditul;

5. Persoanele posedând mai mult ca 2 milioane lei datorii, nu vor beneficia de stipulaţiunile legii; pentru suma de mai sus ei vor avea de dovedit proprietatea a cel puţin 100 ha., în cazul unor proprietăţi mai mici, datoriile lor vor fi convertite numai într'o proporţie de 20.000 lei de hectar;

In modul acesta se vede că într'o încercare de restaurare a balanţei dintre preţurile produselor agricole şi sarcinile fixate agricultorilor, guvernul a şters 50% din datoriile acestora şi a convertit jumătatea cealaltă, într'o obligaţie exigibilă peste 30 de ani, cu o dobândă de 4% pe an, în locul dobânzilor foarte mari suportate înainte.

Considerată dintr'un punct de vedere pur teoretic, soluţia, la prima analiză, apare nedreaptă.

Agricultorii sunt acum protejaţi de camătă, sunt presupuşi ca fiind capabili să facă astfel de plăţi scăzute şi creditorii pot cumpăra cu banii primiţi, tot atâtea mărfuri câte sperau să cumpere când au acordat împrumutul.

Aceasta este, în adevăr, o soluţie complet normală, pe care alte ţări ar face bine s'o adopte.

Cu toate acestea, în practică, se pare că lucrurile nu se produc în mod aşa de satisfăcător.

Motivul principal al căderii planului românesc, poate fi găsit în faptul că, prin natura sa, este doar o soluţie empirică şi complet arbitrară a unui aspect al complexei situaţiuni economice, pe care o are azi de înfruntat lumea.

Cifra de 50% este arbitrară.

In convertirea datoriilor sale agricole România n'a făcut numai un simplu pas necesar apărării de ruină a majorităţii populaţiei sale, dar a atins întreaga problemă a scăderii preţurilor mondiale, care nu stă în puterea sa de a fi rezolvată.

Scăderea preţurilor cuprinde problema supraproducţiunii în toată lumea şi încă alte aspecte ale evaluării mărfurilor în aur.

Sunt o mulţime de aspecte ale problemei valorii, cari nu pot fi indicate într'un studiu aşa de scurt, dar cari sunt imposibil de influenţat în mod decisiv, prin acţiunea unei singure ţări de mărimea şi importanţa României şi probabil că ele sunt dincolo de controlul unei singure ţări.

Totuşi această situaţie complexă există că Românii au încercat să îndrepte prin legiuiri, care să uşureze sarcinile unei clase a populaţiei — adică să şteargă unul din rezultatele situaţiei existente, fără să încerce să remedieze într'un fel oarecare, cauzele cari au provocat-o.

Că măsura în chestiune e lipsită de un fundament economic

solid şi de orice posibilitate constructivă, a fost dovedit în practică de efectul imediat, pe care l-a avut asupra sistemului de credit.

Primul rezultat al unei părtiniri — cu toate că pare inevitabilă — a unei clase de debitori printr'o legiuire, a fost cererea lămurită a tuturor celorlalţi debitori din ţară, că principiul conversiunii să le fie aplicat şi datoriilor lor.

„Liga împotriva cametei" şi „Sindicatul Proprietarilor ipotecaţi" au început imediat o agitaţie în favoarea ideii ca măsuri similare să fie luate şi pentru debitorii urbani şi nu numai relativ la datornicii ipotecaţi, dar şi în legătură cu orice debitor în general.

Singur acest fapt, de a crea un fundament logic şi legal unor cereri imposibile, va fi suficient spre a evidenţia slăbiciunea legii conversiunii datoriilor agricole.

Mai mult încă: conversiunea aceasta e un atac la noţiunea obligaţiei contractuale şi deci a creditorului.

In adevăr, cine va mai continua să împrumute bani, dacă este în puterea guvernului de a scuti pe un debitor de obligaţiile sale, în orice timp şi pe orice întindere, fără a i se oferi o compensaţie echivalentă.

Singurul rezultat al unei astfel de legi a fost o gravă slăbire a urmei de încredere rămasă în ciuda depresiunii.

Indepărtând încrederea, legea a secat sursa din care agricultura îşi scotea creditul.

In această privinţă legea omite pe de-a-ntregul să aibă vreo prevedere pentru facilităţi viitoare, prin crearea unei instituţiuni speciale pentru creditul agricol sau alte măsuri similare şi rămâne o acţiune pe jumătate curagioasă, lipsită de orice element constructiv: protejează doar azi pe ţărani de expropriere de către creditori, însă nu face nimic spre a îngriji nevoile de mâine.

Intr'un memoriu adresat Ministrului de Finanţe, „Asociaţia Băncilor Române" accentuează că, în aceste condiţii este virtual imposibil de a face vreo operaţiune de credit sau de a conduce instituţii bancare, când o importantă parte din activul lor e distrus prin această lege şi când sunt lipsiţi de posibilitatea unor înţelegeri individuale cu debitorii, spre a putea realiza maximum posibil dela fiecare: acum chiar acei debitori cari ar fi fost capabili să-şi îndeplinească o mare parte din obligaţii nu sunt ţinuţi s'o facă.

In schimb, dacă şi-au plasat economiile la băncile populare

vor avea de înfruntat pierderea lor, consecinţă a falimentului instituţiilor de credit, care va deveni inevitabilă prin imposibilitatea recumpărării activului.

Aşa că legea sacrifică nu numai interesele organizaţiilor, dar şi pe ale acelor agricultori, cari şi-au dirijat în aşa fel afacerile, încât ele au mers bine şi şi-au plasat banii la bănci, sindicate sau societăţi cooperative, de fapt tocmai interesele clasei care, din punct de vedere economic, era tot aşa de folositoare ca acele ale tezaurilor sau risipitorilor, cari sunt ambele protejate.

Legea conţine o serioasă ameninţare a finanţelor ţării şi a stabilităţii leului, — reala primejdie — pe care România a încercat s'o evite prin neridicarea preţurilor cu ajutorul unei măriri a circulaţiei, care ar fi condus la înflorire. Punând la o parte faptul, că guvernul ar fi putut îngădui distrugerea unei mari părţi a resurselor capitale ale ţării şi minarea sistemului bancar, România are şi obligaţiuni definite clar şi cari rezultă din garanţiile date „Creditului agricol ipotecar".

Pe lângă aceasta, multe din băncile populare au reescontat creanţele lor la Banca Naţională, aşa că întregul sistem bancar, inclusiv Banca Naţională, este interesat.

In fapt, Statul a recunoscut imposibilitatea, în care se află o singură parte de a suporta întreaga sarcină a lichidării şi a întreprins compensarea unei porţiuni din pierderi.

Insă, acum, limpede, că nu va fi în stare să o facă. Astfel având bugetul în starea în care se află, fără să recurgă la inflaţie se provoacă o mai mare desorganizare a finanţelor şi vieţii economice a ţării.

Faptul că această legislaţie constitue o ameninţare a monetei, s'a accentuat şi într'un protest oficial, adresat guvernului român, scurt timp după ce măsura a fost luată, de către reprezentanţii diplomatici ai ţărilor interesate în mod deosebit în prosperitatea României.

Şi totuşi, în pofida dificultăţilor învederate, legea a trecut la 13 Aprilie 1932 şi amendamentele ulterioare n'au putut să-i altereze stipulaţiile de bază.

Trebue să se facă ceva spre a preveni ruina unei părţi covârşitoare a populaţiei rurale româneşti.

A fost şi o consideraţie politică — aceea de a-şi asigura vo-

turi, — o cauză aşa de importantă pentru toţi politicianii, — de aici popularitatea lor din cauza unei măsuri, care, în mod indubitabil a satisfăcut un număr foarte mare de votanţi.

Dar, cu toate acestea, e imposibil de a se trece peste încercarea României de a soluţiona una din cele mai principale probleme ale depresiunii economice, ca absolut nepotrivită.

Ori cari ar fi rezultatele sale practice şi dacă va fi sau nu aplicată cu stricteţe, legea este de interes imediat doar pentru România şi pentru acei ce au relaţii comerciale cu ea.

Insă principiul invocat este de interes universal.

S'ar putea să vedem acest principiu al conversiunii datoriilor, apărând şi în alte ţări, însă este de dorit să fie aplicat într'o formă mai raţională.

Până în 1925 a fost o continuă scădere a preţurilor, care, în ultimii 2 ani, a luat forma unei violente deflaţii. N'a existat însă şi o deflaţie corespunzătoare a sarcinilor fixate. Balanţa a fost distrusă în detrimentul producătorilor agricoli.

Intr'un fel sau altul, trebue să se facă o restabilizare, pentru a se evita ajungerea la un procedeu, care ar fi tot aşa de neplăcut pentru ei, ca şi pentru creditorii lor.

Şi dacă lumea nu reuşeşte să mărească preţurile şi să le menţină la un nivel raţional, va trebui în mod inevitabil să aplice, într'o formă oarecare, principiul românesc al uşurării sarcinilor fixate, spre a salvgarda, într'o cât mai largă măsură, interesele atât ale debitorilor, cât şi ale creditorilor.

Numai atunci se vor crea condiţiile de existenţă ale unui echilibru necesar unei însănătoşiri generale.

W. A. Sollohub

Cărți

G. Contenau et V. Chapot: *Histoire universelle des Arts, des temps primitifs jusqu'à nos jours,*

publiée sous la direction de Louis Réau. Tome I. l'Art Antique Orient, Grèce, Rome — Paris, librairie A. Colin, 1930. in-4°, 418 p., 311 fig. dans le texte, plus 3 cartes.

La librairie A. Colin vient de commencer la publication d'une Histoire de l'Art de tous les peuples, des origines à nos jours. Le premier des quatre volumes que comprendra la collection vient de paraître. C'est un livre dont l'imprimerie actuelle peut s'honorer. De format commode pour une bibliothèque, il est imprimé clairement, sur beau papier. Les titres se détachent bien. Les photos, judicieusement choisies, comportent, outre la reproduction des chefs-d'oeuvre clasiques et consacrés, celles d'oeuvres moins connues mais aussi représentatives d'un artiste ou d'un genre,et parfois aussi belles. D'une admirable venue, elles sont placées sur la page même où il y est fait appel, considération qui a sa valeur. Tous ces détails, qui peuvent paraître menus, sont pourtant précieux et le lecteur sait combien une bonne disposition typographique impressionne favorablement.

Le fond est digne de la présentation matérielle. Nous manquions d'une synthèse de l'histoire des arts humains, adaptée aussi bien au grand public qui cherche une documentation de profane, sérieuse sans être d'une technique rebutante, qu'au public cultivé et aux spécialistes qui aiment à renouer avec les vues générales après s'être perdus dans les recherches de détail. A côté des des-

criptions soignées et complètes de fouilles ou de pièces artistiques, les lecteurs de cet ouvrage trouveront les explications, les liaisons de faits qui manquent aux oeuvres de détail et de recherche. Pour tous l'oeuvre nouvelle jouera le même rôle que l'Histoire de France de Lavisse ou la Géographie humaine de Ratzel. Si les spécialistes doivent recourir à des monographies plus développées pour faire des découvertes, tous trouveront là la trame solide, l'enchaînement et l'explication logiques qui rattachent les manifestations arstitiques des peuples aux événements de leur histoire, à leurs relations extérieures, leurs genres de vie, leurs croyances.

Le premier tome intéresse ce qu'on est convenu d'appeler le monde méditerranéen, vaste creuset où se sont mêlés, fondus, élaborés les éléments qui composent notre civilisation actuelle.

Quelques pages de début nous placent dans ce milieu méditerranéen, en nous familiarisant avec ses populations, ses religions, ses langues.

Le plan adopté, rigoureusement chronologique, présente d'abord l'Egypte et l'Asie occidentale, puis la Grèce, puis Rome. Pour chaque pays, l'étude, partagée en chapitres correspondant à de grandes périodes formant une unité, se déroule également de la préhistoire à la disparition du pays comme facteur original d'art. Pour chaque chapitre ou période, un court résumé historique nous oriente avec sûreté dans le temps; et, dans un ordre toujours le même, les auteurs étudient l'architecture (palais, tombeaux, temples, mobilier funéraire s'il y a lieu: vases, armes, bijoux, etc.), la décoration des monuments (bas-reliefs, statues, peintures, mosaiques), enfin les arts secondaires (arts dits décoratifs, orfèvrerie, etc.).

Ainsi se compose davant nos yeux, pour une même époque, un tableau complet des manifestations artistiques d'un pays et, au cours des divers âges, l'évolution générale des arts.

Pour prendre un exemple concret, c'est ainsi que la période prédynastique (des origines à 3100 av. J. C.) voit l'élaboration lente, en Egypte comme en Asie occidentale et dans les pays de Sumer surtout, des premières civilisations. Les contacts guerriers ou commerciaux assurent aux deux régions une grande similitude artistique; c'est au début du troisième millénaire av. J. C. que les influences asiatiques sont le plus fortes; puis, dès le milieu de

ce même millénaire, l'Egypte s'individualise décidément et acquiert ses caractéres propres tandis que Sumer évolue de son côté.

Des vues d'ensemble brossent à larges traits la physionomie des arts d'une époque ou d'un pays. Il faut, à ce sujet, signaler quelques pages vraiment pleines, qui résument les caractères de l'art grec. Les auteurs lui reconnaissent un trait, particulier et permanent, d'intellectualité: l'inspiration, la fantaisie y sont soumises à la réflexio; aussi cet art a-t-il une valeur éducative toute spéciale.

L'époque archaïque est celle des écoles multiples, des nombreux centres d'art distincts par leurs traditions et les influences qui s'y exercent.. Les rapprochements se dessinent ensuite, puis Athènes s'assure la prééminence qu'elle doit surtout aux dons exceptionnels de ses habitants; c'est l'époque de Phidias, le Ve siècle dont toutes les oeuvres sont marquées au coin d'une unité puissante; celle-ci se romp au IVe siècle, période de bouillonnement, de recherches qui met en vedette, non plus l'art d'une cité mais celui d'un individu. Les conquêtes d'Alexandre accentuent ce mouvement; en brassant les peuples, elles favorisent la multiplication des influences, la diversité des écoles, des dogmes, des talents.

L'art grec a, sur les arts antérieurs, égyptien et asiatique, la supériorité immense de représenter l'homme en mouvement; et parmi les hommes, non pas l'enfant ou le vieillard, mais l'homme fait, le défenseur de la patrie, en pleine force, dans toute sa beauté et sa vigueur physique. Sans doute l'art grec a emprunté, mais son génie propre a transformé tous ces emprunts; il a pris à l'Egypte l'idée de la colonnade, mais il a ses modèles à lui, ses ordres; d'Asie il a reçu les riches étoffes et les bijoux, mais il les a débarrassés de la surcharge, du clinquant, il en a renouvelé les procédés de fabrication.

Il faudrait tout citer; mais nous espérons en avoir assez dit pour donner à tous l'idée de lire ce livre sérieux et attrayant à la fois.

G. Vergez-Tricom

Nici istorie nici istoriografie

In „Supt trei regi" d-l Iorga se încearcă a scrie istoria contemporană a României, începând din 1904 spre a sfârși în 1932. Titlul exact al cărții ar trebui să fie: sub patru regi. Aceasta este

însă cel mai mic cusur al volumului ce poartă subtitlul: Istoria unei lupte pentru un ideal moral și național.

Castelanul din Vălenii-de-Munte, pretinde că România în 1904 căzuse într'un marasm politic, economic, literar și moral. Acțiunea-i în „Sămănătorul" a înviorat literatura și ce a făcut în calitate de șef al partidului național-democrat, a dus la succesele din 1913 și la înfăptuirea idealului național românesc. Dacă acum stăm mai rău decât pe la 1904, pricina nu este decât că „de sus și de jos" a fost împiedecat de a guverna România, așa cum se pricepe și cum ar fi putut-o ferici. .

Scrie prin urmare, că Regele Carol I nu era decât „un vanitos nesimțitor la ce este frumos", care „pierduse cu încetul simțul realităților". Ferdinand I, un „timid" de a cărui lipsă de voință, se abuza. Pe Dumitru Sturdza îl arată ca pe un anchilozat. Petre Carp era „un imitator al Bismarkului provocator". De Maiorescu vorbește ca de un înăcrit invidios și de Marghiloman ca de un bătrân simpatic, care nu are alt merit decât cel de a fi rămas necontenit credincios Dinastiei. Take Ionescu a fost „fricos" și „naiv", iar Ionel Brătianu, „despot", „grandiloquent" și „lipsit de generozitate". Consiliul dirigent „izvor de afaceri și adevărată primejdie națională". D-l Iuliu Maniu „fără nicio concepție", „fără o metodă" și „fără niciun ideal", iar Partidul Național din Transilvania este „egoist, feroce și neinteligent". Mareșalul Averescu este tratat de „inexperient", țărănismul „soviete conduse de oameni cu ambiția nesatisfăcută" și așa mai departe.

Condusă de așa oameni, cu concursul unor astfel de partide, România era menită pieirii. Norocul ei nu a fost decât marele patriotism, capacitatea, activitatea, abnegațiunea, geniul profesorului de istorie dela Universitatea din București. Din nenorocire acest profesor, a cărui memorie fenomenală uimea lumea întreagă și care afirmă că a însemnat zilnic tot ce s'a petrecut în acest mai bine de un sfert de secol, în volumul ce avem sub ochi se dovedește lovit de amnezie completă: confundă, răstălmăcește, inventează.

Este deci o datorie caritabilă față de cei ce-și închipuie că se pot lumina cetind ultima scriere a poligrafului dascăl, să nu-i lăsăm să creadă tot ce găsesc scris în volumul acesta. In acest scop, ne vom mărgini a restabili adevărul în tot ce găsim acolo absolut inexact.

Carol I este tratat cu asprime şi pe nedrept. Probabil spre a înfăţişa pe bunica bunului rege ca pe o mică burgheză procopsită de Napoleon, îi zice Stefania Beauharnais, deşi pe Marea Ducesă de Baden o chema Ştefania de Beauharnais. Liber este d-l Iorga să judece şi să califice cum îi place pe oricine, totuşi fie-ne permis să protestăm contra ideii sale de a face pe Carol I, vanitos. Ambiţios, mândru, se poate, dar vanitos, Doamne fereşte!

Confundând livreaua roşie şi argint a nu ştiu cui, cu livreaua Cantacuzineştilor, spune că aşa era livreaua răposatului Iorgu Cantacuzino. In realitate, livreaua bătrânului bogătaş era albă cu roşu la mâneci şi la guler. De această livrea albă şi roşie îşi aduc aminte toţi Bucureştenii, cari nu au uitat careta în care îşi purta el dintr'un colţ într'altul al Bucureştilor, barbetele sale argintii, încă puţin aurite.

Profesorul Dumitrescu-Iaşi n'a fost nicio secundă conducător al grupării drapeliste (pag. 18 & 113). Conducătorii acestei grupări au fost P. S. Aurelian, Vasile Lascar şi Emil Costinescu. Coco Dumitrescu a făcut un moment parte din acea grupare şi scria plătit articole în „Drapelul". După ce însă guvernul Aurelian a căzut, Haret Ministru de Instrucţie în cabinetul Sturdza, foarte uşor l-a convins să părăsească opoziţia şi să devie raportorul legilor relative la învăţământ ale Guvernului, combătut cu violenţă de drapelişti.

Nu „la sfârşitul lui Martie" (pag. 30), ci la 12 Martie 1907 s'a constituit ultimul cabinet Sturdza. Este absolut inexact că mişcări ţărăneşti nu au fost deloc în Romanaţi şi Vâlcea. Imprejurul târgului Balş (Romanaţi) ţăranii au devastat conacele şi la 13 Martie a venit în Bucureşti frate-meu, ca să presteze jurământul ca Director al Prefecturii de Vâlcea. A plecat înapoi chiar în seara aceea, fiindcă răscoalele de pe Olteţ se întindeau în Munţii Vâlcei şi pe Olt. Asta am însemnat atunci, din gura lui frate-meu.

Candiano-Popescu nu şi-a zis nici când Preşedinte al Republicii (pag. 35). In August 1870 el a pus stăpânire pe Oraşul Ploeşti, pretinzând că Guvernul Provizoriu din Bucureşti, l-ar fi numit Prefect al Judeţului Prahova.

Ion Brătianu, voia ca fiii lui să devie ingineri şi să nu facă deloc poltică. Nu el i-a iniţiat în tainele politicii, (pag. 39).

In Noemvrie 1909, răposatul Al. Constantinescu a intrat în

guvern impus de Costinescu, nu ca „amic personal al lui Ionel Brătianu" (pag. 41). Mult mai târziu a câștigat el prietenia Brătianului.

Născut la 13 Octomvrie 1858, în Decemvrie 1891, când intra întâiași dată în guvern, Take Ionescu avea treizeci și trei ani împliniți. Deci, nu „înainte de treizeci de ani" (pag. 42) a devenit el Ministru al Instrucțiunii Publice și Cultelor.

Guvernul liberal a căzut în Decemvrie 1904 și nu „spre sfârșitul lui 1903" (pag. 44). In 1911 Carp nu a fost însărcinat cu formarea cabinetului „din pricina morții lui Cantacuzino" (pag. 62), ci fiindcă acesta renunțase la șefie în favorul lui. Cantacuzino, nu a murit decât în 1913. Insuși d-l Iorga în pag. 139 și 142 spune că în 1913 Cantacuzino era Președinte al Senatului și că a murit atunci.

In 1912, Carp nu a fost răsturnat printr'un vot al Camerei, pe o chestie neînsemnată și prin intrigile Generalului Manu (pag. 62), ci fiindcă legea tramwaelor a fost declarată neconstituțională de Curtea de Casație.

Preoții divorțați n'au ajuns episcopi decât după 1920 (pag. 68). Nimeni n'a îndrăznit să pretindă că Mitropolitul Iosif Gheorghian era căsătorit (pag. 70). De un astfel de sacrilegiu nici Gheorghian nu era capabil, nici partidele care în 1896 l-au rugat să reia cârma Bisericei Autocefale, nu aveau cinismul de a pune în fruntea Bisericii un călugăr nelegiuit.

E drept că pe ziua de 1 Iulie 1911, Mitropolitul Athanase Mironescu a demisionat. Dar nu e deloc exact că „apoi Episcopul Gherasim Safirinu dovedit pe urmă de moravuri suspecte" fu depus din scaunul său, (pag. 70). Lucrurile s'au petrecut cu totul altfel și uite cum: In Iunie 1911, Sinodul achită pe Mironescu de învinuirile ce-i adusese Saffirinu. In consecință, Sinodul depune pe acesta din urmă din Scaunul de Episcop al Romanului. Depunerea acestuia nemulțumi opinia publică, încât trei-patru zile în urmă se încearcă liniștirea ei, cerându-se și obținându-se și demisia lui Mironescu. Nu a fost însă suficient. Devenind Scaunul Râmnicului Noului Severin vacant în 1913, cei ce formau 2/3 din Colegiul ce alegea pe Mitropoliți și Episcopi, rugară în scris pe Safirinu, să primească a fi ales Episcop acolo. El a refuzat. Mângâiat cu această manifestație de respect, s'a retras la Frăsinei lui, unde și-a sfârșit zilele încunjurat de iubirea călugărilor de acolo și res-

pectat de opinia publică, ce necontenit a văzut în Saffirinu, un călugăr desăvârșit.

Liga Culturală nu s'a alcătuit sub conducerea lui Gr. Brătianu (pag. 85). Acesta la început nu era decât casier al Ligii. Intemeetor și Președinte al ei, a fost mai întâi V. A. Ureche.

D. P. Moruzzi, Prefectul Poliției Capitalei nu era general (pag. 108), ci doar Colonel de rezervă.

Ungurii nu au refuzat să confirme ca Episcop la Caransebeș numai pe Mustea și pe Bădescu (pag. 122) ci pe cât știu mai întâi pe Vasile Mangra, pe atunci fruntaș al partidului Național-Român. Impiedecându-l să ajungă unde râvnea, ei au izbutit să-l câștige de partea lor, ca astfel să-și satisfacă ambiția care l-a aruncat în prăpastie.

Nu „un grup de neuniți fuseseră supuși" Episcopului maghiar din Hajdu-Dorogh (pag. 162), ci unul de uniți. De altfel — fie zis în treacăt — Episcopul acela nu era ungur, ci un nenorocit de român — bănățean, care se maghiarizase.

Cincisprezece pagini mai jos d-l Iorga istorisește cum în toamna lui 1914, Ionel Brătianu i-a zis că e decis a merge cu Nemții și Dumnealui a protestat cu vehemență. Se poate. Dar de a fost așa, aceasta s'a petrecut înainte de Marna și nu scade pe Brătianu deloc. Dovedește că el nu se gândea decât la România și voia ca țara noastră, să nu iasă din războiu alături de cei biruiți.

La alegerile din Septemvrie 1919, Marghiloman a fost ales în Ilfov și a intrat în Cameră în fruntea unui grup de patruspre-zece progresiști. Inexact prin urmare că „după pace Marghiloman nu s'a mai putut alege" (pag. 277).

In calitate de senator de Ilfov, am asistat în Iunie 1918 la deschiderea Camerelor dela Iași și am ascultat pe Regele Ferdinand cetind Mesajul de pe scena Teatrului Național din Capitala Moldovei. Cu toate astea, d-l Iorga scrie: „Ferdinand I, era pedepsit pentrucă se îmbolnăvise fără leac chiar când trebuia să deschidă Parlamentul" (pag. 282). Iarăși o inexactitate.

D-l Iorga, uitând că în 1924 prietenii lui Marghiloman au serbat a 70-a lui aniversare printr'un banchet, scoțând un volum festiv și bătând o medalie, afirmă că în Septemvrie 1919, șeful progresiștilor era „trecut peste șaptezeci de ani". (pag. 317.) Dacă ar fi deschis măcar „Parlamentul României" de G. D. Nicolescu

ar fi aflat că Marghiloman era născut la 27 Ianuarie 1854, în 1919 nu avea decât 65 de ani.

Că în acest din urmă an d-l Iorga crede că Dumnealui i se cuvenea succesiunea lui Ionel Brătianu, nimic de mirat. Foarte de mirare rămâne însă că a putut scrie că Marghiloman „și-a cedat aderenții Generalului Averescu" (pag. 400). Copiii știu și ei că Marghiloman a murit șef al Partidului Progresist și numai o lună după moartea lui acel partid a fuzionat cu Partidul-Poporului.

La 21 Noemvrie 1918, când povestește că a pus de s'a făcut o slujbă în cinstea lui Mihai Viteazu, nu era nicio primejdie pentru Dumnealui și nu poate zice că „încă nu se ridicase nourii" (pag. 283). Insuși spune mai la vale că la 10—11 Noemvrie, Nemții se retrăgeau, Regele venea în București, unde înlocuia pe Generalul Coandă prin Ionel Brătianu la 28 și două zile în urmă, oștile române își făceau intrarea triumfală în Capitala țărei. (pag. 293—4).

Serios, o fi crezând d-l Iorga că cei ce-l atacă violent sunt subvenționați de catolicism? Ne îndoim. In acest caz însă, rău se înșală. Noi una știm: că ne-am găsit beleaua cu un fin al nostru, fiindcă i-am spus că nu se cade să lovești — chiar pe drept — într'un om care te-a primit în intimitatea lui și din partidul căruia ai făcut parte.

Pentrucă, din nenorocire, cei mai mulți uniți urmează pe Domnul Maniu și fiindcă puțini mai sunt uniții care-l admiră pe Domnul Iorga, acesta nu pierde nicio ocazie spre a-i lovi pe nedrept și cu pasiune.

Afirmă că Adunarea din Alba Iulia a trimis la București ca să prezinte Regelui actul alipirii Transilvaniei de România, pe P. S. Miron Cristea dela Caransebeș asistat „după obișnuita cântărire de un unit și de un neunit" (pag. 292). In realitate, Adunarea dela Alba-Iulia a pus în fruntea delegației pe Episcopii Caranșebeșului și Gherlei, un arhiereu neunit și altul unit.

Mitropolitul din Blaj nu este decât „Vlădicul unit" (pag. 376). Pe când celui din Sibiu îi zice „vechiu Arhimitropolit" (pag. 203), deși nu mai este carturar care să nu știe azi, că Mitropolie (Arhiepiscopie) românească n'a existat în Transilvania până în anul 1853, când s'a întemeiat Mitropolia Blajului și că Mitropolia din Sibiu nu e mai veche de 1864. Fiindcă istoricul castel al Principelui Apafy, ultimul Domn al Transilvaniei, este de două secole

reşedinţa Mitropolitului din Blaj, vechiul castel princiar nu este în ochii Domnului Iorga decât o „Casă de ţăran mai bogat" (pag. 376). „Clanul unit" este acuzat de regionalism. (pag. 372).

Vorbind de încoronarea dela Alba-Iulia, se întrece Domnul Iorga chiar pe sine. Lipsa Uniţilor din Biserica în care s'au binecuvântat Coroanele, „nu li se va ierta niciodată" pentrucă acolo „au venit până şi Ungurii catolici" zice (pag. 378). Noi nu numai am regretat din toată inima absenţa aceea, dar am încercat tot ce se putea să o împiedecăm. Nu este mai puţin adevărat, că acest regretabil incident nu ar fi avut loc, dacă se păstra protocolul dela încoronarea din 1881, când lui Carol I i s'a adus Coroana la Palat de Preşedintele Senatului. Acest protocol este şi mai potrivit cu ideea modernă de monarhie constituţională.

Era cu atât mai firească o încoronare civilă în 1923, cu cât acum nu mai era nevoie de blagoslovirea Coroanei, ce fusese binecuvântată odată pentru totdeauna la 10 Mai 1881. Este apoi absolut inexact că Ungurii catolici au mers în Biserica în care s'a binecuvântat a doua oară şi de prisos, Coroana de oţel. Adevăru! este că ei — Ungurii au ridicat anumite scrupule decurgând din ceea ce se numeşte *communicatio in sacris*, — numai şi numai ca să nu fie obligaţi a fi faţă la ceremonia aceea.

D-l Iorga şi-a dat bine seama că sare în ochi pasiunea-i aceasta oarbă. A crezut deci abil să o ascundă şi să-şi puie masca unui bărbat obiectiv, plin de bunăvoinţă faţă de Uniţi: „şi eu a trebuit să adaug un drept în al doilea rang al Bisericii Unite, ca a doua Biserică Românească" zice vorbind de revizuirea Constituţiei. (pag. 382). D-l Iorga nu are însă nici merit nici vină, în ce priveşte chipul cum s'a stabilit prin Constituţie poziţia confesiunilor în Stat.

Asta s'a stabilit în Senat în 1923, d-l Iorga nu era decât deputat în opoziţie. Stipulaţia de care vorbeşte, a isvorît din tratativele dintre ambele episcopate, Guvernul reprezentat la consfătuire de răposaţii Alecu Constantinescu şi Dissescu, raportori ai Comisiunii Senatoriale de revizuire. Domnul Iorga n'a jucat niciun rol acilea. Spre a se rectifica erorile grosiere de fapt, inexactităţile cu care a presărat fiecare pagină a volumului ce purecarăm, ne-ar trebui o carte tot atât de voluminoasă. Ne-am fi oprit dar aci. Nu se poate însă să nu relevăm şi răutăcioasele inexactităţi din

rândurile următoare: „Pe lângă gruparea unită cu simpatii pentru Germani și Austriaci a Domnului M. Theodorian-Carada... se găsiră unelte în cler" care amenințându-l în propria lui casă, siliră pe bietul Mitropolit Conon să iscălească chemarea prin care soldații de pe front erau îndemnați să puie — jos armele și să nu mai lupte. (pag. 246).

Ca să făurească povestea asta, Domnul Iorga a trebuit să uite că Mariu Theodorian — grație intrigilor unui călugăr în casa căreia se zice că în Iunie 1917 s'a redactat Chemarea — rupsese relațiile personale cu Mitropolitul Conon încă dela 3 Ianuarie 1917. Se face a nu fi auzit că Chemarea aceea i-a prezentat-o Mitropolitului spre semnare, unul din giranți, cu automobilul căruia au fost apoi aduși la Mitropolie, Clericii cari — din ordinul Mitropolitului — au contrasemnat-o.

Față cu atâtea călcări în picioare a adevărului, cine-l mai poate crede însă pe cuvânt, când afirmă că Dumnealui — Domnul Iorga — este bărbatul politic care în criza din 1912—1913 și în toiul războiului mondial a dat sfaturi mântuitoare și a sugerat soluțiunile cele bune? Pe cine mai poate Dumnealui convinge, că n'a dorit să guverneze și că nu a primit în 1931 Președinția Consiliului decât din patriotism și dezesperat, că nu se poate sustrage la apelul Regelui?

Oricine răsfoiește cartea pe care Dumnealui a sfârșit-o de scris la 28 August 1932, nu are nici cea mai mică îndoială că autorul a căutat cu orice preț a se preamări pe sine însuși, micșorând pe cei care-i fac umbră și nu-i poate conipsi. N'a izbutit însă, N'a reușit nici măcar să facă istorie sau istoriografie. A scris „cum ira et studio" o pledoarie stângace „pro domo", aducând acuzațiuni absolut neîntemeiate celor ce i-au stat sau îi stau în cale.

M. Theodorian-Carada

I. G. Duca: *Portrete și amintiri*

D-l Duca a străbătut de tânăr până în vârful piramidei în viața politică, când impresiunile sunt puternice și reacțiunea vehementă. Alături de I. I. Brătianu, cea mai de seamă figură politică din ultimul timp a putut câștiga o vastă experiență politică și a cunoscut multe celebrități politice. Experiența politică nu dis-

pensează talentul însă. D-l Duca are talent. Chiar când vorbește de I. I. C. Brătianu autorul are obiectivitatea necesară, ca să nu ne dea engomion retoric și plat revărsându-și puternica-i subiectivitate, nici sufletul rece, calculat ce-și măsură figura cu centimetrul, ci d-l Duca ne dă oameni vii prinși în clocotul vieții, din care se degajează o simpatie omenească veritabilă. „Dacă soarta n'a vrut ca Brătianu să poată scrie istoria altora, ea i-a rezervat însă privilegiul de a scrie, prin geniul său politic, una din cele mai minunate, una din cele mai mărețe pagini din istoria românismului: aceea a înfăptuirii pentru deapururea a unității noastre naționale. Orice ar fi scris despre alții, nu ar fi putut să întreacă nici în frumusețe și nici în strălucire această mică pagină".

Lapidar, dur, el pecetluește persoane și descrie caracterele. Iubitor înfocat al darului retoric, întocmai cum unii sunt amatori de flori, el are o mare pasiune pentru marii artiști ai cuvântului.

Elocința lui Jaurès a făcut mai mult pentru isbânda socialismului în Franța decât toată propaganda doctrinarilor și decât toată truda miletanților".

„Eloccința lui Viviani n'avea nimic din seninătatea lui Waldeck-Rousseau, nici din impetuozitatea lui Jaurès. Era inaripată, poetică, rând pe rând mlădioasă și energică, însinuant și sguduitoare". Briand, Maiorescu, Carp, Djuvara etc. sunt minunat prinși de d-l Duca, ce știe să-ți împrospăteze amintirile dându-le un miros de frăgezime, de actualitate. Evident că impresiunile nu vor fi aceleași la toți, cum nici judecățile aceleași, dar ceea ce ne dă d-l Duca are înțeles și te cucerește prin variația tonului, prin simțirea susținută, prin sinceritate și culoare.

C. V. Cerota

A. Veress: *Bibliografia „româno-ungară"*

Fundația „Regele Ferdinand I" a tipărit în 1931. în admirabile condiții tehnice, întâile două volume din *„Bibliografia româno-ungară"*, a cunoscutului domn A. Veress dela Budapesta.

Ținta urmărită de d-l Veress cu *Bibliografia româno-ungară* este cuprinsă, cum o spune d-sa însuși (Introducere la vol. I. p. 7) în fraza: „Românii în literatura ungară și Ungurii în literatura română", adică să ni se arate: *a)* tot ce s'a tipărit în Ungaria despre Români, *b)* tot ce s'a tipărit de Unguri în străinătate despre

Români, *c)* tot ce s'a tipărit în România despre Unguri și *d)* tot ce s'a tipărit de Români în străinătate despre Unguri. Acest program a fost lărgi — zice d-l Veress — cu: *e)* tot ce s'a tipărit de Români în Ungaria în *limba latină și ungară*, fără a ține seamă de cuprinsul tipăriturilor, deoarece — notați bine motivarea! — *ele nu sunt înregistrate nicăieri*. La acestea d-sa mai adaugă hărțile Țărilor române făcute de Unguri și notele muzicale cu motive românești ori chiar românești, tipărite în Ungaria" cu locul de tipar București ori alte orașe, pe vremuri când în România nu se tipăreau încă note" (p. 8 a Introducerii la vol. I).

Bibliografia a fost nu numai tipărită cu bani românești ci și întocmită cu bani românești. d-l Veress ne spune, că a primit în toamna anului 1924 însărcinarea dela d-l Alex. Lapedatu, atunci ministru al Cultelor — un admirabil om de știință și de inimă — să-și completeze datele bibliografice ca tipărirea lor să poată începe cât mai curând. *„Cu ajutorul bănesc primit,* — continuă d-sa — *am ajuns în stare să lucrez la început cu trei studenți, pe urmă cu doi și apoi cu unul"*.

D-l Veress e convins și o spune cu cea mai elementară lipsă de modestie, că lucrarea d-sale e *un tezaur*, că a săvârșit un *„lucru măreț și nobil"*, prezentând un *material impunător* că ea este *„adevărată relevație"* că „a făcut ceva ce nu *seamănă cu niciuna dintre operele înaintașilor mei bibliografi"*, (introducerea la vol. I, p. 15) și că pe baza ei, studiul relațiilor din trecut dintre România și Ungaria, va *„primi un avânt neașteptat"*.

Inainte de a ne ocupa de *Bibliografia* înșăși, trebue să rectificăm unele afirmații din *Introducerea* ei. La p. 11 a acestei introduceri, d-l Veress scrie: „trebue stabilit odată *că principii ardeleni nu se atingeau câtuși de puțin de ceremonialul bisericii românești*. Ca dovadă citez *data cu totul nouă* (aflată de mine în cartea din 1622 de sub No. 146), *cum că principele calvin Gavrilă Bethlen dădu ordin să se traducă întreaga biblie pe românește"*.

Fără îndoială, d-l Veress ori își bate joc de noi, ori ne crede proști! Noi știm, și nu se poate să nu o știe d-l Veress, că la 1564 s'a tipărit pentru Românii ardeleni un *Molitevnic*, care are *numai două taine*, nu șapte câte au Românii, și că acest Molitevnic este traducerea unei cărți rituale *(Agenda)* calvine; că la 1640 s'a tipărit din ordinul lui Gh. Rakoczy un *catechism calvinesc* pentru

Români, care a fost impus episcopilor și preoților români, catechism, care a provocat reacțiunea energică a clerului superior din cele două principate; că atât Gh. Rakoczy cât și M. Apafi au pus în diplomele de numire a vlădicilor români condiția de a elimina din ceremonialul bisericesc tot ce face abatere dela dogmele calvine (rugăciuni pentru morți, mirul, ceremoniile dela botez, etc.). Apoi *data cu totul nouă* aflată (?!) de d-sa nu e nouă deloc. Ea se găsește în *Brevis historia Valahorum* a lui P. Bod, publicată de un anume *T. Cipariu* în *Archiv pentru istorie și filologie*, p. 655, apoi în lucrarea lui P. Bod, *Erdélyi Foenix* din 1767, p. 44. Data a fost folosită de scriitorul acestor rânduri înainte cu 20 de ani (Revista *Cultura creștină* din 1912, p. 67).

Terminând cu *Introducerea* să vedem cum se prezintă *„Bibliografia"* d-lui Veress. Am văzut că, între altele, opera d-sale trebue să cuprindă „tot ce s'a tipărit *de Români în Ungaria în limba latină și ungară*". Foarte frumos! dar atunci ce caută în ea *tipăriturile ardelenești românești și slavone* începând cu *Catechismul românesc* din 1544 și sfârșind cu *Cântarea* dela Blaj din 1838? Se va răspunde, poate, că autorul s'a răsgândit și a vrut să dea tot ce s'a tipărit de Români ori de străini în Ungaria (și Ardeal) românește. Dar atunci pentru ce nu dă *tot?* Din *Bibliografia* d-sale lipsesc o mulțime de tipărituri românești pe care le putea găsi în *Bibliografia* lui Bianu-Hodoș (asta într'adevăr monumentală!), și lipsește chiar și opera antecesorului său Vasile Pop, *Disertație despre tipografiile românești* din 1838. D-l Veress dă din tipăriturile românești ardelene ce vrea și cum vrea, fără niciun criteriu și fără nicio normă.

Pare că un criteriu a avut totuși: *volumele să fie cât mai mari* (onorarul de autor se plătește după numărul coalelor tipărite?). Numai astfel se explică faptul, că în loc să dea din tipăriturile, cari se ocupă mai mult ori mai puțin și de Români, ediția cea mai bună, fiindcă nu interesează toate, ori ediția întâia indicând anii și locul tipăririi edițiilor următoare, d-sa dă fiecare ediție separat și astfel avem d. p. *Rudimenta Cosmographiae* a lui Honterus, apărute la Brașov în 1541, sub N-rele 20, 21, 25, 26, 27, 28, 33, 34, 37, 45, 52, 55, 58, 63, 65, 67, 78, 85, 94, 105, 108, 113, 117, 122, 131, 134, și 141, *Cronica lui Anonymus* sub N-rele 411, 413, 414, 498, 510, 541, 743 și 1187. Ni se dau apoi toate edi-

țiile colecțiilor de legi ardelene *Approbatae Constitutiones, Compilatae Constitutiones,* ale faimosului *Tripartitum* a lui Verböczy, etc., etc. Un mic manual de istorie „*Hármas kis tükör*" a lui Ștefan Losonczy, care nu are absolut nicio importanță, e dat în *Bibliografia* d-lui Veress de 25 de ori (N-rele 546, 586, 617, 618, 669, 796, 797, 810, 916, 929, 998, 1107, 1221, 1142, 1153, 1154, 1186, 1194, 1233, 1234, 1236, 1295, 1296, 1335 și 1350); un alt manual (Rudimenta Geographiae) care are *opt rânduri* despre principatele române Moldova și Muntenia a dat de 10 ori (N-rele 334, 354, 375, 381, 418, 454, 474, 494, 529 și 551); *Magyar Kronika* a lui Gr. Pethö de opt ori (N-rii 188, 275, 326, 342, 371, 386, 388 și 446). *Chronographia* lui Reichersdorf de nouă ori (N-rele 19, 30, 123, 124, 129, 136, 153, 411 și 510. Exemplele acestea cari ar putea fi sporite, sunt suficiente pentru a arăta felul cum își bate d-l Veress joc de banii unei fundațiuni cu foarte nobile rosturi.

Dar nu numai atât. Ca batjocura să fie mai deplină, d-l Veress dă de 10 ori (N-rele 38, 46, 48, 64, 69, 72, 76, 91, 111 și 113) cartea *Poemata quaedam* a lui *I. Sambucus* fiindcă e *dedicată unui nepot,* G. Bona, al arhiepiscopului catolic maghiar de *origine românească,* Nic. Olahus!

Să-l urmărim însă pe d-l Veress pas cu pas, fiindcă opera d-sale e deosebit de caracteristică nu pentru autor ci pentru inexplicabila mărinimie a acelora cari o editează. La No. 241 dă *Neu und alter Almanach* apărut la 1693 în Brașov fiindcă spune într'un loc că la 19 August 1681 „*war ein grosses Erdbeben in Siebenbürgen* (a fost un mare cutremur de pământ în Transilvania). Ce au aceste 6 cuvinte cu Românii? La No. 274 dă o *Topografie* a Ungariei din 1702 pentrucă în ea sunt amintite și orașele Baia Mare, Oradea și Satu Mare. Pentru aceleași motive e dată de trei ori (N-rele 309, 404 și 534) *Chorographia* iezuitului Gavrilă Szerdahelyi (amintește orașele: Lipova, Baia Mare, Satu Mare, Timișoara și Oradea). La No. 310 dă *cartea grecească* a lui Alexandru Mavrocordat, tipărită la Lipsca în 1722, care nici nu-i ungurească, nici nu-i scrisă de un ungur, nici nu-i tipărită în Ungaria și nici nu vorbește de Unguri. E dată pur și simplu ca să fie dată și ca să fie *Bibliografia* mai voluminoasă.

Asemenea fără nici un rost dă cartea dela No. 469 care e o „*compendiosa descriptio*" a mănăstirilor *Franciscanilor minoriți.*

Faptul că în ea e vorba și de mănăstirile din *Timișoara* și *Oradea* nu justifică prezența ei într'o bibliografie, care vrea să ne arate *„Românii în literatura maghiară și Ungurii în literatura română"*. La No. 545 ne dă o broșură a iezuitului Fridvaldszky despre *Scumpie* (liliac) fiindcă — explică d-l Veress! — e o *buruiană specifică din Țara românească*, atât de specifică, încât la p. 275 îi dă și fotografia! La No. 566, dă absolut fără niciun rost *oda* unui Ștefan Biro dedicată împăratului Josif II. Ce legătură are asta cu Românii? Asemenea fără niciun rost sunt date tipăriturile dela No. 572 (regulele făcute de sinodul din Carloveț la 1776 pentru călugării sârbi), 637 (autorul nu e nici ungur, nici român și nu e apărută nici în Ungaria nici în România), 645, 652, 655, 705, 709, 720, 731 (o carte de rugăciuni tradusă din grecește în ungurește și tipărită de un comerciant, Angyalaky Miklos), 764, 805 (un tratat de mineralogie a lui I. Ehrenreich von Fichtel, care nu-i nici ungur, nici român; și cartea n'a fost tipărită în Ungaria ci la Viena și în ea nu-i vorba nici de Români nici de Unguri), 813, 825 și 826. (O broșură despre planta *Scumpie* și despre folosința ei la pregătirea pielii!), 848, 880 (un catechism tradus de un sârb din grecește în ungurește!), 896 și 897 (Evangheliile și Apostolul precum și unele rugăciuni în cinstea Fecioarei Maria, traduse din grecește în ungurește. D-l Veress explică luarea lor în *Bibliografie* cu faptul că erau *cetite* și de *români!!)*, 905 (descrierea făcută de un neamț a minelor dela Săcărâmb!), etc.

Despre cartea dela No. 922 (De conditione et indole Rusticorum apărută la 1809) autorul însuși spune, că nu are nimic despre Români dar vorbește de iobagii din Ungaria și fiindcă și Românii erau iobagi, ea trebue trecută în *Bibliografia*, care-i urmărește pe Români în literatura ungară și pe Unguri în literatura română! Tipărirea dela No. 1042 e trecută în *Bibliografie* fiindcă autorul vorbește despre *diferitele feluri de vinuri din județul Aradului*. La No. 1052 avem *„Dissertation sur les fèvres bilieuses en général"* o teză de doctorat tipărită la Paris în 1815. D-l Veress îi face loc în opera sa fiindcă autorul, I. Seraphin, a fost născut în București! Din același motiv dă la No. 1053 și traducerea grecească a ei făcută de G. C. Typaldos și apărută tot la Paris.

N'au apoi niciun rost în *Bibliografia* d-lui Veress tipăriturile dela No. 1057, 1066 (descrierea plantelor din Ardeal făcută de medi-

cul I. Chr. Gottlob Baumgarten tipărită la Viena în 1816), 1097,1136 și 1185 (autorii nu sunt unguri și nu sunt tipărite în Ungaria). Tipăritura dela No. 1218 nu are nicio legătură cu Românii iar despre autor, Ivan Ciocarlean, D-l Veress ține să ne asigure, că „cu toată asemănarea ce are numele lui cu cuvântul *ciocârlie*, el nu este român ci *sârb*". Atunci ce nevoie era de ea în Bibliografie? Asemenea ce nevoie era de tipăriturile dela N-rele 1227, 1242, 1282, 1334, 1345, și 1370? La No. 1355, autorul dă o carte a lui Benkö, fără nicio legătură cu Românii, ci fiindcă cuprinde „seria demnitarilor" sași, cari *„nu se prea găsesc aiurea"*.

Cuprinsul lucrărilor din *Bibliografie* e dat fără nicio normă. Astfel d. p. mica broșură de 18 pagini în 8° mic (No. 948) care cuprinde niște *„versuri veselitoare"*, scrise cu prilejul sfințirii de vlădică a lui Samuil Vulcan dela Oradea, în afară de faptul că nu-și avea locul aci — fiindcă nu-i scrisă nici latinește nici ungurește, ci românește — ocupă în cartea d-lui Verss pp. 155, 156 și parte din p. 154 (vol. II), pe când celebra *Istorie a Bisericii Românilor* a lui Petru Maior (No. 1025) abia câteva rânduri. Deosebit de slab e dat cuprinsul cunoscutei *Brevis notitia fundationis Theodori Koriatovits* a lui I. Basilovits apărută în 1799 și 1804 (No. 860), care cuprinde mult material în legătură cu Românii. La altele nu dă nicio indicație asupra cuprinsului deși ar merita cum e cartea dela No. 1011.

Documentele publicate în *Historia critica a lui Katona* (No. 591) nu le indică spunând că locul lor e în *partea a treia* a Bibliografiei; dă însă cuprinsul documentelor referitoare la Români din *„Diplomatorium"*-ul lui C. Wagner (No. 613) și din *Codes diplomaticus* a lui Fejer (No. 1220). Pentru ce nu se procedează la fel cu toate colecțiile de documente?

Sunt apoi o mulțime de lucrări, care trebuiau cuprinse în *Bibliografie* și nu sunt ca d. p. *A. Szeredai, Series antiquorum et recentiorum episcoporum Transilvaniae* apărută la Alba Iulia în 1790 și lucrarea aceluiași *Notitia veteris et novi capituli ecclesiae albensis* apărută tot acolo la 1791 ș. a. și nu înțelegem pentru ce dă *Walachische Sprachlehre für Deutsche* a lui Andreas Clemens din 1823 și nu dă *Deutsch-Wallachische Sprachlehre* a lui Ion Molnar apărută în același an la Sibiu.

Mai mult încă: rezumatul lucrărilor dat de d-sa este de multe

ori greșit. Astfel d. p. sub No. 527 d-l Veress vorbind de *„Evanghelie la toate Dumineci și sărbători, etc."* apărută în Calocea la 1769 scrie: *„Cuprinde evanghelia apostolului Luca* în 25 de stihuri traduse de către părintele Biró". Afirmația e absolut falșă. (D-sa pune „25 de stihuri" în ghilimele pentru a da impresia că e citat din carte, ceea ce e fals!). Cartea cuprinde nu numai evanghelia lui Luca ci pericoapele obișnuite a se ceti în biserică din Evangheliile tuturor Evangheliștilor. Astfel, chiar la p. 2 dă pericopa din Ioan cap. I vers 19, la p. 5 din Mateiu cap. 23 v. 34 și Ioan cap. 21 vers 21 și așa continuă cu toți evangheliștii până la sfârșit. Apoi cartea nu sfârșește cu pag. 76 cum afirmă d-l Veress ci după Evanghelii urmează 3 pagini cu întrebările pe care le pune preotul la botez și cununie. Alt exemplu: la No. 1355 vorbește de *Handbuch der Statistik und Geographie des Grossfürstenthums Siebenbürgen* a lui Benigni apărută la 1837 în Sibiu. Rezumatul dat de d-l Veress este absolut defectuos. După acest rezumat, Benigni vorbește despre Români numai la pp. 11—12, 193—196, 212—216 și partea II pp. 175—187. Ori, realitatea este cu totul alta. Beningni vorbește de Români în P. I. și la pp. 16 și 17 (în cap. Verschiedenheit der Bewohner nach der Religion), 23 (Griechisch-katholische Geistlichkeit) și 24—25 (Griechisch nich unirte Geistlichkeit), p. 28 și 31 (despre școlile unite și ortodoxe), p. 82 (despre măsurile din Principate); în Partea II la p. 50—51 (despre drepturile bisericii ortodoxe), 67—68 (drepturile preoțimei ortodoxe), 155—159 (despre regimentele grănițerești), 225—226 (Școlile din Blaj), 230—31 (învățământul în biserica ortodoxă), 245—47 (Despre caracterul poporului românesc), 258 (Viața privată a Românilor), etc., etc.

Din aceste două exemple, cetitorii văd cât de puțin temeiu se poate pune pe *„rezumatele"* date de *Bibliografia* d-lui Veress.

Nu numai în *Introducerea* ci și în cuprinsul lucrării, autorul nu scapă niciun prilej pentru a scoate în evidență *ignoranța științei* istorice românești. Astfel d. p. vorbind (vol. II p. 77) de cunoscutul *Supplex Libellus Valahorum* din 1791, scrie „Această suplică are o literatură întreagă, *dar cu toate acestea a rămas nebăgat în seamă că ea a fost scrisă și compilată de un Român, de Iosif Mehesi de Mehes secretar aulic al Cancelariei ardelene din Viena"*. Ce bătaie de joc! Românii au știut totdeauna și au spus-o totdeauna că autorul lui *Supplex Sibellus* a fost Josef Mehesi. Astfel Șincai în

Cronica sa la anul *1653* scrie: „Drept aceea bine *a scris răposatul prealuminatul domnul sfetnic de curte, Iosif Mehesi* în *Instanția Românilor cea în anul 1791 dată Impăratului Leopold*". Gheorghe Barițiu în *„Părți alese din Istoria Transilvaniei* I Sibiu 1889 p. 543, scrie *„Suplica poporului român a ieșit din peana lui Meheșiu, fiu al fostului odinioară protopop la Cluj*". Același lucru îl spune d-l Iorga în Istoria literaturii secolul al XVIII-lea ed. I. București 1901 vol. II p. 206, iar scriitorul acestor rânduri o spune și el în *„Luptele politice ale Românilor ardeleni din anii 1790—92"* (Buc. 1923 ed. Academiei române) p. 21 *„autorul acestei petiții a fost Iosif Meheși*". Cum vedem și Românii „bagă în seamă" câte ceva!

Asemenea la No. 416, vorbind de *Syntagma Juris Ungariae*, după ce-i indică cuprinsul, d-l Veress scrie: *„Semnalăm aceste capitole, scoase din Pravila adăogită a Ardealului, pentru adeverirea faptului că între locuitorii români și de alte neamuri din Ardeal nu era nicio deosebire în fața legii țării*". Românii știu însă lucrurile cu totul altfel. Ei știu că chiar în *Pravila* Ardealului stă scris negru pe alb că *az olah nemzet* (națiа valahă) e numai tolerată în țară *„propter bonum publicum"* (Approbatae constitutiones Partea I, titlul 8 art. 1). S'a spus același lucru despre națiа maghiară ori săsească? Când? Unde? *Pravila* Ardealului o cunoaștem și noi și știm ceti și noi, și istoria Ardealului am trăit-o noi! Ce au fost luptele noastre dacă nu *lupte pentru egalitatea înaintea „Pravilei"?* Alceva n'a cerut nici mucenicul Inochentie Klein, nici Supplex Libellus Valachorum, nici generația de'a 1848!

Ar mai fi de spus ceva și despre oribilele cacofonii ale d-lui Veress (d. p. la No. 741 „se menționează că călătoria) No. 800 („e ca capra"), sau (No. 880 („a ajuns ca capelan") etc., etc., și despre transcrierile greșite cum e d. p. aceea dela No. 871 („Jetz una carjé szetz plake" e transcris „Iați una *ca să-ți placă* în loc de *„care să-ți* placă", sau „Dakaly *grejest* je sze taca" e transcris „dacă-i *greși* ea să tacă în loc de: dacă-i *greșești* ea să tacă), pentru a ne da seamă de reala valoare a *„lucrului măreț și nobil"* săvârșit de d-l Veress și de felul regretabil cum abuzează d-sa de bunăvoința unei fundații românești compromițându-se nu numai pe sine, ci și pe noi cari o plătim și o „consumăm".

Ar trebui apoi să mai spunem autorului că lucrarea dela No 159 *(Catehismul creștinesc)* nu a fost tipărită la 1642 ci la 1640.

Şi anume tipărirea a început la 25 Iulie al acelui an şi la, 11 Septemvrie era gata (vezi Bunea, *Ierarhia Românilor din Ardeal şi Ungaria*, Blaj 1904, p. 307 şi scrisoarea din 11 Septemvrie 1640 a episcopului calvin Geleji către principele Rakoczy în revista *Uj Magyar Muzeum din 1859*, I. p. 216—218).

In interesul reputaţiei noastre şi în interesul *Fundaţiei Regele Ferdinand* I, ar fi de dorit să se termine cu mărinimia dovedită faţă de d-l Veress. Dacă d-sa are material de vânzare, să se cumpere dar nu cu *ridicata* ci după o *temeinică examinare şi alegere*. Să nu se uite că d-l Veress e înainte de toate negustor care vinde ce poate, cui poate şi cum poate!

Z. Pâclişanu

V. Alecsandri: *Teatru—Comediile.*

Ediţie comentată de Alexandru Iordan

Editura Scrisul Românesc, Craiova, pag. 450, preţul 100 lei.

După proza lui Alecsandri, volum îngrijit de d-l Prof. Al. Marcu, Scrisul Românesc din Craiova ne dă acest prim volum din opera dramatică a creatorului teatrului românesc: Comediile. Prezentul volum e întocmit şi comentat de d-l Al. Iordan. Fiind destinat şcolarilor, el n'are pretenţia de a fi complet, ci reprezentativ, adică de a alege din cele multe, câteva bucăţi, cele mai de seamă şi mai caracteristice. Astfel, din cantonete, se reproduc după „editio princeps" (cea îngrijată de Alecsandri însuşi) Barbu Lăutarul, Herşcu Boccegiul; din vodeviluri: Piatra din casă, Rusaliile, Chiriţa în Iaşi; din comedii: Iorgu dela Sadagura şi Boierii şi Ciocoi. Volumul e foarte bine venit. Ediţiile precedente erau nu numai epuizate, dar şi pline de greşeli. Deşi nu e scutită cu totul de ele, mai ales de cele de tipar, nici cea de faţă, totuşi prin introducerea luminoasă, prin Bibliografia bogată, prin cele 11 scrisori anexe privitoare la dramaturgia lui Alecsandri, precum şi prin cele 1140 de note marginale, răsfirate în tot cuprinsul volumului, ea este de un real folos. Nu ne îndoim că acei cărora le e destinată o vor preţui după vrednicie.

Ioan Georgescu

Octavian Prie: *Porcii, Piesă dramatică în 3 acte și 1 tablou. Cluj (Ardealul). p. 125, prețul 50 lei*

Am arătat într'un articol publicat în această revistă condițiile anevoioase în care s'a desvoltat Teatrul Românesc din Ardeal. Eminescu dorea ca Societatea pentru fond de teatru să formeze actori și să îngrijească de un repertoriu bun. Actori ne dau, slavă Domnului, eminenții profesori ai conservatoarelor noastre. Mai greu de întocmit repertoriul bun. In deosebi cel original. De aceea trebue să semnalăm apariția prezentei piese dramatice, incontestabil cea mai izbutită ce ne-a dat autorul, cunoscut prin piesa poporală „O viișoară" și prin cea istorică „Jertfe". Se pare că precedentele două piese au fost numai o pregătire pentru cea de față, caracterizată prin dramatismul ei puternic. — Cine sunt porcii? Sunt negustorii armeni: Patrubani, Gâfu și Butuc cari, în calitate de agenți ai unei societăți comerciale, conrup un sat românesc cu moravuri patriarhale, în actul I; îl sărăcesc și secătuesc cu totul, împingându-l în prăpastia desnădejdii și a revoluției în actul II și pe urmă în războiu, actul III. Numiții negustori, cași vătaful lor Oțăt sunt adepții concepției materialiste-ateiste. Armele lor sunt beția și luxul; cea dintâi pentru bărbați, a doua pentru femei. Singurul, care se împotrivește cu toată energia, dela început până la sfârșit, susținând această luptă neegală, numai cu cuvântul și cu pilda vieții sale, este păr. Smădu. După 50 de ani de lupte neîncetate, el, reprezentantul bunătății evanghelice are satisfacția de a-și vedea dușmanii umiliți, căutând și aflând sprijin la dânsul dinaintea ostașilor reîntorși din tranșee cu gândul de a-și răsbuna asupra cămătarilor și profanatorilor familiilor lor.

Conflictul între cele două lumi nu e numai de caracter, ci și de ideologie. Acest conflict e bine urzit și destoinic condus până la desnodământul final, ținându-te sub continuă presiune de curiozitate. Ca într'o clădire măiastră, nimic inutil, nimic de prisos. De aceea o semnalăm cu căldură.

Ioan Georgescu

Ion Pillat: „*Carnetul Verde*", Versuri
(Cartea Românească)

D-l Ion Pilat parcurge în scrisul românesc, un traiect ondulat ale cărui inele dă reflexe artistice, nu arare ori, de o artistică variațiune.

Debutând în mantia „*Visărilor păgâne*" (1912) și a „*Eternităților de o clipă*" (1914), d-l Ion Pillat a adus în poezia românească, împreună cu Ion Minulescu, între alții, și după Iuliu Săvescu și Ștefan Petică, aroma inspirației franceze a simbolismului și a „poeziei noua" în genere. Primele sale volume au năzuit în literatura noastră să colaboreze la literaturizarea acelui spirit fuiant și mutilat în elementele esențiale ale înțelegerii, prin prezentarea „cuvintelor în libertate" cum a spus odată un critic francez. D-l Ion Pillat a arătat însă dela început o anumită energie și un contur franc în sculptarea peisajiilor sufletești care înnotau totuși în cadrul formulelor simboliste.

Incetul cu încetul, autorul nostru abandonează unele elemente din formula de debut, simplificând-o și căutând să pătrundă adânc în atmosfera bucolică a mediului românesc a cărui primitivitate a început să-l oglindească cu o fină și delicată putere creatoare înzestrată cu adânci rezonanțe intimiste. (*„Pe Argeș în sus"* 1923). Pe aceeași cale continuă în poeziile publicate în diferite reviste și în volumele: *„Biserica de altă dată"* (1926) și *„Satul meu"* (1926).

Vechea concepție însă care a prezidat la nașterea poeziei nouă în Apus și anume, că vorbirea nu e un mijloc de exprimare a gândirii, ci, dimpotrivă un impediment care oprește comunicarea licăririlor interne ale gândirii, cea mai perfectă exprimare verbală, arată susținătorii acestui fel de poezie, ne fiind în realitate decât un mijloc imperfect, spre a înfățișa numai unbrele fără relief ale gândurilor ce ard în hăul fără fund al ființei noastre sufletești, — începe după un timp să-și reia stăpânirea asupra autorului nostru, care se reîntoarce și acceptă din nou corectivul poeziei nouă pentru impedimentul exprimării verbale obișnuite. Acest corectiv consistă, după cum s'a spus, din prezentarea cuvintelor în libertate fără înlănțuire sintactică ca să se dea iluzia gândirii imediate, netrecute prin filtrul artificial al organizării logice. D-l Ion Pillat nu merge însă până la înfățișările cuvintelor în serii lexicografice minus ordinea alfabetică, ci rămâne în cadrul sintaxei ortodoxe,

prezentând numai propoziţiuni în libertate, care să ne pună, aşa zicând, în contact direct cu tehnica intimă a gândirii noastre pe care, poetul îşi propune numai s'o sonorizeze în material extern alogic şi anorganic. Traducerea operei lui St. J. Perse *„Anabasis"* pe care d-l Ion Pillat o prezintă ca o culme a poeziei franceze contimporane, este un indiciu net al reîntoarcerii la punctul său de plecare. Această operă este o enigmă înnecată în mister pe care cetind-o, înţelegi că nu se înţelege nimic, deşi conţine frumuseţi de detaliu despre care autorul are probabil tocmai părerea contrarie, căci va spune, fără îndoială, că acele frumuseţi găsite de noi reprezintă tocmai punctele în care n'a fost în stare să ucidă forma banală a vorbirii, ce este prin definiţie, vrăşmaşe poeziei.

D-l Ion Pillat, revenind la punctul său de vedere iniţial, n'a ajuns însă, din fericire, la extremităţile lui; a păstrat o anumită conturare plină de relief a sentimentelor, o artistică vigoare în desen, adăugându-i atmosfera bucolică a mediului oriental în genere dela noi şi astfel a realizat o poezie, în care simţim la fiecare pas valoarea, dar ea e troenită parcă în ninsoarea fuiantă cu care caută să acopere reliefurile, considerate artificiale, ale exprimării obişnuite.

In volumul de care ne ocupăm astăzi, găsim o poezie în care avem chiar mărturia netă a tehnicii şi chiar formularea idealului ce trebue urmărit într'o adevărată poezie „nouă" şi pe care autorul, după ondulaţiile evoluţiei sale poetice, îl socoteşte astăzi iarăşi singura ţintă, spre care tinde aproape întregul său volum.

Elegii pentru mine

Amurgul cade. Toamna şi ornicul se 'ntoarce.
Viaţa îşi răstoarnă nisipul vremii. Totul
se 'ntunecă, se 'nchide. Da, adă lampa. Prinde
de geana umbrei ochiul luminei. Dă privirii
Ce-mi scapă, alte care să-mi tremure pe suflet
Cum tremură o rază de soare în aleea
De ulmi primăvăratici pe piatra ce aşteaptă
In umbră, clipa alba.

Ia-mi cartea. Ia-mi ierbarul

De buchii moarte. Masca tiparului mi-o smulge
Sub care îmi tânjeşte, ca un obraz, fiinţa

Curată a simțirii. Abecedarul rupe-l.
Văratec cum e cerul cu zodii neînțelese,
Ce-aduc de sus norocul sau prăvălesc năpasta.
Pe pagină să crească neîncepute semne.
Abecedarul uită-l, l-a împietrit cetitul.
Vreau proaspăt, viu, cuvântul, și gol, așa cum sare
Din spuma mării sprinten băiatul cu sirena
Pe brațe. Sperioasă, o clipă mai păstrează
Minunea unei nașteri străină de dorința
Ce-o chiamă. Pe nisipuri se sbate un delfin.
Și un băiat își pleacă urechea pe scoică
Să mai audă 'n suflet puțin. Atât rămâne.
In suflet, mai departe — în zarea lui, acolo
Privesc din umbră jocul cuvântului. Vocala
O văd și văd consoane așa cum prinzi cu spaimă.
Copil fiind, în codri, împerechierea stranie
A unor zei de care n'ai bănuit nimica.
...Acolo văd cuvântul, nu umbra lui: conturul
Acela de cerneală, ci miezul tainei însuși:
Un arc întins de sunet să săgeteze fuga
Ce-și profilează forma pe stâncle simțirii,
Un pas, un sbor, un dor, un vas cu amintire.
O urmă... Nu. Mai bine o dantatoare albă,
Marame lungi țesute cu socoteli subțiri.
Ca să răsară goală și iar să se 'nvelească.
O statue în umbre, în melodia vie
Ce-o poartă 'n mine.
Vino cu lampa 'n mână. Prinde
De geana umbre ochiul luminii. Dă-mi privirea.
Nici un cuvânt. Dă-mi sufletul. Atât rămâne.

Acest ideal artistic al reîncorporării sufletului îl urmărește omenirea de mii de ani și anume tocmai de atunci de când a început să vorbească și apoi să scrie, adică să reprezintă prin semne vorbirea sa. Noutatea „nouei poezii" consistă însă din urmărirea acestui ideal, fără abecedar cu „neîncepute semne" și cu „cuvinte goale".

E inutil să mai încercăm o discuție pe această temă; e fără

sens a mai căuta să dovedești că *numai* grație materialului cotidian al vorbirii poți exprima ineditul sufletesc, că numai atunci ia naștere poezia ca o *creație* de care să se înfioare sufletul cel cotidian, căci altfel, fenomenul nu mai e ocreație, ci o comunicare inefabilului prin mijloace neînțelese, de care se poate descărca un ins, dar cu care nu se mai poate nimeni încărca.

Această poezie nouă se desfășoară însă cam de o jumătate de veac pe două căi: prezentarea cuvintelor că niște note pe un a inefabilului prin mijloace neînțelese, de care se poate descărca un le poți lega între ele.

D-l Ion Pillat care, fără îndoială, nu e din numărul acelora care își ascund absența talentului în formula aceasta, are în realitate o foarte adâncă și adevărată însușire poetică pe care a început din nou să o îmbrobodească în tehnica faimosului „inexprimabil", deși în acest volum găsim și tehnica cealaltă a autenticului poet unde întâlnim, spre pildă:

De-acum lasă-mă să sui la munte.
Păstor de zile grele și de gânduri,
Să mă opresc la stâna părăsită,
Să-mi număr turma grijelor în tihnă,
Să sun domol din fluier să-mi adoarmă
Durerea, o mioară la picioare.
Să-mi pun urechea la pământ s 'audă
Surd inima pământului cum bate,
Și ochii să-i ridic pe culmi să vadă
Intâia stea crescând mereu lumina
Ce tremură aprinsă la icoană
De sticlă și de taină a tăriei.
(Elegie în pădure).

sau:

In drumul vremii, gârbovite stau sălciile de se 'nchină
La piatra crucilor săpată pe la fântâni cu cer rotund.
(Seara pascală)

sau:

Iar noi înmărmuriți priveam apusul,
Albastrul sfânt al cerului adânc.
Se liniștise totul. Era pace.

Din pleoapa zării luneca pe ape
O lacrimă de-argint, întâia stea.

In schimb din miriștea acelui inefabil atât de profund neînțeles, dar prezentat ca o esență poetică dintre cele mai rare. citățm:

Am făcut noi tot drumul acela pentru
Naștere sau Moarte? S'a întâmplat o Naștere, de sigur
Am avut mărturie și nu e îndoială. Am văzut naștere și moarte.
Dar socoteam că erau deosebite; această Naștere a fost
Grea și amară agonie pentru noi, ca Moartea, moartea noastră.
Ne-am întors în țările noastre, aceste Impărății,
Dar de-acum fără liniște aici, în vechea rânduială.
Cu un popor străin, îndrăgindu-și zeii.
Aș fi bucuros de altă moarte.

(Drumul Magilor).

Iată de ce d-l Ion Pillat, în ultima fază a evoluției sale poetice, rămâne o figură neștearsă a scrisului românesc, dar tocmai pentru poeziile la care poate d-sa ține mai puțin.

I. E. Torouțiu: *Studii și documente literare, Junimea, 3 vol.*

Institutul de arte grafice „Bucovina"

Această serie de studii și documente literare, o adevărată arhivă în care sunt trecute cu religiozitate, toate mărturiile sbuciumului pământesc sau ale gândirii ce n'a fost sortită publicării a tutulor acelora care au făcut strălucitoare popasuri în literatura sau cultura românească, reprezintă o operă de crâncenă migală și de reale sacrificii materiale pentru un scop a cărui utilitate în domeniul istoriei literare a întrecut așteptările.

Autorul a strâns în aceste trei volume — și seria este în continuare — corespondență și diferite acte dela scriitorii noștri care s'au manifestat în legătură cu cercul „Junimea". Toată această publicație are un conținut inedit și cu deosebire interesant, chiar pentru aceea care îl vor ceti și în afară de preocupările și cercetările de istorie literară și culturală a vremii. Corespondența unui scriitor sau a unui om de cultură în genere prezintă întot-

deauna un interes: mulțumește o curiozitate psihologică sau luminează un aspect din mișcarea culturală a vremii.

Nu vorbim, firește, de curiozitatea profană amatoare de elementul scandalos sau franc pământesc din viața semenilor noștri. Nu pentru a hrăni o asemenea cerință, de data aceasta numai pământească, au apărut volumele d-lui Torouțiu. Chiar și fără contribuția autorului nostru, o asemenea aviditate va fi întotdeauna îndestulată prin alte mijloace.

De asemeni, nu ne închipuim că amănuntele vieții unui autor ar constitui un conținut care să aibă puterea de a explica valoarea sau lipsa de valoare a unei opere.

Noi credem însă altceva și anume că întotdeauna o corespondență a unui scriitor, având darul să desvelească structura sufletească intimă, de dincoace sau dincolo de tehnica artistică prin care și-a transfigurat viața sufletească, va face să răsară tocmai deosebirea între sufletul omului, ca artist, și același suflet, ca ins, în imensul fagure social al mediului său. In afară de aceasta, sau tocmai din cauza aceasta, vom înțelege că cele două manifestări nu se pot confunda niciodată și nici nu trebue considerate laolaltă. Una nu poate explica pe cealaltă: nici omul, opera; nici opera, pe om. In schimb, înfățișarea omului din corespondența sa, nemenită de el publicării, va scoate la iveală natura experienței sale umane și astfel vom putea surprinde ceva din distanța aceasta dintre ins și artist. E vorba, cu alte cuvinte, de posibilitatea întocmirii unei *biografii a operei* unui scriitor, din care să rezulte puterea transfigurării sale.

Pe de altă parte, când e vorba numai de un om de cultură, nu de un artist, corespondența ne poate face să urmărim și mai departe activitatea sa, cunoscând și elementele ce se găsesc dincolo sau dincoace de punctul activității sale vizibile.

E dela sine înțeles însă că acea corespondență sau acele acte care ne-ar indica locul unde își spăla rufele cutare poet sau cum, când și cât mânca cutare om de știință sau de stat nu vor duce la rezultatele despre care vorbeam. D-l Torouțiu a înțeles acest adevăr și, cu toată imensitatea materialului prezentat, a știut să-l selecționeze și să evite orice vină de împietate. In plus, prin clasificarea lui a răuşit să publice până acum o bună parte a istoriei „Junimii" degajată din aluziile răslețe ale scrisorilor și aceasta

este încă o latură a utilității speciale, cu care se prezintă lucrarea d-lui Torouțiu care întovărășește fiecare scrisoare cu toate notele necesare unei înțelegeri totale și sistematice a aluatului poetic și cultural în genere, care se plămădea în cercul „Junimii". E destul să arătăm că publicația conține între altele toată corespondența primită de Iacob Negruzzi, conducătorul efectiv al „Convorbirilor Literare" dela colaboratorii junimiști ai revistei între 1867 și 1915 (vol. I) și între aceștia, e destul să amintim pe Titu Maiorescu, M. Eminescu și I. Slavici, alături de atâția alții.

In afară de I. Negruzzi, avem și alți destinatori, între aceștia subliniem corespondența între N. Gane și Mite Kremnitz; Vasile Conta către P. Goroveiu. Titu Maiorescu către N. Gane; I. Urban Jarnik către I. Slavici și altele.

Notăm că toată această publicație ce va rămâne un monument de veritabilă istorie literară și care va furniza izvoare pentru multe lucrări de aci înainte, e întovărășită, în fiecare volum, de un indice alfabetic, permițând o mânuire facilă a acestor izvoare situate just prin notele explicative amintite.

Intr'un cuvânt, lucrarea d-lui Torouțiu merită laudele și atențiunea tuturor iubitorilor de literatură și asupra acestei lucrări vom reveni altă dată cu o analiză circumstanțiată.

Scarlat Struțeanu

„Casa țărănească și Casa boierească" *de Jänecke, traducere de S. Bruckner*

Editura Casei Școalelor, 1932

Eram obișnuiți ca publicațiile editate de Casa Școalelor să fie cel puțin citețe, dacă nu totdeauna și interesante. Ultima dintre lucrările ce s'au bucurat de marea favoare a editurii oficiale nu mai prezintă nici acest avataj. E traducerea publicației alcătuită sub ocupație de ofițerul Inginer Jänecke. Din inițiativa d-lui N. Iorga, după cum ne arată prefața, traducerea a fost încredințată d-rei Bruckner. Interesant ar fi să aflăm motivele care l-au hotărît pe d-l Iorga, ca, în loc de a sprijini editura vreunei opere originale, să recomande această lucrare ce prezintă așa de puțină originalitate, fiind o compilare a unui trecător ofițer german sub ocupație. Cartea nu are alt merit decât de a fi reunit un material fotografic vechiu, la care n'a

adaus decât puține vederi noui și numeroase planuri, ca singura parte interesantă. Dar tocmai aceste schițe și releveuri lipsind din traducerea românească, înlătură orice pricepere a traducerii, care se referă la ele, fără a le reda. Nici acest păcat nu este singurul care face ca traducerea să nu poată fi utilizată fără constanta confruntare a originalului. Și așa fiind, ne întrebăm de ce s'a mai făcut această traducere rea și nu s'a reprodus de-a-dreptul cartea, dacă ea e epuizată, cum ar reieși din prefață.

Dovezile greșelilor de traducere sunt mult prea numeroase pentru a mai fi înșirate. Ne vom mulțumi a reda numai câteva probe de falsificări ale originalului prin traduceri rău înțelese.

Comparați următorul pasagiu al originalului cu traducerea românească:

Jänecke, pag. 2.

„Aber ausser diesen Werken einer hohen Kunst hat es auch in Rumänien immer eine Hauskunst gegeben, die von fremden Ländern und Stilarten nichts wusste und unbekümmert um die Bauten der Priester und Fürsten in der Stille der Bauerndörfer aus eigener Erfindungskraft schöpfte".

Bruckner, pag. 9.

„Dar în afară de aceste opere de înaltă valoare artistică, se află în România întotdeauna o artă casnică, care fără a ști de existența țărilor și a stilurilor străine își răscolea propria forță inventivă și astfel în liniștea satelor (țărănești) *întocmea* clădirile preoților și ale voievozilor".

Pe când autorul german arată, cu dreptate, că arta țărănească „se inspira din propria ei putere creatoare, nepreocupându-se (unbekümmert) de clădirile preoților și ale Voievozilor, traducătoarea pretinde, dimpotrivă că arta populară „întocmia" acele clădiri!

Capitolul următor „Casa țărănească" (p. 11) începe: „dela aceste bordee", fără ca înainte să fi fost vorba de bordee, deoarece traducătoarea a suprimat întreg pasagiul referit la bordee din capitolul precedent din lucrarea germană.

Aceeași greșeală se repetă la capitolul „Casa țărănească" (p. 15), în care începutul: „după cum ne arată tablourile" numai are niciun sens, căci în original se precizează: „După cum reiese din comparația ilustrațiilor 3 și 4", cari nefiind reproduse în traducere,

fac pasagiul român cu totul ininteligibil. De altfel „ilustrație" — Abbildung — nu e „tablou"!

Ce vreți să înțeleagă cetitorul, care nu are alături originalul german, din următoarea afirmare dela p. 82: „Curiozitatea cea mai izbitoare din Curtișoara constă în clădirea unui (Abortturn)"? Ce o fi „Abortturnul", ce revine sub forma aceasta, cu majusculă în cursul frazei (pag. 83), o să se întrebe, cu drept cuvânt, nedumeritul cititor.

Alt exemplu al unui pasagiu de neînțeles, din cauza greșitei traduceri.

Bruckner, pag. 88.

„D-l Tigara (sic) insistând asupra exteriorului acestor cule, arată că astăzi sunt construite pentru a satisface necesitățile actuale".

Jänecke, pag. 72.

Schon Tzigara hat auf das Äusserliche einer solchen Nachahmung hingewiesen, bei welcher zudem der alten Baugattung, wenn sie bequem bewohnbar sein soll, Zwang angetan werden muss.

Nu asupra „exteriorului" culelor, ci asupra inutilității imitațiilor culelor am insistat eu, arătând că pentru a putea fi comode de locuit în zilele de azi, vechiul lor fel de construcție trebue cu totul modificat.

Pentru a fi citibilă și utilizabilă traducerea ar trebui complet revăzută și corectată.

In asemenea împrejurări, nu e păcat de banii risipiți cu asemenea lucrări?

Să fie oare destul ca d-l prof. Iorga să patroneze și să recomande asemenea întreprinderi de căpătuială, pentru ca Administrația Casei Școalelor să editeze, fără alt control, lucrări ce-i compromit buna reputație?

Retragerea din circulație a broșurii ar fi pentru Casa Școalelor singurul mijloc de a atenua greșeala de a fi editat o traducere atât de falsă și într'un jargon așa de compromițător.

Iar d-l prof. Iorga ar trebui constrâns să onoreze spezele ocazionate de recomandarea sa.

A. T.-S.

CONVORBIRI LITERARE

DIRECTOR AL. TZIGARA-SAMURCAŞ

Redacţia şi administraţia

Str. Wilson, 1. — Bucureşti, I

Biblioteca profesorilor * Liceul „Coriolan Brediceanu" * LUGOJ 1919

Anul al 66-lea

MARTIE 1933

BUCUREŞTI

Atelierele grafice SOCEC & Co., S. A.

STRĂIN IN ANGLIA

Ajuns la Maidenhead, m'am dat jos din tren. Ca să fiu mai liber, am lăsat bagajul la gară, în schimbul unui ticket, având însă grija să-mi scot mai întâi celei trei dicţionare, pe care le aveam înăuntru: englez-român, român-francez şi al treilea francez-englez. Am socotit că nu era rău să fiu înarmat pentru orice eventualitate! Cu aceste comori în buzunar, pornii spre oraş.

Maidenhead e una din localităţile cele mai încântătoare din apropierea Londrei şi mi-a fost recomandat de prietenul meu William. Te farmecă nu atât prin măreţia lui — pentrucă e un orăşel de provincie — cât prin splendidele sale vile şi parcuri şi vestitele sporturi pe apă, în cursul limpede şi domol al râului Tamisa. Nicăiri nu se poate concepe lumea în culorî mai trandafirii ca la Maidenhead! E un adevărat colţ de raiu!

M'am plimbat pe străzile lui frumoase, oprindu-mă pe la răspântii, ca să nu-mi pierd orientarea, sau pe la vitrine, ca să mai treacă vremea. Era aproape de amiază. N'aveam nicio grabă şi nic un ţel precis. Ideile mele de viitor erau cât se poate de romantice şi vagi. Venisem în Anglia să continui studiile la vreo universitate engleză — Oxfordul mă ispitia în deosebi — dar, din nefericire, mijloacele lipseau. Şi în această situaţie mi-am zis: fiind vacanţă, ar trebui să profit de cele trei luni de vară, în sensul de a munci şi a câştiga ceva bani. La alte fonduri din ţară nu mă puteam aştepta. Iată-mă, deci, debarcat la Maidenhead — în căutare de plasament. Până una, alta, mă plimbam pe străzi, fiind atent la tot ce se petrecea în jurul meu. Deşi mic, Maidenhead era foarte animat şi avea un aspect sărbătoresc. Străzile erau pline de tinerî blonzi, în capul gol, de fete cu părul auriu şi bluze de sport, colorate, de domni proaspăt bărbieriţi, în pantaloni albi şi cu

nelipsita pipă în colțul gurii, de doamne în pantofi de tennis și cu rachete în mână, în fine, fel de fel de lume, ce dădea viață și colorit acestui orășel simpatic.

Am mers înainte până am ajuns la podul cel mare de pe Tamisa, pe care-l văzusem din tren. Aci m'am oprit. Rezemându-mă de parapet, privii la spectacolul din fața mea: de o parte a râului, vile grațioase, inundate de verdeață și mușcate roșii; grădini superbe cu terenuri de tennis, bile și fel de fel de sporturi; alei, presărate cu nisip și prundiș, întesate de public. De cealaltă parte, coame de dealuri împădurite își desenau liniile suple și sânurile întunecoase pe luciul cristalin al Tamisei. Bărci lungi, ușurele, sau vase albe, svelte, dansau grațios în leagăn de valuri, ca penele de pasăre în jocul vântului. Spre orizont, cerul era pătat de nori alburii și pașnici. Contemplai câtăva vreme filmul din fața mea, până când un sgomot neobișnuit mă făcu atent. Era un nou tren, ce venia spre Maidenhead. Sosirea lui îmi săgetă sufletul ca un vârf de ac. Mi-aduse aminte că și eu eram călător ca el și că n'am ajuns la destinația mea. Ce destinație?!...

Fără a aștepta un răspuns — nici n'aveam de unde-l primi — mă uitai în lungul șoselei late și asfaltate, ce-și urmărea cursul în inima câmpiilor. Parcă mă chema... Desprinzându-mă din loc, cu o privire de regret spre fericiții de pe malurile Tamisei, apucai pe jos, pe calea larg deschisă, ca să-mi caut norocul cine știe unde! și să-l găsesc cine știe când? Era prima oară în viață când mă hazardam în necunoscut. Fără bani, fără tovarăș, într'o țară străină, a cărei limbă și popor erau pentru mine un mister. Aveam însă curaj! Am mers, cale de un ceas pe marginea șoselei naționale, trecând pe lângă căsuțe și vile singuratice; pe lângă dumbrăvi, parcelate pentru pășunatul vitelor și oilor; lanuri de grâne și câmpuri de sfeclă și cartofi; ferme cu livezi și minunate crescătorii de pasări; crânguri și boschete de copaci, în care se ascundeau iepuri de casă; păduri din care se auzia cârâit de fasani și uruit de porumbei sălbatici; desișuri de rododendroni înfloriți și căi întunecoase de ferigă. In cele din urmă, obosit de mers, mă oprii pe marginea drumului și mă așezai jos pe iarbă, tocmai în fața unei ferme. Odihnindu-mi membrele trudite, mă gândeam: „ce-ar fi să-mi încerc norocul la ferma de peste drum?

Poate c'aşi găsi ceva de lucru şi m'ar putea angaja pentru vară... Dar cum să mă'nţeleg cu ei? A! o idee! Să compun o scrisoare, în care să spun cine sunt şi ce vreau". Zis şi făcut. Mi-am scos dicţionarele şi am început. Prima propoziţiune era următoarea: „Sunt un student român". Căutai repede la începutul dicţionarului conjugarea verbului „a fi". To be or not to be! Bietul Shakespeare! Datorită filosofiei lui, am descoperit că trebuia să zic: „I am", ca să mă'nţeleagă Englezii că: „eu sunt!"... Restul a urmat destul de uşor cu ajutorul dicţionarelor, mai ales al celui francez-englez. Aşa a fost cam întotdeauna: tot prin Francezi ne-am făcut noi cunoscuţi Englezilor!... Propoziţiunile următoare fură făurite cam în aceşti termeni: „Sunt sărac şi vreau a lucra. Daţi lucru, câştig pâine. Muncesc grădină, fermă...". Terminând, le trecui curat pe o altă bucată de hârtie, o păturii şi o pusei în buzunar. Cât m'am odihnit, cam vreo jumătate de ceas, tot mereu mă gândeam: să mă duc, să nu mă duc! După ce m'am sculat de jos spre a lua o hotărîre definitivă, mă îndreptai spre intrare; dar, în loc să mă opresc, am trecut înainte. Curajul mă părăsise. Ca să nu par laş, mi-am inventat o justificare „o să mai găsesc eu şi altele! Nu e numaidecât nevoie să mă opresc la aceasta!". Cu conştiinţa de învins, îmi continuai drumul. In adevăr, n'am mers prea departe, când o a doua ocazie se ivi. Era un castel, străjuit de două porţi mari de lemn şi ziduri de piatră. Clădirile principale se ridicau în mijlocul unui parc mens, încunjurat într'o parte de păduri, iar în alta, de case ceva mai mici, strânse în jurul unui patrulater, de unde se auzea muget de vaci şi viţei. Era probabil ferma curţii, mai ales că peste drum se întindeau livezi de cireşi şi şiruri întregi de sere. Mă apropiam de porţi. Sub o cunună de iederă se pitula căsuţa portarului, cu flori atârnate în ghivece la ferestre. Cu cât înaintam mai mult, cu atât inima-mi svâcnia mai puternic şi curajul mă părăsea. M'a şi părăsit cu totul, când, în loc să trag de mânerul clopotului dela intrare, eu am trecut înainte, învins pentru a doua oară!... Nici n'am mai încercat să-mi mai justific slăbiciunea. La ce bun! Mi-era necaz pe mine însumi. Mă judecam singur, cu aceeaşi asprime cu care aşi fi judecat pe altul. La starea mea sufletească se adăuga şi faptul că începeam să mă simt obosit

— făcusem aproape două ceasuri de mers — şi pe deasupra, flămând. Trecuse de mult ora două şi eu nu luasem în ziua aceea decât dejunul de dimineaţă, breakfast-ul. Cu mici popasuri, din ce în ce mai dese — începuse să mă doară picioarele chiar de-a-binelea — am ajuns la o răscruce de căi, unde din drumul meu, ce o ţinea pe coama dealului se desfăcea un al doilea care scobora spre stânga. M'am oprit să văd pe unde trebuia s'apuc. Părându-mi-se că aud sgomot în vale — un şuerat de tren şi voci omeneşti — apucai într'acolo. Curând, din pieptul dealului zării satul Bourne-End şi gara dela marginea de apus. Intrai în primul sat englez!... Căsuţe mici, drăguţă, cu iederă pe pereţi, şi muşcate roşii la ferestre, grădiniţe minuscule cu flori, se înşirau cochete de-a-lungul străzii, proaspăt gudronate. Clădirile aveau aproape toate acelaşi aspect, dimensiuni, arhitectură, aceleaşi gărduleţe frumos vopsite sau garduri vii, tunse cu îngrijire. Nicio curte care să-ţi aducă aminte de cea românească, cu pasări, animale şi mai ales faimoşii noştri câini, cari te obligă, cum îi vezi, să te uiţi la bolovani, dacă prevederea nu te-a înarmat cu vreun ciomag. Puţinii câini, pe care i-am văzut, erau de rasă; mă priveau prieteneşte şi tăcuţi ca şi stăpânii lor. Mă'ndoesc dacă mai ştiu să latre; despre dat la om, nici vorbă! Din cauza aceasta, un sat englez pare chiar fără vieaţă. Până şi copiii, cari erau pe drum nu făceau prea mare gălăgie. Se jucau cu biciclete, cu coarde şi cercuri. In treacăt am auzit sunetul unui pian. Venea dela şcoală: copiii cântau în cor, iar profesorul îi acompania la piano. Ii puteam vedea prin ferestrele larg deschise, ale unei clădiri mari de cărămidă roşie. M'aşi fi oprit mai mult să-i ascult, dar tocmai atunci un grup de tineri se ivi după colţul unei străzi şi se îndreptă spre mine. Le-am dat „Bon-Jour", ducând mâna la pălărie; ei, deşi mi-au răspuns, se uitau oarecum miraţi. Eram străin şi la port şi la chip. Aveam o pălărie neagăr cu borul mare şi haine negre, ceea ce de sigur i-ar fi frapat chiar dacă n'aşi fi zis nimic. Englezul nu poartă asemenea pălării, nici haine negre, decât numai la ceremonii; şi atunci îmbracă fracul sau smokingul.

Cu ideea npelăcută că lumea se uita înapoi, am iuţit pasul până am ajuns în dreptul unei biserici. Aci, observând că uşile sunt deschise, am intrat înăuntru să văd cum se pre-

zintă o biserică de sat şi în acelaşi timp să mă odihnesc puţin. Un interior extrem de simplu, cu bănci frumos lucrate şi lustruite, de-o curăţenie şi ordine impresionantă. Spre răsărit altarul deschis prezenta sfânta masă, cu o cruce mare şi două vase cu flori mari, albe. In faţă două rânduri de bănci pentru corişti, iar în stânga orga cu ţevile sale poleite în bronz. In incinta bisericii se afla un iconostas de lemn, pe care se găsea biblia şi amvonul pentru predică. Am stat vreun sfert de ceas. Atmosfera de reculegere mi-a refăcut forţele şi spiritul. Când să ies, observ pe o masă o condică groasă, în care erau trecute sute de nume, în dreptul cărora se găseau diferite sume de bani. Mă uit pe copertă, scria: „missions". Era un registru cu colectele ce se strângeau pentru misiunile creştine printre păgâni. Am scos şi eu o piesă de argint, am pus-o într'o cutie, mi-am semnat numele şi am ieşit.

Satul Bourne-End este destul de mic. Incă două-trei străzi laterale, un centru cu câteva prăvălii, un han, un garaj cu rezervor de benzină pentru maşini, o gară modestă, şi drumul ieşia iarăşi pe câmp, orizontul se lărgea pe înclinările celor două dealuri, cu ţarcuri de păşune sau ogoare cu grâu; dar, la o distanţă de o jumătate de chilometru se lega cu un nou sat, în capătul căruia se ridica o fabrică de hârtie. „Ce-ar fi să-mi încerc norocul la fabrică?", mi-am zis din nou. Am ieşit din Bourne-End şi-am intrat în Wooburn-Green. Când am ajuns la fabrică, am trecut iarăşi înainte; mai văzusem şi alte coşuri nu prea departe în satul vecin: Wooburn Green. Era o regiune industrială, foarte prosperă. Cum locuitorii erau în marea lor majoritate lucrători în această întreprindere, aveau posibilitatea unei vieţi mai civilizate, fapt ce se observa în aspectul general al satelor. Pe lângă casele modeste curate din Wooburn Green, se puteau vedea şi vile moderne, încunjurate de grădini şi parcuri splendide. Un lucru şi mai neaşteptat; în faţa făbricii din acest sat se găsea şi un hotel, pe a cărui placardă sta scris în litere aurite „The Welcome". In vecinătatea lui se desfăcea o piaţetă cu o biserică impunătoare în mijloc; împrejur şcoala, câteva case mai răsărite, iarăşi un han. Imi continuai drumul până la marginea cealaltă; dar aci se termină şi satul. Odată cu el, în fine, se

sfârşi şi peregrinajul meu. Eram mort de oboseală! Aproape ajunsesem la disperare, când dădui peste o grădinărie. Rezemat de o poartă, sta un bătrân cu favoriţi, — bărbierit numai în dreptul gurii până sub bărbie —, care pufăia liniştit din pipă. Făcând legătura între el şi grădinărie, mi-am închipuit că el trebue să fie grădinarul. Şi atunci iarăşi mă întrebai: „Nu m'ar putea oare angaja în grădinăria lui!?". Inlăturând, cu hotărîre, orice nou motiv de slăbiciune, scosei hârtia cu povestea din buzunar şi mă îndreptai c'un pas ferm spre dânsul. Când am ajuns în faţa lui, l-am salutat şi cu inima palpitând puternic, i-am înmânat bileţelul. Nedumerit, bătrânul îşi scoase pipa din dinţi şi îşi aruncă ochii pe rândurile ticluite de mine. O fi înţeles el ceva, n'o fi înţeles, nu putui să-mi dau seama pentru moment. Observai însă că prea se chinuia să deslege taina şi să priceapă situaţia. Intâmplarea făcu însă ca o tânără pereche să treacă pe lângă noi. Bătrânul îi chemă şi le arătă şi lor hârtia. După câteva clipe de chibzuire între ei, tânărul se întoarse spre mine şi pronunţa cuvântul *„vicar"*. Eu i-am făcut semn să scrie pe un colţ ceea ce vroia să-mi spună, oferindu-i un creion. Sub ochii mei el însemnă: „Direct him to the vicar" (îndreptaţi-l la preot) şi-mi făcu apoi semn să mă întorc înapoi spre biserică. Le-am mulţumit şi am plecat. Ajungând la biserică, am întâlnit două domnişoare, cărora le-am dat să cetească biletul. Casa parohială era drept în faţa bisericii. M'am dus cu ele la poartă, unde au tras de mânerul unei sârme. Un sunet de clopot vibra în interiorul curţii şi după câteva minute de aşteptare, o doamnă de vreo 30 de ani, drăguţă şi simpatică ne deschise. Făcu ochii mari, când se văzu înaintea unui străin şi rămase şi mai surprinsă auzindu-mă vorbindu-i franţuzeşte. Mă întrerupse însă imediat: „je parle pas français". Atunci i-am înmânat biletul. Stătu un moment la îndoială, schimbă câteva cuvinte cu cele două domnişoare şi mă invită înăuntru.

Casa parohială semăna a vilă, cu etaj, dar avea şi un aer de clădire bătrânească. Incunjurată cu un zid de piatră, acoperit cu iederă, părea un cuib liniştit, unde domnea pacea şi confortul. Ferestrele şi uşile, larg deschise, dădeau spre un teren de tenis, cu iarba tunsă mărunt, mărginit spre sud de

un boschet de copaci mari, prin ramurile cărora iedera se întindea ca o horbotă.

Invitându-mă să m'aşez pe un scaun din grădină, preoteasa-mi spuse într'o franţuzească-englezită: prêtre not at home. Primul şi al doilea cuvânt le-am înţeles; cât pentru al treilea alergai la ajutorul dicţionarului, — dar n'am reuşit să-l găsesc, pentrucă în englezeşte cuvintele se pronunţă într'un fel şi se scriu în altul. Văzându-mă în încurcătură preoteasa-mi veni în ajutor şi mi-l căută ea. Apoi mă făcu să înţeleg că soţul ei nu e acasă, dar, că va veni. Până atunci va trebui să merg la hotel şi să-l aştept. Mă conduse personal până la hotelul „The Welcome" unde mă recomandă doamnei Neals, antreprenoara, o doamnă scundă, voinică, astmatică şi c'un veşnic zâmbet pe faţă. Aci găsirăm şi un tălmaciu, în persoana unei domnişoare, care locuia la hotel şi astfel toate nedumeririle fură lămurite. Mi s'a dat o cameră simpatică, la etaj, toată în alb, dela lavoir, pat şi până la noptieră; numai linoleul de pe jos era de un gri închis.

Câteva minute mai târziu fui întrebat dacă doresc un ceai. Era ora patru, vremea ceaiului, şi numai eu ştiam cât eram de flămând! M'am scoborît jos în sala de masă. Am rămas impresionat de confortul şi curăţenia extraordinară din jurul meu: pe jos parchet, de jur-împrejur peretele era încadrat cu lemn de stejar lustruit. Retraşi la o parte câţiva tineri din sat jucau biliard! Aşezându-mă la o masă, lângă fereastră, d-na Neals, zâmbind şi bombănind în limba ei, mi-a-duse un serviciu de ceai, cu ceainic, apă fierbinte, lapte, pâine cu unt, dulceaţă de fragi şi pe deasupra cozonac cu fructe. Câte ceaiuri am băut nu mai ştiu; mi-amintesc însă că mi-a mai venit inima la loc!

După vreo jumătate de oră observ o mişcare. Un domn înalt, între 35—40 ani, cu gene gălbui, stufoase, mustăţile şi barba rase, intră în cameră, întovărăşit de d-na Neals. Tinerii îl salutară, le răspunse prieteneşte, dar nu se opri la ei, ci veni spre mine. Ajuns în dreptul mesei mele, el îmi întinse mâna zicându-mi: „Bon-Jour" şi recomandându-se „Reverend Douglas Neison". „Eu sunt preotul satului, domnule — adăugă el în franţuzeşte — mi s'a spus că m'aţi căutat". Mi-am exprimat bucuria că-l cunosc şi l-am rugat să ia loc. I-am co-

municat apoi în amănunţimi cine sunt şi ce îndemnuri m'au adus pe aceste plaiuri. Fiind un om de o cultură superioară mi-a înţeles dorul de a mă cultiva într'o ţară străină şi mi-a apreciat curajul, când i-am explicat c'aşi vrea să muncesc între timp, pentrucă sunt sărac. M'a făcut însă atent asupra situaţiei din Anglia. „De sigur, dumneata ai judecat lucrurile după ţara dumitale. Acolo vieaţa, îmi închipui, e mult mai uşoară şi posibilităţile de câştig şi plasament mai lesnicioase. Din nenorocire, noi nu ne putem lăuda cu o situaţie aşa de fericită. Anglia asta frumoasă, pe care o admiri dumneata nu mai este un rai pentru toată lumea. Din cauza condiţiunilor de după războiu, noi avem peste un milion de lucrători, cari n'au ce lucra. Fabricile noastre se închid pentrucă n'avem cui vinde mărfurile. Europa, piaţa cea mai bună pentru desfacerea fabricatelor noastre, din cauza sărăciei nu ne mai poate cumpăra produsele; aşa că multe fabrici au fost nevoite să-şi închidă porţile şi să concedieze pe lucrători. Avem peste un milion de muncitori fără lucru!... Totuşi, voiu vedea ce se va putea face pentru dumneata. Din partea mea ai tot sprijinul moral şi toată bunăvoinţa ca să-ţi pot găsi ceva. Dacă voiu reuşi, eu voiu fi cel mai mulţumit dintre noi amândoi".

Ne-am înţeles ca deocamdată să rămân la hotel. El urma să-mi comunice ce se va putea face. La despărţire, mi-a zis pe un ton amical: „Pentru mâine, sunteţi mosafirul meu, la masă!".

Emil I. Diaconu

SEARA 'N CODRU

Pe bolta-albăstrie încet se aprind,
Ici colo, eternele stele.
Şi-a nopţii făclie, din zări lunecând,
Se scaldă în undele grele.
O ciută 'nsetată, păşind pe furiş,
Cărarea la apă coboară;
Un foşnet, molatec, străbate'n frunziş,
Ce tainic pădurea'nfioară.

La stână, păstorul, din fluier cântând,
A dorului taină şi-o spune, —
Iar crângul suspină şi apele plâng
Şi valea începe să sune.
De-amarul cântării şi stelele sus
Işi tremură genele pline;
Doar vântul încearcă, în drum spre apus,
Durerile firii s'aline.

In fund de prăpăstii şi peşteri adânci,
Cântarea amaru-şi strecoară...
Din genele zării, proptite pe stânci,
Pe vale, tăcerea coboară.
Incet amuţeşte al doinelor glas...
Adoarme 'ntr'o rână păstorul;
Iar taina durerii ce i-a rămas,
O duce la vale izvorul.

Axentie B. Oprişanu.

ISTORIE LITERARĂ IN CĂLĂTORII [1])

IV. Istoria Imperiului Otoman a lui D. Cantemir utilizată încă în 1901.—Ediţii ale traducerii franceze a Istoriei Imperiului Otoman.—V. Lecturi ale lui M. Kogălniceanu la Lunéville.

Atras de reputaţiunea Expoziţiunii Coloniale dela Paris şi de posibilitatea unor cercetări de istorie literară la Bibliothèque Nationale de acolo, am vizitat şi capitala Franţei. In deosebi o preocupare nouă mă frământa. Găsisem în bibliografia cărţii lui F. Corréard „Histoire contemporaine de l'Europe et de la France", ed. IV, Paris 1901 citată următoarea operă: „De la Jonquière, Histoire de l'Empire ottoman"; dar un „M. de Joncquières" (cum vedeţi, deosebirea ortografică nu e mare) tradusese şi publicase la Paris în 1743 în franţuzeşte celebra operă a lui D. Cantemir cu titlul exact ca mai sus „Histoire de l'Empire ottoman". Să fie alt autor şi altă scriere, de şi cu acelaşi titlu? Să fie o uzurpare a drepturilor autorului din partea traducătorului? Să fie o confuziune a lui Corréard? In acest caz, confuziunea începe dela el, ori dela alţii?

Şi mă mai preocupa un gând. Să răsfoiesc publicaţiunile pe cari zice M. Kogălniceanu în scrisorile lui că le citea când şi-a făcut studiile în Franţa.

Am vizitat la Paris pe disitnşii Prieteni ai istoriei literare, d-nii Mario Roques şi Grégoire Lozinski, cel dintâiu profesor la Sorbona şi directorul revistei „Romania" [2]), cel de al doilea redactor la marea revistă pariziană „le Mois". Amândoi trimit prietenilor din Bucureşti ai istoriei literare salutări

---

[1]) Comunicare la Soc. Prietenii Istoriei Literare.
[2]) De curând membru al Institutului.

călduroase, iar d-l Mario Roques ne promite să ne citească unul din noile sale studii când va veni la Bucureşti.

Când am comunicat d-lui Lozinski preocuparea mea despre Joncquières, mi-a răspuns că s'a ocupat şi d-sa despre un Cantemir, despre Antioh Cantemir, fiul istoricului, publicând chiar un studiu despre el în revista „le Monde Slave" din Februarie 1926 şi că a consultat cu acest prilej operele Cantemireştilor dela Bibliothèque Nationale şi că nu-şi aduce aminte de o confuziune în felul celei bănuite de mine. In schimb mi-a atras atenţiunea că se găsesc mai multe ediţiuni ale Istoriei Imperiului Otoman de D. Cantemir, de şi cu acelaşi text.

N'am putut consacra Bibliotecii Naţionale decât două zile. In acest timp n'am mai descoperit la alţi istorici confuziunea lui Corréard dintre traducător şi autor, dar nici un alt Jonquière n'am găsit ca autor al vreunei Istorii a Imperiului turcesc. Rămâne deci stabilit că opera lui Cantemir n'a ieşit din circulaţie în 1840, când a apărut cartea germană a lui Hammer asupra aceluiaşi subiect, ci a trăit mai departe, fiindcă în 1901 este încă utilizată, de şi nu sub numele lui Cantemir, ci sub numele traducătorului său francez.

Cât priveşte chestiunea ediţiilor traducerii franceze, chestiunea stă aşa:

Dreptul de a publica traducerea l-a avut librarul Ganeau. Acesta l-a împărţit cu alţi librari:

„J'ai cédé à Messieurs Nyon père, Huart, le Clerc ainé, Barois fils, Nyon fils, Despilly, le Clerc jeune et Savoie le présent privilège, pour en jouir conjointement avec moi, chacun par part égale, suivant nos conventions. A Paris ce 2 Juillet 1742". La Bibliothèque Nationale se găsesc ediţiunile Jacques-Nicolas le Clerc, Barois şi Nyon fils, prima în două volume mari, celelalte două în câte patru volume mici. In „Bibliografia Românească Veche" a lui Nerva Hodoş se descrie ediţia Ganeau şi se spune că privilegiul a fost cedat aproximativ aceloraşi librari: nu se citează Barois fils, nici Despilly. Izvorul acestor informaţiuni nu este precizat, se zice doar vag „după câte ştim până astăzi".

Ediţia Jacques-Nicolas le Clerc este în 2 tom. in 4°.

Tom. I-iu 14 pag. (nenumerotate) + XLVIII + 300 pag., tom. II 390 pag.

Tomul I-iu cuprinde 2 cărţi şi parte dintr'a III-a, iar tomul al II-lea cuprinde restul din cartea III-a şi a IV-a.

Ediţia Nyon fils este în 3 tom. in 8°. Tom. I-iu 6 pag. (nenumerotate) + CXLIV + 366 + 4 (nenumerotate). Tom. II 501 pag. Tom. III 576 pag.

Titlul este acelaşi la ambele ediţii. Data aceeaşi, numai că la ediţia Nyon lipseşte mia. Este 743 în loc de 1743 (din eroare).

Firește numele librarului e schimbat.

La ediţia le Clerc citim:

„A Paris, chez Jacques-Nicolas le Clerc, au deuxième Pilier de la Grand'Salle du Palais, du côté de la Chappelle, à la Prudence".

Iar la ediţia Nyon citim:

„A Paris, chez Nyon fils, quay des Augustins, à l'Occasion".

Ed. Nyon vol. I cuprinde 2 cărţi, vol. II cartea III-a, vol. III cartea IV-a.

„Approbation" şi „Privilège de roy" sânt în ediţia le Clerc la sfârşitul vol. al II-lea, pe când la Nyon la sfârşitul vol. I-iu.

Ed. Barois fils este exact ediţia Nyon, chiar cu greşeala 743 în loc de 1743. Acelaşi format, hârtie, literă, aceeaşi paginaţie, numai că jos citim:

„A Paris chez Barois fils, Quay des Augustins, à la Ville de Nevers".

Probabil că la un număr de exemplare s'a pus numele unei librării şi la alt număr de exemplare, numele celeilalte. Chiar şi numărul tipografului e acelaşi:

„De l'Imprimerie de Ballard fils, au bas de la Rue S. Jean de Beauvais, à Sainte Cécile, 1743".

Numai că în ed. Barois „Approbation" şi „Privilège du Roy" nu se găsesc la finele volumului I-iu, ca la exemplarele Nyon, ci la sfârştul vol. II.

La ed. le Clerc n'am găsit numele tipografului.

Textul este în întregime acelaşi. Bibliografia Românească Veche zice că „textul a fost compus o singură dată, afară

de titluri, câteva pagini şi poate indicele alfabetic şi s'a tipărit în două feluri" (pag. 70). Adevărul este că s'a compus de două ori, fiindcă litera nu este aceeaşi, s'a compus odată pentru ediţiile în două volume, cum sânt ale lui Ganeau şi ale lui Jacques Nicolas Le Clerc, şi a doua oară pentru ediţiile în patru volume, cum sânt ale lui Nyons fils şi Barois. Incolo, afară de numele librarilor, nici o deosebire, afară de cele indicate mai sus, cari privesc dispoziţiunea unor note. Şi indicele alfabetic este la fel.

Să încheiem cu M. Kogălniceanu.

Intr'o scrisoare din Lunéville, cu data 30 Ianuarie 1835 [1]), el scrie acasă la Iaşi că citea *Cri de Paris, Musée de famille* şi *Lecture du soir*. In scrisoarea din 6 Aprilie 1835 citează *Gazette de France, l'Estafette, la Carricature, le Voleur, le Mercure de France, la Revue Maritime, Revue des deux Mondes, Revue de Paris, Protée, Journal des Modes*. In scrisoarea din 10 Mai 1835 citează *le Magazin Pittoresque, le Magazin Universel, l'Annuaire des Enfants*. In scrisoarea din 13 Iulie 1835 citează pe *National, Journal des Villes et Campagnes* şi *Journal des Débats*.

Dintre toate, se găsesc la Bibliothèque Nationale numai: *Revue des deux Mondes, Cri de Paris, Musée des Familles, Gazette de France, l'Estafette* (ziar de mode), *le Voleur, National, Journal des Débats*. Kogălniceanu a stat la Lunéville dela 30 Septemvrie 1834 până în August 1835, în totul 11 luni, aşa reiese din scrisorile lui. Am răsfoit Revue des deux Mondes şi ziarele Gazette de France şi Le Journal des Débats din epoca aceasta, ca să văd atmosfera de idei în care trăia marele nostru scriitor şi orator.

Să începem cu Revue des Deux Mondes. Numărul din Septemvrie 1834, pe care de sigur l-a găsit la abatele Lhommée, gazda lui, îndată ce a sosit, anunţă opera abatelui Mongaillard „Histoire de France" într'a VI-a ediţiune şi publicându-se acum în fascicule de 48 de pagini, ca să se poată răspândi mai uşor. Puţin în urmă apare „Histoire de France" a lui Jules Michelet, scrisă atât de frumos, cu atâta avânt,

[1]) V. volumul de *Scrisori* ale lui Kogălniceanu publicat de autorul acestei comunicări în 1914.

încât a revoluţionat metoda cercetărilor istorice franceze şi spiritul public însuşi. Despre ea apare în Revue des Deux Mondes o lungă dare de seamă la 15 Ianuarie 1835, sub semnătura X. Marmier. Acesta vorbeşte la început despre istorici în genere şi despre istoricii germani, înainte de a lăuda opera lui Michelet. Pe istorici îi învinueşte că nu pun în opera lor suflet, mişcare, vieaţă. Pe cei germani îi învinueşte că se ocupă prea mult de istoria Atenei şi a Romei, reducând propria lor istorie la un suplement al celei dintâi. Figurile istoriei lor le judecă numai în comparaţiune cu figurile lui Tucidides şi ale lui Plutarhos, comparând pe Carol cel Mare cu Alexandru cel Mare, pe Frederic Barbarosa cu Cezar, etc. Procedeul acesta s'a reflectat şi în „Cuvântul introductiv la cursul de istoria naţională" din 1843 al lui M. Kogălniceanu. Vă aduceţi aminte cum face el comparaţie între eroii istoriei noastre şi între ai Greciei, între luptele lor şi ale eroilor greci, găsind că el, ca Român, vede eroii români şi luptele lor mai presus decât ai Grecilor. Procedeul l-a împrumutat Kogălniceanu din marele istoric rus Karamsin, dar i-a rămas şi ca o urmă din influenţa istoricilor germani de pe timpul când a studiat la Berlin.

Preocuparea de istorie nu era rară în această epocă. Michelet nu muncea singur, ci alături de Guizot, Augustin Thierry, Thiers, Mignet, Sismondi şi alţii mai puţin cunoscuţi astăzi: Lacretelle, Monteil, Capéfigue, Lémontey. Pe toţi îi citează Marmier, ca o dovadă că epoca 1830—1840 încuraja producţiunile istorice. De aceea găsim Revue des deux Mondes, din anul în care a citit-o M. Kogălniceanu la Lunéville, plină de articole, de studii istorice, de dări de seamă despre cărţi de istorie. No. dela 1 Februarie 1835 cuprinde darea de seamă despre „Essai sur l'étude de l'histoire" al lui Latour şi anunţă următoarele scrieri istorice: „Origines de tous les Cultes" de Dupuis, în fascicule, „Histoire de la guerre de la Péninsule" de Generalul Foye, tot în fascicole, cu ilustraţii şi hărţi, „Histoire de la grande armée pendant la campagne de Russie" de Ph. de Ségur. No. dela 15 Mai publică partea IV-a din „Nouvelles lettres sur l'histoire de France" de Augustin Thierry, iar No. dela 1 Iunie „Portraits de Rome à différents âges" de J. J. Ampère. „Nouvelles lettres sur l'histoire de

France" ale lui Thierry începuseră să apară în Revue des deux Mondes din Iulie 1834, cu trei luni înainte de sosirea lui Kogălniceanu la Lunéville. Istoricul Capéfigue, pe care-l citează Marmier între istoricii timpului, publicase şi el în August, tot în Revue des deux Mondes, „Histoire de la Réforme, de la Ligue et du règne de Henri IV". Dacă Kogălniceanu a citit şi numerele din urmă ale revistei, a dat, în cel de pe Ianuarie 1834 peste însăşi lecţiunea de deschidere a lui Michelet la cursul său de istorie modernă ţinut la Collège de France. In schimb în numerele apărute când el era încă la Lunéville a putut citi articolul lui Sainte Beuve despre un studiu al lui V. Hugo cu privire la Memoriile lui Mirabeau, altul al lui Lerminier, profesor la Collège de France, despre istoricul elen Tucidides şi o dare de seamă despre „Istoria Elveţiei" de I. Müller. Lerminier scrisese tot în Revue des deux Mondes, mai înainte un articol despre istoricul roman Tacitus şi despre istoric în genere, cu idei pe cari le regăsim, sub altă formă firească, dar înrudite ca fond, în „Cuvântul introductiv" al lui Kogălniceanu. Vă este cunoscut pasajul unde istoricul nostru recomandă istoria ca mângâiere pentru relele de faţă: „Simplul particular în citirea istoriei găseşte mângâiere pentru relele de faţă; ea îi arată că, printr'o tristă fatalitate, perfecţie n'a fost niciodată în lume, că virtutea mai totdeauna a fost prigonită în vieaţă şi că răsplata ei, cele mai multe ori, nu i-a venit decât după moarte... Nenorocirile noastre trebue să le socotim de nimică, când vedem pe un Socrate silit să primească otrava chiar din mâna Atenienilor, pe un Aristid supus ostracismului... pe un Caton dându-şi singur moartea...". Iată acum un pasaj din Lerminier: „Mai întâi eşti abătut de zilele mizerabile cari apasă asupra noastră, eşti sătul de acest egoism care-şi arată micimea lui triumfătoare şi se proclamă ca cea din urmă virtute a neamului omenesc? Studiul antichităţii îţi oferă un refugiu, scene care te vor mângâia puţin şi te vor ajuta să păstrezi puţină nădejde şi putere...". Expresiunea cu triumful egoismului asupra vieţii ne reaminteşte alta asemănătoare din discursul lui Kogălniceanu, când vorbeşte de greutatea ca un istoric să îndeplinească toate condiţiunile ce i se cer „astăzi când goismul şi ambiţia întunecă talenturile cele mai mari". Tot Lerminier

publicase în numărul din Iunie al revistei un articol despre istoricul roman Sallustius.

Din scrisorile lui M. Kogălniceanu rezultă că încă dela Iaşi el plecase cu gust desvoltat pentru istorie, format în deosebi sub influenţa lui Asachi, dar fără îndoială că Revue des deux Mondes a contribuit la precizarea şi desvoltarea acestui gust.

Sânt şi alte domenii cari cred că au atras pe Kogălniceanu tocmai din cauza preocupărilor speciale ce li se acordau atunci în Franţa. Iată de pildă domeniul pitorescului. In prefaţa revistei sale „Dacia Literară" din 1840, Kogălniceanu, combătând traducerile şi recomandând literatură originală, îndemna pe scriitorii noştri să se inspire din trecutul ţării şi din obiceiurile dela ţară. Nu sânt ele destul de pitoreşti, se întreba el? Ca o punere în practică a acestui principiu, el creă în revistă o rubrică permanentă „Scene pitoreşti din obiceiurile poporului" inaugurată de vestitul articol al lui C. Negruzzi „Cântecele populare ale Moldaviei", cel dintâiu scris la noi despre literatura populară şi inspirat de un articol tot din Revue des deux Mondes al lui J. Mainzer „Musique et chants populaires de l'Italie". In această rubrică a publicat şi Kogălniceanu un articol: „Nou chip de a face curte". Cred că trebue să stabilim legătură între preferinţa lui M. Kogălniceanu pentru pitoresc şi între citarea revistei franceze. In numărul din Ianuarie 1835 se anunţă opera „L'Inde Pittoresque", fără autor; şi „La Gaule poétique" de Marchangy.

Kogălniceanu a fost critic. Iată şi un articol în direcţiunea aceasta „De la critique française en 1834" de Gustave Planche, în numărul din Ianuarie 1835. Autorul combate vechile metode în critică, pentru a recomanda o critică severă, atentă, nepărtinitoare, personală în tendinţa sa, dar nu în atacuri, şi care recunoaşte ca lege conştiinţa şi ca scop adevărul. Acelaşi fel de critică îl va recomanda şi Kogălniceanu în prefaţa Daciei Literare.

Fiindcă M. Kogălniceanu a fost şi om politic şi a făcut cea dintâi lege a învăţământului public la noi, să amintim că în Revue des deux Mondes din vremea studiilor lui la Lunéville s'a publicat articolul „De l'instruction du peuple" tot

de Lerminier, care publicase şi studiile despre istoricii eleni şi romani.

Ziarul *Gazette de France,* pe care de asemenea îl citea Kogălniceanu în casa abatelui Lhommée, era ziar catolic, contra regelui de atunci al Franţei, Ludovic-Filip şi pentru restauraţiunea Burbonilor. Apărea săptămânal. Cuprindea mai mult informaţiuni: şi interne şi externe. Cuprindea ştiri numeroase din Spania, Anglia, Italia, Prusia şi mai rar din Rusia, Turcia şi din Răsăritul asiatic. Aici putea citi Kogălniceanu din când în când ştiri din ţara lui. Ziarul a publicat şi o notiţă la 8 Noemvrie 1834 despre sosirea la Lunéville a lui şi a celor doi fii ai domnitorului Mihail Sturdza: „Cei doi fii ai Alteţei Sale Prinţul Moldovei au sosit la Lunéville să urmeze cursurile colegiului şi să-şi completeze educaţiunea. Ei sânt însoţiţi de alţi doi fii de boieri şi de un preot ortodox. Cei doi tineri sânt trimişi la un respectabil preot, care el însuşi a făcut educaţiunea principelui". E vorba de abatele Lhommée, care fusese în Moldova şi dedese lecţiuni lui Mihail Sturdza însuşi. De aceea M. Sturdza avusese încredere să-şi trimită copiii atât de departe. Cu o lună mai înainte, tot din Gazette de France, numărul dela 2 Octomvrie 1834, a aflat Kogălniceanu despre primirea la Constantinopol a lui Mihail Sturdza, Domnul Moldovei, şi a lui Al. Ghica, Domnul Munteniei. Mihail Sturdza a rostit în româneşte un discurs („en langue moldave", spune ziarul), şi discursul a fost îndată tradus în turceşte de Prinţul de Samos. Sultanul i-a îmbrăcat cu caftan domnesc, i-a decorat, i-a poftit la o serbare, s'a interesat de starea Principatelor. Ambii Principi au sărutat picioarele Sultanului. Din numărul dela 5 Decemvrie al aceluiaşi ziar a aflat cum s'a făcut în Bucureşti instalarea ca domn a lui Alexandru Ghica, la 14 Noemvrie 1834. Era duminică. S'a oficiat un serviciu religios la Sf. Spiridon cel vechiu, de pe cheiul Dâmboviţei (lângă palatul în construcţie al Senatului), în faţa domnitorului şi a curtenilor, iar de acolo s'a format cortegiul pornind spre Curtea Veche, unde domnitorul a jurat pe evanghelie. La 3 Martie 1835 a citit că dieta transilvană a fost disolvată şi că arhiducele Ferdinand a fost numit guvernator civil şi militar cu depline puteri asupra Ardealului. Un moment frumos trebue să fi fost pentru Kogălniceanu

când a început să citească informaţiuni despre independenţa Principatelor în 1833! Într'adevăr *Gazette de France* publică la 31 Martie 1833 după ziarul englez *Times* o informaţiune din Bucureşti, că Anglia a aprobat constituirea Munteniei şi a Moldovei într'un singur stat federativ şi în acelaşi timp independenţa lor şi aceasta în interesul păcii europene, ca Rusia să nu mai fie vecină cu Turcia şi să-i declare mereu războiu. Informaţiunea se încheie cu cuvintele: „Nici un soldat rus nu va mai putea trece Prutul... Paza fortăreţelor Dunării se va face de soldaţi valahi şi moldoveni". Ziarul mai revine de două ori asupra faptului, dar ca să atragă atenţiunea opiniunii franceze că, după indepenednţa Principatelor, va veni imediat alipirea lor la Rusia, fiindcă aşa s'a întâmplat şi cu Crimeia şi fiindcă chiar conducătorii Principatelor o doresc: „La sentimentul de recunoştinţă care leagă pe Munteni şi pe Moldoveni de Ruşi, se adaugă şi credinţa că numai dela Petersburg poate veni îmbunătăţirea soartei lor. Să adăugăm şi aceasta că asemenea popoare, la cari n'a pătruns spiritul secolului, văd modelul perfecţiunii sociale în guvernul rus. Aşa că Nicolae [ţarul de atunci al Ruşilor] este Apolon al Valahilor şi al Moldovenilor, el i-a civilizat, numai pe el îl adoră, numai dela el aşteaptă ceva, numai lui voesc să se supună. Sânt Ruşi prin spirit, până când vor deveni şi în fapt".

Atât a putut citi Kogălniceanu despre Români în *Gazette de France* în cele 11 luni cât a stat la Lunéville şi din când în când scria acasă despre cele citite şi cerea lămuriri. In schimb a găsit şi aici, ca şi în Revue des deux Mondes, multă preocupare de istorie. Ziarul avea numai patru pagini şi pagina IV-a cuprindea mereu anunţuri şi reclame despre opere istorice. Librăriile se întreceau. Se simte interes general pentru astfel de probleme, ca pentru ceva nou. La 30 Noemvrie, ziarul anunţă „Dix ans d'études historiques" de Augustin Thierry. La 8 Decemvrie 1834, „Tableau historique de la Normandie" de L. Maire. La 22 Decemvrie „L'annuaire historique universel pour 1833" de Ulysse Tencé şi Lesur, Biographie Universelle de Michaud, Mémoires de Louis XVIII, Histoire de Napoléon de Sarrans-jeune; de acelaşi autor „Lafayette et la révolution de 1830" şi „Louis Philippe et la contre-révolution de 1830". La 16 Ianuarie 1833 „Archives curieuses de l'histoire de

France depuis Louis XI jusqu'à Louis XIII" de L. Cimber, funcţionar la Biblioteca Regală din Paris. Publicaţiunea cuprinde cronici, memorii, pamflete, scrisori, procese, testamente, execuţiuni, etc., etc. De asemenea Operele complete ale lui Robertson, traduse din englezeşte, publicate în fascicule şi grupate în Istoria Scoţiei, Istoria lui Carol Quintul, Istoria Americii, Cercetări istorice despre India veche. La 31 Ianuarie „Histoire de Charles VIII, roi de France" de Ph. de Ségur. La 1 Februarie „Histoire de la révolution en France" de Conny. La 5 Februarie „Tableau Synoptique de l'histoire de France" de Lombard şi „Histoire de France", manual didactic de Louis Colas. La 7 Februarie „Plutarque français", în fascicule, cuprinzând vieţile marilor oameni ai Franţei dela început până la 1830. La 14 Februarie, o dare de seamă despre „Histoire de la révolution française" de A. Thiers. La 16 Martie, volumul al III-lea din traducerea franceză a Istoriei Romane de Niebuhr. La 19 Aprilie „Histoire des Francs" de Peyronnet. La 15 Mai Istoria Irlandei de Thomas Moore, traducere din englezeşte. La 5 Iunie „Richelieu, Mazarin, la Fronde et le règne de Louis XIV" de Capéfigue, în fascicule. La 13 Iunie „Histoire générale de Bretagne" de Dom Maurice şi Dom Taillandier şi „Histoire de Russie d'après les chroniques nationales" de Louis Paris. La 21 Iunie „Alexis Pétrovici", istoria Rusiei dintre 1715 şi 1718, de Auguste Arnould et N. Fourmier. La 9 August „Etudes critiques sur les histoires de la révolution française" de Cyprien Desmarais şi la 24 August cronicele lui Froissart „Les chroniques de Jean Froissart, nouvelle édition, revue et augmentée d'après les manuscrits". Am zis „în sfârşit", fiindcă în August Kogălniceanu pleacă din Lunéville şi se duce, tot pentru studii, la Berlin. Era plecat la 24 August sau nu? Citise informaţia din *Gazette de France?* Nu putem spune. Dar exact peste zece ani el scoate la Iaşi primul volum din colecţiunea Letopiseţelor.

Găsim şi în *Gazette de France,* ca şi în *Revue des deux Mondes,* interes pentru pitoresc. La 5 Decemvrie 1834, ziarul anunţă „Galerie bretonne ou moeurs, usages et coutumes des Bretons de l'Armorique" par feu O. Perrin, în 65—70 de fascicole à 50 bani şi „La Gaule Poétique" de Marchangy, ediţia

V-a. Cuprinde 6 volume şi expune vieaţa poetică a Franţei până la Ludovic al XIV-lea, cu amănunte despre obiceiuri, costume, vieaţa particulară, comerţ, literatură. La 24 Decemvrie, „France pittoresque" de A. Hugo. La 2 Martie, „Voyage pittoresque dans les deux Amériques", sub direcţiunea lui A. d'Orbigny. La 19 Aprilie, „Scène populaires" de Henry Monnier. La 29 Iunie, „Histoire pittoresque de l'Angleterre" de Roujoux. La 14 Mai se anunţă o revistă în acelaşi gen „Magasin Pittoresque". La 20 Mai din nou o carte „L'Ecosse pittoresque", traducere din englezeşte.

Să trecem la *Journal des débats politiques et littéraires.*

Era mai mult ziar de informaţiuni interne şi externe, politice şi literare. Incepea cu informaţiuni străine: din Spania, Anglia, Grecia, Confederaţia Germanică, Olanda, Prusia, Portugalia, Savoia, Rusia, Turcia, Suedia, Italia, Brazilia. Continua cu informaţiuni interne. Cele mai multe informaţiuni erau extrase din alte ziare. Şi aici a citit Kogălniceanu aceeaşi informaţie din Gazette de France despre primirea la Constantinopol a noilor voevozi muntean şi moldovean, Al. Ghica şi M. Sturdza, în numărul dela 1 Octomvrie 1834, dar, ca ceva nou, festivitatea suirii pe tron a lui M. Sturdza, discursul acestuia şi al episcopului de Roman (numărul dela 20 Octomvrie 1834).

Dar chiar în numărul dela 29 Septemvrie, care trebue să fi sosit la Lunéville odată cu M. Kogălniceanu sau la o zi, două în urmă, se anunţă o importantă publicaţiune istorică: „Chroniques, Mémoires et documens [ortogr. timpului] de l'histoire de France" ale bibliografului Iacob. Primul volum avea să cuprindă „Les Grandes Chroniques de Saint-Denis". La 1 Octomvrie se anunţă „Marie de Bourgogne", traducere din englezeşte după James. La 15 Octomvrie, „Mémoires pour servir à l'histoire du XVII-e siècle" de Tallemant de Réaux, vol. V-a. La 18 Octomvrie, „Esquisses historiques de la Révolution Française" de J. A. Dulaure. La 24 Octomvrie, „Histoire des Gaules" de Amédée Thierry, „Précis de l'histoire de France" de Michelet, „Cahiers de l'histoire universelle" de mai mulţi autori. La 28 Octomvrie, „Histoire de la révolution de France" de Conny. La 29 Octomvrie, „Mémoires de Napoléon Bonaparte". La 5 Noemvrie, „Biographie Universelle

ou Dictionnaire historique". La 10 Noemvrie, o dare de seamă despre Istoria Scoţiei a lui Walter Scott, în traducerea franceză a lui A. Defauconpret. La 13 Noemvrie, „Histoire parlementaire de la révolution française" de J. Buchez şi P. Roux. La 16 Noemvrie, o dare de seamă despre „Histoire de France" a lui Aug. Poirson şi despre „Histoire des Français" a lui S. Sismondi. La 17 Noemvrie, „Histoire de la révolution française" de A. Thiers. La 18 Noemvrie, „Histoire de France" de abatele Mongaillard, pe care l-am mai amintit. N'am avut timp să controlez mai departe colecţiunea ziarului, dar putem trage o concluziune şi numai din cele două luni şi jumătate cu privire la interesul pe care Journal des Débats îl acorda publicaţiunilor istorice.

Asemănarea cu Revue de deux Mondes şi cu Gazette de France o constatăm şi cu privire la interesul pentru istoria şi geografia pitorească. Timp de o lună numai, ziarul anunţă următoarele publicaţiuni. La 15 Octomvrie 1834, la 15 zile după sosirea lui M. Kogălniceanu la Lunéville, „Le Muséum pittoresque". La 19 Octomvrie, „Itinéraire descriptif de l'Espagne" de Al. Delaborde. La 1 Noemvrie, „Guide pittoresque du voyageur en France". La 15 Noemvrie, „Encyclopédie pittoresque", în fascicule. La 23 Noemvrie, „Histoire pittoresque des voyages", de astădată şi istorie pitorească şi geografie pitorească la un loc!

Nu era mai puţin mărturisit interesul pentru literatură în aceste ziare, fie pentru texte şi răspândirea lor, fie pentru studii şi cercetări privitoare la ele. Mai puţin în Gazette de France şi mai mult în Journal des Débats. La 19 Noemvrie, Kogălniceanu a putut citi în Gazette de France un anunţ despre publicarea în traducere franceză a operelor lui Walter Scott în fascicule de câte doi „sous" (10 bani). Kogălniceanu şi le-a procurat şi el, fiindcă scrie acasă că are între cărţile lui pe romancierul englez [1]). In acelaş număr al ziarului se anunţă o subscripţiune pentru Operele lui Chateaubriand în 20 de volume şi ale lui Buffon tot în 20 de volume. La 26 Noemvrie, teatrul complet al lui Scribe — din care s'a inspirat şi Alecsandri în vodevilurile sale — în fascicule de câte

[1]) V. scrisoarea dela 21 Sept./3 Oct. 1835 în *volumul citat*, pag. 143.

10 „sous“ (50 de bani). La 30 Noemvrie, Operele lui Casimir Delavigne în 56 de fascicole à 10 „sous“ (50 de bani).

Dar mult mai mare interes a găsit el, pentru literatură, în Journal des Débats, ziar destinat anume şi literaturii. La 6 Octomvrie, ziarul anunţă Operele lui Walter Scott în 8 volume în limba engleză. La 11 Octomvrie, Operele complete ale lui Paul-Louis Courier. La 12 Octomvrie, Teatrul complet al lui Al. Dumas. La 13 Octomvrie, Operele complete ale lui Chateaubriand. La 14 Octomvrie ale lui Montesquieu şi Bérenger. La 20, ale lui Chateaubriand, Montesquieu şi Buffon. La 28 Octomvrie, două ediţiuni cu Operele complete ale lui Voltaire: una în 95 de volume la librarul Jules Didot şi alta de 70 volume la librarul Ménard. La 17 Noemvrie, ale lui Mirabeau. La 1 Noemvrie, subscripţie pentru Operele lui Shakespeare şi Schiller în traducere franceză. La 7 Noemvrie, Operele complete ale lui J. J. Rousseau. La 15 Noemvrie, Teatrul complet a lui Scribe. Se dă atenţiune, deşi mai mică, şi studiilor. La 30 Octomvrie 1834 găsim un foileton despre Memoriile lui Chateaubriand, iar la 7 Octomvrie se anunţase „Histoire critique de la littérature anglaise“ de Mézières şi la 9 Octomvrie „Histoire de la poésie et de la littérature chez tous les peuples“ de Jules Janin.

Journal des Débats se ocupă mult şi de teatru, publicând în foiletoane dări de seamă despre reprezentaţiile diferitelor teatre din Paris. La 24 Septemvrie 1834, în preziua sosirii lui M. Kogălniceanu la Lunéville, publica foiletonul despre reprezentaţia dela Teatrul Palais Royal a vodevilului într'un act „La France pittoresque“ a scriitorului Théaulon şi V. Desmares (nu vă vine în minte „Nunta Ţărănească“ a lui V. Alecsandri?). La 2 Octomvrie, despre „Charles X“, dramă în 5 acte în proză de M. Rosier, reprezentată la Théâtre Français (Comedia Franceză). La 4 Octomvrie, despre „Moïse“, tragedie în 5 acte în versuri de Chateaubriand, reprezentată la Théâtre de Versailles. La 6 Octomvrie, despre „L'Ecole des ivrognes“, vodevil într'un act de Didier şi Deslandes, reprezentat la Théâtre de l'Opera şi Théâtre des Variétés. La 13 Octomvrie, despre „Moïse“ al lui Chateaubriand, într'a doua reprezentaţie. La 14 Octomvrie, despre Théâtre Royal Italien.

La 8 Noemvrie, despre „Lord Byron à Venise", dramă în trei acte în proză de Ancelot, reprezentată la Théâtre Français. La 29 Noemvrie, despre „l'Ambitieux" de Scribe.

Note. Pasajul lui X. Marmier despre istorici în genere: „Ils n'offrent pas encore ce que nous demandons à l'histoire aujourd'hui, l'âme, le mouvement, la vie" *(R. des deux Mondes,* 1835, Ianuarie, pag. 208—209). — X. Marmier despre istoricii germani: „Ils aiment à retracer les révolutions d'Athènes, de Rome et ils adjoignent par forme de supplément, comme appendice, l'histoire de leur propre pays... Pour eux, les hommes de l'empire germanique, chevaliers, soldats, législateurs, ne peuvent être quelque chose que par leur assimilation avec les hommes de Thucydide et de Plutarque. Ils vous consoleront un peu et vous aideront à mettre de berousse un César..." *(idem,* pag. 209). — X. Marmier despre interesul pentru istorie al epocei 1830—40 în Franța: „Ce qui prouve que notre époque est eminemment appropriée aux besoins et aux exigences de l'histoire, c'est cette quantité de belles et larges oeuvres historiques auxquelles elle a donné naissance. Voyez les brillants essais, les jets hardis, les données profondes de M. Guizot; voyez les recherches si savantes et si consciencienses de M. Augustin Thierry, cet Homère de l'histoire; voyez le livre de M. Thiers et celui de M. Mignet et les études pleines de savoir et de poésies de M. Chateaubriand et les ouvrages de M. de Sismondi. Voyez ce qu'ont fait M. M. Lacretelle, Monteil, Capéfigue, Lémontey... Voyez cette oeuvre de M. Michelet..." *(idem,* pag. 211). — Scrierea lui Ph. de Ségur, „Histoire de la grande armée..." este anunțată și de *Gazette de France* dela 31 Ianuarie 1835. Articolul lui Sainte Beuve despre studiul lui V. Hugo asupra Memoriilor lui Mirabeau în *R. d. deux Mondes,* an. 1834, pag. 288—308. Articolul lui Lerminier despre Tucidide în *idem,* pag. 540—560. Darea de seamă despre „Istoria Elveției" a lui I. Müller în *idem,* pag. 599—600. Pasagiul lui Lerminier despre folosul istoriei pentru simplul particular: „D'abord êtes-vous las des jours misérables qui pèsent sur nous, avez-vous satiété de cet égoisme qui étale ses petitesses triomphantes et se proclame la dernière vertu du genre humaine? L'étude de l'antiquité vous offre un refuge, des spectacles qui feront de Charlemagne un Alexandre, de Frederic Barcôté un peu d'espoir et de force..." *(idem, pag. 114).* Despre apropierea dintre istoricul rus Karamsin și M. Kogălniceanu, v. scrierea subsemnatului *Studii de lit.* română, ed. II-a, Buc., Alcalay, pag. 44. — Despre influența studiului „Musique et chants populaires de l'Italie" al lui J. Mainzer asupra studiului „Cântece populare ale Moldovei" al lui C. Negruzzi, v. scrierea subsemnatului *Studii și Cercetări,* Buc., Cartea Românească, pag. 183. — Iată textual pasajul despre critică din Gustave Planche: „Reste une dernière critique, sévère, vigilante, impartiale, personnelle dans sa volonté, mais non pas dans ses attaques, qui ne reconnâit d'autre loi que sa conscience, d'autre but que la vérité" *(R. d. deux M.,* 1835, pag. 19). — Articolul „De l'instruction du peuple", al lui Lerminier, s'a publicat în *idem,* 1834, pag. 270—287. — Textul original al notiței din *Gazette de France* despre sosirea la Lunéville a lui Kogălniceanu și a fiilor lui Mihail Sturdza: „Les deux fils de S. A. l'hospodar de Moldavie viennent d'arriver à Lunéville pour y suivre les cours du collège et y compléter leur éducation. Ils sont accompagnés de deux autres fils de boyards et d'un prêtre du rit grec. Ces deux jeunes gens ont été adressés à un respectable ecclésiastique, qui lui-même a fait l'éducation du prince hospodar" (No. din 8 Noemvrie 1834). — Comparațiunea soartei Principatelor cu a Crimeei o găsim în *Gazette de France* dela

4 Aprilie 1835. — Textul francez al pasajului citat din *Gazette de France* privitor la admirația Valahilor și Moldovenilor pentru țarul Nicolae I-iu al Rusiei se găsește în No. dela 4 Mai 1835 și este acesta: „Au sentiment de reconnaissance qui attache les Valaques et les Moldaves aux Russes, se joint encore l'habitude de croire que ce n'est que de Petersbourg que d'amélioration de leur sort peut venir. Il faut ajouter à cela que ces peuples, chez lesquels l'esprit du siècle n'a point pénétré, voient le type de la perfection sociale dans le gouvernement russe... Aussi Nicolas est-il l'Apolon des Valaques et des Moldaves, c'est lui qui les a civilisés, ils n'adorent que lui, ne veulent obéir qu'à lui. Ils sont Russes par l'esprit en attendant qu'ils ne deviennent par le fait".

Petre V. Haneș

OSMAN DELA BALCIC

Osman e Turcul din Balcic,
E vânzătorul de sămânță...
Pe-un preț aproape de nimic,
Își vinde zâmbetu-i unic,
Din fericita lui ființă.

Îi ceri doar numai un pahar,
Punându-i gologanu'n mână;
Dar, cum Osman zâmbește iar,
Din nou plătești cerescu-i dar,
De cumperi pentr'o săptămână.

Născut pe țărmul dobrogean,
Acesta-i darul dat de-Alah:
Un zâmbet, ochii de mărgean.
Sărac Osman?!... C'un singur ban
Să crede mare padișah!...

. . . . . .

De mergi cumva pe la Balcic
Să ceri dela Osman sămânță;
Vei fi bogat pe un nimic,
Că-ți vinde zâmbetu-i unic,
Din fericita lui ființă.

Emil I. Diaconu

DIN LITERATURA CHINEZĂ

YUAN ŢI — 210-263

Nepăsătoarea

Din flautul meu de abanos, ţi-am cântat cântecul cel mai arzător pe care îl ştiam, dar tu priveai bujorii, fără să m'asculţi.

Ţi-am dat o poezie în care-ţi slăveam frumuseţea, dar tu ai rupt-o şi bucăţelele le-ai aruncat în lac, fiindcă n'avea nuferi, mi-ai spus.

Voiam să-ţi dau un minunat safir, rece şi limpede ca o noapte de iarnă, dar l-am păstrat ca să-mi amintească de inima ta.

Destinul

O frunză s'a desprins din salcie. Acum, pluteşte pe apă.

In inima mea, deasemeni, timpul şi-a desăvârşit opera. M'am despărţit de-o tânără femeie pe care-am iubit-o prea mult, şi mi-aştept, în linişte, destinul.

Mă uit la frunza de salcie. Valurile o poartă spre ramura din care s'a desprins...

Pe geamul îngheţat

Chiciura acoperă în întregime arbuştii; ei seamănă cu chipurile pudrate ale femeilor.

Ii privesc dela fereastră, şi mă gândesc că omul fără femei, e ca o floare despuiată de frunze.

Ca s'alung tristeţea care mă cuprinde, îmi scriu gândurile, suflând pe geamul îngheţat.

Poetul pe lac

Micul lac, limpede şi liniştit, seamănă cu o ceaşcă plină cu apă.

Pe ţărmurile lui, bambuşii par nişte colibe, iar arborii, cu frunzele lor, le servesc de acoperiş.

Marile stânci ascuţite, din mijlocul florilor, seamănă cu nişte pagode.

Imi las barca s'alunece pe apă, şi zâmbesc, văzând cum natura imită pe oameni.

YANG KIONG — 621 ? - 692

Nenorocirea

Focurile taberilor luminează cerul. Zăpada îngreunează steagurile înghеţate. Călăreţii galopează câmpiile. Generalul suprem a primit tăbliţa de fildeş şi şi-a luat rămas bun dela împărat.

Iată revenit timpul când cel mai neînsemnat războinic e mai preţuit decât un scriitor ilustru! Iată revenit timpul când mamele şi soţiile adorm, în fiecare seară, cu faţa spre Răsărit!

HO CE-CIANG — 659 - 744

Intoarcerea în sat

I

Tânăr încă, am părăsit casa în care, acum, mă 'ntorc înpovărat de ani.

N'am uitat graiul plin de farmec al satului nostru cu toate că tâmplele au început să-mi albească.

Copiii mei mă privesc fără să mă recunoască, şi parcă surâsul lor mă 'ntreabă: „Din ce ţară vii, călătorule?".

II

Câte luni şi câţi ani s'au scurs de când am plecat!

Cea mai mare parte dintre cunoscuţi au murit, numai apele Lacului Oglindă, din faţa casei mele, nu şi-au pierdut strălucirea de odinioară.

TAO HAN — 671 - 748

In apropierea mănăstirii

Muntele avea o mântie de pini şi o centură de nori. Dar am izbutit să descopăr poteca îngustă care suia la mănăstire. Şi venerabila zidire mi-apăru în faţă. Pavilioanele sale păreau nişte irişi uriaşi care 'nfloriseră în vid.

Vântul de seară ducea în depărtare cântecul preoţilor. Un clopot suna. O cascadă năvalnică îşi revărsa apele înzăpezite pe-o învălmăşeală de stânci. Sufletu-mi îşi sfărâmă lanţurile şi se 'nalţă acolo unde străluceşte constelaţia celor Patru Nobile Adevăruri!

Zorile mă găsiră rezemat de-un arbore, cu faţa scăldată în lacrimi.

WANG WEI — 699 - 759

Cuptor

Flacările soarelui umplu cerul şi pământul; nori de foc se 'ngrămădesc ca munţii; întreaga vegetaţie e arsă şi răsucită; apele şi lacurile au secat. Uşoara haină de mătase pare prea grea, iar umbra copacilor seculari e fără nici o putere. Cu neputinţă să te 'ntinzi pe scoarţa împletită; speli şi iarăşi speli hainele de pânză fină ca să le răcoreşti.

Aş voi să fug dincolo de-această lume, să mă pierd în imensitatea nesfârşită şi să găsesc acolo un vânt puternic, venind dela o depărtare de zece mii de *li* sau să găsesc fluvii şi mări, ca să scap de-această tiranică obsesiune.

Veşti din sat

— „Vii din sat? Spune-mi repede tot ce s'a 'ntâmplat, dela plecarea mea!".

— „Prunul ţi-a 'nflorit, iar o capră ţi-a mâncat mica trestie pe care ai sădit-o în marginea bazinului".

Reverie

Din arborii verzi, se lasă o pânză de umbră care acoperă totul în jurul meu. Muşchiul, sub această umbră, e din zi în zi mai bogat; totdeauna proaspăt şi fără praf.

Cu capul gol, stau întins sub bătrânii pini. Şi, în faţa ochilor mei care privesc în zare, se perindă unul câte unul, oamenii celebri din timpurile trecute.

Lângă un izvor

Copleşit de tristeţe, m'am aşezat în mijlocul stâncilor, lângă un izvor.

Răspund la salutul plopilor care se 'nclină şi golesc un pahar.

De ce vântul primăverii nu-mi risipeşte tristele gânduri, după cum împrăştie petalele florilor?

LI K'I — Secolul al VIII-lea

Inscripţie pe locuinţa unui prieten care a murit

Lucrurile rămân, omul trece; n'o să ne mai revedem.

In curtea pustie îmi priponesc calul, durerea mă copleşeşte. In faţa ferestrei, copăceii de bambus înverziţi cresc pe-un pământ părăsit. Munţii de azur, din faţa porţii, sunt ca şi odinioară.

Cu tristeţe contemplu acest cer de toamnă sub care se-aude căderea frunzelor, şi sălciile noduroase şi desfrunzite în care se odihnesc bufniţele.

Lacrimile îmi curg şi mă gândesc la tine, plecat pentru totdeauna ca şi apa care fuge spre Răsărit. De ce oare, în fiecare an mai înfloresc aceste flori?

Ţ'UEI HU — Secolul al VIII-lea

Rânduri pe o uşă

Anul trecut, la aceeaşi dată, în cadrul acestei uşi: chipul unei femei şi-o creangă înflorită de piersic.

Chip neuitat! Pe unde oare rătăceşti? Singure florile de piersic surâd ca şi-atunci în vântul primăvăratic.

ȚIN ȚAN — 716 - 770

Vis

Pe când dormiam, noaptea trecută, adierea primăverii a pătruns în odaie, și gândul mi s'a dus foarte departe, pe țărmurile fluviului Yang, aproape de-o sveltă copilă al cărei surâs, într'o seară, m'a făcut să mă clatin de iubire.

Visul mi-a fost scurt. Când m'am culcat, luna era în vârful unui migdal. Când m'am deșteptat, era tot acolo. O clipă mi-a fost deajuns ca să străbat cei o sută de *li* care mă despart de Kiang-nan și de-o sveltă copilă al cărei surâs e-atât de primejdios.

Favorita YANG T'AI - CEN — 719 - 756

Unei dănțuitoare a palatului

Mânecele ei de mătase răspândesc în aer un veșnic parfum. Parcă e un lotus roșu legănându-se mlădios în ceața de toamnă, — un nor ușor dus de vânt pe vârful unui munte, — o tânără salcie abia atingând apa lacului, pentru prima oară.

YUAN CE — 779 - 831

Sărbătoare nocturnă în palat

Noaptea e lungă în palatul regelui Wu; clepsidra picură încet. Intre perdelele trase de toate părțile, flacăra lămpilor e mai caldă. Si Șe, ea însăși, danțează, regele în persoană cântându-i din flaut, și rochia-i de zăpadă plutește și se risipește ca fulgii unei berze. Ritmul se 'ntețește, mișcările se complică, dănțuitoarea e obosită.

Dănțuitoarea e-obosită, regele se ridică dela banchet. O învălue c'un voal de mătase brodat cu flori și cu pasărea phenix; din corpul său îi face — pat, din brațul său — o pernă.

Iată că pendentivele de jad sună: Majestatea Sa se culcă.

SIE FONG — Secolul al IX-lea

Capitala se deşteaptă

Pe cele şase mari bulevarde, praful se ridică, tobele răsună.

Trapul cailor şi roţile trăsurilor se-aud pretutindeni.

Oamenii aleargă după hrană şi după îmbrăcăminte.

Cele patru clase ale societăţii se 'ncrucişează fără 'ncetare la fiecare colţ de stradă.

Anii, ca toate lucrurile, urmează apa care curge.

Intâmplările acestei lumi sunt ca florile care se scutură în vântul dimineţii.

Nici o zi de odihnă pentru acei care-aleargă după glorie! Oare dânşii nu-şi dau seama că 'ntr'o clipă prezentul va fi tot aşa de zadarnic ca şi trecutul?

SU ŞE — 1036 - 1101

Umbrele florilor

Unele după altele, în straturi şi 'n grămezi, umbrele florilor escaladează terasa verde de jad.

Servitorul, chemat de mai multe ori, n'a putut să le dea înapoi.

Abia au dispărut cu apusul soarelui, şi luna strălucitoare le-a adus înapoi!

Poeta CIU ŞU - CEN — Secolul al XII-lea

Oboseală

O primăveri înflorite! Lună de toamnă! Flori plutind pe lacuri! Prin ce vrajă îmi răpiţi sufletul: — luntre deslipită de ţărm?

Haina pământească s'a topit în cenuşe. Fi-voi în stare să mai îndur încă odată atâtea emoţiuni?

Biblioteca profesorului Cecul Mariean Brădicianu LUBOJ 1919

Rănită de primăvară

Singură în pavilion, lacrimile îmi curg. Am lăsat să-mi cadă cărţile de poezii.

Veşnic sunt singură ca să gust din lichiorurile calde, şi totuşi parcă sufăr de-o despărţire de curând.

Inima mi-e rănită de primăvară.

Umbra uşoară a sălciilor învălue soarele.

Petalele florilor sboară şi-acoperă pe jumătate praful.

Gânguritul mierlelor tulbură visul fluturilor, şi-mi deşteaptă tristeţele trecute, cufundându-mă într'o nelinişte nouă.

Singură

Am tras grelele draperii ca s'admir luna strălucitoare, şi m'am aplecat pe balustradă, cu vântul de Vest în faţă.

Sorb adierea nopţei îmbibată de miresmele turburătoare ale toamnei.

Jadul trandafiriu al fluviului cotropeşte la orizont jadul verde al vidului. Greerii cântă în iarbă, iar în fundul cel mai îndepărtat al cerului, răsună ţipetele berzelor nevăzute.

Amintirile vremilor apuse năvălesc în stoluri nenumărate. Şi, astăseară deasemeni, nu-i nimeni lângă mine ca să-i împărtăşesc gândurile.

LU YEU — 1125 - 1210

In zori

Dinţii cad, şi nimeni nu poate să-i facă să crească din nou. Părul cade, şi nu-i nici un mijloc să-l facem iarăşi să crească. Dimineaţa, în oglinda strălucitoare, îmi văd chipul îmbătrânit şi părul alb. Anii scurşi mă fac să-mi fie milă de mine. Dar mai bine să beau un pahar cu vin, să-mi iau cărţile de pe etajeră şi să le mai deschid odată.

Prin ceaţa veacurilor fără de număr, revăd pe împăraţii Şun şi Yu şi pe ministrul Krwe-long luptând împotriva

neamului său. Străbătând cu gândul trei mii de ani, le revăd înfăţişarea şi viaţa.

Ce importanţă mai are atunci, că 'ntreaga-mi fiinţă suferă povara obişnuită a anilor?

SONG PAE-JEN — Secolul al XIII-lea

Cântec de pescar

Mica mea barcă se ia la 'ntrecere cu gâsca sălbatică, plutind fără teamă în mijlocul valurilor.

Mantaua mea de trestii şi pălăria de bambus înfruntă ploaia, pe marele fluviu înconjurat de munţi bătrâni.

Imi scandez cântul după ritmul lopeţilor scurte, contemplând frunzişul împurpurat al pădurei depărtate.

In beţia mea, nu mai cunosc secolul, în faţa satului, sub luna care n'a ajuns încă la orizont.

Intr'un ţinut singuratic

Intr'un ţinut singuratic, să trăeşti, fără griji.

Să-ţi clădeşti o terasă de pe care să sorbi răcoarea serilor.

Să priveşti ploaia care ascunde norii în timp ce stolul uşor de rândunele e dus de vânt.

Să te uiţi cum copiii se bat cu castane şi cu pere.

Nici un prieten, mai ales, să nu te tulbure vrând să afle dacă trăeşti sau dacă ai murit.

Vai! Iată că cineva îmi bate la uşe!

LEU KI — 1311 - 1375

Sosirea poetului, dimineaţa, la mănăstirea Siang-fu

Am încălecat la cântatul cocoşilor; intram în curtea mănăstirii când clopotele mai sunau încă. Iarba era mângâiată de zefir; în marginea pădurei alunecă cornul lunei. Locuinţa bonzilor era curată şi solitară; am poposit în ea în aşteptarea dimineţii. Pe drumul mărginit de brazi nu era ţipenie de om, şi cântecele slujitorilor îşi găseau ecoul în pădurile întunecoase.

ȚIANG TIEN — 1415 - 1481

Amurg

Din vârful colinei, priveam lacul furtunos care sguduia o barcă, icoana destinului nostru. Ea dispăru în curând în ceață.

De partea cealaltă a cerului, soarele, apunând, se 'nroșea, luminând numai piscurile munților. Văluri de umbră se lăsau pe câmpie.

Insulele lacului parcă erau niște mărgăritare negre încrustate într'un imens ametist. De cealaltă parte a râului, pădurea, îmbibată de noapte, semăna cu un păr bogat, pe care îl stăpânea cornul lunei, ca un pieptene de aur.

Mi-am luat lăuta, și-am cântat până la ceasul când se veștejesc buchetele de constelațiuni.

YUAN MEI — 1716 - 1797

Pe malul apei

Pe când stau liniștit pe malul apei, în soarele strălucitor ce apune, adierea primăverii mi-aduce atâtea miresme de flori, încât nu le mai pot deosebi.

Frunza veștejită

Plantele și arborii din această lume, au un timp sortit ca să trăiască și ca să moară: Frunza veștejită aruncă o privire de regret crengei din care s'a desprins, căci își dă seama că nu mai e verde.

In noaptea rece

In noaptea rece, cititul m'a făcut să uit de somn. Parfumurile plapomei mele aurite s'au risipit, soba s'a stins. Frumoasa mea prietenă, abia stăpânindu-și mânia, îmi stinge lampa, strigându-mi: Știi oare câte ceasuri sunt?

Florile de salcie

Florile de salcie se-aseamănă cu fulgii de zăpadă; ca şi ei n'au nici o ţintă; nu se 'ngrijesc unde vor cădea; se lasă în voia vântului care le poartă.

MA HUANG - CIUG — 1861

Insulta

Intr'o seară cu lună, i-am atârnat în poartă o ghirlandă de flori de măr, apoi i-am cântat din lăută un cântec de iubire.

A doua zi, am întâlnit-o. Garofe roşii, din grădina vecinului meu, îi împodobeau rochia.

M'am închis în odaie, mi-am sfărâmat lăuta, şi-am plâns, am plâns.

Despărţirea

S'a luminat de zi! Trebue să plec. Prietenă prea scumpă, nu te scula! Dă-mi mica ta lampă ca să te mai văd odată şi să te 'nchid în inima mea... Vreau să-ţi mai văd ochii.

Acuma, dă-mi gura. Aud răsunând paşii păzitorului de noapte.

Adio, prietenă prea scumpă! Mă duc la lucru. După lucru vine seara şi fiecare seară mă readuce în braţele tale, care îmi sunt răsplata.

Priveşte... Frunzele sunt pline de picături de rouă. O mierlă fluieră. Pe diseară... Adio!

Traducere de Al. T. Stamatiad

ALBERT SAMAIN

IDEAL

Afară din oraşul de fier şi piatră dură,
In zori de ziuă, ceata de braві adolescenţi
S'a fost pornit, desculţă, prin iarba 'nrourată,
Cu inima curată şi ochii inocenţi.

Un svon de dimineaţă în suflet li se urcă.
Ei merg visând triumfuri şi daurite care
Şi cai purtând în flacări izbânda lor deplină
Şi-imperii cucerite sub alt mai mândru soare!

Şi gândul lor e-asemeni cu-al salciei frunziş,
Pe care îl străbate un fremătat uşor;
Şi mâna lor aruncă, pe umăr, cu mândrie,
Mantaua lor frumoasă, în vânt foşnind sonor.

In ei mocneşte focul ce-omoară şi creează;
Şi 'ncrezători în goarne ce turnuri dărâmară,
Merg amfora să-şi umple dela izvorul sacru
De-unde străvechiul fluviu al zilelor coboară.

Dreptatea le e dragă, dispreţuesc pe laşi,
Părinte, vor să vie domnia Ta cerească!
Şi sângele lor arde, spălând orice prihană,
La sfintele picioare-a Durerii să ţâşnească!

Sunaţi, pe câmpuri, tobe şi trâmbiţe de aur!
Intinde-le, Trufie, aripile-ţi ferate!
Li-e proaspătă fiinţa ca un izvor de munte
Şi sdravănă ca vântul ce mările străbate!

Sbucneşte veselia, sub paşii lor, în râset,
Pământul ia culoare de foc strălucitor,
Pe lirele lor cântă, în lat de coarde, vântul,
Şi trandafirii tineri au lacrimi de amor.

Acolo, înspre zarea învăluită 'n aburi,
Spre înălţimea care te-orbeşte 'ntr'un moment,
Ca beţi, înaintează în frumuseţea firii,
Să fie mai aproape mereu de firmament;

Spre culmile pătate de-o spumă de lumină,
Acolo unde 'n tropot trec ai lui Phoebus cai,
Mai sus, mai sus într'una, spre piscul cel din urmă,
La pragul care duce în dauritul Rai.

Ei merg, ei merg, îi mână din spate-un vânt de foc...
Cu ochi divini, Speranţa, ce tristă deveni
Şi palidă sub neagra-i manta de oropsită,
Bătrâne mâini spre ceruri mai nalţă înc'o zi!

Desculţi, cu-a lor mantale foşnind de vânt, în zori,
Aşa 'ntr'o zi plecară nevinovaţii inşi,
Cu inima fecioară şi sufletul sonor...
Şi cum cădea 'nserarea când s'au întors învinşi!

Acuma, ca pribegii ce-s mistuiţi de friguri,
Ei merg cu pas nesigur; suflarea li se tae;
Posaci, cu pismă 'n suflet, cu ironii pe buze,
Li-e obosit surâsul ca ultima văpae.

Ei şi-au pierdut credinţa, credinţa ce zâmbeşte
Şi 'n tot ce-i rău implântă călcâiu triumfător.
De lepra îndoelii săpaţi mereu, pierdură
Cerul ce se-oglindeşte în ochii de fecior.

Ei chiar tăgăduiră mândria suferinţii
Şi 'n gloata cea neroadă, cu inima 'nghetată,
Chircită 'n gunoiştea indiferenţii sale,
Supuşi ca o cireadă intrară de-astădată.

Iluziile 'ngrăşate acuma pasc prin lume...
Incet, printr'o spărtură a inimii-oţelite,
Prea nobilul lor sânge se scurge pic cu pic
Şi inima se'nchide 'ntr'o zi, pe nesimţite.

Iar sufletul lor vesel, matroană 'n pragul casei,
Intâmpină şi-atrage drumeţii; prea cucernici
Au devenit acuma cu zeii-adevăraţi;
Cu fruntea în ţărână, slăvesc pe cei puternici.

Ei vor acum armate, judecători, poliţii,
Şi 'n ordinea aceasta 'ntăriţi ca 'ntr'o cetate,
Cum mişună se uită, prin iazul desfrânării,
Năpârcile-aurite-ale marilor păcate.

...Şi totuşi, câteodată, în seară, 'i poartă gândul
La cei ce, lângă dânşii, spre Empireu urcară
Şi cari, nevrând să soarbă din talere mârşave,
Culcându-se pe piscuri, lăsatu-s'au să moară;

Şi remuşcarea-i prinde, atunci când, pe costişe,
Un fulger le arată, cu braţele întinse,
Cadavrele semeţe ai căror ochi deschişi
Visează idealuri pe veşnicie stinse!

Trad. de **Ion Gane**

CHEILE BICAZULUI

Mă îndoiesc, că va fi meşter condeiul meu, să desfăşoare în câteva rânduri, una din priveliştile cele mai minunate, mai măreţe şi mai sălbatice din ţara noastră.

Ţara noastră! Când ieşi din uliţele strâmte şi prăfuite, când te desprinzi dintre zidurile reci şi mohorîte ale oraşelor şi te afunzi în plinătatea câmpurilor, a dealurilor, a munţilor noştri, tresar atunci adâncurile noastre, căci tainică este legătura între noi şi pământul din care am pornit — pământ plămădit din vieţile străbunilor noştri. Fără să cugeţi, îţi simţi sufletul învăluit într'o imensă lumină şi o bucurie coboară'n inimă. Pământul acesta minunat este al nostru, este Ţara noastră. De câte ori cutreerând aceste mândre plaiuri, nu am exclamat: „Frumoasă ţară avem". Cuvinte simple, dar în clipa când le rosteam grăia cu mine sufletul Românceі zămislit din aroma îmbălsămată a florilor de câmp, legănat de murmurul izvoarelor, mângâiat de ferăstrăul pădurilor, răscolit de vâltoarea şuvoaielor, răzvrătit de mugetul codrilor, îndumnezeit prin armonia dintre frumos şi măreţie.

Frumoasă ţară avem! Aşa am rostit toată vremea, cât a durat excursiunea noastră la Cheile Bicazului.

Apa Bicazului îmi era cunoscută înainte, ca un drăgălaş pârâiaş de munte, care a avut inspiraţia să se verse în Bistriţa, la cea mai frumoasă cotitură a acestei ape moldoveneşti. Cine ar bănui că undele limpezi şi rotunjoare, ce se oferă cu dărnicie apelor Bistriţei bătrâne, au spumegat, s'au frământat în cheile lui, la 29 km. de Bicaz, la poalele uriaşelor stânci, pe care cu îndrăzneală le-a sfruntat. Cheile unei ape, căci fiecare râu de munte îşi are cheile lui, este locul cel mai strâmt, pe unde-şi face apa loc. Minunate sunt şi cheile Argeşului ale Bistriţei, ale Jiului, ale Oltului, dar n'au asemănare cu măreţia şi sălbătecia Bicazului.

Ca să ajungem la cheile Bicazului, drumul cel mai scurt este prin Gheorghieni. Odihneşti noaptea în acest orăşel, adică cine vrea să se odihnească. Şi pentrucă veni vorba de odihnă, să-mi îngădui un sfat: să vă feriţi de Hotelul Laurenţiu, în faţa căruia se ridică maiestoasă biserica catolică, care mi-a strecurat în suflet pace şi reculegere, când am privit seara la ea, dar răscoală şi oboseala la ora 4 ziua, când fără milă clopotul ei, un sfert de oră, mi-a mai sunat ascuţit în ureche. Se înţelege că, după acest supliciu, somnul a fugit, iar pe când limba nemiloasă se plimba dela un perete la altul al clopotului, am avut tot timpul să mă întreb: oare Mântuitorul nostru cu clopote de acestea asurzitoare şi răscolitoare şi-a împrăştiat cuvântul cel dătător de viaţă, de pace şi de iubire? Ce tainic îşi freamătă rugăciunea, clopotele mănăstirilor noastre! In puterea nopţii sunt ca un imn ceresc.

Aşa dar, fără să fiu prea bine odihnită, am pornit la ora 7 dimineaţa cu trăsura spre munţi. Cum am ieşit din orăşel, drumul a cotit spre Est, şi spre surprinderea mea dăm într'o şosea în perfectă stare, aceasta nu fiindcă este bine întreţinută, ci pentrucă are norocul, să nu fie prea mult umblată. Şoseaua se întinde sub coaste de dealuri smălţate în flori, iar de partea cealaltă o mărgineşte un pârâiaş, ce-şi poartă apele prin Gheorghieni, singura binefacere a acestui oraş.

După 11 km. de drum, ajungem la poalele munţilor şi începem să urcăm în serpentină, pe o pantă plăcută, culmea, ce desparte bazinul Mureşului de al Bistriţei. Urcatul acesta la pasul cailor, fără să simţi că mergi, îţi dă răgaz să sorbi frumuseţea din prejur. De o parte şi de alta a şoselei, o vegetaţie luxuriantă, aroma vieţii vegetale ne umple sufletul. Linişte sfântă, zi însorită, nimic nu sdruncină desăvârşirea. Uitasem şi de clopote şi de somnul neîmplinit.

Străbătusem până în vârful muntelui 19 km. De acolo privirea străbătea zglobie în toate părţile. Spre Vest se desprindeau Gheorghienii, Valea strâmbă, până la izvoarele Mureşului, iar spre Nord-Est se ridicau munţii, către cari ne îndreptam noi.

Coborâm acum. Priveliştea se schimbă, păjişti minunate, miros de fân cosit. Izvoraşe, cari râd la mângâierea razei de

soare, îşi trimit apele ei cristalire jos în vale. Din împreunarea lor răsare pârâul Bicazului. Mergem pe valea lui 6 km. şi ajungem la Tău, un lac adânc de 25 m. pe o lungime de 3 km., format acum 70 ani din prăbuşirea muntelui. Sunt din bătrâni, cari au apucat anul, când muntele cu toată podoaba lui s'a năruit, iar stratul de apă a acoperit pădurea. Vârfurile copacilor se văd şi astăzi presărate pe faţa apei. Merită să fie văzut acest lac. Incunjurăm Tău, întâlnim iar Bicazul, care tânăr şi şăgalnic, şi-a amestecat pe o distanţă apele lui cu cele din Tău, ca să iasă apoi neatins la lumină, — şi pornind înainte pe valea lui. Incă 7 km. şi ajungem la un tunel de vreo 20 m., săpat în muntele stâncos, fiindcă şoseaua aici nu mai are pe unde coti. Stânci de o parte şi de alta, iar jos la 30 m. adâncime, Bicazul.Ne oprim. Cu trăsura nu se mai poate înainta.

Coborâm pe malul Bicazului. Clocotul apei ne stăpâneşte glasul. Pereţi de stâncă cu înălţime ameţitoare ne înghit parcă. Intrăm în chei. O bucurie şi o teamă ne cuprinde sufletul. O cărăruie ruptă din stâncă, cât poate merge un om, ne poartă pe margina apei. Din ce în ce ne afundăm în inima strâmtorii. Cerul? Doar să pleci capul înapoi pe spate, ca să poţi prinde o fărâmă din el. Plantaţie, nimic. Ici şi colo sus, la împreunarea stâncilor cu geana de cer, câte un brăduţ nenorocit îşi soarbe sărăcia din stânca, de care este prins. Inaintăm copleşiţi de atâta măreţie, muţi de frumuseţea sălbătecirei. Cuvântul nu mai îndrăzneşte să sboare de pe buze, aşa de impunătoare este priveliştea. Dela o vreme şi cărarea dispare, aşa că ne continuăm drumul păşind cu greutate din piatră în piaţă, de multeori apa scăldându-ne încălţămintea. Cu mâinile ne sprijinim în peretele de stâncă. Apa spumegă şi se rostogoleşte năpraznic. Răzvrătirea ei ne înspăimântă. Pereţii uriaşi de piatră şi lumina de amurg, cu toate că eram în miezul zilei, ne împietresc inima. O clipă, fiecare, pe câte un colţ de piatră, ne întrebam dacă e chip de înaintat. Un pas greşit şi apa ne-ar fi prins în sbuciumul ei. Ne-a trebuit îndrăzneală multă ca să pornim.

La o cotitură, înălţimile erau aşa de ameţitoare, strâmtoarea era aşa de îngustă, încât tot urletul apei lovea în sufletul nostru. Ce mici ne vedeam şi ce neînsemnaţi ne sim-

ţeam faţă de această putere, care se deapănă în şir, cine ştie de câte sute de veacuri. Incă un cot, încă un perete enorm, ce sta gata parcă să se năruiască pentru noi, şi o licărire de soare străluce la capătul din fund. După atâta sbucium şi întuneric, zarea de lumină apare ca un gând bun în ceasuri grele. Improspătaţi ne îndreptarăm spre ea. Câteva locuri grele încă de străbătut şi apoi raza de soare ne cuprinde, căldura ne învăluie. Ieşisem din chei după ce străbătusem 4 km., distanţa lor. O pajişte minunată se întinde înaintea noastră. Cărarea spre comuna Bicaz se pierde în desişul proaspăt al muntelui. Bicazul liniştit şi mândru, îşi continuă drumul. M'am întors şi am privit la grozăvia şi frumuseţea prin care trecusem. Am mângâiat unda de apă, care s'a lovit de atâtea stânci, s'a prăbuşit dela înălţimi, şi totuşi nu a fost nimicită, şi limpede şi curată a ieşit din vâltoarea omorîtoare, ca să alunece apoi sfioasă şi blândă către apa cea mare, ce o va înghiţi. Câtă asemănare între drumul ei şi viaţa noastră. Porneşti în lume, drumul uşor, plăcut la început; aspru, împovărat de greutăţi, de nevoi, de suferinţă şi de dureri mai târziu. Il străbaţi ca să intri pe urmă în calea de tihnă şi resemnare a bătrâneţii, unde doar ecoul îndepărtat al tinereţii sbuciumate mai străbate încă, ca să-ţi freamăte vijeliile şi torentele prin care ai trecut.

Cheile Bicazului răscolesc şi împodobesc sufletul acestui pârâiaş, ce mi-i scump acum, când ştiu cu ce stânci se luptă şi cu ce seninătate îşi poartă apoi, undele spre Bistriţa la vale.

Marcella Nicolau

FLOARE ALBĂ

Floricică de pe strat,
Albă nepătată,
Decând eu te-am semănat,
Te-am plivit şi te-am udat,
Floare neuitată.

Te-am umbrit cu al meu gând
Ziua, 'ntotdeauna,
Şi te-am legănat cântând,
De cu seară până când
Se culca şi luna.

Te-au udat şi te-au stropit
Lacrimile mele,
Şi cântând am liniştit,
Odoraş nepreţuit,
Vânturile rele.

Tu în schimb mi-ai alinat
Dorurile toate,
Când în gingaş legănat,
La fereastră, dinspre sat,
Imi vorbeai în şoapte.

Azi te rup, căci căpătâiu
Dorurile-mi cată.
Să fii solul cel dintâiu,
Să alini şi să mângâi
Dragostea-mi curată!

Şi să stai la pieptul lui
Ca şi în grădină,
Şi cu dragoste să-i spui,
Că de vraja dorului
Inima-mi suspină.

SUNT VREMURI CÂND...

Sunt vremuri când
Sosesc pe rând,
Din şterse zări
Şi depărtări,
Dulci-amintiri,
Cu tânguiri,
Ce trec pe rând
Prin al meu gând
Şi-mi lasă iar
Acel pahar
De suferinţi
Şi năzuinţi,
Ce l-am băut
Atuncea când
Te-am cunoscut.

Axentie B. Oprişanu.

ATHALIA [1])

Tragedie în cinci acte în versuri de *Jean Racine*.

PERSONAGIILE

Joas, regele tribului Juda, fiul lui Ochozias, sub numele de Eliacin.
Athalia, văduva lui Joram, bunica lui Joas.
Jozabet, femeia marelui preot. Mătuşa lui Joas.
Joad, marele preot.
Zacharia, fiul lui Joad şi al Jozabetei.
Salomith, sora lui Zacharia.
Abner, unul din principalii ofiţeri ai regilor din Iuda.
Azarias, *Ismael* şi alţi trei şefi ai preoţilor şi leviţilor
Mathan, preot apostat, sacrificator al lui Baal.
Nabal, om de încredere al lui Matham.
Agar, femeie din suita Athaliei.

Ceată de preoţi şi leviţi. Suita Athaliei. Doica lui Joas. Corul tinerilor fecioare din tribul lui Levy.

Scena se petrece în templul din Ierusalim în vestibulul apartamentului marelui preot.

SCENA I-a.

Joad. Abner.

ABNER

Da, vin în templu-i sfânt s'ador pe cel etern.
Vin dup'un obiceiu străvechiu să mă prostern,
Sărbătorind o zi în toate minunată
Când legea pe Sinai prin Moisi ne-a fost dată.

---

[1]) Athalia, tragedia lui Racine, una din ultimile sale lucrări, e unanim considerată printre cele mai mari evenimente literare franceze, din toate timpurile. Izvoarele ei ca şi ale Estherei, sunt în Sfânta Scriptură, în particular în cartea IV a Regilor, cântecul al XI (reprodus cu

Cum s'a schimbat ce-a fost! De cum bătrânul corn
Vestea că pe pământ rusaliile se'ntorn,
In templu peste tot vedeai numai ghirlande,
Pe portici năvăleau pioşii cu ofrande;
Cu faţa 'ntorşi spre-altar intrau pe rând, pe rând,
Imbelşugatul rod de fructe 'n mâini purtând.
Stăpânului din cer duceau ei poame rare
Şi preoţi n'ajungeau la miile de-altare!
Dar o femeie-opri trufaşe-acest prinos,
Posomorând un timp atâta de frumos!
Din cei mai credincioşi abia doi, trei, cutează
Din vechile splendori să mai aprindă-o rază!
Tot restul, a uitat pe Domnul; somn fatal!
Sau, şi mai rău: slăvind altarul lui Baal,
Incep să intre-acum în taine — scârba minţii, —
Scuipând şi blestemând ce-au proslăvit părinţii!
Oh! tremur de un gând: de n'ai sfârşì amar,
De nu te-ar izgoni Athalia din altar!
Cumplita-i răzbunare-asupră-ţi să nu cază,
Cu masca unui falş respect ce-ţi mai păstrează.

JOAD

Ce negre presimţiri! De unde ţi-au venit?

ABNER

Dar crezi că poţi fi sfânt şi drept, nepedepsit?
De mult a prigonit tăria-aceasta rară
Ce'nvălue pe Joad c'un nimb peste tiară.

---

variantele şi adăugirile celei de a doua cărţi a Paralipomenelor, cântecele XXII, XXIII, XXIV).

Istoria îi dă lui Racine trei fapte: păstrarea lui Joas, smuls de Jozabet furiilor Athaliei; încoronarea acestui providenţial copil, mulţumită zelului patriotic al marelui preot Joad; moartea uzurpatoarei; zugrăvirea vie a marelor caractere Athalia şi Joad, abia schiţate în Scriptură; creaţiunea celorlalte roluri, politica personagiilor şi detaliul acţiunii lor, sunt invenţiunea lui Racine. Dar piesa rămâne cu totul biblică în coloarea ei generală prin prezenţa invizbilă şi pururi simţită a lui Dumnezeu, prin felul cum se serveşte poetul de vise şi miracole, prin amintirile precise ale istoriei şi prin imitaţiunea constantă a psalmilor ebraici.

(René Vaubourdolle).

Iubirea sfintei legi e pentru ea un semn
Că eşti un răzvrătit, la răzmiriţi îndemn.
Un merit strălucit? Prilej de gelozie!
Nu poate suferì pe demna ta soţie.
Dar Joad de-i urmaş din Aaron patriarh,
E soră Jozabet cu ultimul monarh.
Mathan de-altfel, Mathan, cu inimă uşoară,
De lege călcător, — pe-Athàlia 'mpresoară.
Şi este şi mai rău ca ea: un dezertor,
Al oricărei virtuţi, zelos asupritor!
Şi nu-i destul că 'ncins c'o mitră 'ncap, streină,
Levitul lui Baal cu râvnă i se 'nchină,
Dar Arca lui Aaron n-o poate suferi.
Şi Zeul, eri slăvit, el azi l-ar nimici!
Ca să te piardă nu-s tertipuri să nu scoată;
Te plânge uneori, te laudă-altădată;
In inimă viclean, în faţă pare blând,
Şi fierea 'ntr'un surâs de miere strecurând,
Aci reginei lui te zugrăveşte groaznic,
Aci, — vrând poftei ei de-arginţi să-i dea un praznic, —
O 'nşeală, că 'ntr'un loc ce numai tu îl ştii,
Comorile lui David ascunse tu le ţii.
Dar, cum dealaltăieri, o neagră întristare
Infăşură mândria Athaliei, îmi pare
Chiar eri, pândind, văzui cum ochiu-i sângeros,
Rotea spre templu 'n fund, privirea-i furios,
Ca şi cum într'un colţ din ăst smerit palat,
Iahveh i-ar fi ascuns răzbunătorul dat.
Cu cât mai mult mă 'ntreb, cu-atât mai clar mi-e 'n gând,
Că ura-asupra ta va isbucnì 'ncurând,
Şi că prin sânge chiar de-ar fi să-şi facă punte,
Veni-va 'n sanctuar pe Domnul să-l înfrunte.

JOAD

Acel ce ţine 'n frâu vijeliosul val
Urzirea celor răi o surpă cu un mal!
Eu, prosternat, supus la voia lor cea sfântă,
Afar de Dumnezeu, nimic nu mă 'nspăimântă.

De râvna ce mi-arăţi eu însă-ţi mulţumesc
Că treaz, pândeşti pe acei ce mă primejduesc.
Eu ştiu că nedreptatea o vezi nesuferită,
Că inima şi azi ţi-e tot izraelită,
Slavă 'ntr 'u cei de sus! Dar ăst necaz ascuns,
Virtutea fără rod, te-ar mulţumì de-ajuns?
Credinţa nelucrând, mai este ea credinţă?
Opt ani trecuţi de când, această rea fiinţă,
Cu sceptrul lui David tronează peste legi,
Se scaldă fără frică în sângele de regi;
Ucide pe nepoţi şi tot nu-i stins nesaţul:
Acum spre Dumnezeu vicleana-şi urcă braţul!
Şi tu, un stâlp din stâlpii-acestui putred stat,
Tu, dârz soldat, crescut de Sfântul Iosafat,
Tu care sub Joram ne-ai cârmuit oştirea
Şi singur ai adus în ţară liniştirea, —
Când vestea morţii lui Ochozias căzu
Imprăştiind armata 'n faţa lui Jehu,
Ai zis: „de Dumnezeu mă tem şi adevăru-i
M'atinge: ascultaţi ce spune fiecărui:
„La ce cu legea mea, pe-afar' vă 'mpodobiţi?
Prin sterpe rugăciuni, voi credeţi, mă cinstiţi?
Din jertfa ce-aţi adus, ce rod pot eu culege?
Beau eu sânge de ţapi şi junci? E scris în lege?
Dar regii voştri morţi vă ţipă din mormânt:
„Oh rupeţi, rupeţi tot ce nu-i sfânt legământ,
Stârpiţi din neamul meu sămânţa-atâtor crime,
Şi-apoi să-mi închinaţi pe altarul meu victime".

ABNER

Ce poate-un singur om când neamul e sleit?
Beniamin e slab şi Iuda-i vlăguit.
Din ziua când s'a stins odrasla lor regească,
S'a stins şi vechiul foc din viaţa strămoşească!
„Chiar Dumnezeu, spun ei, pe noi e mânios:
De cinstea de Evreu, pe vremi era gelos;
Azi vede liniştit surpata lor mărire
Şi'n mila lui acum, nu-i nicio tresărire!

Azi nu mai vezi căzând din mâinele-i de foc,
Minuni după minuni ce te 'ngrozeau pe loc!
E mută arca, mut şi sfântul ei oracol".

JOAD

Dar care timp a fost mai rodnic în miracol?
Când oare am primit din cer mai mari dovezi?
Avea-vei pururi ochi lumina să n'o vezi,
O neam ingrat? In veci a cerului minune
In inima-ţi de piatră nimic nu poate pune?
Mai trebue, Abner, să-ţi mai reamintesc
Atâtea semne mari din vremea ce-o trăesc?
Atâţi tirani pe tron înfrânţi cu umilinţă,
Un tată credincios în tot ce ne-ameninţă?
Nelegiuitu-Achab în sânge înnecat,
In chiar ogorul său prin crimă uzurpat,
Şi-aproape la un pas, călcată în picioare
Regina Iezabel de caii 'n goana mare?
Dar câinii lacomi bând din sângele-i vărsat,
Şi trupul său hidos în patru sfârtecat,
Şi-a turmei de profeţi minciună doborîtă,
Şi flacăra din cer pe-altare coborîtă,
Ilie poruncind Naturii, ca stăpân,
Şi cerurile cari la glasul lui rămân
Inchise, — patru ani nici ploae şi nici rouă!
Dar Elizeu trezind pe morţi la viaţă nouă?
— Mărturiseşte, — Abner, l'atâtea semne mari,
Iahveh şi azi, la fel ca'n timpii legendari,
De-o vrea poate ori când s'apară viu 'nainte
Şi-ori când, de neamul său El îşi aduce-aminte.

ABNER

Dar unde-i slava-aceea ce-atât ni s'a cântat,
Că vor avea urmaşii lui David împărat?
Vai! Noi nădăjduiam, din fericita rasă,
Un şir fără sfârşit de falnici regi să iasă;
Mai sus de orice trib, de orice neam mai sus,
Vreunul dintre ei, domnia să-şi fi pus!

Şi 'năbuşind de veci războiul dezunirii,
S'ajungă peste regi Stăpân al omenirii!

JOAD

Când Cerul ne-a promis cum poţi să nu te 'ncrezi?

ABNER

Dar fiul lui David e rege? Unde-l vezi?
Mai poate, Cerul chiar, să 'nalţe în tulpini
Copacul când uscat e-adânc, din rădăcini?
Athalia-a ucis din leagăn pruncul sfânt!
Cei morţi după opt ani mai es ei din mormânt?
Ah! de s'ar fi 'nşelat în oarba ei mânie
Şi-un prunc, din regii morţi de-ar mai putea să'nvie!

JOAD (sibilin)

Ce-ai face-atunci, Abner?

ABNER

Oh, fericita zi!
Intr'un avânt nebun pe rege l-aşi primì!
Crezi tu că Izrael n'ar strânge-a sale rânduri?
Dar,... pentru ce mă 'nşel cu-aşa deşarte gânduri?
Căci doar un biet urmaş din regii biruitori,
— Ochozios — mai trăia şi-ai săi moştenitori;
Jehu l-a omorît; văzuşi, cum mai pe urmă,
Athalia i-a ucis copii ca pe-o turmă.

JOAD (misterios)

Nu vreau să spun mai mult... Dar când pe ceruri, sus,
Tu soarele-i vedea de-o suliţă 'n apus,
La ora treia când ne cheamă ruga sfântă,
Să vii acì. Fii om ce nu se înspăimântă.
Domnu-ţi va arătà prin daru-i luminos,
Că vorba când şi-o dă, e reazăm credincios.

(Zorii zilei luminează capitelurile stâlpilor).

E zi măreaţă azi! Să 'ncepem pregătirea,
Căci zorii albi au nins pe creştetu-i zidirea!

ABNER (cu o speranță)

Ce dar să fie-acela? Eu nu pot ști?

JOAD

(Pune numai un deget pe buze în semn de: tăcere!)

ABNER

L'aștept!

Dar iată Jozabet spre noi coboară drept.
Mă duc să mă'ntâlnesc cu turma credincioasă...
Vin pâlcurii, pâlcuri toți la slujba maestoasă.

SCENA II-a

Joad. Jozabet

JOAD

Princesă, s'a sfârșit: e timpul să răspund...
Fericele tău furt [1]) nu-i chip să-l mai ascund.
Vrăjmașii Domnului, în culpeșa mândrie,
A prins prilej, văzând că liniștea 'ntârzie,
Să spue că-s năluci a lui făgăduinți!
Ce zic? Triumful lor mai mult i-a scos din minți,
Căci până și'n altar nevrednica ta rudă,
In cinstea lui Baal un imn ar vrea s'audă!
Să le-arătăm pe rege de mâna ta salvat,
In templul unde Domnul l-a binecuvântat.
Ca vechii prinți Evrei, el inima avea-va:
Din mintea lui de-acum se'ntrezărește slava!
'Nainte să-l proclam ca dătător de legi,
Il dau lui Dumnezeu — mai marele 'ntre regi.
In urmă strâng leviți — o ceată cât mi-ajunge, —
Și'n fața lor pe tron, ca rege îl voi unge.

JOZABET

Dar numele lui nou, și nobilu-i destin
Le știe?

[1]) E vorba de Eliacin pe care l-a furat din mâinile călăilor.

JOAD

Ştie doar că-l cheamă-Eliacin.
Se crede-un biet copil de mamă părăsit
Şi că de mila lui, drept tată i-am slujit.

JOZABET

Prin ce primejdii vai, să-l scot, am răsbătut,
Şi 'n ce primejdii iar, să intre-a şi 'nceput!

JOAD

Te clatini? Nu mai crezi? De ce? De ce mirare?

JOZABET

Cumintele tău sfat l-ascult cu 'ncredinţare.
De când pe-acest copil l-am smuls de printre morţi,
Eu grija soartei lui ţi-am dat-o să i-o porţi.
Mă şi feresc — cât pot — să-l mai privesc în faţă,
Ca nu cumva, trădând neliniştea-mi, ori cui,
O lacrimă picând să-i spue taina lui!
Oh! mai ales am vrut în plâns şi rugăciune
Trei zile şi trei nopţi să am de 'nchinăciune.
Cu toate astea azi, te 'ntreb, putem să ştim
Pe ce prieteni buni, ne'nfrânţi, ne bizuim?
Abner, viteazu-Abner, ne apără? E gata?
Dar regelui cel nou credinţa lui, jurat-a?

JOAD

Abner, cu toate că e om de reazăm rar,
El încă n'a aflat c'avem un rege...

JOZABET

Dar
Atuncea lui Joas pe cine-i dai ca pază?
Pe-Aman sau pe Obed norocul vă să cază?
Ei dela tatăl meu doar daruri au avut!

JOAD (cu dispreţ)

Toţi, pân' la unul, toţi Athaliei s'au vândut!

JOZABET

Cine-o să ţie piept atunci cu sateliţii?

JOAD

Avem pe sacerdoţi cu noi, avem leviţii.....

JOZABET

Eu ştiu că 'n preajma ta, c'un număr îndoit,
Prevăzătorul gând al tău i-a înmulţit.
Că te iubesc, şi ura Athaliei i-o poartă,
Că printr'un jurământ legat-au a lor soartă
De cel născut din David ce azi îl vor vedea.
Dar focul sfânt oricât i-ar mai îmbărbătă,
Putea-vor singuri ei să sprijine pe rege?
E râvna lor de-ajuns ca vremuri noi să 'nchege?
Dac'ar afla regina Athalia, din svon,
Că'n templu am ascuns odrasla unui tron,
N'o să-şi adune 'n grab' cohortele sub arme,
Să ne 'nconjoare-acì, şi prag şi porţi să sfarme?
Ajung în contra lor câţi-va leviţi pioşi,
Ce ridicând spre cer mâini slabe, cuvioşi,
Nu ştiu decât oftând să plângă-a noastre crime,
Iar sânge n'au vărsat decât jertfind victime?
Mă tem că şi Joàs la pieptul lor străpuns.....

JOAD

Dar oare nu-i nimic, când Dumnezeu l'a uns?
Nimic când peste-orfani El are priveghierea
Când tocmai prin cei slabi şi-arată El puterea,
Când pe tirani urăşte, şi când în Ezraël [1])
Jură că va stârpi pe-Achab şi Jezabel?
N'a 'nfrânt pe Jòram, — soţ al fiicei lor nedemne?
Nimic, când şi'n copil ţinut-a să-l însemne?
Nimic un Dumnezeu c'un braţ răzbunător
Ce pururea întins va sta de-asupra lor?

[1]) *Ezrael,* oraş în Palestina lângă care se afla vestita vie a lui

JOZABET

Dar tocmai că pe regi dreptatea lui s'abate,
Mă tem de-acest copil al bietului meu frate!
Pot şti, de nu cumva, de crima lor târît,
N'a fost din leagăn chiar, la moarte hotărît?
Ori poate, Dumnezeu l'a scos din trista casă,
Şi 'n cinstea lui David vieaţa i-o mai lasă?
Vai! ceasu 'ngrozitor când Cerul mi l-a dat,
De-apururea în gând, spăimântător mi-a stat!
De principi înjunghiaţi era odaia plină.
In mână c'un pumnal sta apriga regină,
Şi la măcelul crunt armata aţâţa
Privind cum rând pe rând pe principi înjunghià!
Joàs, uitat ca mort, mi-atrase luarea aminte:
Şi-acuma par'c'o văd pe doica lui 'nainte,
Silindu-se-a 'mblânzi pe cruzii lui călăi,
Ţinându-l încleştat şi pal pe sânii săi.
Din braţe atunci i-l smulg, iar lacrima-mi fierbinte
Picându-i pe obraz, el se trezi cuminte...
Şi ori din spaimă, ori... din drag de-a mângâià,
Nevinovatu-i braţ simţii cum mă strângea...
O Cer! de nu i-ar fi spre rău a mea iubire!
E singurul vlăstar din David! Cu 'ngrijire,
In templul Tău hrănit, iubindu-ţi legea Ta,
El nu mai ştie alt părinte c'ar avea...
Azi, când vom înfrunta regina ucigaşe
De simţi credinţa mea, plăpândă, nevoiaşe,
De simţi că griji lumeşti îmi dau în acest chin —
O lacrimă ce nu-i pentru Eliacin,
Păstrează-atunci acest copil promis de Tine,
Şi pentru ce-am greşit, loveşte-mă pe mine!

JOAD

Nu, nu; în plânsul tău, eu vină nu găsesc;
Dar Domnul vrea s'asculţi îndemnu-i părintesc.
Nici în mânia lui el nu e orb vreodată,
Să pedepsească 'n fiu sminţirea unui tată!
Toţi câţi dintre Ebrei curaţi au mai rămas.
Veni-vor a-i jura credinţa într'un glas:

Odrasla lui David în slavă o ridică,
Pe cât disprețuesc pe-a Jezabelei fiică.
Sfios, dar demn, Joas pe toți îi va răpi,
Căci sângele-i de neam în veci va străluci!
Chiar Domnul, sprijinind prin glasul său exemplu,
In inimă la toți ne va vorbi în templu.
Doi regi necredincioși pe rând l-au înfruntat:
Dar trebue pe tron un rege-a fi urcat.
Cel nou, nu va uita că unde-a stat părinții,
L'au ridicat pe tron pioșii preoți, sfinții,
L'au scos ca din mormânt uitat, l'a sân l'au prins
Și facla lui David prin veac au reaprins!
Părinte! Dacă-l știi nedemn de-această treaptă
Că'n urma lui David să calce el n'așteptată,
— Să fie ca un fruct necopt, din ram picat,
Și ars de vânt, un rod în floare chiar uscat;
Dar dac'acest copil supus poruncii tale
Unealtă 'n mâna Ta va ști să-și taie cale,
Fă-l drept moștenitor, dă-i sceptru 'n mâna lui,
Și lasă 'n mâna mea pe dușmani să-i răpui!
Infundă 'n cursa lor urzirile Reginii
Și pe-ale lui Mathan! Pe-ăști diavoli ai ruinii
Revarsă duhul orb și tâmp de fărdelegi
'Nainte mergător căderilor de regi!
Dar mă grăbesc la timp... Copilele 'nchinate
Acestui templu, vin de fii tăi urmate.

SCENA III-a

Jozabet. Zaharia, Salomith, Corul

JOZABET

Tu, Zahario? Drag copil, de ce te-oprești?
Te-așteaptă tatăl tău august, să-l însoțești.

(către fetele din cor)

Grădină-a lui Levy! O, turmă credincioasă
Ce mirelui divin te-ai juruit mireasă,
Și vii ades să 'mparți cu mine-al meu suspin,
O! bucurie-a mea în lungul vieții chin,

Aceste flori pe frunți, aceste verzi ghirlande
Ce mult se potriveau pe vremi de mari ofrande!
Dar vai! Acum e timp de-ocară și restriști!
Ce dar ar fi mai scump ca ochii 'n lacrimi triști?
Dar iată, sună-afar' din trâmbița străveche,
In templul vor intra pereche cu pereche.
Pe când de sfânta slujbă eu plec să mă gătesc,
Voi laude cântați Stăpânului ceresc!

SCENA IV-a

TOT CORUL (cântă)

Tot Universu-i plin de marea-i strălucire.
Spre Domnul, în genunchi, voi reazemu-i chemați!
'Nainte de-a fi timp ne-avea în stăpânire,
Cântați! Darul lui lăudați!

O VOCE (singură)

In van nedreapta asuprire
Poporul tău iubit va ține 'n siluire;
Nu piere izvorul de haruri:
O zi vestește zilei de marea-i strălucire
De slava lui eternă e plină 'ntreaga fire!
Cântați, lăudați nesfârșitele-i daruri!

TOT CORUL (repetă)

De slava lui eternă e plină 'ntreaga fire,
Cântați, lăudați nesfârșitele-i daruri.

A II-a VOCE

El dăruie floarei colori ce ne fură,
Și spor dă el fructelor coapte:
A pus, împărțind cu măsură,
Căldura l'amează, răcoarea la noapte,
Belșug pe întreaga natură!

A III-a VOCE

Dă soarelui poruncă să ne 'ncălzească firea
Prin daru-i ochii noștri se bucură 'n lumină,
Dar mai presus de toate, El dăruie Omenirea
Cu legea lui divină!

A IV-a VOCE

O, munte Sinai! Păstrează amintirea
Acelei zile 'n veci de neuitată faimă,
Când piscu 'nflăcărat zăritu-l-am cu spaimă,
Când Dumnezeu ascuns de-a nourilor haină
Lăsà o razà doar să-i scapere vestirea.
O, spune, pentru ce al fulgerilor caer
Acele limbi de foc şi fum ţâşnind în aer
Şi tunete şi goarne?
Veneau din temelie în planu-i s'o răstoarne
Intâia lui zidire, —
Cutremurând pământul?

A V-a VOCE

Copiilor ebrei descoperea Cuvântul,
Lumina făr' amurg a sfintelor porunci;
Poporului iubit El glăsuia atunci
Că singur are drept la veşnica iubire.

TOT CORUL

Dumnezeească şi fermecătoare lege:
Eternei bunătăţi să te supui!
Blândeţe! Cine nu te înţelge?
Oh, daţi-vă trup, suflet, numai Lui!

A II-a VOCE

Ne-a dezrobit strămunii din durere,
Cu mană în deşerturi ne-a hrănit
In legea Lui pe El s'a dăruit
Şi pentru toate 'n schimb, — iubirea cere!

TOT CORUL

Supremă bunătate, oh, Dreptate!

A II-a VOCE

El marea despicat-a cu putere,
Din stânca arsă apa a ţâşnit,
In legea Lui pe El s'a dăruit
Şi pentru toate 'n schimb iubirea cere.

CORUL

Divina Lege! Fii a noastră vrere!
Ce 'nțelepciune, sfântă duioșie:
Intreaga mea iubire s'o dau ție!

A III-a VOCE

Voi toți ce-ați cunoscut al fricei jug slugarnic,
Uitați pe Dumnezeu oricât de bun ar fi?
In inimile voastre, în fața celui darnic,
Atât de greu să fie cuvântul a iubi?
Se teme sclavul, — crudul tiran îl biciuește!
Dar un copil, iubirea de tată prețuește!
Voi știți să cereți daruri Părintelui, — dar știți
Să-i dați ceva în schimbul iubirii? — Nu-l iubiți!

TOT CORUL

Dumnezeească și fermecătoare lege,
Eterni bunătăți să te supui!
Blândețe, cine nu te înțelege?
Predați-vă ființa numai lui!

Cortina

Traducere de D. Nanu

ARTA ŢĂRĂNEASCĂ [1])

De când e lumea şi pământul, neamurile s'au deosebit prin graiul şi prin portul lor. In cumpănă a căzut totdeauna mai greu argumentul linguistic, care şi acum în urmă a decis statornicirea hotarelor potrivit principiului naţionalităţilor. Aşa s'a procedat şi la întregirea poporului românesc. Intrucât ne priveşte însă, chiar dacă, printr'un alt prăpăd — la fel de pildă cu acel al năvălirii Romanilor din primele veacuri ale erei creştine — unele dintre provinciile româneşti şi-ar fi schimbat limba cu aceea a unor vremelnici stăpânitori, noi am fi avut la îndemână un al doilea mijloc de a dovedi unitatea neştirbită a neamului nostru. Căci prin portul, prin casa şi prin felul uneltelor sale gospodăreşti — într'un cuvânt prin arta sa — ţăranul nostru se deosebeşte de vecinii şi de conlocuitorii săi de neam străin mai lesne chiar decât prin graiul său. Şi, ne grăbim să adăugăm: criteriul de individualizarea unui popor prin arta sa este mult mai temeinic decât al limbajului său curent. N'au de ce să se supere filologii, cu drept cuvânt mândri de argumentul lor în favoarea unităţii poporului român, dacă pretindem că dovezile noastre, din punct de vedere al artei, sunt mai evidente pentru oricine şi mai ales pentru cei neştiuitori de carte şi deci încă mai puţin familiarizaţi cu ştiinţa comparată a limbilor moarte.

Argumentele artistice îşi impun superioritatea prin vechimea lor mult mai mare faţă de probele filologice. Limba românească, derivată din cea romană, este cu mult mai tânără ca arta ţărănească, care s'a născut odată cu primele aşezări gospodăreşti ale omului aşa zis preistoric. Despre

[1]) Comunicare la Radio din ciclul celor 101 conferinţe asupra României.

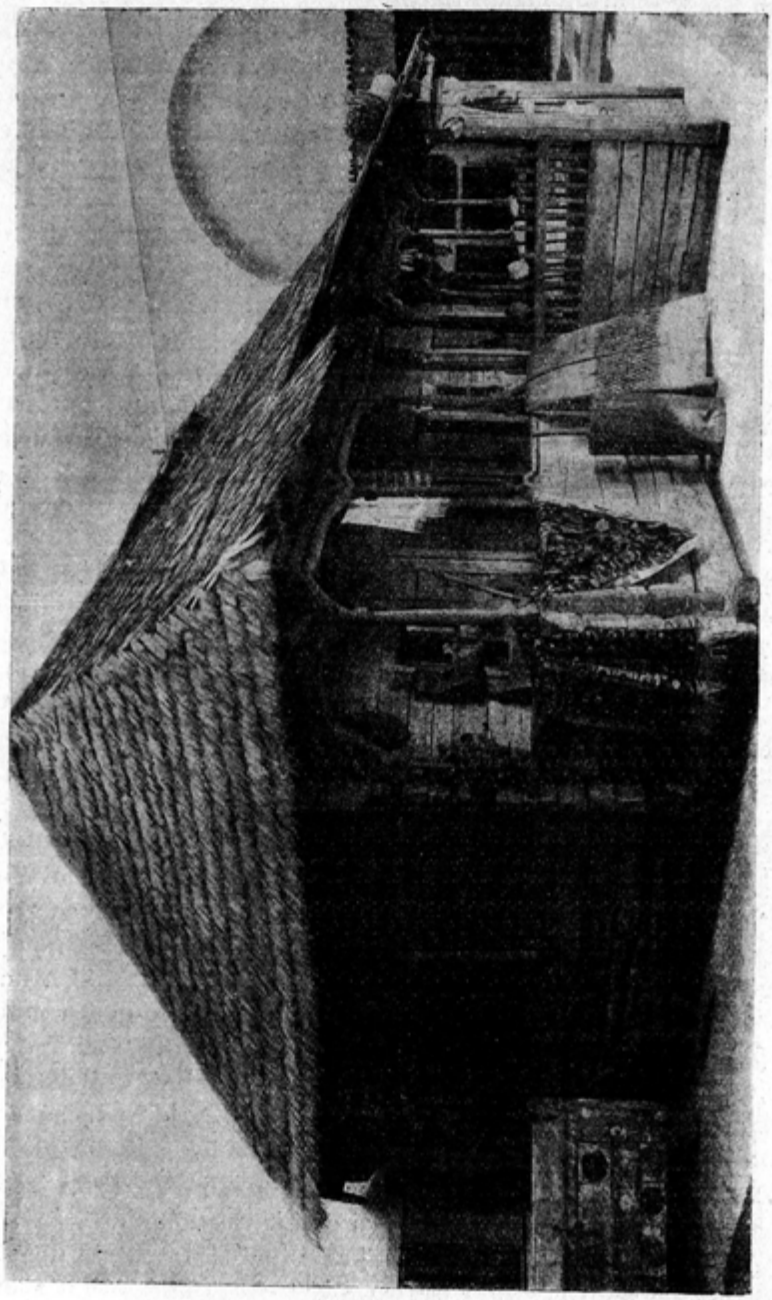

Casa Antonie Mogoș, din Muzeul de Artă națională.

limba acelor primi locuitori lipsesc orice documente istorice sau filologice. In schimb însă gradul lor de civilizație ne este bine învederat prin rămășițele îndeletnicirilor artistice. Prin produsele de artă ne este deci consfințit primul act de naștere al poporului românesc și a trebuit să treacă mai bine de două mii de ani până ce același testimoniu să ne fie întărit prin inscripțiile în piatră de pe monumentele din vremea Romanilor. In răstimpul acela, de peste două milenii, cel puțin, populația autohtonă din cuprinsul granițelor noastre de azi și-a făurit o civilizație a ei proprie, pe care năvălirea romană nu a mai putut-o înlătura. Năpustind peste strămoșii noștri Daci, Romanii, posedând o limbă bine statornicită și prin literatura scrisă, și-au impus graiul lor. Simțimântul lor artistic fiind însă împrumutat, nu a putut avea nicio înrâurire asupra populației băștinașe, cu o tradiție mult mai veche și altfel unitară decât a eterogenilor legionari, din care era alcătuită armata cutropitoare a lui Traian.

Arta poporului român își trage deci obârșia direct dela cei dintâi locuitori ai acelorași meleaguri pe cari ne aflăm și noi azi, adică prin Daci și Geți dela acei Traci, pe cari însăși cânturile omerice îi laudă pentru iscusința lor artistică. Dovada acestei tradiții neîntrerupte ne este dată prin numeroase dovezi, între altele prin asemănarea ceramicei și a casei țăranului de azi cu acelea ale strămbunicilor săi preistorici. Dealtfel chiar perfecțiunea tehnică și mai ales marea varietate a izvoadelor artei țărănești sunt cea mai bună dovadă a vârstei acesteia, ce se poate ridica, azi, la mai bine de patru milenii și jumătate. Căci așa minunate și desăvârșite alcătuiri, ca acele ale costumelor și ale scoarțelor noastre, nu s'au născut spontan în vremea noastră. Ele nu sunt decât o ultimă treaptă a unei desvoltări succesive, la care au contribuit generații de-a-rândul, mânate toate de acel imbold firesc de a se întrece unele pe altele prin creațiuni cât mai desăvârșite ca tehnică și cât mai plăcute ca înfățișare. Un mare rol a avut, desigur, în această continuă evoluare și perfecționare a izvoadelor și simțul erotic, ce trebue să se fi manifestat mult mai puternic în trecut decât sub constrângerile așa zisei civilizații de azi.

Fiind strâns legată de viața de toate zilele, arta noastră țărănească a fost veșnic un organism viu, dându-ne cea mai

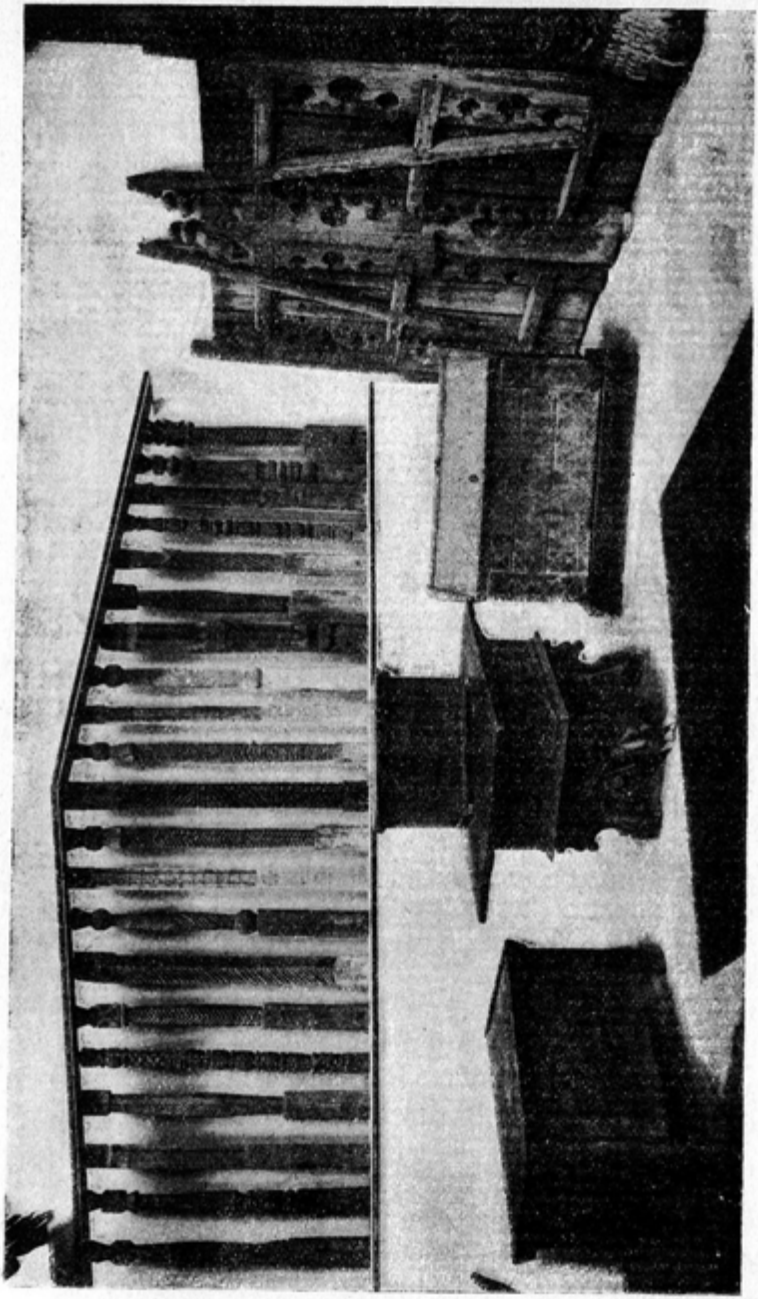

Secția lemnului. Muzeul de artă națională.

bună oglindă a stării economice și sufletești a autorilor ei. In lenta dar atât de armonica evoluare a izvoadelor din trecut se reflectează mentalitatea liniștită și voioasă a unor gospodării îmbelșugate și neturburate de grija zilei de mâine. De asemenea sbuciumul sufletesc de după războiu și răsturnarea echilibrului social și moral, ce a pătruns și la sate, ne explică corcirea și destrămarea artei țărănești a zilelor de azi.

Nu ne vom opri la acest trist proces de descompunere și, mi-e teamă, de rupere a firului unei așa de frumoase și lungi tradiții. Vom căuta numai să dăm o caracterizare a artei țărănești, cu trecutul ei atât de mândru până în preajma războiului.

Fără a avea pretenția să fi fost un produs spontan și izolat, ci făcând parte din manifestările colective ale umanității primitive, arta țăranului român s'a manifestat totuși, dela început, sub o înfățișare cu totul particulară. Ea a avut o desvoltare proprie, potrivită însușirilor înăscute ale acelor îndepărtați strămoși, cari au avut fericirea să se găsească într'un mediu natural prielnic desvoltării simțimântului estetic, cu care au fost dotați de fire.

Arta țăranului nostru nu este deci o artă de importație și încă mai puțin o artă popularizată. Denumirea „populară" nu i se potrivește deloc, căci implică o vulgaritate care îi este cu totul străină. La noi, ca și în limba franceză, de unde l-am luat, calificativul „popular" e sinonim cu vulgar și denotă mai mult ceea ce se potrivește poporului, iar nu ceea ce emană dela el. Literatura populară, spre deosebire de cea poporană, e aceea pe care poporul o preferă, fără însă a o fi produs. De asemeni oameni populari sau impopulari sunt cei preferați sau urîți de popor, fără însă ca ei să facă parte neapărat din clasa țărănească. Tot astfel prin artă populară se înțelege mai de grabă cea preferată de vulg, decât cea produsă de țăranul român. Nici popularizată, cum este arta la multe alte popoare din Occident, se poate spune despre a noastră.

Arta noastră țărănească constitue cea mai veche, mai nobilă și cea mai curată moștenire a poporului român. Prin ea, mai mult decât prin graiul său, țăranul român s'a individualizat față de toate neamurile străine cu care a fost nevoit să conviețuiască. Și tot prin arta lui se manifestă firele ce-l

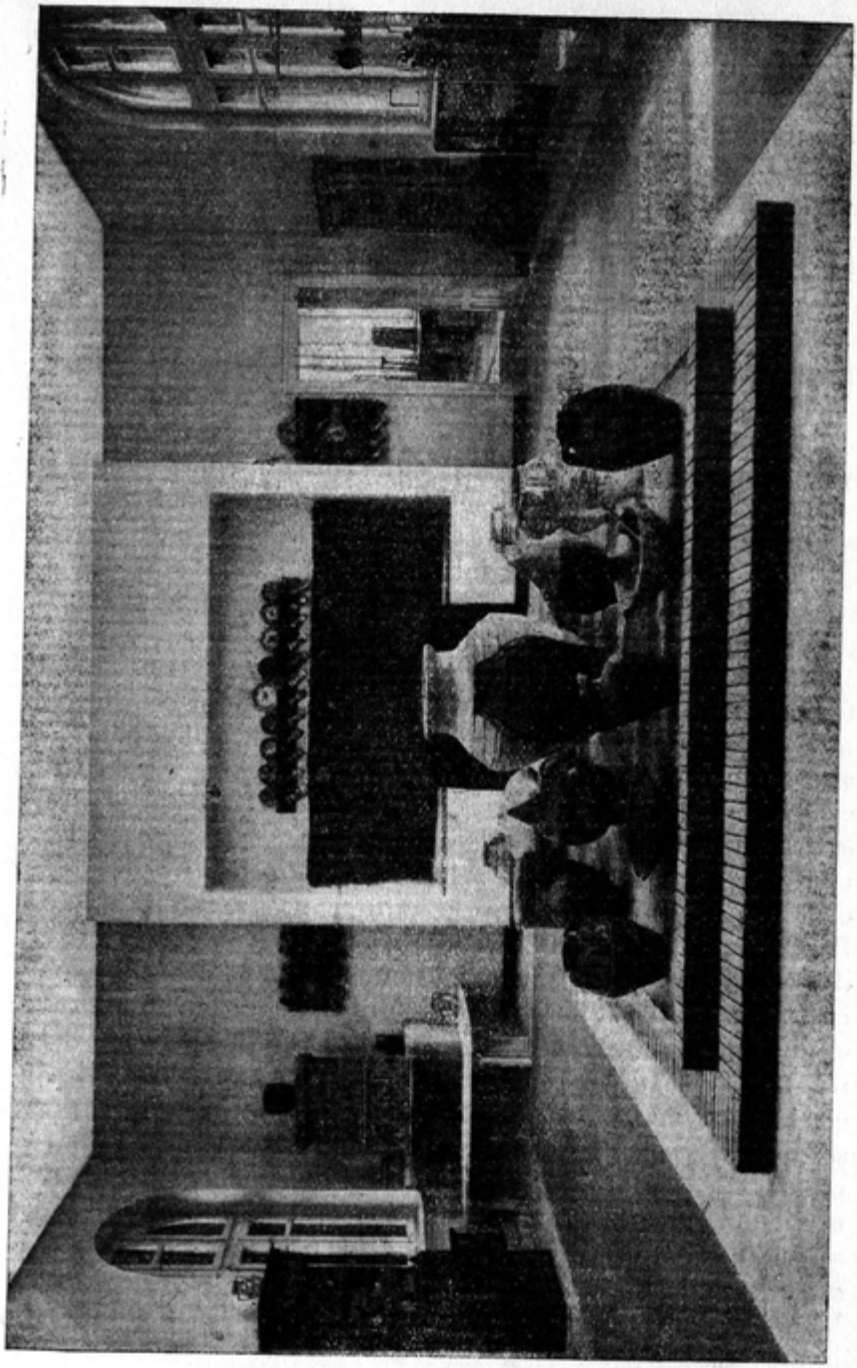

Secția olăriei Muzeul de artă națională.

leagă de alte neamuri de aceeași credință și de un fel de traiu asemănător.

Ceea ce numim noi azi arta țăranului nu este altceva decât acea parte din produsele mâinilor sale, la care, pe lângă îndestularea unor nevoi egoiste ale traiului și ale gospodăriei sale de toate zilele, se mai adaugă și acea preocupare de ordin superior și altruistic, ce alcătuește farmecul deosebit al creațiunii artistice. Unelte, costume, fie ele oricât de vechi și de autentice, nu intră în cadrul preocupărilor noastre, întrucât nu poartă și stampila gândului desinteresat al autorului, de a îmbrăca într'o formă cât mai personală și mai atrăgătoare obiectul făurit. Numai obiectele cari, în afară de utilitatea lor necontestată, ne mai oglindesc și starea sufletească a țăranului român, ne mai trădează și cutele ascunse ale inimii și creerului său, numai acelea ne interesează. Nu se pot trece în zestrea noastră artistică decât elementele prin cari pătrundem, dincolo de traiul zilnic, în tainele, încă nu îndeajuns deslușite, ale orizontului mult mai senin dar și mai mistic al locuitorului în contact mai intim cu firea decât cărturarii din orașe. Tocmai pentrucă este așa de familiarizat cu flora și cu fauna încunjurătoare, țăranul nu o mai redă în creațiunile sale ornamentale. Intr'acestea el caută să se ridice până la abstracțiunea vieții, în mijlocul și în intimitatea căreia trăește.

Stilizarea abstractă a ornamentelor, geometrizarea lor, mai este încă caracterizată printr'un ritm, o simetrie, din care decurge acea armonie proprie tuturor produselor țărănești. Poezia, cântul și jocul țăranului, ca și ornamentația lui îl deosebesc de vecinii săi de altă obârșie prin armonia lor specifică. La Unguri și la Sași, de pildă, întâlnim elemente florale și animale, ce nu corespund crestăturilor și izvoadelor ornamentației românești. Rotocoalele spirale după strachini și ulcioare ca și meandrele popularizate sub numele grecesc, deși se trag dela noi, traduc aceleași tendințe ce se găsesc la baza poeziei și cântecului țărănesc. Iar hora nu este decât transpunerea dinamică a spiralei, ce se repetă fără început și fără sfârșit, ca și lanțul neîntrerupt al celor prinși în joc. Iar această abstracție a ornamentației și a poeziei ne desvălue firea blândă și bună, ferită de patimi și nehrănită de răzbunare a

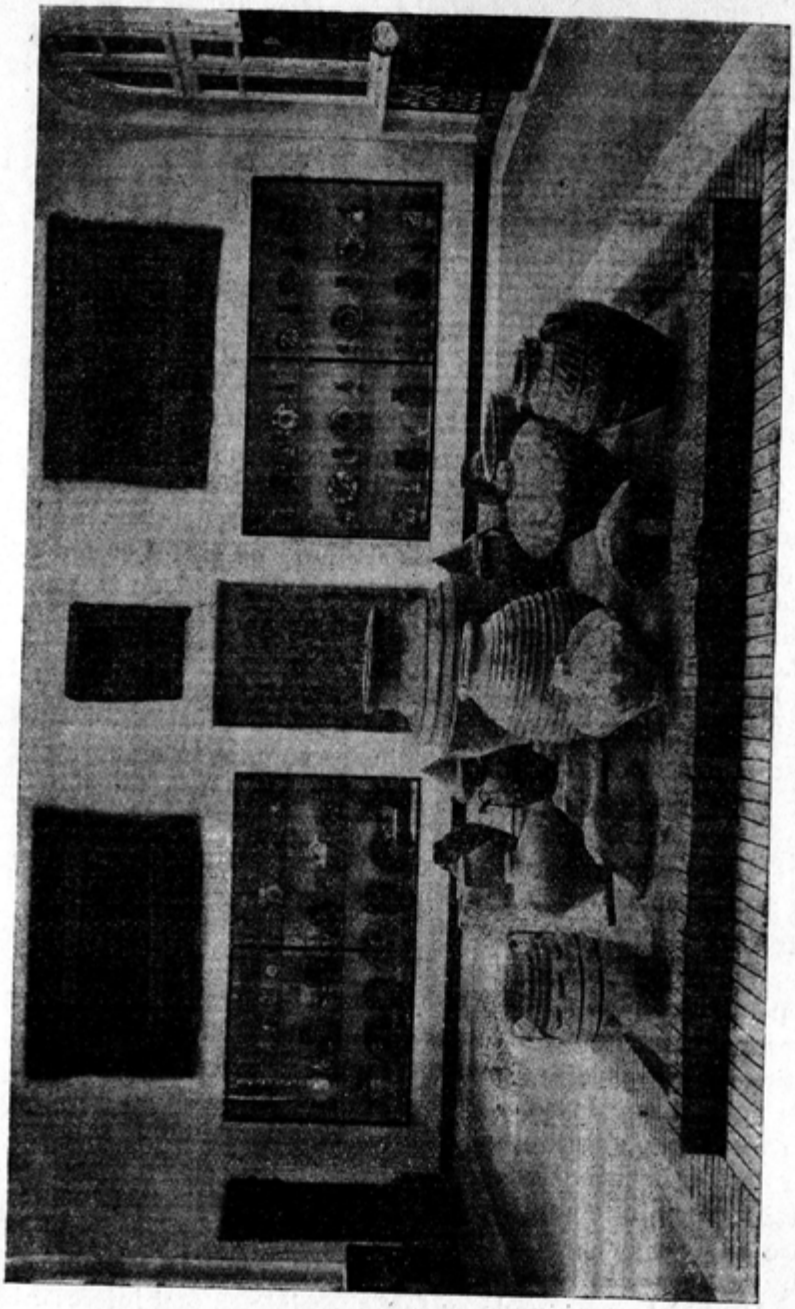

Secția olăriei. Muzeul de artă națională.

țăranului român, spre deosebire de a atâtor altora. Migălelile crestăturilor de pe bâte și furci ca și repetirea refrenurilor din cântece sunt închegarea în forme plastice a îndurării și a liniștei fără de pereche ce reflectează răbdarea milenară a țăranului. Orânduirea naturală și de aceea impunătoare a motivelor sale pe olărie sau în lemn ne redau vorbirea lui cumpănită, dar limpede și expresivă.

Seninătatea sufletească a plugarului și a păstorului, prinși între verdele pajiștii și albastrul cerului, se reflectează în cântecele și compozițiile năestre ale acestor analfabeți, nu încă depravați de o cultură superficială, dar pătrunși de măreția firii, care singură îi îndrumează. Succesiunea veșnic repetată a soarelui și a lunii i-a izbit: o regăsim în ritmul caracteristic al spiralei și al refrenurilor cântecelor lor, iar puzderia stelelor de pe bolta cerească în enumăratele încrestături ce umplu suprafețele furcilor și ale stâlpilor dela mândrele lor porți. Ciobanul, izolat luni de-a-rândul pe vârful culmilor, înseamnă pe furcă, ca pe un răboj, urmele ce, zi de zi, sapă în sufletul său dorul nestins după a sa iubită din vale, căreia îi destină furca de el lucrată.

Motivele de încrestări țin locul buchelor cu care ar statornici, dacă ar ști să scrie, doina veșnic alinătoare, ce-l arde în suflet. Și chiar dacă ecoul doinelor cântate în singurătate s'ar pierde, urma tânguirilor sale ne-ar rămânea totuși păstrate în crestăturile de pe furci. Căci ambele manifestări nu sunt decât forme diferite ale acelorași sentimente, izvorîte din aceeași sorginte, anume din adâncul simț artistic înnăscut al poporului nostru.

O dovadă venită din afară de țară, deci nesuspectată de parțialitatea superiorității artei noastre țărănești față de a altor popoare, ne-o dă succesul obținut în expozițiile internaționale din care am ieșit totdeauna primii clasați. Meritul este cu atât mai mare, cu cât obiectele expuse fiind adunate din vechi gospodării țărănești, nu erau anume lucrate în vederea unor expoziții, cum sunt produsele artiștilor contimporani. Deși scoase din mediul modest al încăperilor dela țară, pentru care au fost concepute fără ambiția de a se vedea vreodată expuse, scoarțele noastre s'au menținut totuși în vastele săli din Muzeul Louvre, unde au fost apreciate ca mai interesante

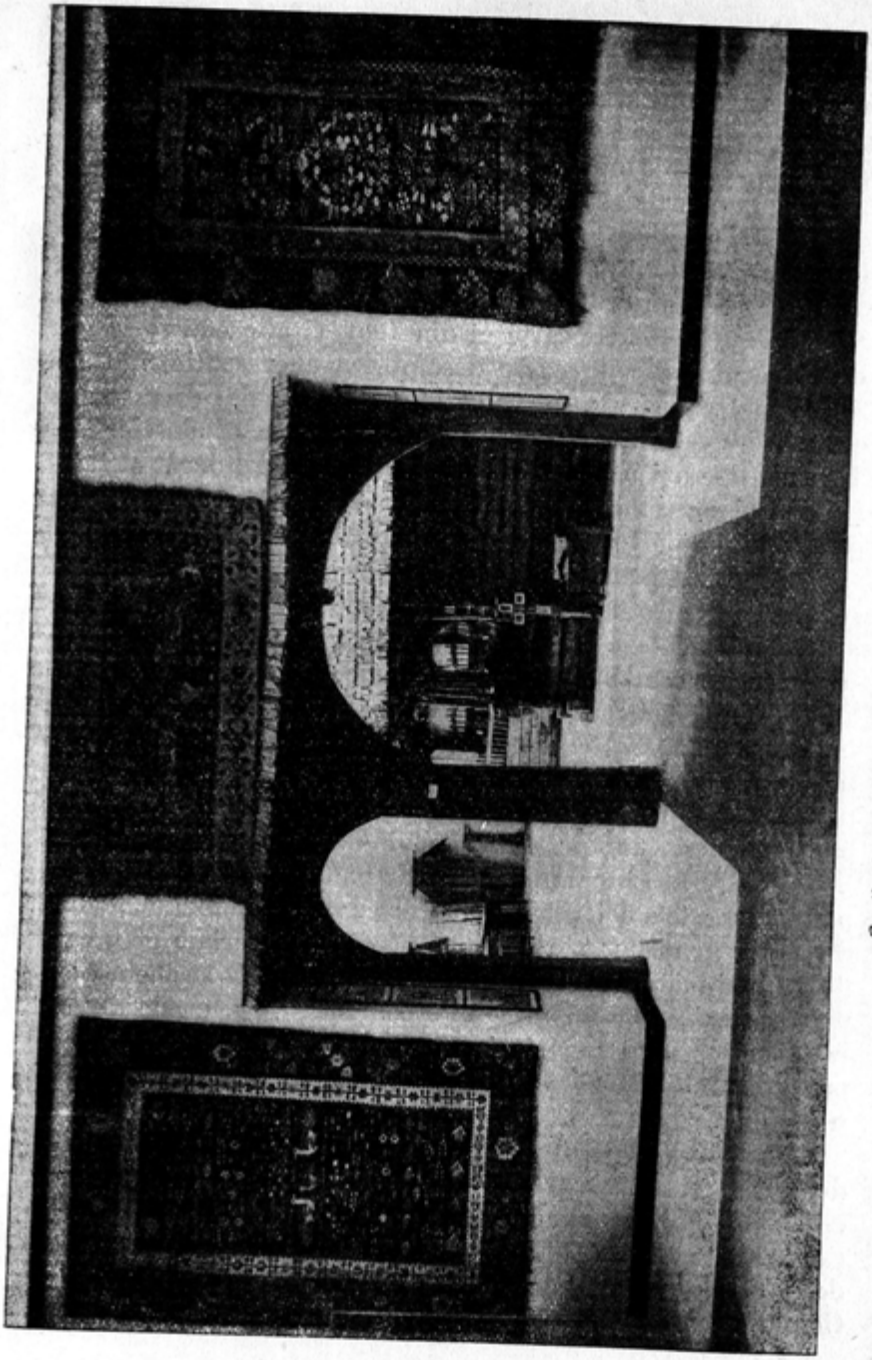

Secția țesăturilor, Muzeul de artă națională.

decât ale celorlalte țări expozante. Această constatare ne dă cea mai vorbitoare dovadă nu numai a armoniei intrinsece a artei noastre, dar și a vigoarei ei, mulțumită căreia ea se impune chiar în medii străine și așa de superioare ca atmosfera celui mai renumit muzeu din Capitala Franței.

Ca și doinele și legendele noastre și produsele artei țărănești sunt anonime. Numele săpat în bârna bisericuții din Păioși în Olt, al meșterului Stan din 1771; al lui Antonie Mogoș din 1875 pe fruntarul casei sale din Ceauru în Gorj, sau al Smarandei, țesut în scoarța ei din 1861, și alte câteva la fel, sunt excepții. Ele dovedesc deșteptarea unor sentimente artistice mai conștiente de valoarea lor personală, decât masa cea mare a celor inconștienți de superioritatea produselor lor. Țăranca țese azi încă la războiu fără alt model decât al imaginației ei, susținută prin tradiția bogată a atâtor generații pe care le-a moștenit fără să-și dea seama.

Acoperind, prin îngânatul cântului ei, sgomotul monoton al suveicei, țăranca analfabetă, fără să știe ce sunt așa zisele culori complementare sau alte asemena combinații savante, reușește totuși să îmbine cele mai armonioase împerecheri de culori, care nu-și găsesc rivale decât în produsele naturii. Călăuza tainică a unor așa de meșteșugite lucrări este veșnic viu întreținuta tradiție, la care fiecare generație a adus unele corecturi sau simplificări, în vederea frumosului ideal, după care mulți năzuesc, dar pe care numai aleșii firii îl pot atinge.

Pentru întărirea afirmărilor de până aci asupra situației preponderante a artei țărănești, s'ar cuveni o analiză metodică a tuturor genurilor așa de numeroase și de variate prin care țăranul își manifestă largul său simț artistic. O asemenea expunere depășind însă marginile comunicării generale de azi, ne vom mulțumi la o înșirare numai a categoriilor acestor produse multiple, ce nu-l părăsesc în niciuna din manifestările vieții sale.

Credința poporului român este strâns legată de splendidele troițe și de minunatele bisericuțe de bârne, care au precedat cu siguranță monumentele mai durabile în piatră și cărămidă. După înfățișarea lor de azi încă, deși nu mai avem decât còpii a originalelor măcinate de timp, se pot urmări influențele stilului romanic și gotic al acestor miniaturi arhitec-

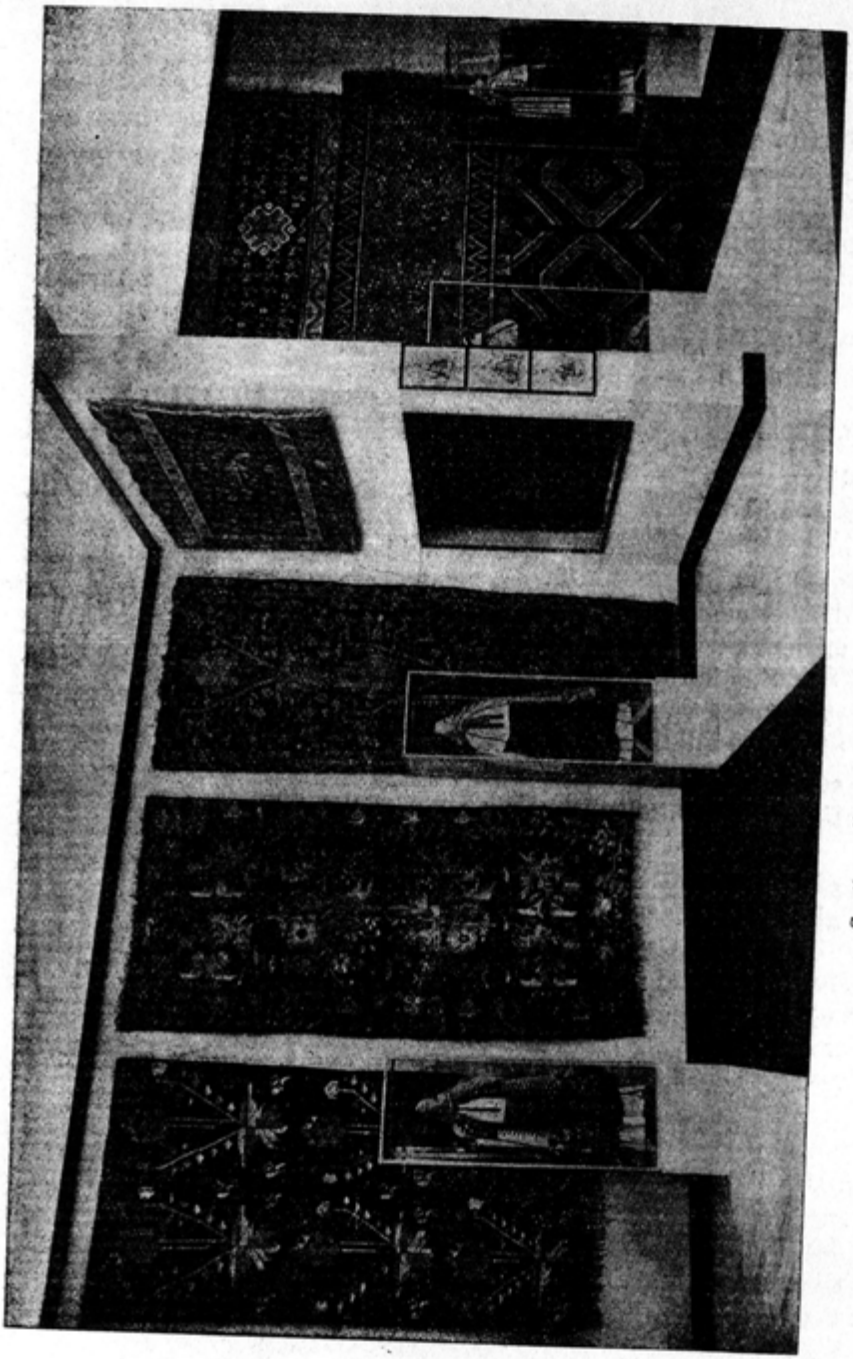

Secția țesăturilor. Muzeul de artă națională.

tonice, mai impunătoare însă prin îndrăzneala și frumusețea lor decât multe colosuri în piatră.

Asemenea și locuințele de lemn, cu ceardacul cu coloane și fruntare sculptate, au servit drept model întregii noastre arhitecturi civile. Tipul casei cu prispă din stațiunile preistorice, de acum patru mii de ani, ne explică prin această îndelungată tradiție splendoarea la care a culminat meșterul Antonie Mogoș, în casa sa acum expusă în Muzeul de artă națională.

Tot în lemn și-a manifestat, prin crestături, păstorul român îndeletnicirea mâinilor sale, dând dovada unei admirabile intuiții artistice.

Neîntrecută este arta femeii, concretizată prin țesăturile și broderiile ce-i datorim. Portul țărancei, deși combinat din țesături foarte bogat colorate, este însă așa de admirabil armonizat, încât constitue, alături de scoarțele oltenești, cele mai nobile produse ale artei noastre țărănești.

Din nefericire, însă, toate aceste demne dovezi ale mândriei românești sunt pe cale de a dispărea, fără ca să vedem mijlocul de a împiedeca dispariția lor.

Susținută printr'o așa de veche și frumoasă tradiție, arta țărănească va fi fost ultima reprezentantă a unei vârste de aur, când țăranul, fără vreun gând de lux, ci numai pentru satisfacerea nevoilor gospodărești, crea obiecte uzuale demne de a figura azi în colecțiile Muzeelor noastre de artă.

In acest sentiment înnăscut al frumosului, moștenire de câteva ori milenară dela strămoșii noștri, rezidă secretul originalității și frumuseții artei noastre țărănești.

A da o slabă imagină a acestor splendori a fost scopul comunicării de față ce se poate completa prin vizitarea, altfel vie, a secțiunilor Muzeului de Artă națională dela Șosea.

Al. Tzigara-Samurcaș

CRONICI

Cronica literară

Două aniversări: *Viaţa Românească şi Datina*

Revista „Viaţa Românească" în al 25-lea an de existenţă a sa, a suferit o radicală modificare. In adevăr un sfert de veac în viaţa unei reviste însemnează mult, ţinând seama de greutăţile apariţiei într'un mediu, unde cititul cărţilor e considerat ca o boală suspectă. Cei dela „Convorbiri literare", singura revistă care a putut rezista tuturor modelor, o ştiu mai bine ca oricare altul.

Cu împlinirea acestor 25 de ani, Viaţa Românească s'a modificat în sensul, că în loc să citim în ea ca altădată studii întinse, pline de idei şi sugestii, nuvele cu o apreciabilă întindere, azi revista a devenit şi ea un fel de magazin literar cu diverse articole de o foarte variată materie, iar autorii sunt aşezaţi ca la teatru: unii la parter, alţii la galerie. Viaţa Românească s'a văzut nevoită să coboare la preferinţele publicului mobil, inconstant, ce gustă literatura cu linguriţa, în trepidaţia unui tren sau automobil. E un simptom al timpului nostru de a ne trăi viaţa accelerat şi asta a simţit-o Viaţa Românească. Decât în eclectismul acesta vedem o anulare a crezului de altă dată, e o părăsire a oricărei idei programatice. De altfel, Viaţa Românească dela început, dela apariţie, a avut un defect congenital: ţăranul în literatură şi numai ţăranul; cel puţin aşa credeam noi.

Pornind dela Socialismul d-lui Stere, a căutat să sugereze aceeaşi exagerată democraţie în literatură. Ceea ce interesa „Viaţa Românească" era preferinţa unei singure clase sociale: *ţărănismul.*

Şi Semănătorul susţinuse ideea literaturii autohtone. Decât Semănătorismul era într'o măsură mai mare, un democratism sau mai degrabă un poporanism temperamental decât tendenţios, un

naţionalism de dreapta, pe când la Viaţa R. e de stânga. Iar ideea Semănătoristă o găsim la Eminescu, care poate fi considerat generatorul naţionalismului în viaţa noastră socială.

Poporanismul Vieţii Româneşti a fost într'o mare măsură mai mult *tendenţios* decât *temperamental*. De aceea s'a ridicat împotriva Semănătorului şi Conv. Literare. Poporanismul temperamental dă naştere la opere durabile, la opere de artă, ce fixează pentru totdeaua sufletul omenesc, în afară de timp şi spaţiu. Creangă e un poporanist temperamental. Poporanismul tendenţios ţine cu orice preţ să scoată în retief, să simpatizeze cu cei umili, cu cei obijduiţi, pe care îi ia ca scop nu ca mijloc. Amintiţi-vă nuvelele lui D. Spiridon Popescu, Mironescu, etc. Poporanismul tendenţios, revoluţionar nu poate să realizeze decât opera mediocre, legate de o anume atmosferă locală, de un anume mediu. Poporanismul tendenţios este prin esenţă *retoric*, antipoetic. El este foarte gustaţ în ziaristică, în politică, în viaţa socială, dar nu în artă.

Curios însă este cu prilejul împlinirii a 25 de ani a Vieţii Româneşti articolul d-lui Ibrăileanu, un articol profesiune de credinţă, un bilanţ al Vieţii Româneşti. D-l Ibrăileanu a fost criticul „Vieţii Româneşti", deci domnia-sa nu e fiecine, iar după articolul d-lui Stere a fost iniţiatorul revistei. D-l I. ne-a trezit o legitimă nedumerire. Mă aşteptam ca d-sa să ne dea cu acest prilej crezul literar al revistei, căci orice s'ar zice, trebuia să fie unul. Convorbirile Literare au avut un scop literar bine definit: *frumosul* în afară de orice contingenţe vremelnice, de neam, de rasă, mediu, etc. Era o teorie a frumosului acolo, care cu toate împotrivirile, a biruit. Era o concepţie estetică bine determinată, care a prezidat la „Convorbiri Literare".

Să vedem ce spune d-l Ibrăileanu: *„Viaţa Românească" vedea în ţăran altceva. Ţăranul social, ţăranul sărac, ţăranul care are nevoie de reforme, de ridicare, de transformare. Iar această transformare presupunea totala occidentalizare a ţării, distrugerea pe da'ntregul a formelor vechi. Idealul „Vieţii Româneşti" n'a fost ţăranul pitoresc cu plete, cu chimir, care nu ştie să cetească şi stă în poeticul bordeiu, cântând din triscă. Idealul „Vieţii Româneşti" a fost ţăranul îmbrăcat europeneşte, care are casă de cărămidă, a cărui fiică cetеşte romane şi poezii; ţăranul alegător, membru într'un club, ţăranul trăind într'un sat luminat. Cu electricitate, lucrând*

ogorul cu maşini perfecţionate, ori lucrând în fabricile create în preajma satului, în legătură cu agricultura".

Cum? „Aceasta este concepţia literară a „Vieţii Româneşti"? Să vedem pe ţăran „alegător", „membru într'un club" politic? Ce legătură este între literatură şi clubul politic?

A fost „Viaţa Românească" în slujba dacă nu a socialismului, a „democraţei integrale", cum spune d-l Ibrăileanu? Oare acum „Viaţa Românească" este în slujba idealuluii comunist ca un semn de perfectă orientare la curentele vremii, după articolul d-lui Pandrea din „Viaţa Românească" No. 124 din 1933, în care se psalmodiază Rusia sovietică?

D-l Ibrăileanu, în loc să ne dea o concepţie critico-literară, ne dă una politico-socială. Prin aceasta d-sa ofensează direct pe unii scriitori, cari n'au aderat niciodată la programul politico-social al revistei. D-nii M. Sadoveanu, Iosif, Anghel, Jean Bart, Brătescu Voineşti, Vlahuţă, Gane, etc.. atâţia scriitori, cari au scris din impulsiuni temperamentale, spontane, fără a se gândi că trebue să scrie în vederea unor anumite cerinţe ale vreunei şcoale literare.

De altfel, mărturisirea d-lui Ibrăileanu este şi mai gravă. D-sa spune: „Cât despre un program literar, şcoală, curent etc. „Viaţa Românească" n'a avut nimic din toate acestea"....

„Era dela sine înţeles că vom publica tot ce ni se va părea bun. „Vieaţa Românească" n'a îmbrăţişat clasicismul, sau romantismul, sau realismul, sau altă şcoală literară, luând poziţie contra celorlalte. In paginile sale a publicat scriitori de toate şcolile, naţionali şi străini".

Dacă „Viaţa Românească" n'a avut nicio formulă proprie literară, cum rămâne cu afirmaţia că „în *faptul că această revistă,* nu că era în contra *industriei mari, veritabile,* dar dovedea (şi nimeni n'a *răsturnat încă argumentarea)* că la noi în ţară, *ca în* orice *ţară mică* şi rămasă în urma evoluţiei *mondiale, nu se poate* crea o industrie mare, pentrucă concurenţa ţărilor de *veche industrie nu permite crearea* industriei mari în *ţările mici,* etc., etc.

Vrem să ştim „Viaţa Românească" a fost un program social, politic ori a fost un crez literar? Din articolul d-lui Ibrăileanu nu se vede, decât concepţia social-politică, a unui partid de stânga. Sămănătorismul a avut. Convorbiri literare au avut. Cum se poate ca „Viaţa Românească", o revistă de mare valoare, să nu aibă? Ea

are, decât crezul ei literar pe care nu-l mărturisește d-l Ibrăileanu din strategie politică era derivat din cel politico-social. Era poporanismul, poporanismul revoluționar, de stânga.

De ce oare nu l-o fi pomenit d-l Ibrăileanu? Poporanismul tindea la o grupare a poeților ce privesc mai des în vatra satului, sau să poată interesa literatura viața țăranului nostru, căutând să-i înlocuiască lampa de petrol cu lumina electrică. N'au mers departe ca Cogălniceanu, socotind opera națională superioară celorlalte, fiindcă e națională, dar era în sufletul conducătorilor ei preferința către masa poporului, cu mai multă sinceritate e drept, decât în conștiința amorțită a oamenilor politici.

Decât preferința exclude obiectivitatea în alegere. De aceea, în practică nu s'au condus exclusiv de preferințe, ci criteriul a fost același ca și al Convorbirilor, ca al oricărei reviste sănătoase: „Vom publica tot ce ni se va părea bun".

Probă că este așa avem seria de scriitori care unii contrazic cu totul concepția politico-socială, alții n'au nici în clin nici în mânecă cu ea. Sadoveanu descrie satul plin de vicii, iar Brătescu Voinești e un burghez din punct de vedere al „Vieții Românești". D'apoi Anghel, Iosif, etc.

Poporanismul ei era mai mult în ideologia politică. Cum ideile politice sunt într'o veșnică primenire, ele dau și instituției ce le reprezintă un certificat de scurtă durată, de provizorat.

Conducătorii revistei, având idealuri sociale unele prea îndepărtate, altele perimate prin realizare, sunt sau descurajați sau demodați.

De aceea retragerea lor era fatală, fiindcă programul lor este lichidat. Ce va fi mâine, vom vedea. In tot cazul, Vieții Românești prin articolul d-lui Ibrăileanu i se tăgăduește o lozincă literară, care poate să fie discutată, dar nu înlăturată. D-l Ibrăileanu trebue să lămurească acest echivoc, care pune simpatica revistă ieșeană, la origină, într'o lumină puțin favorabilă, ceea ce, după părerea noastră, nu merită.

*

Datina este una din cele mai serioase reviste din provincie. Apărută acum 10 ani ca o reacțiune împotriva importului literar, ideologic, filosofic, ce tindea să înnăbușe și puțina noastră originali-

tate, ea a fost un strigăt sincer în sgomotul asurzitor al tuturor internaţionalelor.

„Nevoia drumului nostru s'a născut din răsvrătirea împotriva fluturării tuturor bolnăvicioaselor formule de: europenizare, occidentalizare, internaţionalizare, vânturate în urma vălmăşagului războiu, ca şi împotriva lipsei unei atitudini morale în faţa vieţii de creaţie artistică, concepţiunea bolnavă şi de import, derivată din otrava sufletului pustiit în valul sălbatic al senzaţiei organice momentane. „Prin urmare Datina, după cum şi numele arată este reîntoarcerea la sufletul tradiţiei noastre. Cultura Apusului, dacă se integrează tradiţiei e de mare folos, dar ea nu suplineşte niciodată talentul, procesul creaţiei, instinctul artei dacă el lipseşte. *Datina* a vroit ca să avem o cultură care să pornească senin din pământul şi tradiţia noastră. Prin această adâncire a specificului naţional s'ar da putinţa să ridicăm acest specific în sferele literaturii universale. Numai aşa înţelegem să contribuim la cultura epocii noastre. *Gândirea* d-lui Crainic are acelaşi program: ortodoxismul românesc şi literar autohton. Revista aminteşte epoca lui Cogălniceanu. Decât, Cogălniceanu dorea o literatură naţională chiar pe deasupra valorilor literare, pe când *Datina* doreşte nu atât o literatură naţională, cât o cultură naţională, ceea ce înseamnă armonia valorilor culturale dintr'o ţară, năpădită de toate formulele exotice.

Va fi reuşit sau nu *Datina*, să creeze un curent, asta e un subiect de discutat. In tot cazul, atitudinea ei sănătoasă merită să fie încurajată. Ea ţine înfipt un drapel în pământul nostru, pe care e scris tradiţia şi sufletul românesc, nu importanţii de modă. „Viaţa Românească" cea dela Iaşi şi *Datina* dela Severin se apropie în realizarea aceluiaşi ideal artistic: trezirea forţelor autohtone către frumos, adevăr şi bine. Iată de ce împlinirea a un sfert de veac a uneia şi unui deceniu a celeilalte, merită salutată cu toată simpatia.

C. Gerota

Cronica artistică

Reînvierea frescii

Costin Petrescu: *L'art de la fresque*

1 vol. în 4°, 140 pp., Paris, 1932

C. I. Paşcanu: *Fresca nouă, invenţia procedeului nou de frescă C. I. Paşcanu*

1 broş. în 4°, 31 pp., Bucureşti, 1933

De mult ţineam să recomand excelenta lucrare asupra frescii a colegului dela Academia de Arte frumoase, C. Petrescu, opera sa fiind prea puţin cunoscută la noi. De astă dată nevoitele amânări mi-au prins bine, căci nu puteam să pun mai în lumină calităţile acelei lucrări serioase decât prin contrastul ei cu noua broşură a d-lui Paşcanu, cu titlul pe cât de presumţios pe atât de falacios.

Inainte de a stabili comparaţia, să înşirăm însă calităţile operei colegului român, care este şi profesor onorar la Şcoala de Bele Arte din Lyon, unde a fost chemat să demonstreze, prin lucrări practice, procedeele sale de pictură *al fresco*.

Se impune, dela început, să fie relevată modestia cu care autorul introduce lucrarea sa, atribuind întregul merit generaţiilor de zugravi, din care a făcut parte şi părintele său, în atelierul căruia el a învăţat tradiţia meşteşugului, ce s'a păstrat neschimbată aproape ca un rit bisericesc.

Dându-şi seamă că este unul dintre puţinii supravieţuitori cari au mai avut fericirea să ia parte directă la acest meşteşug al frescii, azi aproape cu totul dispărut, colegul Costin Petrescu a avut nimerita idee şi încă mai meritoasa hotărîre de a fixa pentru generaţiile viitoare secretele tehnice cari, ne mai fiind împrospătate, ajunseseră să devină simple mituri.

Ca unul care de mult m'am interesat de textul „Ustavului sau erminiei" zugrăvirii bisericilor, publicând chiar în 1904 [1]), introducerea interesantei traduceri manuscrise a călugărului Macarie, din 1805, sunt poate mai autorizat ca oricare altul să apreciez valoarea şi oportunitatea lucrării de faţă. Printr'însa am găsit explicarea practică a multor chestiuni nelămurite pentru mine şi pentru elevii cu cari interpretam, la cursuri, „izvodul lui Macarie de pre ellino-grekie", vechiu de peste o sută de ani.

De aceea, binevenit este, pentru toţi cei cari au întâmpinat aceleaşi greutăţi, capitolul II din cartea de faţă tratând: „des textes peu explicites". Spar că de aceste lămuriri va profita mai ales colegul I. Grecu [2]), dela Universitatea din Cernăuţi, căruia i-am încredinţat mai sus citatul manuscris al Erminiei, pe care eu n'am reuşit să-l public, autorităţile cărora m'am adresat neapreciind importanţa unei asemenea lucrări.

Cu autoritatea sa de specialist, nu numai teoretic dar şi practicant al frescei, colegul Petrescu a reuşit să împrospăteze interesul pentru acest fel de pictură, pe care însuşi Michelangniolo o considera ca *„arta divină"* în opoziţie cu *„pictura în ulei, bună numai pentru femei"*.

De un interes palpitant sunt amintirile, aşa de natural redate, ale autorului cărţii despre felul cum se mai zugrăveau bisericile de către părintele său, dela care, ca copil, a prins tainele acestui meşteşug, de mult părăsit în Occident, aproape uitat şi la noi.

N'am să analizez aci reţetele şi sfaturile din punct de vedere tehnic, ce alcătuesc partea a doua şi cea mai interesantă a cărţii, căci acestea se adresează numai zugravilor. Sper însă că vor profita de ele cât mai mulţi dintre tinerii noştri pictori, cari ar trebui să îmbrăţişeze din nou această „artă divină", care, la noi mai mult ca aiurea, se impune prin frumoasa ei tradiţiune.

Numai cine nu cunoaşte splendidele fresce interioare şi exterioare ale mănăstirilor noastre din Bucovina, numai acela poate nega importanţa frescelor în genere şi la noi în deosebi. Zugrăvelile, vechi de patru veacuri, ale mănăstirilor bucoviniene, au fost

---

[1]) Fragment din „Ustavul sau Erminia Zugrăvirii" în omagiul oferit lui C. Dimitrescu-Iaşi, Bucureşti, 1904.

[2]) Autor al mai multor studii preliminarii, foarte apreciate şi în străinătate, în vederea publicării unei ediţii critice a Erminiei.

puse pe picior de egalitate de către savantul Strzygowski cu cele mai renumite domuri din Italia. Să le acordăm deci şi noi atenţiunea cuvenită şi, inspirându-ne de aceste splendide capo d'opere, să revenim în pictarea bisericilor la acea tehnică strămoşească, atât superioară, din toate punctele de vedere, picturilor ce desonorează bisericile din zilele noastre.

Cartea maestrului Costin Petrescu ar trebui oficial tradusă în româneşte şi împreună cu textul critic al Erminiei, ce aşteptăm dela colegul Grecu, să fie cât mai mult răspândite pentru regenerarea artei noastre bisericeşti. Şi tot oficial ar trebui să se dea o cât mai largă extindere atelierelor practice dela Academia de Arte frumoase, pentru ca să creeze cât mai mulţi specialişti în tradiţionala zugrăvire a bisericilor.

Cu această carte, plină de învăţăminte date sub acea impunătoare simplicitate şi modestie caracteristică numai celor mult ştiutori, se găseşte în opoziţie broşurica d-lui pictor şi chimist Paşcanu. In a sa prefaţă, d-sa ne declară că „azi când ştiinţa a evoluat şi spiritul artistului s'a rafinat (faţă de un Leonardo şi Michelangniolo, de pildă, am adăuga noi) se impune o pictură murală nouă, mai uşor de executat, mai rezistentă (de 4 secole) şi mai preţioasă ca materie".

Şi după ce osândeşte, fără replică, fresca veche, cea divinizată de gigantul picturii renaşterii italiene, d-l Paşcanu ne explică cum a conceput d-sa fresca sa cea nouă, în următorul fel:

„Caracterul organoliptic al mortarului se prezintă ca o suprafaţă spongioasă din cauza grenului şi spaţiului intergrenic. El (?) dă un efect de transparenţă colorii, iar lumina şi aerul care joacă în aceste mici spaţii interioare ale zidului, face (sic) să se vadă şi mai bine distanţa" (?).

„Coloarea trăind în spaţiile intergrenice, primeşte aerul şi lumina dela gren, ceea ce-i dă (cui?) preţiozitatea misticului. Zidul după cum se vede nu mai e un subiectil, pânză sau carton care dispaare sub coloare, ci face parte din suprafaţa colorată şi acesta (?) e caracterul frescei noui, care o deosibeşte de toate celelalte procedee de pictură" (pag. 12).

După câteva consideraţiuni tehnice, tot atât de sibilice, despre „pigmenţi, vehicule, aglutinanţi şi subiectile" şi a „materialului în funcţie de materie" d-l Paşcanu ajunge la concluzia că

„fresca murală va înlocui complect vechea frescă cu procedeul ei nefast (sic) de tehnică greoaie şi mărginită (sic), care stânjenesc (sic) pe artist în posibilităţile sale de realizare". Se vede bine că d-l P. ignorează atât lucrările cu renume mondial ale artei apusului cât şi bisericuţele din Bucovina, ilustrate toate pe dinăuntru şi pe dinafară cu fresce ce ne minunează încă după patru veacuri de existenţă. Dacă ar fi cunoscut un singur perete exterior îmbrăcat în făşiile de scene biblice în coloare, n'ar fi putut ajunge nici la concluzia că „o lucrare de mari dimensiuni în fresca veche era cu totul exclusă". (p. 30).

Dar afirmările aşa de categorice ale d-lui P. mai păcătuesc şi prin faptul că d-sa îşi atribue „invenţia" unui procedeu, ce de mult există şi pentru care ne mirăm că a putut obţine brevetul al cărui Nr. ni se dă, fără a i se arăta şi conţinutul. Căci „Certificatul", timbrat şi reprodus chiar fotografic, ne asigură numai că colorile denumite „C. T. I. Paşcanu" rezistă, chiar timp de 48 de ore (!) unor experienţe de laborator — ceea ce nu atenuează rezistenţa de patru veacuri a frescelor Bucovinene. In favoarea inovaţiei ce d-l P. îşi asumă, nu avem nici o altă dovadă, decât a afirmărilor sale, ce sunt în contrazicere însă cu realitatea. Căci în felul arătat de d-sa se lucrează de mult în Apus. Călugării Mănăstirii Beuron — o ctitorie a Hohenzollernilor din Sigmaringen — au decorat în acest fel, între altele, Capela din Monte Cassino şi bisericuţa fraţilor uniţi, cu hramul Sfântului Vasile, din strada Polonă, din Capitala noastră chiar. Frescile, după sistemul arătat de d-l P. şi în colori la fel cu ale sale, executate prin 1914 din îndemnul Arhiepiscopului Netzhammer prezintă, cu siguranţă, un interes deosebit şi merită toată atenţiunea specialiştilor. Ele nu exclud însă, de loc, fresca tradiţională, care, prin introducerea luminei electrice, ca la Sf. Vasile, ne mai fiind atacată de fumul lumânărilor, se va putea conserva tot atât de proaspătă ca şi cele pe tencuiala nisipoasă cu „spaţiile intergrenice", semnalată ca inovaţie a d-lui P., deşi a existat, dinainte de războiu, chiar şi în Capitala noastră.

Pretenţiile de inovare, nu îndestul de întemeiate şi de legitimate, ale broşurii d-lui P. ridică şi mai mult valoarea intrinsecă a operei colegului Costin Petrescu, pentru care nu-l putem destul felicita, mulţumindu-i pentru serviciile reale aduse artei naţionale.

Al. Tzigara-Samurcaş.

Cărți

C. Vlad: *Mihail Eminescu din punct de vedere psihanalitic*

(Cartea Românească)

In ultimul timp, cercetările de istorie literară în legătură cu marele nostru scriitor s'au înmulțit, grație poate perioadei alexandrine în care pare că intrăm.

D-l *G. Bogdan-Duică* și d-l *Leca Morariu*, mai ales, ne-au dat dela războiu încoace o serie de informații noui în legătură cu viața poetului.

Dacă adăugăm la aceștia, pe *Gala Galaction*, autorul *„Viețil lui Eminescu"* (1924) și ne dăm seama, în același timp, că toate izvoarele despre Eminescu, în număr de peste 200, care s'au publicat dela moartea poetului până astăzi sub formă de studii, articole și notițe răspândite în cărți, ziare și reviste, înțelegem ca istoria literară eminesciană se află în plină desvoltare. Și să nu uităm că la Cernăuți există o revistă specială *„Mihaiu Eminescu, lămuriri pentru viața și opera lui Eminescu"* redactate cu concursul lui *Gh. Bogdan-Duică* și *Leca Morariu*. Este așa anumitul *Buletin Mihaiu Eminescu* ce apare din 1931.

In aceste condițiuni, materialul adunat cu atâta sârguință de aproape 40 de ani își putea aștepta coordonarea sa într'o biografie sintetică. De altminteri, chiar d-l Leca Morariu își intitulează contribuțiile sale despre *„Eminescu"*, din care au apărut până acum aparte, în broșuri, 7 capitole din primul fascicol, *„Note pentru o monografie*, ce urmează s'o scrie chiar d-sa sau altcineva.

O astfel de monografie biografică ne-o dă însă d-l Gh. Călinescu în *„Viața lui Eminescu"* apărută în 1932 și unde autorul utilizează tot ce s'a publicat până astăzi, trăgând concluzii și sintetizând aspectele culturale ale vremii ce se preling din datele biografice.

La începutul acestui an, au apărut în paginile acestei reviste *„Memoriile fugare despre Eminescu"* de *Mite Kremnitz*, care l-a cunoscut personal pe Eminescu în cercul lui T. Maiorescu, apoi, ca profesor particular al său de limba română, și care și-a scris memoriile, patru ani după moartea poetului (1893), iar acum, după moartea autoarei (1916) aceste „Memorii fugare" au fost publicate pentru prima oară de d-l Tzigara-Samurcaș. (C. L. Ian. Febr. 1933).

Atât monografia d-lui Gh. Călinescu, cât și notele fugare ale Mitei Kremnitz ne înfățișează un același Eminescu trist, interiorizat și cu gândurile duse ce nu ancorau aproape niciodată ferm în realitatea înconjorătoare, întreaga-i ființă, scufundându-se încet și continuu în propriul său eu, spre a evada par'că din cadrul unei realități ce-i ofensa spiritualitatea înaltă; în schimb existența sa fizică neîngrijită și aproape defunctă era mai mult expusă ca un suprem dispreț aruncat ochilor unei lumi neghioabe și absolut străină.

A treia contribuție este a d-lui *Dr. C. Vlad* și ea se ocupă cu studiul operei eminesciene, din punct de vedere psihanalitic.

Lucrarea a făcut multă vâlvă în înțelesul pejorativ al cuvântului. Toți recenzenții, fie că au cetit, fie că s'au abținut dela aceasta, ca și simpli cetitori cari, în cazul de față, cei mai mulți n'au cetit cartea, condamnă pe autor cu vestita sentință: *opus igne, auctor patibulo...*".

Fenomenul e explicabil, dar e trist în același timp. O mare personalitate, fie ea din domeniul artei, din cel al științei, al filozofiei, al politicii, este imediat proectată într'o sferă ireală. Oamenii mari sunt desumanizați grație mitomaniei de care suntem cuprinși cu toții.

Un om mare, nici nu bea, nici nu mănâncă, nici nu se încălzește, nici nu asudă. Este, cu alte cuvinte, cam același lucru cu ceea ce se întâmplă cu eroul din tragedia clasică. Totul trebue să se petreacă acolo într'o nobilă simplicitate și măreție calmă, iar eroii sunt spiritualizați până la ultimă consecință. Știm cu toții că, în mod constant, tragedia clasică elimină din datele personagiului tot ceea ce ar putea atrage atenția asupra părții materiale din viață.

D-l Dr. C. Vlad și-a luat curajul în literatura noastră medicală să facă un studiu freudian de psihanaliză asupra celui mai mare poet al nostru, așa cum un *Theodor Reik* s'a ocupat de Goethe;

un *Neufeld de* Dostoyewscki; un *Heinrich Goomperz* de Parmenides și Sokrates, cum un altul, al cărui nume îmi scapă, s'a ocupat de Shakespeare și așa mai departe.

După teoria psihanalitică opera de artă este, după cum știm, prilejul creatorului de artă de a-și închega prin ceea ce se numește *sublimare* tot materialul sufletesc refulat dincolo de hotarul conștiinței în viața de toate zilele.

Ceea ce la oameni obișnuiți se produce în sfera inconștientului și a subconștientului care apasă, din cauza încărcăturii sale, asupra conștientului și dă naștere la o serie de turburări mintale și nervoase mai mult sau mai puțin benine; la oamenii de genii, descărcarea subconștientului și a inconștientului, se face în locul turburărilor psihopatologice, printr'o sublimare specială pe care o cunoaștem sub numele de creațiune de artă.

D-l Dr. C. Vlad și-a propus să descifreze elementele sublimării eminesciene, interpretându-le psihanalitic.

Cei nedeprinși cu astfel de operațiuni și pentru care o mare personalitate este *tabu*, din motivele arătate mai sus, socotesc că lucrarea d-lui C. Vlad e o profanare, după cum multă vreme biserica noastră a socotit de asemeni că e o profanare disecarea unui cadavru.

Aceasta cu privire la rostul principial al unei asemenea cărți. Cu Eminescu însă problema se complică puțin în aparență pentru aceeași păzitori ai tabuului. Știm cu toții că Eminescu a avut o ereditate foarte încărcată din punct de vedere psihopatologic; mai știm apoi că marele nostru scriitor a murit într'un ospiciu.

In aceste condițiuni, cercetarea clinică a marelui dispărut, după ce ne-a lăsat o operă atât de valoroasă din punct de vedere artistic, apare și ca o înspăimântătoare ingratitudine.

D-l Dr. C. Vlad, care trebue să știe altitudinea mentalității căreia se adresa, a făcut o greșală care a închis dela început orice posibilitate de înțelegere și din partea acelora cari, deși văd poeții ca pe niște eroi din tragedia clasică, au totuși o mare bunăvoință. D-sa nu a delimitat dela început grraniițele înăuntrul cărora va avea să-și desfășoare operația sa de cercetare medicală.

Intr'adevăr, în maladiile psihopatologice se face o clasificare dicotomică, fiecare ramură dicotomică, împărțindu-se în trei stadii:

perfecta normalitate, accentul psihopatologic și însfârșit, anormalitatea propriu zisă.

Spre pildă *Kretschner* a împărțit toate maladiile mintale și nervoase care nu provin dintr'o leziune oarecare în două ramuri:

1) *ciclotimie* — *cicloidie* — *psihoză periodică*
normal mediu anormal

2) *skizotinie* — *skizoidie* — *skizofrenie*
normal mediu anormal

cea dintâi începe dela stadiul *ciclotimic* și în care individul e perfect normal spre a ajunge la *cicloidie*, în care individul nu mai e perfect normal, dar nici atât de bolnav încât societatea să-l elimine, și în fine *psihoza periodică*, în care individul devine un *alienat*.

In această categorie intră toți oamenii aceia al căror contact cu lumea e exuberant și această exuberanță se desfășoară în cicluri adică în valuri, valuri.

A doua categorie începe dela stadiul *skizotimic*. Aci individul e perfect normal, dar poate ajunge la stadiul *skizoidic*, în care individul nu mai e perfect normal, dar nici atât de bolnav spre a fi internat și în fine stadiul *skizofreniei*, unde individul e un alienat.

In această categorie, spre deosebire de cea dintâi, care era exuberantă, oamenii sunt interiorizați, acest accent de interiorizare ajungând până la ruperea definitivă a contactului cu realitatea.

Atât stadiul dintâi al perfectei normalități — și în *ciclotimie* și în *skizotimie*, — cât și stadiul ultim al absolutei anormalități, în cele două ramuri amintite, sunt epoci neinteresante din punct de vedere al personalității ce iese din comun.

Numai stadiile medii, adică numai oamenii *cicloizi* și *skizoizi* ajung la manifestări valoroase pe scara socială și mai ales artistică. Noi avem în veacul nostru o uriașă personalitate culturală care e un cicloid, iar Eminescu era un skizoid. D-l C. Vlad n'a insistat asupra acestei clasificări și acestei interpretări mai ales și astfel spiritul public, vorbesc de cel cu bunăvoință, a fost ofensat, iar cartea, condamnată.

E aci o greșeală de metodă, dacă voiți, dar nimic altceva. D-l Dr. C. Vlad cunoaște această clasificare și își desfășoară lucrarea în funcție de această clasificare, dar nu o arată nicăeri în mod special.

O altă greșeală a autorului este că adeseori, spre a cerceta

skizoidia eminesciană, interferează elemente neizbutite din scrierile lui Eminescu, cu elemente strict biografice şi cu elemente de desăvârşită creaţie artistică.

Din punct de vedere medical, nu e o greşală această, dar din punct de vedere critico-estetic, procedeul acesta tinde să deformeze, să altereze raporturile estetice pe care cineva le simte, când ceteşte pe Eminescu fără să ştie ce e aceea psihanaliză.

Restul lucrării sale e o contribuţie serioasă în ceea ce priveşte structura mintală a marelui nostru poet în care găsim neadaptarea la realitate, negativism, narcism, mizofilie, mazochism, ruptusuri, bizarerii, verbigeraţie şi scindări ale eului.

Toate acestea însă provin, să nu uităm, dela un skzizoid care este mai întotdeauna candidatul la genialitate.

Cetitorii în genere au înţeles deandoaselea toată nomenclatura aceasta medicală şi au crezut că se găsesc în faţa unei cărţi în care autorul îşi bate joc de nebunia lui Eminescu şi deci îl insultă. Aproape toţi şi-au închipuit că acea caracterizare de skizoidie însemnează o încercare de inferiorizare a lui Eminescu, când în realitate ea e o *caracterizare* a genialităţii eminesciene. Şi acum întrebarea pe care ne-o punem din punct de vedere literar, este următoarea: ce folos aduce aceste contribuţiuni la înţelegerea operei artistice a lui Eminescu?

După cum am văzut, studiul d-lui Dr. C. Vlad se reazimă pe o mare parte din materialul înfăţişat de d-l Călinescu, pe materialul poetic propriu zis din opera eminesciană şi s'ar fi putut rezema şi pe Memoriile Mitei Kremnitz, dacă d-l Dr. C. Vlad le-ar fi cunoscut.

In lucrarea sa, d-l Dr. C. Vlad schiţează fără să tragă concluzii ultime estetice — lucrări ulterioare ar putea duce mai departe şi mai adânc latura aceasta — cum sublimarea eminesciană provenită din partea unui skizoid trebue să fie împărţită în două: elaborarea pur artistică dusă la desăvârşire, apoi elaborarea imperfectă, încremenită într'o sublimare care e numai simptomatică, fără să fie propriu zis artistcă.. D-l Dr. C. Vlad a studiat problema mai mult din punct de vedere medical. Coordonând însă punctul de vedere estetic cu cel medical înţelegem acea inegalitate de realizare în opera eminesciană, cari rămânea totdeauna ca un imens semn de întrebare pentru înţelegerea lui Eminescu.

Și mai înțelegem, în același timp, cum acea nobilă maladie a skizoidiei este poate cam același lucru cu faimoasa boală a scoicii care dă posibilitatea scafandrului să-i culeagă perlele dintre valvele încremenite de suferință.

Scarlat Struțeanu

Liviu Rebreanu: *Răscoala*, 2 volume: I *Se mișcă Țara;* II *Focurile.*

(Adevărul)

D-l Liviu Rebreanu reprezintă, în scrisul românesc de astăzi, autorul a cărui masivă operă epică se impune și se conturează treptat prin aceea că darurile sale naturale de creație se reazimă pe o muncă serioasă și susținută, creându-și o tehnică sigură, unde creionarea succesivă în diferite opere pregătitoare e un mijloc de perfecționare a tratării și unde ansamblul maselor manevrate în romanele sale se detașează, pe fondul închis al tainei omenești, cu limpiditatea contrastelor rembrandtiene. D-l Liviu Rebreanu a început cu schițe și apoi cu nuvele, unde aceste elemente de tehnică se întrevedeau destul de clar.

Primul său roman „Ion", apărut puțin după războiu, scotea în linie o serie numeroasă și variată de personagii din mediul țărănesc al Ardealului, oameni frământați de goana după pământ de care se simțeau înfrățiți, dar pe care nu-l stăpâneau cu toții deopotrivă.

Zădărnicia efortului uman era ideea profund tragică și, în același timp, generală pe care autorul o întrupează cu particularitățile stărilor de lucruri din Ardeal.

Urmează *„Pădurea Spânzuraților"*, alt roman în care materialul va fi luat din marele războiu, unde elementul românesc din Ardeal a avut să lupte contra Românilor din Regat.

Aceleași valori de mulțimi omenești spumegă și aci și ele formează, ca și în „Ion", cadrul eroului principal, acel *Apostol Bologa*, frământat și ros de noimele contradictorii pe care le exprimă războiul fratricid al Ardelenilor din armata chezaro-crăiască împotriva ostașilor tot români de dincoace de Carpați. Contradicția și absurditatea poruncilor politico-sociale sunt hrănite de tragismul etern uman al contradicției ce urcă din orice suflet omenesc.

Pe calea aceasta, cele două contradicții, una externă și alta internă, articulate pe planuri diferite, se armonizează totuși pentru prăbușirea finală a eroului, căci el nu mai poate evada decât în moarte.

Predilecția autorului pentru surprinderea unui traiect sufletesc în sbuciumul îngrămădirilor umane s'a observat în opera autorului, încă dela început. Astfel în *„Răscoala Moților"*, publicată la 1919, dar scrisă încă din 1915, d-l Liviu Rebreanu ne înfățișează răscoala din Ardeal a lui *Horia, Cloșca* și *Crișan* dela 1784. Povestirea vrea să fie și istorică documentară și puțin romanțată. Firește, cartea nu e deloc expresivă pentru însușirile artistic, creatoare manifestate mai târziu, însă înclinarea sa pentru lucrările de minuțioasă compoziție în care să se vadă tălăzuirea faunei umane rezultă destul de limpede.

De altfel, autorul reia tema revoluției dela 1784 în romanul *„Crăișorul"* (1929), unde o tratează însă în roman propriu zis.

Felul acesta de lucru este aproape curent la d-l Liviu Rebreanu și dovedește, cum am spus mai sus, că d-sa întovărășește darul său de creației artistică cu un înfricoșător travaliu care îi face o deosebită cinste, mai ales în cadrul scrisului românesc unde creația poetică este privită ca o sfântă vaticinare. Cu alte cuvinte, la noi scrisul presupune inspirație; nu și muncă aprigă, ca să ajungi a desăvârși cât mai mult elementele de expresiune care transportă în afară inspirația. D-l Liviu Rebreanu nu crede în acest postulat și bine face.

Cine nu-și amintește că cele mai multe personagii din „Ion" au fost mai întâi creionate în schițe (familia Glanetașului); sau că tema din „Pădurea Spânzuraților" a mai fost prezentată cu datele puțin schimbate în nuvela *„Catastrofa"*?

* * *

In *„Răscoala"*, ultimul său roman, d-l Liviu Rebreanu ne înfățișează evenimentele dela 1907, cele de aci de dincoace de Carpați, când a izbucnit mișcarea țăranilor împotriva regimului nostru agrar.

Autorul a transpus în acest roman aceeaș problemă ca și în „Ion" articulând-o firește pe datele dela noi și eliminând, în același timp, concentrarea epică din jurul unui singur personagiu.

Totul se prezintă într'o frescă uriașă a instinctelor primare

ce zac în mediul rural, făcându-le însă să înnoate în atmosfera unor preocupări pur doctrinare din partea clasei stăpânitoare care discută, compătimește, se revoltă, dar nu face nimic pentru ameliorarea situației.

Nicăeri nu am cetit până acum o evocare mai justă, mai realistă și, în același timp mai plină de rezonanațe artistice a păturii țărănești, ca și a mediului nostru politico-social, cum apare ea în acest roman.

Calitatea esențială care ne face să simțim mai puțin o anumită lipsă a stilului său mat și pe alocurea fără relief, este o obiectivitate artistică ce a depășit multe limite cunoscute până acum în literatura românească.

Țăranii lui Alecsandri cu toată impunătoarea operă de inspirație poporană a bardului moldovean, au ceva din bazarrul de costume și covoare naționale expuse de societățile de binefacere care vând marfa în limba franceză; aceia ai Semănătorismului sunt dulcegi și confecționați pe cale teoretică sau în mansarde, sau la cafenea. Numai țăranii lui M. Sadoveanu care a debutat, ca semănătorist, au acea fericită îmbinare a justului și a artisticului.

Țăranii lui Slavici sunt desenați cu justețe, dar autorul le complică sufletele, anulându-le autenticitatea propriu zisă, deși rămâne pe planul artei; țăranii lui Duiliu Zamfirescu rămân de asemeni în domeniul artei fără să fie mai deloc artificializați prin tratamentul clasic; G. Coșbuc a dus chiar mai departe pe linia idilei întruchipările lui Duiliu Zamfirescu, căci idealizarea lui Coșbuc nu deformează datele țărănismului.

Țăranii lui Liviu Rebreanu lipsiți de orice idealizare, afară de transfigurarea artistică, înfățișează însă o astfel de obiectivitate în tratarea lor, încât oricare dintre personagiile înfățișate, dela cel mai neînsemnat până la cel mai central în focarul epic, își face loc în sufletul nostru încunjurat de o pură lumină artistică, fără nicio precădere, antipatie, revoltă sau apropiere de natură profan psihologică. Toate „grozăviile" care se petrec în această acțiune epică, pătrund cu o egală receptivitate în sufletul nostru.

Țăranii lui Rebreanu n'au nicio misiune de îndeplinit străină de țelul artistic. Ei sunt răi, sau buni; revoltători, sau admirabili; înțelepți, sau refractari, așa cum toată turma omenească se zbate în lanțurile vieții, în cazul nostru însă, primitivă și rudimentară, crân-

cen biciuită de imboldurile anarhice care sucesc rosturile unei asemenea colectivități.

Dar mișcarea de uragan a maselor pe care nimic n'o mai poate potoli, în deslănțuirea înfricoșătoare și destructivă, încremenește în fața armelor ucigătoare ale soldaților, pentru ca, după supunerea ce urmează, din glasurile tânguitoare al celor ce cereau iertare, ancretatorii să se înspăimânte din nou de mulțimea ce se târa în genuchi pocăită. Glasurile ce cerșeau îndurare erau tot așa de înfiorătoare ca și mai înainte, când își urlau răzbunarea.

Dar totul reintră în normal și zădărnicia efortului își profilează în contururi eterne cântecul omenirii.

Aci e semnul calității care deosibește această carte.

Avem însă de observat faptul că autorul introduce un personagiu din „Ion" (tânărul Herdelea) care n'are nicio noimă în economia creatoare a romanului. Autorul a voit numai să arate că „Răscoala" e o continuare a lui „Ion". Această intenție nu corespunde însă niciunei necesități artistice. Autorul a încercat numai să imprime cărții un caracter ciclic, legând-o de celălalt roman al țărănimii ardelenești.

Scarlat Struțeanu

Octav Dessila: *Noroiu, roman.*

Editura „Cartea Românească".

In editura „Cartea Românească" a apărut de curând romanul d-lui *Octav Dessila*, întitulat *Noroiu*. După cât știu este al patrulea roman al d-lui Dessila și aceasta mă îndreptățește să fiu mai pretențios căci un romancier care a ajuns să-și editeze al patrulea roman trebue să aibă îndemânarea de care este nevoie ca să înlăture, cel puțin în parte dacă nu de tot, greutățile tehnice cu care au de luptat începătorii.

Iată subiectul romanului. Tânărul Radu Craioveanu leagă, încă decând era copil, prietenie cu Ada Papaditis, fata unui moșier, vecin cu moșia dela Călugăreni a boerului Boldur Craioveanu. Prietenia lor copilărească se schimbă, cu trecerea anilor, într'o dragoste sinceră și naivă, care este văzută cu ochi răi de părinții lui Radu. Când Radu Craioveanu își ia licența în litere părinții lui se hotărăsc să-l trimită în Franța pentru trecerea doctoratului. Acolo, cred ei, în mijlocul atâtor petreceri, Radu va uita pe Ada.

El, însă, o păstrează în inima lui, în ciuda tuturor schimbărilor imaginate și întâmplate.

Și iată-l după al doilea an de studii întors la București și așteptând cu nerăbdarea îndrăgostitului pe Ada. După multă așteptare Ada vine, dar cu totul alta. Expansiunea lui Radu este ușor împrăștiată de purtarea, și mai cu seamă de mărturisirile de necredință pe care i le face ea. Scârbit, Radu Craioveanu pleacă la Călugăreni, unde îl așteaptă nerăbdătoare, familia. Aci se găsește cu doi prieteni vechi: Horia Damian și Emil Vidrașcu, pe care-i invitase pentru o lună la moșie. In tovărășia lor și a celor două surori mai mici, Radu se luptă să-și acopere durerea pricinuită de Ada.

Monotonia dela țară îi mărește neliniștea, dar în această stare sufletească apare Maranda, fata chelarului, care prin înfățișarea ei naivă și frumoasă deșteaptă în Radu nădejdea unei dragoste așa cum a visat-o el. Maranda îl iubea și ea în ascuns. Astfel dragostea lor ajunsă la cea mai strânsă intimitate, este o taină pentru toată lumea, până când rodul ei îi obligă să o dea pe față. Hotărît să se căsătorească cu ea, cere încuviințarea tatălui său, care la auzul numelui Marandei se înăbușe și moare. Rămas capul familiei Radu îi hotărăște pe toți pentru căsătoria lui. Insfârșit noul anunțat sosește și el, așa că fericirea lui Radu este acum întreagă. O singură grijă îl mai chinuia. Se vorbea de război și gândul că va trebui să se despartă de Maranda, și fără siguranța întoarcerii, îi rodea inima.

Dar iată un fapt nou care-i schimbă cu totul preocupările. Cu ocazia rânduirii hârtiilor rămase dela Boldur Craioveanu dă peste un testament secret al acestuia, din care află că Maranda este copilul lui. Cunoscând incestul Radu desgustat și deprimat se preface bolnav și ca să evite prezența Marandei, pleacă la București. Aci, luptă pentru înfăptuirea războiului, în care spera mântuirea. Războiul însă nu-i dă liniștea căutată cu atâta sete și Radu se întoarce la ai lui numai cu un picior lipsă. Ca să-și poată mai ușor evita soția, se refugiază la Călugăreni. Intâlnirea Adei aci îi dă puțină nădejde, dar ea pleacă la Paris chiar a doua zi. De acum zilele lui Radu, dar mai ales nopțile devin din ce în ce mai chinuitoare. In fine o scrisoare primită dela Ada, în care se spovedește de toate ticăloșiile ei, duce spre desnodământul fatal. Intr'una din nopți, chi-

nuit de un coşmar, este cuprins de o criză de nebunie şi se duce să omoare pe Maranda, care dormia. Figura ei blândă şi obosită, cu lacrimile înghețate în ochi, îl trezeşte şi sdrobit îşi sărută soţia şi copilul şi se duce la mormântul familiei unde se împuşcă.

Acesta este subiectul, asupra căruia am insistat înadins pentru ca să se poată înţelege mai uşor părţile bune sau rele ale romanului şi mai ales ca să ne putem da seama de valoarea lui necontestată. Dacă la cunoaşterea subiectului voi adăoga admiraţia mea pentru reuşitele portrete ale personagiilor acestui roman: flaşnetarul, colonelul Pamfil Brancovici, Radu Craioveanu, Horia Damian şi mai puţin Elisa şi sublocotenentul Emil Vidraşcu, şi unele momente de o perfectă realizare dramatică, se va înţelege, cred, uşor de ce mă nemulţumesc scăderile pe care le voi semnala.

Am vorbit mai sus de colonelul Pamfil Brancovici, al cărui portret dela început şi până la sfârşit este cu pricepere redat. Personagiul acesta n'are însă nicio legătură cu subiectul sau cu desfăşurarea acţiunii romanului. Faptul că autorul îl face prieten al boerului Boldur, sau că-l aduce să chefuiască o noapte la conacul lui, nu-l îndreptăţeşte cred să-i consacre un însemnat număr de pagini.

Tot aşa Mihai Nebunul, smintit de vrăjile babei Ioana, găzăriţa, pentrucă a fost cauza morţii unei fete care şi-a apărat cinstea; dacă este un personagiu necesar pentru mărirea spaimei lui Zamfir Pohoaţă, ameninţat şi el de baba Ioana pentrucă se ţinea după Maranda, apoi omorîrea lui de sătenii adunaţi de sunetul clopotului în puterea nopţii ca să li se vestească declararea războiului este o dovadă de pripită analiză a sufletului ţăranului român. Pentru ţăranul nostru războiul este o nenorocire şi în faţa nenorocirii el devine blând şi frica lui de Dumnezeu este mai pronunţată ca 'n-totdeauna. Cum să-i pui ca să omoare un nebun cu pietre pentru că-i necăjeşte cu flueratul lui sinistru? Şi scena aceasta este pusă alături de descrierea declarării războiului, care este minunat prinsă.

Dar ca să termin cu exemplele de soiul acesta, să reamintesc întoarcerea lui Radu la Călugăreni, după război. Plecat din Bucureşti mai mult ca să evite familia, în neliniştea lui porneşte prin comună, unde întâlneşte, în locul sătenilor înstăriţi dinainte, copii goi, femei îmbătrânite de necazuri şi îmbrăcate în sdrenţe. O privelişte reală a stării de după război. Dar autorul îl întâlneşte şi

cu un domn tânăr, fără niciuna din podoabele preoției, care conduce un *Ford* atât de hodorogit încât nu-i mai poți cunoaște marca! Tânărul șofer era preotul venit în locul veneratului Părinte Ilie, atât de stimat la Casa Craiovenilor, mort în timpul războiului. Unde o fi găsit autorul imediat după război, sau chiar și mai târziu, un preot șofer? Contrastul acesta între starea sufletească a lui Radu și o scenă de un ireal comic slăbește mult efectul acțiunii.

Și nu mă pot stăpâni de a mai face o observație. Autorul, obsedat, ca toți românii, de contrastul dintre generația care s'a dus și cea actuală, îl pune pe boerul Boldur să cârtească în contra acelora care, din interese materiale, pângăresc fără milă orice podoabă rămasă dela strămoși. Și iată cum: sfătuit să exploateze păcura după moșia sa dela Drajna, Boldur Craioveanu, cu toată abundența păcurii care mocnește sub picioare, nu vrea s'o exploateze și condamnă pe aceia cari au dărîmat biserica ridicată de cucernicii strămoși pentru ca s'o înlocuiască cu o sondă. Mă miră mai întâi cum a ales autorul tocmai pământul Drajnei ca plin de păcură, căci eu n'am văzut în nici una din Drajne — sunt două, una de Sus și alta de Jos — vreo sondă și iarăș n'am auzit vreodată să se fi dărâmat biserica din vreo localitate petroliferă pentru ca în locul ei să se fi ridicat sonde. Sunt mijloace elementare pentru exploatarea păcurii dela distanțe mai mari fără să fie nevoie de asemenea profanări.

Acum câteva cuvinte asupra stilului întrebuințat. In privința aceasta observațiile sunt de trei feluri: cu privire la limbajul personagiilor, la cel întrebuințat de autor în povestire, și la greșelile de gramatică.

In prima grupă autorul păcătuește că pune pe toți oamenii simpli să vorbească moldovenește. Baba Ioana spune: fată hăi!, aiasta, ista hâra, etc., alături de expresii ca acestea: te *dai* la muerile oamenilor! La fel vorbesc: Zamfir Pohoață, Părintele Ilie, și chiar boerul Boldur Craioveanu. Toți aceștia sunt însă Munteni și nu reese din nimic că ar fi trecut măcar prin Moldova.

Relativ la stilul întrebuințat de autor în povestire voi cita numai câteva expresii care mi se par hotărîtoare. Este, în primul rând, un abuz de cuvântul *văduvit*, care din păcate n'are nimic poetic: văduvit de parc (pag. 10); gingiile văduvite de colți (p. 78); văduvit de glas (p. 92); văduvia cunoștințelor (p. 146): pieptul văduv de carne

(pag. 149), etc. Găsim deasemenea o mulțime de neologisme care nu sunt justificate cu nimic, ca: *degarnisi* tabacherea, în loc de *goli* tabacherea (p. 110); ilariant (p. 122); și multe altele. La pag. 75 spune că boierul Boldur și-a privit fiul cu *mutuală* dojană, în loc de tăcută dojană! Să nu cunoască oare autorul înțelesul cuvântului mutual?

Derogări dela regulele de gramatică avem: în locul pronumelui posesiv *însuși, însăși, înșiși* și *înseși*, găsim invariabil *însăși*: însăși studiile; însăși progresul, etc. Verbele de conjugarea I-a, conjugate la persoana III-a plural după cele de celelalte conjugări. In loc de copiii țipă, găsim copii țip (p. 98); se leg malurile, în loc de se *leagă* malurile (p. 145), *ascult* nebunii (p. 172), în loc de ascultă nebunii; etc.

Mă opresc aci, convins că am arătat atât părțile bune cât și pe cele rele. Aș adăoga numai că autorul are toate posibilitățile unei acțiuni de roman; îi lipsește analiza psihologică, care să legitimeze acțiunea ce trebue să fie naturală, vie, ceea ce autorul a reușit numai în parte.

D. Coman

Reviste primite la redacţie

Datina An. X No. 7-12.

Numărul festiv. Colaborează: d-nii Simionescu, S. Mehedinţi, I. Pilat, Puiu Constantinescu, C. Rădulescu-Motru, C. C. Giurescu, Bogdan-Duică, Al. Marcu, etc.

Gândirea No. 3, Martie.

Colaborează: Nichifor Crainic, Crevedia, Marta Rădulescu, Ştef. Stănescu, A. Hurmuz, A. Marcu, etc.

Ţara Bârsei Anul V, Martie-Aprilie 1933.

Au articole: A. A. Mureşianu, Sextil Puşcariu, D. D. Roşca, Candid Muslea, Cotruş, etc.

Viaţa Românească Anul XXV, Ianuar-Februar No. 1 şi 2.

Colaborează: G. Ibrăileanu, T. Arghezi, C. Stere, Jean Bart, Ionel Teodoreanu, M. Ralea, cum şi alţi autori cu material bogat şi variat.

Revista enciclopedică No. 3 pe Martie 1933.

Educaţia Fizică No. 3 Martie 1933.

Colaborează: d-l Zapan, Căpit. Nicolescu, Neagu Boerescu, Maior Săvulescu, Anton Ionescu, etc.

Revista Literară a Colegiului Sft. Sava No. 5, Martie 1933.

Semnează: d-nii Neagu, Septelici, C. Ilariu, V. Grigoriu, V. Ionescu, M. Ionescu, P. Iorgulescu, Micu, etc.

Revista Germaniştilor Români An. I, No. 3 An. 1932.

Cuprinde articole de Bernhard Capesius, Frantz Lang, Schullerus, Virgil Tempeanu, etc.

Revista Scriitoarelor şi Scriitorilor Români No. 1 şi 2 Ian.-Febr. 1932.

Semnează: Nichifor Crainic, Aida Vrioni, E. Lovinescu, Basarabescu, Claudia Miliin,, Camil Petrescu, etc.

Hyperiori An. II No. 3. Martie 1933.

Colaborează: Vladimir Ghidionescu, Bogdan-Duică, St. Bezdechi, C. Argintaru, G. Popa.

Milcovia An. III Vol. 1—2.

Cuprinde articole semnate de: M. Simionescu Rîmniceanu, Ion Pillat, Ion Diaconu, Pimen Constantinescu, Virgil P.. Arbore, Ion M. Gane, Mihail Popescu, N. Al. Rădulescu, G. Tatulescu, Al. P. Arbore.

CONVORBIRI LITERARE

DIRECTOR AL. TZIGARA-SAMURCAȘ

Redacția și Administrația
Str. Wilson, 1. — București, I

Biblioteca profesor
LUNOI
1919
Liceul „Coriolan Brediceanu"

Anul al 66-lea
APRILIE, 1933

BUCUREȘTI
Atelierele grafice SOCEC & Co., S. A.

FILOSOFIA IN ROMÂNIA VECHE

In trecutul românesc, începând dela a doua jumătate a secolului al 17-lea, găsim prin vrafurile diferitelor arhive, oficiale şi particulare, o mulţime de manuscrise cu cuprins filosofic, care nu pot fi socotite decât ca urmele unei vii activităţi filosofice în mediul cultural al timpului. Aceste manuscrise sunt, în cea mai mare parte, traduceri după manualele uzitate de profesorii greci la cursurile lor de filosofie, în cele două şcoli superioare ale ţării, şi din care una fusese înfiinţată de Vasile Lupu la biserica trei Ierarhi din Iaşi, între anii 1644—1648, iar alta, cam în acelaş timp, înfiinţată de Şerban Cantacuzino, la mănăstirea Sf. Sava din Bucureşti. Manuscrisele se continuară destul de des în tot cursul secolului al 18-lea, şi unele dintre ele chiar au văzut lumina tiparului. Aproape toate sunt traduceri din greceşte, chiar şi atunci când originalele după care sunt traduse au apărut mai întâi în limba latină, germană sau italiană. Traducătorilor, afară de limba grecească, toate celelalte limbi în care se scria pe atunci filosofie, le erau necunoscute.

Limba greacă servea drept limbă de cultură în Orientul Europei, aşa după cum servea în Occident limba latină. Scriau în limba grecească toţi oamenii culţi; şi această scriere în greceşte nu întăria simţul naţional grecesc, după cum nici scrierea în latineşte nu întăria vreun simţ naţional latin. Sentimentul naţional grecesc începe mai târziu, deodată cu războiul de eliberare al Greciei de sub jugul turcesc. Manuscrisele amintite sunt provenite din mijlocul acelora cari trecuseră prin şcolile în care se întrebuinţau manuale greceşti. Râvna şi persistenţa cu care foştii elevi traduceau aceste manuale probează marele prestigiu de care se bucura învăţă-

mântul filosofic în cele două Capitale ale principatelor române, în decursul secolului al 18-lea.

Prestigiul era bine meritat. Profesorii greci de filosofie erau aproape toți, la înălțimea misiunii. Erau eruditi de valoare. Ei erau în curent cu operele filosofice ale timpului, și știau să aleagă din conținutul acestor opere ceea ce era nepieritor.

Intre primii filosofi cu care tinerimea adunată în școlile din București și Iași a avut să se ocupe a fost, bine înțeles, Aristotel, marele filosof al elenismului. Incă dela sfârșitul secolului al 17-lea, avem un comentar asupra filosofiei lui, făcut de Sevastos Chimenitu, născut la Trapezunt, și despre care cronicarul grec, Chezarie Daponte, ne spune că se bucura de atâta cinste pentru erudiția sa, din partea lui Constantin Vodă-Brâncoveanu, încât acesta-l punea să șadă mai sus decât pe toți boerii, — cinste pe care n'a avut-o nici un alt profesor din partea Domnitorilor români. Comentariile și traducerile directe după scrierile lui Aristoteles, mai ales după acele referitoare la Logică, Etică și Metafizică, revin în tot cursul secolului al 18-lea. Apoi, dintre filosofii moderni, filosoful german Christian Wolff, format la școala rațională a lui Leibnitz și autor al unui mare număr de manuale sistematice de filosofie, servește de călăuză profesorilor cari aveau să predea filosofia în Țările românești. Marele tălmăcitor al ideilor lui Wolff a fost eruditul Evghenie Vulgaris, care s'a născut în Corfu la 1716 și a încetat din viață în Petersburg la 1806. Manualul lui Vulgaris despre *Logică*, bazată pe ideile lui Wolff, era răspândit în toate școlile din Orientul grecesc. El era cunoscut și profesorilor greci din principatele române. Lambro Fotiadi l-a comentat, iar Grigorie Brâncoveanu, boierul cu cea mai temeinică pregătire filosofică și clasică, după cum afirmă D. Russo în *„Revista istorică română"*, vol. I, fasc. I, l-a rezumat, iar manuscrisul acestui rezumat se păstrează în biblioteca națională din Atena, dimpreună cu comentarul lui Fotiade. Veniamin Costache prețuia foarte mult erudiția lui Vulgaris și a tradus câteva din operele acestuia. De altfel mulți dintre profesorii greci dela școlile din Iași și București au fost formați la școala filosofică a lui Vulgaris. Căci Vulgaris era inovator pe toată linia:

Adversar al filosofiei aristotelice; adept al raţionalismului şi în curent cu toate noutăţile ştiinţei. In drumul său spre Lipsca, din 1763, el a trecut şi prin Ţara Românească, unde a fost primit cu toate onorurile de către Constantin Vodă-Racoviţă.

Profesorii de filosofie din Bucureşti şi Iaşi nu se opresc însă la Wolff, ci urmăresc mai departe pe principalii discipoli ai acestuia. *Metafizica* lui Fr. Chr. Baumeister ei o cunosc în traducerea grecească a lui Nicolae Varcosi, iar *Logica* şi *Etica* lui I. G. Heineccius în traducerea marelui Ban Grigore Brâncoveanu, după care dă la 1829 şi Eufrosina Poteca o traducere românească, Filosofia germană, cum prea bine se vede, era cunoscută profesorilor greci, şi este o greşeală să se creadă că ea ne-a fost importată târziu de şcoala Junimii dela Iaşi, înfiinţată deabia pe la 1867.

Chiar filosofia lui Immanuel Kant n'a aşteptat ca Junimea să o introducă în Ţara Românească. Ea era cunoscută lui Atanasie Psalida încă dela sfârşitul secolului al 18-lea. Iar la începutul secolului al 19-lea, unul dintre filosofii germani, cei mai răspândiţi printre şcolarii din Bucureşti, era W. Tr. Krug, adept al lui Kant, cu scrieri traduse în greceşte şi româneşte. Tradiţia învăţământului filosofic era pe deplin stabilită, înainte de secolul al 19-lea. Şcoalele superioare din Bucureşti şi Iaşi trăiau în actualitatea problemelor filosofice occidentale. Şi nu într'o actualitate de mozaic. Ele nu cedau influenţei întâmplătoare a modei filosofice, ci se dau de partea influenţei care învingea prin valoarea argumentelor. Aşa, aristotelismul, cu toată îndârjirea cu care este apărat de comentatorii săi, în fruntea cărora găsim pe Teofil Coridaleu, cedează înaintea raţionalismului lui Leibniz şi Wolff, care era susţinut de ilustrul Vulgaris. Sensualismul lui Condillac îşi face apariţia la începutul secolului al 19-lea prin traducerea lui Daniil Filipide, dar este în curând înlăturat prin criticismul lui Kant, reprezentat prin traducătorii lui Krug şi susţinut şi prin aceia cari îşi făcuseră studiile la Viena, unde Kant avea adepţi mai ales între jurişti.

Dar oricare dintre filosofii este adoptată, profesorii greci ştiu să înlăture din ea, cu mult tact, tot ce era polemică în contra religiunii ortodoxe, tot ce era abatere dela logică. Ei

tratau filosofia cu rezerva unor filologi clasici, fără patos, şi fără tendinţe spre proselitism. Ei nu depăşeau cadrul unei activităţi strict profesionale.

Această atitudine se şi explică. Profesorii greci erau, din punct de vedere social, nişte desrădăcinaţi. Erudiţia constituia singurul lor sprijin în viaţă. Ei se duceau acolo unde era nevoie de erudiţie. Ca şi unii dintre profesorii dela universităţile germane de astăzi, ei se transportau din oraş în oraş, dela o şcoală la alta, după cum le creştea orizontul de strălucire. Adeseori, când se transportau dela o şcoală la alta, duceau împreună cu ei şi pe elevii fascinaţi de reputaţia lor. Aşa stând lucrurile, cum puteau aceşti profesori să mai fie târîţi de interese străine filosofiei. A trebuit să vină Eteria lui Ypsilante cu momentele ei tragice dintre anii 1821—1824, urmată de revoluţia lui Tudor Vladimirescu, pentru ca această stare de lucruri să se schimbe.

Cu începutul secolului al 19-lea misiunea filosofică a profesorilor greci s'a terminat. De aci înainte începe o nouă eră pentru filosofia românească. Imigraţia profesorilor greci încetează. Filosofia nu se mai învaţă după manualele aduse la domiciliu de către profesorii rătăcitori, ci tinerimea română trebue ca ea să rătăcească prin străinătate, pentru ca să înveţe filosofia pe la diferite universităţi. In aparenţă, puntea dintre prezent şi trecut s'a rupt. In realitate totuşi aceeaşi tradiţie filosofică persistă, sub o formă deosebită.

Dar înainte de a examina noua eră, care se deschide filosofiei, să ne oprim un moment asupra activităţii filosofice care a existat în Principatele române, în afară de şcolile superioare.

Ceea ce s'a realizat în aceste şcoli era rodit de spiritul Europei occidentale, spirit purtat pe aripile erudiţiei greceşti. Să vedem şi ceea ce s'a realizat din rodirea propriului spirit românesc.

Inainte de a se forma admirabila profesiune de erudit rătăcitor, care avea să răspândească filosofia peste tot Sud-Estul Europei, gânditorii băştinaşi ai Principatelor române au exprimat şi ei reflexiuni ce aparţin filosofiei. Aceste reflexiuni sunt prinse în precuvântările cu care începeau tradu-

cerile; în cuvântările solemne ale Domnilor şi înalţilor chiriarhi; în cronici; în zicători păstrate de memoria generaţiilor; în toate realizările vieţii publice româneşti, întocmai ca nişte bobiţe de aur în aluviunile nisipoase ale râurilor. In aceste reflexiuni iese la lumină ceea ce sufletul românesc are într'însul mai adânc şi mai durabil.

Şi ce conţin aceste reflexiuni?

Să pătrundem în câteva dintre ele.

Invăţăturile lui Neagoe Basarab, dela începutul secolului al 16-lea, sunt desigur simple compilaţii. Neagoe n'a strecurat în ele gândurile sale proprii. A strecurat totuşi ceva. Dispoziţia de a alege între învăţăturile necesare educaţiei urmaşilor era a lui. Această dispoziţie este caracterstică, fiindcă este asemănătoare cu aceea a tuturor gânditorilor din neamul său. Neagoe este stăpânit de grija soartei omului pe pământ. Omul trebue să-şi găsească drumul printre multe primejdii. Viaţa este o ţesătură de ispite. N'o stăpâneşte decât acela care se stăpâneşte pe sine însăşi. Inţeleptul şi credinciosul sunt singurii care sunt stăpâni pe soarta lor, fiindcă ei ştiu să-şi stăpânească patimile şi dorinţele. Cum să devină omul un adevărat om, iată toată grija lui Neagoe.

Aceeaş este şi grija diaconului Coresi, în *Tâlcul Evangheliilor,* tipărit în 1560—1563. Şi aceeaşi grijă se păstrează fără întrerupere la toţi câţi tipăresc cărţi după dânsul. Cronicarii trec apoi cu grijă dela soarta omului individual la soarta popoarelor. „Neştiuitoare firea omenească de lucruri ce vor să fie pe urmă, scrie Miron Costin în Letopiseţul Moldovei, că pentru un lucru sau două ce i se prilejuesc pe voie, bietul om purcede desfrânat şi începe lucruri peste puterea sa, şi acolo găseşti peire". (Ediţia a II-a, Kogălniceanu, pag. 253). Iar fiul său Nicolae Costin ajunge, condus de această grijă să înţeleagă şi rostul ştiinţei istorice: „că de n'ar fi istoria, viaţa oamenilor puţin s'ar despărţi de dobitocul cel mut" (în Pradoslavia *Cărţii pentru descălecatul dintâi dela* 1712). Ca un fir roş conducător stă această grijă de personalitatea omului în luptă cu primejdiile vieţii, la toţi cari iau condeiul să scrie în limba românească. Firul se continuă şi astăzi, oricât de variată a ajuns să fie activitatea culturală română.

Dar poate cineva zice: firul a început de mult, chiar înainte de a lua fiinţă spiritul neamului românesc? Aşa este, el a început de mult. Grija de soarta omului a început deodată cu viaţa conştiinţei omeneşti. O găsim la Indieni, la Egipteni, la Elenii vechi, şi mai la toate popoarele culte. Dar în forma şi cu persistenţa pe care o ia această grijă la Români, nu o găsim decât la popoarele italice. Geniul latin este nedespărţit de filosofia personalistă. Vocaţia lui a fost să glorifice faptul, nu cuvântul. Pe când geniul grec a culminat în Aristotel, geniul latin a culminat în Marc Aureliu. Cel dintâi este logician, cel de al doilea este înţelept.

In filosofia populară românească s'a continuat, cu mici adausuri aduse de creştinism, filosofia vieţii, aşa cum au înţeles-o Cicerone, Epictet, Seneca şi Marc Aureliu. Caracteristica acestei filosofii este pirmatul voinţii, ca o putere creatoare de sine şi prin sine. Celelalte filosofii subordonează puterea voinţii la cunoştinţa naturii: cine cunoaşte legile naturii ajunge să se cunoască şi pe sine, fiindcă personalitatea omului este o verigă în lanţul fenomenelor naturii. Filosofia exprimată de geniul latin inversează datele soiuţiunii: după ea, cine ajunge să se stăpânească pe sine, stăpâneşte şi natura, căci natura nu are decât valoarea pe care omul i-o atribue.

Acestei filosofii, isvorîte din geniul latin, i-au rămas credincioşi mai toţi gânditorii băştinaşi ai Ţărilor Româneşti. Pe când profesorii greci răspândeau de pe catedrele lor raţionalismul filosofic, în forma în care acest raţionalism era conceput de către Aristotel şi de către filosofia occidentală, mentalitatea populară românească plămădea mai departe moştenirea latină, extinzând grija de personalitate dela individ la popor. Cultura românească se găsea astfel la începutul secolului al 19-lea sub o îndoită influenţă filosofică. De o parte curentul filosofiei de erudiţie; de altă parte curentul filosofiei autohtone. Cel dintâi pornit de sus, cel de al doilea pornit de jos.

Aceste două curente contrare n'avură însă timpul să se măsoare. Cursul istoric se schimbă brusc prin Eteria grecească şi prin revoluţia lui Tudor Vladimirescu. Profesorii greci părăsiră şcolile româneşti. Curentul filosofiei de erudiţie, în forma cunoscută până aci, încetă. El începe însă sub o altă

formă. După cum spuneam, mai înainte, încetă filosofia de erudiție adusă la domiciliu, dar nu și tradiția acestei filosofii. Din prima jumătate a secolului al 19-lea tinerii români iau drumul străinătății, ca să învețe acolo filosofia pe la diferitele universități. Acești tineri se pregăteau să ia locul profesorilor greci. Unii dintre ei erau tentați să continue chiar profesiunea de erudiți rătăcitori. Astfel, dintr'o monografie a d-lui Alexandru Marcu, intitulată: *Un student român la Pisa și la Paris, către 1820: Simion Marcovici* (Vălenii de Munte, 1929), aflăm că cei patru bursieri români, cari își făceau studiile la Pisa (în Italia) erau de fapt sub influența intelectualilor greci, și că la un moment dat, din lipsă de mijloace materiale, unii dintre ei erau pe punctul de a pleca fie în Grecia, unde li se ofereau catedre, îndată după luarea diplomei, fie la școlile grecești din Paris, Petersburg sau Roma, unde puteau să-și facă carieră. Tinerii înapoiați în țară au continuat multă vreme să facă filosofie de erudiție, întocmai ca și profesorii greci.

Cel mai tipic dintre acești tineri, trimiși cu bursă în străinătate pentru a învăța filosofia, în scopul de a înlocui apoi la catedră pe profesorul grec, este Eufrosin Poteca. Acesta a fost primul profesor român de filosofie. El a păstrat însă toată viața recunoștință profesorilor greci.

Cele două curente, acela al filosofiei erudite și acela al filosofiei autohtone, ajung să se măsoare numai către sfârșitul secolului al 19-lea. Titu Maiorescu are cel dintâi conștiință de existența lor. Dar el le-a lăsat să dureze mai departe în mod isolat. Dela catedră el a făcut erudiție. In literatură a încurajat autohtonismul.

Cele două curente vor trebui totuși să se unifice într'un tot armonios. Erudiția filosofică, și tradiția autohtonă, când stau separat, sunt ca și inexistente pentru cultura românească. Puse în armonie, ele constituesc o forță creatoare. Erudiția lărgește orizontul reflexiunii filosofice, pe când tradiția autohtonă dă acestei reflexiuni adâncime; împreunate ele fac originalitatea filosofică, pe care o așteaptă cultura românească dela viitorii filosofi români.

Fiecare popor își are chemarea sa filosofică. Unele însă se mulțumesc cu o filosofie superficială, formată dintr'un mo-

zaic de curiozităţi; altele, mai pretenţioase, nu-şi găsesc liniştea sufletească decât după ce ajung la o unitate armonioasă între curiozitatea minţii şi experienţa intimă a vieţii personale. Adevărata filosofie începe, nu după ce s'au adunat multe cunoştinţe asupra naturii externe, căci atunci ea n'ar mai începe niciodată: cunoştinţele asupra naturii sunt sortite să se înmulţească la infinit; adevărata filosofie începe de îndată ce experienţa intimă a vieţii personale şi-a găsit un rost care este în armonie cu cât mai multe cunoştinţe asupra naturii.

Eu fac cele mai calde urări pentru ca poporul român să aibă parte de o adevărată filosofie. Căci numai o asemenea filosofie este viabilă şi rodnică. Şi poporul român are mare nevoe de o filosofie viabilă şi rodnică.

C. Rădulescu-Motru

ACELEIAŞI

La groapa unui gând ce îţi purtam
Pun stavilă alt gând şi-opresc în mine
Şi gând şi ritmul sufletesc, ce-odată
Veneau să ţi-se închine.

Stingând lumina uşile le'nchid
Şi aplecat peste prăpastie, fac zid...
Tot eu mă simt totcum veneam alt'dată
Să mor sub faţa ta neîndurată.

Şi plec... Şi sting lumina orbitoare,
Să nu-ţi dai seama gândul cât mă doare,
Să nu văd ghiaţa în ochi-ţi cum s'abate —
Să mă acopăr de singurătate.

Ion Al-George

ADEVĂRUL POETIC

Din vremi vechi încă ideea de adevăr poetic a format capitol important în tratatele de estetică şi poetică. Aceasta pentrucă, în cugetarea filosofică ca şi în cea comună, ideea de adevăr a avut o valoare şi un prestigiu mai presus de alte idei fundamentale ale spiritului, astfel că în feluri şi chipuri au căutat oamenii gânditori cum să se convingă şi să arate că, de exemplu, frumuseţea şi binele moral ţin şi ele, cumva, de natura adevărului. Mai rar s'a întâmplat ca, în teorie cel puţin, binele să fie pus în locul adevărului, sau ca ideea de adevăr să fie explicată prin ideea de bine, cum au făcut în vremea veche Platon, iar în timpurile moderne Fichte şi continuatorii săi de astăzi.

Se ştie apoi cât de mult, în metafizică şi în teologie, ideea de adevăr a fost legată cu ideea însăşi de Dumnezeu; şi Descartes de pildă, pe lângă alţi gânditori mai puţin celebri, a vrut să supună oarecum pe Dumnezeu chiar, ideii şi obligaţiei de adevăr, întemeind cunoaşterea, cât ne este dată nouă oamenilor, pe convingerea că Dumnezeu nu poate să ne înşele.

Toţi recunoscând prestigiul deosebit al adevărului, toţi caută să-şi puie intenţiile şi ocupaţiile, într'un fel sau altul, la adăpostul ideii de adevăr. Şi, cum de obiceiu se întâmplă, s'au iscat, pe această temă, şi rivalităţi între diversele grupe de oameni. Fiecăruia i-a plăcut să numească *adevăr* obiectul preocupărilor sale, — şi teologul, şi omul de Stat, şi moralistul, însfârşit şi artistul sau poetul.

Firește, filosofii au proclamat bucuros că adevărul este afacerea şi oarecum monopolul lor; şi cu adevărul astfel luat asupră-le, ei au făcut uneori act de generozitate faţă de oame-

nii de altă meserie. Cel mai vechiu exemplu celebru în această privinţă l-a dat Aristotel, care a spus că poezia este mai filosofică, ceea ce revine a zice: mai adevărată decât istoria; şi explica această afirmare prin aceea că poezia operează cu imagini ideale, tipice şi deci general valabile, pe câtă vreme istoria stă închisă în lumea faptelor individuale, care sunt trecătoare şi lipsite de prestigiul suprem al generalităţii. Această părere a lui Aristotel despre superioritatea poeziei asupra istoriei a încântat cu deosebire pe Schopenhauer, care nutrea faţă de istorie o antipatie şi un dispreţ din acele pentru care temperamentul său aprig avea o atât de viguroasă vocaţie, fie că ar fi fost vorba de oameni în carne şi oase, fie că ar fi fost vorba numai de idei.

Este uşor de înţeles că poeţii trebuiau să ţină mult la asemenea afirmări a superiorităţii poeziei venite din alt lagăr, şi în timpurile nouă, când ideologia romantică a proclamat ridicarea artistului şi poetului din condiţia relativ servilă în care aceşti meseriaşi stătuseră prinşi veacuri după veacuri, a apărut înălţarea artistului şi poetului la rang de profet şi apostol, apoteozarea lor în opoziţie cu degradarea tot mai accentuată a omului cu ocupaţii practice. Şi am asistat la amuzanta răsturnare, ca titlul de *poet* să se aplice, pentru consacrarea supremă, oamenilor politici, sau inginerilor, sau strategilor; se obişnueşte încă, în toasturi şi foiletoane panegirice, să se spuie despre un om de stat, că e un „adevărat poet" în meseria sa. Astfel s'au răzbunat poeţii şi artiştii de ierarhia ofensatoare prin care, în timpurile vechi, filosoful Platon îi aruncase pe treapta de jos a scării spirituale şi sociale. Zicea Platon astfel: că lucrurile, aşa cum le vedem şi simţim cu sensibilitatea păcătoasă a trupului, nu sunt decât nişte còpii ale ideilor eterne, iar opera de artă e astfel o copie a unei còpii. Cum ştiţi, Platon a scos de aci o concluzie practică foarte umilitoare şi dureroasă pentru artişti şi poeţi: i-a dat afară din republica sa ideală.

Să căutăm acum a înţelege care e situaţia artei şi poeziei faţă cu ideea de adevăr.

La origini, probabil, acele fapte ale oamenilor care mai târziu s'au numit opere de artă, erau forme de comunicare în ordinea practică. Desenele, sculpturile, ca şi cuvintele, ser-

veau a semnala sau aminti lucruri şi fapte, în interes practic, şi mai ales în funcţiune religioasă şi magică, în ideea că prin semnele lucrurilor omul îşi dădea o putere asupra lucrurilor ele înşele.

Cu timpul, imitarea lucrurilor prin figurare plastică, sau evocarea lor prin cuvinte, a plăcut omului tot mai mult, — ca imitaţie. Imitarea lucrurilor din natură amuza, ca un joc de înlocuire a obiectelor şi ca abilitate. Din această plăcere, ce se poate numi plăcerea obiectivităţii primitive, au scos filosofii greci teoria imitaţiei, pentru interpretarea artei şi a plăcerii pe care o dă arta. Teoria aceasta a rămas dogmă până în timpurile nouă, putem zice până în epoca artei naturaliste în secolul trecut.

Trebue să adăugăm că, în părerea populară persistă ideea că arta este imitaţie, şi că plăcerea pe care o dă arta e plăcerea de a recunoaşte, în opera de artă, obiectele reale, — şi probabil că părerea populară nu se va schimba curând.

In lumea artiştilor şi a gânditorilor, s'au ridicat obiecţii contra teoriei imitaţiei încă din veacul XVIII. Formularea cea mai spirituală a principalei obiecţii a dat-o Goethe: — un mops zugrăvit şi mopsul viu din braţele cucoanei, face doi mopşi, cu deosebirea numai că mopsul zugrăvit nu miroase urît.

Negreşit, estetica populară ar răspunde aici că şi lipsa mirosului urît este un avantaj care justifică zugrăvirea mopsului. Afară de aceasta, este amuzant să vezi mopsul repetat în colori, care seamănă întocmai cu mopsul viu; îţi place să recunoşti căţelul în reproducerea lui pe pânză. E plăcerea de a *recunoaşte* un lucru, în transpunere omenească; e şi plăcerea de a admira abilitatea meşterului. Astfel punctul de vedere popular şi-a făcut o estetică perfect închisă, inatacabilă.

Insă artiştii şi teoria artei, vor din ce în ce mai mult — altceva.

Clasicismul, rezumat de Boileau, a zis: Rien n'est vrai que le beau, le vrai seul est aimable.

Boileau, cu toată vremea lui, ţinea la teoria imitaţiei, — însă cu o modificare: arta trebue să aleagă şi să idealizeze. Prin aceste operaţii, arta continuă oarecum natura; îi ghiceşte intenţiile, îi împlineşte trebuinţa de a realiza per-

fecţia. Arta scoate în evidenţă modelele ideale după care lucrează natura, — din o sumă de lucruri individuale ea alege tot ce e mai reuşit şi construeşte un tip ideal. Astfel s'a pregătit teoria modernă a ideilor în artă, teorie prin care estetica din sec. XIX, mai ales cea germană, a reînoit platonismul.

De exemplu, problema pentru Caragiale ca şi pentru spectatorii lui, era ca să se arate în Zaharia Trahanache, bărbatul bătrân însurat cu o femeie tânără şi încornorat, în Cetăţeanul pe un naiv om din popor, beţiv şi îndărătnic pe drepturile lui cetăţeneşti, în Coana Zoe pe femeia tânără cu bărbat bătrân. Să luăm seama că, după estetica ideilor, o imagine cum e Conu Zaharia e mai rea decât imaginea încornoratului din o veche comedie clasică, — e mai rea fiindcă e mai locală: Conul Zaharia e şi un politician din anume ţară şi timp, nu e încornoratul pur. Cu cât e mai localizată în timp şi în spaţiu o figură, cu atât are mai puţină valoare de artă; cea mai mare valoare o are figura cea mai generală. Cu cât o ideie e mai generală, cu atât e mai adevărată, — cu atât e şi mai frumoasă. Dar estetica idealului şi adevărului nu a rămas în această poziţie simplă.

Cu cât artistul se emancipa mai energic de subordonarea socială către public, cu atât devenea mai puternică ideea originalităţii. Astfel, în ultima fază a teoriei imitaţiei, în estetica naturalismului, aflăm la Zola celebra definiţie în care ni se arată spărtura caracteristică pe care ideologia romantică o făcuse artei şi esteticii idealiste şi clasice. Zola defineşte: arta este un colţ al naturii văzut printr'un temperament. Creaţia şi plăcerea artistică se dublează dar: artistul e obligat să fie de acum încolo original, iar publicul trebue să înveţe a-şi da seama de originalitatea artistului, şi să înveţe a simţi, din aceasta, o plăcere oarecum suplimentară.

Veţi lua seama numaidecât, că prin această obligaţie nouă a artei şi a plăcerii pe care ea trebue să ne-o dea, problema adevărului poetic, şi în general artistic, intră într'o fază critică.

Nu mai e acum vorba de adevărul ideilor generale şi eterne, care au a sta modele artistului; e vorba de cum, cât de deosebit adică şi de nou vede un artist sau altul lumea. Ast-

fel ideea adevărului poetic se clatină, — gata să se răstoarne cu capul în jos. Acum se cere creaţiilor poetului să fie cât mai deosebite, deci cât mai localizate. Ne place Conul Zaharia, ne place Cetăţeanul şi Coana Joiţica, — damă bună! — fiindcă găsim în ele felul deosebit al lui Caragiale de a vedea oamenii. De sigur lucrurile pornesc acum spre o mare încurcătură, pentrucă unuia îi convine felul de a vedea al lui Flaubert, altuia felul lui Georges Ohnet; unuia îi convine Ibsen, altuia Porto-Riche; unuia Paul Valéry, celuilalt Paul Géraldy, unuia în sfârşit Caragiale, altuia Marion, poetul soacrelor.

Ideea de adevăr în artă stă, aşa dar, în mare cumpănă, odată ce dăm drumul la atât de deosebite adevăruri. Rezultă de aci greutăţi mari, pentru artist şi pentru public. Publicul se ameţeşte de atât de multe şi deosebite adevăruri, şi nu mai ştie ce să aleagă; artistul trebue cu mare grije să calculeze, cam după ce adevăruri umblă publicul în momentul tocmai care-l interesează pe el.

Să notăm aci că simpla creştere numerică a indivizilor-artişti caşi a indivizilor-public au contribuit să complice situaţia. Potrivit acestei creşteri, viaţa artistică s'a descentralizat, s'au multiplicat centrele de producţie ca şi de teorie şi autoritate artistică. Oamenii s'au cunoscut în diversitatea gusturilor lor, şi fatal s'au deprins a gândi relativist în materie de artă. Trebuia deci să se surpe credinţa într'un *adevăr* artistic universal obligatoriu.

Estetica filosofică s'a născut, mai cu seamă, din convingerea naivă în unicitatea artei clasice, — o copilăroasă încredere în sine a unei omeniri mici, strânsă în teritorii minuscule şi puţine. Prefacerea însăşi în extinderea şi distribuţia omenirii istorice, diversificarea tipurilor de civilizaţie şi, prin ea, latitudinea deschisă diferenţierii şi afirmării individuale, a ruinat temeliile clasicismului artistic ca şi filosofic, cu deosebire în privinţa ideilor despre un adevăr artistic universal.

In dogma clasicistă a adevărului artistic şi poetic, se întrevede pretenţia ca arta să fie instrument de înţelegere general umană, — comunicare de adevăruri peste tot valabile. Omul actual e mai modest; nu-l scandalizează că, în materie artistică, unul să aibă alt *adevăr* decât celălalt.

Omul nu mai dă ton pejorativ ideii de *aparență;* din contră, a învățat să prețuiască aparențele. E în joc un proces normal de maturizare a spiritului.

Să mai ținem seama și de această împrejurare: fiecare epocă e caracterizată prin primatul uneia dintre arte. In vremea noastră poezia și plastica stau sub primatul muzicii. Insă muzica, de sigur nu poate să încapă in teoria imitației. Deci și această dispunere a câmpului artei duce la excluderea ideii de copiere sau reproducere prin artă a unor modele reale, și la dispensarea artei de slujba comunicării unor adevăruri.

Rămâne însă bine înțeles, că toate aceste dificultăți care pun arta tradițională și teoria ei în criză, nu ființează decât pentru cei ce sunt de meseria artei sau a teoriei sale.

Gândirea populară păstrează, și pentru ceea ce s'ar numi artă, credința în primatul adevărului, așa cum el obișnuit se înțelege. „Dacă n'ar fi, nu s'ar povesti", zice cu semnificativă regularitate povestitorul popular. Omul mijlociu prețuește absolut anecdota întâmplată, și simte mare bucurie când află sigur, că Zaharia Trahanache, Zoițica și prefectul, au trăit și au făptuit așa cum arată Caragiale, în cutare capitală de județ, și că-i chema în realitate așa și așa. Fiindcă asta e *adevărul:* ce s'a întâmplat acolo și atunci; — și cum o să aibă mai mare preț închipuirea decât adevărul?

Acesta e realismul sănătos al gândirii populare.

Paul Zarifopol

IN SURDINĂ

Intr'aripate versuri, spuneți
Zeiței voastre, pentru care
Ați fost cântate într'o clipă
De negrăită 'ndurerare,

Că dacă inima rămâne
Pe flori de sânge risipită —
Viața ei a fost divină,
Menirea ei îndeplinită.

Dar dacă inima stropește
Cu sânge crinii — să nu-i spuneți;
La rece ei nedumerire
Păstrați cadențele și-apuneți

Căci crinul e o floare albă
Ca și tăcerile acele
Ce s'or vărsa o viață 'ntreagă
Pe viața gândurilor mele.

Ion Al-George

PENTRU A ÎNȚELEGE FILOSOFIA CONTIMPORANĂ

Problema cardinală

Filosofia uimește și descurajează, nu numai pe profani dar și pe cei cu oarecare îndrumare, nu atât prin lipsa de rezultate teoreticește sustrase îndoelii și practic aplicabile, cât prin complexitatea și deci greutatea de înțelegere a întrebărilor ei iscoditoare.

De sigur, filosofia se definește prin hotărîrea atât de ccstisitoare de a da la iveală un punct de plecare lipsit de supoziții și ca atare evident și necondițional; dar acest punct de reazem al tuturor cercetărilor filosofice nu poate avea caracterul impresionant al unui sistem de axiome geometrice. In acest loc se învederează deosebirea apăsată, pe care n'a uitat-o deplin niciun filosof, oricât de speculativ a fost acesta, dar care a fost consfințită de critica lui I. Kant, între filosofie și matematică. In vreme ce matematica are privilegiul de a lua ca temeiu un sistem de axiome, adică de adevăruri prime, și de a scoate din acestea prin deducție logică toate formele posibile, cât mai particulare, de ființare matematică, filosofiei îi este refuzat acest ideal de cunoștință umană. Lumea nu e o desfășurare în linie dreaptă a unor principii simple, nu e o axiomă în mers de coborîre dela universal la particular, așa încât tot ce a fost, este și va fi să stea învăluit în vederile atotcuprinzătoare dela început.

Filosofia urmărește și ea surprinderea și înlănțuirea sistematică a principiilor ce stau la temelia existenței în genere și a vieții în deosebi, însă aceste principii nu sunt date dintru început, asemenea axiomelor geometrice. Ele trebuesc căutate cu trudă, descoperite cu evlavie și enunțate cu luare

aminte și fără graba ce strică multe. Deci și filosofia e de precădere o doctrină a principiilor, iar aceste principii sunt, ca toate principiile, universale și cu o lumină interioară analogă celei din axiomele geometrice — în această calitate ele au rolul de a unifica sau „sintetiza" (numai universalul sau principialul unifică). Dar principiile sau propozițiile prime ale filosofiei nu pot fi despărțite de faptele individuale, concrete, pentru a trona peste ele ca un suveran oriental, așa cum se întâmplă cu adevărurile matematice față de aceleaș fapte. Un adevărat geometru se mișcă mai liber în construcții ireale decât în faptele concrete, lipsite de puritatea mărimilor matematice, ideale.

Deosebirea vădită dintre matematică și filosofie trebue căutată în felul de justificare ultimă a acestor două discipline, altă dată rivale în ordinea siguranței [1]), dar azi, sub acelaș raport, atât de departe una de alta, și atât de sus una, matematica, și atât de jos cealaltă, filosofia. Filosofia are ca temeiu *experiența*, în sensul cel mai general și cel mai plin al acestui cuvânt, așa de uzat și de aceea echivoc, vag, aproape compromis, ca orice termen *passe-partout*. Nu s'a pomenit niciodată de o experiență matematică și nici nu s'a încercat vreodată serios a reduce experiența la o simplă construcție matematică — în adevăr, calculul a ajutat, n'a înlocuit experiența — în schimb atâția filosofi „empiriști" au căutat a scoate și matematica din experiență sau din „empirie". Pururea experiența a fost un scandal pentru spiritul speculativ și matematic, dar nu mai puțin și invers, pururea matematica a fost o stavilă pentru admiratorii exclusiviști ai experienței.

Deci, filosofia are ca punct de plecare *experiența*, respectul faptului. Nu fiindcă așa dorește cineva, ci fiindcă ea nu poate avea altul. Acest punct inițial e dar necesar și de neocolit. Poate că un spirit de anumită formație ar ridica de pe acum o obiecție ce sună așa: „Sunt atâția gânditori de mâna a întâia, ca de pildă Parmenide, Platon și Plotin printre cei vechi, un Spinoza și un Hegel printre cei noi, cari nu recu-

[1]) Pentru un Platon dialectica, disciplina centrală a filosofiei, era cu mult superioară geometriei, care păstra încă ceva din impuritatea sensibilului.

nosc experienţa nici ca punct de plecare, ci doar gândirea pură, sau cari văd idealul filosofiei nu în admirarea, ci în depăşirea şi întregirea grabnică a experienţei, nevrednică de vreo preţuire din partea filosofului. Delectarea în „sensibil", în „empirie", e marele păcat împotriva spiritului. Filosofia nu se pleacă în faţa faptelor, nu rumegă grăunţele adunate de ici de colo, ci e expresia mândră a gândirii „creatoare", care domină experienţa cu puzderia ei de lucruri mărunte".

Nu ne priveşte deocamdată temeinicia acestei atitudini „antiempiriste" şi nu vrem să cercetăm, dacă filosofia, sub forma de metafizică sau de ridicare peste sfera fizică sau naturală, nu depăşeşte experienţa tot cu ajutorul experienţei, împrumutându-i într'ascuns, deci, dacă disconsiderarea este sau nu sinceră. Avem altă preocupare, fiindcă numai aşa vom izbuti a lămuri, fără alunecare în simplificări naive şi lipsite de nuanţare, problema cardinală a filosofiei de azi ca şi de eri, resortul ascuns al unei reflecţii largi şi neîngrădite de nimic altceva în afară de grija scrupuloasă a adevărului. Nesocotind această grije, filosofia devine o amăgire de sine şi o batjocorire a celei mai curate porniri din sufletul uman, pornirea de a înţelege, oricare ar fi rezultatul acestei înţelegeri: existenţă veşnică sau neant. Astfel nu vom ieşi din viaţă cu mâinile goale.

Preocuparea noastră se întruchipează astfel: nu cumva disconsiderarea experienţei decurge dintr'o greşită tâlmăcire a experienţei; nu cumva clişeul iritant al „spiritului creator" e un refugiu şi un remediu împotriva acestei greşite tâlmăciri? Felul de a înţelege experienţa explică şi felul de orientare în filosofie. Câte înţelesuri ale experienţei, tot atâtea filosofii. E o regulă elementară de argumentare ca adversarul să fie bătut pe propriul său teren, iar în cazul de faţă e un procedeu necesar de dovedire că însăşi modul de a înţelege experienţa a dus pe nesimţite la pretinsa ei înlocuire prin altceva mai bun. Chiar când se crede că am părăsit experienţa, noi continuăm a respira în atmosfera ei. Ca şi destinul stoic, experienţa îl duce pe cel ce consimte şi îl târăşte pe cel ce rezistă. Şi pe înălţimi ca şi în adâncuri răsună acelaş glas, care, drept e, nu e nici pentru noi, dar nici contra noastră. Glasul experienţei răsună pentru orişicine, la fel. Şi e bine

așa. Numai într'o ordine indiferentă sau neutrală, ne putem afirma liber.

Vom căuta dar poziția strategică, de pe care putem zări unitatea ascunsă a tezelor celor mai opuse la suprafață. Nu în sensul că unitatea urmează dialectic din contradicții, ci ea premerge contradicțiilor, cari sunt simple artificii polemice. Trebue așadar probat că și cei ce sunt împotriva experienței continuă a se folosi de ea, direct sau indirect.

Toate marile controverse ale filosofiei apusene decurg din chipuri felurite de a înțelege experiența. Și chiar experiența arată, cum aceste chipuri de a o înțelege își au necesar obârșia într'un anumit aspect al experienței, deci, în structura intimă a faptelor, cari știu să și asculte, fiindcă au darul înnăscut de a porunci. Faptele ascultă de cel ce își dă silința a le pricepe; căci ele nu poruncesc decât pentru ca apoi să se plece înaintea înțelegerii neprevenite. In fața faptelor nu rezistă multă vreme nicio altă autoritate; dictatura faptelor e cea mai ușoară de suportat.

In ce chip experiența stă fățiș sau într'ascuns la temelia marilor dispute ce torturează de atâta vreme gândirea? Care e problema cardinală a filosofiei, așa cum e impusă de experiență? Care e în experiență laturea care explică și chiar scuză iluzia că putem sări peste experiență, că aceasta e singura opreliște a avântului spiritual? Nu cumva gândirea occidentală a trăit și continuă a trăi dintr'o nedreaptă interpretare a experienței, interpretare care prin sancțiunea timpului s'a transformat într'o opinie venerabilă, într'o dogmă?

In studiul nostru „Cosmologia elenă", am numit această veche opinie cu un cuvânt, căruia i-am dat toată întinderea îngăduită de sferă și de conținut: *nominalism*. Prin nominalism terminologia tehnică înțelege un anumit fel de a explica prezența și rostul noțiunii, deci al generalului și universalului în economia științei. Nu există cunoștință fără noțiune, părtașă necesară în orice operație logică; iar orice noțiune exprimă ceva general, deci un factor ce se repetă sau poate f aflat de mai multe ori, în vreme ce individualul sau „particularul" se întâlnește numai o singură dată. Știm, se vorbește și de o „noțiune individuală", d. p., „Napoleon", dar expresia pe cât e de răspândită, pe atât e de greșită. Motivarea

acestui din urmă enunț, ne-ar duce prea departe și, de altfel, nu are o legătură nemijlocită cu tema de față.

Fapt e că prin noțiune sau concept se înțelege de obiceiu ceva *general*, iar generalitatea e de două feluri: *specie-gen*, ca d. p. animal, om, alb, inteligență, etc. sau o *relație*, ca d. p. asemănare, deosebire, cauzalitate, individual, general, etc. Universalul are dar două înfățișări distincte, dar ades amestecate, spre nesfârșita confuzie a limbajelor filosofice și spre deșarta discuție între gânditori.

Care e semnul deosebitor al nominalismului? Nominalismul nu admite că „noțiunile generale" — expresie tautologică — ar avea vreo existență fie în afară de spirit, adică în lucruri, fie în spirit, ci ele se reduc la simple *nume* (nomina), legate, e drept, de anumite reprezentări, dar acestea exprimă totdeauna ceva *individual* sau *concret*. Dece nu există în spirit decât reprezentări individuale (*acest* om, *această* asemănare, etc.)? Fiindcă nici în afară de noi nu descoperim altceva decât lucruri „concrete", individuale. In lucruri nimic universal; în lume numai anumite animale, nu „animalul" ca atare. Generalitatea din noțiune e o „abstracție" a limbajului, deci o închipuire.

Cu acestea am ajuns la înțelesul cel mai răspândit al cuvântului de experiență, anume, la înțelesul nominalist. Experiența e de precădere o luare de cunoștință nemijlocită; cunoștința nemijlocită se raportă la ceva străin, neavut încă, iar acest element străin încercat de noi e, după nominalism, numai „individual" sau „concret". Cum universalul sau generalitatea, exprimate de noțiune, sunt numai nume sau vorbe goale, fără temeiu în realitate, cum, mai departe, ordinea sau conexiunile necesare ale realității au loc prin noțiuni, urmează firesc că, potrivit nominalismului, experiența e lipsită de ordine interioară, e o simplă adunare de fapte fără legături necesare, un agregat haotic de lucruri sau impresii. Experiența (după nominalism) presupune dar, întâiu, o pură multiplicitate, iar multiplicitatea e posibilă prin *indivizi* sau „particulari". Nu e oare un loc comun că experiența cuprinde numai „particularul", adecă individualul? In sfârșit, tot observația ne arată că individualul sau „particularul" se schimbă, sufere prefaceri. Numai individualul, nu și

noțiunea, se schimbă, afirmație de data aceasta desăvârșit întemeiată, dar tocmai de aceea nesocotită. Prin urmare, experiența vădește două caractere de căpetenie: e multiplă (individuală sau particulară) și e schimbătoare, fără a avea în sânul ei ceva general și statornic. In discuție e dar, dacă experiența sau sensibilul e *numai* particular și schimbător, neîngăduind universalul și persistentul.

După ce am pus degetul pe punctul dureros al întregii filosofii europene, rămâne a învedera, în ce chip acest înțeles al experienței explică nu numai limitarea strâmtă la experiență, astfel înțeleasă, dar și ridicarea fericită peste ea; așa dar, în ce chip gândirea se leagănă zadarnic între empirism sau sensualism și raționalism sau speculație metafizică. Cum această tâlmăcire a experienței a dus și duce inevitabil la concepții antagoniste și la discuții fără spor?

Studiul de față vrea să schițeze toate atitudinele posibile — în actuala fază de gândire — cari izvorăsc firesc fie din primirea, fie din întregirea, fie în sfârșit din respingerea dogmei nominaliste, având în vedere mai ales răsunetul contimporan al acestei păreri stăruitoare, chiar prea stăruitoare.

Putem schematiza fără întârziere aceste atitudini; ele sunt două: primirea (implicit întregirea) și respingerea nominalismului. Din aceste două teze numai cea dintâiu se nuanțează mai vizibil, pentru cuvântul simplu că numai aceasta a dominat până acum. Respingerea sinceră a nominalismului n'a fost încă încercată.

Primirea nominalismului s'a înfăptuit în două feluri, cari sunt perfect complimentare, deși istoria gândirii le-a deosebit prea mult, ca și cum ele n'ar avea nimic comun. De o parte stă nominalismul propriu zis, rareori dus până la capăt de o logică consecventă, așa cum descoperim în doctrina empiristă. Potrivit acesteia, experiența redă numai individualul sau particularul, iar noțiunea (generală) este o pură abstracție verbală, fără niciun temeiu în realitatea experimentală. Cel mult se recunoaște noțiunii sau conceptului o existență mintală, și atunci nominalismul, astfel temperat, poartă numele de *conceptualism*. Cum însă știința nu e posibilă fără noțiuni cu oarecare temeiu în lucruri, nominalismul, desvoltat radical, se încheie chiar în antichitate dar mai ales în

timpurile noi cu un scepticism deabia mascat. Sdruncinarea încrederii în cunoştinţă e rezultatul fatal al acestui mod de a înţelege experienţa, cum lămurit se desprinde din doctrina lucidă a cugetătorului scoţian din sec. 18, a lui David *Hume*.

Vom face îndată cunoştinţă cu a doua modalitate de a respecta integral principiul nominalist, fără a aluneca însă până la scepticism şi relativism, ci dimpotrivă se găseşte în acest strict nominalism temeiul unei cunoştinţe *absolute*. Dar cu această nouă doctrină intrăm în vălmăşagul filosofiei contimporane. Deocamdată se cere studiată încă o formă istorică de admitere a nominalismului. Această formă primeşte nominalismul, dar nu se opreşte la el, ci luptă să-l întregească, ajungând prin această străduinţe la încheieri pe cât de surprinzătoare pe atât de legitime. E teza raţionalistă, aparent cu totul opusă empirismului, şi e mai ales atitudinea oricărei metafizici autentice.

In adevăr, să presupunem că nominalismul are dreptate, deci că experienţa sensibilă e tot una cu o multiplicitate de individualităţi, cari — fiind individualităţi — sunt supuse schimbării sau devenirii. Dar totodată se recunoaşte că ştiinţa presupune universalul şi persistentul, iar acestea sunt exprimate de noţiuni sau de gândire. De unde vin aceste noţiuni, dacă nu vin şi nu pot veni din experienţă, căci aceasta nu poate da decât ceeace are? Iată cum dorinţa de a întregi (nu, de a respinge) nominalismul şi concluziile lui dictează necesar una din cele mai vechi credinţe omeneşti: gândirea e o „activitate creatoare". Gândirea produce din sine noţiunile, cari nu pot fi scoase din experienţă, sau cel puţin le „abstrage" din percepţiile individuale — iar „abstractizarea" este în definitiv tot un fel de „activitate internă". Prin urmare, nominalismul poartă deadreptul răspunderea că s'a constituit şi, mai ales, întărit, teoria „activităţii creatoare a gândirii". Odată angajaţi pe acest povârniş, logica faptelor cere să mergem tot mai departe.

Dece noţiunea, produsă de gândire, să fie o vorbă goală? Tot ce e gândit sau produs de gândire exprimă o realitate superioară, ba chiar adevărata realitate, fiindcă aceasta e universală şi sustrasă schimbării, aşa cum nu e experienţa. Această realitatea adevărată e lumea *Ideilor* eterne, obiectul meta-

fizicii. E doctrina lui *Platon,* doctrină care, cu toate corectările aduse de Aristotel, a rămas și a acestuia, și apoi a întregii filosofii vechi și medievale. Cum se vede, platonismul e determinat de primirea nominalismului, dar și de voința de a-l depăși, nominalismul fiind socotit parțial adevărat și aplicabil numai la „lumea sensibilă". Cade nominalismul, cade și platonismul, care s'a înfățișat atâtora ca antidotul sigur împotriva scepticismului și ca prototip al metafizicii.

Așa dar, împotriva nominalismului exclusivist s'a căutat refugiu în două concepții îndrăznețe: gândirea e o „activitate spontană" care produce ea, ceeace nu oferă experiența, universalul, necesarul sau permanentul, și gândirea oglindește, deși e o activitate internă, adevărata realitate, sfera nesensibilă, pur „inteligibilă". Se poate însă pune la îndoială capacitatea unei activități interne, fără contact direct, de a reproduce „lumea divină". (In treacăt observăm că și Platon, ca toți gânditorii raționaliști vechi și scolastici, s'a văzut nevoit a face din gândire un fel de „viziune" spirituală, un fel de experiență superioară, o intuiție intelectuală). Se poate pune la îndoială această capacitate existențială a gândirii, dar totodată se poate păstra și chiar exagera cealaltă concepție: gândirea e o „activitate spontană" sau creatoare.

La această încheiere ajunge filosofia modernă cu *I. Kant,* după ezitări și sub presiunea unui nominalism, susținut tot mai consecvent și cu adâncime critică. Cum putea fi salvată știința, firește, fără a se atinge de dogma nominalistă — Kant, din contra, o aplică sincer — și fără a merge până la o metafizică platonică, simplu vis de vizionar?

Teoria cunoștinței, alături de metafizică, e a doua soluție complimentară: primește și depășește nominalismul. Dar în loc de *Idei* absolute, Kant descoperă ca echivalent al lor *formele a priori* ale conștiinței, forme cari, datorită activității spiritului, imprimă percepțiilor *particulare* o conexiune sau o ordine *necesară.* Astfel cunoștința necesară și universală e salvată, dar, dispărând absolutismul metafizic al lui Platon, ea devine relativă sau dependentă de formele conștiinței și în bună parte chiar de experiență, care dă materialul multiplu din formele goale. Gândirea e activă, dar creează numai forme generale, cadre rigide.

Drept încheiere, trei doctrine *istorice* primesc nominalismul. Una din ele, înfăţişată de empirismul aproape sceptic al lui D. Hume, rămâne consecvent la el. Celelalte două, pentru a ocoli nominalismul, apelează sau la metafizică (Platon) sau la o teorie a cunoştinţei (Kant), prima ducând la realism absolut, a doua la idealism, însă ambele întemeiate pe credinţa în activitatea productivă a gândirii sau raţiunii. Criticismul kantian, exagerând activitatea spontană a gândirii, trebuia să ajungă sau la subiectivism şi fenomenalism, înrudit cu doctrina lui Hume sau la o nouă metafizică a spiritului, după cum acea gândire era privită ca individuală şi umană sau universală şi divină. Fr. A. Lange şi Hegel descind deopotrivă din Kant. Istoriceşte, între cele două forme de raţionalism, cea dogmatică sau platonică şi cea critică sau kantiană, se interpune ca moment critic şi ferment disolvant nominalismul (empirismul) radical al lui Hume.

Aceasta e situaţia filosofică până aproape de sfârşitul secolului al 19-lea. Gândirea pare condamnată a bate pe loc, dezarmată de propria ei slăbiciune. Sau nominalismul sceptic sau refugiul în teoria activităţii spontane a gândirii, sub forma temperată a kantismului. Platonismul părea definitiv înmormântat.

Cugetarea contimporană, de vreo 30—40 ani, încearcă o evadare din acest drum închis. Care poate fi drumul nou? O observaţie elementară ne învaţă că omenirea a renunţat la o concepţie, care a călăuzit-o mult timp, numai după ce i-a istovit toate posibilităţile şi a întors-o pe toate feţele. Nu numai la Român, gândul cel din urmă e şi cel mai bun.

Două sunt noile posibilităţi, dar, curios, ambele continuă să accepte dogma nominalistă: în Franţa, filosofia lui *H. Bergson*, în Germania, filosofia lui Edmund *Husserl*, care, oricât de diferite ar fi, ele au puncte comune, mai mult nemărturisite şi tocmai de aceea puternice. Consacrăm acestor două încercări contimporane numai o prezentare sumară, atât cât e nevoie pentru situarea lor în problematica cugetării europene.

Intr'un element de căpetenie, *bergsonismul* concordă deplin cu doctrina lui Hume, enunţ ce poate surprinde pe cel ce n'a pătruns deajuns în articulaţiile lui nevăzute. Anume, şi

el primește teza nominalistă în forma ei cea mai radicală: realitatea e alcătuită din nuanțe strict individuale și în perpetuă devenire sau durată. In deosebi laturea schimbării, indisolubil legată de multiplicitatea individuală, e cât se poate accentuată la Bergson: tot ce există se schimbă și tot ce se schimbă e individual, ireductibil, e eterogeneitate pură sau calitativă. Viziunea bergsoniană a lumii e o multiplicitate nenumerabilă de calități (individualități) ce devin necontenit și se întrepătrund fără acea exactă distincție, cu care ne-a obișnuit inteligența cu logica ei de „solide".

Cum se vede, Bergson începe prin a mlădia nominalismul, în scopul de a-l pune în concordanță cu datele psihologiei nouă. De altminteri, și la empiriștii moderni, Berkeley și Hume, realitatea era redusă la simple calități sufletești, numai că la Bergson aceste calități nu sunt numai în suflet dar și în lucruri, ca stofă a lor. Bergsonismul e un realism calitativ și psihologic.

Sub un alt raport bergsonismul reprezintă un nominalism încă mai hotărît decât acela a lui Hume. Pe câtă vreme Hume păstrează încă nostalgia unei rațiuni superioare și fără greș, și are părerea de rău că nu o poate afla nicăiri, Bergson renunță bucuros la platonism și kantism, adecă la inteligența cu formele ei statice și la legile de sinteză. In consecință, el proclamă un nou mijloc de cunoaștere, *intuiția*, care e o prindere simpatică a nuanțelor individuale și indescriptibile, iar această intuiție e un fel de „experiență pură", deosebită de cea sensibilă, care e tributară, ca și inteligența verbală, intereselor personale (biologice) și colective. Acum se înțelege mai ușor, de ce Bergson trebuia să apeleze la intuiție ca mijloc superior de a surprinde eterogeneitatea curgătoare a realului și de ce el caută să devalorizeze pretențiile inteligenței de a exprima prin universal (noțional sau logic) și imobil „adevărata realitate". Empirismul lui Hume nu scosese din nominalism toate consecințele posibile; „adevăratul" empirism sau nominalism duce nu la scepticism, ci la intuiționism și mistică. Mistica însăși este un mod de a primi nominalismul, evadând însă din el.

Doctrina lui *Husserl* de asemenea îmbrățișează integral nominalismul ca punct de plecare: tot ce e perceput sau

empiric poartă caracterele de „aci şi acum", e dar multiplu (individual) şi supus timpului (schimbător). Experienţa oferă numai *fapte* (Tatsachen) şi acestea sunt totdeauna contingente, nu necesare. Bergson vorbea şi el de fapte concrete şi contingente, fiind fericit a se limita la acestea. Husserl nu vrea să se mărginească eroic la o simplă dilatare intuitivă a experienţei sensibile şi deci nu renunţă la idealul unei ştiinţe *absolut* sigure, ideal ce stă la temelia filosofiei lui. Tocmai visul unei „filosofii exacte" inspiră cugetarea lui Husserl şi o sileşte să caute o întregire a nominalismului, după modelul platonic, dar deosebindu-se sau depărtându-se de acesta, aşa cum postula desvoltarea netăgăduită a criticii moderne.

Ştiinţa — după Husserl — trebue să fie apodictică, sigură şi necesară, şi de aceea ea depăşeşte faptul pur şi se reazemă pe universal, pe care el îl numeşte *Specie* sau *Eidos* (ca şi Platon) sau, mai obişnuit, *esenţă* (Wesen). Fără *esenţe* nu avem determinări necesare şi prin urmare nici înţelegere a *faptelor*. A explica, înseamnă „a face inteligibil particularul printr'o lege generală, iar aceasta printr'o lege fundamentală". Pe scurt, existenţa se înfăţişează ca având o distincţie categorică: de o parte faptul, de alta esenţa. Faptul e temporal, esenţa e netemporală; faptul e individual, esenţa e generală; faptul e contingent, esenţa e necesară, fiindcă exprimă o lege sau unificare; faptul e *a posteriori, legea* e *a priori*, căci *putem concepe esenţa fără fapt, dar nu un fapt fără esenţă, adecă fără o determinare a lui.* Orice fapt e un *anumit* fapt, deci are cel puţin o proprietate, iar proprietatea e totdeauna generală, deci, esenţială.

Dar între fapt şi esenţă mai aflăm o deosebire, care ilustrează depărtarea ce există între Platon şi Husserl. Faptul e real; esenţa e ideală sau nereală. Husserl nu săvârşeşte greşala platonică de a transforma esenţa într'o realitate metafizică. Insă esenţa husserliană, deşi e ideală, rămâne *deasupra* faptului individual, chiar stare psihologică, e *transcendentă*, cum e şi Ideea platonică. Transcendenţa esenţei trebue păstrată, căci faptul *real* e individual, e în timp sau schimbător, şi prin urmare esenţa nu poate fi din această lume. Ea se multiplică în faptele individuale, pentru a da acestora proprietăţi şi determinări, dar multiplicitatea empirică nu atinge

identitatea numerică a esenței, pentru cuvântul că aceasta e *deasupra* faptului.

Astfel stând lucrurile, se ridică o delicată întrebare: cum avem sau cunoaștem esențele? Se știe că răspunsul clasic sună: esențele sau noțiunile sunt produse de activitatea gândirii. Mai știm de asemenea că teoria activității gândirii a dus la kantism, adică la transformarea Ideilor platonice — realități absolute — în simple forme sau categorii ale conștiinței. In acest punct, filosofia lui Husserl se opune kantismului: esențele nu sunt legi ale subiectului, ci obiecte (Gegenstände), independente de cursul conștiinței, transcendente, însă obiecte ideale, nu reale. (Nu interesează aci orientarea idealistă tot mai pronunțată a concepției lui Husserl, orientare care apropie teza husserliană de idealismul transcendental al lui Kant, fără ca cele două idealisme, ambele cu temeiuri platonice, să se confunde).

Așadar, esențele nu sunt simple rezidii ale „activității interioare". Nu uităm că și Husserl primește teoria activității spirituale — doctrina lui se reazemă pe o psihologie a *actului* — însă activitatea gândirii e la el doar un corelat al esenței, un vehicul al transcendentului, nu producătoarea acestuia. Mai e însă un motiv, pentru care Husserl nu poate primi o esență produsă de gândire. Activitatea gândirii trebue constată în mod sigur, iar această constatare sau e un simplu fapt fără necesitate și siguranță sau e o *esență* generală, și s'a văzut că fără esență niciun fapt nu poate fi înțeles și nu capătă certitudinea logică.

Urmează necesar că esența nu e făurită de gândire sau inteligență, ci e constatată printr'o intuiție, care nu e o intuiție a individualului, contingentului și mobilului, ca la Bergson, ci o intuiție a universalului, necesarului și imobilului, o „intuiție de esență" (Wesensschau). Gândirea însăși e intuitivă, e o viziune nemijlocită, cum, nemărturisit, era și la Platon — „Idee" nu înseamnă „viziune"? E instructiv că și Husserl e silit a ajunge, asemenea lui Bergson, la intuiție, dar din motive contrarii: pentru a completa nominalismul, nu pentru a-l justifica radical. Ambii se văd nevoiți a schimba confus înțelesul de experiență, admițând o experiență deosebită de cea sensibilă, pur nominalistă.

Revenind la Husserl, ne surprinde afirmația curioasă că esența deși ideală, vaporoasă și transcendentă poate fi obiect de intuiție, de contact nemijlocit și viu. Oricum, pentru Husserl, numai intuiția de esență, ca „dat originar", oferă o cunoștință apodictică, mai presus de orice îndoială, fundament al tuturor celorlalte cunoștințe. Iar esența nu poate fi reală, fiindcă prinderea realului nu e niciodată sigură, ci numai prezumtivă.

Iată de ce „intuiția esențială" ne dă numai *fenomene*, adică esențe, nu absolute, în sine, ci *așa cum sunt date*. „Intuiția de esență" e fenomenală, nu substanțială; de aci siguranța ei indiscutabilă. Pentru Husserl, știința filosofică sau fundamentală e *fenomenologia*, care însă are de cercetat corelațiile dintre esențe sau obiectivități și modurile de conștiință corespunzătoare acestor obiectivități. Insă aceste moduri de conștiință sunt și ele prinse intuitiv și în latura lor generală, esențială sau eidetică (eidos = esență). Fenomenologia intuește dar anumite esențe, anume esențele faptelor psihice (Erlebnisse) prin care sunt date toate celelalte esențe, deosebite de conștiință sau transcendente acesteia.

Marele răsunet al doctrinei lui Husserl, are o explicație: această doctrină e un amestec specific de nostalgii platonice — un Platon doarme în fiecare din noi — de criticism kantian purificat și de frenezie intuiționistă contimporană.

Cu aceste două filosofii, afirmarea principială a tezei nominaliste și-a vădit principalele ei posibilități de manifestare. Trebue recunoscut cugetării contimporane cel puțin meritul de a fi dus la capăt virtualitățile nominalismului. De sigur, nuanțe nouă nu sunt deloc excluse, fiindcă nu avem aci, ca în matematică, o deducție definitivă. Credem însă că aceste nuanțări nu vor depăși liniile generale schițate în acest articol.

In rezumat, nominalismul aci e primit ca atare, și în acest caz duce sau la semi-scepticism (scepticismul are și alte motive) sau la un intuiționism, îmbătat de nuanțe indescriptibile și de mobilitate; aci e întregit sau prin esențe reale (Platon) sau prin esențe ideale (Husserl) dar și în acest caz intuiționismul e direct solicitat, pentru a libera filosofia.

Se deschide în sfârșit o ultimă posibilitate: respingerea

netă a nominalismului. E o ciudățenie a culturii europene că nicio doctrină n'a recurs până în prezent, în mod fățiș, la această atitudine. Teza nominalistă a fost ridicată la rangul de adevăr prim și nediscutabil, cum se vede deopotrivă la Bergson și Husserl, în scopuri și cu epiloguri deosebite.

Respingerea nominalismului se înfăptuește prin constatarea nepărtinitoare, independentă de orice dogmă și preconcepție, că experiența *nu* e un agregat de fapte exclusiv individuale și schimbătoare, fără conexiune sau necesitate interioară sau *imanentă;* experiența nu e un „haos" de impresii fără ordine, deci, fără factori generali și invariabili. Experiența îmbrățișează totodată individualul și universalul, schimbarea și permanența, dinamicul și staticul, căci *tot ce e dat, e dat numai prin unirea de nedespărțit a celor două aspecte fundamentale ale lumii:* individualul schimbător și universalul neschimbător. Nu simțim deloc trebuința de a admite fie o intuiție a individualului (Bergson), pentru a scăpa de obsesia inteligenței cu formele ei „înnăscute", fie o intuiție esențială (Husserl), pentru a slăbi naturalismul, empirismul sau „pozitivismul".

Refugiul într'o intuiție specifică se lămurește și se lasă îndreptățit numai dacă primim dogma nominalistă; odată cu respingerea acesteia dispar ca de prisos și postulatul intuiționist și teoria „gândirii productive".

Încă o întrebare așteaptă răspuns. De ce filosofia n'a încercat până acum această deslegare neutrală și „sintetică", căci nu un capriciu a impus ocolirea sistematică a acestei înțelepte atitudini? Explicația acestei tratări prin preterițiune noi o găsim în faptul vădit că ceea ce se cheamă generalitate (noțiune) nu e un dat *separat,* cum e o *senzație* sau o percepție. Noi nu percepem proprietățile generale, așa numitele „esențe" sau „idei", cum percepem *această* pagină de hârtie, *acest* scaun sau *acest* om, etc. Tradiția ne relatează că filosoful Antisthenes, căpetenia școalei cinice și nominalist frenetic, ironiza pe Platon, spunând: „Văd acest cal, dar nu văd esența sau ideea calului". Platon și Husserl pot riposta: „Nu ai ochiul interior sau suferi de *cecitate de idei*", ripostă care, drept vorbind, nu spune prea mult.

Nu avem, și e absurd a cere, o *senzație* particulară a pro-

prietăților sau esențelor, pentru un motiv cât se poate de simplu, dar poate de aceea trecut cu vederea: independent sau „particular" e numai individualul, așa numitul concret, pe câtă vremea esența sau generalitatea nu există independent, ci aparține totdeauna unui individual sau unui lucru concret, constituindu-l și dându-i consistență. Dacă esența ar fi percepută separat, dacă și ei i-ar corespunde o anumită sensație, această esență ar fi transformată din generală în individuală, ar fi deci ipostaziată, încetând de a mai fi propriu zis o esență, eroare atât de răspândită de platonism, de aristotelism chiar, iar mai recent de hegelianism, care vorbește de mișcarea „Ideii", ca și cum ar fi o persoană, târâtă de contradicții și capricii.

In această eroare, atât de umană — omul personifică — a alunecat și Husserl, care susține independența esenței ideale de faptul particular, independență care a făcut cu putință afirmarea unei intuiții eidetice (esențiale) — în vreme ce numai individualul poate fi intuit, doarece numai el e de sine stătător. Universalul e imanent particularului și e prins odată cu acesta, fără a recurge la o intuiție *sui-generis*.

Aceeași obiecție, dar cu sens contrar, adresăm și bergsonismului. Acesta vede lămurit că esența nu poate fi obiect de intuiție și de aceea exagerează teza kantiană a unei inteligențe care fabrică forme goale, cadre rigide și universale. Insă păstrând teama superstițioasă a nominalismului de tot ce e generalitate și permanență, socotind de aceea că real e doar individualul ce se schimbă, bergsonismul ajunge la degradarea inteligenței, căreia îi recunoaște numai o valoare practică și cel mult un acord metafizic cu materia moartă, statică, omogenă, constituită și ea din forme sau scheme generale.

Despărțirea bergsoniană a universalului de individual, a gândirii de intuiție, a imobilului de mobil, trebuia să ajungă la încheierea că realitatea eterogenă și curgătoare scapă inteligenții, că e ceva misterios, neinteligibil, dacă nu chiar deadreptul absurd, fiindcă una e Viața și alta e Inteligența.

Ne-am convins, cred că se ajunge la concluzii discutabile și ruinătoare prin separarea esenței și faptului, a gândirii și percepției, a universalului neschimbător și a individualului

schimbător, fie că se înalță, fie că se coboară unul din cele două componente, după ce au fost separate. Acțiunea primejdioasă a nominalismului se învederează nu numai în știință, dar și în viață. O pricină de căpetenie a crizei ce îngrijorează civilisația contimporană este pătrunderea dogmei nominaliste, anume că fiecare om și fiecare națiune au să se gândească numai la sine, respingând pe toți ceilalți, deoarece unitatea și ordinea nu sunt din această lume și deci trebuesc impuse cu violență din afară.

Pentru noi realitatea se înfățișează ca împletire inseparabilă, ca o solidaritate intimă, a individualului și universalului, a multiplului și unității, a experienței și a gândirii. Filosofia are un viitor numai prin desvoltarea consecventă, dar anevoioasă din cauza prejudecăților, a acestei convingeri de temelie, pentru care istoria nu oferă o etichetă sgomotoasă și comodă.

Mircea Florian

O SCRISOARE DIN MILITĂRIE

Bistrița—Năsăud.

Dragă Mirceo,

Epistola de față ți-o trimite un brav! ofițer de rezervă, care-și face datoria către patrie — adică concentrarea — tocmai în nordul Transilvaniei, la Bistrița-Năsăud. E Duminică și mi-am așezat cartierul general știi unde? — pe o bancă de lemn, pe coasta dealului Schifferberg. In momentul de față aud, ia! „bing, bang, bing, bang", cele șapte bătăi ale orologiului din turnul bisericii săseşti.

Precum vezi, sunt o pasăre matinală, dragă Mirceo! Nici n'aşi putea fi altfel, pentrucă ăştia de pe aici s'au pus cu tot dinadinsul să ne scuture toate obiceiurile civile din noi: ne scoală numai cu noaptea'n cap, tot pe la trei și patru dimineața! Astăzi ce-i drept, aș fi putut să-mi scot din capete; da, mă crezi că s'a speriat și somnul de mine? Nu mai pot dormi! Așa că am pornit-o spre pădure odată cu cântatul cocoșilor.

Schifferbergul dragă, e tot ce are Bistrița mai frumos, pe lângă parcul ei. Aerul aromat de frunză verde parcă-ți dă viață și te face să uiți toate necazurile. Pe o potecă îngustă ce șerpuește la întâmplare, pe sub umbra groasă de fagi, te afunzi, cu un suflet nou, în întuneric și răcoare. Din când în când un luminiș apare, unde perdelele de ramuri se dau la o parte, numai o ideie, ca să lase înăuntru câteva fire aurii de soare; treci, apoi, înainte, pân'ajungi la un podeț de lemn, unde te reazemi, cu brațele pe ulucă, și cauți prin covorul de frunze uscate, să vezi de unde vin șoaptele unui pârâiaș, ce nu se vede. După o clipă de repaos, continui urcușul spre vârf, unde te așteaptă cu o nespusă amabilitate cârciumarul Rusu, ca să-ți răsplătească osteneala cu un pahar de bere la ghiață, sau un șpriț perlat cu rouă!

Am socotit însă că e prea devreme să mă ostenesc până la Rusu; îmi rezerv această plăcere pentru după masă. Deocamdată, după cum ţi-am mai spus, m'am aşezat pe o bancă în pieptul dealului şi prin luminişul din faţă privirile-mi rătăcesc asupra celui mai încântător peisaj al Transilvaniei. Jos în vale întâlnesc clădirea masivă, seculară, a catedralei săseşti, al cărei turn, negru de vremuri, însuliţează un cer limpede şi străveziu ca lacrima. De jurîmprejur se strâng căminurile acestor Nemţi paşnici, în linii drepte, regulate, cu coloritul lor viu de ţiglă roşie şi negrie. Ceva mai spre Nord se afirmă semeaţă biserica unită românească — cumpărată dela Saşi — pe când sora ei ortodoxă îşi ridică deabia acum mulţimea de cupole, ca un chivot de argint, adus pe aceste meleaguri odată cu sosirea vremurilor noui. Dincolo de marginile Bistriţei se desfac coline cu fâneţe, grâne, crânguri, care... — „cu-cu! cu-cu!"... Ei, bată-l să-l bată! m'a făcut să tresar!... — care, pornind din apele limpezi şi reci ale râului Bistriţa, se ridică încet-încet... „cu-cu! cu-cu"... iar?! — până se pierd în culmile împădurite ale munţilor..." pu-pu-pu! Pu-pu-pu!". A început şi pupăza... Auzi şi mierla „turuloiu-turuloiu!".

Dragă, nu mai pot continua cu descrierea; cu altă ocazie! Parcă s'a deşteptat tot codru! La poalele dealului, un cocoş suflă în trompeta lui de răsună toată valea. Mă supără; crezi? Dimpotrivă! pentru păsări vin mai mult pe Schifferberg. Mi-s aşa de dragi!... Şi când le aud, cântând, parcă mai uit din greutăţile milităriei. Şi, pentrucă veni vorba de cântecul păsărilor, să-ţi spun ce mi s'a întâmplat săptămâna trecută.

Primise batalionul meu ordin, într'o seară, să mărşăluiască spre dealul Burgberg: e înălţimea ce se vede de aci înspre Apus de oraş. Trebuia să facem un exerciţiu de luptă, noaptea. Am plecat cu toţii pe-amurgite şi, cam după o oră, am ajuns la locul destinat. Acolo, ni s'a dat un mic repaos, în timpul căruia ofiţerii trebuiau să explice soldaţilor ce aveam de făcut. Căpitanul nostru îşi luă compania lui de mitraliere — ştii că sunt mitralierist — o strânse grămadă şi, pe când şedeau tolăniţi pe iarbă, ne spunea tema. Povestea veche: că duşmanul se găsia, după informaţiile ce le aveam, la vreo cincisprezece kilometri dincolo de Bistriţa; că noi aveam ordin

să oprim, cu orice preţ, înaintarea lui, aici pe înălţimile Burgbergului, unde ne întăriam în poziţie de avant-posturi; că noi, miltralieriştii, sprijineam cu o pânză de foc celelalte companii de puşcaşi, etc., etc. Soldaţii căscau şi ascultau!

După terminarea povestii, căpitanul îmi dădu sub comandă un pluton de mitraliere în sprijinul companiei a zecea. Mi-am adunat întâi gradaţii în frunte cu plutonierul Cucoş, şi-am pornit pe deal să ne alegem plasamentele pentru piese. Incepea să se întunece. Copacii se distingeau în amurg ca nişte umbre negre. Formele terenului se pierdeau în noapte, vâlcele netezindu-se la un nivel cu înclinarea dealului. Ici şi colo, pâlcuri de soldaţi, răspândiţi pe teren, îşi descopereau posturile lor numai după ţigările aprinse.

Am arătat gradaţilor mei unde să-şi aşeze mitralierele, le-am dat planul de foc şi, ca să-i fac să priceapă şi mai bine exerciţiul, voiam să le repet pe scurt situaţia tactică.

— Vasăzică, unde ne găsim noi, caporal Vlaicu? m'adresai unuia din ei.

— Pe avan-posturi, domnule sublocotenent!

— Ce companie ajutăm noi cu foc, sergentul Moldovan?

— Compania zecea de puşcaşi, domnule sublocotenent!

— Din ce parte vine duşmanul, caporal Fleischer?

— Dinspre...

N'apucă, dragă, să-mi spună de unde vine, că inamicul îşi şi făcu apariţa într'un crâng de aluniş, chiar în spatele nostru: „chiau-chiau!... chi-ha! chi-ha!". Am făcut cu toţii stânga'mprejur. Şi unde începu să cânte măi frate o priveghetoare de-ţi frământa toate simţurile, nu alta!... Crezi c'a fost chip să mai fac ceva?! Intr'o clipă toate planurile mele de război fură ruinate, de parcă nici n'ar mai fi fost.

— Ascultă Cucoş! m'adresez majorului.

— Ordonaţi, domnule sublocotenent!

— Iţi las totul în seama ta! Ştii tema, ştii plasamentele... Du-te cu gradaţii, luaţi pe soldaţi şi aşezaţi-i pe poziţie.

— Am înţeles, domnule sublocotenent! Răspunse Cucoş.

— Pe mine mă găseşti aici la aluniş... numai în caz de nevoie! Ai înţeles?

— Inţeles, domnule sublocotenent!

Cucoş îşi luă oamenii, iar eu, încet-încet, ca să nu fiu simţit, m'am retras lângă aluniş şi m'am aşezat jos pe iarbă. Doamne, Doamne, cum mai cânta!... Nu trecu mult şi începură şi altele, ceva mai la deal şi parcă se luau la întrecere, care de care să-i zică mai frumos. Mierlele şi greerii nu se lăsară nici ei mai prejos. Şi era o noapte frumoasă şi caldă!... cu un aer aşa de aromat de fâneaţă!...

Am stat lungit la pământ, sprijinit pe coate şi-am gustat în linişte tot farmecul naturii. Instinctiv, mi-am ridicat ochii spre boltă şi am zis: „Doamne, Doamne! minunate-s lucrurile tale!"...

N'a durat prea mult. Peste o jumătate de oră, văzui fâşâind pe cer două rachete verzi: semnalul dat de patrule că elemente inamice s'au simţit în apropiere. Nu putură să doarmă somnul de veci la cincisprezece kilometri de Bistriţa?!... O salvă de împuşcături răsună din liniile noastre. Parcă mi-a dat cineva cu o muche'n cap şi m'a trezit dintr'un somn adânc. O figură omenească se apropie cu paşi grăbiţi spre mine. Era Cucoş. Venia să mă anunţe că a sosit maiorul şi căpitanul a întrebat de mine. Noroc că n'am darul expresiunilor rele, că aşi fi găsit un cuvânt bun pentru fiecare din ei, în momentul acela.

Cu un pic de necaz în suflet, m'am ridicat, am zis privighetoarei: „La revedere drăguţă!" şi m'am îndreptat spre locul unde mă chema datoria!... Evenimentele se precipitară îndată: împuşcăturile deveniră din ce în ce mai dese şi mai sgomotoase. Luând loc lângă piesele mele, am dat ordin să tragă toate benzile cu cartuşe de manevră, iar cârâitorilor false să clămpănească cât le-o ţine gura! Asta de necaz că mi-au turburat fericirea!...

Am auzit mai târziu că maiorul s'ar fi exprimat: „ăia trag ca la nuntă!". Regret că n'am avut prilejul să mă răzbun mai mult. Dar, bun e Dumnezeu, dragă Mirceo, şi-oi termina eu şi cu concentrarea şi m'oi întoarce-acasă!... O să le arăt eu răzbunare!

Până atunci, te îmbrăţişez şi te salut c'o ţăcăneală de bocanci...

Al tău, **Em. Diaconu**

P. P. CARP[1])

Incercând să fixez trăsăturile acestei figuri, drapată în mândrie şi îngropată în hulă, sunt pătruns de un simţimânt de neliniște: prea a fost mare Carp pentru a-l cuprinde; prea a fost nedreptăţit pentru a-l reabilita; prea a dominat pentru a-l stăpâni.

Profil tăiat cu daltă grea în bloc compact de piatră tare, în alt mediu şi pe o altă latitudine, oamenii de factura lui s'au numit Clemenceau şi Bismark. In mediul şerpuitor al ţării românești, valurile de nisip ale intereselor mărunte au alterat pentru posteritate, puritatea acestui profil cu contur categoric ca o fatalitate.

* * *

Petre P. Carp, coborîtor dintr'un neam de vechi boieri pământeni, s'a născut la Iaşi, în 1837, fiu al lui Petre Carp, om inteligent şi cultivat, student în primii ani ai veacului trecut la Universitatea din Viena — şi al soţiei sale Smaranda, născută Radu — cu mai puţină carte ca soţul său, dar energică şi dreaptă femeie.

Căsătorit la 1873 cu Sevasta Cantacuzino, P. P. Carp moare la 1919 la moşia sa Ţibăneşti, după o viaţă plină, frământată, rigidă, probă, izolată.

Studiile liceale şi le-a făcut la Berlin, iar pe cele universitare la Bonn. El se amestecă aici, cu pasiune tinerească şi curiozitate de intelectual, în viaţa studenţilor germani şi este

---

[1]) Fragment din conferinţa „Carp-Clemenceau", ţinută la Fundaţia Carol I în ziua de 1 Aprilie 1933, inaugurând ciclul „Vieţi paralele contemporane", organizat de „Uniunea Intelectuală" de sub prezidenţia Principesei Alexandrina Cantacuzino.

primit în faimoasa societate „Borussia", alături de marile nume ale Germaniei și de fiii împăratului. In acest mediu, caracterul tânărului boier moldovan își adâncește ancestralele inclinațiuni temperamentale de comandament și de orgoliu.

Intors în țară, „format la critica esteticei germane", el leagă prietenie, proectată de-alungul unei jumătăți de veac, cu Maiorescu, Theodor Rosetti, frații Negruzzi, Pogor, fondatori ai „Junimei" în 1862, 63, 64?... dată incertă „pierdută în noaptea timpurilor" după sacramentala formulă junimistă.

Amic al „fevruariștilor", Carp, după detronarea lui Cuza ocupă prima sa dregătorie publică în calitate de secretar al Locotenenței domnești. Popas provizoriu, prin forța lucrurilor. La 1867 îl întâlnim la Paris, secretar al agenției noastre diplomatice, conducător al acesteia, abia trimes, ca „chargé d'affaires"; dar, disprețuind viața plină de desfătări ușoare și lipsită de sens mai adânc a diplomatului tânăr, abia după câteva luni, revine în țară și la sfârșitul aceluiași an este ales în parlament.

Impătimata existență politică, cu viile ei vâlvătăi și lente calcinări de năzuințe, începe. Tânărul de 30 de ani păşeşte în arenă, autoritar și mândru prin descendență și educație; cu elevațiune de spirit prin pasionata asimilare a culturii occidentale; precis și clar din autenticitate intelectuală; serios prin imperativul răspunderilor; ironic din necesară destindere spirituală; ferit încă de cruzime prin necunoașterea adversității, dăruită cu mână largă, de soartă, mai târziu.

Debutul lui parlamentar, în Februarie 1868 este, firește, remarcat. Regele Carol, atent la formele colective ale vieții de Stat, dar atent și la oameni, și mai ales atent la *oameni*, notează astfel acest debut:

„1/13 Februare 1868. — Petre Carp, fostul secretar al reprezentanței diplomatice în Paris, face în Cameră o interpelațiune cu referire la bandele bulgare.

Carp este un tânăr moldovean care și-a făcut studiile în Germania. Un om inteligent, de un caracter serios".

Ochiul sigur al marelui Rege a descifrat din prima zi dominantele majore ale viitorului său sfetnic.

Consilier al tronului, Carp nu întârzie să devină.

Intr'o societate încă nerăsturnată în criteriile valabile de

promovare a valorilor, neinfectată de nepotism parazitar, neatinsă în măduva ei de corupția unei pseudo-democrații ca societatea în care suntem blestemați să trăim, ascensiunea lui Carp spre levierele de comandă, a fost ușoară și rapidă.

Ministru, înainte de 33 de ani, în guvernul Manolache Kostache — „Cloșca cu pui" —, ca reprezentant (împreună cu alții), al „junei drepte". Agent la Viena, Berlin și Petersburg, între 1871—4. Ministru pentru a doua oară în cabinetul Lascar Catargiu (1876). Ministru la Viena (1882) cu rol activ în soluționarea chestiunii Dunării. Ministru important în cabinetul „constituțional" al lui Theodor Rosetti, (Martie 1888— Noemvrie 1888), (de fapt prim-ministru). Ministru în noul cabinet al aceluiași. (Noemvrie 1888—Martie 1889). Ministru de primul ordin în marele cabinet conservator Lascar Catargiu (Decemvrie 1891—Octomvrie 1895). Prim-ministru din Iulie 1900—Februarie 1901, în atât de grele împrejurări financiare, în sfârșit prim-ministru dela Decemvrie 1910—Aprilie 1912.

Aceasta este cariera guvernamentală a lui Carp, douăzeci de ani aproape în posturile eminente ale vieții de Stat peste cincizeci de ani de viață publică, imprimând peste tot funcțiunii, pecetea caracterului său catonian.

Ce a înfăptuit, în ce a crezut, ce a văzut just, în ce s'a înșelat, care i-au fost principiile și cum a fost omul?

* * *

Figura omului politic are, totdeauna, nevoie de perspectiva istoriei.

Este un truism. E potrivit totuși a-l așeza pe acest prag. Carp n'a avut parte de entusiasmul apologiștilor. Mai degrabă de îndărătnicia detractorilor. E și natural. Spiritul lui vitriolat nu era de natură să-i câștige bunăvoințe; iar rigiditatea convingerilor sale constituia o barieră peste care fauna politică n'avea săritura lesne.

Să spicuim câteva din principalele aprecieri ale contemporanilor lui Carp.

In veșnic proaspetele sale „Amintiri dela Junimea", Gheorghe Panu ne trece pe sub ochi un briliant cu puncte negre. Mai târziu, în „Chipuri și portrete parlamentare", tot Panu

ni-l arată pe Carp ca pe „un lord englez rătăcit în politica noastră şi convertit la socialismul de Stat, sau mai exact la bismarkianism".

Paleta d-lui Profesor Iorga n'are obişnuita sa bogăţie de culori în cele cinci fraze în care, de-alungul unei pagini din „Supt trei regi", portretizează pe Carp. Tonalitatea generală e un negru destul de gras pe care, din cochetărie, s'au presărat câteva gămălii vişinii. Faţă de alte dovezi, acceptăm cu greu versiunea „descendentului răzeşului obscur care se chema Carp (Policarp) Lungul" şi care-şi punea „pe felinarele caleştii sale dela Ţinăneşti, o închipuită coroană a unor principi lituani". Şi tot aşa de greu ne vine să credem că „pentru ţăranul de pe pământurile sale n'avea nici iubire, nici stimă şi-l lăsa bucuros în sama vechilului, căruia-i arăta toată încrederea", când ştim că la 1907 acest ţăran s'a sculat, nu să prade conacul şi să jupoaie pe boier, ci să-l apere contra celor cari, venind mai de departe, l-ar fi atacat.

Dar, dacă d-l Profesor Iorga pictează cu pensulă şi tuburi, „elevul Duca" scârţâe plaivasul pe un ciob de tăbliţă, după ce totuşi, în caetul cu „Portrete şi amintiri" desenase câteva mărgele frumoase.

Ulcerat până azi de apostrofa lui Carp, d-l I. G Duca ni-l evocă astfel:

„Deosebirea dintre înalta conştiinţă a datoriei ce chinuia neîncetat sufletul lui Brătianu şi dintre fatuitatea plină de superficialitate a lui P. P. Carp, zugrăveşte de minune două mentalităţi şi fixează definitiv două fizionomii".

Această „fatuitate plină de superficialitate" — de ce nu „superficialitate plină de fatuitate? efectul sonor este acelaşi — învelea totuşi, pe semne, un sâmbure foarte tare, din moment ce Regele Carol I declara unui ministru al unui puternic Stat vecin: „Pe toţi îi pot influenţa, pe Sturdza, pe Brătianu şi chiar pe Take Ionescu; numai la Carp, pe care de altfel îl am foarte bine, nu reuşesc".

* * *

Contradictorii şi neconcludente aprecieri!

Carp le-a prevăzut. De aceea s'a îngrijit el singur să ne lase imagina sa, schiţată într'o vorbă, întregită cu un gest, adâncită neobişnuit de puternic pe planul ideologiei politice.

Dela duritatea omului care striveşte nemilos sub călcâiu mediocritatea insistentă ca limbuţia expectorantă a unui sâsâit rahitic, aruncând peste umăr definitivul „să plece devotaţii, să rămână convinşii"; răspunzând la oferta unuia din aceşti devotaţi: „Coane Petrache, îţi pun la dispoziţie capul meu", cumplita sentinţă: „n'am ce face cu el"; Carp, în contact cu viaţa a devenit din ironic, cinic; din zeflemist, sarcastic; din mândru, dispreţuitor; din muşcător, crud.

După o prietenie de peste o jumătate de veac, e drept umbrită în timpul din urmă, când moare Maiorescu şi când prieteni comuni vin să-l roage să întovărăşească la groapă pe omul de care l-au legat atât, atâtea, Carp se'ncruntă, se strânge în fotoliu ca într'o carapace, şi în faţa morţii omul nu află decât venin: „De ce să fac eu lui Maiorescu o politeţă pe care el nu mi-o poate întoarce?".

Sunt scăderi. Sunt prăbuşiri. De ele să nu acuzăm numai omul. Mediul social poartă şi el povara lui de vină grea.

. . . . . .

Cugetările politice şi invectivele lui Carp sunt de esenţă aforistică.

Trăind în vălmăşagul politic în care ideile sunt trecute pe plan secundar, Carp, condamnând procedeul, rosteşte: „este interesul tuturor oamenilor de conştiinţă să se introducă în ţară desprinderea de a ne diferenţia pe idei, iar nu pe oameni". (Eră Nouă, pag. 281).

Şi mai era nevoie de ceva în ţara aceasta, atunci ca şi acum: de scrupul în angajamentele de opoziţie şi de realizări ferme la guvern. Impotriva demagogiei asurzitoare şi sterpe sunt spuse aceste cuvinte de vastă rezonanţă: „Sunt două soiuri de popularitate: este popularitatea promisiunilor, popularitatea speranţelor deşteptate. Acea popularitate n'am căutat-o şi n'am râvnit-o niciodată. Este însă popularitatea faptelor îndeplinite: aceea o ambiţionăm". (Idem pag. 286).

Pentru aceasta, omul politic trebue să fie onest. E greu de găsit onestitatea. Şi totuşi „noi credem că onestitatea politică şi privată nu e un merit, ci o datorie; condamnăm acolo unde nu o găsim, dar când o are cineva nu zicem decât: *cet homme a fait son devoir*. (Pag. 294)..

Aceşti oameni sunt rari. In România de acum treizeci de ani ca şi în România în care trăim, este, după plastica expresie a lui Carp, „o confuzie naţională între afaceri şi politică". Oameni cari „n'aveau după ce bea apă", îi vedem trăind în palate. Energumeni cari au traficat cu bunurile naţionale, înnoată în avere. In vreme ce intelectuali de creaţie sunt reduşi la ultimele privaţiuni, din pământ răsar bogăţiile favoriţilor regimului. Mizeria care copleşeşte ţara e cu atât mai intolerabilă, cu cât este imorală: ea provine din corupţia guvernanţilor cari ne spoliază la adăpost de orice sancţiuni, cel puţin în momentul de faţă. Pentrucă ceea ce va fi mâine, aceea se va vedea.

Pe aceşti guvernanţi Carp i-a cunoscut într'unii din contemporanii săi şi mai ales, i-a prevăzut: „....acele naturi de condotieri cari cred că politica nu e decât budget, că budgetul este o cetate ce trebue asaltată şi, odată ce suntem într'însa, să ne apărăm cu toate mijloacele până la ultima limită.

„Ei, domnilor, aceasta nu; pentrucă, dacă acest sistem se întrebuinţează rând pe rând de liberali şi de conservatori, atunci se naşte convingerea politică într'o ţară, că conducerea ţării nu aparţine acelui care merită, conducerea ţării nu aparţine celui ce gândeşte, ci aparţine flămândului care capătă din flămânzia lui îndrăzneala fiarei sălbatice ca să atace pe alţii". („O pagină din istoria partidului conservator", p. 47. Discurs la întrunirea conservatoare din 7 Octomvrie 1901).

In desăvârşirea acestei agresive atitudini morale, Carp ajunge să rostească în Camera din 1911, discursul cunoscut sub denumirea de „fierul roşu", acea filipică de o factură unică în analele noastre parlamentare, pentrucă unic era şi omul dela care pleca.

După ce relua vechea lui idee asupra onestităţii, definitivând-o în formula: „omul politic trebue să fie corect în viaţa lui privată şi dezinteresat în viaţa lui publică", primulministru de pe atunci încheia în modul acesta:

„Ajuns la vârsta de 74 de ani, cred că pot da lecţii nu numai domnului Brătianu, ci ţării întregi.

Şi dacă în calea mea întâlnesc dispreţul d-lui Ionel Bră-

tianu [1]), mă uit zâmbind la dânsul și îl întreb ca în balada lui Victor Hugo: *„As-tu dîné, Jacquot?"*.

Pentru înlăturarea flămândei fiare sălbatice din viața publică a acestei țări, el circumscria politica la oamenii înzestrați și sub raportul material. Anachronică și nedreaptă concepție, se poate. Dar sinceră și utilă. Nu e și azi, și la noi și oriunde politica exclusiv rezervată acelora cari au sau, ceea ce este odios, acelora cari din ea, fac, avere? Criteriul plutocratic al lui Carp asigură cinstea. Pentru a o avea, un Stat ar putea renunța bucuros la formele dezolante care ne cârmuesc acum, rămânând strict plutocratic dacă e reacționar, sau devenind corporativ dacă e evoluționist. Am convingerea că în Statul corporativ nu poate fi neonestitate în guvernare, deoarece guvernanții sunt reprezentanții cei mai calificați ai ramurilor de producție respective. Și cine zice figură reprezentativă a unei ramuri de producție, subînțelege capacitate și *stare*, creată prin muncă onestă.

Dar această mentalitate a politicianilor devastatori, este agravată de mentalitatea specific românească pe care spiritul fără replică al lui Carp a stigmatizat-o în formula: „Românul se naște bursier, trăește funcționar și moare pensionar".

Din apostrofele sale celebre, două mai ales au făcut epocă, alături de „fierul roșu": cea svârlită d-lui Duca, „elevul Duca" și cea, teribilă, contra lui Take Ionescu: „Talentul nu justifică toate încarnările, după cum frumusețea nu scuză toate prostituțiunile".

In întregirea personalității lui Petre Carp, nu mă pot abține de a nu da la iveală o scenă cunoscută de foarte puțini pe care o dețin dintr'un izvor autentic. Nu mi s'a cerut tăcerea. Nu comit deci, nicio indiscreție publicând-o.

Era după „afacerea tramvaelor". Liberalii, prin agentul lor atotputernic, Barbu Știrbey, înfățișaseră regelui Carol dilema: sau încetarea campaniei, sau retragerea lor din parlament, ruperea legăturilor cu Coroana și lupta în stradă. Liberalii reprezentau o forță de temut. Regelui nu-i putea conveni izbucnirea unei atât de grave crize politice, ale cărei

[1]) Acesta îi spusese că îi aruncă disprețul său.

consecinţe s'ar fi putut resimţi până sus de tot. Chemând pe primul-ministru, regele îl pune la curent cu chestiunea şi apoi îl întreabă: „Ce zici, d-le Carp, de aceasta?".

— „Sire, răspunse Carp, dac'aşi fi regele României aşi spune d-lui Barbu Ştirbey să nu mai îndrăznească să calce pragul acestui palat".

Regele se scoală şi-i întinde un deget: guvernul era demisionat.

Nicicând caracterele, firi drepte, rigide, dure, directe, n'au plăcut. Nici în viaţa de toate zilele şi mai puţin în politică. Şi totuşi acestea — exclusiv acestea — dau pe marii şefi.

Şef a fost Petre Carp. Şef înnăscut, devorant, în ordinea morală implacabil, tiranic, absolut. Un şef care refuză şi să se plece şi să se coboare. Un şef care se vrea ascultat, ca să înveţe pe ceilalţi şi să-i ridice la el. „Un şef de partid nu trebue să fie numai servitorul partizanilor săi; un şef de partid nu trebue numai prin poziţiunea lui să permită îndestularea poftelor; un şef de partid nu trebue să se coboare la popor: el trebue să ridice poporul spre sine. Un şef de partid e totdeauna servitorul, dar cu o singură condiţie, să fie şi educatorul poporului său". („O pagină din istoria partidului conservator". Discursul dela Craiova, 21 Octomvrie 1901).

In anii din urmă ai vieţii lui, el reproşa regilor României că n'au ştiut să fie pentru această ţară, şefi în înalta, în adevărata accepţiune a cuvântului.

„Regele Carol a venit în ţara noastră relativ incultă, dintr'o ţară care avea îndărătul ei câteva veacuri de civilizaţie şi de cultură. Şi atunci şi de atunci încoace, regele, în loc să ridice ţara până la dânsul, s'a coborît el până la nivelul ţării". (N. D. Cocea, Convorbire cu Petre Carp, 1913).

Necrezând în popor, nepregătit pentru a putea juca un rol politic, şi având convingerea că „partidele politice şi clasele conducătoare sunt putrede", bătrânul conservator, care, printr'o stranie întocmire, găzduise toată viaţa în sufletul său de posident un insurect, agită deasupra societăţii româneşti spectrul revoluţiei.

Timpul nu i-a confirmat pân'acum prevederile, logice totuşi.

In succesiunea generaţiilor avem datoria noi, cei de trei-

zeci de ani, să consolidăm prin sforțările noastre singurul punct fix al fluctuantei vieți publice românești, pe Rege, pentru ca viziunea lui Carp să nu se împlinească. Și să ne reamintim că „patria e un cuvânt care nu înseamnă nimic dacă nu cuprinde într'însul cea mai mare cantitate posibilă de inteligență și de cultură omenească". Sub semnul fecund al inteligenței cultivate și probe, putem aspira la o renaștere românească pe care s'o înscriem noi în cartea acestui neam.

* * *

Din atitudinile și manifestările politice precitate, fizionomia lui Carp, omul, oratorul, bărbatul de Stat, se profilează îndeajuns.

Este totuși necesar s'o accentuăm, precizând doctrina socială a acestui om, considerat, din pricina temperamentului său imperativ, refractar la ideile moderne, un retrograd.

Concepțiunea organizării sociale în Statul român se situează, după Carp, pe o bază tripartită: clasa țărănească, meseriașii, clasa guvernantă.

Cea dintâi nu poate exista dacă nu se garantează în mâinile ei mica proprietate de care dispune sau pe care noui exproprieri, săvârșite de altfel de el însuși i-ar mai pune-o la dispoziție. „Nu mă opun să împărțiți toate moșiile Statului la țărani, însă cu o condițiune: ca odată împărțite acele moșii, să mă asigurați că ele au să rămână pentru totdeauna în mâinile țăranilor, căci altfel nu veți fi decât niște falși umanitari și niște risipitori ai averii Statului", zicea el în marele său discurs la Cameră, 30 Martie 1881.

Clasa meseriașilor trebue pusă în situațiunea de a reprezenta un factor activ în economia noastră națională. Prin ce mijloc?

„Dându-le facultatea de a se putea organiza în *corporațiuni* care să le garanteze munca lor în țară și să împiedice concurența neleală la care sunt astăzi expuși și care a produs fenomenele sociale de care vă plângeți cu toții". (Idem).

Subliniez ideea corporatistă, în perfectă concordanță cu tradițiunea țării, (ca și ideea regelui șef de Stat efectiv, iar nu decorativ), idee care, modernizată și extinsă tuturor ra-

murilor de producţie în Stat, am convingerea că înfăţişează ziua de mâine.

In acest domeniu ca şi în domeniul înrudit al conversiunii, susţinută într'o măsură mai restrânsă şi în raporturi mai mult tehnice decât sociale de el, Carp a fost un precursor.

Acolo însă, unde omul de Stat şi-a dat toată măsura, a fost în expunerea principiilor de organizare a clasei guvernante.

Ce se înţelege prin clasă guvernantă? „Prin clasă guvernantă înţeleg pe acei oameni cari, prin meritele şi instrucţiunea lor, au misiunea de a administra, de a apăra şi de a face să crească rezultatele producţiunii unei societăţi întregi".

Două din părţile componente ale acestei clase atrag în special atenţia lui Carp: magistratura şi administraţia. Pentru cea dintâi el revendică inamovibilitatea, idee de bază într'un Stat modern pe care, însă, n'a avut norocul s'o traducă în lege el, personal, ci un alt junimist, Theodor Rosetti [1]).

Pentru administraţie, postulatul lui Carp: scoaterea ei din bătaia politicii, e încă de mare actualitate, după cum actual e şi celălalt postulat administrativ al lui Carp: reducerea numărului judeţelor, cu corolarul său: prefectul înzestrat cu atribuţiuni sensibil mai importante.

Şi cum merge printre principiile permanente ale acestui „retrograd" — de altfel, toate principiile lui au fost înzestrate cu caracterul permanenţei — ideea descentralizării administrative?

Adevărul e că Petre Carp n'a fost un reacţionar. Prin descendenţă, prin formaţiune intelectuală, prin mediul social şi politic căruia aparţinea, boier şi junimist, el apare, din expunerea principiilor sale ca *un aristocrat al democraţiei,* dacă termenii nu ţipă unul alături de celălalt, dacă nu e o contradictio in adjecto. Contra formelor goale, aşi zice, cu un cuvânt pe care sunt ispitit să-l creez, contra *pseudocraţiei.* Dar el acceptă democratizarea Statului „ca rezultat al muncii, nu ca rezultat al înrâuririlor politice pe tărâmul parlamentar". „Nenorocirea la noi a fost că democratizarea s'a făcut

[1]) Dintre puţinele principii trecute direct de el în legi, a fost cele cuprinse în faimoasa lege a minelor din 1895.

de sus în jos, iar nu de jos în sus", „și că noua democrație este o democrație budgetară, iar nu o democrație a muncii". (Idem).

Prin urmare, nu Stat medieval, ci Stat modern; dar Stat modern nebudgetivor și nedeșănțat, cu ascensiuni totdeauna posibile, dar după criterii rigide și permanent valabile de libertate rostuită, de muncă ocrotită, de onestitate absolută, concurând toate spre fecunda sinteză: meritul.

Va mai trece vreme până ce doctrina socială a lui Carp să fie înțeleasă. Va trebui în prealabil să ieșim din perioada pe care o străbatem, toată de intrigi și interese meschine, de înavuțiri „budgetare", de demagogie analfabetă, sălbatică, lucrativă, corupătoare, impie, germen de descompunere a societății românești.

* * *

Cu expunerea principiilor sale în materie de politică externă, ajungem la cea mai frământată perioadă din viața lui Petre Carp, perioada neutralității și a războiului, perioada epopeei naționale, — pentru el perioada finală, a marei prăbușiri.

In linia permanențelor sale politice, Carp nu vede decât un pericol: Rusia și un punct de sprijin, un unic punct de sprijin oferit de tratate și înfățișat de rațiune: tripla Alianță, mai exact, Germania.

„Instinctul național" nu-l încearcă. Și chiar dacă l-ar încerca, l-ar refuta. El nu e deprins să trăiască în lumea instinctelor, nici individuale, nici colective, oricât de nobile ar fi, și raționamentul său de om de Stat exclude premisele intuitive. Totul trebue realizat în intelect, obiectiv, lucid, pe date certe, clar și definitiv.

Omul de Stat se mișcă pe plan de adevăr și axiome, cu răceala și preciziunea mișcării planetare. Orice e sentiment e slăbiciune și bărbatul de Stat e numai rațiune și deducțiune logică.

Carp este fidel de o jumătate de secol ideii anti-ruse. Intrat în politică la 1867, el a trăit ca parlamentar, toată perioada războiului independenței și a tratatului din Berlin. A fost agent al țării la Petersburg. Cunoaște istoria. Expansiu-

nea rusă spre Constantinopol trece pe la noi şi, singuri, nu putem rdica bariere. Să nu pierdem din vedere Basarabia. Răpirea ei reprezintă, poate, în istoria noastră un simplu episod. Dintre toţi duşmanii noştri, cel mai perfid şi cel mai puternic e Rusia. E elementar să ne apărăm, e monstruos să ne aliăm.

Suntem de partea Germaniei. Să rămânem. Este şi în tradiţia regatului şi în interesul său.

Ideea unei apropieri de Germania, „singura conformă cu adevăratele interese ale ţării", *adică cu atitudinea de apărare faţă de Rusia,* a fost înscrisă de Carp atunci ministru de Externe, în programul primului cabinet Theodor Rosetti (Martie 1888). „Trebue să ne asociem cu acei cari au lucrat totdeauna pentru liniştea şi pacea necesară prosperităţii şi măririi poporului român. Aceasta e politica germană şi în acest sens guvernul actual e pentru politica germană". (Discursuri pag. 477).

Neclintit în convingerile sale, Carp lansa lozinca: „Drumul în Ardeal duce prin Basarabia". Să aşteptăm deci: va veni şi ceasul Ardealului. Dar alături de Germania câştigăm războiul şi luăm Basarabia. Altfel dispărem în catastrofă.

Invălmăşeala odată produsă, Carp a căutat să-şi impună crezul său. Poate mai răspicat prin rigiditatea sporită de vârstă; mai masiv prin integrala declanşare de forţe; mai absolut prin sentimentul răspunderii istorice; tragic şi mare ca în toate conflictele vieţii în care omul se sfarmă de stânca raţiunii.

In această perspectivă trebue să-l privim pe Carp în cele două consilii de Coroană dela Sinaia din Iulie 1914 şi August 1916.

Actualul şef al partidului liberal ni-l înfăţişează în primul consiliu de Coroană, ca singurul om politic care a secondat pe rege în dorinţa lui de a răspunde prompt obligaţiunilor luate printr'o alianţă de treizeci de ani.

„Eu, fără nicio clipă de ezitare — a spus Carp — cer să mergem cu tripla alianţă şi să declarăm imediat războiu Rusiei. Ni se vorbeşte de opinia publică. Nu mă preocupă. Datoria omului de Stat e să conducă el opinia publică, nu să se lase târît de această opinie publică. Omul de Stat clar vă-

zător trebue să-și urmeze calea. Opinia publică îi va fi în urmă recunoscătoare că nu s'a luat după rătăcirile ei". (I. G. Duca, conferința dela cercul „Libertatea", 1932).

Unanim dezaprobat, izolatul de toată viața apărarea în adversitatea generală odată mai mult singur, singur cu mândria lui neînfrântă, cu mintea lui lucidă, cu convingerile lui, greșite? fără îndoială, dar niciuna pentru el — pentru țară toate.

Ceasul marei hotărîri a sunat. Dela masa supremului sfat figura regelui credincios legământului lui de o viață s'a dus să s'așeze, majestuoasă și rece, sub lespedea dela Curtea-de-Argeș.

Carp a rămas. Și a rămas nu pentru a abdica dela credința sa anti-rusă, ci pentru a și-o afirma din nou, contra tuturor, cu agresiva obstinație a unui posedat.

„A merge cu Rusia este a izbi în interesele țării și în continuitatea dinastiei.

„...Sire, am patru copii, ți-i dau, dar doresc să fiți învinși pentrucă victoria voastră ar fi ruina țării!". (Al. Marghiloman, Note politice, vol. II, pag. 150).

. . . . . .

Epopeea a fost trăită, aspirațiile s'au împlinit, victoria „lor" a fost victoria țării. Atâția au pierit, atâtea lucruri s'au schimbat. Carp trăește. S'a prăbușit și Germania trufașului Kaizer și Rusia țaristă. S'a prăbușit și în Carp ceva: încrederea absolută în puterea exclusivă a rațiunii.

Câte reveniri, câte renegări, câte prosternări n'au făcut cei cari crezuseră ca el! Câți pumni încleștați nu s'au frânt docili pe treptele unui tron pe care atâția încercaseră să-l surpe! Carp nu s'a prosternat în fața nimănui.

Moartea l-a găsit cum trăise: izolat, sălbatic în convingeri și credințe, întreg în mijlocul tragediei sale, desinteresat și curat, proectându-și mai departe umbra-i imensă peste societatea noastră, așa de limbută prin oamenii ei politici, așa de prevaricatoare, așa de plăpândă în convingeri și așa neserioasă, dar atât de fericită și cu atât de mult noroc.

Radu Budișteanu

INDOIALA

E mult, e-atât de mult, e neînchipuit
De mult de-atunci; şi totuşi vântul n'a vuit
In frunze noi şi nici o nouă primăvară
Nu şi-a adus de-atunci firava ei povară.

Incet trecut-au serile, încet ca anii.
Reci şi deşarte zile, zadarnice şi străniі,
S'au perindat mereu; iar veştedele ceasuri
Au şters tot ce-oglindea priviri scumpe şi glasuri...

Ce-a fost, acum îmi pare-o magică poveste.
Răsună amintirea, străină ca o veste
Despre un făt-frumos, viteaz şi 'nvingător...
Ce va fi, e'n trecut; ce-a fost, în viitor!

Ştiu basmul pe de rost, ce singur mi-am ales.
Sărutul Cosinzenii, el ori eu l-am cules?
Unde e urma, unde e pecetea aprinsă?
Poveste 'nchipuită sau evocare stinsă?

Cu ochii prinşi de vis, dar neîncrezători,
Revăd castelul vechiu, dorit de-atâtea ori.
M'aplec pe piatra rece de veacuri netezită;
Strâng mâna caldă, mie vremelnic hărăzită.

E ora despărţirii. Atunci simţi adâncimea
Ce se coboară 'n suflet şi vezi toată 'nălţimea
Spre care întristarea, ca şoimul fără teamă,
Se ridică'n văzduh. Privirile se cheamă...

A fost un vis trăit, a fost faptă visată?
Fâlfâie în tăcere întrebarea lăsată
Fără răspuns. Dece, eu singur să deschid
Ameţitoarea poartă 'n nevăzutul zid?

Sandu Tzigara-Samurcaș

ȘTIRI DESPRE ARON PUMNUL ELEV LA GIMNAZIUL DIN BLAJ ȘI DESPRE TIM. CIPARIU, SIM. BĂRNUȚ ȘI GH. BARIȚ, PROFESORI LA LICEUL DIN BLAJ

In arhiva Liceului Sf. Vasile din Blaj se păstrează câteva matricule vechi foarte prețioase, nu numai din punct de vedere al istoriei învățământului, dar și al istoriei literare.

Intr'un drum într'acolo am descifrat cu ajutorul d-lui Ștefan Pop, actualul director al liceului, câteva date referitoare la Aron Pumnul. Prin anii 1832—1837, liceul era organizat aproape ca astăzi: primele clase purtau numele de gimnaziu, iar ultimele liceu. Reiese aceasta din titlul uneia din matricule: „Protocollum informationum de auditoribus Philosophiae in Lyceo Blasiensi ab anno 1832—1833 ad annum 1836— 1837 et de studiosis in Gymnasio Blasiensi ab anno 1833—1834 ad annum 1845—1846" (Registrul de note al auditorilor la Filozofie în Liceul din Blaj dela 1832—1833 până la 1836—1837 și al elevilor Gimnaziului din Blaj dela anul 1833—1834 până la 1845—1846).

Pe foaia 34 verso găsim următoarea rubrică privitoare la Aron Pumnul:

Informatio de Media Gramatices classae A. 1836-7

Nomen Cognom [en] Prov[incia]v[el] locus originis	Aetas Religio	Class [ifica-tio] morum	CLASSIS PROGRESSUS IN STUDIIS								Fun-[datio]
			Doctrina Religion[is]		Institutiones et auctores		Arithmetica		Geografia Historia		
			1	2	1	2	1	2	1	2	
Pumne Aron, Iib[ertinus]e Kutsulada dis-[trictus] Fogaras	An-n[or-um] 17 g[ra-eco] l[ati-nus]	1⁰	Em. [inens]	Em. [inens]	Em. [inens] 1-us	Em. [inens] 1-us	Em. [inens] 1-us	Em. [inens] 1-us	Em. [inens] 1-us	Em. [inens] 1-us	panis

[1]) Comunicare făcută la Societatea „Prietenii Istoriei Literare".

Traducere:

Notele Clasei mijlocii de Gramatică [a]. Anul 1836-1837

Numele, Pronumele Ţinutul sau locul naşterii	Vârsta Religiunea	Purtarea	Progresul în materiile clasei								Ajutorul
			Învăţătura Religiei		Limba Latină		Aritmetica		Geografia Istoria		
			1 b)	2 c)	1	2	1	2	1	2	
Pumne Aron, liberat — din Cuciulada, judeţul Făgăraş	De ani 17 Unit	întâiul	Em. [inent]	Em. [inent]	Em. [inent] prim	Em. [inent] prim	Em. [inent] prim	Em. [inent] prim	Em. [inent] prim	Em. [inent] prim	pâine d)

Concluziune:

Aron Pumnul s'a născut în satul Cuciulada, judeţul Făgăraş, în anul 1819 sau 1820, dintr'o familie de oameni liberi, nu iobagi. Era de religiune unită. In anul 1836—37 a învăţat la gimnaziul din Blaj în clasa II-a secundară pe socoteala părinţilor. Dela Mitropolia Unită primea ca ajutor o pâine de trei chilograme la cinci zile. Era atunci de 17 ani. Notele obţinute în acel an au fost: Religia *eminent* pe amândouă semestrele, limba latină *eminent prim* pe amândou semestrele, *de asemenea* la aritmetică şi la geografie-istorie. La purtare era întâiul sau avea nota cea mai mare.

* * *

Despre *Timotei Cipariu.*

In aceeaşi matriculă găsim pe foaia 3-a jos această semnătură: „Timotheus Czipariu, theolo[giae] dog[maticae] et doctri[nae] professor" la anul al II-lea al liceului 1833—34.

Pe foaia 6 jos găsim semnătura: „Timoteus Cipariu doctrinae professor" la anul I-iu al liceului, 1833—34.

Pe foaia 12 jos găsim semnătura: „Timothaeus Cipariu, doctrinae religio[nis] professor" la anul al II-lea al liceului, 1834—35.

---

a) Cum ar fi astăzi clasa II-a secundară.
b) Semestrul I-iu.
c) „ al II-lea.
d) La cinci zile i se da elevului o pâine de trei chilograme. I se zicea: „ţipău".

Pe foaia 13 jos găsim: „Timothaeus Cipariu, doctrinae religionis professor" la anul I-iu al liceului, 1834—35.

Pe foaia 19: „Timotheus Cipariu, doctrinae religionis professor" la anul al II-lea al liceului, 1835—36.

Pe foaia 20: „Timotheus Cipariu, doctrinae religionis professor" la anul I-iu al liceului, 1835—36.

Pe foaia 28: „Timotheus Cipariu, studii religionis professor" la anul al II-lea al liceului, 1836—37.

Aceeași semnătură și titulatură pe foaia 29 verso la anul I-iu al liceului, 1836—37.

Concluziune:

Timoteiu Cipariu semna în anii 1833—34 Timoteus și Timotheus; în anii 1835—37, Timotheus și Timothaeus. In anii 1833—34 semna Czipariu și Cipariu; în anii 1835—37, numai Cipariu.

In anii 1833—1837 a fost profesor la liceul din Blaj de următoarele materii: în anul 1833—34 de doctrină religioasă la anul I-iu, de doctrină religioasă și de teologie docmatică la anul al II-lea; în anul 1834—35, de doctrină religioasă în anul I-iu și al II-lea; în anul 1835—36, de doctrină religioasă în anul I-iu și al II-lea, în anul 1836—37, de studiul religiei în anul I-iu și al II-lea; prin „studiul religiei" nu știu de trebue să înțelegem numai doctrina religioasă sau și teologia dogmatică.

* * *

Despre *Simeon Bărnuț*.

In aceeași matriculă găsim pe foaia 2 jos semnătura:

„Simeon Barnuțiu, professor historiae universalis" la anul al II-lea al liceului, 1833.

Pe foaia 4 jos: S. Barnuțiu, philosophiae professor", la anul I-iu al liceului, 1833.

Pe foaia 6: „Simeon Barnucz, philosophiae professor", la anul I-iu al liceului, 1833—34.

Concluziune:

In anul 1833, S. Bărnuț semna Barnutiu, în anul 1833—34 semna Barnucz.

In anii 1833—34, S. Bărnuţ, a fost profesor la liceul din Blaj de următoarele materii: de filozofie la anul I-iu şi de istorie universală la anul al II-lea.

* * *

Despre *Gh. Bariţ.*

In aceeaşi matriculă găsim pe foaia 19 semnătura: „Georgius Baritz, physices professor", la anul al II-lea, [1833—36].

Petre V. Haneş

ACTUL AL II-lea

SCENA I-a

Jozabet, Salomit, Corul

JOZABET

Opriţi-vă din cânt, copilelor, — e ceasul,
Cu ruga celor mulţi uni-vom şi noi glasul.
E rândul nostru-acum, căci vom sărbători
In faţa lui Iahveh cea mai măreaţă zi.

SCENA II-a

Zaharia şi cei de sus

JOZABET

Dar ce-i copilul meu? Ce vânt 'napoi te-abate?
Eşti palid, unde-alergi? Abia respiri!

SALOMITH

Oh, frate!

ZAHARIA

Oh, mamă!

JOZABET

Spune, ce-i?

ZAHARIA

E templul pângărit!

JOZABET

Cum?

ZAHARIA

Da, altaru-i gol, de preoţi părăsit!

JOZABET

Oh, tremur, spune tot, te lămureşte-odată!

ZAHARIA

Abia — cum scris e'n legi — spre Dumnezeul-Tată,
Bătrânul Patriarh cu braţul ridicat
Din àzimi albe, moi, pe Domnu-a ospătat,
I-a 'ntins apoi pios cu mâna-i sângerândă
Drept jertfă-a sfintei păci, victima fumegândă;
Alături-a de el copilul Eliacin,
Ca mine îl servea în alb vestmânt de in;
Atunci, cu sânge stors din jertfe, preoţimea
Stropi altarul sfânt, stropi în vânt, mulţimea,
Când, — vuet ne'nţeles s'aude şi pripit
Norodul s'a şi'ntors privind 'napoi uimit!
El vede, — pot numi făr' să-i blestem urgia?
O arătare rea, o iazmă: pe-Athalia.

JOZABET

O Cer!

ZAHARIA

Şi'n locul doar bărbaţilor lăsat
Intră trufaşe ea, cu capul ridicat.
Se şi 'ndreptase chiar, ca toţi nelegiuiţii,
Să spurce locul sfânt ce-l calcă doar leviţii!
Poporu 'nspăimântat se 'ndreaptă spre ieşiri.
Doar tata, — ah ce foc îi scăpăra 'n priviri!
Nici Moise nu-i păru lui Faraon mai groaznic.
„Regină, 'i zise, ieşi din locul unde-s paznic;
Ieşi, ieşi, nu-l pângări cu chiar fiinţa ta!
Infrunţi pe Dumnezeu, şi crezi, te va ierta?"
Regina-atunci ţintind spre el priviri de ură

Deschide spre blestem înveninata-i gură;
Eu nu ştiu dac'atunci vr'un înger lucitor
Nu-i apăru în ochi, cumplit, răzbunător,
Dar limba i-a rămas în gâtu-i încleştată
Şi cutezanţa sa, de trăznet fulgerată.
Ci ochii speriaţi să 'ntoarcă nu 'ndrăznea,
Doar spre Eliacin, tot ţintă se uita.

JOZABET

Şi cum? Eliacin, zici tu, i-a stat în faţă?

ZAHARIA

Noi, mamă, ne uitam la ea cu ochi de ghiaţă,
Şi tremuram cuprinşi de scârbă, amândoi,
Dar preoţii făcură un zid în jur de noi
Şi-afară furăm scoşi; nu ştiu ce-o să mai fie,
Dar zarva care a fost venii să-ţi spui şi ţie.

JOZABET

Ah, vine să ni-l smulgă acum din braţe iar,...
Pe *el* îl căuta cu furie 'n altar!
Şi 'n clipa asta poate, el, singura nădejde...
O, Doamne, nu uita pe David în primejde!

SALOMITH

Şi pentru cine-acum, plângi tu neîncetat?

ZAHARIA

Să fie Eliacin de moarte-ameninţat?

SALOMITH

Incepe-a-l prigoni Regina 'nfuriată?

ZAHARIA

Se teme d'un copil sărman şi fără tată?

JOZABET

Ah, uite-o! A venit! Fugiţi copii de ea!

SCENA III-a

Athalia, Abner, Agar, suita Athaliei

AGAR

Stăpână, — să plecăm, de ce-ai mai rămânea?
Te tulbură ce vezi aci, și... te rănește.
Tu lasă templul dar, acelui ce-l păzește;
De sgomot fugi, și vin în propriul tău palat
Odihna s'o găsești, căci prea te-ai tulburat.

ATHALIA

Nu,... nu pot,... tremur, vezi sunt tulburată, slabă...
Du-te, — să vie-aci Matham, cât mai de grabă.
Ce fericită-aș fi, prin sprijinu-i, să pot
Afla odihna, vai, ce mi-a pierit de tot.

SCENA IV-a

Aceiași, Abner

ABNER

Iertați, că-l apăr, Doamnă... e peste a lui fire.
Nu, — râvna lui Joad nu trebui să vă mire.
Sunt veșnice porunci ce-i dete Dumnezeu:
Căci El ne-a rânduit chivotul, templul său,
Doar fii lui Aaron aprind pe-altare focul,
Leviților le-a dat și slujba lor, și locul:
Și mai ales opri pe-ai lor moștenitori
La Dumnezei streini să fie 'nchinători.
He, cum? Cu regii evrei ați fost doar strâns legată,
Ca mamă și soție; atât de 'nstrăinată
Să fiți? Cunoașteți Thora și știți că pas cu pas...
Dar iată și Mathan; în grija lui vă las.

ATHALIA

Abner, știi... mi-ar prii să fii și tu de față.
Să las a lui Joad trufie îndrăsneață,
Și-amestecul ciudat de superstiții

Ce templu vostru 'nchid ori căror naţiuni.
Un lucru mult mai grav trezeşte 'n mine-alarme:
Te ştiu de mic copil, ai fost un om de arme;
Abner e suflet 'nalt ce'nchină, — cât ştiu eu, —
O spadă unui tron, şi-un gând lui Dumnezeu.
Rămâi cu noi.

SCENA V-a

Aceiaşi şi Mathan

MATHAN (îngrijorat)

Ce temeri te-au cuprins? Ce spaimă ai? Răspunde...
Ce cauţi la vrăjmaş în vizuina sa?
De templul lui profan te poţi apropia?
Te-ai desbrăcat de ură! Il erţi? Mai ai cuvinte...

ATHALIA

Să m'ascultaţi, Mathan, Abner, cu luare-aminte...
Nu voiu să răscolesc trecutul depărtat,
Nici socoteli să dau de sângele vărsat.
Tot ce făcui, Abner, a fost din datorie.
Nu vreau un neam semeţ judecător să-mi fie,
Deşi 'ndrăzneala lui începe-a-şi trâmbiţa
Chiar Cerul s'a îngrijit a fi de partea mea.
Puterea-mi cuceri izbânzi strălucitoare:
Athalia-i monarh din mare 'ntr'altă mare [1])
Ierusalimul azi, tot eu l'am liniştit.
Iordanul nu mai e de hordii pustiit,
Şi-Arabul vagabond, trufia filistină,
Nu se mai ţin de jaf, nu seamănă ruină.
Sirienii ni-s ca fraţi, şi eu ca soră lor.
Jehu, trufaşul meu viclean prigonitor,
Ce pân' la noi a vrut să 'ntindă barbaria,
Jehu, mândrul Jehu, se teme 'n Samaria.
Şi-acuma încolţit de-un rege uriaş
Ce 'n coastă i l-am pus acestui ucigaş,

[1]) Marea Roşie şi Marea Mediterană.

Mă lasă-a-tot stăpână; în aste timpuri grele,
Gustam tihnit din fructul înțelepciunii mele ;
O tulburare însă îmi stă de câtva timp
In floarea bucuriei ascunsă ca un ghimp.
Un vis, — mai trebui eu de vise să mă sperii? —
In inimă mi-adapă izvoarele durerii!
Din inimă-l gonesc, și'n orice loc îl văd:
Era pe-o noapte rea, o noapte de prăpăd
Când iată: Jezabel din negură mi-apare,
Ca 'n ziua morții sale 'n straiu de sărbătoare.
Tot mândru sta, bravând restriștea 'n aspru-i jug.
Avea 'n obraji bujori pictați cu meșteșug,
Căci dresurile ei mai astupau pe față
Acele brazde-adânci a grijilor din vieață.
„Oh, tremură, mi-a zis, copil semeț al meu,
Infrântă ești și tu de-al Jidovilor zeu!
Te plâng că ai căzut pe mâini răzbunătoare.
O fiica mea!"
Sfârșind vestirea 'ngrozitoare,
Păru că umbra ei s'apleacă peste pat.
Eu, mânele 'ntinzând... ah! Ce-am îmbrățișat!
Un ne mai pomenit amestec: ici o mână,
Un craniu crunt zdrobit, mușchiu, oase, și țărînă...
Un trup însângerat spre care ca turbați,
Se năpusteau zăvozi în haite 'ncăerați.

ABNER

O! Cer!

ATHALIA

Și tot în vis, din umbră îmi apare
Un blând copil sclipind în straiu de sărbătoare,
Ca preoții evrei în alb vestmânt de nea!
Vederea-i m'a 'ntărit în slăbiciunea mea.
Când iată, simt un frig, un fier ucigător
Ce mi-l infige 'n piept copilul trădător...
Amestecul bizar din astă arătare
Iți pare-un joc ieșit din oarba întâmplare.
Și eu chiar, câtva timp, e drept, m'am rușinat:

Mi-am zis, un vis urît tot spaima l-a creat!
Dar amintirea lui m'a prins ca într'o ghiară,
Şi 'n două nopţi pe rând, se 'ntoarse visul iară:
Văzură ochi-mi trişti, de două ori pe rând
Pe-acel copil mereu spre mine-amenințând.
La urmă, obosind, de spaimă fugărită,
Aşi fi dorit lui Baal să mă închin smerită,
Să caut pacea 'n umbra adâncă de altar.
De teamă, ce nu faci? Te sbuciumi în zadar!
Dar nu ştiu ce spre templul iudeu 'mi-a 'mpins pornirea
Să caut să-i împac şi lui Dumnezeirea.
Crezui, spre-a-l îmbia, că daruri mari făcând
Ori cum, şi zeul lor va deveni mai blând.
Pontife-al lui Baal, oh, iartă-mi slăbiciunea...
Sosesc aci; toţi fug, se'nceată rugăciunea,
Iar patriarhul lor mă 'ntâmpină furios.
Pe când vorbea Joad, ceva miraculos,
Groaznic! Năluca-acelui copil ce-amenințase
Din vis spăimântător, aevea se 'ntrupase!
Era cu-acelaşi chip, tot în vestmânt de in,
Acelaşi umblet, ochi, profil de rasă fin,
El însuşi! urmărea pe preotul cel mare...
De-odată mi-l ascund... din ochii mei dispare.
Vedeţi acum ce griji aci mă fac să viu,
Şi pentru ce-am voit părerea să v'o ştiu.
Ce prevestiri, Mathan, minunea asta spune?

MATHAN

Ast vis, şi rostul lui, grozav pe gând mă pune.

ATHALIA

Pe-acel fatal copil, Abner, tu l-ai văzut?
Cine-i? Din care trib? Ce sânge l-a născut?

ABNER

Altarul are doi, cam tot de-aceeaşi seamă:
E unu-al lui Joad şi Jozabet i-e mamă.
Pe cellalt nu-l cunosc.

MATHAN

Pe gânduri să nu stăm:
Stăpână, de-amândoi să ne asigurăm
Știi cât cinstesc pe Joad... poate din cale-afară,
Căci n'am vrut să-i întorc ocară la ocară.
Știi iar cât sunt de drept atunci când dau un sfat.
Dar fiul lui de-ar fi, și dacă-i vinovat,
L'ar mai lăsa chiar el o clipă să trăiască?

ABNER

Ce crimă un copil, putea să săvârșească?

MATHAN

Cu un pumnal în mână l-arată Cerul drept,
— Și el nimic în van n'arată; e 'nțelept,
Ce vreai mai mult?

ABNER

Dar poți în vis să-ți pui credința?
In sânge de copil să-ți scalzi tu, conștiința,
Când nici nu știi măcar al cui e, hotărît?
Ce e?...

MATHAN

Te temi de el? E prea deajuns și-atât!
Își trage din părinți ilustri origina?
Splendoarea soartei lui, îi va grăbi ruina!
Iar dacă în norod l-a pus al său destin,
Ce-ți pasă de un rob mai mult sau mai puțin?
Dar ce? Au regii timp s'aștepte judecata?
Li-i somnul mult mai lin, când stă călâul gata.
La ce i-am stingherì cu temeri? Nu-i păcat?
Tot omul bănuit de ei, e vinovat!

ABNER

Cum poți vorbi, Mathan, ca preot? Nu ți-e teamă?
Eu, ce'n războiu crescut, de oameni nu țin samă,
Eu, un călâu, când sunt de regi răzbunător,

Eu, unui biet copil să fiu apărător!
Şi tu, ce-ar trebui să-i fii ca un părinte,
Tu sfetnicul de pace în vremuri fără minte,
In râvnă falşe 'mbraci necazu-adevărat
Iar sângele găseşti că-i prea încet vărsat!

(către regină)

Măria Ta, mi-aţi spus, că pot vorbi pe faţă:
Ce mari îngrijorări v'ameninţă în vieaţă?
Un biet copil în vis? Dar ochii văd afar'
Nălucile ce'n somn ne sbuciumă'n zadar!

ATHALIA

Inclin să cred, Abner, că poate rătăcită
De-un vis deşert, am fost prea tare stăpânită.
Ei bine, vreau să văd de-aproape acest copil.
Pecetea cărui neam sculptată-i e 'n profil?
Să vie amândoi. Trimite dar de-i chiamă.

ABNER

Nu cred că...

ATHALIA

Voia mea s'o 'nfrângă ei, ţi-e teamă?
Ar fi ciudat răspuns şi ţinta n'o 'nţeleg.
A! stranii bănueli aşi mai putea să leg!
Dar chiamă-i; Jozabet, Joad, nu mi se 'nclină?
Eu pot aci porunci să dau ca o regină.
Şi-ai voştri preoţi chiar îţi vor mărturisi,
Că mie au cuvânt, din plin a-mi mulţumi.
In contra mea, pe-ascuns, ştiu cât mă sapă iară
Şi pân'la ce hotar împing a lor ocară.
Şi totuşi ei trăesc! li-i templul strălucit!
Dar şi răbdarea mea îşi are un sfârşit.
Joad să-şi ţie 'n frâu sălbateca orbire,
Nu mă jicnească iar c'o nouă umilire!
Retrage-te.

SCENA VI-a

Aceiași fără Abner

MATHAN

In fine, sunt slobod să vorbesc,
Să-ți spui tot adevărul, să nu mă mai feresc!
Un monstru nevăzut din templu o să scape,
Regină, n'aștepta furtuna'n nori să crape;
Pe 'naltul Patriarh, Abner l-a 'nștiințat.
Și știi, de regii lor, Abner e strâns legat.
S'ar prea putea, Joad, — urmaș la tron, cum nu e —
Pe acest copil visat, în locul lor să-l pue,
Sau chiar pe fiu-i...

ATHALIA (ca trezită din vis)

Da! Tu ochii mi-ai deschis.
Incep ca să desleg mai limpede ăst vis.
Dar voi să scap curând de orice îndoială.
Copilul, — de-l întrebi, de obiceiu nu 'nșeală.
Ades, dintr'un cuvânt, mari planuri întrevezi...
Mathan, vreau să-l întreb, s'ascult, să-l cercetez...
Tu, du-te, și'n secret, — să nu trezești, alarme —
Vezi, tyrienii mei să fie 'ncinși în arme.

SCENA VII-a

Joas, Jozabet, Athalia, Zahariai Abner, doi leviți. Corul, Suita Athaliei

JOZABET
(a parte, celor doi leviți).

O! voi divini păstori, unși a lui Dumnezeu,
Pe-acești copii iubiți, veghiați, veghiați mereu!

ABNER (a parte Jozabetei)

Princesă, eu răspund de ei; alungă teama.

ATHALIA (a parte)

O, Cer! Cu cât îl văd şi-i iau mai bine seama,
...El e! O, spaimă rea, te'ntorci, te'ntorci, mereu;
(Către Jozabeta)
Soţie-a lui Joad, acela-i fiul tău?

JOZABET

Acesta, Doamnă?

ATHALIA

Da.

JOZABET

Nu-s mama lui, dar iată
Copilul meu.

ATHALIA (lui Eliacin)

Dar tu, ştii cine ţi-a fost tată?
Copile, ce răspunzi?

JOZABET (încurcată, întrerupând-o)

Vedeţi, aşi vrea să spui...

ATHALIA (sever:)

De ce vreai să răspunzi, grăbită 'n locul lui?
Cu el vorbesc.

JOZABET

Ştiu, dar la vârstă-aşa de mică
Ce lămuriri ar da, ce poate el să zică?

ATHALIA

Nevinovat cum e în curăţia sa,
Un adevăr ştiut el n'ar putea schimba.
Ce ştie despre el, el singur îmi va spune.

JOZABET (a parte)

Oh, pune-i Doamne, 'n glas, un duh de 'nţelepciune.

ATHALIA (cu blândețe)

Copile, cum te chiamă?

JOAS

Eliacin.

ATHALIA

Părinți?

JOAS

Nu am; de când mă știu, crescut-am între sfinți
Păstori, care m'au dat lui Dumnezeu, în pază.
Părinți, vai, ochii mei, n'au fost ursiți să vază.

ATHALIA

Dar... rude n'ai avut?

JOAS

Da, dar m'au părăsit.

ATHALIA (atentă)

Cum? Și de când? Nu știi?

JOAS

De când m'am pomenit!

ATHALIA

Dar n'ai aflat măcar, că ai și tu o țară?

JOAS

In templu-i țara mea, și alta n'am pe-afară...

ATHALIA

Și unde zici c'ai fost găsit? Tu n'ai uitat?

JOAS

Eu? Intre lupi flămânzi și gata-a fi mâncat...

ATHALIA (înțelegând)

Și cine te-a adus la templu?

JOAS

O femeie.
N'a spus nici cine e, nici n'a mai vrut să stee.

ATHALIA

Și cine te-a 'ngrijit să crești mai mărișor?

JOAS

Dar, lasă Dumnezeu copii făr' ajutor?
Au puilor micuți, el hrană 'n cuib nu pune?
Și bunătatea lui, nu-i tuturor pășune?
Eu zilnic lui mă rog; El părintește 'n dar,
Mă milue cu hrana adusă la altar.

ATHALIA (a parte)

Ah, ce miracol nou în pace nu mă lasă?
Blândețea vocei lui senină, mângâioasă
De farmec m'a pătruns... Au dușmănia mea,
In milă 'ncet, încet... se schimbă?... S'ar putea?...

ABNER

O, Doamnă! Iată-l dar dușmanul tău 'nainte!
Privește-l! Spune-acum că visul tău nu minte,
— Afară dacă nu-i chiar mila ta un semn
Că spre iertarea lui de sus primiși îndemn.

ATHALIA
(către Jozabet și Joas ce se pregătesc să iasă)

Eșiți?

JOZABET

I-ați auzit povestea vieții sale!
Plecăm, să nu mai fim poveri Măriei Tale.

ATHALIA

Mai stați; — i-a spune-mi cum petreci tu timpul tău?

JOAS

Invăţ legea, mă 'nchin şi rog pe Dumnezeu
Cu preoţii citesc în cartea lui divină,
Transcriu cu mâna mea din ea; nu mi-e străină!

ATHALIA

Ce-ţi spune legea Lui?

JOAS

Că el vrea să-l iubim.
Ne pedepseşte crunt, azi, mâini, de-l necinstim;
Că apără sfioşii, orfanii, copilaşii
Izbeşte în tâlhari, smereşte pe trufaşi.

ATHALIA (arătând pe leviţi)

Pricep; dar ăst popor închis aci mereu,
Ce face el?

JOAS

Se roagă, slăvind pe Dumnezeu.

ATHALIA

Şi pururi Domnul vrea să-l rog şi să-l contemplu?

JOAS

Tot ceea-ce-i profan, e izgonit din templu.

ATHALIA

Ce-ţi place?

JOAS

Tot ce pot cu mintea să cuprind!
Sau, — marelui Pontif căţuia [1]) să i-o 'ntind,
Sau să aud slăvind a Domnului mărire,
Să văd trecând pios alaiu'n strălucire!

---

[1]) Căţuie, un mic vas tripiedic în care pe jăratic se aşterne tămâia şi smirna în timpul oficierii cultului.

ATHALIA

Ei cum, alt chip n'ai tu ca vremea să-ţi petreci?
Te plâng; să stai copil, în zidurile reci!
La mine în palat să vii să vezi ce slavă!

JOAS

Să uit pe Dumnezeu atunci! Ce mai ispravă!

ATHALIA

Nu, — nu vreau să te fac cu sila a-l uità.

JOAS

Dar tu, Lui nu te 'nchini.

ATHALIA

Te poţi tu închina.

JOAS

La tine voiu vedea cum alt zeu se cinsteşte.

ATHALIA

Eu voiu sluji pe-al meu, şi tu, pe-al tău slujeşte:
Sunt doi puternici zei;

JOAS

De-*al meu*, tu să te temi.
E singur Dumnezeu; — al tău, degeaba-l chemi.

ATHALIA

La mine vei avea mereu clipe plăcute!

JOAS

Norocul celor răi se isprăveşte iute!

ATHALIA

Şi care sunt cei răi?

JOZABET (îngrijată)

Dar, Doamnă, să-l iertați,
Copil...

ATHALIA

Nu, — vreau să știu ce lucruri l-învățați?
Eliacin, îmi placi, în ochii mei crești mare;
Tu nu ești un copil la fel ca ori și care.
Vezi, sunt regină și... nu am moștenitor.
Desbracă-acest vestmânt și eși din ăst popor.

(mișcare în mulțime)

Căci eu te vreau părtaș al bunurilor mele;
Incearcă chiar de azi s'alegi ce vreai din ele.
La masa mea să fii, alături să te știu.
Mi-e drag să te privesc ca propriul meu fiu.

JOAS

Ca fiul tău?

ATHALIA

Da; taci?

JOAS

Să părăsesc un tată
Și pentru...

ATHALIA (zâmbindu-i)

O să vii?

JOAS (continuându-și ideea)

...Ce mamă! Niciodată!

ATHALIA (ridicându-se dreaptă, crunt către Jozabet)

El n'a uitat nimic; din tot ce a răspuns,
De-a voastre învățături îl văd deplin pătruns.
Și iată cum stricând o inimă curată,
Știți să vă bucurați de-odihna ce vi-i dată!
Doar furia și ura în pieptul lor sădiți
Și 'n veci numele meu, cu spaimă i-l rostiți.

JOZABET

E chip să le ascund povestea lor grozavă?
O ştie lumea 'ntreagă, e chiar a voastră slavă!

ATHALIA

Da, furia-mi cerea, — şi mă mândresc s'o spun —
In chiar urmaşii mei, părinţii să-mi răzbun.
Puteam să-mi văd ucişi un frate bun, un tată,
Pe mama pe fereastră în stradă aruncată,
Şi în aceeaşi zi, — o, groaznici fărdelegi! —
Junghiaţi pe rând, pe rând, opt zeci de fii de regi?
De ce? Să răzbunaţi nişte profeţi, pe care
Ii pedepsise mama izbind a lor sfruntare!
Şi eu, copila ei, să n'am niciun fior,
Şi roabă milei, eu să cad aşa uşor?
Să nu răspund măcar, — ca să mă ţie minte, —
Plătind ochiu pentru ochiu, şi dinte pentru dinte?
Să nu ucid şi eu pe David, în nepoţi,
Aşa cum aţi ucis pe-Achab şi-a lui pe toţi?
Dar unde-aşi fi ajuns eu astăzi mai cu seamă,
De nu-mi înnăbuşeam iubirea mea de mamă,
De nu-mi tăiam chiar eu din carne, carnea mea,
Să scap de un complot ce şleahta-mi pregătea?
In fine-al vostru zeu prin răzbunări şi ură
Ne-a despărţit rupând ori care legătură.
De David mă 'ngrozesc, — oh, blestemat vlăstar!
Deşi e sânge-al meu, nu vreau s'aud măcar!

JOZABET

In toate-ai biruit? Să judece prea Dreptul!

ATHALIA

Da! Cel de Sus! Scăparea, El paza! Inţeleptul!
Făgăduinţa Lui, he, unde s'a 'mplinit?
De ce nu v'a adus pe regele dorit,
Pe fiul lui David, nădejdea strălucită?
Dar ne vom mai vedea... Acum plec mulţumită.
Ce-am vrut să văd, văzui...

ABNER (încet Jozabetei)

Făgăduiala-mi ţiu.
In pază mi l-ai dat, întreg ţi-l dau şi viu.

SCENA VIII-a

Aceiaşi, fără Athalia şi suita ei, Joad.

JOZABET

Ai auzit-o cum vorbea? Oh! Ce orbire!

JOAD (trist)

Da, da; şi-am plâns simţind întreaga ta mâhnire!
Stam gata hotărîţi ca să te sprijinim,
Şi la nevoie eu, leviţii, să pierim.
(lui Joas cu o îmbrăţişare)
Copil viteaz, rămâi cu Dumnezeu în pază,
Căci mărturia Lui în tine scânteiază.
Iţi mulţumesc, Abner, de sprijinu 'nsemnat.
Să nu uiţi pe Joad când te va fi chemat.
Şi noi ce-am fost pătaţi privind o putrejune,
O ucigaşe ce ne-opri din rugăciune,
Haidem, şi-un sânge pur de mâna mea stropit,
Va şterge pasul ei ce marmur'a mânjit.

SCENA IX-a

CORUL

I-a FECIOARĂ a corului

Ce astru nou în faţă-ne străluce?
Şi ce va fi odată acest copil-minune?
Respinge slava în deşertăciune,
Pe căile pierzării nu se duce,
Ori câte-ademeniri în drum i-ar pune!

A II-a FECIOARĂ

Pe când grăbiţi, spre idolul reginii
Atâţi se duc să-i tămâieze-altarul,
Copilul cu puterile luminii

Vesteşte: „unul singur are harul!"
Şi vorba lui e-avântul îndrăznelii,
Un alt Elie 'n faţa Izabelii...

A III-a FECIOARĂ

Prin cine vom afla ce neam te-a zămislit
Copile scump? Cobori dintr'un profet vestit?

A IV-a FECIOARĂ

Aşa crescu pe vremuri Samuel
Ferit la umbra unui tabernacol.
Nădejde-a fost Evreilor! Miracol!
De-ai mângâia şi tu pe Izrael!

A V-a FECIOARĂ

Ca nimeni, fericit va fi în viaţă
Copilul ce pe Domnul îl iubeşte;
El sfatul Lui de timpuriu învaţă
Şi însuşi Domnul inima-i zideşte.
De lume depărtat, cu daruri ceru-l ninge...
Din naştere a fost împodobit,
De tot ce-i rău el nu s'a molipsit,
Şi nevinovăţia nimic nu i-o atinge.

TOT CORUL

Ferice de copilul crescut în ascultare,
Pe care-l creşte Domnul şi-l ia sub apărare.

A V-a FECIOARĂ

Aşa 'ntro vale, ne ştiut,
Pe ţărmul unei ape clare
Adăpostit şi nevăzut,
Crescu un fraged crin în floare.
De lume depărtat, cu daruri raza-l ninge:
Din mugurele vieţii de cer e împodobit,
De vânturile rele el nu e veştejit
Şi floarea-i de zăpadă nimic nu i-o atinge!

TOT CORUL

Ferice de copilul pe care Domnul Sfânt
L'apleacă legii sale ca ramura la vânt.

I-a FECIOARĂ

O, Doamne, o virtute în mugur când se naşte,
Prin ce primejdii trece cu pas şovăitor!
Când însetat, un suflet începe-a te cunoaşte
Ar vrea să fe 'n veci de rău neştiuitor!
Te caută şi urmărind cuvântul
Ce piedece grozave nu 'ntâlneşte,
In asprul drum îngust spre ţinta lui!
O, pentru sfinţii tăi scăpare nu-i?
Căci păcătoşii-au năpădit pământul!

A II-a FECIOARĂ

Cetate a lui David, al lumilor amvon!
Tu, munte neuitat, de Domnul locuit,
O, cum de ţi-ai atras mânia Cerului?
O, ce zici tu când vezi, Sioane, drag Sion,
Cum s'a suit trufaş pe-al regilor tăi tron
Streina neamului?

TOT CORUL

Sion, oh, drag Sion
Oh ce zici tu când vezi pe-al regilor tăi tron
Cum s'a suit trufaş streina neamului?

A II-a FECIOARĂ

In loc de imnul sfânt suind cu 'naripare,
Din harpele lui David şi sacra-i inspirare
Când imnuri vei cânta supremului Stăpân,
Ce zici tu, drag Sion, să vezi un neam păgân,
Smerit îngenunchiat spre idolul streinii,
Cum blesteamă pe cel slăvit de regii tăi
Pe sfântul tău Iahveh, părinte al luminii?

I-a FECIOARĂ

Oh, Doamne, până când mai poţi răbda tu încă
Să laşi pe răi armaţi, prin jaf să-şi facă punte?
Căci până 'n templu tău veniră să te 'nfrunte!
Norodul tău cuprins d'evlavie adâncă
Ei îl socot nebun! Oh, Cât mai vreai Tu încă
Să suferi pe duşmani să-şi 'nalţe mândra frunte?

A II-a FECIOARĂ

La ce vi-i bun, zic ei, sălbateca virtute?
Sunt mii de dulci plăceri: de ce nu le-ai gusta,
Când trece ca un fum de grabnic, vieaţa ta,
Când Dumnezeul tău nu vrea să te ajute?

A III-a FECIOARĂ

„Să râdem, să cântăm, — nelegiuiţii spun —
Din flori în flori mereu, plăceri ne cer fiinţa.
Să primenim dorinţa!
Pe ziua cea de mâini te bizui? Eşti nebun!
Câţi ani ni-s daţi de sus noi nimenea nu ştim,
De ziua cea de azi te bucură, îţi spun,
Căci mâne, mâne, — câţi din noi o să mai fim?".

TOT CORUL

Să plângă, Doamne Sfânt, să tremure de spaimă,
Aceşti nenorociţi ce 'n veci nu vor vedea
Cetatea strălucind de veşnica ta faimă.
Noi însă, să cântăm, căci ne vei arăta
Lumina care nu mai moare;
Cânta-vom dorul Tău şi veşnica splendoare.

I-a FECIOARĂ

Din sterpele plăceri în care se scufundă,
Cu ce se mai aleg? Cu visul dispărut
A cărui goliciune i-au văzut!
Scrâşni-vor îngroziţi în noaptea cea profundă;
Pe când săracul blând gusta-va sfânta cină
In farmecul nespus din liniştea divină, —

Cei răi vor bea adânc din cupa 'nfricoşată
Ce nu se mai goleşte niciodată, —
Pe care vei întinde-o la marea judecată
Pierduţilor prin propria lor vină!

CORUL

O, jalnică trezire prea târzie,
O, vis, nălucă, clipă de beţie,
O, rătăcire rea, din calea dreaptă
De-ai şti ce ispăşire te aşteaptă!

Cortina

D. Nanu

LĂSAŢI-MĂ IN PACE !

Lăsaţi-mă în pace,
In sihla răcoroasă, pe bradul jos plecat,
S'ascult cântând izvoare în drumul argintat,
In limpezi, reci, bulboace,
Să văd frânturi de soare şi cerul nepătat.

Lăsaţi-mă în pace
Cu freamătul pădurii, ecoul ce s'opreşte
In drum la ghionoaia, ce'n paltin ciocăneşte...
O veveriţă-mi face
Atâtea mutre, semne, de mă 'nmărmureşte.

Lăsaţi-mă în pace
Cu ochi de căprioare, făclii de Paşti aprinse,
Cu vulturi ce măsoară albastre zări întinse,
Când firea 'ntreagă tace,
Şi clopotele stânii-s de somn adânc cuprinse.

Lăsaţi-mă în pace
Cu vântul, ce-aleargă prin peşteri şi prin vad,
Cu muzica naturii a apelor ce cad,
Pe când amurgul face
S'apară mii de stele pe culmile de brad.

Lăsaţi-mă în pace
Cu apele să-mi caut o matcă în natură,
Repaos, adâncire, iubire şi măsură...
Şi cerului îi place
O viaţă fără pată, o existenţă pură.

Emil I. Diaconu

Cărţi

Joseph S. Roucek: *Contemporary Roumania and her Problems*

A Study in Modern Nationalism, Stanford University Press, California, London, Humphrey Milford, Oxford University Press, 1932, pp. XXV+422.

O carte despre ţara noastră, scrisă cu simpatie şi înţelegere de un străin, este totdeauna bine venită. Autorul scrierii de faţă, profesor de Sociologie la Centenary Junior College din Hackettstown, N. J. în Statele-Unite, a vizitat România în două rânduri, căutând să se documenteze la faţa locului asupra stărilor dela noi, „ca amic al ţării, dar ca amic critic", cum ne spune în Prefaţă. Lucrarea este împărţită în şasesprezece capitole, din cari primele cinci sunt dedicate evoluţii istorice, alte patru tratează despre viaţa politică, al zecilea capitol se ocupă cu sistemul constituţional şi administrativ al României, cap. 11—15 privesc condiţiile economice, şi ultimul capitol cuprinde observaţii generale şi concluzii. Intr'un Apendice se dau informaţii sumare despre Presă şi Invăţământ. In sfârşit, o bibliografie vastă, cuprinzând scrieri de autori străini şi români, despre România, încheie această lucrare de peste patru sute de pagini, însoţite de numeroase ilustraţii şi trei hărţi.

Scrierea poartă ca subtitlu „un studiu în naţionalism modern". De aici am fi aşteptat o mai mare atenţie formării şi desvoltării naţiunii române, cel puţin pe timpul secolului al XIX-lea. De fapt, partea întâia, care se ocupă cu desvoltarea istorică a poporului român până în preajma războiului mondial, este foarte redusă (vreo 60 pagini) faţă de celelalte trei părţi, cari privesc viaţa politică şi economică de azi a ţării. Autorul, înfăţişând mai mult viaţa postbelică a poporului nostru, şi aceasta numai în latura ei politică şi economică, a neglijat unele probleme tot atât de interesante pentru străinii, cari doresc să ne cunoască. Manifestările culturale abia

sunt schițate în Apendice și reduse, cum am pomenit, la Presă și Invățământ. Preferința pentru anumite laturi nu e justificată cu nimic într'o lucrare de felul acesta, care voește să fie o monografie asupra țării noastre. Dar chiar așa concepută, credem că opera s'ar fi realizat mai bine într'o prezentare substanțială a vieții noastre politice și economice. Cetitorul constată însă că autorul s'a lăsat stăpânit prea mult de amănunt. D-l Roucek stărue în detalii, cari nu sunt interesante totdeauna nici pentru un român, necum pentru un străin. Ce interes poate avea, de ex., relatarea opiniilor personale emise de oamenii noștri politici, unii despre alții (p. 117)?

Nu cunoaștem persoanele, cari au servit de informatori politici d-lui Roucek, dar putem bănui din ce partid făceau parte, după judecățile citate în cursul expunerii. Astfel relevăm următoarea opinie dela pag. 86: „Crearea Partidului Țărănesc este unul din cele mai epocale evenimente ale României după războiu". Iar la pag. 122 cetim următoarea afirmație cu privire la guvernarea național-țărănistă din 1928—31: „Economii drastice erau introduse în cheltuelile Statului... pentru întâia oară era prevăzută o contabilitate eficientă în socotelile Statului și o abatere completă era făcută dela metodele, cari permiteau plata impozitelor să fie evitată pentru interese de partid...". Sau, la pag. 208 cetim că „până la venirea la putere a lui Maniu niciun fel de politică minoritară nu a fost urmată de guvernele române". In sfârșit, afirmația dela pag. 87 că majoritatea Românilor din Transilvania aparține Bisericii Unite, sau aceea din Prefață, că Transilvănenii contribue la „regenerarea vieții politice a României Mari", ne îngăduie să întrevedem sursa de informație. Rămâne o întrebare, dacă expunerea detaliată a vieții noastre politice după războiu, colorată de punctul de vedere al unui singur partid și al unei singure regiuni a țării, poate interesa publicul american, pentru care în definitiv a fost scrisă cartea de față.

Cu toate acestea, trebue să recunoaștem că în general d-l Roucek s'a silit să rămână obiectiv. Faptele și opiniile asupra Partidelor noastre politice sunt redate în majoritatea cazurilor după surse străine și românești serioase, iar cele mai multe judecăți citate corespund adevărului curent astăzi. In această privință trebue să admirăm sârguința autorului de a mânui un material atât de elu-

siv. Iar simpatia cu care ne prezintă străinătăţii, trebue să ne facă să uităm unele abateri dela linia obiectivităţii, ca cele menţionate mai sus. Capitolul asupra Politicei externe şi în deosebi asupra Micei Înţelegeri, merită a fi relevate. De asemenea, maşinaţiile iredentismului maghiar şi propaganda din lumea anglosaxonă a duşmanilor noştri, sunt expuse cu adâncă înţelegere. Chestiunea optanţilor unguri (p. 160 urm.) este prezentată în lumina faptelor, extrase dintr'o bogată bibliografie, pe care autorul o utilizează cu mult discernământ. Contribuţia cea mai originală a lucrării o formează desigur capitolul asupra problemei minorităţilor. Chestiunea este înfăţişată nu numai din punctul de vedere legal şi abstract al Tratatelor, dar şi din punctul de vedere al condiţiilor specifice ale ţării. D-l Roucek este de altfel un cunoscător al problemei minorităţilor, asupra căreia a publicat nu de mult o interesantă lucrare *(The Working of the Minorities System under the League of Nations,* Prague, 1929). Interpretarea comparativă a problemei este judicioasă, mai ales când ea se referă la stările din Statele-Unite, înlesnind astfel pe cetitorul american să-şi formeze o judecată critică asupra minorităţilor dela noi. Arătând că argumentul deosebirilor de rasă şi naţionalitate e rezultatul deosebirilor de condiţii culturale, economice, sociale şi politice, autorul atrage atenţia asupra valabilităţii lui relative în timp şi loc. In acest sens d-l Roucek observă că Evreii la noi sunt de fapt o problemă economică şi socială, iar nu de rasă şi religie, întocmai ca străinii imigraţi şi neasimilaţi din Statele-Unite (p. 192 urm.). Sau, când autorul ne aminteşte că prejudecata de rasă faţă de Indieni, apărea în America în momentul intervenţiei lor în exploatarea ţării, înţelegem că interesele economice sunt mai hotărîtoare în asemenea discriminări.

Nu ne putem abţine de a însemna câteva erori de detaliu, pe cari le cuprinde lucrarea d-lui Roucek în disproporţie cu voinţa d-sale de a fi cât se poate de documentat. Asemenea erori nu ar avea o importanţă într'o lucrare de interpretare şi dacă ele ar fi mai puţin numeroase. Dar în cazul de faţă avem a face în primul rând cu o carte de informaţii, iar străduinţa autorului de a înregistra cele mai mici amănunte, ne obligă să-l urmărim mai de aproape în această privinţă. D-l Roucek însuşi recunoaşte unele lacune în

informație. De aceea credem că, semnalând scăpările din vedere, contribuim la satisfacerea dorinței autorului de a informa precis.

Trecem peste unele afirmații cu privire la istoria noastră mai veche, atât de controversată chiar pentru istoricii noștri. Ne mulțumim a desprinde numai câteva erori de fapte și date asupra vieții noastre politice în prezent. Sperăm că autorul va binevoi să le corecteze la o eventuală nouă ediție a lucrării.

Începem cu cele mai puțin grave. Datele anilor de naștere ale personalităților politice trebuesc revăzute în unele cazuri. Autorul pare să utilizeze datele din scrierea lui Norman L. Forter și Demeter B. Rostovsky, *The Roumanian Handbook* (London, 1931), care abundă în greșeli de felul acesta. Deasemenea fotografia dela pag. 108, presupusă a fi a d-lui Dr. Anghelescu, fostul ministru al Instrucției sub guvernele liberale, este de fapt a actualului guvernator al Băncii Naționale. Profesorul A. Lapedatu, istoricul și fostul ministru liberal, e confundat (p. 77) cu fratele, d-l I. Lapedatu, când e menționat ca participând în Cabinetul Generalului Averescu din 1926—27. Nu înțelegem pentru ce d-l Roucek scrie „Iași" în românește, pe când București sau alte orașe apar în forma engleză (Bucharest, Galatz, etc.). La pag. 39 ni se spune că Maiorescu a participat la Consiliul de Coroană din August 1914, ceea ce nu corespunde adevărului. Informația dela pag. 113 trebue corectată în sensul că sub guvernul de scurtă durată al lui Barbu Stirbey din 1927 nu au avut loc alegeri. La pag. 378 Academia Română e trecută ca fiind o instituție „subsidiată de Stat". In nota dela pag. 81 lucrarea d-lui Iorga asupra Istoriei Românilor și Civilizației lor este citată în ediția franceză și engleză (trad. lui MacCabe) ca două lucrări deosebite. Ne îndoim dacă fotografia dela pag. 298 reprezintă o casă tipică românească, după cum ne indică autorul. Indicele dela finele volumului e incomplet.

Relevăm câteva erori de fapte mai importante. La pag. 187 d-l Roucek ne dă un număr de 285.900 de țigani ca „minoritari", din cari 225.000 socotiți ca aparținând vechiului regat. Nu putem afla din text pe ce fapt se bazează autorul când face o asemenea afirmație. Este știut că țiganii înșiși, cel puțin cei din vechiul Regat, nu se consideră ca „minoritari". Mai straniu apare contradicția între afirmația că cifrele de mai sus sunt „oficiale" și faptul că ele

sunt extrase din lucrarea lui C. G. Roumenhoeller. *La Grande Roumanie*, după cum reiese din nota 16 dela pag. 186.

Vorbind despre Regele Ferdinand (p. 41) ca partisan al Aliaților pe timpul neutralității, d-l Roucek nu pomenește un cuvânt despre Regina Maria, al cărei rol istoric în acele momente este recunoscut de oricine cunoaște faptele premergătoare intrării României în războiul mondial. Presupunem că o asemenea omisiune este numai o scăpare din vedere.

La pag. 299 întâlnim afirmația gratuită, speculată de unii din politicianii dela noi, că numărul morților în răscoalele țărănești din 1907 ar fi fost de vreo zece mii. Numărul exact rămâne a fi stabilit, căci nimeni nu-l cunoaște și nimeni nu a văzut până astăzi documentele privitoare la numitele răscoale, în afară de cei însărcinați cu reprimarea lor.

In sfârșit, nu înțelegem pentru ce autorul nu a găsit interesant să considere relațiile noastre cu Statele-Unite, mulțumindu-se a scrie numai un rând și jumătate asupra acestei chestiuni (p. 181). Oricât de reduse ar fi fost aceste relații în trecut, ele meritau să fie menționate. Astfel d-l Roucek ar fi aflat că înainte de războiu, Guvernul federal din Washington a intervenit de mai multe ori în chestiunea evreiască dela noi, sau că Românii transilvăneni emigrați în Statele-Unite și reveniți în țară după războiu, au contribuit în bună parte la deșteptarea interesului pentru civilizația americană, în România. De asemenea cetitorul american ar fi fost interesat să cunoască relațiile culturale ce există dela războiu încoace între cele două popoare, prin existența unei societăți în București, dedicată acestor relații, sau prin crearea unui Institut de Cultură română la Universitatea Columbia din New-York. Inceputuri modeste, desigur, dar nu mai puțin semnificative. Credem că introducerea câtorva date în această privință ar contribui la valoarea informativă a lucrării.

Nu poate fi îndoială că în stăruința autorului de a fi documentat dincolo de mijloacele de cari dispunea, stă meritul și defectul de concepție al scrierii. Munca depusă în adunarea datelor nu poate fi îndeajuns relevată. Cartea d-lui Roucek este cea mai bine documentată scriere de informație, apărută asupra țării noastre de un autor străin. Dar alături de acest merit, am văzut că selecțiunea materialului nu a fost observată pretutindeni cu destulă grijă. Ceti-

torul nu poate urmări cu interes egal scrierea, cu toată claritatea și stilul sobru al expunerii. Trebue să recunoaștem, totuși, că vastul material utilizat de autor ar fi necesitat o prelucrare îndelungată pentru a fi trecut prin sita unei selecțiuni severe. Subiectul însuși cerea o cunoaștere temeinică a condițiilor și concepțiilor, cari alcătuesc complexul vieții unui popor. Monografiile despre o țară sunt fatal incomplete, nu numai prin materialul de studiat, dar și prin continua evoluție, la care este supusă civilizația ei. Aceasta e cu atât mai adevărat cu cât monografia de față se referă mai mult la condiții contemporane, încă nelămurite în timp. De aceea, cuprinzând realitatea românească în aspectul ei prezent, scrierea d-lui Roucek nu putea să scape de lipsurile inerente unei asemenea încercări. In tot cazul, credem că, prin eliminarea neesențialului și corectarea unor date și fapte, lucrarea d-lui Roucek poate căpăta mai multă consistență și astfel să devină un *„standard work"* pentru lumea anglo-saxonă, care ne cunoaște atât de puțin și atât de greșit.

Nicolae Petrescu

Nicolae Drăgan, *Profesor Universitar: Românii în veacurile IX—XIV pe baza toponimiei și a onomasticei*
Ed. Academia Română

Facultatea de litere dela Cluj muncește. Sunt câțiva profesori, care activează din plin și care-i fac cinste Clujului. Intre aceștia este d-l Drăgan. Domnia sa a scris o carte mare de care s'a vorbit puțin. O carte mare primită cu entuziasm mic. E o mare nedreptate ce i se face d-lui Drăgan. O nedreptate și-a făcut-o mai întâi d-sa, care n'a scris-o într'o limbă mai cunoscută decât a noastră, ca să intre mai repede în atenția literaturii filologilor străini.

Nu discut valabilitatea argumentelor, astea le va face altul mai competent, dar ceea ce vreau să relevez aici este problema extrem de interesantă de care se ocupă: Continuitatea elementului românesc în secolul IX-XIV. Care a fost soarta Românilor din Dacia înainte de venirea Ungurilor? Au existat în aceste ținuturi înaintea Ungurilor, ori au venit după Unguri? Poblema pusă de Unguri și rezolvată de ei în favoarea lor, o lămurește d. Drăgan

în opera sa, pe cale toponimică și onomastică. Trecând în revistă toate teoriile ungurești, le discută cu obiectivitate și le combate cu competență. El arată că Românii erau de multă vreme în Panonia așa cum îi cunoscuse Bela Anonimus în cronica lui și alții. „Et mortuo illo (Attila) preocupassent Romani principes terram Pannoniae usque ad Danubium, ubi collocavissent pastores suos".

D-l Drăgan lămurește cuvântul Vlah așa de discutat de istoricii și filologii noștri. In general ung. vlah, volah, olah este considerat ca fiind de proveniență bulgară. In limbile slave cuvântul **vlah** a venit din limba germană; iar în unele are înțelesul de român (bg. **vlach**, srb. **vlŭch**, rus **volach**, de aici pol. **voloch**), în altele de italian (cr.-dal. Kaj. cr. **vlah**, sloven **lah** slovac **vlah**, ceh. **vloch**, pol. **wloch**).

Un învățat ungur crede că **olah** cu semnificația de român a intrat în limba ungurească dela Români. Panonia de azi era altă dată numită „Pascua Romanorum"... tandem venerant in terram, que nunc **Ungaria** dicitur, tunc vero dicebantur **pascua Romanorum**. Scrie un învățat de prin anul 1237.

Autorul printr'o serie de nume de localități și nume proprii, arată existența Românilor în Panonia înainte de venirea Ungurilor.

Cu o abundență de probe, cu meticuloasă cercetare, autorul dovedește, în ciuda științei ungare, persistența Românilor în Carpații Vestici, Banat, Valea Someșului, etc.

Cartea d-lui Drăgan merită toate laudele.

C. Gerota

D. Găzdaru: *Contribuțiuni la relațiile lui Grigore Maior, Gheorghe Șincai și Petru Maior cu Roma. Iași 1933, 22 p. in 8°*

(Extras din „Revista Critică).

„*Contribuțiunile*" d-lui Găzdaru cuprind: 1) O scrisoare din Viena dela 24 Iunie 1747, a arhiepiscopului de Patras, către Cardinalul Valenti Gonzaga, prefectul Congregației „De Propaganda Fide", în care comunică trecerea prin Viena a lui Silvestru Caliani și Grigorie Maior, întorși dela studii din Roma; 2) Scrisoarea din Blaj dela 29 Octomvrie 1747 a călugărilor Silvestru Caliani, Gri-

gorie Maior și Gherontie Cotore către Congregația „De Propaganda Fide", în care arată situația gravă a episcopiei unite, după fuga la Roma a episcopului Inochentie Micu Klein: 3) O scrisoare din Viena dela 10 Maiu 1749 a lui Grigorie Maior, cu același cuprins; 4) Scrisoarea prefectului Congrerației „De Propaganda Fide" din 28 August 1779, către Șincai și P. Maior, alta din 10 Ianuarie 1781, către cel dintâiu, și iarăși alta din 18 Aprilie 1781, către acesta din urmă; 5) Urmează apoi scrisorile din 13 Octomvrie 1803, 1 Decemvrie 1808, 9 Ianuarie 1816, 14 Octomvrie 1818, 20 Noemvrie 1819 și 5 Noemvrie 1820, ale lui Petru Maior către Congregația „De Propaganda Fide", cari cuprind scurte indicații asupra situației autorului, indicații, pe cari foștii elevi ai Congregației amintite trebuiau să le trimită în fiecare an.

Inainte de a ne ocupa de scrisorile publicate, trebue să rectificăm două greșeli din introducerea pe care autorul o face acestor scrisori. Explicația pe care dânsul o dă faptului că Petru Maior în scrisoarea din 9 Ianuarie 1816, amintește numai *„Propovedaniile la ingroparea oamenilor morți"* (Buda 1809). *Didahiile, adică învățătura pentru creșterea fiilor* (Buda 1809) și *Predicile la toate duminicile și sărbătorile anului* (Buda 1810—11) și nu și *„Istoria pentru inceputul Românilor in Dacia" „Istoria bisericii Românilor"* și diversele polemici pe care le-a avut, este foarte naivă. Scopul acestei părți din scrisoarea lui Petru Maior e evident: el se simția jenat că a părăsit slujba bisericească pe care a avut-o (protopop!), și care era o slujbă de misionar — pentru *asta* a fost trimis în colegiul dela Propaganda Fide — și de aceea arată că dacă înainte răspândea cu graiu viu *(orali praedicatione)* cuvântul lui Dumnezeu pentru întărirea unirii *(in incrementum sacre Unionis)*, acum se silește să facă același lucru în scris *(nunc vero scriptis prodesse ecclesiae odnitor)*. Pentru dovedirea *acestui* lucru, citează cărțile amintite, care toate sunt cărți de predici. Celelalte opere nu interesau și de aceea le amintește vag: *„plura opera elucubravi et materna lingua in lucem edidi, inter quae 40 Conciones funebrales* etc.

Autorul citând pe d. G. Pascu spune „Nu știm unde a stat Șincai din Mart 1780 până în Octomvrie 1782", neștiință, pe care ne-a împrăștiat-o scrisoarea publicată acum de d-sa (No. V). Admitem că d-l Giorgie Pascu nu va fi știind unde petrecea Gh. Șincai în acest timp, deși lucrul nu este greu de știut. Și anume, în cunoscuta sa Elegie, reprodusă de Cipariu în „Archiv pentru filolo-

gie şi istorie" (pp. 247 squ.), şi de Al. Papiu Ilarian în cunoscutul său discurs de recepţiune (pp. 106 squ.), ne-o spune Şincai însuşi că întors din Roma a trebuit să stea un an la Viena *(urbe redux annum iubeor remanere Viennae)*. De aci s'a întors în patrie, ceea ce înseamnă la Blaj, în mănăstire. Când? La 1780, pentrucă în acest an şi anume la 2 Martie, obţine certificatul că a ascultat *„sehr fleissig"* cursurile de Catechetică şi Metodă, iar la 15 Martie i se eliberează certificatul că a dat cu eminenţă examenul din dreptul canonic. (Archiv etc. p. 290-91; Papiu Ilarian, p. 120-21). Ce a făcut la Blaj, ne-o spune iarăşi Şincai însuşi în cunoscuta sa Epistola ad Lipzky: *„Altissimo jussu immortalis memoriae Augustissimi quondam Imperatoris Josephi II libros pro scholis valachicis partim verti partim proprio marte composui"*. Lista acestor manuale ne-o dă tot Şincai în notele la Elegia amintită. La 15 Aprilie 1782, a fost numit catechet al şcolii „naţionale" din Blaj, iar la 15 Octomvrie al aceluiaşi an, pe lângă slujba de catechet, i se mai dă şi aceea de director al şcolii, care, acum, avea doi dascăli: pe Ion Pop şi Samoilă Coltor. (Scrisoarea guvernului ardelean în „revista Transilvaniei" din 1885 pp. 73 şi 74).

Trebue să mai spunem apoi autorului, că Gherontie Cotore românește nu e Kotor, cum îl scrie d-sa, ci tot Cotore.

Trecând la scrisorile publicate de d-l Găzdaru, observăm că scrisoarea dela 29 Octomvrie 1747, semnată de cei trei călugări blăjeni: Silvestru Caliani, Gregorie Maior şi Gherontie Cotore, a fost publicată de mult şi anume a fost publicată de I. Ardeleanu în *„Foaia bisericească şi şcolastică"* din Blaj, anul I (1888) pp. 266-67. Asemenea au fost publicate de scriitorul acestor rânduri şi scrisorile lui Petru Maior dela 1 Decemvrie 1808 şi 9 Ianuarie 1816 în ziarul Unirea din Blaj (No. 16 din 1921) şi tot acolo a mai fost publicată şi scrisoarea aceluiaşi Petru Maior din 20 Septemvrie 1780, către Colegiul „De Propaganda Fide", pe care d-sa nu o are. Că autorul nu a ştiut că scrisorile amintite au fost publicate de mult de alţii, e explicabil: Blajul e atât de departe de Iaşi! Mai inexplicabil este însă faptul că d-sa n'a observat în chiar volumul din arhiva Colegiului „De Propaganda Fide", din care a copit scrisorile publicate, celelalte scrisori ale lui Petru Maior şi anume din 20 Septemvrie 1780, 22 Octomvrie 1804, 7 Septemvrie 1805 şi 17 Noemvrie 1807.

Scrisorile acestea fiind toate, cu excepția celei dintâi, foarte scurte, le reproducem în originalul lor latinesc:

I.

„Eminentissime ac Reverendissime Cardinalis Praefecte S. Congr. de Propaganda Fide!

Redux Vienna Austriae ubi ex clementissima Majestatis Apostolicae resolutione, Sacrae Congregationis de Propaganda Fide Eminentiarum Vestrarum consensu gratiaque unius anni interpedine commorans, studia, quorum gratia ibidem manseram, emensus sum, mearum partium esse putavi quantocyus juxta obligationem jurejurando in Collegio de Propaganda Fide confirmatam, Eminentias Vestras de statu meo locoque ubi degerem reddere certiores. Sane posteaquam in Transilvaniam ad quam provinciam me rediturum adpromiseram, perveni, sine mora sanctissimae Triados monasterium Balasfalvense petii, ibique adhuc moror praestolaturus Excellentissimi mei episcopi dicecesani jussa voiuntatemque, cui me conformare satagam. Profecto ad quid me destinabit, eidem diligenter operam navabo. Sacros ordines hactenus non sum consecutus, at spero me divina gratia iisdem proxime initiatum iri. Caeterum data occasione meo juramento, quoad ejus fieri potest, satisfacere, imbuendo nempe fideles salutari doctrina, schismaticos ad s. Unionem adhortando atque alia id genus exercendo haud intermitto. Plura me chirotonia condecoraturum in Vinea Christi Domini nostri operaturum Dei gratia cooperante spero. Interin sacram purpuram, etc.".

Balazsfalvae Transilvaniae
1780, 20, 7—bis.
humillimus et obsequentissimus clericus

PAULUS MAIOR

II.

„Sacra Congregatio!

Devotissime mamor meae obligationis, qua Sacrae Congregationi uti alumnus V. Collegii Urbani de Propaganda Fide obstrictus sum, humillime significo Sacrae Congregationi, me adhuc in Magyar-Regen parochum una et Archidiaconum Districtus Görgenyiensis agere, proque mensura gratiae Spiritus Sancti mihi comissa in vinea Domini operari.

Maestam porro famam Sacrae Congregationi adfero Ioachinum Papp V. Collegii de Propaganda Fide coalumnum, Balasfalvensen Hieromonachum, Theologiae Doctorem ac publicum Professorem 17-a Noembris anni superioris defunctum esse. Dum in profundissimo venerationis cultu persevero".

Sacrae Congregationis
Magyar-Regen 22-a 8-bris 1804
in Transilvania

devotissimus famulus
PETRU MAJOR
Archidiaconus Districtus
Görgenyiensis.

III.

„Sacra Congregatio!

Memor Sacramenti, quo anno 1775 me erga Sacram Congregationem de Propaganda Fide obstrinxi, filiali cum devotione Sacrae Congregationi significo, me ex parochia Magyar-Regeniensi dispositione mei Ordinarii ad neoerec-

tam parochiam Szasz-Regeniensem hoc anno translatum esse, et officium archidiaconatus Districtus Görgenyiensis uno obire. In quo statu dum pro mensura Gratiae Divinitus mihi comessae ad Dei Gloriam et proximi utilitatem in vinea Domini omni ope adnitor operari, in profundissimo venerationis cultu persevero".

Sacrae Congregationis

Szasz-Regen 19 7-bris 1805
Transilvania

devotissimus famulus
PETRU MAJOR
Archidiaconus Görgenyiensis.

IV.

„Sacra Congregatio!

Virtute juramenti, quod Romae tanquam alumnus Urbani Collegii de Propaganda Fide emisi, devotissime refero Sacrae Congregationi, me adhuc in Privilegiato Oppido Szasz-Regen parochum et insimul Archidiaconum Districtus Görgenyiensis agere. Quod dum comitto, una demississime significo me duobus superioribus annis nullum a Sacra Congregatione percepisse responsum. In profundissimo venerationis cultu perseverando".

Sacrae Congregationis

Szasz-Regen 17 9-bris 1807
Transilvania.

devotissimus famulus
PETRU MAJOR
Archidiaconus Görgenyiensis.

Z. Păclișanu

Const. Gane: *Farmece. Viața lui Despot-Vodă*

Buc. 1933, Tip. Universul

După portretele din *„Trecute vieți de Doamne și Domnițe"*, la foarte scurt timp, Const. Gane îmbogățește literatura noastră istorică, făcând portretul lui Despot Vodă, — icoana marelui aventurier, ajuns și el pe tronul Mușatinilor. Peripețiile celor 9 ani de zile, de când o ia razna dela Montpellier spre răsărit par prea puține și neînsemnate pentru a fi răsplătite cu așezarea pe un tron, — fie durata acestei așezări cât de scurtă. Dar Const. Gane, din migăloasele-i studii, scoate atât de bine la lumină sbuciumul acestui vizionar ambițios, încât după ce dă bătălia dela Verbia împotriva Lăpușneanului și îl bate, ai sensația satisfacției de a înainta cu ungurii lui spre porțile Sucevei.

Măestritul portret făcut de Const. Gane lui Despot Vodă are darul de a nu elimina nici măcar cele mai josnice apucături ale

acestui suflet de vagabond, dar cu aceeaşi artă te înduioşează, reliefând prestanţa lui fizică, inteligenţa şi vitejia lui, culminând cu forţata lui ieşire dintre zidurile Sucevei, ca să se prezinte şi apoi să-şi isprăvească viaţa sub buzduganul lui Ştefan Tomşa. Voi cita acest pasaj pentrucă rar mi-a fost dat să cetesc o pagină mai impresionantă.

„In spatele lui călărea Martin Farkaş. Urmau apoi căpitanii şi credincioşii lui Despot şi oastea. Astfel ieşiră asediaţi din curtea dinăuntru în curtea din afară, îndreptându-se înspre deschizătură.

Aplecându-se înainte, Farkaş şopti rugător la urechea lui Despot:

— Stai o clipă, Măria Ta! Dă-mi o scrisoare, cum-că toate după voia Măriei Tale s'au întâmplat!

Despot clătină din cap în semn că nu vrea şi fără a spune un cuvânt, fără a se întoarce măcar, trase din dârlogi şi merse mai departe". — Şi apoi.

„Acum că Farkaş nu mai avea nimic de aşteptat dela fostul său voevod, pe care ştia că-l duce la moarte, el fu cuprins de o frământată nerăbdare, care făcu dintrânsul un nemernic călău. I se părea că Despot înainta prea încet şi începu a-l goni dela spate, ghiontindu-l. Dar acesta se făcea că nici nu bagă în seamă. Atât era de departe de micimile lumii, el care păşea în vecinicie, atât de mândru şi de mare ieşi prin deschizătura prea joasă a zidului, încât se lovi cu capul de pragul de sus"...

— Ciudat mai e sufletul omenesc! Ambiţiunea fără margini a acestui om, ajungerea lui într'un scaun domnesc dintr'un principat în care nu călcase niciodată, planurile lui de a ajunge Domn al Munteniei, Principe al Transilvaniei, rege al Poloniei şi apoi Împărat al Bizanţului, toate cad într'o clipă sub lovitura unui buzdugan moldovenesc, iar el se duce să primească această lovitură „departe de micimile lumii" ca să păşească în vecinicie.

Şi sufletul de moldovean al lui Const. Gane nu poartă nici măcar umbra unei dureri pentru ce a păţit odată duioasa şi buna noastră Moldovă, strecurându-ne la sfârşitul cărţii un val cald de compătimire pentru veneticul reformat, care ca să îngroaşe punga Sultanului şi să-şi plătească ungurii săi mercenari, topea candelabrele din ctitoriile bisericeşti ale marilor domni pământeni! Chiar acolo unde, prin proclamaţiile sale, Despot vorbeşte despre pămân-

tul Moldovei ca despre pământul strămoșilor lui, Const. Gane nu tună și fulgeră, ci cu un cuvânt, într'o paranteză, ne înfloreşte pe buze surâsul milei și al iertării.

La fel de măiestrit sunt redate portretele boierilor moldoveni, dar mai cu seamă ale lui Tomșa și Stroici. O fi fost grecul șiret, ca să ajungă unde a ajuns, dar șiretlicul boierilor pământeni i-au venit de hac. Și când mai aflăm că Stroici avea o minunată „vivliotiki" în Polonia, unde s'ar mai afla și azi, ni se umple sufletul de mândrie. Printre toate amarele și sângeroasele vicisitudini ale istoriei. am avut și noi oameni luminați și cu dorință de carte.

Const. Gane a făcut o nouă carte bună. Stilul ceva mai puțin colorat, însă, ca în „Trecute de vieți de Doamne și Domnițe". Și apoi încă ceva. Se repetă și aci, ca și în celălalt volum fraza: „i-a scos domnia", „ca să-i scoată domnia"... Ce? domnia e o măsea? Poate să fie în cronică! Nu e românește. Sperăm că la viitoarele ediții fraza aceasta va fi modificată. Și pe urmă încă o frază: „șmecherul își găsise fraierul!" Eh! Eh! ce mutră de suburbie bucureșteană fac propozițiile aceste în impecabila limbă arhaică a minunatului scriitor moldovean!

I. Al-G.

G. Călinescu: *Cartea nunții*

Editura Adevărul

Autorul *„Vieții lui Eminescu"*, de anul trecut, ne dărueşte astăzi un roman intitulat *„Cartea nunții"*. Titlu cam american, fiindcă, deși literatura universală cunoaște *„Romanul căsătoriei"* sau *„Cartea milei și a morții"*, totuși nici *Tolstoi* nici *Loti* nu s'au gândit la un titlu ca acela al d-lui Călinescu.

Cred că motivul trebue căutat în efortul de a evita rezonanța comercială sau „igienică", pe care, un asemenea titlu l-ar trezi în mintea cetitorilor.

De altminteri, nu vom șicana pe autor pentru titlu, fiindcă acest element al cărții, deși ar putea, sau ar trebui să fie parte integrantă din operă, însă, în ultimul timp, se observă în titlurile operelor publicate o anumită nepăsare, în ceea ce privește raportul ce ar urma, în mod necesar, să lege conținutul unei cărți de titlul său.

Dar în sfârșit....

Poate că nici n'am fi insistat asupra titlului, atât de atrăgător adolescenților de ambele sexe, frământate de dezordinea pubertală, dacă, într'adevăr, opera pecetluită sub el, nu ar fi de o reală valoare.

Din documentata și pe alocurea discret romanțată biografie a lui Eminescu, d-l G. Călinescu dovedise ample însușiri de a închega un ansamblu și, în același timp, dăduse la iveală posibilitățile sale de pătrundere psihologică într'o proaspătă și viguroasă stilizare.

În romanul său de astăzi, autorul, care n'a ajuns încă la desăvârșirea mijloacelor reclamate de gen, ne arată însă cum e pe cale de a deveni un adevărat romancier, după ce ne-a deprins cu calitățile sale scriitoricești, încă din timpul primelor sale eseuri critice.

Într'adevăr, romanul, de care ne ocupăm, conține multe frumuseți de detaliu și unele chiar de o rară și aleasă valoare, dar ansamblul e ezitant încă și, pe alocurea, se clatină din lipsă de echilibru și din pricina unor convergențe neunitare, dacă ne putem exprima astfel.

La început, autorul ne introduce în atmosfera de vetustă și încremenită bătrânețe a familiei Căpitanovici, evadate parcă din linia timpului și în care un tânăr vlăstar al ei, Jim Marinescu, eroul romanului, crescut în școli și subțiat de ritmul vieții moderne, se întoarce, la terminarea în străinătate a studiilor, tot mai străin, măsurând cu spiritul său vioiu și luminos tot ridicolul sinistru al familiei sale cuibărite între molii și vechituri, familie ce respinge, cu încăpățânare posacă și cu o elocventă bârfeală în ochi și pe limbă, orice contact cu lumea care pulsează în tactul natural al evoluției. Închisă mai mult în casă și aplecată cu religiozitate asupra sipeturilor și lăzilor brașovenești ce conțin ce acel scump „altădată", senilizat însă prin contemplare maniacă, sau evoluând spectral între mobilele cu adevărat istorice, prin vechimea lor, familia Capitanovici, compusă din 10 persoane și poate tot atâtea pisici, număra astfel pe Tanti Magdalina, mama tânărului, acum văduvă de mult, apoi pe Tanti Ghenca, Tanti Fira, Tanti Mali, Tanti Agepsina, unele văduve, altele fete bătrâne, toate ca niște mumii ambulante, apoi Tanti Caterina cu bărbatul său, Tanti Lisandrina, cea mai tânără dintre toate, și deci cea mai atentă la svonurile vieții, căci n'avea patruzeci de ani, în sfârșit, Iaca, cea mai bătrână, fiindcă era aproape

centenară și Silvestru, om de vreo cinzeci de ani, ursuz, timid și profesor de istorie.

Bătrânele erau văduve, Agepsina era fată bătrână; Caterina, destul de bătrâioară, era măritată cu dom' Popescu, Lisandra era ca o floare fragedă în mijlocul bătrâneții încunjurătoare cu trupul în desagregare și cu sufletul înnoroiat de veninul vârstei care amorțește orice năzuință de schimbare sau de prefacere, automatizând uniform răspunsurile la poruncile vieții prezente printr'o agresivă și steriotipă nemulțumire sau printr'o încremenită nepăsare, rosturile vieții lor fiind ancorate bolnăvicios în farmecul unui trecut iluzoriu care își intensifică mirajul pe măsură ce timpul trece.

Silvestru, fratele lor, era o victimă a familiei. Deși om de cultură, înghițită din motive profesionale, profesorul de istorie nu putuse însă evada din atmosfera de acasă, ca să se însoare și să-și creeze o familie proprie. Firea sa timidă și slabă îl osândise să stea sub ascultarea surorilor care, ori de câte ori simțeau că Silvestru e pe cale de a se însura, sau de a lua o hotărîre aducătoare de schimbare, tăbărau cu toatele și, așa știau de bine să-l momească și să compromită orice gând de viață nouă, încât Silvestru sfârșea prin a renunța să mai stărue, dar dându-și seama că e un învins și că viața va curge mai departe fără nicio noimă pentru el.

Purta pecetea unei triste ereditățí și se resimțea de influența ucigătoare a mediului său familiar.

Intre timp, Iaca, cea de aproape o sută de ani, moare, Jim tânărul nepot al bătrânelor, disprețuindu-și ambianța de acasă, își croește alt drum decât acel al unchiului său, Silvestru, căci se smulge din casa cu molii omenești, duce o viață cât se poate de modernă și termină prin a se însura cu o fată „nostimă" pe care nici nu o cunoscuse prea bine, dar care îi părea mult mai „interesantă" decât atâtea altele, în preajma cărora se învârtea, amețit de fericirea unei vieți trăită în plin.

Silvestru vine și el la nunta băiatului împreună cu surorile sale, aducând drept daruri: femeile, câte un lucrușor păstrat din bătrâni, aproape fără nicio valoare pentru acei ce nu se închină trecutului, iar Silvestru, tot un lucru de demult și anume, o care veche și groasă care avea înăuntru printre file atâtea bilete de o mie de lei câte pagini avea cartea și avea multe.

Nunta lui Jim îi redeschide lui Silvestru vechea sa rană su-

fletească: incapabilitatea sa de a-și crea o familie, fiindcă cicăleala surorilor îl vindeca repede, ori de câte ori încerca înjghebarea nouei sale familii. Oricât de vitejească i se părea lui la început hotărîrea că va fi în stare să calce peste cuvântul familiei, care, în fapt, nu-l oprea niciodată direct dela căsătorie, dar, așa de iscusit știau surorile lui să bârfească pe aleasa inimii sale și să-l desguste de pasul ce voia să-l facă, încât rămânea mai departe în temnița familiei, cu sentimentul că a scăpat de o mare primejdie.

Nunta lui Jim însă îl face să încerce pentru cea din urmă oară, suprema hotărîre de data aceasta, căutându-și soarta sau norocul prin cele mai fantastice mijloace:

Fugea acum de marele consiliu al surorilor sale, unde Ghenca pământie și cu nasul dantesc câtând râvnitor spre gură și Caterina care lătra, sau Mali care zâmbea enigmatic ca un faraon de bazalt, iar Magdalina care se căina cu șoapta și cu ochii, în timp ce dom' Popescu, ședea în capul mesei cu seriozitate de arbitru, alături de Lisandrina care tăcea — stacojie și obstinată în totdeauna — tot acest decor îi era cunoscut și-l băgase în sperieți o viață întreagă.

Acum recurse la alte căi pe care le experimenta rând pe rând. Ieșea noaptea și tândălea pe la șosea, ca să-și întâlnească ursita, sau se posta noaptea, la răscrucea străzilor și aștepta aceeași minune. Zadarnice erau încercările. Experimentă alt mijloc. „Silvestru pornind dela ideea asemănării dintre feline și femeie, găsise cu cale să consulte viitorul prin ele. Dându-le un nume la fiecare, le încue în odaie, ca să vadă care din ele se va lăsa convinsă de căldura patului și se va încolăci între perne. Numele acesteia avea să fie fatidic și să-i servească pentru identificarea soartei". Rezultatul e nul, dar Silvestru continuă altfel. Deschide cărți la întâmplare, spre a surprinde o frază pe care s'o interpreteze, ca un oracol. Incepe apoi solicitarea farmecelor și, în cele din urmă, după ce epuizează toată seria, Silvestru se spânzură, după experiența unei întâlniri hotărîtoare cu o femeie de stradă față de care, cu toată etalarea rituală a obiectului profesiunii sale, profesorul mumefiat rămâne de un calm neclintit. Fiziologia sa virilă încetase din lipsă de întrebuințare.

Intre timp, Lisandrina, văduva cea mai tânără, fugise cu alesul inimii sale.

Aceste două evenimente nu sdruncină prea mult marele colegiu al babelor.

La dispariția Lisandrinei, Agepsina s'a mulțumit să anunțe întâmplarea astfel:

— Fetelor, a fugit Lisandrina, fetelor!

La moartea lui Silvestru, au veghiat și au bocit ritual mortul cu sentimentul aproape mărturisit că cei slabi se duc, iar cei tari rămân.

„Câtă vreme mortul fu în casă, femeile vorbiră și chiar râseră cu familiaritate. Li se părea că veghiază la căpătâiul unui om care doarme și care va rămânea în această stare multă vreme. Îi potriveau cu multă atențiune florile, îl priveau ca pe o mobilă, și-i înviorau din când în când flacările lumânărilor" și nu-și recunoșteau nicio vină în desnodământul ivit în fața lor.

Intreg acest mediu bătrânesc, isgonit parcă de pe linia timpului, grație vârstei și a timbrului temperamental, ne e înfățișat cu acel suflu profund tragic ce palpită în licăririle cele mai banale ale vieții și ne e transmis pe cele mai simple căi de expresiune. Aci e elementul de adâncă valoare a cărții și pivotul său de compoziție, dar autorul îl proectează mereu ca simplu decor al tribulațiilor tânărului Jim Marinescu, în vederea evenimentului nupțial.

Pentru aceasta, autorul construește, în corespondență cu casa bătrânelor din familia Căpitanovici, lumea modernistă a tinerelor fete, înnotând într'un sportiv libertinaj aproape asexual.

Probabil că autorul a voit să pue față în față cele două lumi: modernismul frivol de astăzi pe linia unei evoluții firești și închistarea absurdă și obstinată a celor vechi care stărue să trăiască cu concepția de altădată în cadrul de astăzi. Din cauza acestei nepotriviri, tarele devin mai expresive, pentru cei vechi, pe când tarele celor așezați firesc pe linia timpului, sunt aproape invizibile.

Intre cele două lumi cată să-și facă loc eroul romanului, care, în atmosfera de astăzi, va primi timbrul modernismului în partea exterioară a vieții, dar care rămâne sufletește un om întreg.

Aceasta ar fi fost să fie resortul romanului. Autorul însă tratează latura modernistă a vieții fără adâncimea cu care prezintă pe cei vechi, iar străbaterea evenimentelor de către Jim care e un simplu spectator devine întrucâtva indiferentă.

Simți că romanul își are centrul de greutate în evocarea casei cu molii, dar ești împins, cam în silă de autor, să-i urmărești con-

cepția formulată mai sus, care însă nu rezultă net și conturat din datele așternute pe hârtie.

Oricum însă, lucrarea d-lui Gh. Călinescu este o manifestare scriitoricească de valoare care nu se poate clasa în categoria diletantismului așa încât recunoașterea meritelor sale este o obligație a noastră și un titlu, nu numai onorific, al aceluia dela care așteptăm lucrări de seamă în literatura noastră.

Scarlat Struțeanu

V. Ciocâlteu : *Adânc impetrit, Versuri*

Intr'o impresionantă broșură d-l V. Ciocâlteu și-a publicat versurile, în edit. Ramuri, Craiova. Volumul poartă numele Adânc împietrit. Este un nume pe cât de nou, pe atât de sugestiv. El arată extazul poetului liric în fața naturii și în fața problemelor vieții, extaz necesar pentru a isvorî adevărata poezie. V. Ciocâlteu a simțit în adevăr fiorul adânc al poeziei eterne. Critica obișnuită se întreabă în asemenea cazuri, când volumul invadează vitrina: Cu cine se aseamănă? Cu Cerna ori cu Eminescu? Cu Coșbuc ori cu Topârceanu? Intocmai ca în fața unui animal nou, problema clasificării preocupă pe toți; sau ca ivirea unei flori noi pe răzor eflorescența ei atrage atenția botaniștilor ca s'o analizeze pedant, rigid și s'o fixeze în ierbar.

V. Ciocâlteu este un intelectual, care tocmai că este intelectual de pretențios rafinament, imaginile lui poetice nu se definesc limpezi, nu se revarsă liniștite, spontane, ci sunt sugrumate de inteligența vie a poetului ce folosește imaginea mai mult ca simbol, decât ca imagină:

> Iubito! Gândul meu e un ocean
> Cu valuri, vânturi, ceață și corăbii
> In fundu-i ramuri scumpe de mărgean
> De asupra suliți, fulgere și săbii

Sufere poezia prin aceasta?

Evident că nu. Guyau spune că știința și filozofia introducându-se în artă, o transformă fără încetare, căci noi nu vedem

niciodată cu aceeași ochi și nu simțim niciodată cu aceeași inimă, când inteligența noastră este mai deschisă, știința noastră mai mărită și când numai vedem universul într'o ființă individuală".

De aceea volumul d-lui V. Ciocâlteu are amprenta inteligenții vii și care inhibitează accentul pasional reducându-l la un zâmbet sarcastic, amar:

Ursuz aștept... Dar timpul stând pe loc
A tras perdea de fier pe zarea mută
In parcul vast cresc doruri și cucută
Iar banca de sub tei am ars-o 'nfoc
(Așteptare).

Volumul cuprinde o prefață frumoasă, o poezie, adresată criticii, nedreaptă sau dacă vreți, care ascunde o modestie impunătoare și apoi paragrafe ce insumează tabla de materie. Poetul privește nostalgic în primăvara caleidoscopul vieții și de ceea ce vede se izolează, identificându-se în tăcere, iată planul volumului care grupează poeziile în *Miragiu:* Crugul Vremii, Caleidoscop, Izolare, Identificare. V. Ciocâlteu reușește să ne dea din sbuciumul sufletesc, ceva ce este nou, *ineditul.*

El ne dă senzații fragede, gândiri proaspete, pe care le recunoaștem că sunt ale noastre, dar sunt materializate de poet. V. Ciocâlteu privește viața ca un om și o redă ca artist. Emoția este a omului, iar cuvântul al artistului, care trebue să scoată, să exprime emoția nouă din cuvinte vechi.

* * *

Este o melancolie ușoară, ce se degajează din sufletul poetului, o decepție suavă care este ca mirosul depărtat al unui parfum ales de odinioară. Este amintirea unei dragoste dispărute, care a lăsat amintirea duioasă a altor timpuri:

Din prăpastia iubirii
Cine ajunge iar pe munte
Poate ochii să și-i dreagă
Tâmplele-i rămân cărunte

Ca pământul ars de lavă
Unde au isbucnit vulcanii
Semnul rănilor rămâne
Nu mai pot a-l șterge anii
(Semn viu).

In afară de accentul duios, melancolic, inhibitiv are și sentimentul umorului ce amintește pe Topârceanu:

Când viața iarăși ne aduce azi
Din vizuini pe toți la olaltă
Urez ca și pe lumea cealaltă
Să fim tot împreună, camarazi

* * *

Chiar dacă scris mi-ar fi ca'n rai să cad
Când Sfântul Petru o să 'mpartă morții,
Eu aș propti picioru 'n stâlpul porții
Și aș veni întins la voi în iad

* * *

Că doar cu voi când sunt, eu beau cu spor
De par'c'ar fi vrăjit nectarul vracii:
Cu voi s'ar înhăita la chef chiar dracii
Cu furci în mâini, copită la picior

* * *

Dar cum în iad uscați de sete gem
Atâți prietini scumpi uciși de vreme
De i-am uita, ei au să ne blesteme
Și'n veci noi nu vom mai putea să bem

De aceea 'n amintirea lor închin
Tovarăși morți, mai toți cheflii de rasă
Și chem din gropi fantoma lor la masă
Să vadă cum golim paharul plin
(Toast).

In afară de imaginea ultimă stranie şi care turbură unitatea sentimentală a poeziei, umorul duios este minunat concretizat. La V. Ciocâlteu menţionez forma versului, de o energie dinamică ce o întâlnim la Cerna şi Goga; decât, sufletul mai vibrant a celor din urmă, mai reţinut a celui dintâi, dau totuşi semnalul unei mari biruinţi a limbei româneşti. Aşi dori un echilibru între formă şi fond, care pe alocurea nu-l găsim din cauza unui intelectualism, ce se precizează, până la nimicire.

V. Ciocâlteu a intrat prin volumul lui în cultura noastră, a intrat în literatura noastră. Posedând un suflet ce prinde din clocotul vieţii sbucnirile omeneşti de totdeauna, posedând o limbă românească plină de sevă şi culoare, Vintilă Ciocâlteu e o realitate literară azi şi o nădejde mai mare mâine.

C. G.

Ing. Victor Precup : *Glosa Pădurii,* Bistriţa

Tip. Minerva

Regiunea silvică a fondurilor grănicereşti dela Năsăud, a avut norocul în ultmii ani ca să încapă pe mâna de fier a unui inginer silvic — inspector general, care nu s'a mulţumit să stea la birou şi să aplice codul delictelor silvice, ci să-şi înfrăţească însuşi sufletul cu fiecare copac ce se înalţă pe măgurile şi pe crestele ţării şi să desvolte astfel un nou sentiment de protejare şi de îmbunătăţire a celei mai mari şi mai de folos averi naţionale.

Ca şi marele rege Ferdinand I dela care se inspiră şi pe care-L citează, d-l Ing. Precup face în cartea sa o operă de vulgarizare a preceptelor ce trebue să călăuzească populaţiunea ţării, când este vorba de „cunoştinţele sănătoase privitoare la îmbunătăţirea condiţiunilor silvice al României". (Regele Ferdinand I la soc. „Progresul Silvic").

Lucrarea scrisă pe capitole şi atrăgător întitulate: Codrul — frate de arme, Codrul — zăgazul apelor, Codrul — frate cu Românul, Codrul — izvorul ploilor, Codrul — primenitorul aerului, Codrul — Chezăşia recoltelor, Codrul — visteria lemnului, etc. întrece în metodă şi în simplitate tot ce s'a scris la noi până în prezent, în acest domeniu.

Analizând ce este pădurea în sine, făcând deosebirea dintre

arborii crescuți singuratic și între cei crescuți în desime, studiind esențele care populează pădurile noastre, d-l Inginer Precup își însoțește lucrarea cu o serie splendidă de ilustrații, statistici și fotografii, analizând binefacerile pădurilor, cum să fie condusă economia pădurii, cum să se îngrijească pădurile, cum să se regenereze, cum se îndreptează cele degradate, etc. Apoi într'un stil spendid de vulgarizare ne vorbește despre *„păcatele contra pădurii"* edictând zece porunci pe care le pune în gura copacilor, ca să le dea celor ce vin în atingere cu ei. Lucrarea e însoțită la sfârșit de un vocabular, cu care să se ajute la nevoie cetitorii mai puțin cultivați, explicând cuvintele ce, autorul a fost nevoit să întrebuințeze în cursul lucrării. Cartea este precedată de un rezumat în versuri, versuri cari nu au pretenția de a forma o poezie, ci au scopul, ca acest rezumat să poată fi mai ușor ținut minte. Mi-am adus aminte de prepozițiile dela limba latină. Ajunsă această lucrare în mâna armatei, a școlarilor, a cercetașilor și în genere a tuturor elementelor ce vin în contact cu pădurile, suntem siguri că ea va forma un adevărat catechism în acest gen. Personalul silvic de pe întreaga suprafață a Statului are, în primul rând, la îndemână un îndreptar de cea mai pură și mai mântuitoare calitate, atât pentru el, cât mai cu seamă pentru populație. Căci, dela un timp încoace se dau adevărate semnale de alarmă pentru proteguirea și replantarea pădurilor sălbatic distruse. Cu ocazia Adunării Generale a Soc. Regale de Geografie, marele nostru geograf d-l Simeon Mehedinți, în fața M. S. Regelui Carol II, a arătat cu prestigiul d-sale de om de știință, calamitățile ce decurg pentru neamul și țara noastră din defrișarea nesăbuită a codrilor.

Seceta, torentele, slabele recolte, inundațiile, toate, toate provin numai din nenorocita și abuziva stârpire a pădurilor.

I. Al-G.

Damian Stănoiu: *Camere mobilate, Roman*

Propriu zis Camere mobilate a D. Stănoiu nu e un roman, dacă ne-am lua după tipicul esteticii clasice. N'are un conflict, n'are o intrigă, n'are personaje definite care prin însușirile lor opuse să dea naștere unei coligiuni necesare unui roman.

Dar „si licet parva grandibus componere" nici Divina Come-

die a lui Dante nu e o epopeie cu aceleași elemente ca Iliada. Cu toate astea cine ar tăgădui valoarea literară a lui Dante.

Două personaje principale sunt în Camere mobilate: Liță Soare și Coana Ilinca. Ei sunt în conflict cu toată lumea: care închiriază și care caută să închirieze. Ei sunt care dintr'o superioritate morală, aici este vina lor tragică, sufăr. Autorul însă acest principiu moral, nu-l abstractizează, ca să ne dea fantoșe ci-l întrupează în doi oameni, care au în ei ca cremenea scânteia, păcatul omenesc, sau dacă vreți pasiunea omenească; *iubirea*. Liță Soare e tinerețea risipitoare, fără experiențe, fără calcule și egoism. Un sărut al proprietăresei galeșe îl zăpăcește, vorba dulce ca mierea îl convinge, deși toate gesturile avansate ale proprietăreselor cu camere de închiriat, sunt cu multă chibzuință socotite și cu multă meschinărie zămislite. Coana Tinca un suflet naiv, cinstit, cu fond omenesc bun, e mereu ofensată de toți chiriașii, care nu-i plătesc, o înșeală, o mint. Este un Liță Soare femenin, care are aceeași superioritate morală față de mediu. Fără carte, necizelată, diformă, murdară dacă vreți, are însă o bunătate primitivă, care impresionează, un simț moral care o înalță deasupra tuturor chiriașilor, cu carte, cu blazoane, dar fără respectul omenesc al clasei, în care trăesc.

D. Damian Stănoiu are darul povestirii și știe să caracterizeze personajele. Cu umor și ironie sarcastică, el ne arată un iad de scăderi omenești, unde interesul mână toate sentimentele omenești dela Nina, cocota exploatatoare până la soția inspectorului dela C. F. R. E un infern de patimi ce mișună în romanul d-lui D. Stănoiu, dar pe atât de reale, pe cât de omenești. Romanul d-sale s'a abătut dela regulele clasice, dela canoanele dogmatice ale esteticei oficiale, dar n'a părăsit singura condiție reală în artă: *Viața*.

El pune într'o picătură de apă o lume, pe care cetitorul o simte în adâncimea ei. Fără să se înalțe la caractere de mari simboluri literare, el păstrează în tot ce scrie o sinceritate adâncă, o noutate de senzații, o observație justă, un sentimentalism cald, duios, o ironie amară, un umor sănătos, care dau personajelor o lumină simpatică, umană, făcându-ne să zicem și noi ca și autorul:

— Rea e lumea Coană Tincuțo!

— E dată dracului! Mai vrei un ceai?

C. Gerota

telor-Unite, o scurtă paranteză se impune. Politica externă cuprinde trei politici deosebite: două pozitive, una negativă. Pozitive sunt politica de interes economic a guvernului şi politica pacifistă a individului.

Sudura acestor două aspecte ar fi fost cu putinţă dacă nu ar juca un rol atât de important în politica americană fracţiunea demagogilor politici, oportunişti şi negativi. Aceştia favorizaţi de două dispoziţiuni legislative şi anume una care prevede quantum-ul de $^2/_3$ din voturile Senatului pentru ratificarea unui tratat internaţional, şi cealaltă care prevede egala reprezentare a tuturor statelor americane, indiferent de mărimea teritoriului sau numărul locuitorilor, au zădărnicit orice posibilitate de a formula o politică internaţională consecventă a Statelor Unite.

Sumar, aceşti oameni se împart în două categorii: unii reprezintă „Jingoë-ismul", ceilalţi „Hyphen-ismul".

Primii — un model caricatural de şovinism intransigent şi egoism parohial — reduc problemele interne la interesele de câtimi, pretinzând pentru politica externă aplicarea integrală a Monroë-ismului. Formula lor „politica primilor preşedinţi (father) trebue să fie şi politica ultimilor preşedinţi", indiferent dacă transformările au fost atât de mari încât formele vechi nu mai sunt adaptabile realităţilor noui.

Secunzii — *hyphenate* — cei care formează trăsura de unire între politica statului lor de origine şi politica statului de adopţiune —, urmăresc să transpună în politica externă a Statelor Unite sentimentele şi resentimentele care domină viaţa politică a statelor europene din care au emigrat. Inchidem paranteza.

In astfel de împrejurări, politica externă a Statelor-Unite nu putea fi decât pasivă: politică de izolare a Monroë-ismului cu vagi interpretări utilitariste.

O politică egocentristă şi timidă putea fi potrivită pentru un stat în formaţiune; dar când, în timpul războiului mondial, Statele-Unite au luptat alături şi în contra statelor europene, când din stat debitor, Satelor-Unite ale Americei devin creditorul tuturor statelor europene, când înlănţuirea intereselor economice năştea obligaţiuni colective politice, formula de timiditate a politicei ante-belice a Statelor-Unite a fost înlocuită printr'o formulă de afirmare.

Statul devenit cel mai puternic şi cel mai bogat din lume îşi

punea întrebarea prin cuvintele lui Wilson: „ce să facă Statele-Unite cu supremația lor? „Răspunsul: „*Loadership*". Statele-Unite să treacă în fruntea tuturor statelor pentru a arăta lumii întregi liniile cardinale ale politicei internaționale. Din această formulă de *leadership* s'a născut și trăește mesianismul pacifist american. Preotul acestui cult nou era Woodrow Wilson. Filosof mai mult decât om politic, pragmatic ca ori ce anglo-saxon, unind veleitățile politice ale Statelor-Unite cu concepțiile sale personale de sociologie internațională, Wilson defini astfel noile formule:

„Pentru ca pacea viitoare să fie durabilă, ea trebue să fie garantată de forța organizată a umanității; ea nu trebue să se sprijine pe *echilibrul puterilor*, ci pe *comunitatea puterilor;* nu pe *rivialități organizate*, ci pe o *pace comună organizată*, în locul sistemului *echilibrului* trebue să punem o *ligă a națiunilor* care să asigure pacea și justiția peste *tot cuprinsul Lumii*".

Principiul trebue să se adapteze realităților.

Societatea Națiunilor luă ființă pentru a continua cooperarea statelor aliate și a garanta statu quo-ul stabilit de tratatele de pace.

Tratatul dela Versailles cu pactul Societății Națiunilor Wilson-ism aclimatizat în Europa — după nesfârșite discuțiuni și amendamente ale Senatului american, nu este ratificat. Statele-Unite nu admit nici astăzi principiile de bază ale Societății Națiunilor.

O glosă asupra lucrărilor Conferinței Păcii. Comentatorii politici și juridici ai conferinței păcii, observând o ciocnire manifestă între concepțiile lui Wilson și acelea ale altor delegați, au considerat pactul Societății Națiunilor ca un model fie de fuziune, fie de ciocnire a spiritului american cu cel european. Observațiunea este superficială și eronată.

Osmoza realizată prin lucrările Conferinței Păcii și rodul său: Pactul Societății Națiunilor, redă fuziunea nu a pacifismului american cu cel european, ci fuziunea de disciplină politică britanică cu disciplina juridică latină.

Pe de o parte disciplina juridică, rigidă și stabilă, sprijinită pe deducție, cu caracter normativ, stabilind principii logice pentru o aplicare definitivă; pe de altă parte disciplina politică, suplă, sprijinită pe inferență, urmând o continuă adaptare a principiilor intuitive la realități istorice în permanentă prefacere. Unirea concepției sta-

tice latine cu concepţia dinamică anglo-saxonă, a produs firește o instituţie hibridă: Societatea Naţiunilor.

Iar dintre cele două discipline, cea politică o domină pe cea juridică — dinamicul trebue să domine staticul —; Societatea Naţiunilor reprezintă o instituţie britanică.

Totuşi, o instituţie eminamente europeană: Pactul consacră politica de „pace armată" a Europei.

Statele-Unite nu fac parte din Societatea Naţiunilor.

Dar să reluăm firul unde l-am părăsit.

Politica de pace a Europei este *pax societatis nationum*. Ce reprezintă această doctrină de pace (europeană) a Societăţii Naţiunilor?

Două concepţii: una juridică, alta politică. Cea juridică, reprezentată prin articolele 12—15 ale Convenantului — limitarea dreptului de războiu; cea politică, reprezentată prin articolele 10 şi 16 consacrate prin tratatele de asistenţă mutuală, protocol şi acordurile dela Locarno — *securitate garantată prin forţă. (Echilibrul nestabil, pace armată)*.

Acest principiu de bază al păcii Societăţii Naţiunilor separă Geneva de Washington.

Totuşi, crescânda interdependenţă financiară a celor două continente, colaborarea constantă — în special în domeniul social umanitar — cu Societatea Naţiunilor, convingerea tot mai manifestă că prosperitatea Europei este indispensabilă pentru exportul american, deci o condiţie a prosperităţii Statelor-Unite, inseparabilitatea problemelor politice de cele economice, au obligat Statele-Unite să renunţe la vetustele principii de izolare. Negustoreştile poveţe ale lui Washington, marele principiu al purtării noastre faţă de naţiunile celelalte: „să nu avem decât relaţiuni comerciale, nicio legătură politică şi în timp ce naţiunile europene se vor bate să profităm de războaiele lor pentru a întinde comerţul nostru", nu se mai puteau aplica.

Deci o graduală participare a Statelor-Unite la politica europeană.

Consecvent tradiţiilor noui de imperialism economic şi moral, propunerile de business alternau cu propuneri de solidarizare pacifică. Formulele de pacifism americane sunt de aceea discreditate.

Pentru Van Freitag Lovinghoven, „pacifismul, aşa cum e conceput în America, nu este decât un pacifism de afaceri, un materia-

lism grosolan. Acest adevăr nu poate fi modificat de faptul că e înfăşurat într'o mantie de idealism nebulos, parcă pentru a ascunde reala lui semnificaţie pentru publicul de bună-credinţă".

Pacifismul american nu are nume bun.

Când Aristide Briand propusese tratatul bilateral de prietenie franco-american; şi Fr. Kellogg răspunsese prin propunerea unui „tratat universal de scoatere a războiului în afară de lege" formula a devenit obiect de ironie şi critică. Moscoviţii numeau pactul Kellogg" le produit bâtard de l'immaculée conception du pays du dollar".

Cu taote acestea, teoria outlawry of war este cea mai autentică doctrină de pace americană şi cea mai generoasă formulă care a fost consacrată în politica internaţională.

In ce constă teoria scoaterii războiului în afară de lege şi cum s'a definit.

Pentru poporul American problema păcii este o problemă etică. Bazat pe o realitate pacifică întreruptă doar de câteva războaie — manifestări de naştere, de pubertate şi de afirmare — pământul american, care nu cunoaşte altă invazie decât imigrarea, a conceput firesţe o doctrină de pace specifică spiritului autentic american.

Poporul american reflectă în concepţia sa de pace principiile de viaţă ale ascendenţilor săi — acei *conscions objectors* care abhoră orice formă de violenţă, ca fiind contrară preceptelor creştine; negustori cu simţul utilului şi al remuneratoriului, resping orice atmosferă sau instituţie care ar putea prejudicia eforturile lor ariviste; anglo-saxoni cu intuiţie politică şi tradiţie constituţională colonişti cu crezul munci fără preget şi ţinta îmbogăţirii, plecaţii cu gândul de a-şi uita origina şi jugul iobăgiilor etnice, ei resping războiul ca forma vicioasă a vieţii lor europene sau forma crudă a aşezării lor.

Conglomerat multinaţional, în care idea de naţiune este numai o reminescenţă a unui trecut miser, poporul american caută a se identifica cu atmosfera şi pământul—pentru a extrage mai mult din ele.

Pentru un astfel de popor, „războiul este un atentat la stabilitatea societăţii umane şi o piedică în progresul civilizaţiei; el trebue înlăturat în interesul comunităţii".

Concluzie firească: de vrei pace elimină războiul. *If you want peace, outlaw war.*

Metoda. „Războiul — ne-o spune şi Kant — sălăşlueşte în noi". Th. Mann recunoaşte că apropierea războiului nu este decât

faptul că nu l-am alungat din gândurile noastre. Războiul, — acel demen vipereum, crinem vittis innexa cruentis" — nu poate fi altfel combătut decât printr'un tenace sistem de Coué-ism pacifist.

Prin persuasiunea constantă de dovedire a inutilității, inoportunității și ineficacității războiului, treptat această convingere spirituală individuală se va transpune în viața socială printr'o categorică dispoziţiune: *si vis pacem veta bellum.*

Formula *outlawry of war* este produsul populației din *Middle West-ul Americii*, hrănită cu tradiţiuni morale și religioase. Concepţia acestor asociațiuni pătrunse de „non-conformist consecience" a străbătut treptat continentul, consacrându-și valabilitatea. Dar valoarea unui produs american — oricare ar fi el — rezidă în posibilitatea de export, ergo misionarism pacifist. De altfel, precum recunoaște Frank Simonds, „străduințele americane de promovare a păcei îmbracă întotdeauna forma de campanii de misionari".

Cu credința tinerească în experiențele sale, cu exuberanța unui popor adolescent, cu misticismul unui popor de prigoniți și răzvrătiți, cu optimismul coloniștilor ce trăiesc în mișcare, poporul american a oferit formula outlawry of war ca panaceul relelor seculare.

Pactul Kellogg trebuia să consacre această metodă esențialmente americană — prin natura sa utilitaristă, prin caracterul său etic și forma sa simplistă: dacă vrei pace, scoate războiul în afară de lege.

Pactul dela Paris (în America numit Pactul Kellogg și în Franța — Pactul Briand-Kellogg) este punctul de intersecție și de unire a concepților de pace americană și europeană. El nu a realizat fuziunea celor două pacifisme; a reușit în schimb un amestec. Același document este numit în America „the outlawry of war pact", în Franța, traité général de renonciation — à la guerre" și totuși ratificat de ambele state cu credința în valabilitatea sa.

Pentru America, pactul este un *gentlemens agreement* sau statutul unui *Staatenverband*, în Franța el reprezintă un tratat juridic ce urmărește autolimitarea lui *jus belli in actu.*

Dispoziţiunile americane de morală internațională, cuprinse în preambulul care începe cu „sentimentul profund al datoriei solemne de a desvolta buna stare a umanității", sunt urmate de dispoziţiunile franceze, riguros contractuale, din cele trei articole ale tratatului și clauza compromisorie de liberare automată în caz de violare.

Pactul consacră credința americană în funcționalitatea pacifică a statelor, el înregistrează, în disciplina juridică europeană, o renunțare limitată la folosința dreptului său suveran de război.

Pactul dela Paris a reușit pentru prima oară să concilieze — fragmentar — doctrina de pace a Americii cu sistemul de securitate al Europei.

Valoarea primordială a acestui document este începutul de unire, între Geneva și Washington, pe care îl trasează.

Unirea statornică a celor două continente nu poate fi realizată decât printr'o susținută exosmoză și endosmoză a celor două spirite de pace.

Precum am văzut în domeniul organizării unei ordine internaționale, tot astfel și în domeniul doctrinelor de pace ne găsim în fața unei discrepanțe.

In America, o concepție idealistă bazată pe o pace reală; în Europa, o concepție realistă bazată pe o pace artificială.

Pacea consensuală a Americii, o pace sprijinită pe buna credință; pacea armată în Europa, o pace sprijinită pe garanții formale.

Pacifismul european este transformarea unui armistițiu într'un sistem de ordine, permanentizarea unui echilibru instabil; pacifismul american este principializarea unei realități de ordine.

Pacifismul se desfășoară, în America, pe plan etic; în Europa, pe planul politic.

Concepția americană: si vis pacem veta bellum; concepția europeană: si vis pacem para bellum.

Formula de unire a acestor două concepțiuni nu poate fi decât *si vis pacem para pacem*. Formula „organizării păcii", formula de acțiune a Societății Națiunilor.

Realizarea concepțiilor idealiste de pace americană și idealizarea concepțiilor realiste de pace europeană nu poate fi atinsă decât înăuntrul Societății Națiunilor, căci — precum spunea d-l N. Titulescu — „numai în sânul Societății Națiunilor se pot stabili relațiile internaționale pe bazele de justiție și de utilitate care se cer. Numai în sânul Societății Națiunilor și în cadrul legilor ei se poate realiza dinamica păcii".

Când această idee își va fi croit drumul atunci, și numai atunci, va dispărea hiatusul dintre cele două spirite de pace, american și european.

Richard F. A. Hillard.

Cărţi

Corrigenda.

Foarte plăcute seri am petrecut ascultând la Radio conferinţele d-lui C. Gane despre Doamne şi Domniţe de demult. Aş îndrăzni să spun că au fost cele mai interesante conferinţe ce s'au ţinut la Radio din Bucureşti. Mi-a părut deci foarte bine când am auzit că simpaticul conferenţiar şi-a strâns prelegerile într'un volum. Firesc era ca acel volum să fie premiat de Academia Română şi a fost.

Aflând de această binemeritată premiare, am căutat să cetesc conferinţele ce-mi plăcuseră aşa de mult.

D-l Gane are un stil viu şi înflorit, puţin arhaic. In acest stil plăcut izbuteşte să redea istoria Ţărei Româneşti şi a Moldovei din câteva secole. Opera interesează, mişcă şi se ceteşte întocmai ca şi un frumos roman.

Introducând elementul femenin în istoria română, autorul o face atrăgătoare, contribuind la răspândirea ei în toate straturile societăţii. Ar fi prin urmare de dorit să apară cât mai curând şi o ediţie populară din „Trecute vieţi de Doamne şi Domniţe".

In vederea acestei eventualităţi, ne îngăduim să atragem atenţiunea autorului asupra câtorva scăpări din vedere, a unor erori fatale într'o lucrare atât de vastă. Ele pot, trebue să fie îndreptate, pentru ca lucrarea d-lui Gane să devie o lucrare clasică în toată puterea cuvântului.

Autorul, crede că Voivozii au stat sub suzeranitatea Regilor Bulgari din dinastia Asăneştilor. Desigur voivodatele de pe malul Dunării au reluat în sec. XIII legăturile feudale ce toţi voivozii şi boierimea aveau cu Bulgaria din Sec. VIII. Cei mai mulţi însă

din voivozii aceştia stau la epoca aceea sub suzeranitatea Regilor Ungariei. Aceste legături feudale cu Ungaria, nu s'au rupt decât după ce Ungaria a fost transformată în paşalâc turcesc şi Principatele Române s'au plecat Turcilor. Aceste legături feudale le-a dovedit în chip neîndoelnic Conduratu în opera sa asupra relaţiunilor Pricipatelor Române cu Ungaria şi Polonia.

Regii nu-şi ziceau între ei vere, ci frate, Monsieur mon frère, Madame ma soeur. Deci, nu e exact că Regele Ungariei, zicea Despinei-Doamnei „verişoară" fiindcă suveranii îşi zic între ei, veri" (Pag. 61); nici că Ludovic XIV scriind lui Gheorghe Ştefan „Mon cousin" îl considera „un egal al lui" (Pag. 314) Suveranii ziceau vere, principilor nesuverani, ducilor „à brevêt" — Regii Franţei ziceau vere, Mareşalilor de Francia şi chiar unora din Miniştri: Ludovic XIII lui Richelieu, Napoleon I şi Ludovic XVIII lui Talleyrand. „Vere" se mai zice purtătorilor unor decoraţiuni înalte. Cavalerii Anonciadei (între cari Mussolini) au dreptul a fi trataţi de Regii Italiei dept veri. Cavalerii Mare Cruce, ai ordinului Leopold (între cari I. C. Brătianu) erau numiţi veri de Impăraţii Austriei. Deci dar argumentul cu veresia întăreşte tocmai ceea ce d-l Gane ar voi să combată.

Când e vorba de întemeierea Principatului Moldovei, cetim că „Bogdan, nemulţumit la culme de propaganda papistaşă a Ungurilor s'a răsvrătit" (Pag. 15). Câteva pagini mai jos (pag. 23) aflăm „că nu atât ura contra catolicismului, cât sistemul de desnaţionalizare a Românilor făcu pe Bogdan a se răsvrăti contra Regelui Ungariei. Intemeierea Moldovei o datorăm mai curând unui fenomen etnic". In altă parte recunoaşte că în secolul XIV nimeni nu avea ideie de ce este naţionalism şi naţionalitate. Mai mult se apropie de adevăr autorul acolo unde, în treacăt, afirmă că descălecatul Moldovei şi conflictele Regilor Ungariei cu Voivozii maramureşeni, nu au fost decât consecinţele legăturilor feudale dintre ei. Probabil Voivoizii cucerind ori supuind lor, cneziatele răzleţe dintre Nistru şi Milcov s'au codit să considere în calitatea lor de domni ai acestor ţinuturi, pe Regii Ungariei drept suzerani ai lor. Mai ales că suzeranitate acolo, au pretins şi obţinut şi Regii Poloniei. Ori cum, chestia aceasta trebue revăzută şi clarificată.

Afirmă (pag. 344) că Craioveştii erau Basarabi. Cu toate astea istoricii pentru a explica de ce Neagoe-Vodă Craiovescu

și-a zis Basarab, trebue să admită că era fiu natural ori adulterin al unui Basarab. Ca foarte mulți alții, autorul se lasă a fi ispitit să înmulțească Basarabii. Așa ne aduce aminte de un genealogist care izbutise să facă și pe răposatul Ionel Brătianu Basarab, sub cuvânt că străbunica lui după mamă era Olănească și pretinzând că Olăneștii erau Basarabi. In fapt Olăneștii — boierii cei mari și vechi — erau Slăvitești, iar Olăneasca în pricină nu era din neamul acestora, ci fiica lui Petrache Olănescu, niște moșneni Olănești boeriți în secolul XVIII.

Nici Radu cel Mare nu e identic cu Radu dela Afumați (pag. 64). Radu IV cel Mare a domnit din 1496—1508, iar Radu VI dela Afumați din 1521—1529.

La 1369 nu era nici un episcop catolic în Țara Românească, căci Grigore cel dintâi episcop al Severinului apare la 1 Martie 1382, iar episcopia Argeșului s'a întemeiat la 9 Mai 1381.

Cu tot numărul cel mare de Doamne catolice, nu credem că rolul lor în lupta dintre Catolicism și Pravoslavie, să fi fost așa de important. Altele au fost temeiurile ce au silit pe Domnii Țării să balanseze între Roma și Constantinopole. Nu e exact că „credința strămoșească înflori în toată provoslavia ei, îndată ce nu mai fu de primit ordine dela Buda sau dela Roma" (pag. 16). Asta ar fi avut loc, după autor pe la 1330 (pag. 13). Dar tot autorul (în pag. 231—2) pretinde că lupta dintre Catolicism și Pravoslavie, o închide Matei Basarab și Vasile Lupu.

Altă întrebare e, dacă a fost bine că a biruit Pravoslavia. Insuși d-l Gane zice „nu putem ști dacă era catolicismul o primejdie". (pag. 20). Când movileștilor „cu soții catolice și înclinați spre Polonia", au urmat Domni „cu privirile înspre Patriarhia Constantinopolei" și cari „făcură din biserica noastră o anexă a acestei patriarhii" asta spune autorul „din punct de vedere politic... Nu anunță nimic bun" (pag. 232). Inaintea sa Cezar Boliac, Bolintineanu, Kogălniceanu, I. C. Brătianu, au deplorat victoria Pravoslaviei. D-l Iorga nu s'a sfiit să mărturisească că altul ar fi fost destinul Românilor dacă rămâneau legați de Roma. Atunci de ce atâta patimă împotriva Romei? Eu unul, nu găsesc nimic jicnitor în cuvântul „papistaș". Mi se pare că el caracterizează minunat, unica deosebire dintre Provoslavie de Catolicism: tăgăduirea autorității Papei. Dar, întrucât acest cuvânt e considerat jicnitor, nu se cade unui scriitor

ca d-l Gane să ofensese cele câteva sute milioane de catolici din lume și în deosebi pe cele aproape trei milioane de „papistași" cetățeni români.

Vorbind de atitudinea Domnilor Români în războaiele dintre Turci și Creștini, d-l Gane arată foarte nimerit, că Domnii cari căpătau prin lingușiri și mituire Domnia dela Turci, își făceau un punct de onoare de a-i trăda la războiu în favorul Creștinătății. Asta explică și de ce, când biruiau Turcii redeveneau provoslavnici, ei cari, isgoniți din țară, se mărturiseau „papistași", ca și când Creștinătatea părea că biruie definitiv.

A fost o vreme când s'a dat o luptă într'adevăr confesională, cea dintre Craioveștii, încuscriți cu Despoții Serbiei provoslavnice, cu Basarabii înrudiți cu Corvinii catolici.

D-l Gane spune că Lăpușneanu: „a fost un om politic. El nu era crud. Istoria lui trebue refăcută". (Pag. 81). Pe Mihnea cel Rău, îl face însă „crud și ieșit din minți". (Pag. 55). Amândoi au fost însă victimile boierimii puternice și abuzive. Rapoartele străine spun că Mihnea era urît de boieri, fiindcă pusese capăt abuzurilor boierimei hrăpărețe. Mihnea era catolic. La Sibiu mergea regulat la Leturghie la Catedrala Catolică, în poarta căreia „l-a ucis Dumitru Iaxici, unchiul lui Neagoe (pag. 59).

Clara Doamna nu era „bigotă". Nici nu „a avut o singură fată" (pag. 21). Afară de Ana, Regina Bulgariei, tot catolică a fost Domnița Elisaveta, care a ținut pe Ladislas Palatinul Ungariei, moartă și îngropată în Oradea, cum însuși autorul spune mai jos.

Pe Anca, Regina Serbiei, d-l Gane o crede că era o fiică vitrigă a Clarei. Probabil. Faptul că ar fi două surori purtând același nume, nu-i totuși concludent. Mai ales că și Ion Corvin mai avea un frate cu același nume. Și apoi Ana și Anca pot fi și nume deosebite. Se prea poate să fi fost botezată pravoslavnicește, din lipsa vreunui preot catolic și și-a zis pravoslavnică, spre a lua pe Uroș Regele Serbiei. Astfel de combinațiuni dinastice, s'au mai văzut și se văd încă. Cam de regulă generală, femeile iau religia bărbătului. Aceasta o știau Domnii Țărilor Române. Când își măritau fetele cu magnați Unguri și Polonezi, cu nobili venețieni sau genovezi, știau bine, că ele vor deveni „papistașe". Nu erau ei așa mâncători de catolici.

Oricât s'ar pune la îndoială catolicismul latin a lui Vlad Țe-

peş (pag. 50), dacă ascendentului lui îi ziceau Dracula, pricina e că era unul din cei douăzeci şi patru cavaleri ai Dragonului, ordin catolic prin excelenţă şi Corvin nu şi-ar fi dat sora unui „schismatic".

Când Ştefan-cel-Mare, cere şi obţine dispense şi indulgenţe dela Papa, pentrucă nu poate merge la Roma pentru Jubileu, el nu poate fi declarat „conştient figura reprezentativă a Ortodoxismului" (pag. 39).

Alexandru-cel-Bun nu s'a despărţit de Ringale fiindcă era catolică şi fiindcă trimisese Mitropolitul Moldovei în Europa în 1435 să facă propagandă „papistăşească" (pag. 28). El a obţinut anularea căsătoriei, pentru consangiunitate. Nu Ringala, ci Alexandru a trimis pe Mitropolit cu alţi delegaţi oficial la Constanţa şi la Florenţa, de au iscălit Unirea. Se credea până acum că Mitropolitul Damian, cel ce iscălise „Unirea", fusese izgonit. Profesorul dela Universitatea din Salonic, Mihail Lascaris, un erudit bizantinolog, întemeiat pe documente descoperite de un călugăr atonit, a stabilit că Mitropolitul Damian a murit unit în Moldova la 1447, când din Constantinopole i-a fost desemnat succesor Ioachim Episcopul Agatopolei. Acesta veni, îşi ocupa locul din care cârmui Biserica Moldovei cam până pe la 1455. Abia atunci din pricina unei mişcări antiunioniste, Mitropolitul Ioachim fugi în Polonia, de unde se retrase la Roma. Urmaşul său Teoctist fu hirotonit de Nicodim Patriarhul Ipecului. Pe vremea aceea Sârbii se încercau să pue stăpânire asupra bisericilor răsăritene, sub pretext că Grecii au devenit papistaşi.

Că Impăratul Ion VIII Paleologu a îndemnat pe Alexandru-cel-Bun să ia atitudine contra Catolicismului (pag. 29), nu se poate. Dacă s'a încheiat Unirea la Florenţa şi în Unire a trăit ultimii săi ani Constantinopolea, lucrul se datorează Paleologilor şi mai cu osebire lui Ion VIII.

Descendenţii Muşatei, fata catolicei Maria, nici când n'au fost anticatolici. Basarabii, ca unii ce-şi ziceau şi Corvini, erau favorabili Latinismului; iar Muşatinii ai Unirei pe baza celor stabilite la Florenţa. Ce voiau însă cu putere, era să se menţie pe tron, ori să-l obţie. De aceea s'au şi stins turciţi. Mihnea-Vodă devine Mehemed Bey. „Bun musulman" ţinea în Constantinopole harem. Radu Mihnea, fiul rămas creştin aduce în Bucureşti unde le clădeşte giamie pe surorile lui vitrege Ihume Catun şi Caise Catun şi câţiva

din frații lui mahomedani. Un frate, Mustafa Bey, trăia la Silistra într'un palat moștenit. Iliaș-Vodă deveni și el Mehemed, iar pe frate său Ștefan Vodă îl ucid Moldovenii, de frică să nu facă ca el ori și mai rău (pag. 75). Doamna Kiajna, vede pe fiii ei Mircea și Radu „îmbrățișând Islomul". Pe fie-sa Domnița Dobra o bagă în haremul lui Murad, Sangeagul Magneziei. (Pag. 97). Astea le spune autorul, spre a sfârși arătând că nu e exclus ca „fata lui Petru Rareș să se fi lepădat de legea ei îmbrățișând islamismul". Așa sfârșiră Basarabii și Mușatinii.

Și dacă e așa, de ce să ocolim a recunoaște că Irina Doamna a lui Petre Șchiopul era ovreică? Căci nu putea fi nimic altceva, Irina Botezata. Ștefan-Vodă fiul lor, nu a fost momit de iezuiți a trece la catolicism. Petre Șchiopul, a trăit în Austria catolicește și a pus să i se scrie pe mormânt „că a părăsit de bună voie Domnia, pentru a păstra fiului său Ștefan, credința". Mitropolitul Gheorghe Movila ce era lângă el când a murit era și el Unit. Quirini apărându-se la Roma în contra franciscanior ce-l învinuiau că slujise împreună cu „schismatici" scrie că Mitropolitul nu-i schismatic. Se unise. Ieremia Movila nu era latinizant, el „ocrotea ortodoxia" unită în zilele lui și sub Mitropolitul Gheorghe Movila. Movileștii toți erau partizani ai Unirii. Erau căsătoriți cu principese catolice. Și-au măritat fetele cu magnați catolici. Petru Movila, Mitropolitul Kievului, era fiul lui Simion-Vodă Movila. Azi e dovedit că Mitropolitul Kievului era unit. Cu vădită părere de rău, dar cinstit, recunoaște faptul acesta Protopopul Lupaș, profesor la Universitate, istoric distins și mare pravoslavnic.

Nu Elisabeta de Lozna, care a sfârșit și ea în haremul unui turc, este pricina sentimentelor filo-catolice ale Movileștilor. Sentimente anterioare și posterioare, activității acestei principese ambițioase.

Domnii făceau „Pravoslavie" fiindcă așa voiau Turcii. Dacă creștini ar fi izbutit să izgonească pe Turci din Europa, se lepădau toți de Pravoslavia care-i ținea la o parte de restul Creștinătății. Nu trebue bagatelizate cochetările acestea cu Roma. Ele nu purced „din bigotismul" câtorva principese catolice. Dacă au existat, este că acei ce înțelegeau că nu turcindu-se pot păstra tronul, căutau alt sprijin ce-l socoteau mai real. Domnii și Boierii îndată ce ajungeau

în Europa, trăiau acolo ca buni catolici de rit oriental, când nu se latinizau chiar. Așa fiind, la ce să ascundem realitatea?

De ce să ne îndoim că Radu Șerban a sfârșit catolic, când așa a trăit în Satu-Mare, la Beiuș și în Viena, unde moare la 1620? Un „schismatic" nu ar fi fost niciodată înmormântat în Stephanskirche. Asta nu face îndoială.

Trecerea la o confesiune, este un act sufletesc, care nu se poate anula „pentru vicii de formă" (pag. 340). Grigorașcu Ghika a trecut la catolicism la 10 Aprilie 1667 prin exprimarea credinței sale, nu iscălind actul. Că a trăit catolicește, dovada e că în 1669, pe Domnița Maria fiica lui o botează episcopul latin al Oradiei.

Că Vasile Lupu era un fierbinte sprijinitor al „Ortodoxiei" este neîndoios. Indoioasă rămâne pentru cetitorii d-lui Gane, naționalitatea lui. Se ostenește a dovedi că Lupu nu era albanez ci român-macedonean. Are chiar argumente destul de serioase pentru aceasta. Vorbind de Gheorghe Ghika zice însă: „era albanez, nu român-macedonean ca Vasile Lupu, ori Grec-macedonean ca Duca" (pag. 322) adăugând că Vasile Lupu care își ajuta compatrioții îl aduse pe tânărul Albanez la Curte" (pag. 323). Câteva pagini mai jos ne asigură că „Duca era albanez ca și Vasile Lupu ca și Ghika bătrânul" (pag. 361).

Dintr'o eroare de tipar, ce trebue îndreptată, lasă a se crede că ar fi Capidon Pașa, numele unui amiral turc, când acesta este titlul șefului Amiralității Otomane. Stradei din apropierea Caimatei ise zice Batiște, nu în amintirea lui Baptist Veleli, ci fiidcă acolo era batîstea, adică locul unde se bătea inul și cânepa.

Dar să revenim la alte erori mai puțin ușoare. Nu se poate zice: Cu urcarea pe tron a lui Matei Basarab „se încheie definitiv istoria catolicismului în Țara Românească". Căci tocmai sub domnia acestuia, s'au făcut cele mai serioase încercări de Unire. Politica lui Matei Basarab a fost politica Vienei. Asta se poate vedea din interesantul studiu al lui Sârbu asupra politicei externe a lui Matei-Vodă.

Scoaterea Grecilor din mănăstiri avea tâlcul ei. In Indreptarea Legii se dă locul întâi Papei, se spune că Sinodul din Florența este Sinodul Ecumenic VIII și se arată că hotărîrile lui s'au călcat din pricina „răutății Grecilor". Elena Doamna, soția lui Matei-Vodă,

traduce Imitația lui Iisus, acea carte de un misticism esențialmente papistășesc, de care aveau oroare Pravoslavnicii.

Cantacuzineștilor le închină mai multe pagini. Postelnicului Constantin îi face un portret frumos și soției lui. Infierează pe nepotul și protejatul lui Dumitrașcu, cel care a intrigarisit împotrivă unchiului său, de s'a ajuns la decapitarea Postelnicului. Pentru fiii acestei nobile victime a Doamnei Maria Ghika și a lui Stroe Leordeanu, nu e de loc îndurător. Șerban-Vodă ambițios și lacom fără de scrupule, făurește mărturii mincinoase pentru a strica testamentul maicei sale și se despoaie pe frații lui. Aceștia își dau mâna cu Brâncoveanu și-l otrăvesc și pe el. Cel mai învățat și mai capabil, Stolnicul Constantin, trădează pe Brâncoveanu Turcilor ca să poată face pe fiul său Ștefan Domn în locu-i. La rându-le îi trădează pe Turci, Creștinilor. Beizadeaua lui Ștefan-Vodă, Radu, vinde pe bani ordinul Sf. Gheorghe la necreștini, în calitate de demnitar al acestui ordin rezervat exclusiv Catolicilor, demnitate ereditară dobândită dela Impăratul, de către Stolnicul, bunicul acestui Radu Cantacuzino.

Autorul însemnează obiectiv și tot ce s'a spus spre apărarea acestor Cantacuzini, dar dă impresia că este convins de vinovăția lor. De aceea câteva fraze preamăritoare, nu sunt tocmai în acord cu narațiunea.

M. Theodorian-Carada

N. Iorga: *Istoria literaturii românești*, III, Partea I-a, *Generalități*. *Școala Ardeleană*. Ediția a II-a revăzută și larg întregită

Ed. Fundației „Regele Ferdinand"

Istoria literaturii românești ca și foarte multe, dacă nu chiar toate domeniile de viață spirituală universală și-a găsit în d-l N. Iorga un crâncen, aprig și năvalnic cercetător. D-sa a scris câteva mii de volume, broșuri, extrase comunicări, studii, articole, contribuții poezii, drame și mai ales istorii. Cât despre recordul atins cu numărul discursurilor sale, e inutil să mai insistăm.

Bibliografia operelor sale e uluitoare. Nu există popor care să nu-l dorească drept fiu al său. Neamul nostru, după palidele per-

formanțe ale unui *I. Heliade Rădulescu* sau *Gh. Asachi* a nimerit, în d-l N. Iorga, adevăratul exponent care i-a determinat în mod franc poziția sa europeană.

Societatea românească a fost însă ingrată, nu i-a cerut mai mult decât a dat, deși ar fi putut să dea cu vârf și îndesat, după cum a mărturisit însuși d-l N. Iorga în una din recentele sale conferințe dela Academia Comercială. Prin aceasta d-l N. Iorga a vrut să spună că nu prea s'au vândut cărțile sale. Dacă lumea le-ar fi cumpărat, d-l Iorga ar fi înțeles că lumea așteaptă și altele.

Ilustrul nostru istoric are la îndemână însă o filosofică mângâiere: Nu e nimeni profet în țara sa.

Cât a fost tânăr s'a agitat scrâșnit, atacând pe bătrâni; de douăzeci de ani încoace se prezintă sprijinit pe toiagul bătrâneților, pe care le invoacă tânguios la fiecare suliță a soarelui, ca să atace pe tineri.

Nu i se poate tăgădui d-lui Iorga că a încremenit pe concepțiile sale. Dimpotrivă. Și le-a schimbat după bătaia vântului, după anotimpuri și chiar după alte criterii iar contimporanii săi tot îi găsesc unele defecte. Cunosc unul dintre cele mai elocvente mărturii pentru sublima sa mobilitate. A declarat odată în public și în scris adorația sa pentru un bătrân publicist român și, după câțiva ani, l-a scuipat în plină Calea Victoriei în văzul tuturora, renunțând la umiditatea sa bucală pentru câteva ore.

Alte ori a rămas la aceeași concepție, dar a declarat că și-a schimbat-o. Iată, spre pildă, ediția a II-a din monumentala sa operă, în care n'are nici predecesor, nici imitator, nici urmaș, *„Istoria literaturii românești"* vol. III, Partea I-a apărută în cursul acestui an, 1933.

Pe copertă scrie d-l N. Iorga, afară numai dacă n'o fi fost o mână criminală, *„ediția a II-a* **revăzută** *și* **larg întregită"** față de cea dela 1901.

In această ediție *revăzută și larg întregită* din 1933 cetim la pag. 13 *„In 1775 Austria luă Bucovina, — pe aceasta ca să n'o mai deie înapoi până astăzi"*, adică exact textul din 1901. D-l N. Iorga n'a vrut să renunțe la concepția sa dela 1901 și a păstrat-o și la 1933, când scrie cu mâna sa, *ediție revăzută și larg întregită*. Că, de exemplu, dela 1901 încoace, Austria n'a mai putut să nu vrea și ne-a dat Bucovina, aceasta e o chestiune care la 1933 într'o

ediție *revăzută și larg întregită* trebue să rămână tot ca la 1901, fiindcă d-l N. Iorga nu-și schimbă ideile de azi pe mâine, deși chiar Austria a consimțit să și le schimbe în cele din urmă. Sunt sigur că gura lumii pe care numai pământul o poate acoperi, o să zică, de pildă, că d-l N. Iorga, fiind sigur că nu o să-și mai vândă a doua ediție, aidoma cu cea dintâi, a scris pe copertă una și înăuntru a lăsat totul aproape neschimbat, mulțumindu-se numai cu o nouă distribuire a materialului.

Sunt însă cel dintâiu care să protestez. D-l N. Iorga e consecvent cu sine însuși, chiar cu riscul de a fi în desacord cu Austria și cu Bucovina.

Răsfoind mai departe această prețioasă ediție *„revăzută și larg întregită"* găsim la pag. 72, nota 2, bibliografia în legătură cu exilul lui *Inochentie Klein*. D-l N. Iorga indică în ediția aceasta *revăzută și larg întregită* din 1933 izvoare vechi ca: *Arhiva* lui Cipariu; *Raportul* lui N. Densușianu, iar ca izvoare noui..... *Istoria bisericii* lui N. Iorga.

D-l N. Iorga ignorează materialul nou din *„Corespondența din exil a episcopului Inochentie Micu Klein* de Z. Păclișanu (București A. R. 1924), deși d-l N. Iorga a recenzat, mi se pare, această, lucrare, atunci când a apărut. Deci o cunoaște, dar o ignorează, ca să fie consecvent cu sine însuși dela 1901, cu toate că la 1933 scrie — sau o fi scris altcineva — *ediție revăzută și larg întregită*. La pag. 68 și următoarele, d-l N. Iorga vorbește de „Teologul" asupritor de pe timpul păstoriei lui Micu, dar ignorează din nou în această ediție *revăzută și larg întregită* bibliografia mai nouă decât cea până la 1901. Așa, spre pildă, d-l N. Iorga s'a oprit la 1933 tot la *„Din istoria Românilor. Episcopul I. Inocențiu, Klein"* al lui A. Bunea, Blaj 1900 și ignorează *„Din istoria bisericească a Românilor. Teologul Vlădicilor Uniți Ardeleni.* (București, A. R. 1924) de același Z. Păclișanu, un distins cunoscător al politicii culturale bisericești de peste munți. D-l N. Iorga, rămâne la 1933 tot la *V. Nilles*.

In legătură în genere cu reprezentanții Școlii Ardelene din prima fază, d-l N. Iorga ignorează constant lucrarea mai nouă a lui *Iacob Radu* cu privire la manuscrisele dela Oradea Mare, *„Manuscriptele bibliotecii episcopiei, greco-catolice române din Oradea"*

apărută la 1923 (A. R.); el se referă numai la faimosul raport învechit al lui N. Densușianu.

In ceea ce privește școlile dela Blaj, (pag. 74) d-l N. Iorga citează la 1933 în ediția *revăzută și larg întregită*, pe Nic. Brânzeu „*Școalele din Blaj*, apărută la 1898, dar nu se sinchisește de lucrarea lui A. Bunea, *Episcopii Petru Pavel Aaron și Dionisie Novacovici sau Istoria Românilor Transilvăneni*, 1751—1764, carte apărută la 1902, adică un an după prima ediție (1901) și 31 de ani înainte de ediția *revăzută și larg întregită* dela 1933. Petru Pavel Aaron a fost întemeietorul școalelor din Blaj; d-l N. Iorga se face că nu știe. Și, ca să ne convingem că d-l N. Iorga o cunoaște, dar o ignorează, grație consecvenței, despre care am vorbit, trebue să ne amintim că opera lui A. Bunea a fost recenzată elogios chiar de d-l Iorga în „Convorbiri Literare" mi se pare.

Cu privire la Samuil Micu, d-l N. Iorga (pag. 167) de asemeni nu utilizează bibliografia amintită a lui Iacob Radu și nici „*Doi luceferi rătăcitori*". (Gheorghe Șincai și Samuil Micu) de acelaș.

Referitor la „*Suplex libellus Valachorum*" d-l N. Iorga a rămas la 1933, după cum stăteau lucrurile și la 1901, atribuind lui *Bob* și *Gherasim Adamovici* imboldul pentru redactarea faimoasei plângeri. In această materie d-sa a rămas ca și la 1901 la luminile lui *D. Vaida* și *Gh. Barit*. D-l N. Iorga se face că nu știe că la 1923 tot între publicațiile Academiei apare un studiu: „*Luptele politice ale Românilor Ardeleni din anii* 1790—1792 datorit d-lui Z. Păclișanu, după cum la 1912 mi se pare, d-l *Silviu Dragomir*, în „Transilvania" publică în aceeaș direcție alt material și că la 1915 în Analele Academiei, secția istorică, colegul d-sale d-l *I. Lupaș*, publicase un bogat material documentar privitor la mișcările politice din această epocă.

Despre *Gheorghe Șincai* (pag. 213), d-l N. Iorga nu cunoaște, adică nu vrea să cunoască decât informațiile din *Papiu Ilarian*, deși în 1921, în „Lui N. Iorga, Omagiu" primit dela admiratori, *I. Modrigan* publică (pag. 207—215) izvoare noui în legătură cu „*Inlăturarea lui G. Șincai din directoratul școalelor*", iar d-l Z. Păclișanu publică în „*Transilvania*" (1921, pag. 226 et seq.) „*Contribuții la biografia lui Gh. Șincai — Legăturile lui cu I. Bob*". La pag. 216 și 223 citează pentru Șincai cenzura lui *Martonfi* tot

din N. Densușianu care nu publică textul, ci arată numai unde se găsește el. Textul e publicat în „*Revista Arhivelor*" (1924) sub titlul „*Cenzura cronicii lui Șincai*" după originalul din Arhivele Statului din Buda-Pesta, copia fiind în colecția *Mikó* unde o văzuse N. Densușianu și aflătoare astăzi în Arhiva muzeului ardelean din Cluj.

Pentru dicționarul dela Buda, tot astfel nu utilizează lucrările lui Iacob Radu și contribuțiile mai noui dintre care unele foarte interesante și sintetice la 1922 în „Transilvania".

Dar, ne oprim aci pentru moment. Constatări de felul celor de mai sus putem găsi mai la fiecare pagină din importanta ediție a II-a *revăzută și larg întregită* care apare la 1933 și în care nu se pomenește decât aproape numai lucrări apărute până la 1901, când d-l N. Iorga a scos ediția I-a. Când d-l N. Iorga face să apară după 32 de ani ediția a doua, *revăzând-o și întregind-o larg*, pe cea anterioară, nu schimbă nimic din prima, ca să nu fie acuzat că-și schimbă ideile după cum am spus mai sus, iar când o *revede și o întregește larg*, după spusele coperței, autorul nu face decât să se citeze pe sine poate mai amplu decât în prima ediție.

Știu că lumea îl va învinovăți nerespectându-i bătrânețele, cum că una ca asta nu se face din partea unui savant și tot ea își va aduce aminte cu un surâs amarnic cum autorul de astăzi a atacat pe vremuri, mi se pare, pe Tocilescu, care își alcătuise cam în aceleași condițiuni ediția a doua a istoriei sale. (*„Cum face d-l Tocilescu ediției a II-a a istoriei sale*" în „*Semănătorul*") și își va mai aduce aminte de anumite pasagii din „*Opinions sincères*".

Cu lumea nu poți să te pui, chiar dacă ai vrea s'o trimiți să se spânzure sau să se arunce în mare; în schimb d-l N. Iorga să fie sigur că, ori cât de puțini am fi noi ceilalți, i-am înțeles și i-am apreciat punctul său de vedere cu toată noblețea și grija de probitate științifică care a prezidat la alcătuirea acestei atât de așteptate ediții a doua.

Scarlat Struțeanu

Lucia Alioth, născută principesa Caradja: *Noi care nu simțim*

Ediția „Tiparnița"

Acum zece ani revista noastră publica, sub pseudonimul Lucia Codru, primele versuri ale unei tinere poete venită din dealurile împădurite ale Moldovei. Mai târziu aceeași talentată strănepoată

de voievozi ne-a dat numeroase poeme, semnate „Haiduc", care au impresionat prin noutatea accentului lor iar în ultimele numere ale „Convorbirilor" cetitorii noștri au găsit cele mai minunate versuri ale poetei. Astăzi primim un impunător volum, în care este culeasă toată opera sa, intitulat: „Noi care nu simțim".

Aruncându-ne ochii asupra poemelor d-nei Lucia Alioth-Caradja suntem izbiți de cea mai importantă caracteristică a lor: analizarea pe cale rațională a unor stări sufletești și atitudini individuale, într'o formă de o plasticitate și o sugestivitate neîntrecute. Inspirația sa își are izvorul nu în sentiment, ci în cugetare. Tot ceea ce e reacțiune poetică, chiar și aceea de natură pur emotivă, trece prin sita experienței intelectuale. Nicio întrebare către sine fără un răspuns lămurit dat de rațiune, dacă nu exprimat formal, însă întotdeauna sugerat cu preciziune. Acest talent cerebral ar rămâne sterp în domeniul literaturii dacă, alături de profunzimea și originalitatea gândirii, nu ar avea darul de a transpune ideile pe planul magic al imaginilor: transfigurarea aceasta a fondului, a materialului inițial, prin trecerea lui în retorta cristalizării poetice, chiar și în lipsa unor elanuri intuitive sau a unor note mistice, îi ridică versurile pline de tâlc la nivelul artei adevărate.

O altă caracteristică fundamentală, consecință necesară a celei dintâiu, este inexistența naturii ca factor independent printre elementele de ispirație ale poetei. Rar întâlnim un volum întreg de poezii în care niciuna să nu fie datoare unei senzații sau a unei stări sufletești suscitate de o priveliște sau de o minune a firei. Peste tot un lirism sui-generis, izvorît din adâncul cugetului și al simțimântului. Intr'o singură strofă apare elementul descriptiv (Lângă Bistrița) și aci natura nu are decât rolul unui simplu cadru al unui sentiment, născut dintr'o adâncă reculegere, învăluită într'un melancolic regret al trecutului. Această lipsă de adorare a naturii, pe lângă inexistența oricărui sentimentalism, constitue o originalitate remarcabilă în poezia feminină; dacă nu găsim în opera sa, suspine sau surâsuri, întrezărim însă licăririle unei patimi arzătoare voit strivită în tiparul unei rețineri virile.

Un suflet bogat peste măsură cu tot ceea ce cerul a sădit sfânt și nobil în om, iată ce ne este destăinuit în vesurile acestea armonioase, purtând ritmul valurilor venite din zări depărtate să se spargă pe malul mării.

Dela cuvintele rostite cu siguranța pusnicului, care a ghicit rostul lumii, ca acestea:

Eri — azi — și mâine! Au ce rost,
Ce fir vă'nșiră rânduri, rânduri,
Ca stolul nesfârșit de gânduri,
Zi ce vei fi — și zi ce-ai fost?
Au fost-ai, oare? Nu mai ești.
Și mâine e doar un cuvânt
Făr'de 'nțeles clădit în vânt,
Și ne'nșălăm noi cu povești.
Nu-s stăvili, nu-s hotărnicii,
De sunt de toate — mor în pripă,
Căci vremea nu-i decât o clipă
Ce leagă două veșnicii.
(Cugetare)

până la o răsvrătire, în care mintea și trupul sunt deopotrivă de violente, și care uneori se închide într'o mândie rănită sau alteori într'o amărăciune adâncă, fără însă a stinge credința veșnic deșteaptă:

Mort care 'nvie și zâmbește încă!
Brad de mormânt și totuși brad de stâncă.
Mândrie de-a servi și de-a fi luptă.
Mândrie de-a trăi cu viața-mi ruptă.
(Prietenie).

o întreagă simfonie de gândire ni se desvăluie, având ca leit-motiv central durerea de a nu fi înțeleasă în fapta și cugetul său, cu toată lupta aprigă dusă fără răgaz pentru izbânda adevărului „plătind, mereu plătind, cu ce mi-a fost mai scump, doar pentru țara mea, recolta ce-o să vie":

Nimic nu răsplătea acest tăcut avânt
Ce sângera mereu pe brazda trudei grele.
Dușmani mă pizmuiau. Furtună, soare, vânt
Și vijelii uscau sudoarea frunții mele.
. . . . . .

Nebuni ce-ați năruit tot ce-a fost bun și drept,
De spaimă 'nmărmuriți, privind ce nu mai trece
Pe-obrazu-mi liniștit și cu bărbia 'n piept:
Un zâmbet răstignit, învingător și rece
(Un Zâmbet).

Drama aceasta interioară, izvorîtă din fatalitatea care izolează pe acela care s'a ridicat prea sus față de semenii săi, izbucnește în cele mai valoroase poeme:

Noi ce ne ducem, fără de-a ne duce!
Noi fără lacrămi, suferințe spuse,
Din țintirimul viselor apuse,
Morminte fără lespezi, fără cruce...,
....Noi care nu simțim, n'avem plăcere,
Și nu vrem milă, și n'avem crezare,
Noi trecem, vase de război, spre zare,
Ducând cu ele moarte și tăcere.
(Noi care nu simțim).

Tot aci trebue pomenită minunata poezie intitulată: „Un glonte" (p. 85) care este o impresionantă spovedanie, sub masca unui simbol, turnată în bronzul sclipitor al limbii sale cu rezonanțe arhaice, expresivă și eratică ca chipurile de domnițe zugrăvite într'o veche mănăstire.

Lupta neîncetată, dusă în ciuda tuturor vrăjmășiilor firii și ale oamenilor, i-a inspirat următoarele versuri cioplite în granitul dur al convingerilor sale:

Tot e în voia ta. Nu e trădare
De știi să vrei mereu și ne'ncetat,
Nu cată nimeni cât ești de 'nsetat:
Răbdare!
Nu lăsa soartei tot. Ești om. decide
Pe ce drum vrei călca. Iar când să pleci,
Un șarpe dacă trece pe poteci,
Ucide!
(Sfat)

Conștientă de valoarea suferinței sale și de roadele neprețuite ale sufletului său muncit de dragoste și de eroism, poeta își adâncește durerea și, desvăluind tâlcul atitudinilor sale, privește cu orgoliu în juru-i de pe piedestalul, pe care nu-l vrea să-l părăsească

Spiritul de sacrificiu, deasupra oricăror dorințe încătușate printr'o voință neobosită, străbate ca o adiere venită din zările cele mai înalte ale simțimântului, strigătele de patimă sau de revoltă ale poetei:

Vezi tot ce-a fost al meu, ca avuție,
Ți-am dat de mult, cu'n suflet fără vină,
Și munca mea și viața mea senină
Iți sunt doar închinate numai ție.
Din ele tu să faci sau chin și jale,
Sau bucurie zilnică, ce'mi pasă!
Doar pentru tine rabd tot ce m'apasă,
Prin viața mea de-ți făurești o cale !
(----)

Sufletul rănit nu cerșește nicio consolare: dimpotrivă respinge orice ușurare a chinului său cu mândria aceluia ce știe că nicio răsplată nu-i demnă de faptele sale. Acest stoicism amar, atât de puțin feminin, este încă o caracteristică importantă a profilului spiritual pe care poeta ni-l destăinue:

Destul e! Nu mai vreau s'aud de mângâiere,
De mângâierea voastră fără milă!
De-oi geme'n drumul meu de-a vieții silă
N'am umilința celui care cere!....
Eu nu m'am plâns și de n'am ispășit
Al meu păcat, ce nu-l cunosc eu încă,
Vreau, vina mea, în liniștea-mi adâncă,
S'o duc prin umbra ce m'a copleșit.
(Strigăt)

Rareori se îndreaptă către iubit ca spre un izvor de energie sau de pace: mai întotdeauna își ascunde patima cu o sălbatică pudoare, știind că aurul iubirii sale este o comoară prea scumpă pentru

oricine. Ca o excepţie la această atitudine reproducem această mărturisire, în care pâlpâie o dragoste tăcută, învăluită de taină:

Dureri sunt multe ce-au rămas ascunse,
Ucise'n suflet unde-au fost născute,
Dar tremurarea buzelor tăcute,
Dovada este-a viselor străpunse...
....Avântu-ţi, năzuinţele-ţi curate,
Ca pe-un copil m'au smuls din nou spre viaţă,
M'au rechemat din noapte şi din ceaţă
Cu încleştate mâini înfrigurate.
Nu mi-ai cerut nimic şi m'am dat ţie,
Doar fără vorbe sufletul ne'ncântă!
Vrei tu să ştii ce-a fost a mea beţie?
Tăcerea ta cu îndurarea-i sfântă!
(Lumina).

Căci mai întotdeauna, răzvrătindu-se chiar împotriva celor mai sălbatice chemări ale sângelui, ea se îndreaptă spre libertatea prin care poate să rămână singura sa stăpână, „amazoană fără dor şi teamă, ce-ţi sunt o taină 'nchisă fără cheie".

O singură concesie pentru sentimentul cel mai înălţător ce leagă pe doi oameni: prietenia adâncă, izvorîtă din tovărăşia a ceea ce este mai bun în noi — şi aceasta numai incidental:

Nu resemnare — dar consimţimânt
La cel mai mare dar de pe pământ:
Prietenia ta ce mă deşteaptă,
Adâncă — gravă — blândă — şi 'nţeleaptă!
(Prietenie).

Dar trebue să mă opresc, căci este cu neputinţă de a reda într'o scurtă dare de seamă o imagină completă a vieţii interioare ce se oglindeşte în versurile bogate în sclipiri şi în avânturi din volumul de faţă. Aceasta însă nu fără a semnala însemnătatea, în afară de valoarea lor literară, a unor poeme prin ecoul sufletesc ce-l deşteaptă: învăluite în haină vrăjită a poeziei, unele îndemnuri se îndreaptă către noi cu o putere de convingere înzecită, purtând o vir-

tute de repercusiune socială nepreţuită. Asfel sunt: „Jertfa cea din urmă" scrisă şi împărţită sub ocupaţia armatelor inamice la încheierea armistiţiului din 1917 (p. 74). „Umbra roşie" (p. 19) o puternică imagină a grozăviei bolşevismului şi în fine „Un tânăr Domn" (p. 51), în care, cu accente biblice, ne zugrăveşte o întreagă atmosferă sufletească, destăinuindu-ne taina unei meniri, ca o veste bună adusă de pe ţărmuri de vis.

S. Tzigara-Samurcaş

Vasile Militaru: *Psaltirea în versuri.* Bucureşti 1933

Dela încercarea ştiută dar prea puţin cunoscută, publicată în anul 1673 de Mitropolitul Dosofteiu — o altă psaltire în versuri nu ni s'a mai arătat. Căci, deşi au mai fost unele, ele nu s'au publicat; iar publicarea tălmăcirii lui Pralea, „firea cea întoarsă" — e vrednică mai degrabă de totală ignorare. După 260 de ani dela cea dintâi osteneală întru aceasta, o nouă „însufleţire şi râvnă, au trudit la stihuirea Psaltirei". Şi o face aceasta autorul însemnat mai sus.

Se înţelege că, fiind trecută atâta vreme dela cea dintâi încercare — meşteşugul „stihuirei" a făcut mulţi paşi înainte şi expresia stilistică de asemenea. Elementul formal prin chiar fatalitatea timpului trebuia să câştige. Ar fi doar de pus întrebarea: întrucât deci este şi cuprinsul înfăţişat prin noua stihuire mai adecvat înţelesului netălmăcit al psalmilor?

Dar întrebarea nu cere răspuns, deoarece noul stihuitor arată că s'a slujit în lucrul său de mai multe alte tălmăciri şi lămuriri, fie în limba română, fie în cea franceză.

Valoarea lucrării dar ar fi să stea în puterea de expresie, care să producă efectul înălţător caracteristic psalmilor. Şi în acelaş timp să mijlocească acea popularizare săvârşită de traducătorul polon poetul Ian Kochanowschi, după care s'a orientat Mitropolitul Dosofteiu în truda sa al căruia rod a fost dat la lumină în anul 1673.

Şi din partea noastră o dorim, nu fiindcă nădăjduim vreo întărire a sentimentului creştin, cum cred binecuvântătorii actualului stihuitor, ci mai ales fiindcă ne încredem cu totul în cuvintele Sfântului **Atanasie Cel Mare**, care socotea că: „în cu-

vintele acestei cărți e măsurată și zugrăvită.... viața omului, ...stările lui sufletești, ...mișcarea cugetelor sale...".

Dar asupra popularizării nouei tălmăciri a psalmilor, vremea, care este în măsură să hotărască, va hotărî!

Insușiri nu lipsesc stihuirei datorită d-lui V. Militaru. Versul sprinten, poate prea sprinten pentru nota gravă a psalmilor (sânt și excepții: vezi psalmul 17, pag. 36) limbă întotdeauna vie și numai din când în când necorectă: ție ți-aș *cerea* din ele (psalm 49, pag. 112); versul curge în chip firesc; adausuri uneori fericite: Cel neprihănit ca floarea ce-o dă primăvara mărul (psalmul 14, pag. 31); alteori pleonasme mai puțin fericite: Izbăvește-mă **pe mine** de prigonitorii mei (psalm 7, pag. 21); în orice caz cetitul cărții se face cu ușurință, cu toată monotonia tipului de versificare adoptat.

Dăm numai câteva pilde în comparare cu traducerea în proză a psalmilor, tălmăcire datorită Prea S. Sale Episcopul Nicodim, starețul mănăstirii Neamțu, și pe care tălmăcire se pare că d-l Militaru o urmează foarte de aproape.

9. Atunci, din temelie s'a zguduit pământul.
Își sdruncinară munții întreg așezământul,
Căci mânios în ceruri sta Dumnezeu prea sfântul!
10. De fum balauri negri ieșau din a lui nară,
Din gura lui cea sfântă jăratec viu și pară.
(psalmul 17 pag. 36—37)

La Episcopul Nicodim:

9. Atunci s'a clătit și s'a cutremurat pământul, și temeliile munților.
S'au cutremurat și s'au mișcat, că se mâniase Dumnezeu.
10. Fum ieșia din nările Lui; din gura Lui ieșia foc mistuitor și cărbuni aprinși **țâșneau**. (psalm 17, pag. 42—43 **Psaltirea...** București, 1931).
1. Slava Domnului, o spune cerul, fără de cuvinte,
Iar tăriile ne-arată lucrul mânilor Lui, Sfinte!
2. Ziua, spune altei zile salva Lui neperitoare,
Cum și noaptea o vestește, tainic, nopții următoare!
(psalm 18, pag. 41).

La Episcopul Nicodim:

1. Cerurile spun slava lui Dumnezeu și lucrarea mânilor Lui o vestește tăria.
2. Ziua spune slava Lui altei zile și noaptea o vestește nopții următoare. (psalmul 18, pag. 46).

Precum se vede autorul nouii stihuiri a Psaltirei n'a ales rău modelul, iar noi nu ne supărăm de aceasta, ci dimpotrivă...

Eug. Ciuchi

Gh. Chelaru și Crizante Popescu: *Semne de punctuațiune și semne ortografice în scrierea românească*

Ed. Cartea Românească

Didactica românească nu se poate mândri cu prea multe lucrări de felul acesta. Eu, unul, nu cunosc niciuna afară de cea de față. Punctuația pentru scriitorii de limbă românească își avea, până acum, locul în diferitele gramatici, puține la număr, unde câteva note rășlețe și incomplete răspundeau în mod superficial acestei nevoi. De asemeni, în manualele școlare găsim în genere aceeaș indiferență față de o chestiune care, în Apus, ocupă un loc cu deosebire important în ceea ce privește exprimarea scrisă, alături de stilizare și de ortografiere. Unii dintre noi, fiindcă, probabil mai mult vorbim decât scriem, disprețuim și ortografia, și punctuația, dar nu ne interesează nici stilizarea, care e obligatorie și în viul graiu și în scris.

Explicarea acestei originalități ar veni poate dintr'o absolută democratizare a unora dintre noi. Fiindcă libertatea scrisului și a cuvântului ne e garantată prin constituție, iar, pe de altă parte, fiindcă stilul e omul, mulți dintre noi scriu și vorbesc în mod absolut și strict personal. Nu puțini sunt aceia care caută să-și oglindească „personalitatea": și în stil așa, ca să nu înțeleagă decât autorul ceea ce vrea să spună; și în ortografie sau punctuație, ca să nu mai înțeleagă nimeni nimic.

Mai sunt și alte personalități care caută să pronunțe dialectal în limba literară și, din această cauză ei își transcriu cu aroganță personalitatea în genul lui Alecu Russo, dar nu în felul lui Creangă sau Sadoveanu. De aceea în textele noastre de înaltă cultură găsim: *țeară* în loc de *țară; ni trebue*, în loc de *ne trebue; în zădar* în loc de *în zadar* și așa mai departe.

E cu alte cuvinte în cultura noastră un aprig individualism care oferă lumii culte de aiurea un spectacol al cărui pitoresc e foarte puțin banal și, în acelaș timp, o lipsă de unitate adeseori furioasă. Ceilalți care nu fac parte din elita culturală a acestui neam se tem de a-și atârna personalitatea acolo unde n'are ce căuta, adică nici nu fac mofturi, nici nu se fandosesc și mai ales nu se ismenesc în fața publicului cu mijloacele de exprimare.

Aceștia au un stil personal, fiindcă așa trebue să fie, dar ei nu evadează din cadrul gramaical, întrebuințează o ortografie care prin natura sa depinde de morfologie și este convențională, adică hotărîtă de un for căruia trebue să ne supunem, în cazul nostru Academiei, chiar dacă sistemul preconizat nu e cel mai potrivit, și se servesc de un sistem de punctuație hotărîtă de natura sintactică a limbii. Dacă orografia este o convenție care variază dela popor la popor, în schimb punctuația este un sistem aproape universal cu care toate limbile subliniază, limpezind nuanțările de cugetare și ajută la o mai lesnicioasă și mai repede înțelegere a textului.

Cartea d-lor Gh. Chelaru și Crisante Popescu se adresează prin urmare nu elitei noastre intelectuale, ci acelor umili, dar mulți care până acum n'au avut de unde să învețe cum să interpunctează un text, așa cum procedează toți scriitori de pe toată fața pământului. Conducătorii noștrii culturali, în special aceia care scriu mult, multe și pentru mulți nu pot servi drept modele, fiindcă, după cum am arătat, sunt... foarte personali.

Autorii manualului acesta de punctuație românească sunt doi dascăli muncitori și foarte conștiincioși care au consultat între alții pe: *P. Larousse*, Grammaire supérieure; *Brachet et Dussouchet*, Grammaire française complète; *L. Morandi e G. Cappuccini*, Gramatica italiana; *Sobrino — A. Galban*, Grammaire espagnole française; *Dr. F. Willomitzer*, Deutsche gramatik für österreichische Mittelsculen; *Martin Vorbrodt*, *Schulgramatik* der deutschen Sprache; *H. Tiktin*, Gramatica română, Sintaxa; *Al. Philippide*, Gramatica elementară a limbii române pentru cursul secundar; *Sextil Pușcariu* și *A. Naum*, Indreptar ortografic. Cei doi autori ai manualului, comparând necontenit punctuația germanică, cu cea romantică, acolo unde au găsit deosebiri, s'au raliat sistemului romanic și au tratat, putem zice, toate cazurile curente de

punctuație cu o amplă exemplificare, așezând la urmă și câteva texte, ca modele aplicative.

Lucrarea se împarte în două părți. La început avem semnele de punctuație (punctul, punctul și linioara, două puncte, virgula, virgula și linioara, punctul și virgula, semnul întrebării, semnul întrebării și linioara semnul exclamării, punctele de suspensiune), apoi semnele ortografice (apostroful, linioara, semnele citării, paranteza, asteriscul). Fiecare capitol are la început ideile generale conducătoare, apoi formularea cazurilor de întrebuințare, fiecare ilustrat cu numeroase exemple și, în sfârșit, unele note pentru lămuriri suplimentare.

Cartea se adresează tutulor acelora care vor să învețe a scrie un text interpunctat just, numai că aceștia trebue să cunoască în prealabil sintaxa și gramatica în genere, adică tocmai ce nu se mai învață temeinic în școala românească.

Și știți de ce? Fiindcă fiecare român știe românește din familie.

Scarlat Struțeanu

Const. Solomon: *Biblia dela Bucureşti* (1688) Tecuci

In legătură cu această monumentală operă care este Biblia, apărută la București la 1688, monumentală, și fiindcă este prima traducere integrală a Sfintei Scripturi care a apărut în limba românească, și fiindcă însușirile literare în prezență sunt mult mai caracteristice decât în toate textele religioase anterioare, fără să mai vorbim de unitatea linguistică și ortografică ce se ivește pentru prima oară într'o astfel de operă, — s'au iscat de multă vreme o vie discuție cu privire la autorii sau autorul traducerii.

S'a susținut la început că autorii sunt dacă nu toți, cel puțin o bună parte din anturajul cărturăresc al lui *Șerban Cantacuzino* și anume: fratele voievodului, *Stolnicul Const. Cantacuzino;* mitropolitul Țării, *Teodosie;* fostul episcop de Huși, *Mitrofan;* arhiereul *Gherman* din Niș; frații *Radu și Șerban Greceanu*, ba chiar unii dascăli dela Academia Domnească, cum era, între alții, *Sevastos Chimenitul.*

Mai târziu, apare o altă figură care se impune ca autor al

traducerii. Este vorba de Spătarul *Nicolae Milescu*, zis și *Nicolae* Grămăticul, marele cărturar moldovean. Incepe să se vorbească de el mai insistent de când *B. P. Hașdău* a cetit însemnările lui *Gheorghie de Neamț* mitrpolitul Moldovei (1723—1730) scrise cu mâna sa pe o carte tipărită la Mănăstirea Neamțului (*Viața cuviosului Paisie*). Mitropolitul a scris așa: „*In dzilele lui Ștefan Gsiorghe Voevod, s'au întâmplat de au mersu la monastirea Neamțului și Nicolae Grămăticul, fratele lui Postolache Milcul, căruia i-au tăiatŭ nasul Ștefan Voevodŭ; carele au tălmăcitŭ și Biblia din limba elinească, pre limba românească, cândŭ au fostŭ la Constantinopoli Capukihaia lui Grigorie Voevod, Domnului Țării Românești*".

Paternitatea traducerii din, partea lui Nicolae Milescu o susțin după Hașdeu, istoriei ca: *Emile Picot, Ar. Densușianu, Philippide, Gaster, I. Gh. Sbiera, N. Iorga, P. Pascu, P. P. Panaitescu*, etc.

In lucrarea de față d-l Const. Solomon caută să dovedească o altă paternitate a Bibliei și anume: frații *Radu și Șerban Greceanu*, cărturari dela curtea lui *Șerban Cantacuzino și Const. Brâncoveanu*, urmașul său la domnie.

Toată această discuție izvorăște din faptul că nu avem indicații precise asupra autorului. In prefața Bibliei, Voievodul Șerban învăluește, nu știm din ce cauză, chestiunea outorului propriu zis. Vorbește de toți cărturarii laolaltă fără să indice net pe niciunul.

D-l Const. Solomon elimina ipoteza a doua care atribue traducerea Bibliei lui N. Milescu și deci infirmă a tot puternicia notelor scrise de Mitropolitul Gheorghie de Neamț. Pentru aceasta se sprijină pe caracterul superficial al celor ce ar fi putut să facă Nicolae Milescu într'o epocă plină de necazuri pentru el și într'un timp relativ foarte scurt. Că a dat o traducere, aceasta e absolut sigur, dar nu aceasta se află la baza traducerii Bibliei dela 1688, ci la baza unei alte traduceri găsite ca manuscris la 1915 și pe care d-l Const. Solomon o atribue lui *Antonie*, egumen de Moldavița, care l-ar fi întocmit cam două decenii (1670—1674) înainte de apariția Bibliei dela București. Nicolae Milescu ar fi traducătorul prim al Vechiului Testament, (1662—1668) traducere însă ce n'a fost utilizată de traducătorii Bibliei dela 1688, ci de egumenul Antonie în manuscrisul găsit la 1915, iar astăzi aflător la Moscova, unde a fost expediat la 1916.

Cum azi nu mai suntem în stăpânirea manuscrisului, după cum

n'am fost niciodată în posesiunea textului lui N. Milescu, nu putem compara textul Bibliei dela 1688 cu cel al manuscrisului dela Moscova, ca să stabilim irefutabil lipsa de amestec al lui Nicolae Nilescu în traducerea Bibliei dela 1688, deşi atât textul lui N. Milescu şi cel al Bibliei sunt traduse după textul grecesc al Bibliei dela Frankfurt (1597).

D-l Const. Solomon, folosindu-se de toată bibliografia chestiunii şi de o interpretare foarte strâns documentară, ajunge pe cale indirectă la concluzia neparticipării lui N. Milescu.

Dar, spre a ajunge, ca autori unici ai traducerii, numai la Radu şi Şerban Greceanu, d-l Const. Solomon se sprijină numai pe cărturăria celor doi fraţi, pe mărturia lui *Del Chiaro*, şi a altor contimporani străini, şi pe următoarea informaţie găsită la pag. 932 a Bibliei.

„Tipăritu-sa'u această sfântă carte în oraşu în Bucureşti... Iară cu nevoinţa şi îndireptarea celoru ce s'au întâmplatu Dascălî şi mai multu deslușindu-se pe limba rumânească de cei mici şi plecaţi pentru slugile Mării Sale Sărbanu bv. 2. logofet i brat ego- (şi fratele lui) Radu log".

Cu alte cuvinte d-l Const. Solomon revine la prima părere emisă cu privire la autorii traducerii, prin excluderea celorlalţi cărturari faţă de fraţii Greceanu. Mărturisim că argumentarea d-sale nu e perfect convingătoare. D-l Const. Solomon a reuşit să zdruncine întru câtva paternitatea lui N. Milescu, dar n'a izbutit să o impuie fără replică pe aceea a fraţilor Greceanu care şi-au scris numele pe toate celelalte cărţi, dar pe aceasta nu, în mod categoric. La aceasta se mai adaugă şi restul însemnării mitropolitului Gheorghie citat mai sus care îl arată pe Nicolae Milescu, ca traducător: *„pe care scriere au dat-o şi în tipar Şerban Voevod Cantacuzino, Domnul Ţării Româneşti"*.

E interesant de observat descoperirea d-lui Const. Solomon cu privire la existenţa a două variante am putea spune, din Biblia dela Bucureşti: ambele având textul identic al Sfintei Scripturi, una, însă conţinând un epilog deosebit de celălalt.

In acest epilog deosebit, autorii (Fraţii Greceanu?) arată că traducerea s'a făcut după textul grecesc al Bibliei tipărit la Frankfurt, adică tot ca şi Niculae Milescu.

In orice caz nu putem aduce decât laude d-lui Const. Solomon pentru munca minuțioasă, interpretarea conștiincioasă a documentelor, dar și pentru lipsa de aroganță, atât de obișnuită la noi, atunci când se lucrează ceva.

Scarlat Struțeanu.

Buletinul Demografic No. 8 (August): Mișcarea populației României.

A apărut „*Buletinul Demografic al României No. 8 (August)*, cuprinzând datele mișcării populației pe luna Aprilie a. c.

Din această interesantă publicație a Institutului de Demografie și Recensământ, spicuim următoarele date:

Născuți vii. Numărul născuților vii a fost în toată țara de 53.779 (35.3 la °/₀₀ de locuitori) repartizați astfel: 47.598 (38.6°/₀₀ în mediul rural și 6.181 (21.4°/₀₀) în mediul urban.

Media țării întregi este depășită de 39 județe din diverse provincii, natalitatea acestora fiind în ordine descrescândă următoarea: *Dobrogea 46.9°/₀₀*, maximum jud. Durostor cu 53.8°/₀₀; *Moldova 41.8°/₀₀*, maximum jud. Teeuci 52.2°/₀₀; *Basarabia 38.3°/₀₀*, maximum jud. Cahul 45.4°/₀₀; *Muntenia 37.9°/₀₀*, maximum jud. Ialomița 48.1°/₀₀; *Oltenia 37.8°/₀₀*, maximum jud. Vâlcea 39.7°/₀₀; *Bucovina 29.7°/₀₀*, maximum jud. Suceava 33.8°/₀₀; *Transilvania 29.4°/₀₀*, maximum jud. Turda 37.9°/₀₀; *Crișana și Maramureș 28.1°/₀₀*, maximum jud. Maramureș 33.6°/₀₀; *Banat 19.3°/₀₀*, maximum jud. Severin 20.4°/₀₀.

Oscilația dintre maximum și minimum în toată țara este mare și într'adevăr ne dovedește aceasta, proporțiile **53.8°/₀₀ la Durostor și 18.4°/₀₀ la Timiș.**

In mediul rural natalitatea medie pentru țara întreagă este 38.6°/₀₀ locuitori. Pe provincii: maximum este în Dobrogea 51.8°/₀₀, minimum în Banat 20.5°/₀₀.

Natalitatea rurarlă în vechiul Regat nu a scăzut, dela războiu încoace, decât foarte puțin. Astăzi, natalitatea în cele mai multe județe este de peste 40 la mie — limita de dinainte de războiu —

proporție care nu se mai găsește aproape nicăeri în lumea civilizată. Din 34 județe ale vechiului Regat, 29 au natalitatea peste 40 la mia de locuitori, și 5 județe sub această medie. Chiar și în acestea din urmă natalitatea este foarte urcată.

In mediul urban natalitatea medie pentru întreaga țară este 21.4 la mia de locuitori, cu puțin peste jumătatea natalității rurale.

Banatul prezintă, atât la țară, cât și la orașe cea mai scăzută natalitate.

Decesele. Numărul deceselor a fost în toată țara de 32.772 (21.5 la mia de locuitori) repartizați astfel: 27.292 (22.1‰) în mediul rural, 5.480 (18.9‰) în mediul urban. Provinciile cu mortalitatea peste media țării sunt: Oltenia, Dobrogea, Moldova, Basarabia și Banat.

Mortalitatea variază foarte mult dela 29.1‰ în jud. Durostor, la 14.5‰ în jud. Brașov.

Mortalitatea rurală în vechiul Regat este ușor ridicată peste media țării. Se compensează însă, larg, cu natalitatea mult mai ridicată.

La sate mortalitatea este mult mai ridicată decât la orașe, și aceasta cu deosebire la vârsta de sub 1 an.

Excedentul natural. In întreaga țară, s'a înregistrat în cursul lunii Aprilie un spor de 21.007 suflete, adică 13.8 la mia de locuitori, repartizat astfel: 20.306 (16.5‰) în mediul rural și 701 (2.5‰) în mediul urban.

Cel mai urcat excedent îl prezintă Dobrogea (24.0‰. cel mai scăzut Banatul (minus 2.4‰).

La sate cel mai urcat excedent este în jud. Fălciu (30.9‰) și cel mai scăzut în jud. Caraș (minus 3.2‰).

In general, excedentul natural în satele din vechiul Regat este mult mai ridicat decât în celelalte provincii, cari cu excepția Basarabiei sunt cu mult sub media rurală a țării, care este 16.5‰. Astfel, găsim în ordinea descrescândă: Bucovina 12.‰. Transilvania 10.5‰. Crișana și Maramureș 8.5‰ și Banatul minus 1.6‰.

In întreaga țară, au fost 995 **născuți-morți**, s'au oficiat 5.567 **căsătorii** și s'au înregistrat 550 **divorțuri.**

Mortalitatea infantilă însumează 9.130 decese sub 1 an, ceea ce înseamnă 17.0 la suta de născuți vii și 27.9 la sută din numărul total al deceselor.

Decesele pe cauze. In linii generale, condițiunile sanitare se prezintă, mai bine în luna Aprilie 1933 decât în luna corespunzătoare a anului precedent.

Mortalitatea s'a redus pentru 100.000 loc. (calculați la baza anuală) dela 2.464 la 2.151 decese. Reducerea cea mai însemnată este la scarlatină, gripă, tuberculoză, pneumonie, septicemie puerperală, bolile primei copilării și accidente.

Trebue remarcat faptul că variola dispare complet.

In mediul rural se observă o creștere a procentului deceselor prin bolile: reumatism, tuse convulsivă și paludism. Sinuciderile înregistrează un spor ușor la sate și o scădere la orașe, deși proporția sinuciderilor este de 4 ori mai ridicată decât la sate.

Cauzele de deces, repartizate în ordine descrescândă au fost următoarele în luna Aprilie:

Aparatul respirator	7.088	din cari 5,653 pneumonii;
Senilitate	6.179	
Bolile primei copilări	6.103	din cari 5,631 cazuri de debilitate congenitală;
Boli infecțioase	4.754	din cari 3.398 tuberculoză;
Aparatul circulator	1.960	
Enterite	1.707	
Sistemul nervos și sensorial	1.356	
Nefrite	844	
Morți violente și accidentale	720	Sinucideri 159, omucideri 96 și accidente 465;
Cancer și alte tumori	656	
Pelagră	250	
Septicemii și infecții puerperale	90	
Intoxicații	32	(toate datorite alcoolismului).

Red.

DE PE CULME

Tunica mea, dalbă, neprihănită,
Stropit'a fost de mişelia lumii.
Dar valul dârz venit din zări senine
I-a dăruit din nou splendoarea spumii.

Copite tari, în goana lor nebună,
Vrut-au să secere dela tulpină
Tot ce-a 'nflorit, departe de-orice drum,
Pe ţărm de vis, în tainică lumină.

Dar stropi de ploae, ca după furtună,
Au stins văpaea cea de foc; şi florile,
Mai mândre, mai învoalte ca oricând,
S'au ridicat cum se înalţă zorile!

Nu vreau s'ascult blestemele şoptite
In întuneric de drumeţii orbi;
Ii las să creadă, că comoara mea
E doar un stârv înconjurat de corbi.

Stau drept, cu ochii mari deschişi, spre-Acela
Ce singur poate să citească 'n mine;
Nu mă aplec sub viscolul năpraznic,
Ci cântăresc, tăcut, tot ce e bine.

Iar dacă, falnic brad rămas pe culme,
Mă leagă totuşi rădăcini de fier
De glia noastr'a muritorilor,
Nu vreau să uit că toate, toate pier.

Și'n ochii 'n care-am semănat iubirea,
Iubirea cea curată care cântă,
Voiu regăsi dumnezeescul paloș,
Ce mi-a fost dat cu îndurare sfântă!

Sandu Tzigara-Samurcaș.

PANCIATANTRA

(Urmare).

POVESTEA ÎNTÂIA

Epurele şi elefantul

Intr'o pădure trăia odată un elefant uriaş, cu numele Patru-Dinţi, care era regele turmei sale. Odată se ivi acolo o secetă mare, care ţinu mulţi ani. Din cauza ei secară lacuri, smârcuri, mlăştini şi bălţi. Atunci toţi elefanţii întrebară pe regele lor: „Măria-Ta, puii noştri sunt chinuiţi de sete şi trag să moară; unii au şi murit. Să căutăm un lac, unde să bea apă şi să se învioreze". După ce se gândi mult, regele elefanţilor zise: „Este în inima unui ţinut, într'un loc singuratic, un lac mare, totdeauna plin cu apă din Gangele care curge pe sub pământ. Să mergem într'acolo". Zis şi făcut. Merseră ei cinci nopţi de-arândul şi ajunseră la lac. Acolo intrară în apă şi nu ieşiră decât atunci când apuse soarele. Insă de jur împrejurul acelui lac se aflau nenumărate gropi, făcute de iepuri în pământul foarte moale. Acestea fură stricate de elefanţi, pe când umblau încoace şi încolo. Mulţi iepuri se aleseră cu picioarlee, capetele şi gâturile strivite; unii din ei muriră, alţii abia scăpară cu viaţă. După ce se depărtă turma de elefanţi, iepurii turburaţi, văzându-şi locuinţele distruse de picioarele elefanţilor, unii din ei cu picioarele rupte, alţii cu corpul stâlcit şi plin de sânge, alţii iarăşi cu puii omoriţi, se întruniră cu ochii în lacrimi şi începură a se sfătui. „Vai, suntem pierduţi", spuneau ei. „Turma cea de elefanţi are să vină mereu, pentrucă nu-i apă aiurea. Aşa că vom pieri cu toţii. Doar se spune:

Elefantul omoară chiar când atinge, şarpele chiar când miroasă, regele chiar când râde, omul rău chiar când cinsteşte. (83).

Să ne gândim dar la vre-un mijloc de scăpare". Atunci unul din ei zise: „Să părăsim acest ţinut şi să plecăm. Ce putem face altceva? Doar Manu şi Vyāsa[1]) au spus:

Omul să părăsească pe unul pentru familie, familia s'o părăsească pentru sat, satul să-l părăsească pentru ţară şi pământul întreg pentru sine însuşi. (84).

Regele să-şi părăsească ţara fără a sta la gânduri, dacă aceasta-i spre binele său, chiar dacă-i sănătoasă, roditoare şi prielnică creşterii vitelor. (85).

Omul să-şi păstreze averea pentru vre-o nenorocire, nevasta să şi-o păstreze cu ajutorul averii, iar pe sine să se păstreze, sacrificând şi nevastă şi avere (86).

Atunci unii ziseră: „Nu se poate părăsi aşa de-odată locul strămoşesc. De aceea să ne gândim la vre-un mijloc de a-i speria, ca să nu vină cumva din nou. Doar se spune:

Şi şarpele care nu-i veninos trebue să-şi ridice creasta; veninos sau nu, creasta-i ridicată insuflă groază. (87).

Atunci alţii ziseră: „Dacă-i aşa, este un mijloc foarte bun de a-i speria în aşa fel, încât să nu se mai întoarcă. Insă isbutirea acestui mijloc atârnă de un sol incusit. Fiindcă iepurele Vijayadatta, regele şi stăpânul nostru, locueşte în lună [2]), de aceea să se trimită un sol prefăcut la regele elefanţilor, care să-i spună: „Luna te opreşte ca să vii aici la lac, pentrucă de jur împrejurul lui locuesc supuşii ei". Dacă i se va vorbi astfel, poate că va da crezare vorbelor solului şi va pleca". Atunci alţii iarăşi ziseră: „Dacă-i aşa, este în mijlocul nostru un iepure cu numele Clăpăug. Acela-i meşter la vorbă şi cunoscător în ale soliei. Să-l trimitem pe dânsul acolo. Doar se spune:

Acela este trimis ca sol din partea regelui, care-i chipeş, fără dorinţi, cu darul vorbirii, cunoscător a tot felul de cărţi şi care ştie să pătrundă gândul altora. (88).

De asemenea:

---

1) *Vyāsa* este autorul legendar al Vedelor, cărţile sfinte ale Brahmanilor.

2) Aceasta-i o credinţă a Indienilor, la fel cu a noastră despre Cain.

Cel care recurge la un uşier domnesc neghiob, sau plin de lăcomie, dar mai cu seamă mincinos, acela nu isbuteşte în ceea ce întreprinde. (89).

Să vedem deci dacă putem să scăpăm teferi din această pacoste. Atunci ceilalţi ziseră: „Aşa-i bine. Alt mijloc de scăpare nu-i. Să facem aşa". Atunci fu ales Clăpăug, ca să meargă la regele turmei de elefanţi; şi Clăpăug porni. Când ajunse aproape de drumul elefanţilor, se sui pe o movilă de care nu se putea apropia nimeni altul şi vorbi către elefant: „Hei, elefant păcătos, cum de-ai îndrăznit să intri, aşa nici-una nici două şi fără să-ţi pese, în lacul acesta al lumii? Să nu mai calci pe aici; pleacă". Auzind aceasta, elefantul zise mirat: „Dar tu ciine eşti?". Acela răspunse: „Eu sunt iepurele Vijayadatta şi locuesc în lună. Sfânta lună m'a trimis acum la tine, pentru ca vorbele ei să aibă mai multă crezare". Atunci elefantul zise: „Hei, iepure, spune-mi porunca sfintei luni, ca s'o îndeplinesc îndată". Iepurele răspunse: „Ziua trecută ai venit împreună cu turma ta şi ai strivit o mulţime de iepuri. Cum de nu ştii că aceştia sunt sub stăpânirea lunii? De aceea, dacă ţii la viaţă, sub niciun cuvânt să nu mai vii aici. Aceasta-i porunca lunii". Elefantul întrebă: „Şi unde se află acum stăpâna voastră, sfânta lună?". Iepurele răspunse: „Ea a venit acum aici, la lac, ca să aducă mângâere iepurilor care au mai rămas în viaţă dintre cei zdrobiţi de turma ta. Iar eu am fost trimis la tine'. Elefantul zise: „Dacă-i aşa, arată-mi pe stăpâna mea, ca să mă închin la ea şi să plec aiurea". Iepurele zise: „Vino numai tu cu mine, ca să ţi-o arăt". Zis şi făcut. Seara iepurele îl duse pe elefant la ţărmul lacului şi arătându-i chipul lunii în apă îi zise: „Stăpâna noastră stă cufundată în meditaţie în mijlocul apei. Închină-te ei în tăcere şi pleacă iute. Astfel, dacă-i turburi meditaţia, se va supăra din nou şi mai tare". Atunci elefantul înfricoşat se închină la lună şi apoi se depărtă. Din ziua aceea iepurii trăiră în tihnă în vizuinile lor, împreună cu ai lor. De aceea eu spun:

Pomenindu-i pe cei mari avem izbânda cea mai mare. Fiindcă au pomenit de lună, iepurii au trăit în pace. (90).

Tot astfel:

Odinioară iepurele şi Kapiñjala, vrând cu orice preţ să se judece şi dând peste un judecător mişel, şi-au găsit peirea amândoi. (91).

„Cum asta", întrebă păsările. Corbul povesti:

POVESTEA A DOUA

Potârnichea, iepurele şi motanul

Mai înainte eu locuiam într'un copac. Dedesupt, într'o scorbură, locuia o potârniche cu numele Kapiñjala. Totdeauna, când ne întorceam la apusul soarelui, ne petreceam vremea amândoi spunându-ne o mulţime de cugetări frumoase şi istorisindu-ne faptele străvechi ale înţelepţilor divini, brahmani şi regeşti, sau multele minunăţii văzute în timpul călătoriilor; ceea ce ne făcea o mare plăcere. Odată Kapiñjala se duse împreună cu alte potârnichi să-şi caute hrana într'un ţinut străin, plin de lanuri de orez. Dar, când se ivi noaptea, nu se mai întoarse şi atunci mă gândii neliniştit şi întristat de lipsa ei: „Ah, oare de ce n'a venit azi Kapiñjala ? Nu cumva a fost prinsă în laţ de vre-un vânător? sau poate a omorît-o cineva? Iricum, dacă i-ar merge bine, n'ar sta ea fără mine. Astfel mă frământai cu gândul multe zile. Odată însă, pe la asfinţitul soarelui, intră în scorbură un iepure, cu numele Mers-Iute. Fiindcă pierdusem orice nădejde în privinţa lui Kapiñjala, îl lăsai. A doua zi însă, făcându-i-se dor de casă, numai iată că soseşte şi Kapiñjala, grasă ca o minge de mult orez ce mâncase. Bine a zis cine a zis:

Nici în cer nu gustă muritorii aşa fericire, ca aceea pe care o are şi cel mai sărac în ţara sa, în oraşul său, în casa sa. (92).

Când văzu iepurele în scorbură, potârnichea zise supărată: „Hei, dar casa asta este a mea. De aceea fă bine şi ieşi numaidecât". Iepurele răspunse: „Casa asta nu-i a ta, ci a mea. De ce dar rosteşti în zadar cuvinte de ocară? Doar se spune:

Nu se mai poate pune stăpânire pe iazuri, fântâni, temple şi copaci, odată ce au fost părăsite[1]). (93).

---

[1]) Strofa aceasta e a lui *Manu*, autorul celebrului cod de legi indian numit *Manusmrti*.

De asemenea.

Acolo unde cineva s'a folosit în văzul tuturor de o casă sau de altceva timp de zece ani, dovada hotărîtoare este folosința, nu martorul nici actele. (94).

Aceasta-i legea cu privire la oameni, așa cum ne învață înțelepții; iar adăpostul animalelor și al păsărilor e numai pentru puii lor. (95).

Așa dar casa asta este a mea, nu a ta". Kapiñjal o zise: „Dacă recunoști ca autoritate legea, vino cu mine, să întrebăm pe un învățat; și cui i-o va da, acela să aibă casa". Atunci mă gândii: „Ce are să iasă oare de aici? Vreau să văd și eu judecata". Apoi de curiozitate mă luai după ei. Intre acestea un cotoiu sălbatic, cu numele Dinți-Ascuțiți, care auzise sfada lor, se duse la malul unui râu din apropierea drumului, luă un pumn de iarbă sfântă și stând c'un ochiu închis, cu brațele ridicate și abia atingând pământul cu vârful picioarelor [1]), începu să propovăduiască virtutea, cu fața spre sfântul soare, în felul următor: „Ah, existența aceasta pământească nu prețuește nimic, viața se duce ca o clipă, unirea cu ființele scumpe e trecătoare ca un vis, familia este asemenea rețelei fermecate a lui Indra [2]).

De aceea nu e altă mântuire decât în virtute [3]). Doar se spune:

Acela ale cărui zile vin și se duc lipsite de fapte bune, nu trăește, ca și foalele unui fierar, deși suflă. (96).

După cum o coadă de câine nu acoperă părțile rușinoase nici nu alungă insectele și țânțarii, tot astfel învățătura fără virtute nu e de nici-un folos. (97).

De asemenea:

Ca neghina între grâne, ca o pasăre necurată, ca țânțarii între ființe: așa sunt aceia al căror țel nu e virtutea. (98).

Mai presus sunt florile și fructele decât copacul, mai presus se spune că e untul decât laptele acru, mai presus untdelemnul decât plăcinta prăjită în el, mai presus e virtutea decât omul. (99).

---

[1]) Motanul e comparat cu un ascet care se chinuește.

[2]) *Rețeaua lui Indra:* simbol al iluziei deșarte.

[3]) Aproape aceleași învățături, sub o formă puțin schimbată, se găsesc la hoțul din cartea I-a, povestea a 4-a.

Oamenii lipsiţi de virtute trăesc ca vitele, numai pentru a mânca şi a-şi face nevoile, deşi au fost creaţi în scopul cel mai înalt: să facă fapte bune. (100).

Învăţaţii care cunosc ştiinţa purtării, laudă statornicia în toate faptele. Deşi în calea ei stau multe piedeci, pasul Dreptăţii este grăbit. (101).

Oameni, virtutea se poate arăta pe scurt (ce aveţi nevoie de multe amănunte?): a face bine altuia este o virtute; a-l asupri este o faptă rea. (102).

Ascultaţi quintesenţa virtuţii şi după ce veţi auzi, meditaţi asupra ei: omul să nu facă altora ceea ce-i rău pentru el. (103).

Auzindu-i învăţăturile privitoare la virtute, iepurele zise: „Kapiñjala, colo pe malul râului stă un pustnic, care predică virtutea. Să-l întrebăm pe el". Kapiñjala răspunse: „Dar acesta-i duşmanul nostru din naştere! De aceea să ne ţinem departe de el, când îl vom întreba. S'ar putea ca făgăduinţa sa religioasă să fie şubredă". Atunci îi ziseră de departe: „Hei, pustnicule, care cunoşti legile, între noi doi este o neînţelegere. De aceea dă-ne o hotărîre întemeiată pe pravilă. Cine va pierde procesul, acela să fie mâncat". Cotoiul răspunse: „Dragii mei, nu, nu vorbiţi aşa. Eu m'am depărtat de drumul faptei rele, care duce la iad. Nevătămarea fiinţelor este calea virtuţii. Doar se zice:

Fiindcă cei drepţi au spus că înaintea virtuţii merge nevătămarea fiinţelor, de aceea trebue cruţate până şi ploşniţele, păduchii şi celelalte insecte[1]). (104).

Cine vatămă chiar şi fiinţele vătămătoare, acela-i crud; acela se duce în iadul cel grozav; cu atât mai mult cel care vatămă fiinţele bune. (105).

Chiar şi cei pricepuţi în ale jertfei, care ucid animale atunci când jertfesc, sunt lipsiţi de minte. Ei nu cunosc înţelesul adevărat al învăţăturii sfinte. E drept că acolo se spune ca să se jertfească ţapi. Dar „ţapi" se numesc boabele de orez vechiu de şapte ani, şi nu un soiu anumit de animale[2]). Doar se pune:

[1]) Persiflarea este evidentă. Autorul îşi bate joc de respectul pe care-l au pustnicii Brahmani pentru orice vietate.

[2]) Şi aici avem o persiflare a felului cum se interpretau textele sfinte.

Dacă cineva merge la cer tăind copaci, omorînd animale şi vărsând sânge, atunci cine se mai duce în iad? (106).

De aceea eu n'am să vă mănânc nici pe unul nici pe cellalt. Voiu hotărî numai cine câştigă şi cine pierde. Eu însă mi-s bătrân şi nu prea aud bine de departe. Având în vedere lucrul acesta, apropiaţi-vă şi spuneţi cum stă pricina, pentruca să dau hotărîrea în deplină cunoştinţă de cauză şi astfel să nu-mi fie închisă intrarea în cer. Doar se spune:

Bărbatul care din trufie sau din lăcomie sau din mânie sau de teamă dă o hotărîre nedreaptă, acela merge în iad. (107).

Tot astfel:

Judecătorul care dă o hotărîre nedreaptă cu privire la un cal, ucide unul; cu privire la o vacă, ucide zece; cu privire la o fată, ucide o sută; cu privire la un bărbat, ucide o mie. (108).

Cel care stând în sala unde se judecă nu arată limpede cum stă lucrul, acela trebue îndepărtat, afară numai dacă cercetarea nu descoperă adevărul. (109).

De aceea vorbiţi-mi cu încredere la ureche". Mai este nevoie să continuu povestea? Ticălosul acela câştigă repede încrederea amândurora, astfel încât pierzându-şi minţile se apropiară de el. Atunci în acelaşi timp unul fu înşfăcat de cotoiu cu ghiara, iar cealaltă cu dinţii săi ca ferestrăul. După aceea fură ucişi şi mâncaţi. De aceea eu spun:

Odinioară iepurele şi Kapinjala, vrând cu orice preţ să se judece şi dând peste un judecător mişel, şi-au găsit peirea amândoi. (110).

Tot astfel şi voi, alegându-vă ca regină bufniţa şi neputând vedea noaptea, veţi merge pe drumul iepurelui şi al lui Kapiñjala. Acum, când ştiţi aceasta, faceţi ce trebue de făcut". Auzind cuvintele corbului, păsările strigară: „Bine a vorbit acesta; ne vom aduna altădată, ca să ne sfătuim asupra alegerii unui rege". Zicând aceasta, se împrăştiară toate care încotro. Rămăsese singură bufniţa, aşezată pe tron în aşteptarea încornării, având alături pe soţul ei. Intr'un târziu ea vorbi; „Cine-i acolo? De ce nu sunt încoronată?" Atunci soţul ei zise: „Ţi-a pus piedică corbul. Păsările s'au dus la cuiburile lor. Singur corbul acesta mai stă aici, nu ştiu

din ce pricină. Scoală-te dar, ca să te conduc la locuinţa ta". Auzind aceasta, bufniţa grăi amărîtă către corb: „Ah, nemernicule, ce rău ţi-am făcut, că mi-ai împedicat încoronarea? De astăzi înainte între noi va fi o duşmănie pe care o vor moşteni şi urmaşii noştri". Doar se spune:

Se vindecă rana pricinuită de săgeţi; se vindecă şi copacul lovit de secure, dar vorba rea scârbeşte; şi rana pe care o pricinueşte vorba nu se mai vindecă. (111).

Zicând acestea, plecă acasă împreună cu soţul ei. Atunci corbul spăimântat se gândi: „Cum de mi-am atras fără nici-un motiv această duşmănie prin vorbele mele?". Doar se spune:

Vorbele pe care le rosteşte cineva ne la locul lor şi ne la timpul lor, neprielnice pentru viitor, neprietenoase, înjositoare pentru el şi fără îndreptăţire, — acele nu sunt vorbe, ci otravă. (112).

Omul cuminte, chiar când e puternic, să nu-şi facă singur duşmani. Care-i omul cu mintea întreagă, care să înghită otravă fără motiv spunându-şi: „Am eu doctor?". (113).

Zicând aşa, porni şi corbul spre locuinţa sa. „De aci se trage, fiule, duşmănia din tată în fiu, care-i între noi şi bufniţe". Culoare-de-Nour zise: „Scumpul meu, dacă aşa stau lucrurile, ce trebue de făcut?" — „Fiule, răspunse acela, cu toate că lucrurile stau astfel, afară de cele şase mijloace [1]) mai este şi o hotărîre energică. Imi iau asupra mea sarcina de-a o aduce la îndeplinire; mă voiu duce acolo; îi voiu înşela pe duşmani şi-i voiu omorî". Doar se spune:

Cei cu minte multă şi cu judecată sănătoasă sunt în stare să înşele pe cei tari, cum au făcut hoţii cu brahmanul [2]), luându-i ţapul. (114).

„Cum asta?", întrebă Culoare-de-Nour. Cellalt povesti:

(Va urma)

Th. Simenschy

[1]) Vezi pag. 428.

[2]) Brahmanul este tare, fiindcă îi poate blestema; şi blestemul unui brahman se împlineşte totdeauna.

IN CĂUTARE DE LUCRU IN ANGLIA.

Zile grele... Stătusem aproape o lună şi jumătate în Wooburn Green şi vicarul Neison încă nu reuşise să-mi găsească ceva de lucru. Eram foarte abătut. Isprăvisem toţi banii şi acum eram nevoit să fiu zilnic musafirul lui la masă. Deşi erau foarte drăguţi cu mine, nu mă simţeam bine deloc. Ca să-mi trec timpul lucram în grădina casei parohiale câte ceva: tundeam iarba, curăţeam aleele sau plivema zarzavatul cu Jeana, bucătăreasa.

Mi-aduc aminte cum într'o zi lucram în grădină, şi lucru curios, aud clopotele la biserică. „De ce-o fi trăgând clopotele oare?", mă întreb. Ştiam că Englezii nu serbează vreo altă zi sfântă, afară de Duminecă. La câtva timp după aceea, zăresc un număr de autobuse deschise trecând cu turişti prin faţa grădinii. N'am dat atenţie şi-mi căutam de lucru: ciocăneam nişte buruieni pe marginea peluzei de tenis şi le puneam într'o roabă. Când să trec cu roaba în dosul casei, văd că se deschide poarta dela stradă şi vicarul, în roba lui neagră, apare încunjurat de o droae de copii, toţi în haine de sărbătoare, cu gulere albe şi tari la gât. Erau coriştii bisericii.

— Dar bine, ce faci dumneata aici? mă întrebă preotul.

— Ce să fac?... curăţ prin grădină.

— Cum, la dumneavoastră în România se lucrează şi Dumineca?

— Azi e Duminică?! întrebai eu mirat. Vai, părinte, iartă-mă, cu necazurile mele am uitat şi zilele săptămânii... Nu-i nimic, Dumnezeu o să mă ierte: la ora 11 viu şi eu la biserică.

Era ceasul nouă şi jumătate şi vicarul oficiase leturghia'

de dimineață. Țin să adaug că în Anglia un preot are patru slujbe Dumineca: la opt, sfânta cuminecătură; la unsprezece, slujba mare; la patru, pentru copii și la șase vecernia.

La unsprezece m'am schimbat și eu în haine de sărbătoare și pornii spre biserică însoțit de preoteasă și tatăl ei, Mr. William. Domnul William era un bătrânel — pe care-l stimam foarte mult. Era o figură de Englez cu totul diferită; l-ai fi luat drept un Francez, după cioc și mustăți. Și el mă iubea. Adesea mă invita la mica lui fermă de lăptărie, pe care o avea în apropiere. Ferma lui însă nu era așa mare și nu prea-i aducea cine știe ce venit; altfel, cu plăcere, m-ar fi luat în slujba lui. Dumineca era aproape întotdeauna la ginerele lui la masă și amândoi mergeam la biserică. Avea grijă să-mi dea cărți de ritual, să-mi arate ce imn se cântă în biserică, ce rugăciuni se ceteau. Se mira foarte mult că noi Românii și ortodocșii în genere, n'avem carte de rugăciune, și că la biserică suntem numai niște simpli spectatori. La anglicani, ca și la catolici și protestanți, toată lumea ia parte la serviciul religios: cântă împreună cu corul, secondați de orgă, și se roagă laolaltă cu preotul.

In Dumineca aceea, pe la vreo cinci, după ce am luat ceaiul, ne-am dus în plimbare pe deal cu D-nul William, domnișoarele Lily, Mary și alte fete din sat. Erau niște păduri frumoase în partea de răsărit, pline de rugi de rododendroni și honey-suckle (un fel de plantă acățătoare cu flori mici și un parfum delicios). Ora vecerniei ne-a apucat pe deal, în vecinătatea castelului unui lord. Pe o poziție pitorească care domina cu privirea aproape toată valea Tamisei, spre Maidenhead, se găsea capela castelului, către care te urcai pe-o cărare în pantă. Ne-am dus cu toții la bisericuța de pe vârful dealului, unde am mai întâlnit vreo zece credincioși, probabil lucrători dela ferma lordului. După slujbă ieșirăm în preajma bisericii să admirăm peisajul văii ce se pierdea în depărtare într'o pânză de ceață plumburie. Arătând cu mâna spre Nord-Vest, Mr. William îmi spuse: „In direcția aceasta se găsește orașul Reading; mâine dimineață o să pleci cu vicarul într'acolo".

— De ce?

Rupeam şi eu puţin englezeşte şi înţelegeam câte ceva dacă mi se vorbea rar şi scurt.

— Acolo, lucru... vicarul găseşte lucru pentru dumneata.

— Ce lucru?

— Fabrica de biscuiţi.

O lumină îmi licări pe figură: în fine, găseam de lucru! Mulţumirea mea însă nu ţinu mult: îmi părea rău că mă înstrăinez iarăşi de prietenii mei din Wooburn. Dar ce era să fac?! Trebuia să mă duc. La urma urmei, nimeni nu mă putea opri să viu Sâmbăta după masă şi Dumineca să-mi petrec wekend-ul cu ei la Wooburn.

A doua zi, în adevăr, am şi pornit spre Reading. Eram abătut. Cu ochii pe fereastra vagonului priveam cum toate locurile cunoscute: Bourne-End, Cookam, Marlow, toate drumurile şi cărările, explorate de mine, rămâneau în urmă, iar eu mă duceam înainte, iarăşi spre necunoscut! Mă podidise chiar lacrimile. Părintele Neison se făcea că nu mă vede, preocupat cu veştile din ziarul de dimineaţă. Intr'un sfert de oră am ajuns la frumosul orăşel Maidenhead, unde schimbarăm trenul, luând pe cel ce venea dinspre Londra.

In mai puţin de un ceas, ne-am oprit în gara Reading, oraşul de cărămidă roşie. Din câte localităţi şi târguri văzusem eu până atunci, niciunul nu mi-a lăsat o impresie aşa de neplăcută, chiar dela început. Culoarea lui roşie, zidurile din cărămidă netencuită, fără nicio încercare de variaţie mă sufocau, mi-l făceau antipatic. Ce deosebire între Maidenhead şi Reading!

Pe lângă monotonia de culoare se mai adauga şi aceea de arhitectură, fapt de altfel observat şi în alte părţi. Străzi întregi clădite în acelaşi stil simplu, cu o lipsă supărătoare de ornamentaţie. Cum pot Englezii suferi această negare voită a existenţii frumosului, nu ştiu! Am aflat însă că proprietatea individuală a caselor e un lucru rar în oraşe — chiar şi la sate — şi că majoritatea clădirilor sunt făcute de societăţi sau capitalişti, cari natural, au în vedere mai mult specula, profitul, nicidecum satisfacerea simţului estetic.

Dela gară ne-am îndreptat spre centru. In drumul nostru ne-am oprit în parc. Aci, părintele Neison îşi dădu părerea c'ar fi mai bine să se ducă el mai întâi la fabrică, să cer-

ceteze cum stau lucrurile şi pe urmă să mergem amândoi. Până la întoarcerea lui m'a rugat să iau loc pe o bancă, lângă statuia unui leu de bronz, care privea nepăsător şi dolofan asupra lumii încunjurătoare. „Te las în seama lui până viu şi dacă veţi fi cuminţi am să vă aduc câte un biscuit", zise părintele zâmbind, şi plecă.

Rămăsei singur cu gândurile, speranţele şi temerile mele. Mă uitam când la nişte copilaşi, ce se jucau cu coarda, când la lumea de pe stradă, până ce fui întrerupt în singurătatea mea de doi tineri, cari veniseră cu bicicletele până la banca mea şi se aşezară jos lângă mine. In pantalonii lor albi, cămăşi cu guler răsfrânt, capul gol şi bluze colorate, păreau a fi nişte studenţi englezi; părul şi ochii lor negri, cu tenul închis, îi trădau că sunt străini. Ce mulţumire am avut să-i aud vorbind o limbă slavă: instinctiv m'am simţit atras spre ei, bănuind că trebuie să fie vecini de-ai noştri. Aşa şi era. Indrăznind să le vorbesc am aflat că erau sârbi, studenţi la universitatea din Reading. Dela dânşii am descoperit lucruri multe, printre cari şi aceea, că studenţii sârbi aveau şi un cămin al lor în oraş. Cum le spusesem că şi eu voiam să mă înscriu la o universitate engleză, dar că împrejurările erau vitrege cu mine, ei mi-au dat ideea să mă duc la căminul lor şi să vorbesc cu directorul. Mi-au dat şi adresa lor la plecare.

După vreun ceas şi jumătate îl văd şi pe vicar întorcându-se. Uitându-mă în ochii lui de departe am văzut că nu prea avea curaj.

— Ei, ce-aţi făcut părinte? îl întrebai nerăbdător.

— Nu v'am adus nicio fărâmă de biscuit! zise el, aşezându-se pe bancă.

— Se vede c'am stat cuminţi degeaba! răspunsei eu cu ochii spre leu. Bietul vicar îmi povesti că nu numai c'a venit cu deşertul, dar s'a ales şi c'o dojană bună, din partea directorului fabricii, că se interesează de străini, când peste un milion de Englezi n'aveau de lucru.

— Nu-i nimic părinte! dacă dumneata n'ai avut noroc astăzi, poate să-l am eu.

— Ce vrei să spui?

— Uite ce mi s'a întâmplat în lipsa dumitale... şi încep

să-i povestesc despre întâlnirea cu Sârbii, cele discutate cu ei, arătându-i adresa căminului.

Nu era timp de pierdut, mai ales că acest cămin era cam la periferia de Sud a oraşului. Luarăm un autobuz şi într'un sfert de oră eram la numărul de pe adresă. Sunăm. Un domn tânăr, cu mustăţi negre, ne deschise şi ne pofti înăuntru, în hall. Era însuşi directorul, aşa după cum mi-l descriseseră cei doi studenţi. Părintele deschide vorba asupra scopului venirii noastre; intervin apoi şi eu spunându-i cine sunt şi împrejurările în care mă găsesc, că eram sărac şi doream să învăţ... mă rog, mărturisii tot ce aveam pe suflet. Simpatia cu care eram ascultat îmi dădea din ce în ce mai mari speranţe şi, în gândul meu, chiar mă vedeam primit în rândurile studenţilor sârbi. Mare-mi fu desamăgirea însă când, cu toată bunăvoinţa lui, absolut sinceră, directorul se vedea în imposibilitatea de a-mi veni în ajutor. Peste două zile căminul urma să fie închis din cauza vacanţei. Toţi studenţii aproape plecaseră şi tocmai în Octomvrie urma să fie redeschis. Dar, ca să nu plecăm fără nicio încurajare, ne sugeră ideea de a ne duce la ferma universităţii, care se găsea într'un sat nu prea departe, şi unde directorul era un Francez.

După ce am ieşit şi ne-am luat rămas bun, mă uit la vicar şi-i spun pe româneşte: „Am venit şi noi părinte la Reading ca ţiganul Miercurea la stână"!

— Ce-ai spus? mă 'ntrebă el.

I-am tradus în franţuzeşte proverbul românesc, dar nu i-a înţeles sensul. Cum n'aveam nimic mai bun de făcut în momentul acela, i l-am explicat vorbă cu vorbă, mergând pe stradă. Greutatea priceperii sensului stă în faptul că cele mai multe noţiuni ale proverbului erau necunoscute unui englez. El nu putea înţelege de ce-a venit ţiganul la stână, şi ce avea a face dacă era Miercuri şi nu o altă zi şi însăşi ideea de stână e cu totul alta la ei. Oile în Anglia nu se mulg, deci nu există caş; ei nu postesc Miercurea, deci nu avea sens venirea ţiganului tocmai în ziua aceea; şi pe urmă ţiganul la noi e într'o stare mult mai mizeră şi de aceea gluma pe socoteala stomacului lui gol are mai multă ironie.

La urmă repetă din nou proverbul şi râzând şi el admise că am căzut în soarta ţiganului.

— Şi ce zici dumneata, nu cumva o să păţim iar ca el, dacă ne-om duce şi la fermă? îl întreb eu.

— Ştiu eu!... mi-e teamă c'o să păţeşti numai dumneata, dacă ţii să te duci. Eu n'o să te pot însoţi; am o întrunire după masă şi trebue să mă întorc cât mai curând.

Această veste, de a mă duce singur nu-mi prea surâdea şi am lăsat-o şi eu în suspensie; n'am zis nici că mă duc, nici că nu mă duc. Intrerupserăm vorba, pentrucă, ajungând în faţa unui garaj, mă oprii în loc şi-l întreb pe vicar: „N'ar fi bine să încercăm şi-aici părinte? N'avem nici de pierdut, nici de câştigat, chiar dacă se repetă proverbul cu ţiganul".

Vicarul se duse înăuntru şi după câteva minute apare cu stăpânul garajului: un domn cu faţa osoasă, părul roşcat şi c'o pipă secătuită de tutun în colţul gurii. Se uită la mine, mă salută, pe urmă îl întrebă pe vicar dacă mă pricepeam la maşini. Eu, de unde! în viaţa mea nu pusesem mâna pe volan măcar! I-am răspuns că lucru pe care l-aşi putea face la garaj ar fi să ţin curăţenie, să dau ajutor la mecanici, să fac orice în putinţa mea. Stăpânul ne-a răspuns că poate m'ar fi primit dacă eram mecanic; deşi faptul că nu ştiam englezeşte ar fi fost o piedecă destul de serioasă. Băiat în garaj avea şi nu putea să-l concedieze pe el şi să mă primească pe mine. C'un salut şi-o mulţumire o terminarăm repede şi cu garajul.

— Greu e de trăit în ţara dumitale părinte! zisei eu la plecare, c'un oftat adânc.

— Eu ţi-am mai spus. Greşala ce-ai făcut comparând Anglia cu Romănia, e foarte mare!

— Văd!... Acum îmi dau seama, ce raiu e la noi: şi cel mai nenorocit vagabond găseşte barem un cireş pe marginea şoselei, ca să-şi potolească foamea, pe când aici...

— Nu-ţi iese în cale măcar o stână!... replică el ironic. Deocamdată şi mie mi-i foame, adaugă sfinţia sa: după atâta treabă cât am făcut noi astăzi, cred că ni s'ar cuveni...

— O mămăliguţă cu brânză! complectai eu.

De sigur Părintele Neison nu ştia nici ce-i mămăliga: a fost nevoie să internaţionalizez şi pâinea noastră naţională. După ce am intrat într'un restaurant, începurăm discuţia asupra artei noastre culinare: comparam sărmăluţele, răciturile, ciorbele şi toată lista variată a bucătăresii noastre, cu repe-

tarea zilnică a roost-beef-urilor şi fripturilor de berbec englezeşti. Aci eram tare, aveam ce lăuda! aşa bucate gustoase şi meşteşug în a le pregăti nu are englezoaica!

— Poate-o da Dumnezeu, părinte, să fiţi şi dumneavoastră vreodată musafirul meu în România; atunci o să vedeţi ce delicioasă e varza gătită cu friptură la tavă, nu aşa fiartă'n apă chioară şi pusă 'n farfurie. La noi n'ar mânca-o nimeni; ar crede cineva că-ţi baţi joc servindu-i asemenea varză! Şi pe urmă cartofii... veşnic aceiaşi cartofi fierţi!... ce Dumnezeu! de ce nu-i preparaţi cu carnea la un loc?

— Mă rog, mă rog, continuă! Ia să văd ce nu-ţi mai place dumitale în Anglia!

— Apa, părinte! In ţara podgoriilor, în România noastră şi cel mai calic are un pahar de vin la masă. Şi ce vin! Bun!... şi ieftin! Ori, dacă preferi bere, te serveşte chelnerul c'o băutură numai rouă pe pahar! Când o bei te trec sudorile de rece!

— Ei, lasă, nu-ţi mai face poftă de bunătăţile din ţara românească, că-ţi vine rău! Deocamdată o să mai stai pe aici... şi — uitându-se la ceas — pentrucă e vremea să plecăm; ce facem? Mergem la Wooburn amândoi ori te duci la fermă?.

Intrebarea era pusă cam brusc: îmi tăie tot cheful. Ca să nu par fără curaj, i-am răspuns că mă duc singur la fermă. Era aproape două şi jumătate şi la trei pleca autobuzul. Ne-am dus la punctul de plecare şi aci, vicarul vorbi cu şoferul să-mi spună unde trebuia să mă dau jos. M'am suit în maşină, mi-a dat toate explicaţiile necesare şi ne-am despărţit. Mă trecu un fior când mi-a zis: Good-bye! Good luck to Jon! (La revedere! Să-ţi dea Dumnezeu noroc!) Strângându-mi mâna cu căldură a plecat spre gară. L-am petrecut cu privirea, în mersul lui legănat şi umerii largi, până nu l-am mai putut vedea: pe măsură ce se depărta, se apropia de mine tristeţea şi singurătatea. In sfârşit, am pornit şi noi. Curând lăsarăm în urmă oraşul de cărămidă roşie, cu fabricile, străzile şi ultimele vile dela periferie şi începurăm să ne învecinăm tot mai de aproape cu peisajul rustic. Şiruri neîntrerupte de garduri vii, de-alungul şoselei asfaltate; boschete de copaci seculari, creionaţi pe fondul fără coloare al orizontului; sate şi ferme pitulate la răscruci de văi, uşor ondulate;

vite cornute, roşii, păscând pe întinderea luncilor, ţărcuite de plasa enormă a gardurilor de măcieş şi rugi; oi albe, cu lâna de mătase, de abia zărindu-se din iarbă...

Deşi acest cadru câmpenesc îmi uşura sufletul, deprimat de insuccesele zilei, continuam a fi trist. Singurătatea mă făcea să mă gândesc tot spre trecut... să simt cu mai multă durere despărţirea de prieteni şi să aştept cu mare nesiguranţă viitorul. Pe mine mă stăpâneau două nădejdi: una de a găsi o ocupaţie la fermă, alta de a mă întâlni cu aceleaşi succese. ca cele de dimineaţă, pentru a mă putea întoarce la Wooburn. De altfel vicarul îmi şi spusese că dacă nu găsesc nimic la fermă să mă duc îndărăt.

Cu această luptă interioară am ajuns după vreun ceas la un sătişor, cu case mici, acoperite cu paie... nu paie aruncate cu furca la întâmplare, aşa cum fac ţăranii noştri, ci aranjate frumos, în şiruri de mănunchi, tăiate îngrijit. Cu ferestrele lor mici dela mansardă, îţi dau impresia că închid ochii să se culce. Orice casă ţărănească are dormitorul sus, adesea cu plafonul format chiar din acoperiş; jos, la parter, sunt camerile de locuit. şi bucătăria.

Trecui pe lângă câteva căsuţe ţărăneşti până ajunsei la fermă. Aci la intrare se ridică îndrăzneaţă o vilă cochetă, nu prea mare, cu pereţii acoperiţi cu iederă. Am sunat. O fată de casă, în şorţ alb şi bonetă scrobită pe cap, mă invită înăuntru. Mă conduse într'un salonaş, unde ea tocmai pregătea ceaiul, aşezând ceştile şi tacâmurile pe o mescioară din mijloc. După vreo cinci minute apăru stăpâna, o doamnă tânără, slăbuţă, blondă, urmată de soţul ei tot delicat ca fizic, în pantaloni bufanţi, scoţieni. Timid, m'am ridicat şi m'am recomandat: în acelaşi timp cerând scuze dacă i-am deranjat la o oră nepotrivită... „Ba a-ţi venit tocmai la timp! zise gazda, vom avea plăcerea să vă servim cu o ceaşcă cu ceaiu". Aici mi s'a cam înfundat cu franţuzeasca mea: faţă de Englezi eram doctor, dar pentru francezi, un biet elev, care ştie şi el să îndruge câteva fraze învăţate pe de rost. La început îmi mergea gura strună; ştiam povestea vieţii mele, — pe care o repetasem de atâtea ori, — cum prepară lecţia un tocilar din clasă; când am sfârşit de istorisit şi ne-am avântat la conversaţie, atunci am început să mă cam poticnesc. In orice caz

am reuşit eu să mă fac înţeles, cu puţină caznă din partea mea, cu foarte multă bunăvoinţă dintr'a lor; după sorbirea celor două ceşti de ceaiu şi consumarea câtorva sandwischuri cu unt şi a prăjiturilor, domnul şi doamna gazdă ştiau cu deamănuntul situaţia mea. Aventura şi curajul meu îi impresionase. Faptul că veniseм dintr'o ţară aşa de îndepărtată şi în condiţiuni aşa de riscante, mânat de dorul de a mă cultiva, li se părea ceva cu totul romantic. Ideea ce şi-o făceau despre mine nu putea decât să mă măgulească şi, tăinuit în sufletul meu iar începură să înmugurească speranţele. Şi-au înmugurit în timpul ceaiului până când... ce să mai lungesc vorba? Au regretat oamenii că nu-mi pot da niciun ajutor.

A trebuit să mă întorc iarăşi la Wooburn.

Emil I. Diaconu

ROMANȚĂ

Am zis c'a'vieții clipe trec într'una,
Cum lunecă în golul slăvii luna,
Dar ele niciodată nu mai vin,
Cum vine zâna cerului senin!

Ș'am spus că soarta lumilor în noi e;
Prin noi le surpă Cronos ne'ncetat;
Urmăm destinul care ne-a fost dat —
Mereu-ca și corabia lui Noie!

Am zis că'ndemnul inimei ne cere
Să preamărim iubirea cât e timp,
Căci timpul sboară veșnic și'n Olimp,
Se'ntinde-a morții vajnică tăcere.

Pe'ncet s'așterne'n inimi albă nea
Și cântecul vieții nu mai sună:
Plutește-asupră-i albul văl de lună —
Și totul isprăvit e, draga mea!

Am zis! Și valul vremilor cu mine
Același cântec îl cânta mereu:
Coboare pacea dar, în gândul meu,
Căci eu am spus la timp ce se cuvine!

STROFE

Tu, poate, nu vei şti nici când, copilă,
Amurgul — de se'nchină dimineţii —
Şi nu vei poposi la nici o filă
Din câte-am însemnat în drumul vieţii.

Ci eu mă uit la chipul tău — şi-mi pare
Că m'am născut purtându-l în privire:
Un duh ce îşi găseşte 'ntruchipare
Pe nesimţite, în nemărginire!

Cum nu ştiu ce va fi, nici ştiu ce este
Enigma zării dincolo de sine,
Privesc cu nemâhnire peste creste
Apusul, dacă te zăresc pe tine.

Şi simt că ceasul cel din urmă chiară
Va fi un ultim zâmbet al vieţii,
De-mi vei căta cu drag: în fapt de seară
Va răsări lumina dimineţii!

Eug. Ciuchi

[1]) Din volumul ce apare sub titlul: Din *Taina Vieţii.* III. Poveste.

FRUNZE USCATE

Mergeau ţinându-se de mână pe drumul lung, mărginit de teii, a căror frunze ruginii cădeau, cădeau, tremurând încet în aer; ca nişte fluturi greoi, de aur, care ar fi picat într'un vârtej de forţe sleite, muribunde.

Şi fiecare pas călca pe o frunză moartă, şi în fiecare pas rămânea în urmă amintirea zilelor trăite, cu înflorirea şi veştejirea lor, şi cu moartea gândurilor care nu vor mai răsări din amurgul trecutului niciodată, niciodată!

Ca floarea de tei înflorise dragostea lor parfumată, puternică, îmbătătoare şi în vâltoarea îmbălsămatelor efluvii îşi căutaseră pornirile dela suflet la suflet, din gând în gând, până la vijelioasele avânturi trupeşti. Fusese o simfonie de vis, care se sfârşea în vibraţiuni lungi, ca un suspin de fericire şi izbândă.

Acum, în liniştea în care pluteau frunzele de aur, ce le împestriţa calea, se împrăştiau gândurile lor smulse din trecut.

Călcau în picioare fragile foi uscate, şi ele trosneau cu ultimul geamăt al existenţei lor, şi acel uşor foşnet era un mic suspin al tuturor clipelor trăite şi trecute!...

Ei se ţineau strâns de mână, simţeau că dacă s'or da drumul, se vor despărţi pentru totdeauna, şovăitori şi tremurând, împinşi pe drumul hărăzit de soartă. Şi freamătul frunzelor moarte îi umplu de un fel de teamă a tăcerii lor.

Cu nevoia spontană de a-şi exterioriza gândurile intime ea vorbi:

„Ţi-aduci aminte plimbarea ce am făcut odată cu automobilul în pădurea dela Nereşti? Când ne-a alunecat roatele în şanţ şi n'am mai putut să ne înapoiem până noaptea târziu.

M'ai lăsat, şi te-ai dus la o cârciumă să aduci oameni să-ţi scoată automobilul din şanţ. Singură în marginea drumului aşteptam şi visam! Treceau drumeţi, treceau căruţe, treceau femei, copii, şi eu eram ţinta asupra căreia se opreau privirile mirate ale trecătorilor. Dar ce-mi păsa! Vedea cineva raza albastră din ochii mei care se îmbinase cu razele verzi ale pădurii când privisem cerul culcată pe muschiul răcoros cu câteva clipe mai înainte? Şi vorbele tale dornice erau tot un freamăt de frunze vii, sclipitoare, care mă legănau tainic! Gândul mi-aluneca în urmă, şi vremea trecea... Incepuse să se întunece şi nu mai veneai, iar eu începeam să mă înfricoşez lângă maşina în care fuseseră închise clipe de iubire...

In sfârşit! Te văzui venind cu pas grăbit urmat de doi oameni. Cu greu s'a scos automobilul din şanţ".

Incepură să râdă amândoi la acea evocare a trecutului. Simţeau însă, că n'ar fi fost în stare să se mai ducă la pădure. Pentru ce? Nu erau încă tineri? Nu căutau să se apropie cât mai mult? Se stinsese oare din sufletul lor vraja dragostei, ca acele frunze care sfârşeau călcate în picioare? Se îndrăgostise de ea. De ce? Nu se întreabă asemenea lucru. Chipul ei i se rotea în ochi în toate felurile. Gesturile ei îl urmăreau ca nişte umbre mici. Glasul ei, vibra în urechi, ca sbârnăitul unui cântec de uitare. Şi uneori necăjit de acea stăpânire pusă pe dânsul, se răsvrătea, vroia să schimbe cadrul, să vadă alte chipuri, să audă alte glasuri. Dar se înapoia târându-se ca un câine vinovat, cu capul la pământ şi cu paşi mărunţi şi leneşi.

Dânsa la început, nu-l iubise, dar o interesa vlaga lui. Nu fusese niciodată iubită aşa. El nu-i vorbise de dragostea lui cu acea sensualitate pe care o oferă obişnuit bărbaţii. Nu-i dăduse flori, bomboane, cadouri. Nu părea un târg tacit felul lui de ai vorbi. Inlătura subiectul „amor", vorbea de orice, şi vorbea bine, şi frumos. Licărirea din ochi cu care o privea, părea o flacără ce o încălzea. Catifelarea surâsului, o mângâia ca un blând contact material. Şi toată atmosfera creată de el, era ca o adiere de vânt cald, dulce, voluptos şi legănător. O atmosferă de încântări, flotantă, nelămurită, dar atât de dulce! Ca miresmele florilor de tei în văzduh.

Intr'o seară când o conducea acasă în automobil, braţul lui o cuprinse cu putere, buzele li se alipiră cu înfocare, şi amorţeala ce o cotropi, o pierdu într'un haos de voluptăţi...

Azi se duc mânâ în mână pe drumul cu frunze moarte, şi se ţin strâns de mână, căci simt că la capătul cărării e sfârşitul... Câtă vreme era de când se iubeau?

Oare socoteşte cineva cât trăeşte o iubire? Numără clipele pe care le doarme legănat de un vis frumos?

Din beţia în care se înnecaseră, se deşteptau buimăciţi. Cât se iubiseră cu adevărat nu vorbeau de amorul lor, dintr'un fel de pudoare de a nu-l profana. El se strecura într'înşii tăcut şi puternic.

Acum, vorbeau mult, cuvântul „te iubesc" ţâşnea din buzele lor, ca scântea ce scăpără dintre ciocan şi nicovală; dar căldura lui nu se stingea, în clipa când se aprindea. Simţeau nevoia să se îmbete cu vorbe...

— Te iubesc! Te iubesc! Da! Şi-o spuneau, dar cuvintele cădeau greoaie la pământ ca nişte mingi desumflate.

Işi scormoneau sufletul cu înverşunată încăpăţânare, nu găseau însă decât gol...

Deodată se opriră, se uitară unul la altul miraţi. Vedeau pe faţa lor trăsături noui, priviri indiferente, surâs banal.

— Preumblarea noastră se prelungeşte prea mult, mă simt obosită, zise ea.

— Să ne întoarcem, şopti el.

— Nu, să ne luăm rămas bun!...

Nicio durere, nicio lacrimă: erau doi străini care la o răscruce îşi strâng mâna politicos şi rece, urmându-şi fiecare calea, călcând în picioare frunzele de tei uscate.

Eufrosina Palla

Cronica politică

America şi Europa.

Paralelă între pacifismul american şi pacifismul european.

In actuala atmosferă socială de neîncredere şi vrajbă, de revoluţii şi război, gândurile de pace par inoportune. Ele sunt totuşi necesare şi fireşti. *Fireşti,* căci, după cuvintele lui Ferrero, „le pacifisme lui-même n'est qu'une forme, la plus désespérée peut-être, de l'obsession de la guerre"; necesare, căci pacifismul nu implică credinţa în perpetuitatea păcii, ci credinţa în necesitatea ei.

Pacea nu este un scop; ea este un mijloc: o condiţiune sine qua non pentru orice efort constructiv, un postulat de stabilitate pentru orice activitate civilizatorie.

Acest articol nu are de scop a pleda pentru pace şi pacifism, ci de a folosi aceste noţiuni drept element catalizator în procesul de diferenţiere a spiritului american de cel european.

Cei mai mulţi scriitori cari s'au ocupat despre America şi Europa, au extras observaţiile lor din vieaţa socială internă a celor două continente, servindu-se de analiza *subiectivă a reacţiilor* unui european în America şi a unui american în Europa. Noi ne vom limita la analiza *obiectivă* a faptelor istorice şi a documentelor juridice pentru a ilustra ciocnirea concepţiilor americane şi europene şi deci specificul spiritualităţii lor.

Pacea conform unei sugestive definiţiuni a lui Aristide Briand este o tehnică luminată de o credinţă: „la paix, c'est une tehnique éclairée par une foi". Pacifismul este deci metoda de rezolvire a acestei probleme tehnice.

Pacifismul cuprinde două etape: prima, de organizare a ordinei internaţionale; a doua, de formulare a doctrinei de pace. O politică de pace care să culmineze printr'o doctrină de pace nu poate exista înainte de a realiza o unitate socială exprimată printr'o organi-

zaţiune juridică stabilă care garantează securitatea membrilor comunităţii internaţionale.

Contrastul de metode şi de ideologie, redă contrastul dintre vieţile sociale.

America a străbătut cele două etape ale acestui sistem de realizare a păcii; există o ordine internaţională pe care s'a grefat — ca un corolar — doctrina de pace specifică a acestui continent, „the outlawry of war".

Europa nu are încă o doctrină de pace; există o ordine internaţională artificială, pe care s'a construit — în locul unei doctrine de pace — un program de securitate.

Se impune o primă întrebare. Există atunci două feluri de pace? Hotărît — da.

Există, pe de o parte, în America, o pace, reală, organică, sociologică; în Europa, pe de altă parte, o pace artificială, juridică, purtând mai mult caracterele unui armistiţiu.

De altfel, pacifismul european redă încercările de secole de a descoperi pacea, pacifismul american redă străduinţa de a o păstra.

Istoria civilizaţiunii europene se confundă cu lupta şi vrajba dintre om şi om, trib şi trib, creştin şi musulman, stat şi stat, naţiune şi naţiune. In America lupta a fost şi este dintre om şi elementele naturii.

Cronica faptelor în America este cronica de explorări ale coloniştilor şi pionerilor, în Europa este cronica încercărilor de cucerire şi a anexărilor prin forţă.

Europa este pământul ierarhiilor clădite pe forţă, America este pământul ierarhiilor clădite pe muncă.

America este ţara tradiţiilor de pace, a păcei râvnite dârz, a păcei visurilor de libertate. Europa este ţara tradiţiilor de război, a războiului sădit în fire, a războiului legitimat, a războiului divinizat.

„Când primii colonişti au părăsit malurile europene, ei au lăsat în urmă — spre fericirea lor — prejudecata spadei, a nobleţei şi a religiei" [1]). In Europa, cu spada în mână, cu nobleţea ca recompensă şi cu religia ca justificare, războiul a fost un prilej de afirmare a virtuţii. In Europa războiul nu lasă în urma sa un uci-

[1]) La démocratie américaine, pour son bonheur, a laissé à la rive anglaise les préjugés d'epée, de noblesse et d'église.

gător şi un ucis, ci un martir care se răsbună şi un erou care se glorifică. Europa se uită înapoi, cu mândrie, la trecutul ei de glorie, America priveşte înainte, cu optimism, la viitorul ei de prosperitate.

De aceea, astăzi, fidele acestor tradiţiuni, continentele au stimulente deosebite în râvna lor de afirmare. Lupta, în Europa, este lupta pentru existenţa naţională; în America, ea este lupta pentru existenţa economică.

Naţionalism economic în America, naţionalism spiritual în Europa: nodul manifestărilor de vieaţă în America este prosperitatea economică, în Europa nodul manifestărilor este spiritualitatea naţională.

Tabloul celor două continente reprezintă de fapt două fascicole: un fascicol divergent în Europa, un fascicol convergent în America.

In Europa, statele pornesc dela o origine comună, un principiu identic de manifestare: naţionalitatea, şi urmăresc difuziunea spiritualităţilor specifice. In termeni politici, acest fascicol are ca centru „statul-naţiune", din care diverg vectorii mecanice, „politica naţională".

In America, un fascicol convergent, al cărui centru — finalitatea manifestărilor — este prosperitatea economică, iar vectoriile, „concurenţa" iniţiativelor individuale.

Formula de divergenţă şi de convergenţă — pentru Americani — „ubi bene, ibi patria", — pentru Europeni — „ubi patria, ibi bene". In America valoarea pământului garantează patriotismul, în Europa patriotismul garantează valoarea pământului.

Precum spuneam la început, repetând cuvintele lui A. Briand, pacea este o tehnică ilumitată de credinţă.

Tehnica urmează credinţele. O tehnică de forţă şi autoritate în Europa; o tehnică de coordonare şi înţelegere în America. In Europa, *unitatea* în cadrul imperialismului universal, în America, *uniunea* în cadrul unui sistem federal. *Subordonare* în Europa; *coordonare* în America. Soluţia diferendelor dintre state este, în Europa, *arbitrară;* în America, *arbitrală?*

Istoria unităţii Europei înseamnă cronica lui Alexandru cel Mare, Carol cel Mare, Carol Quintul, Filip II şi Napoleon, înşirarea împăraţilor cuceritori care urmăreau unirea sub acelaşi sceptru, prin forţa unei săbii unice. Pax Romana. Pacea prin forţă. Stăpânirea pentru a uni; unirea tuturor pentru a stăpâni unul.

Istoria unității Americei, înseamnă cronica federalizării. Unirea pacifică prin consensul tuturor.

Federalismul american, — născut ca o reacție contra primejdiei unice construită pe solidaritatea vieții comune — redă nevoia de a găsi formule noui pentru idealuri vechi: *Republicanism, constitutionalism, democrație, liberalism, egalitate.* (Aceste formue redau terminologic principiile vii și novatoare, născute din spiritul de răsvrătire și afirmare atât de drept numit de Al. Alvarez „protestantism politic").

Cea mai categorică stigmatizare a concepțiilor europene se găsește în cuprinsul convenției federale americane din 1787: „orice uniune de state bazată pe coerciținea militară poartă germenele descompunerii sale". In loc de formula unității prin forță, calificată" one of the maddest projects that was ever devised", avem formula uniunii prin identitate de voință.

Pivotul tehnic al ordinei continentale este, în Europa, *principiul echilibrului forțelor*, în America, *doctrina Monroë.*

Principiul echilibrului forțelor, susținut — în doctrină — dela Xenofon și Polyb până la Fr. Delaisi apărut în istorie cu rivalitatea dintre Casa de Austria și cea de Bourbon, culminând cu Sfânta Alianță și Concertul European, s'a actualizat în Tripla Alianță și Antanta cordială, pentru a reda astăzi — politic — ostilitatea dintre Statele revizioniste și antirevizioniste și — economic — desechilibrul dintre Europa industrială și Europa agrară.

Principiul echilibrului forțelor domină, de mai bine de două sute de ani, politica continentului european.

Definit, în 1713, la pacea dela Utrecht [1]) — ca reacție contra politicei imperialiste, — regăsit în toate tratatele ulterioare, legitimând când împărțirea Poloniei, când existența Imperiului Otoman (socotit, în tratatul din 1854, „necesar echilibrului forțelor europene"), când anexarea Bosniei și a Herzegovinei, — principiul consacră tutela Marilor Puteri.

Justificat, în drept, prin dreptul de conservare, exprimat, în politică, prin dreptul de intervențiune, principiul echilibrului forțe-

---

1) Deși principiul echilibrului forțelor era schițat în politica marilor ligi dela Augsburg și Haga în contra lui Ludovic al XIV, totuși definirea lui trebue fixată la pacea dela Utrecht în formula : ad formandam stabiliendamque pacem ac tranquillitatem christiani orbis justo potentiae equilibro.

lor a fost argumentul direct de amestec al statelor europene în mişcarea de emancipare a coloniilor spaniole din America de Sud, motivul prilegiuitor al expansiunii Ruşilor în Alsacia, în fine, cauza indirectă pentru formularea doctrinei Monroë.

Doctrina Monroë — pivotul ordinei pacifice a Statelor-Unite şi a Continentului american — definită în 1823, se reduce de fapt la trei puncte: independenţă, libertate, izolare.

Primul punct reprezintă reacţiunea contra mişcării de colonizare: mişcare de expansiune fără strunire a popoarelor europene, calificată atât de caustic de Novicov prin „kilometrită". „America încetează de a mai fi un teren de colonizare". Celelalte două puncte reprezintă reacţiunea contra intervenţiei directe sau indirecte a statelor europene în politica americană.

America nu face parte din Europa, înglobarea ei în calculul echilibrului forţelor trebue să înceteze. „America încetează deci a mai interveni în afacerile Europei".

America nu poate rămâne un teren de manifestare a imperialismului statelor europene. „Europa să înceteze a interveni în politica continentului american".

America a americanilor!

Fideli singurei tradiţii de politică externă, americanii au modelat doctrina Monroë ca să satisfacă toate interesele.

Justificată, în drept, — ca şi principiul echilibrului — prin dreptul de conservare, doctrina Monroë s'a exprimat, în politică [1]), când prin dreptul de neintervenţiune (ca rezistenţă contra intervenţionismului concertului european), când prin dreptul de intervenţiune faţă de statele sud-americane.

Formulă curagioasă de împotrivire şi afirmare faţă de Europa, formulă abilă de petraţiune economică şi hegemonie politică a Statelor-Unite pe continentul american.

Astăzi, doctrina Monroë apare sub un aspect dual: solidaritate continentală „panamericanismul" şi izolare intercontinentală.

Doctrina Monroë, iniţial o simplă declaraţie de politică externă a unui prezident al Statelor-Unite — sub impulsul constantei polarizări continentale în jurul Washington-ului —, s'a unit cu

[1]) Interpretată conform intereselor variabile de Van Buren Polk, Grant Roosevelt şi Wilson.

elanul doctrinelor lui Egana şi Bolivar, pentru a desemna formula de solidaritate panamericană.

Panamericanismul — riguros consolidat prin *aparatura intermitentă* a Conferinţelor Panamericane (inaugurate în 1889) şi *aparatura permanentă* a Biroului Uniunii Panamericane, reprezintă, împreună cu federalismul şi Monroë-ismul, cei trei plioni ai dreptului public american.

Ce opune Europa federalismului, Monroë-ismului şi panamericanismului?

In locul federalismului, am văzut: politica de cucerire şi principiul echilibrului forţelor, în locul panamericanismului: paneuropenismul; în locul Monroë-ismului — politică de izolare: Societatea Naţiunilor — politică de integrare.

Paneuropenismul apare cu alte caractere decât mişcarea panamericană. In locul solidarităţii şi a comunităţii de concepţiune a mişcării panamericane, mişcarea europeană cuprinde aceleaşi două aspecte de permanentă valabilitate în politica europeană: veleităţi de hegemonie şi apoi echilibrul forţelor.

Pentru ilustrare vom lua ultimul exemplu al mişcării paneuropene, exprimat prin iniţiativa lui Aristide Briand, în care putem deosebi aplicarea celor două sisteme de politică europeană corespunzând celor două etape: prima de consacrare a hegemoniei franceze în cadrul Statelor Unite ale Europei, a doua, de consacrare a echilibrului forţelor (de data aceasta economice, nu politice) în cadrul Comisiunii de studii pentru Uniunea Europeană.

Paneurope-ismul, născut din credinţa unui etos european, reproduce fenomenul de polarizare regională ce se observă în politica internaţională; el reprezintă reacţiunea la primejdia „panismului" extra-european.

Strivit între ciocanul agresivităţii slave din răsărit şi nicovala rezistenţii anglo-saxone, în Apus, continentul european îşi concepe organizarea — prin geniul idealist şi proectele realiste ale lui Aristide Briand — ca o mişcare de polarizare a statelor europene în jurul culturii franceze. Cultura germană care, mai multe decenii, motivase expansionismul politico-economic al Germaniei — prin formula statelor Kulturträger und Kulturmaterial, — abdicase dela aceste veleităţi prin rezultatele războiului şi ale primului deceniu de zadarnică strădanie de reajustare.

Intr'o Europă sleită, cu excepţia Franţei, federalismul paneuropean era consacrarea hegemoniei franceze pe acest continent.

Planul de federalizare al lui Aristide Briand trebuia deci să întâmpine opoziţiunea culturii italiene — în constantă şi progresivă afirmare prin politica fascistă —, rezistenţa culturii germane — care cerea numai răgaz pentru consolidarea infra-structurii sale economice —; şi adversitatea anglo-saxonă, prin tradiţie temătoare de grupări de forţe europene.

Sub presiunea acestor curente şi justificate prin argumente de inoportunitate politică şi ineficacitate economică, eforturile de organizare a Statelor Unite ale Europei au dat naştere — *ridiculus mus* — unei Comisiuni de Studii pentru Uniunea Europeană.

Paneuropeismul eşuând prin formula hegemoniei, trebuia reluat în cadrul formulei echilibrului puternic.

Intr'adevăr, mişcarea paneuropeană capătă din nou trăsăturile tradiţionalelor încercări de echilibru de forţe, de data aceasta economice în loc de politice. Tendinţa actuală de a crea o Europă industrială în nord--vest şi o Europă agricolă în sud-est — formulă ilustrată în doctrină de Fr. Delaisi — este subordonată principiului de echilibru pe care aceste două blocuri îl vor aplica, realizând — pe plan economic — unitatea continentală care nu a putut fi realizată pe plan politic sau cultural.

Dacă în primele două puncte de comparaţiune: federalism şi pan-continentalism, tabloul american este mai luminos decât cel european, nu este tot astfel în cel de al treilea punct.

In locul Monroë-ismului — politică de izolare, Europa oferă — prin *l'esprit de Genève* — o politică de integrare.

In locul formulei celor două emisfere, Geneva defineşte politica unei singure sfere. In locul particularismului regional american, apare universalismul Societăţii Naţiunilor.

Prin Societatea Naţiunilor, popoarele europene au reuşit să organizeze o ordine internaţională nouă, tinzând către consacrarea principiului de democraţie internaţională (egalitatea statelor mari cu cele mici) şi a necesităţii de cooperare internaţională universalistă.

O importantă precizare. Societatea Naţiunilor — în ciuda aparenţelor — nu reprezintă pacifismul american. Wilsonismul şi pacifismul american au prea puţin comun. Societatea Naţiunilor a con-

D.3446

sacrat principiile de organizare definite de preşedintele Wilson, dar mai ales a consacrat vechile principii europene de garantare internaţională a păcii — *prin forţă şi pe plan universal.*

Incheind acest capitol, asupra organizării comparative a ordinei internaţionale, înainte de a formula comparativ doctrinele de pace, ne găsim în faţa unui tablou cuprinzând o ordine internaţională americană, susţinută de federalism, Monroë-ism şi panamericanism — trei formule garantatoare ale unei realităţi pacifice regionale; iar în Europa — o ordine internaţională susţinută pe echilibrul forţelor, paneuropeism şi principiile structurii Societăţii Naţiunilor.

Pe de o parte, o organizare pacifică particularistă dar reală; pe de altă parte, o organizare pacifică universalistă, dar factice.

Să trecem acum la partea a doua, adică la analizarea doctrinelor de pace ale celor două continente.

Una din cele mai importante transformări ale politicei internaţionale rezidă în vocabularul său. In deosebi un eufemism reapare continuu: politica de pace a unui stat.

De fapt politica de pace este identică cu politica de interese ale fiecărui stat. Diferenţa constă numai în prezumţia — auto-acordată — de realizare a intereselor prin mijloace pacifice. Există tot atâtea politici de pace câte state europene: politica de stabilizare a Franţei, politica de temporizare a Germaniei, politica de afirmare a Italiei, politica de consolidare a Statelor succesorale, politica de expectativă a Rusiei Sovietice ş. a. m. d.

Dar alături de acest aspect specific fiecărui stat european, politica externă mai cuprinde o formulă de integrare în politica Societăţii Naţiunilor. Politica de pace a fiecărui stat european reprezintă o funcţiune a politicei universaliste de pace a instituţiunii dela Geneva, o proectare a acelei „pax societatis nationum".

Politica externă (sau de pace, noţiunile sunt identice) a Statelor Unite, în schimb, oscilează între două forme de imperialism. Imperialismul economic-reprezentat prin „politica dolarului" şi imperialismului moral-redat prin politica pacifismului integral. Problema păcii este etică şi economică; poporul american este interesat în pace ca postulat moral, el este pacific din interese economice totdeodată.

Pentru a înţelege contradicţiile politicei erterne a Sta-